

ΚΥΡΙΑΛΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

11

ΕΠΟΠΤΗΣ - ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Π. ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

Ε Π Ε

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΛΑΜΑΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2002

ΚΥΡΙΑΛΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

11

ΕΠΙΛΥΣΙΣ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ
ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΣ
ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΕΥΟΠΤΙΟΝ
ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕ-
ΒΕΣΤΑΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΘΕΟΔΟΣΙΟΝ
ΚΑΤΑ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ, ΥΠΕΡ ΤΗΣ
ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΕΥΑΓΓΟΥΣ
ΘΗΣΚΕΙΑΣ (ΛΟΓΟΙ Α' - Γ')

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ
ΑΠΟ ΤΟΝ
ΣΑΚΑΛΗ ΙΓΝΑΤΙΟ
ΦΙΛΟΛΟΓΟ

ΚΥΡΙΛΛΟΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

Copyright :

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ

Γ. Μπακατσέλου 3, Θεσσαλονίκη

Τ. Θ. 400 90. 560 10 Θεσσαλονίκη

Τηλ. 0310/283 880. Οίκιας 0310/696 653.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Στόν τόμο αὐτόν συνεχίζεται ἡ ἔκδοση τῶν ᾿Απάντων τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου ᾿Αλεξανδρείας μὲ τὰ ἑξῆς ᾿Αντινεστοριανικά καὶ ᾿Απολογητικά ἔργα:

α) *᾿Επίλυσις τῶν Δώδεκα Κεφαλαίων*: Συντάχθηκε τὸ 431 μετὰ ἀπὸ παράκληση τῶν μελῶν τῆς Συνόδου ᾿Εφέσου πρὸς κατοχύρωση τῶν ἀναθεματισμῶν μὲ μαρτυρίες ἀπὸ τὴν ἁγία Γραφή.

β) *᾿Απολογητικὸς ὑπὲρ τῶν Δώδεκα Κεφαλαίων*: ᾿Απευθύνθηκε πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς ᾿Ανατολῆς, τῆς Συρίας. Παραθέτει τοὺς δώδεκα ἀναθεματισμοὺς καὶ τὴ δική του ἀπολογία, τὴν ὁποία κατοχυρώνει μὲ πατερικὲς γνώμες.

γ) *᾿Επιστολὴ πρὸς Εὐόπτιον, (᾿Επίσκοπον Πτολεμαίδος)*: Παρατίθεται ᾿Επιστολὴ τοῦ Θεοδωρήτου Κύρου πρὸς ᾿Ιωάννην, ἐπίσκοπον ᾿Αντιοχείας, καὶ μὲ τὸ ἔργο του, *Πρὸς τοὺς τολμῶντας συνηγορεῖν τοῖς Νεστορίου δόγμασιν ὡς ὀρθῶς ἔχουσι*, ἀντικρούει τὴν κατηγορία ὅτι ἦταν ἀπολιναριστής.

δ) *Λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα Θεοδόσιον*. ᾿Απολογεῖται γιὰ τὶς κατηγορίες ἐναντίον του λόγῳ τῆς στάσεώς του κατὰ τὴ διάρκεια τῆς συνόδου τῆς ᾿Εφέσου.

ε) *᾿Υπὲρ τῆς τῶν Χριστιανῶν εὐαγοῦς Θρησκείας, πρὸς τὰ τοῦ ἐν ἀθέοις ᾿Ιουλιανοῦ*: ᾿Απευθύνεται πρὸν τὸν βασιλέα Θεοδόσιον μὲ τὸ κατάλληλο *Προσφώνημα πρὸς αὐτόν*. Πρόκειται γιὰ ἀνασκευὴ τοῦ ἔργου *Κατὰ Γαλιλαίων* ποὺ συνέταξε ὁ ᾿Ιουλιανὸς μὲ συνεργάτες τοῦ ἐθνικούς, ποὺ ὅμως χάθηκε. Τοῦ ἔργου αὐτοῦ τοῦ Κυρίλλου σώζονται τὰ δώδεκα πρῶτα βιβλία, ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὸ πρῶτο βιβλίον τοῦ ᾿Ιουλιανοῦ· ἀπὸ τὰ ἐπόμενα δέκα βιβλία σώζονται μόνο ἀποσπάσματα. Σ' αὐτόν τὸν τόμο δημοσιεύονται οἱ Λόγοι Α' - Γ'.

Τὸ κείμενο λαμβάνεται ἀπὸ τὴν PG, τόμ. 76, 293-674, στὸ ὁποῖο γίνονται σημαντικὲς διορθώσεις κυρίως στὴ στίξη.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΠΙΛΥΣΙΣ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ

ΡΗΘΕΙΣΑ ΕΝ ΕΦΕΣΩ

**Τῆς ἁγίας Συνόδου ἀξιωσάσης αὐτὸν σαφέστερον
αὐτοῖς ἐκτρανωθῆναι τὴν τούτων λύσιν.**

«Πάντα ἐνώπια τοῖς συνιοῦσι, καὶ ὀρθὰ τοῖς εὐρίσκοσι γινώ-
σιν», κατὰ τὸ γεγραμμένον. Οἱ μὲν γὰρ ὀξεῖ τε καὶ καθαροῦ δια-
5 νοίας ὄμματι τοῖς ἱεροῖς τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς περιτυγχάνον-
τες λόγοις, τὸ ἐξ αὐτῶν ὄφελος, θεῖον ὥσπερ τινὰ καὶ οὐράνιον
θησαυρόν, ταῖς ἑαυτῶν εἰσοικίζουσι ψυχαῖς, οἱ δὲ τὸν νοῦν ἔχον-
τες τῷ ψεύδει προσενευκότα καὶ ταῖς τινων ἀθυροστομίαις ἠτ-
τάμενοι, θεοῦ γνώσεως ἐραστήν, ἐκείνων ἔσονται κοινωνοί,
10 περὶ ὧν ὁ μακάριος γράφει Παῦλος « Ἐν οἷς ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος
τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ ἀνγάσαι
τὸν φωτισμὸν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ». Τυφλώτ-
τουσι γὰρ καὶ εἰσὶν ὁδηγοὶ τυφλῶν· τοιγάρτοι καὶ τοῖς τῆς ἀπω-
λείας ἐμπίπτουσι βόθροις Ὡς γὰρ αὐτὸς πού φησιν ὁ Σωτὴρ,
15 «Τυφλὸς τυφλὸν ἐὰν ὀδηγῇ, ἀμφότεροι εἰς βόθρον ἐμπεσοῦνται».
Καταφλυαροῦσι τοίνυν τινὲς τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων, καὶ
σκαιότητος διαβολικῆς τὸν οἰκεῖον ἐμπλήσαντες νοῦν, παραχα-
ράττειν ἐπιείγονται τὸ τῆς ἀληθείας μυστήριον, καὶ τῆς μετὰ σαρ-
κὸς οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς οὐ μετρίως ποιοῦνται τὴν κα-

1. Παροιμ. 8, 9.

2. Β' Κορ. 4, 4.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΜΑΣ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ
ΕΚΦΩΝΗΘΗΚΕ ΣΤΗΝ ΕΦΕΣΟ

**Όταν ἡ ἅγια Σύνοδος ἀξίωσε ν' ἀναπτύξει
σαφέστερα τὴν ἑρμηνεία αὐτῶν.**

«Όλα εἶναι καθαρὰ σὲ ἐκείνους ποὺ σκέπτονται σωστᾶ, καὶ ὀρθᾶ σὲ ἐκείνους ποὺ ἀναζητοῦν καὶ βρίσκουν τὴ γνῶση»¹, σύμφωνα μ' αὐτὸ ποὺ ἔχει γραφεῖ. Ἐκεῖνοι ποὺ διαβάζουν τοὺς λόγους τῆς θεόπνευστης Γραφῆς μὲ ὄξυ καὶ καθαρὸ βλέμμα τοῦ νοῦ, τὴν ὠφέλεια ποὺ ἀποκομίζουν ἀπὸ αὐτὴν σὰν θεϊκὸ καὶ οὐράνιο θησαυρὸ τὴν ἀποθέτουν στὶς ψυχές τους, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν τὸ νοῦ στραμμένο στὸ ψεῦδος καὶ εὐάλωτο ἀπὸ τὶς ἀθυροστομίες κάποιων καὶ ἐραστὴ τῆς βέβηλης γνῶσης, θὰ γίνουν κοινωνοὶ ἐκείνων γιὰ τοὺς ὁποίους γράφει ὁ μακάριος Παῦλος: «Ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ τύφλωσε τὶς διάνοιες τῶν ἀπίστων γιὰ νὰ μὴ λάμψει σ' αὐτοὺς ὁ φωτισμὸς ποὺ ἐκπέμπεται ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο τῆς δόξας τοῦ Χριστοῦ»². Καθόσον «εἶναι τυφλοὶ καὶ ὀδηγοὶ τυφλῶν»³, καὶ γι' αὐτὸ πέφτουν στοὺς λάκκους τῆς ἀπώλειας. Γιατί, ὅπως λέγει κάπου ὁ Σωτήρας, «Ἄν ἓνας τυφλὸς ὀδηγεῖ ἄλλον τυφλό, θὰ πέσουν καὶ οἱ δύο σὲ λάκκο»⁴. Φέρονται λοιπὸν κάποιοι μὲ ἀνοησία ἐναντίον τῶν δογμάτων τῆς ἀλήθειας καὶ ἀφοῦ γεμίσουν τὸ νοῦ τους μὲ κακότητα διαβολικὴ, σπεύδουν νὰ παραχαράξουν τὸ μυστήριον τῆς ἀλήθειας καὶ ἐκτοξεύουν κατηγορίες δίχως ὄριον κατὰ τῆς ἐνσαρκῆς οἰκονο-

3. Ματθ. 15, 14.

4. Ὁ. π.

τάρρησιν, «μὴ νοοῦντες μήτε ἄ λέγουσι, μήτε περὶ τίνος διαβεβαιουῦνται», κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Εὐρεταὶ δὲ τῆς τοιαύτης ἀσεβείας γεγόνασι πολλοὶ μὲν καὶ ἕτεροι κατὰ τοὺς ἄνωθεν ἔτι παρωχηκότας καιρούς, νυνὶ δὲ τῆς 5 ἐκείνων ἀνοσιότητος οὐδὲν ἀποδέοντες, Νεστορίος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους Φαρισαίους ἀντανιστάμενοι τῷ Χριστῷ καὶ ἀνέδην ἀνακεκραγότες· «Διὰ τί σύ, ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς ἑαυτὸν Θεόν;». Ἦν οὖν ἀναγκαῖον καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς τοῖς παρ' ἐκείνων ἀνταποδύεσθαι λόγοις, ἀναθεματίσαι τε αὐτῶν τὰ 10 μισρὰ καὶ βέβηλα δόγματα, μεμνημένους Θεοῦ λέγοντος διὰ φωνῆς προφήτου· «Ἱερεῖς, ἀκούσατε καὶ ἐπιμαρτύρασθε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ». Καὶ πάλιν· «Πορεύεσθε διὰ τῶν πυλῶν μου, καὶ τοὺς λίθους ἐκ τῆς ὁδοῦ διαρρίψατε». Δεῖ γὰρ ἡμᾶς τῶν τῆς ἀληθείας ὑπεραθλουῦντας δογμάτων ἐκ 15 μέσου ποιεῖσθαι τὰ σκάνδαλα, ὡς ἂν κατ' οὐδένα τρόπον αὐτοῖς προσπαίοντες οἱ λαοί, διὰ λείας ὥσπερ ἔρχοιντο τρίβου πρὸς τὰς ἱεράς καὶ θείας αὐλάς, μονονουχὶ καὶ ἐφ' ἐκάστη λέγοντες· «Αὕτη ἡ πύλη τοῦ Κυρίου, δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ».

Νεστορίου τοίνυν ξένων τε καὶ ἀνοσιῶν δυσφημιῶν ὄχλον τοῖς 20 ἰδίῳ ἐνθέντος διβλίῳ, ἀναγκαίως τῆς τῶν ἐντευξομένων αὐτοῖς σωτηρίας φροντίζοντες, συντεθείκαμεν ἀναθεματισμούς, οὐ τὸ εἰς νοῦν ἦκον ἀπλῶς ἐνθέντες τῇ γραφείῃ πρὸς αὐτὸν παραινετικῇ ἐπιστολῇ, ἀλλ', ὡς ἔφημεν ἀρτίως, ξένα καὶ ἀλλότρια τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων ἀποφαίνοντες τῆς ἐκείνου φρενοβλαβείας τὰ γεν- 25 νήματα. Ἐπασχάλλουσι δὲ τάχα πού τινες τοῖς παρ' ἡμῶν λόγοις, ἢ μὴ συνιέντες ἀληθῶς τῶν γεγραμμένων τὴν δύναμιν, ἢ τῆς Νεστορίου μισρᾶς αἰρέσεως ὑπασπισταὶ γεγονότες καὶ μεριζόμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰ αὐτὰ φρονοῦντες ἐκείνῳ. Λανθάνει μὲν οὖν οὐδέ τινα τῶν τὰ ὀρθὰ φρονεῖν εἰωθότων τὸ ἀληθές, ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς 30 ταῖς παρ' ἐκείνων εὐρεσιλογίαις παρενήνεγμένους μὴ σινιέναι τινάς, πῶς καὶ τίνα τρόπον γεγόνασι, δεῖν ᾤθηται ἕκαστον τῶν

μίας τοῦ Μονογενοῦς, «Χωρίς νὰ ἐννοοῦν οὔτε ὅσα λένε, οὔτε γιὰ ποιὸ πρᾶγμα μᾶς διαβεβαιώνουν»⁵ σύμφωνα μὲ τις Γραφές⁵.

Ἐφευρέτες αὐτῆς τῆς ἀσέβειας παρουσιάσθησαν κι ἄλλοι πολλοὶ κατὰ τοὺς πολὺ περασμένους καιροὺς, ἀλλὰ καὶ τώρα δὲν ὑστεροῦν καθόλου ὡς πρὸς τὴν ἀνοσιότητα ἐκείνων ὁ Νεστόριος καὶ οἱ ὀπαδοὶ του, παρόμοια μ' ἐκείνους τοὺς ἀρχαίους Φαρισαίους πού ὀρμοῦν κατὰ μὲ τοῦ Χριστοῦ κραυγάζοντας ἀδιάντροπα· «Γιατὶ σύ, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος, κάνεις τὸν ἑαυτό σου Θεό;»⁶. Ἦταν λοιπὸν ἀνάγκη ν' ἀντιπαραταχθοῦμε κι ἐμεῖς στοὺς λόγους τους καὶ νὰ ἀναθεματίσουμε τ' ἀκάθαρτα καὶ βέβηλα δόγματα ἐκείνων, ἔχοντας στὸ νοῦ μας αὐτὰ πού λέγει ὁ Θεὸς μὲ τὴ φωνὴ τοῦ προφήτη· «Ἰερεῖς, ἀκοῦστε καὶ δῶστε μαρτυρία στοὺς Ἰσραηλίτες, λέγει ὁ Κύριος ὁ παντοκράτωρ»⁷. Καὶ ἄλλοῦ· «Βαδίζετε μέσα ἀπὸ τίς πύλες μου καὶ πετάξετε τίς πέτρες ἀπὸ τὸ δρόμο»⁸. Πρέπει δηλαδὴ ἐμεῖς, ἀγωνιζόμενοι γιὰ τὰ δόγματα τῆς ἀλήθειας, νὰ βγάλουμε ἀπὸ τὴ μέση τὰ σκάνδαλα, ὥστε, χωρὶς νὰ προσκρούουν οἱ ἄνθρωποι μὲ κανένα τρόπο, νὰ βαδίζουν σὰν ἀπὸ δρόμο ὁμαλὸ στὶς ἱερές καὶ θεῖες αὐλές, λέγοντας κατὰ κάποιον τρόπο γιὰ κάθε μία· «Αὕτὴ εἶναι ἡ πύλη τοῦ Κυρίου, ἀπὸ αὐτὴν θὰ περάσουν οἱ δίκαιοι»⁹.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Νεστόριος περιέλαβε στὰ βιβλία του πλῆθος ξένων καὶ ἀνόσιων κατηγοριῶν, φροντίζοντας γιὰ τὴ σωτηρία ἐκείνων πού θὰ τὰ διαβάσουν, ἔχομε συνθέσει ἀναθεματισμούς, χωρὶς νὰ παραθέσαμε ἀπλῶς στὴν παραινετικὴ ἐπιστολῇ πού τοῦ γράψαμε αὐτὸ πού ἐρχόταν στὸ νοῦ μας, ἀλλὰ, ὅπως εἶπα προηγουμένως, παρουσιάζοντας ξένα καὶ ἄσχετα πρὸς τὰ δόγματα τῆς εὐσέβειας τὰ ἀποκυήματα τῆς φρενοβλάβειας ἐκείνου. Ἴσως βέβαια ν' ἀγανακτοῦν κάποιοι μὲ ὅσα λέμε ἐμεῖς ἢ ἐπειδὴ δὲν κατανοοῦν πραγματικᾶ τὸ νόημα ὅσων γράφομε, ἢ ἐπειδὴ ἔχουν γίνεи ὑπερασπιστὲς τῆς μαρῆς αἵρεσης τοῦ Νεστόριου, μοιραζόμενοι μαζί του τὴν ἀσέβειά του καὶ πιστεύοντας τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνον. Δὲν διαφεύγει λοιπὸν κανέναν ἀπὸ αὐτοὺς πού πιστεύουν ὀρθὰ ἢ ἀλήθεια, ἐπειδὴ ὅμως εἶναι φυσικὸ παρασυρμένοι ἀπὸ τίς σοφιστίες ἐκείνων νὰ μὴ κατανοοῦν κάποιοι, πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο ἔγιναν, θεώρησα ὅτι ἔπρεπε νὰ δώσω

7. Ἀμώς 3, 13.

8. Ἰερ. 7, 3.

9. Ψαλμ. 117, 20.

ἀναθεματισμῶν ἐρμηνεῦσαι διὰ βραχέων, καὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν ὡς ἓνι καλῶς ἀφηγήσασθαι· ἔσται γάρ, ὡς γε οἶμαι, τὸ κρῆμα τοῖς ἐντυγχάνουσιν οὐκ ἀσυντελὲς εἰς ὄνησιν.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Α΄.

5 Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ Θεὸν εἶναι κατὰ ἀλήθειαν τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ διὰ τοῦτο Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Παρθένον (γεγέννηκε γὰρ σαρκικῶς σάρκα γεγονότα τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον), ἀνάθεμα ἔστω.

Ἐπίλυσις α΄.

10 Οἱ μακάριοι Πατέρες, οἱ κατὰ καιροὺς ἐν τῇ Νικαέων πόλει συναγηγεργμένοι καὶ τὸν τῆς ὀρθῆς καὶ ἀδιαβλήτου πίστεως ὄρον ἐκθέμενοι, πιστεύειν ἔφασαν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀορατῶν ποιητήν, καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον
15 αὐτὸν λέγοντες τὸν ἐκ Θεοῦ πεφηνότα Λόγον, τὸν δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὸ φῶς τὸ ἐκ φωτός, τὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ Θεὸν ἀληθινόν, σαρκωθῆναί τε καὶ ἐνανθρωπήσαι, παθεῖν τε καὶ ἀναστῆναι. Θεὸς γὰρ ὢν κατὰ φύσιν ὁ μονογενὴς τοῦ Πατρὸς Λόγος, σπέρματος Ἀβραάμ ἐπελάβετο, καθά φησιν ὁ μακάριος
20 Παῦλος, καὶ παραπλησίως ἡμῖν μετέσχεν αἵματος καὶ σαρκός· γεγέννηται γὰρ κατὰ σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, καὶ ἄνθρωπος γέγονε καθ' ἡμᾶς, οὐκ ἀπολισθήσας τοῦ εἶναι Θεός, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ὢν ὅπερ ἦν καὶ μεμενηκῶς ἐν τῇ τῆς θεότητος φύσει τε καὶ δόξῃ. Φαμὲν οὖν αὐτὸν ἄνθρωπον γεγενῆσθαι, οὐ τροπὴν
25 ὑπομείναντα τὴν εἰς ὅπερ οὐκ ἦν, οὐκ ἀλλοίωσιν· αἰεὶ γὰρ ἔστιν ὁ αὐτός καὶ τροπῆς ἀποσκίασμα παθεῖν οὐκ ἀνέχεται. Ἄλλ' οὐδὲ φυρμὸν ἢ ἀνάχυσιν ἢ σύγκρασιν τῆς οὐσίας αὐτοῦ πρὸς τὴν σάρκα γεγενῆσθαι διοριζόμεθα· φαμὲν δὲ σαρκὶ ψυχὴν ἐχούσῃ τὴν λογικὴν ἠνωσθαι τὸν Λόγον ὑπὲρ νοῦν τε καὶ ἀπορρητῶς,
30 καὶ ὡς μόνος οἶδεν αὐτός. Οὐκοῦν μεμένηκε Θεός καὶ ἐν προσλή-

σύντομη ἐρμηνεία γιὰ καθένα ἀπὸ τοὺς ἀναθεματισμοὺς καὶ νὰ ἐξηγήσω ὅσο γίνεται καλύτερα τὸ νόημα αὐτῶν· γιατί,, ὅπως νομίζω, γιὰ τοὺς ἀναγνώστες τὸ ἐγχείρημα δὲν θὰ εἶναι ἀνώφελο.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Α΄.

Ἄν κάποιος δὲν ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Ἐμμανουήλ εἶναι ἀληθινὰ Θεὸς καὶ γι' αὐτὸ δὲν ὀνομάζει Θεοτόκο τὴν ἁγία Παρθένο (γιατὶ γέννησε σωματικὰ τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ Πατέρα πού ἔγινε ἄνθρωπος), νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἐξήγηση α΄.

Οἱ μακάριοι Πατέρες πού εἶχαν συγκεντρωθεῖ σὲ κάποιον καιρὸ στὴν πόλη Νίκαια καὶ καθόρισαν τὴν ὀρθὴ καὶ ἀδιάβλητη πίστη, διακήρυξαν ὅτι πιστεύουν σ' ἓνα Θεό, Πατέρα παντοκράτορα, δημιουργὸ ὅλων τῶν ὁρατῶν καὶ ἀορατῶν, καὶ σὲ ἓνα Κύριο Ἰησοῦ Χριστό, τὸν Υἱὸ αὐτοῦ, καὶ στὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο, λέγοντας ὅτι ὁ ἴδιος τὸν Λόγο πού προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεό, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔγιναν τὰ πάντα, ὁ ὁποῖος εἶναι τὸ φῶς τὸ ἀπὸ τὸ φῶς, καὶ ὁ ἀληθινὸς Θεὸς πού προῆλθε ἀπὸ τὸν ἀληθινὸ Θεό, ἔλαβε σὰρκα καὶ ἔγινε ἄνθρωπος πού ἔπαθε καὶ ἀναστήθηκε. Γιατί, ἐνῶ ἦταν Θεὸς κατὰ φύσιν ὁ μονογενὴς Λόγος τοῦ Πατέρα, γεννήθηκε ἀπὸ τὴ γενεὰ τοῦ Ἀβιαάμ, ὅπως λέγει ὁ μακάριος Παῦλος¹⁰ καὶ ὅμοια μ' ἐμᾶς ἔγινε κοινὸς αἵματος καὶ σάρκας. Γιατὶ γεννήθηκε σωματικὰ ἀπὸ τὴν ἁγία Παρθένο καὶ ἔγινε ἄνθρωπος σὰν καὶ ἐμᾶς, χωρὶς νὰ παύσει νὰ εἶναι Θεός, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ ὄντας αὐτὸ πού ἦταν καὶ διατηρώντας τὴ φύσιν καὶ τὴ δόξα τῆς θεότητος. Πιστεύομε λοιπὸν ὅτι αὐτὸς ἔχει γίνῃ ἄνθρωπος, ἀλλὰ δὲν δέχθηκε τροπὴ σὲ κάτι πού δὲν ἦταν πρῶτα, στε ἀλλοίωση, γιατί εἶναι πάντοτε ὁ ἴδιος καὶ δὲν δέχεται νὰ πάθει τροπὴ καὶ ἐπισκίαση μεταβολῆς¹¹. Οὔτε ὅμως δεχόμεστε ὅτι ἔγινε φάμιξις ἢ διάχυσις ἢ συγχώνευσις τῆς οὐσίας του μὲ τὴ σὰρκα, ἀλλὰ ὁμολογοῦμε ὅτι ὁ Λόγος ἐνώθηκε ὅπως αὐτὸς μόνος γνωρίζει κατὰ τρόπο πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ καὶ ἀνέκφραστο μὲ σὰρκα πού ἔχει ψυχὴ λογικὴ. Ἐμεινε λοιπὸν Θεὸς καὶ ἀφοῦ προσέλαβε τὴ σὰρκα, καὶ εἶναι

10. Ἐβρ. 2, 14.

11. Ἰακ. 1, 17.

ψει σαρκός, και ἔστιν εἷς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ και Πατρός, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ αὐτὸς και πρὸ παντὸς αἰῶνος και χρόνου, καθὸ νοεῖται Λόγος, και χαρακτηρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, και ἐν ἐσχάτοις καιροῖς οἰκονομικῶς ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς γεγὼς νῶς Ἐπειδὴ δὲ ἀναιροῦσί τινες τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν αὐτοῦ, τὴν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου γεγεννημένην ἐπὶ σωτηρία τῶν ὅλων, οὐκ εἰς ἀρχὴν τοῦ εἶναι καλοῦσαν αὐτόν, ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ θανάτου και φθορᾶς, γεγονῶς καθ' ἡμᾶς ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας ὁ πρῶτος ἡμῖν ἀναθεματισμὸς κατακέκραγε μὲν τῆς ἐκείνων κακοπιστίας, τὸ δὲ ὀρθῶς ἔχον ὁμολογεῖ, Θεὸν εἶναι λέγων κατὰ ἀλήθειαν τὸν Ἐμμανουήλ, και διὰ τοῦτο Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Παρθένον.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Β΄.

Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ἠνώσθαι τὸν ἐκ 15 Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἕνα τε εἶναι Χριστὸν μετὰ τῆς ἰδίας σαρκός, τὸν αὐτὸν δηλονότι Θεὸν τε ὁμοῦ και ἄνθρωπον, ἀνάθεμα ἔστω.

Ἐπίλυσις β΄.

Ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, ὁ τῶν θείων μυστηρίων ἱερωργός «Ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστή- 20 ρον· Θεὸς ἐν σαρκὶ ἐφανερώθη, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ». Τί οὖν ἐστὶ τό, «Ἐφανερώθη ἐν σαρκί»; Τουτέστι, Γέγονε σφῆξ ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, οὐ κατὰ μετάστασιν ἢ τροπὴν τῆς αὐτοῦ φύσεως εἰς σάρκα μεταπεποιημένης, ὡς ἤδη προείπο- 25 μαι ἰδίαν δὲ μᾶλλον ποιησάμενος σάρκα τὴν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, εἰς και ὁ αὐτὸς χρηματίζων Υἱός, πρὸ μὲν τῆς ἐνανθρωπήσεως ὡς ἄσαρκος ἔτι Λόγος, μετὰ δὲ τὴν ἐνανθρώπησιν ἔτι ὁ αὐτὸς ἐν σώματι. Ταύτη τοί φαμεν τὸν αὐτὸν ὑπάρχειν Θεὸν τε ὁμοῦ και ἄνθρωπον, οὐ διιστάντες εἰς ἄνθρωπον ἰδικῶς τε και 30 ἀνιέρως κείμενον τὴν ἐπ' αὐτῷ θεωρίαν, και εἰς Θεὸν Λόγον

ἓνας Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα, ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ἴδιος καὶ πρὶν ἀπὸ κάθε αἰῶνα καὶ χρόνο, καθόσον νοεῖται Λόγος καὶ χαρακτήρας τῆς ὑπόστασης αὐτοῦ¹², καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους καιροὺς ἔγινε κατ' οἰκονομία γιὰ χάρη μας ἄνθρωπος. Ἐπειδὴ ὁμως κάποιοι ἀπορρίπτουν τὴν κατὰ σάρκα γέννησὴ τοῦ πού πραγματοποιήθηκε ἀπὸ τὴν ἁγία Παρθένο γιὰ τὴ σωτηρία ὅλων, πού δὲν τὸν καλοῦσε σὲ ἀρχὴ ὑπαρξῆς, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀπαλλάξει ἐμᾶς ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ τὴ φθορὰ μὲ τὸ νὰ γίνεῖ ὁμοίός μας, γι' αὐτὴ τὴν αἰτία ὁ πρῶτος ἀναθεματισμός μας καταφέρεται βέβαια ἐναντίον τῆς κακοπιστίας ἐκείνων καὶ ὁμολογεῖ αὐτὸ πού εἶναι ὀρθό, λέγοντας ὅτι ὁ Ἐμμανουὴλ εἶναι ἀληθινὰ Θεός, καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζομε Θεοτόκο τὴν ἁγία Παρθένο.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Β'.

Ἄν κάποιος δὲν ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ Πατέρα ἐνώθηκε καθ' ὑπόστασι μὲ τὴ σάρκα καὶ ὅτι εἶναι ἓνας Χριστός μὲ τὴ σάρκα του, ὁ ἴδιος δηλαδὴ Θεός καὶ ἄνθρωπος μαζί, νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἐξήγησι β'.

Ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ὁ ἱερουργὸς τῶν θείων μυστηρίων, γράφει· «Ὁμολογουμένως εἶναι μεγάλο τὸ μυστήριον τῆς πίστεως· ὁ Θεὸς ἐμφανίσθηκε μὲ σάρκα, δικαιώθηκε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, τὸν εἶδαν οἱ ἄγγελοι, κηρύχθηκε στὰ ἔθνη, τὸν πίστεψε ὁ κόσμος, ἀναλήφθηκε μὲ δόξα»¹³. Τί σημαίνει λοιπὸν ὁ λόγος, «Ἐμφανίσθηκε μὲ σάρκα»; Δηλαδή, ἔγινε σάρκα ὁ Λόγος πού προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα, ὄχι κατὰ μετάστασι ἢ τροπὴ, δηλαδὴ μὲ μεταβολὴ τῆς φύσεως του σὲ σάρκα, ὅπως εἶπαμε πρὶν πάντων, ἀλλὰ ἀντίθετα ἔκανε δική του τὴ σάρκα πού ἔλαβε ἀπὸ τὴν ἁγία Παρθένο, χρηματίζοντας ἓνας καὶ ὁ αὐτὸς Υἱός, πρὶν ἀπὸ τὴν ἐνανθρώπησὴ του ὡς ἄσαρκος ἀκόμη Λόγος, καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησι ὁ ἴδιος πάλι μὲ σῶμα. Ἐξαιτίας αὐτοῦ ἐννοοῦμε ὅτι ὁ ἴδιος ὑπάρχει συγχόνως Θεός καὶ ἄνθρωπος, καὶ δὲν διαχωρίζομε τὴ θεωρίαν γι' αὐτὸ σὰ ἄνθρωπο ἰδιαιτέρως καὶ

12. Ἐβρ. 1, 3.

13. Α' Τιμ. 3, 16.

ιδιῶς, ἵνα μὴ δύο νοῶμεν υἱούς, ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολο-
 γοῦντες τὸν αὐτὸν Χριστὸν καὶ Υἱὸν καὶ Κύριον. Τοὺς δὲ μὴ
 οὕτως ἔχειν ὑπειληφότες, ἤγουν πιστεύειν ἐθέλοντας, διορίζον-
 τας δὲ εἰς υἱούς δύο τὸν ἓνα καὶ διστάντας ἀπ' ἀλλήλων τὰ ἡνω-
 5 μένα κατὰ ἀλήθειαν, φάσκοντας δὲ κατὰ μόνην τὴν ἀξίαν, ἥτοι
 αὐθεντίαν, ἀνθρώπου γενέσθαι συνάφειαν πρὸς Θεόν, τῆς ὀρ-
 θῆς καὶ ἀμωμήτου πίστεως ἀλλοτρίους εἶναι φάμεν. Ὡστε καὶ ἂν
 ἀπόστολος ὀνομάζεται, καὶ κεχρῖσθαι λέγεται καὶ εἰς Υἱὸν ὠρί-
 σθαι Θεοῦ, οὐκ αἰσχνόμεθα τὴν οἰκονομίαν. Αὐτὸν δὲ φάμεν
 10 τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ὅτε καθ' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος,
 ὠνομάσθαι δὴ τότε καὶ ἀπόστολον, καὶ κεχρῖσθαι δὲ μεθ' ἡμῶν
 κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. Ὁ γὰρ γεγονὼς καθ' ἡμᾶς, εἰ καὶ μεμένη-
 κεν ὅπερ ἦν, οὐ παραιτεῖται τὰ ἡμῶν. Προσίεται δὲ μᾶλλον ὁμοῦ
 τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις τὰ ἀνθρώπινα διὰ τὴν οἰκονο-
 15 μίαν, οὐδὲν ἐντεῦθεν εἰς οἰκείαν ἀδικούμενος δόξαν ἢ φύσιν· ἔστι
 γὰρ ἔτι καὶ οὕτω Θεὸς καὶ τῶν ὄλων Κύριος.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Γ.

Εἴ τις ἐπὶ τοῦ ἐνός Χριστοῦ διαιρεῖ τὰς ὑποστάσεις μετὰ τὴν
 ἔνωσιν, μόνη συνάπτων αὐτὰς συναφεία τῇ κατὰ τὴν ἀξίαν,
 20 ἤγουν αὐθεντίαν ἢ δυναστείαν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον σύνοδον τὴν
 καθ' ἔνωσιν φυσικὴν, ἀνάθεμα ἔστω.

Ἐπίλυσις γ'.

Τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς πολυπραγμο-
 νοῦντες τὸ μυστήριον, παραδόξως τε καὶ ἀπορρητῶς ἡνωσθαί
 25 φάμεν ἀγίῳ σώματι ψυχὴν ἔχοντι λογικὴν, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς
 Λόγον, ἓνα τε καὶ οὕτω νοοῦμεν Υἱόν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐφ'
 ἡμῶν αὐτῶν ἔξεστιν ἰδεῖν, ἕτεροφυᾶ μὲν τῷ σώματι τὴν ψυχὴν,
 πλὴν εἰς ἓν ἄμφω ζῶον συντεθειμένα. Ἀλλ' οὐχ οὕτω ταῦτ' ἔχειν
 ὑπονοοῦσί τινες. Ἄνθρωπον δὲ διστάντες ἡμῖν ἀνά μέρος καὶ

ξεχωριστά, και ἰδιαιτέρως σὲ Θεὸ Λόγο, γιὰ νὰ μὴ νοοῦμε δύο υἱούς, ἀλλὰ νὰ ὁμολογοῦμε ἓνα καὶ τὸν αὐτὸ Χριστὸ καὶ Υἱὸ καὶ Κύριο. Αὐτοὺς ὅμως ποὺ ὑποθέτουν ὅτι δὲν ἔχει ἔτσι τὸ πράγμα, ἢ θέλουν νὰ πιστεύουν, καὶ χωρίζουν σὲ δύο υἱούς τὸν ἓνα καὶ ἀπομακρύνοντας τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο ὅσα εἶναι ἐνωμένα ἀληθινὰ ἰσχυρίζονται ὅτι μόνο κατὰ τὴν ἀξία ἢ αὐθεντία ἔγινε ἡ συνάφεια τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεό, αὐτοὺς τοὺς θεωροῦμε πὼς εἶναι ἄσχετοι καὶ ξένοι ἀπὸ τὴν ὀρθὴ καὶ ἔμεμπτη πίστι. "Ὡστε, κι ἂν ὀνομάζεται ἀπόστολος¹³, κι ἂν ἔχει λάβει τὸ χρίσμα καὶ ἔχει χαρακτηρισθεῖ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ¹⁴, δὲν ἔχομε ντροπὴ γιὰ τὴν οἰκονομία. Λέμε ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ Πατέρα, ὅταν ἔγινε ἄνθρωπος σὰν κι ἐμᾶς, τότε εἶναι ποὺ ὀνομάσθηκε καὶ ἀπόστολος καὶ ἔλαβε τὸ χρίσμα μαζὶ μ' ἐμᾶς σὰν ἄνθρωπος. Αὐτὸς δηλαδή ποὺ ἔγινε ὁμοίος μας, παρότι ἔμεινε ὅ,τι ἦταν, δὲν ἀποποιεῖται τὰ δικά μας. Ἀλλὰ μᾶλλον δέχεται μαζὶ μὲ τὴν ἀνθρώπινη διάσταση καὶ τὰ ἀνθρώπινα λόγῳ τῆς οἰκονομίας κι ἀπὸ αὐτὸ δὲν ἀδικεῖται καθόλου στὴ δόξα του ἢ στὴ φύση του. Γιατὶ καὶ ἔτσι εἶναι Θεὸς καὶ Κύριος τῶν ὅλων.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Γ'.

"Αν κάποιος διαιρεῖ τις ὑποστάσεις τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ μετὰ τὴν ἔνωση, συνάπτοντας αὐτὲς μόνο μὲ συνάφεια ὡς πρὸς τὴν ἀξία, δηλαδή τὴν αὐθεντία ἢ ἐξουσία, καὶ ὄχι μὲ συνάφεια μᾶλλον κατὰ φυσικὴ ἔνωση, νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἐξήγηση γ'.

Ἐξετάζοντας μὲ λεπτομέρεια τὸ μυστήριον τῆς ἐνσαρκῆς οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς, λέμε ὅτι μὲ τρόπο παράδοξο καὶ ἀπόρητο ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ Πατέρα ἐνώθηκε μὲ ἅγιον σῶμα ποὺ ἔχει ψυχὴ λογικὴ, καὶ ἔτσι νοοῦμε ἓναν Υἱόν, ὅπως ἀκριδῶς βέβαια μπορούμε νὰ δοῦμε καὶ στὸν ἑαυτὸ μας τὴν ψυχὴ ποὺ εἶναι διαφορετικῆς βέβαια φύσης ἀπὸ τὸ σῶμα, πλὴν ὅμως ἐνωμένα καὶ τὰ δύο σὲ μιὰ ζωντανὴ ὑπαρξη. Μερικοὶ ὅμως δὲν ἀποδέχονται ὅτι αὐτὰ συμβαίνουν ἔτσι, ἀλλὰ ἀποχωρίζοντας τὸν ἄνθρωπο καθ' ἑαυτὸν καὶ ἰδιαιτέρως, ἰσχυ-

14. Ψαλμ. 44, 8. Ἐβρ. 1, 9.

ἰδικῶς συνῆφθαί φασιν αὐτὸν τῷ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φύντι Λόγῳ
κατὰ μόνην τὴν ἀξίαν, ἤγουν τὴν αὐθεντίαν, οὐ καθ' ἔνωσιν φυ-
σικὴν, τουτέστιν ἀληθῆ, καὶ καθάπερ ἡμεῖς πιστεύομεν. Οὕτω
γὰρ πού φησι καὶ ἡ θεία Γραφή· «Καὶ ἡμεν τέκνα φύσει ὀργῆς,
5 ὡς καὶ οἱ λοιποὶ», τὸ «φύσει», ἀντὶ τοῦ, “ἀληθῶς” λαμβάνουσα.
Οἱ διαιροῦντες τοίνυν τὰς ὑποστάσεις μετὰ τὴν ἔνωσιν καὶ ἀνά-
μέρος τιθέντες ἑκατέραν, τουτέστιν ἄνθρωπον καὶ Θεόν, καὶ
ἐπινοοῦντες συνάφειαν αὐτοῖς τὴν κατὰ γε μόνην τὴν ἀξίαν,
δύο που πάντως ἰστώσιν υἱούς, καίτοι τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς
10 ἓνα λεγούσης Υἱὸν καὶ Κύριον. Ὡστε μετὰ τὴν ἄρρητον ἔνωσιν,
κἂν Θεὸν ὀνομάσῃς τὸν Ἐμμανουήλ, σαρκωθέντα τε καὶ ἐναν-
θρωπήσαντα νοοῦμεν ἡμεῖς τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, κἂν
ἄνθρωπον εἴπῃς, οὐδὲν ἦττον ἐκεῖνον αὐτὸν ἐν τοῖς τῆς ἀνθρω-
πότητος μέτροις καθηγμένον οἰκονομικῶς ἐπιγινώσκομεν. Γε-
15 γονένας δὲ φάμεν αὐτὸν ἄπτὸν τὸν ἀναφῆ, ὄρατὸν τὸν ἀόρατον.
Οὐ γὰρ ἦν ἀλλότριον αὐτοῦ τὸ ἐνωθέν αὐτῷ σῶμα, ὃ καὶ ἄπτὸν
εἶναι φάμεν καὶ ὄρατόν. Τοὺς δὲ μὴ οὕτω πιστεύοντας, δι-
στῶντας δέ, ὡς ἔφην, τὰς ὑποστάσεις μετὰ τὴν ἔνωσιν, καὶ ψιλὴν
αὐταῖς συνάφειαν ἐπινοοῦντας κατὰ μόνην τὴν ἀξίαν, ἤγουν
20 αὐθεντίαν, ἀλλοτριοῖ τῶν ὀρθῶν φρονούντων ὁ προκειμένος ἀνα-
θεματισμός.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Δ΄.

Εἴ τις προσώποις δυσὶν, ἤγουν ὑποστάσει, τὰς τε ἐν τοῖς
εὐαγγελικοῖς καὶ ἀποστολικοῖς Συγγράμμασι διανέμει φωνάς, ἢ
25 ἐπὶ Χριστῷ παρὰ τῶν ἁγίων λεγομένας, ἢ παρ' αὐτοῦ περὶ
ἑαυτοῦ, καὶ τὰς μὲν ὡς ἀνθρώπῳ παρὰ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς
Λόγον ἰδικῶς νοουμένῳ προσάπτει, τὰς δὲ ὡς θεοπρεπεῖς μόνῳ
τῷ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγῳ, ἀνάθεμα ἔστω.

ρίζονται ὅτι ἦρθε αὐτὸς σὲ συνάφεια μὲ τὸν Λόγο, ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα, ὡς πρὸς τὴν ἀξία μόνο, δηλαδή τὴν ἐξουσία, καὶ ὄχι κατὰ φυσικὴ ἔνωση, δηλαδή ἀληθινὴ, καὶ ὅπως ἡμεῖς πιστεύομε· γιατί ἔτσι λέγει κάπου καὶ ἡ θεία Γραφή· «Καὶ ἡμῶν ἀπὸ τῆ φύση μας παιδιὰ ὀργῆς, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι»¹⁵, χρησιμοποιώντας τὸ «ἀπὸ τῆ φύση μας» ἀντὶ τοῦ “πραγματικὰ”. “Ὅσοι λοιπὸν διαιροῦν τὶς ὑποστάσεις μετὰ τὴν ἔνωση θέτοντας τὴν καθὲ μία χωριστά, δηλαδή τὸν Θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο, καὶ ἐπινοοῦν γι’ αὐτοὺς συνάφεια κατὰ τὴν ἀξία μόνο, δέχονται ὅπωςδήποτε δύο Υἱούς, ἂν καὶ βέβαια ἡ θεόπνευστη Γραφή μιλάει γιὰ ἓνα Υἱὸ καὶ Κύριο. “Ὡστε μετὰ τὴν ἀνέκφραστη ἔνωση, ἀκόμα κι ἂν ὀνομάσεις Υἱὸ τὸν Ἐμμανουήλ, ἡμεῖς ἐννοοῦμε τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ Πατέρα ποὺ ἔλαβε σὰρκα καὶ ἔγινε ἄνθρωπος, κι ἂν τὸν πεῖς ἄνθρωπο, ἡμεῖς καθόλου λιγότερο ἀναγνωρίζομε αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν ἴδιο τὸν Λόγο, ὁ ὁποῖος κατ’ οἰκονομία κατέβηκε στὰ ἀνθρώπινα μέτρα. Λέμε ὅτι ἔγινε αὐτὸς ποὺ ἦταν ἀψηλάφητος ψηλαφητὸς καὶ ὁ ἀόρατος ὄρατός. Γιατὶ δὲν ἦταν ξένο ἀπὸ αὐτὸν τὸ σῶμα ποὺ ἐνώθηκε μαζί του, τὸ ὁποῖο λέμε ὅτι εἶναι καὶ ψηλαφητὸ καὶ ὄρατό. Αὐτοὶ ὅμως ποὺ δὲν τὸ πιστεύουν ἔτσι, ἀλλά, ὅπως εἶπα, διαιροῦν τὶς ὑποστάσεις μετὰ τὴν ἔνωση κι ἐπινοοῦν ἀπλῆ συνάφεια αὐτῶν, μόνο ὡς πρὸς τὴν ἀξία, δηλαδή τὴν ἐξουσία, ὁ παρῶν ἀναθεματισμὸς τοὺς ἀποξενώνει ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ πιστεύουν ὀρθά.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Δ΄.

“Ἄν κάποιος ἀποδίδει σὲ δύο πρόσωπα ἢ ὑποστάσεις τὰ λεγόμενα στὰ εὐαγγέλια καὶ τὰ ἐπιστολικά συγγράμματα, ἢ στὸν Χριστὸ τὰ ὅσα λέγονται ἀπὸ τοὺς ἁγίους συγγραφεῖς ἢ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Χριστὸ γιὰ τὸν ἑαυτό του, καὶ ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ λέγονται τὰ ἀποδίδει σ’ αὐτὸν σὰν ἄνθρωπο ποὺ νοεῖται ξεχωριστὰ κοντὰ στὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ Πατέρα, καὶ ἄλλα ποὺ ἀρμόζουν στὸν Θεὸ τὰ ἀποδίδει μόνο στὸν Θεὸ Λόγο τοῦ Θεοῦ Πατέρα, αὐτὸς νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

15. Ἐφ. 2, 3.

Ἐπίλυσις δ'.

Ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑπάρχων ὁ ἐξ αὐτοῦ Λόγος, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῶ, καθὼς γέγραπται, καθῆκε δὲ μᾶλλον ἑαυτὸν εἰς ἐκούσιον κένωσιν, καὶ
 5 καταπεφοίτηκεν ἐθελοντῆς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, οὐ μεθεὶς τὸ εἶναι ὅπερ ἐστί, μεμενηκῶς δὲ μᾶλλον καὶ οὕτω Θεός, καὶ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος οὐκ ἀτιμάσας μέτρον. Πάντα τοίνυν αὐτοῦ τὰ θεοπρεπῆ καὶ ἀνθρώπινα. Ποῦ γὰρ ἔτι κεκένωκεν ἑαυτόν, εἰ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις ἐπερουθριᾷ; Καὶ εἰ παρητεῖτο τὰ ἀνθρώπινα,
 10 να, τίς ὁ κατωθήσας αὐτὸν ὡς ἐξ ἀνάγκης καὶ βίας εἰς τὸ γενέσθαι καθ' ἡμᾶς; Πάσας τοίνυν τὰς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φωνάς, τὰς τε ἀνθρωπίνας, καὶ μὴν καὶ τὰς θεοπρεπεῖς, ἐνὶ προσώπῳ προσάπτομεν. Ἐπειδὴ καὶ ἓνα πιστεύομεν Υἱὸν εἶναι Χριστὸν Ἰησοῦν, τουτέστιν ἐνανθρωπήσαντά τε καὶ σεσαρκωμένον τὸν
 15 τοῦ Θεοῦ Λόγον. Ὡστε κἂν λέγη τι τῶν ἀνθρωπίνων, τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ μέτροις καταλογιούμεθα τὰ ἀνθρώπινα· αὐτοῦ γὰρ πάλιν καὶ τὸ ἀνθρώπινον· κἂν ὡς Θεὸς διαλέγηται, Θεὸν εἶναι πιστεύοντες τὸν ἐνανθρωπήσαντα, πάλιν ὡς ἐνὶ Χριστῶ καὶ Υἱῶ τὰς ὑπὲρ ἀνθρώπου φύσιν προσνεμοῦμεν φωνάς. Οἱ
 20 δὲ διιστάντες εἰς δύο πρόσωπα, δύο που πάντως ἐπινοοῦσιν υἱούς. Ὡσπερ γὰρ τὸν καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπον οὐκ εἰς δύο πρόσωπα διαιρεῖσθαι θέμις, κἂν ἐκ ψυχῆς νοοῖτο καὶ σώματος, ἀλλ' εἷς ἐστί καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐμμανουήλ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐστὶν εἷς Υἱὸς καὶ Κύριος, ὁ σεσαρκωμένος καὶ ἐνανθρωπήσας τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἐν αὐτοῦ πάντως ἐστί καὶ πρόσωπον, καὶ
 25 αὐτῶ προσνεμοῦμεν τὰ τε ἀνθρώπινα διὰ τὴν οἰκονομίαν τὴν μετὰ σαρκός, καὶ μὴν καὶ τὰ θεῖα διὰ τὴν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἀπόρρητον γέννησιν. Οἱ δὲ διιστῶντες καὶ ἀπομερίζοντες εἰς ἄνθρωπον ἰδικῶς, ὡς ἕτερον ὄντα Υἱὸν παρὰ τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον, καὶ
 30 εἰς Θεὸν ἰδικῶς, ὡς ἕτερον ὄντα υἱόν, δύο λέγοντες υἱούς, ὑποφέρονται δικαίως τῇ δυνάμει τοῦ προκειμένου ἀναθεματισμοῦ.

Ἐξήγηση δ'.

Ὁ Λόγος ὁ προερχόμενος ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα, ποῦ ἔχει τὴ μορφὴν του καὶ εἶναι ἴσος μ' αὐτόν, δὲν θεώρησε σὰν κάτι πρὸς ἀρπαγὴ τὴν ἰσότητά του μὲ τὸν Θεό¹⁶, ὅπως ἔχει γραφεῖ, ἀλλὰ παρέδωσε τὸν ἑαυτό του σὲ ἐκούσια κένωση καὶ ἔφτασε μὲ τὴ θέλησή του στὴ δική μας κατάσταση, χωρὶς ν' ἀφήσει αὐτὸ ποῦ πράγματι εἶναι, ἀλλ' ἔμεινε καὶ ἔτσι Θεός, χωρὶς νὰ ἀτιμάσει τὴν ἀνθρώπινη φύση. Ὅλα λοιπὸν εἶναι δικὰ του, αὐτὰ ποῦ πρέπουν στὸν Θεὸ καὶ στὸν ἄνθρωπο. Πῶς δηλαδὴ παρέδωσε σὲ ταπείνωση τὸν ἑαυτό του, ἂν ντρέπεται γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἐμφάνισή του; Κι ἂν δὲν ἤθελε τὴν ἀνθρώπινη φύση, ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος ποῦ θὰ τὸν ἔσπρωχνε ἀναγκαστικὰ καὶ μὲ τὴ βία νὰ γίνεи σὰν ἐμᾶς; Ὅλα λοιπὸν τὰ λεγόμενα στὰ Εὐαγγέλια, καὶ τὰ ἀνθρώπινα καὶ τὰ θεοπρεπῆ, τὰ ἀποδίδομε σὲ ἓνα πρόσωπο. Γιατὶ πιστεύομε ὅτι ἓνας Υἱὸς εἶναι ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς, δηλαδὴ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ποῦ ἔγινε ἄνθρωπος καὶ ἔλαβε σάρκα. Ὡστε, κι ἂν ἀκόμη λέγει κάτι ἀνθρώπινο, θὰ ἀποδώσομε στὴν ἀνθρώπινη φύση του τὰ ἀνθρώπινα. Γιατὶ δικό του εἶναι πάλι καὶ τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο, κι ἂν ὁμιλεῖ ὡς Θεός, πιστεύοντας ὅτι εἶναι Θεὸς αὐτὸς ποῦ ἔγινε ἄνθρωπος, πάλι θὰ ἀποδώσομε σὰν σὲ ἓνα Χριστὸ καὶ Υἱὸ τὰ πάνω ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση λεγόμενα. Ὅσοι ὅμως τὸν χωρίζουν σὲ δύο πρόσωπα, ὅπως σὲ δύο πρόσωπα, ἔστω κι ἂν νοεῖται ἀποτελούμενος ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα, ἀλλ' εἶναι ἓνας καὶ ὁ ἴδιος ἄνθρωπος, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ στὴν περίπτωσι τοῦ Ἑμμανουήλ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶναι ἓνας Υἱὸς καὶ Κύριος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ποῦ ἔλαβε σάρκα καὶ ἔγινε ἄνθρωπος, ἓνα ὅπως σὲ δύο εἶναι καὶ τὸ πρόσωπό του, καὶ σ' αὐτὸ θ' ἀποδώσομε καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἐξαιτίας τῆς οἰκονομίας τῆς ἐνσάρκωσης, ἀλλὰ βέβαια καὶ τὰ θεῖα, ἐξαιτίας τῆς ἀπόρρητης γέννησής του ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα. Ἐκεῖνοι ὅμως ποῦ τὸν διαιροῦν καὶ τὸν χωρίζουν σὲ ἄνθρωπο ξεχωριστό, γιατί τάχα εἶναι ἄλλος Υἱὸς διάφορος ἀπὸ τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ, καὶ ξεχωριστὰ πάλι σὲ Θεό, ἐπειδὴ τάχα εἶναι ἄλλος Υἱὸς, μιλώντας γιὰ δύο Υἱούς, δίκαια περιπίπτουν στὰ ὀριζόμενα αὐτοῦ τοῦ ἀναθεματισμοῦ.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Ε΄.

Εἴ τις τολμᾷ λέγειν θεοφόρον ἄνθρωπον τὸν Χριστόν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον Θεὸν εἶναι κατὰ ἀλήθειαν, καὶ Υἱὸν ἓνα, καὶ φύσει, καθὸ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος καὶ κεκοινώνηκε παραπλησίως 5 ἡμῖν αἵματος καὶ σαρκός, ἀνάθεμα ἔστω.

Ἐπίλυσις ε΄.

Σάρκα γενέσθαι φησὶν ὁ θεσπέσιος εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, οὐ κατὰ μετάστασιν ἢ τροπὴν τῆς ἰδίας φύσεως εἰς σάρκα μεταπεποιημένον, καθάπερ ἤδη προείπομεν 10 (ἔχει γὰρ τὸ ἀναλλοίωτον ὡς Θεός), ἀλλ' ὅτι κεκοινώνηκεν ἡμῖν παραπλησίως αἵματος καὶ σαρκός, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος· ἔθος γὰρ τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ σάρκα τὸν ἄνθρωπον ὀνομάζειν· γέγραπται γάρ, ὅτι «Ὅψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ». Ἄλλ' οἱ τῶν ἀνοσίων δογμάτων εὐρεταί, Νεστορίος τε καὶ οἱ σὺν 15 αὐτῷ, ἧτοι τὰ αὐτὰ φρονοῦντες ἐκείνῳ, ὑποκρίνονται μὲν ὁμολογεῖν τὴν τοῦ σεσαρκῶσθαι φωνήν, οὐ μὴν ὅτε καὶ σαρκωθῆναι φασὶ κατὰ ἀλήθειαν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, τουτέστιν ἄνθρωπον γενέσθαι καθ' ἡμᾶς, μετὰ τοῦ μεῖναι ὃ ἦν. Ἀλλὰ γὰρ ὡς εἰς ἄνθρωπον, τῶν ἁγίων ἓνα, τὸν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου γεγεννημένον 20 κατοικῆσαι δισχυρίζονται τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἵνα μηκέτι Χριστὸς εἰς ὁμολογῆται καὶ Υἱὸς καὶ Κύριος καὶ προσκυνητός, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος ἰδικῶς καὶ καταμόνας νοούμενος, μόνῃ συναφείᾳ τῇ κατὰ τὴν ἐνότητα τῆς ἀξίας τετμημένῳ, συμπροσκυνῆται καὶ συνδοξάζεται. Κατοικεῖ γὰρ ἐν ἡμῖν ὁ τῶν ὅλων Θεός 25 διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ γοῦν πάλαι μὲν ἔφασκε δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν· «Ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός». Γράφει δὲ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος «Οὐκ οἶδατε, ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;». Ἐφη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς 30 περὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ προφητῶν, ἧτοι τῶν προγεγονότων ἁγίων· «Εἰ ἐκείνους εἶπε θεός, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, ὃν ὁ

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Ε΄.

Ἄν κάποιος τολμᾷ νὰ λέγει ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι θεοφόρος ἄνθρωπος καὶ ὄχι ἀληθινὰ Θεὸς καὶ ἓνας Υἱὸς καὶ κατὰ φύση, ἀφοῦ ὁ Λόγος ἔγινε σὰρκα καὶ ὑπῆρξε κοινωνὸς ὅμοια μὲ ἐμᾶς αἵματος καὶ σάρκας, αὐτὸς νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἐξήγηση ε΄.

Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἔγινε σὰρκα λέγει ὁ θεσπέσιος Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης^{16α} ὄχι κατὰ μετάστασις ἢ τροπὴ τῆς φύσεως του, μεταβλημένης σὲ σὰρκα, ὅπως ἤδη ἔχομε πεῖ (γιατὶ ὁ Θεὸς ἔχει τὸ ἀναλλοίωτο), ἀλλὰ ὅτι ἔγινε παρόμοια μὲ ἐμᾶς κοινωνὸς αἵματος καὶ σάρκας καὶ ἔγινε ἄνθρωπος. Γιατὶ ὑπάρχει συνήθεια στὴ θεόπνευστη Γραφὴ νὰ ὀνομάζει τὸν ἄνθρωπο σὰρκα. Πράγματι ἔχει γραφεῖ: «Κάθε σὰρκα θὰ δεῖ τὴ σωτηρία τοῦ Θεοῦ»^{16β}. Οἱ ἐφευρέτες ὅμως τῶν ἀνόσιων δογμάτων, ὁ Νεστόριος καὶ οἱ ὁμόφρονές του, δηλαδὴ αὐτοὶ ποὺ πιστεύουν τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνον, ὑποκρίνονται βέβαια ὅτι ὁμολογοῦν τὴν ἔννοια τῆς σάρκωσης, δὲν λένε ὅμως ὅτι καὶ σαρκώθηκε ἀληθινὰ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ ὅτι ἔγινε ἄνθρωπος, ὅπως ἐμεῖς, μένοντας παράλληλα αὐτὸ ποὺ ἦταν. Ἀλλὰ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ μονογενὴς Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ γεννημένος ἀπὸ τὴν ἁγία Παρθένο, κατοίκησε σὰν σὲ ἓνα ἀπὸ τοὺς ἁγίους ἄνθρωπο, γιὰ νὰ μὴν ὁμολογεῖται πιά ἓνας Χριστὸς καὶ Υἱὸς καὶ Κύριος καὶ προσκυνητός, ἀλλὰ νοούμενος ὡς ἄνθρωπος ἰδιαίτερα καὶ ξεχωριστὰ, ποὺ ἔχει τιμηθεῖ μὲ τὴ συνάφεια μόνο ὡς πρὸς τὴν ἐνότητα τῆς ἀξίας, καὶ προσκυνεῖται μαζί μ' αὐτὸν καὶ συνδοξάζεται. Γιατὶ κατοικεῖ μέσα μας ὁ Θεὸς τῶν ὅλων μέσω τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ πράγματι ἔλεγε παλαιὰ μέσω ἑνὸς ἀπὸ τοὺς ἁγίους προφῆτες: «Θὰ κατοικήσω μέσα τους καὶ θὰ περπατήσω ἀνάμεσά τους· θὰ γίνω θεὸς τους καὶ αὐτοὶ θὰ γίνουν λαὸς μου»¹⁷. Καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐπίσης γράφει: «Δὲν γνωρίζετε ὅτι εἶστε ναὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ μέσα σας;»^{17α}. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς εἶπε γιὰ τοὺς ἁγίους προφῆτες του, δηλαδὴ γιὰ τοὺς προγενέστερους ἁγίους: «Ἄν ὀνόμασε θεοὺς ἐκείνους στοὺς ὁποίους ἀποκαλύφθηκε ὁ λόγος τοῦ Θε-

17. Λευίτ. 26, 12. Β' Κορ. 6, 16.

17α. Α' Κορ. 3, 16.

Πατήρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον ὑμεῖς λέγετε, ὅτι Βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι». Ἄλλ' οὐχ ὥσπερ ἐν ἡμῖν οἴκεῖ Θεός, οὕτω καὶ ἐν Χριστῶ· Θεὸς γὰρ φύσει ἦν, πεφηνῶς καθ' ἡμᾶς, εἷς τε καὶ μόνος Υἱός, καὶ ὅτε γέγονε σὰρξ. Οἱ τοίνυν 5 τολμῶντες λέγειν θεοφόρον ἄνθρωπον ὑπάρχειν αὐτόν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἐνανθρωπήσαντα Θεόν, ὑποπίπτουσι ἀναγκαίως τῷ προκειμένῳ ἀναθεματισμῷ.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Σ'.

Εἴ τις Θεὸν ἢ Δεσπότην εἶναι λέγει τοῦ Χριστοῦ τὸν ἐκ Θεοῦ 10 Πατρός Λόγον, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τὸν αὐτὸν ὁμολογεῖ ὁμοῦ τε Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, ὡς γεγονότος σαρκὸς τοῦ Λόγου κατὰ τὰς Γραφάς, ἀνάθεμα ἔστω.

Ἐπίλυσις ζ'.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ εἷς τε καὶ μόνος καὶ κατὰ 15 ἀλήθειαν Υἱὸς ὑπάρχων τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, καὶ συγκατάρχει τῶν ὄλων ὁμοῦ τῷ ἰδίῳ Γεννήτορι· «κάμπει τε αὐτῷ πᾶν γόνυ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ ἐξομολογεῖται πᾶσα γλῶσσα, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός». Ἔστι τοίνυν ὁ αὐτὸς μὲν τῶν 20 ὄλων Κύριος, καθὸ νοεῖται καὶ ἔστι Θεός, εἰ καὶ μὴ δίχα σαρκὸς μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, αὐτὸς δὲ ἑαυτοῦ οὔτε Θεός, οὔτε Δεσπότης· καὶ γὰρ ἔστι τῶν ἀτοπωτάτων, μᾶλλον δὲ δυσσεβείας ἀπάσης ἐπίμετρον ἀληθῶς, τὸ οὕτω φρονεῖν ἢ λέγειν εἰκότως οὐν ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ γέγονεν ὁ προκείμενος ἀναθεματισμός.

25

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Ζ'.

Εἴ τις φησιν ὡς ἄνθρωπον ἐνηργῆσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Λόγου τὸν Ἰησοῦν, καὶ τὴν τοῦ Μονογενοῦς εὐδοξίαν περιῆφθαι ὡς ἑτέρῳ παρ' αὐτὸν ὑπάρχοντι, ἀνάθεμα ἔστω.

οὔ, αὐτὸν τὸν ὅποιο ὁ Πατέρας ἀγίασε καὶ ἔστειλε στὸν κόσμον, ἐσεῖς λέτε “Βλασφημεῖς”, ἐπειδὴ εἶπα ὅτι εἶμαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»¹⁸. Ἀλλὰ δὲν κατοικεῖ ὁ Θεὸς μέσα μας ὅπως καὶ μέσα στὸν Χριστό, γιατί ἦταν Θεὸς ἀπὸ τὴ φύση του, πὺ ἐμφανίσθηκε σὰν ἐμᾶς, ἕνας Υἱὸς καὶ μοναδικὸς ἀκόμα καὶ ὅταν ἔγινε σάρκα. Ὅσοι λοιπὸν τολμοῦν νὰ λένε ὅτι αὐτὸς εἶναι ἄνθρωπος θεοφόρος, καὶ ὄχι Θεὸς πὺ ἔγινε ἄνθρωπος, περιλαμβάνονται ἀναγκαστικὰ στὸν προκείμενο ἀναθεματισμό.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Ϛ.

Ἄν κάποιος λέγει, ὅτι ὁ Λόγος πὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα εἶναι Θεὸς ἢ Δεσπότης τοῦ Χριστοῦ, καὶ δὲν ὁμολογεῖ ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι μαζὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ ὁ Λόγος ἔγινε ἄνθρωπος, σύμφωνα μὲ τὶς Γραφές, νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἐξήγηση Ϛ.

Ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἕνας καὶ μόνος καὶ πὺ ἀληθινὰ εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα, ἔγινε ὁ Λόγος ἄνθρωπος, καὶ συγκυβερνᾷ τὰ πάντα μαζὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸν Γεννήτορά του· «Σ’ αὐτὸν γονατίζουν ὅλα τὰ ἐπουράνια καὶ ἐπίγεια καὶ τὰ καταχθόνια καὶ κάθε γλῶσσα ὁμολογεῖ, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός εἶναι Κύριος πρὸς δόξα τοῦ Θεοῦ Πατέρα»¹⁹. Εἶναι λοιπὸν ὁ ἴδιος Κύριος τῶν ὅλων, καθόσον νοεῖται καὶ εἶναι Θεός, ἂν καὶ δὲν εἶναι χωρὶς σάρκα μετὰ τὴν ἐνανθρώπηση. Αὐτὸς ὅμως δὲν εἶναι οὔτε Θεὸς οὔτε Δεσπότης τοῦ ἑαυτοῦ του. Γιατὶ θὰ εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ ἀντιφατικὰ καὶ ἀληθινὰ γεμᾶτο ἀπὸ κάθε ἀσέβεια, τὸ νὰ πιστεύομε καὶ νὰ τὸ λέμε αὐτό. Πολὺ σωστὰ λοιπὸν ἔγινε γι’ αὐτὸ ὁ ἀναθεματισμὸς αὐτός.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ ϛ.

Ἄν κάποιος λέγει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς δέχεται τὴν ἐνέργεια ἀπὸ τὸν Θεὸ Λόγο ὡς ἄνθρωπος, καὶ ὅτι ἔλαβε τὴ δόξα τοῦ Μονογενοῦς σὰ νὰ ἦταν κάποιος διαφορετικὸς δίπλα σ’ αὐτόν, αὐτὸς νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

19. Φιλίπ. 2, 10.

Ἐπίλυσις ζ΄.

Ὅτε τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ μονογενοῦς εὐηγγελίζετο τῇ ἀγίᾳ Παρθένῳ ὁ μακάριος Γαβριήλ, «Τέξῃ», φησίν, «νιόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τὸν ἁμαρτιῶν αὐτῶν». Ὠνόμασται δὲ καὶ Χριστός, διὰ τὸ κεχρῖσθαι μεθ' ἡμῶν ἀνθρωπίνως, κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος φωνήν «Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἄνομίαν διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἔλεον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου». Καίτοι γὰρ ὑπάρχων αὐτὸς τοῦ 10 ἁγίου Πνεύματος χορηγός, καὶ οὐκ ἐκ μέτρου διδοὺς τοῖς ἀξίοις αὐτό, πλήρης γὰρ ἐστὶ, «καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν», κατὰ τὸ γεγραμμένον, οἰκονομικῶς ὡς ἄνθρωπος κεχρῖσθαι λέγεται, νοητῶς, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνως καταπτάντος ἐπ' αὐτὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἵνα καὶ ἐν ὑμῖν καταμεῖνῃ, καίτοι διὰ 15 τὴν ἐν Ἀδὰμ παράδασιν ἀποφοιτῆσαν ἐν ἀρχαῖς. Αὐτὸς οὖν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, σὰρξ γενόμενος, κέκληται Χριστός, καὶ τὴν Θεῷ πρέπουσαν δύναμιν ἰδίαν ἔχων, εἰργάζετο παράδοξα. Οἱ τοίνυν λέγοντες τῇ Χριστοῦ δυναστείᾳ τὴν τοῦ Μονογενοῦς εὐδοξίαν περιῆφθαι, ὡς ὄντος ἑτέρου τοῦ Μονογενοῦς παρὰ τὸν Χρι- 20 στόν, δύο φρονοῦσιν υἱούς, καὶ τὸν μὲν ἐνεργοῦντα, τὸν δὲ ἐνεργοῦμενον ὡς ἄνθρωπον ἓνα τῶν καθ' ἡμᾶς ταύτητοι καὶ ὑποφέρονται τῇ δυνάμει τοῦ ἀναθεματισμοῦ.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Η΄.

Εἴ τις τολμᾷ λέγειν τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον συμπρο- 25 σκυνεῖσθαι δεῖν τῷ Θεῷ Λόγῳ καὶ συνδοξάζεσθαι καὶ συγχρηματίζειν Θεόν, ὡς ἕτερον ἕτερον (τὸ γὰρ, «Σύν», αἰεὶ προστιθέμενον, τοῦτο νοεῖν ἀναγκάσει), καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον μιᾷ προσκυνήσει τιμᾷ τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ μίαν αὐτῷ τὴν ὁμολογίαν συνάπτει, καθὸ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, ἀνάθεμα ἔστω.

20. Λουκᾶ 1, 31.

21. Ματθ. 1, 21.

22. Ψαλμ. 44, 8.

Ἐξήγηση ζ΄.

“Όταν ὁ μακάριος Γαβριήλ ἔφερε στήν ἁγία Παρθένο τὸ χαρμόσυνο μήνυμα τῆς σωματικῆς γέννησης τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἔλεγε· «Θὰ γεννήσεις υἱὸ καὶ θὰ τὸν ὀνομάσεις Ἰησοῦ· γιατί αὐτὸς θὰ σώσει τὸν λαό του ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες τους»²⁰. Ὀνομάσθηκε ἐπίσης καὶ Χριστός²¹, ἐπειδὴ ἔλαβε τὸ χρίσμα σὰν ἄνθρωπος μαζί μὲ ἡμᾶς, σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τοῦ Ψαλμωδοῦ: «Ἀγάπησες τὴ δικαιοσύνη καὶ μίσησες τὴν ἀνομία. Γι’ αὐτὸ σὲ ἔχρισε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, μὲ τὸ χρίσμα πὸν φέρνει ἀγαλλίαση σ’ αὐτοὺς πὸν μετέχουν σ’ αὐτό»²². Μολονότι βέβαια αὐτὸς εἶναι ὁ χορηγὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ δὲν τὸ δίνει μὲ φειδῶ σὲ ἐκείνους πὸν εἶναι ἄξιοι αὐτοῦ,^{22α} γιατί εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ αὐτό, «καὶ ἀπὸ τὴν πληρότητα αὐτοῦ ἐλάβουμε ὅλοι ἡμεῖς»²³, ὅπως λέγει ἡ Γραφή, κατ’ οἰκονομία λέγεται ὅτι ὡς ἄνθρωπος ἔλαβε τὸ χρίσμα, κατὰ τρόπο βέβαια νοητό, χωρὶς νὰ ἔχει πετάξει ἐπάνω σ’ αὐτὸν τὸ ἅγιο Πνεῦμα μὲ ἀνθρώπινο τρόπο, γιὰ νὰ μείνει καὶ σ’ ἡμᾶς, παρόλο πὸν μὲ τὴν παράβαση τοῦ Ἀδάμ ἔφυγε στήν ἀρχὴ ἀπὸ ἡμᾶς. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ μονογενὴς Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἔγινε ἄνθρωπος ὀνομάσθηκε Χριστός, καὶ ἔχοντας τὴν ἴδια δύναμη πὸν πρέπει στὸν Θεὸ ἐκτελοῦσε ἔργα παράδοξα. “Όσοι λοιπὸν λένε ὅτι μὲ τὴν ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ περιεβλήθη τὴ λαμπρὴ δόξα τοῦ Μονογενοῦς, ἐπειδὴ τάχα εἶναι ἄλλος ὁ Μονογενὴς ἀπὸ τὸν Χριστὸ, δέχονται δύο υἱούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἕνας ἐνεργεῖ, καὶ ὁ ἄλλος εἶναι ἐνεργούμενος σὰν ἕνας ἄνθρωπος ἀπὸ μᾶς. Γι’ αὐτὸ τὸ λόγο περιλαμβάνονται στήν ποιὴν αὐτοῦ τοῦ ἀναθεματισμοῦ.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Η΄.

“Αν κάποιος τολμᾷ νὰ λέγει, ὅτι πρέπει ὁ ἄνθρωπος πὸν ἀναλήφθηκε νὰ προσκυνεῖται μαζί μὲ τὸν Θεὸ Λόγο καὶ νὰ μοιράζεται μαζί του τὴ δόξα καὶ νὰ εἶναι μαζί μ’ ἐκεῖνον Θεός, ὡς ἄλλος μαζί μὲ ἄλλον (γιατὶ προστιθέμενο κάθε φορὰ τὸ “Συν” μᾶς ἀναγκάζει νὰ σκεφθοῦμε αὐτό), καὶ δὲν τιμᾷ τὸν Ἐμμανουήλ μὲ κοινὴ προσκύνηση καὶ δὲν ἀποδίδει σ’ αὐτὸν κοινὴ ὁμολογία, ἀφοῦ ὁ Λόγος ἔγινε ἄνθρωπος, αὐτὸς νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

22α. Ἰω. 3, 34.

23. Ἰω. 1, 16.

Ἐπίλυσις η΄.

Εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς ἓνα Υἱόν, καὶ μὴν καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα ἅγιον βεβαπτίσμεθα· εἶτά φησιν ὁ μακάριος Παῦλος, «Οὐκ οἶδατε ὅτι, ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, εἰς τὸν 5 θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος αὐτοῦ εἰς τὸν θάνατον, ἵνα, ὡσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν». Πεπιστεύκαμεν τοίνυν καὶ βεβαπτίσμεθα εἰς ἓνα, καθάπερ ἔφην, Υἱόν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, 10 τουτέστι σεσαρκωμένον τε καὶ ἐνανθρωπήσαντα τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἓνα τε ὄντα Θεὸν προσκυνεῖν δεδιδάγμεθα, καὶ μεθ’ ἡμῶν αἱ ἄνω δυνάμεις γέγραπται γάρ· «Ὅταν δὲ προσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτὸν πάντες ἄγγελοι Θεοῦ». Γέγονε δὲ πρωτότοκος ὁ Μονογε- 15 νῆς, ὅτι καὶ ἄνθρωπος πέφηνε καθ’ ἡμᾶς τότε γὰρ καὶ ἀδελφὸς κεχηρημάτικε τῶν ἀγαπώντων αὐτόν. Εἴ τις τοίνυν συμπροσκυνεῖσθαι φησιν ὡς ἄνθρωπον ἰδικῶς ἑτέρῳ παρ’ αὐτὸν ὑπάρχοντι πῶ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγω, καὶ οὐχὶ καθ’ ἑνωσιν ἀληθῆ συνενεγκῶν εἰς ἓνα Χριστὸν καὶ Υἱὸν καὶ Κύριον, μιᾷ προσκυνήσει τιμᾷ, 20 ὑποφέρεται δικαίως τῇ δυνάμει τοῦ ἀναθεματισμοῦ.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Θ΄.

Εἴ τις φησὶ τὸν ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν δεδοξάσθαι παρὰ τοῦ Πνεύματος, ὡς ἀλλοτρία δυνάμει τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ χρώμενον, καὶ παρ’ αὐτοῦ λαβόντα τὸ ἐνεργεῖν δύνασθαι κατὰ πνευμα- 25 των ἀκαθάρτων καὶ τὸ πληροῦν εἰς ἀνθρώπους τὰς θεοσημίας, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἴδιον αὐτοῦ τὸ Πνεῦμά φησὶ, δι’ οὗ καὶ ἐνήργησε τὰς θεοσημίας, ἀνάθεμα ἔστω.

Ἐπίλυσις θ΄.

* Ἄνθρωπος γεγονῶς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀπομεμέ- 30 νηκε καὶ οὕτω Θεός, πάντα ὑπάρχων ὅσα καὶ ὁ Πατήρ, δίχα μό-

Ἐξήγησις η΄.

Ἔχομε βαπτισθεῖ σ' ἓνα Θεό, Πατέρα παντοκράτορα, καὶ σ' ἓνα Υἱό, καὶ βέβαια καὶ σὲ ἓνα ἅγιο Πνεῦμα. Ἐπειτα λέγει ὁ μακάριος Παῦλος· «Δὲν γνωρίζετε ὅτι, ὅσοι βαπτισθήκαμε στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, βαπτισθήκαμε στὸ θάνατο αὐτοῦ; Μὲ τὸ βάπτισμα λοιπὸν αὐτοῦ ἔχομε ταφεῖ μαζὶ μ' αὐτόν καὶ ὑπομείναμε τὸν ἴδιο θάνατο, ὥστε, ὅπως ἀναστήθηκε ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοὺς νεκροὺς μετὰ τὴν δόξα τοῦ Πατέρα, ἔτσι καὶ ἡμεῖς νὰ ζήσομε μιὰ νέα ζωή»²⁴. Ἔχομε πιστέψει λοιπὸν καὶ ἔχομε βαπτισθεῖ σὲ ἓναν, ὅπως εἶπα, Υἱό, τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, δηλαδὴ τὸν Λόγο πού προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα, καὶ πού ἔλαβε σὰρκα καὶ ἔγινε ἄνθρωπος, καὶ διδαχθήκαμε νὰ τὸν προσκυνοῦμε ὡς ἓνα Θεό, καὶ μαζὶ μας οἱ οὐράνιες δυνάμεις· γιὰτὶ ἔχει γραφεῖ· «Ὅταν παρουσιάζει τὸν πρωτότοκο στὴν οἰκουμένη λέγει· Νὰ τὸν προσκυνήσουν ὅλοι οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ»²⁵. Ὁ Μονογενὴς ἔγινε πρωτότοκος, ὅταν παρουσιάσθηκε ἄνθρωπος σὰν ἡμᾶς, γιὰτὶ τότε ἔγινε καὶ ἀδελφὸς αὐτῶν πού τὸν ἀγαποῦν. Ἄν λοιπὸν κάποιος λέγει ὅτι προσκυνεῖται ὡς ἄνθρωπος ἰδιαιτέρως μαζὶ μετὰ τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ Πατέρα πού ὑπάρχει παράλληλα μ' αὐτόν, καὶ δὲν τοὺς τιμᾷ μετὰ κοινὴ προσκύνηση, συνενώντάς τους στὸν ἓνα Χριστὸ καὶ Υἱὸ καὶ Κύριο, ὑπόκειται δίκαια στὴν ποινὴ τοῦ ἀναθεματισμοῦ.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Θ΄.

Ἄν κάποιος λέγει, ὅτι ὁ ἓνας Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς δοξάζεται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα χρησιμοποιοῦντας ξένη ὡς δική του δύναμη, καὶ παίρνει ἀπὸ αὐτὸ τὴ δύναμη νὰ ἐνεργεῖ ἐναντίον τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων καὶ νὰ ἐκτελεῖ τὰ θαυμαστὰ ἔργα στοὺς ἀνθρώπους, καὶ δὲν λέγει μᾶλλον ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι δικό του, διὰ τοῦ ὁποίου πραγματοποίησε τὰ θαύματα, νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἐξήγησις θ΄.

Ὅταν ὁ μονογενὴς Λόγος τοῦ Θεοῦ ἔγινε ἄνθρωπος, ἔμεινε καὶ ἔτσι Θεός, ἔχοντας ὅλα ὅσα ἔχει καὶ ὁ Πατέρας, ἐκτὸς μόνο ἀπὸ τὸ

24. Ρωμ 6, 3-4.

25. Ἐβρ. 1, 6.

νον τοῦ εἶναι Πατήρ, καὶ ἴδιον ἔχων τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ οὐσιωδῶς ἐμπεφυκὸς αὐτῷ Πνεῦμα ἅγιον, εἰργάζεται τὰς θεοσημίας ὥστε καὶ ἄνθρωπος γεγονώς, ἐπιμεμένηκε καὶ οὕτω Θεός ὥστε ἰδίᾳ δυνάμει τῇ διὰ τοῦ Πνεύματος ἐπλήρου τὰ θαύματα. Οἱ δὲ λέγοντες, ὡς ἄνθρωπον ἓνα τὸν καθ' ἡμᾶς, ἤγουν τῶν ἁγίων, δεδοξάσθαι αὐτὸν τῇ διὰ τοῦ Πνεύματος ἐνεργείᾳ, οὐχ ὡς ἰδίᾳ μᾶλλον, ἀλλ' ὡς ἀλλοτρίᾳ, καὶ οὐ θεοπρεπεῖ χρώμενον, καὶ ὡς ἐν χάριτος μέρει λαβεῖν παρὰ τοῦ Πνεύματος τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν, ὑποκείσονται δικαίως τῇ δυνάμει τοῦ ἀναθεματισμοῦ.

10

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Γ'.

Ἄρχιερέα καὶ ἀπόστολον τῆς ὁμολογίας ἡμῶν γεγενῆσθαι Χριστὸν ἡ θεία λέγει Γραφή, προσκεκομικένοι δὲ ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς ὁσμὴν εὐωδίας τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. Εἴ τις τοίνυν ἀρχιερέα καὶ ἀπόστολον ἡμῶν γεγενῆσθαι φησιν οὐκ αὐτὸν τὸν ἐκ
15 Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ὅτε γέγονε σὰρξ καὶ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς ἕτερον παρ' αὐτόν, ἰδικῶς ἄνθρωπον ἐκ γυναικός, ἢ εἴ τις λέγει ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσενεγκεῖν αὐτόν τὴν προσφορὰν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ὑπὲρ μόνων ἡμῶν, οὐ γὰρ ἂν ἐδεήθη προσφορᾶς ὃ μὴ εἰδὼς ἁμαρτίαν, ἀνάθεμα ἔστω.

20

Ἐπίλυσις ι'.

Σμικρὰ μὲν ὁμολογουμένως τῷ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φύντι Λόγω τὰ ἀνθρώπινα, πλὴν ἀλλ' οὐκ ἀπόβλητα διὰ τὴν οἰκονομίαν. Κύριος γὰρ ὢν τῶν ὄλων κατὰ φύσιν, καθῆκεν ἑαυτὸν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, μορφήν δούλου λαβών, καὶ κεχηρημάτικεν ἡμῶν καὶ
25 ἀρχιερεὺς καὶ ἀπόστολος, τῶν τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων καὶ εἰς τοῦτο καλούντων αὐτόν. «Προσκεκόμικε δὲ ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς ὁσμὴν εὐωδίας τῷ Θεῷ καὶ Πατρί· μιᾷ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκε τοὺς ἁγιαζομένους εἰς τὸ διηνεκές», καθὰ γέγραπται. Ἄλλ'

ὅτι εἶναι Πατέρας, καὶ ἐπίσης ἔχοντας δικὸν τοῦ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ποῦ προέρχεται ἀπὸ αὐτὸν καὶ ὑπάρχει ἀπὸ τῆ φύση τοῦ στήν οὐσία του, ἐνεργοῦσε τὰ θαυμαστὰ ἔργα, ὥστε, καὶ ἔχοντας γίνεῖ ἄνθρωπος, παρέμεινε καὶ ἔτσι Θεὸς, καὶ ἄρα μὲ τῆ δική του δύναμη, διὰ τοῦ Πνεύματος, πραγματοποιοῦσε τὰ θαύματα. "Ὅσοι ὅμως λένε, ὅτι σὰν ἓνας ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, δηλαδή τοὺς ἁγίους, δοξάσθηκε μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος, ὅχι σὰ νὰ ἦταν δική του, ἀλλὰ σὰν ξένη, καὶ χρησιμοποιώντας τὴν ὅχι μὲ θεϊκὸ τρόπο, καὶ ὅτι σὰν χάρη ἔλαβε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τὴν ἀνάληψή του στοὺς οὐρανοὺς, αὐτοὶ δίκαια θὰ ὑποπέσουν στὴ δύναμη τοῦ ἀναθεματισμοῦ αὐτοῦ.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Ι΄.

Ἡ ἁγία Γραφή λέγει, ὅτι ὁ Χριστὸς ἔγινε ἀρχιερέας καὶ ἀπόστολος τῆς πίστεώς μας²⁶, καὶ πρόσφερε τὸν ἑαυτὸ του γιὰ τὴ σωτηρία μας σὰν εὐωδία εὐχάριστη στὸν Θεὸ καὶ Πατέρα²⁷. "Ἄν κάποιος λοιπὸν λέγει, ὅτι ἔγινε ἀρχιερέας καὶ ἀπόστολος ὅχι αὐτὸς ὁ Λόγος ποῦ προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα ὅταν ἔγινε σὰρκα καὶ ἄνθρωπος σὰν ἐμᾶς, ἀλλὰ σὰν ἓνας ἄλλος ἀπὸ αὐτὸν καὶ ξεχωριστὸς ἄνθρωπος ποῦ προῆλθε ἀπὸ γυναίκα, ἢ ἂν κάποιος λέγει ὅτι πρόσφερε τὴν προσφορὰ ὑπὲρ τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ ὅχι μᾶλλον μόνο γιὰ μᾶς (γιατὶ δὲν θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ χρειασθεῖ προσφορὰ αὐτὸς ποῦ δὲν γνώρισε ἁμαρτία), αὐτὸς νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἐξήγηση ι΄.

Εἶναι ὁμολογουμένως μικρὰ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα γιὰ τὸν Λόγο ποῦ γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα, ἀλλ' ὅμως δὲν εἶναι ἀπορριπτεῖα ἕξαιτίας τῆς οἰκονομίας τῆς σάρκωσης. Γιατί, ἐνῶ ἦταν Κύριος τῶν ὅλων ἀπὸ τῆ φύση του, κατέβασε τὸν ἑαυτὸ του στὰ δικὸν μας μέτρα παίρνοντας μορφή δούλου, καὶ ἔγινε καὶ ἀρχιερέας καὶ ἀπόστολός μας, καλώντας τον καὶ σ' αὐτὸ οἱ ἀνθρώπινες καταστάσεις: «Πρόσφερε τὸν ἑαυτὸ του γιὰ χάρη μας ὡς εὐωδία εὐχάριστη στὸ Θεὸ καὶ Πατέρα^{27α}. Μὲ μὰ δηλαδή μόνο προσφορὰ πρόσφερε τὴ δυνατότητα τελείωσης στοὺς αἰῶνες σὲ ὅσους ἁγιάζονται»²⁸,

27. Ἐφ. 5, 2.

27α. Ὅπ. π.

28. Ἐβρ. 10, 14.

οὐκ οἶδ' ὅπως οἱ ἑτερόφρονες οὐκ αὐτὸν τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον
 ἄνθρωπον γεγονότα δισχυρίζονται, χρηματίσαι τε καὶ ἀπόστο-
 λον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, ἀλλ' ὡς ἕτερόν τινα παρ'
 αὐτὸν ἄνθρωπον ἰδικῶς, τὸν ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου γεγεννημέ-
 5 νον φασὶ χρηματίσαι καὶ ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα καὶ κατὰ προ-
 κοπὴν εἰς τοῦτο ἐληλυθέναι, καὶ οὐχ ὑπὲρ γε μόνων ἡμῶν, ἀλλὰ
 καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσενεγκεῖν ἑαυτὸν εἰς θυσίαν τῷ Θεῷ καὶ Πα-
 τρί, ὅπερ ἐστὶ τῆς ὀρθῆς καὶ ἀμωμήτου πίστεως ἀλλότριον παντε-
 λῶς οὐ γὰρ ἐποίησεν ἁμαρτίαν· ὁ δὲ κρείττων ὢν τοῦ πλημμελεῖν
 10 καὶ ἀμοιρήσας ἁμαρτίας παντελῶς, οὐκ ἂν ἐδεήθη θυσίας τῆς
 ὑπὲρ ἑαυτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ εἶκός παρωθούμενοι, δύο δὴ πάλιν
 υἱοὺς ἐπινοοῦσιν οἱ ἑτερόφρονες, ἀναγκαίως γέγονεν ὁ ἀναθε-
 ματισμός, ἐμφανῆ καθιστῶν τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ ΙΑ΄.

15 Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα ζωοποιὸν εἶναι
 καὶ ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγου, ἀλλ' ὡς ἑτέρου τι-
 νός παρ' αὐτόν, συνημμένου μὲν αὐτῷ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἤγουν ὡς
 μόνην ἐνοίκησιν ἐσχηκότος, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ζωοποιόν, ὡς
 ἔφημεν, ὅτι γέγονεν ἰδίᾳ τοῦ Λόγου τοῦ τὰ πάντα ζωοποιεῖν ἰσχύ-
 20 οντος, ἀνάθεμα ἔστω.

Ἐπίλυσις ια΄.

Τὴν ἀγίαν καὶ ζωοποιὸν καὶ ἀναίμακτον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις
 τελοῦμεν θυσίαν, οὐχ ἑνὸς τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ ἀνθρώπου κοινοῦ
 σῶμα εἶναι πιστεύοντες τὸ προκείμενον, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ τίμιον
 25 αἷμα, δεχόμενοι δὲ μᾶλλον ὡς ἴδιον σῶμα γεγονός, καὶ μέντοι καὶ
 αἷμα τοῦ τὰ πάντα ζωογονοῦντος Λόγου. Κοινὴ γὰρ σὰρξ ζωο-
 ποιεῖν οὐ δύναται. Καὶ τούτου μάρτυς αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, λέγων·
 «Ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν· τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν».
 Ἐπειδὴ γὰρ ἰδίᾳ γέγονε τοῦ Λόγου, ταύτητοι νοεῖται καὶ ἔστι

ὅπως ἔχει γραφεῖ. Ἄλλὰ δὲν ξέρω πῶς, ὅσοι φρονοῦν διαφορετικὰ ἰσχυρίζονται ὅτι δὲν ἔγινε ἄνθρωπος αὐτός ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ οὔτε χρημάτισε ἀπόστολος καὶ ἀρχιερέας τῆς πίστεώς μας, ἀλλὰ σὰν ἓνας ἄλλος δίπλα σ' αὐτὸν ἄνθρωπος χωριστὰ, ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἁγία Παρθένο, λένε ὅτι χρημάτισε καὶ ἀπόστολος καὶ ἀρχιερέας, καὶ ὅτι ἔφτασε σ' αὐτὸ μὲ τὴν προκοπή του, καὶ ὄχι μόνο γιὰ μᾶς, ἀλλὰ πρόσφερε τὸν ἑαυτό του καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του θυσία στὸν Θεὸ καὶ Πατέρα, πράγμα ποὺ εἶναι τελείως ξένο ἀπὸ τὴν ὀρθὴ καὶ ἀμεμπτη πίστη· γιὰτὶ δὲν διέπραξε ἁμαρτία· καὶ αὐτὸς ποὺ εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ πλημμελήματα καὶ εἶναι τελείως ἀπαλλαγμένος ἀπὸ ἁμαρτία, δὲν θὰ χρειαζόταν θυσία ὑπὲρ τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἑτερόφρονες, παραμερίζοντας τὸ λογικὸ, ἐπινοοῦν δύο υἱοὺς πάλι, ἔγινε κατ' ἀνάγκη ὁ ἀναθεματισμὸς, ποὺ καθιστᾷ φανερὴ τὴν ἀσέβειά τους.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ ΙΑ΄.

Ἄν κάποιος δὲν ὁμολογεῖ ὅτι ἡ σὰρκα τοῦ Κυρίου εἶναι ζωοποιὸς καὶ ὅτι ἀνήκει στὸν Λόγο ποὺ προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα, ἀλλ' εἶναι κάποιου ἄλλου δίπλα σ' αὐτὸν, ποὺ ἔχει ἔνωθεῖ μ' αὐτὸν ὡς πρὸς τὴν ἀξία, δηλαδή ἔχει μόνο τὴν ἐνοίκηση σ' αὐτὸν, καὶ ὅτι δὲν εἶναι ζωοποιός, ὅπως εἶπαμε, ἀφοῦ ἔγινε ἰδιαίτερη σὰρκα τοῦ Λόγου ποὺ ἔχει τὴ δύναμη νὰ ζωοποιεῖ τὰ πάντα, αὐτὸς νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἐξήγηση ια΄.

Τελουῦμε στὶς ἐκκλησίες τὴν ἁγία καὶ ζωοποιὸ καὶ ἀναίμακτη θυσία, πιστεύοντας ὅτι δὲν εἶναι σῶμα ἑνὸς ὁμοίου καὶ κοινοῦ μὲ μᾶς ἀνθρώπου αὐτὸ ποὺ ἔχομε μπροστὰ μας, ὅπως καὶ τὸ τίμο αἷμα, ἀλλὰ μᾶλλον δεχόμεστε ὅτι ἔγινε σῶμα δικό του καὶ βέβαια καὶ αἷμα τοῦ Λόγου ποὺ ζωοποιεῖ τὰ πάντα. Γιατὶ ἡ κοινὴ σὰρκα δὲν μπορεῖ νὰ δώσει ζωὴ, καὶ μάρτυρας γι' αὐτὸ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Σωτὴρας ποὺ λέγει· «Ἡ σὰρκα δὲν ὠφελεῖ καθόλου· τὸ πνεῦμα εἶναι αὐτὸ ποὺ δίνει ζωὴ»²⁹. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔγινε σὰρκα τοῦ Λόγου, γι' αὐτὸ νοεῖ-

29. Ἰω. 6, 63.

ζωοποιός, καθά φησιν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ· «Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ
ζῶν Πατήρ, καὶ γὰρ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα, καὶ ὁ τρώγων με, καὶ κεῖνος
ζήσεται δι' ἐμέ». Ἐπειδὴ δὲ Νεστόριος καὶ οἱ τὰ αὐτοῦ φρονοῦν-
τες παραλύουσι ἀμαθῶς τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν, ταύτητοι,
5 καὶ μάλα εἰκότως, γέγονεν ὁ ἀναθεματισμός.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ ΙΒ'.

Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον παθόντα σαρκὶ καὶ
ἐσταυρωμένον σαρκί, καὶ θανάτου γευσάμενον σαρκί, γεγονότα
δὲ πρωτότοκον ἐκ νεκρῶν, καθὼς ζωὴ ἐστὶ καὶ ζωοποιός καὶ Θεός,
10 ἀνάθεμα ἔστω.

Ἐπίλυσις ιβ'.

Ἀπαθὴς μὲν καὶ ἀθάνατος ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἐστὶ Λόγος, ὡς
ἀνωτέρω γὰρ τοῦ πάσχειν ἢ θεία τε καὶ ἀκήρατος ἐστὶ φύσις, καὶ
αὕτη τὰ πάντα ζωοποιεῖ, καὶ φθορᾶς ἀμείνων ἐστὶ, καὶ παντὸς
15 τοῦ λυπεῖν εἰωθότος Ἄλλά, καίτοι ταῦτα οὐσιωδῶς ὑπάρχων ὁ
ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, ἰδίαν ἐποίησατο σάρκα τὴν τοῦ θανάτου
δεκτικὴν, ἵνα τῷ πάσχειν εἰωθότι τὰ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ δι' ἡμᾶς εἰς
ἑαυτὸν ἀναλαβὼν πάθη, πάντας ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ καὶ θανάτου καὶ
φθορᾶς, ζωοποιήσας ὡς Θεὸς τὸ ἴδιον αὐτοῦ σῶμα, καὶ ἀπαρχὴ
20 γεγονῶς τῶν κεκοιμημένων, καὶ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν οὐ γὰρ
ἄνθρωπος ἦν κοινός, ἰδίᾳ τε καὶ ἀνὰ μέρος νοούμενος παρὰ τὸν
ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ὁ δι' ἡμᾶς τὸν τίμιον ὑπομείνας σταυρὸν
καὶ θανάτου γευσάμενος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ τῆς δόξης Κύριος σαρκὶ
πέπονθε κατὰ τὰς Γραφάς Ἐπειδὴ δὲ οἱ τὰ κενὰ καὶ δυσσεβῆ
25 δόγματα τῇ ὀρθῇ καὶ ἀμωμήτῳ πίστει παρεισκρίνειν ἐθέλοντες,
ἄνθρωπὸν φασὶ κοινὸν ὑπομείναι τὸν ὑπὲρ ἡμῶν σταυρὸν, γέγο-
νεν ἀναγκαῖος ὁ ἀναθεματισμός, τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀσεβείας
ἐμφανίζων τὸ μέγεθος.

30. Ἰω. 6, 58.

31. Κολ. 1, 18.

32. Α' Κορ. 15, 20.

ται καὶ εἶναι ζωοποιός, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ Σωτήρας· «Ὅπως μὲ ἀπέστειλε ὁ Πατέρας μου πού ζεῖ, καὶ ἐγὼ ζῶ χάρις στὸν Πατέρα μου, καὶ ὅποιος τρώγει ἐμένα, κι αὐτὸς θὰ ζήσει στὸν αἰῶνα χάρις σ' ἐμένα»³⁰. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Νεστορίος καὶ οἱ ὁμόφρονές του ἀπορρίπτουν ἀπὸ ἀμάθεια τὴ δύναμη τοῦ μυστηρίου, γι' αὐτὸ καὶ πολὺ εὐλόγα ἔγινε ὁ ἀναθεματισμός.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ ΙΒ'.

Ἄν κάποιος δὲν ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἔπαθε σωματικά καὶ σταυρώθηκε σωματικά καὶ γεύθηκε σωματικά τὸν θάνατο καὶ ὅτι ἔγινε πρωτότοκος ἀπὸ τοὺς νεκρούς³¹, ἀφοῦ εἶναι ζωὴ καὶ ζωοποιός καὶ Θεός, αὐτὸς νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἐξήγηση ιβ'.

Δὲν ὑπόκειται σὲ πάθος καὶ θάνατο ὁ Λόγος πού προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα, γιατί ἡ θεία καὶ ἀθάνατη φύση εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὸ νὰ πάσχει, καὶ αὐτὴ ζωοποιεῖ τὰ πάντα καὶ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴ φθορὰ καὶ ἀπὸ κάθετι πού συνήθως προκαλεῖ λύπη. Ἀλλὰ μολονότι τὰ ἔχει ὅλα αὐτὰ στὴν οὐσία του ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ Πατέρα, ἔκανε δική του τὴ σάρκα πού εἶναι δεκτικὴ θανάτου, ὥστε, μὲ τὸ νὰ πάσχει συνήθως τὰ πάθη πού ἀνέλαβε στὸν ἑαυτό του γιὰ χάρις μας καὶ ἔξαιτίας μας, νὰ μᾶς ἀπαλλάξει ὅλους τόσο ἀπὸ τὸ θάνατο ὅσο καὶ ἀπὸ τὴ φθορὰ, ἀφοῦ ζωοποίησε σὰν Θεὸς τὸ δικό του τὸ σῶμα καὶ ἔγινε ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων³² καὶ πρωτότοκος ἀπὸ τοὺς νεκρούς³³. Γιατὶ δὲν ἦταν ἄνθρωπος κοινός, νοούμενος χωριστὰ καὶ καθεαυτὸν δίπλα ἀπὸ τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ Πατέρα, αὐτὸς πού ἔξαιτίας μας ὑπέμεινε τὸν τίμο σταυρὸ καὶ γεύθηκε τὸ θάνατο³⁴, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τῆς δόξας ἔπαθε σωματικά σύμφωνα μὲ τὶς Γραφές³⁵. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτοὶ πού θέλουν τὰ μάταια καὶ ἀσεβῆ δόγματα νὰ τὰ παρεμβάλλουν στὴν ὀρθὴ καὶ ἀμώμητη πίστι, ἰσχυρίζονται ὅτι κοινὸς ἄνθρωπος ὑπέμεινε γιὰ χάρις μας τὸν σταυρὸ, ἔγινε κατ' ἀνάγκη ὁ ἀναθεματισμός, πού παρουσιάζει τὸ μέγεθος τῆς ἀσέβειας πού ὑπάρχει σ' αὐτούς.

33. Ἐβρ. 2, 9.

34. Α' Κορ. 2, 8.

35. Α' Πέτρ. 4, 1.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΣ
ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ

Οί τῷ παναγίῳ Θεῷ τὴν ἑαυτῶν διάνοιαν παραστήσαντες
καὶ τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασι συνειπεῖν ἠρημένοι, παραιτοῦνται
μὲν τὰς βεβήλους κενοφωνίας τῶν ἀνοσιῶν αἰρετικῶν, ἐρείσαν-
τες δὲ τὸν ἔσω καὶ κατακεκρουμμένον ὀφθαλμὸν τῆς καρδίας τῇ
5 θεοπνεύστῳ Γραφῇ, οὕτω τε αὐτὸν πλουσίως ἀναμεστῶσαντες
ἐννοιῶν ἀγαθῶν, τοῖς τὰ ὀρθὰ διαστρέφουσιν ἀντανίστανται, καὶ
μάλα νεανικῶς, μονονουχὶ λέγοντες «Ζηλοῦντες ἐξηλώκαμεν τῷ
Κυρίῳ». Νεστορίου τοίνυν πολλάς τε καὶ διαφόρους καταχέον-
τος βλασφημίας τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ οἶον ἐκ
10 βάθρων ἀναμοχλεύοντος τὸ σεπτὸν καὶ μέγα τῆς ἐνανθρωπήσε-
ως μυστήριον, οὐκ ἀκίνδυνον εἰδότες τὸ ἐπὶ γε τούτοις ἐλέσθαι
σιγᾶν, συμβουλεύσαντές τε πλειστάκις αὐτῷ τῶν τοιούτων ἀπέχε-
σθαι δυσφημιῶν, ὀνήσαντες δὲ παντελῶς οὐδέν, κεχωρήκαμεν
ἀναγκαίως ἐπὶ τὸ χρῆναι συναθλεῖν τοῖς τῆς εὐσεβείας δόγμασιν.
15 Ἀπολεξάμενοι δὲ κεφάλαιά τινα τῶν ἐκείνου δυσφημιῶν, ταῦτα
χρησίμως ἀνεθεματίσαμεν, ἥτοι τοὺς φρονεῖν ἐθέλοντας αὐτά,
πειθόμενοι λέγοντι τῷ μακαρίῳ Παύλῳ· «Εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζε-
ται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω· ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἢ ἄγγελος
ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται ὑμᾶς παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΜΑΣ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΣ
ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

“Όσοι προσκόλλησαν τὴ διάνοιά τους στὸν πανάγιο Θεὸ καὶ ἔχουν προτιμήσει νὰ συμφωνοῦν μὲ τὴ διδασκαλία τῆς ἀλήθειας, ἀποφεύγουν τὶς βέβηλες φαντασίες τῶν ἀσεβῶν αἵρετικῶν καὶ προσηλώνοντας τὸν ἐσωτερικὸ καὶ κρυμμένο ὄφθαλμὸ τῆς καρδιάς τους στὴ θεόπνευστη Γραφή, ἀφοῦ τὸν γεμίσουν πλούσια μὲ ἔννοιες εὐσεβεῖς, ἔτσι ἀντιπαρατάσσονται, καὶ μὲ πολλὴ δύναμη μάλιστα, σ’ αὐτοὺς ποὺ διαστρέφουν τὰ ὀρθὰ διδάγματα, λέγοντας κατὰ κάποιον τρόπο· «Εἶναι μεγάλος ὁ ζῆλος μας γιὰ τὸν Κύριο»¹. Ὁ Νεστόριος λοιπὸν ἐκτοξεύει πολλές καὶ διάφορες βλασφημίες ἐναντιὸν τοῦ Σωτήρα ὅλων μας Χριστοῦ καὶ ἀναταράσσει κατὰ κάποιον τρόπο ἀπὸ τὰ θεμέλια τὸ σεπτὸ καὶ μέγα μυστήριον τῆς ἐνανθρώπησης, γνωρίζοντας ὅτι δὲν εἶναι ἀκίνδυνον νὰ τηρήσομε σιγή, ἀφοῦ τὸν συμβουλεύσαμε πολλές φορές νὰ ἀπέχει ἀπὸ αὐτὲς τὶς δυσφημήσεις καὶ δὲν τὸν ὀφελήσαμε ἀπολύτως καθόλου, προχωρήσαμε κατ’ ἀνάγκη στὴν ὑπεράσπιση τῶν διδαγμάτων τῆς εὐσέβειας. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐπιλέξαμε μερικὰ κεφάλαια ἀπὸ τὶς δυσφημίες ἐκείνου, αὐτὰ, ἀποβλέποντας στὴν ὠφέλεια τὰ ἀναθεματίσαμε, δηλαδὴ αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ πιστεύουν σ’ αὐτὰ, ὑπακούοντας στὸν μακάριον Παῦλον ποὺ λέγει· «Ἄν κάποιος σᾶς κηρύττει διαφορετικὸ Εὐαγγέλιον ἀπὸ αὐτὸ ποὺ σᾶς ἔχει κηρυχθεῖ, νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος. Κι ἂν ἐμεῖς ἢ ἄγγελος ἀπὸ τὸν οὐρανὸ σᾶς κηρύξει διαφορετικὸ Εὐαγγέλιον ἀπὸ αὐτὸ ποὺ

ἔστω». Ἄλλ' οὐκ οἶδ' ὅπως δεδυσφορήκασί τινες ἐπὶ τούτῳ λίαν, ἢ ὁμόφρονες ὄντες καὶ ἰσογνώμονες, ἢ προσποιούμενοι μὲν παραιτεῖσθαι τὴν ὁμοδοξίαν, πειρώμενοι δὲ διὰ τρόπου παντός ἐπικουρεῖν αὐτῷ καὶ ποιεῖσθαι κατεστυγημένους τοὺς τῷ Σωτῆρι 5 συναγορεύειν ἐθέλοντας. Ἄλλ' ἦν ἀκόλουθον ἐννοεῖν, ὅτι τοῖς ἑτεροδιδασκάλοις ἐπιτιμᾶν προὔξενησεν ἂν αὐτοῖς τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον· νῦν δὲ πεπράχασι μὲν οὐχ ὅπερ ἦν ἄμεινον (πολλοῦ γε καὶ δεῖ), πεποίηνται δὲ πολεμιωτάτους, ὧν, εἰ γεγόνασι ζηλωταί, ἀνεδήσαντο ἂν σὺν αὐτοῖς τῆς ἀφθαρσίας τὸν 10 στέφανον. Ἐπιλαμβάνονται τοίνυν τῶν ἀναθεματισμῶν, ὡς οὐκ εὖ γεγονότων· καὶ δὴ καὶ ἐκάστῳ παραθέντες ἐγγράφως τὰ τῆς ἑαυτῶν διανοίας εὐρήματα καὶ ἀσυνέτους τινὰς εἰκαιομυθίας, συναρπάσειν οἴονται τοὺς ἐντευξομένους καὶ ἀβασανίστως τοῖς παρ' αὐτῶν ἐντυγχάνοντας λόγοις. Ἦν οὖν ἀναγκαῖον καὶ ἡμᾶς 15 αὐτοὺς ἀντιπαρεξάγειν τὸ ἀληθές, καὶ ἀποκρούεσθαι τὴν κατάρρησιν, ἀποφῆναί τε φιλοσκώμμονας, ἤγουν ἀληθείας ἐρευνητὰς τοὺς δι' ἐναντίας. Προτάξαντες τοίνυν ἕκαστον τῶν ἀναθεματισμῶν, εἶτα τούτοις τὰ παρ' ἐκείνων συντεθειμένα συντάξαντες, παρεξεύξαμεν τὰ παρ' ἑαυτῶν, τοῖς τῶν θείων Γραφῶν ἐπιστήμο- 20 σι δικασταῖς οἴονεϊ χρώμενοι, καὶ ψῆφον αἰτοῦντες ὀρθήν τε καὶ ἀνεπίπληκτον παρὰ τῶν εἰδότην τὴν ἀλήθειαν.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Α΄.

Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ Θεὸν εἶναι κατὰ ἀλήθειαν τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ διὰ τοῦτο Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Παρθένον (γεγέννηκε 25 γὰρ σαρκικῶς σάρκα γεγονότα τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον), ἀνάθεμα ἔστω.

Ἀντίρρησις τῶν Ἀνατολικῶν.

Καὶ τίς σαρκικῶς, σάρκα γεγονότα τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον, ἀποτετέχθαι συνομολογήσειεν; Εἰ γὰρ σαρκικῶς ἐγέννησεν, οὐκέτι κατὰ

ἔχετε παραλάβει, νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος»². Δὲν ξέρω ὅμως γιατί μερικοὶ δυσφόρησαν πολὺ γι' αὐτό, ἢ ὄντας ὁμόφρονες καὶ τῆς ἴδιας γνώμης, ἢ προσποιούμενοι βέβαια ὅτι ἀρνοῦνται τὴν ὁμοίαν μ' αὐτὸν πίστη, προσπαθώντας ὅμως μὲ κάθε τρόπο νὰ τὸν βοηθήσουν καὶ νὰ καταστήσουν μισητοὺς τοὺς ὑποστηρικτὲς τοῦ Σωτήρα. Ἄλλ' ὅμως εἶναι λογικὸ νὰ σκεφθεῖ κανεὶς ὅτι τὴν ἐπιτίμηση αὐτῶν ποὺ διδάσκουν διαφορετικὰ τὴν προξένησε σ' αὐτοὺς ἡ γνησιότητα τῆς ἀγάπης στὸν Χριστό. Τώρα ὅμως δὲν ἔπραξαν αὐτὸ ποὺ ἦταν τὸ καλύτερο (πολὺ ἀπέχουν ἀπὸ αὐτό, ἀλλ' ἔκαναν φοβεροὺς ἐχθροὺς τοὺς αὐτοὺς ποὺ, ἂν γινόταν μιμητὲς τους, θὰ κέρδιζαν μαζί τους τὸ στεφάνι τῆς ἀφθαρσίας. Κατηγοροῦν λοιπὸν τοὺς ἀναθεματισμοὺς, ὅτι δὲν ἔγιναν ὀρθὰ, καὶ μάλιστα παραθέτοντας σὲ καθέναν γραπτῶς τὰ ἐφευρήματα τῆς διάνοιάς τους καὶ κάποιες ἀνόητες αἰτιολογίες, νομίζουν ὅτι θὰ συναρπάσουν τοὺς ἀναγνώστες τους ποὺ διαβάζουν χωρὶς βαθύτερη ἐξέταση τοὺς λόγους τους. Ἦταν λοιπὸν ἀνάγκη καὶ ἐμεῖς ν' ἀντιπαραθέσομε σ' αὐτοὺς τὴν ἀλήθεια, καὶ ἀποκρούοντας τὴν κατηγορία, ν' ἀποδείξομε τοὺς ἀντίθετους χλευαστὲς, δηλαδή ἐρευνητὲς τῆς ἀλήθειας. Ἀφοῦ προτάξαμε λοιπὸν τὸν κάθε ἀναθεματισμὸν κι ἔπειτα παραθέσαμε μαζί τους ὅσα ἐξέθεσαν αὐτοί, παραλληλίσσαμε τὰ λόγια τους μὲ τὰ δικά μας, χρησιμοποιώντας τοὺς γνώστες τῶν θείων Γραφῶν κατὰ κάποιο τρόπο σὰν δικαστὲς καὶ ζητώντας ψῆφο ὀρθῆ καὶ ἀδιάβλητη ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ γνωρίζουν τὴν ἀλήθεια.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Α΄.

Ἄν κάποιος δὲν ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Ἐμμανουήλ εἶναι ἀληθινὰ Θεὸς καὶ γι' αὐτὸ δὲν ὀνομάζει Θεοτόκο τὴν ἁγία Παρθένο (γιατί γέννησε σωματικὰ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ Πατέρα ποὺ ἔγινε ἄνθρωπος), νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἀντίρρηση τῶν Ἀνατολικῶν.

Καὶ ποιὸς θὰ ὁμολογήσει ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἔγινε ἄνθρωπος, γεννήθηκε σωματικὰ; Ἄν δηλαδή γέννησε σωματικὰ,

παρθένον· και ποῦ θήσομεν τό, «Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, και δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι», σαρκικῶς κατ' αὐτὸν τῆς Παρθένου, και οὐ θεοπρεπῶς γεννησάσης; και πῶς ταύτην ἀσπὴρ παραδόξως φαινόμενος κατεμήννε, μάγοι δὲ ἐκ Περσίδος 5 δι' αὐτοῦ ὀδηγούμενοι παρήεσαν, τὸν τεχθέντα ζητοῦντες, και εὐρόντες, ἔφερον δῶρα και τῷ νοουμένῳ, και τῷ φαινομένῳ πρόσφορα, ἄγγελοί τε οὐρανόθεν κατελθόντες τὴν γέννησιν, μετὰ τῶν ποιμένων ἀναμιγέροντες, ἐχόρευον, λέγοντες· «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, και ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία»; Ταῦτα τίνος μη- 10 νύματα; Σαρκικῆς, ἢ θεοπρεποῦς γεννήσεως; Ἄλλως τε, εἰ ἀδασανίστως ταῖς φωναῖς ἐμβάλομεν, και τροπὴν τοῦ λόγου και μεταβολὴν τὴν εἰς σάρκα φαντασθησόμεθα, και οὕτω και ἁμαρτίαν αὐτὸν και κατάραν γεγενῆσθαι ὑποληψόμεθα, εἰ τοῖς ἐπομένοις ἢ ἡγουμένοις τῶν κειμένων και αὐτῇ τῇ συνηθείᾳ τῆς Γραφῆς μὴ 15 προσέχομεν. Ἄλλὰ γὰρ τὸ γενέσθαι σάρκα τὸν Λόγον, τὴν ἐν τῇ σαρκὶ σκήνωσιν καλῶς ἐκλαμβάνομεν κατὰ τὴν τῶν Εὐαγγελίων διάνοιαν.

Ἄπολογία Κυρίλλου.

Τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ 20 τὸ μυστήριον ὁ πάνσοφος Ἰωάννης διατρανοῖ γεγραφεκῶς· «Και ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, και ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν». Ταῦτα συνιέντες ὀρθῶς οἱ μακάριοι Πατέρες, οἱ κατὰ καιροὺς ἐν τῇ Νικαέων συνειλεγμένοι, αὐτὸν ἔφασαν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρός φύντα Λόγον, τὸν δι' οὗ τὰ πάντα πεποίηκεν ὁ Πατήρ, τὸ φῶς τὸ ἐκ τοῦ 25 φωτός, τὸν Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, σαρκωθῆναί τε και ἐνανθρωπῆσαι· τουτέστιν ἐνωθῆναι σαρκὶ ψυχὴν ἐχούσῃ τὴν λογικὴν, και ἄνθρωπον γενέσθαι μετὰ τοῦ και ἀπομεῖναι Θεόν. Ὅτι δὲ ἀτρέπτως τε και ἀσυγχύτως τὸ τῆς ἐνώσεως πέπρακται χρῆμα, μεμενηκότος, ὡς ἔφην, τοῦ Θεοῦ Λόγου τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ, 30 και εἰ γέγονε σὰρξ, ἀναλλοίωτος γὰρ κατὰ φύσιν ἐστίν, οὐδενὶ τῶν ὄντων ἀμφίβολον. Τὸ γὰρ σαρκουῖσθαι λεγόμενον, οὐκ εἰς

3. Λουκᾶ 1, 35.

4. Ματθ. 2, 1 ἔ.

αὐτὸ δὲν ταιριάζει σὲ παρθένο· καὶ πῶς θὰ δικαιολογήσομε τὸ λόγο, «Πνεῦμα ἅγιο θὰ ἔρθει σὲ σένα καὶ θὰ σὲ ἐπισκιάσει δύναμη τοῦ Ὑψίστου»³, ἂν σύμφωνα μ' αὐτὸν ἡ Παρθένος γέννησε σωματικὰ κι ὄχι μὲ τρόπο θεοπρεπῆ; Καὶ πῶς τὸ ἀστέρι ἔδειχνε τὴ γέννηση μὲ τὴν παράδοξη ἐμφάνισή του; Ἄλλὰ καὶ μάγοι μὲ τὴν καθοδήγησή του ἦρθαν ἀπὸ τὴν Περσία ἀναζητώντας τὸ παιδί, κι ἀφοῦ τὸ βρῆκαν, ἔφεραν δῶρα, κατάλληλα καὶ σ' αὐτὸ πού νοοῦνταν, καὶ σ' αὐτὸ πού φαινόταν. Ἄγγελοι ἐπίσης πού κατέβηκαν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, ἀφοῦ ἀναμίχθηκαν μὲ τοὺς ποιμένες, χόρευαν γιὰ τὴ γέννηση, λέγοντας· «Δόξα στὸν Ὑψιστο Θεὸ καὶ στὴ γῆ εἰρήνη καὶ στοὺς ἀνθρώπους χαρὰ»⁴. Τίνος μηνύματα εἶναι αὐτὰ; Ἀνθρώπινης ἢ γέννησης πού ταιριάζει σὲ Θεό; Ἐξάλλου ἂν ἔτσι ἐπιτόλαια ἐξετάσομε τὰ λεγόμενα καὶ φαντασθοῦμε τροπὴ (τοῦ ἄτρεπτου) Λόγου καὶ τὴ μεταβολὴ του σὲ σάρκα (ἄνθρωπο), καὶ ἔτσι θὰ ὑπονοήσομε ὅτι ἔχει γίνε καὶ ἁμαρτία⁵ καὶ κατάρρα⁶, ἂν δὲν προσέχομε στὰ ἐπόμενα ἢ τὰ προηγούμενα κείμενα καὶ στὴ συνήθη ἔκφραση τῆς Γραφῆς. Ἄλλὰ βέβαια τὸ ὅτι ἔγινε ὁ Λόγος σάρκα (ἄνθρωπος) τὸ ἐκλαμβάνομε ὡς σκηνώσῃ του στὴ σάρκα, σύμφωνα μὲ τὸ νόημα τῶν εὐαγγελίων.

Ἀπολογία τοῦ Κυρίλλου.

Τὸ μυστήριον τῆς κατ' οἰκονομία ἐνσάρκωσης τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τὸ διακηρύττει ὁ πάνσοφος Ἰωάννης ἔχοντας γράψει· «Καὶ ὁ Λόγος ἔγινε σάρκα καὶ κατοίκησε μέσα μας»⁷. Αὐτὰ κατανοώντας τα ὀρθῶς οἱ μακάριοι Πατέρες, πού παλαιὰ συνήλθαν στὴ Νίκαια, εἶπαν ὅτι αὐτὸς ὁ Λόγος ἔλαβε σάρκα ἀπὸ τὴν Παρθένο καὶ ἔγινε ἄνθρωπος, αὐτὸς πού μέσω αὐτοῦ ὁ Πατέρας δημιούργησε τὰ πάντα, πού εἶναι τὸ φῶς πού προῆλθε ἀπὸ τὸ φῶς, ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἀπὸ τὸν ἀληθινὸ Θεό· δηλαδή ὅτι ἐνώθηκε μὲ σάρκα πού ἔχει ψυχὴ λογικὴ, κι ἔγινε ἄνθρωπος, παραμένοντας ὅμως καὶ Θεός. Ὅτι βέβαια ἡ ἔνωση πραγματοποιήθηκε χωρὶς τροπὴ καὶ χωρὶς σύγχυση τῶν φύσεων, παραμένοντας, ὅπως εἶπα, ὁ Θεὸς Λόγος αὐτὸ πού εἶναι, ἂν καὶ ἔγινε σάρκα, γιὰτὶ εἶναι ἀναλλοίωτος ὡς πρὸς τὴ φύση, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία σὲ κανένα ἀπὸ τα ὄντα. Γιατὶ ἡ

5. Λουκᾶ 2, 14.

6. Β' Κορ. 5, 21.

7. Γαλ. 3, 13.

σαρκὸς τρέπεται φύσιν, ἀλλ' ἕτερόν τι ἐννοεῖται παρ' αὐτὴν ὑπάρχον, καὶ ἐνωθὲν αὐτῇ. Οὕτω φρονοῦντες οἱ μακάριοι Πατέρες, Θεοτόκον ὠνόμασαν τὴν ἁγίαν Παρθένον. Πεπιστεύκασι γὰρ ὅτι σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα γεγέννηκε τὸν Υἱόν, 5 τὸν δι' οὗ τὰ πάντα πεποιήκεν ὁ Πατήρ.

Ὁ δὲ τῶν νέων ἡμῖν δυσ-φημιῶν εὐρετῆς Νεστόριος τοιαῦδε μαχόμενος δόξῃ, κατακιβδηλεύει μὲν ὡς οὐκ οὔσαν ἀληθῆ τὴν "Θεοτόκος" φωνήν· ἔφη δὲ οὕτως· Ἡρώτησα, φησί, πολλάκις αὐτούς· Τὴν Θεότητα λέγετε γεγεννηθῆσαι ἐκ τῆς μακαρίας Παρ- 10 θένου; Ἀποπηδῶσιν εὐθύς πρὸς τὸ ῥῆμα· Καὶ τίς, φησί, τοσαύτην βλασφημίαν νοσεῖ, ὡς ἐκείνην τὴν γεννήσασαν τὸν ναὸν λέγειν παρὰ τοῦ Πνεύματος τὸν Θεὸν ἐν ἐκείνῃ ἐκτίσθαι; Εἶτα ὅταν ἐπαγάγωμεν, Τί οὖν ἄτοπον ἡμεῖς λέγομεν, συμβουλεύοντες φυγεῖν τὴν φωνήν, καὶ ἔρχεσθαι ἐπὶ τὸ κοινὸν σημαινόμενον τῶν 15 δύο φύσεων; τότε νομίζεται ἑαυτοῖς εἶναι βλάσφημον τὸ λεγόμενον· Ἡ ὁμολόγησον σαφῶς θεότητα γεγεννηθῆσαι ἐκ τῆς μακαρίας Μαρίας, ἢ φεύγων βλάσφημον τὴν φωνήν, τί ταῦτά μοι λέγων, ὑποκρίνη μὴ λέγειν; Περιστάντος τοίνυν ἐκείνου, μᾶλλον δὲ ἀναπειθόντος ἀνοσίως τοὺς Θεοτόκον λέγοντας τὴν Παρ- 20 θένον εἰς τὸ δεῖν ὁμολογεῖν σαρκὸς γενέσθαι καρπὸν γυμνήν τε καὶ καταμόνας τὴν θεότητος φύσιν, καὶ τῆς ὑπάρξεως τὴν ἀρχὴν ἐκ γυναικὸς ἐσχηκέναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, πληροφορεῖν ἐθέλοντες, ὅτι τῆς τοιαύσδε δόξης ἀλλότριον παντελῶς καθεστήκαμεν οὐ γὰρ οὕτω λεληρήκαμεν, ὡς ἐλέσθαι φρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρο- 25 νεῖν· ἀποτεκεῖν ἔφημεν τὴν Παρθένον σάρκα γεγονότα κατὰ τὰς Γραφὰς τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, τουτέστιν ἄνθρωπον, ἀποτεκεῖν δὲ αὐτὸν σαρκικῶς, τουτέστι κατὰ σάρκα· ὁ μὲν γὰρ Θεὸς καὶ Πατὴρ θεϊκῶς γεγέννηκεν ἐξ αὐτοῦ Θεὸν ὄντα τὸν Υἱόν· ἐπειδὴ δὲ τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστὶ, γεγέννηκεν ἢ Παρ- 30 θένος, ὡς σὰρξ ὑπάρχουσα, σαρκικῶς, τὸ δὲ σαρκικῶς εἰπεῖν, οὐκ ἀναιρουντός ἐστι τῆς γεννήσεως τὸ παράδοξον, οὔτε μὴν ἀνατρέποντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν, δι' ἧς ἐν

λεγόμενη σάρκωση δὲν δηλώνει τροπὴ στὴ φύση τῆς σάρκας, ἀλλὰ ἔννοεῖ κάτι ἄλλο ποῦ ὑπάρχει κοντά της καὶ ποῦ ἐνώθηκε μαζί της. Μ' αὐτὴ τὴ σκέψη οἱ μακάριοι Πατέρες ὀνόμασαν Θεοτόκο τὴν ἁγία Παρθένο. Γιατὶ πίστεψαν ὅτι γέννησε τὸν Υἱὸ ποῦ ἔλαβε σάρκα καὶ ἔγινε ἄνθρωπος, τὸν Υἱὸ ποῦ μέσω αὐτοῦ ὁ Πατέρας δημιούργησε τὰ πάντα.

Ἄλλὰ ὁ Νεστόριος, ὁ ἐφευρέτης τῶν νέων δυσφημιῶν, πολεμώντας αὐτὴ μας τὴν πίστη, κηρύττει ὅτι εἶναι κίβδηλη καὶ ὄχι ἀληθινὴ ἢ ὀνομασία Θεοτόκος. Εἶπε τὰ ἐξῆς· Τοὺς ρώτησα, λέγει, πολλές φορές· Λέτε ὅτι γεννήθηκε ἡ Θεότητα ἀπὸ τὴν μακαρία Παρθένο; Ἄμεσως ὁμως ἀντιδροῦν σιὸ λόγο αὐτό, λέγοντας· Καὶ ποιὸς πάσχει ἀπὸ αὐτὴ τὴ τόσο μεγάλη βλασφημία, ὥστε νὰ λέγει, ὅτι σ' ἐκείνη ποῦ γέννησε τὸ ναὸ, πλάσθηκε μέσα της ἀπὸ τὸ Πνεῦμα ὁ Θεός; Ἔπειτα, ὅταν προσθέτομε· Ποιὸ εἶναι τὸ ἄτοπο ποῦ λέμε, συμβουλεύοντάς σας ν' ἀποφεύγετε αὐτὴ τὴν ὀνομασία καὶ νὰ ἀποδέχεσθε τὴν κοινὴ ἔννοια τῶν δύο φύσεων; Τότε αὐτοὶ νομίζουν ὅτι ὁ λόγος ποῦ λέμε ἀποτελεῖ βλασφημία. Ἡ ὁμολόγησε μὲ σαφήνεια ὅτι γεννήθηκε ἡ θεότητα ἀπὸ τὴν μακαρία Μαρία, ἢ ἀποφεύγοντας τὴ βλάσφημη ὀνομασία, γιατί, ἐνῶ μοῦ λές αὐτὰ, ὑποκρίνεσαι ὅτι δὲν τὰ λές; Μεταβάλλοντας ἐκεῖνος τρόπο ἔκφρασης, ἢ μᾶλλον θέλοντας νὰ πείσει ἀνόσια ἐκείνους ποῦ λένε Θεοτόκο τὴν Παρθένο, ὅτι πρέπει νὰ ὁμολογοῦν ὅτι ἔγινε καρπὸς τῆς σάρκας γυμνή καὶ αὐτὴ ἢ ἴδια ἢ φύση τῆς θεότητας, καὶ ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἔλαβε τὴν ἀρχὴ τῆς ὑπαρξῆς του ἀπὸ γυναίκα, θέλομε νὰ σᾶς πληροφορήσομε ὅτι εἴμαστε τελείως ἀσχετοὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴ γνώμη. Δὲν γίναμε τόσο ἀνόητοι, ὥστε νὰ θέλομε νὰ πιστεύομε ἀντίθετα μ' αὐτὸ ποῦ πρέπει νὰ πιστεύομε. Εἶπαμε ὅτι ἡ Παρθένος γέννησε τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἔγινε, σύμφωνα μὲ τὴ Γραφή, σάρκα, δηλαδή ἄνθρωπος, καὶ ὅτι τὸν γέννησε αὐτὸν σωματικά, δηλαδή μὲ σάρκα. Ὁ Θεὸς δηλαδή καὶ Πατέρας γέννησε θεϊκὰ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του τὸν Υἱὸ ποῦ εἶναι Θεός, ἐπειδὴ ὁμως αὐτὸ ποῦ γεννήθηκε ἀπὸ σάρκα εἶναι σάρκα⁸, ἢ Παρθένος, ἐπειδὴ εἶναι σάρκα, γέννησε σαρκικά. Λέγοντας σαρκικά, δὲν τὸ λέγει ἀναιρώντας τὴν παραδοξότητα τῆς γέννησης, οὔτε ἀπορρίπτει τὴν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος μὲ τὴν ὁποία διέπλασε στὴ μήτρα

μήτρα διέπλασε τὸ τεχθέν, διδάσκοντος δὲ μᾶλλον, ὅτι ὡσπερ
 Θεὸς τίκει θεϊκῶς, ἦτοι θεοπρεπῶς κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, οὕτω
 καὶ ἄνθρωπος ἀνθρωπίνως, ἦτοι σὰρξ σαρκικῶς Θεὸς δὲ ὢν
 κατὰ φύσιν ὁ Λόγος, καίτοι σὰρξ γεγονῶς, προῆλθε θεοπρεπῶς,
 5 τουτέστιν, ὡς ἂν πρόποι τῷ γε ὄντι κατὰ τὴν ἀλήθειαν Θεῷ. Μό-
 νος γὰρ ἔσχε μητέρα τὴν ἀπειρόγαμον, καὶ τετήρηκε παρθένον
 τὴν τεκοῦσαν αὐτὸν κατὰ σάρκα. Θαυμάζω δέ, ὅτι Θεοτόκον
 ὀκνοῦντες εἰπεῖν τὴν ἁγίαν Παρθένον, θεοπρεπῶς αὐτὸν γενεν-
 νῆσθαι φασιν. Οὐ γὰρ ἄνθρωπος κοινὸς τίκεται θεοπρεπῶς
 10 Δῶρα δὲ προσκεκομίσθαι φασὶ παρὰ τῶν μάγων τὰ πρόσφορα
 καὶ τῷ νοουμένῳ καὶ τῷ φαινομένῳ, διαιροῦντες εἰς δύο δὴ πάλιν
 μετὰ τὴν ἔνωσιν τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· ὁ γὰρ νοούμενος
 γέγονεν ὄρατος οὐ μεταβολῇ φύσεως, ἀλλ' ἐνώσει τῇ πρὸς τὸ
 ὀρώμενον σῶμα. Καὶ γοῦν αὐτόπτας καὶ ὑπηρέτας γενέσθαι τοῦ
 15 Λόγου τοὺς ἁγίους ἀποστόλους τὸ Γράμμα φησὶ τὸ ἱερόν· καίτοι
 πῶς οὐ παντὶ τῷ σαφές, ὡς ἔστιν ἀσώματός τε καὶ ἀναφῆς καὶ
 ἀόρατος ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος;

Ἄλλ' εὐρίσκω λέγοντας τοὺς ἁγίους ἀποστόλους «Ὁ ἦν ἀπ'
 ἀρχῆς, ὁ ἀκηκόαμεν, ὁ ἑωράκαμεν, ὁ ἔθεασάμεθα τοῖς ὀφθαλμοῖς
 20 ἡμῶν καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζω-
 ῆς». Πρόσφορα τοίνυν τὰ δῶρα τῷ ἐνί, τουτέστι τῷ Χριστῷ· καὶ
 γὰρ ἔστιν ἐν ταυτῷ Θεὸς τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός. Ταύτη
 τοι τεχθέντος αὐτοῦ χοροστασίαι μὲν ἦσαν τῶν ἁγίων ἀγγέλων,
 στρατιαὶ δὲ πνευμάτων, Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν λεγόντων αὐτόν.
 25 Ἐπειδὴ δὲ τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος, «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένε-
 το», δεδιέναι φασὶ μὴ ἄρα πως, τοῦ «ἐγένετο» τὴν ἰδίαν σώζον-
 τος δήλωσιν, τρόπος τις νοοῖτο περὶ τὴν θεῖαν τοῦ Λόγου γενέ-
 σθαι φύσιν· ἐπαινω μὲν τὸ δεῖμα, θαυμάζω δέ, ὅτι παραιτούμενοι
 τὴν λέξιν, τὴν ἀληθῆ τε καὶ ἀναγκαίαν δήλωσιν, οὕτω γενέσθαι
 30 φασὶ σάρκα τὸν Λόγον, ὡς ἂν εἰ λέγοιτο γενέσθαι κατάρα καὶ
 ἁμαρτία. Εἶτα πῶς οὐκ ἔδει νοῦν ἔχοντας ὄραν, ὅτι τό, «ἐγένε-
 νετο», τεθεικῶς ὁ μακάριος εὐαγγελιστής, ἀπάσης τροπῆς ὑπό-

τὸ παιδί, ἀλλὰ μᾶλλον διδάσκει ὅτι, ὅπως ὁ Θεὸς γεννᾷ θεϊκά, ἦτοι μὲ τρόπο πού πρέπει στὸν Θεὸ σύμφωνα μὲ τὴ φύση του, ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος γεννᾷ ἀνθρώπινα, δηλαδή εἶναι σῶμα καὶ γεννᾷ σωματικά. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Λόγος εἶναι ὡς πρὸς τὴ φύση του Θεός, ἂν καὶ ἔγινε σάρκα, γεννήθηκε μὲ τρόπο θεοπρεπῆ, δηλαδή ὅπως ἀρμόζει στὸν πραγματικῶς ἀληθινὸ Θεό. Γιατὶ αὐτὸς μόνο εἶχε μητέρα τὴν ἀπειρογάμη καὶ φύλαξε παρθένο αὐτὴν πού τὸν γέννησε σωματικά. Ἀπορῶ ὅμως πῶς, ἐνῶ διστᾶζουν νὰ ποῦν Θεοτόκο τὴν ἁγία Παρθένο, λένε ὅτι ὁ Χριστὸς γεννήθηκε μὲ τρόπο θεοπρεπῆ. Γιατὶ κοινὸς ἄνθρωπος δὲν γεννιέται μὲ τρόπο πού πρέπει στὸν Θεό. Λένε ἐπίσης ὅτι προσφέρθηκαν ἀπὸ τοὺς μάγους δῶρα κατάλληλα καὶ στὸν νοητὸ καὶ στὸν φαινόμενο, διαιρώντας πάλι σὲ δύο μετὰ τὴν ἔνωση τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό. Γιατὶ ὁ νοούμενος ἔγινε ὄρατὸς ὄχι μὲ μεταβολὴ τῆς φύσης του, ἀλλὰ μὲ ἔνωσή του μὲ τὸ ὄρατὸ σῶμα. Ἐγιναν λοιπὸν αὐτόπτες καὶ ὑπηρέτες τοῦ Λόγου οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι λέγει ἡ ἁγία Γραφή⁹, ἂν καὶ βέβαια πῶς δὲν εἶναι ὀλοφάνερο στὸν καθένα, ὅτι εἶναι ἀσώματος καὶ ἀψηλάφητος καὶ ἀόρατος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ Πατέρα;

Ἄλλὰ βρίσκω τοὺς ἁγίους ἀποστόλους νὰ λένε· «Αὐτὸ πού ὑπῆρχε ἀπὸ τὴν ἀρχή, αὐτὸ πού ἀκούσαμε, αὐτὸ πού εἶδαμε, αὐτὸ πού παρατήρησαν τὰ μάτια μας, αὐτὸ πού ψηλάφησαν τὰ χέρια μας, τὸν Λόγο δηλαδή τῆς ζωῆς»¹⁰. Εἶναι κατάλληλα τὰ δῶρα γιὰ τὸν ἕνα, δηλαδή γιὰ τὸ Χριστό· γιατί εἶναι συνάμα Θεὸς μαζὶ καὶ ἄνθρωπος ὁ ἴδιος. Ἐπειδὴ γεννήθηκε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἦταν παρόντες χαροὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, στρατιές πνευμάτων, πού τὸν ἀποκαλοῦσαν Σωτήρα καὶ Λυτρωτή. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει, «Ὁ Λόγος ἔγινε σάρκα», λένε ὅτι φοβοῦνται μήπως τὸ «ἔγινε» διατηρώντας τὴ σημασία του, νοηθεῖ ὅτι πραγματοποιήθηκε καὶ στὴ θεία φύση τοῦ Λόγου. Ἐπαινώ βέβαια τὸ φόβο τους, ἀπορῶ ὅμως πῶς, ἐνῶ ἀρνοῦνται τὴ λέξη καὶ τὴν ἀληθινὴ καὶ ἀναγκαία σημασία της, λένει ὅτι ἔτσι ἔγινε σάρκα ὁ Λόγος, ὅπως ἂν λεγόταν ὅτι ἔγινε κατάρα καὶ ἁμαρτία. Μά πῶς δὲν ἔπρεπε, ἔχοντας νοῦ, νὰ ἀντιλαμβάνονται, ὅτι θέτοντας ὁ μακάριος Εὐαγγελιστὴς τὸ «ἔγινε»,

10. Α' Ἰω. 1, 1.

νοϊαν ἀναιρεῖ, προσεπενεγκῶν εὐθύς καὶ τό· «Ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν»; Ἐποιοῦν δὲ καὶ ἑτέρως τὸ λέγειν ἀποτολμᾶν, οὕτω γενέσθαι σάρκα τὸν Λόγον, ὡς γενέσθαι λέγεται κατὰρα καὶ ἁμαρτία· οὐ γὰρ αὐτόχρομα γέγονε κατὰρα, οὔτε μὴν ἁμαρτία, ἀλλ' ἐν τοῖς
5 ἀνόμοις ἐλογίσθη, δίκαιος ὢν, ἵνα καταργήσῃ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ κεχηρημάτικεν ἐπικατάρματος ὁ εὐλογῶν τὴν κτίσιν, ἵνα λύσῃ τὴν καθ' ἡμῶν ἁρᾶν, καὶ ἀπαλλάξῃ δίκης τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν.

Οὐκοῦν οὐ γέγονε κατὰ ἀλήθειαν κατὰρα καὶ ἁμαρτία· κεχηρημάτικε δὲ ταῦτα, ἵνα λύσῃ κατὰραν καὶ ἁμαρτίαν. Οὐκοῦν, εἰ
10 οὕτω γέγονε σὰρξ, κατήργηκεν ἄρα τὴν σάρκα, καθὰ καὶ τὴν ἁρᾶν καὶ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ οὔτε γέγονεν ἄνθρωπος, οὔτε μὴν ἐσαρκώθη κατὰ ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐν δοκῆσει μόνῃ τὸ μυστήριον καὶ ἐν ψιλοῖς ὀνόμασιν ὁ τῆς ἐνανθρωπήσεως εὐρίσκεται τρόπος, ἀνήρηται δὲ εἰς ἅπαν καὶ ἡ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίς. Εἰς τὸν τίνος
15 οὖν ἄρα θάνατον δεβαπίσμεθα; Ποῦ τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ὁ κηρύσσομεν; Ὁμολογήσαντες γάρ, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς, καὶ πιστεύσαντες ὅτι Θεὸς αὐτόν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωζόμεθα. Ἄρ' οὖν εἰς ἓνα τὸν καθ' ἡμᾶς καὶ κοινὸν ἄνθρωπον ἡ πίστις, οὐκέτι δὲ τὸν ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ πεφηνότα δι' ἡμᾶς προσκυνοῦμεν
20 Λόγον; Οὐκ ἔλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφήν ὁ ἐλεύθερος ὡς Θεός; οὐ τεταπείνωκεν ἑαυτὸν ὁ τοῖς τῆς θεότητος ὑψώμασι διαπρέπων; ὁ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ Πατρὸς οὐ καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, καίτοι διανεμὸν ἐξ ἰδίου πληρώματος τῇ κτίσει τὰ ἀγαθά; Ἄπαγε τῆς δυσβουλίας ἑτέρως ἡμᾶς μεμυσταγωγῆκασι οἱ
25 μακάριοι Πατέρες· σαρκωθῆναι γὰρ καὶ ἐνανθρωπήσαι κατὰ ἀλήθειαν αὐτὸν ἔφασαν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον ἀτρέπτως καὶ ἀσυγχύτως. Ἀπόρητος δὲ παντελῶς τῆς οἰκονομίας ὁ τρόπος. Μάρτυρας δὲ τῶν εἰρημένων τοὺς αὐτῶν ποιήσομαι λόγους.

Πέτρου μάρτυρος, ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

30 Ὅθεν καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἀληθεύει λέγων· «Ὁ Λόγος σὰρξ

11. Ἦσ. 53, 12 Μάρκ. 15, 28.

12. Ρωμ. 6, 3.

ἀφαιρεῖ κάθε ὑπόνοια τροπῆς, προσθέτοντας ἀμέσως καὶ τὸ «κατοίκησε μέσα μας»; Εἶναι παράλογο καὶ κατ' ἄλλο τρόπο τὸ νὰ τολμᾷ νὰ λέγει, ὅτι ἔτσι ἔγινε ὁ Λόγος σάρκα, ὅπως λέγεται ὅτι ἔγινε κατάρρα καὶ ἁμαρτία. Δὲν ἔγινε ἀληθινὰ κατάρρα οὔτε βέβαια ἁμαρτία, ἀλλὰ συμπεριλήφθηκε στοὺς ἀνόμους ἐνῶ ἦταν δίκαιος¹¹, γιὰ νὰ καταργήσῃ τὴν ἁμαρτία, καὶ ἔγινε καταραμένος αὐτὸς ποὺ εὐλογεῖ τὴν κτίση, γιὰ νὰ ἐξαλείψῃ τὴν ἐναντίον μας κατάρρα καὶ νὰ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν τιμωρία αὐτοὺς ποὺ πιστεύουν σ' αὐτόν.

” Ἄρα λοιπὸν δὲν ἔγινε πραγματικὰ κατάρρα καὶ ἁμαρτία, ἀλλὰ λέγεται ὅτι ὑπέμεινε αὐτὰ τὰ δύο, γιὰ νὰ καταργήσῃ τὴν κατάρρα καὶ τὴν ἁμαρτία. ” Ἄν λοιπὸν ἔτσι ἔγινε σάρκα, ἄρα κατάρρησε τὴ σάρκα, ὅπως καὶ τὴν κατάρρα καὶ τὴν ἁμαρτία, καὶ οὔτε ἔγινε ἄνθρωπος οὔτε ἔλαβε ἀληθινὰ σάρκα, ἀλλὰ καταντᾷ τὸ μυστήριον νὰ εἶναι μόνο φαινομενικὸ καὶ ἀπλὲς λέξεις ὁ τρόπος τῆς ἐνανθρώπησης, καὶ ἐξαλείφεται τελείως καὶ ἡ ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως. Σὲ ποιῶ λοιπὸν τὸ θάνατον βαπτισθήκαμε¹²; Ποῦ βρίσκει νόημα ὁ λόγος τῆς πίστεως ποὺ κηρύττομε; Γιατί, ἂν ὁμολογήσομε ὅτι εἶναι Κύριος ὁ Ἰησοῦς καὶ πιστέψομε ὅτι ὁ Θεὸς τὸν ἀνέστησε ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, σωζόμεσθε. ” Ἄρα λοιπὸν σὲ ἕνα ὁμοίό μας καὶ κοινὸ ἄνθρωπο ἀπευθύνεται ἡ πίστις μας καὶ δὲν προσκυνοῦμε τὸν Λόγον ποὺ ἐμφανίσθηκε γιὰ μᾶς μὲ ἀνθρώπινη μορφή; Δὲν ἔλαβε τὴ μορφή τοῦ δούλου ὁ ὡς Θεὸς ἐλεύθερος; Δὲν ταπεινώσε τὸν ἑαυτό του αὐτὸς ποὺ λάμπει στὰ ὕψη τῆς θεότητος; Αὐτὸς ποὺ εἶχε τὴ μορφή τοῦ Πατέρα καὶ ἦταν ἴσος μ' αὐτόν δὲν κατέβασε τὸν ἑαυτό του στὴν κένωση, ἂν καὶ βέβαια διανέμει τὰ ἀγαθὰ στὴ δημιουργία ἀπὸ τὸν πλήρη δικό του πλοῦτο¹³; Μακριὰ αὐτὴ ἡ κακὴ σκέψη! ” Ἄλλα μᾶς δίδαξαν οἱ μακάριοι Πατέρες. Μᾶς εἶπαν ὅτι ἔλαβε σάρκα καὶ ἔγινε ἄνθρωπος ἀληθινὰ ὁ ἴδιος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ Πατέρα, χωρὶς τροπὴ καὶ χωρὶς σύγχυσις τῶν φύσεων. Εἶναι τελείως ἀνέκφραστος ὁ τρόπος τῆς οἰκονομίας. Μάρτυρες γι' αὐτὰ ποὺ ἔχω πεῖ θὰ φέρω τοὺς λόγους αὐτῶν τῶν ἰδίων.

Πέτρου μάρτυρα, ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἀληθινὰ αὐτὰ ποὺ λέγει ὁ εὐαγγελιστής, λέ-

13. Φιλ. 2, 6 ἐ.

ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν»· τότε δηλονότι, ἀφ' οὗ ὁ ἄγγελος ἠσπάσατο τὴν Παρθένον, εἰπὼν· «Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σου»· τὸ γάρ, «Κύριος μετὰ σου», νῦν ἔστιν ἀκούσαι τοῦ Γαβριήλ, ἀντὶ τοῦ, Ὁ Θεὸς Λόγος μετὰ σου· σημαίνει γὰρ αὐτὸν 5 γεννώμενον ἐν μήτρᾳ καὶ σάρκα γινόμενον, καθὼς γέγραπται· «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ».

Ἀθανασίου, ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

Ὅθεν καὶ γεννωμένης τῆς σαρκὸς ἐκ τῆς Θεοτόκου Μαρίας, 10 αὐτὸς λέλεκται γεγενῆσθαι, ὁ τοῖς ἄλλοις γένεσιν εἰς τὸ εἶναι παρέχων, ἵνα τὴν ἡμῶν εἰς ἑαυτὸν μεταθῆ γέννησιν.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τῆς πρὸς Ἐπίκτητον ἐπιστολῆς.

Πῶς δὲ καὶ ἀμφιβάλλειν ἐτόλμησαν οἱ λεγόμενοι Χριστιανοί, εἰ ὁ ἐκ Μαρίας προελθὼν Κύριος, Υἱὸς μὲν τῆ οὐσίας καὶ τῆ φύσει 15 τοῦ Θεοῦ ἐστι, τὸ δὲ κατὰ σάρκα, ἐκ σπέρματός ἐστι Δαυῖδ, σαρκὸς δὲ τῆς ἁγίας Μαρίας; Τίνες δὲ ἄρα οὕτω τολμηροὶ γεγονόσιν, ὥστε εἰπεῖν τὸν Χριστόν, τὸν σαρκὶ παθόντα καὶ ἐσταυρωμένον, μὴ εἶναι Κύριον καὶ Σωτῆρα καὶ Θεὸν καὶ Υἱὸν τοῦ Πατρὸς; ἢ πῶς Χριστιανοὶ θέλουσιν ὀνομάζεσθαι οἱ λέγοντες εἰς ἄνθρωπον ἅγιον, ὡς ἐπὶ ἕνα τῶν προφητῶν, ἐληλυθέναι τὸν Λόγον, καὶ 20 μὴ αὐτὸν ἄνθρωπον γεγονέναι, λαβόντα ἐκ Μαρίας τὸ σῶμα, ἀλλ' ἕτερον εἶναι τὸν Χριστόν, καὶ ἕτερον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, τὸν πρὸ Μαρίας καὶ πρὸ αἰώνων Υἱὸν ὄντα τοῦ Πατρὸς; ἢ πῶς εἶναι Χριστιανοὶ δύνανται οἱ λέγοντες ἄλλον εἶναι τὸν Υἱόν, καὶ 25 ἄλλον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον;

Ταύταις ἡμεῖς ταῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ἐψόμεθα δόξαις. Εἰ δέ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ καὶ ἑτερόφρων ἐστίν, ἔξω τῆς εἰς εὐθὺ καὶ βασιλικῆς φέρεται τρίβου. Ὅτι δὲ καὶ τὸ σαρκικῶς λέγεσθαι γεννηθῆναι Χριστόν, οὐκ ἀσύνηθες τοῖς ἁγίοις Πατράσιν, ἔστι δὲ δῆ

γοντας: «Ὁ Λόγος ἔγινε σάρκα καὶ κατοίκησε μέσα μας». Προφανῶς τότε ὅταν ὁ ἄγγελος χαιρέτισε τὴν Παρθένο λέγοντάς της, «Χαῖρε, ἐσὺ ἡ γεμάτη ἀπὸ κάθε χάρι, ὁ Κύριος εἶναι μαζί σου»¹⁴. Γιατὶ ὁ λόγος ἐδῶ τοῦ Γαβριήλ, «Ὁ Κύριος εἶναι μαζί σου», λέγεται ἀντὶ τοῦ, “ὁ Θεὸς Λόγος εἶναι μαζί σου”· γιατί δηλώνει αὐτὸν ποὺ γεννιέται στὴ μήτρα καὶ γίνεται σάρκα, ὅπως ἔχει γραφεῖ: «Πνεῦμα ἅγιο θὰ ρθει σ’ ἐσένα καὶ δύναμη τοῦ Ὑψίστου θὰ σὲ ἐπισκιάσει. Γι’ αὐτὸ καὶ τὸ ἅγιο ποὺ θὰ γεννηθεῖ, θὰ ὀνομασθεῖ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»¹⁵.

Ἀθανασίου, ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

Γι’ αὐτὸ καὶ ὅταν γεννιόταν ἡ σάρκα ἀπὸ τὴν Μαρία Θεοτόκο, ἔχει λεχθεῖ ὅτι γεννήθηκε αὐτὸς ποὺ παρέχει στοὺς ἄλλους τὴ γένεση στὴν ὑπαρξη, γιὰ νὰ μεταθέσει τὴ δική μας ἀνθρώπινη γέννηση στὸν ἑαυτό του.

Τοῦ ἰδίου, ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Ἐπίκτητο.

Καὶ πῶς τόλμησαν ν’ ἀμφιβάλλουν οἱ λεγόμενοι Χριστιανοί, ἂν ὁ Κύριος, ποὺ προῆλθε ἀπὸ τὴ Μαρία, εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὡς πρὸς τὴν οὐσία καὶ τὴ φύση, ἐνῶ ὡς πρὸς τὴ σάρκα εἶναι ἀπόγονος τοῦ Δαβὶδ ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς ἁγίας Μαρίας; Ποιοὶ ἔγιναν τόσο τολμηροί, ὥστε νὰ ποῦν ὅτι ὁ Χριστὸς, ποὺ ἔπαθε σωματικά καὶ σταυρώθηκε, δὲν εἶναι Κύριος καὶ Σωτήρας καὶ Θεὸς καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Πατέρα; Ἡ πῶς θέλουν νὰ ὀνομάζονται Χριστιανοὶ αὐτοὶ ποὺ λένε, ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἦρθε σὲ ἓνα ἅγιο ἄνθρωπο, σὰν σὲ ἓνα ἀπὸ τοὺς προφῆτες, καὶ δὲν ἔγινε ὁ ἴδιος ἄνθρωπος, ἀφοῦ ἔλαβε τὸ σῶμα ἀπὸ τὴ Μαρία, ἀλλ’ ὅτι εἶναι ἄλλος ὁ Χριστὸς καὶ ἄλλος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶναι πρὶν ἀπὸ τὴ Μαρία καὶ πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Πατέρα; Ἡ πῶς μποροῦν νὰ εἶναι Χριστιανοὶ αὐτοὶ ποὺ λένε, ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ Υἱός, καὶ ἄλλος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ;

Αὐτὲς τίς γνώμες τῶν ἁγίων Πατέρων θ’ ἀκολουθήσομε ἐμεῖς. Ἡν κάποιος διδάσκει διαφορετικά καὶ πιστεύει ἄλλα, βαδίζει ἔξω ἀπὸ τὴν εὐθεία καὶ βασιλικὴ ὁδὸ. Ὅτι καὶ αὐτὸ ποὺ λέγεται, ὅτι ὁ Χριστὸς γεννήθηκε σωματικά, δὲν εἶναι ἀσυνήθιστο στοὺς Πατέρες, ἀλλ’ εἶναι μᾶλλον καὶ σὲ ἄλλους συνήθης ἢ ἔκφραση, τὸ ἀποδεικνύει

μᾶλλον καὶ ἑτέροις ἐντριβῆς ἢ λέξεις, οὐδὲν ἤττον ἡμῖν ἀληθὲς ὑπάρχον ἀποφαίνει τὸ ὑποτεταγμένον ῥητόν· ἔχει δὲ οὕτως·

Ἀμφιλοχίου, ἐπισκόπου Ἰκονίου.

Εἰ μὴ γὰρ ἐκεῖνος ἐγεννήθη σαρκικῶς, οὐκ ἂν σὺ ἐγεννήθης πνευματικῶς· εἰ μὴ ἐκεῖνος ἠνέσχετο τῆς τοῦ δούλου μορφῆς, οὐκ ἂν σὺ τὴν δόξαν τῆς νίοθεσίας ἐκέρδανας. Δηλοῖ δὲ κἀνταῦθα τό, «σαρκικῶς», τό, “κατὰ σάρκα”· καθάπερ ἀμέλει τὸ «θεϊκῶς», τό, “κατὰ θεότητα”.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Γ.

10 Εἴ τις ἐπὶ τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ διαιρεῖ τὰς ὑποστάσεις μετὰ τὴν ἔνωσιν, μόνῃ συνάπτων αὐτὰς συναφείᾳ τῇ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἤγουν αὐθεντίαν ἢ δυναστείαν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον συνόδῳ τῇ καθ’ ἔνωσιν φυσικὴν, ἀνάθεμα ἔστω.

Ἀντίρρησις τῶν Ἀνατολικῶν.

15 Πάλιν αὐτὸν τῶν αὐτοῦ ὑπομνήσομεν λόγων, δεικνύντες αὐτὸν δύο ὑποστάσεις λέγοντα, ἐν οἷς φησιν ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ· Οὐκοῦν, ὅσον εἰς ἰδίαν φύσιν, οὐχ ἠγίασται μόνος ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος· εἰ δὲ δὴ τις οἶοιτο τὸν ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου γεγεννημένον κεχρῖσθαι τε καὶ ἠγιάσθαι μόνον, ταύτῃ τοι καὶ ὠνο-
20 μάσθαι Θεόν, πῶς οὖν ὡς ἐπιλαθόμενος τῶν ἑαυτοῦ, εἰς μίαν ὑπόστασιν συνάγει συγγέων τὰς φύσεις, φυσικὴν τὴν θείαν ἔνωσιν ἀποκαλῶν; Καὶ τίς ποτε παραδέξεται φυσικὴν τὴν θείαν ἔνωσιν τοῦ μυστηρίου τῆς οἰκονομίας; Εἰ γὰρ φυσικὴ ἡ ἔνωσις, ποῦ ἡ χάρις, ποῦ τὸ θεῖον μυστήριον; Αἶ γὰρ φύσεις, ὡς δέδιδάγμεθα,
25 ἅπαξ παρὰ τοῦ τάξαντος Θεοῦ παγεῖσαι, ἀνάγκης ἀκολουθία δουλεύουσιν· ἢ καὶ ἔσται πάλιν κατὰ ἀνακύκλησιν καὶ φύσεως ἀκολουθίαν τὸ τῆς οἰκονομίας χρῆμα κατὰ τὸν λῆρον καὶ μυθώδη τῆς χλιονταετηρίδος τοῦ δυσκωνύμου Ἀπολιναρίου δόγματα;

Ἀπολογία Κυρίλλου.

30 Ὁ θεσπέσιος Παῦλος τό, τίνα δὴ τρόπον γέγονεν ἄνθρωπος

ὄχι λιγότερο ἀληθινὸ τὸ ἀπόσπασμα πού ἀκολουθεῖ, καὶ πού ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἐπιτομὴ τοῦ ἐπισκόπου Ἰκονίου.

Ἄν δὲν εἶχε γεννηθεῖ ἐκεῖνος σωματικά, δὲν θὰ εἶχες γεννηθεῖ ἐσὺ πνευματικά· ἂν δὲν ὑπέμενε ἐκεῖνος τὴ μορφὴ τοῦ δούλου, δὲν θὰ κέρδιζες ἐσὺ τὴ δόξα τῆς υἱοθεσίας. Κι ἐδῶ φυσικά τό, “σωματικά” (σαρκικῶς) δηλώνει τό, ὡς πρὸς τὴ σάρκα, ὅπως βέβαια τό “θεϊκά” τό, ὡς πρὸς τὴ θεότητα.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Γ΄.

Ἄν κάποιος διαιρεῖ τις ὑποστάσεις τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ μετὰ τὴν ἔνωση, συνάπτοντας αὐτὲς μόνο μὲ συνάφεια ὡς πρὸς τὴν ἀξία, δηλαδή τὴν αὐθεντία ἢ ἐξουσία, καὶ ὄχι μὲ συνάφεια μᾶλλον κατὰ φυσικὴ ἔνωση, νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἀντίρρηση τῶν Ἀνατολικῶν.

Θὰ ὑπενθυμίσομε πάλι τοὺς λόγους του, δείχνοντας ὅτι μιλάει γιὰ δύο ὑποστάσεις σ' αὐτὰ πού λέγει στὸν α΄ τόμο. Ὅσον ἀφορᾷ λοιπὸν τὴ φύση του, δὲν ἀγιάσθηκε μόνο ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ Πατέρα. Ἄν ὅμως κάποιος νομίζει ὅτι μόνο ὁ Υἱὸς τῆς Παρθένου ἔλαβε τὸ χρίσμα καὶ τὸν ἀγιασμὸ καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάσθηκε Θεός, πῶς λοιπὸν, σὰ νὰ ἔχει λησμονήσει τὸν ἑαυτό του, συνάγει τις φύσεις συγχέοντας αὐτὲς σὲ μία ὑπόσταση, καὶ ὀνομάζει τὴ θεία ἔνωση ἔνωση φυσικὴ; Καὶ ποῖος τότε θὰ παραδεχθεῖ ὡς φυσικὴ τὴ θεία ἔνωση τοῦ μυστηρίου τῆς οἰκονομίας (τῆς σάρκωσης); Ἄν δηλαδή εἶναι φυσικὴ ἡ ἔνωση, πού εἶναι ἡ χάρις καὶ πού τὸ θεῖο μυστήριον; Γιατὶ οἱ φύσεις, ὅπως διδαχθήκαμε, μὰ καὶ συμπείχθηκαν ἀπὸ τὸν Θεὸ πού τις ὄρισε, ὑπηρετοῦν τις ἀναγκαῖες ἀκολουθίες. Ἡ θὰ ἐπανεέλθει κατὰ ἀνακύκληση καὶ φυσικὴ σειρὰ τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας σύμφωνα μὲ τὴ φλυαρία καὶ τὸ παραμῦθον τῆς χιλιετίας τοῦ κωνσταντινουπολίτου Ἀπολιναρίου;

Ἀπολογία Κυρίλλου.

Ὁ Θεσπέσιος Παῦλος, κάνοντας φανερὸ σὲ ὅλους μὲ ποιὸ

ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐναργῆς ἅπασι καθιστάς, ὡς οἰκονόμος μυστηρίων Θεοῦ, καὶ αὐτὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα Χριστόν, «Οὐ γὰρ δὴ πού ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται», φησὶν, «ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται· ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα
 5 τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, ἵνα ἐλεήμων γένηται, καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεόν». Ἡμεῖς δὲ ταῖς εἰς ὀρθότητα ψήφοις στεφανοῦντες τὸ εἰρημένον, ἐπόμενοί τε πανταχῇ ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς καὶ τὰς τῶν θεηγόρων φωνὰς τοῦ παντός ἀξιούντες θαύματος, μᾶλλον δὲ καὶ θείους ἠγούμενοι νόμους, οὐ τῆς
 10 τῶν ἀγίων ἀγγέλων, οὔτε μὴν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἐπιλαβέσθαι φαιμέν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, πεπιστεύκαμεν δέ, ὅτι κατὰ τὸ τοῖς ἱεροῖς Γράμμασι δοκοῦν, ἐπισκιάσας τῇ ἀγία Παρθένῳ, ἅτε δὴ καὶ δύναμις ὧν τοῦ ὑψίστου Πατρὸς, ἔπλασεν ἑαυτῷ τὸ σῶμα τὸ ἐξ αὐτῆς, πλην δι' ἐνεργείας τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ
 15 γέγονεν ἄνθρωπος, κεχηματικέ τε καὶ υἱὸς Ἀβραάμ καὶ Δαυὶδ, οὐκ ἀπεμπολήσας διὰ τὸ ἀνθρώπινον τὸ εἶναι κατὰ ἀλήθειαν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, μεμενηκῶς δὲ μᾶλλον, καὶ εἰ γέγονε σὰρξ, ἐν φύσει τε καὶ ὑπεροχῇ καὶ δόξῃ θεότητος ἀναλλοίωτος γὰρ ἐστὶ καὶ τροπῆς ἀμείνων, ὡς Θεός.

20 Ἔστι τοίνυν εἰς τε καὶ ὁ αὐτὸς Υἱὸς καὶ Κύριος καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως, καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν. Καὶ τὸ διαιρεῖν εἰς υἱοὺς δύο τὸν ἕνα καὶ τὸ τῆς ἀληθοῦς ἐνώσεως παραλύειν χρῆμα, διστάντας ἀνὰ μέρος καὶ τιθέντας ἰδικῶς ἄνθρωπον, καὶ ἰδικῶς Θεόν, δυσσεθείας ἔχει τῆς ἀνωτάτω γραφῆν. Ὀλίγα δὲ τούτου
 25 πεφροντικῶς ὁ Νεστόριος, τετόλμηκεν εἰπεῖν αὐταῖς λέξεσιν οὕτως «Τοῦτο φρονεῖσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφήν δούλου λαβών». Οὐκ εἶπε, Τοῦτο φρονεῖσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν τῷ Θεῷ Λόγῳ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, δούλου μορφήν ἔλαβεν, ἀλλὰ λαβὼν τό,
 30 Χριστός, ὡς τῶν δύο φύσεων προσηγορίαν σημαντικὴν, ἀκινδύνως αὐτὸν καὶ δούλου μορφήν λαβεῖν καὶ Θεὸν ὀνομάζει, τῶν δὲ

τρόπο ἔγινε ἄνθρωπος ὁ μονογενῆς Λόγος τοῦ Θεοῦ σὰν οἰκονόμος τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ¹⁴ καὶ ἔχοντας μέσα του τὸν ἴδιο τὸν Χριστὸ νὰ μιᾶ¹⁵, μᾶς λέγει· «Γιατὶ βέβαια δὲν γίνεται βοηθὸς τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ βοηθεῖ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ. Γι' αὐτὸ ἔπρεπε σὲ ὅλα νὰ γίνεи ὁμοιος μὲ τοὺς ἀδελφούς του, γιὰ νὰ γίνεи σπλαχνικὸς καὶ πιστὸς ἀρχιερέας πρὸς τὸν Θεό»¹⁶. Ἐμεῖς ὅμως στεφανώνοντας τὸν λόγο αὐτὸν μὲ τὴν ψῆφο τῆς ὀρθότητος καὶ ἀκολουθώντας σὲ ὅλα τὶς θεόπνευστες Γραφές καὶ κρίνοντας ἄξιους γιὰ κάθε θαυμασμὸ τοὺς λόγους τῶν θεολόγων, ἢ μᾶλλον θεωρώντας τοὺς θεῖους νόμους, λέμε ὅτι οὔτε τῶν ἀγίων ἀγγέλων οὔτε καὶ τῆ δικῆ του φύση βοήθησε ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ Πατέρα, ἀλλ' ἔχομε πιστέψει, σύμφωνα μὲ τὰ λεγόμενα τῶν ἀγίων Γραφῶν, ὅτι (ὁ Χριστὸς) ἐπισκίασε τὴν ἁγία Παρθένο, ἀφοῦ ἦταν καὶ δύναμη τοῦ Ὑψίστου Πατέρα, καὶ ἔπλασε γιὰ τὸν ἑαυτὸ του τὸ σῶμα ποὺ προῆλθε ἀπὸ αὐτὴν, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ ἔγινε ἄνθρωπος καὶ χρημάτισε υἱὸς τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Δαβίδ, χωρὶς νὰ ἔπαυσε ἐξαιτίας τῆς ἀνθρώπινης φύσης του νὰ εἶναι ἀληθινὰ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα, ἀλλὰ μᾶλλον παρέμεινε, ἂν καὶ ἔγινε ἄνθρωπος, μέσα στὴ φύση καὶ τὴν ὑπεροχὴ καὶ τὴ δόξα τῆς θεότητος. Γιατὶ ὡς Θεὸς εἶναι ἀναλλοίωτος καὶ ἀνώτερος ἀπὸ μεταβολή.

Εἶναι λοιπὸν ἓνας καὶ ὁ αὐτὸς Υἱὸς καὶ Κύριος καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ σάρκωση καὶ μετὰ τὴ σάρκωση. Καὶ τὸ νὰ διαιροῦν σὲ δύο υἱοὺς τὸν ἓνα καὶ νὰ διασποῦν τὸ γεγονὸς τῆς ἀληθινῆς ἔνωσης, χωρίζοντας σὲ δύο καὶ βάζοντας ξεχωριστὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ ξεχωριστὰ τὸν Θεό, ἐπισύρει τὴν ἀνώτατη κατηγορία γιὰ δυσσέβεια. Ὅμως φροντίζοντας λίγο γι' αὐτὸ ὁ Νεστόριος, τόλμησε νὰ πεῖ αὐτολεξεί τὸ ἔξης· «Ἄς ἐπικρατεῖ ἀνάμεσά σας τὸ ἴδιο φρόνημα, τὸ ὅποιο εἶχε καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ εἶχε τὴ μορφή τοῦ Θεοῦ, ἔλαβε μορφή δούλου»¹⁷. Δὲν εἶπε, Αὐτὸ τὸ φρόνημα νὰ ὑπαρχει ἀναμεταξύ σας, τὸ ὅποιο ὑπῆρχε καὶ στὸν Θεὸ Λόγο, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ εἶχε τὴ μορφή τοῦ Θεοῦ, ἔλαβε μορφή δούλου, ἀλλὰ παίρνοντας τὸ “Χριστὸς” ὡς ὀνομασία ποὺ σημαίνει τὶς δύο φύσεις, λέγει χωρὶς κίνδυνο ὅτι καὶ δούλου μορφή ἔλαβε, καὶ Θεὸ τὸν ὀνομάζει, ἐνῶ αὐτὰ ποὺ

16. Ἐβρ. 2, 16-17.

17. Φιλ. 2, 5-6.

λεγομένων εἰς τὸ τῶν φύσεων ἀλήπτως μεριζομένων διπλοῦν. Ἐν
 ἑτέρα δὲ πάλιν ἐξηγήσει φησὶν «Ἴνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν
 γόνυ κάμψη ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ
 πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός».
 5 Διὰ τὸν φοροῦντα τὸ φορούμενον σέβω, διὰ τὸν κεκρομμένον
 προσκύνῃ τὸ φαινόμενον ἀχώριστος τοῦ φαινομένου Θεός· διὰ
 τοῦτο τοῦ μὴ χωριζομένου τὴν τιμὴν οὐ χωρίζω. Χωρίζω τὰς φύ-
 σεις, ἀλλ' ἐνῶ τὴν προσκύνησιν. Καὶ ἐν ἐξηγήσει πάλιν ἑτέρα·
 Εἶπε τὸν ἀναλαβόντα, ὅτι Θεός, Πρόσθεσ τὸν ἀναληφθέντα, ὅτι
 10 δούλου μορφή· ἐπάγαγε μετὰ ταῦτα τὸ τῆς συναφείας ἀξίωμα,
 ὅτι τῶν δύο ἡ αὐθεντία κοινή, ὅτι τῶν δύο ταυτὸν τὸ ἀξίωμα, τῶν
 φύσεων μενουσῶν ὁμολόγει τὴν τῆς ἀξίας ἐνότητα.

Ὁρᾷς πανταχῆ διορίζοντα μὲν ἀλλήλων τὰς φύσεις, ἐνοῦντα
 δέ, ὡς φησι, τὴν προσκύνησιν, καὶ κοινήν αὐθεντίαν ὀνομάζον-
 15 τα, καὶ τὴν τῆς ἀξίας ἐνότητα μόνης. Τὸ δὲ κοινὸν οὐχ ἓν, εἰ κοι-
 νόν, εἴη ἂν, ἀλλὰ δύο που πάντως, ἢ πλείοσιν ἰδικῶς τε καὶ ἀνά
 μέρος θεωρουμένοις. Ἀνθ' ὅτου δὴ οὖν τοσαύτην ποιοῦνται τὴν
 κατάρρησιν τοῦ τὰ τοιάδε καλῶς ἀναθεματίσαντος λόγου; Τί τὸ
 ἄτοπον, εἰ τοῖς ὀδελυροῖς καὶ ἀπηχεστάτοις Νεστορίου λόγοις τὰ
 20 τῆς εὐσεβείας ἀντεγείροντες δόγματα, τῆς τῶν ἀδελφῶν ἀσφα-
 λείας φροντίδα τὴν δέουσαν πεποιήμεθα; Ἐπειδὴ δὲ φασιν ἐμὲ
 τοῖς αὐτοῦ μάχεσθαι λόγοις, παρακομίζουσι δὲ πρὸς ἀπόδειξιν
 μέρος τῆς ἐπιστολῆς, ἧς γέγραφα πρὸς τοὺς ἁγίους μοναστάς,
 δεῖν ᾤθηται τὰ εἰκότα καὶ πρὸς γε τοῦτο εἰπεῖν· φασὶ γὰρ ὅτι δύο
 25 καὶ αὐτὸς ὀνόμασα ὑποστάσεις, καὶ ἀποχρήσειν αὐτοῖς εἰς ἔλεγ-
 χον τοῦ καὶ ἡμᾶς ἐλέσθαι ταυτὸ εἰπεῖν τοῖς αὐτὸ δὴ τοῦτο νομί-
 ζουσι. Παραθεῖς οὖν ἀναγκαίως τὸ τῆς ἐπιστολῆς μέρος, προσε-
 ποίσω μετὰ τοῦτο τὰ δι' ὧν ἂν γένοιτο ψευδομυθεῖν ἠρημένους
 ἀποφῆναι πανταχοῦ. Ἔχει δὲ οὕτως Οὐκοῦν ὅσον ἦκεν εἰς ἰδίαν
 30 φύσιν, οὐχ ἠγίασται καταμόνας ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος· εἰ δὲ
 δὴ τις οἶοιτο τὸν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου γεγεννημένον κεχρίσθαι

λέμε μερίζονται στή διπλότητα τῶν φύσεων μὲ τρόπο ἀσύλληπτο ἀπὸ τὸ νοῦ. Σὲ ἄλλη ἐξήγηση πάλι λέγει: «Ὡστε στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ νὰ γονατίσουν ὅλα τὰ ἐπουράνια, τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ ὑποχθόνια ὄντα, καὶ κάθε ἄνθρωπος νὰ ὁμολογήσει, ὅτι εἶναι Κύριος ὁ Ἰησοῦς Χριστός»¹⁸. Ἐξαιτίας αὐτοῦ ποὺ φορεῖ τὸ σῶμα, σέβομαι αὐτὸ ποὺ φορεῖ, ἐξαιτίας αὐτοῦ ποὺ εἶναι κρυμμένος προσκυνῶ αὐτὸ ποὺ φαίνεται. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ αὐτὸ ποὺ φαίνεται. Γι' αὐτὸ τὴν τιμὴ ἐκείνου ποὺ δὲν χωρίζεται, δὲν τὴν χωρίζω. Χωρίζω τὶς φύσεις, ἀλλὰ ἐνώνω τὴν προσκύνηση. Καὶ μὲ ἄλλη ἐπίσης ἐξήγηση: Πὲς γι' αὐτὸν ποὺ ἀνέλαβε τὴ σάρκα, ὅτι εἶναι Θεός. Πρόσθεσε γι' αὐτὸν ποὺ ἀναλήφθηκε, ὅτι ἔχει τὴ μορφὴ τοῦ δούλου. Πρόσθεσε ἔπειτα ἀπὸ αὐτὰ τὸ ἀξίωμα τῆς ἔνωσης, γιατί ἡ αὐθεντία τῶν δύο εἶναι κοινὴ, γιατί τὸ ἀξίωμα τῶν δύο εἶναι τὸ ἴδιο, ὁμολόγησε τὴν ἐνότητα τῆς ἀξίας, ἐνῶ οἱ φύσεις παραμένουν.

Βλέπεις ὅτι παντοῦ χωρίζει βέβαια μεταξύ τους τὶς φύσεις, ἀλλὰ ἐνώνει, ὅπως λέγει, τὴν προσκύνηση καὶ ὀνομάζει κοινὴ αὐθεντία τὴν ἐνότητα καὶ μόνον τῆς ἀξίας. Τὸ κοινὸ ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἓνα, ἐφόσον εἶναι κοινὸ, ἀλλ' ὅπωςδήποτε δύο ἢ περισσότερα, θεωρούμενα χωριστὰ καὶ ἰδιαίτερα. Γιατί λοιπὸν ἐπιδίδονται σὲ τέτοια ἐπίκριση τοῦ λόγου ποὺ ἀναθεματίζει ὀρθὰ τὶς γνώμες αὐτές; Ποιὸ εἶναι τὸ ἄτοπο ἂν στὰ βδελυρὰ καὶ κακόηχα λόγια τοῦ Νεστορίου ἀντιτάσσομε τὴ διδασκαλία τῆς εὐσέβειας, φροντίζοντας μὲ τὸν πρέποντα τρόπο τὴν ἀσφάλεια τῶν ἀδελφῶν; Ἐπειδὴ ὅμως λένε, ὅτι ἐγὼ μάχομαι τὰ λόγια αὐτοῦ καὶ παραθέτουν πρὸς ἀπόδειξη ἓνα μέρος τῆς ἐπιστολῆς ποὺ ἔγραψα στοὺς ἁγίους μοναχοὺς, σκέφθηκα ὅτι πρέπει νὰ πῶ αὐτὰ ποὺ εἶναι ἀναγκαῖα καὶ γιὰ τὸ θέμα αὐτό. Λένε ὅτι κι ἐγὼ ὀνόμασα δύο ὑποστάσεις, καὶ τοὺς ἀρκεῖ γιὰ ἀπόδειξη ὅτι καὶ ἐμεῖς θέλομε νὰ ποῦμε τὸ ἴδιο μ' αὐτοὺς ποὺ πιστεύουν αὐτὸ ἀκριβῶς. Ἀφοῦ παραθέσω λοιπὸν ὑποχρεωτικὰ τὸ μέρος αὐτὸ τῆς ἐπιστολῆς, θὰ προσκομίσω ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸ καὶ ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα θ' ἀποδείξω ὅτι ἠθελήμενα ψεύδονται παντοῦ. Ἐχει αὐτὸ ὡς ἐξῆς: Ὅσο ἀφορᾷ λοιπὸν στή δική του φύση, δὲν ἁγιάσθηκε αὐτὸς μόνον ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ Πατέρα. Ἄν ὅμως κάποιος νομίζει ὅτι ἔλαβε χρίσμα καὶ ἁγιάσθηκε μόνον ὁ υἱὸς τῆς Παρθένου, καὶ γι' αὐτὸ

τε καὶ ἡγιάσθαι μόνον, ταύτη τοι καὶ ὠνομάσθαι Χριστόν, λεγέ-
 τω παρελθών, εἰ ἀπόχρη τὸ χρίσμα πρὸς τὸ ἀποφῆναι τὸν χριό-
 μενον ἰσοκλεᾶ καὶ ὁμόθρονον τῶν πάντων ἐπέκεινα Θεῶ. Ἐπει-
 δὴ γὰρ τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον ἰδικῶς ὠνομάσθαι Χριστόν, ὁ τῶν
 5 νέων ἡμῖν βλασφημιῶν εὐρετῆς Νεστόριος διαβεβαιούται συ-
 χνῶς, ἰδικῶς δὲ καὶ ἀνὰ μέρος Χριστόν ἕτερον τὸν ἐκ τῆς ἁγίας
 Παρθένου γεγεννημένον, κατακιβδηλεύοντες τὴν δόξαν, ὡς ἀκκλ-
 λῆ καὶ ἀσύμφυλον καὶ τῆς ἀληθείας ἐξωκισμένην, οὔτε δὲ τὸν ἐκ
 Θεοῦ Πατρὸς Λόγον κατὰ μόνας νοούμενον κεχρίσθαι τῷ ἐλαίῳ
 10 τῆς ἀγαλλιᾶσεως διαβεβαιούμεθα, οὔτε μὴν ἰδίᾳ τε καὶ κατὰ
 μόνας ὡς ἄνθρωπον, καὶ ἕτερον ὄντα Υἱὸν παρὰ τὸν ἐκ Θεοῦ
 Λόγον, τὸν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, ἓνα δὲ μᾶλλον χρῆναι πρὸς
 ἀπάντων δισχυριζόμεθα ὁμολογεῖσθαι Χριστόν, σαρκωθέντα
 καὶ ἐνανθρωπήσαντα, τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον «Εἷς γὰρ
 15 Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα».

Ἔστι τοίνυν οὐδενὶ τῶν ὀρθῶ φρονεῖν εἰωθότων ἀσυμφανές,
 ὅτι παραχαράττουσι τῶν παρ' ἐμοῦ γεγραμμένων τὴν διάνοιαν,
 καὶ συκοφαντοῦσι καὶ τούτῳ τὴν ἀλήθειαν. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ
 τρόπον ἀπλημιελές εἶη ἄν, καὶ μάλα εἰκότως, ἀμοιρήσειε δ' ἄν
 20 καὶ μῶμου παντὸς τὸ εἰδέναι τυχόν, ὡς ἕτερα μὲν ἔστι κατὰ φύσιν
 ἰδίαν ἢ σὰρξ παρὰ γε τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φύντα Λόγον, ἕτερος
 δὲ αὐτὸ κατὰ γε τὸν τῆς ἰδίας φύσεως λόγον ὁ Μονογενῆς Ἄλλ' οὐ
 τὸ εἰδέναι ταῦτα, μερίζειν ἔστι τὰς φύσεις μετὰ τὴν ἔνωσιν. Εἰ δὲ
 δὴ τις βούλοιτο τὴν τοῦ μυστηρίου δύναμιν ἀκριβεῖ διανοίας
 25 ὄμματι κατασκέπτεσθαι, καταθρήσειεν ἄν, ὅτι, καθάπερ ἔφην ἐν
 ἀρχαῖς, οὐ τῆς αὐτοῦ φύσεως ἐπελάβετο Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, ἀλλὰ
 σπέρματος Ἀβραάμ· οὐχ ὁμοούσιον δὲ τῷ ἐκ Θεοῦ φύντι Λόγῳ,
 τὸ ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ ἅγιον σῶμα ὅπερ ἐκ τῆς μακαρίας
 Παρθένου λαβών, προῆλθεν ἄνθρωπος, ἵνα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοι-
 30 ωθῆ καὶ χρηματίσῃ πρωτότοκος ὁ μονογενῆς. Ἄλλ' εἰ καὶ ἔστιν
 ἕτεροφυνές τὸ σῶμα παρὰ γε τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἀλλ'
 οὐν εἷς Χριστὸς καὶ Υἱὸς καὶ Θεὸς καὶ Κύριος, καὶ εἰ γέγονε

ὀνομάσθηκε Χριστός, ἅς ἔρθει νὰ μᾶς πεῖ ἂν ἀρκεῖ τὸ χρίσμα γιὰ νὰ δείξει αὐτὸν ποὺ τὸ δέχεται ἴσον ὡς πρὸς τὴ δόξα καὶ ὁμόθρονο μὲ τὸν πέρα ἀπὸ ὅλα Θεό. Ἐπειδὴ δηλαδή ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἰδιαίτε- ρως ὀνομάσθηκε Χριστός, ὁ ἐφευρέτης τῶν νέων βλασφημιῶν ἐνα- ντίον μας Νεστόριος διαβεβαιώνει συχνά, ὅτι ἄλλος εἶναι ἰδιαίτε- ρως καὶ καθεαυτὸν ὁ Χριστός ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἁγία Παρθένο. Θεωρώντας τὴ γνώμη αὐτὴ ὡς κίβδηλη καὶ ἄκομψη καὶ ἀντιφατικὴ καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, διαβεβαιώνομε ὅτι οὔτε ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ Πατέρα νοούμενος χωριστὰ ἔχει χρισθεῖ μὲ τὸ λάδι τῆς ἀγαλλίασης, οὔτε βέβαια ἰδιαίτε- ρως καὶ καθεαυτὸν ὡς ἄνθρωπος, καὶ ὅτι εἶναι ἄλλος Υἱὸς δίπλα στὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ ὁ Υἱὸς ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἁγία Παρθένο, ἀλλὰ μᾶλλον ὑποστηρίζομε ὅτι πρέπει νὰ ὁμο- λογεῖται ἀπὸ ὅλους ἓνας ὁ Χριστὸς ποὺ ἔλαβε σὰρκα καὶ ἔγινε ἄνθρωπος, ὁ μονογενὴς Λόγος τοῦ Θεοῦ· γιατί λέγει, «Ἐνας Κύριος ὑπάρχει, μία πίστη, ἓνα βάπτισμα»¹⁹.

Εἶναι λοιπὸν ὀλοφάνερο στὸν καθένα ἀπὸ ὅσους φρονοῦν ὀρθᾶ ὅτι παραχαράττουν τὸ νόημα ὅσων ἐγὼ ἔχω γράψει καὶ συκο- φαντοῦν καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ τὴν ἀλήθεια. Ἄλλὰ καὶ μὲ ἄλλο τρόπο δὲν θὰ ἦταν σφάλμα, καὶ πολὺ εὐλόγα, καὶ θὰ ἦταν ἀπαλλαγμένο ἀπὸ κάθε μομφή τὸ νὰ γνωρίζομε τυχόν, ὅτι ἄλλη εἶναι ὡς πρὸς τὴ δική της φύση ἢ σὰρκα τοῦ Λόγου ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα, καὶ ἄλλος πάλι σύμφωνα μὲ τὴ δική του φύση ὁ Μονο- γενής. Ἄλλὰ τὸ νὰ γνωρίζομε αὐτὸ τὸ πράγμα δὲν σημαίνει ὅτι δι- αιροῦμε τὶς φύσεις μετὰ τὴν ἔνωση. Κι ἂν ἤθελε κάποιος νὰ σκεφθεῖ καὶ νὰ ἐξετάσει μὲ ἀκρίβεια τὸ νόημα τοῦ μυστηρίου, θὰ μπορούσε νὰ διαπιστώσει ὅτι, ὅπως εἶπα στὴν ἀρχή, δὲν φρόντισε γιὰ τὴ δική του φύση ὁ Λόγος ποὺ εἶναι Θεός, ἀλλὰ γιὰ τὴ γενιὰ τοῦ Ἀβραάμ. Καὶ δὲν εἶναι ὁμοούσιο μὲ τὸν Λόγο ποὺ προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεὸ τὸ ἅγιο σῶμα ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ Ἀβραάμ, τὸ ὁποῖο παίρνοντας ἀπὸ τὴ μακάρια Παρθένο ἦρθε ὡς ἄνθρωπος ὁ μονο- γενής γιὰ νὰ γίνῃ ὁμοιος μὲ τοὺς ἀδελφούς του καὶ ν' ἀναδειχθεῖ πρωτότοκος. Ἄλλ' ἂν καὶ εἶναι διαφορετικὸ ὡς πρὸς τὴ φύση τὸ σῶμα ἀπὸ τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ Πατέρα, ὥστόσο εἶναι ἓνας Χριστὸς

19. Ἐφ. 4, 5.

σάρξ. Καὶ τὸν τῆς ἀληθοῦς ἐνώσεως τρόπον παραλύειν οὐκ ἀξήμιον, διωστάντας εἰς υἱοὺς δύο τὰς ὑποστάσεις, ἀποφοιτώσας μὲν ἀλλήλων εἰς τὸ ἴδια τε εἶναι καὶ ἀνὰ μέρος, ἐχούσας δὲ μόνην συνάφειαν τὴν ἔξωθὲν τε καὶ ὡς ἐν τάξει τιμῆς. Εἰ δὲ δὴ λέγοιμεν 5 φυσικὴν τὴν ἔνωσιν, τὴν ἀληθῆ φάμεν, ἔθος ἐχούσης τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς οὕτω κεχρηῆσθαι τῇ λέξει. Γράφει γὰρ πούτισιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος «Καὶ ἡμεν τέκνα φύσει ὁργῆς, ὡς καὶ οἱ λοιποί»· καὶ οὐ δήπου φαίη τις ἂν ὑφεστάναι κατὰ φύσιν τὴν θείαν ὁργήν, ὥστε καὶ αὐτῆς γεννήματα νοεῖσθαι τοὺς ἁμαρτάνοντας ἢ πάντη τε καὶ πάντως ἐσόμεθα σύμφρονες τοῖς τὴν Μανιχαίων νοσοῦσι μανίαν. Ἄλλὰ τό, φύσει, δηλοῖ τὸ κατὰ ἀλήθειαν. Οὐκοῦν οὐ συγγέοντες τὰς φύσεις, οὔτε μὴν ἀλλήλαις αὐτὰς ἀναφύροντες, καθά φασιν οἱ δι' ἐναντίας, φυσικὴν φάμεν γενέσθαι τὴν ἔνωσιν, ἀλλ' ἐκ δύο πραγμάτων ἀνομοίων, θεότητός τε 15 καὶ ἀνθρωπότητος, τὸν ἕνα γενέσθαι Χριστὸν καὶ Υἱὸν καὶ Κύριον διαβεβαιούμεθα πανταχοῦ. Τῶν δὲ Ἀπολιναρίου δογμάτων οὐδεὶς παντελῶς ἡμῖν ὁ λόγος τοὺς γὰρ ἅπαξ κατακεκομένους, ὡς παραχαράττοντας τὴν ἀλήθειαν, ἀποστρέφεται χρή.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Δ'.

20 Εἴ τις προσώποις δυσὶν, ἤγουν ὑποστάσεις, τὰς τε ἐν τοῖς εὐαγγελικοῖς καὶ ἀποστολικοῖς συγγράμμασι διανέμει φωνάς, ἢ ἐπὶ Χριστῶ παρὰ τῶν ἁγίων λεγομένας, ἢ παρ' αὐτοῦ περὶ ἑαυτοῦ, καὶ τὰς μὲν ὡς ἀνθρώπῳ παρὰ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον ἰδικῶς νοουμένῳ προσάπτει, τὰς δὲ ὡς θεοπρεπεῖς μόνῳ τῷ ἐκ 25 Θεοῦ Πατρὸς Λόγῳ, ἀνάθεμα ἔστω.

Ἀντίρρησις τῶν Ἀνατολικῶν.

Ἀκόλουθον κἀνταῦθα τῶν αὐτοῦ θεσπισμάτων αὐτὸν ὑπομνήσαι, ἐν οἷς φησι· Κἀν ἀκούσης, ὅτι προέκοπτε σοφία καὶ ἡλι-

καὶ Υἱὸς καὶ Θεὸς καὶ Κύριος, ἔστω κι ἂν ἔχει γίνεϊ σὰρκα. Καὶ τὸ νὰ διαλύομε τὸν τρόπο τῆς ἀληθινῆς ἔνωσης δὲν εἶναι ἀκίνδuno, χωρίζοντας τὶς ὑποστάσεις σὲ δύο υἱοὺς, ἀπομακρυσμένες μεταξύ τους σὲ ἰδιαίτερη καὶ χωριστὴ ὑπαρξη καὶ ἔχοντας ὡς μόνη συνάφεια τὴν ἔξωτερικὴ καὶ ὑπὸ μορφὴ τιμῆς. Ἐν πάλι λέγαμε φυσικὴ τὴν ἔνωση, λέμε τὴν ἀληθινὴ, γιατί συνηθίζει ἡ ἅγια Γραφή νὰ χρησιμοποιεῖ μ' αὐτὴ τὴ σημασία τὴ λέξη. Πράγματι γράφει κάπου πρὸς κάποιους ὁ θεσπάσιος Παῦλος· «Καὶ ἡμασταν ἀπὸ τὴ φύση μας παιδιὰ ὀργῆς, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι»²⁰. καὶ βέβαια δὲν θὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ὑπάρχει κατὰ φύση ἡ θεία ὀργή, ὥστε καὶ νὰ θεωροῦνται γεννήματα τῆς ὅσοι ἁμαρτάνουν. Ἐκτὸς βέβαια ἂν γίνομε σὲ ὅλα καὶ ὅπωςδήποτε ὁμόφρονες μὲ ἐκείνους ποὺ πάσχουν ἀπὸ τὴ μανία τῶν Μανιχαίων. Ἄλλὰ ἡ διατύπωση «ἀπὸ τὴ φύση μας» δηλώνει τὸ ἀληθινό. Χωρὶς νὰ συγχέομε λοιπὸν τὶς φύσεις οὔτε βέβαια καὶ νὰ τὶς ἀναμγνύομε μεταξύ τους, ὅπως λένε οἱ ἀντίθετοί μας, λέμε ὅτι ἡ ἔνωση ὑπῆρξε φυσικὴ, ἀλλὰ διαβεβαιώνομε παντοῦ ὅτι ἀπὸ δύο ἀνόμοια πράγματα, τὸ θεῖο καὶ τὸ ἀνθρώπινο, ἔγινε ἓνας Χριστὸς καὶ Υἱὸς καὶ Κύριος. Ὅσο γιὰ τὰ διδάγματα τοῦ Ἀπολιναρίου δὲν κάνομε κανένα λόγο. Γιατὶ αὐτοὶ ποὺ μιὰ φορὰ καταδικάσθηκαν, ὡς παραχαράκτες τῆς ἀλήθειας πρέπει νὰ τοὺς ἀποστρεφόμεστε.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Δ'.

Ἐν κάποιος ἀποδίδει σὲ δύο πρόσωπα ἢ ὑποστάσεις τὰ λεγόμενα στὰ εὐαγγέλια καὶ τὰ ἀποστολικὰ συγγράμματα, ἢ στὸν Χριστὸ τὰ ὅσα λέγονται ἀπὸ τοὺς ἁγίους συγγραφεῖς ἢ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Χριστὸ γιὰ τὸν ἑαυτό του, καὶ ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ λέγονται τὰ ἀποδίδει σ' αὐτὸν σὰν ἀνθρώπο ποὺ νοεῖται ξεχωριστὰ κοντὰ στὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ Πατέρα, καὶ ἄλλα ποὺ ἀρμόζουν στὸν Θεὸ τὰ ἀποδίδει μόνον στὸν Θεὸ Λόγο ποὺ προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα, αὐτὸς νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος..

Ἐντίρρηση τῶν Ἐνατολικῶν.

Ταιριάζει κι ἐδῶ νὰ τοῦ ὑπενθυμίσουμε τὰ θεσπίσματά του σ' αὐτὰ λέγει· Κι ἂν ἀκούσεις ὅτι πρόκοβε στὴ σοφία καὶ στὴν ἡλικία

κία καὶ χάριτι, μὴ σοφὸν ἐξ ἐπιδόσεως γενέσθαι νομίσης τὸν τοῦ
 Θεοῦ Λόγον, μηδ' αὐτὸ ἐκεῖνο φληνάφως τολμῆσης εἰπεῖν, ὅτι τὸ
 προκόπτειν ἐν ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ καὶ χάριτι τῷ ἀνθρώπῳ προσά-
 ψομεν (Ἄλλ', εἰ καὶ ἀρνεῖται ἐνταῦθα τὴν τῆς Γραφῆς μαρτυρίαν,
 5 διδάσκουσιν ὅτι κατὰ τὴν τῆς φαινομένης σαρκὸς φύσιν τοῦ
 Κυρίου τὰ τῆς προκοπῆς ἐγίνετο, ἀλλ' οὐ καιρὸς νῦν τοῦτο διελέγ-
 χειν, ἐπειγομένοις ἐπὶ τὸ προκείμενον κεφάλαιον· τοῦ γὰρ δεῖξαι
 δύο ὑποστάσεις αὐτὸν λέγοντα, καὶ ἑαυτῷ ἐναντιούμενον, παρεθή-
 καμεν τὰ πάλαι αὐτῷ εἰρημένα. Οὐδὲ προσώποις δυσὶν ἢ ὑποστά-
 10 σεσιν ἢ υἱοῖς δυσὶ διαιροῦντας τὴν ἔνωσιν, ἤγουν τὸν ἕνα Υἱόν,
 τὰς φωνὰς ἐφαρμόζειν οὐ δεῖ· ἀδιαίρετος γὰρ καὶ ἀχώριστος ἢ
 ἄκρα ἔνωσις, καὶ ὁ εἷς Υἱὸς καὶ κατὰ πάντα καὶ λόγον καὶ τρόπον
 καὶ ἔννοιάν ἐστι. Τῆς δὲ ἄκρας ἐνώσεως φυλαττομένης καὶ τοῦ
 ἐνὸς Υἱοῦ καὶ Χριστοῦ καὶ Κυρίου ὁμολογουμένου, περὶ τὸν ἕνα
 15 καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν ἐκλαμβάνεσθαι χρὴ τὰ λεγόμενα. Κατὰ μέντοι
 τὴν τῶν ἐνωθεισῶν φύσεων δύναμιν ἐφαρμόζεσθαι πρέπει τῷ ἐνὶ
 Υἱῷ τὰ λεγόμενα). Τὸ δὲ μὴ διαιρεῖν τὰς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις
 φωνάς, ἢ τὰς παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου περὶ ἑαυτοῦ εἰρημένας, ἢ τὰς
 ἐν τοῖς ἀποστολικοῖς συγγράμμασι κειμένας, ποίαν ὑπερβολὴν
 20 βλασφημίας οὐχ ὑπεραίρει; Εἰ γὰρ μὴ διαιροῦμεν τὰς φωνάς, πῶς
 ἂν ἀντιβλέψαμεν τοῖς Εὐνομίου καὶ Ἀρείου, πάντα ὡς εἰς μίαν
 φύσιν εἰρημένα συμφύρουσι, καὶ τὰ ταπεινὰ τῆς ἀνθρωπότητος
 εἰς τὴν ὑψηλοτάτην τῆς ἀκηράτου Θεότητος φύσιν βλασφήμως
 ἀνάγουσιν; Ἡ πῶς νοήσομεν τὰς τοῦ Κυρίου φωνάς, διὰ τὴν τῆς
 25 φαινομένης σαρκὸς φύσιν εἰπόντος, «Οὐκ ἦλθον τὸ ἐμὸν θέλημα
 ποιῆσαι», καὶ τό, «Ἐντολὴν ἔλαβον τί εἶπω καὶ τί λαλήσω», καὶ τό,
 «Ἐγὼ ἀπ' ἐμαντοῦ οὐδὲν ποιῶ», καὶ τό, «Πορεύομαι πρὸς τὸν
 Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου, καὶ Θεὸν ὑμῶν»,
 καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα τοιαῦτα; Ἀδιαιρέτων τῶν φωνῶν, ὥσπερ καὶ
 30 τῶν φύσεων, μενουσῶν, ἔσται κατ' αὐτὸν τοῦ μονογενοῦς Θεοῦ
 Θεός, ὁ Πατὴρ· λειτουργὸς δὲ καὶ διάκονος τῶν πατρικῶν προσ-
 ταγμάτων ὁ Υἱὸς κατὰ τὴν θεότητα, καὶ εἰ τὰ ταπεινὰ εἰς τὴν τῆς

21. Λουκᾶ 2, 52.

22. Ἰω. 6, 38.

23. Ἰω. 12, 49.

καὶ στή χάρη²¹, νὰ μὴ νομίσῃς ὅτι ἔγινε σοφὸς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀπὸ πρόοδο, οὔτε νὰ τολμήσῃς μὲ φλύαρο τρόπο νὰ πείσῃς ἐκεῖνο, ὅτι τὴν προκοπὴν στήν ἡλικία καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν χάριν θὰ τὴν προσάψομε στὸν ἄνθρωπο. (Ἄλλὰ, ἂν καὶ ἀρνεῖται ὡς πρὸς αὐτὸ τὴ μαρτυρία τῆς Γραφῆς, ποὺ λέγει ὅτι ἡ προκοπὴ γινόταν στή φύση τῆς ὄρατῆς σάρκας τοῦ Κυρίου, ὅμως δὲν εἶναι τώρα καιρὸς νὰ τὸ ἐλέγξομε, γιατί τὸ ἐνδιαφέρον μας τώρα εἶναι γιὰ τὸ παρὸν κεφάλαιο. Γιατὶ παραθέσαμε ὅσα εἶπε στὸ παρελθόν, γιὰ νὰ δείξομε ὅτι αὐτὸς μιλάει γιὰ δύο ὑποστάσεις καὶ ἀντιφάσκει στὸν ἑαυτὸ του. Οὔτε πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦμε τίς λέξεις διαιρώντας τὴν ἔνωση σὲ δύο πρόσωπα ἢ ὑποστάσεις ἢ δύο υἱούς, δηλαδή τὸν ἕνα Υἱὸ· γιατί εἶναι ἀδιαίρετη καὶ ἀχώριστη ἢ ἄκρα ἔνωση, καὶ εἶναι ἕνας ὁ Υἱὸς μὲ κάθε λόγο καὶ τρόπο καὶ ἔννοια, καὶ φυλάγοντας τὴν ἄκρα ἔνωση καὶ ὁμολογώντας τὸν ἕνα Υἱὸ καὶ Χριστὸ καὶ Κύριο, πρέπει τὰ λεγόμενα νὰ ἐκλαμβάνονται γιὰ τὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸ Υἱὸ. Πρέπει δηλαδή σύμφωνα μὲ τὴν ἔννοια τῶν φύσεων ποὺ ἐνώθηκαν νὰ συνάπτονται ὅσα λέγονται στὸν ἕνα Υἱὸ). Ἄλλὰ τὸ νὰ μὴ διαχωρίζομε τὰ λεγόμενα τῶν εὐαγγελίων ἢ ὅσα λέγει γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἢ ὅσα βρίσκονται στὰ ἀποστολικά συγγράμματα ποῖα ὑπερβολὴ βλασφημίας δὲν ξεπερνᾷ; Ἄν δηλαδή δὲν διακρίνομε τὰ λεγόμενα πῶς θ' ἀντιμετωπίσομε τὰ λόγια τοῦ Εὐνομίου καὶ τοῦ Ἀρείου ποὺ ἀναμγνύουν τὰ πάντα σὰ νὰ ἔχουν λεχθεῖ γιὰ μία φύση, καὶ ἀποδίδουν μὲ βλάσφημο τρόπο τὰ ταπεινὰ τῆς ἀνθρώπινης φύσεως στήν ἀνώτατη καὶ ἀφθαρτὴ φύση τῆς θεότητος; ἢ πῶς θὰ ἐννοήσομε τὰ λόγια τοῦ Κυρίου ποὺ εἶπε γιὰ τὴ φύση τῆς ὄρατῆς σάρκας, «Δὲν ἦρθα γιὰ νὰ κάνω τὸ θέλημά μου»²², καὶ τὸ, «Ἔλαβα ἐντολὴν τί νὰ πῶ καὶ τί νὰ ἀνακοινώσω»²³, καὶ τὸ, «Ἐγὼ δὲν κάνω τίποτα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μου»²⁴, καὶ τὸ, «Πηγαινῶ στὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα σας, καὶ Θεὸ μου καὶ Θεὸ σας»²⁵, καὶ τὰ ἄλλα τὰ παρόμοια μ' αὐτά; Παραμένοντας ἀδιαίρετα τὰ λεγόμενα, ὅπως καὶ οἱ φύσεις, θὰ εἶναι, σύμφωνα μ' αὐτόν, ὁ Πατέρας Θεὸς τοῦ μονογενοῦς Θεοῦ, καὶ ὁ κατὰ τὴ θεότητα Υἱὸς λειτουργὸς καὶ ὑπηρέτης τῶν πατερικῶν προσταγμάτων. Κι ἂν ἀποδώσομε τὰ ταπεινὰ στή φύση τῆς θεότητος, σὲ

24. Ἰω. 8, 28.

25. Ἰω. 20, 17.

θεότητος φύσιν ἐκλάβομεν, τίνι καὶ τό, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἔσμεν», ἀρομόσομεν, καὶ τό, ὁμοίως αὐτὸν ποιεῖν τῷ Πατρὶ, καὶ τό, «Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκρούς, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὕς θέλει», καὶ οὐχ οὕς προστάσσεται, «ζωοποιεῖ». Ἄλλ' ἔστιν ὀρθῶς
 5 κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου φωνὴν Πατὴρ καὶ Θεὸς ὁ Πατὴρ, Θεὸς μὲν τοῦ ἐν ὑτέροις καιροῖς ἐκ σπέρματος Δαυῖδ μετὰ σαρκός, Πατὴρ δὲ τοῦ ἐξ αὐτοῦ ἀπαθῶς τε καὶ αἰδίως γεννηθέντος Θεοῦ Λόγου, τῆς νιότητος ἐν τῷ μοναδικῷ τύπῳ φυλαττομένης τε καὶ ὁμολογουμένης.

10 Πῶς δ' ἂν νοήσομεν τό, «Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι», καὶ τό, «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο»; Ἀδιαιρέτων τῶν φωνῶν μενουσῶν, ἄρα περιιάψομεν τὴν φωνὴν τῆ φύσει, τῆ ἐκ σπέρματος Δαυῖδ ἐν ὑτέροις καιροῖς γενομένη, τὸ πρὸ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ Δαυῖδ εἶναι, καὶ πάντα δι' αὐτῆς γενέσθαι; ἢ
 15 φήσομεν εὐσεβῶς, τῶν φύσεων ἀσυγχύτων μενουσῶν καὶ τῆς ἐνώσεως ἀδιαιρέτου ὁμολογουμένης, τὰς φωνὰς ἐφαρμοζέσθαι κατὰ τὴν τῶν ἐνωθεισῶν φύσεων δύναμιν, ὡς προεῖρηται, εἰς ἓνα μὲν τὸν Υἱὸν καὶ Κύριον καὶ Χριστόν, ἀλλ' οὐκ εἰς μίαν φύσιν τὰ πάντα συναιρουῖντες, ὡς καὶ ἐξ ἑνὸς τῶν φύσεων ὀνόματος ἐκατέ-
 20 ρας νοεῖσθαι διὰ τὸ τῆς ἐνώσεως ἄκρον καὶ ἡμῖν ἀκατάληπτον ὡς πού καὶ τό, «Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ» καὶ τό, «Ἐὰν οὖν ἴδητε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα, ὅπου ἦν τὸ πρότερον» οὐχὶ ἐκ τῆς προσηγορίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου
 25 καὶ τὸν αὐτῷ ἀσυγχύτως τε ἅμα καὶ ἀχωρίστως συνημμένον νοοῦμεν; Εἰ γὰρ καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου ὠνόμαζε διὰ τὴν τῆς προσληφθείσης καὶ φαινομένης σαρκὸς φύσιν, ἀλλὰ διὰ τῶν καὶ παρ' αὐτοῦ τελουμένων Θεὸν ἑαυτὸν παρεδείκνυ. Καὶ πάλιν «Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα». Καὶ πάλιν «Ἰησοῦς Χριστός, χθὲς καὶ
 30 σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας». Εἰ χθὲς καὶ σήμερον, πῶς δι' αὐτοῦ τὰ πάντα; Εἰ δὲ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα, πῶς χθὲς καὶ σήμε-

26. Ἰω. 10, 30.

28. Ἰω. 8, 58.

27. Ἰω. 5, 21.

29. Ἰω. 1, 3.

ποιόν θά ἀποδώσομε τῇ δήλωσι, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας μου εἶμαστε ἓνα»²⁶, καὶ τὸ ὅτι πράττει ὅσα καὶ ὁ Πατέρας, καὶ τό, «Ὅπως ὁ Πατέρας ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ζωοποιεῖ ὅποιους θέλει»²⁷, καὶ ὄχι ὅποιους προστάζεται; Ἄλλ' εἶναι ὀρθά, σύμφωνα μὲ τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, Πατέρας καὶ Θεὸς ὁ Πατέρας· Θεὸς βέβαια ἐκείνου πού κατὰ τοὺς τελευταίους καιροὺς ἔλαβε σάρκα ἀπὸ τῆ γενιᾶ τοῦ Δαβίδ, ἐνῶ Πατέρας τοῦ Θεοῦ Λόγου πού γεννήθηκε ἀπὸ αὐτὸν χωρὶς τροπῆ καὶ αἰώνια, φυλασσόμενη καὶ ὁμολογούμενης τῆς υἰότητος στὴ μοναδικότητά της.

Πῶς ἐπίσης θά νοήσομε ἐκεῖνο τό, «Ἀλήθεια σᾶς λέγω, ἐγὼ ὑπάρχω προτοῦ γεννηθεῖ ὁ Ἀβραάμ»²⁸, καὶ τό, «Ὅλα ἔγιναν ἀπὸ αὐτόν»²⁹; Ἄν μείνουν ἀδιαίρετα τὰ λεγόμενα, ἄραγε θά συνδέσομε τὰ λεγόμενα μὲ τὴ φύση πού προῆλθε ἀπὸ τῆ γενιᾶ τοῦ Δαβίδ κατὰ τοὺς τελευταίους καιροὺς, τὸ ὅτι ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ καὶ τὸν Δαβίδ καὶ τό ὅτι ὅλα ἔγιναν ἀπὸ αὐτήν; Ἡ θά ποῦμε μὲ εὐσέβεια ὅτι, ἐνῶ οἱ φύσεις μένουں ἀσύγχυτες καὶ ἡ ἔνωση ὁμολογεῖται ἀδιαίρετη, τὰ λεγόμενα ἀποδίδονται, σύμφωνα μὲ τὸ νόημα τῶν ἐνωμένων φύσεων, ὅπως εἶπαμε προηγουμένως, σὲ ἓνα βέβαια Υἱὸ καὶ Κύριο καὶ Χριστό, χωρὶς ὅμως νὰ συναιροῦμε τὰ πάντα σὲ μιὰ φύση, ὥστε καὶ ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς μᾶς ἀπὸ τίς δύο φύσεις νὰ νοοῦνται καὶ οἱ δύο, χάρι στὴν τελειότητα τῆς ἔνωσης καὶ τὸ ἀκατανόητό της σ' ἐμᾶς. Ὅπως βέβαια καὶ τὸ λεγόμενο, «Κανένας δὲν ἀνέβηκε στὸν οὐρανὸ, παρὰ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πού κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, πού βρῖσκεται στὸν οὐρανὸ»³⁰, καὶ τό, «Ἄν δεῖτε τὸν Υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου ν' ἀνεβαίνει ἐκεῖ ὅπου ἦταν πρῶτα»³¹. Ἀπὸ τὴν ὀνομασία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου δὲν νοοῦμε κι αὐτόν πού εἶναι συνδεδεμένος μαζί του μὲ τρόπο ἀσύγχυτο καὶ συνάμα ἀχώριστο; Γιατί, ἂν καὶ τὸν ὀνόμαζε Υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐξαιτίας τῆς φύσης τῆς σάρκας πού εἶχε προσλάβει κι ἦταν ὀρατή, ἀλλὰ καὶ μ' αὐτὰ πού ἔπραξε ὁ ἴδιος ἀποδείκνυε τὸν ἑαυτό του Θεό. Καὶ πάλι λέγει· «Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔγιναν τὰ πάντα»³². Καὶ ἀκόμα· «Ὁ Ἰησοῦς Χριστός παραμένει χθὲς καὶ σήμερα ὁ ἴδιος καὶ στοὺς αἰῶνες»³³. Ἄν ἦταν χθὲς καὶ εἶναι καὶ σήμερα, πῶς ἔγιναν τὰ πάντα

30. Ἰω. 3, 13.

31. Ἰω. 5, 63.

32. Ἐβρ. 2, 10.

33. Ἐβρ. 8, 8.

ρον; Ἀλλὰ καὶ τό, «Πάντα δι' αὐτοῦ», ἀληθές, καὶ τό, «Χθές καὶ σήμερον», πιστόν, καὶ τό, «Ὁ αὐτός εἰς τοὺς αἰῶνας», ἀληθινόν· ἐὰν κατὰ τὸ τῶν ἐνωθεισῶν ἀσυγχύτως τε καὶ ἀχωρίστως φύσεων διάφορον τὰς φωνὰς ἐφαρμόζωμεν, νοοῦντες κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον, «Χθές καὶ σήμερον», κατὰ δὲ τὸ νοούμενον, «Εἰς τοὺς αἰῶνας», κατὰ δὲ τὸ τῆς υἰότητος μοναδικόν, «Ἐνα καὶ τὸν αὐτόν».

Ἀπολογία Κυρίλλου.

Σκοπὸς οὖν, ὡς ἔοικε, τοῖς ἐθέλουσιν ἀπερισκέπτως ἐπιτιμαῖν τοῖς παρ' ἡμῶν χρειωδέστατά τε καὶ ἀναγκαίως γεγονόσιν ἀνα-
 10 θεματισμοῖς, φρονεῖν μὲν ἢ λέγειν τῶν ἀληθινῶν οὐδέν, φιλοσοφίας δὲ μόνης ἀπόδειξιν ἐναργῆ ποιεῖσθαι τὸ χρῆμα· εἰ γὰρ ἀνίσχοντα καὶ ἀκριδῆ τοῖς γεγραμμένοις τὸν οἰκεῖον ἐνερεΐσαντες νοῦν οὐκ ἠγνόησαν, ὅτι κρατύνουσι ταῖς παρ' ἑαυτῶν ψήφοις, καὶ δι' ὧν πεποίηνται λόγων, τὸν ἀναθεματισμόν, καὶ οὐχὶ δὴ
 15 μᾶλλον ἀνεπιστημόνως αὐτὸν γεγονότα καταδεικνύουσι. Καὶ τίνα τρόπον, ἐρῶ· Ὁ χρηστός ἡμῖν Νεστόριος ἔφη τι τοιοῦτον ἐπ' ἐκκλησίας ἐξηγούμενος. Ἴνα δὲ αὐτὸ σαφέστερον καὶ πᾶσιν εὐληπτότερον εἴπω, τοῖς Ἀρείου καὶ Εὐνομίου καὶ Ἀπολιναρίου καὶ πάντων τοῖς χοροῖς τῶν τῆς τοιαύτης φατρίας σπουδῆ,
 20 τό, Θεοτόκος, εἰσάγειν, ὡς κράσεως γινομένης καὶ τῶν φύσεων μὴ διαιρουμένων, μηδὲν τῶν εὐτελῶν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα λαμβάνεσθαι, καὶ χώραν αὐτοῦς λοιπὸν κατὰ τῆς θεότητος ἔχειν, ὡς πάντων τῶν λεγομένων παρ' ἑνὸς λεγομένων. Τούτων ὡδὶ λεγομένων, χρειωδέστατος παρ' ἡμῶν γέγονεν ὁ ἀναθεματισμός, οὐκ
 25 ἐφίεις εἰς δύο μερίζεσθαι πρόσωπά τε καὶ ὑποστάσεις τὸν ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν.

Ὅτι δὲ καὶ αὐτοῖς τοῖς παρ' ἡμῶν συμφέρονται λόγοις, δῆλον ἂν εἴη δήποθεν ἐξ ὧν γεγράφασι καὶ φρονεῖν ἐγνώκασιν, ἔχει δὲ οὕτως ὡς δὲ προσώποις ἢ ὑποστάσεσι δυσὶν ἢ υἰοῖς δυσὶ
 30 διαιροῦντας τὴν ἑνωσιν, ἠγουν τὸν ἕνα Υἱόν, τὰς φωνὰς ἐφαρμόξουσιν οὐ δεῖ· ἀδιαίρετος γὰρ καὶ ἀχώριστος ἡ ἅκρα ἑνωσις, καὶ ὁ

ἀπὸ αὐτόν; Κι ἂν τὰ πάντα ἔγιναν ἀπὸ αὐτόν, πῶς ἦταν χθές καὶ εἶναι καὶ σήμερα ὁ ἴδιος; Ἀλλὰ καὶ τὸ, «Ὅλα ἔγιναν ἀπὸ αὐτόν»³⁴ εἶναι ἀληθές, καὶ τὸ «χθές καὶ σήμερα» εἶναι ἀξιόπιστο, ὅπως καὶ τὸ, «Ὁ αὐτὸς στοὺς αἰῶνες» εἶναι ἀληθές, ἐὰν χρησιμοποιοῦμε τὰ ὀνόματα σύμφωνα μὲ τὶς ἐνωμένες κατὰ τρόπο ἀσύγχυτο καὶ ἀχώριστο φύσεις, ἐννοώντας ὡς πρὸ τὸ ὄρατὸ μέρος του τὸ «χθές καὶ σήμερα», καὶ ὡς πρὸς τὸ νοοῦμενο (τὸ ἀόρατο) τὸ «στοὺς αἰῶνες», ἐνῶ ὡς πρὸς τὴ μοναδικότητα τῆς υἰότητος «ἓνα καὶ τὸν αὐτόν».

Ἀπολογία Κυρίλλου.

Σκοπὸς λοιπόν, ὅπως φαίνεται, αὐτῶν ποὺ θέλουν νὰ ἐπιτιμοῦν ἀπερίσκεπτα τοὺς ἀναθεματισμοὺς ποὺ χρησιμότητα καὶ κατ' ἀνάγκη συντάξαμε, εἶναι νὰ μὴν πιστεύουν καὶ νὰ μὴ λένε τίποτε ἀληθινὸ, ἀλλὰ νὰ κάνουν τὴν στάση τους φανερὴ ἀπόδειξη τῆς τᾶσης τους γιὰ κατηγορία. Γιατί, ἂν προσήλωναν τὶς σκέψεις τους μὲ σταθερότητα καὶ ἀκρίβεια στὰ γραμμένα, δὲν θὰ ἀγνοοῦσαν ὅτι μὲ τὶς ψήφους τους καὶ μὲ τὶς κατηγορίες ποὺ χάλκευσαν ἰσχυροποιοῦν τὸν ἀναθεματισμὸ, καὶ ἀποδεικνύουν ὅτι αὐτὸς δὲν ἔγινε χωρὶς βαθεῖα γνώση. Θὰ πῶ μὲ ποιὸν τρόπο· Ὁ καλὸς μας Νεστόριος εἶπε κάτι τέτοιο μιλώντας σὲ τὶς συνάξεις μας. Καὶ γιὰ νὰ τὸ πῶ σαφέστερα καὶ πιὸ κατανοητὰ, τοῦ Ἀρείου καὶ τοῦ Εὐνομίου καὶ τοῦ Ἀπολιναρίου καὶ ὄλων τῶν ὁμάδων αὐτῆς τῆς φατρίας, φροντίδα εἶναι νὰ καθιερώσουν τὸ ὄνομα “Θεοτόκος”, ὥστε, ἔχοντας γίνῃ σύγκραση καὶ μὴ διαιρούμενες οἱ φύσεις, νὰ μὴ λαμβάνεται κανένα ἀπὸ τὰ εὐτελεῖ ἀνθρώπινα, καὶ νὰ ἔχουν αὐτοὶ τὴ δυνατότητα νὰ καταφέρονται ἐναντίον τῆς θεότητος, ἐπειδὴ ὅλα, ὅσα λέγονται, λέγονται ἀπὸ ἓνα. Ἐπειδὴ αὐτὰ λέγοντα ἔτσι, κατέστη ἀναγκαιότατος ὁ ἀναθεματισμὸς ἀπὸ μᾶς, μὴ ἐπιτρέποντας νὰ μερίζεται σὲ δύο πρόσωπα καὶ ὑποστάσεις ὁ ἓνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστός.

Ὅτι ὁμως συμβαδίζουν καὶ μὲ αὐτὰ ποὺ λέμε ἐμεῖς, μπορεῖ νὰ γίνῃ φανερὸ βέβαια ἀπὸ ὅσα ἔχουν γράψῃ καὶ πιστεύουν, καὶ ποὺ ἔχουν ὡς ἐξῆς· Ὅτι δὲν πρέπει, διαιρώντας σὲ δύο πρόσωπα ἢ δύο ὑποστάσεις ἢ δύο υἱοὺς τὴν ἔνωση, δηλαδή τὸν ἓνα Υἱό, νὰ ἀποδοῦμε τὰ ὀνόματα, γιὰτὶ εἶναι ἀδιαιρέτη καὶ ἀχώριστη ἢ ἀκρα ἔνωση,

εἷς Υἱὸς κατὰ πάντα καὶ λόγον καὶ τρόπον καὶ ἔννοιάν ἐστι. Τῆς δὲ ἄκρας ἐνώσεως φυλαττομένης καὶ τοῦ ἐνὸς Υἱοῦ καὶ Χριστοῦ, καὶ Κυρίου ὁμολογουμένου, περὶ τὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν ἐκλαβέσθαι χρὴ τὰ λεγόμενα· κατὰ μέντοι τὴν τῶν ἐνωθεισῶν
 5 φύσεων δύνάμιν ἐφαρμόζεσθαι πρέπει τῷ ἐνὶ Υἱῷ τὰ λεγόμενα. Οὐκοῦν τῆς εἰς ἄκρον ἐνώσεως σωζομένης, ποῖα παρεϊσδυσις ἢ γοῦν φαντασία τομῆς παρεισκρίνοιο ἂν ἔτι; καὶ ὁ μερίζειν ἀποτολμῶν πῶς οὐκ ἔξω φέρεται τῆς εὐθείας ὁδοῦ καὶ τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων εἰς ἅπαν ἀποφοιτῶν; Τί οὖν φησιν ὁ ἀναθεματι-
 10 σμός; Εἴ τις μερίζει τὰς φωνὰς κατὰ γε τουτονὶ τὸν τρόπον, καὶ τὰς μὲν ὡς ἀνθρώπων παρὰ τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον ἰδικῶς νοουμένῳ προσάπτει, τὰς δὲ ὡς θεοπρεπεῖς μόνῳ τῷ ἐκ Θεοῦ Λόγῳ, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ μὲν οὖν οἱ διιστάντες καὶ διορίζοντες εἰς ἄνθρωπον ἰδικῶς τε καὶ ἀνὰ μέρος καὶ εἰς Θεὸν Λόγον ἰδικῶς τε καὶ ἀνὰ
 15 μέρος, οὐ μερίζουσι τὸν ἕνα Χριστόν, καὶ δύο λέγουσιν υἱούς, ἀγανακτεῖτωσαν καθ' ἡμῶν οἱ φιλεγκλήμονες· εἰ δὲ τομῆ καὶ διαίρεσις τὸ οὕτω φρονεῖν ἐστι, κατὰ τίνα τρόπον τοῖς παρ' ἡμῶν λόγοις ἐπιτιμῶν ἐγκώκασι, καίτοι καὶ αὐτοί, καθά φασιν, ἀδιαίρετόν τε καὶ ἕνα κατὰ ἄκραν ἐνωσιν ὁμολογοῦντες ὑπάρχειν τὸν
 20 Ἐμμανουήλ;

Τὸ μὲν οὖν ἐμφρόνως ἐκάστην φωνήν, εἰ καὶ παρ' αὐτοῦ τυχόν εἰρημένην, ἐκλαμβάνεσθαι δεῖν, ἐπαινέσαιμ' ἂν καὶ αὐτὸς ἐγὼ καὶ ἀπαστισοῦν, οἶμαι, τῶν ὀρθὰ φρονεῖν εἰωθότων· αἱ μὲν γάρ εἰσι θεοπρεπεῖς, αἱ δὲ τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομία μᾶλλον ἀρ-
 25 μοδιώτεραι. Ἐπειδὴ δὲ ἐστὶν εἷς καὶ ὁ αὐτός, Θεός τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος, ταύτῃ τοι καὶ λίαν ὀρθῶς, ποτὲ μὲν θεϊκῶς, ποτὲ δὲ ἀνθρωπίνως ποιεῖται τοὺς λόγους πλὴν τοῦ ἐνὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ ταύτας τε κάκεινας εἶναι φωνὰς δισχυριζόμεθα, οὔτε ψιλοῦντες θεότητος τὸν ἐκ τῆς παναγίας Παρθένου ναόν, οὔτε μὴν ἄσαρ-
 30 κον εἰδότες τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρός Λόγον μετὰ τὴν ἄρρητον ἐνωσιν. Θαυμάζω δὲ ὅτι, καίτοι πολυπραγμονοῦντες ἄγαν καί, ὡς γε νομίζουσι, λεπτῶς βασανίζοντες τὰς ἐμὰς ἐπιστολάς, τὰ μὲν ὅσα

καὶ ὁ ἓνας Υἱὸς εἶναι μὲ καθὲ λόγῳ καὶ τρόπῳ καὶ ἔννοια. Ἐφόσον λοιπὸν φυλάσσεται ἡ ἄκρα ἔνωση καὶ ὁμολογεῖται ὁ ἓνας Υἱὸς καὶ Χριστὸς καὶ Κύριος, ὅσα λέγονται πρέπει νὰ ἐννοήσομε ὅτι λέγονται γιὰ τὸν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸ Υἱό. Σύμφωνα ὁμως μὲ τὸ νόημα τῶν φύσεων ποὺ ἐνώθηκαν πρέπει τὰ λεγόμενα νὰ ἐφαρμόζονται στὸν ἓνα Υἱό. Ἄν λοιπὸν σώζεται ἡ ἄκρα ἔνωση, ποιά παρεϊσδυση ἢ φαντασία γιὰ τομῆ μπορεῖ πλέον νὰ εἰσχωρήσει, καὶ αὐτὸς ποὺ τολμᾷ νὰ διασπᾷ τὴν ἔνωση πῶς δὲν θγαίνει ἔξω ἀπὸ τὸν ἴσιο δρόμο καὶ δὲν ἀπομακρύνεται τελείως ἀπὸ τὰ δόγματα τῆς πίστεως; Τί λέγει δηλαδή ὁ ἀναθεματισμός; Ἄν κάποιος διαιρεῖ τὰ λεγόμενα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, καὶ ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀποδίδει στὸν νοούμενο ξεχωριστὰ σὲ ἄνθρωπο καὶ δίπλα στὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἄλλα ὡς θεοπρεπῆ τὰ ἀποδίδει μόνο στὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος. Ἄν λοιπὸν ὅσοι ἀποχωρίζουν καὶ διαιροῦν χωριστὰ σὲ ἄνθρωπο καὶ χωριστὰ πάλι καὶ καθεαυτὸν σὲ Θεὸ Λόγο, δὲν χωρίζουν σὲ δύο πρόσωπα τὸν Χριστὸ καὶ δὲν λένε δύο Υἱούς, ἃς ἀγανακτοῦν ἐναντίον μας αὐτοὶ ποὺ ἀγαποῦν νὰ κατηγοροῦν, ἂν ὁμως εἶναι τομῆ καὶ διαίρεση ἢ πίστη αὐτοῦ τοῦ εἴδους, μὲ ποιὸ τρόπο θέλησαν νὰ κατηγορήσουν τὰ λόγια μας, ἂν καὶ βέβαια οἱ ἴδιοι, ὅπως λένε, ὁμολογοῦν ὅτι ὁ Ἐμμανουήλ εἶναι ἀδιαίρετος καὶ ἓνας κατ' ἀπόλυτη ἔνωση;

Ἔστιν ὅτι πρέπει λοιπὸν καθὲ λεγόμενο νὰ ἐκλαμβάνεται μὲ σύνεση, καὶ ἂν ἀκόμα ἔχει λεχθεῖ τυχὸν ἀπὸ αὐτόν, θὰ τὸ ἐπαινοῦσα καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος καὶ καθένας, νομίζω, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ συνήθως σκέπτονται ὀρθά. Γιατί, ἄλλα ἀπὸ τὰ λεγόμενα πρέπει στὸν Θεό, καὶ ἄλλα εἶναι καταλληλότερα στὴν μὲ σάρκα μᾶλλον παρουσία του, καὶ ἐπειδὴ εἶναι ἓνας καὶ ὁ αὐτός, Θεὸς συνάμα καὶ ἄνθρωπος, γι' αὐτό, καὶ πολὺ ὀρθά, μὲ ἄλλοτε θεϊκὰ καὶ ἄλλοτε ἀνθρώπινα. Πλὴν ὁμως ὑποστηρίζομε ὅτι εἶναι καὶ αὐτὰ καὶ ἐκεῖνα λεγόμενα τοῦ ἐνὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ, χωρὶς νὰ ἀπογυμνῶνομε ἀπὸ τῆς θεότητος τὸν ναὸ ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἀγία Παρθένο, οὔτε ὁμως θεωροῦμε ἄσαρκο τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ Πατέρα μετὰ τὴν ἀνέκφραστη ἔνωση. Ἀπορῶ ὁμως πῶς, μλονότι ἐξετάζουν πάρα πολὺ καί, ὅπως νομίζουν, ψιλοκοσκινίζουν τὶς ἐπιστολές μου, ὅσα ὑπάρχουν σ' αὐτὲς χρήσιμα καὶ ἀνα-

ἔστιν ἐν αὐταῖς χρήσιμά τε καὶ ἀναγκαῖα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς τῶν δογμάτων ὀρθότητός τε καὶ ἀκριθείας, ἐθέλοντες παρατρέχουσιν, ἐπιτηδῶσι δέ, καὶ μάλα γοργῶς, τοῖς κἂν γοῦν ἰσχνὴν ἔχουσιν ὑποψίαν, κατὰ γε τὸ αὐτοῖς δοκοῦν, εἰς τὸ δύνασθαι δι' αὐτῶν τὰς καθ' ἡμῶν ποιεῖσθαι συσκοφαντίας. Μεμνήσομαι δὲ τῶν ἔμαντοῦ ῥητῶν.

Γέγραφα γὰρ οὕτως ἐν τῇ πρὸς Νεστόριον ἐπιστολῇ· Τὰς δέ γε ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν φωνάς οὔτε ὑποστάσει δυσίν, οὔτε μὴν προσώποις δυσι καταμερίζομεν· οὐ γάρ ἐστι 10 διπλοῦς ὁ εἷς καὶ μόνος Χριστός, κἂν ἐκ δύο νοῆται καὶ διαφόρων πραγμάτων εἰς ἐνότητα τὴν ἀμέριστον συνενηνεγμένος· καθάπερ ἀμέλει καὶ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς νοεῖται καὶ σώματος καὶ οὐ διπλοῦς μᾶλλον, ἀλλ' εἷς ἐξ ἀμφοῖν· ἀλλὰ τὰς τε ἀνθρωπίνας, καὶ πρὸς γε τούτῳ τὰς θεϊκὰς παρ' ἐνὸς εἰρῆσθαι, διακεισόμεθα φρο- 15 νοῦντες ὀθρῶς. Ὅταν μὲν γὰρ θεοπρεπῶς λέγη περὶ ἑαυτοῦ, «Ὁ ἑωρακῶς ἐμέ, εἶδρακε τὸν Πατέρα», καί, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμέν», τὴν θεϊαν αὐτοῦ καὶ ἀπόρρητον ἐννοοῦμεν φύσιν, καθ' ἣν ἐστι πρὸς τὸν Πατέρα τὸν ἑαυτοῦ διὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας εἰκῶν τε καὶ χαρακτήρ καὶ ἀπαύγασμα τῆς δόξης αὐτοῦ. Ὅταν 20 δὲ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον οὐκ ἀτιμάζων, τοῖς Ἰουδαίοις προσλαλῇ, «Νῦν δέ με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα», πάλιν οὐδὲν ἥττον αὐτὸν τὸν ἐν ἰσότητί τε καὶ ὁμοιότητι τοῦ Πατρὸς Θεὸν Λόγον καὶ ἐκ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ μέτρων ἐπιγινώσκομεν. Εἰ γὰρ ἐστὶν ἀναγκαῖον τὸ 25 πιστεύειν, ὅτι, Θεὸς ὢν φύσει, γέγονε σὰρξ, ἤγουν ἄνθρωπος, ἐμψυχωμένης ψυχῆ λογικῆ τῆς σαρκός, ποῖον ἂν ἔχοι λόγον τὸ ἐπαισχύνεσθαι τινα ταῖς παρ' αὐτοῦ φωναῖς, εἰ γεγόνασιν ἀνθρωποπρεπῶς· Εἰ γὰρ παρητεῖτο τοὺς ἀνθρώπων πρέποντας λόγους, τίς ὁ ἀναγκάσας γενέσθαι καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπον; Ὁ δὲ καθεὶς 30 ἑαυτὸν δι' ἡμᾶς εἰς ἐκούσιον κένωσιν, διὰ ποίαν αἰτίαν παρητεῖτο ἂν τοὺς τῇ κένωσιν πρέποντας λόγους· Ἐνὶ τοιγαροῦν προσώπων τὰς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις πάσας ἀναθετέον φωνάς, ὑποστάσει

γκαῖα γιὰ ν' ἀποδειχθεῖ ἡ ὀρθότητα τῶν δογμάτων καὶ ἡ ἀκρίβεια, τὰ παρατρέχουν σκόπιμα, ὁρμοῦν ὁμως, καὶ πολὺ βιαστικά, σ' αὐτὰ γιὰ ὅποια ἔχουν τὴν παραμικρὴ ὑποψία, σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τους, γιὰ νὰ μποροῦν μὲ αὐτὰ νὰ ἐκτοξεύουν τὶς ἐναντίον μας συκοφαντίες τους. Θὰ ἀναφέρω τὰ λεγόμενά μου.

Στὴν ἐπιστολή μου πρὸς τὸν Νεστόριο ἔχω γράψει τὰ ἑξῆς: Τὰ λεγόμενα τοῦ Σωτήρα μας μέσα στὰ Εὐαγγέλια δὲν τὰ χωρίζομε σὲ δύο ὑποστάσεις οὔτε βέβαια σὲ δύο πρόσωπα· γιὰτὶ δὲν εἶναι διπλὸς ὁ ἓνας καὶ μόνος Χριστός, ἔστω κι ἂν νοεῖται ὅτι ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο διάφορα στοιχεῖα σὲ ἐνότητα ἀδιαίρετη, ὅπως ἀκριδῶς νοεῖται καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα, καὶ δὲν εἶναι ἀσφαλῶς διπλὸς, ἀλλ' ἓνας μᾶλλον ἀπὸ δύο. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἀνθρώπινα λεγόμενα καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ καὶ τὰ θεϊκὰ, ὑποστηρίζομε, πιστεύοντας ὀρθά, ὅτι εἰπώθηκαν ἀπὸ τὸν ἓνα Χριστό. "Ὅταν δηλαδὴ μὲ τρόπο πού ταιριάζει σὲ Θεὸ λέγει γιὰ τὸν ἑαυτό του, «Ὅποιος εἶδε ἐμένα εἶδε τὸν Πατέρα»³⁵, καὶ «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας εἴμαστε ἓνα»³⁶, ἐννοοῦμε τὴ θεία καὶ ἀπόρρητη φύση του, σύμφωνα μὲ τὴν ὅποια εἶναι, σὲ σχέση μὲ τὸν Πατέρα, ἕξαιτίας τῆς ταυτότητάς τῆς οὐσίας, εἰκόνα καὶ σφραγίδα καὶ ἀπαύγασμα τῆς δόξας του³⁷. "Ὅταν ὁμως, χωρὶς νὰ ὑποτιμᾷ τὸ ἀνθρώπινο μέτρο, ἀπευθίνει στοὺς Ἰουδαίους τοὺς λόγους, «Τώρα ὁμως θέλετε νὰ μὲ θανατώσετε, ἄνθρωπο πού σᾶς εἶπα τὴν ἀλήθεια»³⁸, καὶ πάλι τὸν ἀναγνωρίζομε ἕξιςου, καὶ καθόλου λιγότετερο, αὐτὸν τὸν Θεὸ Λόγο ἴσο καὶ ὅμοιο μὲ τὸν Πατέρα καὶ ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα μέτρα του. Ἄν δηλαδὴ εἶναι ἀναγκαῖο νὰ πιστεύομε ὅτι, ἐνῶ εἶναι Θεὸς ἀπὸ τὴ φύση του, ἔγινε σάρκα, δηλαδὴ ἄνθρωπος, μὲ σάρκα ἐμψυχωμένη μὲ ψυχὴ λογικὴ, ποιά δικαιολογία μπορεῖ νὰ ἔχει τὸ νὰ ντρέπεται κανεὶς γιὰ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ ἀπὸ αὐτόν, ἂν λέχθηκαν μὲ τρόπο πού ταιριάζει σὲ ἄνθρωπο; Γιατί, ἂν ἀπέφευγε τὰ λόγια πού πρέπουν στοὺς ἀνθρώπους, ποῖος τὸν ἀνάγκασε νὰ γίνεῖ ἄνθρωπος σὰν ἐμᾶς; Αὐτὸς ὁμως πού κατέβασε τὸν ἑαυτό του σὲ ταπείνωση ἐκούσια, γιὰ ποῖο λόγο θὰ ἀπέφευγε τὰ λόγια πού ταιριάζον στὴν ταπείνωση; Σὲ ἓνα λοιπὸν πρόσωπο πρέπει ν' ἀποδίδει κανεὶς ὅλα ὅσα λέγονται στὰ Εὐαγγέλια, στὴ μιὰ σαρκωμένη ὑπόσταση τοῦ

37. Ἐβρ. 1, 3.

38. Ἰω. 8, 40.

μια τῆ τοῦ Λόγου σεσαρκωμένη· Κύριος γὰρ εἷς Ἰησοῦς Χριστός, κατὰ τὰς Γραφάς

Οὐκοῦν ὡς ἀπό γε τῶν ἤδη προγεγραμμένων, οὐκ ἠγνοηκό-
 5 τες μὲν ἀλωσόμεθα τὴν οἰκονομίαν, καὶ τὴν ἐκάστη φύσει πρέ-
 5 πουσαν φωνήν, οὐκ ἐφιέντες δὲ μᾶλλον τοῖς ψυχικοῖς καὶ πνεῦμα
 μὴ ἔχουσι, νοεῖν δύο υἱούς ἢ λέγειν, διαιροῦντας ἀλλήλων τὰς
 ὑποστάσεις μετὰ τὴν ἀδιάσπαστον ἔνωσιν. Ἐπειδὴ δὲ βραχὺ τι
 μέρος λαβόντες ἐξ ἡμετέρας ἐπιστολῆς, τεθείκασιν ἐν ἀρχῇ τῶν
 ἰδίων λόγων, ἀπειλοῦντες ἡμᾶς ἐπὶ καιροῦ διελέγχειν, ὡς οὐ με-
 10 τρώως ἡμαρτηκότας εἰς τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, καὶ τῆ αὐτοῦ
 φύσει τὴν τῆ σαρκὶ πρέπουσαν αὐξησίαν τε καὶ προκοπὴν ἀβου-
 λότατα προσενεμηκότας, φέρε καὶ πρὸς γε ταῦτα τὰ εἰκότα
 λέγωμεν, ὅλον παραθέντες τῆς ἐπιστολῆς τὸ μέρος Δέδοικότες
 γὰρ αὐτοὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ συναρπάζοντες τοὺς ἀκρωμένους,
 15 μέρος τι τεθείκασιν, ὅπερ αὐτοῖς ἐδόκει χρειωδέστατον εἶναι
 πρὸς τὸ δύνασθαι τε καὶ μὴν καὶ ἴδοκεῖν εὐλόγους τὰς καθ' ἡμῶν
 ποιεῖσθαι συκοφαντίας· ἔχει δὲ οὕτως τὸ εἰρημένον· Καὶ ἀκού-
 σης, ὅτι προέκοπτεν ὁ Ἰησοῦς ἡλικία καὶ σοφία καὶ χάριτι, μὴ
 σοφὸν ἐξ ἐπιδόσεως νομίσης γενέσθαι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· δια-
 20 μεμνήσομαι δὲ μᾶλλον γεγραφότος ὡδὶ τοῦ θεσπεσίου Παύλου·
 «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία». Μηδὲ αὖ ἐκεῖνο φλη-
 νάφως τολμῆσης εἰπεῖν, ὅτι τὸ προκόπτειν ἐν ἡλικία τε καὶ σοφία
 καὶ χάριτι, τῷ ἀνθρώπῳ προσάψομεν· τοῦτο γὰρ ἐστίν, οἶμαι,
 ἕτερον οὐδέν, ἢ διελεῖν εἰς δύο τὸν ἕνα Χριστόν· ἀλλ', ὥσπερ ἔφην
 25 ἀρτίως, προαιώνιος ὢν ὁ Υἱός, ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς
 εἰς Υἱὸν ὠρίσθαι λέγεται Θεοῦ, τῆς ἰδίας σαρκὸς τὴν γέννησιν
 οἰκειούμενος οἰκονομικῶς οὕτω καὶ ὑπάρχων σοφία τοῦ γεγεν-
 νηκότος, προκόπτειν ἐν σοφία λέγεται, καίτοι παντέλειος ὢν ὡς
 Θεός, τὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἴδια διὰ τὴν εἰς ἄκρον ἔνωσιν εἰς
 30 ἑαυτὸν εἰκότως ἀναλαβών. Ἄνθ' οὗτου δὴ οὖν Θεοῦ λέγοντος,

39. Λουκᾶ 2, 52.

40. Α' Κορ. 1, 24.

41. Ρωμ. 1, 4.

Λόγου. Γιατί εἶναι ἓνας Κύριος ὁ Ἰησοῦς Χριστός, σύμφωνα μὲ τις Γραφές.

Ὅπως διαπιστώνεται λοιπὸν ἀπὸ τὰ προηγούμενα, δὲν θὰ συληφθοῦμε νὰ ἀγνοοῦμε τὴ θεία οἰκονομία καὶ τὰ λεγόμενα ποὺ ταιριάζουν στὴν κάθε μία φύση, δὲν θὰ ἐπιστρέψουμε σὲ ἀνθρώπους ψυχικοῦς καὶ χωρὶς πνεῦμα νὰ σκέπτονται ἢ νὰ μιλοῦν γιὰ δύο νιούς, διαιρώντας τὴ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη τις ὑποστάσεις μετὰ τὴν ἀδιάσπαστη ἔνωσή τους. Ἐπειδὴ ὅμως, παίρνοντας ἓνα μικρὸ μέρος ἀπὸ τὴν ἐπιστολή μας, τὸ ἔβαλαν στὴν ἀρχὴ τῶν λόγων τους, ἀπειλώντας μας νὰ μᾶς ἐλέγξουν ἐν καιρῷ, ὅτι τάχα δὲν εἶναι μικρὸ τὸ σφάλμα μας ὡς πρὸς τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ Πατέρα, καὶ ὅτι τελείως ἀπερίσκεπτα ἀποδώσαμε στὴ θεία φύση τοῦ τὴν αὔξηση καὶ τὴν προκοπή ποὺ πρέπει στὴ σάρκα, ἐμπρὸς ἃς ποῦμε καὶ γι' αὐτὸ τὸ θέμα τὰ πρόποντα, παραθέτοντας ὅλο τὸ σχετικὸ μέρος τῆς ἐπιστολῆς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ αὐτοὶ φοβοῦνται τὴν ἀλήθεια καὶ θέλησαν, συναρπάζοντας τοὺς ἀκροατὲς τους, νὰ τοὺς παραπλανήσουν, παρέθεσαν ἓνα μέρος τῆς ἐπιστολῆς μας, ποὺ τοὺς φαινόταν ἀπαραίτητο γιὰ νὰ μποροῦν ἀλλὰ καὶ νὰ φαίνονται ὅτι διατυπώνουν δικαιολογημένες τις σὲ θάρρος μας συκοφαντίες. Τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ λόγου ἔχει ὡς ἑξῆς: Κι ἂν ἀκούσεις, «ὅτι ὁ Ἰησοῦς πρόκοβε στὸ σῶμα καὶ στὴ σοφία καὶ τὴ χάρη»³⁹, νὰ μὴ νομίσεις ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἔγινε σοφὸς ἀπὸ πρόοδο. Ἀλλὰ θὰ μνημονεύσω μᾶλλον τὸν θεσπέσιο Παῦλο ποὺ ἔχει γράψει τὰ ἑξῆς: «Ὁ Χριστὸς εἶναι δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ σοφία τοῦ Θεοῦ»⁴⁰. Οὔτε πάλι νὰ τολμήσεις νὰ πεῖς ἐκεῖνο μὲ φλυαρία, ὅτι τὴν προκοπή στὸ σῶμα καὶ στὴ σοφία καὶ στὴ χάρη θὰ τὴν ἀποδώσουμε στὸν ἄνθρωπο. Γιατί αὐτὸ νομίζω δὲν σημαίνει τίποτ' ἄλλο, παρὰ νὰ διαιρέσουμε σὲ δύο τὸν ἓνα Χριστό. Ἀλλὰ, ὅπως εἶπα πρὶν ἀπὸ λίγο, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶναι προαιώνιος, κατὰ τοὺς τελευταίους καιροὺς τοῦ αἰῶνα λέγεται ὅτι ὀρίσθηκε Υἱὸς τοῦ Θεοῦ⁴¹, κάνοντας κατ' οἰκονομία δική του τὴ γέννηση τῆς ἴδιας του τῆς σάρκας. Ἔτσι, κι ἐνῶ εἶναι σοφία τοῦ Πατέρα του, λέγεται ὅτι πρόκοβε στὴ σοφία, ἂν καὶ βέβαια, ἐνῶ εἶναι παντέλειος ὡς Θεός, λόγῳ τῆς ἄκρας ἔνωσης ἀνέλαβε κατὰ φυσικὸ λόγο στὸν ἑαυτό του ὄλα ὅσα ἀνήκουν στὴ ἀνθρώπινη φύση. Γιατί λοιπὸν, ἐνῶ ὁ Θεός

«Κρῖμα δίκαιον κρίνατε», παραλογίζονται τὴν ἀλήθειαν; Οὔτε γὰρ μερισμὸν τῶν ὑποστάσεων μετὰ τὴν ἔνωσιν δογματίζομεν, οὔτε τὴν τῆς Θεότητος φύσιν αὐξήσεώς τε καὶ προκοπῆς δεδεῆσθαί φαμεν, ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον, ὅτι κατ' οἰκείωσιν οἰκονομικὴν 5 ἑαυτοῦ πεποιήται τὰ ἴδια τῆς σαρκός, ὡς «σὰρξ γεγονώς», κατὰ τὰς Γραφάς. Ὅτι δὲ τῇ τοιαύδε πίστει τε καὶ δόξῃ καὶ ὁ τῶν ἁγίων Πατέρων συνάδει χορός, ἐπιδειῖξαι πειράσομαι, παραθεῖς εἰς πληροφόρησιν ἐξηγήσεως μέρος, γενομένης κατὰ καιροῦς παρὰ τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης Ἀττικοῦ· ἔχει δὲ οὕτως·

10 Ἀττικοῦ, ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως.

Σήμερον Χριστὸς ὁ Δεσπότης τὴν τῆς φιλανθρωπίας γέννησιν ἀνεδέξατο· τὴν γὰρ τῆς θεϊκῆς ἀξίας προὑπῆρχεν. Εἶτα τούτοις ἐπιφέρει πάλιν· Ὁ τῆς φιλανθρωπίας Λόγος κενουταί, ἀκένωτος τὴν φύσιν ὑπάρχων· «ἑαυτὸν γὰρ ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών». Ὁ ἄσαρκος διὰ σὲ σαρκουταί· «Ὁ γὰρ Λόγος σὰρξ ἐγένετο». Ὁ ἀφῆ μὴ ὑποπίπτων διὰ τὸ τῆς φύσεως ἀσώματον, ψηλαφᾶται· Ὁ ἄναρχος, ὑπὸ ἀρχὴν γίνεται σωματικὴν· ὁ τέλειος αὖξει· ὁ ἄτρεπτος προκόπτει· ὁ πλούσιος, ἐν καταλύματι γίνεται· ὁ περιβάλλων τὸν οὐρανὸν ἐν νεφάλοις, σπαργανουταί· ὁ βασι- 20 λεύς, ἐν φάτῃ τίθεται.

Ὅτι δὲ διαίρειν τὰς ὑποστάσεις μετὰ τὴν ἔνωσιν οὐκ ἀπλημμελές, μᾶλλον δὲ ἀνατρεπόντων ἐστὶ τὸ σεπτὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως μυστήριον, οὐδὲν ἤττον εἰσόμεθα, τοῖς ἐνταταγμένοις ἐντυγχάνοντες ῥητοῖς Ἰουλίου τε καὶ Φήλικος, τῶν ἀφηγησαμένων 25 κατὰ καιροῦς τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας.

Ἰουλίου, ἐπισκόπου Ρώμης.

Κηρύσσεται δὲ εἰς συμπλήρωσιν τῆς πίστεως καὶ σαρκωθεῖς ἐκ Παρθένου Μαρίας ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, καὶ σκηνώσας ἐν ἀνθρώ-

42. Δευτ. 1, 16.

43. Ἰω. 1, 14.

λέγει, «Βγάλετε δίκαια ἀπόφαση»⁴², κρίνουν παράλογα τὴν ἀλήθεια; Οὔτε βέβαια διδάσκομε διαίρεση τῶν ὑποστάσεων μετὰ τὴν ἔνωση, οὔτε λέμε ὅτι ἡ φύση τῆς Θεότητος χρειάζεται αὔξησι καὶ προκοπή, ἀλλ' ἐκεῖνο μᾶλλον λέμε, ὅτι κατ' οἰκείωσι οἰκονομίας ἔκαμε δικά του ὅσα ἀνήκουν στὴ σάρκα, ἐπειδὴ, σύμφωνα μὲ τὶς Γραφές, «ἔγινε σὰρκα»⁴³. Ὅτι βέβαια μ' αὐτὴ τὴν πίστι καὶ πεποίθησι συμφωνεῖ καὶ τὸ σύνολο τῶν ἁγίων Πατέρων, θὰ ἐπιχειρήσω νὰ τὸ ἀποδείξω, παραθέτοντας γιὰ πληροφόρησίν σας ἓνα μέρος τῆς ἐξήγησις πού ἔγινε κάποτε ἀπὸ τὸν ἀξιωμακάριστο Ἰατρικό, καὶ πού ἔχει ὡς ἐξῆς.

Ἰατρικού, ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως.

“Σήμερα ὁ Χριστὸς ὁ Δεσπότης δέχθηκε τὴ φιλόανθρωπη γέννησίν του· γιὰ τὴν ἡ γέννησι τῆς θεϊκῆς ἀξίας προὑπῆρχε”. Ἐπειτα προσθέτει σ' αὐτὰ: “Ὁ Λόγος τῆς φιλοανθρωπίας ταπεινώνεται, ἐνῶ εἶναι ἀταπεινῶτος στὴ φύσι· γιὰ τὴν λέγει, «ταπεινώσε τὸν ἑαυτὸ του παίρνοντα μορφὴ δούλου»⁴⁴. Αὐτὸς πού δὲν ἔχει σὰρκα παίρνει σὰρκα γιὰ σένα· γιὰ τὴν λέγει, «Ὁ Λόγος ἔγινε σὰρκα»⁴⁵. Αὐτὸς πού δὲν ὑπόκειται σὲ ψηλάφησι, ἐπειδὴ ἔχει φύσι ἀσώματα, μπορεῖ νὰ ψηλαφηθεῖ. Αὐτὸς πού δὲν ἔχει ἀρχή, δέχεται ἀρχή σωματική· ὁ τέλειος, αὐξάνει· ὁ ἄτρεπτος προκόβει, ὁ πλούσιος φιλοξενεῖται σὲ κατάλυμα· αὐτὸς πού περιβάλλει τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ νέφη⁴⁶, σπαραγανώνεται· ὁ βασιλιὰς τοποθετεῖται σὲ φάτνη.

Ὅτι βέβαια δὲν εἶναι ὀρθὸ τὸ νὰ διαιροῦνται οἱ ὑποστάσεις μετὰ τὴν ἔνωση, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ κάνουν ὅσοι θέλουν νὰ ἀνατρέψουν τὸ σεπτὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρώπησις, θὰ τὸ μάθομε ὄχι λιγότερο διαβάζοντας τὰ λόγια πού παραθέτομε τοῦ Ἰουλίου καὶ τοῦ Φήλικα, πού ἀφηγήθησαν κατὰ καιροῦς τὰ συμβάντα τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας.

Ἰουλίου, ἐπισκόπου Ρώμης.

Πρὸς συμπλήρωσι τῆς πίστεως κηρύσσεται καὶ ὅτι ἔλαβε σὰρκα ἀπὸ τὴν Παρθένο Μαρία ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι κατοίκησε μέ-

44. Φιλ. 2,6.

45. Ἰω. 1,1

46. Ψαλμ. 146.8.

ποις, οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ ἐνεργήσας· τοῦτο γὰρ ἐπὶ προφητῶν ἔστι καὶ ἀποστόλων· τέλειος Θεὸς ἐν σαρκί, καὶ ἄνθρωπος τέλειος ἐν πνεύματι· οὐ δύο υἱοί, εἷς μὲν γνήσιος Υἱὸς ἀναλαβὼν ἄνθρωπον, ἕτερος δὲ θνητὸς ἄνθρωπος ἀναληφθεὶς ὑπὸ Θεοῦ, ἀλλ' εἷς ὁ 5 μονογενὴς ἐν οὐρακῶ, καὶ μονογενὴς ἐπὶ τῆς γῆς Θεός

**Φήλικος, τοῦ ἀγιωτάτου ἐπισκόπου Ῥώμης
καὶ μάρτυρος**

Περὶ δὲ τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου καὶ τῆς πίστεως, πιστεύομεν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἐκ τῆς Παρθένου 10 Μαρίας γεννηθέντα, ὅτι αὐτὸς ἔστιν ὁ τοῦ Θεοῦ αἰδῖος Υἱὸς καὶ Λόγος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος ὑπὸ Θεοῦ ἀναληφθεὶς, ἵν' ἕτερος ἢ παρ' ἐκεῖνον. Οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπον ἀνέλαβεν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, ἵνα ἢ ἕτερος παρ' αὐτόν, ἀλλά, Θεὸς ὢν τέλειος, γέγονεν ἅμα καὶ τέλειος ἄνθρωπος, σαρκωθείς ἐκ Παρθένου.

15

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Ζ΄.

Εἴ τις φησιν, ὡς ἄνθρωπον ἐνηργῆσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Λόγου τὸν Ἰησοῦν, καὶ τὴν τοῦ Μονογενοῦς εὐδοξίαν περιῆφθαι ὡς ἑτέρῳ παρ' αὐτόν ὑπάρχοντι, ἀνάθεμα ἔστω.

Ἀντίρρησις τῶν Ἀνατολικῶν.

20 Ἐνηργῆσθαι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ὡς ἄνθρωπον ἀπλῶς, ἢ ὡς προφήτην, ἢ ὡς ἀπόστολον, οὐδεὶς ἂν ὁμολογήσειε· τὰς μέντοι ἀποστολικὰς φωνὰς περὶ αὐτοῦ διὰ τὴν τῆς φαινομένης σαρκὸς φύσιν εἰρημένας, οὐτ' ἀρνησόμεθα, οὐτ' ἂν ἐξαλείψαμεν, ποτὲ μὲν λεγούσας, «Κατὰ τὴν ἐνέργειαν 25 τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐγείρας αὐτόν ἐκ νεκρῶν, λύσας τὰς ὀδύνας τοῦ θανάτου»· καὶ πάλιν, «Τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ ὑψωθείς», καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ἀλλ', εἰ καὶ ταῦτα πρόσκειται διὰ τὸ φαινόμενον, οὐδεὶς ἂν ἐκλάβοι ἢ ὡς

47. Ἐφ. 1, 19.

48. Πράξ. 2, 33.

σα στους ανθρώπους, χωρίς να ἐνήργησε σὲ ἄνθρωπο (γιατὶ αὐτὸ συνέβαινε στους προφῆτες καὶ τοὺς ἀποστόλους), ἀλλ' εἶναι τέλειος Θεὸς μὲ σάρκα, καὶ τέλειος ἄνθρωπος μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος. Δὲν εἶναι δύο υἱοί, ἓνας γνήσιος Υἱὸς ποὺ ἐγένε ἄνθρωπος, καὶ ἄλλος θνητὸς ἄνθρωπος ποὺ προσελήφθη ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλὰ ἓνας, ὁ μονογενὴς στὸν οὐρανό, καὶ ὁ μονογενὴς Θεὸς ἐπάνω στὴ γῆ.

**Φήλικα, τοῦ ἀγιωτάτου ἐπισκόπου Ρώμης
καὶ μάρτυρα.**

“Ὅσο γιὰ τὴν ἐνσάρκωση τοῦ Λόγου καὶ τὴν πίστη, πιστεύομε στὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Παρθένο Μαρία, γιατί αὐτὸς εἶναι ὁ αἰώνιος Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ὄχι ἄνθρωπος ποὺ ἀναλήφθηκε ἀπὸ τὸν Θεό, γιὰ νὰ εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ ἐκεῖνον. Γιατὶ οὔτε ἄνθρωπο ἀνέλαβε ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ εἶναι ἄλλος ἀπὸ αὐτόν, ἀλλά, ἐνῶ ἦταν Θεὸς τέλειος, ἐγένε συνάμα καὶ τέλειος ἄνθρωπος, παίροντας σάρκα ἀπὸ τὴν Παρθένο.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Ζ΄.

“Ἄν κάποιος λέγει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ὡς ἄνθρωπος δεχόταν τὴν ἐνέργεια ἀπὸ τὸν Θεὸ Λόγο, καὶ ὅτι τοῦ ἀποδόθηκε ἡ δόξα τοῦ Μονογενοῦς σὰ νὰ ἦταν κάποιος διαφορετικὸς δίπλα σ' αὐτόν, αὐτὸς νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἀντίρρηση τῶν ἀνατολικῶν.

“Ὅτι ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς ἐνεργοῦνταν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα ὡς ἄνθρωπος ἀπλὸς ἢ προφήτης ἢ ἀπόστολος δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὸ πεῖ κανένας, τὰ ἀποστολικά ὅμως λόγια ποὺ λέχθηκαν γι' αὐτόν ἐξαιτίας τῆς φύσης τῆς ὄρατῆς σάρκας, οὔτε θὰ τὰ ἀρνηθοῦμε, οὔτε θὰ μπορούσαμε νὰ τὰ ἐξαλείψομε, τὰ ὁποῖα ἄλλοτε λένε, «Ἐνεργώντας μὲ τὴν πανίσχυρη δύναμή του, τὴν ὁποῖα ἐνήργησε στὸν Χριστό, ἀνασταίνοντάς τον ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ καταργώντας τοὺς ὀδυνηροὺς πόνους τοῦ θανάτου»⁴⁷, καὶ πάλι· «Ποὺ ὑψώθηκε μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ»⁴⁸, καὶ ὅσα ἄλλα παρόμοια. Ἄλλά, ἂν καὶ τοῦ ἀποδίδονται αὐτὰ ἐξαιτίας τῆς ὄρατῆς παρουσίας του, κανένας δὲν

ἄνθρωπον ἀπλῶς ἑαυτὸν ἐνεργούμενον, ἢ ὡς δίκαιον, ἢ ὡς προφήτην, ἢ ὡς ἀπόστολον· οὐτ' αὖ τὰς θείας φωνὰς ἐξαλείφομεν ἢ ἀρνούμεθα ἢ ἀμαθῶς τε ὁμοῦ καὶ βλασφήμως ἀναθεματίζομεν, εἰρημένας καὶ κειμένας διὰ τὴν τῆς φαινομένης σαρκὸς φύσιν, 5 οὐτε ὡς ἄνθρωπον ἀπλῶς ἢ ὡς δίκαιον ἢ ὡς προφήτην ἢ ὡς ἀπόστολον ἐνηργῆσθαι φήσομεν· οὐ γὰρ ἔλεγε, Τάδε λέγει Κύριος, ἀλλ' ὡς Υἱὸς νομοθετῶν· «Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν».

Ἀπολογία Κυρίλλου.

Καὶ νῦν ἡμῖν οὐδὲν ἥττον διὰ τῶν ἴσων ἔρχεται λόγων τῆς 10 ἀπολογίας ὁ τρόπος· εἷς μὲν γὰρ ἐστὶν ὁμολογουμένως ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ αὐτὸς εἶναι πεπιστευμένος καὶ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος αἰδιός τε καὶ προαιώνιος, καὶ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἄνθρωπος ἐκ γυναικός, παράδοξον ἐσχηκώς τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν. Ἀλλ' εἷς ὑπάρχων Υἱὸς καὶ Θεὸς καὶ Κύ- 15 ριος, εἰργάζετο τὰς θεοσημείας διὰ τῆς ὑπὲρ ἄνθρωπον ἰσχύος, πληροφορῶν ὅτι, καὶ εἰ γέγονε σὰρξ, ἀλλ' οὐδὲν ἥττόν ἐστι καὶ οὕτω Θεὸς ἀληθινὸς καὶ δύναμις τοῦ Πατρὸς· οὐ γὰρ πέπαιται τοῦ εἶναι ὁ ἦν, γενόμενος ἄνθρωπος. Ἐπλήρου τοιγαροῦν τὰ παράδοξα· τοῦτο μὲν δαιμονίοις ἐπιτιμῶν καὶ συντριβῶν τὸν Σα- 20 τανᾶν, τοῦτο δὲ τυφλοῖς τὸ φῶς ἐνιείς, νεκροῦς ἀνιστῶν, θάλασσαν ἀγριαίνουσαν ἐνὶ κατευνάζων ῥήματι· οὐχ ὡς ἄνθρωπὸν τινα καὶ ἕτερον ὄντα καταμόνας Χριστὸν δοξάζεσθαι ποιῶν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἓνα τῶν ἀγίων προφητῶν ἢ γοῦν ἀποστόλων, ἀλλ' ἑαυτῷ τὴν δόξαν πραγματευόμενος, ἵνα παρὰ πάντων πιστεῦ- 25 ται Θεὸς ὢν φύσει, καὶ εἰ γέγονεν ἄνθρωπος. Ἦν οὖν ἄρα τῶν ἐκτοπωτάτων ἀνασχέσθαι Νεστορίου λέγοντος· Κοιναὶ γὰρ αἱ τῆς Τριάδος ἐνέργειαι, καὶ μόναις ὑποστάσεσι τὴν διαίρεσιν ἔχουσαι· ἡγουν τοῦ Μονογενοῦς ἢ εὐδοξία ποτὲ μὲν τῷ Πατρὶ περιῆπται, ποτὲ δὲ τῷ Πνεύματι, ποτὲ δὲ τῇ τοῦ Χριστοῦ δυνα- 30 στείᾳ.

θὰ μπορούσε νὰ τὸν θεωρήσει ἢ σὰν ἄνθρωπο ποὺ δέχεται ἀπλῶς τὴν ἐνέργεια (τοῦ Πνύματος), ἢ ὡς δίκαιος ἢ ὡς προφήτης ἢ ὡς ἀπόστολος, οὔτε βέβαια ἐξαλείφομε τὰ θεῖα λεγόμενα ἢ ἀρνούμαστε αὐτὰ ἢ κάνομε ἀναθεματισμούς ἀπὸ ἀμάθεια ἢ βλάσφημη προῆση, τὰ ὁποῖα εἰπώθηκαν καὶ βρίσκονται στὴ Γραφή ἕξαιτίας τῆς ὁρατῆς φύσης τῆς σάρκα, οὔτε θὰ ποῦμε ὅτι δέχθηκε τὴν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος ἀπλῶς σὰν ἄνθρωπος ἢ δίκαιος ἢ προφήτης. Γιατὶ δὲν ἔλεγε, “Αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος”, ἀλλὰ νομοθετοῦσε ὡς Υἱός· «Ἐγὼ ὁμως σᾶς λέγω»⁴⁹.

Ἐπολογία Κυρίλλου.

Καὶ τώρα μὲ τοὺς ἴδιους ἀκριβῶς λόγους κάνομε κι ἐμεῖς τὴν ἀπολογία μας. Ἐνας δηλαδὴ ὁμολογουμένως εἶναι ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ὁ ἴδιος πιστεύεται ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα ὡς Λόγος αἰώνιος καὶ προαιώνιος, καὶ ὁ ὁποῖος κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἔγινε ἄνθρωπος, ἔχοντας παράδοξη κατὰ σάρκα γέννηση ἀπὸ γυναῖκα. Ἀλλὰ, ὄντας ἕνας Υἱός καὶ Θεὸς καὶ Κύριος, ἔκανε τὰ θαῦματα μὲ τὴν ὑπεράνθρωπη δύναμή του, πληροφορώντας ὅτι, ἂν καὶ ἔγινε σάρκα, δὲν εἶναι καθόλου λιγότερο καὶ ἔτσι Θεὸς ἀληθινὸς καὶ δύναμη τοῦ Πατέρα. Γιατὶ ὅταν ἔγινε ἄνθρωπος δὲν ἔπαυσε νὰ εἶναι αὐτὸ ποὺ ἦταν. Πραγματοποιοῦσε λοιπὸν τὰ παράδοξα, ἀπὸ τῆ μιᾶ ἐπιτιμώντας τὰ δαιμόνια καὶ συντρίβοντας τὸν Σατανᾶ⁵⁰, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη δίνοντας στοὺς τυφλοὺς τὸ φῶς τους⁵¹, ἀνασταίνοντας νεκρούς⁵², γαληνεύοντας μ’ ἕνα του λόγο τὴ μανιασμένη θάλασσα. Ἐκανε νὰ δοξασθεῖ ὄχι σὰν ἕνας ἄνθρωπος καὶ σὰν νὰ εἶναι ἄλλος Χριστὸς καθ’ ἑαυτὸν, ὅπως δηλαδὴ καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἁγίους προφήτες ἢ ἀποστόλους, ἀλλὰ φροντίζοντας γιὰ τὴ δική του δόξα, γιὰ νὰ τὸν πιστεύουν ὅλοι ὅτι εἶναι Θεὸς κατὰ φύση, ἔστω κι ἂν ἔγινε ἄνθρωπος. Θὰ ἦταν λοιπὸν τελείως παράλογο, νὰ ἀνεχθοῦμε τὸν Νεστόριο νὰ λέγει· Γιατὶ εἶναι κοινὲς οἱ ἐνέργειες τῆς Τριάδας καὶ διαιροῦνται μόνο σὶς ὑποστάσεις. Ἡ δόξα δηλαδὴ τοῦ Μονογενοῦς ἄλλοτε μεταβιβαζόταν στὸν Πατέρα, ἄλλοτε στὸ Πνεῦμα, καὶ ἄλλοτε στὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ.

52. Ἰω. 11, 1 ἔ.

Οὐκοῦν ἢ δεικνύτωσαν, οἱ ἐπιτιμᾶν ἐθέλοντες, ἕτερον ἡμῖν
 Χριστὸν ἰδίᾳ καὶ ἀνὰ μέρος ὑπάρχοντα καὶ νοούμενον, ᾧ τὴν
 ἑαυτοῦ δυναστείαν περιῆψεν ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὡς
 ἕτερος ὢν παρ' αὐτὸν ἰδικῶς ὁ Υἱός καὶ ἢ εἰ μὴ ἔστιν ἕτερος καὶ
 5 ἕτερος, ἀλλ' εἷς τε καὶ ὁ αὐτός, καὶ ἐκ Πατρὸς μονογενῆς, καὶ γυ-
 ναικὸς ἄνθρωπος κατὰ σάρκα, πῶς ἦν ἀκόλουθον ἐλέσθαι σιγαῖν,
 καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἀνταναστῆναι πάλιν τῆς ἀληθείας τὴν δύναμιν
 τοῖς παρ' ἐκείνου βατταρισμοῖς, τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων τὸ
 κάλλος παρασημαίνουσι; Ἦν μὲν οὖν καὶ ἔστι Θεὸς ὁ Υἱός. Ἐπει-
 10 δὴ δὲ ἅπαξ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ὑπέδου μέτρον, καὶ οὐκ ἀπόβλη-
 τον ἐποιήσατο τὴν οἰκονομίαν, ὑπέμεινε δὲ πάντα διὰ τὴν κένωσιν
 ἐθέλοντι δι' ἡμᾶς, ταύτη τοι, καίτοι κατὰ φύσιν ὑπάρχων ζωή,
 ζωοποιεῖσθαι λέγεται παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ τῆς δόξης Κύριος ὢν,
 δόξαν λέγεται λαβεῖν. Ἔφη γοῦν ὁ Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, ὁ νομο-
 15 μαθὴς ἀληθῶς καὶ ἐκ φυλῆς Βενιαμίν· «Παῦλος ἀπόστολος οὐκ
 ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ
 Θεοῦ Πατρὸς, τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν καὶ δόξαν αὐτῷ
 δόντος». Ἀλλὰ καίτοι λεγόμενος δόξαν λαβεῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς,
 διήκοντος τοῦ πράγματος ἐπὶ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον, οἶδεν
 20 ἑαυτὸν ἔχοντα, καθὸ νοεῖται καὶ ἔστι Θεός, τὸ ὑπὲρ κτίσιν ἀξίωμα.
 Ἔφη γοῦν· «Πάντα μοι παρεδόθη παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, καὶ
 οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τίς ἐστιν ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατήρ, οὐδὲ τὸν Πα-
 τέρα τίς ἐπιγινώσκει τίς ἐστιν, εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ᾧ ἂν ὁ Υἱός ἀπο-
 καλύψῃ».

25 Ἄλλ' ἴσως ἔρει τις τῶν φιλομαθεστέρων· Εἰ πάντα σοι παρε-
 δόθη παρὰ τοῦ Πατρὸς, ὡς δόξης δεδεδημένῳ καὶ δοτὸν ἔχειν
 ὀφείλοντι τὸ κατὰ πάντων κράτος διὰ τὸ ἀνθρώπινον, πῶς ἀνε-
 φικτον ταῖς ἀνθρώπων διανοίαις εἶναι φῆς τὸ εἰδέναι σε, καθά-
 περ ἀμέλει καὶ τὸν Πατέρα; Ἀλλὰ ναί, φησὶν, οὐ μέχρι τῶν ὁρω-
 30 μένων ἢ ἐπ' ἐμοὶ συστέλλεται γινῶσις· Εἰμὶ γὰρ Θεὸς ἐν σαρκὶ καὶ
 αἵματι, κατὰ μὲν τὴν σάρκα γινωσκόμενος, κατὰ δὲ τὴν θεότητα
 φύσιν τε καὶ δόξαν ἰσομέτρως ἔχων τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, καὶ νοῦ

Ἔτι λοιπὸν ὅσοι θέλουν νὰ κατηγοροῦν ἢ νὰ μᾶς δείξουν ἄλλο Χριστὸ πού ὑπάρχει καὶ νοεῖται χωριστὰ καὶ καθεαυτὸν, στὸν ὁποῖο ἔδωσε ὁ Μονογενὴς Λόγος τοῦ Θεοῦ τὴν ἐξουσία του σὰν νὰ εἶναι ἄλλος χωριστὰ ἀπὸ αὐτὸν ὁ Υἱός, ἢ, ἂν δὲν εἶναι ἄλλος καὶ ἄλλος, ἀλλὰ ἓνας καὶ ὁ αὐτὸς καὶ μονογενὴς ἀπὸ τὸν Πατέρα, καὶ ἄνθρωπος κατὰ σὰρκα ἀπὸ γυναίκα, πῶς εἶναι λογικὸ νὰ προτιμήσομε τὴ σιγή καὶ νὰ μὴν ἀντιπαραθέσομε πάλι τὴ δύναμη τῆς ἀλήθειας στὶς φλυαρίες ἐκείνων πού παραχαράττουν τὸ κάλλος τῶν δογμάτων τῆς ὀρθῆς πίστεως; Ἦταν λοιπὸν καὶ εἶναι Θεὸς ὁ Υἱός. Ἐπειδὴ ὅμως μιὰ φορὰ δέχθηκε τὰ ἀνθρώπινα μέτρα καὶ δὲν ἀπέρριψε τὴν οἰκονομία, ἀλλὰ ὑπέμεινε τὰ πάντα θεληματικὰ γιὰ τὴν κένωση καὶ γιὰ χάρη μας, ἕξαιτίας αὐτοῦ, ἂν καὶ εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του ζῶν, λέγεται ὅτι ζωοποιεῖται ἀπὸ τὸν Πατέρα, καὶ μολονότι εἶναι Κύριος τῆς δόξας, λέγεται ὅτι ἔλαβε δόξα. Εἶπε λοιπὸν ὁ Ἑβραῖος ἀπὸ Ἑβραίων, ὁ ἀληθινὰ νομομαθὴς καὶ καταγόμενος ἀπὸ τὴ φυλὴ τοῦ Βενιαμίν⁵³. «Παῦλος, ἀπόστολος, ὄχι μ' ἐντολὴ ἀνθρώπων, οὔτε μὲ τὴ μεσολάβηση ἀνθρώπου, ἀλλὰ ὀρισμένος ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ καὶ τὸν Θεὸ Πατέρα, ὁ ὁποῖος τὸν ἀνέστησε ἀπὸ τοὺς νεκρούς»⁵⁴ καὶ τὸν δόξασε. Μολονότι ὅμως λέγεται ὅτι ἔλαβε δόξα ἀπὸ τὸν Πατέρα ὅταν αὐτὸς ἔφτασε νὰ κατεβεῖ στὰ ἀνθρώπινα μέτρα, γνώριζε ὅτι εἶχε ὁ ἴδιος, καθότι νοεῖται καὶ εἶναι Θεός, τὸ πάνω ἀπὸ τὴ δημιουργία ἀξίωμα. Εἶπε λοιπὸν· «Ὅλα μοῦ παραδόθηκαν ἀπὸ τὸν Πατέρα μου, καὶ κανένας δὲν γνωρίζει ποιὸς εἶναι ὁ Υἱός, παρὰ μόνο ὁ Πατέρας, οὔτε τὸν Πατέρα γνωρίζει κανεὶς, παρὰ ὁ Υἱός καὶ σὲ ὅποιον τὸν ἀποκαλύψει ὁ Υἱός»⁵⁵.

Ἴσως ὅμως πεῖ κάποιος ἀπὸ τοὺς πρὸ φιλομαθεῖς· Ἄν σοῦ παραδόθηκαν τὰ πάντα ἀπὸ τὸν Πατέρα σου, ἐπειδὴ εἶχες ἀνάγκη ἀπὸ δόξα καὶ σοῦ ὀφειλόταν νὰ σοῦ δοθεῖ ἡ ἐξουσία ἐπάνω σὲ ὅλους, ἐπειδὴ ἦσουν ἄνθρωπος, πῶς λὲς ὅτι εἶναι ἀδύνατο τὸ νὰ σὲ γνωρῖσουν οἱ διάνοιες τῶν ἀνθρώπων, ὅπως βέβαια καὶ τὸν Πατέρα; Ἄλλὰ, ναί, λέγει, ἡ δική μου γνώση δὲν περιορίζεται μέχρι σ' αὐτὰ πού βλέπομε. Γιατὶ εἶμαι Θεὸς μὲ σὰρκα καὶ αἷμα, πού εἶναι δυνατὸν νὰ γίνω γνωστὸς ὡς πρὸς τὴ σὰρκα, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴ φύση καὶ τὴ δόξα τῆς θεότητος εἶμαι ἰσόμετρος μὲ τὸν Θεὸ καὶ Πατέρα καὶ βρι-

καὶ λόγου παντὸς ἐπέκεινα τρέχων. Οὐκοῦν (ἀνθέξομαι γὰρ τῆς τῶν προκειμένων ἐννοίας) οὔτε τὰς ἀποστολικὰς ἀναιροῦμεν φωνάς, μὴ γένοιτο, οὔτε μὴν ἕτερα ἄττα παρὰ τὸ εἰκὸς ἢ φρονοῦντες ἢ λέγοντες, τοῖς τῆς ἐνανθρωπήσεως ἀντιπράττομεν λό-
 5 γοις, ἐπόμενοι δὲ πανταχοῦ τοῖς ἱεροῖς Γράμμασι καὶ ταῖς τῶν θεηγόρων φωναῖς τὸ χρῆναι κρατεῖν ἀπονέμοντες, ἀντινιστάμεθα μόνοις τοῖς τὰ ὀρθὰ τῆς Ἐκκλησίας δόγματα διαστρέφουσιν. Ὅτι δὲ ὁ Πατὴρ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆσαι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν λέγεται, ἐνεργουμένου δηλονότι περὶ τὴν σάρκα αὐτοῦ
 10 τοῦ πράγματος, οὐκ ἂν ἐνδοιᾶσειέ τις. Αὐτὸς δὲ ὑπάρχων ἢ ζωὴ, ζωοποιὸς τε καὶ ἐνεργῆς δύναμις τοῦ Πατρὸς, τὸν ἴδιον ἐξωποιοῖει ναόν· «Καταλύσατε τὸν ναὸν τοῦτον», φησί, «καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν». Ἦν οὖν ἄρα τὸ ζωοποιούμενον οὐκ ἀλλότριον, οὔτε μὴν ἐνὸς τῶν καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπων, ἀλλ' ἴδιον αὐτοῦ
 15 τοῦ Λόγου σῶμα.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Η΄.

Εἴ τις τολμᾷ λέγειν τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον συμπροσκυ-
 νεῖσθαι δεῖν τῷ Θεῷ Λόγῳ καὶ συνδοξάζεσθαι καὶ συγχρηματί-
 ζειν Θεόν, ὡς ἕτερον ἑτέρῳ (τὸ γὰρ “σύν”, ἀεὶ προστιθέμενον
 20 τοῦτο νοεῖν ἀναγκάσει), καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον μιᾷ προσκυνήσει τιμᾷ τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ μίαν αὐτῷ τὴν ὁμολογίαν συνάπτει, καθὸ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, ἀνάθεμα ἔστω.

Ἀντίρρησις τῶν Ἀνατολικῶν.

Τὸ συμπροσκυνεῖσθαι καὶ συνδοξάζεσθαι, ὡς περὶ προσώπων
 25 ἢ ὑποστάσεων ἢ υἰῶν δύο οὐ λέγομεν, ὡς τῇ σαρκὶ ἑτέρως προσκυνήσεως γινομένης, καὶ τῷ Θεῷ Λόγῳ ἑτέρως, ἀλλὰ μᾶλλον μίαν προσκύνησιν, καὶ τὰ λοιπὰ ὡς ἐνὶ Υἱῷ προσφέρομεν, καὶ τὸ συμπροσκυνεῖσθαι, ὡς καὶ αὐτὸς ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ λέγει. Καίτοι γὰρ ἀεὶ συνεδρεῖων ὡς Λόγος τῷ ἰδίῳ Πατρί, καὶ ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν
 30 αὐτῷ κατὰ φύσιν ὑπάρχων, πάλιν ἤκουε λέγοντος καὶ μετὰ σαρκός· «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπό-

σκομαι πέρα ἀπὸ κάθε νοῦ καὶ λόγο. Ἐπομένως (θὰ ἐπιμείνω στὴν ἔννοια αὐτῶν ποὺ μᾶς ἀπασχολοῦν) οὔτε τοὺς ἀποστολικοὺς λόγους ἀπορρίπτομε, μὴ γένοιτο! οὔτε βέβαια κάποια ἄλλα πέρα ἀπὸ τὰ εὐλογα ἢ πιστεύοντας ἢ λέγοντας εἴμαστε ἀντίθετοι στοὺς λόγους τῆς ἐνανθρώπησης, ἀλλὰ ἀκολουθώντας παντοῦ τὰ ἱερὰ Γράμματα καὶ στοὺς λόγους τῶν θεολόγων ἀπονέμοντας τὴν ἀνάγκη νὰ τοὺς κρατοῦμε, ἀντιπαρατασσόμαστε μόνο σὲ ὅσους διαστρέφουν τὰ ὀρθὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας. Ὅτι ὁμως λέγεται ὅτι ὁ Πατέρας ἀνέστησε ἀπὸ τοὺς νεκροὺς τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, ἀνασταίνοντας τον ὡς πρὸς τὴ σάρκα, δὲν θὰ τὸ ἀμφισβητήσῃ κανένας. Κι ἐνῶ αὐτὸς εἶναι ἡ ζωὴ, ἡ ζωοποιὸς καὶ ἐνεργοποιὸς δύναμη τοῦ Πατέρα, ζωοποιοῦσε τὸν δικό του ναό· γιατί λέγει· «Γκρεμίστε αὐτὸν τὸν ναό, καὶ σὲ τρεῖς ἡμέρες θὰ τὸν ἀνοικοδομήσω»⁵⁶. Ἄρα λοιπὸν αὐτὸ ποὺ ἔπαιρνε ζωὴ δὲν ἦταν ξένο, οὔτε καὶ ἐνὸς ἀπὸ τοὺς ὅμοιους μὲ μᾶς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἦταν τὸ σῶμα τοῦ ἴδιου τοῦ Λόγου.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Η΄.

Ἄν κάποιος τολμᾷ νὰ λέγει, ὅτι πρέπει ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀναλήφθηκε νὰ προσκυνεῖται μαζί μὲ τὸν Θεὸ Λόγο καὶ νὰ μοιράζεται μαζί του τὴ δόξα καὶ νὰ εἶναι μαζί μ' ἐκεῖνον Θεός, ὡς ἄλλος μαζί μὲ ἄλλον (γιατὶ προστιθέμενο κάθε φορὰ τὸ “Συν” μᾶς ἀναγκάζει νὰ σκεφθοῦμε αὐτό), καὶ δὲν τιμᾷ τὸν Ἐμμανουήλ μὲ κοινὴ προσκύνηση καὶ δὲν ἀποδίδει σ' αὐτὸν κοινὴ ὁμολογία, ἀφοῦ ὁ Λόγος ἔγινε ἄνθρωπος, αὐτὸς νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἄντίρρηση τῶν ἀνατολικῶν.

Δὲν λέμε νὰ συμπροσκυνεῖται καὶ νὰ συνδοξάζεται σὰν νὰ εἶναι δύο πρόσωπα ἢ ὑποστάσεις ἢ υἱοί, σὰ νὰ γίνεται διαφορετικὰ ἢ προσκύνηση τῆς σάρκας καὶ διαφορετικὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἀλλὰ μᾶλλον δεχόμαστε μὴ προσκύνηση, καὶ τὰ λοιπὰ τὰ προσφέρουμε σὰν σὲ ἕναν Υἱό, καὶ τὴν κοινὴ προσκύνηση, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος λέγει στὸν πρῶτο τόμο. Γιατί, μολονότι ὡς Λόγος εἶναι σύνθρονος μὲ τὸν ἴδιο τὸν Πατέρα του καὶ ὑπάρχει κατὰ φύσιν ἀπὸ αὐτὸν καὶ μέσα σὲ αὐτόν, τὸν ἄκουε πάλι νὰ τοῦ λέγει καὶ φέροντας τὴ σάρκα· «Κάθισε

διον τῶν ποδῶν σου». Οὕτω καὶ προσκυνεῖσθαι φαμεν αὐτὸν πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων. Πρὸς οὖν ταῦτά φαμεν, ὡς πάνυ ἐπιστημονικῶς ἐπέσκηψε τοῖς σὺν τῇ σαρκὶ προσκυνεῖν τῷ ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ βουλομένοις, ὡς ἑτέρου τινὸς ὄντος παρὰ τὸ “σὺν”, τοῦ “μετά”, ὅπερ αὐτὸς ἔθηκεν, ὡς προείρηται, λέγων αὐτὸν μετὰ σαρκὸς δεῖν προσκυνεῖσθαι, ἀπαγορεύων δὲ συμπροσκυνεῖσθαι τῇ Θεότητι τὴν σάρκα.

Ἀπολογία Κυρίλλου.

Νουνεχεστάτους ἡμᾶς ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἀποφαίνει, λέγων «Ἐαυτοὺς δοκιμάζετε, εἰ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει». Νοῦς μὲν γὰρ ὁ ἀνθρώπινος ὑπὸ φιλαυτίας ἔσθ' ὅτε, κἂν εἰ ἔξω φέροιτο τῆς εὐθείας ὁδοῦ καὶ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων ἀποφοιτῶσαν ἔχοι τὴν κίνησιν, τῶν ἰδίων ἐννοιῶν καθορίζειν τὸ ἀπηχῆς ὀκνεῖ πως αἰεὶ καὶ δέδιεν· ἑαυτὸν γε μὴν ἐπανορθώσεται καὶ μάλα ῥαδίως, τοὺς τῶν ἁγίων Πατέρων πολυπραγμονήσας πόνους, οἱ καὶ ἐπ' ὀρθότητί τε καὶ ἀκριβεῖα δογμάτων διαδόητον ἔχουσι παρὰ πάντων τὴν εὐφημίαν. Τότε τὴν οἰκείαν εὐτέχνως δοκιμάσει πίστιν· σκοπὸς γὰρ ἅπασι τοῖς ἀρτίοις τὴν φρένα, ταῖς ἐκείνων ἔπρασθαι δόξαις ὅτι καὶ αὐτοὶ τῆς τε ἀποστολικῆς καὶ εὐαγγελικῆς παραδόσεως τὸν οἰκεῖον ἐμπλήσαντες νοῦν, καὶ τῶν ἐπὶ τῇ πίστει λόγων ὀρθῶς τε καὶ ἀμωμήτως ἐκ τῶν ἱερῶν Γραμμῶν εὖ μάλα καταρθωκότες, φωστήρες ἦσαν ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Γράφει τοίνυν ὁ τῆς αἰδίου μνήμης πατὴρ ἡμῶν καὶ ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ ἐν τοῖς περὶ τῆς σαρκώσεως Ὁμολογοῦμεν καὶ εἶναι αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεὸν κατὰ πνεῦμα, υἱὸν ἀνθρώπου κατὰ σάρκα. Οὐ δύο φύσεις τὸν ἕνα Υἱόν, μίαν προσκυνητὴν, καὶ μίαν ἀπροσκύνητον, ἀλλὰ μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην, καὶ προσκυνούμενον μετὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ μιᾷ προσκυνήσει· οὐδὲ δύο υἱούς, ἄλλον μὲν Υἱὸν Θεοῦ ἀληθινὸν καὶ προ-

57. Ψαλμ. 109, 1-2.

58. Β' Κορ. 13, 5.

στά δεξιὰ μου, μέχρι πού νά θέσω τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιο τῶν ποδιῶν σου»⁵⁷. Ἔτσι λέμε ὅτι προσκυνεῖται καὶ ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς ἴδιους καὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους ἀγγέλους. Σ' αὐτὰ λοιπὸν ἀπαντοῦμε, ὅτι μὲ πολλή γνώση ἐπιτέθηκε μὲ ὁρμὴ σέ ὅσους θέλουν νά προσκυνοῦν τὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸ μαζὶ μὲ τὴ σάρκα. Γιατὶ τάχα εἶναι τὸ “μετὰ” κάτι ἄλλο ἀπὸ τὸ “σὺν”, πού ἔβαλε αὐτός, ὅπως εἶπε, λέγοντας ὅτι αὐτὸς πρέπει νά προσκυνεῖται μαζὶ μὲ τὴ σάρκα του, ἐνῶ ἀπαγορεύει νά προσκυνεῖται ἢ σάρκα μαζὶ μὲ τὴ θεότητα.

ἘΑπολογία Κυρίλλου.

Πᾶρα πολὺ συνετοὺς μᾶς παρουσιάζει ὁ θεσπέσιος Παῦλος λέγοντας· «Νὰ ἐξετάζετε τοὺς ἑαυτοὺς σας, ἂν παραμένετε στὴν πίστη»⁵⁸. Γιατὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς πολλές φορές ἀπὸ φιλαυτία, κι ἂν ἀκόμα βγεῖ ἔξω ἀπὸ τὸ ἴσιο δρόμο καὶ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὰ διδάγματα τῆς ἀλήθειας, διστάζει πάντοτε καὶ φοβᾶται κάπως νά καθορίσει τὸ ἀνάρμοστο τῶν συλλογισμῶν του, θὰ ἐπανορθώσει ὅμως τὸν ἑαυτό του, καὶ πολὺ εὐκόλα, ὅταν ἐξετάσει μὲ προσοχὴ τοὺς πνευματικούς πόνους τῶν ἁγίων Πατέρων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν περιβόητο ἀπὸ ὅλους τὸν ἔπαινο γιὰ τὴν ὀρθότητα καὶ τὴν ἀκρίβεια τῆς διδασκαλίας τους, καὶ τότε μὲ ἀληθινὴ γνώση θὰ δοκιμάσει τὴν πίστη τους. Γιατὶ σκοπὸς ὅλων πού σκέπτονται ὀρθὰ εἶναι ν' ἀκολουθοῦν τὶς γνώμες ἐκείνων, καθόσον κι αὐτοί, ἔχοντας γεμίσει τὸ νοῦ τους ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴ καὶ ἀποστολικὴ παράδοση καὶ ἔχοντας ἐπιτύχει μὲ τρόπο ὀρθὸ καὶ ἄμεμπτο τὴν κατανόηση τῶν λόγων γιὰ τὴν πίστη ἀπὸ τὰ ἱερά Γράμματα, ἦταν ἄστρα φωτεινὰ μέσα στὸν κόσμον, κρατώντας, σύμφωνα μὲ τὴ Γραφή, σταθερὰ τὸν λόγο τῆς ζωῆς⁵⁹. Γράφει λοιπὸν ὁ αἰώνιας μνήμης Πατέρας μας Ἐθανάσιος γιὰ τὸν Σωτῆρα ὅλων μας Χριστὸ στοὺς λόγους του γιὰ τὴ σάρκωση· “Ὁμολογοῦμε ὅτι αὐτὸς εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς κατὰ Πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου κατὰ σάρκα. Ὁχι δύο φύσεις τὸν ἕνα Υἱό, μία προσκυνητὴ καὶ μία ἀπροσκύνητη, ἀλλὰ μία φύση τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκωμένη, καὶ προσκυνούμενο μαζὶ μὲ τὴ σάρκα μὲ μία προσκύνηση. Οὔτε δύο Υἱούς, ἄλλον Υἱὸ τοῦ Θεοῦ ἀληθινὸ καὶ προσκυνούμε-

59. Φιλ. 2, 15.

σκυνοῦμενον, ἄλλον δὲ ἐκ Μαρίας ἄνθρωπον μὴ προσκυνούμενον, κατὰ χάριν δὲ Υἱὸν Θεοῦ γενόμενον, ὡς καὶ ἄνθρωποι.

Καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν· “Ὁ τοίνυν γεννηθεὶς ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας, Υἱὸς Θεοῦ φύσει, καὶ Θεὸς ἀληθινός, καὶ οὐ χάριτι καὶ
5 μετουσία κατὰ σάρκα μόνην τὴν ἐκ Μαρίας ἄνθρωπος, κατὰ δὲ πνεῦμα αὐτὸς Υἱὸς Θεοῦ καὶ Θεός”. Καὶ πάλιν “Εἰ δέ τις παρὰ ταῦτα ἐκ τῶν θείων Γραφῶν διδάσκει, ἕτερον λέγων Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἕτερον τὸν ἐκ τῆς Μαρίας, κατὰ χάριν υἰοποιηθέντα ὡς ἡμεῖς, ὡς εἶναι δύο υἱούς, ἓνα κατὰ φύσιν Υἱὸν Θεοῦ, τὸν ἐκ
10 Θεοῦ, καὶ ἓνα κατὰ χάριν τὸν ἐκ Μαρίας ἄνθρωπον. Ἡ εἴ τις τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν σάρκα ἄνωθεν λέγει, καὶ μὴ ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας, ἢ τραπεῖσαν τὴν θεότητα εἰς σάρκα, ἢ συγχυθεῖσαν, ἢ ἀλλοιωθεῖσαν, ἢ παθητὴν τὴν τοῦ Κυρίου θεότητα, ἢ ἀπροσκύνητον τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν σάρκα ὡς ἀνθρώπου, καὶ μὴ προ-
15 σκυνητήν, ὡς Κυρίου καὶ Θεοῦ σάρκα, τοῦτον ἀναθεματίζει ἢ ἁγία καὶ καθολικὴ Ἐκκλησία, πειθομένη τῷ θείῳ Ἀποστόλῳ λέγοντι· «Εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω»”.

Ταῦτα φρονοῦντος καὶ γράφοντος ἡμῖν τοῦ ἀνδρός, ὁ τῆ
20 Χριστοῦ δόξη πολεμεῖν ἠρημένος καὶ ἀτύλωτον ἐπ' αὐτῷ τὴν γλῶσσαν ἀνεῖς Νεστόριος, οὕτω που πάλιν φησὶν· Ὁμολογοῦμεν τὸν ἐν ἀνθρώπῳ Θεόν, σέβομεν τῇ θείᾳ συναφείᾳ τῷ Θεῷ Λόγῳ συμπροσκυνούμενον ἄνθρωπον. Ἄρ' οὐκ ἐναργῶς θεοφόρον ἄνθρωπον ὀνομάζει Χριστόν, καὶ συνάφειαν ἀπλῶς ἀνθρώπου
25 φησὶ γενέσθαι πρὸς Θεόν, κατ' ἐκεῖνο τάχα που τὸ διὰ τῆς Παύλου φωνῆς, «Ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἐν πνευμᾷ ἐστι»; Καίτοι πῶς οὐκ ἀληθές, ὅτι μᾶλλον ὁ αὐτὸς Θεός τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἄνθρωπός τις ἀνά μέρος τε καὶ ἰδικῶς νοούμενος, καὶ σχετικὴν ἔχων συνάφειαν πρὸς Θεόν; Μετὰ γάρ τοι τὴν ἄφρα-
30 στον ἐνωσιν, καὶν εἴ τις λέγῃ Θεὸν τὸν Ἐμμανουήλ ἐνανθρωπή-

60. Γαλ. 1, 9.

61. Α' Κορ. 6, 17.

νο, και ἄλλον ἀπὸ τῆ Μαρία, ἄνθρωπο πού δέν προσκυνεῖται, ἀλλὰ ἔγινε κατὰ χάρη Υἱὸς Θεοῦ, ὅπως και οἱ ἄνθρωποι”.

Κι ἔπειτ’ ἀπὸ λίγα γράφει πάλι: “Αὐτὸς λοιπὸν πού γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Παρθένο Μαρία εἶναι Υἱὸς Θεοῦ κατὰ φύση και Θεὸς ἀληθινός, και ὄχι κατὰ χάρη και μετοχή, ἄνθρωπος κατὰ τὴ σάρκα μόνο πού ἔλαβε ἀπὸ τὴ Μαρία, κατὰ Πνεῦμα ὅμως ὁ ἴδιος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ και Θεός”. Και πάλι: “Κι ἂν κάποιος διδάσκει διαφορετικά ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές, λέγοντας ὅτι εἶναι ἄλλος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, και ἄλλος αὐτὸς πού γεννήθηκε ἀπὸ τὴ Μαρία, ὁ ὁποῖος ἔγινε κατὰ χάρη υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὅπως και ἡμεῖς, ὥστε νὰ εἶναι δύο υἱοί, ἕνας κατὰ φύση Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς πού προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεό, και ἕνας κατὰ χάρη, ὁ ἄνθρωπος πού γεννήθηκε ἀπὸ τὴ Μαρία. Ἡ ἂν κάποιος λέγει, ὅτι ἡ σάρκα τοῦ Κυρίου μας ἦρθε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ και ὄχι ἀπὸ τὴν Παρθένο Μαρία, ἢ ὅτι μετατρέπηκε ἡ θεότητα σὲ σάρκα ἢ ἀναμίχθηκε ἢ ἀλλοιώθηκε ἢ ὅτι ὑπόκειται σὲ πάθη ἢ θεότητα τοῦ Κυρίου, ἢ δέν μπορεῖ νὰ προσκυνεῖται ἡ σάρκα τοῦ Κυρίου μας ἐπειδὴ εἶναι ἄνθρωπος, και νὰ μὴν τὴν προσκυνοῦμε ὡς σάρκα τοῦ Κυρίου και Θεοῦ, αὐτὸν τὸν ἀναθεματίζει ἡ ἁγία και καθολικὴ Ἐκκλησία ἀκολουθώντας τὸν θεῖο Ἀπόστολο πού λέγει: «Ἐάν κάποιος σὰς κηρύττει Εὐαγγέλιο διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτὸ πού ἔχετε δεχθεῖ, αὐτὸς νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος»⁶⁰.

Ἐνῶ αὐτὰ πιστεύει και μᾶς γράφει ὁ ἄνδρας αὐτὸς, ὁ Νεστόριος πού θέλησε νὰ πολεμᾷ τὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ και ἀφήνει χωρὶς φραγμὸ ἔναντιον του τὴ γλώσσα του νὰ ξεσπᾷ, λέγει πάλι κάπου τὰ ἐξῆς: “Ὁμολογοῦμε τὸν Θεὸ πού ἐμφανίσθηκε σὰν ἄνθρωπος, σεβόμεστε τὸν ἄνθρωπο πού ἀπὸ τὴ θεία συνάφεια συμπροσκυνεῖται μὲ τὸν Θεὸ Λόγο”. Ἄρα λοιπὸν δέν ὀνομάζει μὲ σαφήνεια ‘θεοφόρο ἄνθρωπο’ τὸν Χριστό, και πού ἔγινε ἀπλῶς ἔνωση ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεό, σύμφωνα μ’ ἐκεῖνο τὰχα πού λέγει ὁ Παῦλος, «Ὅποιος προσκολλᾶται στὸν Κύριο, εἶναι ἕνα Πνεῦμα μὲ αὐτόν»⁶¹; Ἡ και βέβαια πῶς δέν εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι μᾶλλον Θεὸς συνάμα και ἄνθρωπος, και ὄχι ἕνας ἄνθρωπος χωριστὰ και καθεαυτὸν νοούμενος, και ἔχοντας σχετικὴ συνάφεια μὲ τὸν Θεό; Γιατὶ μετὰ τὴν ἀφραστη ἔνωση, ἀκόμα κι ἂν λέγει κανεὶς τὸν Ἐμμανουὴλ Θεὸ πού ἔγινε

σαντα καὶ σεσαρκωμένον, τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον νοεῖσθαι πρέπει
 καὶ ἄνθρωπον ὀνομάσῃ, ἀλλ' οἶδαμεν μετὰ τούτου καὶ Λόγον
 ὄντα αὐτὸν τοῦ Πατρὸς. Ἔστι τοίνυν ἕτερον τὸ ἓνα λέγειν Υἱὸν
 μετὰ τῆς ἐνωθείσης αὐτῷ σαρκὸς τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, καὶ
 5 ὁμοίως ἕτερον τὸ ἐν ἀνθρώπῳ λέγειν εἶναι Θεόν, καθάπερ ἀμέλει
 καὶ ἐν προφήταις ἦν, ἤγουν καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς διὰ τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος. Ἀκινδύνως δὲ καὶ ἀλήπτως, ὡς γε οἶμαι, φαίη τις ἂν,
 ὅτι ὁ σαρκωθείς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὡς εἷς ὑπάρχων Υἱός, οὐχὶ δίχα
 τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς, μετὰ ταύτης δὲ μᾶλλον, ἐστὶ προσκυνητός
 10 Καθάπερ ἀμέλει καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ μετὰ τοῦ ἰδίου τιμᾶται
 σώματος, κλήσει δὲ μιᾷ τὸ ἐξ ἀμφοῖν, ὡς ἐν ζῶον, σημαίνεται.
 Ὅταν τοίνυν περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ τοὺς λό-
 γους ποιεῖσθαι προθυμούμενος, διέλης εἰς δύο τὸν ἓνα, καὶ ἄν-
 θρωπον ἰδικῶς καὶ ἀνὰ μέρος νοούμενον ἀποφήνης, εἶτα τοῦτον
 15 συμπροσκυνεῖσθαι δεῖν καὶ συγχρηματίζειν Θεόν, ὡς ἕτερον παρ'
 αὐτὸν ὑπάρχοντι Χριστῷ τῷ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν Υἱῷ, τολμήσης
 εἰπεῖν, τίς ὁ καρτερῆσαι δυνάμενος καὶ τὴν οὕτω προφανῆ γλωσ-
 σαλίαν κατ' αὐτοῦ σιωπῆ παρατρέχων; Ἔδει γὰρ μᾶλλον εἰπεῖν
 Σέβομεν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, γενόμενον ἄνθρωπον καὶ χρηματί-
 20 ζοντα Θεόν καὶ ἐν ἀνθρωπότητι προσκυνούμενον, ὅτι καὶ φύσει
 Θεός ἐστι, καὶ ἐκ Θεοῦ πέφηνε Πατρός

Ἄλλὰ γὰρ ναί, φασὶν οἱ δι' ἐναντίας, ἀλώση που καὶ αὐτὸς ἐν
 ἐπιστολῇ γεγραφώς, ὅτι συνήδρευσεν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ μετὰ τῆς
 ἰδίας σαρκὸς. Εἶτα πῶς ἐπιλαμβάνη τοῦ λέγοντος, ὅτι χρὴ συμ-
 25 προσκυνεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον τῷ Θεῷ Λόγῳ καὶ συγχρηματίζειν
 Θεόν; Ταυτὸν γὰρ ἐστὶν εἰπεῖν καὶ τὸ "σύν", καὶ τὸ "μετά". Οὐκ-
 οὖν ἠγνοηκότας ἐλέγχωμεν τῶν εἰρημέκων τὴν δύναμιν, καὶ τῆ τῶν
 πραγμάτων οὐκ ἐνορῶντας φύσει. Ὅταν μὲν γὰρ ἐφ' ἐνὸς προσώ-
 που καὶ φύσεως, ἤγουν ὑποστάσεως, μιᾶς βασανίζων ὁ λόγος τὰ ἐξ
 30 ὧν ἐστίν, ἤτοι σίγκεται φυσικῶς, ἐπιφέρει τὸ "σύν", ἤτοι τὸ "με-
 τά", τετήρηκε τῷ σημαινομένῳ, καὶ οὕτω τὸ ἐν εἶναι κατὰ σύνθε-
 σιν, καὶ οὐκ εἰς δύο διηρημένως διοριεῖ ὅταν δὲ προδηρημένων

ἄνθρωπος καὶ ἔλαβε σάρκα, πρέπει νὰ νοεῖται ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ· κι ἂν τὸν ὀνομάσει ἄνθρωπο, γνωρίζομε ὅμως ὅτι μαζὶ μ' αὐτὸ εἶναι ἐπίσης καὶ Λόγος τοῦ Πατέρα. Εἶναι λοιπὸν ἄλλο τὸ νὰ λέμε ἓνα Υἱὸ μαζὶ μὲ τὴν ἐνωμένη μ' αὐτὸν σάρκα τὸν Λόγο πού προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ ἐπίσης ἄλλο τὸ νὰ λέγεται ὅτι εἶναι Θεὸς αὐτὸς πού εἶναι μέσα στὴ σάρκα, ὅπως ἀκριβῶς ἦταν καὶ στοὺς προφῆτες, ἢ καὶ μ' ἐμᾶς τοὺς ἴδιους μὲ τὴ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Χωρὶς κίνδυνο ὅμως καὶ ἀκατηγόρητα, ὅπως νομίζω, θὰ ἔλεγε κανεὶς, ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ πού σαρκώθηκε, σὰν ἓνας Υἱὸς πού ὑπάρχει, προσκυνεῖται ὄχι χωρὶς τὴν σάρκα του, ἀλλὰ μαζὶ μ' αὐτήν. "Ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τιμᾶται μαζὶ μὲ τὸ ἴδιο τὸ σῶμα του καὶ μὲ ἓνα ὄνομα δηλώνεται τὸ ἀποτελούμενο ἀπὸ τὰ δύο, σὰν μιὰ ὑπαρξὴ ζωντανή. "Ὅταν λοιπὸν, ἐπιθυμώντας νὰ μιᾶς γιὰ τὸν Σωτῆρα ὅλων μας Χριστῷ, χωρίσεις σὲ δύο τὸν ἓνα καὶ τὸν παρουσιάσεις ξεχωριστὰ καὶ καθ'αυτὸν ἄνθρωπο νοούμενον, κι ἔπειτα τολμήσεις νὰ πεῖς, ὅτι πρέπει αὐτὸς νὰ συμπροσκυνεῖται καὶ νὰ εἶναι συνάμα Θεός, σὰ νὰ εἶναι ἄλλος δίπλα μ' αὐτὸν Χριστός, ὁ κατὰ φύσιν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ποιὸς μπορεῖ νὰ δείξει ὑπομονὴ καὶ νὰ παρατρέξει σιωπῶντας τὴν τόσο ὀλοφάνερη φλυαρία σου;" Ἐπρεπε μάλλον νὰ πεῖς· Σεβῶμαστε τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ, πού ἔγινε ἄνθρωπος καὶ εἶναι Θεός καὶ προσκυνεῖται ὡς ἄνθρωπος, γιὰτὸ εἶναι ἀπὸ τὴ φύσιν τοῦ Θεοῦ γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα.

Ἄλλὰ ναί, λένε οἱ ἀντίθετοι, θὰ συλληφθεῖς κι ἐσὺ νὰ ἔχεις γράψει σὲ ἐπιστολὴ σου, ὅτι ἔγινε σύνθρονος μὲ τὸν Πατέρα ὁ Υἱὸς μαζὶ μὲ τὴ σάρκα του. Ἐπειτα πῶς κατηγορεῖς αὐτὸν πού λέγει, ὅτι πρέπει νὰ συμπροσκυνεῖται ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸν Θεὸ Λόγο καὶ νὰ εἶναι συνάμα Θεός; Γιατὶ εἶναι τὸ ἴδιο νὰ πεῖς καὶ τὸ "σύν" καὶ τὸ "μετά". Σᾶς ἀποδικνύομε λοιπὸν νὰ ἀγνοεῖτε τὸ νόημα ὅσων εἰπώθηκαν καὶ νὰ μὴ ἀντιλαμβάνεσθε τὴ φύσιν τῶν πραγμάτων. Γιατὶ ὅταν σὲ ἓνα πρόσωπο καὶ μία φύσιν, δηλαδή μιὰ ὑπόσταση, ἐξετάζοντας ὁ λόγος αὐτὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποτελεῖται, δηλαδή ἀπὸ ὅσα συνίσταται φυσικῶς, προσθέτει τὸ "σύν" ἢ τὸ "μετά", ἔχει διατηρήσει τὸ δηλούμενο, καὶ ἔτσι τὸ ἓνα ἀποτελεῖται ἀπὸ σύνθεση, καὶ δὲν τὸ διαιρεῖ σὲ δύο ξεχωριστά. "Ὅταν ὅμως οἱ ὑποστάσεις εἶναι προχωρισμένες σὲ

ὑποστάσεων εἰς δύο, καὶ πρὸς γε τὸ δεῖν ἀνά μέρος ἑκάτερον νοεῖσθαι καὶ ἰδικῶς τὸ “σύν”, ἤγουν τὸ “μετὰ” λέγεται, τότε δυοῖν, ἢ καὶ ἔτι πλειόνων αὐτό, καὶ οὐχ ἑνὸς κατὰ σύνθεσιν ποιεῖσθαι φαμεν τὴν δῆλωσιν. Οἷον, εἰ λέγομεν τυχὸν συντιμᾶσθαι τῷ
 5 ἰδίῳ σώματι τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν, εἴ τις γένοιτο παρὰ του τιμῆ περι τὸν ἕνα ἄνθρωπον, ὅς ἐστιν ἐξ ἀμφοῖν ἤγουν, εἴ τις λέγει ἐν ζῶον εἶναι μετὰ τοῦ ἰδίου σώματος, οὐχὶ πάντως εἰς ἀνθρώπους δύο διοριεῖ τὸν ἕνα· φαίνεται δὲ μᾶλλον οὐκ ἠγνο-ηκῶς τὰ ἐξ ὧν ἔστιν, ἢτοι συντέθειται φυσικῶς “Ὅταν δὲ εἴπω, Πέτρος τε καὶ
 10 Ἰωάννης συγχρηματίζουσιν ἄνθρωποι, ἢ γοῦν, ὅτι Μετὰ Πέτρου καὶ Ἰωάννης ἀνέβαινον εἰς τὸ ἱερόν, οὐκέτι τὸ “σύν”, ἢ γοῦν τὸ “μετὰ”, τὴν ἑνὸς ποιεῖται δῆλωσιν. Οὐ γὰρ συντέθειται Πέτρος Ἰωάννη, ἀλλ’ οὐδὲ εἰς ἑνὸς ἀνθρώπου σύστασιν τελοῦσιν ἀμφοτέροι’

15 Τί τοίνυν σοφίζονται τὴν ἀλήθειαν, διαιροῦντες ἀμαθῶς εἰς δύο Χριστοὺς τὸν ἕνα; Εἰ δὲ νομίζουσιν, ὅτι, συνεδρεύειν λέγοντες τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν μετὰ τοῦ ἰδίου σώματος, δύο νοεῖσθαι δεδώκαμεν νιούς, ἐρευνάτωσαν, εἰ μὴ ἕνα λέγοντες Υἱόν, μιᾷ συνεδρεύσει τετιμῆσθαι φαμεν, καὶ οὐ δυοῖν μᾶλλον· ὡς μίαν μὲν
 20 καὶ ἰδικὴν ἐκνευεμῆσθαι τῷ σώματι, ἑτέραν δὲ πάλιν καὶ ἰδικὴν τῷ Λόγῳ. Ἀλλ’ οὐκ ἂν ἔχοιεν ἐπιδειξάει τοῦτο· πῶς γάρ, ἢ πόθεν; Ἐνα γὰρ ὄντα Υἱὸν μετὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς τὸν Υἱὸν Θεόν τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον τὸν αὐτόν, μιᾷ συνεδρεύσει τῇ πρὸς τὸν Πατέρα διαπρέπειν διαβεβαιούμεθα· τό γε μὴν συμπροσκυνεῖ-
 25 σθαι λέγειν ἄνθρωπον Θεῷ, καὶ συγχρηματίζειν Θεόν, δύο που πάντως ὁμολογεῖν ἐστὶ τοὺς προσκυνουμένους, ἢ καὶ ἀλλήλοις συγχρηματίζοντας. Εὐήθης δὲ λίαν καὶ τῶν εἰς ὀρθότητα καὶ ἀλήθειαν ἐνοιῶν ἀλλότριος παντελῶς ὁ τοιόσδε λόγος· Γέγονε τοίνυν ἀναθεματισμὸς κατὰ τῶν ὀλοτρόπως διοριζόντων τὸν
 30 Ἐμμανουὴλ εἰς ἄνθρωπον ἰδικῶς, καὶ Θεὸν Λόγον ἰδικῶς ἕνα γὰρ ἡμῖν αὐτόν ὁ τῶν θεηγόρων ἐκήρυξε λόγος, καὶ τῶν ἱερῶν Γραμμάτων ἢ ἀκιδήλευτος γινῶσις.

δύο, καὶ ἔκτος ἀπὸ τὸ ὅτι πρέπει νὰ νοεῖται τὸ καθὲ μέρος χωριστὰ καὶ ἰδιαίτερα λέγεται τὸ “σὺν” ἢ τὸ “μετά”, τότε λέμε ὅτι αὐτὸ δηλώνει δύο πράγματα, ἢ καὶ ἀκόμα περισσότερα, καὶ ὄχι ἓνα κατὰ σύνθεση. Γιὰ παράδειγμα, ἂν τυχὸν λέγαμε, ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου μοιράζεται τὴν τιμὴν μὲ τὸ ἴδιο τῆς τὸ σῶμα, ἂν ἀποδοθεῖ ἀπὸ κάποιον τιμὴν σὲ ἓνα ἄνθρωπο, σύνθετο ἀπὸ δύο, ἢ ἂν πεῖ κάποιος ὅτι μιὰ ζωντανὴ ὑπαρξὴ εἶναι μαζὶ μὲ τὸ σῶμα τῆς, ὅπωςδήποτε δὲν θὰ χωρίσει τὸν ἓναν ἄνθρωπο σὲ δύο, ἀλλὰ φαίνεται μᾶλλον ὅτι δὲν ἀγνοεῖ αὐτὰ ἀπὸ τὰ ὅποια ἀποτελεῖται, δηλαδή ἀπὸ τὰ ὅποια συνίσταται ἀπὸ τὴ φύση του. “Ὅταν ὅμως πῶ, ‘Ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης συγχρηματίζουσιν (εἶναι καὶ οἱ δύο) ἄνθρωποι, ἢ Μετὰ Πέτρου (μαζὶ μὲ τὸν Πέτρο) καὶ ὁ Ἰωάννης ἀνέβαινε στὸ ἱερό, τότε τὸ “σὺν” ἢ τὸ “μετά” δὲν δηλώνει τὸν ἓνα. Γιατὶ δὲν ἔχει συντεθεῖ ὁ Πέτρος μὲ τὸν Ἰωάννη, ἀλλ’ οὔτε καὶ ὑπάρχουσιν οἱ δύο στὴ σύσταση ἑνὸς ἀνθρώπου.

Γιατὶ λοιπὸν παραχαράττουν τὴν ἀλήθεια, διαιρώντας ἀπὸ ἀμάθεια σὲ δύο Χριστοὺς τὸν ἓνα; Ἄν πάλι νομίζουσιν πῶς λέγοντας ὅτι συγκάθεται μὲ τὸν Πατέρα ὁ Υἱὸς μαζὶ μὲ τὸ σῶμα του, δεχόμεστε νὰ νοοῦνται δύο υἱοί, ἃς ἐρευνήσουν μήπως, λέγοντας ἓνα Υἱό, λέμε ὅτι ἔχει τιμηθεῖ μὲ μιὰ συνέδρευση, καὶ ὄχι μᾶλλον μὲ δύο, ἀπὸ τίς ὅποιες ἢ μιὰ καὶ χωριστὴ ἔχει παραχωρηθεῖ στὸ σῶμα, καὶ ἢ ἄλλη πάλι καὶ χωριστὴ στὸν Λόγο. Ἄλλ’ αὐτὸ δὲν θὰ μπορούσαν νὰ τὸν ἀποδείξουν. Πῶς δηλαδή καὶ ἀπὸ ποῦ; Γιατὶ ὑποστηρίζομε ὅτι, ὄντας ἓνας ὁ Υἱὸς μαζὶ μὲ τὴν σάρκα του, ὁ Υἱὸς ποὺ εἶναι μαζὶ ὁ ἴδιος Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, τιμᾶται μὲ ἓνα συγκάθισμα μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα. Τὸ νὰ λέμε ὅμως ὅτι συμπροσκυνεῖται ὁ ἄνθρωπος μαζὶ μὲ τὸν Θεὸν καὶ συγχρηματίζει Θεός, εἶναι σαὶ νὰ ὁμολογοῦμε δύο αὐτοὺς ποὺ προσκυνοῦμε, ἢ ὅτι συγχρηματίζουσιν (συνυπάρχουσιν) καὶ οἱ δύο μαζὶ. Ἄλλ’ αὐτὸς ὁ λόγος εἶναι πολὺ μεγάλη βλακεία καὶ τελείως ξένος ἀπὸ τίς ὀρθῆς καὶ ἀληθινῆς ἔννοιες. Ἐγίνε λοιπὸν ἀναθεματισμὸς ἐναντίον ἐκείνων ποὺ διαιροῦν τὸν Ἐμμανουήλ ἐντελῶς χωριστὰ σὲ ἄνθρωπο καὶ χωριστὰ σὲ Θεὸν Λόγον. Γιατὶ ὁ Λόγος τῶν θεολόγων καὶ ἡ ἀνόθευτη γνώση τῶν ἱερῶν Γραμμάτων μᾶς τὸν κήρυξε ἓνα.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Θ'.

Εἴ τις φησι τὸν ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν δοξάζεσθαι παρὰ τοῦ Πνεύματος, ὡς ἄλλοτρία δυνάμει τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ χρώμενον, καὶ παρ' αὐτοῦ λαβόντα τὸ ἐνεργεῖν δύνασθαι κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, καὶ τὸ πληροῦν εἰς ἀνθρώπους τὰς θεοσημείας, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἴδιον αὐτοῦ τὸ Πνεῦμά φησι, δι' οὗ καὶ ἐνήργησε τὰς θεοσημείας, ἀνάθεμα ἔστω.

Ἀντίρρησις τῶν Ἀνατολικῶν.

Αὐθις καλὸν τὰ πάλαι αὐτῶ εἰρημένα εἰς μέσον ἀγαγεῖν, καὶ
 10 ἴσως ἐπιλελησμένον τοῦ αὐτοῦ ὑπομνησαί αὐτόν· οὐ γὰρ μόνον τὸν Κύριον τὰ σημεῖα ἐν Πνεύματι ποιεῖν ἀπεφήνατο, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτὸν τεθνεῶτα ζωοποιηθῆναι Πνεύματι, ἐν οἷς φησιν ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ· Εἰ τοίνυν οὐ πέπονθε τὸ τεθνάναι σαρκικῶς κατὰ τὰς Γραφάς, οὐδὲ ἐζωοποιήθη Πνεύματι. Σκοπεῖν δὲ δεῖ τὴν
 15 ἑαυτοῦ πρὸς ἑαυτὸν ἐναντιότητα, ἐν μὲν τοῖς ἀναθεματισμοῖς αὐτοῦ ἀπαγορεύσαντος τὸν Κύριον ἐν Πνεύματι Θεοῦ δαίμονας ἐκβάλλειν καὶ τὰ ἄλλα σημεῖα ποιεῖν καὶ τὴν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις κεκλήνην ἔγγραφον τοῦ Κυρίου φωνὴν ἀθετοῦντος, εἰπόντος «Εἰ δὲ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια». Ἄλλ' ἡμεῖς τὸν
 20 Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, καὶ τῇ οἰκείᾳ δυνάμει καὶ τῇ τοῦ Πνεύματος ἐνεργείᾳ ἐπιτελέσαι τὰ σημεῖα ὁμολογοῦμεν· οὐ γὰρ ὡς οὐκ ἔχοντα τὴν ἰδίαν δύναμιν, χρῆσθαι τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος μὴ συνεῖναι δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀρνούμενων ἔστιν, ὡς οἶμαι, τὰς θείας Γραφάς. Κἂν γὰρ που ἡ θεία Γρα-
 25 φὴ λέγῃ, τὸν Πατέρα ἐπιτελεῖν τὰ ἔργα τῶν θαυμάτων, δι' ὧν φησιν, «Ὁ Πατὴρ ὁ μένων ἐν ἐμοί, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ», ὁ Υἱὸς ἔστιν ὁ ποιῶν πάντα τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς κἂν τὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα λέγῃ ποιεῖν, δι' ὧν φησιν, «Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια», ὁ Κύριός ἐστιν ὁ ποιῶν
 30 ἐν Πνεύματι. Οὐδὲ γὰρ ἠλλοτριῶται ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἢ τοῦ Πνεύματος, οὐδὲ κεχωρισμένοι καὶ ἰδιάζουσαί που αἱ τῆς Τριά-

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Θ'.

Ἐάν τις κάποιος λέγει, ὅτι ὁ ἕνας Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός δοξάζεται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα χρησιμοποιώντας ξένη ὡς δική του δύναμη, καὶ παίρνει ἀπὸ αὐτὸ τὴ δύναμη νὰ ἐνεργεῖ ἐναντίον τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων καὶ νὰ ἐκτελεῖ τὰ θαυμαστά ἔργα στοὺς ἀνθρώπους, καὶ δὲν λέγει μᾶλλον ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι δικό του, διὰ τοῦ ὁποίου πραγματοποίησε τὰ θαύματα, νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἐντίρρηση τῶν ἀνατολικῶν.

Εἶναι καλὸ νὰ φέρομε πάλι στὸ μέσον αὐτὰ πού εἶπε παλαιὰ καὶ νὰ τοῦ τὰ ὑπενθυμίσουμε, πού ἴσως τὰ ἔχει λησμονήσει. Γιατὶ εἶπε ὅτι δὲν κάνει ὁ Κύριος μόνο τὰ θαύματα μὲ τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁ ἴδιος πού εἶχε πεθάνει ζωοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, σύμφωνα μ' αὐτὰ πού λέγει στὸν πρῶτο τόμο. Ἐάν λοιπὸν δὲν ἔπαθε τὸ σαρκικὸ θάνατο σύμφωνα μὲ τὶς Γραφές, τότε οὔτε ζωοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Πρέπει ὅμως νὰ ἐξετάσουμε τὴν ἀντίφασιν αὐτοῦ μὲ τὸν ἑαυτό του, ὁ ὁποῖος στοὺς ἀναθεματισμούς του ἀφαίρεσε ἀπὸ τὸν Κύριο τὴ δυνατότητα νὰ βγάζει δαίμονες μὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ κάνει καὶ τὰ ἄλλα θαύματα, καὶ ἀθετεῖ τοὺς γραπτὸς λόγους τοῦ Κυρίου πού βρίσκονται στὰ Εὐαγγέλια μὲ τὰ ὁποῖους λέγει: «Ἐάν ἐγὼ βγάζω τὰ δαιμόνια μὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»⁶². Ἐμεῖς ὁμολογοῦμε, ὅτι ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός ἐπιτέλεσε τὰ θαύματα καὶ μὲ τὴ δική του δύναμη καὶ μὲ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος. Γιατὶ δὲν χρησιμοποιεῖ τὴ δύναμιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, σὰ νὰ μὴ ἔχει τὴ δική του δύναμιν. Τὴ μὴ συνύπαρξιν μαζί του τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸ λένε, νομίζω, ὅσοι ἀρνοῦνται τὶς θεῖες Γραφές. Γιατὶ, εἴτε λέγει ἡ ἁγία Γραφή, ὅτι ὁ Πατέρας ἐκτελεῖ τὰ θαυμαστά ἔργα μὲ αὐτὰ πού λέγει, «Ὁ Πατέρας μου πού μένει μέσα μου, αὐτὸς κάνει τὰ ἔργα πού κάνω ἐγὼ»⁶³, ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκεῖνος πού κάνει ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Πατέρα, καὶ εἴτε λέγει ὅτι τὸ Πνεῦμα κάνει τὰ ἔργα τοῦ Υἱοῦ, μὲ αὐτὰ πού λέγει, «Ἐάν ἐγὼ βγάζω τὰ δαιμόνια μὲ τὴ δύναμιν τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ»⁶⁴, ὁ Κύριος εἶναι πού τὰ κάνει μὲ τὸ Πνεῦμα. Καὶ οὔτε εἶναι χωριστές καὶ ἰδιαίτερες οἱ ἐνέργειαι τῆς Τριάδος

62. Ματθ. 11, 28.

63. Ἰω. 14, 10.

64. Ματθ. 12, 28.

δος ἐνέργεια, ἀλλ' οἰκεία τῆς Τριάδος ἢ ἐκάστης ὑποστάσεως ἐν τῇ Γραφῇ λεγομένη ἐνέργεια· ὥσπερ καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν ποτὲ μὲν λέγει ἡ Γραφή τοῦ Υἱοῦ ἔργον, λέγουσα, «Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν», ποτὲ δὲ τοῦ Πνεύματος, δι' ὧν ἐπά-
 5 γει· «Καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν». Ἄλλ' οὐχ ὡς ἀδυνατοῦντος τοῦ Πατρὸς τὰ πάντα ποιῆσαι, δημιουργεῖ καὶ ὁ Υἱός, οὐδ' αὖ πάλιν, ὡς ἀσθενοῦντος τοῦ Υἱοῦ εἰς τὴν δημιουργίαν, συμπαραλαμβάνεται τὸ Πνεῦμα (ἀληθὲς γὰρ τό, «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο»), ἀλλ' ἵνα τὸ τῆς Τριάδος ὁμο-
 10 οῦσιον καὶ ὁμότιμον καὶ ὁμοδύναμον ἡμῖν παραστήσῃ, λέγει τὰ αὐτὰ ποτὲ μὲν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, ποτὲ δὲ ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ, ποτὲ δὲ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος γεγενῆσθαι. Οὕτω γὰρ καὶ μιᾶς τινος οὐσίας θείας ἠρτῆσθαι πάντα νοοῦμεν. Ὡς γὰρ ἐνούσιος καὶ ἐνυ-
 15 πόστατος ὁ Μονογενὴς ἐξ αὐτοῦ ἀπαθῶς ἐγεννήθη, καὶ τὸ Πνεῦ-
 20 μα δὲ καὶ αὐτὸ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον, ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει τυγχάνει· ὥστε μίαν οὐσίαν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι χαρακτηρίζεσθαι, καὶ μηδετέραν αὐτῶν τῷ τῆς οὐσίας λόγῳ ἡλλοτριωμένην θεωρεῖσθαι, μόναις δὲ ιδιότησι χαρακτηριστικαῖς, εἴτ' οὖν διοριστικαῖς, ἀλλήλων νοεῖσθαι. Πῶς οὖν ἰδιάζουσα ἐνέργεια, ὧν μία
 20 καὶ ἡ οὐσία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ βούλησις; ὧν γὰρ ταῦτα κοινά, μία πάντως ἐνέργεια.

Ἄπολογία Κυρίλλου.

| Ἄρά μοι μαρτύρων δεήσει φωνῆς πρὸς τὸ ἀποφῆναι τοὺς δι' ἐναντίας εἰκαιολόγους ἐθέλοντας, καὶ ταῖς καθ' ἡμῶν δυσφη-
 25 μίαις ἀπεριοσκέπτως χρωμένους; Ἄλλ', οἶμαι, τουτί καὶ μόνος ὁ παρ' αὐτῶν διαδείξει λόγος· Ἐν μὲν γὰρ τῷ προκειμένῳ ἀναθεματικῷ δισχυρισάμεθα σαφῶς ἴδιον εἶναι τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ μὴν, ὅτι δι' αὐτοῦ τετέλεκε τὰς θεοσημείας. Οἱ δέ, καίτοι πολλάκις ἐπιλήσιμονά με τῶν ἐμαντοῦ λόγων γενέσθαι δι-
 30 σχυριζόμενοι, προήκουσιν εἰς τοῦτο κωθείας αὐτοῖ, καὶ μὴν καὶ ἀβελτηρίας, ὡς οἶεσθαί με λέγειν οὐ διὰ τοῦ Πνεύματος ἐκβάλ-

ἀλλ' ἀνήκει στήν Τριάδα ἢ ἐνέργεια κάθε ὑπόστασης πού μνημονεύεται στή Γραφή. "Ὅπως βέβαια καί ὅλη τή δημιουργία ἄλλοτε ἢ Γραφή τή λέγει ἔργο τοῦ Υἱοῦ, λέγοντας, «Μέ τόν Λόγο τοῦ Κυρίου στερεώθηκαν οἱ οὐρανοί», κι ἄλλοτε ἔργο τοῦ Πνεύματος, μέ αὐτά πού προσθέτει· «Καί ὅλη ἡ δύναμη αὐτῶν ἀπό τὸ Πνεῦμα τοῦ στόματος του»⁶⁵. "Ὅχι ὅμως ὅτι δημιουργεῖ καί ὁ Υἱός ἐπειδή δέν ἔχει ὁ Θεός τή δύναμη νά κάνει τὰ πάντα, οὔτε πάλι ἐπειδή ἀδυνατεῖ ὁ Υἱός νά δημιουργήσει, συμπαραλαμβάνεται ὡς βοηθός του τὸ Πνεῦμα (γιατί ἀληθεύει ὁ λόγος, «τὰ πάντα ἐγιναν ἀπό αὐτόν»⁶⁶), ἀλλά γιά νά μᾶς παρουσιάσει ὅτι ἡ Τριάδα εἶναι ὁμοούσια, ὁμότιμη καί ὁμοδύναμη, λέγει ὅτι τὰ ἴδια ἄλλοτε ὅτι δημιουργήθηκαν ἀπό τόν Πατέρα, ἄλλοτε ἀπό τόν Υἱό, κι ἄλλοτε ἀπό τὸ ἅγιο Πνεῦμα. "Ἐτσι βέβαια νοοῦμε ὅτι τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἀπό μία θεία οὐσία. "Ἐχοντας δηλαδή ὁ Μονογενής τήν ἴδια οὐσία μέ αὐτόν καί δική του ὑπόσταση, γεννήθηκε ἀπαθῶς ἀπό αὐτόν, καί τὸ Πνεῦμα πάλι κι αὐτὸ ἐκπορευόμενο ἀπό αὐτόν, ἔχει τή δική του ὑπόσταση, ὥστε νά χαρακτηρίζεται μία οὐσία μέ τρεῖς ὑποστάσεις. καί καμμιᾶ ἀπό τίς τρεῖς νά μὴ θεωρεῖται ἀποξενωμένη ἀπό τήν οὐσία, ἀλλά νά νοοῦνται μόνο μέ ἰδιότητες πού τίς χαρακτηρίζουν ἢ τίς χωρίζουν τή μιά ἀπό τίς ἄλλες. Πῶς λοιπόν εἶναι ξεχωριστή ἐνέργεια, αὐτῶν πού εἶναι μία ἢ οὐσία καί ἡ δύναμη καί ἡ βούληση; Γιατί αὐτῶν πού αὐτὰ εἶναι κοινά, μία εἶναι ὁπωσδήποτε ἢ ἐνέργειά τους.

Ἐπολογία Κυρίλλου.

Χρειάζονται ἄραγε μαρτυρίες μαρτύρων γιά νά ἀποκαλύψουμε τοὺς ἀντιπάλους μας πού θέλουν νά ματαιολογοῦν καί νά ἐκτοξεύουν ἐναντίον μας ἀπερίσκεπτα τίς κατηγορίες τους; Ἀλλά, νομίζω, ὅτι αὐτὸ θὰ τὸ ἀποδείξει ὁ δικός τους καί μόνο λόγος. Γιατί σὸν προκείμενο ἀναθεματισμὸ ἰσχυρισθήκαμε μέ σαφήνεια, ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι τοῦ Υἱοῦ, καί ἀκόμα ὅτι μέσω αὐτοῦ εἶχε ἐπιτελέσει τὰ θαύματά του. Αὐτοὶ ὅμως, μολονότι ἰσχυρίζονται ὅτι ἐγὼ πολλές φορές λησμόνησα τοὺς λόγους μου, προχωροῦν οἱ ἴδιοι σὲ τέτοιο σημεῖο ἡλιθιότητος καί βέβαια καί ἀνοησίας, ὥστε νά νομίζουν πῶς

65. Ψαλμ. 32, 6.

66. Ἰω. 1, 3.

λειν τὸν Ἰησοῦν τὰ δαιμόνια. Ἐὰρ οὐκ ἐναργῆς συκοφαντία τοῦτό γε; Εἰ μὴ γὰρ οὐκ ἀξιοῦσιν ὁμολογεῖν θεοσημείας εἶναι τρόπον τὸ ἐκβάλλεσθαι τὰ δαιμόνια, λεγόντων ἃ βούλονται, ποιείτωσαν κατ' ἐμοῦ τὸ χρῆμα γραφήν, ἐγκαλείτωσαν, ὅτι μὴ τοῦτο 5 ἔφην ἐναργῶς, σιωπήσας τὰς θεοσημείας. Εἰ δὲ ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ ἐκβάλλεσθαι τὰ δαιμόνια τρόπος ἂν εἴη, καὶ οὐκ ἀθαύματος, τῆς θεοσημείας, τί δήποτε, μεθέντες ὡς ἀκερδῆς τὸ ἐλέσθαι μᾶλλον εὐστομεῖν καὶ τὸ χρῆναι λαλεῖν τὴν ἀλήθειαν ὡς ἔωλον παραιτούμενοι, τὸ τῆς καθ' ἡμῶν ἀθυροστομίας τετιμήκασι 10 χρῆμα, καὶ οὐκ ἐν μικρῷ πεποιήνται λόγῳ τὸ οὕτω κατεψεγμένον παρά τε Θεῷ καὶ ἀνθρώποις; Ἐπιλελησθαι δέ μοι δοκοῦσι λέγοντος τοῦ Χριστοῦ. «Πῶς ἐρεῖς τῷ ἀδελφῷ σου, Ἀδελφέ, ἄφες ἐκβάλω τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ ἰδοὺ ἡ δοκὸς ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ; Ὑποκριτά, ἐκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ 15 ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε ἐμβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου».

Ὅτι μὲν γὰρ ὁμοούσιός τε ἐστὶν ἡ ἁγία Τριάς, ἰσοσθενῆς τε καὶ ἰσουργός, οὐ διὰ γε τοῦ παρ' ὑμῶν ἐγνώκαμεν λόγου, πεπληροφορήμεθα δὲ μᾶλλον ἐκ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς. Ὅτι δὲ κατ' 20 οὐδένα τρόπον τοῖς τῆς ὀρθῆς πίστεως διαλυμανεῖται λόγοις, ὀνίησι δὲ μᾶλλον ὁ προκείμενος ἀναθεματισμός, ἀταλαίπωρον ἰδεῖν. Τοὺς γὰρ τοι διαιροῦντας τὸν ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, μερίζοντάς τε αὐτόν, ὡς ἤδη πλειστάκις εἰρήκαμεν, εἰς ἄνθρωπον ἰδικῶς, καὶ εἰς Θεὸν Λόγον ἰδικῶς, ὡς δύο νοεῖσθαι πρόσωπά τε καὶ 25 ὑποστάσεις διεσχοινομένας ἀπ' ἀλλήλων, τοῦτο δοῦν οὐκ ἔα· οὔτε μὴν ἐφίησι λέγειν ὡς ἕνα κοινὸν ἄνθρωπον ἐνηργῆσθαι παρὰ τοῦ Πνεύματος τὸν Ἰησοῦν, πρὸς γε τὸ δύνασθαι κατορθοῦν τὰς θεοσημείας ἐπεὶ κατ' οὐδένα διοίσει τρόπον τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἢ γοῦν προφητῶν, οἳ διὰ τῆς ἄνωθεν ἡμερότητας τῶν θείων χαρι- 30 σμάτων ἀναπυμπλάμενοι φαῖεν ἂν εἰκότως «Χάριτι Θεοῦ ἐσμεν ὃ ἐσμεν». Ἀλλὰ τοῖς μὲν ἁγίοις ἀνδράσιν, οἷς ἢ τῶν παρὰ Θεοῦ χαρι-

λέγω ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν βγάζει τὰ δαιμόνια διὰ τοῦ Πνεύματος. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἄραγε καθαρὴ συκοφαντία; Ἄν λοιπὸν δὲν θέλουν νὰ ὁμολογήσουν ὅτι εἶναι εἶδος θαύματος ἢ ἀπομάκρυνση τῶν δαιμονίων, λέγοντας ὅτι θέλουν, ἄς καταγγείλουν τὸ πρᾶγμα ἐναντίον μου, ἄς μὲ κατηγορήσουν ὅτι αὐτὸ δὲν τὸ εἶπα μὲ σαφήνεια, ἀλλ' ἀποσιώπησα τὰ θαύματα. Ἄν ὅμως μαζί μὲ τὰ ἄλλα καὶ ἡ ἐκδίωξη τῶν δαιμονίων εἶναι τρόπος θαύματος, καὶ μάλιστα θαυμαστός, γιατί τέλος πάντων, ἀφήνοντας ὡς ἀνώφελο πρᾶγμα τὴν προτίμηση τοῦ καλοῦ λόγου καὶ παραιτώντας ὡς ἀνούσια τὴ συνήθεια νὰ λένε τὴν ἀλήθεια, τιμοῦν τὴν ἐναντίον μας ἀθυροστομία καὶ καταγίνονται πάρα πολὺ μ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ποὺ εἶναι τόσο ἀξιόμημπο ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους; Ἐχουν λησμονήσει, μοῦ φαίνεται, αὐτὸ ποὺ ὁ λέγει Χριστός· «Πῶς θὰ πεῖς στὸν ἀδελφό σου, Ἀδελφέ, ἄφησε νὰ βγάλω τὸ καρφὶ ἀπὸ τὸ μάτι σου, τὴ στιγμὴ ποὺ τὸ δοκάρει εἶναι μέσα στὸ δικό σου μάτι; Ὑποκριτῆ, βγάλε πρῶτα τὸ δοκάρει ἀπὸ τὸ μάτι σου, καὶ τότε θὰ δεῖς νὰ βγάλεις τὸ καρφὶ ἀπὸ τὸ μάτι τοῦ ἀδελφοῦ σου»⁶⁷.

Ὅτι βέβαια ἡ ἁγία Τριάδα εἶναι ὁμοούσια, ἔχει ἴση δύναμη καὶ πράττει ἴσα ἔργα, δὲν τὸ μάθαμε ἀσφαλῶς ἀπὸ τὰ δικά σας λεγόμενα, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ἔχομε πληροφορηθεῖ ἀπὸ τὴ θεόπνευστη Γραφή. Ὅτι ὅμως μὲ κανένα τρόπο δὲν θὰ βλάψει τοὺς λόγους τῆς ὀρθῆς πίστεως, ἀλλὰ ὠφελεῖ μᾶλλον ὁ ἀναθεματισμὸς αὐτός, εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ δοῦμε. Γιατί αὐτοὺς ποὺ διαιροῦν τὸν ἕνα Κύριο Ἰησοῦ Χριστό, χωρίζοντάς τον, ὅπως πολλές φορές ἤδη εἶπαμε, χωριστὰ σὲ ἄνθρωπο καὶ χωριστὰ σὲ Θεὸ Λόγο, ὥστε νὰ νοοῦνται δύο πρόσωπα καὶ ὑποστάσεις, διαχωρισμένα μεταξύ τους, αὐτὸ δὲν ἀφήνει (ὁ ἀναθεματισμὸς) νὰ τὸ πράξουν, οὔτε βέβαια ἐπιτρέπει νὰ λέμε, ὅτι ὁ Ἰησοῦς λάμβάνει τὴν ἐνέργεια ἀπὸ τὸ Πνεῦμα σὰν ἕνας κοινὸς ἄνθρωπος, στὸ νὰ μπορεῖ νὰ πραγματοποιεῖ τὰ θαῦματα. Γιατί δὲν θὰ διαφέρει μὲ κανένα τρόπο ἀπὸ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους ἢ τοὺς προφήτες, οἱ ὁποῖοι γεμᾶτοι ἀπὸ τὰ θεῖα χαρίσματα τῆς οὐράνιας ἀγαθότητος θὰ ποῦν εὐλογα· «Μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ εἴμαστε αὐτὸ ποὺ εἴμαστε»⁶⁸. Ἀλλὰ στοὺς ἁγίους ἄνδρες βέβαια, στοὺς ὁποίους

68. Α' Κορ. 15, 10.

σμάτων ἐμπρέπει διανομή, ἀρμόσειεν ἂν εἰκότως ἢ τοιάδε φωνή, Χριστῶ δὲ οὐκέτι. Ἴδιον γὰρ αὐτῶ τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ἅγιον, καθάπερ ἀμέλει καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ἐνεργεῖ δὲ ὡσπερ ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Πνεύματος, οὕτω καὶ αὐτός. Καὶ γοῦν, καίτοι λέγων 5 Ἰουδαίοις, «Πολλὰ καλὰ ἔδειξα ὑμῖν ἔργα παρὰ τοῦ Πατρός μου», καί, «Ἀπ' ἐμαντοῦ οὐ λαλῶ, ὁ δὲ Πατὴρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτός», ἔφη δὲ πάλιν «Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια», τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖαν ἀνατιθεὶς ἐαυτῶ τε καὶ τῶ Πατρὶ διὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας. Καὶ 10 πολὺς ἂν γένοιτο καὶ μακρὸς ὁ περὶ τούτων λόγος, δεῖ δέ, οἶμαι, καιροῦ τοῦ καθήκοντος τοῖς ἐθέλουσι κατευρύνειν αὐτόν.

Οὐκοῦν οὐχ ὡς ἀλλοτρία δυνάμει τῇ διὰ Πνεύματος ἐνηργῆσθαι φάμεν τὸν Ἐμμανουήλ, ἀποκεχρηῆσθαι δὲ μᾶλλον αὐτῇ θεϊκῶς, καὶ ἰδίαν ἔχειν τὴν τοῦ ὁμοουσίου Πνεύματος δύναμιν. Οἱ μὲν 15 γὰρ μακάριοι μαθηταὶ τὰ σημεῖα ποιοῦντες ἔλεγον, «Ἄνδρες, τί ἡμῖν προσέχετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεπονηκόσι τοῦ περιπατεῖν τὸν τῇ Ὁραίᾳ πύλῃ προῖξήσαντα χολόν; Ἴδιον δὲ Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ». Τοῖς γε μὴν κατασκώπτειν ἐθέλουσι τὰ παρ' ἡμῶν, ἐκεῖνό φάμεν· Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἀπάδει ταῖς αὐτῶν διανοίαις τὸ 20 μερίζεσθαι τὸ ἀμέριστον καὶ ὡς κοινὸν ἄνθρωπον ἐνηργῆσθαι λέγειν διὰ τοῦ Πνεύματος τὸν Ἰησοῦν, οὐ πολὺς τῶν οὕτω διακειμένων ὁ λόγος. Εἰ δὲ Χριστὸν ἓνα καὶ Υἱὸν καὶ Κύριον ὁμολογούντων ὑπάρχειν, τὸν αὐτὸν ὄντα Θεόν τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον, πιστευέτωσαν μεθ' ἡμῶν, ὡς οὐκ ἐνεργεῖα μᾶλλον ὡς κρείττονι παρ' 25 αὐτόν καὶ ἀλλοτρία δυνάμει τῇ διὰ τοῦ Πνεύματος, ἐνεργεῖα δὲ μᾶλλον αὐτόν τὰς θεοσημείας, ὡς δι' ἰδίου Πνεύματος, ἐν ᾧ καὶ πᾶσα τῶν γενητῶν ἢ δύνάμεις. Πεπαύσονται γὰρ οὕτω διαλοιδροούμενοι μάτην καὶ τοὺς τῆς βασιλείας ὀδόντας ἡμῖν ἐπιτροῖζοντες.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Γ'.

30 Ἀρχιερέα καὶ ἀπόστολον τῆς ὁμολογίας ἡμῶν γεγενῆσθαι

πρέπει ἢ διανομὴ τῶν χαρισμάτων, θὰ μπορούσε εὐλογα νὰ ταιριάσει αὐτὸς ὁ λόγος, ὄχι ὅμως καὶ στὸν Χριστό. Γιατὶ εἶναι δικό του τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὅπως βέβαια καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα, καὶ ὅπως ὁ Πατέρας ἐνεργεῖ μέσω τοῦ Πνεύματος, ἔτσι κι αὐτός. Γι' αὐτό, μολονότι λέγει στοὺς Ἰουδαίους, «Πολλὰ καλὰ ἔργα σὰς ἔδειξα ἀπὸ τον Πατέρα μου»⁶⁹, καὶ «Δὲν μιλῶ ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου· ὁ Πατέρας μου, ποὺ μένει μέσα μου, αὐτὸς κάνει τὰ ἔργα»⁷⁰, εἶπε πάλι κάπου· «Ἄν ἐγὼ βγάλω τὰ δαιμόνια μὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»⁷¹, ἀποδίδοντας τὴν ἐνέργεια μέσω τοῦ Πνεύματος καὶ στὸν ἑαυτό του καὶ στὸν Πατέρα λόγω τῆς ταυτότητα τῆς οὐσίας. Καὶ θὰ μπορούσε νὰ γίνε πολὺς καὶ μακρὸς ὁ λόγος γι' αὐτά, χρειάζονται ὅμως, νομίζω, τὴν κατάλληλη εὐκαιρία γιὰ νὰ τὸν ἐπεκτείνουν ὅσοι θέλουν.

Δὲν λέμε λοιπὸν ὅτι ὁ Ἐμμανουὴλ λαμβάνει τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος σὰν νὰ εἶναι αὐτὴ ξένη, ἀλλὰ μᾶλλον τὴ χρησιμοποιεῖ μὲ τρόπο θεϊκό, καὶ ἔχει δική του τὴ δύναμη τοῦ ὁμοούσιου Πνεύματος. Γιατὶ οἱ μακάριοι μαθητές, κάνοντας τὰ θαύματά τους, ἔλεγαν, «Ἄνδρες, γιατί προσέχετε σ' ἐμᾶς, σὰ νὰ ἔχομε κάνει μὲ τὴ δική μας δύναμη ἢ τὴν εὐσέβεια νὰ περπατήσει ὁ χωλὸς ποὺ ἦταν ξαπλωμένος στὴν Ὠραία πύλη;»⁷². Εἶναι λοιπὸν δικό του τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ. Σ' αὐτοὺς ὅμως ποὺ θέλουν νὰ καταχλευάζουν τὰ δικά μας λέμε ἐκεῖνο· Ἄν δὲν ταιριάζει στὴ λογική τους τὸ νὰ μερίζεται ὁ ἀμέριστος καὶ νὰ λένε ὅτι σὰν κοινὸς ἄνθρωπος ἔχει λάβει ὁ Ἰησοῦς τὴν ἐνέργεια μέσω τοῦ Πνεύματος, δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει πολὺ γι' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν αὐτὴ τὴ διάθεση. Ἄν ὅμως ὁμολογοῦν ὅτι ὑπάρχει ἓνας Χριστὸς καὶ Υἱὸς καὶ Κύριος καὶ ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι Θεὸς μαζί καὶ ἄνθρωπος, ἃς πιστεύουν μαζί μας ὅτι ὄχι μὲ ἐνέργεια μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτὸν καὶ μὲ δύναμη ξένη τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' αὐτὸς μᾶλλον ἐνεργεῖ τὰ θαύματα μὲ τὸ δικό του Πνεῦμα, σὸ ὅποιο ὑπάρχει καὶ ὅλη ἡ δύναμη τῶν γεν(ν)ητῶν. Γιατὶ ἔτσι θὰ παύσουν νὰ μᾶς κατηγοροῦν μάταια καὶ νὰ μᾶς τρίξουν τὰ δόντια τοῦ φθόνου τους.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Γ'.

Ἡ ἅγια Γραφή λέγει ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγίνε ἀρχιερέας καὶ ἀπόστο-

71. Μτθ. 12, 28.

72. Πράξ. 3, 12-13.

Χριστὸν ἢ θεία λέγει Γραφή, προσκεκομικέναι δὲ ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς ὁσμὴν εὐωδίας τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Εἴ τις τοίνυν ἀρχιερέα καὶ ἀπόστολον ἡμῶν γεγενῆσθαι φησιν οὐκ αὐτὸν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ὅτε γέγονε σὰρξ καὶ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, 5 ἀλλ' ὡς ἕτερον παρ' αὐτόν, ἰδικῶς ἄνθρωπον ἐκ γυναικός, ἢ, εἴ τις λέγει ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσενεγκεῖν αὐτόν τὴν προσφορὰν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ὑπὲρ μόνων ἡμῶν (οὐ γὰρ ἂν ἐδεήθη προσφορᾶς ὁ μὴ εἰδὼς ἁμαρτίαν), ἀνάθεμα ἔστω.

Ἀντίρρησις τῶν Ἀνατολικῶν.

10 Εἰ ἀρχιερεὺς ὁ Θεὸς Λόγος, τίνι Θεῷ αὐτοῦ ἢ ποιῶν τὰ τῆς θεραπείας προσφέρει; Ἀλλ' ἐπελάθετο τοῦ μακαρίου Παύλου εἰπόντος· «Οὐ γὰρ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθεῖσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπειραμένον δὲ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας». Τίς οὖν ἔστιν ὁ πεπειραμένος; ὁ Θεὸς 15 Λόγος, ἢ ἡ ἀνθρωπεῖα φύσις τὸ τοῦ Δαυὶδ σπέρμα; Καὶ πάλιν «Οὐχ ἑαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλὰ καλούμενος ὑπὸ Θεοῦ, καθὼς περ Ἀαρῶν· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε γενέσθαι ἀρχιερέα». Τίς οὖν ὁ τῷ Ἀαρῶν κατὰ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα, καὶ τῷ μὴ ἀφ' ἑαυτοῦ λαμβάνοντι τὴν τιμὴν, ἀλλὰ καλου- 20 μένω ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν ἀξίαν τῆς ἱερωσύνης ἀναβαίνοντι συγκρινόμενος; Ἡ θεία φύσις, ἢ τῷ Πατρὶ συναῖδιος, ἢ πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἴδια ἔχουσα; Εἰς ποῖον ἀξίωμα μείζον ἑαυτῆς ἀνέβαινε; Καὶ φήσομεν τὴν ἱερωσύνην ἀξιοτέραν τῆς θείας φύσεως ὑπάρχειν, πρὸς ἣν οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θε- 25 οῦ κατ' αὐτὴν ἀνέβαινε, καὶ δι' αὐτῆς ἐδοξάζετο, ἢ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ ἢ γενομένη καὶ ὀρισθεῖσα, ἢ καὶ ὡς ὤμοσεν ὁ Θεός, κατὰ τὸν Ψαλμωδόν, δώσειν εἰς τὸν αἰῶνα τὸ τῆς ἱερωσύνης; «Ὁμοσε», γὰρ, φησί, «Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ». Ἡ θεότης τοῦ Μονογε-

73. Ἐδρ. 3, 1.

74. Ἐφ. 5, 2.

λος τῆς πίστεώς μας⁷³, καὶ πρόσφερε τὸν ἑαυτό του γιὰ τὴ σωτηρία μας σὰν εὐωδία εὐχάριστη στὸν Θεὸ καὶ Πατέρα⁷⁴. Ἐάν κάποιος λοιπὸν λέγει, ὅτι ἔγινε ἀρχιερέας καὶ ἀπόστολος ὄχι αὐτὸς ὁ Λόγος ποὺ προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα ὅταν ἔγινε σὰρκα καὶ ἄνθρωπος σὰν ἐμᾶς, ἀλλὰ σὰν ἕνας ἄλλος ἀπὸ αὐτὸν καὶ ξεχωριστὸς ἄνθρωπος ποὺ προῆλθε ἀπὸ γυναίκα, ἢ ἂν κάποιος λέγει ὅτι πρόσφερε τὴν προσφορὰ ὑπὲρ τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ ὄχι μᾶλλον μόνο γιὰ μᾶς (γιατὶ δὲν θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ χρειασθεῖ προσφορὰ αὐτὸς ποὺ δὲν γνώρισε ἁμαρτία), αὐτὸς νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἐντίρρηση τῶν ἀνατολικῶν.

Ἐάν εἶναι ἀρχιερέας ὁ Θεὸς Λόγος, σὲ ποιὸν Θεὸ του ἢ σὲ ποιὸν ἄλλο προσφέρει τὴν ὑπηρεσία του; Λησμόνησε ὅμως τὸν μακάριο Παῦλο ποὺ εἶπε· «Γιατὶ δὲν ἔχομε ἀρχιερέα ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ παρασταθεῖ μὲ συμπάθεια στὶς ἀδυναμίες μας, ἀλλὰ ποὺ ἔχει δοκιμασθεῖ σὲ ὅλα ὅμοια μ' ἐμᾶς χωρὶς ἁμαρτία»⁷⁵. Ποιὸς εἶναι λοιπὸν αὐτὸς ποὺ ἔχει δοκιμασθεῖ; Ὁ Θεὸς Λόγος ἢ ἡ ἀνθρώπινη φύση, ὁ ἀπόγονος τοῦ Δαβὶδ; Καὶ πάλι· «Δὲν παίρνει κανεὶς τὴν τιμὴ ἀπὸ μόνος του, ἀλλὰ καλούμενος ἀπὸ τὸν Θεὸ, ὅπως ὁ Ἄαρών. Ἐτσι καὶ ὁ Χριστὸς, δὲν ἔλαβε ἀπὸ μόνος του τὴ δόξα νὰ γίνῃ ἀρχιερέας»⁷⁶. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι αὐτὸς ποὺ συγκρίνεται μὲ τὸν Ἄαρών ὡς πρὸς τὴν ἱερωσύνη καὶ κατὰ τὸ ὅτι δὲν παίρνει γιὰ τὸν ἑαυτό του τὴν τιμὴ, ἀλλὰ καλεῖται ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ἀνεβαίνει στὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης; Ἡ θεία φύση, ἢ συναιώνια μὲ τὸν Πατέρα, αὐτὴ ποὺ ἔχει δικὰ της ὅλα ὅσα εἶναι τοῦ Πατέρα; Σὲ ποιὸ ἀξίωμα ἀνέβαινε μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ εἶχε ἡ ἴδια; Καὶ θὰ ποῦμε ὅτι ἡ ἱερωσύνη ἔχει μεγαλύτερη ἀξία ἀπὸ τὴ θεία φύση, στὴν ὁποία δὲν ἀνέβαινε ἀπὸ μόνος του, ἀλλὰ καλούμενος ἀπὸ τὸν Θεὸ, καὶ μέσω τῆς ὁποίας δοξαζόταν; Ἡ ἡ φύση ποὺ προῆλθε καὶ ὀρίσθη ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ Δαβὶδ, στὴν ὁποία καὶ ὅπως ὀρκίσθη ὁ Θεός, σύμφωνα μὲ τὸν Ψαλμωδὸ, θὰ δώσει στὸν αἰῶνα τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης; Γιατὶ λέγει· «Ὀρκίσθη ὁ Κύριος, καὶ δὲν θ' ἀλλάξει γνώμη· ἐσὺ εἶσαι ἱερέας στὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ»⁷⁷. Ἡ θεότητα τοῦ Μονο-

75. Ἐβρ. 4, 15.

76. Ἐβρ. 5, 4-5.

77. Ψαλμ. 109, 4.

νοῦς ἐνωμότους ὑποσχέσεις παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐλάμβανε, λήψεσθαι τὴν ἱερωσύνην εἰς τὸν αἰῶνα καὶ παρ' αὐτῇ δοξασθήσεσθαι; Καὶ τίς ἡμῶν ἀνάσχοι ταῦτα λεγόντων ἢ νοούντων, καὶ οὐκ εὐτελίσει ἡμᾶς, Θεὸν εἰσάγοντας χειροτονοῦμενον ἀρχιερέα, καὶ ἐνωμό-
 5 τους ὑποσχέσεις λαμβάνοντα, καλεῖσθαι τε εἰς τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα, καὶ οὐχ ἑαυτῷ λαμβάνοντα τὴν τιμὴν, ἀλλ' εἰς ταύτην καλούμενον, καὶ συγκρινόμενον τῷ πρώτῳ τὴν ἱερωσύνην λαβόν-
 τι; Καὶ πάλιν φησί, καθὼς καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει· «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ». Καὶ τίς πάλιν κατὰ τὴν ἱερω-
 10 σύνην Μελχισεδέκ ἀπεικασται; Ἔρα ὅσιον τὸν Θεὸν ὑπολαμβάνειν, ἢ τὴν ἐξ ἡμῶν ληφθεῖσαν σάρκα, τὴν ἐνωθεῖσαν ἀχωρίστως ἅμα καὶ ἀσυγχύτως συνημμένην;

Καὶ πάλιν φησὶν· «Ὅς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δεή-
 σεις τε καὶ ἰκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θα-
 15 νάτου μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρῶν προσενέγκας, καὶ εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαθείας». Ἔρα ὁ Θεὸς Λόγος δεήσεις καὶ ἰκετηρίας καὶ μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς πρὸς τινὰ δυνάμενον σώ-
 ζειν αὐτὸν προσφέρων, εἰσηκούσθη ἀπὸ τῆς εὐλαθείας καὶ ἔμα-
 θεν ἀφ' ὧν ἔπαθε τὴν ὑπακοήν; Εἰ τοίνυν ὁ Θεὸς Λόγος ἀρχιε-
 20 ρεὺς καὶ ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθεν αὐτός, καὶ ἐτελειώθη. Ἀλλὰ μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ διάνοια περὶ τοῦ παθόντος ἀκούσασα,
 «Καίπερ ὢν Υἱός». Οὐ γὰρ δύο υἱούς φάμεν, τὸν τε παθόντα, καὶ τὸν ἀπαθῆ μείναντα· οὐ γὰρ κεχωρισμένως καὶ ἰδιαζόντως τῆς θεότητος ὁ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ Υἱὸς ὠνόμασται, ὡς οὐδὲ ἡ θεό-
 25 τῆς μετὰ τὴν ἔνωσιν ἄνευ τῆς φαινομένης σαρκὸς Υἱὸς προσηγό-
 ρευνται· τὸ γὰρ τῆς υἰότητος μετὰ τὴν ἔνωσιν ἑκατέραις ταῖς φύ-
 σεσιν ἓν, οὐ κεχωρισμέναις ἀλλήλων. Οὐ γὰρ μετὰ τὴν ἔνωσιν χωρισμὸς ἐπεγένετο· μένει γὰρ αἰώνιος ἡ ἔνωσις Ἀλλὰ γὰρ καὶ
 ἐν τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς ἡ θεότης ἀχώριστος, ἀπαθῆς μένουσα,
 30 καὶ τὰ θεοπρεπῆ διὰ τῆς σαρκὸς ἐπετελεῖτο· ὅθεν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν ὁμολογοῦμεν, ἀσυγχύτων τῶν φύσεων μενουσῶν· οὐκ ἄλλον καὶ ἄλλον λέγοντες, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν

γενουῦς ἔπαιρνε ἔνορκες ὑποσχέσεις ἀπὸ τὸν Θεό, ὅτι θὰ λάβει τὴν ἱερωσύνη στὸν αἰῶνα, καὶ θὰ δοξασθεῖ ἀπὸ αὐτήν; Καὶ ποιὸς θὰ σᾶς ἀνεχθεῖ νὰ λέτε ἢ νὰ σκέπτεστε αὐτὰ, καὶ δὲν θὰ σᾶς ἐλεηνολογήσει, παρουσιάζοντας τὸν Θεὸ νὰ χειροτονεῖται ἀρχιερέας καὶ νὰ λαμβάνει ἔνορκες ὑποσχέσεις, ἀλλὰ καὶ νὰ καλεῖται στὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης καὶ νὰ μὴν λαμβάνει γιὰ τὸν ἑαυτὸ του τὴν τιμὴ, ἀλλὰ καλεῖται σ' αὐτήν καὶ συγκρίνεται μὲ τὸν πρῶτο πού ἔλαβε τὴν ἱερωσύνη; Καὶ πάλι λέγει, ὅπως λέγει καὶ ἄλλοῦ· «Σὺ εἶσαι ἱερέας στὸν αἰῶνα, κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ»⁷⁸. Καὶ ποιὸς πάλι παρομοιάζεται ὡς πρὸς τὴν ἱερωσύνη μὲ τὸν Μελχισεδέκ; Εἶναι ἄραγ σωστὸ νὰ ὑπονοοῦμε τὸν Θεὸ ἢ τὴν σάρκα πού πάρηκε ἀπὸ ἐμᾶς καὶ συνάμα ἔχει ἔνωθεῖ μαζί μας ἀχώριστα καὶ ἔχει συναφθεῖ κατὰ τρόπο ἀσύγχυτο;

Καὶ πάλι λέγε· «Ὁ ὁποῖος κατὰ τὶς ἡμέρες τῆς ἔνσαρκης παρουσίας του, ἀφοῦ πρόσφερε δεήσεις καὶ παρακλήσεις μὲ φωνὴ μεγάλη καὶ μὲ δάκρυα σ' ἐκεῖνον πού μποροῦσε νὰ τὸν σώσει ἀπὸ τὸν θάνατο, εἰσακούσθηκε χάρη στὴν εὐλάβειά του»⁷⁹. Ἄραγε ὁ Θεὸς Λόγος σὲ ποιὸν πρόσφερε δεήσεις καὶ παρακλήσεις μὲ δυνατὴ φωνὴ πού μποροῦσε νὰ τὸν σώσει καὶ εἰσακούσθηκε χάρη στὴν εὐλάβεια καὶ διδάχθηκε ἀπὸ τὰ παθήματά του τὴν ὑπακοή; Ἄν λοιπὸν εἶναι ἀρχιερέας ὁ Θεὸς Λόγος, καὶ ἔμαθε ἀπὸ ὅσα ὁ ἴδιος ἔπαθε καὶ ἔγινε τέλειος. Ἄλλὰ ἄς μὴν ταράζεται ὁ νοῦς σας ἀκούοντας γι' αὐτὸν πού ἔπαθε, «Ἄν καὶ ἦταν Υἱός»⁸⁰. Γιατὶ δὲν λέμε δύο Υἱούς, ἐκεῖνον πού ἔπαθε καὶ αὐτὸν πού ἔμεινε ἀπαθής· γιατί δὲν ὀνομάσθηκε χωρὶα ἀπὸ τὴ θεότητα καὶ καθ' ἑαυτὸν ὁ Υἱὸς πού προέρχεται ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ Δαβὶδ, ὅπως οὔτε ἡ θεότητα μετὰ τὴν ἔνωση ὀνομάσθηκε Υἱὸς χωρὶς τὴν ὄρατὴ σάρκα. Γιατὶ ἡ υἰότητα μετὰ τὴν ἔνωση εἶναι ἓνα καὶ γιὰ τὶς δύο φύσεις, καὶ ὄχι χωρισμένες ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη. Γιατὶ μετὰ τὴν ἔνωση δὲν ἔγινε χωρισμὸς· ἡ ἔνωση παραμένει αἰώνια. Ἄλλὰ καὶ στὰ πάθη τῆς σάρκα ἡ θεότητα μένει ἀχώριστη, παραμένοντας ἀπαθής ἀλλὰ καὶ τὰ πρέποντα στὸν Θεὸ μέσω τῆς σάρκα ἐκτελοῦνταν. Γι' αὐτὸ ὁμολογοῦμε ἓνα καὶ τὸν αὐτὸ Υἱό, στὸν ὁποῖο οἱ φύσεις μένουν ἀσύγχυτες. Καὶ δὲν λέμε ἄλλος ὁ ἓνας καὶ ἄλλος ὁ ἄλλος -μὴ γένοιτο!- ἀλλὰ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸ. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν

78. Ἐβρ. 5. 6.

79. Ἐβρ. 5. 7.

80. Ἐβρ. 5. 8.

αυτόν. Ἀρχιερέα οὖν καὶ ἀπόστολον ἡμῶν γεγενῆσθαι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν κατὰ τὰς θείας Γραφὰς οὐδεὶς ἂν οὐχ ὁμολογήσειεν· οὐ κεχωρισμένον μέντοι ἰδικῶς ἄνθρωπον ἐκ γυναικὸς τοῦ Θεοῦ Πατρὸς Λόγου, ὡς εἶναι τὸ ἐκ σπέρματος 5 Δαυῖδ ἠνωμένον ἀσυγχύτως, ἀφράστως καὶ ἀχωρίστως τῷ ἐκ Πατρὸς Λόγῳ, ἀρχιερέα πεπειραμένον κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας, καὶ μαθόντα ἀφ' ὧν ἔπαθε τὴν ὑπακοήν, προσκεκομικότητα δὲ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν μόνων τὴν ἰδίαν σάρκα. Οὐ γὰρ ἀμαθῶς φήσομεν τὸν Θεὸν Λόγον ἀρχιερέα καὶ προσκεκομικέναι ἑαυτὸν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ· οὐ γὰρ 10 τῆς τοῦ Μονογενοῦς θεότητος Θεὸς ὁ Πατήρ, ἀλλὰ Πατήρ.

Ἀπολογία Κυρίλλου.

Ἐπὶ καίρου δὴ πάλιν εἰρήσεται πρὸς ἡμῶν τοῖς δι' ἐναντίας «Ἔως πότε χωλιανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέροις ταῖς ἰγνύαις ὑμῶν;». Χρὴ 15 γὰρ ὑμᾶς ὑγιῆ καὶ ἀρτίως ἔχοντα πρὸς εἴδησιν ἀκριβοῦς τῆς εὐθείας τῶν δογμάτων ἔχειν τὸν νοῦν, οὐ ταῖς διψυχίαις χωλεύοντα, καὶ πολὺ νοσοῦντα τὸ ἀναλκι, καὶ ὀρθὰ θαίνειν οὐκ ἀνεχόμενον «Ἀκατάστατος γὰρ ὁ δίψυχος ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἂν τι λάβοι παρὰ τοῦ Κυρίου». Καὶ ταῦτά φημι, τεθαυμακῶς 20 ἄγαν τοὺς δι' ἐναντίας ἀναίδην οὕτω καὶ προαλῶς ἐπιπλήττειν ἐθέλοντας τῷ προκειμένῳ καὶ νῦν ἀναθεματισμῷ. Καὶ τὸ ἀπεικὸς οὐδέν, εἰ μὴ βούλοιντο τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον ὀνομάζεσθαι πρὸς ἡμῶν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος. Οἱ γὰρ ὅλως τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν αὐτοῦ 25 συκοφαντεῖν πειρώμενοι καὶ ἀπόβλητον, ὡς οὐκ ἀληθῆ, ποιῆσαι τολμήσαντες, οὐκ ἀνεχόμενοί τε Θεοτόκον εἰπεῖν τὴν ἁγίαν Παρθένον, πῶς οὐ παραιτήσονται τῆς οἰκονομίας τοὺς τρόπους; Ἀκουέτωσαν τοίνυν τὸ διὰ τῆς φωνῆς Ἡσαΐου· «Ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδ' οὐ μὴ συνῆτε».

30 Ὁ μὲν γὰρ θεασπέσιος εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης μέγα τι καὶ ἐξαισιον κατεβρόντησε τοῖς ὑπ' οὐρανόν, σάρκα λέγων γεγενῆσθαι

81. Ἐβρ. 3. 1.

82. Ἐβρ. 4, 15.

83. Γ Βασ. 18, 21.

κανένας πού δέν θά ὁμολογήσει ὅτι ἔχει γίνεи σύμφωνα μέ τίς Γραφές ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός Ἀρχιερέας καί ἀπόστολός μας⁸¹, ὄχι ὅμως χωρισμένος ἄνθρωπος ἀπό γυναίκα καί ἰδιαιτέρως ἀπό τόν Λόγο τοῦ Θεοῦ Πατέρα, ὥστε νά εἶναι ἔνωμένος μαζί μέ τόν Θεό Λόγο ὁ καταγόμενος ἀπό τή γενεά τοῦ Δαβίδ κατὰ τρόπο ἀσύγχυτο, ἀφραστο καί ἀχώριστο, ἀρχιερέας δοκιμασμένος σέ ὅλα χωρίς ἁμαρτία⁸², καί πού ἔμαθε ἀπό ὅσα ἔπαθε τήν ὑπακοή καί πρόσφερε τὸ σῶμα του στόν Θεό καί Πατέρα του ὄχι γιά τόν ἑαυτό του, ἀλλά ἀποκλειστικά γιά μᾶς. Δέν θά ποῦμε λοιπόν μέ ἀμάθεια τόν Θεό Λόγο ἀρχιερέα καί ὅτι πρόσφερε τόν ἑαυτό του στόν Θεό καί Πατέρα· γιὰτί ὁ Πατέρας δέν εἶναι Θεός τῆς Μονογενοῦς θεότητος, ἀλλά Πατέρας.

Ἀπολογία Κυρίλλου.

Μέ τήν εὐκαιρία θά ποῦμε πάλι στοὺς ἀντιθέτους μας· «Ὡς πότε θά χωλαίνετε μέ τὰ δυό σας πόδια;»⁸³. Γιατί πρέπει ἐμεῖς νά ἔχομε ὑγιή καί σῶα τὰ μυαλά μας γιά τήν ἀκριβῆ γνώση τῆς ὀρθῆς πίστεως τῶν δογμάτων, ὄχι νά χωλαίνει μέ τή διγνωμία μας καί νά πάσχει βαριά ἀπό δειλία καί νά μὴ θέλει νά βαδίσει ὀρθά· γιὰτί λέγει· «Ὁ δίγνωμος εἶναι εὐμετάβλητος σέ ὅλα ὅσα ἐπιχειρεῖ καί δέν θά λάβει τίποτε ἀπό τόν Κύριο»⁸⁴. Καί αὐτὰ τὰ λέγω, ἐπειδὴ ἔχω θαυμάσει πολὺ τοὺς ἀντίθετους πού θέλουν τόσο ἀδιάντροπα καί ὑπουλα νά ἐπιτεθοῦν καί τώρα στόν ἀναθεματισμὸ αὐτό. Καί δέν θά ἦταν καθόλου παράλογο ἂν δέν ἤθελαν νά ὀνομάζεται ἀπὸ μᾶς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ Πατέρα, ὅταν ἔγινε ἄνθρωπος, ἀπόστολος καί ἀρχιερέας τῆς πίστεώς μας. Γιατί αὐτοὶ πού ἐπιχειροῦν νά κατασκευάσουν τήν κατὰ σάρκα γέννησή του καί τόλμησαν νά τήν ἀποβάλουν, ὡς μὴ ἀληθινή, καί δέν ἀνέχονται νά ποῦν Θεοτόκο τὴν ἁγία Παρθένο, πῶς δέν θ' ἀρνηθοῦν τὴ διαδικασία τῆς οἰκονομίας. Ἄς ἀκούσουν λοιπόν αὐτὰ πού λέγει ὁ Ἡσαΐας· «Ἄν δέν πιστέψετε, οὔτε καί θά καταλάβετε»⁸⁵.

Ὁ θεσπέσιος λοιπόν εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης διακήρυξε κατὰ μέγαλο καί ἐκπληκτικὸ στοὺς ἀνθρώπους, λέγοντας ὅτι ὁ Λόγος

84. Ἰακ. 1, 8.

85. Ἡσ. 7, 9.

τὸν Λόγον, οἱ δὲ τῆς ἀληθείας τὴν δύναμιν ὑποκλέπτοντες, οὕτω
 σάρκα γενέσθαι φασὶν αὐτόν, ὡς ἂν νοοῖτο γενέσθαι κατὰρα καὶ
 ἁμαρτία. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἤδη φθάσαντες εἶπομεν, ἅπερ ἦν
 εἰκὸς ἕωλον αὐτοῖς ἀποφαίνειν δύνασθαι τὸν ἔν γε τουτοισί λό-
 5 γον, πρὸς δὲ γε τοὺς φιλαιτίους εἰς τὸ παρὸν ἐκεῖνό φαμεν· Μά-
 θετε ἀκούειν, στενοχωρούμενοι· καταδέξασθε τοῦ κατὰ Χριστὸν
 μυστηρίου τὸν θεμέλιον, τῆς οἰκονομίας τὰς πρώτας ἀρχάς, καὶ
 αὐτήν, ἵν' οὕτως εἶπω, τὴν εἰσβολὴν· πιστεύσατε μεθ' ἡμῶν, μᾶλ-
 λον δὲ τοῖς ἱεροῖς Γράμμασι· δότε δὴ τῆς ἀληθείας τὴν ψῆφον,
 10 ὁμολογοῦντες, ὅτι αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ ἐν κόλ-
 ποῖς ὦν τοῦ Πατρὸς, ὁ δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα, γέγονε
 σὰρξ, οὐ τροπὴν ἢ φυρμὸν ὑπομείνας, ἀλλ' ὦν ἀεὶ τοῦτο κατὰ
 φύσιν, ὅπερ ἦν τε, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται. Γέγονε δὲ σὰρξ, γέννησιν
 ὑπομείνας ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου, τὴν κατὰ σάρκα φημί, καὶ
 15 κεχηρημάτικεν Υἱὸς ἀνθρώπου, καὶ παρπαλησίως ἡμῖν μετέ-
 σχεν αἵματος καὶ σαρκός· Οὕτω διατιθεμένοις, καὶ τὴν οὕτω σε-
 πτήν καὶ ἀληθεστάτην πίστιν εἰσδεξαμένοις, πάντα φανεῖται τὰ
 ἐφεξῆς θάσμά τε καὶ ἱππήλατα, καὶ οὐδὲν ἄναντες ἢ τραχύ· Γέ-
 γραπται γὰρ ὅτι πάντα ἐνώπια τοῖς συνιοῦσι, καὶ ὀρθὰ τοῖς εὐρί-
 20 σκουσι γινῶσιν.

Χρῆναι δέ, οἶμαι, καὶ νῦν ἡμᾶς τὴν αἰτίαν εἰπεῖν, δι' ἣν αἰτί-
 αν γέγονεν ὁ ἀναθεματισμὸς· Ὁ γὰρ τοι πάντα διακινήσας, ἄνω
 τε καὶ κάτω τὰ πάντα συγχέας Νεστόριος ἔφη τι τοιοῦτον περὶ
 τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ (Ἀπεστάλη κηρύξαι αἰχμα-
 25 λώτοις ἄφεςιν, οὗτος ὁ πιστὸς τῷ Θεῷ πεποιημένος ἀρχιερεὺς
 Ἐγένετο γὰρ οὗτος, οὐκ αἰδίως ἦν· οὗτος ὁ κατὰ μικρὸν εἰς
 ἀρχιερέως, αἰρετικέ, προκόψας ἀξίωμα). Ἔτερα δὲ τούτοις ἀδελ-
 φὴν ὠδίνοντα τὴν ἀσέβειαν προσεπάγει πολλά· Τίς οὖν ἄρα τῶν
 οὕτως αἰσχυρῶν ἐπακούσας λόγων, οὐ πάντα ἂν ἔλοιτο παθεῖν, ἢ
 30 τὴν τῷ Θεῷ κατεστιγμημένην ἀγαπήσαι σιγὴν; Ἀπέθανεν ὑπὲρ
 ἡμῶν ὁ Χριστός, αἰσχύνῃς καταφρονήσας σταυρὸν ὑπέμεινε,

86. Ἰω. 1, 14.

87. Γαλ. 3, 15.

88. Β' Κορ. 5, 21.

ἔγινε σάρκα⁸⁶. Αὐτοὶ ὅμως ὑποκλέποντας τὸ νόημα τῆς ἀλήθειας, λένε ὅτι ἔγινε τέτοιου εἴδους σάρκα, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ νοηθεῖ ὅτι ἔγινε κατὰρα⁸⁷ καὶ ἁμαρτία⁸⁸. Καὶ γι' αὐτὰ βέβαια μιλήσαμε ἤδη προηγουμένως, αὐτὰ πού εὐλογα μποροῦσαν ν' ἀποδείξουν παράλογο τὸ λόγο τους σχετικὰ μ' αὐτὰ. Στους φιλοκατήγορους ὅμως θὰ ποῦμε πρὸς τὸ παρὸν ἐκεῖνο· Μάθετε ν' ἀκοῦτε βρισκόμενοι σὲ δυσκολία. Δεχθεῖτε τὸ θεμέλιο τοῦ σχετικοῦ μὲ τὸν Χριστὸ μυστηρίου, τὶς πρῶτες ἀρχές τῆς ἐνανθρώπησης, καὶ, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, τὴν ἴδια τὴν εἰσβολή (εἴσοδο)· πιστέψετε μαζί μας, ἢ μᾶλλον σὶς ἅγιες Γραφές. Ρίξτε τὴν ψῆφο τῆς ἀλήθειας ὁμολογώντας ὅτι ὁ ἴδιος ὁ μονογενὴς Λόγος τοῦ Θεοῦ, πού βρίσκεται μέσα στους κόλπους τοῦ Πατέρα, αὐτὸς μὲ τὸν ὁποῖο ἔγιναν τὰ πάντα⁸⁹ καὶ σὶν ὁποῖο βρίσκονται τὰ πάντα, ἔγινε ἄνθρωπος χωρὶς νὰ πάθει τροπὴ ἢ σύγχυση, ἀλλ' εἶναι πάντοτε κατὰ φύσιν αὐτὸ πού ἦταν καὶ εἶναι καὶ θὰ εἶναι. Ἔγινε σάρκα ὑπομένοντας γέννηση ἀπὸ τὴν ἁγία Παρθένο, ἐννοῶ τὴν κατὰ σάρκα γέννηση, καὶ ἔγινε (χρημάτισε) Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅμοια μ' ἐμᾶς ἔγινε κοινωνὸς αἵματος καὶ σάρκας⁹⁰. Βρισκόμενοι σ' αὐτὴ τὴ διάθεση καὶ ἀποδεχόμενοι τὴν τόσο σεπτὴ καὶ ἀληθέστατη πίστη, ὅλα τὰ ἐξῆς θὰ φανοῦν εὐκολα καὶ ὁμαλὰ καὶ τίποτα δὲν θὰ εἶναι δύσκολο ἢ τραχύ. Γιατὶ ἔχει γραφεῖ, ὅτι «ὅλα εἶναι φανερὰ γιὰ ὅσους ἔχουν καλὴ διάθεση, καὶ ὀρθὰ γιὰ ὅσους ἀποκτοῦν τὴ γνώση»⁹¹.

Πρέπει ὅμως τώρα κι ἐμεῖς νὰ ποῦμε τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία ἔγινε ὁ ἀναθεματισμός. Γιατὶ αὐτὸς πού ἀνακίνησε τὰ πάντα καὶ ἔκανε ἄνω κάτω τὰ πάντα, ὁ Νεστόριος, εἶπε κάτι τέτοιο γιὰ τὸν Σωτῆρα ὅλων μας Χριστὸ (Στάλθηκε γιὰ νὰ κηρύξει στους αἰχμαλώτους ἐλευθερία, αὐτὸς πού ἔγινε πιστὸς ἀρχιερέας τοῦ Θεοῦ. Ἔγινε λοιπὸν ἀρχιερέας, δὲν ἦταν πάντοτε, αὐτὸς πού προκοψε λίγο λίγο, αἰρετικέ, σὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιερέα). Καὶ πολλὰ ἄλλα μαζί μ' αὐτὰ προσθέτει πού ἐγκυμονοῦν τὴν ἀδελφὴ ἀσέβεια. Ποιὸς λοιπὸν ἄρα γε ἀκούοντας αὐτοὺς τοὺς αἰσχρoὺς λόγους δὲν θὰ προτιμοῦσε νὰ πάθει τὰ πάντα, παρά ν' ἀποδεχθεῖ τὴ μισητὴ σὶν Θεὸ σιωπὴ; Ὁ Χριστὸς πέθανε γιὰ χάριν μας, ἀδιαφορώντας γιὰ τὴν ντροπὴ· ὑπέ-

89. Α' Κορ. 8, 6.

90. Ἐβρ. 2, 14.

91. Παροιμ. 8, 9.

τὸν κατὰ σάρκα θάνατον. Εἶτα ἡμεῖς οὐδὲ ταῖς εἰς λόγους εὐνοίαις ἀμειψόμεθα τὸν εὐεργέτην, ἀλλ' ἡσυχῇ καθεδούμεθα, τῶν οὕτως ἐκτόπων δυσφημιῶν ἀκροώμενοι, ἢ τάχα που καὶ μεριζόμενοι τῆς κατ' αὐτοῦ γλωσσαλγίας τὰ ἐγκλήματα; Τί φῆς, ὦ οὐ-
 5 τος; Προέκοπτεν εἰς ἀρχιερέα καταβραχύ; Καίτοι κεκένωκεν ἑαυτὸν Θεὸς ὢν ὁ Λόγος· ἔλαβε δούλου μορφήν ὁ ἐλεύθερος κατὰ φύσιν· τεταπείνωκεν ἑαυτὸν ὁ παντὸς ἐπέκεινα γεννητοῦ, καὶ τοῖς τῆς θεότητος ἐπαυχῶν ὑψώμασιν. Εἰ δὲ προέκοψε, κατὰ
 10 τίνα κεκένωται τρόπον; ἢ πῶς ἑαυτὸν καθῆκεν εἰς ταπείνωσιν; Τιμῆς ἄρα καὶ δόξης αὐτῷ προμνήστριαν γενέσθαι φαίη τις ἂν τὴν κένωσιν; Εἶτα πῶς ἔτι κένωσις τὸ χρῆμά ἐστιν;

Ἄλλά, ναί, φησίν, εἰ αὐτὸς ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος γέγονεν ἀρχιερεὺς, τίς ἄρα ἐστὶν ὁ μείζων αὐτοῦ καὶ τῆς ἱερουργίας λειτουργία θεραπευόμενος; Οὐκοῦν ἐρῶ δὴ τι πάλιν· Πίστευσον ὅτι,
 15 καίτοι Θεὸς κατὰ φύσιν ὑπάρχων καὶ ἐν μορφῇ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφήν δούλου λαβών. Εἰ δὲ γέγονεν ἄνθρωπος, ἔλαβε δὲ καὶ δούλου μορφήν, πῶς ἠγήσεται μικρὸν καὶ τοῖς τῆς οἰκονομίας λόγοις ἀνάρμοστον, τὸ χρηματίσαι καὶ ἀπόστολος καὶ ἀρ-
 20 χιερεὺς; Καὶ ὁ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητος τὸ μέτρον οὐκ ἀτιμάσας, πῶς ἂν ἀπόβλητα ποιήσαι τὰ ἀνθρώπινα; Καὶ ἦν μὲν ἴσως χαλεπὸν οὐδὲν καὶ διὰ πλειόνων ἔτι λόγων ἐλθεῖν, καὶ μακροτέραν εἰς τοῦτο κατατεῖναι τὴν ἀφήγησιν. Μεθεῖς δὲ τοῦτο πρὸς τὸ παρόν, τοὺς παρ' αὐτῶν γεγονότας παροίσω λόγους

25 Γεγράφασι γὰρ ὡδί· Ἄλλὰ μὴ ταραττέσθω ὑμῶν ἡ διάνοια, περὶ τοῦ παθόντος ἀκούουσα, «Καίπερ ὢν Υἱός». Οὐ γὰρ δύο υἱούς φαμεν, τὸν τε παθόντα, καὶ τὸν ἀπαθῆ μείναντα. Οὐ γὰρ κεχωρισμένως καὶ ἰδιαζόντως τῆς θεότητος τὸ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ Υἱὸς ὠνόμασται· ὡς οὐδὲ ἡ θεότης μετὰ τὴν ἔνωσιν ἄνευ
 30 τῆς φαινομένης σαρκὸς Υἱὸς προσηγόρευται. Καὶ πάλιν Ὁθεν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν ὁμολογοῦμεν, ἀσυγχίτων τῶν φύσεων μενουσῶν, οὐκ ἄλλον καὶ ἄλλον λέγοντες, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν αὐτόν. Ἀρχιερέα οὖν καὶ ἀπόστολον ἡμῶν γεγενῆσθαι

μεινε σταυρό και τόν σωματικό θάνατο. Ἐπειτα ἐμεῖς δὲν θ' ἀνταμείψομε τὸν εὐεργέτη οὔτε μὲ τὴν ἀγάπη μας σὲ λόγια, ἀλλὰ θὰ μείνομε καθισμένοι ἤσυχαι, ἀκούοντας αὐτὲς τὶς παράλογες κατηγορίες, ἣ και συμεριζόμενοι ἴσως τὰ ἐγκλήματα τῆς καταλαλιᾶς του ἐναντίον αὐτοῦ; Τί λές, ἀνθρωπε; Προχωροῦσε λίγο λίγο στὴν ἀρχιερωσύνη; Ἄν και δέβαια κένωσε τὸν ἑαυτό του ἐνῶ ἦταν Θεὸς ὁ Λόγος, ἔλαβε μορφή δούλου ὁ ἐλεύθερος κατὰ φύση, ταπεινώσε τὸν ἑαυτό του² αὐτὸς ποὺ εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε γεννητό, και ποὺ διαπρέπει γιὰ τὰ ὕψη τῆς θεότητάς του. Ἄν ὅμως προόδευσε, μὲ ποιο τρόπο κένωσε τὸν ἑαυτό του, ἣ πῶς κατέβασε τὸν ἑαυτό του στὴν ταπεινώση; Ἐγινε ἄραγε, θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανεῖς, ἣ κένωση προξενήτρα γι' αὐτὸν τιμῆς και δόξας; Ἐπειτα πῶς τὸ πράγμα εἶναι κένωση;

Ἄλλὰ ναί, λέγει, ἂν ὁ ἴδιος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ Πατέρα ἔγινε ἀρχιερέας, ποῖος τότε εἶναι ὁ μεγαλύτερός του, ποὺ ὑπηρετεῖται μὲ τὴν προσφορὰ τῆς ἱερουργίας; Θὰ πῶ λοιπὸν και πάλι κάτι. Πίστεψε ὅτι, ἂν και εἶναι Θεὸς κατὰ φύση και ἔχει τὴ μορφή τοῦ Πατέρα, δὲν θεώρησε ἀποτέλεσμα ἀρπαγῆς τὴν ἰσότητά του μὲ τὸν Θεό, ἀλλὰ κένωσε τὸν ἑαυτό του παίρνοντας μορφή δούλου. Ἄν ὅμως ἔγινε ἀνθρωπος και ἔλαβε και μορφή τοῦ δούλου, πῶς θὰ θεωρήσει μικρὸ και ἀνάρμοστο στοὺς λόγους τῆς οἰκονομίας τὸ νὰ γίνε ἀπόστολος και ἀρχιερέας; Κι αὐτὸς ποὺ δὲν περιφρόνησε τὰ ἀνθρώπινα μέτρα, πῶς θὰ μποροῦσε νὰ ἀποβάλει τὰ ἀνθρώπινα; Και ἴσως δὲν θὰ ἦταν καθόλου δύσκολο νὰ ἐκθέσομε και περισσότερους ἀκόμα λόγους και νὰ ἀναπτύξομε ἐκτενέστερα τὴν ἀφήγηση γι' αὐτό. Ἀφήνοντάς το ὅμως αὐτὸ πρὸς τὸ παρόν, θὰ προσκομίσω τοὺς δικούς τους λόγους. Γιατί ἔχουν γράψει τὰ ἑξῆς:

Ἄλλὰ ἄς μὴν ταράζεται τὸ μυαλό σας ἀκούοντας γι' αὐτὸν ποὺ ἔπαθε, «Ἄν και εἶναι Υἱός». Γιατί δὲν λέμε δύο υἱούς, αὐτὸν ποὺ ἔπαθε κι αὐτὸν ποὺ ἔμεινε ἀπαθής. Δὲν ὀνομάσθηκε ὁ ἀπόγονος τοῦ Δαβὶδ Υἱός χωριστὰ ἀπὸ τὴ θεότητα και καθ' ἑαυτόν, ὅπως οὔτε ἣ θεότητα ὀνομάσθηκε Υἱός μετὰ τὴν ἔνωση χωρὶς τὴν ὄρατὴ σάρκα. Και ἄλλο. Γι' αὐτὸ ὁμολογοῦμε ἕνα και τὸν αὐτὸν Υἱό, ἐνῶ οἱ φύσεις παραμένουν ἀσύγχυτες, και δὲν λέμε ἄλλον και ἄλλον, μὴ γένοιτο! ἄλλ' ἕνα και τὸν αὐτό. Ὅτι λοιπὸν ἔγινε ἀρχιερέας και ἀπόστολος ὁ

τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν κατὰ τὰς θείας Γραφάς, οὐδεὶς ἂν οὐχ ὁμολογήσειεν, οὐ χωριζόμενον μέντοι ἰδικῶς ἄνθρωπον ἐκ γυναικὸς τοῦ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον. Οὐκοῦν, εἰ ἕνα φασὶν Υἱόν, κατ' οὐδένα τρόπον διαιροῦντες εἰς δύο, τὸν τε ἐκ 5 σπέρματος Δαυῖδ, καὶ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, πῶς οὐκ ἀδικοῦσι τὸ μυστήριον, μερίζοντες τὴν οἰκονομίαν Θεῶ καὶ ἀνθρώπῳ, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν καὶ Θεὸν εἶναί φασι, καὶ ἄνθρωπον, ὡς εἶναι πάντα αὐτοῦ, τὰ τε θεοπρεπῆ καὶ τὰ ἀνθρώπινα; Ὅταν γάρ τι τῶν ὅτι μάλιστα θεοπρεπεστά- 10 των λέγῃται περὶ αὐτοῦ, τοῦτο δὴ πάντως καὶ ἀληθὲς εἶναί φαμεν· Θεὸν γὰρ ἴσμεν αὐτόν. Κἂν ἀνθρώπινόν τι τὸ λαλούμενον ἦ, καὶ οὕτω συννεύσομεν· ὁμολογοῦμεν γὰρ ὅτι Θεὸς ἐστὶν ἐν σαρκὶ καὶ αἵματι, καὶ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον διὰ τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιγινώσκομεν. Χίλιαὶ μὲν γὰρ χιλιάδες ἀγίων ἀγγέλων 15 λειτουργοῦσιν αὐτῷ, καὶ τὸν θεῖον αὐτοῦ θρόνον περισταῖσι τὰ Σεραφίμ. Ἐπειδὴ δὲ γέγονεν ἄνθρωπος, κεχηρημάτικε καὶ ἀρχιερεὺς, οὐχ ὡς μείζονι Θεῶ προσκομίζων τὴν ἱερουργίαν, ἀλλ' ἐαυτῷ τε καὶ τῷ Πατρὶ τῆς πίστεως ἡμῶν τὴν ὁμολογίαν πραγματευόμενος.

20 Ἐρυθριαῖς ἀκούων ὅτι κεχηρημάτικεν ἱερεὺς διὰ τὸ ἀνθρώπινον; Εἶτα πῶς οὐ τεθαύμακας ὅτι μὴ κατὰ τὸ τῶν ἱερέων ἔθος ἐτέρῳ ποιῆται τῆς ἱερουργίας τὸν τρόπον, ἐαυτῷ δὲ μᾶλλον, ὡς ἔφην, καὶ τῷ Πατρὶ; Ὅταν εἴπῃς οὐκ ἄξιον εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸ ἱεροῦγεῖν, σύμφημι καγὼ. Ἀλλ' εἰ μόνος ἦν καὶ δίχα σαρκὸς ὁ 25 Λόγος, ἔφῃς ἂν ὀρθῶς ἐπειδὴ δὲ γέγονεν ἄνθρωπος, ὄρα καὶ ἱεροῦργοῦντα διὰ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ ἐν τοῖς ὑπὲρ κτίσιν ἀξιώμασιν, ὡς Θεόν· συνεδρεῦει γὰρ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Ὅρα τοίνυν ἱερατεύοντα μὲν αὐτόν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, συνεδρεῦοντα δὲ ὡς Θεόν. Τί γὰρ φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος; «Τοιοῦτον ἔχομεν ἀρ- 30 χιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς ὑψηλοῖς». Εἰδότες τοίνυν ὅτι Θεὸς ὢν γέγονεν ἄνθρωπος, ἔστι δὲ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς Υἱός, αὐτῷ πάντα προσνεμοῦμεν ὡς ἐνί, καὶ τοὺς

Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός σύμφωνα με τις ἅγιες Γραφές δὲν ὑπάρχει κανένας πού δὲν θὰ τὸ ὁμολογήσει, γιατί δὲν χωρίζεται ἀπὸ τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ Πατέρα ὡς ἄνθρωπος καθ' ἑαυτὸν πού προῆλθε ἀπὸ γυναίκα. Ἐάν λοιπὸν λένε ἓνα Υἱὸ καὶ δὲν τὸν διαιροῦν με κανένα τρόπο σὲ δύο τὸν ἀπόγονο τοῦ Δαβὶδ καὶ τὸν Λόγο πού προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα, πῶς δὲν ἀδικοῦν τὸ μυστήριον μοιράζοντας τὴν οἰκονομία σὲ Θεὸ καὶ ἄνθρωπο, καὶ δὲν λένε μᾶλλον ὅτι ὁ ἓνας καὶ ὁ αὐτὸς εἶναι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ὥστε νὰ εἶναι ὅλα δικὰ του, καὶ τὰ πρέποντα στὸν Θεὸ καὶ τὰ ἀνθρώπινα; Γιατί ὅταν λέγεται γι' αὐτὸν κάποιον ἀπὸ τὰ πιὸ θεοπρεπῆ, αὐτὸ λέμε ὅτι εἶναι ὅπωςδήποτε καὶ ἀληθινό· γιατί τὸν ἀναγνωρίζομε ὡς Θεό. Κι ἂν αὐτὸ πού λέγεται εἶναι κάτι ἀνθρώπινο, κι ἔτσι συμφωνοῦμε· γιατί ὁμολογοῦμε ὅτι εἶναι Θεὸς με σάρκα καὶ αἷμα, καὶ τὸ ἀνθρώπινο μέτρο τὸ ἀναγνωρίζομε με τὰ ἀνθρώπινα στοιχεῖα. Γιατί χίλιες χιλιάδες ἅγιοι ἄγγελοι τὸν ὑπηρετοῦν καὶ τὰ Σεραφεῖμ παραστέκονται στὸν θειὸ θρόνον του. Ἐπειδὴ ὅμως ἔγινε ἄνθρωπος καὶ χρημάτισε καὶ ἀρχιερέας, δὲν προσκόμιζε τὴν ἱερουργία σὰν πρὸς μεγαλύτερο Θεό, ἀλλὰ στὸν ἑαυτό του καὶ στὸν Πατέρα του ἔκανε τὴν ὁμολογία τῆς πίστεώς μας.

Κοκκινίζεις ἀκούοντας ὅτι χρημάτισε ἱερέας, ἐπειδὴ ἦταν ἄνθρωπος; Τότε πῶς δὲν θαύμασες πού δὲν κάνει σύμφωνα με τὸ καθιερωμένο στοὺς ἱερεῖς τὴν ἱερουργία σὲ κάποιους, ἀλλὰ, ὅπως εἶπα, τὴν προσφέρει μᾶλλον στὸν ἑαυτό του καὶ τὸν Πατέρα; Ἐάν πεις ὅτι δὲν εἶναι ἀντάξιο τοῦ Θεοῦ νὰ ἱεουργεῖ, συμφωνῶ κι ἐγώ. Ἀλλὰ ἂν ἦταν μόνος ὁ Λόγος καὶ χωρὶς σάρκα, θὰ μιλοῦσε ὀρθῶς, ἐπειδὴ ὅμως ἔγινε ἄνθρωπος, πρόσεχε ὅτι καὶ ἱεουργεῖ λόγω τοῦ ὅτι εἶναι ἄνθρωπος, καὶ εἶναι ἀνεβασμένος στὰ πέρα ἀπὸ τὴ δημιουργία ἀξιώματα ὡς Θεός· γιατί παρακάθεται μαζί με τὸν Θεὸ καὶ Πατέρα. Πρόσεχε λοιπὸν ὅτι αὐτὸς ἱερατεύει βέβαια ὡς ἄνθρωπος, ἀλλὰ κάθεται σὲ θρόνον μαζί (με τὸν Πατέρα) ὡς Θεός. Τί λέγει λοιπὸν ὁ μακάριος Παῦλος; «Τέτοιο ἀρχιερέα ἔχομε, ὁ ὁποῖος κάθισε στὰ δεξιὰ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλοσύνης στὸν οὐρανό»⁹³. Γνωρίζοντας λοιπὸν ὅτι, ἐνῶ ἦταν Θεός, ἔγινε ἄνθρωπος, καὶ ὅτι εἶναι Υἱὸς ἓνας καὶ ὁ αὐτὸς, θὰ ἀποδώσομε σ' αὐτὸν τὰ πάντα, ἀφοῦ εἶναι ἓνας,

τῆς οἰκονομίας οὐκ ἀγνοήσομεν τρόπους, τὴν τῶν ἐννοιῶν δύναμιν εὐτέχνως καὶ ἐμφρόνως αἰεὶ περιτρέποντες εἰς τὴν ὑπακοὴν αὐτοῦ.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ ΙΑ΄.

5 Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα ζωοποιὸν εἶναι καὶ ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγου, ἀλλ' ὡς ἑτέρου τινὸς παρ' αὐτόν, συνημμένου μὲν αὐτῷ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἤγουν ὡς μόνην θεῖαν ἐνοίκησιν ἐσχηκότος, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ζωοποιόν, ὡς ἔφημεν, ὅτι γέγονεν ἰδία τοῦ Λόγου τοῦ τὰ πάντα ζωοποιεῖν
10 ἰσχύοντος, ἀνάθεμα ἔστω.

Ἀντίρρησις τῶν ἀνατολικῶν.

Ἰδίαν γενέσθαι τὴν Δεσποτικὴν σάρκα τοῦ Λόγου διὰ τῆς ἐνώσεως ὁμολογεῖσθαι καλόν, νοοῦντας μέντοι ἐξ ἡμῶν αὐτὴν προσειληφθαι, περιττὸν δὲ τὸ ἐπάγειν, “Καὶ οὐχ ἑτέρου τινὸς παρ’
15 αὐτόν”, εἰ μὴ ἄρα ἐξαιρεῖ αὐτὴν τοῦ ἐξ ἡμῶν εἰληφθαι. Τὸ γὰρ συνεχῶς λέγειν αὐτὴν ἰδίαν, ἐξαιρουντός ἐστι τὴν Δεσποτικὴν σάρκα εἶναι τῆς ἡμετέρας φύσεως. Καὶ ποῦ τὸ καύχημα ἡμῶν; Διὰ τίνος, λέγει ὁ Παῦλος, «Συνήγειρεν ἡμᾶς καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς»; Καὶ τίνος γὰρ τῶν ἀνθρώπων ἑτέρου ἢ ἐκάστου σάρξ; Οὐχὶ
20 ἕκαστος μὲν ἡμῶν κοινὴν ἔχει σάρκα ἐκάστω τῷ τοῦ ὁμοουσίου λόγῳ ἰδίαν τε τῷ τὴν ἐκάστου μὴ εἶναι ἑτέρου, ἢ μόνου οὐ ἔστι σάρξ; Τί οὖν αὐτῷ βούλεται τῷ “ἰδίαν”, ὡς ἕτερόν τι λέγοντι; Εἰ γὰρ νοεῖ τὴν Δεσποτικὴν σάρκα ἐκ τῆς ἡμετέρας εἰληφθαι, νοεῖ δὲ ὡς ἢ ἐκάστου σάρξ ἐκείνου ἐστὶν ἰδία οὐ ἔστι σάρξ, καὶ οὐχ ἑτέρου,
25 τί ὡς οὐ ξένοι, λέγει αὐτὴν ἰδίαν εἶναι; Ἡ δὴλον ὅτι δι’ ἐπικαλύμματος οὐ λέγει αὐτὴν ἐκ τῆς ἡμετέρας φύσεως εἰληφθαι, ὡς σαφέστερον λέγει ἐν τῷ πρώτῳ αὐτοῦ τόμῳ. Καὶ τὸ βρέφος, φησὶν, ἦν εὐκαθ’ ἡμᾶς τουτέστιν, οὐκ ἐν ψιλῇ καὶ μόνη τῇ πρὸς ἡμᾶς ὁμοιότητι, ἀλλ’ ἐν ἀνθρωπότητι μὲν, διὰ τὴν σάρκα, θεῖον δέ, ὡς ὑπὲρ ἡμᾶς

καὶ τοὺς τρόπους τῆς οἰκονομίας θὰ τοὺς κατανοήσομε, προσαρμόζοντας πάντοτε τὸ νόημα τῶν ἐννοιῶν μὲ κατάλληλο τρόπο καὶ φρόνησιν στὴν ὑπακοή του.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ ΙΑ΄.

Ἐάν τις κανένας δὲν ὁμολογεῖ ὅτι ἡ σὰρκα τοῦ Κυρίου εἶναι ζωοποιὸς καὶ ὅτι ἀνήκει στὸν Λόγον τὸν προερχόμενο ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα, ἀλλὰ σὲ κάποιον ἄλλο ἀπὸ αὐτὸν ποῦ εἶναι ἐνωμένος μὲ αὐτὸν κατὰ τὴν ἀξία, σὰ νὰ εἶχε μόνο θεία ἐνοίκηση, καὶ ὄχι μᾶλλον ζωοποιό, ὅπως εἶπαμε, ἐπειδὴ ἔγινε σὰρκα τοῦ Λόγου ποῦ εἶχε τὴ δύναμη νὰ ζωοποιεῖ τὰ πάντα, νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἀντίρρηση τῶν ἀνατολικῶν.

Εἶναι καλὸ νὰ ὁμολογεῖται ὅτι μὲ τὴν ἐνωση ἡ Δεσποτικὴ σὰρκα τοῦ Λόγου ἔγινε δική σου, ἐννοώντας ὅμως ὅτι τὴν ἔχει λάβει ἀπὸ ἐμᾶς. Καὶ εἶναι περιττὸ νὰ προσθέτομε, Καὶ ὄχι κάποιου ἄλλου δίπλα ἀπὸ αὐτόν, ἂν βέβαια δὲν ἀρνεῖται κανεὶς ὅτι αὐτὴ ἔχει ληφθεῖ ἀπὸ ἐμᾶς. Γιατὶ τὸ νὰ λέγεται συνεχῶς “δική του”, λέγεται ἀπὸ κάποιον ποῦ ἀρνεῖται ὅτι ἡ Δεσποτικὴ σὰρκα εἶναι τῆς δικῆς μας φύσεως. Ποῦ εἶναι τότε τὸ καύχημά μας; Μὲ ποιὸν λέγει ὁ Παῦλος μᾶς ἀνέστησε καὶ μᾶς κάθισε μαζί του^α; Καὶ ἡ σὰρκα τοῦ καθενὸς ποιοῦ ἄλλου ἀνθρώπου εἶναι; Καθένας ἀπὸ ἐμᾶς δὲν ἔχει κοινὴ σὰρκα μὲ καθένα γιὰ τὸ λόγο τῆς ὁμοουσιότητος καὶ δὲν εἶναι δική του ἡ σὰρκα τοῦ καθενὸς καὶ ὄχι σὰρκα ἄλλου, ἀλλὰ μόνον ἐκείνου στὸν ὁποῖο ἀνήκει; Τί θέλει λοιπὸν νὰ πεῖ, λέγοντας τὸ “δική του”, σὰ νὰ λέγει κάτι ἄλλο; Ἐάν τις δηλαδὴ ἐννοεῖ ὅτι ἡ Δεσποτικὴ σὰρκα ἔχει ληφθεῖ ἀπὸ τὴ δική μας, ἐννοεῖ ὅμως ὅτι ἡ σὰρκα τοῦ καθενὸς εἶναι δική του σὰρκα ἐκείνου ποῦ τὴν ἔχει καὶ ὄχι ἄλλου, γιατί δὲν λέγει ὅτι αὐτὴ δὲν εἶναι κάποιου ξένου; Ἦ εἶναι φανερό, ὅτι καλύπτοντας τὸ πράγμα δὲν λέγει ὅτι ἔχει ληφθεῖ ἀπὸ τὴ δική μας φύση, ὅπως λέγει πιὸ καθαρὰ στὸν πρῶτο τόμο του, Καὶ τὸ βρέφος, λέγει, δὲν ἦταν σὰν σ' ἐμᾶς, δηλαδὴ δὲν εἶχε ἀπλή καὶ μόνο ὁμοιότητα μὲ ἐμᾶς ἀλλ' ἦταν βέβαια ὅμοιο μὲ ἐμᾶς ἐξαιτία τῆς σάρκας, ἦταν ὅμως θεϊκό, ἐπειδὴ ἦταν ἀνώτερο ἀπὸ μᾶς καὶ προερχόμενο ἀπὸ τὸν σὺ-

καὶ ἐξ οὐρανοῦ; Καὶ πάλιν ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ, καθά φησι: “Σῶμα γὰρ ἦν οὐχ ἑτέρου τινὸς τῶν καθ’ ἡμᾶς, ἴδιον δὲ μᾶλλον αὐτοῦ τοῦ ἐκ Πατρὸς ὄντος Λόγου τὸ γεννηθὲν ἐξ αὐτῆς”. Τίς γὰρ εἶπέ ποτε, ὅτι ἑτέρου τινὸς τῶν ἀπ’ αἰῶνος γέγονεν ἀνθρώπων ἢ Δεσποτικῆ 5 σὰρξ, τυχὸν ἢ τοῦ Ἄβελ ἢ Νῶε ἢ Ἡλίας ἢ τινος τῶν ἀπ’ αἰῶνος ἀνθρώπων; Οὐ μόνον δὲ περὶ τῆς Δεσποτικῆς σαρκὸς ἀποφαινόμεθα ὡς οὐ γέγονεν ἑτέρου τινὸς τῶν ἀπ’ αἰῶνος ἀνθρώπων, ἀλλ’ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἰδία καὶ μόνη, ἢ ἀσυγχύτως καὶ ἀχωρίστως ἐνωθεῖσα τῷ Θεῷ Λόγῳ, ἀλλ’ οὐδ’ ἢ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν σὰρξ 10 γέγονέ ποτε, ὡς ἔφαμεν, ἑτέρου τινός, πλην ἐκείνου οὐ ἔστι σὰρξ

Τούτου τοίνυν παρὰ πᾶσι τοῖς τῆς Ἐκκλησίας ὁμολογουμένου, τί αὐτῷ θούλεται τὸ συνεχῶς ἰδίαν αὐτὴν λέγειν, εἰ μὴ ἄρα ἐξαίρει αὐτὴν τοῦ εἶναι τῆς ἡμετέρας φύσεως; Πῶς δὲ καὶ ἀπαγορεύει μὴ δεῖν λέγεσθαι συνημιμένην μὲν αὐτῷ κατὰ τὴν ἀξίαν καὶ 15 αὐθεντίαν, αὐτὸς λέγων ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ· Οὕτω γὰρ καὶ ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχεῖα πεπλουτήκαμεν, ἀνακομισθείσης ἐν αὐτῷ τῆς ἀνθρωπειᾶς φύσεως εἰς ἀξίωμα τὸ θεοπρεπές; Ἄλλ’ ἡμεῖς εἴπωμεν αὐτῷ ἐναντιομένῳ καὶ ἑαυτῷ· Εἰ τοίνυν αἱ φύσεις μένουσιν ἀσύγχυτοι, μένει δὲ καὶ ἡ ἐνωσις φαιμέν δὲ τὰ τῆς προσκυνήσεως 20 καὶ δυνάμεως καὶ ἀξίας καὶ αὐθεντίας, ὡς ἐνὶ Υἱῷ προσφέρεσθαι ἀξιον, μενουσῶν τῶν φύσεων ἐν τῇ ἐνώσει ἀσυγχύτων· τί ὑπολείπεται ἕτερον, ὃ ἀκριβεστέραν τὴν ἐνωσιν χαρακτηρίζει, καὶ δώσομεν καὶ συνθησόμεθα ἐκτὸς τῆς τῶν φύσεων συγχύσεως. Ἄλλὰ πρόδηλον ὡς οὐδὲν αὐτῷ ἐξαρκεῖ τὸ τῆς ἐνώσεως ἄκρον, μὴ τὰς 25 φύσεις συγχέοντι. Ἄλλ’ ἡμεῖς τὰς μὲν φύσεις οὐσας ἀσυγχύτους φυλάξομεν, καὶ τὴν ἐνωσιν ἄκραν καὶ θεῖαν καὶ ἡμῖν ἀκατάληπτον ὁμολογοῦμεν, πάντα εἰς δοξολογίαν ὡς Θεῷ καὶ ἐνὶ Υἱῷ προσφέροντες καὶ λέγοντες αὐτῷ τὴν τοῦ μακαρίου Πέτρου φωνήν· «Σὺ εἶ ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος».

30

Ἀπολογία Κυρίλλου.

Κατεθήγοντό ποτε πρὸς ἀνοσίους ὀργὰς οἱ τῶν Ἰουδαίων

ρανό; Καὶ ὅπως λέγει στὸ δεῦτερο πάλι τόμο· Γιατί δὲν ἦταν τὸ σῶμα κάποιου ἄλλου ἀπὸ τοὺς ὁμοίους μὲ μᾶς, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ αὐτὴν ἦταν δικὸ του, τοῦ Λόγου ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα. Ποιὸς δηλαδὴ εἶπε ποτὲ ὅτι ἡ Δεσποτικὴ σὰρκα ὑπῆρξε κάποιου ἄλλου ἀνθρώπου ἀπὸ τοὺς ἀνά τοὺς αἰῶνες ἀνθρώπους, τοῦ Ἄβελ λόγου χάρη ἢ τοῦ Νῶε ἢ τοῦ Ἡλία ἢ κάποιου ἄλλου ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ αἰῶνα; Καὶ δὲν λέμε μόνο γιὰ τὴ Δεσποτικὴ σὰρκα, ὅτι δὲν ἔγινε σὰρκα κάποιου ἄλλου ἀνθρώπου, ἀλλ' ἦταν δική του, τοῦ Κυρίου καὶ ἐκείνου μόνον, αὐτὴ ποὺ ἐνώθηκε μὲ τὸν Θεὸ Λόγο μὲ τρόπο ἀσύγχυτο καὶ ἀχώριστο, ἀλλ' οὔτε ἡ σὰρκα τοῦ καθενὸς ἀπὸ ἐμᾶς ἔγινε ποτέ, ὅπως εἶπαμε, σὰρκα κάποιου ἄλλου, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκείνον τοῦ ὁποίου εἶναι σὰρκα.

Ἄφοῦ λοιπὸν αὐτὸ ὁμολογεῖται ἀπὸ ὅλους τοὺς πιστοὺς τῆς Ἐκκλησίας, τί θέλει αὐτὸς καὶ ἐπαναλαμβάνει συνεχῶς τὸ “δική το”, ἂν βέβαια δὲν ἀρνεῖται ὅτι εἶναι τῆς δικῆς μας φύσης; Καὶ πῶς ἀπαγορεύει νὰ λέγεται ὅτι εἶναι συνενωμένη μ' αὐτὸν κατὰ τὴν ἀξία καὶ τὴν αὐθεντία, ἐνῶ ὁ ἴδιος λέγει στὸν πρῶτο τόμο, “Ἐτσι λοιπὸν καὶ ἐμεῖς πλουτίσαμε ἀπὸ τὴν φτώχεια ἐκείνου, ἀφοῦ ἀναβιδιάσθηκε στὸ πρόσωπό του ἡ ἀνθρώπινη φύση στὸ ἀξίωμα ποὺ πρέπει στὸν Θεό; Ἄλλὰ ἐμεῖς ἄς τοῦ ποῦμε σ' αὐτὸν ποὺ ἀντιφάσκει καὶ στὸν ἑαυτὸ του· Ἄν λοιπὸν οἱ φύσεις μένουν ἀσύγχυτες καὶ μένει καὶ ἡ ἔνωση, ἐννοοῦμε ὅσα ἀφοροῦν τὴν προσκύνηση καὶ τὴ δύναμη καὶ τὴν ἀξία καὶ τὴν αὐθεντία ἀξίζει νὰ προσφέρονται σὰν σὲ ἓνα Υἱό, ἐνῶ οἱ φύσεις παραμένουν ἀσύγχυτες, τί ἄλλο ἀπομένει, ποὺ νὰ χαρακτηρίσει ἀκριδέστερα τὴν ἔνωση, καὶ νὰ παραχωρήσομε καὶ νὰ συμφωνήσομε, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ σύγχυση τῶν φύσεων; Ἄλλ' εἶναι φανερὸ ὅτι δὲν ἀρκεῖ σ' αὐτὸν καθόλου ἡ ἀπόλυτη ἔνωση, ἂν δὲ συγγέει τίς φύσεις. Ἐμεῖς ὅμως θὰ φυλάξομε τίς φύσεις ποὺ εἶναι ἀσύγχυτες, καὶ ὁμολογοῦμε ἀπόλυτη καὶ θεία τὴν ἔνωση καὶ ἀκατανόητη σ' ἐμᾶς, προσφέροντας ὅλα πρὸς δοξολογία τοῦ Υἱοῦ ὡς Θεοῦ καὶ ἑνὸς καὶ Υἱοῦ, ἀπευθύνοντας πρὸς αὐτὸν τὸν λόγο τοῦ ἀποστόλου Πέτρου· «Σὺ εἶσαι ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ποὺ ζεῖ»⁹⁸.

Ἄπολογία Κυρίλλου.

Κυριεύονταν κάποτε ἀπὸ θυμούς ἀσεβεῖς τὰ πλήθη τῶν Ἰουδαί-

δῆμοι, τοῖς τοῦ φθόνου βέλεσι τὸν νοῦν κατηκοντισμένοι. Ἐπει-
 δὴ δέ, πρὸς τοῦτο, καὶ τὰς θεδήλους ἐπέφερον χεῖρας τῷ πάντων
 ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, τῶν τοιούτων αὐτοὺς τολμημάτων τὰς
 αἰτίας εἰπεῖν διεκελεύετο, λέγων «Πολλὰ καλὰ ἔργα ἔδειξα ὑμῖν
 5 ἐκ τοῦ Πατρὸς μου, διὰ ποῖον αὐτῶν ἔργον ἐμὲ λιθάζετε;». Οἱ δὲ
 ἤκον εἰς τοῦτο δυσβουλίας τε ὁμοῦ καὶ ἀνοσιότητος ἐννοιῶν,
 ὥστε καὶ τοῖς τῆς δυσφημίας ἐγκλήμασι περιβάλλειν ἐπεχείρουν.
 Ἐφασκον γάρ· «Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ
 βλασφημίας, ὅτι σὺ, ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν». Ἐφη
 10 δέ που πρὸς αὐτοὺς ὁ Σωτῆρ· «Οὐκ ἔστι γεγραμμένον ἐν τῷ νόμῳ
 ὑμῶν, Ἐγὼ εἶπα, θεοὶ ἐστε; Εἰ ἐκείνους εἶπε θεοὺς, πρὸς οὓς ὁ
 λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ Γραφή, ὃν ὁ
 Πατὴρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε, ὅτι
 Βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον, Υἱὸς Θεοῦ εἰμι;». Περιεργαζόμενοι δὲ
 15 ἡμεῖς τῆς ἐνθάδε λεγομένης ἀποστολῆς τὸν τρόπον, ἐκ τῶν ἱερῶν
 Γραμμάτων τὴν ἐπὶ τῷδε γνῶσιν ἐραυνοῦμεθα. Ἐφη τοίνυν αὐτὸς
 διὰ φωνῆς Ἡσαΐου· «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἔνεκεν ἔχρισέ με·
 εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, κηρῦξαι αἰχμαλώτοις
 ἄφεςιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν». Ἀπεστάλθαι δέ φαμεν τὸν Υἱὸν
 20 παρὰ τοῦ Πατρὸς, γενόμενον ἄνθρωπον· πρέποι γὰρ ἄν, καὶ
 μάλα ὀρθῶς, τοῖς τῆς κενώσεως μέτροις τὸ τῆς ἀποστολῆς ὄνομά
 τε καὶ χρῆμα. Ἀπεστάλη δέ, ὡς ἔφην, οὐ γυμνὸς καὶ ἄσαρκος ὁ
 ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, γέννησιν δὲ μᾶλλον ὑπομείνας τὴν κατὰ
 σάρκα, ἥτοι σῶμα λαβὼν ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου, τοῦτό τε ἀφρά-
 25 στως καὶ ἀσηγχύτως ἐνώσας ἑαυτῷ, καθὰ πλειστάκις εἰρήκαμεν,
 «ἐπέφανεν ἡμῖν ὁ Θεὸς Κύριος», κατὰ τὰς Γραφάς

Ἴδιον οὖν τὸ σῶμά φαμεν γενέσθαι τοῦ Λόγου, καὶ οὐκ ἄν-
 θρώπου τινὸς ἰδικῶς καὶ κεχωρισμένως ἑτέρου παρ' αὐτὸν νοου-
 μένου Χριστοῦ καὶ Υἱοῦ. Ὡσπερ δὲ ἴδιον ἡμῶν ἐκάστου λέγεται
 30 σῶμα τὸ ἰδικῶς αὐτοῦ, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἐνός Χριστοῦ νοητέον.
 Καίτοι γὰρ ὑπάρχον τὸ τοῖς ἡμετέροις σώμασιν ὁμογενές, ἤγουν

96. Ἰω. 10, 32.

97. Ὅπ. π. 33.

98. Ὅπ. π. 34-36.

ων ἔχοντας δεχθεῖ πλήγμα σὸ νοῦ ἀπὸ τὰ βέλη τοῦ φθόνου, καὶ ἐπειδὴ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ ἄπλωναν τὰ βέβηλα χέρια τους ἐναντίον τοῦ Σωτήρα ὅλων μας Χριστοῦ, τοὺς προέτρεπε νὰ τοῦ ποῦν τίς αἰτίες τῶν τέτοιου εἶδους τολμηρῶν ἐνεργειῶν τους, λέγοντας· «Σᾶς ἔδειξα πολλὰ καλὰ ἔργα ἀπὸ τὸν Πατέρα μου, γιὰ ποιὸ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἔργα μὲ λιθοβολεῖτε;»⁹⁶. Αὐτοὶ ὅμως ἔφτασαν σὲ τέτοιο σημεῖο κακόνου καὶ μαζὶ καὶ ἀσέβειας ἐνοιῶν, ὥστε ἐπιχείρησαν νὰ τοῦ ἀποδώσουν καὶ τὸ ἔγκλημα τῆς βλασφημίας. Γιατὶ τοῦ ἔλεγαν· «Δὲν σὲ λιθοβολοῦμε γιὰ καλὴ πράξη, ἀλλὰ γιὰ τὴ βλασφημία σου, ἐπειδὴ, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος, κάνεις τὸν ἑαυτὸ σου Θεό»⁹⁷. Καὶ ὁ Σωτήρας τοὺς εἶπε· «Δὲν ἔχει γραφεῖ σὸ νόμο σας, Ἐγὼ εἶπα, εἶστε θεοί; Ἄν ὀνόμασε θεοὺς ἐκείνους στοὺς ὁποίους ἀπευθύνθηκε ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ Γραφή δὲν μπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθεῖ, πρὸς αὐτὸν ποῦ ὁ Πατήρας ἀγίασε καὶ ἔστειλε στὸν κόσμον ἐσεῖς λέτε τώρα, “Βλασφημεῖς”, ἐπειδὴ εἶπα ὅτι εἶμαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ;»⁹⁸. Ἐξετάζοντας ἐμεῖς μὲ προσοχὴ τὸν τρόπο τῆς ἐδῶ λεγόμενης ἀποστολῆς του, ἐραυίζομαστε τὴ γνώση ἀπὸ τίς ἱερὲς Γραφές. Εἶπε λοιπὸν ὁ ἴδιος μὲ τοὺς λόγους τοῦ Ἰσαΐα· «Τὸ Πνεῦμα τοῦ Κυρίου ὑπάρχει σ’ ἐμένα, καὶ γι’ αὐτὸ μὲ ἔχρισε, καὶ μὲ ἔστειλε νὰ κηρύξω τὸ χαρμόσυνο μήνυμα, νὰ κηρύξω στοὺς αἰχμαλώτους τῆς ἁμαρτίας τὴν ἀπελευθέρωσή τους καὶ στοὺς τυφλοὺς τὴ δυνατότητα νὰ δοῦν»⁹⁹. Καὶ λέμε ὅτι ὁ Υἱὸς στάλθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα ἀφοῦ ἔγινε ἄνθρωπος, γιὰ τὴν ταιριάζει, καὶ πολὺ ὀρθά, στὰ μέτρα τῆς κένωσης, τὸ ὄνομα καὶ τὸ γεγονὸς τῆς ἀποστολῆς. Στάλθηκε ὅμως, ὅπως εἶπα, ὄχι γυμνὸς καὶ χωρὶς σάρκα ὁ Λόγος ποῦ προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα, ἀλλὰ ὑπέμεινε τὴ κατὰ σάρκα γέννηση, δηλαδὴ παίρνοντας σῶμα ἀπὸ τὴν ἁγία Παρθένο, καὶ ἀφοῦ αὐτὸ τὸ ἔνωσε μὲ τὸν ἑαυτὸ του μὲ τρόπο ἀφραστο καὶ ἀσύγχυτο, ὅπως πολλὰς φορὲς εἶπαμε, «Παρουσιάσθηκε σ’ ἐμᾶς ὁ Κύριος ὁ Θεός»¹⁰⁰, σύμφωνα μὲ τίς Γραφές.

Λέμε λοιπὸν ὅτι τὸ σῶμα ἦταν τοῦ Λόγου, δικό του, καὶ ὄχι ἐνὸς ἀνθρώπου ἰδιαίτερου καὶ ἄλλου Χριστοῦ καὶ Υἱοῦ ποῦ νοεῖται χωριστὰ ἀπὸ αὐτόν. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς τὸ ἰδιαίτερο σῶμα καθενὸς μας λέγεται σῶμα δικό του, ἔτσι πρέπει νὰ νοεῖται καὶ γιὰ τὸν ἕνα Χριστό. Γιατὶ, ἂν καὶ ὑπάρχει ἡ ὁμογένεια μὲ τὰ δικά μας σώματα,

99. Ἰσ. 61, 1-2. Λουκᾶ 4, 18-19.

100. Ψαλμ. 117, 27.

όμοούσιον (γεγέννηται γὰρ ἐκ γυναικός), ἴδιον αὐτοῦ, ὡς ἔφη, νοεῖται καὶ λέγεται. Ἐπειδὴ δὲ ζωὴ κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, ζωοποιὸν ἀπέφηνε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα· ταύτητοι γέγονεν ἡμῖν εὐλογία ζωοποιός. Καὶ γοῦν ἔφασκεν ὁ Χριστός·
 5 «Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ»· καὶ πάλιν· «Καὶ ὁ ἄρτος δέ, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς». Καὶ πάλιν· «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ». Ἔθρει δὴ οὖν ὅπως παντα-
 10 χοῦ ἑαυτοῦ σῶμα τὸ ἐκ γυναικός ὀνομάζει διὰ τὴν εἰς ἄκρον ἔνωσιν. Τοῦτον ἔχοντας τοῦ μυστηρίου τὸν λόγον ἐν ἐξηγήσει πάλιν ἰδία φησὶν ὁ Νεστόριος·

(Ἀκούσατε τοίνυν, προσέχοντες τοῖς ῥητοῖς· «Ὁ τρώγων μου», φησί, τὴν σάρκα». Μνημονεύετε ὅτι περὶ τῆς σαρκός ἐστι τὸ
 15 λεγόμενον, καὶ ὅτι οὐ παρ' ἐμοῦ προστέθεται τὸ τῆς σαρκός ὄνομα, ὥστε μὴ δοκεῖν ἐκείνοις παρερμηνεύειν. «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα». Μὴ εἶπεν, ὁ τρώγων μου τὴν θεότητα, καὶ πίνων μου τὴν θεότητα; «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ». Μνημονεύετε
 20 ὅτι περὶ τῆς σαρκός τὸ λεγόμενον. Ἄλλ' ἐνίοτε παρερμηνεύω. Ἀκούσωμεν ἐκ τῶν ἐφεξῆς «Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν Πατήρ». Ἐκεῖνος λέγει τὴν θεότητα, ἐγὼ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἴδωμεν τίς ὁ παρερμηνεύων· «Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν Πατήρ». Λέγει ἐνταῦθα ὁ αἰρετικὸς τὴν θεότητα. Μὴ λέγει, ὅτι Ἀπέστειλεν ἐμὲ τὸν
 25 Θεὸν Λόγον ὁ ζῶν Πατήρ, κατ' ἐκείνους, καὶ γὰρ ζῶ ὁ Θεὸς Λόγος διὰ τὸν Πατέρα; Εἶτα μετὰ τοῦτο, καὶ πάλιν· «Ὁ τρώγων με, καὶ κεῖνος ζήσεται». Τίνα ἐσθίωμεν; τὴν θεότητα, ἢ τὴν σάρκα;)

Περὶ μὲν οὖν τῶν οὕτως ἐκτόπων καὶ ἀτημελῶς αὐτῷ πεφλυαρημένων μακρὸς ἤδη παρ' ἡμῶν πεποιήται λόγος. Τί δ' ἂν
 30 βούλοιο νοεῖν, οὐ τὸν Θεὸν Λόγον ἀπεστάλθαι λέγων, σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα, τιθεὶς δὲ πάλιν ἰδία τε καὶ ἀνά μέρος, ὡς

δηλαδή τὸ ὁμοούσιο (γιατὶ γεννήθηκε ἀπὸ γυναίκα¹⁰¹), ἐννοεῖται καὶ λέγεται ὅπως εἶπα ‘δικό του’. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Λόγος πὺν προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα εἶναι κατὰ φύση ζωὴ, κατέστησε ζωοποιὸ τὴν τὴν σὰρκα του, καὶ ἔτσι ἔγινε γιὰ μᾶς εὐλογία ζωοποιός. Καὶ πράγματι ἔλεγε ὁ Χριστός· «Σᾶς βεβαιώνω, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ ζωντανὸς ἄρτος πὺν κατέβηκα ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, καὶ δίνω ζωὴ στὸν κόσμον»¹⁰². Καὶ πάλι λέγει· «Καὶ ὁ ἄρτος πὺν ἐγὼ θὰ σᾶς δώσω εἶναι ἢ σὰρκα μου, πὺν θὰ δοθεῖ γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ κόσμου»¹⁰³. Καὶ πάλι «Ὅποιος τρώει τὴ σὰρκα μου καὶ πίνει τὸ αἷμα μου, μένει μέσα σὲ μένα καὶ ἐγὼ μέσα σ’ αὐτόν»¹⁰⁴. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς τὸ σῶμα πὺν προῆλθε ἀπὸ γυναίκα τὸ λέγει παντοῦ σῶμα δικό του ἕξαιτίας τῆς ἀπόλυτης ἔνωσής του. Αὐτὸ τὸν λόγο τοῦ μυστηρίου ἔχοντας, μὲ τὴ δικὴ του πάλι ἐξήγηση λέγει ὁ Νεστόριος·

(Ἀκοῦστε λοιπὸν προσέχοντας σ’ αὐτὰ πὺν λέγει· «Αὐτὸς πὺν τρώει», λέγει, «τὴ σὰρκα μου». Θυμηθεῖτε ὅτι ὁ λόγος λέγεται γιὰ τὴ σὰρκα, καὶ ὅτι δὲν προστέθηκε ἀπὸ ἐμένα ἢ λέξη σὰρκα, ὥστε νὰ μὴ φαίνομαι σ’ ἐκείνους ὅτι παρερμηνεύω. «Ὅποιος τρώει τὴ σὰρκα μου καὶ πίνει τὸ αἷμα μου». Μήπως εἶπε, “Ὅποιος τρώει τὴ θεότητά μου καὶ πίνει τὴ θεότητά μου; «Ὅποιος τρώει τὴ σὰρκα μου καὶ πίνει τὸ αἷμα μου, μένει μέσα σὲ μένα καὶ ἐγὼ μέσα σ’ αὐτόν»¹⁰⁵. Νὰ θυμᾶστε ὅτι ὁ λόγος λέγεται γιὰ τὴ σὰρκα. Ἄλλὰ πολλὲς φορὲς παρερμηνεύω. Ἄς ἀκούσομε ἀπὸ τὰ στή συνέχεια λεγόμενα· «Ὅπως μ’ ἔστειλε ὁ Πατέρας μου πὺν ζεῖ»¹⁰⁶. Ἐκεῖνος μιᾶ γιὰ τὸν Θεό, ἐγὼ γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Ἄς δοῦμε ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος πὺν παρερμηνεύει· «Ὅπως μ’ ἔστειλε ὁ Πατέρας μου πὺν ζεῖ». Λέγει ἐδῶ ὁ αἰρετικὸς τὴ θεότητα. Μήπως λέγει, ὅτι Ἔστειλε ἐμένα τὸν Θεὸ Λόγο ὁ Πατέρας μου πὺν ζεῖ, σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τους, καὶ ἐγὼ ὁ Θεὸς Λόγος ζῶ χάρις στὸν Πατέρα; Κι ἔπειτ’ ἀπὸ αὐτὸ λέγει πάλι· «Ὅποιος μὲ τρώει ἐμένα καὶ αὐτὸς θὰ ζήσει»¹⁰⁷. Τί τρώμε, τὴ θεότητα ἢ τὴ σὰρκα;).

Γι’ αὐτὰ λοιπὸν τὰ τόσο ἄτοπα καὶ τίς τόσο ἀπρόσεκτες φλυαρίες ἔγινε ἤδη ἐκτενὴς λόγος ἀπὸ μένα. Τί θὰ ἤθελε ὅμως νὰ ἐννοήσει, λέγοντας ὅτι δὲν στάλθηκε ὁ Θεὸς Λόγος ἔχοντας λάβει σὰρκα καὶ ἔχοντας γίνεῖ ἄνθρωπος, καὶ θέτοντας πάλι χωριστὰ καὶ ἰδιαιτέ-

104. Ἰω. 6, 56.

105. Ὅπ. π.

106. Ἰω. 6, 57.

107. Ὅπ. π.

αὐτός φησι, τὸ φαινόμενον, οὐκ ἔχω λέγειν. Μᾶλλον δὲ καὶ ἐναρ-
 γές ἤδη τὸ σόφισμα. Τὸν γὰρ τῆς ἐνώσεως παραλύει τρόπον, ἵνα
 κοινὸν εὐρίσκηται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, οὐκέτι δὲ ἴδιον ἀληθῶς
 τοῦ πάντα ζωοποιεῖν ἰσχύοντος. Μικρὰ μὲν ὁμολογουμένως ἐστὶ
 5 τῷ Θεῷ Λόγῳ πάντα τὰ ἀνθρώπινα· ἐπειδὴ δὲ κατηξίωσε δι'
 ἡμᾶς τὴν τῷ κόσμῳ σωτήριον ὑπομεῖναι κένωσιν, κἂν ἀπεστάλ-
 θαι λέγηται κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν,
 δοξάζεται μᾶλλον ὡς ἐπενεγκῶν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ
 ταπεινόν, καὶ οὐκ ἂν, οἶμαι, τίς διαμωμήσειεν τῶν εὖ φρονούν-
 10 των, ὅτι καθῆκεν ἑαυτὸν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς δι' ἡμᾶς. Ἄρ' οὖν ὡς
 ἕτερόν τινα Υἱὸν καὶ Χριστὸν παρὰ τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον τὸν φαι-
 νόμενον εἶναι διαβεβαιούμενος, ᾧ καὶ μόνῳ τῆς ἀποστολῆς προσ-
 νενέμηκε χρῆμα, οὐκ ἀνθρωποφαγίαν ἡμῶν ἀποφαίνει τὸ μυστή-
 ριον, παριστάς ἀνοσίως εἰς ἐξιτήλους ἐννοίας τῶν πιστευσάντων
 15 τὸν νοῦν καὶ λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις ὑποφέρειν ἐπιχειρῶν, ἃ
 μόνως καὶ ἀζητήτῳ πίστει προσλαμβάνεται; Οὐ γὰρ ἐπειδήπερ
 οὐκ ἐσθίεται θεότητος φύσις, διὰ τοῦτο κοινὸν εἶναι φαίη τις ἂν
 τὸ ἅγιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Εἰδέναί δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι, καθὰ
 φθάσαντες εἶπομεν, ἴδιόν ἐστι σῶμα τοῦ τὰ πάντα ζωοποιούντος
 20 Λόγου· ἐπειδὴ δὲ ἐστὶ σῶμα ζωῆς, ζωοποιόν ἐστι· διὰ τοῦτο γὰρ
 τοῖς θνητοῖς ἡμῶν σώμασιν ἐνίησι τὴν ζωὴν, ὡς καὶ καταργεῖ τοῦ
 θανάτου τὸ κράτος.

Ζωοποιεῖ δὲ ἡμᾶς κατὰ τὸν ἴσον τρόπον καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦ-
 μα τοῦ Χριστοῦ· τὸ γὰρ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιούν, κατὰ τὴν
 25 αὐτοῦ τοῦ Σωτήρος φωνήν. Λυπεῖ δὲ οὐδέν, ὑπὲρ γε τοῦ μὴ δο-
 κεῖν ἐμέ τε καὶ μόνον ἴδιον ὀνομάζειν τὸ σῶμα τοῦ Λόγου, καὶ
 τὰς τῶν ἁγίων Πατέρων παραθεῖναι χρήσεις, ἵν' ἴδοιεν οἱ δι' ἐναν-
 τίας ὡς μάτην ἡμῶν κατακεκράγασιν, ἐπομένων πανταχοῦ ταῖς
 ἐκείνων φωναῖς. Ἔφη τοίνυν ὁ πανεύφημος ἡμῶν πατὴρ καὶ ἐπί-
 30 σκοπος Ἀθανάσιος ἐν τῷ περὶ τῆς Τριάδος λόγῳ· «Καὶ ἐδείκνυτο
 ὅτι μὴ φαντασία, ἀλλὰ ἀληθῶς ἔχων ἦν σῶμα. Ἐπρεπε γὰρ τὸν
 Κύριον ἐνδιδυσκόμενον ἀνθρωπίνην σάρκα, ταύτην μετὰ τῶν

ρως, ὅπως λέγει, τὸ ὄρατό, δὲν ξέρω νὰ τὸ πῶ. Ἄλλὰ μᾶλλον τὸ σοφισμὰ του εἶναι φανερό. Γιατὶ παραλύει τὸν τρόπο τῆς ἔνωσης, γιὰ νὰ φαίνεται ὅτι εἶναι κοινὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὄχι ἀληθινὰ δικό του, ἐκείνου ποὺ ἔχει τὴ δύναμη νὰ ζωοποιεῖ τὰ πάντα. Εἶναι ὁμολογουμένως μικρὰ γιὰ τὸν Θεὸ Λόγο ὅλα τὰ ἀνθρώπινα, ἐπειδὴ ὅμως ἔκρινε ἄξιο νὰ ὑποστῆ γιὰ μᾶς τὴ σωτήρια γιὰ τὸν κόσμον κένωση, κι ἂν ἀκόμα λέγεται ὅτι στάλθηκε γιὰ νὰ κηρύξει στοὺς αἰχμαλώτους τὴν ἀπελευθέρωση καὶ τὴν ἀνάβλεψη στοὺς τυφλοὺς, δοξάζεται μᾶλλον ἐπειδὴ ὑπέμεινε τὴν ταπείνωση τῆς ἔνσαρκης οἰκονομίας, καὶ νομίζω ὅτι δὲν θὰ μεμθεῖ κανεὶς ἀπὸ τοὺς φρόνιμους τὸ ὅτι κατέβασε τὸν ἑαυτό του στὰ δικὰ μας ἀνθρώπινα γιὰ μᾶς τοὺς ἀνθρώπους. Ἄραγε λοιπὸν μᾶς διαβεβαιώνει ὅτι ὁ ὄρατὸς Χριστὸς εἶναι κάποιος ἄλλος Υἱὸς καὶ Χριστὸς κοντὰ στὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ, στὸν ὁποῖο καὶ μόνο ἀνέθεσε τὴν ἀποστολὴν στὸν κόσμον καὶ δείχνει ὅτι δὲν εἶναι ἀνθρωποφαγία τὸ μυστήριον, ὀδηγώντας μὲ τρόπο ἀσεβῆ τὸ νοῦ τῶν πιστῶν σὲ ξέθωρες ἔννοιες καὶ ἐπιχειρώντας νὰ ἐρμηνεύσει μὲ λογισμοὺς ἀνθρώπινους, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα προσλαμβάνονται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο μὲ ἀπλῆ καὶ χωρὶς ἀναζητήσεις πίστη; Ὁχι δηλαδὴ ἐπειδὴ δὲν τρώγεται ἡ φύση τῆς θεότητος, γι' αὐτὸ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πεῖ κοινὸ τὸ ἅγιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη νὰ γνωρίζομε ὅτι, ὅπως εἶπαμε προηγουμένως, εἶναι δικό του σῶμα, τοῦ Λόγου ποὺ ζωοποιεῖ τὰ πάντα, κι ἐπειδὴ εἶναι σῶμα ζωῆς, γι' αὐτὸ εἶναι ζωοποιό. Γιατὶ γι' αὐτὸ παρέχει στὰ θνητὰ σώματά μας τὴ ζωὴ, ὅπως καὶ καταργεῖ τὴ δύναμη τοῦ θανάτου.

Δίνει ζωὴ σ' ἐμᾶς κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ· γιατί τὸ Πνεῦμα εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ζωοποιεῖ¹⁰⁸, σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τοῦ ἴδιου τοῦ Σωτήρα. Καὶ δὲν μὲ στενοχωρεῖ καθόλου, γιὰ νὰ μὴ φαίνομαι ὅτι ἐγὼ μόνο ὀνομάζω δικό του τὸ σῶμα τοῦ Λόγου, νὰ παραθέσω καὶ τίς γνώμες τῶν ἁγίων Πατέρων, γιὰ νὰ ἀντιληφθοῦν οἱ ἀντίθετοι, ὅτι μάταια φωνασκοῦν ἐναντίον μας ποὺ ἀκολουθοῦμε παντοῦ τοὺς λόγους ἐκείνων. Εἶπε λοιπὸν ὁ πανεύφημος πατέρας μας Ἀθανάσιος στὸ λόγο του Περὶ τῆς Τριάδος· “Καὶ φαινόταν ὅτι δὲν ἦταν φαντασία, ἀλλ' εἶχε στὴν πραγματικότητα σῶμα. Γιατὶ ἔπρεπε ὁ Κύριος, φορώντας τὴν ἀνθρώπινη σάρκα, νὰ τὴν

ιδίων παθῶν αὐτῆς ὄλην ἐνδύσασθαι, ἴν', ὥσπερ ἴδιον αὐτοῦ λέγομεν εἶναι τὸ σῶμα, οὕτω καὶ τὰ τοῦ σώματος πάθη ἴδια μόνον αὐτοῦ λέγεται, εἰ καὶ μὴ ἤπτετο κατὰ τὴν θεότητα αὐτοῦ». Καὶ πάλιν «Ταῦτα ἀναγκαίως προεξητάσαμεν, ἵνα, ἐὰν ἴδωμεν 5 αὐτὸν ὡς δι' ὄργάνου τοῦ ἰδίου σώματος θεϊκῶς πράττοντα ἢ λέγοντα, γινώσκωμεν ὅτι Θεὸς ὢν ταῦτα ἐργάζεται». Καὶ ταῦτα μὲν ὁ μακάριος Πατὴρ ἡμῶν Ἀθανάσιος. Πλήν, καὶ ἴδιον λέγεται τοῦ Λόγου τὸ σῶμα, ἀλλ' οὖν ἐστὶν ἐκ γυναικὸς καὶ τοῖς ἡμετέροις συγγενές, καθὼ νοεῖται σὰρξ. Καὶ ὁ μὲν μακάριος Παῦλος, 10 «Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος», φησί, «χοϊκός, ὁ δεύτερος ἐξ οὐρανοῦ». Αὐτὸς δὲ ὁ Χριστὸς «Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν», φησὶν, «εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». Φαμὲν δὲ ὅτι οὐκ ἐξ οὐρανοῦ τὸ σῶμα τὸ ἐνωθὲν αὐτῷ κατενεγκὼν ὁ Λόγος, τοιάδε φησὶν ἐπειδὴ δὲ ἄνωθεν ὢν αὐτὸς καὶ ἐξ οὐρα- 15 νοῦ, ἴδιον ἐποίησατο τὸ ἐνωθὲν αὐτῷ σῶμα ἀφράστως τε, καὶ ἀπερινοήτως, ἀτρέπτως τε καὶ ἀσυγχύτως, ταύτητοι καὶ ἐξ οὐρανοῦ φησὶν ἑαυτὸν, καὶ ὅτε γέγονεν Υἱὸς ἀνθρώπου.

Ὅρθῶς τοιγαροῦν καὶ ἀμωμήτως ἔχοντος ἡμῖν τοῦ λόγου, ποία τις ἄρα τοῖς φιλοσογεῖν ἐθέλουσιν εὐρεσιλογίας τῆς καθ' 20 ἡμῶν ἢ πρόφασις, εἰ μάχεται ταῖς τινῶν δυσφημίαις ὁ ἀναθεματισμὸς, τῷ ψεύδει τὸ ἀληθὲς ἀντεξάγων; Οἶμαι δὲ ἔγωγε κατ' οὐδένα τρόπον ἡμαρτηκεναι τοῦ πρέποντος, εἰ Χριστὸν ἔφην ὑπὲρ ἡμᾶς. Εἰ γὰρ καὶ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλ' ἔστι καὶ οὕτως οὐκ ὑπὲρ γε μόνους ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πᾶ- 25 σαν τὴν κτίσιν οὐ γὰρ μόνον ἄνθρωπος νοεῖται καὶ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ὁ αὐτὸς πάλιν Θεὸς ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ ΙΒ΄.

Εἴ τις οὐκ ὁμολογεῖ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον παθόντα σαρκὶ καὶ ἐσταιρωμένον σαρκὶ καὶ θανάτου γενισάμενον σαρκί, γεγονότα 30 τε πρωτότοκον ἐκ νεκρῶν, καθὼ ζωὴ ἐστὶ καὶ ζωοποιός, ὡς Θεός, ἀνάθεμα ἔστω.

φορέσει ὅλη μαζί με τὰ τὰ δικὰ της πάθη, ὥστε, ὅπως λέμε ὅτι εἶναι δικό του τὸ σῶμα, ὅμοια νὰ λέγεται ὅτι καὶ τὰ σωματικὰ πάθη εἶναι μόνο δικὰ του, ἂν καὶ δὲν ἄγγιζαν τὴ θεότητά του”. Κι ἄλλοῦ λέγει: “Αὐτὰ κατ’ ἀνάγκην τὰ προεξετάσαμε, γιὰ νὰ γνωρίζομε ὅτι, ἂν τὸν δοῦμε νὰ πράττει με τρόπο θεϊκὸ καὶ με ὄργανο τὸ δικό του τὸ σῶμα, ἢ νὰ μιλάει, αὐτὰ τὰ πράττει ὄντας Θεός”. Καὶ αὐτὰ βέβαια λέγει ὁ μακάριος πατέρας μας Ἀθανάσιος. Ὡστόσο, κι ἂν ἀκόμα λέγεται δικό του τὸ σῶμα τοῦ Λόγου, προέρχεται ὅμως ἀπὸ γυναίκα καὶ εἶναι συγγενικὸ με τὰ δικὰ μας, ἀφοῦ νοεῖται σὰρκα. Καὶ ὁ μακάριος βέβαια Παῦλος λέγει, «Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἦταν ἀπὸ τὴ γῆ, ἐνῶ ὁ δεύτερος εἶναι ἀπὸ τὸν οὐρανὸ»¹⁰⁹, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς λέγει: «Κανένας δὲν ἀνέβηκε στὸν οὐρανὸ, παρὰ μόνον ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ποὺ κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ»¹¹⁰. Λέμε ὅμως, ὅτι ὁ Λόγος δὲν τὰ λέγει αὐτὰ ἐπειδὴ κατέβασε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τὸ σῶμα ποὺ ἐνώθηκε μαζί του, ἀλλ’ ἐπειδὴ αὐτὸς προερχόταν ἀπὸ ἄνω καὶ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, ἔκανε δικό του τὸ σῶμα ποὺ ἐνώθηκε μαζί του κατὰ τρόπο ἀνέκφραστο καὶ ἀκατανόητο καὶ ἄτρεπτο καὶ ἀσύγχυτο, καὶ γι’ αὐτὸ λέγει ὅτι ἦταν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ ὅταν ἔγινε Υἱὸς ἀνθρώπου.

Ὦντας λοιπὸν ὁ λόγος μας ὀρθὸς καὶ ἀμεμπτος, ποιά εἶναι ἄραγε, γιὰ ὅσους θέλουν νὰ κατηγοροῦν, ἢ δικαιολογία τῆς ἐναντίον μας φλυαρίας, ἂν ὁ ἀναθεματισμὸς πολεμᾷ τις κατηγορίες κάποιων, ἀντιπαραθέτοντας τὴν ἀλήθεια στὸ ψεῦδος; Ἐγὼ νομίζω ὅτι με κανένα τρόπο δὲν ξέφυγα ἀπὸ τὸ πρέπον, ἂν εἶπα ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι πάνω ἀπὸ ἐμᾶς. Γιατί, ἂν καὶ ἔγινε ἄνθρωπος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀλλ’ εἶναι καὶ ἔτσι ὄχι μόνο πάνω ἀπὸ ἐμᾶς, ἀλλὰ καὶ πάνω ἀπὸ ὅλη τὴν κτίση. Γιατί δὲν νοεῖται μόνον ἄνθρωπος καὶ ὅπως ἐμεῖς, ἀλλὰ ὁ ἴδιος πάλι νοεῖται Θεὸς ἀπὸ ἄνω καὶ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ ΙΒ΄.

Ἄν κάποιος δὲν ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἔπαθε στὴ σὰρκα καὶ σταυρώθηκε στὴ σὰρκα καὶ γεῦθηκε τὸ θάνατο στὴ σὰρκα¹¹¹, κι ἐπίσης ἔγινε πρωτότοκος ἀπὸ τοὺς νεκρούς¹¹², ἀφοῦ εἶναι ζωὴ καὶ ζωοποιὸς ὡς Θεός, νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

111. Ἐβρ. 2, 9.

112. Κολ. 1, 18.

Ἀντίρρησις τῶν ἀνατολικῶν.

Πάλιν ἐνταῦθα τῶν αὐτοῦ λόγων αὐτὸν ὑπομμινήσκομεν, ὡς πάντῃ ἀπαθῆ τὴν θεϊαν φύσιν λέγει ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ φάσκων οὕτως· Εἷς οὖν ὁ πάντων ἀξιώτερος τὴν ἰδίαν ὑπὲρ πάντων τέθει-
 5 κε ψυχὴν, καὶ συγχωρεῖ οἰκονομικῶς καταβιδάζεσθαι πρὸς θρ-
 αχὺ τῷ θανάτῳ τὴν σάρκα· κατήργηκε δὲ πάλιν αὐτὸν ὡς ζωὴ, παθεῖν οὐκ ἀνασχόμενος τὸ παρὰ φύσιν ἰδίαν. Εἴπωμεν οὖν αὐτῷ ἐναντιολογοῦντι· Πῶς οὖν ὁ τὴν σάρκα συγχωρῶν πρὸς θρ-
 10 αχὺ τῷ θανάτῳ καταβιδάζεσθαι καὶ καταργῶν τὸν θάνατον ὡς ζωὴ, οὐκ ἀνεχόμενος παθεῖν τὸ παρὰ φύσιν ἰδίαν, νῦν κατὰ σὲ πάσχει διὰ τῆς σαρκός; Ἄλλ' οὐκ ἔπαθεν ὁ Θεὸς τῇ σαρκὶ συνημμένος, ἀλλ' ἡ σὰρξ ἠνωμένη τῷ Θεῷ Λόγῳ κατὰ τὴν αὐτοῦ συγχώρησιν τὰ οἰ-
 κεία ὑπέμεινε. Οὐ γὰρ, μὴ αὐτοῦ συγχωροῦντος, πάθος ἢ θάνα-
 15 τος ἐπεγένετο. Εἰ γὰρ ψυχῆς παρουσίας οὐκ ἐπιγίνεται θάνατος, πῶς ἂν Θεοῦ παρόντος, καὶ οὐ μόνον παρόντος ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ συνημμένου κατ' ἄκραν τινὰ ἔνωσιν καὶ αὐτῷ μόνῳ καταληπτὴν, ἠνώχλει τῷ οἰκείῳ ναῷ, μὴ συγχωροῦντος αὐτοῦ, ἢ πάθος ἢ θάνα-
 20 τος; Ἀλλὰ γὰρ οὐχ ἡ Θεότης τῇ σαρκὶ συνημμένη ἔπαθεν, ἀλλ' ἡ σὰρξ, συγχωρούσης αὐτῆς, τὰ οἰκεία ὑπέμεινε.

25 Ἄλλ' ὅτι κακούργως αὐτῷ κεῖται τὸ “Ἐπαθε σαρκί”, πρὸς πλάνην τῶν ἀφελεστέρων, πρόδηλον αὐτόθεν· οὐ γὰρ ἐφύλαξε τὸ ἀπαθὲς τῇ θεῖα φύσει. Ὁ εἰπὼν, “Ἐπαθε σαρκί”, οὐδὲν ἕτερον ἔφη, ἢ μετὰ σαρκὸς παθεῖν. Κἂν οὖν μετὰ τῆς σαρκὸς ἔπαθε, παθητὸς ὠμολόγηται. Ἡ γὰρ κατὰ φύσιν ἔχων τὸ παθεῖν ἔπαθεν, ἢ παρὰ φύσιν. Καὶ εἰ μὲν κατὰ φύσιν ἔπαθεν, ἔσται καὶ ὁ Πατὴρ παθητός, ὁμοούσιος ὦν τῷ Υἱῷ· ἀνάγκη γὰρ προσεῖναι πάντως τῷ γεγεννηκότι, ὅσα τῷ γεννηθέντι πρόσσεσιν. Ἡ ὁμολογοῦμεν αὐτὸν μὲν πεπονθέναι, ἐπιτηδεύως ἔχοντα πρὸς τὸ πάθος, τὸν δὲ Πατέρα παθεῖν μὴ ἐπιδέχεσθαι. Ἄλλ' οὕτω λέγοντες συναινέσομεν αἰρε-
 30 τικοῖς, λέγουσι τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ παθητὴν, τὴν δὲ τοῦ Πατρὸς μὴ ἐπιδέχεσθαι πάθος, ὅθεν καὶ τὸ ἕτεροούσιον λέγου-

Ἐντίρρηση τῶν ἀνατολικῶν.

Πάλι στο σημεῖο αὐτὸ τοῦ ὑπενθυμίζομε τοὺς λόγους του, ὅτι λέγει τελείως ἀπαθὴ τῇ θεῖα φύση στὸν πρῶτο νόμο, λέγοντας τὰ ἑξῆς: "Ἐνας λοιπὸν, ὁ πιὸ ἄξιος ἀπὸ ὅλους, πρόσφερε τὴν ψυχὴν του γιὰ χάρις ὅλων καὶ δέχεται κατ' οἰκονομία νὰ κατεβεῖ γιὰ λίγο ἢ σὰρκα στὸ θάνατο, ἀλλὰ πάλι κατάργησε αὐτὸν ὡς ζωὴ πού εἶναι, καὶ δὲν ἀνέχθηκε νὰ ὑποστῆ κάτι παρὰ τὴ φύση του." Ἄς ποῦμε λοιπὸν στίς ἀντιρρήσεις του· Πῶς λοιπὸν αὐτὸς πού ἐπιτρέπει νὰ κατεβεῖ ἢ σὰρκα γιὰ λίγο στὸν θάνατο καὶ καταργώντας, ὡς ζωὴ πού εἶναι, τὸ θάνατο, ἐπειδὴ δὲν ἀνεχόταν νὰ ὑποστῆ κάτι παρὰ τὴ φύση του, τώρα, σύμφωνα μὲ σένα, πάσχει μέσω τῆς σάρκας του; "Ὅμως δὲν ἔπαθε ὁ Θεὸς πού ἐνώθη με τὴ σὰρκα, ἀλλ' ἡ σὰρκα ἐνωμένη με τὸν Θεὸ Λόγο ὑπέμεινε τὰ δικά της πάθη με τὴν παραχώρησή του. Γιατί, ἂν δὲν ἐπέτρεπε ἐκεῖνος, δὲν θὰ συνέβαινε πάθος ἢ θάνατος." Ἄν δηλαδή ὅταν εἶναι παρούσα ἢ ψυχὴ δὲν ἐπέρχεται θάνατος, πῶς ὄντας παρῶν ὁ Θεός, καὶ ὄχι ἀπλῶς παρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐνωμένος με μιὰ τέλεια ἔνωση, καὶ πού σ' αὐτὸν μόνο εἶναι κατανοητὴ, θὰ ἐνοχλοῦσε τὸ ναὸ του, χωρὶς νὰ τὸ ἐπιτρέπει ὁ ἴδιος, ἢ πάθος ἢ θάνατος; Ἄλλὰ βέβαια δὲν ἔπαθε ἡ θεότητα ἐνωμένη με τὴ σὰρκα, ἀλλ' ἔπαθε ἡ σὰρκα τὰ δικά της πάθη με τὴν παραχώρησιν τῆς θεότητος.

Ἄλλὰ ὅτι ὑποῦλα ἔχει τεθεῖ ἀπὸ αὐτὸν τὸ "ἔπαθε στὴ σὰρκα", γιὰ νὰ παραπλανήσῃ τοὺς ἀφελέστερους, εἶναι ὀλοφάνερο ἀπὸ αὐτὸ. Γιατί δὲν ἐφύλαξε τὴν ἀπάθεια στὴ θεῖα φύση. Αὐτὸς πού εἶπε, "Ἐπαθε στὴ σὰρκα", δὲν εἶπε τίποτ' ἄλλο, παρὰ ὅτι ἔπαθε μαζί με τὴ σὰρκα. Κι ἂν λοιπὸν ἔπαθε μαζί με τὴ σὰρκα, ὁμολογεῖται ὅτι ὑπόκειται στὸ πάθος. Ἡ δηλαδή ἔπαθε ἔχοντας στὴ φύση του τὸ πάθος ἢ παρὰ φύση. Κι ἂν τὸ ἔπαθε σύμφωνα με τὴ φύση του, θὰ εἶναι καὶ ὁ Πατέρας παθητός, ἐπειδὴ εἶναι ὁμοούσιος με τὸν Υἱό. Γιατί κατ' ἀνάγκη ἔχει ὁ γεννήτορας ὅσα ἔχει καὶ αὐτὸς πού γεννήθηκε ἀπὸ αὐτόν. Ἡ ὁμολογοῦμε ὅτι ὁ ἴδιος ἔπαθε, ἐπειδὴ ἐπιδέχεται τὸ πάθος, ἐνῶ ὁ Πατέρας δὲν ἐπιδέχεται τὸ πάθος. Μιλώντας ὅμως ἔτσι θὰ συμφωνήσομε με τοὺς αἰρετικούς πού λένε, ὅτι ἡ θεότητα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ εἶναι παθητὴ, ἐνῶ τοῦ Πατέρα δὲν ἐπιδέχεται πάθος, καὶ γι' αὐτὸ λένε ὅτι εἶναι διαφορετικὴ στὴ φύση. Ἄν πάλι

σιν. Εἰ δὲ φήσουσι παρὰ φύσιν αὐτὸν πεπονθέναι, ἐροῦμεν· Καὶ ποῖον πάθος ἰσχυρότερον τῆς θείας φύσεως, ὥστε εἰς τὸ παρὰ φύσιν πάθος ἐλκύσαι τὸν κατὰ φύσιν ἀπαθῆ;

Ἄλλὰ φησιν· Αὐτοῦ βούλησις. Ἄλλὰ φαμεν· Ἡ αὐτοῦ βού-
 5 λησις ἀπαθῆς. Ζητοῦμεν δὲ πάθος τὸ τὴν ἀπαθῆ φύσιν εἰς τὴν αὐτοῦ ἐμπάθειαν μετενέγκαν. Ἄλλως τε καὶ ἡ θεία βούλησις ἐκεῖνα θέλει, τὰ αὐτῇ πρέποντα. Καὶ τί, φησί, πρεπωδέστερον τοῦ σῶσαι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος; Καὶ πῶς ἤμελλε τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος περισώζεσθαι, αὐτὸ εἰς ἀπάθειαν μεταβαῖνον, ἢ τὴν
 10 θείαν καὶ ἀπαθῆ φύσιν εἰς πάθος κατασπῶσα; Πάντως γὰρ ὡς ἰσχυροτέρα εἰς τὸ ἑαυτῆς ἐμπαθῆς μετέστησε τὸ ἀπαθές. Καὶ τίς ὄνησις τῷ παθητῷ, εἰ καὶ τὸ ἀπαθές παθητὸν γένοιτο; Σωτηρία δὲ τοῦ παθητοῦ οὐχ ἡ τοῦ ἀπαθοῦς πρὸς αὐτὸ διὰ τοῦ πάθους κοινωία· τοῦτο γὰρ μᾶλλον αὐξήσις τοῦ κακοῦ, οὐκ ἀναίρεσις
 15 τῷ γὰρ ὁμοίῳ τὸ ἕτερον οὐκ ἀναιρεῖται, ἀλλὰ αὐξάνεται. Τίς οὖν ἢ σωτηρία τοῦ παθητοῦ; Ὡς ἔφημεν, οὐχ ἡ τοῦ ἀπαθοῦς πρὸς αὐτὸ κοινωία, ἀλλ' ἡ αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀπαθές μετάστασις, ὃ καὶ πεποίηκεν ὁ Δεσπότης Χριστός, οὐκ αὐτὸς κατὰ τὴν θεότητα εἰς πάθος καταβιβασθεὶς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνθρωπότητα πᾶσαν διὰ τῆς
 20 ἀγίας σαρκὸς εἰς ὕψος ἐγείρας, καὶ τὴν χαμαι κεμιμένην εἰς οὐρανοὺς ἀνελκύσας, καὶ τὴν ἀπαρηρῆσιν πρῶην νίθεσις ἀξιώσας. Τίς δὲ ἐχρεώσκει πάντως τὸν ἐκ τῆς παρακοῆς θάνατον; Ἡ φύσις πάντως ἢ ἀνθρωπεία, οὐχ ἡ θεία. Τίνα οὖν ἀκόλουθον ἦν ἀποδοῦναι τὸν ἐκ τῆς παρακοῆς θάνατον;

Ἄπολογία Κυρίλλου.

25

Ἀξιάγαστος ὡς ἀληθῶς τῆς ἀληθείας ἡ δύναμις, καὶ μάρτυς ἢ πείρα. Οὐ γὰρ μοι μακροῦ δεήσει λόγου πρὸς ἀπολογίαν· ἡ-
 γονιν ἀναπείθειν οἶονται τοὺς ἠπατημένους, οἰομένους ὅτι παθη-
 τὴν εἶναί φαμεν τὴν θείαν τοῦ Λόγου φύσιν, ἅπαξ τῶν δι' ἐναν-
 30 τίας καταβεβηκότων, αὐτόθεν διωμολογηκότων καὶ μάλα σα-
 φῶς, ὡς ἀλλότριον καὶ ἔξω πον τῶν ἐπὶ γε τούτοις καθεστήκαμεν

ποῦν ὅτι ἔπαθε παρὰ φύση, θὰ τοὺς ποῦμε· Καὶ ποιὸ πάθος εἶναι ἰσχυρότερο ἀπὸ τῆ θεία φύση, ὥστε νὰ παρασύρει στὸ παραφύση τὸν ἀπὸ τῆ φύση του ἀπαθῆ;

Ἄλλὰ, λέγει, ἡ θέληση εἶναι δική του. Καὶ θὰ τοῦ ποῦμε· Ἡ βούλησή του εἶναι ἀπαθῆς. Ἐμεῖς ζητοῦμε πάθος ποῦ μετέβαλε τὴν ἀπαθῆ φύση του σὲ παθητή. Ἄλλωστε καὶ ἡ θεία βούληση θέλει ἐκεῖνα ποῦ πρέπουν σ' αὐτήν. Καὶ τί εἶναι, λέγει, περισσότερο πρέπον ἀπὸ τὸ νὰ σώσει τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων; Καὶ πῶς ἐπρόκειτο νὰ σωθεῖ τὸ ἀνθρώπινο γένος μεταβαίνοντας τὸ ἴδιο στὴν ἀπάθεια, ἢ παρασύροντας στὸ πάθος τῆ θεία καὶ ἀπαθῆ φύση; Ὅπως δὲποτε βέβαια ὡς ἰσχυρότερη μετέφερε τὸ μὴ ὑποκείμενο σὲ πάθος στὴ δική της παθητότητα. Καὶ τί θὰ ὠφεληθεῖ τὸ ὑποκείμενο στὸ πάθος ἂν τὸ ἀπαθὲς γίνεαι κι αὐτὸ ὑποκείμενο σὲ πάθος; Γιατί σωτηρία τοῦ παθητοῦ δὲν εἶναι ἡ κοινωνία τοῦ ἀπαθοῦς μαζί του μέσω τοῦ πάθους. Αὐτὸ εἶναι μᾶλλον αὐξηση τοῦ κακοῦ, δὲν εἶναι ἀναίρεση· γιατί τὸ ἄλλο δὲν ἀναιρεῖται μὲ τὸ ὁμοίό του, ἀλλὰ αὐξάνει. Ποιᾶ εἶναι λοιπὸν ἡ σωτηρία τοῦ παθητοῦ; Ὅπως εἶπαμε ὅχι ἡ κοινωνία τοῦ ἀπαθοῦς μαζί του, ἀλλὰ ἡ μετατόπιση ἐκείνου πρὸς τὸ ἀπαθὲς, πράγμα ποῦ ἔκανε καὶ ὁ Δεσπότης Χριστός, ὁ ὁποῖος δὲν κατέβηκε αὐτὸς στὸ πάθος ὡς πρὸς τῆ θεότητά του, ἀλλὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση στὸ σύνολό της τὴν ἀνέβασε σὲ ὕψος μέσω τῆς ἁγίας σάρκας του, κι αὐτὴν ποῦ κειτόταν στὴ γῆ τὴν ἀνέβασε στοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐκείνην ποῦ πρῶτα δὲν εἶχε θάρρος, τὴν ἔκανε ἄξια υἱοθεσίας. Καὶ ποιὸς χρωστοῦσε ἐξάπαντος τὸ θάνατο ἀπὸ τὴν παρακοή; Ἡ ἀνθρώπινη φύση ὅπως δὲποτε, ὅχι ἡ θεία. Ποιᾶ λοιπὸν ἦταν λογικὸ νὰ πληρώσει τὸ θάνατο ἀπὸ τὴν παρακοή;

Ἄπολογία Κυρίλλου.

Εἶναι ἀξιοθαύμαστη ἀληθινὰ τῆς ἀλήθειας ἡ δύναμη, καὶ μάρτυρας εἶναι ἡ πείρα. Γιατί δὲν θὰ μοῦ χρειασθεῖ μακρὺς λόγος πρὸς ὑπεράσπιση. Νομίζουν δηλαδή ὅτι θ' ἀλλάξουν τὴ γνώμη αὐτῶν ποῦ ἀπατήθηκαν, πιστεύοντας πῶς εἶπαμε ὅτι ὑπόκειται στὸ πάθος ἡ θεία φύση τοῦ Λόγου, ἔχοντας φθάσει μὰ φορὰ οἱ ἀντίθετοι νὰ ὁμολογήσουν, καὶ πολὺ φανερά, ὅτι εἴμαστε ξένοι καὶ ἄσχετοι μὲ τὴν

ἐγκλημάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἀνυπόθετον λῆμμα κατὰ τὸ αὐτοῖς δο-
 κοῦν προθέντες ἀδουλήτως, πικροῖς ἐννοιῶν εὐρήμασι χρώμενοι,
 πειρῶνται δεικνύειν τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀγχινοίας τὴν δεινῶσιν,
 κατασκευάζουσι δέ, καὶ μάλα γοργῶς, ἀποφαίνοντες ἀπαθῆ κατ'
 5 ἰδίαν φύσιν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἀκουέτωσαν, μηδενὸς αὐτοῖς
 ἀντεξάγοντος, πρὸς ἡμῶν, ὅτι πυκτεύουσι μάτην καὶ δέρουσι
 πρὸς ἀέρα εἰς τοῦτο, μήτε μὴν φρονοῦντος τὰ ἐναντία. Τί τοίνυν
 ἰδρῶσι μάτην καὶ διατείνονται περιττά; Τίς οὕτως ἐμβρόντητος,
 ὡς τῆς ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας τὸ ἐμπαθὲς καθορίζειει καὶ εἰς τὴν
 10 τῶν παθημάτων ἀσθένειαν κατασεῖειν ἀποτολμᾶν τὸ παντὸς ἐπέ-
 κεινα γεννητοῦ καὶ ἀσώματον; Ἐπειδὴ δὲ ὁ τοῦ μυστηρίου λό-
 γος, ἄνθρωπον οἶδε γενόμενον οἰκονομικῶς ἐκ γυναικὸς τὸν ἐκ
 Θεοῦ κατὰ φύσιν Υἱὸν μονογενῆ, ἰδιὸν τε ὑπάρχειν αὐτοῦ διαβε-
 αιούμεθα τὸ ἐκ τῆς μακαρίας Παρθένου ληφθὲν ἅγιον σῶμα·
 15 ταύτητοι, καὶ μάλα ὀρθῶς, κατ' οἰκείωσιν οἰκονομικὴν αὐτοῦ
 λέγεσθαί φασιν τὰ τῆς σαρκὸς πάθη, τετηρηκότες πανταχοῦ τῇ
 αὐτοῦ φύσει τὸ ἀπαθὲς Θεὸς γὰρ ἐστὶν ἐκ Θεοῦ.

Ὅταν τοίνυν σαρκὶ λέγηται παθεῖν, οὐκ αὐτὸς εἰς ἰδίαν φύ-
 σιν νοεῖται παθῶν, καθὼ Θεὸς ἐστὶν, ἰδιοποιούμενος δὲ μᾶλλον τὸ
 20 πάθος αὐτοῦ γὰρ γέγονε τὸ ἐνωθὲν αὐτῷ σῶμα, καθάπερ ἔφην
 ἀρτίως. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος αὐτόν, τὸν δι' οὗ τὰ
 πάντα καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα, πεποίηκεν ὁ Πατὴρ πρωτότοκον ἐκ
 νεκρῶν γεγενῆσθαί φησι. Γράφει δὲ οὕτως «Εὐχαριστοῦντες τῷ
 Πατρὶ τῷ ἰκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων
 25 ἐν τῷ φωτί, ὃς ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκοτούς, καὶ
 μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ἐν ᾧ
 ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ὃς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ
 τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ
 πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατά καὶ τὰ
 30 ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι· τὰ
 πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται. Καὶ αὐτὸς ἐστὶ πρὸ πάν-
 των, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε, καὶ αὐτὸς ἐστὶν ἡ κεφαλὴ

κατηγορίες αὐτές. Ἐπειδὴ ὅμως προτάσσοντας χωρὶς νὰ θέλουν ἀπίθανο κατὰ τὴ γνώμη τους συλλογισμό, χρησιμοποιοῦντας ἔννοιες μὲ πικρόχολα ἐφευρήματα, προσπαθοῦν νὰ δείξουν τὴ φοβερὴ ἐξυπνάδα πού διαθέτουν, καὶ κατασκευάζουν ἐπινοήματα, στὸ ἄψευθε σβῆσε μάλιστα, μὲ τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν ἀπαθῆ ἀπὸ τὴ φύση του τὸν Θεὸ Λόγο, ὡς ἀκούσουν, χωρὶς κανένας ἀπὸ ἐμᾶς νὰ τοὺς ἀντεπιτίθεται, ὅτι πυγμαχοῦν ἀνώφελα καὶ χτυποῦν τὸν ἀέρα προκειμένου γι' αὐτό, χωρὶς νὰ φρονεῖ τὰ ἀντίθετα. Γιατί λοιπὸν ἰδροφοποῦν ἀσκα καὶ προβάλλουν περιττοὺς ἰσχυρισμούς; Ποιὸς εἶναι τόσο ἀνόητος ὥστε νὰ καθορίζει καὶ νὰ τολμᾷ νὰ κατασύρει στὴν ἀδυναμία τῶν παθημάτων τὸ πέρα ἀπὸ κάθε γεννητὸ καὶ ἀσῶματο; Ἐπειδὴ ὅμως ὁ λόγος τοῦ μυστηρίου γνωρίζει ὅτι ἔγινε κατ' οἰκονομία ἄνθρωπος πού γεννήθηκε ἀπὸ γυναῖκα ὁ κατὰ φύση μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ σᾶς διαβεβαιώνουμε ὅτι εἶναι δικό του τὸ ἅγιον σῶμα πού ἔλαβε ἀπὸ τὴ μακαρία Παρθένο, γι' αὐτό, καὶ πολὺ σωστά, μὲ κατὰ οἰκονομία οἰκειοποίησιν λέμε ὅτι εἶναι δικὰ του τὰ παθήματα τῆς σάρκα, διατηρώντας παντοῦ τὴν ἀπάθεια τῆς φύσης του. Γιατί εἶναι Θεὸς προερχόμενος ἀπὸ Θεό.

Ὅταν λοιπὸν λέγεται ὅτι ἔπαθε ὡς πρὸς τὴ σάρκα, δὲν νοεῖται ὅτι αὐτὸς ἔπαθε στὴ δική του φύση, ἀφοῦ εἶναι Θεός, ἀλλὰ μᾶλλον ἰδιοποιεῖται τὸ πάθος, γιατί ἔγινε δικό του τὸ σῶμα πού ἐνώθηκε μαζί του, ὅπως εἶπα προηγουμένως. Γι' αὐτό καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος λέγει, ὅτι αὐτός, μέσω τοῦ ὁποῖου καὶ μὲ τὸν ὁποῖο ἔκανε ὁ Πατέρας τὰ πάντα, ἔγινε πρωτότοκος ἀπὸ τοὺς νεκρούς. Γράφει τὰ ἑξῆς: «Εὐχαριστῶντας τὸν Πατέρα πού μᾶς ἔκανε ἄξιους νὰ μᾶς συμπεριλάβει στὴ μερίδα τῆς κληρονομίας τῶν ἁγίων μέσα στὸ φῶς, ὁ ὁποῖος μᾶς ἔσωσε ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ σκοτός καὶ μᾶς ἐγκατέστησε στὴ βασιλεία τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης του, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔχομε τὴν ἀπολύτρωση ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες μας, καὶ ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ ἀόρατου Θεοῦ, πρωτότοκος ὅλης τῆς κτίσης, γιατί ἀπὸ αὐτὸν δημιουργήθηκαν τὰ πάντα, τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι εἴτε κυριότητες εἴτε ἀρχές εἴτε ἐξουσίες· τὰ πάντα ἔγιναν ἀπὸ αὐτὸν καὶ γι' αὐτόν. Καὶ αὐτὸς ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ ὅλα, καὶ τὰ πάντα συγκρατοῦνται στὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ αὐτόν, καὶ

τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ὅς ἐστιν ἀρχή, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων. Ὅτι ἐν αὐτῷ ηὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικῆσαι σωματικῶς, καὶ δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτόν, εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

Ἄθρει δὴ οὖν, ὅπως δι' αὐτοῦ τὰ πάντα πεποιῆσθαι λέγων, ὁρατὰ καὶ ἀόρατα, θρόνους τε καὶ ἐξουσίας, αὐτὸν δεδῶσθαι φησί τῇ Ἐκκλησίᾳ κεφαλὴν, καὶ πρωτότοκον ἐν νεκρῶν γεγενῆσθαι δι-
 10 σχυρίζεται, ἀποκαταλλαχθῆναί τε τὰ πάντα δι' αὐτοῦ εἰς αὐτόν, καὶ εἰρηνεῦσαι διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Εἰτά τις ἐνδοιάζων καὶ μετὰ τοῦτο ἔτι, καὶ δεδοικῶς εἰπῆ, μὴ ἄρα πως παθητὴν τὴν τοῦ Υἱοῦ φύσιν ὁ τοῦ μυστηρίου λόγος ἀποφήνη, ὅταν λέγηται σαρκὶ παθεῖν; Ἰδιο-
 15 ποιεῖται γάρ, ὡς ἔφην, τὰ τοῦ ἰδίου σώματος πάθη. Τοῦτο φρονεῖν ἐδόκει τῷ θεσπεσίῳ Πέτρῳ λέγοντι: «Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί». Ἔτερον δὲ τὸ σαρκὶ παθεῖν λέγεσθαι, καὶ ἕτερον ὁμοίως τὸ παθεῖν λέγεσθαι τῇ τῆς θεότητος φύσει. Ἐπειδὴ γάρ ἐστιν ὁ αὐτὸς Θεός τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος, ἀπαθὴς μὲν, τό γε ἦκον
 20 εἰς τὴν τῆς θεότητος φύσιν, παθητὸς δὲ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, τί τὸ ἄτοπον, εἰ τῷ παθεῖν πεφυκῶτι λέγεται παθεῖν, τῷ παθεῖν οὐκ εἰδῶτι μεμενηκῶς ἀπαθῆς; Ὅτι δὲ τοιαῦδε πίστει καὶ ὁ τῶν ἁγίων Πατέρων διέπρεψε χορός, ἐξ αὐτῶν εἰσόμεθα, ὧν γεγράφασιν αὐτοί, τὴν τοῦ Σωτῆρος τηρήσαντες ἐντολήν. Διεμέμνητο γάρ λέγοντος
 25 «Δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε».

Γρηγορίου, ἐπισκόπου Νύσσης.

«Τοῦτο γὰρ φρονεῖσθω», φησὶν, «ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβῶν». Τί
 30 πτωχότερον ἐπὶ Θεοῦ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς; τί ταπεινότερον ἐπὶ τοῦ βασιλέως τῶν ὄλων, ἢ τὸ εἰς κοινωνίαν τῆς πτωχῆς ἡμῶν

αὐτὸς εἶναι ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, πού εἶναι ἀρχή, πρωτότοκος τῶν νεκρῶν, γιὰ νὰ γίνει πρῶτος σὲ ὅλα. Γιατὶ σ' αὐτὸν εὐδόκησε νὰ κατοικήσει σωματικὰ ὅλο τὸ πλήρωμα τῆς θεότητας, καὶ μέσω αὐτοῦ νὰ συμφιλιώσει τὰ πάντα μ' αὐτόν, φέροντας εἰρήνη μὲ τὸ αἷμα τοῦ σταυροῦ του, εἴτε τὰ ἐπίγεια εἴτε τὰ οὐράνια»¹¹³.

Πρόσεχε λοιπόν, πῶς, λέγοντας ὅτι τὰ πάντα ἔγιναν ἀπὸ αὐτόν, ὁρατὰ καὶ ἀόρατα, θρόνοι καὶ ἔξουσίες, λέγει ὅτι αὐτὸς δόθηκε στὴν Ἐκκλησία κεφαλὴ καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ἔγινε πρωτότοκος ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ ἔφερε εἰρήνη μὲ τὸ αἷμα τοῦ σταυροῦ του, εἴτε στὰ ἐπίγεια εἴτε στὰ οὐράνια. Ἔπειτα ποιὸς εἶναι ἀκόμα ἐπιφυλακτικὸς καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ καὶ φοβᾶται ἀδικαιολόγητα, μήπως ὁ λόγος τοῦ μυστηρίου ἀποδείξει παθητὴ τὴ φύση τοῦ Υἱοῦ, ὅταν λέγεται ὅτι ἔπαθε ὡς πρὸς τὴ σάρκα; Γιατὶ κάνει δικά του, ὅπως εἶπα, τὰ παθήματα τοῦ δικοῦ του σώματος. Αὐτὸ θεωροῦσε σωστὸ νὰ πιστεύει ὁ θεσπέσιος Πέτρος λέγοντας: «Ἐφοῦ λοιπόν ὁ Χριστὸς ἔπαθε γιὰ χάρη μας σωματικὰ»¹¹⁴. Εἶναι ἄλλο νὰ λέγεται ὅτι ἔπαθε ὡς πρὸς τὴ σάρκα, καὶ ἄλλο πάλι νὰ λέγεται ὅτι ἔπαθε ὡς πρὸς τὴ θεϊκὴ του φύση. Ἐφοῦ δηλαδή ὁ ἴδιος εἶναι Θεὸς μαζὶ καὶ ἄνθρωπος, ἀπαθὴς ὅσον ἀφορᾷ στὴ θεϊκὴ φύση καὶ παθητὸς ὡς πρὸς τὴν ἀνθρώπινη φύση, ποιὸ εἶναι τὸ ἄτοπο ἂν λέγεται ὅτι ἔπαθε αὐτὸς πού ἔχει τὸ παθητὸ στὴ φύση του, καὶ ὅτι ἔμεινε ἀπαθὴς αὐτὸς πού δὲν γνωρίζει τὸ νὰ ὑφίσταται πάθη; Ὅτι ὅμως μὲ τέτοια πίστη διέπρεπε καὶ ὁ χορὸς τῶν ἁγίων Πατέρων θὰ τὸ γνωρίσομε ἀπὸ ὅσα ἔγραψαν τηρώντας τὴν ἐντολὴ τοῦ Σωτήρα. Γιατὶ εἶχαν στὴ μνήμη τους τὸν λόγο του «Δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δώστε»¹¹⁵.

Γρηγορίου, ἐπισκόπου Νύσσης.

«Αὐτὸ τὸ φρόνημα νὰ ὑπάρχει ἀναμεταξύ σας», λέγει, «αὐτὸ πού ὑπῆρχε καὶ στὸν Ἰησοῦ Χριστό, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ εἶχε μορφὴ Θεοῦ, δὲν θεώρησε ἀποτέλεσμα ἀρπαγῆς τὴν ἰσότητά του μὲ τὸν Θεό, ἀλλὰ ταπεινώσε τὸν ἑαυτό του λαμβάνοντας μορφὴ δούλου»¹¹⁶. Τί εἶναι πιὸ φτωχὸ γιὰ τὸν Θεὸ ἀπὸ τὴ μορφὴ τοῦ δούλου; Τί πιὸ ταπεινὸ γιὰ τὸν βασιλέα τῶν ὅλων ἀπὸ τὸ νὰ ἔρθει μὲ τὴ θέλησή του

115. Μαθ. 10, 8.

116. Φιλ. 2, 5-7.

φύσεως ἔκουσίως ἔλθειν; Ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ ὁ
 Κύριος τῶν κυριευόντων, τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ὑποδύεται· ὁ
 κριτὴς τοῦ παντός ὑπόφορος τοῖς δυναστεύουσι γίνεται· ὁ τῆς κτί-
 σεως Κύριος ἐν σπηλαίῳ κατάγεται· ὁ τοῦ παντός περιδεδραγμέ-
 5 νος οὐχ εὐρίσκει τόπον ἐν τῷ καταλύματι, ἀλλ' ἐν φάτῃ τῶν ἀλό-
 γων παραρρίπτεται· ὁ καθαρὸς καὶ ἀκήρατος, τὸν τῆς ἀνθρωπί-
 νης φύσεως καταδέχεται ῥύπον, καὶ διὰ πάσης τῆς πτωχείας ἡμῶν
 διεξελθὼν, μέχρι τῆς τοῦ θανάτου πρόεισι πείρας. Ὁρᾶτε τῆς
 ἔκουσίου πτωχείας τὸ μέτρον· ἡ ζωὴ θανάτου γεύεται· ὁ κριτὴς εἰς
 10 κριτήριον ἄγεται· ὁ τῆς ζωῆς τῶν ὄντων Κύριος ἐπὶ τῇ ψήφῳ τοῦ
 δικάζοντος ἄγεται· ὁ πάσης τῆς ὑπερκοσμίου δυνάμεως βασιλεὺς
 τὰς τῶν δημίων οὐκ ἀπωθεῖται χειρας· Πρὸς τοῦτό σοι, φησί, τὸ
 ὑπόδειγμα τῆς ταπεινοφροσύνης βλέπέτω τὸ μέτρον.

Βασιλείου, ἐπισκόπου Καισαρείας.

15 Οὐ γὰρ τοσοῦτον οὐρανὸς καὶ γῆ καὶ τὰ μεγέθη τῶν πελαγῶν
 καὶ τὰ ἐν ὕδασι διαιτώμενα καὶ τὰ χερσαῖα τῶν ζώων καὶ φυτὰ καὶ
 ἀστέρες καὶ ἀῆρ καὶ ὄραι καὶ ἡ ποικίλη τοῦ παντός διακόσμησις
 τὸ ὑπερέχον τῆς ἰσχύος συνίστησιν, ὅσον τὸ δυνηθῆναι τὸν Θεὸν
 τὸν ἀχώρητον ἀπαθῶς διὰ σαρκὸς συμπλακῆναι τῷ θανάτῳ, ἵνα
 20 ἡμῖν τῷ ἰδίῳ πάθει τὴν ἀπάθειαν χαρίσῃται.

Ἀθανασίου, ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

Καὶ ἐδείκνυτο, ὅτι μὴ φαντασία, ἀλλὰ ἀληθῶς ἔχων ἦν τὸ
 σῶμα. Ἐπρεπε δὲ τὸν κύριον ἐνδιδυσκόμενον τὴν ἀνθρωπίνην
 σάρκα ταύτην, μετὰ τῶν ἰδίων παθῶν ὅλην αὐτὴν ἐνδύσασθαι,
 25 ἵν' ὥσπερ ἴδιον αὐτοῦ λέγομεν εἶναι τὸ σῶμα, οὕτω καὶ τὰ τοῦ
 σώματος πάθη ἴδια μόνον αὐτοῦ λέγηται, εἰ καὶ μὴ ἤπτετο κατὰ
 τὴν θεότητα αὐτοῦ. Εἰ μὲν ἐτέρου τοῦ σώμα, ἐκείνου ἂν λέγοιτο
 καὶ τὰ πάθη· εἰ δὲ τοῦ Λόγου ἢ σαρξ (ὁ γὰρ Λόγος σὰρξ ἐγένετο),
 ἀνάγκη καὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη λέγεσθαι αὐτοῦ οὐ καὶ ἡ σὰρξ
 30 ἔστιν οὐ γὰρ λέγεται τὰ πάθη, οἷ᾽ ἔστι μάλιστα τὸ κατακριθῆ-
 ναι, τὸ μαστιγωθῆναι, τὸ διψᾶν, καὶ ὁ σταυρός, καὶ ὁ θάνατος

σὲ κοινωνία μὲ τὴ φτωχὴ μας φύση; Ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλέων καὶ ὁ Κύριος τῶν ἔξουσιαστῶν ντύνεται τὴ μορφή τοῦ δούλου. Ὁ κριτὴς τοῦ παντός γίνεται φόρου ὑποτελῆς στοὺς ἔξουσιαστῆς. Ὁ Κύριος τῆς κτίσης κατεβαίνει στὸ σπῆλαιο. Αὐτὸς ποὺ κρατεῖ τὰ χέρια του τὸ πᾶν¹¹⁷, δὲν βρῖσκει τόπο στὸ κατάλυμα, ἀλλὰ παραρῖχεται στὴ φάτνη τῶν ἄλογων ζώων¹¹⁸. Ὁ καθαρὸς καὶ ἀμόλυντος καταδέχεται τὸν ρύπο τῆς ἀνθρώπινης φύσης καὶ ἀφοῦ διῆλθε ὅλη τὴν πτωχεία μας, προχώρησε μέχρι τὴν πείρα τοῦ θανάτου. Βλέπετε τὸ μέγεθος τῆς ἐκούσιας πτωχείας του· ἡ ζωὴ γεύεται τὸν θάνατο· ὁ κριτὴς ὀδηγεῖται στὸ κριτήριο· ὁ Κύριος τῆς ζωῆς τῶν δημιουργημάτων προσάγεται στὴν ἀπόφαση τοῦ δικαστῆ¹¹⁹. Ὁ βασιλεὺς ὅλης τῆς ὑπερκόσμου δύνναμης, δὲν ἀπωθεῖ τὰ χέρια τῶν δημίων του. Σ' αὐτό, λέγει, τὸ ὑπόδειγμα τῆς ταπεινοφροσύνης ἃς ἀποβλέπει τὸ μέτρο.

Βασιλείου, ἐπισκόπου Καισαρείας.

Δὲν εἶναι τόσο ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ τὰ ἀπέραντα πελάγη καὶ τὰ ὑδρόβια καὶ χερσαῖα ζῶα καὶ τὰ φυτὰ καὶ τὰ ἄστρα καὶ ὁ ἀέρας καὶ οἱ ἐποχές καὶ ἡ πολυποίκιλη διαμόρφωση τοῦ σύμπαντος ποὺ συνθέτουν τὴν ὑπεροχὴ τῆς δύνναμής του, ὅσο τὸ ὅτι μπόρεσε ὁ ἀχώρητος Θεὸς νὰ συμπλακεῖ μέσω τῆς σάρκα ἀπαθῶς μὲ τὸν θάνατο, γιὰ νὰ χαρίσει σ' ἐμᾶς μὲ τὸ πάθημά του τὴν ἀπάθεια.

Ἀθανασίου, ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

Καὶ φαινόταν ὅτι εἶχε τὸ σῶμα ὄχι φαινομενικά, ἀλλὰ πραγματικά. Ἐπρεπε ὁ Κύριος φορώντας αὐτὴ τὴν ἀνθρώπινη σάρκα νὰ τὴ φορέσει ὅλη μαζὶ μὲ τὰ πάθη τῆς, ὥστε, ὅπως λέμε ὅτι εἶναι δικό του τὸ σῶμα, ἔτσι νὰ λέμε καὶ γιὰ τὰ δικά του παθήματα ὅτι εἶναι μόνο δικά του, ἂν καὶ δὲν ἄγγιξαν τὴ θεότητά του. Ἄν τὸ σῶμα ἦταν κάποιου ἄλλου, σ' ἐκείνον θ' ἀποδίδονταν καὶ τὰ παθήματα. Ἄν ἡ σάρκα εἶναι τοῦ Λόγου, γιὰ τὸν Λόγον ἔγινε σάρκα¹²⁰, εἶναι ἀνάγκη νὰ λέμε ὅτι αὐτοῦ εἶναι καὶ τὰ πάθη, αὐτοῦ τὸν ὁποῖο ἀνήκει καὶ ἡ σάρκα. Γιὰ τὸ ἐκείνου ποὺ λέγονται ὅτι εἶναι τὰ πάθη, καὶ μάλιστα ὅπως εἶναι ἡ κατάκριση, ἡ μαστίγωση, ἡ δίψα καὶ ὁ σταυρὸς καὶ ὁ

119. Ἰω. 19, 13 ἔ.

120. Ἰω. 1, 14.

αἱ ἄλλαι τοῦ σώματος ἀσθένειαι, τούτου καὶ τὸ κατόρθωμα καὶ ἡ χάρις ἐστὶ. Διὰ τοῦτο τοίνυν ἀκολούθως καὶ πρεπόντως οὐκ ἄλλον, ἀλλὰ τοῦ Κυρίου λέγεται τὰ τοιαῦτα πάθη, ἵνα καὶ ἡ χάρις παρ' αὐτοῦ εἴη, καὶ μὴ εἰδωλολάτραι γινόμεθα, ἀλλὰ ἀληθῶς
 5 θεοσεβεῖς, ὅτι μηδένα τῶν γεννητῶν, μηδὲ κοινόν τινα ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν ἐκ Θεοῦ φύσει καὶ ἀληθινὸν Υἱόν, τοῦτον γενόμενον ἄνθρωπον, οὐδὲν ἦπτον Κύριον αὐτὸν καὶ Θεὸν καὶ Σωτῆρα ἐπι-καλούμεθα.

Ἀπόχρη τοίνυν εἰς πληροφορίαν, ὡς γε οἶμαι, τοῖς ἀρτίφροσι
 10 τὰ προτεθέντα ῥητά, τοῦ θείου νόμου διαρρήδην λέγοντος «Ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων καὶ τριῶν σταθήσεται πᾶν ῥῆμα». Εἰ δὲ δὴ τις θούλοιτο καὶ μετὰ τοῦτο ἔτι φιλονεικεῖν, ἀκουέτω πρὸς ἡμῶν. Ἴθι τὴν κατὰ σαντόν· ἡμεῖς δὲ τοῖς ὀρθοῖς Γράμμασι καὶ τῆ τῶν ἀγίων. Πατέρων ὀψόμεθα πίστει· κερδανῶμεν γὰρ οὕτω τῆς
 15 ἄνω κλήσεως τὸ βραβεῖον Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἀγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

θάνατος καὶ οἱ ἄλλες ἀδυναμίες τοῦ σώματος, αὐτοῦ εἶναι καὶ τὸ κατόρθωμα καὶ ἡ χάρις. Γι' αὐτὸ λοιπὸν μὲ λογικὴ ἀκολουθία καὶ πρέποντα τρόπο λέγεται ὅτι αὐτὰ τὰ πάθη ἀνήκουν ὄχι σὲ ἄλλον, ἀλλὰ στὸν Κύριο, γιὰ νὰ προέρχεται καὶ ἡ χάρις ἀπὸ αὐτὸν καὶ νὰ μὴ γινόμαστε εἰδωλολάτρεις, ἀλλὰ νὰ εἴμαστε ἀληθινὰ θεοσεβεῖς, ἐπειδὴ κανένα ἀπὸ τὰ πλάσματα, οὔτε κάποιον κοινὸ ἄνθρωπο, ἀλλὰ τὸν ἀπὸ τῆ φύση καὶ ἀληθινὸ Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, αὐτὸν ποὺ ἔγινε ἄνθρωπος, καθόλου λιγότερο αὐτὸν τὸν ἐπικαλούμαστε Κύριο καὶ Θεὸ καὶ Σωτήρα.

Ἄρκοῦν λοιπὸν, ὅπως νομίζω, πρὸς πληροφορία αὐτῶν ποὺ φρονοῦν ὀρθὰ τὰ ἀποσπάσματα ποὺ προαναφέραμε, ἐπειδὴ ὁ θεῖος νόμος λέγει ἀπερίφραστα· «Μὲ τὴ μαρτυρία δύο ἢ τριῶν μαρτύρων ἀποκτᾶ ἰσχὺν καθὲ λόγος»¹²¹. Κι ἂν κάποιος θέλει κι ἔπειτ' ἀπὸ αὐτὸ νὰ φιλονεικεῖ, ἄς ἀκούσει ἀπὸ μᾶς· Βάδισε τὸ δρόμο σου· ἐμεῖς ὅμως θ' ἀκολουθήσουμε τὶς ἅγιες Γραφές καὶ τὴν πίστη τῶν ἁγίων Πατέρων. Γιατὶ ἔτσι θὰ κερδίσομε τὸ βραβεῖο τῆς οὐράνιας κλήσεως τοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποῖου καὶ μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο ἡ δόξα ἀνήκει στὸν Θεὸ καὶ Πατέρα, μαζὶ μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα στοὺς αἰῶνες. Ἄμην.

121. Δευτ. 17, 6. Ματθ. 18, 16.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΕΥΟΠΤΙΟΝ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΑΡΑ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΝ

Κύριλλος

τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ ποθεινοτάτῳ ἀδελφῷ
καὶ συλλειτουργῷ Εὐοπίῳ, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἐνέτυχον τοῖς παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας ἐπεσταλμένοις, τε-
5 θαύμακά τε τὴν διάθεσιν καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης τὸ γνήσιον
χρῆναι δὲ ὑπολαμβάνω καὶ νῦν εἰπεῖν, ὡς ἔστιν ἀληθὲς τὸ ἐν τῇ
βίβλῳ τῶν Παροιμιῶν εἰρημένον· «Ἀδελφὸς ὑπ' ἀδελφοῦ βοηθού-
μενος, ὡς πόλις ὀχυρά»· καὶ μοι δοκεῖ τῆς ἀγάπης τὸ χρῆμα τοῦ
παντὸς ἄξιον γενέσθαι λόγου παρὰ τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ, καὶ μά-
10 λα εἰκότως πλήρωσιν ἔχει τοῦ νόμου, καὶ προὔχει τῶν ἄλλων ἀρε-
τῶν, καὶ ἐν πολλῷ κεῖται θαύματι παρὰ ταῖς τῶν ἁγίων ψυχαῖς.
Πληροῦσθαί γε μὴν αὐτὴν φάμεν οὐκ ἐν ψιλαῖς τε καὶ μόναις ῥη-
μάτων προφοραῖς, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων μαρτυρουμέ-
ναις Ὡσπερ γὰρ αἱ πολυτελέσταται τῶν λίθων, ὡς καὶ Ἰνδικὰς εἴ-
15 ναί φασιν, οὐκ ἐξ ὧν ἂν τις ἐξηγοῖτο περὶ αὐτῶν, ἀλλ' ἐξ ὧν εἰσι
παρὰ τοῖς ὄρωσι θαυμάζονται, τὸν αὐτόν, οἶμαι, τρόπον καὶ τὸ
λαμπρὸν τῆς ἀγάπης ἐμφαίνεται κάλλος δι' αὐτῶν τῶν κατορθου-
μένων ἐφ' ἅπασιν τοῖς ἀρίστοις μαρτυρούμενον. Ταύτην ἢ σὴ θεο-
σέβεια ποιεῖται περὶ πολλοῦ, τῆς τῶν ἁγίων φρενὸς ἰοῦσα κατ'

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΜΑΣ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΟΠΤΙΟ

ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΗΣ ΑΝΤΙΡΡΗΣΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ

Ὁ Κύριλλος

Πρὸς τὸν εὐλαβέστατο καὶ περιπόθητο ἀδελφὸ καὶ συλλειτουργῶ Εὐόπτιο, χαρὰ ἐκ μέρους τοῦ Κυρίου.

Διάβασα τὶς ἐπιστολὰς τῆς εὐσέβειάς σου καὶ ἐντυπωσιάσθηκα ἀπὸ τῆς διάθεσός σου καὶ τῆς γνησιότητά τῆς ἀγάπης σὺν ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, καὶ πρέπει, νομίζω, νὰ πῶ καὶ τώρα, ὅτι ἀληθεύει αὐτὸ ποὺ ἔχει γραφεῖ σὺν βιβλίῳ τῶν Παροιμιῶν· «Ἀδελφὸς ποὺ βοηθεῖται ἀπὸ ἀδελφὸ τοῦ εἶναι ὡς ὀχυρὴ πόλις»¹. Καὶ νομίζω ὅτι ἡ ἀγάπη θεωρήθηκε ἀπὸ τῆς θεόπνευστης Γραφῆς, καὶ πολὺ εὐλόγητα, τὸ πιὸ ἀξιόλογο πρᾶγμα ἀπὸ ὅλα· εἶναι τὸ συμπλήρωμα τοῦ νόμου καὶ ὑπερέχει ἀπὸ τὶς ἄλλες ἀρετὲς, καὶ ἔχει μέγαλο θαυμασμὸ ἀπὸ τὶς ψυχὰς τῶν ἁγίων. Καὶ συμπληρῶνεται λέμε ὄχι μὲν ἀπλὰ καὶ μόνο λόγια, ἀλλὰ ἐπιβεβαιωμένα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Ὅπως δηλαδὴ τὰ πολυτιμότερα πετράδια, ποὺ λένε ὅτι εἶναι καὶ ἰνδικά, δὲν θαυμάζονται ἀπὸ ὅσα θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς γι' αὐτά, ἀλλὰ θαυμάζονται ἀπ' ὅσους τὰ βλέπουν γι' αὐτὸ ποὺ εἶναι, μὲ τὸν ἴδιο, νομίζω, τρόπο ξεχωρίζει καὶ ἡ λαμπρὴ ὁμορφία τῆς ἀγάπης, μαρτυρούμενη ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ κατορθώματα σὲ ὅλους τοὺς ἄριστους. Αὐτὴν τὴν ἀγάπην ἡ θεοσέβειά σου τὴν τιμᾶ πολὺ, βαδίζοντας σὰ ἴχνη τῆς φρόνησός σου

ἔχνος, καὶ τὸ τῆς ἐκείνων εὐζωΐας εἰς τὸ ἑαυτῆς ἀναματτομένη
καύχημα. Δέδεγμαί δὲ καὶ νῦν εἰς πληροφορίαν τῆς ἐνούσης δια-
θέσεως τῆ σῆ θεοσεβεία τὸν διαπεμφθέντα τόμον, ὃν συνθεῖναι
λέγεται κατὰ τῶν ἀναθεματισμῶν Θεοδώρητος ὁ Κύρου· καλεῖ-
5 σθαι γὰρ οὕτω φασὶ τὸ πολίχνιον. Ἐντυχῶν δὲ τοῖς ἐγκειμένοις,
ἀνέθηκα τῷ Θεῷ τὰς χαριστηρίους ῥοὰς· οὐ διαλέλοιπα δὲ κἀ-
κεῖνο λέγων· «Κύριε, ῥῦσαι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ χειλέων ἀδίκων,
καὶ ἀπὸ γλώσσης δολίας». Εὐρίσκω γὰρ ἑμαυτὸν συκοφαντούμε-
νον πανταχοῦ, καὶ ἐφ' ἐκάστου τῶν κεφαλαίων ὑπομένοντα τοῦτο.
10 Ἐννενόηκα δέ, ὅτι καίτοι, καθά φασι τῶν γνωρίμων τινές, οὐκ ἔξω
τριβῆς, τῆς τό γε ἦκον εἰς λόγον, ὑπάρχων ὁ ἀνὴρ, συναγηγερκῶς
δὲ τάχα καὶ τῶν ἱερῶν Γραμμιάτων οὐ μετρίαν εἶδησιν, ἀπεκομί-
σθη τοσοῦτον τοῦ συνιέναι τῶν κεφαλαίων τὴν δύναμιν, ὥστε με-
λοιπὸν οἶεσθαί τε καὶ φρονεῖν, ὅτι ταῖς τινων ἐπιθυμίαις τὸ δοκεῖν
15 ἠγνοηκέναι χαρίζεται, ἵνα μὴ ἀκόμψως καὶ περιττῶς, εὐαφόρως
δὲ μᾶλλον, ταῖς καθ' ἡμῶν λαιδορίαις κεχρηῆσθαι νομίζηται· καίτοι
δυσχερὲς ἢ ἄναντες οὐδὲν παντελῶς, ὥς γε οἶμαι, ἐν τοῖς παρ'
ἡμῶν εἰρημένοις ἐστίν, οὔτε μὴν δυσέφικτον ἔχει τὴν προσβολὴν
Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀναγκαῖον, καίτοι γεγραφότας ἤδη περὶ τούτων
20 ἡμᾶς, ὀλίγα καὶ πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν, ἵνα μὴ τις οἴηται σιωπᾶν ἐλέ-
σθαι κατεγνωσμένους, ποιήσομαι τὴν ἀπολογία, βραχυλογήσας
ὥς ἐνι. Ἐδει μὲν οὖν αὐτὸν ταῖς θεοπνεύστοις ἐνησκημένον Γρα-
φαῖς, εἵπερ ἦν ὄλως σκοπὸς αὐτῷ τοὺς περὶ τῶν θείων ἡμῖν μυστη-
ρίων ποιεῖσθαι λόγους, τῶν ἱερῶν Γραμμιάτων διαμεμνησθαι μό-
25 νον, ἐξυφαίνειν τε οὕτως ἀγιοπρεπῶς τὴν ἀφήγησιν, καὶ μὴ μύ-
θους ἡμῖν ἀρχαίους καὶ ὀδωδότας παρακομίζειν εἰς μέσον Πα-
ρεικάζειν γὰρ ἀξιοῖ τοὺς ἐμοὺς λόγους τῷ μῆλῳ τῆς ἔριδος, τάχα
που καὶ ἐνδειξιν τῆς ἐνούσης αὐτῷ σοφίας τὸ χρῆμα ποιούμενος,
ὄθεν καὶ ἡμεῖς ἐν πλείστῳ τε ὄσῳ καὶ μεγάλῳ θαύματι, τὰ κατ'
30 αὐτὸν πεποιήμεθα. Φαίνεται γὰρ ἐκ πολλῆς ἄγαν ἐλλογμιότητος
καὶ φιλομαθείας, τὸ μῆλον τῆς ἔριδος οὐκ ἠγνοηκῶς, οὔτε μὴν τὸν
Πριάμον Πάριν Πλὴν τὰ τοιάδε μεθέντες εἰς τὸ παρόν, ἀνθεξόμε-
θα μᾶλλον τοῦ προκειμένου σκοποῦ.

ἀγίων καὶ τὸ καύχημα τῆς ὀρθῆς ζωῆς ἐκείνων τὸ ἀποτυπώνει στὴ δική της. Ὡς διαβεβαίωση καὶ τώρα γιὰ τὴ διάθεσή σου ἔχω δεχθεῖ τὸν νόμο πού μου ἔστειλε ἡ θεοσέβειά του, τὸν ὁποῖο λένε ὅτι συνέθεσε ἐναντίον τῶν ἀναθεματισμῶν ὁ Θεοδώρητος Κύρου· γιατί ἔτσι λένε ὅτι ὀνομάζεται ἡ κωμῶλη. "Ὅταν διάβασα τὸ περιεχόμενο αὐτοῦ ἔψαλα στὸν Θεό τις εὐχαριστήριες ὠδές, καὶ δὲν σταμάτησα νὰ λέγω καὶ ἐκεῖνο· «Κύριε, σῶσε τὴν ψυχὴ μου ἀπὸ ἄδικα χεῖλη καὶ ἀπὸ γλώσσα δόλια»². Γιατί βλέπω νὰ μὲ συκοφαντοῦν ἀπὸ παντοῦ κι αὐτὸ νὰ τὸ δέχομαι γιὰ καθένα ἀπὸ τὰ κεφάλαια. "Ἐχω καταλάβει ὅτι ἂν καί, ὅπως λένε κάποιοι γνωστοί, εἶναι πολὺ ἀσκημένος στοὺς λόγους ὁ ἄνθρωπος καὶ ἔχει συλλέξει ἴσως καὶ ὄχι λίγη γνώση ἀπὸ τὰ ἱερά Γράμματα, ἔχει ἀπομακρυνθεῖ τόσο πολὺ ἀπὸ τὴν κατανόηση τοῦ περιεχομένου τῶν κεφαλαίων, ὥστε ἐγὼ νὰ νομίζω πλέον καὶ νὰ πιστεύω ὅτι προσποιεῖται ὅτι ἀγνοεῖ τις ἐπιθυμίες κάποιων, γιὰ νὰ μὴ νομίζεται ὅτι ἐκτοξεύει τις ἐναντίον μου κατηγορίες του ἀκομψα καὶ ὑπερβολικά, ἀλλὰ μάλλον μετρημένα, ἂν καὶ βέβαια κανένα ἀπὸ ὅσα εἶπα δὲν εἶναι δύσκολο καὶ καθόλου δυσπρόσιτο, ὅπως νομίζω, οὔτε ἔχει ἀδύνατη τὴν κατανόηση. Ἐπειδὴ ὅμως ἦταν ἀνάγκη, ἂν καὶ ἔχω ἤδη γράψει γι' αὐτὰ, νὰ ἀπευθύνω μερικὰ καὶ σ' αὐτόν, γιὰ νὰ μὴ νομίζει κανεὶς ὅτι θέλομε νὰ σωπάσομε ἐπειδὴ καταδικασθήκαμε, θὰ ἐπιχειρήσω τὴν ἀπολογία μου, χρησιμοποιώντας ὅσο εἶναι δυνατόν συντομία στὸ λόγο. "Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ εἶχε ἀσκηθεῖ στὴ θεόπνευστη Γραφή, ἂν εἶχε σκοπὸ του νὰ μιλήσει μαζί μου γιὰ τὰ θεῖα μυστήρια, νὰ ἀναφέρει μόνο τὴν ἁγία Γραφή καὶ νὰ ἐκθέσει ἔτσι ἀγιοπρεπῶς τὴν ἀποψή του, καὶ νὰ μὴ φέρνει στὴ μέση μύθους ἀρχαίους καὶ πού ἄρχισαν νὰ σκορποῦν δυσοσμία. Γιατί θέλει νὰ παρομοιάζει τὰ λόγια μου μὲ τὸ μῆλο τῆς ἔριδος, κάνοντας ἴσως τὸ πρῶγμα καὶ ἀπόδειξη τῆς σοφίας του. Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ θαύμασα πάρα πολὺ γιὰ τὴν τακτικὴ του. Γιατί φαίνεται ὅτι ἀπὸ τὴν πολλὴ ἔλλογιμότητα καὶ φιλομάθειά του δὲν ἀγνοεῖ τὸ μῆλο τῆς ἔριδος, οὔτε τὸν Πάρι τοῦ Πριάμου. Πλὴν ὅμως πρὸς τὸ παρὸν ἄς τὰ ἀφήσομε αὐτὰ, κι ἄς ἐπιδιώξομε μάλλον τὸν σκοπὸ μας.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ
ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ
ΠΡΟΣ ΙΩΑΝΝΗΝ, ΑΝΤΟΧΕΙΑΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ

Λίαν ἤλγησα, τοῖς ἀναθεματισμοῖς ἐντυχῶν, οὓς ἀπέστειλας, ἀνατρέψαι τούτους ἐγγράφως ἡμῖν κελεύσας, καὶ τὴν αἵρετικὴν αὐτῶν ἔννοιαν γυμνὴν ἅπασι καταστήσαι. Ἦλγησα δέ, ὅτι ἀνὴρ ποιμαίνειν λαχῶν, καὶ ποιμνὴν τοσαύτην πεπιστευμένος, καὶ
5 θεραπεύειν τὰ ἀσθενῆ τῶν προβάτων προστεταγμένος, νοσεῖ μὲν αὐτός, καὶ λίαν σφοδρῶς, ἀναπιμπλᾶν δὲ πειρᾶται τῆς νόσου καὶ τὰ θρέμματα, καὶ τῶν ἀγρίων θηρίων χαλεπώτερα τὰ πομψινοόμενα καθίστησιν. Οἱ μὲν γὰρ τὰ διεσπαρμένα καὶ τῆς ποιμνῆς κεχωρισμένα διασπῶσιν ἀρπάζοντες, ὁ δὲ ἐν μέσῳ ταύτης τυγχάνων,
10 καὶ σωτὴρ εἶναι καὶ φύλαξ νενομισμένος, λαθραίαν τὴν πλάνην τοῖς πειθομένοις ἐνίησι. Τὸ μὲν γὰρ προφανῶς πολεμοῦν, δυνατόν καὶ φυλάξασθαι, τὸ δ' ἐν σχήματι φιλίας τὴν ἐπιβουλήν προσφέρον, ἀφύλακτον εὐρίσκει τὸν πολεμούμενον, καὶ ῥαδίαν αὐτῷ τὴν βλάβην ἐντίθησι· διὸ καὶ τῶν ἔξωθεν πολεμούντων οἱ ἐνδοθεν
15 πολεμοῦντές εἰσι χαλεπώτεροι. Τουτί με μειζόνως ἠνίασε, τὸ ἐν εὐσεβείας ὀνόματί τε καὶ σχήματι, καὶ ἐν πομψινοόμενος ἀξιώματι τυγχάνοντα, τὰς αἵρετικὰς καὶ βλασφήμους ῥῆξαι φωνάς καὶ τὴν πάλαι σβεσθεῖσαν Ἀπολιναρίου φλήναφον ὁμοῦ καὶ δυσσεβῆ διδασκαλίαν ἀνανεώσασθαι. Πρὸς δὲ τούτοις τὸ μὴ μόνον ταῦτα πρεσβεῦσαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς μὴ πειθομένοις αὐτῷ συμβλασφημεῖν, ἀναθεματίσαι, τολμήσαι, εἴτερ ἄληθῶς αὐτοῦ ταῦτα τὰ γεννήματα, καὶ

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ
ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΩΑΝΝΗ, ΕΠΙΣΚΟΠΟ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

Λυπήθηκα πολὺ διαβάζοντας τοὺς ἀναθεματισμοὺς ποὺ ἔστει-
λες, ζητώντάς μου νὰ τοὺς ἀνατρέψω γραπτὰ καὶ νὰ δείξω σὲ ὅλους
γυμνῆ τὴν αἰρετικῆ σημασίαν τους. Καὶ λυπήθηκα πολὺ, γιὰτὶ ἕνας
ἄνδρας ποὺ τοῦ ἔλαχε νὰ εἶναι ποιμένας καὶ νὰ τοῦ ἔχει ἐμπιστευθεῖ
ποίμνιο τόσο μεγάλο, καὶ ἔχοντας ἐντολὴ νὰ θεραπεύει τὰ ἄρρωστα
πρόβατα, εἶναι ὁ ἴδιος ἄρρωστος, καὶ μάλιστα πολὺ βαριὰ, καὶ ἐπιχ-
εῖρει νὰ γεμίσει ἀπὸ τὴ νόσο καὶ τὰ πρόβατα, καὶ νὰ τὰ κάνει πιὸ
ἄγρια ἀπὸ τὰ θηρία. Γιατὶ οἱ ἄλλοι βέβαια ἄρπάζουν τὰ σκορπισμέ-
να καὶ χωρισμένα ἀπὸ τὸ ποίμνιο πρόβατα καὶ τὰ σπαράζουν, ἐνῶ
αὐτός, βρισκόμενος στὸ μέσο τοῦ ποιμνίου καὶ θεωρούμενος σωτή-
ρας καὶ φύλακας, ρίχνει κρυφὰ τὴν πλάνη σὲ ὅσους τὸν πιστεύουν.
Γιατὶ ἀπὸ τὸν φανερὸ ἐχθρὸ εἶναι δυνατόν καὶ νὰ φυλαχθεῖ κανεὶς,
ἐνῶ αὐτὸς ποὺ κάνει τὴν ἐπιβουλή του μὲ τὸ πρόσχημα τῆς φιλίας,
βρίσκει ἀφύλακτο τὸν ἐπιβουλευόμενον καὶ τοῦ προξενεῖ εὐκόλη τὴ
βλάβη. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι φοβερότεροι οἱ ἐσωτερικοὶ πολέμοι ἀπὸ
τοὺς ἐξωτερικοὺς. Αὐτὸ μὲ στενοχώρησε περισσότερο, αὐτὸς ποὺ
ἔχει τὸ ὄνομα καὶ τὸ σχῆμα τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ κατέχει τὸ ἀξίω-
μα τοῦ ποιμένα, νὰ ἐκστομίσει τὰ αἰρετικά καὶ βλάσφημα λόγια, καὶ
νὰ ἀνανεώσει τὴν ἀπὸ παλαιὰ σθησιμένη φλύαση καὶ δυσσεβῆ μαζὶ
διδασκαλίαν τοῦ Ἀπολιναρίου. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ τὸ νὰ μὴν πρεσβεύ-
ει μόνον αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ τολμήσει νὰ ἀναθεματίσει αὐτοὺς ποὺ
δὲν πείθονται νὰ βλασφημήσουν μαζὶ του· ἂν εἶναι ἀληθινὰ δικά
του αὐτὰ τὰ γεννήματα καὶ δὲν τὰ ἔρριψε στὴ μέση, ὅπως ἐκεῖνο τὸ

οὐ τῶν ἐχθρῶν τις τῆς ἀληθείας, ὡς ἐξ ἐκείνου ταῦτα συντεθεικῶς, ἔρριψεν ἐν μέσῳ, κατὰ τὸ μυθευόμενον ἐκεῖνο μῆλον τῆς ἔριδος, εἰς ὕψος ἐγείρων τὴν φλόγα

Ἐγὼ τοίνυν, εἴτ' ἐκεῖνος, εἴτ' ἄλλος τις, ὡς ἐξ ἐκείνου, ταῦτα
 5 συντέθεικε, τῷ φωτὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος συνεργῶ πρὸς τὴν
 ἔρευναν τῆς αἰρετικῆς κακοδοξίας χρησάμενος, κατὰ τὸ μέτρον
 τῆς δοθείσης μοι δυνάμεως, διήλεγξα ταῦτα, ὡς οἶόν τε ἦν, καὶ
 εὐαγγελικὰς καὶ ἀποστολικὰς ἀντέθηκα διδασκαλίας, καὶ τὸ
 ἀλλόκοτον τοῦ δόγματος ἔδειξα, καὶ ὅσῃν ἔχει διαφωνίαν πρὸς τὰ
 10 θεῖα δόγματα πεποίηκα φανερόν· παρεξετάσας αὐτὰ τοῖς τοῦ
 θείου Πνεύματος λόγοις, καὶ διδάξας ὅπως ἀσύμφωνα καὶ τῶν
 θείων ἀλλότρια. Πρὸς δὲ τὴν τοῦ ἀναθεματισμοῦ τόλμαν τοσοῦτον
 ἐρῶ, ὅτι Παῦλος ὁ μεγαλοφωνότατος τῆς ἀληθείας κήρυξ τοὺς
 παραφθείραντας τὰ εὐαγγελικὰ καὶ ἀποστολικὰ διδάγματα ἀνε-
 15 θεμάτισε, καὶ τῶν ἀγγέλων κατατολμήσας, οὐ τοὺς ἐμμένοντας
 τοῖς δοθείσιν ὅροις ὑπὸ τῶν θεολόγων ἀνδρῶν· τούτους γὰρ καὶ
 εὐλογίαις ὠχύρωσεν, εἰπὼν «Ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσου-
 σιν, εἰρήνη ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἔλεος, καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ».
 Δρεπέσθω τοίνυν ὁ τῶν λόγων τούτων πατήρ ἐκ τῆς ἀποστολικῆς
 20 ἀραῆς τῶν οἰκείων πόνων τὰ ἐπίχειρα, καὶ τῶν αἰρετικῶν σπερμά-
 των τὰ δράγματα, ἡμεῖς δὲ τῇ τῶν ἀγίων Πατέρων ἐμμενοῦμεν
 διδασκαλίᾳ. Ὑπέταξα δὲ καὶ τὰς γεγενημένας ἀντιρρήσεις τῆδέ
 μου τῇ ἐπιστολῇ, ἵνα ἀναγνοὺς δοκιμάσῃς, εἰ δυνατῶς τῶν αἰρε-
 τικῶν προβλημάτων τὴν λύσιν ἐποιησάμεθα. Ἐκαστον δὲ τῶν
 25 ἀναθεματισμῶν καθ' ἑαυτὸν τεθεικῶς, ἐξήγαγον τὴν ἀντίρρησιν,
 ὅπως ἂν ῥαδίως τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἢ κατανόησις γένηται, καὶ
 σαφῆς τῶν δογμάτων ὁ ἔλεγχος.

μυθολογούμενο μήλο τῆς ἔριδος, κάποιος ἐχθρὸς τῆς ἀλήθειας, ἀφοῦ ἔκανε τὴ σύνθεσή τους ἀπὸ τὰ γραπτὰ ἐκείνου, ἀνεβάζοντας ἔτσι τὴ φλόγα στὰ ὕψη.

Ἐγὼ λοιπόν, εἴτε ἐκεῖνος εἴτε ἄλλος συνέθεσε τοὺς ἀναθεματισμούς, παίρνοντάς τους ἀπὸ αὐτόν, μὲ τὸ φῶς τοῦ παναγίου Πνεύματος βοηθὸ μου γιὰ τὴν ἔρευνα τῆς αἰρετικῆς κακοδοξίας, σύμφωνα μὲ τὸ μέτρο τῆς δύναμης ποὺ μοῦ δόθηκε, τὰ ἔλεγξα ὅσο ἦταν δυνατὸ κι ἀντιπαρέθεσα εὐαγγελικὲς καὶ ἀποστολικὲς διδασκαλίες κι ἀπέδειξα τὸν παραλογισμό τῆς διδασκαλίας, καὶ ἔκανα φανερὸ τὸ πόσο πολὺ διαφωνοῦν πρὸς τὰ θεῖα δόγματα, ἐξετάζοντάς τα παράλληλα πρὸς τοὺς λόγους τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ διδάσκοντας πόσο ἀσύμφωνα καὶ ἄσχετα εἶναι μὲ τὰ θεῖα. Γιὰ τὴν τόλμη τοῦ ἀναθεματισμοῦ θὰ πῶ τόσα μόνο· ὅτι ὁ Παῦλος, ὁ μεγαλόφωνος κήρυκας τῆς ἀλήθειας, ἀναθεμάτισε ἐκείνους ποὺ παρέφθειραν τὰ εὐαγγελικὰ καὶ ἀποστολικὰ διδάγματα καὶ τοὺς ἀγγέλους ἀκόμα¹, ὄχι αὐτοὺς ποὺ μένουν σταθεροὶ στοὺς ὁρισμοὺς ποὺ δόθηκαν ἀπὸ τοὺς θεολόγους. Αὐτοὺς δέβαια τοὺς θωράκισε καὶ μὲ εὐλογίες λέγοντας· «Ὅσοι βαδίσουν σύμφωνα μ' αὐτὸν τὸν κανόνα νὰ ἔχουν εἰρήνη καὶ ἔλεος καὶ ὁ Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ»². Ἄς δρέψει λοιπόν ὁ Πατέρας τῶν λόγων αὐτῶν ἀπὸ τὴν ἀποστολικὴν κατάρτα τὰ ἐπίχειρα τῶν κόπων του καὶ τὰ δράγματα τῶν σπαρτῶν του, ἀντίθετα ἐμεῖς θὰ μείνομε πιστοὶ στὴ διδασκαλία τῶν ἁγίων Πατέρων. Συμπεριελάβα ὅμως σ' αὐτὴ τὴν ἐπιστολή μου καὶ τὶς ἀντιρρήσεις ποὺ ἔχουν γίνει, γιὰ νὰ διαπιστώσεις διαβάζοντάς τες ἂν δώσαμε μὲ δύναμη τὴ λύση τῶν αἰρετικῶν προβλημάτων. Παραθέτοντας καθένα ἀναθεματισμὸ χωριστά, διατύπωσα τὴν ἀντίρρησή μου, γιὰ νὰ γίνει εὐκολὴ ἢ κατανόηση ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες μου καὶ σαφῆς ὁ ἔλεγχος τῶν δογμάτων.

1. Γαλ. 1, 8.

2. Γαλ. 6, 16.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΤΟΛΜΩΝΤΑΣ ΣΥΝΗΓΟΡΕΙΝ
ΤΟΙΣ ΝΕΣΤΟΡΙΟΥ ΔΟΓΜΑΣΙΝ
ΩΣ ΟΡΘΩΣ ΕΧΟΥΣΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΙΒ.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Α'.

Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ Θεὸν εἶναι κατὰ ἀλήθειαν τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ διὰ τοῦτο Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Παρθένον, γεγέννηκε γὰρ σαρκικῶς σάρκα γεγονότα τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἀνάθεμα ἔστω.

5 Θεοδωρήτου, ἐπισκόπου Κύρου,
ἀνατροπῆ τῶν δώδεκα κεφαλαίων.

Ἡμεῖς δέ, ὅσοι ταῖς εὐαγγελικαῖς ἀκολουθοῦμεν φωναῖς, οὐ σάρκα φύσει γεγονέναι, οὐδὲ εἰς σάρκα μεταβληθῆναι τὸν Θεὸν Λόγον φαμέν· ἄτρεπτον γὰρ τὸ Θεῖον καὶ ἀναλλοίωτον· διὸ καὶ
10 Δαυὶδ ὁ προφήτης λέγει· «Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν»· ὅπερ Παῦλος ὁ μέγας, ὁ τῆς ἀληθείας κήρυξ, εἰς τὸν Υἱὸν εἰρησθαι ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐδίδαξε. Καὶ ἑτέρωθι δὲ διὰ τοῦ προφήτου φησὶν ὁ Θεός· «Ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι». Εἰ οὖν ἄτρεπτον τὸ Θεῖον καὶ ἀναλλοίωτον, τροπῆς ἐστὶ καὶ με-

1. Ψαλμ. 101, 28.

2. Ἐβρ. 1, 12.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΜΑΣ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΤΟΛΜΟΥΝ ΝΑ ΥΠΟΣΤΗ-
ΡΙΖΟΥΝ ΤΑ ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΤΟΥ ΝΕΣΤΟΡΙΟΥ
ΟΤΙ ΕΙΝΑΙ ΟΡΘΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΙΒ΄.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ 1ος

Ἐάν τις δὲν ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Ἐμμανουὴλ εἶναι ἀληθινὰ Θεὸς καὶ γι' αὐτὸ δὲν ὀνομάζει Θεοτόκο τὴν ἁγία Παρθένο (γιατὶ γέννησε σωματικὰ τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ Πατέρα ποῦ ἔγινε ἄνθρωπος), νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Θεοδωρήτου, ἐπισκόπου Κύρου,
ἀνατροπὴ τῶν δώδεκα κεφαλαίων.

Ἐμεῖς ὅμως, ὅσοι ἀκολουθοῦμε τὰ Εὐαγγελικὰ λόγια, δὲν λέμε ὅτι ἔγινε σὰρκα στὴ φύση, οὔτε ὅτι μεταβλήθηκε σὲ σὰρκα ὁ Θεὸς Λόγος, γιατί τὸ θεῖο εἶναι ἀμετάβλητο καὶ ἀναλλοίωτο· γι' αὐτὸ καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ λέγει: «Ἐσὺ μένεις ὁ ἴδιος καὶ τὰ χρόνια σου δὲν θὰ τελειώσουν»¹, πρᾶγμα ποῦ ὁ Παῦλος ὁ μέγας, ὁ κήρυκας τῆς ἀληθείας, δίδαξε στὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τοὺς Ἑβραίους ὅτι εἰπώθηκε γιὰ τὸν Υἱό². Καὶ ἄλλοῦ ὁ Θεὸς λέγει μέσω τοῦ προφήτη: «Ἐγὼ εἶμαι καὶ δὲν ἔχω μεταβληθεῖ»³. Ἐάν λοιπὸν τὸ θεῖο εἶναι ἀμετάβλητο

3. Μαλαχ. 3, 6.

ταβολῆς ἀνεπίδεκτον· εἰ δὲ ἀδύνατον τραπῆναι τὸ ἄτρεπτον, οὐκ ἐγένετο σὰρξ ὁ Θεὸς Λόγος τραπεῖς, ἀλλ' ἀνέλαβε σάρκα καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, κατὰ τὴν τῶν Εὐαγγελίων φωνήν. Καὶ τοῦτο σαφῶς ὁ θειότατος Παῦλος λέγων ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους φησί·
 5 «Τοῦτο φρονεῖσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὅς, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών». Δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ μορφὴ οὐκ ἐτράπη εἰς δούλου μορφὴν, ἀλλὰ, μένουσα ὃ ἦν, ἔλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφὴν.

10 Τοίνυν οὐ γέγονε σὰρξ ὁ Θεὸς Λόγος, ἀλλὰ σάρκα ζῶσαν καὶ λογικὴν ἀνέλαβεν· οὐκ αὐτὸς φύσει ἐκ τῆς Παρθένου γεγένηται συλληφθεὶς καὶ διαπλασθεὶς καὶ μορφωθεὶς καὶ ἀρχὴν ἐκεῖθεν τοῦ εἶναι λαβών, ὁ πρὸ τῶν αἰῶνων ὑπάρχων, καὶ Θεὸς ὢν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὢν, καὶ τῷ Πατρὶ συνών, καὶ μετὰ Πατρός γνωριζόμενός
 15 τε καὶ προσκινούμενος, ἀλλ' ἑαυτῷ ναὸν ἐν τῇ παρθενικῇ γαστρὶ διαπλάσας, συνῆν τῷ πλασθέντι καὶ γεννηθέντι, οὐ χάριν καὶ τὴν ἀγίαν ἐκείνην Παρθένον Θεοτόκον προσαγορευόμεν, οὐχ ὡς Θεὸν φύσει γενήσασαν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπον τῷ διαπλάσαντι αὐτὸν ἠνωμένον Θεῷ. Εἰ δὲ οὐκ ἄνθρωπος ὁ ἐν γαστρὶ τῆς Παρθένου
 20 διαπλασθεὶς, ἀλλὰ Θεὸς Λόγος, ὁ πρὸ αἰῶνων, ποῖημα ἄρα τοῦ Πνεύματος ὁ Θεὸς Λόγος «Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθέν, φησὶν ὁ Γαβριήλ, ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου». Εἰ δὲ ἄκτιστος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιός τε καὶ συναῖδιος, οὐκέτι πλάσμα ἢ κτίσμα τοῦ Πνεύματος. Εἰ δὲ οὐ τὸν Θεὸν Λόγον τὸ
 25 Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Παρθένου διέπλασε, λείπεται νοεῖν τὴν τοῦ δούλου μορφὴν καὶ πλασθῆναι καὶ μορφωθῆναι καὶ κινηθῆναι καὶ γεννηθῆναι φύσει. Ἐπειδὴ δὲ οὐ γυμνὴ ἦν τῆς τοῦ Θεοῦ μορφῆς, ἀλλὰ ναὸς ἦν, ἐνοικον τὸν Θεὸν Λόγον ἔχων, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν «Ἐν αὐτῷ γάρ», φησὶν, «ἠυδόκησε πᾶν

4. Ἰω. 1, 1-4.

5. Φιλ. 2, 5-7.

6. Ματθ. 1, 20.

καὶ ἀναλλοίωτο, εἶναι τότε ἀνεπίδεκτο τροπῆς καὶ μεταβολῆς, καὶ ἂν εἶναι ἀδύνατο νὰ μεταβληθεῖ τὸ ἀμετάβλητο, δὲν ἔγινε σὰρκα ὁ Θεὸς Λόγος μεταβληθεὶς, ἀλλὰ ἀνέλαβε σὰρκα καὶ κατοίκησε μέσα μας σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τῶν Εὐαγγελίων⁴. Κι αὐτὸ διατυπώνοντάς το μὲ σαφήνεια ὁ θεικότερος Παῦλος λέγει στὴν ἐπιστολὴ πρὸς Φιλιππησίους «Αὐτὸ τὸ φρόνημα νὰ ἔχετε, τὸ ὅποιο εἶχε καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ὅποιος, ἐνῶ εἶχε μορφή Θεοῦ, δὲν θεώρησε ἀποτέλεσμα ἄρπαγῆς τὴν ἰσότητά του μὲ τὸν Θεό, ἀλλὰ ταπείνωσε τὸν ἑαυτό του παίρνοντας μορφή δούλου»⁵. Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν, ὅτι δὲν μεταβλήθηκε ἡ μορφή τοῦ Θεοῦ σὲ μορφή δούλου, ἀλλὰ, παραμένοντας αὐτὸ πού ἦταν, ἔλαβε τὴ μορφή τοῦ δούλου.

Δὲν ἔγινε λοιπὸν σὰρκα ὁ Θεὸς Λόγος, ἀλλὰ ἀνέλαβε σὰρκα ζωντανή καὶ λογική. Δὲν γεννήθηκε αὐτὸς κατὰ φύσιν ἀπὸ τὴν Παρθένο ἀφοῦ τὸν συνέλαβε καὶ διαπλάσθηκε καὶ διαμορφώθηκε σ' αὐτὴν καὶ ἔλαβε ἀπὸ ἐκεῖ τὴν ἀρχὴ τῆς ὑπαρξῆς, αὐτὸς πού ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες καὶ εἶναι Θεὸς καὶ ἦταν κοντὰ στὸν Θεὸ καὶ εἶναι μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ πού μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα ἀναγνωρίζεται καὶ προσκυνεῖται, ἀλλὰ ἀφοῦ διέπλασε μέσα στὰ παρθενικά σπλάχνα ναὸ γιὰ τὸν ἑαυτό του, ὑπῆρχε μαζὶ μ' αὐτὸν πού πλάσθηκε καὶ γεννήθηκε, καὶ χάρις σ' αὐτὸν καὶ ἐκείνη τὴν ἁγία Παρθένο τὴν ὀνομάζομε Θεοτόκο, ὄχι γιὰτὶ γέννησε ὡς πρὸς τὴ φύσιν του τὸν Θεό, ἀλλὰ ἄνθρωπο ἐνωμένο μὲ τὸν Θεὸ πού τὸν διέπλασε. Ἄν ὅμως δὲν εἶναι ἄνθρωπος αὐτὸς πού διαπλάσθηκε στὰ σπλάχνα τῆς Παρθένου, ἀλλὰ Θεὸς Λόγος, ὁ προαιώνιος, εἶναι ἄρα ὁ Θεὸς Λόγος ποίημα τοῦ Πνεύματος γιὰτὶ λέγει ὁ Γαβριήλ, «Αὐτὸ πού γεννήθηκε μέσα της, προέρχεται ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα»⁶. Ἄν ὅμως ὁ μονογενὴς Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄκτιστος καὶ ὁμοούσιος καὶ συναιώνιος μὲ τὸν Πατέρα, δὲν εἶναι πλάσμα ἢ κτίσμα τοῦ Πνεύματος. Κι ἂν δὲν διέπλασε τὸ ἅγιον Πνεῦμα μέσα στὰ σπλάχνα τῆς Παρθένου τὸν Θεὸ Λόγο, ἀπομένει νὰ νοοῦμε, ὅτι ἡ μορφή τοῦ δούλου καὶ πλάσθηκε καὶ σχηματίσθηκε καὶ κυοφορήθηκε καὶ γεννήθηκε ὡς πρὸς τὴ φύσιν του. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦταν γυμνή ἀπὸ τὴ μορφή τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἦταν ναὸς του, πού εἶχε ἔνοικο τὸν Θεὸ Λόγο, σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τοῦ Παύλου, γιὰτὶ λέγει, «Σ' αὐτὸν εὐδόκησε νὰ κατοικί-

τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικῆσαι σωματικῶς»· οὐκ ἀνθρωποτόκον, ἀλλὰ Θεοτόκον τὴν Παρθένον προσαγορευόμεν· τὴν μὲν τῇ διαπλάσει καὶ μορφώσει καὶ κνήσει, τὴν δὲ τῇ ἐνώσει τιθέντες προσηγορίαν. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ τεχθὲν βρέφος Ἐμμανουήλ προσ-
 5 αγορεύεται, οὔτε Θεὸς ἀνθρωπείας φύσεως κεχωρισμένος, οὔτε ἄνθρωπος γεγυμνωμένος θεότητος· τὸ γὰρ Ἐμμανουήλ τὸ «μεθ ἡμῶν» ἐρμηνεύει «εἶναι Θεόν», κατὰ τὴν τῶν Εὐαγγελίων φωνήν, τὸ δέ, «Μεθ ἡμῶν ὁ Θεός», καὶ τὸν ἐξ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ληφθέντα δηλοῖ, καὶ τὸν ἀνειληφότα Θεὸν Λόγον κηρύττει. Οὐκοῦν τὸ βρέ-
 10 φος Ἐμμανουήλ διὰ τὸν ἀνειληφότα Θεόν, καὶ Θεοτόκος ἡ Παρθένος διὰ τὴν πρὸς τὴν κνηθεῖσαν δούλου μορφήν ἐνωσιν τῆς τοῦ Θεοῦ μορφῆς οὐ γὰρ εἰς σάρκα ὁ Θεὸς Λόγος ἐτρέπη, ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ μορφή ἔλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφήν.

Ἀπολογία Κυρίλλου.

15 Πλείστην ὄσσην πεποιήμεθα τὴν καταβοὴν τῶν ὁμολογεῖν οὐκ ἀνεχομένων Θεὸν εἶναι κατὰ ἀλήθειαν τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ μὴν ὅτι Θεοτόκος ἐστὶν ἡ ἁγία Παρθένος, ὅτι γεγέννηκε κατὰ σάρκα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ὅτι γέγονε σὰρξ, τουτέστιν ἄνθρωπος. Ὁ δὲ τῶν οὕτως ὀρθῶς εἰρημένων κατήγορος, εἰ μὴ Θεὸν οἶδε κατὰ
 20 ἀλήθειαν ὄντα τὸν Ἐμμανουήλ, εἰ μὴ γεγέννηται κατὰ σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, σὰρξ γεγονώς, ὁ Θεοῦ Λόγος κατὰ τὰς Γραφάς, τί μὴ μᾶλλον ἔφασκεν ἐναργῶς· Τί δρᾶς, ὦ γενναῖε; δεινὰς τε καὶ παλμφήμους ἐρεύγη φωνάς τῶν τῆς ἀληθείας κατανεανιεῖη δογμάτων· Οὐκ ἔστι Θεὸς κατὰ ἀλήθειαν ὁ Ἐμμανουήλ, οὔτε μὴν
 25 Θεοτόκος ἡ ἁγία Παρθένο, ἵνα καὶ ἡμεῖς ταῦτα βουῶντι καὶ λέγοντι, τὰ ἐκ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ἀντανιστάντες ἐμφρόνως, καὶ τῆς ἀποστολικῆς τε καὶ εὐαγγελικῆς πίστεως τὴν παράδοσιν, καὶ τὴν τῶν Πατέρων ὁμολογίαν τῶν κατὰ καιροὺς ἐν τῇ Νικαέων συνειλεγμένων ἀντεξάγοντες, δυσωπήσωμεν, ὡς οὔτε ὀρθῶς, οὔτε
 30 μὴν ἐν κόσμῳ τοῖς παρ' ἡμῶν εἰρημένοις ἐπιπλήττειν ἐπιχειρεῖ,

7. Κολ. 1, 19. καὶ 2, 9.

κήσει σωματικά ὄλο τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος»⁷, τὴν ὀνομάζομε ὄχι ἀνθρωποκτόνο, ἀλλὰ Θεοτόκο, θέτοντας τὴ μία ὀνομασία γιὰ τὴ διάπλαση καὶ διαμόρφωση καὶ κύηση, καὶ τὴν ἄλλη γιὰ τὴν ἔνωση. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ βρέφος ποὺ γεννήθηκε ὀνομάζεται Ἐμμανουήλ, οὔτε Θεὸς χωρισμένος ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση, οὔτε ἀνθρώπος γυμνὸς ἀπὸ τὴ θεότητα. Γιατὶ τὸ ὄνομα Ἐμμανουήλ ἐννοεῖ ὅτι «ὁ Θεὸς εἶναι μαζί μας»⁸, σύμφωνα μὲ τὰ λεγόμενα τῶν Εὐαγγελίων, ἐνῶ τὸ «Ὁ Θεὸς εἶναι μαζί μας» δηλώνει καὶ αὐτὸν ποὺ ἔχει ληφθεῖ ἀπὸ ἐμᾶς γιὰ μᾶς, καὶ κηρύττει τὸν Θεὸ Λόγο ποὺ τὸν ἀνέλαβε. Τὸ βρέφος λοιπὸν λέγεται Ἐμμανουήλ λόγῳ τοῦ Θεοῦ ποὺ τὸ ἀνέλαβε, καὶ ἡ Παρθένος λέγεται Θεοτόκος λόγῳ τῆς ἔνωσης τῆς μορφῆς τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν κυοφορηθεῖσα μορφὴ τοῦ δούλου. Γιατὶ δὲν μεταβλήθηκε σὲ σάρκα ὁ Θεὸς Λόγος, ἀλλὰ ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ ἔλαβε τὴ μορφὴ τοῦ δούλου.

Ἐπολογία τοῦ Κυρίλλου.

Πολὺ μεγάλη καταβολὴ ἔχομε κάνει ἐναντίον ἐκείνων ποὺ δὲν θέλουν νὰ ὁμολογήσουν ὅτι ὁ Ἐμμανουήλ εἶναι ἀληθινὰ Θεός, καὶ βέβαια ὅτι ἡ ἀγία Παρθένος εἶναι Θεοτόκος, ἐπειδὴ γέννησε ὡς πρὸς τὴ σάρκα τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἔγινε σάρκα, δηλαδὴ ἀνθρώπος. Ὁ κατήγορος ὅμως αὐτῶν ποὺ τόσο ὀρθὰ εἰπώθηκαν, ἂν δὲν ἀναγνωρίζει ὅτι εἶναι ἀληθινὰ Θεὸς ὁ Ἐμμανουήλ, ἂν δὲν γεννήθηκε ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ κατὰ σάρκα ἀπὸ τὴν ἀγία Παρθένο γενόμενος σάρκα, σύμφωνα μὲ τὶς Γραφές, τότε γιατί δὲν ἔλεγε καθαρά, “Τὶ κάνεις, σπουδαῖε ἀνθρώπε μου; Ἐκστομίζεις φοβεροὺς καὶ αὐτοαναιρούμενους λόγους; Καταφέρεις μὲ αὐθάδεια πρὸς τὰ δόγματα τῆς ἀλήθειας; Δὲν εἶναι Θεὸς ἀληθινὰ ὁ Ἐμμανουήλ, οὔτε Θεοτόκος ἡ ἀγία Παρθένος, ὥστε νὰ θορυβηθοῦμε κι ἐμεῖς ἀπὸ αὐτὲς τὶς κραυγὲς καὶ τὶς φωνές σου, καὶ νὰ ἀντιπαραθέσομε τὰ λόγια τῆς θεόπνευστης Γραφῆς μὲ σύνεση καὶ νὰ ἀντιτάξομε τὴν παράδοση τῆς ἀποστολικῆς καὶ εὐαγγελικῆς πίστεως καὶ τὴν ὁμολογία τῶν Πατέρων ποὺ παλαιότερα εἶχαν συγκεντρωθεῖ στὴ Νίκαια, καθόσον οὔτε ὀρθὰ οὔτε καὶ κόσμος ἐπιχειρεῖ ν' ἀντικρούσει

8. Ματθ. 1, 23.

μᾶλλον δὲ ἀνέδυν ταῖς θεαίαις μάχεται Γραφαῖς. Ἄλλ' ὁ σοφὸς καὶ ἀγχίνους ἐξηγητής, ἃ μὲν ἦν εἰκός τε καὶ ἀναγκαῖον εἰπεῖν, παρήλασε, πεφροντικῶς δὲ ὄλως τῶν τοιούτων οὐδενός, ἐφ' ἑτέραν ἵεται τρίβον. Ἐτράπετο γὰρ εὐθύς ἐπὶ τὸ δεῖν ἀποφαίνειν, ὅτι 5 τροπῆς ἀμείνων ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ οὐκ εἰς φύσιν μετεποιήθη σαρκός, ὡς τοῦτο κρατύνοντος καὶ ἀληθῆς ἀποφαίνειν ἐθέλοντος τοῦ ἀναθεματισμοῦ.

Ἀκουέτω τοίνυν, ὑπαντᾶν οἷς ἀντιλέγει κατ' οὐδένα τρόπον εἰδώς· Εἰκαιολογεῖς, ἄνθρωπε, καὶ μάχη φρονήματι μεμισημένῳ 10 καὶ πρὸς ἡμῶν. Ἴσμεν γάρ, ὅτι τροπῆς ἐπισκίασμα παθεῖν ἢ θεία τε καὶ ὑπερτάτη φύσις οὐκ ἀνέχεται, οὔτε μὴν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, τὸ εἶναι μεθεῖς ὅπερ ἐστίν, εἰς τὴν τῆς σαρκὸς μετακεχώρηκε φύσιν. Ἐπειδὴ δὲ φησι, παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ μορφῆς μορφήν ἀναληφθῆναι δούλον, διδασκέτω παρελθῶν, εἰ δίχα τῶν ὑποστάσε- 15 ων μόναι καὶ καθ' ἑαυτὰς αἱ μορφαὶ συνῆλθον ἀλλήλαις. Ἄλλ', οἶμαι, καταβαλεῖ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν αὐτόθεν· οὐ γὰρ ὁμοιότητες ἀπλῶς ἀνυπόστατοι καὶ μορφαὶ συνέδησαν ἀλλήλαις καθ' ἕνωσιν οἰκονομικήν, ἀλλὰ πραγμάτων, ἧγουν ὑποστάσεων, γέγονε σύνοδος, ἵνα καὶ ὁ τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγος ἀληθῶς γενέσθαι 20 πιστεῦνται. Οὐκοῦν, εἰ λέγομεν σάρκα γενέσθαι τὸν Λόγον, οὐ σύγχυσις, οὐ φυρμόν, οὐ τροπήν, οὐκ ἀλλοίωσις συμβῆναι περὶ αὐτόν φαμεν, ἠκῶσθαι δὲ μᾶλλον ἀφράστως καὶ ἀπορρήτως σώματι ψυχὴν ἔχοντι νοεράν. Τὸ δὲ ἐνοῦσθαι λεγόμενον οὐ συγχεῖται πάντως, ἐν προσλήψει δὲ μᾶλλον ἑτέρου γίνεται. Διαβεβαιού- 25 μεθα τοίνυν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἐν προσλήψει γεγονότα τῆς ἀγίας τε καὶ ἐμψύχου σαρκός, ἐνωθέντα τε κατὰ ἀλήθειαν ἀσυγχύτως, ἐκ μήτρας αὐτῆς προελθεῖν ἄνθρωπον, μεμενηκέναι δὲ καὶ οὕτω Θεὸν ἀληθινόν· ταύτη τοι καὶ Θεοτόκος ἐστὶν ἡ ἀγία Παρθένος. Περιττὸν δὲ οἶμαι τὸ δεῖν οἶεσθαι καὶ ἀνθρωποτόκον 30 εἰπεῖν αὐτήν. Εἰ μὲν γὰρ ἦσαν τινες ἐκ πολλῆς ἄγαν φρενοβλαβείας λέγοντες, τὴν τοῦ Λόγου φύσιν πηγὴν ὡςπερ τινὰ καὶ τῆς ἰδίας ὑπάρξεως ἀρχὴν ἐσχηκέναι τὴν σάρκα, τάχα τις ἦν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ καὶ ἀπόβλητος λόγος τοῖς ἐθέλουσιν ὀνομάζεσθαι

ὅσα ἡμεῖς ὑποστηρίζομε, ἀλλὰ μᾶλλον μὲ ἀυθάδεια μάχεται τὶς ἅγιες Γραφές". Ἀλλὰ ὁ σοφὸς καὶ ἔξυπνος ἐξηγητὴς, αὐτὰ ποῦ ἦταν εὐλογο καὶ ἀπαραίτητο νὰ τὰ πεῖ, τὰ προσπέρασε, καὶ χωρὶς νὰ φροντίσει καθόλου γιὰ κανένα ἀπὸ αὐτά, προχωρεῖ σὲ ἄλλο δρόμο. Γιατὶ στράφηκε ἀμέσως στὸ ὅτι πρέπει ν' ἀποδείξει ὅτι εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ μεταβολὴς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν μεταβλήθηκε ὡς πρὸς τὴ φύση τῆς σάρκα, ἐπειδὴ αὐτὸ ὑποστηρίζει ὁ ἀναθεματισμὸς καὶ θέλει ν' ἀποδείξει ὀρθό.

"Ἄς ἀκούσει λοιπὸν ὅτι φέρει ἀντίρρηση σ' αὐτὰ ποῦ ἀντιλέγει χωρὶς νὰ τὰ γνωρίζει μὲ κανένα τρόπο. Φλυαρεῖς, ἄνθρωπε, καὶ μάχεσαι μὲ φρόνημα ποῦ μισοῦμε κι ἡμεῖς. Γιατὶ γνωρίζομε ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν ἢ θεία καὶ ὑπέριστα φύση νὰ πάθει μεταβολῆς ἀποσκίασμα, οὔτε βέβαια ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, παραιτώντας αὐτὸ ποῦ εἶναι, μεταπήδησε στὴ φύση τῆς σάρκα. Ἐπειδὴ ὅμως λέγει ὅτι ἀπὸ τὴ μορφή τοῦ Θεοῦ ἀναλήφθηκε μορφή δούλου, ἄς ἔρθει κι ἄς μᾶς ἐξηγήσει, ἂν χωρὶς τὶς ὑποστάσεις, μόνες καὶ καθεαυτὲς οἱ μορφὲς συνῆλθαν μεταξύ τους. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἀπὸ αὐτὸ θὰ ἀπορρίψει ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του. Γιατὶ δὲν ἐνώθηκαν μεταξύ τους ἀπλῶς ὁμοιότητες καὶ μορφὲς χωρὶς ὑπόσταση σὲ μία ἔνωση οἰκονομίας, ἀλλὰ ἔγινε ἔνωση πραγμάτων, δηλαδὴ ὑποστάσεων, γιὰ νὰ πιστεύεται ὅτι καὶ ὁ λόγος γιὰ τὴν ἐνανθρώπηση ἔγινε ἀληθινά." Ἄν λοιπὸν λέμε, ὅτι ὁ Λόγος ἔγινε σάρκα, δὲν λέμε ὅτι ἔγινε σ' αὐτὸν σύγχυση ἢ ἀνάμειξη ἢ μεταβολὴ ἢ ἀλλοίωση, ἀλλὰ ὅτι ἐνώθηκε κατὰ τρόπο ἀνέκφραστο καὶ ἀπόρητο μὲ σῶμα ποῦ ἔχει ψυχὴ νοερή. Καὶ ἡ λεγόμενη ἔνωση δὲν ἐπιφέρει ὅπωςδήποτε σύγχυση, ἀλλὰ γίνεται μᾶλλον πρόσληψη ἄλλου. Διαβεβαιώνομε λοιπὸν ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ Πατέρα ἀφ' οὗ προσέλαβε τὴν ἁγία καὶ ἔμψυχη σάρκα καὶ ἐνώθηκε ἀληθινά χωρὶς σύγχυση, προῆλθε ἀπὸ τὴ μήτρα τὴν ἴδια ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ ἔτσι ἔμεινε Θεὸς ἀληθινός, καὶ ἔτσι εἶναι καὶ Θεοτόκος ἢ ἁγία Παρθένος. Νομίζω ὅτι εἶναι περιττὸ τὸ νὰ πρέπει νὰ τὴ θεωροῦμε καὶ νὰ τὴν λέμε ἀνθρωποτόκο. Γιατί, ἂν ὑπάρχουν κάποιοι ποῦ ἀπὸ ὑπερβολικὴ φρενοβλάβεια λένε ὅτι ἡ φύση τοῦ Λόγου εἶχε τὴ σάρκα σὰν μιὰ πηγὴ καὶ ἀρχὴ τῆς ἴδιας τῆς ὑπαρξῆς του, θὰ ὑπῆρχε ἴσως κάποιος λόγος ὄχι ἀστοχος καὶ ἀπορριπτέος γι' αὐτοὺς

δεῖν καὶ ἀνθρωποτόκον αὐτήν. Ἐπειδὴ δὲ βδελυρὰ καὶ ἀπηχθη-
μένη παρὰ πᾶσιν ἐστὶν ἡ τοιαύτη δόξα, νοεῖται δὲ οὐχ ἑτέρως
Θεοτόκος ἡ ἁγία Παρθένος, εἰ μὴ παρεισδέξαιτό τις τὴν πίστιν
του, ὅτι γέγονε σὰρξ, τουτέστιν ἄνθρωπος, ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς
5 Λόγος (οὐ γὰρ πού θεότητα γυμνήν, ὡς ἔφην, ἐκτέτοκεν ἡ ἁγία
Παρθένος), τί τὸ τῆς ἐνστάσεως ὄφελος τῶν χρῆναι λεγόντων
ὀνομάζεσθαι δεῖν καὶ ἀνθρωποτόκον αὐτήν;

Ἄλλ', ὡς ἔοικεν, ἐξεύρηται τι πικρὸν αὐτοῖς κατὰ Χριστοῦ
σκαιώρημα. Οὐ γὰρ ἀνέχονται φρονεῖν ἢ λέγειν αὐτὸν τὸν ἐκ
10 Θεοῦ καὶ Πατρὸς προαιώνιον Υἱόν, ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος και-
ροῖς ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἐκ μήτρας ἐνωθῆναι σαρκὶ ψυχὴν
ἐχούσῃ τὴν λογικὴν, οὕτω τε γενέσθαι καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπον, ἀλλ'
ὡς ἓνα τῶν ἁγίων ἐνοικον ἔχοντα Θεὸν διακηρύττειν ἐπείγονται
καὶ φρονεῖν ἀναπειθουσι, οὐκ ἐννοοῦντες, ὅτι καὶ ἐν ἡμῖν ἐστὶ διὰ
15 τοῦ Πνεύματος, ὡς ἐν ἁγίοις ναοῖς, ὁ τῶν ὄλων Θεός. Γέγραπται
γάρ, ὅτι «Οὐκ οἶδατε, ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ
οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; Εἴ τις σὺν τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρῃ, φθερεῖ τοῦτον ὁ
Θεός ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἅγιός ἐστιν, οἳ τινές ἐστε ὑμεῖς. Ἄλλ' εἰ
καὶ ὠνομάσμεθα ναοὶ Θεοῦ, Θεὸν ἔχοντες τὸν ἐνοικοῦντα διὰ τοῦ
20 Πνεύματος, ἀλλ' ἕτερον ἴσμεν τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὸν
τρόπον ἠνωθῆναι γὰρ τῷ Θεῷ Λόγῳ κατὰ ἀλήθειαν τὴν σάρκα
φαμέν, ψυχῆς δηλονότι τῆς λογικῆς ἐνούσης αὐτῆς. Ἐπυθόμην δ'
ἂν ἠδέως αὐτοῦ· πότερα δὴ τὴν ἐνωσιν τοῦ Λόγου πρὸς τὸ ἀνθρώ-
πινον, ἠγουν τὴν πρὸς τὸ ἅγιον σῶμα, τὸ καὶ ψυχωθὲν νοερώς, πε-
25 πρᾶχθαί φησιν κατὰ ἀλήθειαν, ἢ τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ καὶ αὐτὸς κατὰ
συνάφειαν σχετικὴν δουλοπρεποῦς καὶ ἀνυποστάτου μορφῆς
πρὸς ἐνυπόστατον καὶ θεῖαν μορφήν, ἢ καθ' ἕτερον τρόπον, κατὰ
μόνην τῆς υἰότητος τὴν ὁμωνυμίαν καὶ κατὰ τὴν ἰσότητα τῶν
ἀξιακιμάτων; εἴτερ τις ἄλλος συναφείας οὕτοσι νοεῖται τρόπος.

30 Ἄλλὰ γὰρ, ὡς ἔοικε, παρενοχλῶ μάτην πεποιήμαι δὲ περιττῶς
τὴν πείσιν, ἔχων αὐτοῦ φωνᾶς καὶ σαφῆ τὴν ὁμολογίαν. Ἐν γὰρ

πού θέλουν νὰ τὴν ὀνομάζουν αὐτὴν καὶ ἀνθρωποτόκο. Ἐπειδὴ ὁμως εἶναι βδελυρὴ καὶ μισητὴ ἀπὸ ὅλους αὐτὴ ἢ γνώμη καὶ δὲν νοεῖται κατ' ἄλλον τρόπο Θεοτόκος ἢ ἁγία Παρθένος, ἂν δὲν παραδεχθεῖ κάποιος τὴν πίστη ὅτι ἔγινε σάρκα, δηλαδὴ ἀνθρώπος, ὁ Λόγος πού προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα (γιατί, ὅπως εἶπα, δὲν γέννησε γυμνὴ θεότητα ἢ ἁγία Παρθένος), τί ὄφελος ἔχουν ἀπὸ τὴν ἔνστασίν τους ὅσοι λένε ὅτι πρέπει νὰ τὴν ὀνομάζομε καὶ ἀνθρωποτόκο;

Ἄλλὰ, ὅπως φαίνεται, ἐπινοήθηκε ἀπὸ αὐτοὺς ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ ἓνα κακὸ τεχνούργημα. Γιατί δὲν ἀνέχονται νὰ πιστεύουν ἢ νὰ λένε ὅτι ὁ προαιώνιος Λόγος τοῦ Θεοῦ Πατέρα τοὺς τελευταίους καιροὺς τοῦ αἰῶνα ἐνώθηκε ἀπὸ τὴν μήτρα ἤδη χωρὶς σύγχυσι καὶ μεταβολὴ μὲ τὴ σάρκα πού ἔχει ψυχὴ λογικὴ, κι ἔτσι ἔγινε ἀνθρώπος ὅπως ἡμεῖς, ἀλλ' ἐπείγονται νὰ διακηρύξουν ὅτι εἶναι σὰν ἓνας ἀπὸ τοὺς ἁγίους πού ἔχει ἔνοικο τὸν Θεό, καὶ προσπαθοῦν νὰ πείσουν νὰ πιστεύουν ἔτσι, χωρὶς νὰ σκέπτονται ὅτι καὶ μέσα σ' ἡμᾶς ὑπάρχει μέσω τοῦ Πνεύματος, σὰν σὲ ναοὺς ἁγίους, ὁ Θεὸς τῶν ὅλων. Γιατί ἔχει γραφεῖ· «Δὲν γνωρίζετε ὅτι εἶστε ναὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ μέσα σας; Ἄν κάποιος λοιπὸν φθείρει τὸ ναὸ τοῦ Θεοῦ, θὰ τὸν καταστρέψει ὁ Θεός. Γιατί ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι ἅγιος, καὶ ναὸς εἶστε ἐσεῖς»⁹. Ἄλλὰ, ἂν καὶ ἔχομε ὀνομασθεῖ ναοὶ τοῦ Θεοῦ κι ἔχομε ἔνοικο μέσα μας τὸν Θεὸ μέσω τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐνοοῦμε διαφορετικὰ τὸν τρόπο τοῦ μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ· λέμε ὅτι ἐνώθηκε ἀληθινὰ ἢ σάρκα μὲ τὸν Θεὸ Λόγο, ἐπειδὴ προφανῶς ὑπάρχει σ' αὐτὴν ψυχὴ λογικὴ. Θὰ ρωτοῦσα εὐχαρίστως αὐτόν ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο· ἢ ἔνωση τοῦ Λόγου μὲ τὸν ἀνθρώπο, δηλαδὴ ἢ ἔνωση μὲ τὸ ἅγιο σῶμα, αὐτὸ πού ἔλαβε καὶ ψυχὴ νοερή, λέγει ὅτι ἔγινε πραγματικά, ἢ λέγει μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους κι αὐτὸς ὅτι ἔγινε κατὰ συνάφεια σχέσης δουλοπρεποῦς καὶ ἀνυπόστατης μορφῆς μὲ ἐνυπόστατη καὶ θεία μορφή, ἢ μὲ ἄλλο τρόπο, μὲ μόνη τὴν ὁμωυμία τῆς υἰότητος καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν ἰσότητα τῶν ἀξιωματίων, ἂν βέβαια αὐτὸς θεωρεῖται ἄλλος τρόπος συνάφειας;

Ἄλλὰ, ὅπως φαίνεται, παρενοχλοῦν ἄδικα. Εἶναι περιττὴ ἢ ἐρώτησι πού ἔχω κάνει, ἀφοῦ ἔχω λόγους του καὶ σαφῆ ὑμνολογία.

τοι τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ φησὶν αὐταῖς λέξεσιν ὧδε· Διὰ τοῦτο τὸ
 τεχθὲν βρέφος προσαγορεύεται Ἐμμανουήλ, οὔτε Θεὸς ἀνθρωπιεί-
 ας κεχωρισμένος φύσεως, οὔτε ἄνθρωπος γεγυμνωμένος θεότητος.
 Ἔδει μὲν σὺν αὐτὸν ἀκριδῆ καὶ τετορνευμένην τὴν περί γε τούτων
 5 ἀφήγησιν ποιεῖσθαι φιλεῖν. Πλὴν ἐκεῖνο τέως ἐπισημῆνασθαι χρή·
 ἰδοὺ γὰρ ἐνθάδε, καὶ μάλα σαφῶς, διερμηνεύων αὐτὸς τὴν ἔνωσιν,
 φύσεως ἀνθρωπίνης οὐ κεχωρίσθαι φησὶ τὸν Θεόν, προσομολογεῖ
 δέ, ὅτι καὶ ἓνα καθ' ἔνωσιν οἰκονομικὴν οἶδεν ὄντα τὸν Χριστόν,
 τὸν αὐτὸν δηλονότι Θεόν τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον. Εἶτα πῶς οὐκ
 10 ἐρυθριᾷ, τοῖς παρ' ἡμῶν γεγονόσιν ἐπιπλήττων λόγοις;

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Β΄.

Εἴ τις οὐκ ὁμολογεῖ σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ἠνώσθαι τὸν ἐκ
 Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἓνα τε εἶναι Χριστόν μετὰ τῆς ἰδίας σαρκός,
 τὸν αὐτὸν δηλονότι Θεόν τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον, ἀνάθεμα ἔστω.

15

Θεοδωρήτου ἀνατροπή.

Ἐνα μὲν Χριστόν ὁμολογοῦμεν, ταῖς θεαῖς τῶν ἀποστόλων
 διδασκαλίαις πειθόμενοι, καὶ τὸν αὐτὸν διὰ τὴν ἔνωσιν Θεόν τε
 καὶ ἄνθρωπον ὀνομάζομεν, τὴν δὲ καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν παντά-
 πασιν ἀγνοοῦμεν, ὡς ξένην καὶ ἀλλόφυλον τῶν θείων Γραφῶν καὶ
 20 τῶν ταύτας ἠρμηνευκότων Πατέρων. Εἰ δὲ τοῦτο βούλεται λέγειν
 διὰ τῆς καθ' ὑπόστασιν ἐνώσεως ὃ ταῦτα γεννήσας, ὡς κραῖσις
 σαρκὸς καὶ θεότητος γέγονεν, ἀντεροῦμεν σὺν πάσῃ προθυμίᾳ καὶ
 τὴν βλασφημίαν ἐλέγξομεν. Ἀνάγκη γὰρ τῇ κραίσει ἀκολουθῆσαι
 τὴν σύγχυσιν, εἰσιούσα δὲ ἢ σύγχυσις, ἀφαιρεῖ τῆς ἐκάστης φύσε-
 25 ως τὴν ιδιότητα. Τὰ γὰρ κεραυννύμενα οὐ μένει ἂ πρότερον ἦν.
 Τοῦτο δὲ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τοῦ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ λέγειν
 τῶν ἀτοπωτάτων ἂν εἴη. Χρὴ δὲ πείθεσθαι τῷ Κυρίῳ δεικνύντι τὰς
 δύο φύσεις καὶ λέγοντι τοῖς Ἰουδαίοις «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον,
 καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν». Εἰ δὲ κραῖσις ἐγεγόνει, οὔτε

Πράγματι στο πρώτο δηλαδή κεφάλαιο λέγει αὐτολεξεῖ τὰ ἑξῆς: “Τὸ αὐτὸ, τὸ βρέφος ποῦ γεννήθηκε προσφωνεῖται Ἐμμανουήλ, οὔτε Θεὸς χωρισμένος ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση, οὔτε ἄνθρωπος γυμνὸς ἀπὸ θεότητα”. Ἐπρεπε λοιπὸν αὐτὸς νὰ ἐπιδιώκει νὰ κάνει ἀκριβῆ καὶ καλομελετημένη τὴν ἀφήγησι γι’ αὐτὰ τὰ θέματα. Πλὴν ὅμως πρέπει τώρα νὰ ἐπισημάνομε ἐκεῖνο· γιατί νὰ, ἐδῶ καὶ μὲ πολλή σαφήνεια, ἐρμηνεύοντας τὴν ἔνωσι, λέγει ὅτι ὁ Θεὸς δὲν χωρίσθηκε ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση· ὁμολογεῖ ἐπιπλέον ὅτι ἀναγνωρίζει πῶς ὁ Χριστὸς εἶναι ἓνας σύμφωνα μὲ τὴν κατ’ οἰκονομία ἔνωσι, ὁ ἴδιος δηλαδή Θεὸς μαζὶ καὶ ἄνθρωπος. Ἐπειτα πῶς δὲν κοκκινίζει ἀπὸ ντροπὴ κατηγορώντας τοὺς λόγους ποὺ διατυπώσαμε ἐμεῖς;

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ 2ος

“Ἄν κάποιος δὲν ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ Πατέρα ἐνώθηκε κατὰ ὑπόστασι μὲ τὴ σάρκα καὶ ὅτι εἶναι ἓνας Χριστὸς μὲ τὴ δική του σάρκα, ὁ ἴδιος δηλαδή Θεὸς μαζὶ καὶ ἄνθρωπος, αὐτὸς νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἄνατροπὴ τοῦ Θεοδωρήτου.

Ἐνα Χριστὸ βέβαια ὁμολογοῦμε, ἀκολουθώντας τις θεῖες διδασκαλίαι τῶν ἀποστόλων, καὶ ἕξαιτίας τῆς ἔνωσις ὀνομάζομε τὸν ἴδιο Θεὸ καὶ ἄνθρωπο, ἐνῶ τὴν ἔνωσι σὲ μὰ ὑπόστασι τὴν ἀγνοοῦμε ἐντελῶς, ὡς ξένη καὶ ἄσχετη πρὸς τις θεῖες Γραφεῖς καὶ τοὺς Πατέρες ποὺ ἐρμήνευσαν αὐτές. Ἄν αὐτὸ θέλει νὰ πεῖ μὲ τὴν καθ’ ὑπόστασι ἔνωσι αὐτὸς ποὺ τὴ δημιούργησε, ὅτι ἔγινε ἀνάμιξι σάρκα καὶ θεότητας, θὰ φέρομε ἀντίρρηση ὀλοπρόθυμα καὶ θὰ ἐλέγξομε τὴ βλασφημία. Γιατί εἶναι ἀνάγκη τὴν κράσι νὰ τὴν ἀκολουθήσει ἢ σύγχυσι, καὶ εἰσχωρώντας ἢ ἀνάμιξι, ἀφαιρεῖ τὴν ἰδιότητα τῆς κάθε φύσις. Γιατί αὐτὰ ποὺ παθαίνουν κράσι δὲν μένουν αὐτὸ ποὺ ἦταν πρῶτα. Τὸ νὰ τὸ λέμε λοιπὸν αὐτὸ γιὰ τὸν Θεὸ Λόγο καὶ τὸν ἀπόγονο τοῦ Δαβὶδ θὰ ἦταν ἀπὸ τὰ πιὸ ἀντιφατικά. Πρέπει νὰ πιστεύομε στὸν Κύριο ποὺ παρουσιάζει τις δύο φύσεις καὶ λέγει στοὺς Ἰουδαίους: «Γκρεμίστε αὐτὸν ἐδῶ τὸ ναό, καὶ σὲ τρεῖς ἡμέρες θὰ τὸν ἀνοικοδομήσω»¹⁰. Γιατί ἂν εἶχε γίνει κράσι, οὔτε ὁ Θεὸς θὰ

Θεὸς ἐμεμενήκει Θεός, οὔτε ναὸς ἐγνωρίζετο ναὸς· ἀλλὰ καὶ ὁ ναὸς Θεός, καὶ ὁ Θεὸς ναὸς (τοῦτο γὰρ ὁ τῆς κράσεως βούλεται λόγος), καὶ περιπτῶς ὁ Κύριος εἶπε τοῖς Ἰουδαίοις, «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερω αὐτόν»· ἐχρῆν γὰρ φάναι· Λύσατέ με, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερθήσομαι, εἴπερ ἀληθῶς κρασῖς τις ἐγεγόνει καὶ σύγχυσις νῦν δὲ δείκνυσι τὸν λυόμενον ναόν, καὶ τὸν ἀνιστῶντα Θεόν. Περιπτὴ τοίνυν ἢ καθ' ὑπόστασιν ἔνωσις, ἣν ἀντὶ κράσεως ἡμῖν, ὡς οἶμαι, προβάλλονται· ἀρκεῖ δὲ λέγειν τὴν ἔνωσιν, ἣτις καὶ τὰς τῶν φύσεων ιδιότητας δείκνυσι, καὶ τὸν ἕνα προσκυνεῖν διδάσκει Χριστόν.

Ἀπολογία Κυρίλλου.

Ἴδου δὴ πάλιν ὁ γεννάδας οὕτοσι πρόφασιν τῆς καθ' ἡμῶν ἀθυροστομίας τὸ παρατυχόν ποιεῖσθαι σπουδάζων, διασύρει τὴν λέξιν, τὴν καθ' ὑπόστασιν λέγω, καθορίζει δὲ τὸ ἀσύνηθες αὐτῆς, καὶ δὴ καὶ ξένως αὐτὴν πεποιοῦσθαι διίσχυρίζεται, οὐκ ἐννοήσας, ὅτι ταῖς τῶν ἀνοσιῶν αἵρεσιωτῶν εὐρεσιολογίαις ἢ τῶν λέξεων δύνამις τὸ ἀληθὲς ἀντεξάγουσα, παραλύειν ἐπιχειρεῖ τὸ ἀντιτάχθαι δοκοῦν. Νεστορίου τοιγαροῦν ἀναιροῦντος πανταχοῦ τοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν, καὶ μόνην ἡμῖν ἀξιωματῶν ἐνότητα παρεισκρίνοντος, ἀνθρωπὸν τε Θεῶ συνῆφθαι λέγοντος, τῇ τῆς υἰότητος ὁμωνυμίᾳ τετμημένον, ἀναγκαιῶς ἡμεῖς, τοῖς ἐκείνου μαχόμενοι, τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν γενέσθαι φαιμέν, τοῦ καθ' ὑπόστασιν, οὐδὲν ἕτερον ἀποφαίνοντος, πλὴν ὅτι μόνον ἢ τοῦ Λόγου φύσις, ἢ γοῦν ἢ ὑπόστασις, ὃ ἔστιν αὐτὸς ὁ Λόγος, ἀνθρωπεῖα φύσει κατὰ ἀλήθειαν ἐνωθεῖς, τροπῆς τινος δίχα καὶ συγχύσεως, καθὰ πλειστάκις εἰρήκαμεν, εἰς νοεῖται καὶ ἔστι Χριστός, ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. Τοῦτο δὲ ὡς γε οἶμαι, καὶ αὐτῶ Θεωδορήτῃ δοκεῖ, φύσεως ἀνθρωπίνης οὐ κεχωρίσθαι λέγοντι τὸν Θεόν, οὔτε μὴν θεότητος δίχα νοεῖσθαι τὸ ἀνθρώπινον.

Οὐκοῦν οὔτε δίχα τῶν ὑποστάσεων δούλου τε καὶ Θεοῦ μορφὴν ἠνωσθαι φαιμεν, οὔτε μὴν κοινὸν ἄνθρωπον, ἰσότητι μόνη τῶν

παρέμενε Θεός, οὔτε ὁ ναὸς θὰ ἀναγνωρίζοταν ναός, ἀλλὰ καὶ ὁ ναὸς θὰ γινόταν Θεός, καὶ ὁ Θεὸς ναός· γιατί αὐτὸ θέλει ὁ λόγος τῆς κράσης, καὶ ἄστοχα εἶπε ὁ Κύριος στοὺς Ἰουδαίους, «Γκρεμίστε αὐτὸν ἐδῶ τὸ ναό, καὶ σὲ τρεῖς ἡμέρες θὰ τὸν ἀνοικοδομήσω»· γιατί ἔπρεπε νὰ πεῖ· “Διαλύστε με, καὶ σὲ τρεῖς ἡμέρες θὰ ἀναστηθῶ”, ἂν εἶχε γίνει κάποια κράση καὶ ἀνάμιξη. Τώρα ὅμως δείχνει τὸ ναὸ πὺ κατεδαφίζεται καὶ τὸν Θεὸ πὺ τὸν ἀνοικοδομεῖ. Εἶναι περιττὴ λοιπὸν ἡ ἔνωση σὲ μιὰ ὑπόσταση, τὴν ὁποία μᾶς προβάλλουν, νομίζω, ἀντὶ τῆς κράσης. Εἶναι ἀρκετὸ νὰ λέμε τὴν ἔνωση, ἡ ὁποία καὶ τις χωριστὲς φύσεις δείχνει, καὶ διδάσκει νὰ προσκυνοῦμε τὸν ἕνα Χριστὸ Θεό.

Ἐπολογία τοῦ Κυρίλλου.

Νὰ πάλι αὐτὸς ἐδῶ ὁ θρασύς, φροντίζοντας νὰ κάνει ὅτιδήποτε τοῦ τύχει πρόφαση γιὰ τὴν ἐναντίον μας φλυαρία του, διασύρει τὴν ἔκφραση, ἐννοῶ τὴν “καθ’ ὑπόσταση”, καὶ προσδιορίζει ὅτι εἶναι ἀσυνήθιστη, καὶ μάλιστα ἰσχυρίζεται ὅτι ἔγινε ἄσχετα, ἐπειδὴ δὲν κατάλαβε, ὅτι μὲ τις σοφιστίες τῶν ἀσεβῶν αἰρετικῶν, τὸ νόημα τῶν λέξεων ἀντιπροβάλλοντας τὴν ἀλήθεια, ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναιρέσει αὐτὸ πὺ ἐκεῖνοι θεωροῦν ἀντίθετο. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Νεστόριος ἀπορρίπτει παντοῦ τὴν κατὰ σάρκα γέννηση τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ μᾶς παρeisάγει μόνον τὴν ἐνότητα τῶν ἀξιωμάτων, λέγοντας ὅτι ἔχει συναφθεῖ ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸν Θεὸ τιμημένος μὲ τὴν ὁμωνυμία υἰότητας, ὑποχρεωτικὰ ἐμεῖς, πολεμώντας τις γνῶμες ἐκείνου, λέμε ὅτι ἔγινε ἡ καθ’ ὑπόσταση ἔνωση, καὶ αὐτὴ ἡ “καθ’ ὑπόσταση” ἔκφραση δὲν δηλώνει τίποτε ἄλλο, παρὰ ὅτι μόνον ἡ φύση τοῦ Λόγου, δηλαδή ἡ ὑπόσταση, πὺ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Λόγος, ἐνωμένος ἀληθινὰ μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση χωρὶς μεταβολὴ καὶ ἀνάμιξη, ὅπως πολλές φορές εἶπαμε, νοεῖται καὶ εἶναι ἕνας Χριστός, ὁ ἴδιος Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. Καὶ αὐτὸ, ὅπως νομίζω, εἶναι καὶ ἡ ἀποψη τοῦ Θεοδώρητου, πὺ λέγει ὅτι ὁ Θεὸς δὲν χωρίσθηκε ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση, οὔτε πάλι νοεῖται ἡ ἀνθρώπινη φύση χωρὶς θεότητα.

Οὔτε λοιπὸν λέμε ὅτι ἡ μορφή τοῦ δούλου καὶ τοῦ Θεοῦ ἐνώθηκαν χωρὶς τις ὑποστάσεις, οὔτε ὀρίζομε ὅτι ἔγινε ἕνας κοινός

ἀξιωμαίων τετιμημένον, σχετικῶς συνῆφθαι τῷ Λόγῳ διοριζόμεθα, ἀλλ' αὐτόν, ὡς ἔφην, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, γεγονότα κατὰ ἀλήθειαν ἐν προσλήψει τῆς ἐνωθείσης αὐτῷ σαρκός, ψυχὴν ἐχούσης τὴν λογικὴν, ἄνθρωπον γενέσθαι μετὰ τοῦ μεῖναι καὶ
 5 Θεόν. Ἄλλ' ὁ δεινὸς εἰς λόγους καὶ πυκνὸς εἰς θεωρίας, κράσεως εἶναι σημαντικὴν τὴν λέξιν διορίζεται καὶ λέγειν ἀποτολμᾷ, καὶ τὰ ἐκ τῆς τοῦ συγκεκρωᾶσθαι τὰς φύσεις παρακομίζει βλάβης, ὡς ἡμῶν ἠγνοηκότων ἢ τάχα περιαντίζεται καὶ φιλοκομπεῖ· οἶεται δὲ ἴσως καὶ ἕτερον οὐδέν, ἢ μακρηγορεῖν δύνασθαι, τὸ παρ' οὐδενὸς
 10 εἰρημένον, ὡς ἀληθὲς δεχόμενος, ἵνα τις εἶναι δοκῇ παρὰ γε τοῖς οὐκ εἰδόσι διακρίνειν ὀρθῶς, τίς μὲν εἰκαιομυθεῖ καὶ ψεύδεται, τίς δὲ κατ' εὐθὺ τῆς ἀληθείας ἔρχεται, καὶ σοφῶν καὶ ἀναγκαίων ἄπτεται λόγων. Ὡμην μὲν οὖν ἐν ἀρχαῖς, ὁμολογῶ, τῶν κεφαλαίων τὴν δύναμιν οὐκ ἀγνοῆσαι μὲν αὐτόν, ὑποπλάττεσθαι δέ, ὡς
 15 ἔφην, τὸ δοκεῖν ἠγνοηκέναι, καὶ τοῦτο χαρίζεσθαι τισιν ἠγνοηκότα γε μὴν αὐτόν κατὰ ἀλήθειαν εὐρίσκω λουπόν.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Γ.

Εἴ τις ἐπὶ τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ διαιρεῖ τὰς ὑποστάσεις μετὰ τὴν ἐνωσιν, μόνῃ συνάπτων αὐτὰς συναφείᾳ τῇ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἠγουν
 20 αὐθεντίαν ἢ δυναστείαν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον σύνοδον τὴν καθ' ἐνωσιν φυσικὴν, ἀνάθεμα ἔστω.

Θεοδωρήτου ἀνατροπή.

Σκοτεινὴ καὶ ζοφώδης τῶν εἰρημένων ἢ ἔννοια· τίτι γὰρ οὐκ εὐδῆλον, ὡς συνάφεια καὶ σύνοδος οὐδενὶ διαφέρουσιν; Ἡ τε γὰρ
 25 σύνοδος τῶν κεχωρισμένων ἐστὶ σύνοδος, ἢ τε συνάφεια τῶν δηρημένων συνάφεια. Ὁ δὲ σοφώτατος τῶν λόγων τούτων πατήρ ὡς ἐναντία τὰ σύμφωνα τέθεικεν. Οὐ χρὴ γὰρ, φησί, συνάπτειν τὰς ὑποστάσεις συναφείᾳ, ἀλλὰ συνόδῳ, καὶ συνόδῳ φυσικῇ, ἢ ἀγνοῶν ἴσως ὁ λέγει, ἢ ἐν γνώσει βλασφημῶν. Ἡ γὰρ
 30 φύσις ἀναγκαστικόν τί ἐστὶ καὶ ἀβούλητον χρῆμα· οἷόν τι λέγω· φυσικῶς πεινώμεν, οὐ γνώμῃ τοῦτο πάσχοντες, ἀλλὰ ἀνάγκῃ· ἢ

ἄνθρωπος τιμημένος μὲ μόνη τὴν ἰσότητα τῶν ἀξιωμαίων, πού ἐνώθηκε μὲ τὸν Λόγο σχετικῶς, ἀλλὰ αὐτός, ὅπως εἶπα, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενὴς προσέλαβε ἀληθινὰ τὴν ἐνωμένη μαζί του σάρκα πού ἔχει τὴ λογικὴ ψυχὴ, καὶ ἔγινε ἄνθρωπος, μένοντας συνάμα Θεός. Ἄλλὰ ὁ δεινὸς στοὺς λόγους καὶ πλούσιος σὲ θεωρίες, ὀρίζει ὅτι ἡ λέξι σημαίνει κράση καὶ τολμᾷ νὰ τὸ ὑποστηρίζει, καὶ προσκομίζει τὴ βλάβη ἀπὸ τὴ σύγκραση τῶν φύσεων, σὰ νὰ τὴν ἀγνοοῦμε ἐμεῖς, ἢ ἴσως περιαιτολογεῖ καὶ καυχιέται. Ἰσως νομίζει, καὶ τίποτα ἄλλο, ὅτι μπορεῖ νὰ πολυλογεῖ δεχόμενος ὡς ἀληθινὸ αὐτὸ πού δὲν εἶπε κανένας, γιὰ νὰ δείχνει ὅτι εἶναι κάποιος σ' ἐκείνους πού δὲν μποροῦν νὰ διακρίνουν ὀρθά, ποιὸς ματαιολογεῖ καὶ ψεύδεται, καὶ ποιὸς βαδίζει κατ' εὐθείαν στὴν ἀλήθεια, καὶ περιλαμβάνει στοὺς λόγους του σοφὰ καὶ ἀναγκαῖα πράγματα. Νόμιζα λοιπὸν στὴν ἀρχή, ὁμολογῶ, ὅτι αὐτὸς δὲν ἀγνοοῦσε τὸ νόημα τῶν κεφαλαίων καὶ ὑποκρινόταν, ὅπως εἶπα, τὸν τρόπο κάποιου πού ἀγνοεῖ, κι αὐτὸ γιὰ χάρη κάποιων, τώρα ὅμως διαπιστώνω ὅτι πραγματικὰ ἔχει ἄγνοια.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ 3ος

Ἄν κάποιος διαιρεῖ τὶς ὑποστάσεις τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ μετὰ τὴν ἐνωση, συνάπτοντας αὐτὲς μόνο μὲ συνάφεια ὡς πρὸς τὴν ἀξία, δηλαδή τὴν αὐθεντία ἢ ἐξουσία, καὶ ὄχι μὲ συνάφεια μᾶλλον κατὰ φυσικὴ ἐνωση, νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος..

Ἄνατροπή τοῦ Θεοδωρήτου.

Εἶναι σκοτεινὴ καὶ ζοφερὴ ἡ ἐννοια τῶν λόγων· γιὰ τὸ σὲ ποιὸν δὲν εἶναι φανερὸ ὅτι συνάφεια (ἐνωση) καὶ σύνοδος (συνάθροιση) δὲν διαφέρουν σὲ τίποτα; Γιὰ τὸ καὶ ἡ σύνοδος εἶναι συνάθροιση τῶν χωριστῶν, καὶ ἡ ἐνωση εἶναι σύνδεση τῶν χωριστῶν. Ὁ σοφότατος ὅπως πατέρας αὐτῶν τῶν λόγων ἔθεσε τὰ σύμφωνα ἀντίθετα. Γιὰ τὸ λέγει δὲν πρέπει νὰ συνδέομε τὶς ὑποστάσεις μὲ συνάφεια, ἀλλὰ μὲ σύνοδο, καὶ μάλιστα σύνοδο φυσικὴ, ἢ ἴσως ἀγνοώντας αὐτὸ πού λέγει, ἢ βλασφημώντας συνειδητὰ. Γιὰ τὸ ἡ φύση εἶναι κάποιο ἀναγκαστικὸ καὶ ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὴ θέληση πράγμα. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ· πεινοῦμε ἀπὸ φυσικὴ ἀνάγκη· δὲν νοιώθουμε αὐτὸ μὲ τὴ θέλη-

γὰρ ἂν οἱ πτωχεῖα συζῶντες τοῦ προσαιτεῖν ἀπηλλάγησαν, τοῦ μὴ
 πεινῆν τὴν ἐξουσίαν ἐν τῇ βουλῇ κεκτημένοι· φυσικῶς διψῶμεν,
 φυσικῶς καθεύδομεν, φυσικῶς ἀναπνέομεν τὸν ἀέρα· πάντα δὲ
 ταῦτα τῶν ἀβουλήτων, ὡς ἔφην· ὁ γὰρ μηδὲν τούτων καταδεχόμε-
 5 νος, ἀνάγκη τὸ τῆς ζωῆς ὑποδέχεσθαι τέλος· Εἰ τοίνυν φυσικὴ
 γέγονε τῆς τοῦ Θεοῦ μορφῆς καὶ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς ἢ καθ'
 ἔνωσιν σύνοδος, ὑπ' ἀνάγκης τινὸς διαζόμενος, ἀλλ' οὐχὶ φιλαν-
 θρωπία κεχρημένος ὁ Θεὸς Λόγος συνήφθη τῇ τοῦ δούλου μορφῇ,
 καὶ εὔρεθήσεται ὁ τοῦ παντὸς νομοθέτης ἀναγκαστικοῖς νόμοις
 10 ἀκολουθῶν. Ἄλλ' οὐ ταῦτα ἡμᾶς ὁ μακάριος ἐδίδαξε Παῦλος,
 τοῦναντίον δέ, ὅτι «ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν»· τὸ δέ,
 «ἑαυτὸν ἐκένωσε», τὸ ἐθελούσιον δείκνυσιν· Εἰ τοίνυν γνώμη καὶ
 βουλήσει τῇ ἐξ ἡμῶν ἀναληφθείσῃ ἠνώθη φύσει, περιττὴ τῆς
 «φυσικῆς» λέξεως ἢ προσθήκη· ἀρκεῖ γὰρ ὁμολογήσαι τὴν ἔνωσιν
 15 ἔνωσις δὲ ἐπὶ τῶν εἰρημένων λαμβάνεται· διαιρέσεως γὰρ οὐκ
 οὔσης, οὐκ ἂν ποτε ἔνωσις νοηθείη· Ὁ τοίνυν τὴν ἔνωσιν λαμβά-
 νων, προλαμβάνει τὴν διαίρεσιν· Πῶς τοίνυν φησί, μὴ δεῖν τὰς
 ὑποστάσεις διαιεῖν, εἴτουν φύσεις· Καὶ ταῦτα εἰδώς, ὡς τελεία μὲν
 ἢ τοῦ Θεοῦ Λόγοι ὑπόστασις πρὸ τῶν αἰώνων ὑπῆρχε, τελεία δὲ
 20 ὑπ' ἐκείνης ἐλήφθη ἢ τοῦ δούλου μορφῇ· διὸ καὶ ὑποστάσεις εἶπεν,
 ἀλλ' οὐχ ὑπόστασιν.

Εἰ τοίνυν ἑκατέρα φύσις τὸ τέλειον ἔχει, εἰς ταῦτόν δὲ συνῆλ-
 θον ἀμφότεραι, τῆς τοῦ Θεοῦ μορφῆς δηλονότι λαβούσης τὴν τοῦ
 δούλου μορφὴν, ἐν μὲν πρόσωπον, καὶ ἓνα Υἱὸν καὶ Χριστὸν
 25 ὁμολογεῖν εὐσεβές, δύο δὲ τὰς ἐνωθείσας ὑποστάσεις, εἴτουν φύ-
 σεις λέγειν οὐκ ἄτοπον, ἀλλὰ κατ' αἰτίαν ἀκόλουθον· Εἰ γὰρ ἐπὶ
 τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου διαιοῦμεν τὰς φύσεις καὶ καλοῦμεν τὴν μὲν
 θνητὴν σῶμα, τὴν δὲ ἀθάνατον ψυχὴν, ἑκατέραν δὲ ἄνθρωπον,
 πολλῶ μᾶλλον τοῦ ἀνεληφότος Θεοῦ καὶ ἀναληφθέντος ἀνθρώ-
 30 που, τὰς τῶν φύσεων ιδιότητας γνωρίζειν εὐλογον· Εὐρίσκομεν δὲ
 καὶ τὸν μακάριον Παῦλον, τὸν ἓνα ἄνθρωπον εἰς δύο διαιοῦντα
 ἀνθρώπους, καὶ ποτὲ μὲν λέγοντα, «Ὅσον ὁ ἔξω ἄνθρωπος φθει-

σή μας, ἀλλὰ ἀπὸ ἀνάγκη. Γιατὶ ἀλλιῶς αὐτοὶ ποὺ ζοῦν στὴ φτώχεια θὰ ἀπαλλάσσονταν ἀπὸ τὴν ἐπαιτεία, ἂν εἶχαν τὴν ἐξουσία νὰ μὴ πεινοῦν στὴ βούλησή τους· διψοῦμε ἀπὸ φυσικὴ ἀνάγκη, κοιμόμαστε ἀπὸ φυσικὴ ἀνάγκη, ἀναπνέομε τὸν ἀέρα ἀπὸ φυσικὴ ἀνάγκη· ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὰ ἔξω ἀπὸ τὴ βούλησή μας, ὅπως εἶπα. “Ὅποιος αὐτὰ τὰ ἀπορρίπτει, κατ’ ἀνάγκη περιμένει τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. “Ἄν λοιπὸν ἡ σύνοδος μὲ ἔνωση τῆς μορφῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς μορφῆς τοῦ δούλου ἐγινε κατὰ τρόπο φυσικό, τότε ὁ Θεὸς Λόγος διαζόμενος ἀπὸ κάποια ἀνάγκη, καὶ ὄχι δείχνοντας φιλανθρωπία, συνδέθηκε μὲ τὴ μορφὴ τοῦ δούλου, καὶ θὰ βρεθεῖ ὁ νομοθέτης τοῦ παντός ν’ ἀκολουθεῖ νόμους ἀναγκαστικούς. Δὲν μᾶς δίδαξε ὅμως τέτοια ὁ μακάριος Παῦλος ἀλλὰ τὸ ἀντίθετο, ὅτι «ταπείνωσε τὸν ἑαυτό του παίρνοντας μορφὴ δούλου»¹¹. τὸ «ταπείνωσε τὸν ἑαυτό του»⁵, δείχνει ὅτι τὸ ἔκανε μὲ τὴ θέλησή του. “Ἄν λοιπὸν μὲ τὴ γνώμη του καὶ τὴ θέλησή του ἐνώθηκε μὲ τὴ φύση ποὺ ἔλαβε ἀπὸ μᾶς, εἶναι περιττὴ ἡ προσθήκη τῆς λέξης “φυσικὴ”· γιατί ἀρκεῖ νὰ ὁμολογήσει τὴν ἔνωση, καθόσον ἡ ἔνωση λαμβάνεται στὰ διηρημένα· γιατί ἂν δὲν ὑπάρχει διαίρεση, δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ νοηθεῖ ἔνωση. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ μιᾶ γιὰ ἔνωση, προϋποθέτει τὴ διαίρεση. Πῶς λοιπὸν λέγει ὅτι δὲν πρέπει νὰ διαιροῦμε τὶς ὑποστάσεις, ἢτοι τὶς φύσεις, καὶ μάλιστα ὅταν γνωρίζει, ὅτι ἡ ὑπόσταση τοῦ Θεοῦ Λόγου ἦταν τέλεια πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες, καὶ τέλεια αὐτὴ ἔλαβε τὴ μορφὴ τοῦ δούλου; γι’ αὐτὸ καὶ εἶπε ὑποστάσεις καὶ ὄχι ὑπόσταση.

“Ἄν λοιπὸν κάθε μία ἀπὸ τὶς δύο φύσεις εἶναι τέλεια, καὶ οἱ δύο συνενώθηκαν στὸ ἴδιο πρόσωπο, δηλαδή ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ ἔλαβε τὴ μορφὴ τοῦ δούλου, εἶναι εὐσεβὲς νὰ ὁμολογοῦμε ἓνα πρόσωπο, καὶ ἓνα Υἱὸ καὶ Χριστό, καὶ δὲν εἶναι ἄτοπο νὰ λέμε δύο τὶς ὑποστάσεις, ἢτοι τὶς φύσεις, ποὺ ἐνώθηκαν, ἀλλὰ ἔχει καὶ λογικὴ ἀκολουθία. “Ἄν δηλαδή διαιροῦμε τὶς φύσεις ἐνὸς ἀνθρώπου καὶ καλοῦμε τὴ θνητὴ φύση σῶμα καὶ τὴν ἀθάνατη φύση ψυχὴ, καὶ τὶς δύο μαζὶ ἀνθρώπο, πολὺ περισσότερο εἶναι εὐλόγο νὰ γνωρίζομε τὶς ιδιότητες τῶν φύσεων, τοῦ Θεοῦ ποὺ ἔλαβε, καὶ τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἐλήφθη. Βρίσκομε ὅμως καὶ τὸν μακάριο Παῦλο νὰ διαιρεῖ τὸν ἓνα ἀνθρώπο σὲ δύο ἀνθρώπους, καὶ ἄλλοτε νὰ λέγει, «ὅσο ὁ ἔξω

ρεται, τοσοῦτον ὁ ἔσωθεν ἀνακαινοῦται», ποτὲ δέ· «Συνήδομαι τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον»· καὶ αὐθις «Εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον κατοικῆσαι τὸν Χριστόν». Εἰ δὲ τὴν φυσικὴν συνάφειαν τῶν ὁμοχρόνων φύσεων ὁ Ἀπόστολος διαιρεῖ, πῶς ἀσεβείας 5 γράφεται τοὺς τὰ ἴδια τῶν φύσεων διαιροῦντας τοῦ προαιωνίου Θεοῦ, καὶ τοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἀναληφθέντος ἀνθρώπου, ὁ τὴν κρᾶσιν ἡμῖν δι' ἐτέρων ὀνομάτων διδάσκων;

Ἀπολογία Κυρίλλου.

Ἄθρει δὴ οὖν, ὅπως ὁ πάνσοφος οὗτος, πρῶτον μὲν τὸ ἀσυμ-
10 φανὲς τῶν εἰρημένων καταψεύδεται, ἀφεγγῆ δὲ καὶ σκοτεινὴν τὴν διάνοιαν ἔχων αὐτός, σκοτεινὸν εἶναί φησι τὸν οὕτω διαφανῆ καὶ τοῖς εὖ φρονεῖν ἐθέλουσι γνωριμώτατον λόγον. Ὡρῆθη δὲ ὅτι σύνο-
δον λέγεσθαι, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον συνάφειαν ὀνομάζεσθαι δεῖν, ὁ
πρὸς ἡμῶν γεγονώς διῶσχυρίζεται λόγος. Εἶτα, τῆς ἐνούσης εὐτε-
15 χρίας αὐτῷ ποιούμενος τὴν ἐπίδειξιν, μίαν ἡμῖν ἀποφαίνει τὴν ἐκ
τῶν σημαιομένων δύναμιν, κἂν εἴτε συνάφειαν, εἴτουν σύνοδον
πεπραῆχθαι τις λέγοι. Ἐγὼ δὲ κἂν τούτῳ θαυμάσας ἔχω τῆς οὕτως
ἰσχυρῆς εὐδουλίας αὐτόν· ἔγνω γάρ, ὡς ἔοικε, μόνος τὸ μηδενί ποτε
τάχα τῶν ὄντων ἀγνοηθέν, πεπατημένον δὲ οὕτως, ὡς καὶ αὐτοῖς
20 εἶναι καταφανὲς τοῖς εἰσάπαν ἡμοιορηκόσι καὶ σοφίας κοσμικῆς,
καὶ λόγων τριβῆς καὶ τῆς ἐκ παρακουσμάτων μετρίας τε καὶ οὐκ
ἀκριβοῦς ἐπιστήμης. Τεθναμακῶς τοίνυν τῆς εὐμαθίας αὐτόν,
ἐκεῖνό φημι· Βραχὺ διαγρηγορήσας καθάπερ ἐξ ὕπνου καὶ μέθης
ὁ τὸ πλατὺ καθ' ἡμῶν διευρύνων στόμα, θεώρει λεπτῶς τὸ μυστή-
25 ριον. Τὴν ἐπὶ Χριστῷ λεγομένην ἔνωσιν συκοφαντοῦσι τινες, πα-
ρατρέποντες εἰς τὸ ἀκαλλὲς καὶ εἰς τὸ δοκοῦν αὐτοῖς παρὰ γε τὸν
σκοπὸν τῶν ἱερῶν Γραμμάτων· φασὶ γὰρ διηρηθῆσθαι μὲν εἰς ἅπαν
ἀλλήλων καὶ ὀλοτρόπως ἀποφοιτῶν τὰς φύσεις, ἰδίᾳ τε εἶναι καὶ
ἀνὰ μέρος ἑκατέρας, ἄνθρωπον δὲ οὕτω συνῆφθαι Θεῷ σχετικῶς
30 διατείνονται κατὰ μόνην τὴν ἀξίαν, ἤγουν ἀθθεντίαν, καὶ κατὰ
τὴν τῆς υἰότητος ὁμωνυμίαν.

ἄνθρωπος φθείρεται, τόσο ὁ μέσα ἀνανεώνεται»¹², καὶ ἄλλοτε πάλι, «Συμφωνεῖ μὲ εὐχαρίστηση ὁ μέσα μου ἄνθρωπος μὲ τὸν νόμο τοῦ Θεοῦ»¹³. καὶ πάλι «Νὰ κατοικήσει ὁ Χριστὸς μέσα στὸν ἐσωτερικὸ ἄνθρωπο»¹⁴. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Ἀπόστολος διαιρεῖ τὴ φυσικὴ συνάφεια τῶν ὁμοχρόνων φύσεων, πῶς κατηγορεῖ γιὰ ἀσέβεια αὐτοὺς ποὺ διαιροῦν τὶς διαφορὰς τῶν φύσεων τοῦ προαιώνιου Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἢ πρόσληψή του ἔγινε τὶς τελευταῖες ἡμέρες, αὐτὸς ποὺ μᾶς διδάσκει τὴν κρᾶση μὲ ἄλλες λέξεις;

Ἐπιλογία τοῦ Κυρίλλου.

Πρόσεχε λοιπὸν πῶς αὐτὸς ὁ πάνσοφος πρῶτον λέγει ψέματα γιὰ τὴν ἀσάφεια αὐτῶν ποὺ ἔχουν λεχθεῖ, καὶ ἐνῶ αὐτὸς ἔχει ἀφώτιστη καὶ σκοτεινὴ τὴ διάνοια, λέγει ὅτι εἶναι σκοτεινὸς ὁ τόσο διαφανὴς καὶ γνωστότατος λόγος σὲ ὅσους θέλουν νὰ σκέπτονται ὀρθᾶ. Νόμισε ὅτι ὁ λόγος μας ἰσχυρίζεται πῶς πρέπει νὰ λέγεται σύνοδος, καὶ ὄχι μᾶλλον συνάφεια. Ἐπειτα κάνοντας ἐπίδειξη τῆς ἐξυπνάδας του, παρουσιάζει ὅτι τὰ ὀνόματα ἔχουν ἓνα νόημα, εἴτε συνάφεια πεῖ κανεῖς, εἴτε ὅτι ἔγινε σύνοδος. Ἐγὼ βέβαια καὶ σ' αὐτὸ θαύμασα τὴν τόσο λεπτὴ ὀρθοφροσύνη του· γιατί κατάλαβε, ὅπως φαίνεται, μόνος του αὐτὸ ποὺ δὲν ἀγνοεῖ κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα καὶ εἶναι τόσο τριμμένο, ὥστε νὰ εἶναι ὀλοφάνερο καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἐντελῶς ἄμοιροι καὶ κοσμικῆς σοφίας καὶ ἐμπειρίας λόγων καὶ τῆς ἀπὸ σφαλῆρᾶ παρακούσιμα μέτριας καὶ ὄχι ἀκριβοῦς ἐπιστήμης. Ἐχοντας θαυμάσει λοιπὸν αὐτὸν γιὰ τὴν εὐμάθειά του, τοῦ λέγω ἐκεῖνο· Ἐύπνησε γρήγορα σὰν ἀπὸ ὕπνο καὶ μέθη, ἐσὺ ποὺ ἀνοίγεις διάπλατα τὸ στόμα σου ἐναντίον μας, καὶ ἐξέτασε μὲ προσοχὴ τὸ μυστήριον. Τὴ λεγόμενη γιὰ τὸν Χριστὸ ἔνωση συκοφαντοῦν μερικοὶ καὶ τὴ μετατρέπουν στὸ ἄσχημο καὶ στὴ δική τους γνώμη ἀντίθετα πρὸς τὸ σκοπὸ τῶν ἱερῶν Γραμμάτων. Γιατὶ λένε ὅτι διαιρέθηκαν τελείως καὶ μὲ ὅλους τοὺς τρόπους ἀπομακρύνονται οἱ φύσεις, καὶ εἶναι ἰδιαιτέρως καὶ χωριστὰ κάθε μία. Ἰσχυρίζονται ὅτι ἄνθρωπος ἔχει συναφθεῖ ἔτσι μὲ τὸν Θεὸ μὲ σχέση μόνον ὡς πρὸς τὴν ἀξία, δηλαδή τὴν ἐξουσία, καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ὀνομασίαν τῆς υἱότητος.

14. Ἐφ. 3, 17.

Ταύτην ἀναιρεῖ τὴν δόξαν ὁ ἀναθεματισμὸς καὶ ταῖς οὕτω
 βδελυρωτάταις κενοφωνίαις ἀντανίσταται. Διαβεβαιοῦται γὰρ
 ἐνωθέντα κατὰ φύσιν, τουτέστιν οὐ σχετικῶς, ἀλλὰ κατὰ ἀλήθειαν
 τῇ ἁγίᾳ σαρκὶ τὸν Λόγον, ψυχὴν ἐχούσῃ τὴν νοερᾶν, κατὰ μηδένα
 5 τρόπον διατέμνεσθαι δεῖν, ἵνα μὴ δύο νοῶμεν υἱούς, μερίζοντες τὸν
 ἀμέριστον. Ὁ δὲ οὐ συνιεῖς ὃ τί ποτέ ἐστιν ἔνωσις φυσικῆ, τουτέ-
 στιν ἀληθῆς, οὐ συγχέουσα τὰς φύσεις, οὔτε μὴν ἀνακιονῶσα πρὸς
 γε τὸ δεῖν ἑκατέραν ἑτεροίως ἔχειν, ὅπερ ἐστὶ μειρακιῶδές τι καὶ
 ψυχρὸν, δέχεται πρὸς ἀπόδειξιν ὧν εὖ ἔχειν ὑπέιληφε, καὶ δὴ καὶ
 10 φησιν· Εἰ φυσικῆ γέγονεν ἡ ἔνωσις, οὐχ ἐκούσιος ἡ κένωσις τοῦ
 Λόγου, ἀλλ' οἷον ἐξ ἀνάγκης καὶ θίας ἀναγκαστικῆ γὰρ ἡ φύσις
 Καὶ πρὸς γε δὴ τοῦτο φαίη τις ἂν αὐτῷ, ὅτι Πεῖνά τε καὶ δίψα, καὶ
 τὰ λοιπὰ, καθάπερ ἔφησεν αὐτός, σαρκὸς ἂν εἶεν ἀρρωστήματα φυ-
 σικὰ, καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τὴν φύσιν κεκτῆμεθα, ἡ δέ γε θεία τε καὶ
 15 ἀπόρητος τοῦ Θεοῦ Λόγου φύσις, πάθους καὶ ἀνάγκης ἀνεπίδε-
 κτος οὔσα παντελῶς, οὐ θεβιάσται πρὸς τινος, οὔτε μὴν ἐξ ἑαυτῆς
 πρὸς γε τὸ δεῖν ἀβουλήτως γενέσθαι σὰρξ, ἥγουν τὸ ἀνθρώπινον
 οἰκειώσασθαι μέτρον, ἐπιλαβέσθαι τε σπέρματος Ἀβραάμ.

Ὅτι δὲ ἀκατάσκεπτος κομιδῆ γέγονεν ὁ λόγος αὐτῷ, χαλεπὸν
 20 οὐδὲν τοῖς ἐθέλουσιν ἰδεῖν. Ἐφη γάρ, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως τὰ
 κατὰ φύσιν τοῖς τῆς ἀνάγκης ὑποκείσεται μέτροις καὶ παρεκόμι-
 σεν εἰς ἀπόδειξιν τὸ ἀβουλήτως ἡμᾶς πεινᾶν τε καὶ δίψαν εἰσδέχε-
 σθαι, καλούσης εἰς τοῦτο τῆς φύσεως, κἂν εἰ μὴ βούλοιτό τις. Ἀλλ'
 ἦν ἀνδρὸς εὐμαθοῦς καὶ ἠκονημένον ἔχοντος εἰς ταῦτα τὸν νοῦν,
 25 καὶ τὰ στερεὰ τῶν πραγμάτων ἰδεῖν, ἃ καὶ λόγου πλείονος ἀξιοῖτο
 ἂν εἰκότως. Εἰ γὰρ οὐκ ἀληθές, ὅτι λογικὸς ἐστὶ κατὰ φύσιν ὁ ἄν-
 θρωπος, ἄρα ἀβουλήτως καὶ ἠναγκασμένως ἐστὶ λογικὸς. Τί δέ;
 εἴτε μοι, καὶ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς οὐ κατὰ φύσιν ἐστὶ Θεός, οὐ κατὰ
 φύσιν ἅγιος, δίκαιος, ἀγαθός, ζωὴ, φῶς, σοφία καὶ δύναμις; Ἄρ'
 30 οὖν καὶ αὐτὸς ἀβουλήτως καὶ ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐστὶν ἃ ἐστίν;

Ἀλλ', οἴμαι, τὸ οὕτως ἐλέσθαι φρονεῖν τῆς εἰς λῆξιν ἠκούσης

Αὐτὴ τὴ γνώμη ἀναιρεῖ ὁ ἀναθεματισμὸς καὶ ἀντιτάσσεται σ' αὐτὲς τὶς τόσο βδελυρότατες ἀερολογίαις. Γιατὶ διαβεβαιώνει ὅτι ὁ Λόγος ποῦ ἐνώθηκε ἀληθινὰ κατὰ φύσιν, δηλαδή ὄχι σχετικῶς, μὲ τὴν ἁγία σὰρκα ποῦ ἔχει νοερὴ ψυχὴ, δὲν πρέπει νὰ χωρίζεται μὲ κανένα τρόπο, γιὰ νὰ μὴ νοοῦμε δύο Υἱοὺς, διαιρώντας τὸν ἀμέριστο. Αὐτὸς ὅμως, μὴ ἀντιλαμβανόμενος τί εἶναι τέλος πάντων φυσικὴ ἔνωση, δηλαδή ἀληθινή, ποῦ δὲν συγχέει τὶς φύσεις οὔτε τὶς ἀναμιγνύει, ἀφοῦ πρέπει νὰ εἶναι διαφορετικὴ κάθε μία, ἀποψη παιδαριώδης καὶ ἀνούσια, δέχεται ν' ἀποδειχθοῦν αὐτὰ ποῦ θεώρησε ὅτι εἶναι σωστὰ, καὶ λέγει στὴ συνέχεια: “Ἐάν ἡ ἔνωση ἔγινε φυσικὴ, δὲν εἶναι ἡ κένωση τοῦ Λόγου μὲ τὴ θέλησή του, ἀλλὰ κατὰ κάποιον τρόπο ἀπὸ ἀνάγκη καὶ βία· γιατί ἡ φύσις εἶναι ἀναγκαστικὴ”. Μαζὶ μ' αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ τοῦ πεῖ κανεὶς: Ἡ πείνα καὶ ἡ δίψα καὶ τὰ ὑπόλοιπα, ὅπως ὁ ἴδιος εἶπε, εἶναι φυσικὰ πάθη τῆς σάρκας καὶ ἔχουν τὴν κίνησή τους μέσα σὲ μᾶς τοὺς ἴδιους· γιατί ἔχομε φύσιν ποῦ ἐξουσιάζεται ἀπὸ τὰ πάθη τῆς. Ἡ θεία ὅμως καὶ ἀπόρητη φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου, ποῦ εἶναι ἐντελῶς ἀνεπίδεκτη πάθους καὶ ἀνάγκης, δὲν ἐκβιάζεται ἀπὸ κάτι, οὔτε βέβαια ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τῆς, ὥστε νὰ γίνῃ χωρὶς νὰ θέλῃ σὰρκα, δηλαδή νὰ οἰκιοποιηθεῖ τὰ ἀνθρώπινα μέτρα καὶ νὰ γίνῃ ἀπόγονος τοῦ Ἀβραάμ¹⁵.

Ἐάν ὅμως ὁ λόγος τοῦ εἶναι ὑπερβολικὰ ἀπερίσκεπτος, δὲν εἶναι δύσκολο νὰ τὸ διαπιστώσουν ὅσοι θέλουν. Γιατὶ εἶπε ὅτι ἡ φύσις ὑπόκειται στοὺς νόμους τῆς ἀνάγκης, καὶ παρέθεσε ὡς ἀπόδειξιν τὸ ὅτι ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θέλησή μας πεινοῦμε καὶ διψοῦμε, καλώντας μας σ' αὐτὰ ἡ φύσις, ἔστω κι ἂν δὲν θέλῃ κανεὶς. Ἄλλ' ἦταν ἰκανότητα ἀνθρώπου ποῦ ἔχει πολλὰς γνώσεις καὶ ἔχει ἀσκημένο τὸ νοῦ του σ' αὐτὰ, νὰ δεῖ καὶ τὰ στερεὰ πράγματα, ποῦ εἶναι φυσικὰ καὶ τὰ πιὸ ἀξιόλογα. Γιατὶ, ἂν δὲν εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι λογικὸς ἀπὸ τὴ φύσιν του, ἄρα εἶναι λογικὸς χωρὶς νὰ θέλῃ καὶ κατ' ἀνάγκη. Τί λοιπὸν, πές μου, καὶ ὁ Θεὸς τῶν ὅλων δὲν εἶναι Θεὸς κατὰ φύσιν; Δὲν εἶναι κατὰ φύσιν ἅγιος, δίκαιος, ἀγαθός, ζωὴ, φῶς, σοφία καὶ δύναμις; Ἄρα λοιπὸν κι αὐτὸς εἶναι αὐτὰ ποῦ εἶναι χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ καὶ ἀπὸ ἀνάγκη;

Ἄλλὰ νομίζω τὸ νὰ θέλῃ κανεὶς νὰ σκέπτεται ἔτσι εἶναι ἀπόδει-

ἐμβροντησίας οὐκ ἀσυμφανῆς ἔλεγχος ἂν εἶη. Τί τοίνυν ἡμῖν ὡς
 ἄμαχόν τε καὶ δυσκαταγώνιστον ἐπιτείχισμα ποιεῖται τὸ ψεῦδος,
 καὶ τῶν οὕτω σαθρῶν ἄπτεται προβλημάτων, καὶ φυσικὴν ἀκού-
 ῶν γενέσθαι τὴν ἔνωσιν, τουτέστι τὴν ἀληθῆ καὶ τροπῆς ἐλευθέ-
 5 ραν καὶ ἀσύγχυτον παντελῶς τῶν ὑποστάσεων σύνοδον, περιτρέ-
 πειν πειράται τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν, εἰς τὸ μὴ ὀρθῶς πε-
 ποιῆσθαι δοκεῖν καθ' ὁμοιότητα τὴν πρὸς ἡμᾶς; Οὐ δέδιεν ὁ
 θρασὺς ἀφύκτοις ἀνάγκαις τὴν τοῦ Λόγου φύσιν ὑποτιθεῖς. Κε-
 κένωκεν ἑαυτὸν οὐκ ἀβουλήτως, ἀλλ' ἐθελοντῆς ὁ Μονογενῆς.
 10 γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ οὐχ ὡς σὺ φῆς, ἀνέλαβεν ἄνθρωπον, σχε-
 τικὴν αὐτῷ δωρούμενος τὴν συνάφειαν, καὶ τῇ τῆς νιότητος χάριτι
 στεφανῶν, καθάπερ ἡμᾶς ὥστε κἂν νοῶμεν ἠνώσθαι τὰς ὑποστά-
 σεις, ἐνανθρωπῆσαί τε καὶ σαρκωθῆναι τὸν Λόγον, καὶ δοκῆ πως
 κατὰ τοῦτο φυσικὴ λέγεσθαι παρ' ἡμῶν ἢ ἔνωσις, τὴν οὐκ ἀληθῆ
 15 τε καὶ σχετικὴν ἐκβάλλουσα, ἣν ἡμεῖς ἐσχήκαμεν διὰ πίστεως καὶ
 ἀγιασμοῦ, ὅτι καὶ θείας φύσεως γεγόναμεν κοινωνοί, καὶ καθά-
 φησιν ὁ Παῦλος «Ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἐν πνευμᾷ ἐστίν»· ἀλλ'
 οὐχ ὑποτίθησιν ἀνάγκαις καὶ πλεονεξίαις φυσικαῖς τὸν ἀπαθῆ καὶ
 ἐλεύθερον τοῦ Θεοῦ Λόγον. Τὸ δέ γε μὴ θέλειν μετὰ τὴν ἔνωσιν
 20 διαιρεῖσθαι διχῆ τὰ ἠνωμένα, καὶ ἀλλήλων ἐπιφοιτᾶν, εἶη ἂν, ὡς
 γέ μοι φαίνεται, παντελῶς ἀνυπαίτιον καὶ μώμου μακρᾶν, μάλισθ'
 ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ χρηστὸς οὕτως Θεοδώρητος τὸν ἕνα καὶ καθ'
 ἡμᾶς νοούμενον ἄνθρωπον εἰς παράδειγμα λαβῶν, οὐκ ἐᾷ τέμνε-
 σθαι διχῆ· καίτοι τῆς ἐπ' αὐτῷ θεωρίας οὐκ ἀπαράδεκτον ἐχούσης
 25 τὴν οἴονεϊ τομῆν καὶ διαίρεσιν, τό γε ἦκον εἰς τὸ εἰδέναι φημί, ὡς
 ἕτερον μὲν τοι κατὰ φύσιν ἐστὶν ἢ ψυχῆ, ἕτερον δέ τι κατ' ἰδίαν
 φύσιν ἢ σάρξ.

Οὐκοῦν κατὰ γε τὸν ἴσον λόγον πολυπραγμονοῦντες τὴν
 ἔνωσιν, ἥπερ ἂν ἐπὶ Χριστῷ πεπραχθῆαι νοοῖτο, τῇ μὲν θεωρία
 30 θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος σύνοδον ἀληθῆ καθ' ἔνωσιν γενέ-
 σθαι φαμέν, οὐκ ἠγνοηκότες, ὅτι ἕτερος μὲν παρὰ τὴν σάρκα
 κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος, ἕτερα δὲ αὐτῷ κατ' ἰδίαν φύσιν
 παρ' αὐτὸν ἢ σάρξ. Ἐνωθέντα δὲ ἅπαξ διατέμνειν οὐκ ἀσφαλές,

ξη φανερή ἀνοησίας πού ἔφτασε στοῦ ἔπακροῦ της. Γιατί λοιπὸν μᾶς δείχνει τὸ ψεῦδος σὰν ἀκαταμάχητο καὶ ἀκαταγώνιστο ἐπιτείχισμα καὶ ἀσχολεῖται μὲ τὰ τόσο σαθρὰ προβλήματα, καὶ ἀκούοντας ὅτι ἡ ἔνωση εἶναι φυσική, δηλαδή ἀληθινή, ἐλεύθερη ἀπὸ μεταβολή, καὶ ἐντελῶς ἀσύγχυτη τὴν σύνοδο τῶν ὑποστάσεων, ἐπιχειρεῖ νὰ μεταβάλλει τὴν ἔννοια ὅσων εἶπαμε, ὥστε νὰ φαίνονται ὅτι δὲν ἔγιναν ὀρθῶς καὶ μὲ τρόπο ὅμοιο μὲ ἐμᾶς, Δὲν φοβᾶται ὁ θρασὺς ὑποτάσσοντας τὴ φύση τοῦ Λόγου σὲ ἀνάγκες πού δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποφευχθοῦν. Ταπεινώσε τὸν ἑαυτὸ του ὄχι χωρὶς τὴ θέλησή του, ἀλλὰ μὲ τὴ θέλησή του ἔγινε ὁ Μονογενὴς ἄνθρωπος καὶ ὄχι, ὅπως ἐσὺ ὑποστηρίζεις, ὅτι ἀνέλαβε ἄνθρωπο, δωρίζοντας σ' αὐτὸν σχετική τὴ συνάφεια καὶ στεφανώνοντάς τον μὲ τὴ χάρη τῆς υἰότητος, ὅπως ἐμᾶς. Ὡστε, κι ἂν νοοῦμε ὅτι οἱ ὑποστάσεις ἐνώθηκαν καὶ ὁ Λόγος ἔγινε ἄνθρωπος καὶ ἔλαβε σάρκα καὶ ἀπὸ αὐτὸ φαίνεται ὅτι λέγεται ἀπὸ ἐμᾶς ἡ ἔνωση, ἀπορρίπτοντας τὴν ὄχι ἀληθινή καὶ σχετική, τὴν ὁποία ἐμεῖς ἐλάβαμε μὲ τὴν πίστη μας καὶ τὸν ἀγιασμό, καὶ γίναμε κοινωνοὶ θείας πίστεως¹⁶, καὶ ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, «Ὅποιος προσκολλᾶται στὸν Κύριο εἶναι ἓνα Πνεῦμα»¹⁷, ἀλλὰ δὲν ὑποτάσσει σὲ ἀνάγκες καὶ φυσικὲς ἐξουσίες τὸν ἀπαθῆ καὶ ἐλεύθερο Λόγο τοῦ Θεοῦ. Τὸ νὰ μὴ θέλει τώρα νὰ διαιροῦνται σὲ δύο αὐτὰ πού ἐνώθηκαν καὶ ν' ἀποχωρίζονται τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, εἶναι, ὅπως μοῦ φαίνεται, ἐντελῶς ἀκατηγόρητο καὶ ἄμεμπτο, καὶ μάλιστα κι αὐτὸς ὁ χρηστὸς Θεοδώρητος, ἀφοῦ ἔλαβε τὸν ἓνα καὶ ὅμοιοῦ μᾶς ἄνθρωπο ὡς παράδειγμα, δὲν ἐπιτρέπει νὰ τὸν χωρίσομε σὲ δύο, ἂν καὶ βέβαια ἡ θεωρητικὴ διδασκαλία γι' αὐτὸν δὲν θεωρεῖ ὡς ἀπαράδεκτη τὴν κατὰ κάποιον τρόπο τομὴ καὶ διαίρεση, ἐννοῶ τὸ νὰ γνωρίζομε ὅτι ἄλλο εἶναι ὡς πρὸς τὴ φύση ἢ ψυχὴ, καὶ ἄλλο ὡς πρὸς τὴ δικὴ του φύση τὸ σῶμα.

Ἄρα λοιπὸν ἐξετάζοντας μὲ λεπτομέρεια κατ' ἴσον λόγο τὴν ἔνωση, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ νοηθεῖ ὅτι ἔγινε στὸν Χριστό, θεωρητικὰ λέμε ὅτι ἔγινε ἀληθινὴ σύνοδος μὲ ἔνωση τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, χωρὶς νὰ ἀγνοοῦμε ὅτι ἄλλος εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ χωρὶς τὴ σάρκα, καὶ ἄλλη εἶναι πάλι ὡς πρὸς τὴ δικὴ τῆς φύσης ἢ σάρκα τοῦ Λόγου. Κι ἀφοῦ μὰ φορὰ ἐνώθηκαν

οὔτε μὴν εἰς δύο καταμερίζειν υἱούς, τὸν ἕνα Χριστὸν καὶ Υἱὸν καὶ Κύριον ἐφήσιν οἱ τισιν ὁ τῆς ὀρθότητος λόγος, παιδαγωγούσης ἡμᾶς εἰς τοῦτο τῆς ἁγίας καὶ θεοπνεύστου Γραφῆς. Ἀλλὰ γὰρ τῶν μὲν τῆς ἀληθείας δογμάτων ὀλίγος αὐτῷ παντελῶς ὁ λόγος 5 καὶ τὸ εἰδέναι μὲν τι τῶν ἀναγκαίων εἰς ὄνησιν οὐ μετρίως ἀποσπουδάζεται, καθάπερ τι τῶν ἀδικεῖν πεφυκότων, ἐπισεμνύεται δὲ καὶ ὡς εἰκός, τῷ ψεύδει καὶ τὸ εἰδέναι συκοφαντεῖν, εὖ μάλα κατωρθωκῶς· ἀκουέτω πρὸς ἡμῶν· «Τί ἐγκανχᾶ ἐν κακίᾳ, ὁ δυνατός; ἀνομίαν ὅλην τὴν ἡμέραν, ἀδικίαν ἐλογίσατο ἡ γλῶσσά 10 σου».

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Δ΄.

Εἴ τις προσώποις δυσίεν, ἤγουν ὑποστάσεις, τὰς τε ἐν τοῖς εὐαγγελικοῖς καὶ ἀποστολικοῖς συγγράμμασι διανέμει φωνάς, ἢ ἐπὶ Χριστῷ παρὰ τῶν ἁγίων λεγομένας, ἢ παρ' αὐτοῦ περὶ ἑαυτοῦ, 15 καὶ τὰς μὲν ὡς ἀνθρώπων παρὰ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον ἰδικῶς νοουμένῳ προσάπτει, τὰς δὲ ὡς θεοπρεπεῖς μόνῳ τῷ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγῳ, ἀνάθεμα ἔστω.

Θεοδωρήτου ἀνατροπή.

Συγγενῆ καὶ ταῦτα τοῖς ἤδη λεχθεῖσι· βούλεται γάρ, ὡς κρά- 20 σεως γεγενημένης, μηδεμίαν εἶναι λόγων διαφορὰν, τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις καὶ τοῖς ἀποστολικοῖς συγγράμμασιν εἰρημένων, καὶ ταῦτα, πολεμεῖν ἴσως Ἀρείῳ καὶ Εὐνομίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς αἵρεσιάρχαις σεμννόμενος. Εἰπάτω τοίνυν ὁ τῶν θείων δογμάτων διδάσκαλος ἀκριθής, πῶς ἂν διελέγξειε τὴν τῶν αἵρε- 25 τικῶν βλασφημίαν, τὰ ταπεινῶς καὶ ἀρμοδίως παρὰ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς εἰρημένα τῷ Θεῷ Λόγῳ προσάπτων; Ἐκεῖνοι γὰρ τοῦτο ποιοῦντες, ἐλάττονα καὶ κτίσμα καὶ ποίημα καὶ δούλον καὶ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι δογματίζουσι. Τίνι τοίνυν ἡμεῖς, οἱ τάναντία ἐκεῖνοις φρονοῦντες καὶ ὁμοούσιον εἶναι καὶ

δέν εἶναι ἀσφαλές νὰ τὰ χωρίζομε, οὔτε βέβαια ὁ λόγος τῆς ὀρθότη-
 τας ἐπιτρέπει σέ κάποιους νὰ διαμερίζουν σέ δύο υἱοὺς τὸν ἕνα
 Χριστὸ καὶ Υἱὸ καὶ Κύριο, παιδαγωγώντας μας σ' αὐτὸ ἡ ἀγία καὶ
 θεόπνευστη Γραφή. Ἀλλὰ βέβαια γιὰ τὰ δόγματα τῆς ἀλήθειας
 αὐτὸς κάνει ἐλάχιστο λόγο, καὶ τὸ νὰ γνωρίζει κάτι ἀπὸ τὰ ἀνα-
 γκαῖα γιὰ ὠφέλεια τὸ ἀποποιεῖται πάρα πολύ, ὅπως κάτι ἀπὸ ὅσα
 ἀπὸ τὴ φύση τους ἀδικοῦν, ὑπερηφανεύεται ὅμως, ὅπως εἶναι φυσι-
 κό, καὶ γιὰ τὸ ψεῦδος, καὶ πολὺ καλὰ κατόρθωσε νὰ μάθει νὰ συ-
 κοφαντεῖ. Ἀλλὰ ἄς ἀκούσει ἀπὸ ἐμένα: «Γιατί ὁ δυνατὸς καυχιέται
 γιὰ τὴν κακία του; Ὅλη τὴν ἡμέρα ἡ γλῶσσα σου μελέτησε τὴν ἀνο-
 μία καὶ τὴν ἀδικία»¹⁸.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ 4ος

Ἐάν κάποιος ἀποδίδει σέ δύο πρόσωπα ἢ ὑποστάσεις τὰ λεγόμε-
 να σὰ εὐαγγέλια καὶ τὰ ἐπιστολικά συγγράμματα, ἢ στὸν Χριστὸ
 τὰ ὅσα λέγονται ἀπὸ τοὺς ἀγίους συγγραφεῖς ἢ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν
 Χριστὸ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, καὶ ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ λέγονται τὰ ἀπο-
 δίδει σ' αὐτὸν σὰν ἄνθρωπο ποὺ νοεῖται ξεχωριστὰ κοντὰ στὸν Λό-
 γο τοῦ Θεοῦ Πατέρα, καὶ ἄλλα ποὺ ἀρμόζουν στὸν Θεὸ τὰ ἀποδίδει
 μόνο στὸν Θεὸ Λόγο τοῦ Θεοῦ Πατέρα, αὐτὸς νὰ εἶναι ἀναθεματι-
 σμένος..

Ἀνασκευὴ τοῦ Θεοδωρήτου.

Εἶναι συγγενικά κι αὐτὰ μὲ ὅσα ἤδη εἰπώθηκαν. Γιατὶ θέλει,
 ἐπειδὴ ἔγινε κράση, νὰ μὴν ὑπάρχει καμμιά διαφορὰ λέξεων σέ ὅσα
 λέγονται σὰ ἱερὰ Εὐαγγέλια καὶ σὰ ἀποστολικά συγγράμματα,
 καὶ μάλιστα νοιώθοντας καμάρι νὰ πολεμήσει τὸν Ἄρειο καὶ τὸν
 Εὐνόμο καὶ τοὺς λοιποὺς αἵρεσιάρχες. Ἄς μᾶς πεῖ λοιπὸν ὁ ἀκρι-
 θῆς διδάσκαλος τῶν θείων δογμάτων, πῶς θὰ μπορέσει νὰ ἐλέγξει
 τὴ βλασφημία τῶν αἵρετικῶν, ἀποδίδοντας στὸν Θεὸ Λόγο ὅσα
 ταπεινά καὶ πρέποντα στὴ μορφὴ τοῦ δούλου ἔχουν εἰπωθεῖ ἀπὸ
 αὐτήν; Γιατὶ ἐκεῖνοι, ὅταν τὸ κάνουν αὐτό, δογματίζουν ὅτι ὁ Υἱὸς
 τοῦ Θεοῦ εἶναι κατώτερος καὶ κτίσμα καὶ δημιουργημα καὶ δούλος
 καὶ ὅτι προήλθε ἀπὸ τὸ μηδέν. Σέ ποιὸν λοιπὸν ἐμεῖς ποὺ φρονοῦμε

συναΐδιον τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ὁμολογοῦντες, δημιουργόν τε τῶν ὄλων καὶ ποιητὴν καὶ κοσμήτορα καὶ κυβερνήτην καὶ πρῦτανιν καὶ πάνσοφον καὶ παντοδύναμον, μᾶλλον δὲ αὐτοδύναμον καὶ αὐτοζωὴν καὶ αὐτοσοφίαν, ἀναθῶμεν τό· «Θεέ μου, Θεέ 5 μου, τί με ἐγκατέλιπες;», καὶ τό· «Πάτερ, εἰ δυνατόν παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ»· καὶ τό· «Πάτερ, σῶσόν με ἀπὸ τῆς ὥρας ταύτης», καὶ τό, «Τὴν ὥραν ἐκείνην οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα ταπεινῶς ὑπ' αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων περὶ αὐτοῦ εἴρηται καὶ γέγραπται; Τίνι τὴν 10 πείναν καὶ τὴν δίψαν προσάψομεν; τίνι τὸν κόπον καὶ τὸν ὕπνον; τίνι τὴν ἄγνοιαν καὶ τὴν δειλίαν; Τίς ὁ τῆς ἀγγελικῆς δεηθεὶς συμμαχίας; Εἰ τοῦ Θεοῦ Λόγου ταῦτα, πῶς ἠγνόησεν ἢ σοφία; Πῶς δ' ἂν κληθεῖη σοφία ἢ τὸ τῆς ἀγνοίας ἔχουσα πάθος; Πῶς δ' ἂν ἀληθεύσειε λέγων ἔχειν τὰ τοῦ Πατρὸς πάντα, τοῦ Πατρὸς οὐκ ἔχων 15 τὴν γνῶσιν; «Μόνος», γάρ, φησὶν, οἶδεν ὁ Πατὴρ τὴν ἡμέραν ἐκείνην». Πῶς δ' ἂν εἰκὼν ἀπαράλλακτος εἴη τοῦ γεννήσαντος, μὴ πάντα ἔχων τοῦ γεννήσαντος; Εἰ μὲν οὖν ἀληθεύει λέγων ἀγνοεῖν, ταῦτ' ἂν τις ὑπολάβοι περὶ αὐτοῦ. Εἰ δὲ οἶδε τὴν ἡμέραν, κρούπτειν δὲ βουλόμενος, ἀγνοεῖν λέγει, ὁρᾷς εἰς ποίαν βλασφημίαν χωρεῖ τὸ 20 συναγόμενον; Ἡ γὰρ ἀλήθεια ψεύδεται, ἥτις οὐκ εἰκότως ἀλήθεια κληθεῖη, ἔχουσα τι τῶν ἐναντίων· εἰ δὲ οὔτε ψεύδεται ἢ ἀλήθεια, οὔτε ὁ Θεὸς Λόγος ἀγνοεῖ τὴν ἡμέραν ἣν αὐτὸς ἐποίησεν, ἣν αὐτὸς διώρισεν, ἐν ἧ μὲλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην, ἀλλ' ἔχει τοῦ Πατρὸς τὴν γνῶσιν, ὡς εἰκὼν ἀπαράλλακτος. Οὐκ ἄρα τοῦ Θεοῦ 25 Λόγου ἢ ἀγνοία, ἀλλὰ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς, τῆς τοσαῦτα κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ γινωσκούσης ὅσα ἢ ἐνοικοῦσα θεότης ἀπεκάλυψε.

Ταῦτα καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν ὁμοίων ἔστιν εἰπεῖν. Πῶς γὰρ ἂν ἔχοι λόγον, τὸν Θεὸν Λόγον εἰπεῖν πρὸς τὸν Πατέρα, «Πάτερ, εἰ 30 δυνατόν παρελθέτω τὸ ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ· πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω,

19. Ματθ. 27, 46.

20. Ματθ. 26, 39.

21. Ἰω. 12, 27.

22. Μάρκ. 13, 32.

23. Ματθ. 4, 2.

24. Ἰω. 4, 6.

25. Λουκᾶ 22, 42-43.

τ' ἀντίθετα ἀπὸ αὐτούς, ὁμολογώντας ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ ὁμοούσιος εἶναι καὶ συναιώνιος μὲ τὸν Θεὸ καὶ Πατέρα, καὶ δημιουργὸς τῶν ὄλων καὶ ποιητὴς καὶ κοσμήτορας, καὶ κυβερνήτης καὶ πρῦτανις καὶ πάνσοφος καὶ παντοδύναμος, ἢ μᾶλλον αὐτοδύναμος καὶ αὐτοζωὴ καὶ αὐτοσοφία, θὰ ἀποδώσομε τό, «Θεέ μου, Θεέ μου, γιατί με ἐγκατέλειψες;»¹⁹, καὶ τό, «Πατέρα, ἂν εἶναι δυνατὸν ἄς ἀπομακρυνθεῖ αὐτὸ τὸ ποτήρι ἀπὸ ἐμένα»²⁰, καὶ τό, «Πατέρα, σῶσε με ἀπὸ τὴν ὥρα αὐτή»²¹, καὶ τό, «Τὴν ὥρα ἐκείνη δὲν τὴν γνωρίζει κανένας, οὔτε ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου»²², καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ταπεινὰ ἀπὸ τὸν ἴδιο καὶ τοὺς ἱερούς ἀποστόλους ἔχουν εἰπωθεῖ καὶ γραφεῖ γι' αὐτόν; Σὲ ποιὸν θ' ἀποδώσομε τὴν πείνα καὶ τὴ δίψα²³; Σὲ ποιὸν τὸν κόπο καὶ τὸν ὕπνο²⁴; Σὲ ποιὸν τὴν ἄγνοια καὶ τὴ δειλία; Ποιὸς χρειάσθηκε τὴν ἀγγελικὴν συμμαχίαν²⁵. Ἄν αὐτὰ εἶναι τοῦ Θεοῦ Λόγου, πῶς τὰ ἀγνόησε ἢ σοφία; Καὶ πῶς θὰ ὀνομασθεῖ σοφία αὐτὴ ποῦ ἔχει τὸ πάθος τῆς ἀγνοίας; Πῶς θὰ ἀληθεύσει λέγοντας, ὅτι ἔχει ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατέρας²⁶, ὅταν δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα; Γιατί λέγει, «Ὁ Πατέρας μόνο γνωρίζει τὴν ἡμέρα ἐκείνη»²⁷. Πῶς θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἀπαράλλακτη εἰκόνα τοῦ Πατέρα, ἂν δὲν ἔχει ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατέρας του; Ἄν λοιπὸν ἀληθεύει λέγοντας ὅτι ἀγνοεῖ, αὐτὰ θὰ μπορούσε νὰ ὑποθέσει κανεὶς γι' αὐτόν. Ἄν ὅμως γνωρίζει τὴν ἡμέρα καὶ θέλοντας νὰ τὴν κρύψει λέγει ὅτι ἀγνοεῖ, βλέπεις σὲ ποιά βλασφημία προχωρεῖ τὸ συμπέρασμα; Γιατί ἡ ἀλήθεια ψεύδεται, ἢ ὅποια δὲν θὰ ὀνομασθεῖ εὐλόγα ἀλήθεια, ἐπειδὴ ἔχει κάτι ἀπὸ τὰ ἀντίθετα. Ἄν ὅμως ἡ ἀλήθεια δὲν ψεύδεται οὔτε ὁ Θεὸς Λόγος ἀγνοεῖ τὴν ἡμέρα, τὴν ὅποια αὐτὸς ἔκανε καὶ αὐτὸς καθόρισε, κατὰ τὴν ὅποια πρόκειται νὰ κρίνει τὴν οἰκουμένην²⁸, ἀλλὰ ἔχει τὴ γνώση τὸν Πατέρα του, ὡς εἰκόνα τοῦ ἀπαράλλακτη. Ἄρα δὲν εἶναι ἡ ἀγνοια τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἀλλὰ τῆς μορφῆς τοῦ δούλου, ἢ ὅποια τόσα τὴν ὥρα ἐκείνη γνώριζε, ὅσα τῆς εἶχε ἀποκαλύψει ἢ θεότητα ποῦ κατοικοῦσε μέσα της.

Αὐτὰ μπορούμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὰ ἄλλα ὅμοια. Γιατί πῶς θὰ μπορούσε νὰ δικαιολογηθεῖ τὸ ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος εἶπε πρὸς τὸν Πατέρα, «Πατέρα, ἂν εἶναι δυνατὸν ἄς ἀπομακρυνθεῖ τὸ ποτήρι ἀπὸ

26. Ἰω. 16, 15.

27. Ματθ. 24, 36.

28. Πράξ. 17, 31.

ἀλλ' ὡς σύ»; Πολλὰ γὰρ ἐντεῦθεν πάλιν συμβαίνει τὰ ἄτοπα· καὶ
 πρῶτον μὲν τὸ διχονοεῖν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, καὶ ἕτερα μὲν
 δούλεσθαι τὸν Πατέρα, ἕτερα δὲ τὸν Υἱόν. Ἔφη γάρ· «Πλήν, οὐχ
 ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ». ἔπειτα πολλὴν αὐθις ἄγνοιαν ἐν τῷ
 5 Υἱῷ θεωρήσομεν. Εὐρεθήσεται γὰρ ἀγνοῶν, εἰ δυνατὸν ἢ μὴ
 παρελθεῖν τὸ ποτήριον. Τοῦτο δὲ περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου λέγειν
 δυσσεβὲς καὶ βλασφημίας γέμον· ἦδει γὰρ ἀκριβῶς ὁ διὰ τοῦτο
 παραγενόμενος, ὁ ἐκὼν τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀναλαθῶν, ὁ ἑαυτὸν
 κενώσας, τοῦ τῆς οἰκονομίας μυστηρίου τὸ τέλος Δι' οὗ καὶ τοῖς
 10 ἱεροῖς προὔλεγεν ἀποστόλοις· «Ἴδού ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσό-
 λυμα, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται εἰς χεῖρας ἐθνῶν,
 εἰς τὸ ἐμπαῖξαι αὐτὸν καὶ μαστιγῶσαι καὶ σταυρῶσαι καὶ τῇ τρί-
 τη ἡμέρᾳ ἀναστήσεται».

Ὅ τοίνυν ταῦτα προκηρῦξας καὶ τῷ Πέτρῳ ἐπιτιμήσας ἀπεν-
 15 ξαμένῳ τὸ γενέσθαι, πῶς ἀπεύχεται μὴ γενέσθαι, ὅς σαφῶς οἶδε
 πᾶν τὸ ἐσόμενον; Πῶς δ' οὐκ ἄτοπον, Ἀβραάμ μὲν πρὸ πολλῶν
 γενεῶν ἰδεῖν τὴν ἡμέραν αὐτοῦ καὶ χαρῆναι, καὶ Ἡσαΐαν ὡσαύ-
 τως προθεσπίσαι αὐτοῦ τὰ σωτήρια πάθη, καὶ Ἱερεμίαν καὶ
 Δανιὴλ καὶ Ζαχαρίαν καὶ πάντα τῶν προφητῶν χορόν, αὐτὸν δὲ
 20 ἀγνοεῖν καὶ ἀπαλλαγὴν αἰτεῖν καὶ ἀπεύχεσθαι, ὅτι ἐπὶ σωτηρίᾳ
 τῆς οἰκουμένης ἔμελλεν ἔσσεσθαι; Οὐκοῦν οὐ τοῦ Θεοῦ Λόγου
 ταῦτα τὰ ῥήματα, ἀλλὰ τῆς δούλου μορφῆς τῆς δειλιώσης τὸν
 θάνατον, διὰ τὸ μὴ πω λυθῆναι τὸν θάνατον, ἢ ὁ Θεὸς Λόγος
 ταῦτα εἰπεῖν συνεχώρησε, χώραν δεδωκώς τῇ δειλίᾳ, ἵνα φανῇ
 25 τοῦ τεχθέντος ἢ φύσις, καὶ μὴ δόκησιν ἢ φαντασίαν τὸν ἐξ Ἀ-
 βραάμ καὶ Δαυὶδ ὑπολάβωμεν, ὁ τῶν δυσσεβῶν αἰρετικῶν ἢ συμ-
 μορία παθοῦσα, ταύτην τὴν βλασφημίαν ἐγέννησεν. Οὐκοῦν τὰ
 μὲν θεοπρεπῶς εἰρημένα καὶ πεπραγμένα τῷ Θεῷ Λόγῳ προσά-
 ψομεν, τὰ δὲ ταπεινῶς εἰρημένα καὶ πεπραγμένα δούλου μορφῇ
 30 προσαρμόσομεν, ἵνα μὴ τὴν Ἀρείου καὶ Εὐνομίου βλασφημίαν
 νοσῶμεν.

ἐμένα· ὄχι ὅμως ὅπως θέλω ἐγώ, ἀλλὰ ὅπως ἐσύ»²⁹; Γιατί πολλά ἄτοπα προκύπτουν πάλι ἀπὸ αὐτό. Καὶ πρῶτον, τὸ ὅτι διαφωνοῦν ὁ Πατέρας καὶ Υἱός, καὶ ἄλλα θέλει ὁ Πατέρας, καὶ ἄλλα ὁ Υἱός. Γιατί εἶπε, «Ὅμως ὄχι ὅπως θέλω ἐγώ, ἀλλὰ ὅπως θέλεις ἐσύ». Ἐπειτα θὰ καταλογίσουμε ἐπίσης στὸν Υἱὸ πολλὴ ἄγνοια. Γιατί θὰ βρεθεῖ νὰ ἀγνοεῖ, ἂν εἶναι δυνατὸν ἢ ὄχι νὰ ἀποφευχθεῖ τὸ ποτήριον. Τὸ νὰ τὸ λέμε ὅμως αὐτὸ εἶναι ἀσέβεια καὶ γεμᾶτο βλασφημία· γιατί τὸ γνώριζε μὲ ἀκρίβεια αὐτὸς ποὺ ἦρθε γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, αὐτὸς ποὺ ἔλαβε θέλοντας τὴ δική μας φύση, ποὺ ταπεινώσε τὸν ἑαυτό του, τὸ ἀποκορύφωμα τοῦ μυστηρίου τῆς οἰκονομίας. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε ἀπὸ πρὶν στοὺς ἁγίους ἀποστόλους· «Νὰ, ἀνεβαίνομε στὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου θὰ παραδοθεῖ στὰ χέρια τῶν ἐθνῶν, γιὰ νὰ τὸν ἐμπαίξουν, νὰ τὸν μαστιγώσουν, καὶ νὰ τὸν σταυρώσουν, καὶ τὴν τρίτη ἡμέρα θὰ ἀναστηθεῖ»³⁰.

Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ προανήγγειλε ὅλα αὐτὰ καὶ ἐπιτίμησε τὸν Πέτρο ποὺ εὐχήθηκε νὰ μὴν πραγματοποιηθοῦν, πῶς προσεύχεται νὰ μὴ γίνει, αὐτὸς ποὺ γνώριζε μὲ σαφήνεια κάθετι τὸ μελλοντικόν; Πῶς δὲν εἶναι παράλογο, ὁ Ἄβραάμ πρὶν ἀπὸ πολλὰς γενεὰς νὰ δεῖ τὴν ἡμέρα του καὶ νὰ χαρεῖ³¹, καὶ ὁ Ἡσαΐας ἐπίσης νὰ προφητέψει τὰ σωτήρια πάθη του, καὶ ὁ Ἱερεμίας καὶ ὁ Δανιὴλ καὶ ὁ Ζαχαρίας καὶ ὅλος ὁ χορὸς τῶν προφητῶν, καὶ ὁ ἴδιος νὰ ἀγνοεῖ καὶ νὰ ζητεῖ ἀπαλλαγὴ καὶ νὰ παρακαλεῖ νὰ μὴ γίνει, αὐτὸ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνει γιὰ τὴ σωτηρία τῆς οἰκουμένης; Δὲν εἶναι λοιπὸν αὐτὰ λόγια τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἀλλὰ τῆς μορφῆς τοῦ δούλου, ποὺ δειλιάζει μπροστὰ στὸ θάνατο, ἐπειδὴ δὲν εἶχε ἀκόμα καταργηθεῖ ὁ θάνατος, ποὺ ἐπέτρεψε βέβαια ὁ Θεὸς Λόγος νὰ εἰπωθοῦν, δίνοντας χῶρο στὴ δειλία, γιὰ νὰ φανεῖ ἡ φύση ἐκείνου ποὺ γεννήθηκε, καὶ νὰ μὴ θεωρήσουμε ἰδέα καὶ φαντασία τὸν ἀπόγονο τοῦ Ἄβραάμ καὶ τοῦ Δαβίδ, πρᾶγμα ποὺ ἔπαθε ἡ συμμορία τῶν γεμάτων ἀσέβεια αἰρετικῶν καὶ γέννησε αὐτὴ τὴ βλασφημία. Ἔτσι λοιπὸν ὅσα εἰπώθηκαν καὶ πράχθηκαν μὲ τρόπο ποὺ πρέπει στὸν Θεὸ θὰ τὰ ἀποδώσουμε στὸν Θεὸ Λόγο, καὶ ὅσα εἰπώθηκαν καὶ πράχθηκαν ταπεινά θὰ τὰ ἀποδώσουμε στὴ μορφή τοῦ δούλου, γιὰ νὰ μὴ πάσχομε ἀπὸ τὴ νόσο τοῦ Ἀρείου καὶ τοῦ Εὐνομίου.

Ἀπολογία Κυρίλλου.

Καὶ πῶς οὐκ ἄμεινον, ὧ ἴάν, τὴν τῶν εἰρημένων βασανίσαι
 δύνανται, μίσους τε καὶ προσπαθείας ἐλευθέραν ἔχοντα τὴν διάνοι-
 αν; Ἀλλ' ἤκιστα μὲν τοῦτο δοῦν ἀξιοῖ. Περίυπτοι δὲ πάλιν ἐπὶ τὸ
 5 αὐτῶ δοκοῦν, καὶ δὴ φησι· Συγγενῆ καὶ ταῦτα τοῖς ἤδη διαλε-
 χθεῖσι· βούλεται γάρ, ὡς κράσεως γεγεννημένης, μηδεμίαν εἶναι
 λόγων διαφορὰν τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις, ἢ τοῖς ἀποστο-
 λικοῖς συγγράμμασιν εἰρημένων· καὶ ταῦτα πολεμεῖν ἴσως Ἀρειῶ
 καὶ Εὐνομίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς αἵρεσιάρχαις σεμννόμενος. Ἀλλὰ
 10 ταῦτα μὲν ἐκεῖνος· Ἐγὼ δὲ τοσοῦτον ἀφέστηκα τοῦ συγκεκραῖσθαι
 λέγειν ἀλλήλαις τὰς φύσεις, φυρμόν τε καὶ σύγχυσιν ὑπομεῖναι καὶ
 τροπὴν, ὅσον καὶ αὐτὸς τοῦ δοξάζειν ὀρθῶς· Ἀλλ' οὐδὲ λόγων
 διαφορὰν ἀνηρήκαμεν· ἴσμεν γάρ, ὅτι οἱ μὲν αὐτῶν γεγονάσι θεο-
 πρεπῶς, οἱ δὲ ἀνθρωπίνως καὶ οἱ μὲν τῇ ὑπερτάτῃ πρόπουσι δόξῃ,
 15 οἱ δὲ εἰσι τοῖς τῆς κενώσεως μέτροις ἀρμοδιώτεροι. Χρῆναι δέ
 φαμεν αὐτοὺς οὐ προσώποις δυοῖν ἀλλήλων εἰσάπαν δηρημένοις
 ἀπονέμεσθαι δεῖν· εἰ γάρ ἐστιν εἷς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός,
 μία τε πίστις ἢ εἰς αὐτόν, καὶ ἐν τὸ βάπτισμα, ἐν ἔσται πάντως
 αὐτοῦ καὶ πρόσωπον ὡς ἑνός· καὶ εἴπερ ἐστὶν ὁ αὐτὸς Θεὸς τε
 20 ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπος, ἀρμόσειεν ἂν αὐτῶ καὶ δίχα μώμου παντός
 θεοπρεπῶς τε ὁμοῦ καὶ μέντοι καὶ ἀνθρωπίνως ποιεῖσθαι τοὺς
 λόγους οὔτε τῆς θείας αὐτοῦ καὶ ἀπορρήτου φύσεως μειονεκτου-
 μένης κατὰ τι γοῦν ὅλως τῆς τοῦ Πατρὸς ὑπεροχῆς διὰ τοι τὸ λα-
 λεῖν ἀνθρωπίνως, οὔτε μὴν ἀπιστουμένης τῆς οἰκονομίας τῆς μετὰ
 25 σαρκός, ὅταν μετὰ τοῦ εἶναι Θεὸς καὶ ἀνθρώπος καθ' ἡμᾶς γενέ-
 σθαι κηρύττεται.

Πάντα τοίνυν ἐστὶ τοῦ ἑνός Χριστοῦ, τὰ τε θεοπρεπῆ καὶ τὰ
 ἀνθρώπινα. Εἰ μὲν γὰρ οὐ γέγονεν ἀνθρώπος ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς
 Λόγος, μὴ λαλείτω καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπίνως. Εἰ δὲ ἀληθές ὅτι παρα-
 30 πλησίως ἡμῖν μετέσχεν αἵματος καὶ σαρκός, καὶ ὡμοιώθη κατὰ
 πάντα τοῖς ἀδελφοῖς, ἡμῖν δηλονότι, τί τὸ τῆς οἰκονομίας εὐτεχνῆς
 ἀνοητοτάτως διασῖρουσι, φωνῆς ἀνθρωπίνης οὐκ ἀνεχόμενοι, καὶ

32. Ἐφ. 4, 5.

33. Ἐβρ. 2, 14.

34. Ἐβρ. 2, 17.

Ἐπιλογία τοῦ Κυρίλλου.

Καὶ πῶς δὲν εἶναι καλύτερο, φίλε, νὰ ἐξετάσομε τὸ νόημα ὅσων εἰπώθηκαν, ἔχοντας τὴ σκέψη μας ἐλεύθερη ἀπὸ μίσος καὶ ἐμπάθεια; Αὐτὸ ὅμως δὲν τὸ θεωρεῖ ἄξιο νὰ τὸ κάνει. Ἐπιμένει πάλι στὴ γνώμη του καὶ μάλιστα λέγει· “Εἶναι καὶ αὐτὰ συγγενικὰ μὲ τὰ προηγούμενα πού εἶπαμε. Γιατὶ θέλει, ἐπειδὴ ἔγινε κρᾶση, νὰ μὴν ὑπάρχει καμμιά διαφορὰ τῶν λόγων πού ἀναφέρονται στὰ ἱερὰ Εὐαγγέλια ἢ τὶς ἀποστολικὰς ἐπιστολὰς, καὶ μάλιστα ὑπερηφανευόμενος ὅτι πολεμᾷ ἐξίσου τὸν Ἄρειο καὶ τὸν Εὐνόμο καὶ τοὺς λοιποὺς αἵρεσιάρχους”. Ἄλλ’ αὐτὰ βέβαια λέγει ἐκεῖνος. Ἐγὼ ὅμως ἀπέχω τόσο πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ ὑποστηρίζω ὅτι ἔχουν οἱ φύσεις συγκραθεῖ μεταξύ τους καὶ ὑπέμειναν ἀνάμιξη καὶ σύγχυση καὶ μεταβολή, ὅσο ἀπέχει καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν ὀρθὴν γνώμη. Ἄλλ’ οὔτε τὴ διαφορὰ λόγων ἔχομε ἀναιρέσει· γιατί γνωρίζομε ὅτι ἄλλοι ἀπὸ αὐτοὺς εἰπώθηκαν μὲ τρόπο πού πρέπει στὸν Θεό, καὶ ἄλλοι ἀνθρώπινα· καὶ οἱ πρῶτοι βέβαια ἀρμόζουν στὴν ὑπέρτατη δόξα, ἐνῶ οἱ ἄλλοι εἶναι καταλληλότεροι στὰ μέτρα τῆς κένωσης. Λέμε ὅμως ὅτι δὲν πρέπει καθόλου ν’ ἀπονέμονται αὐτοὶ σὲ δύο πρόσωπα χωρισμένα μεταξύ τους. Γιατὶ, ἐφόσον εἶναι ἓνας ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, καὶ μία ἡ πίστις σ’ αὐτόν, καὶ ἓνα τὸ βάπτισμα³², ἓνα θὰ εἶναι ὅπωςδήποτε καὶ τὸ πρόσωπο αὐτοῦ, ὡς πρόσωπο ἑνός. Καὶ ἐφόσον εἶναι ὁ ἴδιος Θεὸς μαζί καὶ ἄνθρωπος, ταιριάζει σ’ αὐτόν καὶ χωρὶς καμμιά μομφή νὰ διατυπώνει τοὺς λόγους μὲ τρόπο πού πρέπει στὸν Θεὸ καὶ μαζί καὶ σὲ ἄνθρωπο, χωρὶς οὔτε ἡ θεία καὶ ἀπόρρητη φύση του νὰ μειονεκτεῖ καθόλου σὲ κάτι ἀπὸ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ Πατέρα γιὰ τὸ ὅτι ὀμιλεῖ μὲ τρόπο πού ταιριάζει σὲ ἄνθρωπο, οὔτε βέβαια καὶ νὰ μὴ γίνεται πιστευτὴ ἡ οἰκονομία τῆς ἐνσάρκωσης, ὅταν μαζί μὲ τὸ ὅτι εἶναι Θεός, κηρύττεται ὅτι ἔγινε καὶ ἄνθρωπος σὰν ἐμᾶς.

“Ὅλα λοιπὸν ἀνήκουν στὸν ἓνα Χριστο, καὶ τὰ θεοπρεπῆ καὶ τὰ ἀνθρώπινα. Γιατὶ, ἂν δὲν ἔγινε ἄνθρωπος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ Πατέρα, ἂς μὴ ὀμιλεῖ μὲ ἀνθρώπινο τρόπο σὰν ἐμᾶς.” Ἄν ὅμως εἶναι ἀλήθεια, ὅτι παρόμοια μ’ ἐμᾶς ἔγινε κοινῶν αἵματος καὶ σάρκας³³ καὶ ἔγινε ὡς πρὸς ὅλα ὁμοῖος μὲ τοὺς ἀδελφούς του³⁴, δηλαδὴ μ’ ἐμᾶς, γιατί διασύρουν πάρα πολὺ ἀνόητα τὸ σοφὸ μυστήριον τῆς οἰκονο-

τὸ ἐν λόγοις σμικροπρεπὲς διὰ τὴν οἰκονομίαν ὡς ἑτέρω κατ' ἰδίαν
 Υἱῶ, τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, καθάπερ αὐτοί φασι, ἀνατιθέναι
 σπουδάζοντες· Ἀσύνητον δὲ παντελῶς τὸ σκῆπτεσθαι μὲν δεδιέναι
 τὰς τῶν αἰρετικῶν δυστροπίας, εἶτα τῆς ὀρθῆς πίστεως τὴν παρὰ
 5 δοσιν ἀποκομίζειν αὐτούς ἔξω τοῦ καθήκοντος λόγου. Ἄμεινον
 δὲ φαίην ἄν, καὶ πολὺ λίαν εὐμαθέστερον, τὰς ἀνθρωπίνας ἀνά-
 πτειν φωνὰς οὐχ ἑτέρω προσώπῳ μᾶλλον, νοουμένῳ τε ἰδικῶς καὶ
 ἀνὰ μέρος Υἱῶ, τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, καθὰ λέγειν ἔθος αὐτοῖς,
 προσνέμειν δὲ μᾶλλον τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ μέτροις ἔδει
 10 γὰρ ὄντα Θεὸν ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον, δι' ἀμφοῖν ἰέναι τοῖν λόγοιν
 Θαυμάζω δὲ ὅπως ὑποκρίνεται μὲν καὶ αὐτὸς ὁμολογεῖν, ὅτιπερ
 εἷς ἐστὶν ὁ Χριστός, ὁ αὐτὸς δηλονότι Θεὸς ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος εἷς
 λήθην δὲ ὡσπερ ὑπενεχθεῖς, ὧν εὖ ἔχειν ὑπείληφε, διίστησι πάλιν
 εἷς δύο τὸν ἓνα. Παρατίθησι μὲν γὰρ τοῦ Σωτῆρος φωνὴν λέγον-
 15 τος «Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας, οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ
 οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὐδὲ ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατήρ». Εἶτα σο-
 φίαν εἶναι διαβεβαιούμενος τὸν ἐκ Θεοῦ φύντα Λόγον, πάντα τε
 εἰδέναι τὰ ἐσόμενα, προσεπάγει, καὶ φησιν· Οὐκ ἄρα τοῦ Θεοῦ
 Λόγου ἢ ἄγνοια, ἀλλὰ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς, τῆς τοσαῦτα κατ'
 20 ἐκεῖνο καιροῦ γινωσκούσης, ὅσα ἢ ἐνοικοῦσα θεότης ἀπεκάλυψε.
 Ταῦτα καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως ἔστιν εἰπεῖν·

Οὐκοῦν, εἰ μὴ ψεύδη λέγων ἓνα Κύριον καὶ Χριστὸν Ἰησοῦν,
 τὸν αὐτὸν δηλονότι Θεὸν τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον, ἀνθ' ὅτου δι-
 αιρεῖς, καὶ δύο λέγων υἱοὺς οὐκ ἐρυθριᾷς; Ἡ οὐχὶ δύο πῶ πάντως
 25 εἶεν ἄν, εἴπερ ἐστὶν οὐχ ὁ αὐτὸς τῷ μεμετροημένῳ ἔχοντι γινῶσιν ὁ
 πάντα εἰδῶς, καὶ τῷ μερικῇν δεχομένῳ τὴν ἀποκάλυψιν ὁ τέλειος
 ἐν σοφίᾳ, καὶ τοσαῦτα γινώσκων, ὅσα καὶ ὁ Πατήρ; Καὶ εἴπερ
 ἐστὶν εἷς τε καὶ ὁ αὐτός, διὰ τὸ τῆς ἀληθοῦς ἐνώσεως χρῆμα, καὶ
 οὐχ ἕτερος καὶ ἕτερος δηρημένως τε καὶ ἀνὰ μέρος, αὐτοῦ πάντως
 30 ἔσται καὶ τὸ εἰδέναι, καὶ μὲν τοι καὶ τὸ μὴ εἰδέναι δοκεῖν Οὐκοῦν
 οἶδε μὲν καὶ αὐτὸς θεϊκῶς ὡς σοφία τοῦ Πατρός, ἐπειδὴ δὲ τὸ τῆς
 ἀγνοοῦσης ἀνθρωπότητος ὑπέδου μέτρον, οἰκονομικῶς οἰκειοῦται

μίας, καὶ δὲν ἀνέχονται λόγο ἀνθρώπινο, καὶ τὴν ταπεινότητα τῶν λόγων ἕξαιτίας τῆς οἰκονομίας φροντίζουν νὰ τὴν ἀναθέσουν, σὰν σὲ ἄλλον χωριστὸ Υἱὸ, στὴν μορφή τοῦ δούλου, ὅπως αὐτοὶ λένε; Καὶ εἶναι τελείως ἀνόητο νὰ προσποιοῦνται βέβαια ὅτι φοβοῦνται τὶς κακοτροπίες τῶν αἰρετικῶν, ἔπειτα ὅμως νὰ μεταφέρουν τὴν παράδοση τῆς ὀρθῆς πίστεως ἔξω ἀπὸ τὸν πρέποντα λόγο. Εἶναι καλύτερο θὰ ἔλεγα καὶ πολὺ σοφότερο, ν' ἀποδίδουν τοὺς ἀνθρώπινους λόγους ὄχι σὲ ἄλλο πρόσωπο ποῦ νοεῖται ἰδιαίτερα καὶ χωριστὰ ὡς Υἱός, στὴ μορφή τοῦ δούλου, ὅπως συνηθίζουν νὰ λένε, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ τ' ἀποδίδουν σὲ ἀνθρώπινο στοιχεῖο του. Γιατὶ ἔπρεπε, ἀφοῦ εἶναι Θεὸς μαζί καὶ ἀνθρώπος, νὰ δέχεται καὶ τοὺς δύο εἰδῶν λόγους. Θαυμάζω ὅμως πῶς ὑποκρίνεται κι αὐτὸς ὅτι ὁμολογεῖ βέβαια ὅτι εἶναι ἓνας ὁ Χριστός, ὁ ἴδιος δηλαδή Θεὸς μαζί καὶ ἀνθρώπος, ἀλλὰ σὰ νὰ λησμόνησε ξαφνικὰ αὐτὰ ποῦ νόμιζε ὅτι ἔχουν καλῶς, διαχωρίζει πάλι σὲ δύο τὸν ἓνα. Γιατὶ παραθέτει λόγο τοῦ Κυρίου ποῦ λέγει· «Γιὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη καὶ τὴν ὥρα δὲν γνωρίζει κανένας, οὔτε οἱ ἀγγελοὶ τῶν οὐρανῶν οὔτε ὁ Υἱός, παρὰ μόνο ὁ Πατέρας»³⁵. Ἐπειτα διαβεβαιώνοντας ὅτι εἶναι σοφία ὁ Λόγος ποῦ γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ γνωρίζει ὅλα τὰ μελλοντικά, προσθέτει καὶ λέγει· «Δὲν εἶναι λοιπὸν ἡ ἀγνοία τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἀλλὰ τῆς μορφῆς τοῦ δούλου, ποῦ τόσα μόνο γνώριζε ἐκεῖνο τὸν καιρὸ, ὅσα τοῦ ἀπεκάλυψε ἡ θεότητα ποῦ κατοικοῦσε μέσα του. Αὐτὰ μποροῦμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὰ ἄλλα ὁμοίως.

Ἄν λοιπὸν δὲν ψεύδεται λέγοντας ἓνα Κύριο καὶ Χριστὸ Ἰησοῦ, τὸν ἴδιο δηλαδή Θεὸ μαζί καὶ ἀνθρώπο, γιατί τὸν διαιρεῖς,, καὶ δὲν κοκκινίζεις ἀπὸ ντροπὴ λέγοντας δύο υἱούς; Ἡ δὲν θὰ εἶναι ὅπωςδήποτε δύο, ἂν δὲν εἶναι ὁ ἴδιος αὐτὸς ποῦ γνωρίζει τὰ πάντα μ' ἐκεῖνον ποῦ ἔχει μετρημένη γνώση, καὶ μὲ αὐτὸν ποῦ δέχεται μερικὴν τὴν ἀποκάλυψη, ὁ τέλειος στὴ σοφία, κι αὐτὸς ποῦ γνωρίζει τόσα, ὅσα καὶ ὁ Πατέρας; Καὶ ἂν εἶναι ἓνας καὶ ὁ αὐτὸς ἕξαιτίας τῆς ἀληθινῆς ἔνωσης, καὶ ὄχι ἄλλος καὶ ἄλλος, διαιρημένος χωριστὰ καὶ ἰδιαίτερος ὁ καθένας, αὐτοῦ τοῦ ἑνὸς ὅπωςδήποτε θὰ εἶναι καὶ ἡ γνώση καὶ βέβαια καὶ ἡ φαινομενικὴ ἀγνοία. Γνωρίζει λοιπὸν κι αὐτὸς θεϊκὰ σὰν σοφία τοῦ Πατέρα. Ἐπειδὴ ὅμως παριβλήθηκε τὰ

καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων, καίτοι, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ἡγνο-
 ηκῶς οὐδέν, ἀλλ' εἰδῶς ἅπαντα μετὰ τοῦ Πατρὸς. Ἐπεὶ διὰ ποίαν
 αἰτίαν πεινῆσαι λέγεται καὶ καμεῖν ἐξ ὀδοιπορίας, καίτοι ζωὴ καὶ
 ζωοποιὸς ὑπάρχων ὡς Θεός, καὶ αὐτὸς ὢν ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ
 5 οὐρανοῦ καταβάς καὶ ζωὴν διδούς τῷ κόσμῳ, καὶ αὐτὸς ὢν ὁμοί-
 ως τῶν δυνάμεων Κύριος; Ἄλλ' ἵνα πιστεύηται κατὰ ἀλήθειαν
 γενόμενος ἄνθρωπος, οἰκειοῦται τὰ ἀνθρώπινα, τοῖς τῆς ἰδίας
 φύσεως ἀγαθοῖς ἐμφιλοχωρῶν, καὶ ἀκλονήτως ἔχων τὰ ἐν οἷς ἦν
 αἰεὶ, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται διαπαντός "Ὁ γε μὴν ἀποκάλυψιν λέγων
 10 δεδόσθαι τῇ τοῦ δούλου μορφῇ παρὰ τοῦ ἐνοικήσαντος Θεοῦ, καὶ
 ταύτην μεμετροημένην, προφήτην ἡμῖν ἀποφαίνει τὸν Ἐμμανουήλ,
 καὶ θεοφόρον ἄνθρωπον, καὶ ἕτερον οὐδέν. Ἀλλὰ γὰρ οἶεται τι τὸ
 σοφὸν καὶ ἀνανταγώνιστον εἰπεῖν. Εἰ γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, φη-
 σὶν, ὁ κεκραγώς ἐστι, «Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ
 15 ποτήριον τοῦτο», πρῶτον μὲν διχονοεῖ πρὸς τὸν Πατέρα, παραι-
 τεῖται δὲ οὐκ ὀρθῶς τὸ πιεῖν τὸ ποτήριον, καίτοι, φησὶν, οὐκ ἡγνο-
 ηκῶς, ὅτι τῷ κόσμῳ σωτήριον ἐμελλεν ἔσεσθαι τὸ παθεῖν αὐτόν.
 Οὐκοῦν, οὐκ ἂν εἶεν, φησὶν, αἱ τοιαῖδε τοῦ Θεοῦ Λόγου φωναί

Ἄντακούσεται τοίνυν καὶ πρὸς γε ἡμῶν ὁ τοῖς οὕτω κιδδήλοις
 20 νηχόμενος λογισμοῖς. Οὐκοῦν, ἐπειδὴ σοι δοκεῖ τοῦ μὲν Θεοῦ
 Λόγου τὰς τοιαύτας φωνὰς ἀποσοβεῖσθαι δεῖν, μόνη δὲ αὐτὰς
 ἀνάπτειν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, ἄρ' οὐκ εἰς δύο πάλιν υἱοὺς κα-
 ταδιαιρεῖς τὸν ἕνα; Καὶ τίνι τοῦτο τῶν εὐφρονούντων ἀσυμφα-
 νές; Ἐρεῖ γὰρ ἴσως τις, τοῖς σοῖς, ὡς οὗτος, ἐπόμενος λογισμοῖς, ὅτι
 25 καὶ ἀπίθανον, καὶ λόγον πέρα τοῦ πρόποντος τὸ παραιτεῖσθαι τὸ
 πάθος τῆν τοῦ δούλου μορφῆν, καὶ διχονοοῦσαν ὁρᾶσθαι πρὸς
 τὸν Πατέρα, καὶ πρὸς αὐτόν δὲ τὸν ἐνοικήσαντα Λόγον ἡδεῖ γάρ,
 οἶμαι, τὸ πάθος πρὸς σωτηρίαν ἔσεσθαι τοῖς ὑπ' οὐρανὸν καὶ ζωῆς
 πρόξενον τοῖς θανάτῳ νενικημένοις Ἔδει δὴ οὖν ὁρᾶσθαι, φησὶ
 30 καὶ δειλίας ἀμείνων, καὶ τοῖς θείοις νεύμασιν ἀκολουθεῖν ἡρημέ-
 νος. Ἄρ' οὖν οὐκ αἰσθάνη πεφλυαρηκῶς εἰσαῆ; τίς ἢ τοσαύτη τῶν

36. Ματθ. 4, 2.

38. Ἰω. 6, 33.

37. Ἰω. 4, 6.

39. Ματθ. 26, 39.

τὰ μέτρα τοῦ ἀνθρώπου ποῦ ἀγνοεῖ, κατὰ οἰκονομία οἰκειοποιεῖται καὶ τοῦτο μαζί μὲ τὰ ἄλλα, μολονότι, ὅπως μόλις εἶπα, δὲν ἀγνοεῖ τίποτε, ἀλλὰ γνωρίζει τὰ πάντα μαζί μὲ τὸν Πατέρα. Ἄλλιῶς γιὰ ποιὸ λόγο λέγεται ὅτι πείνασε³⁶ καὶ κουράσθηκε³⁷ ἀπὸ τὴν ὁδοιπορία, ἂν καὶ ὡς Θεὸς εἶναι ζωὴ καὶ ζωοποιός, κι αὐτὸς εἶναι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, ποῦ κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ κι ἔδωσε ζωὴ στὸν κόσμ³⁸, κι αὐτὸς εἶναι ὁμοίως ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων; Ἄλλὰ γιὰ νὰ πιστεύεται ὅτι, ἀφοῦ ἔγινε ἀληθινὰ ἄνθρωπος, οἰκειοποιεῖται τὰ ἀνθρώπινα, παραμένοντας στὰ ἀγαθὰ τῆς φύσης του, καὶ διατηρώντας ἀκλόνητα αὐτὰ ποῦ πάντοτε εἶχε καὶ ἔχει καὶ θὰ ἔχει γιὰ πάντα. Αὐτὸς ὅμως ποῦ λέγει ὅτι ἡ ἀποκάλυψη δόθηκε στὴ μορφή τοῦ δούλου ἀπὸ τὸν Θεὸ ποῦ κατοίκησε μέσα της καὶ μάλιστα μετρημένη, μᾶς παρουσιάζει ὡς προφήτη τὸν Ἐμμανουήλ καὶ ἄνθρωπο θεοφόρο, καὶ τίποτε ἄλλο. Ἄλλὰ νομίζει ὅτι εἶπε κάποια σοφία καὶ κάτι ἀκατάρριπτο. Γιατὶ λέγει, ἂν εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ποῦ φώναξε, «Πατέρα, ἂν εἶναι δυνατόν ἄς ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ μένα αὐτὸ τὸ ποτήριον»³⁹, πρῶτον διαφωνεῖ μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὄχι σωστὰ ἀρνεῖται νὰ πιεῖ τὸ ποτήρι, μολονότι, λέγει, δὲν ἀγνοεῖ ὅτι τὸ πάθος του ἐπρόκειτο νὰ εἶναι σωτήρια γιὰ τὸν κόσμ^ο. Δὲν μπορεῖ λοιπὸν αὐτὰ νὰ εἶναι λόγια τοῦ Θεοῦ Λόγου.

Θ' ἀκούσει λοιπὸν μὲ τὴ σειρά του κι ἀπὸ μᾶς αὐτὸς ποῦ πλέει στοὺς τόσο κίβδηλους λογισμούς· Λοιπὸν, ἐπειδὴ σοῦ φαίνεται καλὸ τὰ τέτοιου εἶδους λόγια τοῦ Θεοῦ Λόγου νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴ μέση καὶ ν' ἀποδίδονται μόνο στὴ μορφή τοῦ δούλου, ἄραγε δὲν διαίρεις πάλι σὲ δύο υἱοὺς τὸν ἕνα; Καὶ σὲ ποιὸν ἀπὸ τοὺς συνετοὺς δὲν εἶναι αὐτὸ ὀλοφάνερο; Γιατὶ θὰ πεῖ ἴσως κάποιος, κακομοίρη, ἀκολουθώντας τοὺς λογισμούς σου, ὅτι καὶ ἀπίθανο εἶναι καὶ πέρα ἀπὸ τὸν ὀρθὸ λόγο, ἡ μορφή τοῦ δούλου ν' ἀρνεῖται τὸ πάθος καὶ νὰ διαφωνεῖ μὲ τὸν Πατέρα καὶ μὲ τὸ Λόγο ποῦ κατοίκησε μέσα του. Γιατὶ γνώριζε, νομίζω, ὅτι τὸ πάθος θὰ ἦταν γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων καὶ θὰ προξενούσε ζωὴ σὲ ἐκείνους ποῦ εἶχαν νικηθεῖ ἀπὸ τὸν θάνατο. Ἐπρεπε λοιπὸν, λέγει, νὰ φανεῖ καὶ νικητὴς τῆς δειλίας καὶ ὅτι μὲ τὴ θέλησή του ἀκολουθεῖ τις θεῖες ὑποδείξεις. Ἄραγε δὲν καταλαβαίνεις ὅτι ἔχεις φλυαρήσει μάταια; Τί εἶναι ἡ

ἐννοιῶν χυδαιότης; Ἐγὼ δέ, ὅτι μὲν σμικρὰ τῷ ἐκ Θεοῦ φύντι
 Λόγῳ πάντα ἐστὶ τὰ ἀνθρώπινα, φαίην ἂν ὄκνου δίχα παντός,
 ζητῶ δὲ τὴν κένωσιν, τίνος ἂν γενέσθαι νοοῖτο, καὶ τίς ὁ τοῦτο
 παθὼν ἐκουσίως; Εἰ μὲν γάρ, ὡς αὐτοὶ φασιν, ἢ τοῦ δούλου μορφῆ,
 5 ἢ τοὶ ὁ ἐκ σπέρματος τοῦ Δαυΐδ, πῶς, ἢ τίνα κεκένωται τρόπον, εἰ
 προσελήφθη παρὰ Θεοῦ; Εἰ δὲ αὐτὸς ὁ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ
 Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑπάρχων Λόγος ἑαυτὸν κενῶσαι λέγεται, πῶς
 δὴ πάλιν, ἢ τίνα κεκένωται τρόπον, εἰ παραιτοῖτο τὴν κένωσιν;
 Κένωσις δὲ τῷ Θεῷ Λόγῳ, παθεῖν οὐκ εἰδότη τὴν τροπὴν, τὸ δρᾶ-
 10 σαί τι καὶ εἰπεῖν τῶν ἀνθρωπίνων διὰ τὴν πρὸς σάρκα σύνοδον
 οἰκονομικὴν Ἄλλ' εἰ καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, κατ' οὐδένα τρόπον
 αὐτὸν ὁ τοῦ μυστηρίου λόγος εἰς τὴν αὐτοῦ φύσιν ἀδικήσειεν ἄν.
 Μεμένηκε γὰρ ὁ ἦν καὶ ἐν ἀνθρωπότητι καθηγμένος διὰ τὴν τοῦ
 κόσμου σωτηρίαν καὶ ζωὴν. Οὐκοῦν οὐ προσώποις δυσίν, ἀλλ' ὡς
 15 ἐνὶ Χριστῷ καὶ Υἱῷ καὶ Θεῷ, τὰς τε εὐαγγελικὰς καὶ τὰς τῶν ἁγίων
 ἀποστόλων ἀναθήσομεν φωνάς, οὔτε τὴν θείαν τοῦ Κυρίου κατα-
 σμικρύνοντες φύσιν τε καὶ δόξαν διὰ τὰ ἀνθρώπινα, οὔτε μὴν
 ἀρνούμενοι τὴν οἰκονομίαν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου γενέσθαι πι-
 στεύοντες τὴν δι' ἡμᾶς ἐνανθρώπησιν.

20

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Ε΄.

Εἴ τις τολμᾷ λέγειν θεοφόρον ἄνθρωπον τὸν Χριστόν, καὶ
 οὐχὶ δὴ μᾶλλον Θεὸν εἶναι κατὰ ἀλήθειαν καὶ Υἱὸν ἕνα καὶ φύσει,
 καθὸ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος καὶ κεκοινώνηκε παραπλησίως ἡμῖν
 αἵματος καὶ σαρκός, ἀνάθεμα ἔστω.

25

Θεοδωρήτου ἀνατροπή.

Κεκοινωνηκέναι ἡμῖν παραπλησίως αἵματος καὶ σαρκός καὶ
 ψυχῆς ἀθανάτου τὸν Θεὸν Λόγον διὰ τὴν ἔκωσιν τὴν πρὸς ταῦτα
 φαιμέν, σὰρκα δὲ τὸν Θεὸν Λόγον τροπῇ τινι γεγενῆσθαι, οὐ
 μόνον οὐ λέγομεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς λέγοντας ἀσεβείας γραφόμεθα
 30 Ἐναντίον δὲ τοῦτο καὶ αὐτοῖς τοῖς εἰρημένοις ἔστιν ἰδεῖν. Εἰ γὰρ

40. Φιλ. 2, 6-7.

41. Ἐβρ. 2, 14.

τόση χυδαιότητα; Ἐγὼ ὅμως, ὅτι βέβαια εἶναι πολὺ μικρὰ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα γιὰ τὸν Λόγο πὺ προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεό, θὰ μπορούσα νὰ τὸ πῶ χωρὶς κανένα δισταγμό. Ἐρωτῶ ὅμως γιὰ τὴν κένωση, σὲ ποιὸν θεωρεῖται ὅτι ἔγινε καὶ ποιὸς εἶναι αὐτὸς πὺ τὴν ἔπαθε μὲ τὴ θέλησή του; Γιατί, ἂν, ὅπως λένε αὐτοί, εἶναι ἡ μορφή τοῦ δούλου, δηλαδή ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ Δαβὶδ, πῶς ἢ μὲ ποιὸ τρόπο ταπεινώθηκε, ἂν ἔχει προσληφθεῖ ἀπὸ τὸν Θεό; Ἄν ὅμως ὁ ἴδιος ὁ Λόγος πὺ εἶχε τὴ μορφή καὶ τὴν ἰσότητά μὲ τὸν Θεὸ Πατέρα⁴⁰ λέγεται ὅτι κένωσε τὸν ἑαυτό του, πῶς τότε πάλι ἢ μὲ ποιὸν τρόπο κενώθηκε, ἂν ἀρνιόταν τὴν κένωση; Καὶ κένωση γιὰ τὸν Θεὸ Λόγο, πὺ δὲν γνωρίζει τὸ πάθος τῆς τροπῆς, εἶναι τὸ νὰ κάνει κάτι ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα καὶ νὰ πεῖ ἔξαιτίας τῆς κατ' οἰκονομία ἔνωσης μὲ τὴ σάρκα. Ἀλλά, ἂν καὶ ἔγινε ἄνθρωπος, μὲ κανένα τρόπο ὁ λόγος τοῦ μυστηρίου δὲν θὰ ἐπηρεάσει τὴ φύση του. Γιατί παρέμεινε αὐτὸ πὺ ἦταν καὶ ὅταν κατέβηκε στὴν ἀνθρώπινη φύση γιὰ τὴ σωτηρία καὶ τὴ ζωὴ τοῦ κόσμου. Ἄρα λοιπὸν θὰ ἀποδώσουμε τὰ λόγια τῶν εὐαγγελίων καὶ τῶν ἀγίων ὄχι σὲ δύο πρόσωπα, ἀλλὰ στὸν ἕνα Χριστὸ καὶ Υἱὸ καὶ Θεό, χωρὶς νὰ μειώνουμε οὔτε τὴ θεία τοῦ Κυρίου φύση καὶ δόξα λόγῳ τῶν ἀνθρώπινων, οὔτε βέβαια νὰ ἀρνούμαστε τὴν οἰκονομία, ἀλλὰ πιστεύουμε ὅτι ἡ ἐνανθρώπιση τοῦ Λόγου ἔγινε γιὰ χάριμας.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ 5ος

Ἄν κάποιος τολμᾷ νὰ πεῖ τὸν Χριστὸ θεοφόρο ἄνθρωπο καὶ ὄχι μᾶλλον ὅτι εἶναι στ' ἀλήθεια Θεὸς καὶ Υἱὸς ἕνας καὶ κατὰ φύση, καθόσον ὁ Λόγος ἔγινε σάρκα καὶ ὑπῆρξε παρόμοια μ' ἐμᾶς κοινωνὸς αἵματος καὶ σάρκας⁴¹, νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἄνασκευὴ τοῦ Θεοδωρήτου.

Λέμε ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος ἔγινε παρόμοια μ' ἐμᾶς κοινωνὸς αἵματος καὶ σάρκας καὶ ψυχῆς ἀθάνατης ἔξαιτίας τῆς ἔνωσής του μ' αὐτά, ἀλλὰ ὅτι μὲ κάποια τροπὴ καὶ μεταβολὴ ὁ Θεὸς Λόγος ἔγινε σάρκα ὄχι μόνο δὲν τὸ λέμε, ἀλλὰ καὶ ὅσους τὰ λένε τοὺς καταγγέλλομε ὡς ἀσεβεῖς. Μπορεῖ νὰ δεῖ κανένας ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀντίθετο μὲ

ἐτρόπη ὁ Λόγος εἰς σάρκα, οὐ κεκοινώνηκεν ἡμῖν σαρκὸς καὶ αἵματος· εἰ δὲ σαρκὸς καὶ αἵματος κεκοινώνηκεν, ὡς ἄλλος παρὰ ταῦτα κεκοινώνηκεν· εἰ δὲ ἄλλο τι παρ' αὐτὸν ἢ σὰρξ, οὐκ αὐτὸς ἐτρόπη εἰς σάρκα. Οὐκοῦν τῷ τῆς κοινωνίας ὀνόματι χρώμενοι, 5 ὡς ἓνα μὲν Υἱὸν προσκυνοῦμεν τὸν λαβόντα καὶ τὸ ληφθέν. Τῶν δὲ φύσεων τὴν διαφορὰν γνωρίζομεν, καὶ τὸν θεοφόρον δὲ ἄνθρωπον ὡς πολλοῖς τῶν ἁγίων Πατέρων εἰρημένον, οὐ παραιτούμεθα, ὧν εἷς ὁ μέγας Βασιλεῖος ἐν τῷ πρὸς Ἀμφιλόχιον "Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος" λόγῳ, τούτῳ χρησάμενος τῷ ὀνόματι, καὶ 10 ἐν τῇ τοῦ πεντηκοστοῦ ἐνάτου Ψαλμοῦ ἐρμηνείᾳ: "Καλοῦμεν δὲ Θεοφόρον ἄνθρωπον οὐχ ὡς μερικὴν τινα θεϊὰν χάριν δεξάμενον, ἀλλ' ὡς πᾶσαν ἠνωμένην ἔχοντα τοῦ Υἱοῦ τὴν θεότητα". Τοῦτο γὰρ ὁ μακάριος ἐρμηνεύων ἔλεγε Παῦλος: «Βλέπετε, μὴ τις ὁ συλαγωγῶν ὑμᾶς διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν 15 παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καὶ οὐ κατὰ Χριστόν, ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς».

Ἀπολογία Κυρίλλου.

Κάνταῦθα δὲ πάλιν εἰκαιομυθοῦντα δεικνύειν χαλεπὸν οὐ- 20 δέν. Φαμὲν γὰρ ἡμεῖς τὸ μὴ χρῆναι πρὸς τινος θεοφόρον ἄνθρωπον ὀνομάζεσθαι τὸν Χριστόν, ἵνα μὴ καθ' ἓνα τῶν ἁγίων νοοῖτο, Θεὸν δὲ μᾶλλον ἀληθινὸν ἐνανθρωπήσαντα, καὶ σεσαρκωμένον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. Ἐπιπλήττει δὲ πάλιν οὕτοσι τοῖς ὀρθῶς εἰρημένοις, καὶ ποικίλως τεραττεύεται καὶ ψευδηγορεῖ· φησὶ γὰρ 25 ἡμᾶς εἰς τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν παρατετραφθαι λέγειν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ λογισμοὺς ἀνορύττει, δι' ὧν ἀποφαίνειν ἐσπούδακεν, ὡς οὐκ ἂν εἶη ἄτρεπτος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Ὁ δὲ δὴ πλειστάκις ἔφην, τοῦτο καὶ νῦν ἀναγκαίως ἐρῶ· Οὐδενὸς εἰς σάρκα τὴν ἀπὸ γῆς μεταπεποιηθαι λέγοντος τὴν θεϊὰν τε καὶ ἀκήρατον 30 τοῦ Λόγου φύσιν, ἄτρεπτον δὲ ἀπάντων ὁμολογούντων αὐτήν, παύσασθε πόνοις δαπανῶντες κενούς, εἰς γε τὸ χρῆναι πληρο-

αὐτὰ πού εἶπαμε. Γιατί, ἂν ὁ Λόγος μετατρέπηκε σέ σάρκα, δέν ἔγινε μαζί μὲ μᾶς κοινωνὸς σάρκας καί αἵματος. Ἐάν ὅμως ἔγινε κοινωνὸς σάρκας καί αἵματος, ἔγινε κοινωνὸς αὐτῶν ὡς ἄλλος· ἂν ὅμως ἢ σάρκα εἶναι κάτι ἄλλο ἀπὸ αὐτόν, δέν τράπηκε αὐτὸς σέ σάρκα. Ἄρα λοιπόν, χρησιμοποιώντας τὸ ὄνομα τῆς κοινωνίας, προσκυνούμε ὡς ἓνα Υἱὸ αὐτόν πού ἔλαβε κι αὐτὸ πού ἔχει ληφθεῖ. Γνωρίζουμε ὅμως τὴ διαφορά τῶν φύσεων καὶ δέν ἀρνούμαστε τὸν “Θεοφόρο ἄνθρωπο”, ὅπως ἔχει λεχθεῖ γι’ αὐτόν ἀπὸ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἁγίους Πατέρες, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἓνας, ὁ μέγας Βασίλειος, στὸν λόγο του πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιο “Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος”, χρησιμοποιώντας αὐτὸ τὸ ὄνομα, καθὼς καὶ στὴν ἑρμηνεία τοῦ πεντηκοστοῦ ἔνατου Ψαλμοῦ, λέγει· Καλοῦμε αὐτόν θεοφόρο ἄνθρωπο, ὄχι ἐπειδὴ δέχθηκε κάποια ὀρισμένη θεία χάρη, ἀλλ’ ἐπειδὴ ἔχει ἐνωμένη μαζί του ὅλη τὴ θεότητα τοῦ Υἱοῦ”. Αὐτὸ ἐρμηνεύοντας ὁ μακάριος Παῦλος ἔλεγε· «Προσέχετε, μήπως κάποιος σᾶς ἐξαπατήσει μὲ φιλοσοφίες καὶ κούφια λόγια, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση τῶν ἀνθρώπων καὶ σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καὶ ὄχι σύμφωνα μὲ τὸν Χριστό· γιατί σ’ αὐτόν κατοικεῖ ὅλο τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικά»⁴².

Ἄπολογία τοῦ Κυρίλλου.

Κι ἐδῶ πάλι δέν εἶναι δύσκολο νὰ ἀποδείξουμε ὅτι φλυαρεῖ. Γιατί ἐμεῖς λέμε ὅτι δέν πρέπει νὰ ὀνομάζεται ὁ Χριστὸς θεοφόρος ἄνθρωπος, γιὰ νὰ μὴ θεωρεῖται σὰν ἓνας ἀπὸ τοὺς ἁγίους, ἀλλὰ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ νὰ λέγεται Θεὸς ἀληθινὸς πού ἐνανθρώπησε καὶ ἔλαβε σάρκα. Καὶ κατηγορεῖ πάλι ὅσα ὀρθῶς εἰπώθηκαν καὶ τερατολογεῖ καὶ ψευδολογεῖ μὲ πολλοὺς τρόπους. Γιατί λέγει ὅτι ἐμεῖς διδάσκομε πὼς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἔχει μετατραπῆ στὴ φύση τῆς σάρκας καὶ ἐξστομίζει λογισμούς, μὲ τοὺς ὁποίους ἐπείγεται ν’ ἀποδείξει ὅτι δέν εἶναι ἄτρεπτος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ λοιπόν πού εἶπα πολλές φορές, αὐτὸ κατ’ ἀνάγκη θὰ πῶ καὶ τώρα. Ἄφου κανένας δέν λέγει ὅτι ἡ θεία καὶ ἀφθαρτὴ φύση τοῦ Λόγου ἔχει μετατραπῆ σέ σάρκα ἀπὸ τὴ γῆ, ἀλλ’ ὅλοι ὁμολογοῦν ὅτι εἶναι ἀμετάβλητη, σταματήστε νὰ δαπανᾶτε μάταιους κόπους, γιὰ νὰ πληροφο-

φορεῖν τοὺς οὐδαμόθεν ἠπατημένους, ὅτι καὶ ἄτρεπτος κατὰ φύσιν καὶ ἀναλλοιώτος ἐστὶν ὁ Θεὸς Λόγος. Τίς γὰρ οὕτως ἀπόπληκτος ἢ παράφρων ἐστίν, ὡς τὰ οὕτως αἰσχρὰ καὶ αὐτοῖς τάχα τοῖς ἀνοήτοις ἀπόβλητα, φρονεῖν ἐλέσθαι καὶ λέγειν; Καταπέ-
 5 πληγμαὶ δὲ ὅτι, καίτοι διαβεβαιούμενος πανταχῇ Θεὸν εἶναι τὸν Ἐμμανουήλ, προφητικῶς αὐτῷ μέτρον ἐκνενεμηκῶς ἐν τούτοις εὐρίσκεται· ἄνθρωπον γὰρ εἶναί φησι θεοφόρον αὐτόν, ἵν' ὁρῶτο καθ' ἡμᾶς, τοὺς ἑναυλον ἔχοντας διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸν τῶν ὄλων Θεόν. Κατοικεῖ γὰρ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, καὶ ἐσμεν
 10 ναοὶ Θεοῦ ζῶντος. Ἔστι δὲ οὐ ταυτὸν ἄνθρωπον εἰπεῖν γενέσθαι τὸν Λόγον, καὶ Θεὸν ἐν ἀνθρώπῳ κατοικῆσαι νομίζειν. Εἰ γὰρ καὶ ἐστὶν ἀληθὴς ἢ τοῦ μακαρίου Παύλου φωνή, ὅτι «Ἐν αὐτῷ ἠυδόκησε κατοικῆσαι πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς», τουτέστιν, οὐ σχετικῶς, ἀλλ' οὖν ἓνα φησὶν εἶναι Θεὸν τὸν
 15 Πατέρα, καὶ ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, δι' οὗ τὰ πάντα Φαίη δ' ἂν τις καὶ ἐν ἀνθρώπῳ κατοικεῖν τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ. Καὶ γοῦν γέγραπται περὶ τινῶν «Τοὺς δὲ κατοικοῦντας οἰκίας πηλίνας», ἐξ ὧν καὶ αὐτοὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ ἐσμεν, ἀλλ' οὖν εἷς νοεῖται καὶ ἔστι κατὰ σύνθεσιν ἄνθρωπος ἀπὸ τε σαρκὸς καὶ τῆς ἐν αὐτῇ
 20 κατοικούσης ψυχῆς νοεραῖς.

Τί τοίνυν διακυκλῶν οὐ παύεται τὸν ὀρθόν τε καὶ ἀδιάστρο-
 φον τῆς πίστεως λόγον; Ποτὲ μὲν γὰρ ἓνα φησὶ Χριστόν καὶ Υἱὸν καὶ Κύριον, τὸν αὐτὸν Θεόν τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον, ποτὲ δὲ τοῖς τῶν προφητῶν ἐνίησι μέτροις, θεοφόρον ἄνθρωπον ὀνομάζων
 25 αὐτόν. Ἠγνόηκε δὲ τάχα πού καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἐν ἴσῳ τιθεῖς, εἶπερ ἐστὶν οὐ Θεὸς ἀληθῶς, ναὸς δὲ μᾶλλον, ὡς ἐνοικοῦντος αὐτῷ τοῦ Λόγου, καθὰ καὶ ἐν ἡμῖν. Ἀλλ' οὐχ ὧδε ταῦτα ἔχειν ἢ θεόπνευστος ἔφη Γραφή· «Γέγονε γὰρ σὰρξ ὁ Λόγος, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν», ἵνα μὴ τις οἴηται κατὰ τροπὴν καὶ μετάστασιν εἰς τὴν τῆς
 30 σαρκὸς αὐτοῦ μετατελειῶσθαι φύσιν. Ὁ δὲ γεγονὼς σὰρξ, ἦγον ἄνθρωπος, οὐχ ἄνθρωπος θεοφόρος ἐστὶ, Θεὸς δὲ μᾶλλον εἰς ἐθελοίσιον κένωσιν καθεῖς ἑαυτόν, καὶ ἰδίαν ποιησάμενος σάρκα τὴν

ρήσετε τάχα αὐτοὺς ποὺ δὲν ἔχουν καθόλου ἀπατηθεῖ, ὅτι ὁ Θεὸς καὶ ἄτρεπτος κατὰ φύσιν εἶναι καὶ ἀναλλοίωτος. Ποιὸς δηλαδὴ εἶναι τόσο ἀνόητος ἢ παρανοϊκός, ὥστε τὰ τόσο αἰσχρὰ, τὰ ὅποια ἀπορρίθουν ἴσως ἀκόμα κι αὐτοὶ οἱ ἀνόητοι, νὰ θέλει νὰ πιστεύει καὶ νὰ κηρύττει; Καὶ μένω κατάπληκτος, γιατί, ἂν καὶ διαβεβαιώνει παντοῦ, ὅτι ὁ Ἐμμανουήλ εἶναι Θεός, ἐδῶ παρουσιάζεται νὰ τοῦ ἀποδίδει ἰδιότητα προφήτη. Γιατί λέγει ὅτι αὐτὸς εἶναι ἄνθρωπος θεοφόρος, γιὰ νὰ φαίνεται ὅμοιος μ' ἐμᾶς ποὺ ἔχομε νὰ ἤχει ἔναυλα στὴν ἀκοή μας ὁ λόγος τοῦ ἁγίου Πνεύματος γιὰ τὸν Θεὸ τῶν ὅλων. Γιατί κατοικεῖ στὴν καρδιά μας καὶ εἴμαστε ναοὶ Θεοῦ ζωντανοῦ. Καὶ δὲν εἶναι ἴδιο νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Λόγος ἔγινε ἄνθρωπος, καὶ νὰ νομίζομε ὅτι ὁ Θεὸς κατοίκησε μέσα σὲ ἄνθρωπο. Γιατί, ἂν καὶ εἶναι ἀληθινὸς ὁ λόγος τοῦ μακάριου Παύλου, ὅτι «Μέσα σ' αὐτὸν θέλησε νὰ κατοικήσει ὅλο τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικά», δηλαδὴ ὄχι κατὰ σχέση, ἀλλὰ «ἕνας λέγει ὅτι εἶναι Θεὸς ὁ Πατέρας, καὶ ἕνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, μέσω τοῦ ὁποίου ἔκανε τὰ πάντα»⁴³. Θὰ μπορούσε ὅμως νὰ πεῖ κανεὶς, ὅτι καὶ μέσα στὸν ἄνθρωπο κατοικεῖ τὸ πνεῦμα του. Καὶ πράγματι ἔχει γραφεῖ γιὰ κάποιους: «Αὐτοὶ ποὺ κατοικοῦν σὲ πῆλινες κατοικίες»⁴⁴, μὲ τίς ὅποιες καὶ ἐμεῖς εἴμαστε ἀπὸ τὸν ἴδιο πηλό. Ἄλλ' ὅμως νοεῖται ἕνας καὶ εἶναι σύνθετος ἄνθρωπος, ἀπὸ τὴ σάρκα καὶ τὴ νοερὴ ψυχὴ ποὺ κατοικεῖ μέσα σ' αὐτήν.

Γιατί λοιπὸν δὲν σταματᾷ νὰ ἀνακατεύει τὸν ὀρθὸ καὶ ἀδιάστροφο λόγο τῆς πίστεως; Γιατί ἄλλοτε λέγει ἕνα Χριστὸ καὶ Υἱὸ καὶ Κύριο, τὸν ἴδιο Θεὸ μαζί καὶ ἄνθρωπο, καὶ ἄλλοτε τὸν φέρνει στὰ μέτρα τῶν προφητῶν, ὀνομάζοντάς τον ἄνθρωπο θεοφόρο. Τοῦ διέφυγε ὅμως ἴσως ὅτι τὸν κάνει ἴσο καὶ μ' ἐμᾶς τοὺς ἴδιους, ἂν δὲν εἶναι ἀληθινὸς Θεός, ἀλλὰ ναὸς μᾶλλον, ἐπειδὴ κατοικεῖ σ' αὐτὸν ὁ Λόγος, ὅπως καὶ σ' ἐμᾶς. Ἀλλὰ ἡ ἁγία Γραφή λέγει ὅτι δὲν εἶναι ἔτσι αὐτά· γιατί λέγει, «Ὁ Λόγος ἔγινε σάρκα καὶ σκηνώσεν μέσα μας»⁴⁵, γιὰ νὰ μὴ νομίζει κανεὶς, ὅτι μὲ τροπὴ καὶ μετάθεση μεταβλήθηκε στὴ φύσιν τῆς σάρκας. Ἐκεῖνος ὅμως ἀφου ἔγινε σάρκα, δηλαδὴ ἄνθρωπος, δὲν εἶναι ἄνθρωπος θεοφόρος, ἀλλὰ Θεὸς ποὺ κατέβασε τὸν ἑαυτό του σὲ ἐθελοντικὴ ταπείνωση καὶ ἔκανε δική

45. Ἰω. 1, 14.

ἐκ γυναικός· σάρκα δὲ οὐκ ἄψυχον, οὐδὲ ἄνουν, ἀλλ' ἔμψυχόν τε καὶ νοεράν. Μεμνήμεθα δὲ καὶ ναὸν ὀνομάσαντος τὸ ἴδιον σῶμα, πλὴν οὐ σχετικὴν ἐποίησατο τὴν ἐνοίκησιν, καθὰ καὶ ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' εἰς καθ' ἑνωσιν νοεῖται Χριστὸς καὶ Υἱὸς καὶ 5 Κύριος.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ 5'.

Εἴ τις Θεὸν ἢ Δεσπότην εἶναι λέγει τοῦ Χριστοῦ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τὸν αὐτὸν ὁμολογεῖ ὁμοῦ τε Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, ὡς γεγονότος σαρκὸς τοῦ Λόγου κατὰ τὰς 10 Γραφάς, ἀνάθεμα ἔστω.

Θεοδωρήτου ἀνατροπή.

Ὁ μὲν μακάριος Παῦλος τὸ ληφθὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Λόγου μορφήν δούλου προσαγορεύει· ἐπειδὴ δὲ πρὸ τῆς ἐνώσεως ἢ λήψις, περὶ δὲ τῆς λήψεως ὁ μακάριος διαλεγόμενος Παῦλος, 15 μορφήν δούλου τὴν ληφθεῖσαν προσηγόρευσε φύσιν, οὐκέτι χώραν ἔχει, τῆς ἐνώσεως γενομένης, τῆς δουλείας τὸ ὄνομα. Εἰ γὰρ τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσιν ὁ Ἀπόστολος γράφων ἔλεγεν, «Ὡστε οὐκ ἔτι εἶ δούλος καὶ υἱός», καὶ ὁ Κύριος τοῖς μαθηταῖς, «Οὐκέτι καλέσω ὑμᾶς δούλους, ἀλλὰ φίλους», πολλῶ δὴ μᾶλλον ἢ 20 ἀπαρχὴ τῆς ἡμετέρας φύσεως, δι' οὗ καὶ ἡμεῖς τοῦ τῆς υἰοθεσίας χαρίσματος ἠξιώθημεν, τῆς τοῦ δούλου προσηγορίας ἀπαλλαγείῃ ἄν. Θεὸν τοίνυν ὁμολογοῦμεν καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφήν, διὰ τὴν ἐνωθεῖσαν αὐτῇ τοῦ Θεοῦ μορφήν, καὶ πειθόμεθα τῷ προφήτῃ τῷ καὶ Ἐμμανουὴλ τὸ βρέφος προσαγορεύοντι, καὶ τὸ γεν- 25 νηθὲν παιδίον μεγάλης βουλής ἄγγελον, καὶ θαυμαστὸν σύμβουλον, καὶ Θεὸν ἰσχυρόν, καὶ ἐξουσιαστήν, καὶ ἄρχοντα εἰρήνης, καὶ Πατέρα τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ὅμως δὲ ὁ αὐτὸς προφήτης καὶ μετὰ τὴν ἑνωσιν κηρύττων τοῦ ληφθέντος τὴν φύσιν, δούλον προσαγορεύει τὸν ἐκ τοῦ σπέρματος Ἀβραάμ, οὕτωςί λέγων 30 «Δουλός μου εἶ σὺ, Ἰσραὴλ, καὶ ἐν σοὶ δοξασθήσομαι» καὶ πάλιν

46. Ἰω. 2, 19.

47. Φιλ. 2, 7.

48. Γαλ. 4, 7.

του σάρκα τῆ σάρκα πού ἔλαβε ἀπό γυναίκα· καί ἔλαβε σάρκα ὄχι ἄψυχη καί χωρίς νοῦ, ἀλλά ἔμψυχη καί νοερή. Θυμόμαστε ὅτι ὀνόμασε καί ναὸ τὸ σῶμα του⁴⁶, δὲν ἔκανε ὅμως κατὰ σχέση τὴν ἐνοικήσή του σ' αὐτό, ὅπως καί σ' ἡμᾶς μέσω τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ νοεῖται ἓνας, σύμφωνα μὲ τὴν ἔνωση πού ἔγινε, Χριστὸς καί Υἱὸς καί Κύριος.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ 6ος.

Ἄν κάποιος λέγει, ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ Πατέρα εἶναι Θεὸς ἢ Δεσπότης τοῦ Χριστοῦ, καί δὲν ὁμολογεῖ ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι συνάμα Θεὸς καί ἄνθρωπος, ἀφοῦ ὁ Λόγος, σύμφωνα μὲ τὶς Γραφές, ἔγινε σάρκα, αὐτὸς νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἄνασκευὴ τοῦ Θεοδώρητου.

Ὁ μακάριος Παῦλος ὀνομάζει μορφή δούλου⁴⁷ αὐτὸ πού προσέλαβε ὁ Θεὸς Λόγος. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ πρόσληψη ἔγινε πρὶν ἀπὸ τὴν ἔνωση καί ὁ μακάριος Παῦλος μιλώντας γιὰ τὴν πρόσληψη ὀνόμασε μορφή δούλου τὴ φύση πού προσέλαβε, δὲν ἔχει πιά θέση, ἀφοῦ ἔγινε ἡ ἔνωση, τὸ ὄνομα τῆς δουλείας. Γιατί, ἂν ὁ Ἀπόστολος γράφοντας σὲ ἐκείνους πού πίστεψαν σ' αὐτὸν ἔλεγε, «Ὡστε δὲν εἶσαι πιά δούλος, ἀλλὰ υἱός»⁴⁸, καί ὁ Κύριος στοὺς μαθητὲς του, «Δὲν θὰ σᾶς καλέσω πιά δούλους, ἀλλὰ φίλους»⁴⁹, πολὺ περισσότερο ἢ ἀπαρχὴ τῆς φύσης μας, μέσω τοῦ ὁποίου ἀξιωθήκαμε κι ἡμεῖς τὸ χάρισμα τῆς υἰοθεσίας, θὰ πρέπει ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν προσηγορίαν τοῦ δούλου. Ὁμολογοῦμε λοιπὸν Θεὸ καί τὴ μορφή τοῦ δούλου ἕξαιτίας τῆς θείας μορφῆς πού ἐνώθηκε μαζί της, καί πιστεύομε τὸν προφήτη πού ὀνομάζει τὸ βρέφος Ἐμμανουήλ, καί τὸ παιδί πού γεννήθηκε τὸ λέγει, «ἄγγελος μεγάλης βουλής καί σύμβουλος θαυμαστὸ καί Θεὸ ἰσχυρὸ καί ἐξουσιαστὴ καί ἄρχοντα εἰρήνης καί πατέρα τοῦ μελλοντικοῦ αἰῶνα»⁵⁰. Ὁμως πάλι ὁ ἴδιος προφήτης καί μετὰ τὴν ἔνωση, προλέγοντας τὴ φύση πού προσελήφθη, ὀνομάζει δούλο αὐτὸν πού προῆλθε ἀπὸ τὴ γενιά τοῦ Ἀβραάμ, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «Εἶσαι δούλος μου, Ἰσραήλ, καί μ' ἐσένα θὰ δοξασθῶ»⁵¹. Καί πάλι

49. Ἰω. 15, 15.

50. Ἦσ. 7, 14 καί 9, 6.

51. Ἦσ. 49, 3.

«Οὕτω λέγει Κύριος ὁ πλάσας με ἐκ κοιλίας δούλον ἑαυτοῦ»· καὶ μετ' ολίγα· «Ἴδου δέδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς». Τὸ δὲ πλασθὲν ἐν κοιλίᾳ, οὐχ ὁ Θεὸς Λόγος, ἀλλ' ἡ τοῦ δούλου μορφή. Οὐ γὰρ ὁ Θεὸς Λόγος τραπεῖς ἐγένετο σὰρξ, ἀλλ' ἀνέλαβε σάρκα ψυχὴν ἔχουσαν νοεράν.

Κυρίλλου ἀπολογία.

Τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς τὸ μυστήριον τοῖς πρὸς ἡμῶν γεγονόσι καὶ νῦν οὐδὲν ἤττον συνασπιεῖ λόγοις, 10 καὶ τοῦ πρέποντος οὐκ ἡμοιορηκότας καταδείξειεν ἂν αὐτοὺς καὶ μάλα ῥαδίως. Ὁ γὰρ ὑπάρχων ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατὴρ μονογενῆς Υἱός, ὁ κατὰ πᾶν ὁτιοῦν ἰσομέτρως ἔχων τῷ γεγεννηκότι, ὁ ἰσοκλεῆς καὶ ἐλεύθερος, μορφήν δούλου λαβὼν κεχηρημάτι- 15 κεν ἀδελφὸς τῆς ὑπὸ ζυγὰ δουλείας, τουτέστιν ἡμῖν. Καὶ γοῦν ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν συντετέλεκε μὲν τοῖς δασμολογοῦσι τὸ δίδραχμον, καὶ γέγονεν ὑπὸ νόμον ὡς ἄνθρωπος, ὁ νομοθέτης ὡς Θεὸς ἐδίδασκε δὲ τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, ὅτι καὶ Υἱός ἐστιν ἀληθῶς καὶ ἐν μορφῇ δούλου διὰ τὴν σάρκα. Καίτοι κατὰ φύσιν ἰδίαν ἐλεύθερος ὢν, ὡς 20 ἐκ Θεοῦ, καὶ Θεός. Πλὴν ὡς ἰδίαν ἔχων τὴν τοῦ δούλου μορφήν διὰ τὸ τῆς κενώσεως μέτρον, τοῖς τῶν τελῶν πράκτορσιν ὑπόφορος ἦν. Ὡστε, κἂν εἴ τις λέγῃ δούλον αὐτὸν ὠνομάσθαι διὰ φωνῆς τῶν ἀγίων προφητῶν, κατ' οὐδένα τρόπον σκανδαλίζεσθαι πρέπει· ἤδεσαν γάρ, ἀποκαλύπτοντος αὐτοῖς τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ὅτι γεγωνὶς ἄνθρωπος ὁ ἐκ Θεοῦ Πατὴρ Λόγος ἦν μὲν καὶ 25 οὕτως ἐλεύθερος ὡς υἱός, οὐκ ἀπόβλητον δὲ καὶ οὕτω τὸ τῆς εὐτεχνουῦς κενώσεως ἐποιεῖτο μέτρον ἡμῖν τοῖς ὑπὸ ζυγὰ δουλείας σιμμετρούμενος. Οὕτω καὶ Θεὸν ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα φησί, κατὰ φύσιν Θεὸς ὑπάρχων, καὶ ἐξ αὐτοῦ, κατ' οὐδένα τρόπον τῆς τοῦ τεκόντος ὑπεροχῆς ἠττάμενος. Νεστορίου τοίνυν ὡδὶ γεγραφότος 30 περὶ τοῦ Χριστοῦ· Ὡστε ὁ παθὼν ἀρχιερεῖς ἐλεήμων, οὐχ ὁ ζω-

52. Ἦσ. 49, 1.

56. Ἐβρ. 2, 15.

53. Ἦσ. 42, 6. 49, 6.

57. Ματθ. 17, 24-26.

54. Φιλ. 2, 6.

55. Ὅπ. π. 7.

58. Ἰω. 20, 17.

λέγει· «Αὐτὸ λέγει ὁ Κύριος πού με ἔπλασε, ὄντας ἀκόμα μέσα στή κοιλιᾶ, δοῦλο του»⁵². Κι ἔπειτα ἀπὸ λίγα· «Νᾶ, σοῦ ἔδωσα ὡς διαθήκη μου σὸ λαὸ, φῶς στὰ ἔθνη, ὥστε νὰ γίνεις ἡ σωτηρία μέχρι τὰ πέρατα τῆς γῆς»⁵³. Αὐτὸ πού πλάσθηκε ὁμως στήν κοιλιᾶ δὲν εἶναι ὁ Θεὸς Λόγος, ἀλλὰ ἡ μορφή τοῦ δούλου. Γιατί ὁ Θεὸς Λόγος δὲν τράπηκε κι ἔγινε σὰρκα, ἀλλὰ ἀνέλαβε σὰρκα πού ἔχει ψυχὴ νοερή.

ἘΑπολογία τοῦ Κυρίλλου.

Τὸ μυστήριον τῆς ἔνσαρκης οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς θὰ συμμαχίσει μὲ τοὺς προηγούμενους λόγους μου καὶ καθόλου λιγότερο καὶ μὲ τοὺς τωρινούς, καὶ θὰ δείξει ὅτι αὐτοὶ δὲν στεροῦνται τὸ πρῆπον, καὶ πολὺ εὐκόλα. Γιατί ὁ Υἱὸς πού ὑπάρχει μὲ τὴ μορφή τοῦ Θεοῦ⁵⁴ καὶ εἶναι μονογενῆς Υἱὸς τοῦ Πατέρα, καὶ ὁ ὁποῖος εἶναι σὲ ὅλα ἰσόμετρος μ' αὐτὸν πού τὸν γέννησε⁵⁵, ὁ ἴσος του στή δόξα καὶ ἐλεύθερος, χρημάτισε ἀδελφὸς ἐκείνων πού ἦταν κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῆς δουλείας⁵⁶, δηλαδή δικὸς μας. Σὰν ἕνας λοιπὸν ἀπὸ μᾶς πλήρωσε βέβαια στοὺς φοροσυλλέκτες τὸ δίδραχμο⁵⁷ καὶ ὑποτάχθηκε στοὺς νόμους σὰν ἄνθρωπος, αὐτὸς πού ὡς Θεὸς εἶναι νομοθέτης, δίδασκε ὁμως τοὺς μαθητὲς του ὅτι καὶ Υἱὸς εἶναι ἀληθινά, καὶ μὲ τὴ μορφή δούλου ἔξαιτίας τῆς σάρκα, ἂν καὶ βέβαια ὡς πρὸς τὴ φύση του εἶναι ἐλεύθερος, ἐπειδὴ προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ εἶναι Θεός. Ἐπειδὴ ὡστόσο εἶχε δική του τὴ μορφή τοῦ δούλου ἔξαιτίας τοῦ γεγονότος τῆς κένωσης, ἦταν ὑπόλογος στοὺς εἰπράκτορες τῶν φόρων. Ὡστε, κι ἂν ἀκόμα λέγει κάποιος, ὅτι ὀνομάσθηκε δοῦλος ἀπὸ τοὺς λόγους τῶν προφητῶν, δὲν πρέπει νὰ σκανδαλιζόμαστε μὲ κανένα τρόπο. Γιατί γνώριζαν, μέσω ἀποκάλυψης ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅτι καὶ ὅταν θὰ γινόταν ἄνθρωπος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ Πατέρα, ἀκόμα κι ἔτσι θὰ ἦταν ἐλεύθερος ὡς υἱός, καὶ δὲν θεωροῦσε ἄξιο ἀπόρριψης τὸ σοφὸ μέτρο τῆς κένωσης τοποθετούμενος στὰ ἴδια μέτρα μ' ἐμᾶς, πού εἴμαστε κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῆς δουλείας. Γι' αὐτὸ λέγει καὶ τὸν Πατέρα τοῦ Θεοῦ⁵⁸, ἐνῶ εἶναι κατὰ φύση Θεὸς καὶ προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεὸ, καὶ δὲν ἠττάται μὲ κανένα τρόπο ἀπὸ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ Πατέρα του. Ὁ Νεστόριος λοιπὸν γράφει γιὰ τὸν Χριστὸ τὰ ἑξῆς· Ὡστε ἐλεήμων εἶναι ὁ ἀρχιερεὺς πού ἔπαθε, ὄχι ὁ Θεός

ποιός τοῦ πεπονθότος Θεός, καὶ Θεὸν τοῦ Χριστοῦ τὸν τοῦ Θεοῦ
 Λόγον ὀνομάσαντος, προσθέντος δὲ τούτοις Ἦν δὲ ὁ αὐτὸς καὶ
 βρέφος, καὶ τοῦ βρέφους Δεσπότης· οὐκ ἐν κόσμῳ γενέσθαι τῷ
 δέοντι, μᾶλλον δὲ καὶ δυσσεβῶς ἄγαν διαβεβαιούμεθα τοὺς
 5 λόγους αὐτοῦ· εἰ γὰρ Θεὸς ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς
 Λόγος, δύο που πάντως εἶεν ἂν ἀναμφιλόγως πῶς δ' ἂν νοῖτο
 καὶ βρέφος ὁ αὐτὸς καὶ τοῦ βρέφους Δεσπότης; Οὐκ ἂν οὖν
 λέγοιτο καὶ Θεὸς ἑαυτοῦ καὶ Δεσπότης ὁ Ἐμμανουήλ, εἴπερ ἐστὶν
 ὁ αὐτὸς Θεὸς τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος, ὡς ἐνανθρωπήσας καὶ
 10 σεσαρκωμένος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος Ὅτι δὲ θεότης μὲν ἕτερόν τι
 κατὰ φύσιν ἰδίαν ἐστίν, ἕτερον δὲ κατὰ φύσιν ἰδίαν ἢ ἀνθρωπό-
 τητος, πῶς ἂν ἐνδοιᾷσειέ τις; Πλὴν εἷς ἐξ ἀμφοῖν ὁ Χριστός, θεότη-
 τός τε καὶ ἀνθρωπότητος, καθ' ἔνωσιν οἰκονομικὴν.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Ζ΄.

15 Εἴ τις φησιν, ὡς ἄνθρωπον ἐνηργῆσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Λόγου
 τὸν Ἰησοῦν καὶ τὴν τοῦ Μονογενοῦς εὐδοξίαν περιῆφθαι, ὡς
 ἑτέρῳ παρ' αὐτὸν ὑπάρχοντι, ἀνάθεμα ἔστω.

Θεοδωρήτου ἀνατροπή.

Εἰ θνητὴ τοῦ ἀνθρώπου ἢ φύσις, ζωὴ δὲ ὁ Θεὸς Λόγος καὶ
 20 ζωοποιός, ἀνέστησε δὲ τὸν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων λυθέντα ναὸν καὶ
 εἰς οὐρανοὺς ἀνήγαγε, πῶς οὐ δεδόξασται ἢ τοῦ δούλου μορφῇ
 διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ μορφῆς; Εἰ γὰρ, θνητὴ ὑπάρχουσα καὶ κατὰ
 φύσιν, ἀθάνατος γέγονε διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον ἔνωσιν,
 ἔλαβεν ὃ μὴ εἶχεν ὃ δὲ μὴ εἶχε λαβοῦσα καὶ δοξασθεῖσα, παρὰ
 25 τοῦ δεδωκότος δεδόξασται. Διὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος βοᾷ· «Κατὰ
 τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ
 Χριστῷ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν».

Κυρίλλου ἀπολογία.

Οἱ Χριστὸν ὀνομάζοντες, οὐχ ἓνα τινὰ τῶν καθ' ἡμᾶς κοινῶν

πὸν ζωοποίησε ἐκεῖνον πὸν ὑπέμεινε τὸ πάθος. Κι ὅταν ὀνόμασε Θεὸ τοῦ Χριστοῦ τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ, πρόσθεσε σ' αὐτὰ: Ἦταν ὁ ἴδιος καὶ βρέφος καὶ Δεσπότης τοῦ βρέφους. Διαβεβαιώνομε ὅτι δὲν εἶπε τοὺς λόγους του μὲ τὸν τρόπο πὸν ἔπρεπε, ἀλλὰ μὲ πολὺ μεγάλη ἀσέβεια. Ἄν δηλαδὴ εἶναι Θεὸς τοῦ Χριστοῦ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ Πατέρα, θὰ ἦταν ὁπωσδήποτε χωρὶς ἀμφιβολία δύο· ὅμως πῶς θὰ μπορούσε νὰ ἐννοηθεῖ ὁ ἴδιος καὶ βρέφος, καὶ Κύριος τοῦ βρέφους; Δὲν θὰ μπορούσε λοιπὸν νὰ λέγεται ὁ Ἐμμανοὴλ καὶ Θεὸς τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ Κύριος, καθόσον αὐτὸς εἶναι Θεὸς συνάμα καὶ ἄνθρωπος, ἀφοῦ ἐνανθρώπησε καὶ ἔλαβε σὰρκα ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Ὅτι ὅμως ἡ θεότητα εἶναι κάτι ἄλλο ὡς πρὸς τὴ φύση της, καὶ ἄλλο ὁ ἄνθρωπος ὡς πρὸς τὴ δική του φύση, πῶς θὰ μπορούσε ν' ἀμφιβάλλει κανεὶς; Ὡστόσο ἓνας εἶναι ὁ Χριστὸς ἀποτελούμενος ἀπὸ τὰ δύο, τὸν Θεοῦ καὶ τὸν ἄνθρωπο μὲ ἔνωση πὸν ἔγινε κατ' οἰκονομία.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ 7ος.

Ἄν κάποιος λέγει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς δέχθηκε ὡς ἄνθρωπος τὴν ἐνέργεια ἀπὸ τὸν Θεὸ Λόγο καὶ ἔλαβε τὴ δόξα τοῦ Μονογενοῦς σὰν ἓνας ἄλλος δίπλα σ' αὐτόν, νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἄνασκειν τοῦ Θεοδωρήτου.

Ἄν εἶναι θνητὴ ἡ φύση τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ ὁ Θεὸς Λόγος εἶναι ζωὴ καὶ ζωοποιεῖ, καὶ συνάμα ἀνοικοδόμησε τὸ ναὸ πὸν γκρεμίσθηκε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ τὸν ἀνύψωσε στοὺς οὐρανοὺς⁵⁹, πῶς δὲν δοξάσθηκε ἡ μορφή τοῦ δούλου μέσω τῆς μορφῆς τοῦ Θεοῦ; Ἄν δηλαδὴ, ἐνῶ ἦταν θνητὴ κατὰ φύση καὶ ἔγινε ἀθάνατη ἕξαιτίας τῆς ἔνωσης της μὲ τὸν Θεὸ Λόγο, τότε ἔλαβε αὐτὸ πὸν δὲν εἶχε, κι ἀφοῦ ἔλαβε αὐτὸ πὸν δὲν εἶχε καὶ δοξάσθηκε, τότε δοξάσθηκε ἀπὸ ἐκεῖνον πὸν τῆς ἔδωσε τὴ δόξα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος φωνάζει: «Σύμφωνα μὲ τὴν ἐνέργεια τῆς κραταιᾶς δυνάμεις του πὸν ἐνέργησε στὸν Ἰησοῦ Χριστῷ, ἀνασταίνοντάς τον ἀπὸ τοὺς νεκρούς»⁶⁰.

Ἄπολογία τοῦ Κυρίλλου.

Ὅσοι ἀναφέρουν τὸ ὄνομα Χριστὸς δὲν ὑποδηλώνουν στοὺς

ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐνανθρωπήσαντα καὶ σεσαρκωμένον τὸν ἐκ Θεοῦ
 φύντα Λόγον τοῖς ἀκρωμένοις κατασημαίνουσιν· ὥστε, κἂν
 εἴπερ τι τῶν θεοπρεπεστάτων ἐνεργῆσαι λέγοιτο διὰ τοῦ ἰδίου
 σώματος, ὀργανικὴν αὐτῷ πληροῦντος τὴν ὑπουργίαν, οὐδὲν
 5 ἤττον αὐτὸς ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος ὁ Χριστὸς ὁ ἐνεργῶν ἐστίν, ὁ
 τὸ ἐνεργεῖν ἑτέρῳ δύνασθαι διδούς· καθάπερ ἀμέλει καὶ τοῖς ἀγί-
 οῖς ἀποστόλοις ἐξουσίαν ἐδίδου κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων,
 ὥστε ἐκβάλλειν αὐτὰ καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν
 μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος· «Οὐ γὰρ
 10 τολμῶ τι λέγειν», φησὶν, «ὧν οὐ κατειργάσατο δι' ἐμοῦ Χριστὸς
 ἔργῳ καὶ λόγῳ ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει Πνεύ-
 ματος ἁγίου». Χαίροντες δὲ καὶ οἱ μακάριοι μαθηταὶ προσήεσάν
 ποτε λέγοντες τῷ Χριστῷ· «Κύριε, καὶ τὰ δαιμόνια ἡμῖν ὑποτάσσε-
 ται ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου». Ἐνηργῆσθαι μὲν γὰρ διὰ Χριστοῦ ἐν
 15 Πνεύματι τοὺς ἁγίους φαμέν ὡς ἑτέρους ὄντας παρ' αὐτόν. Οὐ
 μὴν οὕτω κατὰ τὸν ἴσον τρόπον καὶ αὐτὸν ἐνηργῆσθαι τὸν Ἰη-
 σοῦν παρὰ τοῦ Λόγου ἐν Πνεύματι, ὡς ἕτερον ὄντα Υἱὸν παρὰ γε
 τὸν ἐκ Θεοῦ Μονογενῆ. Ἐνα γὰρ δέδειχεν ἡ ἔνωσις, καὶ τὸ δια-
 ρεῖν εἰς δύο παραιτούμεθα. Εἰ γὰρ καὶ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος κατὰ
 20 τὰς Γραφάς, ἀλλ' ἔστι καὶ οὕτως Υἱὸς μονογενῆς καθ' ἔνωσιν
 ἀληθῆ τὴν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον

Αὐτὸς τοιγαροῦν ὁ εἷς τε καὶ μόνος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὡς δι'
 ὄργανου τοῦ ἰδίου σώματος, ἐνήργησε τὰς θεοσημείας. Καὶ οὐκ
 ἐνηργῆσθαι φαμέν αὐτόν καθ' ὁμοιότητα τῶν ἁγίων· ἀνόσιον γὰρ
 25 τοῦτο καὶ ἀπηχῆς κομιδῆ. Εἰ δὲ καὶ ἠγειρεν ἐκ νεκρῶν ἑαυτοῦ τὸ
 σῶμα, καθὸ καὶ ζωὴ καὶ ζωοποιός ἐστιν, αὐτὸς ἑαυτὸν δοξάζων
 ὁραῖται, ζωοποιὸν ἀποφήνας τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, καὶ οὐχ ἑτέρῳ τινὶ
 παρ' ἑαυτὸν τὴν ἐπὶ τοῦτο κεχάρισται δόξαν. Καὶ γοῦν ἔφασκε
 πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν· «Πάτερ, δόξασόν με τῇ
 30 δόξῃ, ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί». Καίτοι καὶ
 Θεός ἐστι καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν καὶ τῆς δόξης Κύριος. Εἶτα
 πῶς ὡς δόξης ἐπιδειξ τὴν προκόσμιον αὐτοῦ δόξαν αἰτεῖ; Ἐπει-

61. Ματθ. 10, 1.

64. Ἰω. 1, 14.

62. Ρωμ. 15, 18.

65. Ἰω. 17, 5.

63. Λουκᾶ 10, 17.

66. Α' Κορ. 2, 8.

ἀκροατές τους ἕναν ἀπὸ τοὺς ὅμοιους μ' ἐμᾶς κοινούς ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὸν Λόγο πού γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ἐγίνε ἀνθρώπος καὶ ἔλαβε σαρκά. "Ὡστε, κι ἂν ἀκόμα λεγόταν ὅτι ἔπραξε κάτι ἀπὸ τὰ πλέον θεοπρεπῆ μὲ τὸ σῶμα του, ὡς ὄργανο πού βοηθοῦσε στὸ ἔργο του, αὐτὸς πού ἐνεργεῖ, καθόλου λιγότερο, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων, πού δίνει σὲ ἄλλον τὴ δυνατότητα νὰ ἐνεργεῖ. "Ὅπως ἀκριδῶς καὶ στοὺς ἁγίους ἀποστόλους του ἔδινε τὴν ἐξουσία ἐναντίον τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων, ὥστε νὰ τὰ ἐκβάλλουν καὶ νὰ θεραπεύουν κάθε νόσο καὶ κάθε ἀσθένεια τοῦ λαοῦ»⁶¹. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος λέγει· «Δὲν τολμῶ νὰ ἀναφέρω κάτι πού νὰ μὴ τὸ ἔκανε ὁ Ἰησοῦς μὲ μέσο ἐμένα, μὲ ἔργα καὶ μὲ τὸ λόγο, μὲ τὴ δύναμη σημείων καὶ τεράτων, καὶ μὲ τὴ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος»⁶². Καὶ οἱ μακάριοι μαθητὲς μὲ χαρὰ πῆγαν κάποτε στὸν Χριστὸ καὶ τοῦ εἶπαν· «Κύριε, ἐπικαλούμενοι τὸ ὄνομά σου, ὑπακούουν σ' ἐμᾶς καὶ τὰ δαιμόνια»⁶³. Λέμε ὅτι οἱ ἅγιοι ἔλαβαν τὴν ἐνέργεια ἀπὸ τὸν Χριστὸ μὲ τὴ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐπειδὴ ἦταν διαφορετικοὶ ἀπὸ αὐτόν, δὲν ἔλαβε ὅμως τὴν ἐνέργεια μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τὸν Λόγο μὲ τὴν δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, σὰ νὰ ἦταν ἄλλος Υἱὸς ἀπὸ τὸν Μονογενῆ τοῦ Θεοῦ. Γιατί ἡ ἔνωση ἔδειξε ἕνα, καὶ ἀπορρίπτομε τὴ διαίρεση σὲ δύο. Γιατί, ἂν καὶ ἐγίνε ὁ Λόγος σάρκα, σύμφωνα μὲ τὴς Γραφές⁶⁴, ἀλλὰ κι ἔτσι εἶναι Υἱὸς μονογενῆς μὲ ἔνωση ἀληθινῆ πού εἶναι πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ καὶ τὸν λόγο.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ ἕνας καὶ μόνος Χριστὸς Ἰησοῦς σὰν μὲ ὄργανο τὸ ἴδιο του τὸ σῶμα ἐνέργησε τὰ θεῖα θαύματα. Καὶ λέμε ὅτι δὲν ἔλαβε αὐτὸς τὴν ἐνέργεια ὅμοια μὲ τοὺς ἁγίους· γιατί αὐτὸ εἶναι ἀσέβεια καὶ συνάμα ἄσχημο στὴν ἀκοή. Κι ἂν ἀνάστησε ἀπὸ τοὺς νεκροὺς τὸ ἴδιο του τὸ σῶμα, καθότι εἶναι ζωὴ καὶ δίδει ζωὴ, τὸν βλέπομε νὰ δοξάζει τὸν ἑαυτὸ του, ἀποδεικνύοντας ζωοποιὸ τὴ φύση του, καὶ δὲν χάρισε σὲ κανέναν ἄλλο δίπλα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του τὴ δόξα γι' αὐτό. Γι' αὐτὸ ἔλεγε στὸν οὐράνιο Πατέρα του καὶ Θεό· «Πατέρα, δόξασέ με μὲ τὴ δόξα πού εἶχα κοντά σου προτοῦ ὁ κόσμος νὰ ἔρθει στὴν ὑπαρξή»⁶⁵. "Ἄν καὶ βέβαια εἶναι Θεός, καὶ προέρχεται κατὰ φύση ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ εἶναι Κύριος τῆς δόξας⁶⁶. "Ἐπειτα πῶς, σὰ νὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ δόξα, ζητεῖ τὴν πρὶν ἀπὸ τὸν κόσμον

δὴ γὰρ γέγονεν ἄνθρωπος καὶ διὰ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς «χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς ἐγένεσατο θανάτου», καθά φησιν ὁ μακάριος Παῦλος, τῆς ἐντεῦθεν ἀδοξίας τὸν ὀνειδισμόν παραιτούμενος, προαναφωνεῖ τὴν ἀνάστασιν, δι' ἧς, ὅτι καὶ ζωὴ καὶ ζωοποιός 5 ἐστὶν ὡς Θεός, εὖ μάλα διαγινώσκεται, οὕτω τε πρὸς ἡμῶν πιστεύεται. Ἐδόξασε τοίνυν οὐχ ἕτερόν τινα μᾶλλον, ἀλλ' ἑαυτόν, θανάτου κρείττονα τὸν ἐνωθέντα αὐτῷ κατὰ ἀλήθειαν ἀποφήνας ναόν. Ὅτι δὲ τὸ ἐνωθὲν αὐτῷ σῶμα οὐκ ἄψυχον οὐδὲ ἄνουν εἶναι πιστεύομεν, ἀλλ' ἔμψυχόν τε καὶ ἔννον, πλειστάκις εἰρήκαμεν.

10

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Η΄.

Εἴ τις τολμᾷ λέγειν τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον συμπροσκυ-
νεῖσθαι δεῖν τῷ Θεῷ Λόγῳ καὶ συνδοξάζεσθαι καὶ συγχρηματί-
ζειν Θεὸν ὡς ἕτερον ἑτέρῳ (τὸ γὰρ “σὺν” ἀεὶ προστιθέμενον
τοῦτο νοεῖν ἀναγκάσει), καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον μιᾷ προσκυνήσει
15 τιμᾷ τὸν Ἐμμανουὴ καὶ μίαν αὐτῷ τὴν ὁμολογίαν συνάπτει, καθὸ
γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, ἀνάθεμα ἔστω.

Θεοδωρήτου ἀνατροπή.

Μίαν μείν, ὡς πολλάκις ἔφην, τὴν δοξολογίαν προσφέρομεν
τῷ Δεσπότη Χριστῷ, καὶ τὸν αὐτὸν Θεὸν ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον
20 ὁμολογοῦμεν, τοῦτο γὰρ ἡμᾶς ὁ τῆς ἐνώσεως ἐδίδαξε λόγος, τῶν
δὲ φύσεων τὰς ιδιότητας οὐ παραιτησόμεθα λέγειν. Οὔτε γὰρ ὁ
Θεὸς Λόγος τὴν εἰς σάρκα τροπὴν ἐδέξατο, οὔτε πάλιν ὁ ἄνθρω-
πος ἀπώλεσε μὲν ὃ ἦν, εἰς δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν μετεβλήθη. Οὐκ-
οὖν ἑκατέρας φύσεως τὰ ἴδια λέγοντες, τὸν Δεσπότην προσκυ-
25 νοῦμεν Χριστόν.

Κυρίλλου ἀπολογία.

Ἡμεῖς δέ, ὧ ἴάν, οἱ τὰ ἀμείνω τε καὶ ἀληθέστατα φρονεῖν
εἰωθότες καὶ ἰσχυροτέρων ἐννοιῶν ἀπτόμενοι πρὸς τὴν τοῦ μυστη-
ρίου διασάφισίν τε καὶ εἶδησιν ἀκριβοῦς, καὶ κατὰ γε τὸ τοῖς ἱεροῖς

δόξα; Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐγίνε ἀνθρώπος καὶ μὲ τὴ σάρκα του «μὲ τὴ χάρι του Θεοῦ γεύθηκε τὸ θάνατο γιὰ τὸν κάθε ἕνα»⁶⁷, ὅπως λέγει ὁ μακάριος Παῦλος, ἀφήνοντας κατὰ μέρος τὸν ὄνειδισμό τῆς ταπεινώσεως ἀπὸ αὐτό, προαναγγέλλει τὴν ἀνάστασι, γιὰ τὴν ὁποία ἀριστα ἀναγνωρίζεται ὅτι εἶναι καὶ ζωὴ καὶ ζωοποιὸς ὡς Θεός, καὶ ἔτσι πιστεύεται ἀπὸ μᾶς. Δὲν δόξασε λοιπὸν κανένα ἄλλον, ἀλλὰ τὸν ἑαυτὸ του μᾶλλον, παρουσιάζοντας νικητὴ τοῦ θανάτου τὸ ναὸ πού ἐνώθηκε μαζί του στ' ἀλήθεια. Ὅτι τὸ σῶμα πού ἐνώθηκε μαζί του πιστεύομε ὅτι δὲν εἶναι χωρὶς ψυχὴ καὶ χωρὶς νοῦ, ἀλλὰ καὶ μὲ ψυχὴ καὶ μὲ νοῦ, τὸ ἔχομε πεῖ πολλές φορές.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ 8ος.

Ἄν κάποιος τολμᾷ νὰ λέγει, ὅτι πρέπει ὁ ἀνθρώπος πού ἀναλήφθηκε νὰ προσκυνεῖται μαζί μὲ τὸν Θεὸ Λόγο καὶ νὰ μοιράζεται μαζί του τὴ δόξα καὶ νὰ εἶναι μαζί μ' ἐκεῖνον Θεός, ὡς ἄλλος μαζί μὲ ἄλλον (γιατὶ προστιθέμενο κάθε φορὰ τὸ “Συν” μᾶς ἀναγκάζει νὰ σκεφθοῦμε αὐτό), καὶ δὲν τιμᾷ τὸν Ἐμμανουήλ μὲ κοινὴ προσκύνησι καὶ δὲν ἀποδίδει σ' αὐτὸν κοινὴ ὁμολογία, ἀφοῦ ὁ Λόγος ἐγίνε ἀνθρώπος, αὐτὸς νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Θεοδωρήτου ἀνασκευή.

Ὅπως πολλές φορές εἶπα μία δοξολογία προσφέρομε στὸν Δεσπότη Χριστό, καὶ τὸν ἴδιο τὸν ὁμολογοῦμε ταυτόχρονα Θεὸ καὶ ἀνθρώπο, γιὰ αὐτὸ μᾶς δίδαξε ὁ λόγος τῆς ἐνώσεως, δὲν θὰ παύσομε ὅμως νὰ μλοῦμε γιὰ τὶς ιδιότητες τῶν φύσεων. Γιατὶ οὔτε ὁ Θεὸς Λόγος δέχθηκε τὴν τροπὴ σὲ σάρκα, οὔτε πάλι ὁ ἀνθρώπος ἔχασε αὐτὸ πού ἦταν καὶ μεταβλήθηκε στὴ φύση τοῦ Θεοῦ. Λέγοντας λοιπὸν τὰ ἰδιαίτερα κάθε μᾶς ἀπὸ τὶς δύο φύσεις, προσκυνοῦμε τὸν Δεσπότη Χριστό.

Ἄπολογία Κυρίλλου.

Ἐμεῖς ὅμως, φίλε, πού συνηθίσαμε νὰ πιστεύομε τὰ καλύτερα καὶ τὰ πιὸ ἀληθινὰ καὶ χρησιμοποιοῦμε τὶς λεπτότερες ἔννοιες γιὰ τὴ διασάφηση καὶ τὴν ἀκριβῆ γνώση τοῦ μυστηρίου καὶ σύμφωνα

Γράμμασι δοκοῦν καὶ ταῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ἐπιεικείαις, οὐκ ἄνθρωπον ἀνειληφθαί φαμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου, συνήφθαί τε καὶ κατὰ σχέσιν αὐτῷ τὴν θύραθεν ἐπινοουμένην. Ἄνθρωπον δὲ μᾶλλον αὐτὸν γενέσθαι διοριζόμεθα. Ταύτης τε ἔνεκα τῆς αἰτίας 5 τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων ἐξεστηκέναι φαμὲν τοὺς τολμῶντας λέγειν τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον, χρῆναί τε διαβεβαιουμένους αὐτόν, ὡς ἕτερον ἑτέρῳ συμπροσκυνεῖσθαι δεῖν τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Εἰ γάρ ἐστιν ὁ αὐτός Θεός τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος, προσκυνεῖται μᾶλλον ὡς εἷς προσκυνήσει μᾶ, οὐχὶ συμπροσκυνεῖται καὶ συγ- 10 χρηματίζει Θεός, ἵνα μὴ ἄνθρωπος ἀπλῶς εἶναι πιστεύηται, κοινός τε καὶ καθ' ἡμᾶς ὁ Ἐμμανουήλ, θείας τε δόξης μετεσχηκῶς κατὰ χάριν, ὁμολογῆται δὲ μᾶλλον Θεός ἐν σαρκὶ δι' ἡμᾶς, ἥτοι κατὰ ἀλήθειαν ἄνθρωπον γεγονώς· οὐ μεταστάσει φύσεως τῇ κατὰ ἀλλοίωσιν καὶ τροπὴν, ἀλλ' ἐνώσεως οἰκονομία.

15

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Θ΄.

Εἴ τις φησι τὸν ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν δοξάζεσθαι παρὰ τοῦ Πνεύματος, ὡς ἄλλοτρία δυνάμει τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ χρώμενον καὶ παρ' αὐτοῦ λαβόντα τὸ ἐνεργεῖν δύνασθαι κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων καὶ τὸ πληροῦν εἰς ἀνθρώπους τὰς θεοσημείας, καὶ 20 οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἴδιον αὐτοῦ τὸ Πνεῦμά φησι, δι' οὗ καὶ ἐνήργησε τὰς θεοσημείας, ἀνάθεμα ἔστω.

Θεοδωρήτου ἀνατροπή.

Ἐνταῦθα σαφῶς οὐ τοὺς νῦν εὐσεβοῦντας μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πάλαι γεγενημένους κήρυκας τῆς ἀληθείας καὶ αὐτοὺς τοὺς 25 τῶν θείων Εὐαγγελίων συγγραφέας καὶ τὸν τῶν ἱερῶν ἀποστόλων χορὸν, καὶ πρὸς τούτοις Γαβριὴλ τὸν ἀρχάγγελον ἀναθεματίζειν ἐτόλμησε. Τὸν γὰρ κατὰ σάρκα Χριστὸν ἐκ Πνεύματος ἁγίου γεγενῆσθαι πρῶτος ἐκεῖνος καὶ πρὸ τῆς συλλήψεως ἐκήρυξε, καὶ μετὰ τὴν σύλληψιν τὸν Ἰωσήφ ἐδίδαξε, πρὸς μὲν τὴν Μαρίαν ἐρω- 30 τῶσαν, «Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;», λέγων, «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιά-

μέ τό πνεῦμα τῶν ἱερῶν Γραμμάτων καί τις εὐλογες ἐξηγήσεις τῶν Πατέρων, δέν ὑποστηρίζομε ὅτι ἀνέλαβε ἄνθρωπο ὁ Θεός Λόγος καί ἐνώθηκε μαζί του μέ τή σχέση ὅπως τήν ἐννοοῦν οἱ ἔξω ἀπό τήν πίστη, ἀλλά προσδιορίζομε ὅτι αὐτός ἐγινε ἄνθρωπος. Λόγω αὐτῆς τῆς αἰτίας λέμε ὅτι ἀπομακρύνονται ἀπό τὰ δόγματα τῆς ὀρθῆς πίστεως ὅσοι τολμοῦν νά μλοῦν γιά ἄνθρωπο πού ἔχει ἀναληφθεῖ, καί μᾶς διαβεβαιώνουν ὅτι πρέπει νά συμπροσκυνεῖται σάν ἕνας ἄλλος δίπλα στόν ἄλλο Υἱό τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ἂν εἶναι ὁ ἴδιος Θεός συνάμα καί ἄνθρωπος, προσκυνεῖται μᾶλλον ὡς ἕνας μέ μία προσκύνηση, δέν συμπροσκυνεῖται, καί συγχρηματίζει Θεός, γιά νά μὴν πιστεύεται ὅτι εἶναι ἀπλῶς ἄνθρωπος κοινός καί ὅμοιος μ' ἐμᾶς ὁ Ἐμμανουήλ καί ὅτι ἔχει γίνει κατὰ χάρη μέτοχος τῆς θείας δόξας, ἀλλά νά ὁμολογεῖται Θεός ἔνσαρκος γιά μᾶς, ἦτοι πού ἐγινε ἄνθρωπος σ' ἀλήθεια· ὄχι μέ μεταβολή τῆς φύσης του ἀπό ἀλλοίωση καί τροπή, ἀλλά μέ κατ' οἰκονομία ἔνωση.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ 9ος.

Ἄν κάποιος λέγει, ὅτι ὁ ἕνας Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός δοξάζεται ἀπό τό Πνεῦμα χρησιμοποιοῦντας ξένη ὡς δική του δύναμη, καί παίρνει ἀπό αὐτό τή δύναμη νά ἐνεργεῖ ἐναντίον τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων καί νά ἐκτελεῖ τὰ θαυμαστά ἔργα στοὺς ἀνθρώπους, καί δέν λέγει μᾶλλον ὅτι τό Πνεῦμα εἶναι δικό του, διὰ τοῦ ὁποίου πραγματοποίησε τὰ θαύματα, νά εἶναι ἀναθεματισμένος.

Θεοδωρήτου ἀνασκευή.

Ἐδῶ μέ σαφήνεια τόλμησε ν' ἀναθεματίσει ὄχι μόνο τοὺς εὐσεβεῖς, ἀλλά καί τοὺς παλαιούς κήρυκες τῆς ἀλήθειας, ἀκόμα καί τοὺς ἴδιους τοὺς συγγραφεῖς τῶν θείων Εὐαγγελίων καί τό χορὸ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων, καί ἐκτός ἀπὸ αὐτοὺς καί τὸν ἀρχάγγελο Γαβριήλ. Γιατί, τό ὅτι ὁ ἔνσαρκος Χριστός γεννήθηκε ἀπὸ τό ἅγιο Πνεῦμα, πρῶτος ἐκεῖνος τό κήρυξε καί πρὶν ἀπὸ τή σύλληψή του, καί πληροφορήσε τὸν Ἰωσήφ μετὰ τή σύλληψη. Στὴ Μαρία πού τὸν ρωτοῦσε, «Πῶς θὰ μοῦ γίνει αὐτό, ἀφοῦ δέν γνωρίζω ἄνδρα;», εἶπε· «Πνεῦμα ἅγιο θὰ ρθεῖ σ' ἐσένα καί θὰ σ' ἐπισκιάσει δύναμη τοῦ Ὑψίστου·

σει σοι· διὸ καὶ τὸ γενώμενον ἅγιον, κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ», πρὸς δὲ τὸν Ἰωσήφ· «Μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθέν, ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου». Καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς «Μνηστευθείσης δέ», φησί, «τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαριὰς τῷ Ἰωσήφ, εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου». Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος εἰσελθὼν εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων καὶ λαβὼν τὸν προφήτην Ἡσαΐαν καὶ ἀναγνούς τὸ χωρίον, ἐν ᾧ λέγει, «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με», καὶ τὰ ἐξῆς, ἐπήγαγε· «Σήμερον ἐπληρώθη ἡ Γραφή αὕτη ἐν τοῖς ὠσὶν ὑμῶν».

10 Τοῦτο δὲ καὶ ὁ μακάριος Πέτρος διαλεγόμενος πρὸς Ἰουδαίους ἔφη· «Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὃν ἔχρισεν ὁ Θεὸς τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ». Καὶ Ἡσαΐας δὲ πρὸ πολλῶν γενεῶν τοιαῦτα προεθέσπισεν· «Ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναθήσεται, καὶ ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ,

15 πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλήs καὶ ἰσχύs, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, καὶ πνεῦμα φόβου Θεοῦ ἐμπλήσει αὐτόν». Καὶ πάλιν· «Ἴδού ὁ παῖς μου, ὃν ἠρετισάμην, ὁ ἀγαπητός μου, εἰς ὃν ἠυδόκησεν ἡ ψυχὴ μου· θήσω τὸ Πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν· κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἐξοίσει». Ταύτην δὲ τὴν μαρτυρίαν καὶ ὁ εὐαγγελισ-

20 τῆς ἐν οἰκείοις συγγράμμασι τέθεικε. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἔφη· «Εἰ δὲ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαμόνια, ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἄρα ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ». Καὶ ὁ Ἰωάννης· «Ὁ ἀποστείλας με», φησί, «βαπτίζειν ἐν ὕδατι, αὐτός μοι εἶπεν· Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον καὶ

25 μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ».

Οὐ τοίνυν προφήτας μόνον καὶ ἀποστόλους, οὐδὲ Γαβριὴλ τὸν ἀρχάγγελον ἀνεθεμάτισε μόνον ὁ ἀκριδῆς τῶν θείων δογμάτων ἐξεταστής, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτόν τὸν Σωτῆρα τῶν ὅλων τὴν βλασφημίαν ἐξέτεινεν. Ἐδείξαμεν γὰρ καὶ αὐτόν τὸν Κύριον, νῦν μὲν

30 τοῖς Ἰουδαίοις μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ, «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με», φήσαντα, «Σήμερον ἡ Γραφή αὕτη ἐπληρώθη ἐν τοῖς ὠσὶν ὑμῶν», νῦν δὲ πρὸς τοὺς εἰπόντας, ἐν Βεελζεβούλ

68. Λουκᾶ 1, 34-35.

71. Λουκᾶ 4, 17-21.

69. Ματθ. 1, 20.

72. Πράξ. 10, 38.

70. Ματθ. 1, 18.

73. Ἦσ. 11, 1-2.

γι'αὐτὸ καὶ τὸ ἅγιον παιδί πού θά γεννηθεῖ θά ὀνομασθεῖ Υἱὸς Θεοῦ»⁶⁸. Ἐνῶ στὸν Ἰωσήφ λέγει· «Μὴ φοβηθεῖς νὰ πάρεις τὴ γυναῖκα σου Μαρία στὸ σπίτι σου, γιὰ τὸ παιδί πού κυφορεῖ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα»⁶⁹. Καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει· «Ὅταν μνηστεύθηκε ἡ μητέρα τοῦ Μαρία μὲ τὸν Ἰωσέφ, βρέθηκε νὰ κυφορεῖ ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα»⁷⁰. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ὅταν μπῆκε στὴ συναγωγή τῶν Ἰουδαίων πῆρε τὸν προφήτη Ἡσαΐα καὶ διάβασε τὸ χωρίο πού λέγει· «Πνεῦμα Κυρίου ὑπάρχει ἐπάνω μου μὲ τὸ ὅποιο μὲ ἔχρισε», καὶ τὰ ἐξῆς, πρόσθεσε· «Σήμερα ἐκπληρώθηκε αὐτὴ ἡ γραφή πού ἀκούσατε»⁷¹. Καὶ ὁ μακάριος Πέτρος αὐτὸ εἶπε μιλώντας πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· «Τὸν Ἰησοῦ ἀπὸ τὴ Ναζαρέτ πού ἔχρισε ὁ Θεὸς μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα»⁷². Καὶ ὁ Ἡσαΐας πρὶν ἀπὸ πολλὰς γενεὰς προφήτεψε τὰ ἐξῆς· «Θὰ βγεῖ βλαστὸς ἀπὸ τὴ ρίζα τοῦ Ἰεσσαὶ καὶ θὰ ὑψωθεῖ ἄνθος ἀπὸ τὸ βλαστὸ καὶ θ' ἀναπαυθεῖ ἐπάνω του τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, πνεῦμα σοφίας, πνεῦμα σύνεσης, πνεῦμα βουλήσ καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσης καὶ εὐσέβειας, καὶ πνεῦμα φόβου Θεοῦ θὰ τὸν γεμίσει»⁷³. Καὶ ἄλλοῦ· «Νά, ὁ υἱὸς μου ὁ ἐκλεκτός, ὁ ἀγαπητός μου, ἡ εὐαρέσκεια τῆς ψυχῆς μου· θὰ δώσω τὸ Πνεῦμα μου σ' αὐτόν, καὶ θὰ προσφέρει τὴ γνώση στὰ ἔθνη»⁷⁴. Αὐτὴ τὴ μαρτυρία συμπεριέλαβε καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς στὰ γραπτὰ του. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος λέγει στὰ Εὐαγγέλια πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· «Ἄν ὅμως βγάλω τὰ δαιμόνια μὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἔφτασε σ' ἐσᾶς ἐπομένως ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ»⁷⁵. Καὶ ὁ Ἰωάννης λέγει· «Αὐτὸς πού μ' ἔστειλε νὰ βαπτίζω μὲ τὸ νερό, αὐτὸς μου εἶπε «Σ' ὅποιον δεῖς νὰ κατεβαίνει τὸ Πνεῦμα καὶ νὰ μένει ἐπάνω του, αὐτὸς εἶναι πού βαπτίζει μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα»⁷⁶.

Δὲν ἀναθεμάτισε λοιπὸν μόνο τοὺς προφῆτες καὶ τοὺς ἀποστόλους, οὔτε τὸ Γαβριὴλ τὸν ἀρχάγγελο ὁ αὐστηρὸς ἐξηγητὴς τῶν θείων δογμάτων, ἀλλὰ ἐπεξέτεινε τὴ βλασφημία καὶ στὸν ἴδιο τὸν Σωτήρα τῶν ὅλων. Γιατὶ δείξαμε ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, ἄλλοτε λέγει στοὺς Ἰουδαίους μετὰ τὴν ἀνάγνωση τοῦ χωρίου, «Πνεῦμα Κυρίου ὑπάρχει ἐπάνω μου καὶ αὐτὸ μὲ ἔχρισε», «Σήμερα ἐκπληρώθηκε ἡ Γραφή αὐτὴ πού ἀκούσατε», καὶ ἄλλοτε σ' ἐκείνους πού εἶπαν ὅτι στὸ

74. Ἠσ. 42, 1.

75. Λουκᾶ 11, 20.

76. Ἰω. 1, 33.

αὐτὸν ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια, εἰρηκότα ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλειν τοὺς δαίμονας. Διαπλασθῆναι δὲ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ χρισθῆναι οὐ τὸν Θεὸν Λόγον φαμέν, τὸν τῷ Πατρὶ ὁμοούσιον καὶ συναῖδιον, ἀλλὰ τὴν ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ὑπ' αὐτοῦ
 5 ληφθεῖσαν ἀνθρωπεῖαν φύσιν. Ἴδιον δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, εἰ μὲν ὡς ὁμοφυῆς καὶ ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον ἔφη, συνομολογήσομεν καὶ ὡς εὐσεβῆ δεξόμεθα τὴν φωνήν. Εἰ δ' ὡς ἐξ Υἱοῦ ἢ δι' Υἱοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχον, ὡς βλάσφημον τοῦτο καὶ ὡς δυσσεβὲς ἀπορρίψομεν. Πιστεύομεν γὰρ τῷ Κυρίῳ λέγοντι· «Τὸ Πνεῦμα, ὃ
 10 ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται»· καὶ τῷ θειοτάτῳ δὲ Παύλῳ ὁμοίως φάσκοντι· «Ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ».

Κυρίλλου ἀπολογία.

Φθάσας ἔφην, ὅτι τοῖς Νεστορίου βατταρισμοῖς, ἤγουν δυσ-
 15 φημίας, καὶ ταῖς ἄγαν ἀτημελῶς εἰρημέναις ἢ τῶν κεφαλαίων μάχεται δύνამις. Ἐκεῖνο γὰρ λέγοντος περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος Τοῦτο δὴ τὸ τηλικαύτην τῷ Χριστῷ χαρισάμενον δόξαν, τὸ δαίμοσιν αὐτὸν φοβερὸν ἐργασάμενον, τὸ τὴν ἀνάληψιν αὐτῷ τὴν εἰς οὐρανοὺς χαρισάμενον καὶ ὡσπερεὶ τινος τῶν καθ' ἡμᾶς
 20 ἀνθρώπου κοινοῦ τὰ τοιάδε πεφλυναρηκότος, γέγονεν ἀναγκαίως ὁ ἀναθεματισμὸς, οὐ κατὰ γε τῶν λεγόντων δεδοξάσθαι παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸν Ἰησοῦν, τούτέστιν ἐνανθρωπήσαντα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, κατ' ἐκείνων δὲ μᾶλλον, οἳ καὶ ἀναίδην αὐτὸν ὡς ἀλλοτρία δυνάμει τῇ διὰ τοῦ Πνεύματος κεχρησθῆναι φασι. Με-
 25 μνήμεθα δὴ εἰπόντος σαφῶς περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος «Ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει». Ἴσμεν τε πρὸς τούτῳ τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργείᾳ τὰς πονηράς τε καὶ ἀκαθάρτους δυνάμεις συντρίβοντα, ἀλλ' οὐχ οὕτω φαμέν αὐτόν, καθάπερ ἀμέλει καὶ τῶν ἁγίων ἕκαστον, ὡς ἀλλοτρία δυνάμει κεχρησθῆναι τῇ διὰ τοῦ Πνεύματος
 30 ἦν γὰρ καὶ ἔστιν αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα, καθάπερ ἀμέλει καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ ταῦτα ἡμῖν εὖ μάλα σαφηνιεῖ γεγραφῶς ὁ θεσπέσιος Παῦλος «Οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται· ὑμεῖς δὲ

ὄνομα τοῦ Βεελζεβούλ θγάζει τὰ δαιμόνια, εἶπε ὅτι μὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ θγάζει τὰ δαιμόνια. Δὲν λέμε ὅμως ὅτι διαπλάσθηκε ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ὁ Θεὸς Λόγος, ὁ ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα καὶ συναιώνιος, ἀλλὰ ἡ ἀνθρώπινη φύση πού ἔλαβε τὶς ἔσχατες ἡμέρες. Τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ ἂν εἶπε ὅτι εἶναι δικό του ὡς ὁμοφυῆς καὶ ἐκπορευόμενο ἀπὸ τὸν Πατέρα, θὰ συμφωνήσομε καὶ θὰ δεχθοῦμε τὸ λόγο ὡς ἀληθινό, ἂν ὅμως λέγει ὅτι ἔχει τὴν ὑπαρξή του ἀπὸ τὸν Υἱὸ ἢ μέσω τοῦ Υἱοῦ, θ' ἀπορρίψομε τὴ γνώμη ὡς βλάσφημη καὶ δυσσεβῆ. Γιατὶ πιστεύομε στὸν Κύριο πού λέγει· «Τὸ Πνεῦμα, τὸ ὁποῖο ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα»⁷⁷, καὶ στὸν θειότατο Παῦλο πού λέγει ὁμοια, «Ἐμεῖς ὅμως δὲν ἔλάβομε τὸ Πνεῦμα τοῦ κόσμου, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα πού προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεό»⁷⁸.

Ἐπολογία Κυρίλλου.

Εἶπα προηγουμένως, ὅτι τὸ νόημα τῶν κεφαλαίων μάχεται τὰ τραυλίσματα, ἧτοι τὶς βλασφημίες τοῦ Νεστορίου καὶ τὰ τόσο ἐπιπόλαια λεγόμενά του. Γιατὶ, τὴ στιγμή πού ἐκεῖνος λέγει γιὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, “Αὐτὸ λοιπὸν πού χάρισε στὸν Χριστὸ τόσο μεγάλη δόξα καὶ τὸν ἔκανε φοβερὸ στοὺς δαίμονες, πού τοῦ χάρισε τὴν ἀνάληψή του στοὺς οὐρανοὺς” καὶ ἔχει διατυπώσει αὐτὲς τὶς φλυαρίες σὰ νὰ πρόκειται γιὰ κάποιον σὰν κι ἐμᾶς κοινὸ ἄνθρωπο, ἄρα ὁ ἀναθεματισμὸς ἔγινε ἀναγκαῖα· ὄχι βέβαια ἐναντίον ἐκείνων πού λένε ὅτι ὁ Ἰησοῦς δοξάσθηκε ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, δηλαδή ὅταν ἐνανθρώπησε ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἐναντίον μᾶλλον ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι χωρὶς ντροπὴ λένε ὅτι χρησιμοποίησε τὴ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος σὰν νὰ ἦταν ξένη σ' αὐτόν. Θυμόμαστε ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶπε μὲ σαφήνεια γιὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα· «Ἐκεῖνος (ὁ Παράκλητος) θὰ μὲ δοξάσει»⁷⁹. Γνωρίζομε ἐπίσης ὅτι μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος συνέτριβε τὶς πονηρὲς καὶ ἀκάθαρτες δυνάμεις, ἀλλὰ δὲν λέμε ὅτι αὐτὸς χρησιμοποίησε τὴ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔτσι, ὅπως καθέννας ἀπὸ τοὺς ἁγίους, σὰν νὰ ἦταν ξένη σ' αὐτόν. Γιατὶ τὸ Πνεῦμα ἦταν καὶ εἶναι δικό του, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τοῦ Πατέρα. Αὐτὸ θὰ τὸ διασαφηνίσει ἄριστα ὁ θεσπέσιος Παῦλος, πού ἔχει γράψει· «Ἐκεῖνοι πού ζοῦν σαρκικά, δὲν μποροῦν νὰ γίνουν ἀρεστοὶ στὸν

οὐκ ἔστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν Πνεύματι, εἶπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ». Ἐκπορεύεται μὲν γὰρ ὡς ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατὰ τὴν τοῦ Σωτήρος φωνήν, ἀλλ' οὐκ ἀλλότριόν ἐστι τοῦ
 5 Υἱοῦ· πάντα γὰρ ἔχει μετὰ τοῦ Πατρὸς· καὶ τοῦτο αὐτὸς ἐδίδαξεν εἰπὼν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος «Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ ἐμά ἐστι. Διὰ τοῦτο εἶπον ὑμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν».

Οὐκοῦν ἐδόξασε μὲν τὸν Ἰησοῦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐνεργού-
 10 γον τὰ παράδοξα, πλὴν ὡς Πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀλλοτρία δύναμις καὶ κρείττων αὐτοῦ, καθὼ νοεῖται Θεός. Οὐκ ἐδυσφημήσαμεν τοίνυν εἰς ἁγίους ἀγγέλους, οὔτε μὴν εἰς προφήτας, καθὰ τετόλμηκεν εἰπεῖν ὁ μόνον εἰδῶς τὸ κατηγορεῖν. Ἐπεὶ δέ ἐστι σκοπὸς αὐτῶ τε καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν τὸ διαιρεῖν εἰς δύο Χριστοὺς
 15 τὸν ἕνα, καὶ τὸν μὲν δοξαζόμενόν τε καὶ ἐνεργούμενον, τὸν δὲ δοξάζοντά τε καὶ ἐνεργοῦντα λέγειν, κατασκώπτουσιν ἀσυνέτως πάντα λόγον εὐσεβῆ, καὶ τῆς τοιαύτης αὐτοῦς ἀφιστῶντος κακοδοξίας. Καὶ γοῦν περὶ τοῦ μακαρίου Γαβριὴλ τὸν λόγον ποιούμενος ὁ φιλαίτιος οὕτως· Τὸν γὰρ κατὰ σάρκα, φησί, Χριστὸν ἐκ
 20 Πνεύματος ἁγίου γεγεννησθαι, πρῶτος ἐκεῖνος καὶ πρὸ τῆς διαπλάσεως ἐκήρυξεν.

Ἄλλος οὖν ἄρα ἐστὶ Χριστὸς ὁ κατὰ σάρκα, καὶ ἕτερος ἰδικῶς Χριστὸς δὴ πάλιν ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος. Ποῦ τοιγαροῦν ἡ ἔνωσις, καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν ὄφελος, εἰ δύο Χριστοί, καὶ ἰδικῶς καὶ
 25 ἀνὰ μέρος ἕκαστος νοεῖται καὶ λέγεται; Οὐκοῦν, κἂν τὸ τῆς εὐσεβείας προσωπεῖον ἑαυτοῖς περιπλάττοντες ἕνα Χριστὸν λέγωσι, δύο φρονούντες κατὰ ἀλήθειαν, ἀκουέτωσαν παρ' ἡμῶν «Ἔως πότε χωλιανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰνύαις ὑμῶν;». Ὁρθοδοπεῖν γὰρ ἄμεινον, πίστιν ἔχοντας τὴν ἀβέβηλον καὶ ἐρηρεισμένην, καὶ
 30 οὐκ ἀσυνέτοις σκάζουσιν λογιμοῖς.

Θεό· ἐσεῖς ὅμως δὲν ζεῖτε σαρκικὰ, ἀλλὰ ὅπως θέλει τὸ Πνεῦμα, ἂν βέβαια τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ μέσα σας. "Ἄν ὅμως κάποιος δὲν ἔχει Πνεῦμα Χριστοῦ, αὐτὸς δὲν ἀνήκει στὸν Χριστό»⁸⁰. Γιατὶ ἐκπορεύεται βέβαια ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα τὸ ἅγιο Πνεῦμα, σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τοῦ Σωτήρα⁸¹, ἀλλὰ δὲν εἶναι ξένο ἀπὸ τὸν Υἱό. Γιατὶ ὅλα τὰ ἔχει κοινὰ μὲ τὸν Πατέρα. Κι αὐτὸ τὸ δίδαξε ὁ ἴδιος λέγοντας γιὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα: «Ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατέρας εἶναι δικὰ μου. Γι' αὐτὸ σᾶς εἶπα, ὅτι θὰ λάβει ἀπὸ τὸ δικό μου καὶ θὰ σᾶς τὸ ἀναγγεῖλει»⁸².

Δόξασε λοιπὸν τὸν Ἰησοῦ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἐνεργώντας τὰ παράδοξα, πλὴν ὅμως σὰν Πνεῦμα δικό του, καὶ ὄχι σὰν ξένη δύναμη καὶ ἀνώτερη ἀπὸ αὐτόν, ἀφοῦ νοεῖται Θεός. Δὲν βλασφημήσαμε λοιπὸν στοὺς ἀγίους ἀγγέλους, οὔτε βέβαια στοὺς προφήτες, ὅπως εἶχε τὸ θράσος νὰ πεῖ αὐτὸς πὺ μόνον νὰ κατηγορεῖ ξέρε. Ἐπειδὴ ὅμως σκοπὸς δικός του καὶ τῶν δικῶν του εἶναι νὰ διαιροῦν σὲ δύο τὸν ἕνα Χριστό, καὶ λένε ὅτι ὁ ἕνας δοξάζεται καὶ δέχεται τὴν ἐνέργεια, καὶ ὁ ἄλλος δοξάζει καὶ παρέχει τὴν ἐνέργεια, περιγελοῦν ἀπερίσκεπτα κάθε εὐσεβῆ λόγο, πὺ θέλει νὰ τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ αὐτὴ τους τὴν κακοδοξία. Καὶ γιὰ τὸν μακάριο Γαβριὴλ μιλώντας αὐτὸς ἐδῶ ὁ φίλος τῆς κατηγορίας, λέγει: "Γιὰ τὸν Χριστό πὺ γεννήθηκε κατὰ σὰρκα ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, πρῶτος τὸ ἐκήρυξε ἐκεῖνος ἀκόμα καὶ πρὶν ἀπὸ διάπλασή του".

"Ἄρα λοιπὸν ἄλλος εἶναι ὁ ἑνσαρκος Χριστός, καὶ ἄλλος πάλι χωριστὰ Χριστός ὁ Λόγος πὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἡ ἔνωση καὶ ποιά ἡ ὠφέλεια ἀπὸ αὐτό, ἂν ὑπάρχουν δύο Χριστοὶ καὶ ὁ καθένας νοεῖται καὶ λέγεται χωριστὰ καὶ ἰδιαιτέρα; Κι ἂν λοιπὸν περιβάλλοντας περίτεχνα τὸν ἑαυτό τους μὲ τὸ προσωπεῖο τῆς εὐσέβειας μιλοῦν γιὰ ἕνα Χριστό, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα πιστεύουν δύο, ἃς ἀκούσουν ἀπὸ μᾶς: «Μέχρι πότε θὰ κουτσαίνετε καὶ μὲ τὰ δύο σας πόδια;»⁸³. Εἶναι καλύτερα νὰ βαδίζετε σωστά, ἔχοντας πίστη γνήσια καὶ σταθερή, καὶ ὄχι νὰ κουτσαίνετε μὲ ἀλόγιστους λογισμούς.

82. Ἰω. 16, 15.

83. Γ Βασ. 18, 21.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Γ'.

Ἀρχιερέα καὶ ἀπόστολον τῆς ὁμολογίας ἡμῶν γεγενῆσθαι Χριστὸν ἢ θεία λέγει Γραφή, προσκεκομικέναι δὲ ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς ὁσμὴν εὐωδίας τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Εἴ τις τοίνυν ἀρχιερέα 5 καὶ ἀπόστολον ἡμῶν γεγενῆσθαι φησιν οὐκ αὐτὸν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ὅτε γέγονε σὰρξ καὶ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς ἕτερον παρ' αὐτὸν ἰδικῶς ἄνθρωπον ἐκ γυναικός ἢ εἴ τις λέγει ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσενεγκεῖν αὐτὸν τὴν προσφορὰν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ὑπὲρ μόνων ἡμῶν (οὐ γὰρ ἂν ἐδεήθη προσφορᾶς ὃ μὴ 10 εἰδὼς ἁμαρτίαν), ἀνάθεμα ἔστω.

Θεοδωρήτου ἀνατροπή.

Οὐκ εἰς σαρκὸς φύσιν ἢ ἄτρεπτος ἐτράπη φύσις, ἀλλ' ἀνθρω-
 πείαν ἀνέλαβε φύσιν, καὶ ταύτην ὑπὲρ τοὺς κοινούς ἀρχιερέας
 κατέστησεν, ὡς ὁ μακάριος Παῦλος διδάσκει, λέγων· «Πᾶς γὰρ
 ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίστα-
 15 ται τὰ πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα προσφέρῃ δῶρά τε καὶ θυσίας ὑπὲρ
 ἁμαρτιῶν, μετριοπαθεῖν δυνάμενος τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ πλανω-
 μένοις ἐπεὶ καὶ αὐτὸς περίκειται ἀσθένειαν καὶ δι' αὐτὴν ὀφείλει
 καθὼς περὶ τοῦ λαοῦ, οὕτω καὶ περὶ αὐτοῦ προσφέρειν περὶ
 ἁμαρτιῶν». Καὶ μετ' ὀλίγα, τοῦτο ἐρμηνεύων, φησί· «Καθάπερ καὶ
 20 Ἀαρών, οὕτω καὶ ὁ Χριστός». Εἶτα δεικνύς τὴν τῆς ἀναληφθεί-
 σης φύσεως ἀσθένειαν, φησὶν· «Ὅς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς
 αὐτοῦ, δεήσεις τε καὶ ἰκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν
 ἐκ θανάτου μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων προσενέγκας, καὶ
 εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας. Καίπερ ὢν Υἱός, ἔμαθεν ἀφ' ὧν
 25 ἔπαθε τὴν ὑπακοήν, καὶ τελειωθείς ἐγένετο πᾶσι τοῖς ὑπακούου-
 σιν αὐτῷ αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου, προσαγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ
 ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ».

Τίς τοίνυν ὁ πόνος ἀρετῆς τελειωθείς καὶ μὴ φύσει τέλειος
 ὑπάρχων; Τίς ὁ πείρα μαθῶν τὴν ὑπακοήν, καὶ ταύτην ἀγνοῶν

84. Ἐβρ. 3, 1

85. Ἐφ. 5, 2.

86. Γαλ. 4, 4.

87. Β' Κορ. 5, 21.

88. Ἐβρ. 5, 1-3.

89. Ὁπ. π. 4-5.

90. Ἐβρ. 5, 7-10.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ 10ος.

Ἡ ἅγια Γραφή λέγει, ὅτι ὁ Χριστὸς ἔγινε ἀρχιερέας καὶ ἀπόστολος τῆς πίστεώς μας⁸⁴, καὶ πρόσφερε τὸν ἑαυτό του γιὰ τὴ σωτηρία μας σὰν εὐωδία εὐχάριστη στὸν Θεὸ καὶ Πατέρα⁸⁵. Ἄν κάποιος λοιπὸν λέγει, ὅτι ἔγινε ἀρχιερέας καὶ ἀπόστολος ὄχι αὐτὸς ὁ Λόγος ποῦ προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα ὅταν ἔγινε σάρκα καὶ ἄνθρωπος σὰν ἐμᾶς, ἀλλὰ σὰν ἓνας ἄλλος ἀπὸ αὐτὸν καὶ ξεχωριστὸς ἄνθρωπος ποῦ προῆλθε ἀπὸ γυναῖκα⁸⁶, ἢ ἂν κάποιος λέγει ὅτι πρόσφερε τὴν προσφορὰ ὑπὲρ τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ ὄχι μᾶλλον μόνο γιὰ μᾶς (γιατὶ δὲν θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ χρειασθεῖ προσφορὰ αὐτὸς ποῦ δὲν γνώρισε ἁμαρτία⁸⁷), αὐτὸς νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἐνασκευὴ Θεοδώρητου.

Δὲν μεταβλήθηκε στὴ φύση τῆς σάρκας ἢ ἀμετάβλητη φύση, ἀλλὰ ἀνέλαβε τὴ φύση τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἔθεσε πάνω ἀπὸ τοὺς κοινούς ἀρχιερεῖς, ὅπως διδάσκει ὁ μακάριος Παῦλος λέγοντας: «Κάθε ἀρχιερέας ποῦ λαμβάνεται ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἐγκαθίσταται γιὰ νὰ ἀσκῆ τὸ ἔργο του πρὸς τὸν Θεὸ γιὰ χάρη τῶν ἀνθρώπων, γιὰ νὰ προσφέρει δῶρα καὶ θυσίες πρὸς συγχώρηση ἁμαρτιῶν, ποῦ μπορεῖ νὰ δείξει μετριοπάθεια σὲ ὅσους βρισκονται σὲ ἄγνοια καὶ πλάνη. Γιατὶ κι αὐτὸς ἔχει ἀδυναμία, καὶ γιὰ τὴν ἀδυναμία του αὐτὴ ὀφείλει νὰ κάνει προσφορὰ ὅπως γιὰ χάρη τοῦ λαοῦ, ἔτσι καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του γιὰ τὶς ἁμαρτίες»⁸⁸. Καὶ ἔπειτα ἀπὸ λίγα ἐρμηνεύοντας αὐτό, λέγει: «Ὅπως καὶ ὁ Ἄαρών, ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς»⁸⁹. Στὴ συνέχεια, δείχνοντας τὴν ἀδυναμία τῆς φύσης ποῦ ἔλαβε, λέγει: «Αὐτὸς τὶς ἡμέρες τῆς ἔνσαρκης παρουσίας του προσφέροντας σ' ἐκεῖνον ποῦ μποροῦσε νὰ τὸν σώσει ἀπὸ τὸ θάνατο δεήσεις καὶ ἱκεσίες μὲ δυνατὴ κραυγὴ καὶ δάκρυα, εἰσακούσθηκε ἐξαιτίας τῆς εὐσέβειάς του. Ἄν καὶ ἦταν Υἱός, ἔμαθε ἀπὸ τὰ παθήματά του τὴν ὑπακοή. Καὶ ὅταν ἔγινε τέλειος, ἔγινε αἴτιος αἰώνιας σωτηρίας σὲ ὅσους τὸν ἄκουσαν, καὶ ὀνομάσθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ ἀρχιερέας κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ»⁹⁰.

Ποιὸς εἶναι λοιπὸν αὐτὸς ποῦ ἔγινε τέλειος μὲ κόπους ἀρετῆς, ἐνῶ δὲν ἦταν τέλειος κατὰ τὴ φύση; Ποιὸς ἔμαθε ἀπὸ πείρα τὴν

πρὸ τῆς πείρας; Τίς ὁ εὐλαβεία συμβιώσας καὶ μετὰ κραυγῆς
 ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων τὰς ἱκετείας προσενεγκών, καὶ σώζειν
 ἑαυτὸν οὐ δυνάμενος, ἀλλὰ τὸν δυνάμενον σώζειν παρακαλῶν
 καὶ τοῦ θανάτου τὴν ἀπαλλαγὴν αἰτῶν; Οὐχ ὁ Θεὸς Λόγος, ὁ
 5 ἀπαθής, ὁ ἀθάνατος, ὁ ἀσώματος, οὗ ἡ μνήμη, κατὰ τὸν προφή-
 την, εὐφροσύνη καὶ δακρύων ἀπαλλαγὴ· αὐτὸς γὰρ ἀφεῖλε πᾶν
 δάκρυον ἀπὸ προσώπου παντός καὶ πάλιν ὁ προφήτης «Ἐμνή-
 σθην», φησί, «τοῦ Θεοῦ, καὶ ηὐφράνθην»· ὁ στεφανῶν τοὺς εὐλα-
 βεία συζῶντας ὁ πάντα γινώσκων πρὶν γενέσεως αὐτῶν, ὁ πάντα
 10 ἔχων τὰ τοῦ Πατρὸς καὶ εἰκῶν ὑπάρχων ἀπαράλλακτος τοῦ
 Πατρὸς, ὁ ἐν ἑαυτῷ δεικνύς τὸν Πατέρα, ἀλλὰ τὸ ἐκ σπέρματος
 Δαυὶδ ληφθὲν ὑπ' αὐτοῦ, τὸ θνητόν, τὸ παθητόν, τὸ δεδιὸς τὸν
 θάνατον, εἰ καὶ αὐτὸ μετὰ ταῦτα κατέλυσε τοῦ θανάτου τὸ κρά-
 τος, διὰ τὴν πρὸς τὸν ἀναλαβόντα Θεὸν ἔνωσιν, τὸ διὰ πάσης
 15 ὁδεῦσαν δικαιοσύνης καὶ πρὸς τὸν Ἰωάννην φῆσαν «Ἄφες ἄρτι
 οὕτω γὰρ πρόπον ἐστὶ πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην»· τοῦτο τῆς
 ἀρχιερωσύνης τὴν προσηγορίαν ἔλαβε κατὰ τὴν τάξιν Μελχι-
 σεδέκ· αὐτὸ γὰρ περιέκειτο τῆς φύσεως ἀσθένειαν, καὶ οὐχ ὁ
 πάντα δυνάμενος Θεὸς Λόγος. Διὸ καὶ πρὸ βραχέων ὁ μακάριος
 20 ἔφη Παῦλος «Οὐ γὰρ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθῆ-
 σαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπειραμένον δὲ κατὰ πάντα καὶ καθ'
 ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας». Ἐν πείρᾳ δὲ γέγονε τῶν ἡμετέρων
 παθημάτων ἄνευ ἁμαρτίας ἢ ἐξ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ληφθεῖσα φύσις,
 οὐχ ὁ ταύτην λαβὼν τῆς ἡμετέρας ἔνεκα σωτηρίας. Καὶ ἐν ἀρχῇ
 25 δὲ τοῦ κεφαλαίου τούτου τοιαῦτὰ πού διδάσκει· «Κατανοήσατε»,
 λέγων, «τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰη-
 σοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν, ὡς καὶ Μωϋσῆς ἐν ὄλῳ τῷ
 οἴκῳ αὐτοῦ». Ποίημα δὲ οὐκ ἂν τις εἴποι τὴν ὀρθοδοξίαν προ-
 σθεύων, τὸν ἄκτιστον καὶ ἀποίητον καὶ τῷ Πατρὶ συναῖδιον Θεὸν
 30 Λόγον, ἀλλὰ τὸν ἐκ σπέρματος Δαυὶδ, ὃς πάσης ἁμαρτίας ὑπάρ-
 χων ἐλεύθερος, ἀρχιερεὺς ἡμῶν καὶ ἱερεῖον ἐγένετο, αὐτὸς ἑαυτὸν

91. Ἦσ. 25, 8.

94. Κολ. 1, 15.

97. Ματθ. 3, 15.

92. Ψαλμ. 76, 4.

95. Ἰω. 14, 7-11

98. Ἐβρ. 4, 15.

93. Ἰω. 16, 15.

96. Ἐβρ. 2, 14.

99. Ἐβρ. 3, 1-2.

ὕπακοή καὶ αὐτὴν τὴν ἀγνοοῦσε πρὶν ἀπὸ τὴν πείρα; Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔζησε μὲ εὐλάβεια καὶ μὲ δυνατὴ κραυγὴ καὶ δάκρυα πρόσφερε τὶς παρακλήσεις του καὶ μὴν μπορῶντας νὰ σώσει τὸν ἑαυτό του, παρακαλοῦσε αὐτὸν ποὺ μποροῦσε νὰ τὸν σώσει καὶ ζητοῦσε τὴν ἀπαλλαγὴ του ἀπὸ τὸ θάνατο; Δὲν εἶναι ὁ Θεὸς Λόγος ὁ ἀπαθής, ὁ ἀθάνατος, ὁ ἀσώματος, τοῦ ὁποῖου ἡ μνήμη, σύμφωνα μὲ τὸν προφήτη, εἶναι χαρὰ καὶ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ δάκρυα; Γιατὶ «αὐτὸς ἀφαίρεσε κάθε δάκρυ ἀπὸ τὸ πρόσωπο κάθε ἀνθρώπου»⁹¹. Καὶ πάλι ὁ προφήτης λέγει· «Ἐφερα σὺν νοῦ μου τὸν Θεὸν καὶ χάρηκα»⁹². Αὐτὸς ποὺ στεφανώνει αὐτοὺς ποὺ ζοῦν μ' εὐσέβεια, αὐτὸς ποὺ γνωρίζει τὰ πάντα πρὶν γίνουιν, αὐτὸς ποὺ ἔχει ὅλα ὅσα ὁ Πατέρας⁹³, καὶ εἶναι ἀπαράλλακτη εἰκόνα τοῦ Πατέρα⁹⁴, αὐτὸς ποὺ δείχνει τὸν Πατέρα στὸν ἑαυτό του⁹⁵, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ ἔλαβε ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ Δαβὶδ, τὸ θνητό, τὸ παθητό, τὸ φοβούμενο τὸ θάνατο, ἂν καὶ ἔπειτα κατέλυσε καὶ αὐτὸ τὸ κράτος τοῦ θανάτου⁹⁶ ἕξαιτίας τῆς ἔνωσης του μὲ τὸν Θεὸν ποὺ τὸ εἶχε ἀναλάβει· αὐτὸ ποὺ βάρδιζε κάθε ὁδὸ δικαιοσύνης, καὶ ποὺ εἶπε στὸν Ἰωάννη, «Ἐφησέ το αὐτὸ τώρα· ἔτσι πρέπει νὰ ἐκπληρώσομε σὺν ἀκέραιον κάθε ἐντολήν»⁹⁷, αὐτὸ ἔλαβε τὸ ὄνομα τῆς ἀρχιεροσύνης κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· γιατί αὐτὸ εἶχε περιβληθεῖ τὴν ἀδυναμία τῆς φύσης, καὶ ὄχι ὁ παντοδύναμος Θεὸς Λόγος. Γι' αὐτὸ καὶ λίγο πρὶν ἀνω εἶπε ὁ μακάριος Παῦλος· «Γιατὶ δὲν ἔχομε ἀρχιερεὰ ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ συμμαρτυρηθεῖ τὶς ἀδυναμίες μας, ἀλλὰ δοκιμασμένο σὲ ὅλα καὶ ὅμοια μ' ἐμᾶς, ἀλλὰ χωρὶς ἁμαρτία»⁹⁸. Δοκίμασε ὅλα τὰ πάθη μας χωρὶς ἁμαρτία ἢ φύσιν ποὺ ἔλαβε ἀπὸ ἐμᾶς γιὰ χάριν μας, ὄχι βέβαια αὐτὸς ποὺ τὴν ἔλαβε (ὁ Θεὸς Λόγος) γιὰ χάριν τῆς σωτηρίας μας. Καὶ σὴν ἀρχὴν βέβαια τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ διδάσκει τέτοια περίπτου, λέγοντας· «Κατανοῆστε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς πίστεώς μας Ἰησοῦ, ποὺ εἶναι πιστὸς σ' αὐτὸν ποὺ τὸν ἔκανε, ὅπως καὶ ὁ Μωυσῆς σὲ ὅλον τὸν οἶκον αὐτοῦ»⁹⁹. Ὁποῖος ὅμως πιστεύει τὴν ὀρθοδοξίαν δὲν θὰ πεῖ ποίημα τὸν ἄκτιστον καὶ ἄπλαστον καὶ συναϊώνιον μὲ τὸν Πατέρα Θεὸν Λόγον, ἀλλὰ θὰ πεῖ τὸν ἀπόγονον τοῦ Δαβὶδ, ποὺ ἦταν ἐλεύθερος ἀπὸ κάθε ἁμαρτία, καὶ ἔγινε ἀρχιερέας μας καὶ μαζὶ ἱερὸν σφάγιον. Αὐτὸς πρόσφερε γιὰ χάριν μας τὸν ἑαυτό του στὸν Θεόν, ἔχοντας βέβαια ἐνωμένο καὶ

ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Θεῷ προσενεγκών, ἔχων ἐν ἑαυτῷ δηλαδή τὸν ἐκ Θεοῦ Θεὸν Λόγον ἠνωμένον αὐτῷ καὶ ἀχωρίστως συνημμένον.

Κυρίλλου ἀπολογία.

Ὁ προφήτης Ἰερεμίας προσκεκρονκότι τῷ Ἰσραὴλ καὶ κατα-
 5 θήγοντι πρὸς ὀργὴν τὸν τῶν ὅλων Θεόν, ἐπιστυγνάζων ἔφασκε·
 «Τίς δώσει τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου πηγὴν
 δακρῶν, καὶ κλαύσομαι τὸν λαὸν τοῦτον ἡμέρας καὶ νυκτός;».
 Οἶμαι δὲ ἔγωγε τὰς τοιάσδε φωνὰς οὐκ ἐκείνοις μᾶλλον εἰκέναι τε
 καὶ πρέπειν, ἀλλὰ τοῖς ἀπύλωτον καὶ ἀκρατὲς ἔχουσιν ἐπὶ Χριστῷ
 10 τὸ στόμα, οἱ καὶ «τῆς ἀρρήτου καταφλυαροῦσι δόξης, τολμηταὶ
 καὶ αὐθάδεις ὄντες», κατὰ τὸ γεγραμμένον. Θρήνου δὴ οὖν καὶ
 οὐμωγῆς ἄξιοι κατὰ τὸ ἀληθὲς εἶεν ἄν, οἳ ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀβελτη-
 ρίας τὴν εἰς εὐθύ τε καὶ ἀδιάδλητον τῆς εἰς Χριστὸν εὐσεβείας
 ἀφέντες ὁδόν, τροχιάς ποιοῦνται διεστραμμένας καὶ κατεφθαρμέ-
 15 νοις ἐννοιῶν εὐρήμασι τὸ τῆς ἀληθείας καταπημαίνουσι κάλλος
 Οὐκοῦν ἀκουέτωσαν τὰ πᾶσιν ἀπόβλητα φρονεῖν ἠρημένοι. «Πλα-
 νᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς», μῆτε μὴν τὸ σεπτὸν καὶ μέγα τῆς
 ἐνανθρωπήσεως μυστήριον. Αἱ μὲν γὰρ θεόπνευστοι Γραφαὶ Θεὸν
 ἡμῖν ἐνηνθρωπηκότα διακηρύττουσι τὸν Ἐμμανουήλ, μετεσχηκέ-
 20 ναι τε σαρκὸς καὶ αἵματος παραπλησίως ἡμῖν τὸν τοῦ Θεοῦ καὶ
 Πατρὸς διαβεβαιοῦνται Λόγον, σάρκα τε γενέσθαι, τουτέστιν ἄν-
 θρωπον, οὐ κατὰ τροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν, ἀλλ' ἐνώσεως ἀφράστου
 δύναμιν. Ταύτητοι καὶ ἕνα φασὲν Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον, μίαν τε
 πίστιν, καὶ ἐν ἁγίον βάπτισμα. Οἱ δὲ τῶν οὕτως ὀρθῶν ἀποφοι-
 25 τῶντες δογμάτων καὶ τοῖς ἱεροῖς Γράμμασι σκληρόν καὶ ἀγέρωχον
 ἀντανιστάντες τὸν νοῦν, πρὸς μόνον ὁρῶσι τὸ αὐτοῖς εὐ ἔχειν δο-
 κοῦν. Ἐνθροπον δὲ ἀνειληφθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου φασί, κατ'
 ἐκεῖνό που τάχα τὸ δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν εἰρημένον «Οὐκ
 ἦμην προφήτης, οὐδὲ υἱὸς προφήτου, ἀλλ' αἰτόλος ἦμην κνίζων
 30 συκάμινα, καὶ ἀνέλαβέ με Κύριος ἐκ τῶν προβάτων», ἢ καθά
 φησιν ὁ Μακάριος Δαυῖδ· «Ἀναλαμβάνων πραεῖς ὁ Κύριος»,
 κατὰ σχέσιν δηλονότι καὶ οἰκειότητα τὴν πνευματικὴν, τὴν ὡς ἐν

1. Ἰερ. 9, 1.

2. Β' Πέτρ. 2, 10.

3. Ματθ. 22, 29.

ἀχώριστα συνδεμένο με τὸν ἑαυτὸ του τὸν Θεὸ Λόγο Λόγο πού προήλθε ἀπὸ τὸν Θεό.

Ἐπιλογία τοῦ Κυρίλλου.

Ὁ προφήτης Ἰερεμίας ὅταν ὁ Ἰσραὴλ εἶχε ἔρθει σὲ σύγκρουση με τὸν Θεὸ τῶν ὄλων καὶ τὸν ἐξόρισε, ἔλεγε θλιμμένος· «Ποιὸς θὰ ρίξει νερὸ στὸ κεφάλι μου καὶ στὰ μάτια πηγὴ δακρῶν καὶ νὰ κλάψω τὸν λαὸ τοῦτον ἡμέρα καὶ νύχτα;»¹. Ἐγὼ ὅμως νομίζω ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ δὲν ταιριάζουν καὶ δὲν πρέπει σ' ἐκείνους, ἀλλὰ σ' αὐτοὺς πού ἔχουν ἀπύλωτο τὸ στόμα ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ, «Οἱ ὅποιοι θρασεῖς καὶ αὐθάδεις ἐκτοξεύουν φλυαρίες καὶ κατὰ τῆς ἀνέκφραστης δόξας»², σύμφωνα μ' αὐτὸ πού ἔχει γραφεῖ. Γιὰ θρήνους λοιπὸν καὶ κραυγὲς εἶναι ἄξιοι αὐτοὶ πού ἄφησαν τὴν εὐθεία καὶ ἀδιάβλητη ὁδὸ τῆς πίστεως πού ὁδηγεῖ πρὸς τὸν Χριστὸ καὶ ἀκολουθοῦν τροχιὰς διεστραμμένες, καὶ με σαθρὰ ἐφευρήματα ἐννοιῶν καταστρέφουν τὸ κάλλος τῆς ἀλήθειας. Ἄς ἀκούσουν λοιπὸν, ἀφοῦ διάλεξαν νὰ πιστεύουν τ' ἀπόβλητα ἀπὸ ὅλους· «Βρίσκεσθε σὲ πλάνη, μὴ γνωρίζοντας τίς Γραφές»³, οὔτε βέβαια τὸ σεπτὸ καὶ μέγα μυστήριον τῆς ἐνανθρώπησης. Γιατί οἱ θεόπνευστες Γραφές διακηρύττουν σ' ἐμᾶς τὸν Ἐμμανουὴλ Θεὸ πού ἔγινε ἄνθρωπος, καὶ ὅτι ἔγινε κοινὸς σάρκας καὶ αἵματος παραπλήσια μ' ἐμᾶς⁴, μᾶς διαβεβαιώνει ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα, καὶ ὅτι ἔγινε σάρκα, δηλαδὴ ἄνθρωπος, ὄχι με τροπὴ καὶ ἀλλοίωση, ἀλλὰ με δύναμη ἀνέκφραστης ἔνωσης. Γι' αὐτὸ λέμε καὶ ἓνα Κύριο τὸν Χριστὸ Ἰησοῦ, μία πίστη καὶ ἓνα ἅγιο βάπτισμα⁵. Αὐτοὶ ὅμως, ἀπομακρυνόμενοι ἀπὸ αὐτὰ τὰ τόσο ὀρθὰ δόγματα καὶ ὀρθώνοντας σκληρὸ καὶ ἀγέρωχο τὸ νοῦ τους στὰ ἱερὰ Γράμματα, ἀποβλέπουν σ' αὐτὸ μόνο πού κατὰ τὴ γνώμη τους εἶναι καλό. Καὶ λένε ὅτι ἔχει ἀναληφθεῖ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν Θεὸ Λόγο σύμφωνα μ' αὐτὸ πού ἔχει λεχθεῖ ἀπὸ ἓνα ἀπὸ τοὺς ἁγίους προφήτες· «Δὲν ἦμουν προφήτης οὔτε υἱὸς προφήτη· ἦμουν (γίδο)-βοσκὸς καὶ χάραζα τίς συκαμνιές, καὶ ὁ Κύριος με πῆρε ἀπὸ τὰ πρόβατα»⁶. Ἡ ὅπως λέγει ὁ μακάριος Δαβίδ· «ὁ Κύριος πού παίρνει καὶ ἀνυψώνει τοὺς πρᾶους»⁶, κατὰ μὴ δηλαδὴ σχέση καὶ οἰκειότητα πνευματικὴ, πού συνίσταται σὲ θέληση καὶ χάρις καὶ ἁγιασμό,

4. Ἐβρ. 2, 14.

5. Ἐφ. 4, 5.

6. Ἀμώς 7, 14.

θελήσει καὶ χάριτι καὶ ἁγιασμῶ, καθὰ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ κολλώμενοι τῷ Κυρίῳ, «ἐν πνευμᾷ ἔσμεν», κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἄλλ' οὐχὶ τοῦτό ἐστὶ τὸ ἐνανθρωπήσαι Θεόν. Οὔτε μὴν παραπλησίως ἡμῖν μετασχεῖν αἵματος καὶ σαρκός, οἰκειώσασθαι δὲ μᾶλλον ἄνθρωπον, καὶ οὐ καθ' ἕτερον τρόπον, ἢ καθ' ὃν ἂν λέγοιτο καὶ προφή-
5 τας καὶ ἀποστόλους καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἁγίους.

Ἄρ' οὖν ὁ θεσπέσιος Παῦλος πεφενάκικε τοὺς ἡγιασμένους διὰ τῆς πίστεως, ἐναργέστατα λέγων περὶ τοῦ Μονογενοῦς, «Ὅτι, πλούσιος ὢν, ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς»; Μὴ γένοιτο. Ἀληθεύει γὰρ
10 πάντως τῆς ἀληθείας ὁ κήρυξ. Ἀλλὰ γὰρ τίς ὁ πλούσιός ἐστι καὶ τίνα τρόπον ἐπτώχευσε, βασανίζέτω καὶ νῦν ὁ λόγος ἡμῖν. Εἰ μὲν γὰρ, καθὰ καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν αὐτοὶ τεθαυρήκασιν, ἄνθρωπος ἀνελήφθη παρὰ τοῦ Θεοῦ, πῶς ἐπτώχευσεν ὁ ἀναληφθεὶς καὶ τοῖς ὑπὲρ φύσιν ἀξιώμασιν ἐκλελαμπουμένος; Δεδόξαται γὰρ
15 ἢ, εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν ἀληθές, διαβεβλήσεται παρ' αὐτῶν ἢ ἀνάληψις, ὡς κατακομίσασα πρὸς τὸ μείον καὶ πρὸς γε τὸ δυσκλεέστερον ἀνθρωπότητος μέτρον. Ἄλλ' οὕτω φρονεῖν ἀπηχές οὐκ οὖν ἐπτώχευσεν ὁ ἀναληφθεὶς λείπεται τοίνυν εἰπεῖν, ὅτι γέγονεν ἐν πτωχεῖα τῇ καθ' ἡμᾶς ὁ πλούσιος ὡς Θεός.

20 Εἶτα πῶς ἐπτώχευσε, φέρε δὴ, φέρε καταθρήσωμεν ἀναγκαίως. Ἄτρεπτος μὲν γὰρ κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁμολογουμένως. Οὐ μετακεχώρηκεν εἰς φύσιν σαρκός, τὴν ἰδίαν ἀφείς μεμένηκεν γὰρ ὅπερ ἦν, τουτέστι Θεός. Ποῦ τοιγαροῦν ὀψόμεθα τῆς πτωχείας τὸ ὑφεμένον; Ἄρ' ἐν τῷ τινα τῶν καθ' ἡμᾶς ἀναλαβεῖν, καθὰ φάναι
25 τετολμήκασιν οἱ τῆς δυσσεβείας τοῦ Νεστορίου παράσιτοι; Καὶ ποῖος ἂν γένοιτο πτωχείας αὐτῷ καὶ κενώσεως τρόπος, ὡς ἔν γε δὴ μόνη τῷ θελήσαι τυχὸν τιμῆσαι τῶν καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπὸν τινα; Ἀδικεῖται γὰρ κατ' οὐδένα τρόπον ἀγαθουργῶν ὁ τῶν ὄλων Θεός. Πῶς οὖν ἐπτώχευσεν; Ὅτι, Θεὸς ὢν φύσει καὶ Υἱὸς τοῦ
30 Θεοῦ καὶ Πατρός, γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ γεγέννηται κατὰ σάρκα, καὶ δουλοπρεπὲς ὑπέδου μέτρον, τουτέστι τὸ ἀνθρώπινον, ὁ ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ὁ δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα, καὶ τῶν ὄλων Δημιουργὸς ἄνθρωπος

σύμφωνα μὲ τὰ ὁποῖα συνδεόμενοι κι ἡμεῖς μὲ τὸν Κύριο «εἴμαστε ἓνα πνεῦμα»⁷, σύμφωνα μὲ αὐτὸ πού ἔχει γραφεῖ. Δὲν εἶναι ὅμως αὐτὴ ἡ ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἡ συμμετοχὴ σὲ αἷμα καὶ σάρκα παραπλήσια μ' ἡμᾶς, ἀλλὰ ἡ οἰκειώση τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὄχι μὲ ἄλλο τρόπο, ἀλλὰ μὲ τὸν τρόπο πού λέγεται ὅτι οἰκειώθηκε τοὺς προφήτες καὶ τοὺς ἀποστόλους καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους ἀγίους.

Ἄρα λοιπὸν ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἐξαπάτησε τοὺς ἀγιασμένους μὲ τὴν πίστη, λέγοντας ὀλοφάνερα γιὰ τὸ Μονογενῆ, «Γιατί, ἐνῶ ἦταν πλούσιος, ἔγινε γιὰ χάρη μας φτωχός»⁸; Μὴ γένοιτο. Γιατί ὀπωσδήποτε εἶναι ἀλήθεια αὐτὸ πού λέγει ὁ κήρυκας τῆς ἀλήθειας. Ποιὸς ὅμως εἶναι ὁ πλούσιος καὶ μὲ ποιὸ τρόπο ἔγινε φτωχός, ἃς τὸ ἐξετάσει καὶ τώρα ὁ λόγος μας. Ἄν δηλαδή, ὅπως ἔχουν αὐτοὶ τὸ θάρρος νὰ πιστεύουν καὶ νὰ κηρύττουν, ἄνθρωπο ἀνέλαβε ὁ Θεός, πῶς ἔγινε φτωχός αὐτὸς πού ἀνελήφθη καὶ ἔχει τιμηθεῖ μὲ ὑπερφυσικά ἀξιώματα; Γιατί ἔχει δοξασθεῖ ἢ ἂν αὐτὸ δὲν εἶναι ἀλήθεια, θὰ διαβληθεῖ ἀπὸ αὐτοὺς ἢ ἀνάληψη, γιὰ τὴν τάχα τὸν ὑποβίβασε στὴν κατώτερη καὶ πὸ κακόφημη κατάστασι τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλ' εἶναι ἀνόητο νὰ πιστεύομε ἔτσι· δὲν ἔγινε φτωχός αὐτὸς πού ἀναλήφθηκε. Ἄπομένει νὰ λεχθεῖ ὅτι ἔγινε φτωχός ὅπως ἡμεῖς ὁ πλούσιος ὡς Θεός.

Ἐπειτα πῶς ἔγινε φτωχός; Ἐμπρὸς λοιπὸν, ἔμπρὸς ἃς ἐξετάσομε τὸ πρᾶγμα, ὅπως εἶναι ἀνάγκη. Ὁμολογουμένως εἶναι ἄτρεπτος στὴ φύση. Δὲν μεταπήδησε στὴ φύση τῆς σάρκας ἐγκαταλείποντας τὴ δική του· γιὰ τὴν ἔμεινε αὐτὸ πού ἦταν, δηλαδή Θεός. Ποῦ λοιπὸν θὰ δοῦμε τὴ μείωσι τῆς πτωχείας; Ἄραγε στὸ ὅτι ἔχει ἀναλάβει κάποιον ἀπὸ τοὺς ὁμοίους μας, ὅπως τόλμησαν νὰ ποῦν οἱ παράσιτοι τῆς δυσσέβειας τοῦ Νεσιόριου; Καὶ ποιὸς μπορούσε νὰ εἶναι ὁ τρόπος τῆς πτωχείας καὶ τῆς κένωσής του, μὲ τὸ νὰ θελήσει μόνο νὰ τιμήσει κάποιον ἄνθρωπο ἀπὸ τοὺς ὁμοίους μας; Μὲ κανένα τρόπον δὲν ἀδικεῖται ἀγαθοεργώντας ὁ Θεός τῶν ὅλων. Πῶς λοιπὸν ἔγινε φτωχός. Μὲ τὸ ὅτι, ἐνῶ ἦταν ὁ Θεός κατὰ τὴ φύση καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Πατέρα, ἔγινε ἄνθρωπος⁹, καὶ γεννήθηκε κατὰ σάρκα ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ Δαβὶδ¹⁰ καὶ ἔλαβε τὴ μορφὴ του, δηλαδή τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὸς πού εἶχε τὴ μορφὴ τοῦ Πατέρα, πού ἀπὸ αὐτὸν ἔγιναν τὰ πάντα καὶ στὸν ὁποῖο ἀνήκουν τὰ πάντα καὶ εἶναι τῶν ὅλων Δημιουργός¹¹. Κι

δὲ γεγονῶς τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον οὐκ αἰσχύνεται. Ὁ γὰρ αὐτὸ τὸ γενέσθαι καθ' ἡμᾶς οὐκ ἀπόβλητον ποιησάμενος, τίνα τρόπον παραιτοῖτο ἂν τὰ δι' ὧν ἦν ἰδεῖν γεγονότα κατὰ ἀλήθειαν δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς; Ὅταν οὖν τῶν ἀνθρωπίνων αὐτὸν ἀποστήσωμεν καὶ πραγμάτων καὶ λόγων, κατ' οὐδένα διοίσομεν τρόπον τῶν, εἴπερ τι τῶν ἐνδεχομένων ἦν, μονονουχὶ καὶ ἀποδυόντων αὐτὸν τῆς σαρκὸς καὶ ἀπιστούντων τῇ θεοπνεύστῃ Γραφῇ, ἀνατρεπόντων δὲ εἰς ἅπαν τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως μυστήριον, τὴν τοῦ κόσμου σωτηρίαν, τὴν ἐλπίδα, τὴν ἀνάστασιν.

10 Ἄλλ' ἴσως ἔρεϊ τις, μικρὸν εἶναι τῷ Θεῷ Λόγῳ καὶ ἀπεικὸς εἰς ἅπαν τὸ κλαῦσαι, τὸ δεδιέναι τὸν θάνατον, τὴν τοῦ ποτηρίου παραίτησιν, τῆς ἱερωσύνης τὸ χρῆμα. Ναί, φαίην ἂν καὶ αὐτὸς ἐγώ, ὅτι τῇ θείᾳ καὶ ὑπερτάτῃ φύσει τε καὶ δόξῃ τὰ τοιάδε σμικρὰ ἄλλ' ἐν αὐτοῖς τεθεάμεθα τὴν πτωχείαν, ἣν δι' ἡμᾶς ὑπέμεινεν
15 ἑκῶν. Ὅταν σοι φαίνηται φορτικὸν τὸ ἐκ τῆς κενώσεως δυσκλεές, θαύμασον μειζόνως τὴν εἰς ἡμᾶς ἀγάπησιν τοῦ Υἱοῦ. Ὁ γὰρ σὺ μικρὸν εἶναι φῆς, τοῦτο θελητὸν ἐποίησατο διὰ σέ. Ἐκλαυσεν ἀνθρωπίνως, ἵνα τὸ σὸν περιστείλῃ δάκρυον· ἐδειλίασεν οἰκονομικῶς ἐφίεις τῇ σαρκὶ καὶ πάσχειν ἔσθ' ὅτε τὰ ἴδια, ἵν' εὐτολμοτά-
20 τους ἡμᾶς ἀποφήνῃ· παρητήσατο τὸ ποτήριον, ἵνα τῆς Ἰουδαίων δυσσεβείας ὁ σταυρὸς κατηγορῇ. Ἀσθενῆσαι λέγεται κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἵνα παύσῃ τὴν σὴν ἀσθένειαν. Δεήσεις ἐποιεῖτο καὶ ἰκετηρίας, ἵνα καὶ ταῖς παρὰ σοῦ λιταῖς θάσμιον ἀποφήνῃ τὴν τοῦ Πατρὸς ἀκοήν. Ἐνύσταξεν, ἵνα σὺ μάθῃς μὴ νυστάζειν ἐν πειρα-
25 σμοῖς, συντείνεσθαι δὲ μᾶλλον εἰς προσευχάς καὶ γοῦν ἐπὶ τινὰς ἀπονυστάζοντας τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἔφασκεν οὕτως «Οὐκ ἰσχίσατε μίαν ὥραν γρηγορῆσαι μετ' ἐμοῦ; Γρηγορεῖτε καὶ προσεῖχεσθε, ἵνα μὴ ἐμπτέσητε εἰς πειρασμόν». Ἀνατύπωσιν γὰρ ὥσπερ εὐαγοῦς πολιτείας τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀναθείς, ὠφέλησε τὴν ὑπ'
30 οὐρανόν, τὰς τῆς ἀνθρωπότητος ἀσθενείας ὠκειώσατο. Διὰ ποίαν αἰτίαν; Ἴνα καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἄνθρωπος γενέσθαι πιστεύηται, καίτοι μεμενηκὸς ὅπερ ἦν, τοιτέστι Θεός.

Ἄλλ' οὐκ οἶδ' ὅπως οἱ Χριστὸν ἕνα λέγειν ὑποκρινόμενοι, καὶ

ὅταν ἔγινε ἄνθρωπος δὲν ντρέπεται τὰ ἀνθρώπινα μέτρα του. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ δὲν θεώρησε ἀπορριπτέο τὸ νὰ γίνεи ὅπως ἔμεῖς, μὲ ποιὸν τρόπο μποροῦσε ν' ἀρνηθεῖ αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα ἦταν δυνατὸ νὰ δεῖ ὅτι ἔγινε ἀληθινὰ γιὰ χάρη μας σὰν ἑμᾶς; "Ὅταν λοιπὸν τὸν ἀπομακρῦνομε ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα καὶ πράγματα καὶ λόγια μὲ κανένα τρόπο δὲν θὰ διαφέρομε, ἂν ὑπάρχει κάποιο ἀπὸ τὰ ἐνδεχόμενα, ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀπογυμνώνουν ἀπὸ τὴ σάρκα καὶ ἀπιστοῦν στὴν ἁγία Γραφή καὶ ἀνατρέπουν ἐξολοκλήρου τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρώπησης, τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου, τὴν ἐλπίδα, τὴν ἀνάστασι.

Ἄλλ' ἴσως πεῖ κάποιος, ὅτι εἶναι ταπεινωτικὸ γιὰ τὸν Θεὸ Λόγο καὶ δὲν τοῦ ταιριάζει καθόλου νὰ κλάψει, νὰ φοβᾶται τὸ θάνατο, ἢ ἀποφυγῆ τοῦ ποτηρίου, ἢ ἱερωσύνη. Ναί, θὰ ἔλεγα κι ἐγὼ ὁ ἴδιος, ὅτι εἶναι ταπεινὰ αὐτὰ γιὰ τὴ θεία καὶ ὑπέριστα φύση καὶ δόξα. Ἄλλὰ σ' αὐτὰ διαπιστώσαμε τὴν πτωχεῖα, τὴν ὁποῖα γιὰ χάρη μας ὑπέμεινε μὲ τὴ θέλησή του. "Ὅταν σοῦ φαίνεται βαρῖα ἡ ταπείνωσις τῆς κένωσης, θαύμασε περισσότερο τὴν ἀγάπην τοῦ Υἱοῦ γιὰ μᾶς. Γιατὶ αὐτὸ ποὺ ἐσὺ νομίζεις μικρὸ, αὐτὸ τὸ ἔκανε μὲ τὴ θέλησή του γιὰ σένα. Ἐκλαψε σὰν ἄνθρωπος, γιὰ νὰ σταματήσῃ τὰ δικά σου δάκρυα. Δείλιασε κατ' οἰκονομίαν ἐπιτρέποντας στὴ σάρκα καὶ νὰ πάσχει πολλὰς φορὰς τὰ δικά της, γιὰ νὰ μᾶς καταστήσῃ τολμηροὺς. Ἄρνήθηκε τὸ ποτήριον, γιὰ νὰ γίνεи ὁ σταυρὸς κατήγορος τῆς ἀσέβειας τῶν Ἰουδαίων. Λέγεται ὅτι ἔδειξε ἀνθρώπινες ἀδυναμίεις γιὰ νὰ καταργήσῃ τὴ δικὴ σου ἀδυναμία. Ἄπηθύθυνε δεήσεις καὶ ἱκεσίεις, γιὰ νὰ κάνεις κι ἐσὺ πρόσβασι μὲ τίς προσευχὰς σου στὴν ἀκοὴ τοῦ Πατέρα. Νύσταξε, γιὰ νὰ μάθεις ἐσὺ νὰ μὴ νυστάξεις σιτοὺς πειρασμοὺς, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ αὐξήσῃς τίς προσευχὰς σου. Γι' αὐτὸ καὶ σὲ κάποιους ἀπὸ τοὺς ἐγίους ἀποστόλους ποὺ νύσταξαν τοὺς ἔλεγε: «Δὲν μπορέσατε μιὰ ὥρα νὰ μείνετε ἄγρυπνοι μαζί μου; Μένετε ἄγρυπνοι καὶ προσεύχεσθε, γιὰ νὰ μὴν πέσετε σὲ πειρασμό»¹². Παραδίνοντας σὰν πρότυπο ἀγίας πολιτείας τὰ πεπραγμένα του, ὠφέλησε τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐκανε δικές του τίς ἀνθρώπινες ἀδυναμίεις γιὰ ποιά αἰτία; Γιὰ νὰ πιστεύει ὁ κόσμος ὅτι ἔγινε ἄνθρωπος ἀληθινὰ, μολονότι παρέμεινε αὐτὸ ποὺ ἦταν, δηλαδὴ Θεός.

Ἄλλὰ δὲν ξέρω πῶς, αὐτοὶ ποὺ λένε ὑποκρινόμενοι ἓνα Χριστὸ

Υἱὸν καὶ Κύριον, τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, οὐ τὸν ἐκ Θεοῦ
 φύντα Λόγον χρηματίσαι φασὶν ἀρχιερέα καὶ ἀπόστολον τῆς
 ὁμολογίας ἡμῶν, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς ἕτερόν τινα κατὰ
 μόνας ἄνθρωπον τὸν ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κεκληῖσθαι πρὸς τοῦτο
 5 διίσχυρίζονται, δεδιότες τάχα πού, μὴ τῆς Νεστορίου κακοδοξίας
 ὀλιγωρήσαντες, ὀρθὰ φρονοῦντες ἀλίσκονται. Ἔφη γὰρ οὕτως
 ἐκεῖνος Οὗτος ὁ πιστὸς τῷ Θεῷ πεποιημένος ἀρχιερεὺς ἐγένετο
 γὰρ οὗτος, οὐκ αἰδίως προῆν· οὗτος ὁ κατὰ μικρὸν εἰς ἀρχιερέως,
 αἵρετικέ, προκόψας ἀξίωμα. Εἶτα, καθάπερ οἶεται, βεβαιῶν εἰς
 10 ἀλήθειαν τὰς ἑαυτοῦ φωνάς, ἐπιφέρει καὶ φησι· Περὶ οὗ καὶ Λου-
 κᾶς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φησὶν· «Ἰησοῦς δὲ προέκοπτεν ἡλικία
 καὶ σοφία καὶ χάριτι». Καὶ πάλιν· Ὀντος ἡμῖν τούτου μόνου
 ἀρχιερέως συμπαθοῦς καὶ συγγενοῦς καὶ βεβαίου, τῆς εἰς αὐτὸν
 μὴ παρατρέπεσθε πίστεως. Αὐτὸς γὰρ ἡμῖν τῆς ἐπηγγελμένης
 15 εὐλογίας ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ ἀπεστάλη, ὡς ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ
 τοῦ γένους τὴν τοῦ σώματος θυσίαν συνεπαγόμενος Ὁ δὲ τῆς
 ἐκείνου βδελυρίας ἄριστος μιμητής, ὁ χρηστὸς οὕτοσι Θεοδώ-
 ρητος, οὐκ ἐρυθροῦ λέγων, ὅτι ἀνθρωπιάν φύσιν ἔλαβε, καὶ ταύ-
 την ὑπὲρ τοὺς κοινούς ἀρχιερεῖς κατέστησε, καθὰ καὶ Παῦλός
 20 φησι· «Πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος, ὑπὲρ
 ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεόν, μετριοπαθεῖν δυνάμε-
 νος τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ πλανωμένοις· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς περικείται
 ἀσθένειαν, καὶ δι' αὐτὴν ὀφείλει, ὡς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, οὕτω καὶ περὶ
 ἑαυτοῦ προσφέρειν περὶ ἁμαρτιῶν».

25 Ἄρ' οὐκ ἄνθρωπον ἡμῖν κοινόν, τό γε ἦκον εἰς τὸ αὐτῷ δο-
 κοῖν, ἀποτετέλεκε τὸν Ἐμμανουήλ; Οὐκ ἀδελφὰ τῶν ἀρτίας ἡμῖν
 ὀνομασμένων τὰ φρονήματα καὶ τὴν ἴσην ὠδίνοντα δυσφημίαν;
 Δέδιας, εἰπέ μοι, τῆς ἱερωσύνης τὸν τρόπον τοῦ πάντων ἡμῶν
 Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ; Ἀνάμοστον εἶναι φῆς τῷ Θεῷ Λόγω
 30 τὸ ἰουριγεῖν ἀνθρωπίνως διὰ τὴν οἰκονομίαν; Οὐκοῦν ἄφελε τὸ
 προσωπεῖον, ἀρνοῦ μὴ ὑπεσταλμένως τοῦ Λόγου τὴν ἐνανθρώπη-

καὶ Υἱὸ καὶ Κύριον, τὸν ἴδιον συνάμα Θεὸ καὶ ἄνθρωπον, δὲν δέχονται ὅτι ὁ Λόγος ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα χρημάτισε ἀρχιερέας καὶ ἀπόστολος τῆς πίστεώς μας¹³ ὅταν ἔγινε ἄνθρωπος, ἀλλὰ ἰσχυρίζονται ὅτι ἓνας κάποιος ἄλλος μόνος ἄνθρωπος ἀπὸ τῆ γενιὰ τοῦ Δαβὶδ ἔλαβε αὐτὴ τὴν ὀνομασία, φοβούμενοι τάχα μήπως, ἀδιαφορώντας γιὰ τὴν κακοδοξία τοῦ Νεστορίου, συλληφθῶν νὰ πιστεύουν τὰ ὀρθά. Γιατὶ ἐκεῖνος εἶπε τὰ ἑξῆς: Αὐτὸς ὁ πιστὸς στὸν Θεό, ποὺ ἔγινε ἀρχιερέας· ἔγινε δηλαδὴ αὐτός, δὲν ἦταν ἀπὸ πρὶν αἰώνια. Αὐτὸς ποὺ σταδιακὰ, αἵρετικέ, προόδευσε στὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιερέα. Ἔπειτα, ὅπως νομίζει, πρὸς ἐπιβεβαίωση τῆς ἀλήθειας τῶν λόγων τοῦ προσθέτει καὶ λέγει τὸ ἑξῆς· Γι' αὐτὸν καὶ ὁ Λουκᾶς στὰ Εὐαγγέλια λέγει· «Ὁ Ἰησοῦς προόδευε στὸ ἀνάστημα καὶ στὴ σοφία καὶ στὴ χάρη»¹⁴. Καὶ πάλι· Ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος ἀρχιερέας μας ποὺ συμεριζέται τὶς ἀδυναμίες μας, συγγενῆς καὶ ἀσφαλῆς, μὴν ἀπομακρύνεστε ἀπὸ τὴν πίστη σ' αὐτόν. Γιατὶ αὐτὸς στάλθηκε σ' ἐμᾶς γιὰ τὴν ὑποσχεμένη εὐλογία ἀπὸ τῆ γενιὰ τοῦ Ἀβραάμ¹⁵, προσφέροντας τὴ θυσία τοῦ σώματός του γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τὸ ἀνθρώπινο γένος¹⁶. Αὐτὸς ὅμως ὁ καλὸς Θεοδώρητος, ὁ ἄριστος μιμητὴς τῆς βδελυρίας ἐκείνου, δὲν κοκκινίζει ἀπὸ ντροπὴ λέγοντας, ὅτι ἔλαβε ἀνθρώπινη φύση καὶ τὴν ἔβαλε πάνω ἀπὸ τοὺς κοινούς ἀρχιερεῖς, ὅπως λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «Κάθε ἀρχιερέας ποὺ λαμβάνεται ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὀρίζεται γιὰ χάρη τῶν ἀνθρώπων νὰ τελεῖ τὰ ὀφειλόμενα στὸν Θεό, ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι ἀνεκτικὸς γιὰ ὅσους ἔχουν ἄγνοια καὶ πλάνη· γιατί κι αὐτὸς ἔχει ἀδυναμία, καὶ γι' αὐτὴν ὀφείλει, ὅπως γιὰ χάρη τοῦ λαοῦ, ἔτσι καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του νὰ κάνει προσφορὰς γιὰ τὶς ἁμαρτίες»¹⁷.

Ἄραγε δὲν μᾶς ἔκανε τὸν Ἐμμανουὴλ κοινὸ ἄνθρωπον, ἔτσι ὅπως τοῦ ἦταν ἀρεστό; Δὲν εἶναι συγγενικὰ τὰ φρονήματά του μ' αὐτῶν ποὺ μόλις ὀνομάσαμε ἐμεῖς, καὶ δὲν κυφοροῦν τὴν ἴδια βλασφημία; Φοβᾶσαι, πές μου, τὸν τρόπο ἀσκήσεως τῆς ἱερωσύνης τοῦ Σωτήρα ὄλων μας Ἰησοῦ Χριστοῦ; Εἶναι ἀνάρμοστο λές στὸν Θεὸ Λόγο νὰ ἱερουργεῖ σὰν ἄνθρωπος ἐξαιτίας τῆς οἰκονομίας; Ἀφαίρεσε τότε τὸ προσωπεῖο, ἀρνήσου ὅχι δειλὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ

16. Γέν. 17,1 ἔ.

17. Ἐβρ. 5,1-3.

σιν, δι' ἣν ὠνόμασται ἀρχιερέυς. Ἐὰρ θύοντα βλέπεις ὡς ἑτέρω Θεῷ καὶ προύχοντι Θεῷ τῷ Πατρὶ; βουθυτοῦντα τεθέασαι κατ' ἐκείνους τοὺς ἐξ ἀνθρώπων ληφθέντας, μετριοπαθεῖν τε δυναμένους τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ πλανωμένοις, διὰ τὸ εἶναι καὶ αὐτοὺς ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς ἀσθενείαις; οὐ νενόηκας, ὅτι τὴν παρὰ πάντων πίστιν, ἥγουν τῆς πίστεως τὴν ὁμολογίαν, ἑαυτῷ καθιεροῖ καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύματι; Ἐὰρ οὖν, εἶπέ μοι, τρόπος ἐστὶν ἀνθρωπίνης ἱερουργίας τὸ πίστιν αἰτεῖν τοὺς εἰς ὁσμὴν εὐωδίας προσκεκομισμένους ἐν πνεύματι;

10 Ὅρα δὲ καὶ ἑτέρως ὄντα Θεόν, κἂν εἰ ἀνθρωπίνως ἱεραῖσθαι λέγοιτο διὰ τὴν οἰκονομίαν· συνεδρεῦει γὰρ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ ἐν τοῖς ἀνωτάτω θώκοις ὄραται διαπρεπῆς Θεορubeῖ σε τὸ ἀνθρώπινον; οὐκ ἀπαλλάττει δευμάτων τὸ θεοπρεπές; Οὐκ ἀνέχη δι' αὐτῶν ἰδεῖν τῶν πραγμάτων Θεόν τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον ὄντα τὸν
15 Ἐμμανουήλ, ἀλλ' οὕτως ἀναίδην καὶ ἀτηνῶς, μᾶλλον δὲ δυσσεβείας ἀπάσης ἐπέκεινα τρέχων, τετελειῶσθαι φῆς κατὰ ἀρετὴν ἐν πόνοις αὐτόν, καὶ προκόψαι κατ' ἀρετὴν εἰς ἀρχιερέως ἀξίωμα; Εἰ προέκοψε, πῶς κεκένωται καὶ ἐπτώχευσεν; Εἰ τελεῖται κατ' ἀρετὴν, ἐξ ἀτελοῦς δηλονότι καὶ ἐν χρόνῳ γέγονε τέλειος τὸ δὲ
20 ἀτελές ἅπαν εἰς ἀρετὴν, ὑπὸ μῶμου γραφὴν, τὸ δὲ ὑπὸ μῶμον, ὑφ' ἁμαρτίαν. Πῶς οὖν γέγραπται περὶ αὐτοῦ, ὅτι «Ἐμαρτίαν οὐκ ἐποίησε»; Τετόλμηκας εἰπεῖν τὰ ὑποτεταγμένα; Τίς τοίνυν ὁ ἱερατεύσας, φησὶν; ὁ πόνους ἀρετῆς τελειωθείς καὶ μὴ φύσει τέλειος ὑπάρχων; τίς ὁ πείρα μαθῶν τὴν ὑπακοήν, καὶ ταύτην ἀγνοῶν
25 πρὸ τῆς πείρας; Τίς ὁ εὐλαβεῖα συμβιώσας καὶ μετὰ κραιγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρυῶν ἰκετείας προσενεγκῶν καὶ σώζειν ἑαυτὸν οὐκ ἀδύνατος, ἀλλὰ τὸν ἀδύνατον σώζειν παρακαλῶν; Ὁ παντόλμου φωνῆς καὶ μιαινωτάτης! Ποῖον ἀρχέσει δάκρυον εἰς ἀπὸνιψιν ἁμαρτίας τοῖς τὰ τοιαῦτα φρονεῖν ἡρημένοις; Εἰ καταδέχη τὴν
30 ἐκείνην, πῶς ἠγνόησας, ὅτι περὶ Θεοῦ σοι λόγος ἦν ἐνηθρονηκότος; Τεταπεινώκεν ἑαυτὸν διὰ σέ, καὶ ἀνοσίως ἀναφωνεῖς «Ἰλεῶς

Λόγου, πού γι' αὐτὴν ὀνομάσθηκε ἀρχιερεύς. " Ἀραγε βλέπεις νὰ θυσιάξει στὸν Πατέρα σὰν σὲ ἄλλον ἀνώτερο Θεό; Τὸν εἶδες νὰ προσφέρει θυσίες ὅπως οἱ ἀρχιερεῖς οἱ προερχόμενοι ἀπὸ ἀνθρώπους καὶ πού μποροῦν νὰ εἶναι ἀνεκτικοὶ πρὸς ἐκείνους πού βρίσκονται σὲ ἄγνοια καὶ πλάνη, ἐπειδὴ ἔχουν τὶς ἴδιες ἀδυναμίες μ' ἐμᾶς; Δὲν κατάλαβες ὅτι τὴν πίστη ἐκ μέρους ὅλων, δηλαδή τὴν ὁμολογία τῆς πίστεως, τὴν καθιερώνει στὸν ἑαυτό του καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα; Εἶναι λοιπόν, πές μου, τρόπος ἀνθρώπινης ἱερουργίας νὰ ζητεῖ πίστη ἀπὸ ἐκείνους πού προσφέρουν θυσία πνευματικὴ -εὐωδία εὐχάριστη¹⁸;

Πρόσεχε ὅμως ὅτι εἶναι καὶ μὲ ἄλλο τρόπο Θεός, ἔστω κι ἂν λέγεται ἕξαιτίας τῆς οἰκονομίας ὅτι ἱεουργεῖ· γιατί συμπαρακάθεται μὲ τὸν Θεὸ καὶ Πατέρα, καὶ φαίνεται διαπρεπῆς στοὺς ὑψηλότετους θρόνους. Σὲ φοβίζει τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο; Μὰ δὲν σὲ ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὸ φόβο σου τὸ θεϊκό; Δὲν ἀνέχεσαι νὰ δεῖς ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα ὅτι ὁ Ἐμμανουήλ εἶναι Θεὸς μαζὶ καὶ ἀνθρώπος, ἀλλὰ ἔτσι χωρὶς ντροπὴ καὶ ὠμὰ, ἢ μᾶλλον προχωρώντας πέρα ἀπὸ τὰ ὅρια κάθε ἀσέβειας, διδάσκεις ὅτι αὐτὸς τελειοποιήθηκε σὲ κάθε ἀρετὴ μὲ κόπους καὶ ἀνέβηκε στὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιερέα ἕξαιτίας τῆς ἀρετῆς του; " Ἄν πρόκοψε, πῶς παρέδωσε τὸν ἑαυτό του στὴν ταπείνωση καὶ τὴ φτώχεια; " Ἄν τελειοποιεῖται μὲ τὴν ἀρετὴ, εἶναι φανερό ὅτι ἀπὸ ἀτελῆς πού ἦταν, ἔγινε τέλειος μὲ τὸν καιρό. " Ὅ,τι ὅμως εἶναι ἀτελές εἶναι ὑπὸ κατηγορία, καὶ ὅ,τι εἶναι ὑπὸ κατηγορία, εἶναι ὑπὸ ἁμαρτία. Πῶς λοιπόν ἔχει γραφεῖ γι' αὐτόν, « Ἄμαρτία δὲν ἔκανε »¹⁹; Τὸλμησες νὰ πεῖς ὅσα ἀκολουθοῦν, Ποιὸς λοιπόν, λέγει, ἄσκησε τὴν ἱερατεία; Αὐτὸς πού ἔγινε τέλειος μὲ τοὺς κόπους τῆς ἀρετῆς καὶ δὲν ἦταν τέλειος ἀπὸ τὴ φύση του; Ποιὸς ἔμαθε τὴν ὑπακοὴ ἀπὸ πείρα τὴν ὁποία ἀγνοοῦσε πρὶν ἀπὸ τὴν πείρα; Ποιὸς ἔζησε μὲ εὐλάβεια καὶ μὲ κραυγὴ δυνατὴ καὶ δάκρυα πρόσφερε ἱκεσίες, καὶ δὲν μποροῦσε νὰ σώσει τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ παρακαλοῦσε αὐτόν πού μποροῦσε νὰ τὸν σώσει²⁰; " Ὡ λόγια πάντολμα καὶ βδελυρότατα! Ποιὰ δάκρυα θὰ εἶναι ἀρκετὰ ν' ἀποπλύνουν τὴν ἁμαρτία ἐκείνων πού θέλουν νὰ τὰ πιστεύουν αὐτά; " Ἄν ἀποδέχουσαι τὴν ἔνωση, πῶς ἀγνόησες ὅτι μιλάς γιὰ Θεὸ πού ἔγινε ἀνθρώπος; Ταπείνωσε τὸν ἑαυτό του γιὰ σένα, καὶ σὺ ἀναφωνεῖς μὲ ἀσέβεια, « Ὁ Θεὸς νὰ σὲ λυπηθεῖ, Κύριε· εἴθε νὰ μὴ

σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο». Οὐκοῦν ἀκούση λέγοντος
 «Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ».

Ἄλλὰ γὰρ ἐπὶ τέλει τῶν ἑαυτοῦ λόγων φησὶν· Οὐκοῦν ὁ ἐκ
 σπέρματος Δαυὶδ ἀρχιερεὺς, ἔχων ἐν ἑαυτῷ δηλονότι τὸν ἐκ Θεοῦ
 5 Λόγον ἠνωμένον καὶ ἀχωρίστως συνημμένον. Πῶς οὖν ἠνωσθαι
 φῆς τῷ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον; ἢ δὴ μόνῳ τῷ ἐκ
 σπέρματος Δαυὶδ ἐκνενέμηκας τὴν ἱερωσύνην; Εἰ γὰρ ἀληθὴς ἡ
 ἔνωσις, οὐ δύο που πάντως εἰσὶν, ἀλλ' εἷς τε καὶ μόνος ὁ ἐξ ἀμφοῖν
 νοεῖται Χριστός. Πρόδηλον οὖν, ὅτι πλάττονται μὲν ὁμολογεῖν
 10 τὴν ἔνωσιν, τὰς τῶν ἀπλουστέρων ὑποτρέχοντες γνώμας, συνά-
 φειαν δὲ νοοῦσι τὴν ἕξωθὲν τε καὶ σχετικὴν, ἣν καὶ ἡμεῖς ἐσχήκα-
 μεν, κοινωνοὶ τῆς ὁσίας αὐτοῦ φύσεως ἀναδεδειγμένοι διὰ τοῦ
 Πνεύματος. Οὐ προσεκτέον τοιγαροῦν τοῖς ἐκείνων βατταρι-
 σμοῖς, ἀλλὰ τῇ ὀρθῇ τε καὶ ἀμωμῆτῳ πίστει καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς
 15 τε καὶ ἀποστολικοῖς θεσπίσμασιν.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ ΙΑ΄.

Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα ζωοποιὸν εἶναι,
 καὶ ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγου, ἀλλ' ὡς ἑτέρου τινὸς
 παρ' αὐτόν, συνημμένου μὲν αὐτῷ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἤγουν ὡς
 20 μόνην θεῖαν ἐνοίκησιν ἐσχηκότος, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ζωοποιόν,
 ὡς ἔφημεν, ὅτι γέγονεν ἰδίᾳ τοῦ Λόγου τοῦ τὰ πάντα ζωοποιεῖν
 ἰσχύοντος, ἀνάθεμα ἔστω.

Θεοδωρήτου ἀνατροπή.

Ἐοικεν, ὡς οἶμαι, τῆς ἀληθείας φροντίζειν, ἵνα ταύτη τὴν κα-
 25 κοδοξίαν συγκαλύψας, λάθῃ τὰ αὐτὰ τοῖς αἵρετικοῖς δογματίζων.
 Ἄλλ' οὐδὲ τῆς ἀληθείας δυνατώτερον, ἥτις ταῖς οἰκείαις ἀκτίσι
 γυμνοῖ τὸ ζοφῶδες τοῦ ψεύδους. Ταύτη φωτιζόμενοι δήλην αὐτοῦ
 τὴν ἑτερόδοξον καταστήσομεν πίστιν. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐδαμοῦ
 σαρκὸς νεαρᾶς ἐμνημόνευσεν, οὔτε ἄνθρωπον τέλειον τὸν ἀναλη-
 30 φθέντα ἠμολόγησεν, ἀλλὰ πανταχοῦ σάρκα λέγει, τοῖς Ἀπολινα-

21. Ματθ. 16, 22.

22. Ὅπ. π. 23.

23. Β' Πέτρ. 1, 4.

σοῦ συμβεῖ αὐτό»²¹. Θὰ τὸν ἀκούσεις λοιπὸν νὰ σοῦ λέγει· «Πήγαινε πίσω μου, Σατανᾶ, εἶσαι αἰτία σκανδαλισμοῦ μου»²².

Ἄλλὰ στὸ τέλος τῶν λόγων τοῦ λέγει· Ὁ ἀρχιερέας λοιπὸν ἀπὸ τῆ γενιᾶ τοῦ Δαβίδ, ἔχοντας δηλαδὴ ἔνωμένο μαζί του τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ συνδεμένο ἀχώριστα. Πῶς λοιπὸν ὑποστηρίζεις ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος ἐνώθηκε μὲ τὸν ἀπόγονο τοῦ Δαβίδ; Ἡ μήπως ἀπάνειμες τὴν ἱερωσύνη μόνον στὸν ἀπόγονο τοῦ Δαβίδ; Γιατί, ἂν εἶναι ἀληθινὴ ἡ ἔνωση, ὅπως ὅποτε δὲν εἶναι δύο, ἀλλὰ ἓνας καὶ μόνος ἐννοεῖται καὶ ἀπὸ τοὺς δύο Χριστός. Εἶναι λοιπὸν ὀλοφάνερο, ὅτι προσποιοῦνται ὅτι ὁμολογοῦν τὴν ἔνωση, ὑπονομεύοντας τὴ γνώμη τῶν πιὸ ἀφελῶν. Καὶ συνάφεια ἐννοοῦν τὴν ἐξωτερικὴ καὶ σχετικὴ, τὴν ὁποία ἀποκτήσαμε καὶ ἐμεῖς, ὅταν ἀναδειχθήκαμε κοινωνοὶ τῆς ἀγίας φύσεως τοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος²³. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ προσέχομε στίς φλυαρίες ἐκείνων, ἀλλὰ στὴν ὀρθὴ καὶ ἀμεμπτὴ πίστι, καὶ στίς εὐαγγελικὰς καὶ ἀποστολικὰς ἐντολὰς.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ 11ος.

Ἄν κάποιος δὲν ὁμολογεῖ ὅτι ἡ σὰρκα τοῦ Κυρίου εἶναι ζωοποιὸς καὶ ὅτι ἀνήκει στὸν Λόγο πού προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα, ἀλλ' εἶναι κάποιου ἄλλου δίπλα σ' αὐτόν, πού ἔχει ἐνωθεῖ μ' αὐτόν ὡς πρὸς τὴν ἀξία, δηλαδὴ ἔχει μόνον τὴν ἐνοίκηση σ' αὐτόν, καὶ ὅτι δὲν εἶναι ζωοποιός, ὅπως εἶπαμε, ἀφοῦ ἔγινε ἰδιαίτερη σὰρκα τοῦ Λόγου πού ἔχει τὴ δύναμη νὰ ζωοποιεῖ τὰ πάντα, αὐτὸς νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἄνασκε υἱ Θεοδωρήτου.

Φαίνεται, νομίζω, ὅτι φροντίζει γιὰ τὴν ἀλήθεια, ὥστε συγκαλύπτοντας μ' αὐτὴν τὴ διδασκαλία του, νὰ μὴ γίνεῖ ἀντιληπτὸς ὅτι διδάσκει τὰ ἴδια μὲ τοὺς αἰρετικούς. Ἄλλὰ τίποτα δὲν εἶναι πιὸ δυνατὸ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, ἢ ὁποία μὲ τίς ἀκτίνες τῆς γυμνῶναι τὸ σκοτάδι τοῦ ψεύδους. Ἀπὸ αὐτὴν φωτιζόμενοι, θὰ καταστήσομε φανερὴ τὴν ἑτερόδοξον πίστιν του. Πρῶτον λοιπὸν πουθενὰ δὲν ἀνέφερε νοερὴ σὰρκα, οὔτε ὁμολόγησε, ὅτι αὐτὸς πού ἔχει ἀναληφθεῖ ἀπὸ τὸν Λόγο εἶναι τέλειος ἄνθρωπος, ἀλλὰ παντοῦ τὸν ὀνομάζει

ριου δόγμασι συνακολουθῶν ἔπειτα τὴν τῆς κράσεως ἔννοιαν ἑτέροις ἐμβαλὼν ὀνόμασι, κατασπεύρει τοῖς λόγοις. Ἐνταῦθα γὰρ σαφῶς ἄψυχον τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα φησίν. Εἴ τις γάρ, φησί, τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα μὴ ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγου, 5 ἀλλ' ὡς ἑτέρου παρ' αὐτὸν λέγει, ἀνάθεμα ἔστω. Ἐξ ὧν εὐδηλον, οὐχ ὁμολογεῖ ψυχὴν ἀνεληφέναι τὸν Θεὸν Λόγον, ἀλλὰ σάρκα μόνην, αὐτὸν δὲ εἶναι ἀντὶ ψυχῆς τῆ σαρκί. Ἡμεῖς δὲ ζωοποιὸν εἶναί φαμεν τὴν ἔμψυχον καὶ λογικὴν τοῦ Κυρίου σάρκα, διὰ τὴν ἠνωμένην αὐτῇ ζωοποιὸν θεότητα. Ὁμολογεῖ δὲ αὐτὸς ἄκων τῶν 10 δύο φύσεων τὸ διάφορον, σάρκα λέγων καὶ Θεὸν Λόγον, καὶ ἰδίαν αὐτοῦ προσαγορεύων τὴν σάρκα. Οὐκοῦν οὐχ ὁ Θεὸς Λόγος εἰς σαρκὸς ἐτρόσθη φύσιν, ἀλλ' ἰδίαν ἔχει σάρκα, τὴν ἀναληφθεῖσαν φύσιν καὶ ζωοποιὸν αὐτὴν τῇ ἐνώσει πεποίηκεν.

Κυρίλλου ἀπολογία.

15 Οἱ τῶν εἰς ὀρθότητα καὶ ἀλήθειαν ἐννοιῶν ἐξ ἀμαθίας ἀπολισθήσαντες καὶ μονονουχὶ λέγοντες, «Ἐθέμεθα ψεῦδος τὴν ἐλπίδα ἡμῶν, τῷ ψεύδει σκεπασθησόμεθα», ἀπερμερόμινως ἐκφέρουσιν, οὐ μεμνημένοι λεγούσης τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς «Κρίμα δίκαιον κρίνετε» καὶ πάλιν· «Μάρτυς ψευδῆς οὐκ ἀτιμώρητος 20 ἔσται». Ἡμεῖς γάρ ζωοποιὸν φαμεν εἶναι τὸ ἅγιον σῶμα τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. Καὶ γὰρ ἐστὶν οὐχ ἑνὸς ἀπλῶς τῶν καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπου κοινοῦ, ἴδιον δὲ ἀληθῶς τοῦ τὰ πάντα ζωογονοῦντος Λόγου· ἴδιον δὲ οὕτως, ὡς ἂν εἰ καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐκάστου τυχόν ἴδιον λέγοιτο τὸ σῶμα αὐτοῦ. Ὁ δὲ χρηστός οὕτοσι 25 καὶ τῆς καθ' ἡμῶν γλωσσαλγίας οὐδένα τρόπον ἀνεπιτήδευτον ἀφείξ, καίτοι συναικῶν οἷς ἔφην, ἐπιφημιζει πάλιν ἡμῖν τῆς Ἀπολιναρίου κακοδοξίας τὸν μῶμον, καὶ οὐκ αἰσχύνεται λέγων, ὅτι λέξεσιν ἑτέραις τὸ τῆς κράσεως, ἥτοι συγχύσεως, ἐπικρύπτει χρεῖμα, καὶ ἄψυχον εἶναι διαβεβαιουῦται τὴν ἐνωθεῖσαν τῷ Λόγῳ σάρκα. Ἄλλ', ὦ βέλτιστε, φαίη τις ἂν εἰκότως ἄρ' οὐν τοῖς ἴσοις πε- 30 ριβαλεῖς ἐγκλήμασι καὶ τὸν μακάριον εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην;

24. Ἦσ. 28, 15.

25. Ζαχ. 7, 9.

26. Παροιμ. 19, 5.

σάρκα, ἀκολουθώντας τὴ διδασκαλία τοῦ Ἀπολιναρίου. Ἐπειτα, παρεμβάλλοντας τὴν ἔννοια τῆς κράσης μὲ ἄλλα ὀνόματα, τὴν κατασπέρνει στοὺς λόγους του. Γιατὶ ἐδῶ λέγει μὲ σαφήνεια ὅτι ἡ σάρκα τοῦ Κυρίου δὲν ἔχει ψυχὴ. Γιατὶ λέγει, Ἄν κάποιος λέγει ὅτι ἡ σάρκα τοῦ Κυρίου δὲν εἶναι δική του, τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ Πατέρα, ἀλλὰ λέγει ὅτι εἶναι κάποιου ἄλλου χωριστὰ ἀπ' αὐτόν, αὐτὸς νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος. Ἀπὸ αὐτὰ γίνεται φανερὸ πὼς δὲν ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος ἀνέλαβε ψυχὴ, ἀλλὰ ἀπλῆ σάρκα, καὶ ὁ ἴδιος εἶναι στὴ σάρκα ἀντὶ ψυχῆς. Ἐμεῖς ὅμως λέμε ὅτι ἡ ἔμψυχη καὶ λογικὴ τοῦ Κυρίου σάρκα εἶναι ζωοποιὸς ἕξαιτίας τῆς ἐνωμένης μαζί της ζωοποιῦ θεότητος. Αὐτὸς χωρὶς νὰ θέλει ὁμολογεῖ τὴ διαφορὰ τῶν δύο φύσεων, μιλώντας γιὰ σάρκα καὶ γιὰ Θεὸ Λόγο, καὶ ὀνομάζοντας δική του τὴ σάρκα. Ἐπομένως δὲν εἶναι ὁ Θεὸς Λόγος πὺ μεταβλήθηκε στὴ φύση τῆς σάρκας, ἀλλὰ ἔχει δική του σάρκα, τὴ φύση πὺ ἔχει ἀναλάβει καὶ τὴν ἔκανε ζωοποιὸ μὲ τὴν ἔνωση.

Ἀπολογία Κυρίλλου.

Ἄποιοι ἀπολίσθησαν ἀπὸ ἀμάθεια ἀπὸ τὶς ὀρθὲς καὶ ἀληθινὲς ἔννοιες καὶ λένε κατὰ κάποιον τρόπο, «Κάναμε τὸ ψεῦδος ἐλπίδα μας καὶ θὰ καλυφθοῦμε κάτω ἀπὸ τὸ ψεῦδος»²⁴, μιλοῦν ἐπιτόλαια καὶ δὲν θυμοῦνται τὴ θεόπνευστη Γραφὴ πὺ λέγει· «Νὰ βγάλετε δίκαια ἀπόφαση»²⁵. Καὶ πάλι· «Ὁ ψευδομάρτυρας δὲν θὰ μείνει ἀτιμώρητος»²⁶. Γιατὶ ἔμεῖς λέμε ὅτι εἶναι ζωοποιὸ τὸ ἅγιο σῶμα τοῦ Σωτήρα ὄλων μας Χριστοῦ. Καθόσον δὲν εἶναι ἀπλῶς τὸ σῶμα ἑνὸς κονοῦ σάν ἐμᾶς ἀνθρώπου, ἀλλ' εἶναι ἀληθινὰ σῶμα δικό του, τοῦ Λόγου πὺ ζωογονεῖ τὰ πάντα. Κι εἶναι δικό του, ὅπως τυχὸν λέγεται ὅτι καὶ τοῦ καθενὸς ἀπὸ ἐμᾶς εἶναι δικό του τὸ σῶμα του. Αὐτὸς ὅμως ὁ ἀνόητος, πὺ δὲν ἄφησε κανένα τρόπο τῆς ἐναντίον μας φλυαρίας του ἀπροσποίητο, μολονότι συμφωνεῖ μ' αὐτὰ πὺ εἶπα, μᾶς ἀπευθύνει πάλι τὴν κατηγορία τῆς κακοδοξίας τοῦ Ἀπολιναρίου καὶ δὲν ντρέπεται νὰ λέγει, ὅτι μὲ ἄλλες λέξεις ἐπακαλύπτει τὴν κράση ἢ σύγχυση, καὶ διαβεβαιώνει ὅτι εἶναι ἄψυχη ἡ σάρκα πὺ ἐνώθηκε μὲ τὸν Λόγο. Ἀλλὰ, ὦ ἄριστε, θὰ ἔλεγε κάποιος δικαιολογημένα· Ἄρα λοιπὸν θὰ περιλάβεις στὶς ἴδιες κατηγορίες καὶ τὸν μακάριο εὐαγγελι-

Ἔφη γάρ, ὅτι «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο» καταλαζονεύση γὰρ καὶ αὐτοῦ καὶ ἐρεῖς, ὅτι ψυχῆς οὐκ ἐμνημόνευσε νοεράς, καὶ ἄψυχον εἶναί φησι τοῦ Κυρίου τὴν σάρκα. Τί δέ, ὅταν καὶ αὐτοῦ λέγοντος ἀκούσης τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, «Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἴ μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πῖνῃτε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς», καὶ πάλιν, «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ», καὶ πάλιν, «Καὶ ὁ ἄρτος δέ, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς»;

Ἐπιπήδησον, εἰ δοκεῖ, καὶ τοῖς αὐτοῦ λόγοις· σάρκα γὰρ ὀνομάζει μόνον, καὶ ψυχῆς ἐν τούτοις τῆς νοεράς οὐδεμίαν παντελῶς πεποιήται μνήμην. Ἄλλ' εἴπερ ἦσθ' αἱ τις σοφὸς καὶ ἀγχίνους, οὐκ ἂν ἠγνόησας, ὅτι καὶ ἀπὸ μόνης ἔσθ' ὅτε τῆς σαρκὸς τὸ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος κατασημαίνεται ζῶον, τουτέστιν ἄνθρωπος· ἔφη γάρ, ὅτι «Ὁψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ». Οὐκοῦν σάρκα λέγων γενέσθαι τὸν Λόγον, οὐκ ἠγνόηκεν, ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως καὶ ψυχῆς νοεράς πεποιήται μνήμην. Ἄλλὰ γάρ, ὡς ἔφην ἐν ἀρχαῖς, ἀπορήσας εἰς ἀντίστασιν, σκέπην ἑαυτῷ ποιεῖται τὸ ψεῦδος, καὶ πειράται συκοφαντεῖν, ἵνα δοκῇ τι λέγειν. Οὐκ ἄνθρωπον δὲ ἀνεληφθαι παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀγίοις Πατράσι δοκεῖ (πεφρονηκασί γάρ οὐχ ὡδί ποθεν), αὐτὸν δὲ μᾶλλον τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον ἄνθρωπον γενέσθαι φασίν, ἐνωθέντα σαρκί, ψυχὴν ἐχούση τὴν νοεράν. Ἀσύγχυτος δὲ καὶ τροπῆς ἐλευθέρα πάντως ἢ ἔνωσις ἀναλλοίωτος γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ οὕτω πιστεύομεν.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ ΙΒ΄.

Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον παθόντα σαρκὶ καὶ ἐσταυρωμένον σαρκὶ καὶ θανάτου γενεσόμενον σαρκί, γεγονότα τε πρωτότοκον ἐκ νεκρῶν, καθὸ ζωὴ ἐστὶ καὶ ζωοποιὸς ὡς Θεός, ἀνάθεμα ἔστω.

Θεοδωρήτου ἀνατροπή.

Τὰ πάθη τοῦ παθητοῦ ἴδια· ὁ γὰρ ἀπαθὴς παθῶν ἐστὶν ὑψη-

27. Ἰω. 1, 14.

28. Ἰω. 6, 54.

29. Ὅπ. π. 56.

στη Ἰωάννη; Γιατί εἶπε, «Ὁ Λόγος ἔγινε σὰρκα»²⁷. Θὰ μιλῆσεις μὲ θράσος καὶ ἐναντίον τοῦ Ἰωάννη καὶ θὰ πεῖς ὅτι δὲν μνημόνευσε ψυχὴ νοερή, καὶ λέγει ὅτι εἶναι ἄψυχη ἢ σὰρκα τοῦ Κυρίου; Τί ὅμως ὅταν ἀκούσεις τὸν Σωτῆρα ὅλων μας Χριστό νὰ λέγει, «Σᾶς διαβεβαιώνω, ἂν δὲν φᾶτε τὴ σὰρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν πιεῖτε τὸ αἷμα του, δὲν ἔχετε ζωὴ στὸν ἑαυτὸ σας»²⁸. Καὶ πάλι· «Ὅποιος τρώει τὴ σὰρκα μου καὶ πίνει τὸ αἷμα μου, μένει μέσα σ' ἐμένα κι ἐγὼ μέσα σ' αὐτόν»²⁹. Καὶ πάλι· «Ὁ ἄρτος ποὺ ἐγὼ θὰ δώσω εἶναι ἢ σὰρκα μου, τὴν ὁποία ἐγὼ θὰ δώσω γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ κόσμου»³⁰.

Ὁρμησε, ἂν νομίζεις, καὶ στὰ λόγια ἐκείνου. Γιατί ἀναφέρει μόνο τὴ σὰρκα καὶ δὲν μνημονεύει καθόλου ψυχὴ νοερή. Ἄλλὰ ἂν ἦσουν κάποιος σοφὸς καὶ εὐφυῆς δὲν θὰ ἀγνοοῦσες ὅτι πολλές φορές καὶ ἀπὸ τὴ σὰρκα μόνο ὑποδηλώνεται ἢ σύνθετη ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα ὑπαρξή, δηλαδή ὁ ἄνθρωπος. Γιατί εἶπε· «Κάθε σὰρκα θὰ δεῖ τὴ σωτηρία τοῦ Θεοῦ»³¹. Λέγοντας λοιπὸν ὅτι ὁ Λόγος ἔγινε σὰρκα, δὲν ἀγνόησε μὲ κανένα τρόπο ὅτι μνημόνευσε καὶ ψυχὴ νοερή. Ἄλλὰ βέβαια, ὅπως εἶπα στὴν ἀρχή, ἐπειδὴ δὲν ἔχει πῶς ν' ἀντισταθεῖ, κάνει τὸ ψεῦδος κάλυμμά του κι ἐπιχειρεῖ νὰ συκοφαντήσῃ, γιὰ νὰ φαίνεται ὅτι κάτι λέγει. Ἄλλὰ οἱ ἅγιοι Πατέρες δὲν δέχονται ὅτι ὁ Θεὸς ἀνέλαβε ἄνθρωπο· τέτοιο πράγμα δὲν τὸ πιστεύουν μὲ τίποτε. Λένε μόνο ὅτι ἔγινε ἄνθρωπος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ Πατέρα, ἐνωμένος μὲ τὴ σὰρκα, ποῦ ἔχει ψυχὴ νοερή. Ἡ ἔνωση βέβαια εἶναι ὅπωςδήποτε ἀσύγχυτη κι ἐλεύθερη ἀπὸ τροπὴ. Γιατί ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀναλλοίωτος· κι αὐτὸ πιστεύομε.

ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ 12ος.

Ἄν κάποιος δὲν ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἔπαθε ὡς πρὸς τὴ σὰρκα καὶ σταυρώθηκε καὶ γεύθηκε τὸν θάνατο ὡς πρὸς τὴ σὰρκα, κι ἀκόμα ὅτι ἔγινε πρωτότοκος ἀπὸ τοὺς νεκρούς, καθόσον εἶναι ζωὴ καὶ ὡς Θεὸς ζωοποιός, νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος.

Ἄνασκευὴ Θεοδωρήτου.

Τὰ πάθη εἶναι γνωρίσματα τοῦ παθητοῦ· γιὰ τὸ ἀπαθὴς εἶναι

30. Ἰω. 6, 51.

31. Ἦσ. 40, 5. Λουκᾶ 3, 6.

λότερος. Ἐπαθε τοίνυν ἡ τοῦ δούλου μορφή, συνούσης αὐτῇ δη-
 λονότι τῆς τοῦ Θεοῦ μορφῆς, καὶ συγχωρούσης παθεῖν διὰ τὴν ἐκ
 τῶν παθῶν τιχτομένην σωτηρίαν, οἰκειούμενος δὲ διὰ τὴν ἔνωσιν
 τὰ παθήματα. Οὐκοῦν οὐχ ὁ Χριστὸς παθῶν, ἀλλ' ὁ ἐξ ἡμῶν ὑπὸ
 5 τοῦ Θεοῦ ληφθεὶς ἄνθρωπος. Διὸ καὶ ὁ μακάριος Ἡσαΐας προθε-
 σπίζων βοᾷ· «Ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν καὶ εἰδὼς φέρειν μαλα-
 κίαν». Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Δεσπότης Χριστὸς πρὸς τοὺς Ἰουδαίους
 ἔλεγε· «Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν
 λελάληκα;». Ἀποκτείνεται δὲ οὐκ αὐτὴ ἡ ζωὴ, ἀλλ' ὁ θνητὴν ἔχων
 10 τὴν φύσιν. Καὶ τοῦτο διδάσκων ἐτέρωθι ὁ Κύριος, πρὸς τοὺς Ἰου-
 δαίους ἔφη· «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις
 ἐγερῶ αὐτόν». Οὐκοῦν ἐλύθη μὲν ὁ ἐκ τοῦ Δαυΐδ, ἀνέστησε δὲ
 τοῦτον λυθέντα ὁ ἐκ Πατρὸς ἀπαθῶς γεννηθεὶς πρὸ τῶν αἰώνων
 μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος.

15

Κυρίλλου ἀπολογία.

Ἔστι μὲν ἀπαθὴς καὶ ὁμολογουμένως ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγου
 φύσις, καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἔστιν οὐδενὶ τῶν ὄντων ἀσυμφανὲς οὐδ'
 ἂν εἰς τοῦτο φρενοβλαβείας καθίκοιτό τις, ὡς τὴν ἀπόρρητον καὶ
 ὑπερφυᾶ καὶ τοῦ δύνασθαί τι παθεῖν ἐπέκεινα φύσιν, ἀσθενεί-
 20 αῖς ταῖς καθ' ἡμᾶς ἐνισχῆσθαι λέγειν. Ἐπειδὴ δὲ ἦν τὸ παθεῖν
 τῷ κόσμῳ σωτήριον, καὶ πάλιν ἀμήχανον τὸ παθεῖν εἰς ἰδίαν
 φύσιν τὸν ἐκ Θεοῦ φύντα Λόγον, μέτεισιν ἐντέχνως τῆς οἰκονο-
 μίας τὸ χρῆμα. Ἴδιον ἐποιήσατο σῶμα τὸ παθεῖν δυνάμενον, ἵνα
 τῷ παθεῖν πεφυκότι λέγοιτο παθεῖν, καίτοι μεμενηκῶς ἀπαθὴς
 25 κατ' ἰδίαν φύσιν αὐτός. Ἐπειδὴ δὲ σαρκὶ πέπονθεν ἑκῶν, ταύτη-
 τοι τῶν ὄλων Σωτὴρ ἔστι τε καὶ ὀνομάζεται. Ὡς γὰρ ὁ Παῦλός
 φησι· «Χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς ἐγενύσατο θανάτου»· μαρτυ-
 ρήσει δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Πέτρος, σοφώτατα λέγων· «Χριστοῦ
 οὐκ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν, οὐ φύσει θεότητος μᾶλλον, ἀλλὰ σαρκ-

32. Ἡσ. 53, 3.

33. Ἰω. 8, 40.

34. Ἰω. 2, 19.

ἀνώτερος παθῶν. Ἐπαθε λοιπὸν ἡ μορφή τοῦ δούλου, πού ὑπῆρχε μαζί της δηλαδή καὶ ἡ μορφή τοῦ Θεοῦ καὶ παραχωροῦσε νὰ πάθει γιὰ χάρη τῆς σωτηρίας πού γεννιέται ἀπὸ τὰ πάθη, καὶ οἰκειοποιοῦνταν ἕξαιτίας τῆς ἔνωσης τὰ παθήματα. Δὲν εἶναι λοιπὸν ὁ Χριστὸς πού ἔπαθε, ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος πού ἔλαβε ἀπὸ ἡμᾶς ὁ Θεός. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ μακάριος Ἡσαΐας προφητεύοντας φωνάζει· «Ἄνθρωπος πληγμένος καὶ πού ξέρει νὰ ὑποφέρει τὴν ταλαιπωρία»³². Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἔλεγε στοὺς Ἰουδαίους· «Γιατί ζητεῖτε νὰ με θανατώσετε, ἕναν ἄνθρωπο πού σᾶς εἶπα τὴν ἀλήθεια;»³³. Δὲν θανατῶνεται ἡ ἴδια ἡ ζωὴ, ἀλλὰ ἐκεῖνος πού ἔχει θνητὴ φύση. Κι αὐτὸ διδάσκοντας σὲ ἄλλη περίπτωση ὁ Κύριος, εἶπε στοὺς Ἰουδαίους· «Γκρεμίστε αὐτὸν τὸν ναῶ, καὶ σὲ τρεῖς ἡμέρες θὰ τὸν ἀνοικοδομήσω»³⁴. Διαλύθηκε λοιπὸν ὁ ἀπόγονος τοῦ Δαβὶδ καὶ τὸν ἀνέστησε μετὰ τὴ διάλυση ἐκεῖνος πού γεννήθηκε πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες ἀπὸ τὸν Πατέρα, μὴ ὑποκείμενος σὲ πάθη, ὁ μονογενὴς Λόγος τοῦ Θεοῦ.

Ἄπολογία Κυρίλλου.

Εἶναι βέβαια ἀπαθὴς καὶ ὁμολογουμένως ἡ φύση τοῦ Θεοῦ Λόγου, κι αὐτὸ, νομίζω, δὲν εἶναι σὲ κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα ἀσαφές. Οὔτε θὰ μπορούσε νὰ φτάσει κανεὶς σὲ τέτοιο σημεῖο φρενοβλάβει-
ας, ὥστε νὰ λέγει ὅτι ἡ ἀπόρρητη καὶ ὑπερφυσικὴ καὶ ἡ πέρα ἀπὸ τὴ δυνατότητα νὰ πάθει κάτι φύση ἔχει ἐμπλακεῖ στὶς δικές μας ἀνθρώπινες ἀδυναμίες. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ νὰ πάθει ἦταν σωτήριο γιὰ τὸν κόσμον, καὶ πάλι ἦταν ἀδύνατο νὰ πάθει στὴ δική του φύση ὁ Λόγος πού γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Θεό, χρησιμοποιεῖ μὲ ἔντεχνο τρόπο τὸ πρᾶγμα τῆς οἰκονομίας. Ἐκανε σῶμα δικό του αὐτὸ πού μπορούσε νὰ πάθει, γιὰ νὰ λέγεται ὅτι ἔπαθε αὐτὸ πού ἀπὸ τὴ φύση του μπορούσε νὰ πάθει, μολονότι βέβαια ἔμεινε ἀπαθὴς στὴ δική του φύση ὁ ἴδιος. Ἐπειδὴ ὅμως ἔπαθε στὴ σὰρκα θέλοντας, γι' αὐτὸ καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεται Σωτήρας τῶν ὅλων. Γιατί, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, «Μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ γεύθηκε τὸν θάνατο γιὰ χάρη τοῦ καθενός»³⁵, καὶ θὰ τὸ ἐπιβεβαιώσῃ καὶ ὁ θεσπέσιος Πέτρος λέγοντας πολὺ σοφά· «Ὁ Χριστὸς λοιπὸν πού ἔπαθε γιὰ χάρη μας, ὄχι στὴ

35. Ἐβρ. 2, 9.

κός». Ἐπεὶ τίνα τρόπον ὁ τῆς δόξης Κύριος ἐσταυρῶσθαι λέγεται; πῶς δὲ ὁ δι' οὗ τὰ πάντα συνέστηκε, καθὰ φησιν ὁ μακάριος Παῦλος, δέδοται παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, γέγονε δὲ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν; οἰκειωσά-
 5 μενος δηλονότι τὰ τῆ ἰδία σαρκὶ συμβαίνονται πάθη; Κύριος δὲ τῆς δόξης οὐκ ἂν γένοιτο κοινὸς καὶ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος Ἄλλ' ἐρεῖς ἐκεῖνό που τάχα, ὡς ἀπόχρη λίαν ἢ ἔνωσις εἰς τὸ ἀποφῆναι Χριστὸν ἓνα καὶ Κύριον τὸν ἐσταυρωμένον.

Οὐκοῦν λεγέσθω πάντα αὐτοῦ, καὶ ὁμολογείσθω Σωτὴρ ὁ
 10 τοῦ Θεοῦ Λόγος, μεμενηκῶς μὲν ἀπαθὴς τῆ τῆς θεότητος φύσει, σαρκὶ δὲ παθῶν, ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος Αὐτοῦ γὰρ ἦν ἴδιον καθ' ἔνωσιν ἀληθῆ τὸ τοῦ θανάτου γευσάμενον σῶμα Ἐπεὶ τίνα τρόπον ἐξ Ἰουδαίων κατὰ σάρκα Χριστὸς καὶ Θεὸς ἐπὶ πάντων ἐστὶ, καὶ εὐλογητὸς εἰς αἰῶνας, ἀμήν; Εἰς τὸν τίνος θάνατον βεβαπτι-
 15 σμεθα; Τὴν τίνος ἀνάστασιν ὁμολογοῦντες δικαιούμεθα; καίτοι κατὰ φύσιν ἰδίαν θανάτου κρείττων ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, μᾶλλον δὲ αὐτόχρομα ζωῆ. Ἄρ' οὖν εἰς θάνατον ἀνθρώπου κο-
 νοῦ βεβαπτίσμεθα, καὶ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες δικαιούμεθα; ἢ, ὅπερ ἐστὶν ἀληθές, ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ καὶ παθόντος ὑπὲρ
 20 ἡμῶν σαρκί, τὸν θάνατον καταγγέλλομεν, καὶ ὁμολογοῦντες τὴν ἀνάστασιν, τὸ τῆς ἁμαρτίας ἄχθος ἀποπεμπόμεθα; «Ἦγοράσθη-
 μεν γὰρ τιμῆς, οὐ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ, ἀλλὰ τῷ τιμίῳ αἵματι, ὡς ἁμνοῦ ἁμώμου καὶ ἀσπίλου, Χριστοῦ».

Καὶ πλεῖστα μὲν ἕτερα πρὸς τούτοις ἦν εἰπεῖν· χαλεπὸν δὲ
 25 οὐδὲν ἦν καὶ τὰς τῶν ἀγίων Πατέρων παραθεῖναι χρήσεις, ἀλλ' ἀρκέσειν οἶμαι καὶ ταῦτα τοῖς εὐμαθεστέροις Γέγραπται γάρ· «Δίδου σοφῶ ἀφορμὴν, καὶ σοφώτερος ἔσται, γνώριζε δικαίῳ, καὶ προσθήσει τοῦ δέχεσθαι».

φύση τῆς θεότητος, ἀλλὰ τῆς σαρκας»³⁶. Μὲ ποιὸ τρόπο λέγεται ὅτι σταυρώθηκε ὁ Κύριος τῆς δόξας³⁷; Καὶ πῶς αὐτὸς ποῦ συγκρατεῖ τὰ πάντα³⁸, ὅπως λέγει ὁ μακάριος Παῦλος, δόθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ Πατέρα κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἔγινε πρωτότοκος ἀπὸ τοὺς νεκροῦς³⁹, οἰκειοποιούμενος δηλαδὴ τὰ πάθη ποῦ συνέβαιναν στὴ δική του σάρκα; Γιατὶ Κύριος τῆς δόξας δὲν θὰ γινόταν ἓνας κοινὸς καὶ ὁμοῖος μὲ μᾶς ἄνθρωπος. Ἄλλ' ἴσως πεῖς ἐκεῖνο· ὅτι δὲν χρειαζόταν καθόλου ἡ ἔνωση γιὰ νὰ παρουσιάσει ἓνα Χριστὸ καὶ Κύριο, αὐτὸν ποῦ ἔχει σταυρωθεῖ.

Ἄς λέγονται λοιπὸν ὅλα δικὰ του καὶ ἃς ὁμολογηθεῖ Σωτήρας ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ποῦ ἔμεινε βέβαια ἀπαθὴς ὡς πρὸς τὴ φύση τῆς θεότητος, ἀλλ' ἔπαθε στὴ φύση τῆς σαρκας, ὅπως εἶπε ὁ Πέτρος. Γιατὶ δικό του ἦταν μὲ ἔνωση ἀληθινὴ τὸ σῶμα ποῦ γεύθηκε τὸν θάνατο. Ἄλλιῶς μὲ ποιὸ τρόπο εἶναι Χριστὸς καταγόμενος ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους κατὰ σάρκα, καὶ Θεὸς ὄλων καὶ εὐλογητὸς στοὺς αἰῶνες, ἀμήν⁴⁰; Σὲ ποιοῦ τὸν θάνατο βαπτισθήκαμε⁴¹; Ποιοῦ τὴν ἀνάστασις ὁμολογώντας σωζόμαστε; Μολονότι ὡς πρὸς τὴ δική του φύση ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν θάνατο, ἢ μᾶλλον αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ζωὴ. Βαπτισθήκαμε λοιπὸν στὸ θάνατο ἀνθρώπου κοινοῦ, καὶ πιστεύοντας σ' αὐτὸν σωζόμαστε, ἢ τοῦ Θεοῦ ποῦ ἐνανθρώπησε, ποῦ εἶναι καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ποῦ ἔπαθε γιὰ μᾶς ὡς πρὸς τὴ σάρκα του, τοῦ ὁποίου διακηρύττομε τὸν θάνατο, καὶ ὁμολογώντας τὴν ἀνάστασις, ἀποπανάσσομε τὸ βάρος τῆς ἁμαρτίας; Γιατὶ «Ἐξαγορασθήκαμε μὲ ἓνα τίμημα»⁴², «ὄχι μὲ τὰ φθαρτά, ἄργυρο ἢ χρυσάφι, ἀλλὰ μὲ τὸ τίμο αἷμα τοῦ Χριστοῦ, σὰν ἀμνοῦ ἄμεμπτου καὶ χωρὶς σπίλου»⁴³.

Καὶ πάρα πολλὰ ὑπάρχουν νὰ πεῖ κανεὶς ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ, καὶ δὲν θὰ ἦταν καθόλου δύσκολο νὰ παραθέσομε καὶ χωρία τῶν ἁγίων Πατέρων, ἀλλὰ θὰ ἀρκέσουν, νομίζω, καὶ αὐτὰ γιὰ ἐκείνους ποῦ μαθαίνουν καὶ κατανοοῦν εὐκόλα. Γιατὶ ἔχει γραφεῖ· «Δίνε ἀφορμὴ στὸ σοφὸ, καὶ θὰ γίνῃ σοφότερος, συμβούλευε τὸν δίκαιο, καὶ θὰ σὲ ἀκούει προθυμότερα»⁴⁴.

39. Κολ. 1, 18.

42. Α' Κορ. 6, 20.

40. Ρωμ. 9, 5.

43. Α' Πέτρ. 1, 18.

41. Ρωμ. 6, 3.

44. Παροιμ. 9, 9.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΣ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ
ΘΕΟΔΟΣΙΟΝ

Τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ καὶ φιλοχρίστῳ
ἡμῶν βασιλεῖ Θεοδοσίῳ, νικητῇ αἰεὶ Ἀυγούστῳ,
Κύριλλος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἡ μὲν θεία καὶ ἀκήρατος καὶ τῶν ὄλων κατεξουσιάζουσα
5 φύσις, καὶ φῶς ἀπρόσιτον οἰκεῖ, καὶ θρόνον ἔχει τὸν ἀνωτάτω, τὸν
αὐτῇ τε καὶ μόνῃ πρεπωδέστατον, ὃν περιεστήκασιν ἀρχαί, κυριό-
τητές τε καὶ ἐξουσίαι, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἅγια σεραφίμ, καὶ καθά φη-
σι τὸ Γράμμα τὸ ἱερόν, πάντα τὰ ἔργα αὐτὴν σείεται καὶ τρέμει
Ἄλλὰ καὶ οὕτω δεδοξασμένη καὶ τοῦ παντός θαύματος ἰοῦσα
10 πρὸς λήξιν, τῷ μεγέθει τῆς ὑπεροχῆς καὶ τῆς ἀπορρήτου δυνάμε-
ως ἰσάμιλλον ἔχει τὴν ἡμερότητα. Οὐ γὰρ ἂν ἦνεγκεν ἡ γεννητὴ
φύσις χρηστότητος ἀμιγῆ τὴν οὕτως ἀλκμιωτάτην καὶ ὑπερφυᾶ
δύναμίν τε καὶ ἐξουσίαν. Καὶ γοῦν ὁ μακάριος προφήτης Δαβὶδ
τὰς ὑπὲρ τε ἑαυτοῦ καὶ ἀπάντων δὴ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἐποιεῖτο
15 λιτάς, ποτὲ μὲν λέγων, «Μνήσθητι, Κύριε, ὅτι χουὺς ἐσμεν», ποτὲ δὲ
πάλιν «Ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσης, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσε-
ται;». Καὶ μὴν καὶ ὁ πανάριστος Ἰώβ, πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ δια-
βόλου πικραῖς τε καὶ ἀφορήτοις αἰκίαις ἐνισχημένος, ἀνεκεκραγεί

1. Α' Τιμ. 6, 16.

2. Ψαλμ 103, 7.

3. Ψαλ 102, 14.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΜΑΣ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΣ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟ ΒΑΣΙΛΕΑ
ΘΕΟΔΟΣΙΟ

Πρὸς τὸν εὐσεδέστατο καὶ θεοφιλέστατο καὶ φιλόχριστο
Βασιλέα μας Θεοδόσιο, τὸν πάντα νικητὴ Αὐγουστὸ μας,
Ὁ Κύριλλος, σᾶς χαιρετᾷ σὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου.

Ἡ θεία καὶ ἀμόλυντη φύση, ποῦ κατεξουσιάζει τὰ πάντα καὶ κατοικεῖ σὸ φῶς τὸ ἀπρόσιτο¹ καὶ ἔχει τὸν ἀνώτατο θρόνο, τὸν πῶ πρόποντα σ' αὐτὴν καὶ μόνη, σὸν ὁποῖο παραστέκονται ἀρχές καὶ κυριότητες καὶ ἐξουσίες καὶ αὐτὰ τὰ ἅγια σεραφεῖμ, καί, ὅπως λέγει ἡ ἁγία Γραφή, ὅλα τὰ ἔργα του κλονίζονται μπροστὰ του καὶ τρέμουν², ἀλλὰ καὶ ἐνῶ περιβάλλεται ἀπὸ τόση δόξα καὶ ποῦ προχώρει πέρα ἀπὸ τὸ τέλος κάθε θαυμασμοῦ, μαζί μὲ τὸ μέγεθος τῆς ὑπεροχῆς της καὶ τὴν ἀπόρρητη δύναμή της ἔχει ἐφάμλλη τὴν ἡμερότητα. Γιατὶ ἡ δημιουργημένη φύση δὲν θὰ ἄντεχε καθαρὴ ἀπὸ χρησιότητα τὴν τόσο ἰσχυρὴ καὶ ὑπερφυσικὴ δύναμη καὶ ἐξουσία. Γι' αὐτὸ ὁ μακάριος προφήτης Δαβὶδ ἀνέπεμπε τὶς προσευχές του γιὰ χάρι τοῦ ἑαυτοῦ καὶ ὅλων τῶν κατοίκων τῆς γῆς, ἄλλοτε λέγοντας, «Θυμήσου, Κύριε, ὅτι εἴμαστε χῶμα»³, καὶ ἄλλοτε πάλι, «Ἐξετάσεις τὶς ἁμαρτίες, Κύριε, Κύριε, ποιὸς θὰ ἀντέξει τὴν κρίση σου;»⁴. Ἀλλὰ καὶ ὁ πανάριστος Ἰώβ, ὅταν ὁ διάβολος τὸν πείραζε παραδομένο σὲ ἐπώδυνους καὶ ἀφόρητους βασανισμούς, ἕψωνε τὴν κραυγὴ του πρὸς

4. Ψαλμ. 129, 3.

πρὸς Θεόν· «Διὰ τί οὐκ ἐποίησας τῆς ἀνομίας μου λήθην καὶ καθαρισμὸν τῆς ἁμαρτίας μου;». «Ἐσφράγισας δέ μου τὰς ἀνομίας ἐν θαλαντίῳ· ἐπεσημήνω δέ, εἴ τι ἄκων παρέδην».

Ἄλλ', οἶμαι, φαίη τις ἂν πρὸς τοῦτο εὐθύς· Τί οὖν, ὦ γενναῖό-
 5 τατε τῶν ἀθλητῶν, εἰς ἐγκλήματος δύναμιν καταλογίζῃ τῷ Θεῷ
 τὸ μὴ ἔλεειν; Εἰ πεπλημμέληκας, αὐτὸς αἰτιᾶ τὸν νομοθέτην, ὅτι
 μέμνηται τῶν ἡμαρτημένων; Ναί, φησὶν. Ὁ γὰρ ἔλεειν πεφυκῶς
 καὶ οὐκ ἀθαύμαστον ἔχων ἐπὶ τούτῳ τὴν δόξαν, διὰ τί μὴ τοι-
 οὔτος ὁράται καὶ εἰς ἐμέ; Εἰ μὲν γὰρ ἐνδέχεται, κατὰ μηδένα τρό-
 10 πον παρολισθησῆσαι δύνασθαι τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ἀκριβολογεῖ-
 σθω λῖαν ὁ κριτής, σφραγιζέτω τὰς ἁμαρτίας ἐν θαλαντίῳ, παραι-
 τείσθω τὴν λήθην, τὴν ἐπὶ γε τοῖς προσκεκρουκόσι καὶ ἀδοκῆτως
 ἔσθ' ὅτε· εἰ δὲ πολλὰ πταίομεν ἅπαντες, καὶ τὸ εἰς ἅπαν ἀνώμητον
 αὐτῷ τε καὶ μόνῳ πρέπει, χαριζέσθω τὸ ἀμνησίκακον τοῖς εἰωθό-
 15 σιν ἀσθενεῖν. Πρέπει τοίνυν ταῖς ἀνωτάτω λῖαν ὑπεροχαῖς τὸ
 γαληνόν τε καὶ ἡμερον φρόνημα. Πρόσεστι δὲ τοῦτο κατὰ τρόπον
 μὲν τὸν ἐξαιρετον τῇ θείᾳ τε καὶ ὑπερτάτῳ φύσει, κατὰ μίμησιν δὲ
 τὴν πρὸς αὐτὴν καὶ τῷ ὑμετέρῳ κράτει, φιλόχριστοι βασιλεῖς ὅτι
 τῆς ἐν οὐρανοῖς βασιλείας ἐκτύπωμα ὥσπερ τι καὶ μίμημα τοῖς ἐπὶ
 20 τῆς γῆς ὑμεῖς δὴ καὶ μόνοι, τὸ κατὰ πάντων λαχόντες κράτος,
 φόβῳ τε καὶ ἡμερότητι σώζοντες τὸ ὑπήκοον, καὶ οἷόν τινα λαμ-
 πρὰν τε καὶ εἰρηνικὴν εὐδίαν τοῖς ἀνὰ πᾶσαν ἀπλοῦντες ὑπ'
 οὐρανόν.

Ταύτητοι καὶ γὰρ παρωρμήθην ἀναγκαίως ἐπὶ γε τὸ δεῖν ταῖς
 25 καθηκούσαις ἀπολογίαις λελυπημένην ὑμῶν θεραπεύσαι τὴν
 εὐσέβειαν. Ὁ δὲ ἦν μοι ἐλομένῳ μάλιστα τοῦτο δοῶν, χρήσιμόν τε
 καὶ ἀναγκαῖον, παρήμι, καὶ οὐχ ἐκῶν, διὰ τὸ τῷ ὑμετέρῳ κράτει
 παρὰ πάντων ὀφειλόμενον σέβας. Τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, ὡς οὐ γέγο-
 νά τις οὕτω θρασύς, ἢ ὀλιγογνώμων, ἢ καὶ σφόδρα τοῦ πρόποντος
 30 κατημεληκῶς, ὡς πλημμελησαί μέ τι, καὶ τοῦτο εἰς ὑμᾶς, οὐκ ἀξή-
 μιον ἔσθ' ὅτε· δέδια γὰρ, καὶ μάλα εἰκότως, τὸ ταῖς παρ' ὑμῶν

5. Ἰωδ 7, 21.

6. Ἰωδ 14, 17.

τὸν Θεό· «Γιατί δὲν λησμόνησες τὴν ἀνομία μου καὶ δὲν καθάρισες τὴν ἁμαρτία μου;»⁵. «Σφραγίσες τὶς ἀνομίες μου σὰν σὲ χρηματοκιβώτιο, καὶ ἐπισήμανες ἂν ἔκανα κάποια ἀκούσια παράβαση»⁶.

Ἄλλὰ νομίζω θὰ μπορούσε κάποιος νὰ παρατηρήσει ἀμέσως σ' αὐτό· Γιατί λοιπόν, ὡ ἐσὺ ὁ πιὸ γενναῖος ἀπὸ τοὺς ἀθλητές, καταλογίζεις ὡς ἔγκλημα στὸν Θεὸ τὸ ὅτι δὲν δείχνει εὐσπλαχνία; Ἄν ἔκανες σφάλμα, κατηγορεῖς ἐσὺ τὸν νομοθέτη πού θυμᾶται τὰ παραπτώματά σου; Ναί, λέγει. Γιατί αὐτὸς πού ἔχει στὴ φύση του τὸ νὰ ἐλεεῖ καὶ δὲν ἔχει χωρὶς θαυμασμὸ τὴ δόξα γι' αὐτό, γιατί δὲν παρουσιάζεται τέτοιος καὶ σ' ἔμένα; Γιατί, ἂν ὑπάρχει τὸ ἐνδεχόμενο νὰ μὴν μπορεῖ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς νὰ κάνει παράβαση, ἃς γίνει πολὺ λεπτολόγος ὁ κριτής, ἃς σφραγίσει σὲ χρηματοκιβώτιο τὶς ἁμαρτίες, ἃς ἀρνηθεῖ τὴ λήθη γιὰ ἐκείνους πού σκόνταψαν πολλὰς φορές καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλουν. Ἄν ὅμως ὅλοι κάνομε λάθη πολλά', καὶ τὸ ἀπόλυτα ἀμόλυντο ἀρμόζει σ' αὐτὸν καὶ μόνο, ἃς χαρίζει τὴν ἀμνησικακία του σ' αὐτοὺς πού συνήθως ὑποκύπτουν σὲ ἀδυναμίες. Πρέπει λοιπόν στὶς ἀνώτατες μεγαλειότητες τὸ πρᾶο καὶ ἡμερο φρόνημα. Αὐτὸ κατὰ τρόπο ἐξαιρετο ἀρμόζει στὴ θεία καὶ ὑπέριστατη φύση καὶ κατὰ μίμησὴ της καὶ στὴ δική σας ἐξουσία, φιλόχριστοι βασιλεῖς, ἐπειδὴ σεῖς καὶ μόνο εἴσαστε σὰν ἓνα ἐκτύπωμα τῆς οὐράνιας βασιλείας καὶ μὰ ἀπομίμησὴ της στοὺς κατοίκους τῆς γῆς, σεῖς πού σᾶς ἔλαχε ἡ ἐξουσία ἐπάνω σὲ ὅλους, καὶ πού σώζετε τοὺς ὑπηκόους σας μὲ τὸ φόβο καὶ τὴν ἡμερότητα, καὶ σὰν μὰ λαμπρὴ καὶ εἰρηνικὴ γαλήνια ἡμέρα τὴν ἀπλώνετε σ' ὅλη τὴν ὑφήλιο.

Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ ὠθήθηκα ὑποχρεωτικὰ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη ὅτι ἔπρεπε μὲ τὴν κατάλληλη ἀπολογία νὰ ἡρεμήσω τὴν γεμάτη ἀπὸ λύπη εὐσέβειά σας. Αὐτὸ πού εἶχα στὴν πρόθεσή μου νὰ κάνω, ὠφέλιμο καὶ ἀναγκαῖο, τὸ ἀφήνω κατὰ μέρος, καὶ χωρὶς νὰ θέλω, λόγω τοῦ ὀφειλόμενου σεβασμοῦ ἀπὸ ὅλους στὴν ἐξουσία σας. Τὸ νὰ πῶ βέβαια, ὅτι δὲν ἔγινε ἓνας τόσο θρασύς ἢ μικρόνους ἢ καὶ ὑπερβολικὰ ἀδιάφορος γιὰ τὸ πρέπον, ὥστε νὰ κάνω ἓνα σφάλμα, καὶ μάλιστα πρὸς ἐσᾶς, δὲν εἶναι πολλὰς φορές ἀκίνδυνο. Γιατί φοβᾶμαι, καὶ πολὺ εὐλογα, νὰ ἀντιφέρομαι στὶς ἀποφάσεις σας, γιὰ νὰ μὴν πάθω

7. Ἰακ. 3, 2.

ἀντιφέρεσθαι ψήφοις, ἵνα μή τι πάθομι τοιοῦτον, ὁποῖόν τί φασι
 πεπονθέναι τὸν Ἰσραήλ. Οὐ γὰρ εἰς ἅπαν ἀπηλλαγμένος τοῦ ἔσθ
 ὅτε πλημμελεῖν (πολλὰ γὰρ πταίομεν ἅπαντες, καὶ νοσεῖ τὸ εὐόλι-
 σθον ἢ ἀνθρώπου φύσις), ὡς ἀκριβοῦς νομοφύλαξ ὤετο τάχα που
 5 κατὰ μηδένα τρόπον προσκροῦσαι Θεῷ· ἀλλ' ἤκουε λέγοντος
 αὐτοῦ· «Ἴδού ἐγὼ κρίνομαι πρὸς σέ ἐν τῷ λέγειν σε· Οὐχ ἡμαρ-
 τον». Ἄμεινον οὖν ἄρα καὶ σοφὸν τὸ τοῖς κρατοῦσι παραχωρεῖν,
 καὶ τὴν ἐφ' οἷς λελύπηνται συγγνώμην αἰτεῖν. Πρόσεστι γάρ, ὡς
 ἔφην, κατὰ μίμησιν τὴν ὡς πρὸς Θεόν, καὶ τῷ ὑμετέρῳ κράτει τὸ
 10 ἀμνησίκακον.

Γέγραφα τοίνυν τῇ τε ὑμῶν εὐσεβείᾳ, καὶ μὴν καὶ αὐταῖς ταῖς
 εὐκλεεστάταις βασιλίαις. Ἐδρων δὲ τοῦτο, καὶ μάλα ὀρθῶς, οὐχ
 ἵνα θόρυβον ἢ διχόνοιαν ἱερωτάταις ὑμῶν ἀνλαῖς ἐμβάλλομι
 (πόθεν; μὴ γὰρ οὕτως εἶην ἔξω τε φρενὸς ἀγαθῆς καὶ λογισμοῦ
 15 τοῦ πρέποντος;), ἐννενοηκῶς δὲ μᾶλλον, ὅτι νηφαλίους προσήκει
 εἶναι τοὺς ἱερουργεῖν τεταγμένους τῷ παναγίῳ Θεῷ, περισκέπτε-
 σθαί τε τὸ αὐτῷ δοκοῦν, μὴ ἀμελητὶ τοῦτο δοῦν, τὸν ἐπηρτημένον
 αὐτοῖς δεδιότας ὄλεθρον, εἰ κατὰ τι γοῦν ὄλων ἀναπίπτοιεν εἰς
 ὀρθομίαν. Δεῖ γὰρ ἡμᾶς θεβαιωτέρους εἰς πίστιν ἀπεργάζεσθαι
 20 τοὺς ἤδη πιστεύσαντας εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, οὓς
 τῷ ἰδίῳ αἵματι κατεκτήσατο, καὶ ἰδίους ἀπέφηνε προσκνητάς,
 γένος τε ἐκάλεσεν ἐκλεκτόν, βασιλείον ἱεράτευμα, καὶ ἔθνος ἅγι-
 ον, καὶ λαὸν εἰς περιποίησιν, ἵνα τὰς ἀρετὰς ἐξαγγέλωσι τοῦ
 πάντας καλοῦντος ἐπὶ τὸ θαυμαστόν αὐτοῦ φῶς. Καὶ γοῦν ἐπὶ
 25 τοῖς ἱεραῖσθαι λαχοῦσι θεσμοθετῶν, πρὸς τὸν μακάριον προφήτην
 Ἰεζεκιήλ οὕτω πού φησιν· «Υἱὲ ἀνθρώπου, λάλησον τοῖς υἱοῖς τοῦ
 λαοῦ σου, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· Γῆν ἐφ' ἣν ἂν ἐπάγω ῥομφαίαν,
 καὶ λάβῃ ὁ λαὸς τῆς γῆς ἀνθρώπων· ἕνα ἐξ αὐτῶν, καὶ δάσουσιν
 αὐτὸν ἑαυτοῖς εἰς σκοτόν, καὶ ἴδη ῥομφαίαν, ἐρχομένην ἐπὶ τὴν
 30 γῆν, καὶ σαλπίσση τῇ σάλπιγγι, καὶ σημάνη τῷ λαῷ μου, καὶ ἀκού-
 σῃ ὁ ἀκούσας τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος, καὶ μὴ φυλάξῃται, καὶ

αὐτὸ ποὺ λένε ὅτι ἔπαθε ὁ Ἰσραήλ. Ἐνῶ δηλαδή δὲν ἦταν ἐξολοκλήρου ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὸ νὰ σφάλει κάπου-κάπου (γιατὶ σὲ πολλὰ σφάλλομε ὅλοι κι ἔχει τὴ νόσο νὰ παρασύρεται εὐκόλα ἢ ἀνθρώπινη φύση), νόμιζε ἴσως, σὰν αὐστηρὸς νομοφύλακας, ὅτι μὲ κανένα τρόπο δὲν θὰ προσκρούσει στὸν Θεό. Ἄλλ' τὸν ἄκουσε νὰ λέγει· «Νὰ, ἐγὼ βρίσκομαι σὲ ἀντιδικία μαζί σου γι' αὐτὸ ποὺ λές, Δὲν ἀμάρτησα»⁸. Εἶναι λοιπὸν πιὸ ὠφέλιμο καὶ σοφὸ νὰ ὑποχωρεῖ κανεὶς στοὺς κυβερνήτες καὶ νὰ ζητεῖ συγγνώμη γι' αὐτὰ ποὺ τοὺς προξένησαν λύπη. Γιατὶ ὑπάρχει, ὅπως εἶπα, κατὰ μίμηση τοῦ Θεοῦ καὶ στὴ δική σας ἐξουσία ἢ ἀμνησικακία.

Ἔχω γράψει λοιπὸν καὶ στὴ δική σας εὐσέβεια καὶ βέβαια καὶ στὶς ἐνδοξότατες βασιλίσσές μας. Καὶ τὸ ἔκανα αὐτό, καὶ πολὺ ὀρθῶ, ὄχι γιὰ νὰ προκαλέσω θόρυβο ἢ διένεξη στὰ ἱερότατα αὐλές σας (γιὰ ποιὸ λόγο; Μήπως δηλαδή ἤμουν τόσο πολὺ ἔξω ἀπὸ ὀρθοφροσύνη καὶ τὸν πρέποντα λογισμό;), ἀντίθετα ἔχω τὴ γνώμη, ὅτι πρέπει νὰ εἶναι νηφάλιοι ὅσοι εἶναι ταγμένοι νὰ ἱεουργοῦν στὸν πανάγιο Θεό, καὶ νὰ ἐξετάζουν μὲ περίσκεψη αὐτὸ ποὺ εἶναι ἀρεστὸ σ' αὐτὸν· νὰ μὴν τὸ πράττουν ἀδιάφορα, φοβούμενοι τὸν ὄλεθρο ποὺ ἐπικρέματαί σ' αὐτοὺς ἂν ὑποπέσουν γιὰ κάτι γενικὰ στὴ ραθυμία. Γιατὶ πρέπει ἐμεῖς νὰ σταθεροποιοῦμε περισσότερο στὴν πίστη ἐκείνους ποὺ ἤδη πίστεψαν στὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, τοὺς ὁποίους ἀπέκτησε μὲ τὸ αἷμα του καὶ τοὺς ἀνέδειξε προσκυνητὲς του καὶ τοὺς κάλεσε «γένος ἐκλεκτό, ἱερατεῖο βασιλικό, ἔθνος ἅγιο, καὶ λαὸ πρὸς ὑπηρετήσῃ του, γιὰ νὰ ἐξαγγέλλουν τὶς ἀρετὲς ἐκείνου ποὺ καλεῖ ὅλους στὸ θαυμαστὸ φῶς του»⁹. Νομοθετώντας λοιπὸν γιὰ ἐκείνους ποὺ τοὺς ἔλαχε ἡ ἱερωσύνη, λέγει στὸν μακάριο προφήτη Ἰεζεκιήλ αὐτὰ σὲ κάποιον σημεῖο· «Υἱὲ τοῦ ἀνθρώπου, μίλησε στοὺς ἄνδρες τοῦ λαοῦ σου καὶ πές τους· Τὴ γῆ στὴν ὁποία θὰ κατευθίνω τὴ ρομφαία μου, ἂν ὁ λαὸς τῆς γῆς λάβει ἓναν ἀπὸ αὐτοὺς καὶ τὸν δώσουν σ' αὐτοὺς ὡς σκοπὸ καὶ δεῖ ρομφαία νὰ ἔρχεται ἐναντίον τῆς γῆς καὶ σαλπίζει μὲ τὴ σάλπιγγα καὶ σημάνει στὸ λαὸ μου κι ἀκούσει, ὅποιος ἀκούσει τὸν ἦχο τῆς σάλπιγγας καὶ δὲν φυλαχθεῖ καὶ πέσει ἢ ρομφαία καὶ τὸν προλάβει, τὸ αἷμα του θὰ τρέξει στὸ

9. Α' Πέτρ. 2, 9.

ἐπέλθη ἡ ῥομφαία καὶ καταλάβη αὐτόν, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἔσται, ὅτι τὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγος ἀκούσας οὐκ ἐφυλάξατο· τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτοῦ ἔσται καὶ οὗτος, ὅτι ἐφυλάξατο, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐξείλετο. Καὶ ὁ σκοπός, εἴαν ἴδῃ τὴν
 5 ῥομφαίαν ἐρχομένην καὶ μὴ σημάνη τῇ σάλπιγγι, καὶ ὁ λαὸς μὴ φυλάξηται, καὶ ἐλθοῦσα ἡ ῥομφαία λάβῃ ἐξ αὐτῶν ψυχὴν, αὐτὴ διὰ τὴν αὐτῆς ἀνομίαν ἐλήφθη, καὶ τὸ αἷμα ἐκ χειρὸς τοῦ σκοποῦ ἐκζητήτω».

Χρῆναι δέ, οἶμαι, τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν οὐκ ἀζήτητον
 10 ἔαν ὀνήσειε γὰρ ἄν, καὶ ἔτι μειζρόνως, τῆς ἐπ' αὐτῶ θεωρίας ἐξευρνομένης εἰς τὸ ἐμφανές οὐκοῦν ἐφόδου βαρβαρικῆς προσδοκωμένης ἔσεσθαι κατὰ πόλεως, οἱ ταύτης μελεδωνοὶ καὶ φροντισταὶ καὶ προεστηκότες σκοπευτηρίοις τισίν, ἤτοι πύργοις τοῖς ἄγαν ὑψηλοτάτοις ἐφίζάνουσί τινας, οἳ, τοῖς ἀγροῖς ἐνορῶντες αἰεὶ τῆδε
 15 κάκειϊσε τὸν οἰκεῖον περικομίζοντες ὀφθαλμόν, ἐπαγρύπνως περιεργάζονται, μὴ ἄρα τις τῶν πολεμίων ἐμβάλλοι· προκατασημήναντες μὲν γὰρ τῇ πόλει τὴν ἔφοδον, οὐ μετρίων ἀξιοῦνται γερῶν, ἀπονυστάξαντες δὲ πρὸς τοῦτο, τὰς τοῦ ἀλῶναι καὶ παθεῖν αἰτίας αὐτοὶ ταῖς ἰδίαις ἀναμιάττονται κεφαλαῖς, τὴν πασῶν
 20 ἐσχάτην ὑπομένοντες δίκην. Κατὰ τὸν ἴσον, οἶμαι, τοῦτον τρόπον καὶ τῶν ἱερέων ἕκαστος, ἐπειδὴ τέθειται παρὰ Θεοῦ σκοπός, εἰ μὲν ἐπαγγέλλει τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς τὸ πεφυκὸς ἀδικεῖν, στεφάνου πρόσθενον ἑαυτῷ τὸ χρῆμα ποιήσεται. Περιπεσεῖται δὲ πάλιν τοῖς ἐκ θείας ὀργῆς ἐπισιμβαίνουσι κακοῖς, ἀδικήσας οὐ μετρίως ταῖς
 25 σιωπαῖς τὸ ταῖς παρ' αὐτοῦ φωναῖς εἰς ὀρθότητα διοικούμενον.

Οὐκοῦν ὁ πόλεμος ἦν οὐ καθ' ἑνὸς τῶν καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπου κοινοῦ, κατ' αὐτοῦ δὲ μᾶλλον κινούμενος τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. Γέγραπται μὲν γὰρ, ὅτι οὐδεὶς λέγει, Ἀνάθεμα Ἰησοῦς, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβούλ· τουτέστιν, Οὐδεὶς ἀρνεῖται τὸν
 30 Χριστόν, εἰ μὴ ἔχει πρὸς τοῦτο διανιστάντα τὸν Σατανᾶν, ἀληθὲς δὲ ὅτι τὸ εἰρημένον, οὐκ ἂν ἐνδοιάσειέ τις. Οὐκοῦν ὁ δράκων ὁ ἀποστάτης, τουτέστιν ὁ Σατανᾶς, ἀνδρὸς ἱερέως οὐκ ἀσφαλοῦς,

κεφάλι του, γιατί ἄκουσε τὸ σάλπισμα τῆς σάλπιγγας καὶ δὲν προφυλάχθηκε· τὸ αἷμα του θὰ βαρύνει αὐτὸν τὸν ἴδιο· αὐτὸς ὅμως πού φυλάχθηκε ἔσωσε τὴ ζωὴ του. Καὶ ὁ σκοπὸς ἂν δεῖ τὴ ρομφαία νὰ ἔρχεται καὶ δὲν σημάνει μὲ τὴ σάλπιγγα καὶ δὲν προφυλαχθεῖ ὁ λαός, καὶ ἔρθει ἡ ρομφαία καὶ ἀφαιρέσει τὴ ζωὴ κάποιου, τῆ ζωὴ βέβαια τὴν ἀφαίρεσε ἐξαιτίας τῆς ἀνομίας της, τὸ αἷμα ὅμως θὰ τὸ ζητήσω ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ σκοποῦ»¹⁰.

Πρέπει, νομίζω, νὰ μὴν ἀφήσομε ἀνεξέταστο τὸ νόημα αὐτῶν πού ἔχουν λεχθεῖ. Γιατὶ θὰ ὠφελήσει, καὶ πολὺ περισσότερο, ἐπειδὴ ἡ ἔρμηνεία γι' αὐτὸ θὰ διευρυνθεῖ καὶ θὰ γίνει φανερὴ. Ἄν λοιπὸν ἀναμένουν νὰ γίνεῖ ἔφοδος ἐναντίον μᾶς πόλεως, οἱ ἐπιμελητὲς καὶ οἱ φροντιστὲς καὶ οἱ προϊστάμενοι σὲ κάποια σκοπευτήρια, ἤτοι στοὺς ψηλοὺς πύργους, ἐγκαθιστοῦν κάποιους, πού βλέπουν ἀδιάκοπα στὰ χωράφια, στρέφοντας τὰ μάτια τους ἐδῶ κι ἐκεῖ, παρακολουθώντας ἄγρυπνα μήπως εἰσβάλει στὴ χώρα κάποιος ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, κι ἂν εἰδοποιήσουν ἀπὸ πρὶν στὴν πόλη τὴν ἔφοδο γίνονται ἄξιοι ἀμοιβῶν ὄχι μικρῶν. Ἄν ὅμως νυστάξουν στὸ ἔργο τους, τὶς αἰτίες τῆς ἄλωσης τῆς πόλης καὶ τοῦ παθήματός της τὶς ρίχνουν στὸν ἑαυτὸ τους καὶ ὑπομένουν τὴν ἔσχατη ἀπὸ ὅλες τιμωρία. Μὲ τὸν ἴδιο αὐτὸ τρόπο καὶ καθένας ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς, ἐπειδὴ ἔχει τοποθετηθεῖ σκοπὸς ἀπὸ τὸν Θεό, ἂν καθιστᾶ γνωστὸ στοὺς ἀνθρώπους τοῦ ποιμνίου του αὐτὸ πού εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του ἄδικο, θὰ κάνει τὴν ἀναγγελία πρόξενο στεφάνου γιὰ τὸν ἑαυτὸ του. Ἀντίθετα θὰ περιπέσει στὰ δεινὰ πού ἐπισυμβαίνουν ἀπὸ τὴ θεία ὀργή, ἐὰν βλάβει ὄχι λίγο μὲ τὴ σιωπὴ του τοὺς διοικούμενους ἀπὸ αὐτὸν μὲ τὸν λόγο του στὸν ὀρθὸ δρόμο.

Ὁ πόλεμος λοιπὸν δὲν εἶναι ἐναντίον κάποιου ἀπὸ ἐμᾶς κοινοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ στρέφεται ἐναντίον τοῦ ἴδιου τοῦ Σωτήρα μας Χριστοῦ. Γιατὶ ἔχει γραφεῖ ὅτι «κανένας δὲν λέγει, Ἄνάθεμα ὁ Ἰησοῦς, παρὰ στὸ ὄνομα τοῦ Βεελζεβούλ»¹¹. Δηλαδή, Κανένας δὲν ἀρνεῖται τὸν Χριστό, ἂν δὲν ἔχει τὸν Σατανὰ νὰ τὸν διεγείρει σ' αὐτό, καὶ ὅτι εἶναι ἀληθὲς αὐτὸ πού ἔχει λεχθεῖ, δὲν θ' ἀμφιδάλει κανεὶς. Ὁ ἀποστάτης δράκοντας λοιπὸν, ὁ Σατανᾶς, συνάντησε κάποιον ἱερέα ὄχι σταθερό, ἀλλὰ μᾶλλον μὲ σκέψη παραπλανημένη, πού εἶχε μεγάλη

μᾶλλον δὲ καὶ πεπλανημένου τὴν διάνοιαν τυχῶν, καὶ γλώσσης
 εὐπορήσας ἐτοιμοτάτης καὶ ἀπερισκέπτως τοῖς τῆς ἀληθείας ἐν-
 θριζούσης δόγμασι, καὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κατασμικρυνού-
 σης δόξαν θρασεῖα γὰρ ἦν, καὶ ἀχαλίνοις ὁρμαῖς πρὸς πᾶν ὅ,τι
 5 οὖν τῶν ἀπηχεστάτων ἰούσα θερμῶς. Θορύβου μὲν πάσας ἐπίμ-
 πλα τὰς Ἐκκλησίας Πολιορκουμένης δὲ οὕτω τῆς ὀρθῆς πίστεως,
 διχόνοιαι πανταχοῦ καὶ πολὺς ἦν ὁ λόγος καὶ παρὰ τοῖς ἤδη πι-
 στεύσασι, μὴ ἄρα πεπλάνηται, Θεὸν εἶναι κατὰ ἀλήθειαν νομίσαν-
 τες τὸν Χριστόν. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; Νόσος οἶά τις λοιμικὴ τὴν ὑφ'
 10 ἡλίον κατεβόσκειτο, ρίζαν ἔχουσα τὸ ψεῦδος καὶ πατέρα τὸν Σα-
 τανᾶν. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ Θεοῦ τεθειμέθα σκοποὶ καὶ τῶν λαῶν κη-
 δεμόνες, πῶς οὐκ ἔδει, καὶ μάλα προθύμως, τὴν ἱεράν τε καὶ ἐκ-
 κλησιαστικὴν λαβόντας σάλπιγγα, τοῖς εὐσεβεῖν ἐλομένοις τῆς τοῦ
 διαβόλου παγίδος κατασημῆναι τὴν ἔφοδον; Τίνα γὰρ ἐπήρησε
 15 δίκην τοῖς σιωπῶσι Θεός; «Τὸ αἷμα», φησὶν, «ἐκ τῆς χειρός σου
 ἐκζητήσω».

Ἄλλ' ἦν, ὦ φιλόχριστε βασιλεῦ, ἀσφαλῆς καὶ ἀκλόνητος ἡ σὴ
 καρδιά· ναί, καὶ αὐτὸς ὁμολογῶ· μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὰ τοῦτο βοῶσι
 τὰ πράγματα· καὶ πρὸς γε τούτῳ μακρὸς μαρτυρήσει χρόνος, καθ'
 20 ὃν εὐδόκιμοι γεγονότες εἰς εὐσέβειαν, ταῖς τῶν προγόνων ἀμιλ-
 λασθε δόξαις. Καὶ ἐπεὶ περ ἐστὶν ἐκείνοις εὐκλεές τὸ καὶ τῆς ὑμετέ-
 ρας γαληνότητος ἠττᾶσθαι, τυχὸν φαίην ἂν εἰκότως καταδείσας
 οὐδέν, ὅτι τὴν ἀμείνω καὶ προφερεστέραν ὑμεῖς ἀνεδήσασθε ψῆ-
 φον. Οἶδα τῆς ἐνούσης ὑμῖν πίστεως τὸ ἀκλόνητον, τῆς εἰς Χριστόν
 25 ἀγάπης τὸ ἰδρυμένον. Ἐγραφον δὲ χρησίμως, ἵνα τοῖς ἄλλοις,
 μᾶλλον δὲ ταῖς Ἐκκλησίαις ἀπάσαις θορυβουμέναις ἐπικουρήση-
 τε· σῶζειν γὰρ ἔθος ὑμῖν. Ἡ βαρβαρικὰς ἐφόδους σημαίνουσα
 σάλπιγξ, τὸν μὲν εὐσενῆ τε καὶ μαχημῶτατον τῆς αὐτῷ προεπούσης
 εὐανδρίας ὑπομιμηθήσκει μόνον, τὸν δὲ οὐ σφόδρα γοργὸν ἢ ἐμπι-
 30 ροπόλεμον ἀσφαλιζεται, μὴ ἄρα πως ταῖς τῶν πολεμίων φάλαγγιν
 ἀδοκῆτως ἐμβαλῶν, τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀμότητος γένηται θήρα-
 μα. Ὁ ἐμὸς τοιγαροῦν περὶ Χριστοῦ λόγος, τῆς μὲν εὐσεβείας τῆς
 ὑμετέρας τὸ κέντρον ἐκίνει κατὰ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἡσφα-
 λίζετο δὲ πρὸς πίστιν τοῖς ἐλαφρόν τε καὶ εὐπαρακόμιστον ἔχον-

έτοιμότητα στή γλώσσα καί ἔβριζε ἀπερίσκεπτα τὰ δόγματα τῆς ἀλήθειας, θέλοντας νά μειώσει τή δόξα τοῦ Σωτήρα μας· γιατί εἶχε πολλή θρασύτητα καί ὀρμούσε μέ θέρμη ἀσυγκράτητη σέ κάθε ἀνοησία, καί γέμιζε μέ θόρυβο ὅλες τίς ἐκκλησίες. Σ' αὐτή τήν πολιορκία πού βρέθηκε ἡ ὀρθή πίστη, παρουσιάστηκαν παντοῦ διχόνοιες καί γινόταν πολὺς λόγος ἀνάμεσα καί σ' ἐκείνους πού εἶχαν ἤδη πιστέψει, μήπως τυχόν εἶχαν πλανηθεῖ, πιστεύοντας ὅτι ὁ Χριστός ἦταν στ' ἀλήθεια Θεός. Καί τί ἐπακολούθησε; Μιά λοιμική νόσος κατέτρωγε τήν ὑφήλιο μέ ρίζα τό ψεῦδος καί πατέρα τῆς τὸν Σατανᾶ. Ἐπειδὴ ὅμως ἔχομε ὀρισθεῖ σκοποὶ καί φύλακες ἀπὸ τὸν Θεὸ καί τῶν λαῶν κηδεμόνες, πῶς δὲν ἔπρεπε, καί μάλιστα μέ πολλή προθυμία, ἀρπάζοντας τήν ἱερὴ καί ἐκκλησιαστικὴ σάλπιγγα νά εἰδοποιήσουμε ὅσους ἠθελαν νά ἀκολουθοῦν τήν εὐσέβεια; Μὲ ποιά τιμωρία ἀπειλεῖ ὁ Θεὸς ὅσους σιωποῦν; «Τὸ αἷμα του», λέγει, «θὰ τὸ ζητήσω ἀπὸ τὸ χέρι σου».

Ἄλλ' ἦταν, ὦ φιλόχριστε βασιλεῦ, ἡ καρδιά σου σταθερὴ καὶ ἀκλόνητη· ναί, τὸ ὁμολογῶ καὶ ἐγώ· ἢ μᾶλλον τὸ φωνάζουν καί τὰ ἴδια τὰ πράγματα, καί ἐκτὸς αὐτοῦ θὰ τὸ ἐπιβεβαιώσει καί ὁ μακρὺς χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖο, ἀφοῦ δοκιμασθήκατε μέ ἐπιτυχία στήν εὐσέβεια, συναγωνίζεσθε τὴ δόξα τῶν προκατόχων σας. Κι ἐπειδὴ εἶναι δόξα γιὰ ἐκείνους καί ἡ ἥττα τους ἀπὸ τὴ γαληνότητά σας, θὰ μπορούσα νά πῶ δικαιολογημένα, χωρὶς κανένα φόβο, ὅτι σεῖς κερδίσατε τὴν καλύτερη καί πιὸ προτιμώμενη φήμη. Γνωρίζω πόσο ἀκλόνητα εἶναι ἡ πίστη σας στηριγμένη στήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Ἐγραφα κάτι χρήσιμο, νά βοηθήσετε τοὺς ἄλλους καί μᾶλλον ὅλες τίς Ἐκκλησίες πού βρίσκονται σὲ ταραχὴ· γιατί ἡ συνήθειά σας εἶναι νά σώζετε. Ἡ σάλπιγγα πού σημαίνει τίς βαρβαρικὲς ἐπιθέσεις στὸν ψυχωμένο καί μαχιμότητα τοῦ ὑπεθυμίζει μονάχα τὴν ἀνδρεία του, ἐνῶ αὐτὸν πού δὲν εἶναι πολὺ ταχὺς ἢ ἐμπειροπόλεμος τὸν προφυλάγει μήπως, μπαίνοντας ἀπροσδόκητα οἱ φάλαγγες τῶν ἐχθρῶν, γίνεθι θήραμα τῆς ἀγριότητάς τους. Ὁ δικός μου λόγος λοιπὸν γιὰ τὸν Χριστὸ ἔστρεφε τὸ κέντρο τῆς εὐσέβειάς σας ἐναντίον τῆς παγίδας τοῦ διαδόλου καὶ ἐξασφάλιζε στήν πίστη ἐκείνους πού ἔχουν ἐπιπόλαιο καί εὐκόλα παρασυρόμενο τὸ νοῦ. Δὲν εἶναι στοὺς πολλοὺς

τας τὸν νοῦν, οὐ πολλοῖς εὐκάτοπτόν ἐστι τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον, βαθὺς δὲ λίαν ὁ λόγος ὁ περὶ αὐτοῦ· καὶ τοῖς ὅτι μάλιστα νουνεχεστάτοις καὶ τὰς θείας ἠκριβωκόσι Γραφάς, μόλις, ὡς ἐν αἰνίγματι καὶ ὡς ἐν ἐσόπτρῳ γνώριμος. Καὶ καθά φησιν ὁ ἱερώτατος
 5 Παῦλος, «Φθείρουνσι ἤθη χρηστὰ ὁμιλίας κακαί»· καὶ μὴν καὶ κατὰ γε τὸν Σολομῶντος λόγον, σταγῶν στάζουσα κοιλαίνει πέτραν· τὸ γὰρ τοι συχνῶς εἰς νοῦν τὸν ἀνθρώπινον σταγόνας δίκην τοὺς ἀδικεῖν πεφυκότας καθίεσθαι λόγους, οὐ μετρίαν, ἔσθ' ὅτε, μᾶλλον δὲ ὡς ἐπίπαν ἐργάζεται τὴν ζημίαν

10 Ἐναγκαία τοιγαροῦν καὶ ἐπωφελῆς ἡ παρ' ἐμοῦ γέγονεν ὑπόμησις πρὸς τε ἐκεῖνον αὐτόν, τὸν παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα Χριστῶ πολεμήσαντα, καὶ πρὸς γε τοὺς ἄλλους, οἱ τὴν τοῦ μυστηρίου γνώσιν οὐ λίαν ἠκριβωκότες, τοῖς τοῦ πλανῶντος λόγοις οὐ μετρίως κατεχεμιάζοντο· ὅτι γὰρ ἔγραφον ἀναγκαίως, καὶ αὐτὴ π
 15 στώσεται τῶν πραγμάτων ἡ δύναμις. Κατὰ μὲν γὰρ τοὺς ἄνωθεν καὶ παρωχηκότας ἤδη καιροὺς διειστήκει Θεοῦ τὰ ἀνθρώπινα. Πεπλάνητο γὰρ ἡ σύμπασα γῆ, καὶ καθά φησιν ὁ μακάριος Δαυῖδ, «Πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν· οὐκ ἔστιν ὁ ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός». Ἄλλ' «ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ἀνα
 20 τολῆ ἐξ ὕψους»· ἐπέφανεν ἡμῖν ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ συναναστρέφη τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, καθ' ἡμᾶς γεγονῶς ἄνθρωπος μετὰ τοῦ μεῖναι φύσει Θεός· αὐτὸς ἡμᾶς συνῆψε δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, περιελὼν τὸ μεσολαβοῦν, καὶ ἀμνησικακῶς ἀπαλλάξας τῆς διυστάσης ἡμᾶς ἁμαρτίας καὶ δικαιώσας τῇ πίστει. Καὶ
 25 γὰρ ἔστιν αὐτὸς ἡ εἰρήνη ἡμῶν, κατὰ τὰς Γραφάς ἔμελλε τοίνυν ὁ τῆς πρὸς Θεὸν εἰρήνης ἡμῶν σύνδεσμος διαρρηγνυθῆναι, παραλλομένης τῆς πίστεως ἔμελλεν ἡ τῆς δικαιοσύνης ὁδὸς ἐκ τῶν ἡμετέρων κρύπτεσθαι διανοιῶν, ἵνα μὴ τι λέγωμεν φορτικόν.

Δικαιούμεθα γὰρ διὰ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, τὸν θάνατον
 30 τοῦ Χριστοῦ καταγγέλλοντες, προσομολογοῦντες δὲ καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ. Πλὴν οὐκ ἀνθρώπου κοινοῦ θάνατον καταγγέλλο

12. Α' Κορ. 13, 12.

15. Ψαλμ. 13, 3.

13. Α' Κορ. 15, 33.

16. Λουκᾶ 1, 78.

14. Πρὸβλ. Ἰωβ. 14, 19.

17. Βαρούχ 3, 38.

εὐκόλα κατανοητὸ τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' εἶναι πολὺ βαθὺς ὁ λόγος γι' αὐτό, καὶ στοὺς πολὺ φρόνιμους καὶ ἀκριβεῖς γνῶστες τῶν θείων Γραφῶν ὁ λόγος αὐτὸς εἶναι μόλις γνωστὸς σὰν σὲ αἴνιγμα καὶ σὰν μέσα σὲ καθρέφτη¹², καὶ ὅπως λέγει ὁ ἱερώτατος Παῦλος «Οἱ κακὲς συναναστροφὲς βλάπτουν τὰ χρηστὰ ἤθη»¹³, ἀλλὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τοῦ Σολομώντα· «Στάζοντας ἢ σταλαματιὰ κυλαίνει τὴν πέτρα»¹⁴. Γιατὶ τὸ νὰ βάζεις συχνὰ στὸν ἀνθρώπινον νοῦ ὅμοια μὲ σταλαματιὰ λόγους ποὺ ἀπὸ τὴ φύση τους βλάπτουν, προκαλοῦν πολλὰς φορές, ἢ μᾶλλον πάντοτε, ὄχι μέτρια ζημιά.

Ἐπὶ τοῦτο λοιπὸν ἀναγκαῖα καὶ ἐπωφελὴς ἢ ἐκ μέρους μου ὑπόμνησις καὶ σ' ἐκεῖνον τὸν ἴδιον ποὺ παρ' ἐλπίδα πολέμησε τὸν Χριστό, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἄλλους, οἱ ὅποιοι, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζουν μὲ ἀκρίβεια τὸ μυστήριον, χειμάζονταν ὄχι καὶ λίγο ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ πλανευτοῦ. Ὅτι βέβαια ἔγραφα κατ' ἀνάγκη θὰ τὸ βεβαιώσῃ καὶ ἡ ἴδια ἢ δύναμις τῶν πραγμάτων. Στοὺς παλαιούς δηλαδὴ καὶ περασμένους ἤδη καιροὺς τὰ ἀνθρώπινα ἦταν σὲ διάστασιν μὲ τὸν Θεό. Γιατὶ βρισκόταν σὲ πλάνη ὁλόκληρη ἡ γῆ, καὶ ὅπως λέγει ὁ μακάριος Δαβὶδ, «Ὅλοι παρέκκλιναν καὶ συνάμα ἐξαχρειώθηκαν· δὲν ὑπάρχει κανένας ποὺ νὰ πράττῃ τὸ καλόν, δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνας»¹⁵. Ἀλλὰ μᾶς ἦρθε ἀνατολή ἀπὸ τὸν οὐρανόν»¹⁶. Φάνηκε σ' ἐμᾶς ὁ μονογενὴς Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ συναναστράφηκε ἐκείνους ποὺ ζοῦσαν στὴ γῆ¹⁷, ἀφοῦ ἔγινε ἄνθρωπος ὅπως ἐμεῖς· παραμένοντας συνάμα Θεός. Αὐτὸς μᾶς συνέδεσε διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του μὲ τὸν Θεὸ Πατέρα καταργώντας τὸ μεσοδιάστημα καὶ ἀπαλλάσσοντάς μας μὲ ἀμνησικακία ἀπὸ τὴν ἁμαρτία ποὺ μᾶς κρατοῦσε σὲ διάστασιν καὶ δικαιώνοντάς μας μὲ τὴν πίστη¹⁸. Γιατὶ αὐτὸς εἶναι ἡ εἰρήνη μας¹⁹, σύμφωνα μὲ τὴς Γραφάς. Ἐμελλε λοιπὸν ὁ σύνδεσμος τῆς εἰρήνης μας μὲ τὸν Θεὸ νὰ σπάσῃ ἂν διαλυόταν ἡ πίστις· ἐμελλε ἢ ὁδὸς τῆς δικαιοσύνης νὰ ἐξαφανισθεῖ ἀπὸ τὸ νοῦ μας, γιὰ νὰ μὴ λέμε κάτι βαρύν.

Σωζόμεσθε λοιπὸν μέσω τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος²⁰, διακηρύσσοντας τὸ θάνατον τοῦ Χριστοῦ²¹ καὶ συνάμα ὁμολογώντας καὶ τὴν ἀνάστασίν του. Πλὴν ὅμως δὲν κηρύττομε τὸ θάνατον ἑνὸς κοινοῦ ἀνθρώ-

18. Ἐφ. 2, 8.

20. Ρωμ. 6, 3.

19. Ὅπ. π. 14.

21. Α' Κορ. 11, 26.

μεν, ὧ φιλόχριστε βασιλεῦ, ἀλλ' ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ καὶ πα-
 θόντος μὲν ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί, καθὰ γέγραπται, ζῶντος δὲ ὡς Θεοῦ,
 καὶ τῇ ἰδίᾳ φύσει μεμενηκότος ἀπαθοῦς. Κινδυνευούσης τοι-
 γαροῦν τῆς Χριστιανῶν ἐλπίδος, τό γε ἦκον εἰς τοὺς τοῦ πλα-
 5 κῶντος λόγους καὶ τὴν ἀτεχνῆ καὶ ἀτύλωτον γλῶτταν, ἀναγκαῖον
 πῶς ἦν καὶ ἀπαραίτητον, βασιλεῦ, σύνοπλον ἡμᾶς ἔχοντας τὴν
 ἀλήθειαν, τοῖς ὀρθὴν ἔχουσιν ἐπαμῦναι πίστιν. Τὸ δὲ δὴ μάλιστα
 ἡμᾶς πρὸς τοῦτο παροτρύνον ἐλθεῖν, ἐκεῖνό ἐστιν. Ἐνταῦθα μὲν
 γὰρ οἱ μακάριοι Πατέρες ἡμῶν θαρσηθέντες παρὰ Θεοῦ, τὴν ἱερω-
 10 σύνην ταῖς τῶν αἱρέσεων κατὰ καιροὺς ἀντετάξαντο δυστροπίαις,
 μάλιστα δὲ τῇ τῶν ἀνοσιῶν Ἀρειανῶν, καίτοι κατ' ἐκεῖνο τοῦ και-
 ροῦ οἱ τῶν ἀνθρωπίνων κρατοῦντες πραγμάτων οὐκ ἤδεισαν τὴν
 ἀλήθειαν, ἐφρόνουν δὲ μᾶλλον τὰ ἐκείνων, καὶ τοὺς ὀδόντας αὐ-
 τῶν ἐπέτριζον τοῖς τῶν Ἐκκλησιῶν διδασκάλοις. Ἀλλ' ἦσαν ἐκεῖ-
 15 νοι παντὸς ἀμείνους δείματος, τὸν ὀρθόν τε καὶ ἀνεπίληπτον τῆς
 πίστεως διακηρύττοντες λόγον. Ἦδεισαν γὰρ λέγοντα τὸν Κύριον
 ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν «Μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ
 σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι· φοβήθητε δὲ μᾶλ-
 λον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γενένη».

20 Ὅτε τοίνυν ἐκεῖνοι τοὺς τῶν ὄλων κρατοῦντας κατ' ἐκεῖνο
 τοῦ καιροῦ πολεμιωτάτους ἔχοντες, οὐ σεσιγήκασι εἰς δόξας ἀδι-
 κουμένου τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, πῶς οὐκ ἀναγ-
 καῖον καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς κατ' ἴχνος ἰέναι τῆς ἐκείνων ἐπιεικείας καὶ
 τῆς εἰς Χριστόν γνησιότητος; Πῶς οὐκ ἔδει ταῖς τοῦ δυσφήμου
 25 φωναῖς ἀντερεύεσθαι τὴν ἀλήθειαν; Ἦδειν, ὡς ἔφην, τῆς εὐσε-
 βείας ἡμῶν τὸ ἐρηρυσμένον. Ἠπιστάμην ἀκριβῶς, ὡς οὐκ ἐκεῖνος
 μᾶλλον ἠρεσκεν, ἀλλ' ἐγώ. Τί τὸ σιωπᾶν ἀναπειθον ἦν; μικροῦ με
 τοῦ πρόποντος ἐξέστησεν ὄκνος, καὶ Θεῷ προσκροῦσαι παρεσκεύ-
 ασεν. Ἀλλ' ἔφην αὐτὸς ἐμαντῶ· Ἀπροφάσιστον ἔχεις, ὧ οὔτος,
 30 τὴν σιωπῆν. Δεινὰ κατὰ σοῦ τὰ ἐγκλήματα παρὰ τε Θεῷ καὶ ἀν-
 θρώποις. Εὐσεβὴς καὶ φιλόχριστος ὁ τῇ βασιλίδι δόξῃ κατεστεμ-
 μένος παρὰ Θεοῦ. Καὶ μὴν καὶ αὐτῇ τοῖς ἴσοις ἀνχήμασιν ὀραῖται

που, φιλόχριστε βασιλιά μου, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ πού ἐνανθρώπησε καὶ ἔπαθε γιὰ χάρη μας σωματικά, ὅπως ἔχει γραφεῖ, ἀλλὰ ζεῖ ὡς Θεὸς καὶ πού ὡς πρὸς τὴ δική του φύση ἔμεινε ἀπαθής. Ἐπειδὴ λοιπὸν κινδύνευε ἡ ἐλπίδα τῶν Χριστιανῶν, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ πλανευτῆ καὶ τὴν ὠμὴν καὶ ἀπύλωτη γλῶσσα του, ἦταν ἀναγκαῖο κατὰ κάποιον τρόπο καὶ ἀπαραίτητο, βασιλιά μου, ἔχοντας σύμμαχό μας τὴν ἀλήθεια, νὰ ὑπερασπισθοῦμε αὐτοὺς πού ἔχουν ὀρθὴ πίστη. Αὐτὸ τώρα πού μᾶς παροτρύνει κυρίως νὰ πᾶμε σ' αὐτό, εἶναι ἐκεῖνο. Γιατὶ ἐξαιτίας αὐτοῦ οἱ μακάριοι Πατέρες μας ἐνθαρρημένοι ἀπὸ τὸν Θεὸ ἀντέταξαν κατὰ καιροὺς τὴν ἱερωσύνην σὲ δυστροπίες τῶν αἱρέσεων, καὶ μάλιστα στὴν αἵρεση τῶν ἀσεβῶν Ἀρειανῶν, ἃν καὶ βέβαια τὴν ἐποχὴ ἐκείνη οἱ ἐξουσιαστὲς τῶν ἀνθρώπων δὲν γνώριζαν τὴν ἀλήθεια καὶ εἶχαν μᾶλλον τὰ ἴδια φρονήματα μ' ἐκείνους καὶ ἔτριζαν τὰ δόντια τους ἐναντίον τῶν διδασκάλων τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἀλλ' ἦταν ἐκεῖνοι ἀνώτεροι ἀπὸ κάθε φόβο, κηρύσσοντας τὸν ὀρθὸ καὶ ἀνεπίληπτο λόγο τῆς πίστεως. Γιατὶ γνώριζαν ὅτι ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς λέγει· «Μὴ φοβᾶστε ἀπὸ ἐκείνους πού θανατώνουν τὸ σῶμα, ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ θανατώσουν τὴν ψυχὴ· νὰ φοβόσαστε μᾶλλον αὐτὸν πού μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει στὴ γέεννα καὶ τὴν ἀπώλεια τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα»²².

Ὅταν λοιπὸν ἐκεῖνοι, πού τὰ χρόνια ἐκεῖνα εἶχαν τοὺς κυρίαρχους ὄλων ἐχθρικότατους ἐναντίον τους, δὲν σταμάτησαν νὰ δοξάζουν τὸν Σωτῆρα ὄλων μας Χριστὸ πού ἀδικοῦσαν, πῶς δὲν εἶναι ἀνάγκη καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ν' ἀκολουθήσομε τ' ἀχνάρια τῆς ἀρετῆς ἐκείνων καὶ τῆς γνήσιας πίστεως στὸν Χριστό. Πῶς δὲν ἔπρεπε σὲ τις φωνὲς τοῦ βλάφημου νὰ ἐκσφενδονίσουμε τὰ βέλη τῆς ἀλήθειας; Γνώριζα, ὅπως εἶπα, πόσο ἐδραία ἦταν ἡ πίστη μας. Γνώριζα πολὺ καλὰ ὅτι δὲν ἦταν ἀρεστός ἐκεῖνος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐγώ. Τί ἦταν ἐκεῖνο πού μὲ ἔπειθε νὰ σιωπήσω; Παρολίγο ὁ δισταγμὸς θὰ μὲ ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὸ καθῆκον καὶ θὰ μ' ἔκανε νὰ προσκρούσω στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Εἶπα ὅμως στὸν ἑαυτό μου· Εἶναι ἀδικαιολόγητη, ἑαυτούλη μου, ἡ σιωπὴ. Θὰ σὲ κατηγορήσει φοβερὰ ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι. Εἶναι εὐσεβὴς καὶ φιλόχριστος ὁ στεφανωμένος ἀπὸ τὸν Θεὸ μὲ τὴ βασιλικὴ δόξα. Ἀλλὰ καὶ τὸ ζεῦγος τῶν ἐνδοξότατων βασιλισσῶν

διαπρεπῆς ἢ τῶν εὐκλεεστάτων βασιλίδων δυάς· ὁμογνωμονεῖ
καὶ αὐτὰ τὰ σεμνά τε καὶ ἀξιάγαστα τῆς παρθενίας βλαστήματα
Οἱ στάσιν ἔχοντες τὴν ἐγγὺς καὶ ταῖς τῶν ἀξιωματῶν ὑπεροχαῖς
ἐκλελαμπρουσμένοι, ὀρθῇ τε καὶ ἀδιαβλήτῳ διαπρέπουσι πίστει,
5 λελύπηνται καὶ αὐτοὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος δόξης ἀθετουμένης· Εἶτα
πῶς οὐ σφόδρα νεανικῶς τὰ Θεῶ δοκοῦντα πληροῖς; ἢ οὐκ
ἀδρανῆς ὁ ναυτίλος, ὅταν ἐξ οὐρίας αὐτῷ τοῦ πνεύματος καταχε-
ομένου τῶν λίνων παραιτῆται τὸ πλεῖον; Οὐχὶ ἀσθενῆς τε καὶ φυ-
γοπόλεμος εἶη ἂν ὁ τεταγμένος ἐν στρατιώταις, εἰ νικᾶν ἐξόν, τῆς
10 τῶν ἀρίστων χειρὸς ἐπικουρούσης αὐτῷ, ῥίψασπὶς τις ὁρῶτο καὶ
ἄνανδρος;

Ταῖς τοιαύταις ἐμαντὸν παραθήγων ἐννοίαις, καὶ τῇ εὐσεβείᾳ
τοῦ ὑμετέρου κράτους τεθαυρηκῶς, ἀοκνότατα παρῆλθον ἐπὶ τὸ
χρῆναι συνειπεῖν δυσφημουμένῳ Χριστῷ· ἄλλως τε χρὴ γάρ, ἔγω-
15 γέ φημι, προσενεγκεῖν οἷς ἔφην καὶ τότε· Ἐπελέχθη Νεστόριος, ὡς
τοῖς ἀποστολικοῖς καὶ εὐαγγελικοῖς κηρύγμασιν ἐγγεγυμνασμέ-
νος, ὡς τεχνίτης εἰς εὐσέβειαν, ὡς ὀρθὴν ἔχων τὴν πίστιν καὶ ἀμώ-
μητον παντελῶς καὶ τοιοῦτον εἶναι τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ εὐσεβὲς
ὑμῶν κράτος ἐπεθύμει, καὶ πάντες δὲ οἱ τῶν ἀγίων Ἐκκλησιῶν
20 προεστηκότες, καὶ γοῦν ὅτε τὰ περὶ τῆς χειροτο-
νίας αὐτοῦ παρὰ τῶν εἰς τοῦτο παρενεγκόντων θεοσεβεστάτων
ἐπισκόπων διεπέμφθη γράμματα, ἀντέγραφον ἀμελλητί χαίρων,
ἐπαικῶν, ἐπευχόμενος ὡς ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ τὰ πάντων ἐξ-
αίρετα τῶν ἀγαθῶν διὰ τῆς ἄνωθεν ὑπάρξαι ψήφου. Ἄλλ' οὐ τῆς
25 ἡμῶν φιλαδελφίας τὰ μετὰ τοῦτο κατηγορήματα, μᾶλλον δὲ τῆς
ἐκείνουσ σκαιότητος. Ἐπελέχθη μὲν γὰρ ὡς πρόβατον, ἀλλ' εὔρη-
ται λύκος ὡς πιστὸς καὶ γνήσιος οἰκέτης, ἀλλ' ἠγάπησε τὸ ἐναν-
τίον ὡς εὐδοτρὺς ἀμπελῶν, ἀλλ' «ἐκτέτοκεν ἀκάνθας», κατὰ τὸ
γεγραμμένον ὡς γηπόνος εὐτεχνος, ἀλλ' ἐπεβούλευσε τῷ χωρίῳ·
30 ὡς ποιμὴν ἀγαθός, ἀλλὰ θηρῶν ἀγρίων γέγονεν ἀτηνέστερος.
Εἶτα νενοσηκῶς, οὐκ οἶδ' ὅπως, τὴν κακοδοξίαν, νενουθέτηται
πλειστάκις, καὶ τοῦτο παρὰ πολλῶν.

Ἄρα οὖν ὠφελήθη νοουθετούμενος; ἐδήχθη τὸν νοῦν ἐλεγχό-

πού λάμπει και ξεχωρίζει με τις ἴσες τιμές· ἔχουν τὴν ἴδια γνώμη και αὐτὰ τὰ σεμνὰ και ἀξιόπιστα παρθενικά βλαστάρια. "Ὅσοι βρίσκονται κοντά σου και λάμπουν με τὰ ὑψηλὰ ἀξιώματά τους και διακρίνονται για τὴν ὀρθὴ και ἀδιάβλητη πίστη τους, λυπήθηκαν κι αὐτοὶ για τὴ δόξα τοῦ Σωτήρα που ἀθετεῖται. Καὶ ἐπομένως γιατί δὲν ἐκπληρώνεις με σφοδρὴ γενναιότητα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ;" Ἡ ὁ ναυτικός δὲν ἀδρανεῖ ὅταν με τὸ οὐριο φύσημα τοῦ ἀνέμου στὰ πανιὰ ἀφήνει τὸ κουπί; Δὲν θὰ εἶναι ἀδύνατος και φυγοπόλεμος ὁ στρατιώτης στὴ θέση του ἂν, ἐνῶ μπορεῖ νὰ νικήσει με τὴ βοήθεια τῆς δυνάμης τῶν ἀρίστων, γίνει φυγόμαχος και ἄνανδρος;

Μὲ τέτοιες σκέψεις προτρέποντας τὸν ἑαυτὸ μου και παίρνοντας θάρρος ἀπὸ τὴν εὐσέβεια τῆς δυνάμης σας, πολὺ πρόθυμα ἀνέλαβα τὸ χρέος μου νὰ ὑπερασπισθῶ τὸν Χριστὸ που βλασφημεῖται. Ἐξάλλου βέβαια πρέπει νὰ προσθέσω σ' αὐτὰ που εἶπα και τοῦτο· Ἐπιλέχθηκε ὁ Νεστόριος, ἐπειδὴ ἔχει ἀσκηθεῖ στὰ εὐαγγελικά και ἀποστολικά κηρύγματα και εἶναι τεχνίτης τῆς εὐσέβειας, ἐπειδὴ ἔχει ὀρθὴ και τελείως ἀμεμπτη πίστη. Καὶ τὸ νὰ εἶναι τέτοιος ὁ ἄνθρωπος ἐπιθυμοῦσε και ἡ εὐσεβὴς μεγαλειότητά σας και ὅλοι οἱ προϊστάμενοι τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν και ἐγὼ ὁ ἴδιος. "Ὅταν λοιπὸν μοῦ στάλθηκαν γράμματα για τὴ χειροτονία του ἀπὸ τοὺς θεοσεβέστατους ἐπισκόπους που τὸν πρότειναν σ' αὐτό, ἀνταπάντησα γράφοντας χωρὶς ἀναβολὴ με χαρὰ κι ἐπαίνους, και εὐχόμεουν ὅπως σὲ ἀδελφὸ και συλλειτουργὸ νὰ τοῦ δοθοῦν τὰ πιὸ ἐξαιρετικά ἀπ' ὅλα ἀγαθὰ ἀπὸ τὴν συγκατάθεση τοῦ οὐρανοῦ. Οἱ κατηγορίες που ἀκολούθησαν δὲν προήλθαν ἀπὸ τὴ δικὴ μας φιλαδελφία, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ βαναυσότητα μᾶλλον ἐκείνου. Γιατὶ ἐπιλέχθηκε ὡς πρόβατο, και βρέθηκε λύκος· ὡς πιστὸς και γνήσιος ὑπηρέτης, ἀλλὰ προτίμησε τὸ ἀντίθετο· ὡς πολυστάφυλο ἀμπέλι, και «γέννησε ἀγκάθια»²³, σύμφωνα μ' αὐτὸ που ἔχει γραφεῖ· σὰν γεωργὸς ἐπαδέξις, ἀλλὰ κακοκαλιέργησε τὸν ἀγρό· σὰν ἀγαθὸς ποιμένας, ἀλλὰ ἐγινε σκληρότερος ἀπὸ ἄγρια θηρία. Κι ὅταν ἀρώστησε, δὲν ξέρω πῶς, ἀπὸ κακοδοξία, πολλὲς φορές δέχθηκε νουθεσίες, και μάλιστα ἀπὸ πολλοὺς.

Μήπως ὅμως ὠφελήθηκε ἀπὸ τὶς νουθεσίες, ἀγγίξαν τὸ νοῦ του

μενος; μετεβουλεύσατο τὰ ἀμείνω; πεφρόνηκέ τι τῶν ἀγαθῶν; ἄρα
 μεμίσηκε τὸ ψεῦδος; ἠγάπησε τὴν ἀλήθειαν; παρητήσατο τὴν τῆς
 ἀμαθίας ἀγλύν, ἐζήτησε δὲ τὸ φῶς; κατέληξε τῆς κατὰ Χριστοῦ
 γλωσσαλγίας; τῶν ἀντειρηκότων ἐδυσωπήθη τὸ πλῆθος; ἐφείσατο
 5 πολλοὺς καὶ ἀναριθμήτους σκανδαλιζομένους ὁρῶν; λελύπηκεν
 αὐτὸν τὸ κένανδρον τῶν πεπιστευκότων τὴν ἐκκλησίαν ὁρᾶν;
 Οὐδαμῶς, καθὰ καὶ αὐτὸ τῶν πραγμάτων τὸ πέρας διαδοήσειεν
 ἄν. Ἐπειδὴ γὰρ ἡμῖν ἡ ἀγία σύνοδος κατὰ θέσπισμα τοῦ ὑμετέ-
 ρου κράτους συναγήγερο πανταχόθεν κατὰ τὴν Ἐφεσίων μητρο-
 10 πολιν, ἀφίκετο δὲ καὶ αὐτός, τότε δὴ, τότε, καίτοι δέον τοῖς ἤδη
 παρωχηκόσιν ἐπολοφύρεσθαι καὶ κλαίειν αὐτόν, ὥσπερ οὐδενὸς
 ἀγανακτοῦντος ὄλωσ, ἐφ' οἷς τετόλμηκεν εἰπεῖν ἔτι ποιούμενος τὰς
 διατριβὰς ἐν ἐκείνῃ τῇ μεγαλωνύμῳ πόλει προσετίθει τὰ χεῖρω.
 Κατεφλυάρει τὰ αἰσχίονα, καὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κατεθρασύ-
 15 νετο δόξης, ολίγου παντελῶς ἀξιώσας λόγου, μᾶλλον δὲ τοῦ μηδε-
 νὸς ὄλωσ τῆς εἰς αὐτὸν δυσφημίας τὸ ἔγκλημα.

Οἷα γὰρ τετόλμηκεν εἰπεῖν, σιωπᾶν ἄμεινον καὶ ταῦτα διαλε-
 γόμενος ἐπισκόποις θείοις καὶ εὐπρεπεστάτην ἔχουσι τὴν ἐφ' ἅπα-
 σι τοῖς ἀγαθοῖς ψῆφόν τε καὶ δόξαν. Ἦσαν δὲ καὶ τῶν θείων Γρα-
 20 φῶν ἐμπειρότατοί τε καὶ ἐπιστήμονες, οἳ καὶ πολὺ λίαν ταῖς κατὰ
 Χριστοῦ δυσφημίαις ἐπληγηκότες καὶ τὴν ἀκρατῆ καὶ ἀπύλωτον
 αὐτοῦ μισήσαντες γλῶτταν, ἀπονισάμενοί τε τὰς χεῖρας αὐτῶ,
 ταῦτα τῇ συνόδῳ δακρυρροοῦντες ἀπήγγελον, οὐκ ἐν παραδύστω
 καὶ λεληθότως, θαρσήσαντες δὲ ἐπ' αὐτῆς τῆς πίστεως τῶν ὑπο-
 25 μνημάτων εἰπεῖν, καὶ ἐτοίμως ἔχοντες διελέγχειν αὐτόν, ἃ μηδὲ
 θέμις ἐννοεῖν, κατειρηκότα Χριστοῦ. Ἔδρων δὲ τοῦτο, τὴν ἐπὶ τοῦ
 θείου βήματος δεδιότες κρίσιν. Οὐ γὰρ ἀφιλόστοργοί τινες ἦσαν,
 φιλόθεοι δὲ μᾶλλον καὶ τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης γνήσιοι φύλακες.
 Ὡσπερ γὰρ τοὺς ὑπὸ σκῆπτρα κεμένους τῆς εὐαγοῦς ὑμῶν βασι-
 30 λείας, ἢ γενναίους στρατηγούς, ἢ γοῦν καὶ ἐτέρους τινὰς τῶν ἐν
 ἀξιώμασι καὶ ὑπεροχαῖς, λαμπροὺς τε καὶ φιλτάτους ὑμῖν ἀποφαί-
 νει τὸ καθηκόντως ἀγανακτεῖν, εἰ δήπου τινὲς ἢ ἀσελγῆ καὶ ἀκό-
 λαστον κατὰ γε τοῦ ὑμετέρου κράτους κινήσειαν γλῶτταν, ἢ καὶ

οὐκ ἔλεγχον; ἄλλαξε γνώμη ἔπειτα γιὰ τὰ καλύτερα; σκέφθηκε κάτι καλό; Μίσησε ἄραγε τὸ ψεῦδος; ἀγάπησε τὴν ἀλήθεια; ἀρνήθηκε τὴν ὁμίχλη τῆς ἀμάθειας; Μήπως ζήτησε τὸ φῶς; σταμάτησε τὴ φλυαρία ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ; Φοβήθηκε τὸ πλῆθος τῶν ἀντιπάλων του; λυπήθηκε βλέποντας πολλοὺς καὶ ἀναρίθμητους νὰ σκανδαλίζονται; Λυπήθηκε βλέποντας τὴ ἔλλειψη πιστῶν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία; Καθόλου, ὅπως μπορεῖ νὰ φωνάξει παντοῦ ἢ κατάληξη τῶν πραγμάτων. Γιατί, ὅταν ἡ ἀγία σύνοδος μὲ διάταγμα τῆς μεγαλοσύνης σας συγκεντρώθηκε ἀπὸ παντοῦ στὴ μητρόπολη τῶν Ἐφεσίων καὶ ἔφτασε κι ἐκεῖνος, τότε ἀκριβῶς, τότε, παρόλο ποὺ ἔπρεπε νὰ θρηνεῖ γιὰ ὅσα εἶχαν περάσει καὶ νὰ κλαίει, αὐτὸς, σὰ νὰ μὴν ἀγανακτοῦσε καθόλου κανένας γιὰ ὅσα τόλμησε νὰ πεῖ παραμένοντας ἀκόμα σ' αὐτὴν τὴν ὀνομαστὴ μεγάλη πόλη, πρόσθεσε τὰ χειρότερα. Φλυαροῦσε τὰ χειρότερα ἐναντίον μας καὶ πολεμοῦσε μὲ θράσος τὴ δόξα τοῦ Σωτήρα μας, κρίνοντας ἄξιο γιὰ λίγο μονάχα λόγο, ἢ μᾶλλον γιὰ κανένα ἀπολύτως λόγο, τὸ ἔγκλημα τῆς ἐναντίον του βλασφημίας.

Αὐτὰ βέβαια ποὺ τόλμησε νὰ πεῖ εἶναι καλύτερο νὰ τ' ἀποσιωπήσομε, καὶ ὅλα αὐτὰ ἐνῶ συνομιλοῦσε μὲ ἱερούς ἐπισκόπους καὶ ποὺ εἶχαν μαρτυρία καὶ φήμη εὐπρεπέστατη γιὰ ὅλες τὶς ἀρετές τους, καὶ ἐπιπλέον ἦταν καὶ γνώστες τῶν θείων Γραφῶν καὶ ἐπιστήμονες. Αὐτοὶ μὲ μεγάλο πόνον γιὰ τὶς βλασφημίες ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ καὶ μισώντας τὴν ἀσυγκράτητη καὶ ἀπύλωτη γλώσσα του, ἀφοῦ ἔπλυναν γι' αὐτὸν τὰ χέρια τους, τὰ ἔλεγαν αὐτὰ στὴ σύνοδο μὲ δάκρυα, ὄχι κρυφὰ καὶ παράμερα, ἀλλὰ πῆραν θάρρος νὰ τὰ ποῦν σ' αὐτὴν τὴν πίστη τῶν πρακτικῶν, καὶ ἦταν ἔτοιμοι νὰ τὸν ἐλέγξουν, ἐπειδὴ εἶπε ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ, αὐτὰ ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε νὰ τὰ σκεφθεῖ κανεὶς. Κι αὐτὸ τὸ ἔκαναν ἐπειδὴ φοβοῦνταν τὴν κρίση στὸ θεῖο βῆμα. Δὲν ἦταν βέβαια κάποιοι ποὺ τοὺς ἔλειπε ἡ στοργή, ἀλλὰ μᾶλλον ἦταν φιλόθεοι καὶ γνήσιοι φύλακες τῆς ἀγάπης στὸν Χριστό. Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι στὴν ἔξουσία τῆς ἱερῆς βασιλείας σας, ἢ στρατηγοὶ γενναῖοι ἢ καὶ κάποιοι ἄλλοι σὲ ἀξιώματα καὶ ὑψηλές θέσεις, τοὺς ἀποδεικνύει λαμπροὺς καὶ φίλτατους σὲ σᾶς τὸ νὰ ἀγανακτοῦν ὅπως πρέπει ἂν μερικοὶ κινήσουν τὴ

δραῖν ἔλαιντό τι τῶν ἔξω λόγου καὶ τοῦ εἰκότος, οὕτω καὶ τὸν θεῖον ἱερουργὸν ἐπαίνου παντὸς ἄξιον ἀπεργάζεται παρά τε Θεῶ καὶ ἀγγέλοις, τὸ μὴ ἀνέχεσθαι τινος τῶν τῆς θείας καταφλυαροῦντων δόξης, ἐν μοίρα δὲ μᾶλλον αὐτοὺς τῶν ὅτι μάλιστα πολεμικῶ 5 τάτων ποιεῖσθαι φιλεῖν. Καὶ γοῦν ὁ μακάριος Δαβὶδ αὐχμημα λαμπρὸν ἑαυτῷ δὴ τοῦτο περιτιθείς, ἀνεφώνει· «Οὐχὶ τοὺς μισοῦντάς σε, Κύριε, ἐμίσησα, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς σου ἐξετηκόμην; Τέλειον μῖσος ἐμίσουν αὐτούς· εἰς ἐχθρούς ἐγένοντό μοι». Εἰ μὲν οὖν ἀγαπῶσι Χριστὸν οἱ δυσφημοῦντες αὐτόν, λογισμοῦ τοῦ πρόποντος 10 ἁμαρτάνουσιν οἱ πολεμοῦντες αὐτοῖς· εἰ δὲ μισοῦσιν ἀναφανδὸν καὶ τὸ πράγμα ἐστὶ κατ' οὐδένα τρόπον ἀμφίβολον, πῶς οὐκ ἀξιάγαστοι καὶ θεοφιλεῖς, οἱ ταῖς ἐκείνων βδελυρίαις τὸν εὐδρανή καὶ φιλόθεον ἀντεξάγοντες λόγον;

Ἦν δὲ καὶ ἐτέρως χρήσιμόν τε καὶ ἀναγκαῖον τῷ ὑμετέρῳ 15 κράτει τὸ τῶν θείων ἐλαύνεσθαι θυσιαστηρίων τὸν βεβηλοῦντα αὐτά. Καὶ τίνα τρόπον; ἐρῶ, τὰ ἐκ τῆς θείας Γραφῆς παρενεγκῶν εἰς πληροφορίαν. Ὀλιγορήσαντές ποτε τῶν διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως τεθεσπισμένων οἱ ἐξ Ἰσραήλ, καὶ τῆς δοθείσης αὐτοῖς ἀλογήσαντες ἐντολῆς, ἐτράποντο πρὸς ἀποστασίαν τὴν ἀπὸ Θεοῦ 20 οὔ, «καὶ προσκεκνήκασιν εἰδώλοις καὶ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ», καθὰ γέγραπται. Ἦκον δὲ ἤδη πρὸς τοῦτο δυσσεβείας οἱ τάλανες, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν θεῖον καταμιᾶναι νεών. Ἦγανάκτει πρὸς ταῦτα Θεός, καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν. Ἐπειδὴ δὲ δεβασίλευκεν Ἐζεκίας, ἀνὴρ ὀσιός τε καὶ ἀγαθός, 25 ἐπηνώρθον τὰ διεπταισμένα· καὶ δὴ τὸν θεῖον διακαθάρας ναόν, προσεκόμιζεν οὕτω τὰ νενομισμένα τῷ πάντων κρατοῦντι Θεῷ. Γέγραπται δὲ οὕτω περὶ αὐτοῦ· «Καὶ Ἐζεκίας ἐβασίλευσεν, ὧν εἴκοσι πέντε ἐτῶν· εἶτα προσεφώνει τοῖς λευίταις Ἄνδρες λευίται, ἀκούσατε. Νῦν ἀγνίσθητε, καὶ ἀγνίσατε τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ 30 τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ ἐκβάλλετε τὴν ἀκαθαρσίαν ἐκ τῶν ἁγίων, ὅτι ἀπέστησαν οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ ἐποίησαν τὸ πονηρὸν ἐναντίον Κυρίου, καὶ ἐγκατέλιπον αὐτόν».

24. Ψαλμ. 138, 21-22.

25. Δ' Βασ. 17, 16.

26. Β' Παρ. 29, 1-6.

γλώσσα τους με τρόπο άσελγή κι ακόλαστο έναντίον τῆς μεγαλειότητάς σας, ἢ καὶ θελήσουν νὰ πράξουν κάτι ἀπὸ τὰ ἔξω ἀπὸ τὸ λόγο καὶ τὸ εὖλογο, ἔτσι καὶ τὸν θεῖο ἱερουργὸ τὸν ἀναδεικνύει ἄξιο γιὰ κάθε ἔπαινο στὰ μάτια τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων τὸ νὰ μὴν ἀνέχεται κανένα ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ φλυαροῦν ἐναντίον τῆς θείας δόξας, ἀλλὰ νὰ θέλουν νὰ τοὺς θέτουν στὴ μοίρα τῶν μεγαλύτερων ἐχθρῶν τους. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ μακάριος Δαβίδ, ἔχοντας αὐτὸ καύχημα γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀναφωνοῦσε· «Δὲν μίσησα, Κύριε, αὐτοὺς ποὺ σὲ μισοῦν καὶ δὲν δαπανοῦσα τίς δυνάμεις μου ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν σου; Τοὺς μίσησα μὲ ἀπέραντο μίσος, ἔγιναν ἐχθροὶ μου»²⁴. Ἐν βέβαια ἀγαποῦν τὸν Χριστὸ ὅσοι τὸν δυσφημοῦν, κάνουν σκέψη ἔξω ἀπὸ αὐτὸ ποὺ πρέπει ὅσοι τοὺς πολεμοῦν ἂν ὅμως τὸν μισοῦν ὀλοφάνερα καὶ τὸ μίσος τους δὲν εἶναι ἀμφίβολο μὲ κανένα τρόπο, πῶς δὲν εἶναι ἀξιοθαύμαστοι καὶ θεοφιλεῖς αὐτοὶ ποὺ ἀντιπαραθέτουν στὶς βδελυρίες τους τὸν σταθερὸ καὶ φιλόθεο λόγο τους;

Ἄλλ' ἦταν καὶ ἀπὸ ἄλλη ἄποψη χρήσιμο καὶ ἀναγκαῖο στὴν ἐξουσία σας νὰ ἐκδιωχθεῖ ἀπὸ τὰ θεῖα θυσιαστήρια αὐτὸς ποὺ τὰ βεβηλώνει. Καὶ μὲ ποιὸ τρόπο; Θὰ τὸ πῶ, προσκομίζοντας πρὸς ἐνημέρωση τὰ γεγονότα ἀπὸ τὴ θεία Γραφή. Ἐπειδὴ ἔδειξαν ὀλιγωρία κάποτε οἱ Ἰσραηλίτες γιὰ τοὺς νόμους τοῦ πάνσοφου Μωυσῆ καὶ περιφρόνησαν τὴν ἐντολὴν ποὺ τοὺς εἶχε δοθεῖ, προχώρησαν σὲ ἀποστασία ἀπὸ τὸν Θεό, «καὶ προσκύνησαν τὰ εἰδωλα καὶ τὴ στρατιὰ τοῦ οὐρανοῦ»²⁵, ὅπως ἔχει γραφεῖ. Ἐτσι ἔφθασαν σὲ τέτοιο βαθμὸ ἀσέβειας οἱ δυστυχεῖς, ὥστε νὰ καταμολύνουν καὶ τὸν ἴδιο τὸν θεῖο ναό. Ἀγανακτοῦσε ὁ Θεὸς μ' αὐτὰ, καὶ τοὺς παρέδωσε στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν τους. Ὄταν ὅμως ἔγινε βασιλιάς ὁ Ἐζεκίας, ἄνθρωπος εὐσεβῆς καὶ ἀγαθός, ἐπανόρθωσε τὰ λάθη τους, κι ἀφοῦ μάλιστα καθάρισε τὸν θεῖο ναό, πρόσφερε ἔτσι τὰ καθιερωμένα στὸν Θεὸ καὶ Κύριο τῶν ὅλων. Ἐχουν γραφεῖ τὰ ἑξῆς γι' αὐτόν· «Καὶ ἐβασίλευσε ὁ Ἐζεκίας σὲ ἡλικία εἴκοσι πέντε ἐτῶν. Στὴν προσφώνησή του πρὸς τοὺς Λευῖτες εἶπε· Λευῖτες, ἀκοῦστε. Τώρα νὰ ἀγνισθεῖτε καὶ νὰ ἀγνίσετε τὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ τῶν πατέρων μας. Βγάλετε τὴν ἀκαθαρσία ἀπὸ τὰ ἅγια, ἐπειδὴ οἱ πατέρες μας ἀποστάτησαν καὶ ἔπραξαν τὸ πονηρὸ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν ἐγκατέλειψαν»²⁶.

Προσθεῖς δὲ τούτοις καὶ ἕτερά τινα τῶν χρησίμων τοῖς ἀκρο-
 ωμένοις, ἐπιφέρει πάλιν «Καὶ νῦν μὴ διαλίποτε, ὅτι ἐν ὑμῖν ἠρέ-
 τικε Κύριος στήναι ἐναντίον αὐτοῦ λειτουργεῖν καὶ εἶναι αὐτῷ
 λειτουργοῦντας καὶ θυμιῶντας. Καὶ ἀνέστησαν οἱ λευῖται», φησί,
 5 «καὶ συνήγαγον τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν, καὶ ἠγνίσθησαν κατὰ τὴν
 ἐντολὴν τοῦ βασιλέως διὰ προστάγματος Κυρίου, καθαρῖσαι τὸν
 οἶκον Κυρίου· καὶ εἰσῆλθον οἱ ἱερεῖς ἔσω εἰς τὸν οἶκον Κυρίου,
 καὶ ἐξέβαλον πᾶσαν τὴν ἀκαθαρσίαν τὴν εὐρεθειῖσαν ἐν τῷ οἴκῳ
 Κυρίου, καὶ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ οἴκου Κυρίου». Εἶτά φησι τὸ Γράμ-
 10 μα τὸ ἱερόν «Καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐκκαιδεκάτῃ τοῦ μηνὸς τοῦ πρώτου
 συνετέλεσαν, καὶ εἰσῆλθον ἔσω πρὸς Ἐζεκίαν τὸν βασιλέα, καὶ
 εἶπον· Ἠγνίσαμεν πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου». Γέγραπται δὲ
 πάλιν, ὅτι «Καὶ ὤρθρισεν Ἐζεκίας ὁ βασιλεὺς, καὶ συνήγαγε τοὺς
 ἄρχοντας τῆς πόλεως, καὶ ἀνέβη εἰς οἶκον Κυρίου, καὶ ἀνήνεγκε
 15 μύσχους ἑπτὰ, καὶ χμῖαρους αἰγῶν ἑπτὰ, περὶ ἁμαρτίας, περὶ τῆς
 βασιλείας, περὶ τῶν ἁγίων, καὶ περὶ Ἰσραήλ».

Σύνες ἐντεῦθεν, ὦ φιλόχριστε βασιλεῦ, ὅτι, καίτοι θυμιάσαι τῷ
 Θεῷ προτεθυμημένος ὁ πανάριστος καὶ ὄσιος Ἐζεκίας, οὐ πρότε-
 ρον εἰσδέδηκεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τετέλεκε τὰ κατὰ τὴν
 20 εὐχὴν, εἰ μὴ προεντείλατο τοῖς ἱερεῦσι τοῦ Θεοῦ καθαρῖσαι τὸν
 οἶκον Κυρίου καὶ ἐκβαλεῖν αὐτοῦ πᾶσαν ἀκαθαρσίαν· οὐ δὴ γε-
 γονότος ἐθιμῖα λαμπρῶς, ἔχαιρέ τε καὶ λίαν ὀρθῶς, ὡς εὐπαράδε-
 κτον ἤδη θυσίαν προσκομίσας Θεῷ, διὰ τὸ μάλιστα τῆς ἐνούσης
 ἀκαθαρσίας προαπαλλάξαι τὸν νεών. Τοιοῦτό τι πέπρακται καὶ
 25 παρὰ τοῦ ὑμετέρου κράτους εἰς δόξαν Θεοῦ. Ἔθος γὰρ ὑμῖν θυ-
 μιάζειν ἐν ἐκκλησίαις, καὶ χειρὶ πλουσιωτάτῃ προσκομίζειν αἰεὶ τὰ
 εἰς δόξαν Θεοῦ. Ἄλλ' ἦν ἀναγκαῖον προαποκαθαῖραι τὸν ναόν,
 μώμου τε καὶ μολυσμοῦ προαπαλλάξαι παντός, οὕτω δὲ θύειν ἐπὶ
 καιροῦ. Μολυσμοῦ δὲ παντός ἐπέκεινα πρὸς διαβολὴν ἢ κατὰ
 30 Χριστοῦ δυσφημία. Ἄλλ' ἐκελεύσατε τοῖς ἱερεῦσι, οἳ καθάπερ
 ἔφην ἀρτίως, καὶ προεξεκάθησαν ὑμῖν τὸν ναόν, ἠγνισαν αὐτόν,
 τὴν ἀτεχνῆ καὶ ἀνόσιον παύσαντες γλῶσσαν, ἵνα ὑμεῖς εὐδοκι-
 μῆτε μειζόνως παρὰ τε Θεῷ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις.

27. Β' Παραλ. 29, 11-16.

28. Β' Παραλ. 29, 18.

29. Ὁπ. π. 20-21.

Κι ἄφοῦ πρόσθεσε σ' αὐτὰ καὶ ἄλλα λίγα χρήσιμα στοὺς ἀκροα-
 τές, παραθέτει πάλι· «Καὶ τώρα μὴν σταματήσετε, γιατί ἐσᾶς ἐπέλεξε
 ὁ Κύριος νὰ σταθεῖτε ἀπέναντί του καὶ νὰ τὸν ὑπηρετεῖτε, νὰ
 λειτουργεῖτε καὶ νὰ θυμιάζετε. Καὶ σηκώθηκαν», λέγει, «οἱ λευῖτες
 καὶ συγκέντρωσαν τοὺς ἀδελφές τους καὶ ἐξαγνίσθηκαν σύμφωνα
 μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ βασιλιᾶ μὲ τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου, νὰ καθαρί-
 σουν τὸν οἶκο τοῦ Κυρίου. Μπῆκαν οἱ ἱερεῖς μέσα στὸ ναὸ τοῦ Κυ-
 ρίου καὶ ἔβγαλαν κάθε ἀκαθαρσία πὺ βρέθηκε στὸ ναὸ καὶ στὴν
 αὐλὴ τοῦ ναοῦ τοῦ Κυρίου»²⁷. Στὴ συνέχεια λέγει ἡ ἅγια Γραφή·
 «Καὶ τὴ δέκατη ἕκτη ἡμέρα τοῦ μηνὸς τοῦ πρώτου τελείωσαν καὶ
 μπῆκαν μέσα στὴν κατοικία τοῦ Ἐζεκία τοῦ βασιλιᾶ καὶ τοῦ εἶπαν·
 Καθαρίσαμε τὰ πάντα μέσα στὸν οἶκο τοῦ Κυρίου»²⁸. Ἔχει γραφεῖ
 ἐπίσης παρακάτω· «Καὶ ὁ Ἐζεκίας ὁ βασιλιάς σηκώθηκε πρωὶ καὶ
 ἀφοῦ μάζεψε τοὺς ἄρχοντες τῆς πόλης, ἀνέβηκε στὸν οἶκο τοῦ Κυ-
 ρίου καὶ ἔφερε ἑπτὰ μοσχάρια καὶ ἑπτὰ αἶγες γιὰ τὶς ἁμαρτίες, γιὰ τὴ
 βασιλεία, γιὰ τοὺς ἁγίους καὶ τοὺς Ἰσραηλίτες»²⁹.

Κατανόησε ἀπὸ αὐτὰ, φιλόχριστε βασιλιᾶ, ὅτι, μολονότι ἦταν
 πρόθυμος νὰ θυσιάσει στὸν Θεὸ ὁ πανάριστος καὶ εὐσεβὴς Ἐζεκίας,
 δὲν μπῆκε προηγουμένως στὸ ναὸ τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν τέλεσε ὅσα ἐπι-
 θυμοῦσε, προτοῦ νὰ δώσει ἐντολὴ στοὺς ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ νὰ καθαρί-
 σουν τὸ ναὸ τοῦ Κυρίου καὶ νὰ βγάλουν ὅλη τὴν ἀκαθαρσία του.
 Ὅταν ἔγινε αὐτὸ, θυμίασε μὲ λαμπρότητα καὶ χαιρόταν, καὶ πολὺ
 ὀρθά, ἐπειδὴ πρόσφερε εὐκολαπτόδεκτη θυσία στὸν Θεό, πὺ πρῶτα
 εἶχε καθαρῖσει τὸ ναὸ ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσία του. Κάτι παρόμοιο ἔγινε
 καὶ ἀπὸ τὴ μεγαλειότητά σας πρὸς δόξα τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ εἶναι συνή-
 θειά σας νὰ θυμιάζετε σὶς ἐκκλησίες καὶ μὲ γενναιοῶδρο χέρι νὰ
 προσκομίζει πάντοτε ὅσα θέλει ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ. Ἄλλὰ ἔπρεπε νὰ
 καθαρῖσθε πρῶτα ὁ ναὸς καὶ νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ κάθε ψεγάδι καὶ
 κάθε ἀκαθαρσία, καὶ ἔτσι νὰ γίνεῖ ὅταν εἶναι ὥρα καὶ ἡ θυσία.
 Ξεπερνᾶ ὅμως κάθε μολυσμὸ ἢ βλασφημία γιὰ διαβολὴ ἐναντίον
 τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλὰ προστάξατε τοὺς ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι, ὅπως εἶπα
 προηγουμένως, καὶ καθάρισαν πρῶτα γιὰ σᾶς τὸ ναὸ, τὸν ἄγνισαν,
 σταματώντας τὴν ἀνόητη καὶ ἀσεβῆ γλῶσσα, γιὰ νὰ ἔχετε μεγαλύτε-
 ρη εὐδοκίμηση ἀπὸ τὸν Θεό, τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους.

Ἡ μὲν οὖν ἅγια τε καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος, καὶ τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Χριστὸν εὐφραίνουσα καὶ τῇ εἰς αὐτὸν πίστει συναγορεύουσα, μονονουχὶ λέγουσα, «Ζηλοῦσα ἐξήλωκα τῷ Κυρίῳ», κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐκ μέσου γενέσθαι παρεσκεύασε τοῦ
 5 σκανδάλου τὴν ἀφορμὴν. Οὓς δὲ ἦν εἰκός, μᾶλλον δὲ καὶ ἀναγκαῖον, συνάρασθαι νεανικῶς καὶ συναθλῆσαι προθύμως τοῖς πεπονηκόσι καὶ μερίσασθαι μεθ' ἡμῶν τῆς διὰ Χριστὸν εὐανδρίας τὰ γέρα, τὸν αὐτὸν ὑμῖν ἀναλαβόντας ζῆλον καὶ θεοφιλοῦς εὐψυχίας τὸν οἰκεῖον ἀναπιμπλῶντας νοῦν, οὗτοι γεγονάσι σκλη-
 10 ροὶ καὶ ἀφιλοικτίρμονες καὶ τῆς τοῦ δυσφήμου σκαιότητος κατ' οὐδὲν ἐν μειόσι. Λελυπημένοι δὲ καὶ ἀλγήσαντες, οὐχ ὑπὲρ γε μᾶλλον τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ πλεῖστά τε καὶ ἀνοσίως κατ' αὐτοῦ πεφλυαρηκότος, τῶν γνησίων κατεστρατεύοντο μαχητῶν καὶ τοῖς τὰ τοῦ Χριστοῦ φρονεῖν ἐθέλουσιν ἀντεφέρον-
 15 το, δι' ὧν δραῖσαι τετολμήκασι, μονονουχὶ κεκραγότες. Τί τὴν ἀσελγῆ καὶ ἀχάλινον ἐπαύσατε γλῶτταν καὶ τὸ τοῦ προβάτου περιελόντες κώδιον, τὸν ἄρπαγα λύκον τοῖς ἀπανταχοῦ γνῶριμον κατεστήσατε; Τὸ γὰρ ἐφ' οἷς ἐκεῖνος ἐλήλεκται δυσφορεῖν, ἕτερον οὐδὲν, ὡς γε οἶμαι, πλὴν ὅτι τουτὶ διακεκραγόντων ἐστίν.

20 Ὁ γάρ τοι τῆς Ἀντιοχείων Ἐκκλησίας προεστηκώς, ἀτελιμπάνετο μὲν τῆς ἁγίας Συνόδου, καίτοι παρεῖναι κεκελευσμένος κατὰ γε τὴν ὀρισθεῖσαν ἡμέραν παρὰ τοῦ ὑμετέρου κράτους, ἀνεδύετο δὲ τὴν ἄφιξιν, ταῖς τοῦ πεφλυαρηκότος κατὰ Χριστοῦ δυστροπίαις τὴν μέλλησιν χαριζόμενος, μᾶλλον δέ, ὡς εἰκός, ἢ καὶ
 25 ἀληθῶς καὶ ἀναμφιλόγως ἐκεῖνῳ τὰ ἴσα φρονῶν. Ἐκτῆς γὰρ ἐπὶ δεκάτην διαγενομένης ἡμέρας, ἤκόν τινες μόλις τῶν σὺν αὐτῷ, τῶν ἄλλων οἱ προύχοντες, μητροπολίται δὲ οὗτοι· καὶ δὴ καὶ ἀπήγγελον ὡς παρ' αὐτοῦ τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, μὴ δὴ χρῆναι πάντως ἀναμένειν αὐτοῦ τὴν ἄφιξιν, πληροῦν δὲ μᾶλλον ἐπείγεσθαι τὰ
 30 τεθεσπισμένα. Τότε δὴ μόλις ἡ ἅγια σύνοδος συναγῆγερτο μὲν ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ, τῇ καλουμένῃ Μαρία, σίνεδρον δὲ ὡσπερ καὶ κεφαλὴν ἐποιεῖτο Χριστόν. Ἐκεῖτο γὰρ ἐν ἁγίῳ θρόνῳ τὸ σεπτὸν Εὐαγγέλιον, μονονουχὶ καὶ ἐπιβοῶν τοῖς ἁγίοις ἱεροουργοῖς «Κρι-

Ἡ ἅγια λοιπὸν καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος ποὺ καὶ στὸν Σωτήρα τῶν ὄλων προκαλεῖ χαρὰ καὶ τὴν πίστη σ' αὐτὸν ὑπερασπίζεται, λέγοντας κατὰ κάποιον τρόπο, «Ἐγινε μεγάλος ὁ ζῆλος μου γιὰ τὸν Κύριο»³⁰ σύμφωνα μὲ τὶς Γραφές, προπαρασκεύασε ὥστε νὰ βγεῖ ἀπὸ τὴ μέση ἡ ἀφορμὴ τοῦ σκανδάλου. Αὐτοὺς λοιπὸν ποὺ ἦταν φυσικό, ἢ μᾶλλον καὶ ἀπαραίτητο νὰ βοηθήσουν γενναῖα καὶ νὰ συναγωνισθοῦν πρόθυμα μ' αὐτοὺς ποὺ κοπίασαν καὶ νὰ μοιρασθοῦν μαζί μας τὰ βραβεῖα τῆς ἀνδρείας μας γιὰ τὸν Χριστό, δείχνοντας τὸν ἴδιο μ' ἐσᾶς ζῆλο καὶ γεμίζοντας τὸ νοῦ τους μὲ θεοφιλεῖ γυναιότητα, αὐτοὶ ἔγιναν σκληροὶ καὶ χωρὶς λύπη καὶ καθόλου κατώτεροι στὴ βαναυσότητα ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν βλάσφημο. Ἐνίωσαν λύπη καὶ πόνο ὄχι γιὰ τὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ γι' αὐτὸν ποὺ τόσα ἀσεβῆ φλυάρησε ἐναντίον του, ἐπιτέθηκαν ἐναντίον τῶν γνήσιων μαχητῶν καὶ ἀντιμάχονταν ἐκείνους ποὺ πίστευαν στὸν Χριστὸ μ' αὐτὰ ποὺ τόλμησαν νὰ πράξουν, φωνάζοντας κατὰ κάποιον τρόπο· Γιατί σταματήσατε τὴν ἀσεβῆ καὶ ἀχαλίνωτη γλῶσσα καὶ ἀφαιρώντας τὴν προβειὰ τοῦ προβάτου, κἀνατε σ' ὄλο τὸν κόσμον γνωστὸ τὸν ἄρπαγα λύκο; Γιατί τὸ νὰ ἀγανακτοῦν γι' αὐτὰ ποὺ ἐκεῖνος ἐλέγχθηκε, δὲν δείχνει τίποτε ἄλλο, νομίζω, παρὰ αὐτὸ ποὺ εἶπα ὅτι φώναζαν.

Ὁ προϊστάμενος βέβαια τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀντιοχέων ἔλειπε ἀπὸ τὴν ἅγια Σύνοδο, ἂν καὶ εἶχε διαταχθεῖ νὰ εἶναι παρὼν τὴν ἡμέρα ποὺ ὄρισε ἡ μεγαλειότητά σας, ἀνέβαλλε ὅμως τὴν ἀφιξή του κάνοντας τὴν καθυστέρησή του δῶρο στὶς δυστροπίες ἐκείνου ποὺ φλυάρησε κατὰ τοῦ Χριστοῦ, μᾶλλον ὅμως, ὅπως εἶναι φυσικό ἢ ἀληθινὸ καὶ ἀναμφισβήτητο, πιστεύοντας τὰ ἴδια μ' αὐτόν. Ὅταν συμπληρώθηκαν δεκαέξι ἡμέρες ἦρθαν κάποιοι ἀπὸ τοὺς δικούς του, οἱ πρῶτοι μεταξὺ τῶν ἄλλων, καὶ ποὺ ἦταν μητροπολίτες. Καὶ μάλιστα εἶπαν ἐκ μέρους του στὴν ἅγια σύνοδο, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ περιμένουν ὅπωςδὴποτε τὴν ἀφιξή του, ἀλλὰ νὰ σπεύσουν νὰ ὀλοκληρώσουν τὰ θεσπίσματα. Τότε μόλις ἡ ἅγια σύνοδος συγκεντρώθηκε στὴν ἅγια ἐκκλησία, τὴ λεγόμενη Μαρία, καὶ ὡς συνέδρον καὶ κεφαλὴ ἔκανε τὸν Χριστό. Γιατί εἶχε τοποθετηθεῖ σὲ ἅγιο θρόνον τὸ ἱερὸ Εὐαγγέλιο, ποὺ ἦταν σὰ νὰ ἔλεγε στοὺς ἅγιους ἱερουργούς:

μα δίκαιον κρίνατε»· δικάσατε τοῖς ἀγίοις εὐαγγελισταῖς, καὶ ταῖς Νεστορίου φωναῖς κοινῇ δὴ οὖν τῇ παρὰ πάντων ψήφῳ τὰ μὲν ἐκείνου κατεκρίνετο, τῆς δὲ ἀποστολικῆς τε καὶ εὐαγγελικῆς παραδόσεως τὸ ἀκραιφνὲς ἐδείκνυτο κάλλος, καὶ τῆς ἀληθείας ἢ δύ-
5 ναμὶς ἐκρατύνετο. Ὡμολόγητο γὰρ παρὰ πάντων ἡ ὀρθή τε καὶ ἀδιάβλητος πίστις.

Τοῦτο καὶ ὑμῖν δοκοῦν, ὃ φιλόχριστοι βασιλεῖς· ὅλος γὰρ ὑμῶν ὁ σκοπὸς εἰς τε τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν καὶ εἰς εὐσέβειαν βλέπει· προτετιμῆκατε γὰρ πῶποτε τῆς ἀληθείας οὐδέν· ὁ δὲ τῆς Ἀντιο-
10 χέων Ἐκκλησίας προεστάναι λαχὼν Ἰωάννης, ἀμελητῆς καὶ ῥάθυμος καὶ ἀνεξίκακος μὲν ἀδικουμένου Χριστοῦ, ὄξύς δὲ καὶ μισοπόνηρος, ὅτε τῆς κατ' αὐτοῦ γλωσσαλγίας ὁ ταύτην κει-
νηκῶς ἐπράττετο δίκας, πτηνοῦ δίκην τὴν Ἐφεσίων καταλαβών, καὶ ὥσπερ ἐνὸν ἐπ' ἐξουσίας αὐτῷ τό, ὅσαπερ ἂν θούλοιτο, δρᾶν,
15 οὐδενὸς ἐπιτιμῶντος ὅλως, ὡς ἀνηρημένων εἰς ἅπαν τῶν τῆς Ἐκ-
κλησίας θεσμῶν, ὡς οὐκ ἐφορῶντος Θεοῦ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ ἀλο-
γία μᾶλλον, ἢ φρονήσει διοικούμενος, καὶ θυμῷ δούς τὸ πλεόν, ἢ λογισμῷ τῷ σώφρονι κρατεῖν ἐπιτρέψας, ἄρτι καὶ μόλις τοῦ ὀχή-
ματος ἀποπηδήσας καὶ τὸ δωμάτιον εἰσδύς, ἔτι τε κεκονιασμένος,
20 ψῆφον ἐκφέρει σαθρὰν καὶ ἐκνομωτάτην, ὁμοῦ τοῖς τὰ αὐτὰ φρο-
νοῦσιν αὐτῷ· ἄνδρες δὲ ἦσαν ἀπόλιδες καὶ Κελεστιανοὶ καθη-
ρημένοι καὶ οἱ τῆς Νεστορίου φρενοβλαθείας ὑπασπισταί, καὶ ἐκ
πολλῆς ἄγαν ἐμβροντησίας μεμεριζόμενοι σὺν αὐτῷ τῆς κατὰ
Χριστοῦ δυσφημίας τὰ ἐγκλήματα· Ὑβρίζει τοίνυν ἅπασαν μὲν
25 τὴν ἀγίαν σύνοδον, τῷ τῆς ἀκοινωνησίας ὀνόματι περιβαλὼν
τοὺς ἐκ πάσης ἡκοντας τῆς ὑπ' οὐρανόν, ἄνδρας ἀοιδίμους καὶ τῷ
ὑμετέρῳ κράτει γνωρωιωτάτους, καὶ πολλὴν λαχόντας ἐφ' ἅπασι
τοῖς ἀρίστοις τὴν εὐφημίαν.

Ἐμὲ δὲ καὶ τὸν τῆς Ἐφεσίων ἱερουργὸν φορτικωτέρῳ περιέ-
30 βαλεν ὕβρει, ψευδηγορῶν καὶ λέγων, ὡς τὰ τοῦ δυσσεβοῦς Ἀπο-
λιναρίου πεφρονήκαμεν, καὶ τοῖς τοῦ Ἀρείου καὶ Εὐνομίου βδε-
λιχοῖς τε καὶ ἀνοσίοις συναινοῦμεν δόγμασιν. Ἔδρα δὲ τοῦτο, ὡς

«Βγάλετε δίκαια ἀπόφαση»³¹. Δικάσατε ἀνάμεσα στοὺς ἁγίους Εὐαγγελιστὲς καὶ τὰ λεγόμενα τοῦ Νεστορίου. Μὲ κοινὴ λοιπὸν ἀπόφαση ἀπὸ ὅλους οἱ ἀπόψεις τοῦ Νεστορίου καταδικάσθηκαν καὶ ἀποδείχθηκε τὸ γνήσιο κάλλος τῆς ἀποστολικῆς καὶ εὐαγγελικῆς παράδοσης, καὶ ἡ δύναμη τῆς ἀλήθειας γινόνταν ἰσχυρότερη. Γιατὶ ὁμολογήθηκε ἀπὸ ὅλους ἡ ὀρθὴ καὶ ἀδιάβλητη πίστη.

Αὐτὸ εἶναι καὶ ἡ δική σας γνώμη, φιλόχριστοι βασιλεῖς μας. Καθόσον ὅλη ἡ προσπάθειά σας στοχεύει στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ στὴν εὐσέβεια. Γιατὶ τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀλήθεια δὲν προτιμήσατε ποτέ. Ὁ Ἰωάννης τώρα πού τοῦ ἔλαχε ἡ διαποίμανση τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀντιοχέων, ἀδιάφορος καὶ ράθυμος, καὶ ἀνεξίκακος δέβαια γιὰ τὸ κακὸ πού παθαίνει ὁ Χριστός, ὄξυς ὅμως καὶ μισοπόνηρος, ὅταν δεχόταν τὴν τιμωρία γιὰ τὴν ἐναντίον του λεκτικὴ ἐπίθεση ὁ δράστης τῆς ἐπίθεσης, πού σὰν πουλὶ κατέλαβε τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἐφέσου καὶ σὰ νὰ εἶχε στὴν ἐξουσία του νὰ κάνει ὅ,τι θέλει χωρὶς καθόλου νὰ τὸν ἐπιτιμᾷ κανένας, ἐπειδὴ εἶχαν ἀδρανήσει ἐντελῶς οἱ θεσμοὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δὲν ἐλόπτει τα ἀνθρώπινα, καὶ ὠθούμενος ἀπὸ ἀνοησία μᾶλλον, παρὰ ἀπὸ λογισμὸ φρόνιμο, καὶ κυριευμένος τὸ πιὸ πολὺ ἀπὸ θυμὸ, παρὰ ἐπιτρέποντας νὰ ἐπικρατήσῃ λογισμὸς φρόνιμος, μόλις πήδησε ἀπὸ τὸ ὄχημα καὶ μπῆκε στὴν αἶθουσα, γεμᾶτος σκόνες ἀκόμα, ρίχνει ψῆφο ἀστήρικτη καὶ τελείως παράνομη μαζί μὲ ἐκείνους πού πίστευαν τὰ ἴδια, οἱ ὁποῖοι ἦταν ἄνδρες ἀπάτριδες καὶ Κελεστιανοὶ πού εἶχαν καθαιρεθεῖ, καὶ οἱ ὑπασπιστὲς τῆς Νεστοριανῆς φρενοβλάβειας, καὶ πού ἀπὸ πολλὴ ἀνοησία μοιράζονταν μαζί του τὰ ἐγκλήματα τῆς βλασφημίας ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ. Προσβάλλει λοιπὸν ὅλη τὴν ἁγία Σύνοδο περιλαμβάνοντας αὐτοὺς πού εἶχαν ἔρθει ἀπὸ ὅλη τὴν ὑφήλιο στὴν κατηγορία τῆς ἀκοινωνησίας, ἄνδρες ἀξιωματικὸν τε καὶ πολὺ γνωστοὺς στὴν ἐξουσία σας καὶ ἐπαινούμενους γιὰ κάθε ἀρετή.

Σ' ἐμένα πάλι καὶ στὸν ἀρχιερέα τῆς Ἐφέσου ἀπηύθυνε βαρύτερη ὕβρη, ψευδόμενος καὶ λέγοντας, ὅτι φρονοῦμε ὅ,τι καὶ ὁ ἀσεβὴς Ἀπολιναριος, καὶ συμφωνοῦμε μὲ τὰ βδελυρὰ καὶ ἀσεβῆ διδάγματα τοῦ Ἀρείου καὶ τοῦ Εὐνομίου. Τὸ ἔκανε αὐτό, ὅπως εἶπα, ἀντισείο-

ἔφην, πάντα κάλων ἀνασειῶν ταῖς ἀτιθάσσοις ὄργαις, καὶ ὅλας ὡσπερ ἡνίας ἀνεῖς τοῖς ἐκ θυμοῦ καὶ ὑπεροψίας ἀφιλοθέοις κινήμασιν. Ὁ δὴ καὶ θαυμάσαι ἔχω. Ὁ γὰρ αἰεὶ φίλος καὶ ἀγαπητός, ὁ μὴδὲ πώποτε τοῖς ἐμοῖς ἐπισκώψας λόγοις, ὁ γράφων ἀσμένως 5 καὶ τὰ παρ' ἐμοῦ κομιζόμενος γράμματα, ὁ πρὸ αὐτῶν τῶν τῆς Ἐφέσου πυλῶν τοῖς ἐξ ἀγάπης προσφθέγμασι μονονουχί περιφύς καὶ ταῖς ἰδίαις ἐπιστολαῖς ἐνθείς. "Τῷ δεσπότη μου τῷ θεοφιλεστάτῳ καὶ ἀγιωτάτῳ συλλειτουργῷ Κυρίλλῳ, Ἰωάννης ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Οὐδὲ ἐμὲ μετρίως δάκνει τὸ ὅλως τῆς ὑμετέρας ὀσιό- 10 τητος εἰς τὴν Ἐφεσίων παραγενομένης, τὰς μικρὰς ταύτας ὑστερηῆσαι ἡμέρας τῆς γὰρ χρείας ὁ περὶ τὴν σὴν ἀγιωσύνην πάθος πλέον μοι ἔγκειται, συντόνως τὴν ὁδὸν ἐξανύσαι". Καὶ μεθ' ἕτερα. "Εὐχου οὖν, δέσποτα, καὶ ταύτας τὰς πέντε, ἢ ἐξ μονᾶς ὥστε ἀλύπως ἡμᾶς ὀδεῦσαι καὶ δραμεῖν καὶ περιπτύξασθαι τὴν ἱερὰν ἡμῖν 15 καὶ θεῖαν κεφαλὴν. Οἱ περὶ τὸν κύριόν μου τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Ἰωάννην, Παῦλον, Μακάριον, προσφθέγονταί σου τὴν ὀσιότητα. Πᾶσαν τὴν σὴν ἀδελφότητα ἐγὼ τε καὶ οἱ σὴν ἐμοὶ πλεῖστα προσαγορεύομεν. Ἐρωμένος, ὑπερευχόμενος ἡμῶν διατελοίης, δέσποτα θεοφιλέστατε καὶ ἀγιώτατε".

20 Πῶς οὖν ὁ συλλειτουργὸν καὶ ἀδελφὸν ὀνομάσας, ἀδοκῆτως ἦν ἐχθρός, ἠδίκημένος οὐδέν; ἀκούω δέ, σοφὸν οἶεσθαι τι λέγειν αὐτόν, τῆς κατ' ἐμοῦ πλημμελείας ἀποκρουόμενον τὰ ἐγκλήματα, ὅτι γέγραφα, κρύπτων ἔτι τὴν ἐχθραν, καιρῷ τῷ δέοντι ταμιευόμενος τὴν φανέρωσιν. Εἶτα πῶς, εἴπερ ἡμῖν αἰρετικὸς ἐγὼ καὶ 25 τῆς τοῦ δυσσεβοῦς Ἀπολιναρίου καὶ Ἀρείου καὶ Εὐνομίου φανλότητος κοινωνός, συλλειτουργὸν ὀνόμαζε; Τί δὲ καὶ ὅσιν τὴν ἐμὴν κεφαλὴν, καὶ πρὸς γε τούτῳ καὶ ἱερὰν; Ἡ οὐχ ἅπασιν ἐναργές, ὡς, εἴπερ τις ἔλοιτο φρονεῖν τὰ θαρβάρων, οὗτος ἔσται πάντως τῆς εὐαγεστάτης ὑμῶν βασιλείας ἐχθρός. Ἀλλ' ἔκρυπτεν, ὡς 30 φησι, τὴν ἐχθραν, καὶ γλυκὺς μὲν ἦν τότε ἦκον εἰς λόγους, δόλου δὲ καὶ πικρίας ἐπίμεστος τὴν καρδίαν. Εἶτα τίς ὁ ἐπαινέσαι τολμῶν τὸν οὕτω ζῆν εἰωθότα; Ἄρα βούλεται τοὺς Ἑλλήνων ἡμᾶς

ντας κάθε παλαμάρι μὲ τὰ ἀτίθασα κύματα τῆς ὀργῆς του, καὶ παραδίδοντας ὅλα σὰν χαλινάρια στὰ ἀφιλόθεα κινήματα τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ὑπεροψίας του, πράγμα βέβαια πού μοῦ προκαλεῖ θαυμασμό. Ὁ παντοτινὸς φίλος καὶ ἀγαπητός, πού ποτέ δὲν κατηγόρησε τὰ λόγια μου, πού μοῦ γράφει εὐχαρίστως καὶ παίρνει τὰ γράμματα πού τοῦ στέλνω, καὶ πού μπροστὰ στὶς ἴδιες τὶς πύλες τῆς Ἐφέσου κατὰ κάποιο τρόπο μ' ἀγκάλιασε μὲ τοὺς χαιρετισμοὺς τῆς ἀγάπης του καὶ πού στὶς ἐπιστολές του μοῦ ἔβαλε τέτοιους λόγους: “Στὸν δεσπότη μου, τὸν θεοφιλέστατο καὶ ἀγιότατο συλλειτουργὸ Κύριλλο, ὁ Ἰωάννης, νὰ ἔχει χαρὰ στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου. Οὔτε ἐμένα μὲ ἐνοχλεῖ λίγο νὰ καθυστερήσω τὶς λίγες αὐτὲς ἡμέρες ἐνῶ ἔχει φτάσει ἢ ὀσιότητά σας στὴν Ἐφεσο. Ὁ πόθος γιὰ τὴν ἀγιωσύνη σας, πὸ ἰσχυρὸς ἀπὸ κάθε ἄλλη ἀνάγκη μου, μὲ κάνει νὰ διανύσω τὸ γρηγορότερο τὴν ἀπόσταση”. Καὶ ἔπειτ' ἀπὸ λίγα: “Νὰ εὐχεσῶ λοιπὸν, δέσποτα, ὥστε κι αὐτὲς τὶς πέντε ἢ ἕξι ἡμέρες νὰ τὶς διανύσω χωρὶς προβλήματα, καὶ τρέχοντας νὰ ἀσπασθῶ τὸ ἱερὸ καὶ θεῖο κεφάλι σας. Οἱ θεοφιλέστατος κύριός μου ἐπίσκοπος Ἰωάννης, ὁ Παῦλος καὶ ὁ Μακάριος χαιρετοῦν τὴν ὀσιότητά σας. Ὅλους τοὺς ἀδελφούς πού εἶναι μαζί σου τοὺς χαιρετοῦμε ἐγὼ καὶ ἡ συνοδεία μου. Νὰ εἶσαι γερός καὶ νὰ προσεύχεσαι γιὰ μᾶς, δέσποτα θεοφιλέστατε καὶ ἀγιώτατε”.

Πῶς λοιπὸν αὐτὸς πού μὲ ὀνόμασε συλλειτουργὸ καὶ ἀδελφό, ἔγινε ἀπροσδόκητα ἐχθρὸς χωρὶς ν' ἀδικηθεῖ σὲ τίποτα; Ἀκούω, ὅτι νομίζει πῶς λέγει καὶ μιὰ σοφία, θέλοντας ν' ἀποκρούσει τὴν κατηγορία γιὰ τὸ πλημμέλημα πού διέπραξε εἰς βάρος μου· ὅτι δηλαδὴ ἔγραφα συνεχίζοντας νὰ κρύβω τὴν ἐχθρὰ καὶ περιμένοντας νὰ τὴ φανερώσω τότε πού ἔπρεπε. Ἐπειτα πῶς, ἂν ἐγὼ ἦμουν αἰρετικὸς καὶ μέτοχος τῆς φαυλότητος τοῦ ἀσεβοῦς Ἀπολιναρίου καὶ Ἀρείου καὶ τοῦ Εὐνομίου, μὲ ὀνόμαζε συλλειτουργό; Καὶ γιατί ἀποκαλοῦσε τὴν κεφαλὴ μου ὀσία κι ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ καὶ ἱερή; Ἡ δὲν εἶναι φανερό σὲ ὅλους, ὅτι ἂν κάποιος θελήσει νὰ συνωμοτεῖ μὲ τοὺς βαρβάρους, αὐτὸς θὰ εἶναι ἐχθρὸς τῆς ἀγιωτάτης βασιλείας σας; Ἀλλὰ, λέγει, ἔκρυβα τὴν ἐχθρὰ· καὶ ἦταν τότε γλυκὸς στὰ λόγια, ἀλλὰ στὴν καρδιά γεμᾶτος ἐχθρὰ. Ἐπειτα ποῖος τολμᾷ νὰ ἐπαινέσει καὶ αὐτὸν πού συνήθισε νὰ ζεῖ ἔτσι; Θέλει ἄραγε νὰ ἐξετάσομε μὲ λεπτομέρεια

πολυπραγμονῆσαι λογάδας; Ἀλλὰ κάκεινοι μεμισήκασι τὸν ἑτερογλωσσον καὶ ἑτερογνώμονα

Ἐξετάσωμεν τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς τὸν σκοπόν. Ἀλλὰ Θεοῦ λέγοντος ἀκηκόαμεν ἐναργῶς περὶ τῶν ὁμοτρόπων ἐκείνω·
 5 «Βολὶς τιρώσκουσα ἢ γλῶσσα αὐτῶν. Δόλια τὰ ῥήματα τοῦ στόματος αὐτῶν· τῷ πλησίον αὐτοῦ λαλεῖ εἰρηνικά, καὶ ἐν ἑαυτῷ ἔχει τὴν ἔχθραν· μὴ ἐπὶ τούτοις οὐκ ἐπισκέψομαι; λέγει Κύριος, ἢ ἐν λαῷ τῷ τοιούτῳ οὐκ ἐκδικήσει ἢ ψυχὴ μου;». Δόλος γὰρ καὶ ἀπάτη καὶ κεκρυμμένη πικρία μεμίσσηται παρὰ Θεῷ, καὶ τὸ λαλεῖν μὲν
 10 εἰρηνικά, διακειῖσθαι δὲ δυσμενῶς, ἀφόρητόν τι χρῆμα λελόγισται παρ' αὐτῷ· τοιγάρτοι καὶ ἐκδικεῖν ἐπαγγέλλεται· προφασιζόμενος δὲ ἴσως προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὁ νεανίσκος εἰς ὕδρεις καὶ ὁ τεχνίτης τῆς συκοφαντίας, ποιήσεται τινα πρὸς τοῦτον λόγον, οὐκ ἄκομψον ἴσως, ὡς γε οἶεται τε καὶ φρονεῖ.
 15 Φησὶ γάρ· ὅτι Καγὼ ἐξήλωκα τῷ Κυρίῳ, καθὰ καὶ ἡ ἀγία σύνοδος αἰρετικὸς δὲ ὄντας ὑμᾶς, ταῖς παρ' ἑμαυτοῦ λελύπηκα ψήφοις.

Ὅτι δὲ ταῦτα λέγων, ἐκείνοις ἔσται προσεικῶς, οὓς καὶ ὁ προφήτης ἡμῖν Ἡσαΐας εἰσκεκόμικε λέγοντας, «Ἐθέμεθα ψεῦδος τὴν ἐλπίδα ἡμῶν, καὶ τῷ ψεύδει σκεπασθησόμεθα», κἂν εἰ μὴ τις
 20 λέγοι τυχόν, αἰτῶ βοήσει τὰ πράγματα. Πρῶτον μὲν γὰρ ὑπέροφρός τε καὶ ἀλαζῶν εὐρεθήσεται, τοὺς κατὰ πᾶσαν ὄντας τὴν οἰκοιμένην ἀγίους ἱερουργοὺς ὕβρει τε περιβαλὼν καὶ ῥάβδῳ μιᾷ καταπαίων, ἀκοινωνήτους δὲ εἶναι προστέταχεν, οὐκ ἐκείνους μᾶλλον διὰ τούτου λυπῶν, ἀλλ' ἑαυτὸν ἔξω τῆς πρὸς αὐτοὺς κοι-
 25 νωνίας τιθεῖς Ἔθος γὰρ πῶς αἰεὶ τοῖς ὀλιγογνώμοσιν, οἶεσθαι μὲν, ὅτι πλήττοισί τινας, δοῶν ἐπιχειροῦντες ἃ μὴ θέμις ἔσθ' ὅτε, ἑαυτοὺς δὲ μᾶλλον, ἢ ἑτέρους ἀδικεῖν. Πῶς δὲ ἦν ἀκόλουθον καὶ τοῖς προύχουσιν ἐπιτιμᾶν, καὶ τοῖς τὴν ἀμείνω λαχοῦσι τάξιν ἀσυνέτως ἐπιτηδᾶν, καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας θεσμῶν τὴν τῆς εἰρήνης προ-
 30 μνήστριαν καταλιπεῖν εὐταξίαν, μηδὲ αὐτῶν ἀπομιμῆσθαι φιλεῖν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τὴν ἐπιστήμην; Μέτρα μὲν γὰρ τοῖς ἀξιώμασι τὸ εὐσεβὲς ὑμῶν ὠρίσατο κράτος, ἕκαστος δὲ τῶν τετιμημένων τὴν

32. Ἱερ. 9, 8-9.

33. Ψαλμ. 140, 4.

34. Ἦσ. 28, 15.

τούς λόγιους τῶν Ἑλλήνων; Ἀλλά καὶ ἐκεῖνοι μίσησαν αὐτὸν ποῦ ἄλλα λέγει καὶ ἄλλα πιστεύει.

Ἄς ἐξετάσῃμε τὸ σκοπὸ τῆς θεόπνευστης Γραφῆς. Ἀλλά ἀκούσαμε νὰ λέγει καθαρὰ ὁ Θεὸς γιὰ ἐκείνους ποῦ ἔχουν τοὺς ἴδιους τροποὺς μὲ ἐκεῖνον· «Εἶναι βέλος ποῦ πληγώνει ἢ γλώσσα τους. Γεμάτα δόλο τὰ λόγια ποῦ λένε· μιλάει εἰρηνικὰ στὸ γείτονά του, καὶ μέσα του ἔχει τὴν ἔχθρα. Καὶ θ' ἀφήσω αὐτοὺς νὰ μὴν τοὺς ἐπισκεφθῶ; λέγει ὁ Κύριος. Ἡ δὲν θὰ ζητήσῃ ἐκδίκηση ἢ ψυχὴ μου;»³². Γιατὶ ὁ δόλος καὶ ἡ ἀπάτη καὶ ἡ κρυμμένη ἔχθρα εἶναι μοσητὴ στὸν Θεό, καὶ ὁ εἰρηνικὸς λόγος μὲ ἐχθρική διάθεση θεωρεῖται ἀνυπόφορος ἀπὸ αὐτόν. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ὑπόσχεται ἐκδίκηση. Καὶ προφασισμένος προφάσεις πρὸς δικαιολογία ἁμαρτιῶν³³, σύμφωνα μὲ αὐτὸ ποῦ ἔχει γραφεῖ, ὁ νεαρὸς στίς ὕβρεις καὶ ἐπιτήδειος στίς συκοφαντίες, θὰ κάνει σ' αὐτόν κάποιον λόγο, ὄχι ἴσως ἀκομψο, ὅπως νομίζει καὶ πιστεύει. Γιατὶ λέγει· Καὶ ἐγὼ ἔδειξα ζῆλο στὸν Κύριο, ὅπως καὶ ἡ ἀγία σύνοδος· ἐπειδὴ ὅμως ἐσεῖς εἴσαστε αἰρετικοί, σὰς λύπησα μὲ τίς ψήφους μου.

Ὅτι ὅμως λέγοντας αὐτὰ θὰ φανεῖ ὅμοιος μ' ἐκείνους, μὲ ἐκείνους ποῦ μᾶς παρουσίασε ὁ προφήτης Ἡσαΐας λέγοντας, «Στηρίξαμε τὴν ἐλπίδα μας στὸ ψεῦδος καὶ μὲ τὸ ψεῦδος θὰ σκεπασθοῦμε»³⁴, καὶ ἂν ἀκόμα κάποιος δὲν τὸ πεῖ, θὰ βοήσουν τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Γιατὶ πρῶτον θὰ βρεθεῖ ὑπερήφανος καὶ ἀλαζονικός, ὑβρίζοντας τοὺς ἀγίους ἱερουργοὺς σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, καὶ χτυπώντας τους μὲ ἓνα ραβδί, πρόσταξε νὰ εἶναι ἀκοινώνητοι· καὶ δὲν λυποῦσε μ' αὐτὸ ἐκείνους, ἀλλὰ τὸν ἑαυτό του ἔβγαλε ἔξω ἀπὸ τὴν κοινωνία μ' ἐκείνους. Γιατὶ συνηθίζεται πάντοτε στοὺς μικρόνοες νὰ νομίζουν ὅτι χτυποῦν κάποιους, ποῦ ἐπιχειροῦν νὰ κάνουν κάποτε κάτι ποῦ δὲν εἶναι θεμιτό, ἀλλὰ τὸν ἑαυτό τους ἀδικοῦν μᾶλλον, παρὰ τοὺς ἄλλους. Πῶς ὅμως ἦταν λογικὸ νὰ ἐπιτιμῶνται καὶ οἱ ἐξέχοντες καὶ νὰ ἐπιτίθενται ἀπερίσκεπτα καὶ ἐναντίον ἐκείνων ποῦ ἔλαχαν τὸ ἀνώτατο ἀξίωμα, καὶ νὰ ἀφήνουν τὴν εὐταξία τῶν θεσμῶν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν μεσολαβήτρα τῆς εἰρήνης, καὶ νὰ μὴ θέλουν νὰ μιμηθοῦν οὔτε τὴν ἐπιστήμη τῶν κοσμικῶν; Γιατὶ ἡ εὐσεβὴς ἐξουσία σας ὄρισε κανόνες γιὰ τὰ ἀξιώματα, καὶ καθένας ἀπὸ ὅσους ἔχουν

ἑαυτοῦ τάξιν οὐκ ἠγνοηκώς, εἶκει τε τῷ προύχοντι, καὶ περὶ τῶν ἴσων οὐ φιλονεικεῖ. Ὁ δὲ καὶ τοῦτο παρεῖς ὡς ἕωλον καὶ ἀλογήσας τοῦ πρέποντος, ἀχαλίνοις ὥσπερ καὶ ἀπερισκέπτοις ὁρμαῖς κεχώρηκε κατὰ πάντων, καὶ τῆς πρὸς ἅπαντας κοινωνίας ἑαυτὸν
5 ἐκβαλὼν, οἶεται τι δρᾶσαι τῶν ὀνησιφόρων ἑαυτῷ.

Ἄλλ' εἴπερ ὄντως ἐμὲ καὶ τὸν τῆς Ἐφεσίων ἱεροουργὸν αἵρετικὸν ὄντας ἠπίστατο, τί τὸ κωλύον ἦν, καὶ πρὶν εἰς τὴν Ἐφεσίων ἀφικέσθαι πόλιν, αἰτιᾶσθαι διὰ γραμμάτων καὶ ἐμφανῆ καταστῆσαι τὰ ἐφ' οἷς ἦν αὐτῷ καθ' ἡμῶν ὁ λόγος; Ἀφιγμένον δὲ εἰς
10 τὴν Ἐφεσίων, τί κεκώλυκε συντυχεῖν, αἰτιᾶσθαι μετὰ παρησιίας, εἰς μέσον ἀγαγεῖν τὰ ἐγκλήματα, συνεδρεύοντα τῇ ἀγία συνόδῳ, καλέσαι πρὸς ἀπολογία, οὕτω τε ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις, ἢ ἀπαλλάξαι τῆς αἰτίας ὀρθὰ φρονοῦντας καὶ λέγοντας, ἢ γοῦν ὑποθεῖναι ψήφῳ δικαία τὰ τοῖς τῆς Ἐκκλησίας ἀπάδοντα δόγμασι φρονεῖν
15 ἠρημένους; Ἐπειδὴ δὲ ἠπίστατο μάτην ἐγκαλῶν καὶ συντιθεῖς ἀνοσίως τὰς κατὰ τῶν ὀρθοδόξων συκοφαντίας, καὶ τῇ πρὸς Νεστόριον αἰδοῖ καὶ φιλίᾳ τὰ καθ' ἡμῶν δωρούμενος, λεληθότως ἠδίκηει καὶ καθάπερ ἐν νυκτομαχίᾳ τετόξευκεν, οὐχ ὀρώμενος, καὶ ψευδηγορίας μεστὸν συντάξας χαρτίον, τετόλμηκεν ἀνενεγκεῖν
20 εἰς τὰς εὐακεθεῖς ὑμῶν ἀκοάς, οὐτ' ἐκεῖνο λαθὼν εἰς νοῦν, τὸ παρὰ τῇ θεῖᾳ κείμενον Γραφῇ· «Μηδὲν ψεῦδος ἀπὸ γλώσσης βασιλεῖ λεγέσθω».

Ἡμεῖς δὲ τοῦτο μαθόντες, βιβλίων ἐπίδοσιν πεποιήμεθα τῇ ἀγία καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ, τὴν μὲν ὀρθὴν καὶ ἀδέδηλον τῆς
25 Ἐκκλησίας ὁμολογοῦντες πίστιν, ἀναθεματίζοντες δὲ τοὺς τὰ Ἀρείου καὶ Ἀπολιναρίου καὶ Εὐνομίου φρονοῦντας Παρεκαλοῦμεν δὲ κατὰ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας θεσμοὺς ἠκειν τε αὐτὸν εἰς μέσον, τοῖς ἰδίοις συστησόμενον λόγοις καὶ διελέγχειν ἡμᾶς Ἐννομα δὲ ἦν, ὡς γε οἶμαι, τὰ παρ' ἡμῶν. Ὁ δὲ εἰς τοῦτο κατῶλι-
30 σθεν ἀμαθίας, μᾶλλον δὲ δειλίας τε καὶ ἀπορίας, ὡς καταναρκῆσαι τὴν ἄφιξιν, καὶ μηδὲ ὅσον ἰδεῖν καταθαρσῆσαι μόνον τὴν ἀγίαν σύνοδον. Καίτοι ἐχρῆν δήπου μᾶλλον ἐνοστήναι νεανικῶς

τιμηθεῖ ἐπειδὴ δὲν ἀγνοεῖ τὴν τάξιν του, ὑποχωρεῖ στὸν ἀνώτερο, καὶ δὲν φιλονεικεῖ γιὰ ἰσότητά του. Αὐτὸς ὅμως περιφρονώντας καὶ τοῦτο ὡς ἀνούσιο καὶ μὴ λαμβάνοντας ὑπόψη τὸ πρέπον, μὲ ὀρμὲς κατὰ κάποιον τρόπο ἀχαλίνωτες καὶ ἀπερίσκεπτες ὄρμησε ἐναντίον ὄλων, καὶ ἀπομακρύνοντας τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν κοινωνία πρὸς ὄλους, νομίζει ὅτι ἔκανε κάτι ὠφέλιμο στὸν ἑαυτό του.

Ἄλλὰ ἂν πραγματικὰ ἐμένα καὶ τὸν ἱερουργό τῶν Ἐφεσίων μᾶς ἤξερε ὡς αἰρετικούς, τί τὸν ἐμπόδιζε καὶ πρὶν φτάσει στὴν πόλιν τῶν Ἐφεσίων νὰ μᾶς κατηγορήσει μὲ γράμματα καὶ νὰ καταστήσει φανερὰ αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα καταφερόταν ἐναντίον μας; Κι ὅταν ἔφτασε στὴν Ἐφεσο τί τὸν ἐμπόδισε νὰ μᾶς συναντήσει, νὰ μᾶς κατηγορήσει μὲ παρησιία, νὰ φέρει στὴ μέση τὰ ἐγκλήματα μας, συνεδρεύοντας μὲ τὴν ἁγία σύνοδο, νὰ μᾶς καλέσει ν' ἀπολογηθοῦμε, κι ἔτσι μαζί καὶ μὲ τοὺς ἄλλους ἢ νὰ μᾶς ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν κατηγορία ἂν πιστεύομε καὶ διδάσκομε ὀρθά, ἢ νὰ τεθοῦν σὲ δίκαια ψηφοφορία αὐτοὶ ποὺ θέλουν νὰ πιστεύουν τὰ μὴ πρέποντα στὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας; Ἐπειδὴ ὅμως γνώριζε ὅτι μάταια μᾶς κατηγορεῖ κι ἔχει συνθέσει μὲ τρόπο ἀσεβῆ τις συκοφαντίες ἐναντίον τῶν ὀρθοδόξων, καὶ χαρίζοντας τὰ ἐναντίον μας στὸ σεβασμὸ πρὸς τὸν Νεστόριο καὶ τὴ φίλια, ἀδικοῦσε κρυφά, καὶ ὅπως σὲ νυχτερινὴ μάχη ἔχει τοξεύσει χωρὶς νὰ φαίνεται, καὶ ἀφοῦ συνέταξε ἕνα χαρτί γεμᾶτο ψευδολογίες, τόλμησε νὰ τὸ φέρει στὶς εὐσεβεῖς ἀκοές σας, χωρὶς νὰ βάλει μὲ τὸ νοῦ του οὔτε ἐκεῖνο ποὺ βρῖσκομε στὴν ἁγία Γραφή· «Νὰ μὴ λέγεται κανένα ψεῦδος στὸν βασιλιά»³⁵.

Ἐμεῖς ὅταν τὸ μάθαμε αὐτὸ ἐπιδώσαμε βιβλία στὴν ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδο, ὁμολογώντας τὴν ὀρθὴ καὶ ἱερὴ πίστιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀναθεματίζοντας ἐκείνους ποὺ πιστεύουν τὴ διδασκαλία τοῦ Ἀρείου, τοῦ Ἀπολιναρίου καὶ τοῦ Εὐνομίου, καὶ προτρέπομε, σύμφωνα μὲ τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας, νὰ ἔρθει κι αὐτὸς ἐδῶ στὴ μέση, νὰ παρουσιαστῆ καὶ νὰ μᾶς ἐλέγξει μὲ τὰ ἴδια του τὰ λόγια· «Ὅσα ἐμεῖς εἶπαμε ἦταν, νομίζω, νόμιμα. Αὐτὸς ὅμως κατέβηκε σὲ τέτοιο βαθμὸ ἀμάθειας, ἢ μᾶλλον δειλίας καὶ ἀγνοίας, ὥστε νὰ κρύψει τὴν ἀφιξή του καὶ δὲν εἶχε οὔτε τὸ θάρρος ποὺ χρειάζοταν νὰ ἀντικρύσει μόνον τὴν ἁγία σύνοδο.» Ἄν καὶ βέβαια ἔπρεπε

καὶ τὴν κλήσιν οὐκ ἀναμείναντα δραμεῖν αὐτόμολον, ἐλέγξαι σα-
 φῶς, ἀποφῆναι κατεγνωσμένους, καὶ ταῖς ἰδίαις αὐτὸν ἐπαγωνί-
 σασθαι ψήφοις. Ἄλλ' οὐκ ἔδρασε τοῦτο, σαθρῶ συνειδότι χρώμε-
 νος, δεδιῶς δὲ οὕτω τὴν ἀφίξιν τὴν εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον, ὡς
 5 μηδὲ ὅσον εἰπεῖν τῆς ἐστίας προκύναι τολμᾶν. Καίτοι πῶς ἦν
 εἰκός, τοὺς ἐξελεγμένους ἱεροουργούς, μεμνημένους ἱεροουργίας,
 μεμνημένους Θεοῦ λέγοντος, «Κρῖμα δίκαιον κρίνατε», καὶ «Οὐ
 λήψη πρόσωπον ἐν κρίσει, ὅτι ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ ἐστι», μὴ οὐχὶ
 πάντα καὶ πάντως, ἐληλεγμένους ἡμᾶς ὡς αἰρετικούς, ταῖς τῆς
 10 κατακρίσεως ὑποθεῖναι ψήφοις; Ἦν γὰρ πῶς ἀνάγκη καὶ ὑπο-
 μνημάτων συστήναι προᾶξιν, καὶ ταῦτα ὑμῖν γενέσθαι καταφανῆ.
 Χώραις μὲν γὰρ ὄλαις καὶ πόλεσι ταῖς μεγάλαις, νεύματι τοῦ ὑμε-
 τέρου κράτους, εἰς ἀναδείκνυται δικαστῆς. Θαρσεῖ τε δὲ κρίσεις
 τὰς ἐφ' αἵματι καὶ ψυχῇ, δέδιέ τε τοὺς νομοθετοῦντας ὑμᾶς, καὶ
 15 τοῖς παρ' ὑμῶν θεσπίσμασι πρὸς τὴν τοῦ δικαίου θήραν ἀπευθύ-
 νεται. Εἶτα πῶς ἤμελλον οἱ παρὰ Θεοῦ πρὸς ἱεροουργίαν ἐξελεγ-
 μένοι, τοσοῦτοί τε ὄντες τὸν ἀριθμὸν, καὶ οὐκ ἀθαίμαστον ἔχον-
 τες τὴν ὑπόληψιν, τὴν ἐπὶ γέ φημι τῷ διῶναι λαμπροῦς, ἡμᾶς αἰδε-
 σθῆναι μᾶλλον, καὶ οὐχὶ τὴν θεῖαν ἐντολήν;

20 Ὅτι δὲ ἀχάλινος αὐτῷ πρὸς ὑπεροψίαν τε καὶ ὕβριν γέγονεν
 ὁ νοῦς, καὶ δι' ἐτέρων πραγμάτων ἀταλαίπωρον ἰδεῖν. Τρίτον μὲν
 γὰρ πού διατετέλεκεν ἔτος δυσφημῶν ἐπ' Ἐκκλησίας ὁ τῶν νέων
 δογμάτων εὐρετῆς Νεστόριος· ἐπειδὴ δὲ καὶ δι' οἰκείων γραμμιά-
 των πῶ ὀσιωτάτῳ τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ἐπισκόπῳ Κελεστίνῳ
 25 καταφανῆ τῆς ἑαυτοῦ διανοίας ἐποίει τὴν νόσον, οὐκ ἀπότομον
 οὐδὲ ἀσυμπαθῆ τὴν ψῆφον ὑπέμεινε. Παρεκαλεῖτο δὲ μᾶλλον,
 ἀποφοιτῆσαι μὲν τῆς ἐνούσης κακοδοξίας αὐτῷ, καὶ τὴν ὀρθὴν
 καὶ ἀμώμητον ἀνθελέσθαι πίστιν. Παρεκαλεῖτο δὲ οὐχ ἅπαξ,
 ἀλλὰ καὶ πλειστάκις. Ὁ δὲ ἀκριδῆς, ὡς οἶεται, τῶν θεῶν δογμά-
 30 των ἐρευνητῆς, ἵνα μὴ τι λέγομι φορτικόν, ὁ μέγα φρονῶν ἐπὶ τῇ
 τῶν θεῶν εἰδήσει νόμων, οὐχ ὑπομνήσας πάλποτε τοῖς ἡδικημέ-
 νοις παρ' αὐτοῦ, οὐ λόγου μεταδοῦς, μᾶλλον δὲ οὐδὲ συστήναι
 ταῖς ἑαυτοῦ προπετεῖαις θαρρήσας, ὑβρίζει μὲν ἀνοσίᾳ ψήφῳ,

ν' ἀντισταθεῖ γενναῖα καὶ νὰ ρθει τρέχοντας κι αὐτομιλώντας χωρὶς νὰ περιμένει πρόσκληση, νὰ ἐλέγξει μὲ σαφήνεια, ν' ἀποδείξει ὅτι καταδικασθήκαμε, καὶ νὰ ἀγωνισθεῖ μὲ τοὺς δικοὺς του ψήφους. Δὲν ἔκανε ὅμως αὐτό, χρησιμοποιοῦντας διάτρητη συνείδηση καὶ φοβούμενος τόσο πολὺ τὴν ἄφιξή του στὴν ἅγια σύνοδο, ὥστε, πού λέγει ὁ λόγος, οὔτε νὰ τολμήσει νὰ προβάλει ἀπὸ τὴν πόρτα. "Ἄν καὶ βέβαια πῶς ἦταν σωστό, τοὺς ἐκλεγμένους ἱερουργούς, πού εἶχαν στὸ νοῦ τὴν ἱερουργία, πού εἶχαν στὸ νοῦ τους τὸν Θεὸ πού λέγει, «Νὰ κάνετε τὴν κρίση δίκαια», καὶ «Δὲν θὰ κάνεις τὴν κρίση μὲ προσωποληψία, γιατί ἡ κρίση εἶναι τοῦ Θεοῦ»³⁶, ἂν ἀποδεικνυόμασταν αἰρετικοὶ νὰ μὴν ὑποβληθοῦμε ὀπωσδήποτε σὲ ἀπόφαση καταδικαστική; Γιατί ἦταν ἀνάγκη νὰ συνταχθοῦν καὶ πρακτικᾶ κι αὐτὰ νὰ κοινοποιηθοῦν σ' ἐσᾶς. Γιατί σὲ ὅλες τὶς περιοχὲς καὶ τὶς μεγάλες πόλεις μὲ διαταγὴ τῆς μεγαλοσύνης σας ὀρίζεται ἓνας δικαστής, πού τοῦ ἀνατίθενται κρίσεις γιὰ τραυματισμοὺς καὶ θανάτους, καὶ φοβόμενος ἐσᾶς πού νομοθετεῖτε, καταφεύγει στοὺς νόμους σας πρὸς ἀναζήτηση τοῦ δικαίου. "Ἐπειτα, πῶς ἐπρόκειτο αὐτοὶ πού ἐκλέχθησαν ὡς ἱερουργοὶ ἀπὸ τὸν Θεό, σὲ τόσο μεγάλο ἀριθμὸ, πού τοὺς θαυμάζει καὶ τοὺς τιμᾶ ὁ κόσμος γιὰ τὸν λαμπρὸ τρόπο τῆς ζωῆς τους, νὰ φοβηθοῦν ἐμᾶς περισσότερο ἀπὸ τὴ θεία ἐκλογή;

"Ὅτι ὅμως ὁ νοῦς του δὲν δέχεται χαλινὸ στὴν ὑπεροψία καὶ στὴν ἀλαζονεία εἶναι εὐκόλο νὰ διαπιστωθεῖ καὶ ἀπὸ ἄλλα πράγματα. Εἶναι τρίτο ἔτος πού βλασφημεῖ συνεχῶς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἐφευρέτης τῶν νέων δογμάτων Νεστόριος· ὅταν ὅμως καὶ μὲ γράμματά του στὸν ὀσιώτατο ἐπίσκοπο τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ῥωμαίων Κελεστῖνο φανέρωνε καθαρὰ τὴ νόσο τοῦ μυαλοῦ του, δὲν ἔλαβε ἀμέσως σκληρὴ καὶ αὐστηρὴ ἀπόφαση, ἀλλὰ τοῦ ἀπευθύνθηκε ἡ συμβολὴ νὰ ἐγκαταλείψει τὴν κακοδοξία του καὶ νὰ προτιμήσει τὴν ὀρθὴ καὶ ἀνεπίληπτη πίστη. Καὶ δέχθηκε συμβουλὲς ὄχι μὰ φορὰ, ἀλλὰ πολλὰς. Ὁ αὐστηρὸς ὅμως, ὅπως νομίζει, ἐρευνητὴς τῶν θείων δογμάτων, γιὰ νὰ μὴν πῶ κάτι βαρὺ, αὐτὸς πού ἔχει μεγάλη ἰδέα γιὰ τὴν γνώση του στοὺς θείους νόμους, ἐνῶ δὲν ἔκανε καμμιὰ ὑπόμνηση σ' αὐτοὺς πού ἔβλαψε, οὔτε ἄλλαξε λόγους μαζί τους, ἢ καλύτερα οὔτε εἶχε τὸ θάρρος νὰ ὑποσηρίξει τὶς αὐθάδειές του, τώρα ὑβρίζει

τάχα δὲ καὶ μέγα πεφρόνηκεν ἐπὶ τούτῳ, ἵνα καὶ ἀκοιή λέγοντος τοῦ μακαρίου Δαβίδ, μᾶλλον δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διὰ φωνῆς τοῦ Δαβίδ· «Τί ἐγκανχᾶ ἐν κακίᾳ ὁ δυνατὸς ἀνομίαν; ὅλην τὴν ἡμέραν ἀδικίαν ἐλογίσατο ἢ γλῶσσά σου· ὡσεὶ ξηρὸν ἠκονημέ-
5 νον ἐποίησας δόλον· ἠγάπησας κακίαν ὑπὲρ ἀγαθοσύνην, ἀδικίαν ὑπὲρ τὸ λαλήσαι δικαιοσύνην· ἠγάπησας πάντα ῥήματα καταποντισμοῦ, γλῶσσαν δολίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς καθελεῖ σε εἰς τέλος, ἐκτίλει σε καὶ μεταναστεύσει σε ἀπὸ σκηνώματός σου, καὶ τὸ ῥίζωμά σου ἐκ γῆς ζώντων».

10 Ἐπυθόμην δέ, ὅτι τῆς καθ' ἡμῶν πλημμελείας ἀπαλλάττειν αὐτὸν ἐπιχειροῦσί τινες, λελυπηῆσθαι δικαίως διαβεβαιούμενοι, διὰ τοι τὸ δίχα αὐτοῦ τὸ ἐπὶ τῷ δεδυσφημηκότι γενέσθαι συνέδριον. Ἄλλ' ἦν ἄμεινον οὐχ ἡμᾶς αἰτιάσασθαι μᾶλλον, γράφεσθαι δὲ τὴν οἰκείαν αὐτῶν ἐπὶ τούτῳ μέλλησιν. Εἶτα τοὺς προαφιγμέ-
15 νους καὶ προαπηγγελκότας τῇ ἀγία συνόδῳ, μὴ δεῖν χρῆναι περιμένειν αὐτόν, καὶ οὐκ αὐτομόλους εἰς τοῦτο ἔλθειν, ἀλλὰ γὰρ ταῖς παρ' αὐτοῦ διακονουμένους φωναῖς, τί μὴ μᾶλλον ἐπιείτο κατεστυγημένους, ὡς ψευδηγορήσαντας, ὡς ἠπατηκότας, ἀλλ' ἐν τοῖς ὅτι μάλιστα γησιωτάτοις ἔχει; Ἄλλ' ἔστω τυχὸν καὶ λελύπηται
20 Ταύτης οὖν ἔνεκα τῆς αἰτίας ἔδει τῶν θείων αὐτὸν ἀλογῆσαι νόμων, ἐπιλαθέσθαι δὲ Θεοῦ λέγοντος, «Ἀθῶον καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς»; Ἔδει κατακρίναι τοὺς ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀτόπων κατεγνωσμένους; ἔχρην ἀδελφῶν τὸ τῆς ἀνοσιότητος κατωθῆσαι ξίφος; θεσμοὺς ἐκκλησιαστικoὺς περιυβρίσαι; συκοφαντῆσαι, ψεύ-
25 σασθαι, καὶ τοῦτο τὰς εὐσεβεστάτας ὑμῶν ἀκοάς ἔχρην ἠγήσασθαι παρ' οὐδέν τὴν ὀρθότητα τῆς πίστεως, καὶ τὸ ἐθελῆσαι φρονεῖν ὅσα μῶμον ἔχει παντελῶς οὐδένα, χαρίσασθαι δὲ τὴν ἐπικουρίαν τῷ δυσφημοῦντι κατὰ Χριστοῦ, καὶ ἀναστῆσαι ζητεῖν τὸ ψεῦδος, καταστρέφειν δὲ τὴν ἀλήθειαν; Ταῦτα φρενὸς ἀγίας δοίη
30 τις ἂν εἶναι καρπὸν; Ταῦτα βουλής ἱερατικῆς εὐρέματα; Καίτοι λέγοντος ἀκοίω Θεοῦ, ὅτι «Χεῖλη ἱερέως φυλάξεται κρίσιν, καὶ

37. Ψαλμ. 51, 3-7.

38. Ἔξ. 23, 7.

μέ τήν ἀσεβή ψῆφο του καί ἴσως γι' αὐτό νά θεωρεῖ καί σπουδαῖο τόν ἑαυτό του, γιά νά ἀκούσει τόν μακάριο Δαβίδ, ἢ καλύτερα τὸ ἅγιο Πνεῦμα νά λέγει μέ τὰ λόγια τοῦ Δαβίδ· «Γιατί καυχίεται μέ κακότητα ὁ δυνατός γιά τήν ἀνομία του; Ὅλη τήν ἡμέρα ἡ γλῶσσα σου μελετοῦσε τήν ἀδικία. Ξυρᾶφι ἀκονισμένο ἔκανες τόν δόλο· ἀγάπησες τήν κακία περισσότερο ἀπό τήν καλοσύνη, τήν ἀδικία πῶς πολὺ ἀπό τὸ νά πεῖς τὸ δίκαιο. Σοῦ ἄρσαν ὅλα τὰ λόγια πού καταποντίζουν τόν ἄνθρωπο, τὴ δόλια γλῶσσα. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς στὸ τέλος θὰ σέ καταστρέψει, θὰ σέ φτερομαθήσει, θὰ σέ κάνει νά φύγεις ἀπὸ τὸ σκήνωμά σου, ξεριζώνοντάς σε ἀπὸ τὴ χώρα τῶν ζώντων»³⁷.

Ἔχω ὅμως τήν πληροφορία ὅτι ἐπιχειροῦν μερικοὶ νά τὸν ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὸ παράπτωμά του εἰς βάρος μας, διαβεβαιώνοντας ὅτι εἶχε λυπηθεῖ δίκαια, ἐπειδὴ ἀπόντος αὐτοῦ ἔγινε ἡ σύνοδος κατὰ τοῦ βλάσφημου (Νεστόριου). Τὸ καλύτερο ὅμως ἦταν νά μὴ ρίχνουν σ' ἐμᾶς τήν αἰτία, ἀλλὰ νά κατηγοροῦν τήν καθυστέρησή τους γι' αὐτήν. Ἐπειτα αὐτοὶ πού ἔφτασαν πρῶτοι καί προανήγγειλαν στὴν ἅγια Σύνοδο, ὅτι δὲν ἦταν ἀνάγκη νά τὸν περιμένουν, καί δὲν θὰ ἔρχονταν ἀπὸ μόνοι τους, ἀλλ' ἦταν κομιστὲς τῶν μηνυμάτων ἐκείνου, γιατί δὲν τοὺς ἔδειχνε τὸ μίσος του ἐπειδὴ ἦταν ψευδολόγοι καί ἀπατεῶνες, ἀλλὰ τοὺς ἔχει μεταξὺ τῶν εἰλικρινεστέρων; Ἄλλὰ ἔστω ὅτι λυπήθηκε τυχόν. Γι' αὐτὴ λοιπὸν τήν αἰτία ἔπρεπε νά μὴ λάβει ὑπ' ὄψη τοὺς θείους νόμους καί νά λησμονήσει τὸν Θεὸ πού λέγει, «Τὸν ἀθῶο καί δίκαιο δὲν θὰ τὸν θανατώσεις»³⁸; Ἐπρεπε νά κατακρίνει αὐτοὺς πού δὲν καταδικάσθηκαν γιά κανένα παράνομο; Ἐπρεπε νά σπρώξει τὸ ξίφος τῆς ἀσέβειας στὸν ἀδελφὸ του; Νά περιυβρίσει τοὺς ἐκκλησιαστικούς θεσμούς; Νά συκοφαντήσῃ, νά πεῖ ψέματα, καί μάλιστα σὺς εὐσεβέστατες ἀκοές σας; Ἐπρεπε νά θεωρήσῃ ἕνα τίποτε τὴν ὀρθότητα τῆς πίστεως καί τὴν ἐθελούσια πίστη σὲ ὅσα δὲν ἔχουν κανένα ἀπολύτως ψεγάδι, καί νά χαρίσῃ τὴν ὑποστήριξή του σ' αὐτὸν πού βλασφημεῖ ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ, καί νά ζητεῖ ν' ἀναστήσῃ τὸ ψεῦδος, καί νά καταστρέψομε τὴν ἀλήθεια; Αὐτὰ μπορεῖ νά πεῖ κανεὶς ὅτι εἶναι καρπὸς ἁγίας διάνοιας; Αὐτὰ εἶναι προϊόντα ἱερατικῆς σκέψης; Ἄν καί βέβαια ἀκούω τὸν Θεὸ πού λέγει· «Τὰ χεῖλη τοῦ ἱερέα θὰ φυλάξουν τὴ κρίση, ἐπειδὴ

νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ». Πρόδηλον οὖν, ὅτι δι' ὧν ἂν οἶεται τῆς καθ' ἡμῶν ἀπονοίας τὰς αἰτίας ἀποσκευάζεσθαι, διὰ τούτων αὐτῶν ἀνόσια πεπραχῶς καταφωρᾶται μειζόνως

Ἐγὼ δέ, ὦ φιλόχριστε βασιλεῦ, ἔχαιρον μὲν τῆς ἐνεγκούσης
5 ἀπαίρων, καὶ τῆς ἡμετέρας Ἀλεξανδρείας ἐκδεδημηκῶς, πνεύμα-
τος δὲ λαύρου καταχεομένου τῶν ἰστίων, καὶ μονονουχί καταβρον-
τῶντος τῆς νεώς, αἶρομένου τε εἰς ὕψος τοῦ κύματος καὶ ταῖς τῶν
οιάκων περιπαφλάζοντος κεφαλαῖς, εὐθυμος καὶ οὕτω διετέλουν,
τὸν ἐκ τοῦ χειμῶνος κίνδυνον ὀπίσω τιθεῖς τῆς εὐκταιοτάτης μοι
10 θέας τοῦ ὑμετέρου κράτους. Καὶ μὴν ὅτε τὴν Ἐφεσίων ἀφέντες,
ἐπὶ τὴν λαμπρὰν ἐκείνην ἀνεκομίζοντο πόλιν οἱ ἐκ τῆς ἀγίας
συνόδου προκεχειρισμένοι πρὸς γε τὸ χρῆναι συνειπεῖν τοῖς παρ'
αὐτῆς πεπραγμένοις, ἐπεθύμουν γενέσθαι τοῖς ἀνδράσιν ἐναρί-
θμιος, πρῶτον μὲν ὑπὲρ τοῦ τὸ ὑμέτερον κράτος ἰδεῖν, εἶτα πρὸς
15 τούτῳ, ἵνα καὶ αὐτῷ τῷ τῆς Ἀντιοχείας ἐφ' ὑμῶν δικάσωμαι, καὶ
δείξω συκοφαντήσαντα καὶ παρανόμως λελυπηκότα, καὶ μανίαις
ἀκράτοις νενικημένον, ὅτι τῶν Νεστορίου δυσφημιῶν ἀνεθεμάτι-
σα τὰ κεφάλαια. Τῇ γὰρ ἐμῇ πίστει μεμαρτύρηκε τὴν ὀρθότητα
καὶ ἡ Ῥωμαίων Ἐκκλησία, καὶ μὴν καὶ ἡ ἀγία σύνοδος, ἡ ἐξ ἀπά-
20 σης, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς ὑπ' οὐρανὸν συναγηγευμένη.

Ὅτι γὰρ κατ' οὐδένα τρόπον ἔξω γεγονῶς ἀλοίην ἂν τῆς τε
ἀποστολικῆς καὶ εὐαγγελικῆς παραδόσεως, ὀρθὴν τε καὶ ἀδιά-
στροφον τῶν ἱερῶν δογμάτων διελαύνω τρίβον, παμψηφεί διαμο-
λογήκασι, καὶ τοῦτο ἐγγράφως ἐπὶ πίστεως ὑπομνημάτων ἀναγι-
25 κωσκομένων τῶν παρ' ἐμοῦ γραφέντων πρὸς Νεστόριον ηὐχόμεν
δὲ οὐχὶ τούτων ἔνεκα μόνων ἐκεῖσε γενέσθαι, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰς τῶν
ἐτέρων διαβολὰς κατ' ἐμοῖ, καὶ τῶν ἐμῶν, ψευδεῖς ἀποφῆνω. Οἱ
γὰρ τῶν Νεστορίου δογμάτων ὑπασπισταὶ τὸ ἐκ φθόνου καὶ βα-
σχανίας ἐπ' ἐμοὶ συντείνοντες τόξον, καὶ τὰ ἐξ ἀκρατοῦς μανίας
30 πολυτρόπως ἀρτίοντες, ἄνδρας ἐξωνούμενοι καὶ κατηγοροὺς
ἰστώντες, «ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν»,
καθὰ φησιν ὁ μακάριος Παῦλος, τῷ ὑμετέρῳ κράτει δι' ὄχλου

θά ζητηθεῖ ὁ νόμος ἀπὸ τὸ στόμα του»³⁹. Εἶναι λοιπὸν ὀλοφάνερο ὅτι μ' ὅποια νομίζει ὅτι διαλύει τὶς αἰτίες τῆς ἐναντίον μας ἀνοησίας, μὲ αὐτὰ τὰ ἴδια συλλαμβάνεται νὰ ἔχει πράξει μεγαλύτερα ἀνόσια.

Ἐγὼ ὅμως, φιλόχριστε βασιλεῦ, χαιρόμουν σαλπάροντας ἀπὸ τὴν πατρίδα καὶ ἀποδημώντας ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειά μας, καὶ ἐνῶ χυνόταν ὀρμητικὸς ἀνεμὸς πάνω στὰ πανιά καὶ κατὰ κάποιον τρόπο βροντοχτυποῦσε τὸ καρὰβι καὶ τὸ κύμα ὀρμοῦσε στὰ ὕψη καὶ πάφλαζε στὶς κεφαλές τοῦ τιμονιοῦ, ἐγὼ κι ἔτσι βρισκόμουν σὲ καλὴ ψυχικὴ κατάσταση, βάζοντας σὲ δεύτερη θέση τὸν κίνδυνον ἀπὸ τὴν κακοκαιρία ἀπὸ τὴν θεὰ τῆς μεγαλοσύνης σας πού τόσο πολὺ εὐχόμουν νὰ δῶ. Ἀλλ' ὅταν, ἐγκαταλείποντας τὴν πόλιν τῶν Ἐφεσίων, ἐπέστρεφαν στὴ λαμπρὴ ἐκείνη πόλιν ἐκεῖνοι πού εἶχαν ὀρισθεῖ ἀπὸ τὴν ἁγία σύνοδο γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὰ πεπραγμένα ἀπὸ αὐτὴν, ἐπιθυμοῦσα νὰ συγκαταλεχθῶ μ' αὐτούς, πρῶτον γιὰ νὰ δῶ τὴ μεγαλειότητά σας, κι ἔπειτα, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό, καὶ γιὰ νὰ δικασθῶ μπροστά σας μὲ τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἀντιόχειας καὶ ν' ἀποδείξω ὅτι συκοφάντησε καὶ παράνομα εἶχε κυριευθεῖ ἀπὸ λύπη καὶ εἶχε νικηθεῖ ἀπὸ ἀσυγκράτητη μανία, ἐπειδὴ ἀναθεμάτισα τὰ κεφάλαια τῶν βλασφημιῶν τοῦ Νεστορίου. Τὴν ὀρθότητα βέβαια τῆς ἀποψῆς μου τὴν ἐπιβεβαίωσε καὶ ἡ Ἐκκλησία τῶν Ῥωμαίων κι ἀσφαλῶς καὶ ἡ ἁγία Σύνοδος, πού εἶχε συγκεντρωθεῖ ἀπὸ ὅλη, πού λέγει ὁ λόγος, τὴν οἰκουμένη.

Ὅτι βέβαια μὲ κανένα τρόπο δὲν μπορῶ νὰ συλληφθῶ ὅτι βγῆκα ἔξω ἀπὸ τὴν ἀποστολικὴ καὶ εὐαγγελικὴ παράδοση, ἀλλὰ βαδίζω τὴν ὀρθὴ καὶ δίχως στροφές ὁδὸ τῶν ἱερῶν δογμάτων, ὁμολογήθηκε παμψηφεί, καὶ αὐτὸ ἐγγράφως, δίνοντας πίστη σὲ ὑπομνήματα πού διαβάζονταν ἀπὸ ὅσα ἔγραψα ἐγὼ στὸν Νεστόριο. Εὐχόμουν ὅμως νὰ ἔρθω ἐκεῖ ὄχι μόνο γι' αὐτά, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποδείξω ψευδεῖς καὶ τὶς διαβολές τῶν ἄλλων ἐναντίον μου καὶ ἐναντίον τῶν δικῶν μου. Γιατὶ οἱ ὑπερασπιστὲς τῶν δογμάτων τοῦ Νεστορίου, τεντώνοντας ἐναντίον μου τὸ τόξον τοῦ φθόνου καὶ τῆς ζήλειας καὶ προσαρμόζοντας μὲ ποικίλους τρόπους τὰ γεννήματα τῆς ἀκράτητης ματίας τους, πληρώνοντας μάρτυρες καὶ παρουσιάζοντας κατηγοροῦς, «τῶν ὁποίων θεὸς εἶναι ἡ κοιλιὰ τους καὶ ἡ δόξα τους βρῖσκεται στὴ ντροπὴ τους»⁴⁰, ὅπως λέγει ὁ μακάριος Παῦλος δημιουργοῦσαν ἐνο-

γενέσθαι παρεσκεύαζον, καὶ μάλα συχνῶς, καίτοι παρ' ἐμοῦ πε-
 πονθότες τῶν ἀτόπων οὐδέν, οὐδὲ γὰρ ἦν τις αὐτοῖς πρὸς ἐμὲ λό-
 γος παντελῶς. Ἀπομισθώσαντες δέ, ὡς ἔφην, τοῖς ἐπιβουλεύου-
 σιν ἐμοὶ τὰς ἐαυτῶν γλωσσαλγίας, ἐφλυάρον ἐῖκῃ, πάντα δρῶν-
 5 τες ἐτοίμως Ἀτόλμητον δὲ τοῖς τοιούτοις οὐδέν· σύντροφον γὰρ
 ἔχουσι τὸ κακόν, καὶ οὐδὲν λελόγισται παρ' αὐτοῖς τὸ καὶ γραφὴν
 ἀλῶναι συκοφαντίας καὶ ψευδηγορηῆσαι πλειστάκις καὶ καθ' ὧν
 ἂν θούλοιτό τις, καὶ εἰ μὴ τις εἶη γνώριμος αὐτοῖς τῶν κατηγο-
 ρουμένων. Ἰσασι δὲ ὄντας τοιούτους, οὕτω τε ζῆν εἰωθότας, οἱ
 10 κατὰ πᾶσαν ὄντες τὴν ἡμετέραν Ἀλεξάνδρειαν.

Κατεφλυάρον μὲν οὖν ἐκεῖνοι, τοῖς εἰς τοῦτο παρωρηκόσι
 τὸ χρῆμα προπίνοντες, καὶ ἀντέκτισιν ὥσπερ τινὰ τῆς δωροδο-
 κίας, τῆς κατ' ἐμοῦ γλωσσαλγίας ποιούμενοι τὴν ἐπίδειξιν. Καὶ
 δεδυσφόρηκα μὲν λίαν ἐπὶ τούτοις ἐγώ. Πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλον;
 15 Πλὴν ἐμεμνήμην λέγοντος τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ·
 «Μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι, καὶ εἴπωσι
 πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν, ψευδόμενοι ἕνεκεν ἐμοῦ. Χαίρετε
 καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς οὕτω
 γὰρ ἐδίωξαν τοὺς προφῆτας τοὺς πρὸ ὑμῶν». Ὅτε γὰρ ὁ τῆς ἀνο-
 20 μίας πατῆρ, τουτέστιν ὁ Σατανᾶς, ταῖς Ἐκκλησίαις παγίδα, καὶ
 τοῖς ὀρθὴν ἔχουσι πίστιν ἐξαρτύειν ἐπιχειρεῖ, καὶ διὰ τῶν ἰδίων
 ὑπασπιστῶν παραχαράττειν ἀποτολμᾷ τῆς ἀποστολικῆς τε καὶ
 εὐαγγελικῆς πίστεως τὴν παράδοσιν, εἶτα τῆς ὀρθῆς δόξης οἱ
 φύλακες ἀντανιστῶσιν αὐτῷ τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοῖς τὰ ὀρθὰ δια-
 25 στρέφουσιν ἀντιφέρονται, σύνοπλον ἔχοντες καὶ συμπαραστάτην
 αὐτὸν τὸν Χριστόν, ὃς ἐστὶν ἀλήθεια, τότε δὴ πάντως ὁ τοῦ ψεύ-
 δους πατῆρ πολλοὺς ἐγείρει τοὺς ψευδηγόρους, τότε δὴ καὶ συκο-
 φαντῶν ἀγρία πληθὺς τοῖς εὐσεβεῖν ἠρημένοις ἀντανίσταται.

Τοῦτο παθόντας καὶ αὐτοὺς εὐρίσκομεν τοὺς ἀγίους προφή-
 30 τας Προεφήτευσεν γὰρ κατὰ καιροὺς ὁ μακάριος Ἀμώς, κατη-
 τιᾶτο δὲ σφόδρα τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ὡς τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἠφειδη-

χλήσεις στή μεγαλειότητά σας και πολύ συχνά μάλιστα, ἂν και βέβαια ἀπὸ ἐμένα δὲν εἶχαν ὑποστῆ τίποτε ἀδικο καὶ δὲν εἶχαν ἀπολύτως κανένα λόγο ἐναντίον μου. Κι ἀφοῦ, ὅπως εἶπα, πλήρωσαν τὶς φλυαρίες τῶν ἐπιβουλευτῶν μου, φλυαροῦσαν ἀστήρικτα, κάνοντας πρόθυμα τὰ πάντα. Δὲν ὑπάρχει τίποτε πού νὰ μὴν τὸ τολμοῦν αὐτοί· γιατί σύντροφό τους ἔχουν τὸ κακὸ καὶ δὲν ὑπολογίζουν καθόλου, κι ἂν ἀκόμα κατηγορηθοῦν μὲ μήνυση συκοφαντίας, νὰ ψευδολογήσουν πολλές φορὲς καὶ ἐναντίον ὅποιων θέλει κανεὶς, κι ἂν ἀκόμα δὲν ὑπάρχει κανένας ἀπὸ τοὺς κατηγορουμένους γνωστός τους. Καὶ ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀλεξάνδρειάς μας γνωρίζουν ὅτι εἶναι τέτοιοι καὶ ἔτσι ἔχουν συνηθίσει νὰ ζοῦν.

Φλυαροῦσαν λοιπὸν ἐκεῖνοι ἐναντίον μου, προπίνοντας κατὰ κάποιον τρόπο εἰς ὑγείαν αὐτῶν πού τοὺς εἶχαν παρακινήσει σ' αὐτό, καὶ κάνοντας ἐπίδειξη τῆς ἀσταμάτητης πολυλογίας τους εἰς βάρος μου σὰν μιὰ ἐξόφληση τῆς δωροδοκίας. Βέβαια στενοχωρήθηκα πολὺ γι' αὐτὰ. Πῶς δηλαδή ὄχι; Εἶχα ὅμως στὸ νοῦ μου τὰ λόγια τοῦ Σωτήρα ὅλων μας Χριστοῦ· «Εἶστε μακάριοι ὅταν σᾶς κατηγορῶσιν καὶ σᾶς καταδιώξουν καὶ ποῦν ἐναντίον σας ἐξαιτίας μου καθε κακὸ λόγο, λέγοντας ψέματα. Νὰ ἔχετε χαρὰ καὶ ἀγαλλίαση, γιατί ὁ μισθός σας εἶναι πολὺς στοὺς οὐρανοὺς· γιατί ἔτσι καταδίωξαν τοὺς προφήτες τοὺς πρὶν ἀπὸ σᾶς»⁴¹. Γιατί, ὅταν ὁ πατέρας τῆς ἀνομίας, δηλαδή ὁ Σατανᾶς, ἐπιχειρεῖ νὰ στήσῃ παγίδα στὶς Ἐκκλησίες καὶ σ' αὐτοὺς πού ἔχουν ὀρθὴ πίστη, καὶ ἀποτολμᾷ μὲ τοὺς δορυφόρους του νὰ παραποιεῖ τὴν παράδοση τῆς ἀποστολικῆς καὶ εὐαγγελικῆς παράδοσης, κὶ ἔπειτα οἱ φύλακες τῆς ὀρθῆς πίστεως τοῦ ἀντιτάσσουν τὴν ἀλήθεια κι ἀντιτίθενται σ' αὐτοὺς πού διαστρέφουν τὰ ὀρθά, ἔχοντας σύμμαχό τους καὶ συμπαραστάτη τὸν ἴδιο τὸν Χριστὸ, πού εἶναι ἡ ἀλήθεια, τότε λοιπὸν ὅπωςδήποτε ὁ πατέρας τοῦ ψεύδους σηκώνει ἐναντίον τους πολλοὺς ψευδολόγους, τότε πλέον καὶ ἄγριο πλῆθος τῶν συκοφαντῶν ἐξεγείρεται πρὸς αὐτοὺς πού διάλεξαν τὴν εὐσεβῆ πίστη.

Αὐτὸ βρισκομε ὅτι ἔχουν πάθει καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἅγιοι προφῆτες. Προφήτεψε πράγματι ἕναν καιρὸ ὁ μακάριος Ἀμὼς καὶ κατηγοροῦσε μὲ σφοδρότητα τοὺς Ἰσραηλίτες, ὅτι ἔδειξαν ἀδιαφορία γιὰ τὴν

κότας καὶ τῶν δοθέντων αὐτοῖς ὑπερορῶντας νόμων, ἀλλ' εἰς μέσον ἦλθε παραχρῆμα καὶ ἀντέπραττεν ὁ Πασχώρ. Ψευδοπροφήτης δὲ οὗτος καὶ δαμονίων θεραπευτής. Εἶτα τῷ βασιλεῖ τοῦ Ἰσραὴλ διαβέβληκε τὸν ἀληθῶς ἅγιον καὶ προφήτην, ὧδε γε-
5 γραφῶς «Συστροφάς ποιεῖται κατὰ σοῦ Ἀμώς· οὐ μὴ δύνηται ἡ γῆ ὑπενεγκεῖν πάντας τοὺς λόγους αὐτοῦ». Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ἰερεμίας πλημμελοῦντα τὸν Ἰσραὴλ ἐπανορθοῦν ἐκέλευε τὰς οἰκειάς ὁδοὺς. Ἀλλ' οὐκ ἀπῆσαν οἱ ἐνδιαβάλλοντες. Παρώτρυναν γὰρ κατ' αὐτοῦ τὸν Σεδεκίαν, τοὺς τῆς βασι-
10 λείας διέποντα θρόνους. Καὶ φορτικὸν ἦν τοῖς ἀγίοις τὸ χρῆμα καὶ δύσοιστον ἀληθῶς. Πλὴν τὸ Θεῷ δοκοῦν καὶ φίλον τῆς ἐαυτῶν προθέντες ζωῆς, εἶχοντο καὶ οὕτω τῶν ἐν χερσὶ σπουδασμάτων, οὐκ ἀγνοοῦντες τὸ γεγραμμένον, ὅτι «Καρδιά βασιλέων ἐν χειρὶ Θεοῦ, οὗ δ' ἂν θέλων νεῦσαι, ἐκεῖ ἔκλινεν αὐτήν». Πράους
15 γὰρ αὐτοὺς ἀπετέλει καὶ φιλοικτίρμονας, καίτοι πλειστάκις παρωξυμμένους τοὺς τῶν Ἰουδαϊκῶν κρατοῦντας πραγμάτων.

Ἀλλὰ γὰρ παρήσομεν τὰ ἐκείνων, ὡς πᾶσιν ἐγνωσμένα, μεμνήσομαι δὲ τοῦ πανευφήμου καὶ τρισμακαρίου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, τοῦ γεγονότος κατὰ καιροῦς ἐπισκόπου τῆς ἡμετέ-
20 ρας Ἀλεξανδρείας. Ἐμάχετο μὲν γὰρ ταῖς Ἀρείου κακοδοξίαις, οἱ δὲ τῆς ἐκείνου βδελυρίας παράσιτοι συκοφαντοῦντες αὐτὸν διετέλουν· ἀσελγῆ δὲ καὶ ἀχάλινον ἐπ' αὐτῷ τὴν γλῶσσαν ἀνέντες, ὡς οὐκ ἀρκοῦντων αὐτοῖς τῶν ψευσμάτων, χεῖρα τεμόντες ἀνθρώποι, περιεκόμιζον. Φρικτὸν τοῖς ὁρῶσι παρατιθέντες θέαμα, ταύ-
25 τὴν αὐτὸν ἔφασκον ἀποτεμεῖν· Ἀρσένιον δὲ τινα τοῦτο παθεῖν διετείνοντο. Χρόνους δὲ μακροὺς διατετελέκασιν συναρπάζοντες, ἄχρις οὗ διαλανθάνων κατελήφθη ζῶν ὁ Ἀρσένιος πεφώραται δὲ οὕτω μόλις τῆς ἐκείνων σκαιότητος τὸ ἐγχείρημα. Δυσσοιστὸν μὲν οὖν καὶ σφόδρα δρμιὺ ψυχαῖς ἐλευθέραις καὶ καθαρὸν ἐχού-
30 σαις τὸ σινειδὸς ἢ συκοφαντία, ἀλύει δὲ σφόδρα τῶν πεπονθότων ὁ νοῦς. Καὶ τὸ εἰκῆ καὶ μάτην ἐπιβουλεύεσθαι παρὰ τῶν ἡδουχημένων οὐδέν, παγχάλεπον ὁμολογουμένως.

42. Ἀμώς 7, 10.

43. Ἰερ. 26, 2 ἔ.

44. Παροιμ. 21, 1.

ἀγάπη στὸν Θεὸ καὶ περιφρονοῦσαν τοὺς νόμους ποὺ τοὺς εἶχαν δοθεῖ. Ἀλλὰ πρόβαλε στὴ μέση ἀμέσως καὶ ἀντιδρουῖσε ὁ Πασχώρ. Αὐτὸς ἦταν ψευδοπροφήτης καὶ ὑπηρέτης δαιμονίων. Στὴ συνέχεια διέβαλε στὸν βασιλιὰ τοῦ Ἰσραὴλ τὸν ἀληθινὰ ἅγιο καὶ προφήτη γράφοντας τὰ ἑξῆς· «Ὁ Ἀμὼς συνωμοτεῖ ἐναντίον σου· δὲν μπορεῖ ἡ γῆ νὰ ὑποφέρει ὅλους τοὺς λόγους του»⁴². Ὁμοια καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ἰερεμίας πρόσταξε τὸν Ἰσραὴλ ποὺ παρανομοῦσε νὰ διορθώσει τὴν πορεία του. Ἀλλὰ δὲν ἔλλειπαν ἐκεῖνοι ποὺ διέβαλλαν⁴³. Γιατὶ παρότρυναν ἐναντίον του τὸν Σεδεκία ποὺ κατεῖχε τὸν βασιλικὸ θρόνο. Ἦταν βαρὺ τὸ πρᾶγμα γιὰ τοὺς ἁγίους καὶ ἀληθινὰ δύσκολο νὰ τὸ ὑποφέρουν. Ὡστόσο, προτάσσοντας τῆς ζωῆς τους τὸ θέλημα καὶ τὸ ἀρεστὸ στὸν Θεό, ἐπέμεναν καὶ ἔτσι στὸ ἔργο ποὺ εἶχαν μπροστὰ τους, μὴ ἀγνοώντας αὐτὸ ποὺ ἔχει γραφεῖ· «Ἡ καρδιὰ τῶν βασιλέων εἶναι στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅπου θέλει νὰ τὴ στρέψει, ἐκεῖ μὲ ἓνα νεῦμα τὴ στρέφει»⁴⁴. Γιατὶ ἔκανε ἥπιους καὶ σπλαχνικοὺς τοὺς ἐξουσιαστὲς τῶν Ἰουδαϊκῶν πραγμάτων, μολονότι πάρα πολλές φορές εἶχαν παροργισθεῖ.

Ἄλλ' αὐτὰ ἃς τ' ἀφήσομε, γιατί εἶναι σ' ὅλους γνωστά. Θὰ ὑπενθυμίσω μόνο τὸν πανεύφημο καὶ τρισμακάριο πατέρα μας Ἀθανάσιο, ποὺ ἔγινε κάποτε ἐπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρείας μας. Πολεμοῦσε βέβαια τὶς κακοδοξίες τοῦ Ἀρείου. Τὰ παράσιτα ὅμως τῆς βδελυρίας ἐκείνου τὸν συκοφαντοῦσαν συνεχῶς. Ἄνοιγαν ἐναντίον του στόμα ἀσεβὲς καὶ ἀχαλιναγώγητο, καὶ ἐπειδὴ δὲν τοὺς ἀρκοῦσαν τὰ ψέματα, παρουσίασαν ἓνα χέρι ἀνθρώπου ποὺ εἶχαν κόψει. Προβάλλοντας φρικτὸ θέαμα μπροστὰ στὰ μάτια ὅσων ἔβλεπαν, ἔλεγαν ὅτι τὸ χέρι τὸ εἶχε κόψει ἐκεῖνος. Τὸ πάθημα αὐτὸ ἔλεγαν ὅτι τὸ εἶχε πάθει κάποιος Ἀρσένιος. Γιὰ πολλὰ χρόνια τοὺς παραπλανοῦσαν, μέχρι ποὺ βρέθηκε νὰ ζεῖ ὁ Ἀρσένιος κρυφά, καὶ ἔγινε γνωστὸ μόλις ἔτσι τὸ ἐγχείρημα τῆς βαναυσότητάς τους. Εἶναι λοιπὸν δύσκολα ὑποφερτὴ καὶ πολὺ ὀδυνηρὴ γιὰ ψυχὲς ἐλεύθερες ποὺ ἔχουν καθαρὴ τὴ συνείδησή τους ἢ συκοφαντία, καὶ βασανίζεται πολὺ ὁ νοῦς ἐκείνων στοὺς ὁποίους συμβαίνουν αὐτά, καὶ τὸ νὰ ἐπικουραθοῦνται τυχαία καὶ χωρὶς λόγο ὅσοι δὲν ἀδικήθηκαν καθόλου εἶναι ὁμολογουμένως πολὺ βαρὺ.

Πλὴν ὅτι ταῦτα συμβήσεται τοῖς πρεσβεύουσι τὴν ἀλήθειαν, προκαταμεμήνυκεν ἡ θεία Γραφή. Ἔφη γοῦν· «Ἐως θανάτου ἀγώνισαι περὶ τῆς ἀληθείας, καὶ Κύριος πολεμήσει ὑπὲρ σου»· καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, εἰς ἀγαθὴν 5 εὐτολμίαν ἐπαλείφων τοὺς μαθητὰς καὶ ψευδηγορίας ἀπάσης ἀλογεῖν ἀναπειθῶν καὶ τῶν ἐπὶ τῷ διώκεσθαι πόνων, «Εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν», φησί, «καὶ ὑμᾶς διώξουσιν· εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοῦλ ἐκάλεσαν, πολλῶ μᾶλλον τοὺς οἰκειακούς αὐτοῦ». Ἐκδυσωπεῖ δέ, καὶ σφόδρα χρησίμως, προσεπειπὼν· «Οὐκ ἔστι μα- 10 θητῆς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, οὐδὲ δοῦλος ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ». Εἰ γὰρ αὐτοῦ κατειρήκασι τοῦ Χριστοῦ, πῶς ἢ ποῖος ἡμῶν ὁ λόγος; Καὶ εἰ κατὰ παντός ἁγίου γεγόνασιν αἱ συκοφανταίαι, πῶς ἦν ἄρα διαφυγεῖν τοὺς ἐλαχίστους ἡμᾶς; Ἀκρατῆς μὲν ἢ κατὰ τῶν ἁγίων γλῶττα. Φέρεται δὲ ὡσπερ κατὰ πρᾶνους, ἀλλ' 15 ἔστιν ἐπάρατος καὶ Θεῷ κατεστυγημένη. Ψάλλει γοῦν ὁ μακάριος προφήτης Δαβὶδ· «Ἐξολοθρεύσαι Κύριος πάντα τὰ χεῖλη τὰ δόλια καὶ γλῶσσαν μεγαλορρήμονα».

Πεπειράται σὺν ἐμοὶ τῶν ἐκ γλώττης ἀχαλίνου βελῶν καὶ ὁ ἀγαπητὸς μοναστῆς Βίκτωρ. Ἐπεφήμισαν γάρ τινες αὐτῷ τῶν 20 τάχα που ψευδηγορεῖν εἰωθότων, ὅτι καὶ αὐτὸς τῶν ἐκτόπων τινὰ πεφλυάρηκε κατ' ἐμοῦ, ὥστε καὶ ἀφιγμένον εἰς τὴν Ἐφεσίων πρὸς με, κατητιῶντο σφόδρα τῶν ἀπὸ τῆς ἁγίας συνόδου τινές, μᾶλλον δὲ καὶ ἀπεστράφησαν ἅπαντες, ὡς ἓνα τῶν ἀνοσίων μεμισηκότες. Διατετελέκασι καὶ πατραλοῖαν ὀνομάζοντες καὶ ἀδελ- 25 φοκτόνον, καὶ ὅσα τούτοις ἐστὶ παραπλήσια. Καὶ τοῦτο γνοὺς ὁ πρεσβύτερος, πλείστων ὄσων αὐτὸν περιεστηκότων ἁγίων ἐπισκόπων, ἀνατείνας τὰς χεῖρας εἰς τὸν ουρανόν, ὁμώμοκεν ἀσυνήθως, κατὰ τε τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καὶ τῶν σεπτῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων, μηδὲν ἑαυτῷ συνειδέναί τοιοῦτον οὕτω τε μόλις ἐγώ 30 καὶ αὐτὸς ἰσχύσαμεν τὰς τῶν λυτουμένων θεραπεῦσαι ψυχάς. Πλὴν εἰ καὶ πολλοὶ λίαν οἱ ψευδοεπεῖν ἐθέλοντες, ἐπιφυόμενοί τε καὶ ἐπιτηδῶντες μάτην, μᾶλλον δὲ καὶ παροτρυνόμενοι πρὸς

Πλήν ὅμως, ὅτι αὐτὰ θὰ συμβοῦν σέ ὅσους εἶναι ἀφοσιωμένοι στήν ἀλήθεια τὸ ἔχει προαναγγεῖλει ἡ ἀγία Γραφή. Εἶπε λοιπόν· «Ν' ἀγωνισθεῖς γιὰ τὴν ἀλήθεια μέχρι θανάτου, καὶ θὰ πολεμήσει γιὰ σένα ὁ Κύριος»⁴⁵. Καὶ ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, προγυμνάζοντας τοὺς μαθητές του γιὰ ἀγαθὴ τόλμη καὶ πείθονάς τους νὰ ἀδιαφοροῦν γιὰ κάθε ψευδῆ κατηγορία καὶ τὴν ταλαιπωρία ἀπὸ τὶς καταδιώξεις, λέγει· «Ἄν καταδιώξαν ἐμένα, θὰ καταδιώξουν κι ἐσᾶς»⁴⁶. «Ἄν κάλεσαν τὸν οἰκοδεσπότη Βεελζεβούλ, πολὺ περισσότερο θὰ καλέσουν τοὺς δικούς του»⁴⁷. Τοὺς φοβίζει, καὶ πολὺ ὠφέλιμα, προσθέτοντας· «Δὲν ὑπάρχει μαθητὴς ἀνώτερος ἀπὸ τὸ δάσκαλό του, καὶ δοῦλος πάνω ἀπὸ τὸν κύριό του»⁴⁸. Ἄν δηλαδή κατηγορησαν τὸν ἴδιο τὸν Χριστὸ, γιατί καὶ γιὰ ποιὸ λόγο νὰ λογαριάσουν ἐσᾶς; Κι ἂν οἱ συκοφαντίες δὲν ἀφήσαν κανένα ἀγίο, πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ ξεφύγομε ἐμεῖς οἱ ἀσήμαντοι. Ἡ γλώσσα ἐναντίον τῶν ἀγίων εἶναι ἀσυγκράτητη. Ἐνεργεῖ σὰ νὰ κυλᾶ στὸν κατήφορο, ἀλλ' εἶναι καταραμένη καὶ μισητὴ ἀπὸ τὸν Θεό. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ψάλλει ὁ μακάριος Δαβὶδ· «Θὰ ἐξολοθρευθεῖ ὁ Κύριος ὅλα τὰ δόλια χεῖλη καὶ κάθε γλώσσα ποῦ καυχίεται»⁴⁹.

Μαζὶ μου προσβλήθηκε ἀπὸ τὰ βέλη τῆς ἀχαλίνωτης γλώσσας καὶ ὁ ἀγαπητὸς μοναχὸς Βίκτωρ. Γιατὶ ψιθύρισαν σ' αὐτὸν μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ συνήθως ψευδολογοῦν, ὅτι κι αὐτὸς διατύπωσε κάποιες ἀτοπες φλυαρίες εἰς δᾶρος μου, ὥστε κι ὅταν ἦρθε στήν Ἔφεσο σ' ἐμένα, τὸν κατηγοροῦσαν ἀγρία μερικοὶ συνοδικοί. Ἡ μᾶλλον ὅλοι τοῦ γύρισαν τὴν πλάτη δείχνοντάς του μίσος σὰν ἓνα ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς. Ἐφτασαν νὰ τὸν ὀνομάζουν καὶ πατροκτόνο καὶ ἀδελφοκτόνο καὶ τὰ παραπλήσια μὲ αὐτά. Ὅταν τὸ ἔμαθε αὐτὸ ὁ γέροντας καὶ ἐνῶ πολλοὶ ἀγιοὶ ἐπίσκοποι τὸν περιστοίχιζαν, ἕψωσε τὰ χεῖρα στὸν οὐρανὸ καὶ ὀρκίσθηκε ὄρκο ἀσυνήθιστο, ὅτι κατὰ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος καὶ τῶν σεπτῶν μυστηρίων τοῦ Χριστοῦ δὲν γνώριζε τίποτε τέτοιο. Καὶ ἔτσι μόλις ἐγὼ καὶ ἐκεῖνος μπορέσαμε νὰ καθησυχάσομε τὶς ψυχὲς ἐκείνων ποῦ εἶχαν λυπηθεῖ. Πλήν ὅμως, ἂν καὶ ἦταν πάρα πολλοὶ ἐκεῖνοι ποῦ ἠθελαν νὰ ψευδολογοῦν, ποῦ ὀρμοῦσαν καὶ μάταια πηδοῦσαν κατεπάνω μας, καὶ μᾶλλον παρο-

48. Ἰω. 10, 24.

49. Ψαλμ. 11, 4.

τοῦτο παρὰ τῶν Νεστορίου σπουδαστῶν· ἀλλ' ἤρκεσεν εἰς ἐπικου-
 ρίαν τοῦ Σωτῆρος ἡ χάρις καὶ τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας τὸ μισοπό-
 νηρον. Ὡσπερ γὰρ ἐκ καμίνου καιομένης ἀρπάσαντες, ἡμερωτά-
 τοις νεύμασι διεσώσατε, ἵνα τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ, τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν
 5 ἡμετέραν Αἴγυπτον ἀγίοις ἐπισκόποις καὶ μονασταῖς, ἀκαταλή-
 κτους εὐχαριστίας, τὰς ὑπὲρ τε τοῦ ὑμετέρου κράτους, νίκης τε καὶ
 διαμονῆς, ἀναφέρωμεν τῷ παναγίῳ Χριστῷ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ
 Θεῷ καὶ Πατρὶ δόξα σὺν ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 αἰῶνων. Ἀμήν.

τρύνονταν σ' αὐτὸ ἀπὸ τοὺς φίλους τοῦ Νεστορίου, ὥσπότεο στάθηκε ἀρκετὴ νὰ βοηθήσει ἡ χάρη τοῦ Σωτήρα καὶ τὸ μίσος τῆς εὐσέδειάς σας πρὸς τὸ κακὸ. Γιατὶ σὰν μέσα ἀπὸ τὸ καμῖνι μᾶς ἀρπάξατε καὶ μᾶς σώσατε μὲ τὶς ἤρεμες διαταγές σας, γιὰ νὰ ἀναπέμπομε μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους ἁγίους ἐπισκόπους καὶ μοναχοὺς ὅλης τῆς Αἰγύπτου μᾶς ἀτελείωτες εὐχαριστίες γιὰ τὴ δική σας ἐξουσία, τὴ νίκη καὶ τὴ σταθερότητα, στὸν πανάγιο Χριστό, μέσω τοῦ ὁποίου καὶ μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Θεὸ καὶ Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΜΑ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ
ΘΕΟΔΟΣΙΟΝ

Ἀξιάκουστα μὲν καὶ ἐξαίρετα, καὶ πέρα λόγου παντός τὰ
τῆς εὐαγοῦς ὑμῶν βασιλείας κατορθώματα, καὶ τὸ ἀσύγκριτον εἰς
εὐσέβειαν, ὥσπερ τινὰ κληρὸν εἰς ὑμᾶς ἄνωθεν καταβαίνοντα,
τοῖς ἐκ φθόνου θέλεσιν ἀκίνητον τετηρήκατε, διὰ τὸ ἐφ' ἅπασι
5 τοῖς ἀρίστοις δεξιὸν καὶ πατρῶον ὑμῖν, καὶ ἔτι παπῶον, ὡς ἔν γε
τούτοις ὄραται διαφανές· καί μοι πρόκειται, καὶ ἐφ' ὑμῖν αὐτοῖς
τὰς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀρμόσαι φωνάς. Ἐφη γάρ· «Οὐ δύναται
πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κεμιένη»· ἔπεται γὰρ αἰεὶ τοῖς ἡομέ-
νοις ὑψοῦ τὸ περίοπτον. Τί δ' ἂν γένοιτο τῇ ὑμετέρᾳ γαληνότητι
10 τὸ ἰσοστατοῦν; Οὐδὲν παντελῶς διελήλακε γὰρ εἰς λῆξιν τὴν ἀνω-
τάτῳ τῶν ὑμετέρων σκήπτρων τὸ εὐκλεές, τῇ μὲν τῆς εὐνομίας
φαιδρότητι περιαστροάπτῳ τὰ σύμπαντα, ἡμερότητι δὲ καὶ τῇ εἰς
Χριστὸν εὐσεβείᾳ κατευφραῖνον τὸν οὐρανόν, τουτέστι τὰς ἄνω
τε καὶ λογικὰς καὶ ἐν οὐρανῷ δυνάμεις. Ἐστὲ γὰρ οὕτω κατ'
15 ἄμφω τεθνασμασμένοι, ὥστε καὶ ἰσάμιλλον τὴν ἐν αὐτοῖς ἔχοντες
ἀρετὴν, εὐφημίας ἀπάσης νενικήκατε τρόπον. Ἀναθήματα μὲν
οὖν παρ' ἐτέρων τὰ εἰς ὑμᾶς, ὧ φιλόχριστε βασιλεῦ Θεοδόσιε,
νίκαι, στέφανοι καὶ φωναὶ χαριστήριοι, καὶ τὰ δι' ὧν ἂν οὐκ ἀπε-
οικώτως τὰ βασιλέων κράτη καταγεραίροιντο· ἔδει δὲ καὶ πρὸς

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΜΑΣ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΜΑ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟ ΚΑΙ ΦΙΛΟΧΡΙΣΤΟ
ΒΑΣΙΛΕΑ ΘΕΟΔΟΣΙΟ

Εἶναι ἄξια ἀκοῆς κι ἐξαίρετα κι ἀνώτερα ἀπὸ κάθε ἔπαινο τὰ κατορθώματα τῆς ἱερῆς βασιλείας σας καὶ τὴν ἀσύγκριτη εὐσέβειά σας, πὺ σὰν ἓνας κλῆρος κατεβαίνει σ' ἐσᾶς ἀπὸ ψηλά, τὴ διατηρήσατε ἀμετακίνητη ἀπὸ τὰ βέλη τοῦ φθόνου, χάρη στὴν ἐπιδεξιότητά σας σὲ κάθε ἄριστο, κληρονομία ἀπὸ τὸν πατέρα σας, κι ἀκόμα ἀπὸ τὸν παπποῦ σας, ὅπως φαίνεται ὀλοφάνερα σ' αὐτούς. Καὶ σ' ἐμένα ἐναπομένει νὰ ἐφαρμόσω σ' ἐσᾶς τοὺς λόγους τοῦ Σωτήρα μας· γιὰτὶ εἶπε· «Δὲν μπορεῖ νὰ κρυφτεῖ πόλη πὺ βρῖσκεται πάνω σὲ βουνό»¹. Καθόσον εἶναι ἐπόμενο ὅ,τι βρῖσκεται ψηλά νὰ εἶναι περίοπτο. Τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει ἰσόβαρο μὲ τὴ γαληνότητά σας; Ἀπολύτως τίποτε. Γιατὶ ἡ δόξα τῶν σκήπτρων σας ξεπέρασε τοὺς ἀνώτατους χώρους τοῦ οὐρανοῦ, καταφωτίζοντας τὰ σύμπαντα μὲ τὴ λαμπρότητα τῆς δικαιοσύνης, καὶ μὲ τὴν εὐσέβειά σας στὸν Χριστὸ κατευφραίνοντας τὸν οὐρανό, δηλαδὴ τὶς ἄνω καὶ λογικὲς οὐράνιες δυνάμεις. Γιατὶ εἴσαστε τόσο ἀξιοθαύμαστοι ὡς πρὸς τὰ δύο, ὥστε, ἔχοντας σ' αὐτὰ ἐφάμιλλη τὴν ἀρετὴ, ξεπεράσατε κάθε τρόπο ἐπαίνου. Δῶρα χαρισμένα σ' ἐσᾶς ἀπὸ ἄλλους, φιλόχριστε βασιλιά μας Θεοδόσιε, εἶναι οἱ νίκες, τὰ στεφάνια, λόγια εὐχαριστήρια, καὶ ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα ὄχι ἀταίριαστα δοξάζεται ἡ δύναμη τῶν βασιλέων. Ἔπρε-

1. Ματθ. 5, 14.

ἡμῶν τῶν τὴν θείαν λαχόντων ἱερουργίαν, προσκομίζεσθαι δί-
 βλους τὰς ὑπὲρ γε τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης εὖ μάλα συντειθμένας.
 Φίλον γὰρ παρ' ὑμῖν αἰεὶ καὶ σύνηθες καὶ πολύευκτον ἀληθῶς τὸ
 συγκροτεῖν αὐτήν, καὶ τοὺς μὲν κατὰ τι γοῦν ὄλως ἐμπαροinou-
 5 τας αὐτῇ ὀδελυρωτάτους ἠγεῖσθαι καὶ ἐν τῇ τῶν πολεμιωτάτων
 ποιῆσθαι μοῖρα, τιμῆς δὲ ἀπάσης ἀξιούν τοὺς, ὅσοι περ ἂν τὰ εἰς
 δόξαν Θεοῦ φρονεῖν ἔλαιντο καὶ λαλεῖν. Ἄγιοπρεπὲς δὲ καὶ τοῦτο
 φαίην ἂν εἶναι τὸ πλεονέκτημα καὶ ταῖς ἀοιδίμοις ὑμῶν κορυφαῖς
 ὅτι μάλιστα προεπωδέστατον. Ἔφη γὰρ πού ψάλλον πρὸς τὸν τῶν
 10 ὄλων Σωτῆρα Χριστὸν ὁ θεσπέσιος προφήτης Δαβὶδ· «Οὐχὶ τοὺς
 μισοῦντάς σε, Κύριε, ἐμίσησα, καὶ ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς σου ἐξετηκό-
 μην; τέλος μίσος ἐμίσησα, εἰς ἐχθροὺς ἐγένοντό μοι». Ἐχει δὲ
 σφόδρα κατὰ τὸ εἶκός ὁ λόγος Ὡσπερ γὰρ τις τῆς εἰς ὑμᾶς εὐνοί-
 ας ἐναργῆ ποιεῖται τὴν ἔνδειξιν τῷ ἀντιτετάχθαι φιλεῖν οὐκ οἶδ'
 15 ὅπως ἐκ πολλῆς ἄγαν ἐμβροντησίας οὐκ ἀγαπᾶν ἐλομένοις, οὕτω
 τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον ἐκφῆνειεν ἂν τὸ τοῖς τὰ αὐτοῦ
 διαβεβληκόσιν ἀντιφέρεσθαι νεανικῶς, μονονουχὶ δοῶντάς τε καὶ
 λέγοντας τὸ παρὰ τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ, «Ζηλῶν ἐξήλωκα τῷ
 Κυρίῳ». Ὅποια δὲ τίς ἐστὶν ἢ τῶν παρ' ἐμοῦ λόγων εἰς ὑμᾶς ἀνά-
 20 θεσις, ἀναγκαῖον εἰπεῖν

Καὶ μοι νεύματε συγγνώμην ἐλομένῳ λέγειν οὐ κατὰ βασιλέ-
 ως μόνον, ἀλλ' ὑπὲρ γε τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ τοῦ μεγάλου βασι-
 λέως συγκατάρχοντός τε τῶν ὄλων τῷ ἰδίῳ Πατρί. Ὡπερ ἂν πρέ-
 ποι καὶ μόνῳ τὸ κῆραι λέγειν «Δι' ἐμοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσι».
 25 Καὶ γὰρ ἐστὶν αὐτὸς ὁ τῆς δόξης Κύριος ἐν τε οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς
 γῆς ἔστι τοίνυν ἀκόλουθόν τε καὶ ἀναγκαῖον τοὺς τῶν ἱερῶν δο-
 γμάτων συνασπιστάς, ἡμᾶς δηλονότι, προκεχειρισμένους εἰς
 τοῦτο παρ' αὐτοῦ, τοῖς ἀδικεῖν ἐθέλουσι τὴν δόξαν αὐτοῦ τοὺς
 συναγορεύειν ἰσχύοντας ἀνταναστήσαι λόγους, καὶ οἵπερ ἂν
 30 γένοιτο πρὸς καλοῦ τοῖς ἐντευξομένοις, καὶ τοῖς μὲν εὐπαρακόμι-

πε ὅμως κι ἀπὸ ἐμᾶς, πού μᾶς ἔλαχε ἡ θεία ἱερουργία, νὰ προσκομίζονται βιβλία γραμμένα μ' ἐπιμέλεια γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ἀγαπᾶτε πάντοτε καὶ συνηθίζετε καὶ ἀληθινὰ εὐχεστε νὰ στερεώνετε αὐτήν, καὶ ἐκείνους πού θέλουν νὰ τὴ βλάψουν νὰ τοὺς θεωρεῖτε ἀνοσιότατους καὶ νὰ τοὺς βάζετε στὴ μοῖρα τῶν μεγαλύτερων ἐχθρῶν, νὰ κρίνετε ὅμως ἀξιους γιὰ κάθε τιμὴ ἐκείνους πού θέλουν νὰ πιστεύουν καὶ νὰ διδάσκουν ὅσα συντελοῦν στὴ δόξα τοῦ Θεοῦ. Θὰ ἔλεγα ὅτι ταιριάζει καὶ στοὺς ἀγίους αὐτὸ τὸ προτέρημα, καὶ γιὰ τὶς σεπτές ὑψηλότητές σας εἶναι ὅ,τι καταλληλότερο. Γιατὶ εἶπε κάποιου ὁ θεσπέσιος προφήτης Δαβὶδ ψάλλοντας πρὸς τὸν Σωτῆρα τῶν ὅλων Χριστὸ. «Δὲν μίσησα, Κύριε, ὅσους σὲ μισοῦν καὶ δὲν ἔφθαιρα τὸ σῶμα ἐξαιτίας τῶν ἐχθρῶν σου; τοὺς μίσησα μὲ μίσος δυνατὸ, τοὺς ἔκαμα ἐχθρούς μου»². Καὶ εἶναι πολὺ εὐλογος ὁ λόγος. Ὅπως δηλαδὴ κάνει κάποιος φανερὴ τὴν ἀπόδειξη τῆς εὐνοιάς του σ' ἐσᾶς ἀρνούμενος ν' ἀγαπήσει, δὲν ξέρω πῶς, ἐκείνους πού ἀπὸ ὑπερβολικὴ ἀνοησία δὲν θέλουν νὰ σᾶς ἀγαποῦν, ἔτσι τὴ γνησιότητα τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Χριστὸ μπορεῖ νὰ φανερώσει ἡ γενναία ἀντίσταση σ' αὐτοὺς πού τὸν διαβάλλουν, βροντοφωνάζοντας κατὰ κάποιο τρόπο καὶ λέγοντας· «Εἶναι φλογερός ὁ ζῆλος μου πρὸς τὸν Κύριο»³. Τί νόημα ἔχει ἡ ἀφιέρωση τῶν λόγων μου σ' ἐσᾶς, εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ ἐξηγήσω.

Σ' ἐμένα δῶστε συγγνώμη, πού θέλησα νὰ λέγω ὄχι μόνον ἐναντίον τοῦ βασιλιᾶ, ἀλλὰ νὰ ὑπερασπισθῶ τὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ τοῦ μεγάλου βασιλιᾶ καὶ συνάρχοντα τῶν ὅλων μὲ τὸν Πατέρα του, στὸν ὁποῖο καὶ μόνον πρέπει νὰ λέμε· «Χάρις σ' ἐμένα βασιλεύουν οἱ βασιλεῖς»⁴. Γιατὶ εἶναι αὐτὸς ὁ Κύριος τῆς δόξας τόσο στὸν οὐρανὸ ὅσο καὶ στὴ γῆ. Εἶναι λοιπὸν ἐπόμενο καὶ ἀναγκαῖο οἱ πρόμαχοι τῶν ἱερῶν δογμάτων, ἐμεῖς δηλαδὴ, πού ὀρισθήκαμε γι' αὐτὸ τὸ ἔργο ἀπὸ τὸν ἴδιο, νὰ ἀντιτάξομε, τοὺς λόγους πού ἔχουν τὴ δύναμη τῆς ὑπεράσπισης, ἐναντίον ἐκείνων πού θέλουν νὰ βλάψουν τὴ δόξα του, καὶ οἱ ὁποῖοι λόγοι θὰ μποροῦσαν νὰ ἀποβοῦν πρὸς ὄφελος τῶν ἀναγνωστῶν τους, καὶ σὲ ἐκείνους πού ἡ καρδιά τους παρασύ-

3. Γ Βασ. 19, 10.

4. Παροιμ. 8, 15.

στον ἔχουσι τὴν καρδίαν, καὶ ἐφ' ἧ μὴ προσῆκεν ἑτοιμότητα συναρπαζομένην, ἐπικούρημα χρειωδέστατον. Τοῖς γε μὴν βεβηκόσι περὶ τὴν πίστιν ῥάβδος οἷά τις ἀνέχειν ἰσχύουσα, πρὸς γε τὸ χρῆναι διαπεπῆχθαι μειζόνως καὶ ἀκράδαντον ἔχειν τῆς ὀρθῆς
5 πίστεως τὴν παράδοσιν.

Τίς οὖν ἄρά ἐστιν ὁ τῆ τοῦ Χριστοῦ δόξη μεμαχημένος; Πλείστοι μὲν οὖν ὅσοι κατὰ καιροῦς, οἱ πρὸς γε τοῦτο διὰ τῆς τοῦ διαβόλου σκαιότητος κατανευγμένοι, μάλιστα δὲ πάντων ὁ τοῖς τῆς βασιλείας αὐγήμασιν ἐμπρέψας ποτὲ Ἰουλιανός, ἀγνοήσας δὲ
10 τὸν τῆς βασιλείας καὶ τὸν δύνασθαι κρατεῖν δοτῆρα Χριστόν. Ἦν μὲν γὰρ πρὸ τῶν τῆς βασιλείας καιρῶν τοῖς πιστεύουσαι ἐναρίθμιος, ἠξιώθη δὲ καὶ ἀγίου βαπτίσματος, ἐνήσκητο δὲ καὶ δίβλοις ταῖς ἱεραῖς ἀλλ' οὐκ οἶδ' ὅπως ἄνδρες αὐτῷ μαροί τε καὶ δεισιδαίμονες γεγονότες γνώριμοι τοὺς ὑπὲρ γε τῆς ἀποστασίας καθῆ-
15 καν λόγους. Εἶτα σύνοπλον εἰς τοῦτο λαβόντες τὸν Σατανᾶν, παρεκόμισαν εἰς τὰ Ἑλλήνων ἔθνη, καὶ λάτριν ἀπέφηναν δαμονίων ἀκαθάρτων τὸν ἀγίαίς Ἐκκλησίαις καὶ μοναστηρίοις ἐντεθραμμένον «Φθείρουσι γὰρ ἦθη χρηστὰ ὀμιλία κακαί», καθά φησιν ὁ πάνσοφος Παῦλος. Χρῆναι δὲ φημι τοὺς ἑδραῖον ἔχειν ἐθέλοντας
20 φρόνημα, καὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως τὴν παράδοσιν, καθάπερ τινὰ μαργαρίτην τηροῦντας εἰς νοῦν, μηδεμίαν διδόναι παρείσδυσιν ἢ γοῦν παρρησίας τόπον τοῖς ἐθέλουσι δεισιδαμονεῖν· γέγραπται γάρ· «Μετὰ ὀσίου ὄσιος ἔση, καὶ μετὰ ἀνδρὸς ἀθῶου ἀθῶος ἔση, μετὰ ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτὸς ἔση, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις».

25 Ἔχων τοίνυν εὐφρῶν τὴν γλῶτταν ὁ κράτιστος Ἰουλιανός κατέθηκεν αὐτὴν κατὰ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ δὴ τρία συγγέγραφε διβλία κατὰ τῶν ἀγίων Εὐαγγελίων καὶ κατὰ τῆς εἰαγοῦς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας, κατασεῖει δὲ δι' αὐτῶν πολλούς, καὶ ἠδίκηκεν οὐ μετρίως. Οἱ μὲν γὰρ ἑλαφροί τε καὶ
30 εὐπάροιστοι πίπτουσι ῥαδίως εἰς τὰ αὐτοῦ καὶ γλυκὴ τοῖς δαμιο-

ρεται εύκολα και αιχμαλωτίζεται εύκολα από αυτά που δεν πρέπει να είναι χρησιμότετη βοήθεια. Και στους έδραίους στην πίστη θα χρησιμεύουν σαν ένα ραβδί, που έχει τη δύναμη να τους στηρίζει για να στερεωθούν καλύτερα και να έχουν ακλόνητη την παράδοση της όρθης πίστεως.

Ποιός λοιπόν πολέμησε τη δόξα του Χριστού; Πάρα πολλοί κατά διαφόρους καιρούς είχαν παρακινηθεί σ' αυτό από τη βαναυσότητα του διαβόλου, και περισσότερο από όλους ο Ίουλιανός που είχε διαπρέψει κάποτε με τα καυχήματα της βασιλείας, αλλά αγνόησε τον Χριστό που του έδωσε τη βασιλεία και το να μπορεί να κυβερνά. Πριν από το διάστημα βέβαια της βασιλείας του συμπεριλαμβανόταν στους πιστούς, είχε άξιωθεί το άγιο βάπτισμα και είχε άσκηθεί στη μελέτη των ιερών βιβλίων, αλλά δεν γνωρίζω πώς, άφου γνώρισε κάποιους μαρούς και δεισιδαίμονες, του έσπειραν μέσα του τους λόγους άποστασίας. Έπειτα, άφου έλαβαν σύμμαχο τον Σατανά, τον έκαναν να στραφεί στα ήθη των Έλλήνων και τον παρουσίασαν λάτρη των άκάθαρτων δαιμονίων, αυτόν που είχε άνατραφεί μέσα στις άγιες Έκκλησίες και στα μοναστήρια. Γιατί, όπως λέγει ο πάνσοφος Παύλος, «Καταστρέφουν τα χρηστά ήθη οι κακές συναναστροφές»⁵. Πρέπει όμως, λέγω, όσοι θέλουν να έχουν έδραίο φρόνημα, να φυλάγουν και την παράδοση της όρθης πίστεως στο νοϋ τους σαν ένα μαργαριτάρι, και να μην αφήνουν καμμά δυνατότητα παρεϊσδυσης ή χωρο να κινηθούν με παρρησία όσοι θέλουν να πιστεύουν σε δεισιδαιμονίες. Γιατί έχει γραφεί «Με τον εύσεβη θα είναι εύσεβής, με τον άθωο θα είσαι κι έσύ άθως, με τον έκλεκτό θα είσαι έκλεκτός, και με τον διεστραμμένο θα διαστραφείς και σύ»⁶.

Έχοντας λοιπόν εύστροφη γλώσσα ο άριστος Ίουλιανός, την άκόνησε έναντίον του Σωτήρα όλων μας Χριστού, και μάλιστα έγραψε τρία βιβλία έναντίον των άγιων Ευαγγελίων και έναντίον της άγίας θρησκείας των Χριστιανών, με τα όποια κλονίζει πολλούς και τους έβλαψε όχι και λίγο. Γιατί οι έπιπόλαιοι από αυτούς και άσταθεις πέφουν εύκολα στις πλάνες του και γίνονται εύχάριστο

6. Ψαλμ. 17, 26-27.

νίοις γίνονται θήραμα, θορυβοῦνται δέ πως ἔσθ' ὅτε καὶ οἱ βεβη-
 κότες ἐν πίστει νομίζουσι γὰρ αὐτὸν τὰς ἱεράς καὶ θείας εἰδέναι
 Γραφάς, ἐπεὶπερ ἐξ αὐτῶν τοῖς ἰδίοις λόγοις παμπόλλους ἐπισω-
 ρεύει τὰς μαρτυρίας, καίτοι μὴ εἰδὼς ἅ λέγοι. Ἐπειδὴ δὲ πλεῖστοί
 5 τινες τῶν δεισιδαιμόνων, τοῖς τὰ Χριστοῦ φρονοῦσι περιτυγχά-
 νοντες, ἄνω τε καὶ κάτω κατονειδίζουσι, τὰς ἐκείνου καθ' ἡμῶν
 προβαλλόμενοι συγγραφάς, φάσκοντες ἀπρόσβλητον αὐτὰς ἔχειν
 τὴν δεινῶσιν, καὶ οὐδένα πώποτε τῶν παρ' ἡμῖν διδασκάλων ἢ
 ἀντειπεῖν ἰσχύσαι, ἢ γοῦν ἀνατρέψαι τὰ αὐτοῦ, προτρεψάντων εἰς
 10 τοῦτο πολλῶν καὶ δὴ καὶ θαρσήσας λέγοντι τῷ Θεῷ, «Καὶ νῦν
 πορεύου, καὶ ἐγὼ ἀνοίξω τὸ στόμα μου», καθῆκα μὲν ἐμαντὸν ἐπί-
 γε τὸ δεῖν κατασπᾶσαι μὲν ὄφρον' Ἑλληνικὴν κατὰ τῆς τοῦ Χρι-
 στοῦ δόξης ἐπαιρομένην, ἐπαμῦναι δὲ ὡς ἔνι τοῖς ἡπατημένοις,
 καὶ πεπλανημένον ἀποφῆναι καὶ τὰς θείας οὐκ εἰδότα Γραφάς
 15 τὸν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ κατηγορευκότα. Ἀνα-
 τέθεικα δὲ τοὺς ὑπὲρ τούτου λόγους τῇ φιλοχρίστῳ καὶ εὐσεβε-
 στάτῃ ὑμῶν κορυφῇ, ἣν αἰεὶ φυλάττοι Θεὸς ἐν ἀκλονήτοις εὐθυμί-
 αῖς κατευμεγεθοῦσαν ἐχθρῶν, καὶ πάντας ἔχουσαν ὑπὸ πόδας, καὶ
 εἰς παῖδας παίδων παραπέμπουσαν τὴν εὐαγγῆ βασιλείαν, κατα-
 20 νεύοντος τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἢ
 δόξα σὺν ἀγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

θήραμα για τὰ δαιμόνια. Κλονίζονται πολλές φορές και ὅσοι εἶναι στερεοὶ στήν πίστη, γιατί νομίζουν ὅτι γνωρίζει τίς ἱερές Γραφές, ἐπειδὴ ἀπὸ αὐτὲς ἐπισωρεύει τίς πάμπολλες μαρτυρίες, ἃν και βέβαια δὲν γνωρίζει τί λέγει. Ἐπειδὴ ὅμως πάρα πολλοὶ ἀπὸ τοὺς δεισιδαίμονες, συναντώντας κάποιους χριστιανούς τοὺς περιλούουν μὲ κατηγορίες, προβάλλοντας ἐναντίον μας τὰ συγγράμματα ἐκείνου και λέγοντας ὅτι ἡ δεινότητά τους εἶναι ἀκαταμάχητη, και ἐπειδὴ κανένας μέχρι τώρα ἀπὸ τοὺς δικούς μας διδασκάλους δὲν μπόρεσε νὰ ἀντικρούσει ἢ ν' ἀνατρέψει τὰ διδάγματά του, ἀφοῦ μὲ παρότρυναν πολλοὶ σ' αὐτὴ τὴ συγγραφή, και μάλιστα παίρνοντας θάρρος ἀπὸ τὸν Θεὸ πὸν λέγει, «Και τώρα πῆγαινε κι ἐγὼ θ' ἀνοίξω τὸ στόμα σου»⁷, ρίχθηκα στὸν ἀγώνα, ἀπὸ τὴ μᾶ για νὰ τσακίσω τὴν ἑλληνικὴ ἀλαζονεῖα πὸν ὑψώνεται ἐναντίον τῆς δόξας τοῦ Χριστοῦ, και ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ ὑπερασπισθῶ ὅσο γίνεται τοὺς ἔξαπατημένους και ν' ἀποδείξω ὅτι ἔχει πλανηθεῖ και δὲν γνωρίζει τίς θεῖες Γραφές αὐτὸς πὸν κατηγορήσε τὸν Σωτῆρα ὅλων μας Χριστό. Κι ἀφιέρωσα τοὺς λόγους μου γ' αὐτὸ στὴ φιλόχριστη κι εὐσεβέστατη ὑψηλότητά σας, τὴν ὁποία εὐχομαι νὰ φιλάει ὁ Θεὸς πάντοτε μὲ ἀδιατάρακτη γαλήνη ψυχῆς, κατανικώντας τοὺς ἐχθρούς σας και ἔχοντας τοὺς πάντες κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία σας, και νὰ παραπέμπει στὰ παιδιά τῶν παιδιῶν της τὴν ἅγια βασιλεία της μὲ τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου και μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Θεὸ και Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα, μαζί μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα σιους αἰῶνες. Ἀμήν.

7. Ἰεζ. 3, 27.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΥΠΕΡ
ΤΗΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΕΥΑΓΟΥΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΤΑ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΕΟΙΣ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

Οί μὲν σοφοὶ καὶ ἀγχίνοι καὶ τῶν ἱερῶν δογμάτων ἐπιστήμονες τὸ κάλλος τῆς ἀληθείας θαυμάζουσι καὶ ἐν παντὶ λόγῳ πεποιήνται, τὸ συνιέναι δύνασθαι παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν αἰνίγματα. Οὕτω γάρ, οὕτω ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς ἀκριβῆ καὶ διωρθωμένον τὸν νοῦν ἐνερεΐδοντες, φωτὸς μὲν τοῦ θεοῦ τὰς ἑαυτῶν ἀνατιμπλάσι ψυχάς, ἀξιοζήλωτον δὲ πολιτείας ὀρθῆς καὶ εὐνομητάτης ἀράμενοι καύχημα, εἶεν ἂν καὶ ἑτέροις ὠφελείας τῆς ἀνωτάτω πρόξενoi. Γέγραπται γάρ, ὅτι
10 «Ἐὰν σοφὸς γένη σεαυτῷ, υἱέ, σοφὸς γένη καὶ τῷ πλησίον». Οἱ δὲ διάστροφοὶ τῇ καρδίᾳ καὶ τὴν εἰς νοῦν οὐκ ἔχοντες ἐμπειρίαν, ἀμέτοχοί τε εἰς ἅπαν τοῦ θεοῦ φωτὸς, τοῖς δόγμασι μὲν τῆς εὐσεβείας ἀντανίστανται, θρασυστομοῦσι δὲ λίαν καὶ τῆς ἀρρήτου κατεπαίρονται δόξης, καὶ παλμιφήμους ἰέντες φωνάς, «ἀδικίαν
15 εἰς τὸ ἕψος λαλοῦσι», κατὰ τὸ ἐν Ψαλμοῖς ὑπὸ Δαβὶδ ὑμνούμενον. Ἀρρωσήσαι δὲ οἶμαι τοῦτο αὐτοὺς ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀποπληξίας καὶ τῆς ἐνοίσης αὐτοῖς ἀμαθίας μᾶλλον δέ, εἰ χρὴ τ' ἀληθές

1. Παροιμ. 9, 12.

2. Ψαλμ. 72, 8.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΜΑΣ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ
ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΘΕΟΥ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

“Όσοι διαθέτουν σοφία και εὐφυΐα και εἶναι γνῶστες τῶν ἱερῶν δογμάτων, θαυμάζουν τὸ κάλλος τῆς ἀλήθειας, καὶ θεωροῦν πολὺ ἄξιο λόγου τὸ νὰ μποροῦν νὰ κατανοοῦν τὴν παραβολὴ καὶ τὸν σκοτεινὸ λόγον, καθὼς καὶ τοὺς λόγους καὶ τὰ αἰνίγματα σοφῶν. Γιατὶ ἔτσι, μόνο ἔτσι, στηρίζοντας τὸ νοῦ τους ἀκριβῆ καὶ διορθωμένο στὶς θεόπνευστες Γραφές, γεμίζουν τὶς ψυχές τους μὲ τὸ θεῖο φῶς, κι ἀφοῦ ἀποκτήσουν ἀξιοζήλευτο καύχημα πολιτείας ὀρθῆς καὶ τελείως σύμφωνης μὲ τὸν νόμον, μποροῦν νὰ γίνουν καὶ σὲ ἄλλους πρόξενοι τῆς ἀνώτατης ὠφέλειας. Γιατὶ ἔχει γραφεῖ· « Ἄν γίνεις, υἱέ μου, σοφὸς γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου, θὰ γίνεις σοφὸς καὶ γιὰ τὸν πλησίον σου»¹. “Όποιοι ὅμως ἔχουν στρεβλωμένη καρδιὰ καὶ τοὺς λείπει ἡ διανοητικὴ ἐμπειρία καὶ εἶναι ἐντελῶς ἀποκομμένοι ἀπὸ τὸ θεῖο φῶς, ἀντιτάσσονται βέβαια στὰ δόγματα τῆς ὀρθῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ μιλοῦν μὲ μεγάλη θρασύτητα καὶ φέρονται μὲ ἀλαζονεῖα ἀπέναντι στὴν ἀνέκφραστη δόξα, καὶ ἀφήνοντας κραυγές κακίας, «ἀνεβάζουν μὲ τὰ λόγια τους στὰ ὕψη τὴν ἀδικία»², σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Δαβὶδ τοὺς Ψαλμούς. Καὶ αὐτὴ τὴν ἀρρώστια τὴν ἔπαθαν ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ ἠλιθιότητα ποὺ ἔχουν καὶ τὴν ἀμάθειά τους. Ἡ μᾶλλον, ἂν

εἰπεῖν, ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ πονηροῦ τε καὶ ἀρχεκάκου δράκοντος, φημί δὴ τοῦ Σατανᾶ. Καὶ πρὸς τοῦτό γε ἡμᾶς ἐμπεδοῖ γεγραφῶς ὁ θαυμάσιος Παῦλος· «Εἰ δὲ καὶ ἔστι κεκαλυμμένον τὸ Εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον, ἐν οἷς ὁ
5 Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ ἀνγᾶσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς τοῦ Χριστοῦ δόξης».

“Οτι μὲν οὖν ὁ νομισθεὶς εἶναι Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τῆς ἀνωτάτω δόξης κλοπεὺς ἐσκότισεν αὐτῶν τὴν καρδίαν οὐκ
10 ἀσυμφανές πεπλάνηται γὰρ ὁμολογουμένως, καὶ ἀριθμοῦ κρείττονας ἐφιστᾶσι τῷ δίῳ θεοῦς, δαίμονάς τε καὶ ἡρώων ψυχάς, καθά φασιν αὐτοὶ καὶ φρονεῖν ἐγνώκασιν. Ἄλλ’ ἦν ἂν ἐπ’ αὐτοῖς τὸ τῶν εὐφρονούντων δάκρυον, καὶ μάλα εἰκότως, οὐ σφόδρα πολὺ σιωπᾶν ἡρημένοις τὰ ἐφ’ οἷς ἂν τις αἰσχύνοιτο. Νῦν δὲ δὴ
15 πρόεισι δυσσεβείας εἰς τοῦτο αὐτοῖς τὸ ἐγχείρημα, ὥστε καὶ ἑτέροις ζητεῖν ἐνιέναι τῆς οὕτως αἰσχυρᾶς δεισιδαμονίας τὴν νόσον. Οἷα γὰρ τινες ὄφεις τριόδοις ἐγκαθήμενοι, τοῖς ἐν αὐταῖς διαστεύχουσι ἐπιπηδῶσι, πικρὸν τῆς ἀπωλείας ἰὸν τοῖς εὐπαραφόροις ἐγχεόντες, καὶ περὶ αὐτῶν ἂν λέγοιτο, καὶ σφόδρα εἰκότως,
20 «Ὅφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν, πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν πονηροὶ ὄντες». Καὶ οὐκ ἂν ἁμάρτοι τοῦ ἀληθοῦς ὁ Κύριος λέγων· «Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τὰ ἀγαθὰ, καὶ ὁ πονηρὸς ἐκ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τὰ πονηρά, καὶ ἀπὸ τοῦ περισσεύματος
25 τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ».

Καὶ ταῦτά φημι τοῖς Ἰουλιανοῦ βίβλοις ἐντυχῶν, ὃς τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν θρησκείας οὐ φορητὴν ἐποιήσατο τὴν κατάρρησιν, πεπλανηθεὶς λέγων ἡμᾶς καὶ ἀποφοιτῆσαι μὲν ἀσυνέτως τῆς εὐθύ τε καὶ ἀμιωμῆτως ἐχούσης ὁδοῦ, ἰέναι δὲ ὥσπερ κατὰ πετρῶν
30 καὶ ὀλοτρόπως ἀβούλητον τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ ποιεῖσθαι λατρείαν, οὔτε τοῖς διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως νόμοις συμβαίνουσαν, οὔτε μὴν ταῖς Ἑλλήνων δεισιδαμονίαις, ἧ γοῦν ἔθεσί τε καὶ τρόποις, μέσην δὲ ὥσπερ τινὰ καὶ ἀμφοῖν ἁμαρτάνουσαν καινοτομη-

3. Β' Κορ. 4, 3-4.

4. Ματθ. 12, 34.

5. Ματθ. 12, 35.

πρέπει νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια, ἀπὸ τὴν ἐπιβουλὴ τοῦ πονηροῦ καὶ ἀρχέκακου δράκοντα, ἐννοῶ τοῦ Σατανᾶ. Σ' αὐτὸ μᾶς στηρίζει καὶ ὁ θαυμαστός Παῦλος ποὺ γράφει: «Κι ἂν εἶναι καλυμμένο τὸ Εὐαγγέλιό μας, εἶναι καλυμμένο γιὰ αὐτοὺς ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν ὁδὸ τῆς ἀπώλειας, στοὺς ὁποίους ἄπιστους ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ τύφλωσε τὴ διάνοιά τους γιὰ νὰ μὴ φωτίσει τίς σκέψεις τους ὁ φωτισμὸς τοῦ Εὐαγγελίου τῆς δόξας τοῦ Χριστοῦ»³.

Ὅτι βέβαια αὐτὸς ποὺ θεωρήθηκε ὅτι εἶναι θεὸς τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ καὶ εἶναι κλέφτης τῆς ὑψιστῆς δόξας, σκότισε τὸ νοῦ τους, εἶναι ὀλοφάνερο. Γιατὶ ὁμολογουμένως ἔχουν παραπλανηθεῖ καὶ βάζουν ἀπειράριθμους θεοὺς στὴ ζωὴ τους, δαίμονες καὶ ψυχῆς ἡρώων, ὅπως αὐτοὶ λένε καὶ ἔμαθαν νὰ πιστεύουν. Ἀλλὰ θὰ ἦταν αὐτοὶ ἀξιοὶ τῶν δακρῦων τῶν ἀνθρώπων ποὺ πιστεύουν ὀρθά, καὶ εἶναι πολὺ σωστό, ποὺ προτιμοῦν νὰ μὴν παρατείνουν τὴ σιωπὴ τους γιὰ πράγματα ποὺ θὰ ἐννοιωθε κανεὶς ντροπὴ. Τώρα ὅμως τὸ ἐγχείρημά τους προχώρησε σὲ τέτοιο βαθμὸ ἀσέβειας, ὥστε νὰ θέλουν νὰ μεταδώσουν καὶ σὲ ἄλλους τὴ νόσο τῆς τόσο αἰσχροῦς δεισδαιμονίας. Γιατὶ σὰν κάποια φίδια, κρυμμένοι στὰ σταυροδρόμια ὁρμοῦν ἐναντίον ἐκείνων ποὺ τὰ διασχίζουν, σταλάζοντας θανατηφόρο δηλητήριο σ' ὁποιους εὐκολα παρασύρονται· καὶ γι' αὐτοὺς θὰ μπορούσε νὰ λεχθεῖ, καὶ πολὺ δικαιολογημένα, «Φίδια, γεννημένα ἀπὸ ἔχιδνες, πῶς μπορεῖτε νὰ μιλάτε καὶ νὰ λέτε καλὰ πράγματα ἀφοῦ εἴσατε πονηροί;»⁴. Καὶ ὁ Κύριος δὲν θὰ σφάλει ἀπὸ τὴν ἀλήθεια λέγοντας: «Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ θησαυρὸ τῆς καρδιᾶς του βγάζει τὰ ἀγαθὰ, καὶ ὁ πονηρὸς ἀπὸ τὸν πονηρὸ θησαυρὸ τῆς καρδιᾶς του βγάζει τὰ πονηρά, καὶ τὸ στόμα μιλάει ἀπὸ τὸ περίσσευμα τῆς καρδιᾶς»⁵.

Αὐτὰ βέβαια τὰ λέγω ἔχοντας διαβάσει τὰ βιβλία τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὁ ὁποῖος ἔκανε ἀνυπόφορη τὴν κατάκριση τῆς λαμπρῆς μας θρησκείας, κατηγορώντας μας ὅτι ἀπομακρυνθήκαμε ἀπερίσκεπτα ἀπὸ τὸ δρόμο τὸν ἴσιο καὶ σωστό, καὶ βαδίζομε σὰν σὲ γκρεμὸ, καὶ μὲ κάθε τρόπο τελοῦμε λατρεία ποὺ δὲν θέλει ὁ Θεὸς τῶν ὅλων, ποὺ οὔτε μὲ τοὺς νόμους τοῦ πάνσοφου Μωυσῆ εἶναι σύμφωνη, οὔτε μὲ τίς δεισδαιμονίες τῶν Ἑλλήνων, δηλαδή τὰ ἔθιμα καὶ τὸν τρόπο

σαι ζωήν. Ἐγώ, δὲ ὅτι μὲν τῆς Ἑλλήνων ἀπηλλάγμεθα ἐμβρονη-
 σίας, καὶ πολὺς ἀποτεριχίζει λόγος τῆς ἐκείνων τερθρείας τὰ
 Χριστιανῶν, φαίην ἄν «Κοινωνία γὰρ οὐδεμία φωτὶ πρὸς σκό-
 5 τος, ἀλλ' οὐδὲ μερὶς πιστῶ μετὰ ἀπίστου». Ὅτι δὲ ταῖς Μωσέως
 θεσπίμασι πολιτείαν ἐπιτηδεύσαμεν, ὡς ἂν οἴός τε ὦν πληροφο-
 ρεῖν πειράσομαι, καιροῦ τοῦ καθήκοντος ἐν τούτοις ἡμῖν τὸν
 λόγον διαγυμνάζοντος Πλὴν ἐκεῖνο εἰπεῖν εἰς τὸ παρὸν οἰήσομαι
 δεῖν ἀληθὲς μὲν γὰρ ὅτι κατὰ τό τισι παρωδούμενον, «σοφὸς
 10 ἄλλος ἀπ' ἄλλου». Προόδηλον δὲ δήπουθεν εἶη ἄν, ὅτι τὰ τῶν πρώ-
 των οἱ μετ' αὐτοὺς γεγονότες εἶδειεν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τὰ τῶν
 ὑστάτων οἱ πρὸ αὐτῶν

Οὐκοῦν ἐπειδήπερ Ἑλλήνων παῖδες ἐπὶ γε τοῖς σφῶν αὐτῶν
 διδασκάλοις φρονοῦσι μέγα καὶ καταπτοεῖν οἶονταί τινας Ἀνα-
 15 ξιμάνδρους ἡμῖν καὶ Ἐμπεδοκλεῖς, Πυθαγόρας τε καὶ Πλάτωνας
 ὀνομάζοντες, προσεπάγοντες δὲ τούτοις καὶ τοὺς ἑτέρους, οἱ τῶν
 ἀνοσιῶν αὐτοῖς δογμάτων γεγόνασιν εὔρεταί, καί, ἴν' οὕτως εἶπω,
 τῆς ἀμαθίας πηγαί, φέρε, λέγωμεν ὅτι διαφόροις μὲν δόξαις ἀντε-
 χειρομένους ὥσπερ ἀλλήλοις καταθρηῆσαι τις ἂν αὐτούς, ἀσίμβρα-
 20 τον δὲ καὶ ἐφ' ἐκάστῳ τῶν ὄντων τὴν ἀπολογίαν εἰσφέροντας Εἶ-
 τα πρὸς τούτῳ καταδεικνύωμεν, Μωσέα μὲν ἐν χρόνῳ τὰ πρεσβεῖα
 λαχόντα, καὶ δόξαν ὀρθὴν καὶ ἀπλανεστάτην περὶ τῆς ἀρρήτου
 καὶ ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας εἰσκεκομιχότα, καὶ κοσμοποιΐας ἄρι-
 στα μνημοενίσαντα, καὶ νόμων τῶν εἰς εὐσέβειαν καὶ δικαιοσύνην
 25 οὐκ ἀθαύμαστον βραβευτήν, τοὺς δὲ παρ' αὐτοῖς ὀνομασμένους
 σοφοὺς, γεγονότας μὲν ὑστάτους καὶ νεωτάτους, κεκλοφότας δὲ τὰ
 ἐκείνου, καὶ τοῖς ἰδίῳις λόγοις ἐγκατακλώσαντας, εἰ καὶ μὴ εἰς
 ἅπαν ὑγιῶς ἰσχύσαι τε μόλις καὶ δόξαν ἀρπιάσαι σεμινοπρεπῆ καί
 τι τῶν ἀληθῶν εἰκέναι λέγειν. Τοῖνυν γεγόνασί τινες μὲν μετὰ
 30 Μωσέα, σιγήκριασαν δὲ καὶ ἕτεροι κατὰ καιροὺς τοῖς μετ' ἐκεῖνον
 προφήταις ἀγίοις, ὧν οἱ ταῖς δόξαις κατακολουθεῖν ἡρημένοι,
 ψήφου τῆς κρείττονος παρὰ τοὺς ἄλλους ἠξίωονται καί τι τοῦ ψεύ-

ζωῆς, καὶ ἔχομε χαράξει ἓνα ἐνδιάμεσο καὶ πρὸς τοὺς δύο λανθασμέ-
νο νέο τρόπο ζωῆς. Ἐγὼ βέβαια, ὅτι ἔχομε ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν
ἀνοησία τῶν Ἑλλήνων καὶ χωρίζει μεγάλη ἀπόσταση τὰ ψελλίσμα-
τα ἐκείνων ἀπὸ τὰ τῶν Χριστιανῶν θὰ μπορούσα νὰ τὸ πῶ, γιατί
λέγει, «Δὲν ὑπάρχει καμμιά ἐπικοινωνία τοῦ φωτὸς μὲ τὸ σκότος,
ἀλλ' οὔτε καὶ κοινὴ μερίδα μεταξύ πιστοῦ καὶ ἀπίστου»⁶, ὅτι ὅμως
δὲν εἴμαστε ἀντίθετοι μὲ τὰ βιβλία τοῦ Μωυσῆ, οὔτε καλλιεργήσαμε
πολιτεία ἀντίθετη πρὸς τὰ θεσπίσματα ἐκείνου, θὰ ἐπιχειρήσω νὰ τὸ
ἀποδείξω, ὅσο μπορῶ, ὅταν βρῶ τὴν κατάλληλη εὐκαιρία νὰ μιλῆσω
γι' αὐτὰ. Νομίζω ὅμως ὅτι πρέπει πρὸς τὸ παρὸν νὰ πῶ ἐκεῖνο· γιατί,
σύμφωνα μὲ τὸ ἐπαναλαμβανόμενο ἀπὸ κάποιους, εἶναι ἀλήθεια ὅτι
«Ὁ ἓνας γίνεται σοφὸς ἀπὸ ἄλλον». Καὶ ἀσφαλῶς εἶναι ὀλοφάνερο
ὅτι οἱ μεταγενέστεροι γνωρίζουν τὰ τῶν πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς, καὶ ὄχι τὰ
τῶν μεταγενεστέρων οἱ πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς.

Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ Ἕλληνες ἔχουν μεγάλη ἰδέα γιὰ τοὺς δασκάλους
τους καὶ νομίζουν ὅτι μᾶς τρομάζουν ἀναφέροντάς μας κάποιος
Ἀνεξίμανδρους καὶ Ἐμπεδοκλεῖς καὶ Πιθαγόρες καὶ Πλάτωνες,
προσθέτοντας σ' αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους, οἱ ὅποιοι ὑπῆρξαν σ'
αὐτοὺς ἐφευρέτες τῶν ἀσεβῶν διδασκαλιῶν καί, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι,
ἔγιναν πηγὲς τῆς ἀμάθειας, ἐμπρὸς ἃς ποῦμε, ὅτι θὰ μπορούσε νὰ
δεῖ κανεὶς αὐτοὺς νὰ ἀντιπαρατάσσονται μὲ διαφορετικὲς γνώμες
μεταξύ τους καὶ νὰ παρουσιάζουν ἀσυμβίβαστη ἐξήγηση γιὰ κάθε
ὄν. Ἐπειτα ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ ἃς καταδείξομε ὅτι ὁ Μωυσῆς ποὺ κατέ-
χει τὰ χρονικὰ πρωτεῖα, καὶ γνώμη ὀρθὴ καὶ ὀρθότατη μᾶς ἔδωσε
γιὰ τὴν ἄρρητη καὶ ἀνώτατη ἀπὸ ὅλες οὐσία, καὶ μίλησε ἄριστα γιὰ
τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου, καὶ εἶναι ἀξιοθαύμαστος νομοθέτης
κανόνων γιὰ τὴν εὐσέβεια καὶ τὴ δικαιοσύνη, ἐνῶ οἱ λεγόμενοι
σοφοὶ τῶν Ἑλλήνων εἶναι μεταγενέστεροι καὶ πολὺ πρόσφατοι, καὶ
ἔκλεψαν τὰ νομοθετήματα ἐκείνων καὶ τὰ συνύφαναν μὲ τοὺς
δικούς τους λόγους, ἂν καὶ ὄχι τελείως σωστά, ὥστε μόλις νὰ μπορέ-
σουν καὶ νὰ ὑποκλέψουν σοβαρὴ γνώμη καὶ νὰ φανεῖ ὅτι λένε κάτι
ἀπὸ τὰ ἀληθινά. Ἐξῆσαν λοιπὸν μερικοὶ μετὰ τὸν Μωυσῆ, καὶ
ἄλλοι ἤκμασαν σὲ διάφορους χρόνους μαζί μὲ τοὺς ἔπειτα ἀπὸ
αὐτὸν ἀγίους προφήτες, καὶ ὅσοι θέλησαν ν' ἀκολουθήσουν τὶς

δους εἰς ἅπαν τῆς περι Θεοῦ δόξης οὐκ ἐλευθέραν ποιούμενοι τὴν ἀπόδοσιν. Ὅτι τοίνυν Μωσῆς ὁ θεσπέσιος πρεσβύτατος μὲν καὶ κατὰ γε φημὶ τὸν τοῦ γενέσθαι καιρόν, οἱ δὲ μετ' ἐκεῖνον ὕστατοι, σαφὲς καταστήσομεν τὰ τῶν ἀκριδῶς χρονογραφησάντων διβλία 5 διερευνήαντες Χρῆναι δέ φημι τοὺς ἐντευξομένους μὴ ἀψικόρως ἔχειν περὶ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὸν τῶν ὀνομάτων κατάλογον, ἤτοι τὴν τῶν καιρῶν ἀπαρίθμησιν, διψῆν δὲ μᾶλλον ἐντόνως, καλὴν καὶ ὀνησιφόρον οὖσαν τὴν ἐφ' ἐκάστω πληροφορίαν.

Τοιγαροῦν Νῶε μὲν γέγονεν ἀνὴρ τῶν ὅτι μάλιστα θεοφι- 10 λεστάτων, δέκατος τῶν τοῦ πρώτου, τουτέστιν Ἀδάμ. Τούτῳ προστέταχεν ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὡς μέλλοντος ἔσεσθαι τοῦ κατακλυ- σμοῦ, πανωλεθρία τε καταφθαρήσασθαι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, συμπλή- ξασθαι μὲν κιβωτόν, ὁμοῦ δὲ φιλτάτοις καὶ γυναιξὶ καὶ κτηνῶν εἶδεσι παντοδαποῖς, πτηνοῖς τε καὶ ἔρπετοις εἰσελάσαι τε καὶ δια- 15 πλεῖν ἐν αὐτῇ· οὐδὲν δὲ πρὸς πέρας ἐνηνεγμένον, κατεφθείρετο μὲν ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ ἕτερα τῶν ζώων, ὁ δὲ πανοικί διε- σώζετο. Τῶν ὑδάτων δὲ ὑψιζηκότων, ἡ μὲν κιβωτὸς προσέσχε τοῖς ὄρεσιν Ἀραράτ, τουτέστι τῆς Ἀρμενίας, ἐνερείσας δὲ πάλιν αὐτὸς τὸν πόδα τῆ γῆ, θυσίας ἐπιτελεῖ χαριστηρίους. Ἀξιόχρεως μὲν οὖν 20 εἰς πίστιν ἢ θεόπνευστος Γραφή. Ἐπειδὴ δέ τινες τῶν δεισιδαμύ- κων μύθους τε εἰκαίους καὶ οὐδαμῶθεν ἔχοντας ἢ τὸ πιθανὸν ἢ τὸ ἀληθές φασιν εἶναι τὰ παρ' ἡμῖν, ἀναγκαίως μεμνήσομαι καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ἱστοριογράφων, Ἀλεξάνδρου τε φημὶ τοῦ Πολυῖστο- ρος καὶ Ἀβυδηνοῦ· πεποίηνται γὰρ καὶ αὐτοὶ τὴν περὶ τούτων 25 ἀφήγησιν ἐν ἰδίαις συγγραφαῖς οὐκ εἰσάπαν ἀκαταψέκτως, ἀλλο- κότως δὲ μᾶλλον, ἅτε δὴ καὶ εἰς εὐσέβειαν δογμάτων ἡμοιορηκότες. Καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρός φησιν οὕτως Ὁτιάρτου δὲ τελετήσαντος, τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ξίσουθρον βασιλεῦσαι σάρους δεκαοκτώ· ἐπὶ τού- του τὸν μέγαν φασὶ γενέσθαι κατακλυσμόν· εἶτα σωθῆναι λέγειν 30 τὸν Ξίσουθρον προαπαγγεῖλαντος αὐτῷ τοῦ Κυρίου τὸ ἐσόμενον, καὶ ὅτι προσήκει ναυπηγήσασθαι λάρνακα, καὶ ὁμοῦ πτηνοῖς ἔρπετοις τε καὶ κτήνεσι πλεῖν ἐν αὐτῇ.

7. Χρονικὴ περίοδος 8 ἐτῶν καὶ 11 ἡμερῶν.

γνώμες αὐτῶν ἀξιώθηκαν νὰ ἔχουν μεγαλύτερη ὑπόληψη ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἂν καὶ βέβαια δὲν ἀποδίδουν ἐλεύθερη ἀπὸ τὸ ψεῦδος τὴ γνώμη περὶ Θεοῦ. Ὅτι λοιπὸν ὁ θεσπέσιος Μωυσῆς εἶναι ὁ πρεσβύτατος καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐποχὴ πού ἔζησε, ἐνῶ οἱ ἔπειτα ἀπὸ ἐκεῖνον μεταγενέστεροι, θὰ τὸ ἀποδείξομε μὲ σαφήνεια, ἀφοῦ διερευνήσομε τὰ βιβλία ἐκείνων πού περιέγραψαν μὲ λεπτομέρεια τοὺς χρόνους. Πρέπει ὅμως, νομίζω, οἱ ἀναγνώστες νὰ μὴ φανοῦν εὐκολοχόρταγοι στὴ μελέτη τους καὶ τὸν κατάλογο τῶν ὀνομάτων ἢ τὴν ἀπαρίθμηση τῶν καιρῶν, ἀλλὰ νὰ διψοῦν μᾶλλον ἀχόρταγα, ἐπειδὴ εἶναι καλὴ καὶ χρήσιμη ἢ πληροφορία γιὰ τὸν καθένα.

Ὁ Νῶε λοιπὸν ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ θεοφιλεῖς ἀνθρώπους· δέκατος ἀπὸ τὸν πρῶτο, δηλαδὴ τὸν Ἀδάμ. Αὐτὸν τὸν πρόσταξε ὁ Θεὸς τῶν ὄλων, ἐπειδὴ ἔμελλε νὰ γίνῃ κατακλυσμός καὶ νὰ χαθοῦν οἱ ἄνθρωποι μὲ γενικὴ καταστροφή, νὰ κατασκευάσῃ κιβωτόν, καὶ μαζί μὲ τοὺς ἀγαπημένους του, καὶ τὶς γυναῖκες καὶ κάθε λογῆς ζῶα, φτερωτὰ καὶ ἔρπετά, νὰ εἰσέλθουν σ' αὐτὴν καὶ νὰ διαπλεύσουν στὰ νερά. Ἀφοῦ ἔφθασε αὐτὸ στὸ τέλος, χάθηκε ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος καὶ τὰ ἄλλα ζῶα, ἐνῶ ὁ Νῶε γλύτωσε μὲ ὅλη τὴν οἰκογένειά του. Ὅταν κατέβηκαν τὰ νερά ἢ κιβωτὸς κάθισε στὸ ὄρος Ἄραράτ, δηλαδὴ στὴν Ἀρμενία. Ὅταν πάτησε πάλι τὸ πόδι του τὴ γῆ πρόσφερε θυσίαις εὐχαριστήριες. Εἶναι ἄξια νὰ πιστεύεται ἡ θεόπνευστη Γραφή. Ἐπειδὴ ὅμως μερικοὶ εἰδωλόλατρες λένε ὅτι αὐτὰ πού ἐμεῖς λέμε εἶναι μύθοι τυχαῖοι καὶ δὲν ἔχουν ἴχνος πιθανότητος ἢ ἀλήθειας, κατ' ἀνάγκην θ' ἀναφέρω καὶ τοὺς δικούς τους ἱστοριογράφους, ἐννοῶ τὸν Ἀλέξανδρο τὸν Πολυῖστορα καὶ τὸν Ἀβυδηνό. Γιατὶ τὴν ἴδια ἀφήγηση περιέλαβαν καὶ αὐτοὶ γι' αὐτὰ στὶς συγγραφές τους ὄχι τελείως χωρὶς καμμιά μομφή, ἀλλὰ μᾶλλον ἄλλοπρόσαλλα, ἐπειδὴ ἦταν ἄσχετοι καὶ ἀπὸ διδασκαλία γιὰ εὐσέβεια. Ἐτσι ὁ Ἀλέξανδρος λέγει τὰ ἑξῆς· Ὅταν πέθανε ὁ Ὀτιάρτης βασίλευσε ὁ υἱὸς του Ξίσουθρος δεκαοκτῶ σάβους'. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του λένε ὅτι ἔγινε ὁ μεγάλος κατακλυσμός. Σώθηκε ὅμως, λέγει, ὁ Ξίσουθρος, ἐπειδὴ τὸν εἶχε προειδοποιήσει ὁ Κρόνος γιὰ τὸ μελλοντικὸ γεγονός καὶ ὅτι πρέπει νὰ ναυπηγήσῃ ἕνα σκάφος καὶ νὰ πλεύσῃ μ' αὐτὸ μαζί με ἔρπετά καὶ ἄλλα ζῶα.

Ὁ γε μὴν Ἀβυδηνὸς σαφεστέραν ποιεῖται τὴν ἀφήγησιν οὕτω λέγων· Μεθ' ὃν ἄλλοι τε ἤρξαν καὶ Ξίσουθρος· τῷ δὲ Κρόνος μὲν προσημαίνει ἔσσεσθαι πλῆθος ὄμβρων, Δεσίου πέμπτη ἐπὶ δέκα, κελεύει δὲ πᾶν ὀτιοῦν γραμμάτων ἐχόμενον ἦν ἐν Ἡλίου
 5 πόλει τῇ ἐν Σιππάροισιν ἀποκρῦψαι. Ξίσουθρος δὲ ταῦτα ἐπιτελέα ποιήσας, εὐθέως ἐπ' Ἀρμενίης ἀνέπλωσε, καὶ παρ' αὐτῇ ἰὼν κατελάμβανε τὰ ἐκ Θεοῦ. Τρίτη δὲ ἡμέρη ἐπεὶ τε ὕων ἐκόπασε, μεθίει τῶν ὀρνίθων πείρην ποιούμενος, εἵπου γῆν ἰδοιεν τοῦ ὕδατος ἐκδῦσαν, αἱ δὲ ἐκδεχομένου σφέας πελάγεος ἀφανέος, ἀπορέ-
 10 ουσαι ὅπη καθορμίσονται, παρὰ τὸν Ξίσουθρον ὀπίσω κομίζονται καὶ ἐπ' αὐτῆσιν ἕτεραι, ὡς δὲ τῆσι τρίτησιν εὐτύχεεν. Ἀφίκετο γὰρ δὴ πηλοῦ κατάπλεως τοὺς ταρσοὺς, θεοὶ μὲν ἐξ ἀνθρώπων ἀφανίζουσι, τὸ δὲ πλοῖον ἐν Ἀρμενίῃ περιάπτα ξύλων ἀλεξιφάρμακα φάρμακα τοῖσιν ἐπιχωρίοισι παρείχετο. Ξίσουθρον
 15 μὲν οὖν ὀνομάζουσι τὸν Νῶε τάχα που κατὰ φωνὴν Ἀσσυρίων, καὶ τούτῳ δὲ πάλιν ἡμαρτηκόσι τ' ἀληθοῦς τὸν Κρόνον αὐτῷ χρῆσαι λέγοντες, ἀντὶ τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ, καὶ θαυμαστὸν οὐδέν· οὐδὲ γὰρ ἐν μεθέξει γεγόνασι τοῦ θείου φωτός, οὔτε μὴν τοῖς ὄμμασι τῆς διανοίας τὸ σεπτὸν τῆς ἀληθείας κάλος τεθέαν-
 20 ται.

Οὐκοῦν τέθυκε μὲν ὁ Νῶε τῆς κιβωτοῦ προελθὼν, ηὐλίζετο δὲ αὐτόθι φιλτάτοις ὄμοῦ. Καὶ τρεῖς μὲν ἦσαν αὐτῷ φύντες υἱοί, πλείστοί γε μὴν ἐξ αὐτῶν γεγόνασιν ἕτεροι, καὶ ἀρχὴ δευτέρα γεγόνασι τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, κατωκήσασι δὲ πρῶτον μὲν ὄμοσε καὶ
 25 ἐν μόνῃ τῇ πρὸς ἀκτίνα γῆ, κατεσκεδάσθησαν δὲ μετὰ τοῦτο πανταχῇ, καταδιελόντος αὐτοὺς εἰς πολυγλωσσίαν τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ· ἡγανάκει γὰρ ἐπὶ τῇ τοῦ πύργου κατασκευῇ. Ὅτι δὲ καὶ ταυτησὶ τῆς ἱστορίας διαμémνηνται οἱ ἀρτίως ἡμῖν ὀνομασμένοι, ἐξ ὧν γεγράφασιν οὐδέν ἦττον εἰσόμεθα. Ἀλέξανδρος μὲν
 30 γὰρ ὠδί φησι· Σιδίλλα δὲ φησιν, ὀμοφώνων ὄντων ἀπάντων τῶν ἀνθρώπων, τινὰς τούτων πύργον ὑπερμεγέθη οἰκοδομῆσαι, ὅπως εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῶσι, τοῦ δὲ Θεοῦ ἀνέμους τῷ πύργῳ ἐμφυσήσαντος, ἀνατρέψαι αὐτὸν καὶ ἰδίαν δοῦναι φωνὴν ἐκάστοις

Ὁ Ἀβυδηνὸς βέβαια κάνει σαφέστερη τὴν ἀφήγησιν λέγοντας τὰ ἑξῆς· Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸν βασίλευσαν καὶ ἄλλοι καὶ ὁ Ξίσουθρος. Σ' αὐτὸν προαναγγέλλει ὁ Κρόνος ὅτι θὰ πέσουν πολλές βροχὲς στὶς δεκαπέντε τοῦ μηνὸς Δεσίου, καὶ τὸν διατάζει κάθε γραπτὸ μνημεῖο νὰ τὸ κρύψει στὴν Ἡλιούπολιν τῶν Σιλπάρων. Ὅταν τὰ τελείωσε ὅλα αὐτὰ ὁ Ξίσουθρος, ἀμέσως ἔπλευσε βόρεια πρὸς τὴν Ἀρμενία, καὶ φτάνοντας ἐκεῖ ἐκδηλώθηκαν τὰ τῆς προειδοποίησης τοῦ Θεοῦ. Τὴν τρίτη ἡμέρα, ὅταν σταμάτησε ἡ βροχὴ, ἄφησε μερικὰ πουλιά, ζητώντας νὰ μάθει ἀπ' αὐτὰ ἂν θὰ ἔβλεπαν πουθενὰ νὰ ἀναδύεται γῆ ἀπὸ τὸ νερό. Αὐτὰ καθὼς βρέθηκαν σὲ ἓνα ἀπέραντο πέλαγος μὴ βρῖσκοντας ποῦ νὰ σταθοῦν, γυρίζουν πίσω στὸν Ξίσουθρο· ἀκολούθησαν ἄλλα ἔπειτ' ἀπ' αὐτὰ, ὥσπου τὰ τρίτα στάθηκαν τυχερὰ· γιατί γύρισε τὸ ἓνα μὲ τὰ πόδια γεμᾶτα πηλό, ἐνῶ οἱ θεοὶ ἀφανίζουσιν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆ γῆ. Τὸ πλοῖο στὴν Ἀρμενία ἔδωσε σὲ κάποιους ἐντόπιους φυλαχτὰ περιδέραια ἀπὸ ξύλα καὶ φάρμακα σωτήρια. Ξίσουθρο λοιπὸν ὀνομάζουσιν τὸν Νῶε σύμφωνα μὲ τὴ γλῶσσα τῶν Ἀσσυρίων, ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὸ ἀστόχησαν πάλιν στὴν ἀλήθεια, λέγοντας ὅτι ἔδωσε χρησμὸ ὁ Κρόνος, καὶ ὄχι ὁ Θεὸς τῶν ὄλων, καὶ δὲν εἶναι βέβαια καθόλου θαυμαστό. Γιατὶ οὔτε τοῦ θεοῦ φωτὸς εἶχαν γίνεαι κοινωνοί, οὔτε βέβαια ἀντίκρυσαν μὲ τὰ μάτια τοῦ νοῦ τὸ σεπτὸ κάλλος τῆς ἀλήθειας.

Θυσίασε λοιπὸν ὁ Νῶε θγαίνοντας ἀπὸ τὴν κιβωτὸν καὶ κατασκήνωσε ἐκεῖ μὲ τοὺς ἀγαπητούς του. Εἶχε ἀποκτήσει τρεῖς υἱούς, καὶ ἀπὸ αὐτοὺς γεννήθηκαν πολλοὶ ἄλλοι. Ἐγινε ἔτσι δευτέρα ἀρχὴ γιὰ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Στὴν ἀρχὴ κατοίκησαν μαζὶ καὶ μόνο πρὸς τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, ἔπειτα ὅμως διασκορπίσθησαν παντοῦ καὶ ὁ Θεὸς τῶν ὄλων τοὺς διαίρεσε σὲ πολλές γλῶσσας· γιατί ἀγανακτοῦσε γιὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ πύργου. Ὅτι ὅμως καὶ αὐτὴ τὴν ἱστορίαν τὴν ἀναφέρουσιν αὐτοὶ ποὺ μνημονεύσαμε μόλις προοίγιον θὰ τὸ μάθουμε ἑξίσου καλά ἀπὸ ὅσα ἔχουσιν γράψει. Ὁ Ἀλέξανδρος λοιπὸν γράφει τὰ ἑξῆς· Ἡ Σίβυλλα λέγει, ὅτι ἐνῶ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶχαν τὴν ἴδιαν γλῶσσαν, μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς κατασκεύασαν τεράστιον πύργον, γιὰ νὰ ἀνεβοῦν στὸν οὐρανόν, ἀλλὰ ὁ Θεός, ἀφοῦ σήκωσε ἀνέμους ἐναντίον τοῦ πύργου τὸν ἀνέτρεψε καὶ ἔδωσε στὸν καθένα τῆ

διό δὴ Βαβυλῶνα τὴν πόλιν κληθῆναι. Ἀβυδηνὸς δὲ πάλιν· Ἐν τῇδε λέγουσι τοὺς πρώτους ἀνασχόντας, ῥώμη τε καὶ μεγέθει χαννωθέντας, καὶ δὴ θεῶν καταφρονήσαντας ἀμείνονας εἶναι, τύρσιν ἠλίδατον ἀείρειν, ἵνα νῦν Βαβυλῶν ἐστὶν ἤδη τε ἄσσον εἶναι τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοὺς ἀνέμους εἰσθέοντας ἀνατρέψαι περὶ αὐτοῖσι τὸ μηχανήμα, τοῦ δὴ τὰ ἐρείπια λέγεσθαι Βαβυλῶνα, τέως τε ὄντας ὁμογλώσσους ἐκ θεῶν πολύθροον φωνὴν ἐνείκασθαι.

Κατασκεδασμένων δὴ οὖν τῶν ἐξ αἵματος Νῶε, εἶτα καιροῦ διῆπτεύσαντος, πρῶτος Ἀσσυρίων ἐπιφανῶς βασιλευῖσαι λέγεται
 10 Νίνος ὁ Ἀρβήλου παῖς, οὗ καὶ ἐπώνυμος ἢ Νινευὶ πόλις, ἧς τὰ τεῖχη Σεμίραμις Νίνῳ συνοικήσασα μεγαλοφυῶς ἐσκευάσατο. Νίνου τοίνυν τὴν Ἀσσυρίων διέποντος βασιλείαν, Εὐρώπου δὲ τὴν Σικωνίων, γενέσθαι φασὶ τὸν μακάριον Ἀβραάμ, ἄνδρα πανσύνετον καὶ πολυῖστορα, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα κατεσπουδασμέ-
 15 νων ποιεῖσθαι προθυμούμενον, τὸ δεῖν εἰδέναι τὸ ἀληθές, καὶ τίς ὁ τῶν ὄλων ἐστὶ δημιουργὸς καὶ Κύριος. Ἀπεσκευάζετο μὲν γὰρ καὶ ἀπωτάτω μεθίει τῶν Ἀσσυρίων τὰς δόξας, τὰς ἐπὶ γέ φημι τῇ πολυθέῳ πλάνῃ, τῆς γε μὴν ἀληθείας τὴν γινῶσιν ἀρκέσειν αὐτῷ πρὸς πᾶσαν εὐήμερίαν ὑπειληφώς, προσεδέχθη παρὰ Θεοῦ.
 20 Ἦκουσε γάρ, «Ἐξελθε ἐκ τῆς συγγενείας σου καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ δεῦρο εἰς γῆν, ἣν ἂν σοι δείξω». Τίνα μὲν οὖν διεδίω τρόπον, ὅσοι τε γεγόνασιν ἐξ αὐτοῦ, παρήσω λέγειν εἰς τὸ παρόν, μεθιστάντος ἡμῖν ἀναγκαίως τὸν λόγον ἐφ' ἕτερα τοῦ καιροῦ· παρελάσας δὲ τοὺς μεταξὺ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἱστοριῶν
 25 καὶ τῶν ὀνομάτων, ἐπ' αὐτὸν ἤξω δρομαῖος τὸν ἱεροφάντην Μωσέα

Ἔτους μὲν γὰρ διαγεγονότος τετρακοσιοστοῦ πέμπτου τε καὶ εἰκοστοῦ μετὰ τὸν θεσπέσιον Ἀβραάμ, τίχτεται μὲν Αἰγύπτῳ Μωσῆς παρρηκώτων αὐτόθι τῶν ἐξ αἵματος Ἀβραάμ. Νέος δὲ
 30 ὢν ἔτι καὶ τῆς Αἰγυπτίων σοφίας εἰς πείραν ἐλθὼν, οἷόν τι προγύμνασμα τῶν θειοτέρων ἐποιεῖτο τὰ ἀνθρώπινα. Καταγαγόντες

δική του γλώσσα· γι' αὐτὸ ἡ πόλις ὀνομάσθηκε Βαβυλώνα. Ὁ Ἄβυδηνὸς πάλι λέγει· Σ' αὐτὴν λένε οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ἀλαζονεύθηκαν τυφλωμένοι ἀπὸ τῆ δύναμη καὶ τὸ μέγεθός τους καὶ περιφρονώντας τοὺς θεοὺς ἀπὸ τοὺς ὁποίους νόμιζαν ὅτι εἶναι ἀνώτεροι, ὕψωσαν ψηλὸ πύργο, ὅπου τώρα εἶναι ἡ Βαβυλώνα. Ἦταν ἤδη κοντὰ στὸν οὐρανὸ καὶ οἱ ἀνεμοὶ ὀρμητικὰ φυσώντας ἀναποδογύρισαν τὸ μηχανήμα, πού τὰ ἐρείπια του λέγονται Βαβυλώνα, κι ἐνῶ πρὶν εἶχαν μία γλώσσα, οἱ θεοὶ τοὺς ἔδωσαν πολυφωνία καὶ πολυγλωσσία.

Ἄφοῦ λοιπὸν διασκορπίσθηκαν ὅσοι κατάγονταν ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ Νῶε, ἔπειτα μὲ τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ, πρῶτος ἐπιφανῆς βασιλείας τῶν Ἀσσυρίων ἀναφέρεται ὅτι ἦταν ὁ Νίνος, υἱὸς τοῦ Ἀρβήλου, τοῦ ὁποίου ἐπώνυμη πόλις εἶναι ἡ Νινευή, τῆς ὁποίας τὰ τεῖχη ἡ Σεμίραμις, ἡ σύζυγος τοῦ Νίνου, τὰ κατασκεύασε μὲ μεγαλοφυΐα. Ἐνῶ λοιπὸν ὁ Νίνος κατεῖχε τὴ βασιλεία τῶν Ἀσσυρίων καὶ ὁ Εὐρώπος τῶν Σικυωνίων, λένε ὅτι γεννήθηκε ὁ μακάριος Ἀβραάμ, ὁ φρονιμώτατος καὶ πολυμαθὴς καὶ ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐνδιαφερόμενους νὰ ἐνεργήσῃ πρόθυμα, ὥστε νὰ μάθει τὴν ἀλήθεια καὶ ποιὸς εἶναι ὁ δημιουργὸς καὶ Κύριος τῶν ὅλων. Ἀτέρριψε καὶ ἀπομάκρυνε ὅσο πιὸ μακριὰ γινόταν τὶς δοξασίαι τῶν Ἀσσυρίων, ἐννοῶ γιὰ τὴν πλάνη τῆς πολυθείας, θεωρώντας ὅμως ὅτι τοῦ ἦταν ἀρκετὴ γιὰ κάθε εὐτυχία ἡ γνώση τῆς ἀλήθειας, ἔγινε ἀποδεκτὸς ἀπὸ τὸν Θεό. Γιατὶ ἄκουσε ἀπὸ αὐτόν «Φύγε μακριὰ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς σου καὶ ἀπὸ τὸ σπιτι τοῦ πατέρα σου, καὶ ἔλα στὴ γῆ πού θὰ σοῦ δείξω»⁸. Μὲ ποιὸ τρόπο ἔζησε λοιπὸν καὶ τί ἀπογόνους ἀπέκτησε, θὰ τὸ παραλείψω πρὸς τὸ παρόν, καθὼς ὁ καιρὸς μεταφέρει τὸ λόγο μας σὲ ἄλλα θέματα, κι ἀφοῦ παρασιωπήσω καὶ ἐνδιάμεσως πλῆθος ἱστοριῶν καὶ ὀνομάτων, θὰ σπεύσω μὲ βιασίνην στὸν ἴδιο τὸν ἱεροφάντη Μωυσῆ.

Εἶχαν περάσει λοιπὸν τετρακόσια εἴκοσι πέντε χρόνια μετὰ τὸν θεσπέσιο Ἀβραάμ, ὁπότε γεννιέται στὴν Αἴγυπτο ὁ Μωυσῆς, ὅπου μετοίκησαν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ. Ὦνας ἀκόμα νέος κι ἀφοῦ ἐκπαιδεύθηκε στὴ σοφία τῶν Αἰγυπτίων, σὰν μὰ προπαίδεια γιὰ τὰ θεϊκότερα, ἀπασχολοῦνταν μὲ τὰ ἀνθρώπινα. Κατεβαίνοντας λοιπὸν

τοίνυν ἐξ Ἄβραάμ τοὺς χρόνους ἐπὶ Μωσέα Ἔατλαντά τε τὸν Προμηθέως, ἀρξώμεθα πάλιν ἐντεῦθεν ἑτέρας ἐτῶν ἀρχῆς, τὴν Μωσέως γένεσιν προαναθέντες τῶν ἀριθμῶν. Ἐβδόμῳ ἔτει Μωσέως Προμηθέα καὶ Ἐπιμηθέα, Ἔατλαντά τε τὸν Προμηθέως 5 ἀδελφόν, ἔτι δὲ καὶ Ἄργον τὸν πανόπτην γενέσθαι φασί. Τριακοστῷ πέμπτῳ ἔτει Μωσέως, πρῶτος δεβασίλευκεν Ἀθήνησι Κέκρωψ, ὃ ἐπὶ κλην διφυῆς, τοῦτόν φασι πρῶτον ἀνθρώπων ἱερεῦσαι βοῦν, ὀνομάσαι τε Δία τὸν παρ' Ἑλλησιν ὑπατον τῶν θεῶν, ὡς αὐτοὶ φασιν. Ἐξηκοστῷ καὶ ἑβδόμῳ ἔτει Μωσέως, τὸν 10 ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμὸν ἐν Θεσσαλία γενέσθαι φασίν, καὶ μὴν καὶ ἐν Αἰθιοπία τόν, ὡς αὐτοὶ φασιν, Ἡλίου παῖδα καταφλεχθῆναι Φαέθοντα. Ἐβδομηκοστῷ ἔτει τετάρτῳ Μωσέως Ἑλλήν οὔτω καλούμενος ὁ Δευκαλίωνος καὶ Πύρρας παῖς, ἀρχὴ ἐγένετο τοῖς Ἑλλησι τοῖς τοιαῦδε προσηγορίας, καίτοι πάλαι Γραικοῖς 15 λεγομένοις Ἐκατοστῷ καὶ εἰκοστῷ ἔτει Μωσέως Δάρδανος κτίζει πόλιν Δαρδανίαν, βασιλεύοντος Ἀσσυρίων Ἀμύντα, Ἀργείων δὲ Σθενέλου, Αἰγυπτίων Ῥαμεσῆ, ἐκαλεῖτο δὲ καὶ αὐτὸς καὶ Αἴγυπτος ὁ Δαναοῦ ἀδελφός. Ἐκατοστῷ ἑξηκοστῷ ἔτει μετὰ Μωσέα Κάδμος Θηβῶν ἐβασίλευσεν, οὗ θυγάτηρ Σεμέλη, ἐξ ἧς ὁ 20 Διόνυσος, ὡς αὐτοὶ φασιν ἐκ Διός, ἦν δὲ τὸ τῆνικάδε καὶ Λίνος ὁ Θηβαῖος καὶ Ἀμφίων οἱ μουσουργοί. Διεδέξατο δὲ τὸ τῆνικάδε τὴν παρ' Ἑβραίοις ἱερωσίνην Φινεὲ νιὸς Ἐλεάζαρ νιού Ἀαρών, τελευτήσαντος δηλονότι τοῦ Ἀαρών.

Ἐκατοστῷ ἐνενηκοστῷ πέμπτῳ ἔτει μετὰ Μωσέα φασί γενέσθαι τὴν παρ' Ἑλλησιν ἀδομένην ἀρπαγὴν τῆς Ἑλένης ὑπὸ Αἰδωνέως βασιλεύοντος Μολοττῶν οὔτος κίνα παμμεγέθη θρέψαι λέγεται τὸν Κέρβερον, ὃν ἐπαφῆκε Πειρίθῳ καὶ Θησεῖ ἀφικομένοις ἐφ' ἀρπαγὴν τῆς αὐτοῦ γυναικός. Εἰτά φασιν ὅτι διαφθαρέντος Πειρίθου παρατυχὸν Ἡρακλῆς, Θησεά ἐρρήσατο. Διὸ καὶ ἐξ 30 ἄδου φηγεῖν μυθολογοῦσιν αὐτόν. Διακοσιοστῷ ἐνενηκοστῷ ἔτει, Περσεὶς Διόνυσον ἀναιρεῖ, οὗ καὶ τὴν ταφὴν εἶναί φασιν ἐν Δελφοῖς παρὰ τὸν χρυσοῦν Ἀπόλλωνα. Τριακοσιοστῷ πεντηκοστῷ

τοὺς χρόνους ἀπὸ τὸν Ἀβραὰμ στὸν Μωυσῆ καὶ στὸν Ἄτλαντα, τὸν ἀδελφὸ τοῦ Προμηθέα, ἃς κάνομε πάλι ἀπὸ ἐδῶ ἄλλη ἀρχὴ ἐτῶν, βάζοντας ἀφετηρία τῆς μέτρησης τῆ γένεση τοῦ Μωυσῆ. Τὸ ἕβδομο ἔτος ἀπὸ τῆ γέννηση τοῦ Μωυσῆ λένε ὅτι γεννήθηκαν ὁ Προμηθέας καὶ ὁ Ἐπιμηθέας, ὁ Ἄτλας ἀδελφὸς τοῦ Προμηθέα, καὶ ὁ πανόπτης Ἄργος. Στὰ τριάντα πέντε χρόνια τοῦ Μωυσῆ πρῶτος βασιλιάς τῶν Ἀθηνῶν ἦταν ὁ Κέκρωψ, μὲ τὸ παρωνύμιο “διφυῆς”. αὐτὸς λένε εἶναι ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ποὺ θυσίασε ταῦρο καὶ ὀνόμασε Δία τὸν ὑπατο θεὸ τῶν Ἑλλήνων, ὅπως λένε οἱ ἴδιοι. Στὰ ἐξήντα ἑπτὰ χρόνια τοῦ Μωυσῆ διηγοῦνται ὅτι ἔγινε ὁ κατακλυσμὸς στῆ Θεσσαλία ἐπὶ Δευκαλίωνα καὶ στὴν Αἰθιοπία ὅτι καταπυρπολήθηκε, ὅπως αὐτοὶ λένε, ὁ υἱὸς τοῦ Ἡλίου ὁ Φαέθων. Στὰ ἕβδομήντα τέσσερα χρόνια τοῦ Μωυσῆ, ὁ Ἑλληνας, λεγόμενος ἔτσι ὁ υἱὸς τοῦ Δευκαλίωνα καὶ τῆς Πύρρας, ἔδωσε τὴν ἀρχὴνὰ ὀνομασθοῦν ἔτσι οἱ Ἑλληνες, ἐνῶ ἀπὸ παλαιὰ λέγονταν Γραικοί. Στὰ ἑκατὸν εἴκοσι χρόνια ἀπὸ τὸν Μωυσῆ ὁ Δάρδανος χτίζει τὴν πόλη Δαρδανία, ὅταν βασιλιάς τῶν Ἀσσυρίων ἦταν ὁ Ἀμύντας, τῶν Ἀργείων ὁ Σθένελος, τῶν Αἰγυπτίων ὁ Ραμεσῆς, ὁ ὁποῖος λεγόταν καὶ Αἴγυπτος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Δαναοῦ. Ἐκατὸν ἐξήντα χρόνια μετὰ τὸν Μωυσῆ στῆ Θήβα βασιλέψε ὁ Κάδμος, τοῦ ὁποῖου κόρη ἦταν ἡ Σεμέλη, ἀπὸ τὴν ὁποία γεννήθηκε ὁ Διόνυσος, ὅπως αὐτοὶ λένε, ἀπὸ τὸν Δία. Ζοῦσαν τότε καὶ ὁ Λίνος ὁ Θηβαῖος καὶ ὁ Ἀμφίων, οἱ μουσουργοί. Τότε ἀνέλαβε τὴν ἱερωσύνη στοὺς Ἑβραίους ὁ Φινεές, ὁ υἱὸς τοῦ Ἐλεάζαρ, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀαρών.

Ἐκατὸν ἐνεήντα πέντε ἔτη μετὰ τὸν Μωυσῆ διηγοῦνται ὅτι ἔγινε ἡ διαλαλούμενη ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες ἀρπαγὴ τῆς Ἑλένης ἀπὸ τὸν Αἰδωνέα, βασιλιὰ τῶν Μολοσσῶν. Αὐτὸς λένε ὅτι μεγάλωσε ἓνα τεράστιο σκύλο, τὸν Κέρβερο, ποὺ τὸν ἐξαπέλυσε ἐναντίον τοῦ Πειρίθου καὶ τοῦ Θησέα ποὺ πῆγαν γιὰ νὰ ἀρπάξουν τὴ γυναῖκα του. Ἐπειτα διηγοῦνται ὅτι μετὰ τὸν φόνο τοῦ Πειρίθου περαστικὸς ἀπὸ ἐκεῖ ὁ Ἡρακλῆς ἔσωσε τὸ Θησέα. Γι’ αὐτὸ καὶ διηγοῦνται τὸ μῦθο ὅτι δραπέτευσε ἀπὸ τὸν ἄδη. Στὰ διακόσια ἐνεήντα ἔτη ὁ Περσέας σκοπώνει τὸν Διόνυσο, τοῦ ὁποῖου ὁ τάφος λένε ὅτι εἶναι στοὺς Δελφοὺς κοντὰ στὸ χρυσὸ Ἀπόλλωνα. Τριακόσια πενήντα πέντε ἔτη

καὶ πέμπτῳ ἔτει μετὰ Μωσέα βασιλεύει Πρίαμος μετὰ Λαομέδοντα. Τετρακοσιοστῷ δεκάτῳ ἔτει μετὰ Μωσέα πεπόρθηται τὸ Ἴλιον, ἰθύνοντος τὰ Ἑβραίων Ἐσσεβών, τὰ δὲ Ἀργείων Ἀγαμέμνωνος, τὰ δὲ Αἰγυπτίων Οὐάφρῃ, τὰ δὲ Ἀσσυρίων τοῦ Ταυτάνου.
 5 Συνάγεται τοίνυν ἀπὸ τῆς Μωσέως γενέσεως μέχρι τοῦ ἀλῶναι τὸ Ἴλιον ἔτη τετρακόσια δέκα. Καί μοι πάλιν ἄθρει τοὺς καθεξῆς, ἐρῶ γὰρ ἐπιδρομάδην, οὐ τοῖς διὰ μέσου γεγονόσιν ἐμφιλοχωρῶν, ἐφορμίζων δὲ μᾶλλον τοῖς ἀναγκαίοις τῶν προσώπων τὸν λόγον.

Τῷ γάρτοι πέμπτῳ ἔτει τῆς Ἰλίου ἀλώσεως θεβασίλευκε Λα-
 10 τίνων Αἰνείας, Ἀθηναίων δὲ Δημοφῶν ὁ Θησέως, κριτῆς δὲ ἦν παρ' Ἑβραίοις ὁ Σαμψών Ἐξηκοστῷ καὶ πέμπτῳ ἔτει τῆς Ἰλίου ἀλώσεως τετελεύτηκε μὲν ὁ ἱερεὺς Ἥλει, κατὰ γε τὸ γεγραμμένον ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Βασιλειῶν, ἀλλόφυλοι δὲ τὴν κιθωτὸν εἰς τὴν ἑαυτῶν γῆν ἀποκόμισαν, προφητεύοντος μὲν τοῦ μακαρίου Σα-
 15 μουήλ, κεχρισμένου δὲ λοιπὸν εἰς βασιλέα τοῦ Σαούλ. Ἐκατοστῷ ἔξηκοστῷ καὶ πέμπτῳ ἔτει τῆς Ἰλίου ἀλώσεως Ὀμηρον καὶ Ἡσίοδόν φασι γενέσθαι, βασιλεύοντος Λακεδαμονίων Λαβώτου, Ἀσσυρίων δὲ Λαοσθένους, Λατίνων Ἄλβα Σιλουῖου, Κορινθίων Ἀγελάου. Διακοσιοστῷ ἔξηκοστῷ ὀγδόῳ ἔτει τῆς Ἰλίου ἀλώσεως,
 20 προεφήτεον Ἠλίας καὶ Ἐλισσαῖος, διέποντος τὴν Ἑβραίων βασιλείαν τοῦ Ἰωράμ, Λακεδαμονίων δὲ Ἀρχελάου. Τριακοσιοστῷ ἔξηκοστῷ καὶ πέμπτῳ ἔτει τῆς Ἰλίου ἀλώσεως Λυκούργος Λακεδαμονίοις ἐνομοθέτει, βασιλεύοντος Κορινθίων μὲν Ἀγήμονος, Λατίνων δὲ Πρόκα Σιλουῖου. Τριακοσιοστῷ καὶ ὀγδοηκοστῷ ἔτει
 25 τῆς Ἰλίου ἀλώσεως προεφήτεον Ὠσηέ, Ἀμώς, Ἡσαΐας, Ἰωνᾶς. Φασὶ δὲ τινες οὐχ ὁμόχρονον Ὀμήρῳ τὸν Ἡσίοδον εἶναι, ἀλλ' ἐν τοῖτοις γενέσθαι τοῖς χρόνοις, διεπόντων τὰ Ἑβραίων Ἀζαρίου τε καὶ Ὄζιου, Μήδων δὲ Ἀρβάκη, Λατίνων δὲ Πρόκα Σιλουῖου. Συνάγονται τοίνυν καὶ τὰ ἀπὸ Ἰλίου ἀλώσεως μέχρι τῆς πρώτης
 30 ὀλυμπιάδος ἔτη πέντε καὶ τετρακόσια. Ἀπὸ δὲ τῆς Μωσέως γενέσεως ἕως τῆς αὐτῆς πρώτης ὀλυμπιάδος πεντεκαίδεκα ἔτη καὶ ὀκτακόσια.

Πρώτη ὀλυμπιάδι Μιλήσιος ἐποποιὸς Ἀρκτίνος λέγεται

μετὰ τὸν Μωυσῆ βασιλεύει ὁ Πρίαμος μετὰ τὸν Λαιομέδοντα. Τετρακόσια δέκα ἔτη μετὰ τὸν Μωυσῆ κυριεύθηκε τὸ Ἴλιον (ἢ Τροία), ἐνῶ τὴν ἐξουσία στοὺς Ἑβραίους εἶχε ὁ Ἐσσεβών, στοὺς Ἀργεῖους ὁ Ἀγαμέμνων, στοὺς Αἰγυπτίους ὁ Οὐαφρῆς, καὶ στοὺς Ἀσσυρίους ὁ Ταύτανος. Τὸ ἄθροισμα τῶν ἐτῶν ἀπὸ τῆ γέννηση τοῦ Μωυσῆ ὡς τὴν ἄλωση τοῦ Ἰλίου εἶναι τετρακόσια δέκα ἔτη. Θὰ ἄθροίσω πάλι τοὺς ἐπόμενους, μιλώντας ἐπιτροχάδην, χωρὶς νὰ ἀναφερθῶ στοὺς ἐνδιάμεσους, ἀλλὰ μεταφέροντας τὸ λόγο μου στὰ πρόσωπα πού εἶναι ἀπαραίτητα.

Τὸ πέμπτο ἔτος μετὰ τὴν ἄλωση τοῦ Ἰλίου βασιλιὰς τῶν Λατίνων ἔγινε ὁ Αἰνείας, τῶν Ἀθηναίων ὁ Δημοφῶν, υἱὸς τοῦ Θησέα, ἐνῶ κριτὴς στοὺς Ἑβραίους ἦταν ὁ Σαμψών. Ἐξήντα πέντε ἔτη μετὰ τὴν ἄλωση τοῦ Ἰλίου πέθανε ὁ ἱερέας Ἡλεί, ὅπως γράφει ἡ πρώτη τῶν Βασιλειῶν, καὶ ἀλλόφυλοι μετέφεραν τὴν κιβωτὸ στὴ γῆ τους, ἐνῶ προφήτεψε ὁ μακάριος Σαμουὴλ καὶ εἶχε χρισθεῖ βασιλιὰς ὁ Σαούλ. Ἐκατὸν ἐξήντα πέντε ἔτη μετὰ τὴν ἄλωση τοῦ Ἰλίου λένε ὅτι ἔζησαν ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Ἡσίοδος, ἐνῶ βασιλιὰς τῶν Λακεδαιμονίων ἦταν ὁ Λαβώτης, τῶν Ἀσσυρίων ὁ Λαοσθένης, τῶν Λατίνων ὁ Ἄλβας Σίλβιος, τῶν Κορινθίων ὁ Ἀγέλαος. Διακόσια ἐξήντα ὀκτὼ ἔτη μετὰ τὴν ἄλωση τοῦ Ἰλίου προφήτευσαν ὁ Ἡλίας καὶ ὁ Ἐλισσαῖος, ἐνῶ βασιλιὰς τῶν Ἑβραίων ἦταν ὁ Ἰωρᾶμ, καὶ τῶν Λακεδαιμονίων ὁ Ἀρχέλαος. Τριακόσια ἐξήντα πέντε χρόνια μετὰ τὴν ἄλωση τοῦ Ἰλίου νομοθετοῦσε στὴ Λακεδαίμονα ὁ Λυκοῦργος, ἐνῶ βασιλιὰς τῶν Κορινθίων ἦταν ὁ Ἀγήμων, τῶν Λατίνων ὁ Πρόκας Σίλβιος. Τριακόσια ὀγδόντα ἔτη μετὰ τὴν ἄλωση τοῦ Ἰλίου προφήτευσαν ὁ Ὠσηέ, ὁ Ἀμώς, ὁ Ἡσαΐας, ὁ Ἰωνᾶς. Μερικοὶ λένε ὅτι ὁ Ἡσίοδος δὲν εἶναι σύγχρονος μὲ τὸν Ὅμηρο, ἀλλὰ ἔζησε στὰ χρόνια πού κυβερνοῦσαν τὸ Ἑβραϊκὸ κράτος ὁ Ἀζαρίας καὶ ὁ Ὀζίας, ἐνῶ βασιλιὰς τῶν Μήδων ἦταν ὁ Ἀρβάκης καὶ τῶν Λατίνων ὁ Πρόκας Σίλβιος. Τὸ ἄθροισμα τῶν χρόνων ἀπὸ τὴν ἄλωση τοῦ Ἰλίου μέχρι τὴν πρώτη Ὀλυμπιάδα φτάνει τὰ τετρακόσια πέντε χρόνια, ἐνῶ ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Μωυσῆ μέχρι τὴν πρώτη Ὀλυμπιάδα εἶναι ὀχτακόσια δεκαπέντε χρόνια.

Τὴν πρώτη Ὀλυμπιάδα λέγεται ὅτι ἔζησε ὁ Μιλήσιος ἐπικὸς

γεγονέναι, καὶ Ῥῶμος καὶ Ῥωμύλος ἐγενέσθην, βασιλεύοντος τῆς Ἰουδαίας Ἰωάθαμ, τοῦ δὲ Ἰσραὴλ Φακεέ. Ἐνάτῃ ὀλυμπιάδι Θύμηλον ἐποποιὸν γενέσθαι φασὶ καὶ Σίδυλλαν τὴν Ἐρυθραίαν. Ἐπτακαιδεκάτῃ ὀλυμπιάδι Σίδυλλαν, ἣν καὶ Ἱεροφύλαν ὠνόμα-
 5 ζον, γενέσθαι φασίν. Εἰκοστῇ τρίτῃ ὀλυμπιάδι φασὶ γενέσθαι Ἀρχίλοχον, τὰ Ἰουδαίων κράτη διέποντος Μανασσῆ. Εἰκοστῇ ἑννάτῃ ὀλυμπιάδι Ἰππώνακτα καὶ Σμωονίδην φασὶ γενέσθαι, καὶ τὸν μουσικὸν Ἀριστόξενον. Τριακοστῇ πέμπτῃ ὀλυμπιάδι Θαλῆς Μιλήσιος πρῶτος φυσικὸς φιλόσοφος γενέσθαι λέγεται, παρατεί-
 10 νεσθαι δὲ τὴν ζωὴν αὐτοῦ φασιν ἕως πεντηκοστῆς ὀγδότης ὀλυμπιάδος. Τριακοστῇ ἕκτῃ ὀλυμπιάδι προεφύτενον ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ θεσπέσιος Ἱερεμίας, ἔτι τε καὶ Σοφονίας. Τεσσαρακοστῇ δευτέρᾳ ὀλυμπιάδι Ἀλκμαίων καὶ Πιπτακὸς ἐκ Μιτυλήνης οἱ τῶν ἑπτὰ σοφῶν, καὶ πρὸς τούτοις ἔτι Στησίχορος ὁ ποιητὴς ἐγνωρίζετο.
 15 Κατ' αὐτοὺς δὲ τούτους τοὺς καιροὺς γεγόνασιν οἱ περὶ τὸν μακάριον Δανιὴλ. Τεσσαρακοστῇ ἕκτῃ ὀλυμπιάδι Σόλων νενομοθέτηκε, τοὺς Δράκοντος νόμους περιελὼν πλην τῶν φονικῶν. Τεσσαρακοστῇ ἑννάτῃ ὀλυμπιάδι, Ἰουδαίων ὄντων ἐν Βαβυλῶνι, ἦτοι ὄρεσι Περσῶν καὶ Μήδων (γεγόνασι γὰρ αἰχμάλωτοι), προεφή-
 20 τευον παρ' αὐτοῖς Δανιὴλ καὶ Ἰεζεκιήλ. Πεντηκοστῇ ὀλυμπιάδι ἐγνωρίσθησαν οἱ ἑπτὰ σοφοί, καὶ ὁ Μιλήσιος Ἀναξίμανδρος φιλόσοφος φυσικός. Πεντηκοστῇ ἕκτῃ ὀλυμπιάδι, Κύρου διέποντος τὰ κράτη Περσῶν, προεφήτενον Ἀγγαῖος καὶ Ζαχαρίας γνώριμοι δὲ ἦσαν ἤδη Σμωονίδης καὶ Χίλων, τῶν ἑπτὰ σοφῶν
 25 ὄντες. Πεντηκοστῇ ὀγδότη ὀλυμπιάδι Θεόγνις ποιητὴς ὠνομάζετο. Πεντηκοστῇ ἐνάτῃ ὀλυμπιάδι Ἴβυκὸς ὁ μελοποιὸς καὶ Φερικίδης ὁ ἱστοριογράφος, καὶ Φωκυλίδης, καὶ Ξενοφάνης, τραγωδιῶν ποιηταὶ γεγόνασιν.

Ἐξηκοστῇ δευτέρᾳ ὀλυμπιάδι Πυθαγόρας γενέσθαι λέγεται
 30 Ἐβδομηκοστῇ ὀλυμπιάδι φασὶ γενέσθαι Δημόκριτον καὶ Ἀναξαγόραν, φιλοσόφους φυσικοὺς, ὁμοῦ τε καὶ Ἡρακλείδην τὸν ἐπίκλην Σχοτεινόν. Ἐν ἑβδομηκοστῇ τετάρτῃ Φρύνιχος καὶ Χοιροῖλος

ποιητῆς Ἀρκτῖνος, καὶ ἐπίσης ὅτι ἔζησαν ὁ Ρῶμος καὶ ὁ Ρωμύλος, ὅταν στὴν Ἰουδαία βασίλευε ὁ Ἰωάθαμ, καὶ σὺ βασίλειο τοῦ Ἰσραήλ ὁ Φακεέ. Τὴν ἑνατὴ Ὀλυμπιάδα λένε ὅτι ἔζησε ὁ ἐπικὸς ποιητῆς Θύμηλος καὶ ἡ Σίδυλλα ἢ Ἐρυθραία. Τὴ δέκατῃ ἑβδομῇ Ὀλυμπιάδα λένε ὅτι γεννήθηκε ἡ Σίδυλλα, ἡ ὀνομαζόμενη καὶ Ἱεροφύλα. Τὴν εἰκοστὴ τρίτῃ Ὀλυμπιάδα λένε ὅτι γεννήθηκε ὁ Ἀρχίλοχος, ἐνῶ βασιλιάς τῶν Ἰουδαίων ἦταν ὁ Μανασσῆς. Τὴν εἰκοστὴ ἑνατῇ Ὀλυμπιάδα λένε ὅτι γεννήθηκαν ὁ Ἰππῶναξ καὶ ὁ Σιμωνίδης καὶ ὁ μουσικὸς Ἀριστόξενος. Τὴν τριακοστὴ πέμπτῃ Ὀλυμπιάδα λένε ὅτι γεννήθηκε ὁ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, ὁ πρῶτος φυσικὸς φιλόσοφος, καὶ ἡ ζωὴ του παρατείνεται μέχρι τὴν πενηκοστὴ ὀγδὴ Ὀλυμπιάδα. Τὴν τριακοστὴ ἕκτῃ Ὀλυμπιάδα προφήτευαν στὴν Ἰουδαία ὁ θεσπέσιος Ἱερεμίας καὶ προσέτι ὁ Σοφονίας. Τὴν τεσσαρακοστὴ δευτέρῃ Ὀλυμπιάδα ζοῦσαν ὁ Ἀλκμαίων καὶ ὁ Πιπτακὸς ἀπὸ τῆ Μυτιλήνης, ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφοὺς, καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτοὺς γνωστὸς ἦταν καὶ ὁ ποιητῆς Στησίχορος. Τοὺς ἴδιους καιροὺς ἔζησαν ὅσοι ἦταν μαζί με τὸν μακάριο Δανιήλ. Τὴν τεσσαρακοστὴ ἕκτῃ Ὀλυμπιάδα νομοθέτησε ὁ Σόλων, καταργώντας τοὺς νόμους τοῦ Δράκοντα, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀφοροῦσαν τὸ φόνο. Τὴν τεσσαρακοστὴ ἑνατῇ Ὀλυμπιάδα, ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι βρίσκονταν στὴ Βαβυλώνα, σὺ ὄρη τῶν Περσῶν καὶ τῶν Μήδων (γιατὶ εἶχαν αἰχμαλωτισθεῖ) προφήτευαν σ' αὐτοὺς ὁ Δανιήλ καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ. Τὴν πενηκοστὴ Ὀλυμπιάδα ἔγιναν γνωστοὶ οἱ ἑπτὰ σοφοὶ καὶ ὁ Μιλήσιος φυσικὸς φιλόσοφος Ἀναξίμανδρος. Τὴν πενηκοστὴ ἕκτῃ Ὀλυμπιάδα, ὅταν κυβερνοῦσε τὴν ἐπικράτεια τῶν Περσῶν ὁ Κύρος, προφήτευαν ὁ Ἀγγαῖος καὶ ὁ Ζαχαρίας· γνωστοὶ ἤδη ἦσαν ὁ Σιμωνίδης καὶ ὁ Χίλων, ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφοὺς. Τὴν πενηκοστὴ ὀγδὴ Ὀλυμπιάδα ζοῦσε ὁ ποιητῆς Θεόγνις. Τὴν πενηκοστὴ ἑνατῇ Ὀλυμπιάδα ἔζησαν ὁ Ἴβυκος ὁ μελοποιός, ὁ ἱστοριογράφος Φερεκίδης, καὶ οἱ ποιητῆς τραγωδιῶν Φωκυλίδης καὶ Ξενοφάνης.

Τὴν ἑξηκοστὴ δευτέρῃ Ὀλυμπιάδα λένε ὅτι ἔζησε ὁ Πυθαγόρας. Τὴν ἑβδομηκοστὴ Ὀλυμπιάδα λένε ὅτι ἔζησαν ὁ Δημόκριτος καὶ Ἀναξαγόρας, φυσικοὶ φιλόσοφοι, καὶ μαζί καὶ ὁ Ἡρακλείδης, ὁ ἐπονομαζόμενος Σκοτεινός. Στὴν ἑβδομηκοστὴ τέταρτῃ Ὀλυμπιάδα

καὶ Διαγόρας, φιλόσοφοι φυσικοί. Ὀγδοηκοστῇ ἕκτη ὀλυμπιάδι γενέσθαι φασὶ τὸν Ἀβδηρίτην Δημόκριτον, Ἐμπεδοκλέα τε καὶ Ἴπποκράτην καὶ Πρόδικον, Ζήνωνα καὶ Παρμενίδην. Ὀγδοηκοστῇ ὀγδῷ ὀλυμπιάδι τὸν κωμωδὸν Ἀριστοφάνην, Εὐπολὶν τε καὶ Πλάτωνα γενέσθαι φασίν. Ἐκατοστῇ τρίτῃ ὀλυμπιάδι Ἀριστοτέλην φασὶν ἀκροᾶσθαι Πλάτωνος, βραχεῖαν ἄγοντα κομιδῇ τὴν ἡλικίαν. Ἐκατοστῇ δωδεκάτῃ ὀλυμπιάδι Ἀλεξάνδρειαν τὴν πρὸς Αἴγυπτον κτισθῆναί φασιν, ἔτει ἐβδόμῳ τῆς Ἀλεξάνδρου βασιλείας. Κατ' ἐκεῖνο δὲ τοῦ καιροῦ Ἀναξιμένης τε καὶ Ἐπίκου-
10 ρος ἐγενέσθην οἱ φιλόσοφοι. Ἐκατοστῇ εἰκοστῇ τετάρτῃ ὀλυμπιάδι, Πτολεμαίου τῆς Αἰγύπτου βασιλεύοντος τοῦ ἐπὶ κλην Φιλαδέλφου, τὸν Σάραπιν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ φασὶν ἐλθεῖν ἐκ Σινώπης τὸν αὐτὸν δὲ εἶναι τῷ Πλούτῳ ὅθεν καὶ ἱερόν ἐκτίζετο τῷ ἀγάλματι, ὃ καὶ τῇ ἐγχωρίῳ φωνῇ καλοῦσιν Αἰγύπτιοι Ῥάκωτιν· οὐδὲν
15 ἕτερον ἢ τὸν Πλούτῳ διὰ τούτου σημαίνουσι, ταύτητοι καὶ τοῖς μνήμασι γείτονα τὸν νεῶν ἐποίησαντο. Ἀμφιδάλλεται δὲ παρ' Ἑλλήσιν ὁ ἐπ' αὐτῷ λόγος· οἱ μὲν γὰρ οὐκ ἀξιοῦσιν εἶναι τὸν Πλούτῳ αὐτόν, Ὅσιριν δὲ μᾶλλον, ἕτεροι δὲ τὸν Ἄπιν. Πολλῆς τοίνυν διαμάχης οὔσης περὶ τούτου, ἰδρύσαντο, φασί, τὸ εἶδω-
20 λον ὥσπερ ἐξ ἑνὸς συνθήματος συμβεβηκότες εἰς ὁμοφωνίαν, Ὅσιραπιν, ἴν' ἐν ταυτῷ Ὅσιρίς τε καὶ Ἄπιν νοοῖτο· ἀμφοῖν δὲ τούτων καὶ θάνατος φέρεται καὶ ταφή· ἐγενέσθην γὰρ ἀνθρώπων τὸ δὲ μακρὸν ἔθος ἀποβεβληκὸς τὸ Ὅσι, Σάραπιν τὸ βρέτας ἐποίησεν ὀνομάζεσθαι. Πτολεμαῖος δὲ οὔτοςί τῶν ὅτι μάλιστα φι-
25 λολογωτάτων γεγονώς, ἕνα τῶν ἐπιτηδεῶν αὐτῷ πέπομφε εἰς τὴν Ἰουδαίαν Ἐλεαζάρῳ τῷ τηνικάδε κατὰ νόμους ἱερεῖς γράψας, ὥστε πάντα τὰ διβλία Μωσέως τε καὶ τῶν ἁγίων προφητῶν ἀποστεῖλαι οἱ μαθητιῶντι λίαν, συνεκπέμψαι δὲ καὶ τοὺς δυναμένους εἰς Ἑλλάδα φωνὴν αὐτὰ μεταθεῖναι, ὃ δὴ καὶ γέγονεν. Ἐκατοστῇ
30 ἐνενηκοστῇ τετάρτῃ ὀλυμπιάδι, Ῥωμαίων Αὐγούστου Καίσαρος βασιλείοντος, γεγέννηται κατὰ σάρκα ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Ἀπὸ μὲν τοίνυν τῆς τῶν καιρῶν καὶ μέντοι τῆς τῶν γενεαλο-

ἔζησαν οἱ φυσικοὶ φιλόσοφοι ὁ Φρύνιχος, ὁ Χοιρίλος καὶ ὁ Διαγόρας. Τὴν ὀγδοηκοστὴ ἔκτη λένε ὅτι ἔζησε ὁ Δημόκριτος ἀπὸ τὰ Ἄβδηρα, ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὁ Ἴπποκράτης, ὁ Πρόδικος, ὁ Ζήνων καὶ ὁ Παρμενίδης. Τὴν ὀγδοηκοστὴ ὀγδὴ ὀλυμπιάδα λένε ὅτι ἔζησαν ὁ κωμικὸς ποιητὴς Ἀριστοφάνης, ὁ Εὐπολις καὶ ὁ Πλάτων. Τὴν ἑκατοστὴ τρίτη ὀλυμπιάδα λένε ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἦταν μαθητὴς τοῦ Πλάτωνα, πολὺ μικρὸς ἀκόμα στὴν ἡλικία. Τὴν ἑκατοστὴ δωδέκατη ὀλυμπιάδα λένε ὅτι κτίσθηκε ἡ Ἀλεξάνδρεια τῆς Αἰγύπτου, τὸ ἕβδομο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἔζησαν ὁ Ἀνεξιμένης καὶ ὁ Ἐπίκουρος, οἱ φιλόσοφοι. Τὴν ἑκατοστὴ εἰκοστὴ τέταρτη ὀλυμπιάδα, ὅταν βασίλευε στὴν Αἴγυπτο ὁ Πτολεμαῖος, ὁ λεγόμενος Φιλάδελφος, λένε ὅτι ἦρθε στὴν Ἀλεξάνδρεια ὁ Σάραπτις ἀπὸ τῆ Σινώπῃ· εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν Πλούτωνα, καὶ γι' αὐτὸ ἔκτισαν καὶ ἱερὸ στὸ ἄγαλμά του, πού οἱ Αἰγύπτιοι στὴν ἐγχώρια γλῶσσα τὸ λένε Ράκωτι· δὲν σημαίνουν τίποτε ἄλλο μ' αὐτό, παρὰ τὸν Πλούτωνα, καὶ γι' αὐτὸ ἔκαναν καὶ τὸ ναὸ νὰ γειτονεύει μὲ τὰ μνήματα. Ὁ λόγος αὐτὸς ἀμφισβητεῖται ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας· ἄλλοι ὑποστηρίζουν ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ Πλούτων, ἀλλὰ μᾶλλον ὁ Ὅσιρις, καὶ ἄλλοι ὁ Ἄπις. Ἐπειδὴ ἔγινε πολλὴ διαμάχη γι' αὐτό, λένε ὅτι ἔστησαν τὸ ἄγαλμα ἀφοῦ, σάν ἀπὸ σύνθημα, κατέληξαν σὲ ὁμοφωνία μὲ τὸ ὄνομα, Ὅσίραπτις, ὥστε νὰ ἔρχονται μαζὶ στὸ νοῦ ὁ Ὅσιρις καὶ ὁ Ἄπις· καὶ γιὰ τοὺς δύο αὐτοὺς ἀναφέρει ἡ παράδοση θάνατο καὶ ταφὴ· γιατί ὑπῆρξαν ἄνθρωποι, καὶ ἡ μακρὰ συνήθεια ἀπέβαλε ἀπὸ τὸ ὄνομα τὸ "Ὅσι", καὶ ἔκανε τὸ ξόανο νὰ ὀνομάζεται Σάραπτις. Ὁ Πτολεμαῖος αὐτός, πού ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους φίλους τῶν γραμμάτων, ἔστειλε ἕναν ἀπὸ τοὺς φίλους του στὴν Ἰουδαία, στέλνοντάς ἐπιστολὴν στὸν Ἐλεάζαρο, τὸν τότε ἱερέα σύμφωνα μὲ τὸ νόμο, γιὰ νὰ τοῦ στείλει ὅλα τὰ βιβλία τοῦ Μωυσῆ καὶ τῶν ἁγίων προφητῶν πού ἐπαθυμοῦσε πολὺ νὰ τὰ διαβάσει, καὶ νὰ τοῦ στείλει μαζὶ καὶ ἐκείνους πού μποροῦν νὰ τὰ μεταφέρουν στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, πράγμα πού ἔγινε. Τὴν ἑκατοστὴ ἐνενηκοστὴ τέταρτη ὀλυμπιάδα, ὅταν στὴ Ρώμη βασίλευε ὁ Καῖσαρ Αὐγουστος, γεννήθηκε ὡς ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ λοιπὸν ἀναγραφῆ τῶν χρονολογιῶν καὶ βέ-

γιῶν ἀκριβοῦς ἀναγραφῆς, πῶς οὐχ ἅπασιν ἐναργές ὡς ἀπάντων
 μὲν τῶν παρ' Ἑλλησι σοφῶν ὁ θεσπέσιος Μωσῆς πρεσβύτατος
 ἦν, οἱ δὲ νέοι τε καὶ οἶον ἀρτιφανεῖς; Ἀρξαμένης γὰρ τῆς τῶν
 Ὀλυμπιάδων ἀπογραφῆς χρόνοις ὕστερον γεγόνασι μακροῖς
 5 Ἐντεῦθεν, οἶμαι, καταθρῆσαι τε ῥᾶον καὶ ἀληθές εἰπεῖν, ὅτι τῶν
 Μωσέως δογμάτων οὐκ ἀμοιρήσαντες παντελῶς, οὔτε μὴν ἀνήκο-
 οι γεγονότες τῆς ἐνούσης αὐτῷ θεοσδότου καὶ ἀκιδδήλου σοφίας,
 παρατρίζουσιν ἔσθ' ὅτε τὸ ἀληθές ἐπιπλέκοντες αὐτῷ τὸ ψεῦδος,
 καὶ οἶον εὐσομοτάτῳ μύρῳ δόρυβορον ἀναφύροντες Ποῖον γὰρ
 10 μάθημα σοφόν τε καὶ ἀξιόληπτον τοῖς Μωσαϊκοῖς οὐκ ἔνεστι
 λόγοις, ἢ πῶς ἂν τις οὐκ ἀγάσαιο τὰ αὐτοῦ; Οἱ μὲν γὰρ τὰς Ἑλ-
 λήνων περιεργίας ἠκριβωκότες, διηρησθαί φασι τὴν φιλοσοφίαν
 εἰς τε τὴν θεωρητικὴν ἐπιστήμην καὶ μέντοι τὴν πρακτικὴν, κἂν εἰ
 γένοιτό τις ἐπ' ἄμφω δεξιός, τοῦτον διελάσαι φασὶν εἰς γε τὸ εὖ
 15 κατορθῶσαι δοκεῖν τὴν φιλοσοφίαν. Ἐθρεῖ δὴ οὖν τοιοῦτον ὄν-
 τα Μωσέα· θεηγορεῖ μὲν γὰρ ὡς οὐχ ἕτερός τις τὰ περὶ τῆς ἀνωτά-
 τω πασῶν οὐσίας καὶ ἀσυγκρίτου δόξης καὶ τῆς κατὰ πάντων
 ὑπεροχῆς καὶ τῶν ὄλων γενεσιουργόν καὶ Κύριον τὸν ἕνα καὶ μό-
 νον ἀποφαίνει Θεόν οἷς γε μὴν ἐν λόγῳ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ τῆς
 20 εὐζωΐας ἐσπούδασται τὸ χρῆμα, τούτοις ὁράται θεσμοθετῶν τὰ
 πάντων ἄριστα καὶ ἐξαιρέτα, καὶ τὰ δι' ὧν ἂν εἶεν ὅτι μάλιστα
 σεπτοί

Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις Ναὶ μὲν δὴ πρεσβύτερα τὰ Μωσέως καὶ
 τῶν παρ' Ἑλλησι σοφῶν οὐ μὴν ὅτι καὶ ἀληθές εἰπεῖν, ὡς τῆς
 25 ἐνούσης αὐτῷ σοφίας παρακλέψαντες, ἢ γοῦν μεταποιηθέντες
 ὄλως ἀλοῖεν ἂν οὐκοῦν εἰ μὴ πολὺ τὸ εἶκος ὁ πρὸς ἡμῶν ἔχει
 λόγος δοκιμαζέτωσαν οἱ φιλακροάμονες Οἱ μὲν παρ' ἐκείνοις
 ἱστοριογράφοι πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, περινοστοῦντες τὴν γῆν,
 αἰεὶ τι μανθάνειν ἠθελον, ἵνα δοκοῖεν εἰδέναι τὰ πολλά. Τοιγάρτοι
 30 τῶν γεγονότων ἀποσιγῆσαι μηδέν, κόσμημα τῆς ἑαυτῶν ἐποι-
 οῦντο συγγραφῆς. Εἶτα πῶς οἷ γε τοιοῦτοι καὶ χρηστομαθεῖν
 εἰωθότες, κατημέλησαν ἂν τοῦ χρῆναι διαμαθεῖν ἱστορίας οὕτω
 σεμνῆς, δογμάτων τε καὶ νόμων ἀρχαιοπρεπεστάτην καὶ ἀκριβῆ

βαια καὶ τῶν γενεαλογιῶν, πῶς δὲν γίνεται σ' ὅλους φανερό ὅτι ἀπὸ ὅλους τοὺς σοφοὺς τῶν Ἑλλήνων ὁ θεσπέσιος Μωυσῆς ἦταν προγενέστερος, ἐνῶ ἐκεῖνοι ὅτι εἶναι νέοι καὶ κατὰ κάποιον τρόπο μόλις ἔχουν ἐμφανισθεῖ; Γιατὶ ἔζησαν μετὰ τὴν ἑναρξὴ τῆς ἀναγραφῆς τῶν Ὀλυμπιάδων καὶ ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ χρόνια. Ἀπὸ αὐτὸ εὐκόλα μποροῦμε νὰ διαπιστώσουμε καὶ νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια, ὅτι δὲν στάθηκαν ἐντελῶς ἀμοιροὶ ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Μωυσῆ, καὶ οὔτε βέβαια δὲν εἶχαν ἀκούσει τὴ θεόδοτη γνήσια σοφία ποὺ εἶχε ὁ ἄνδρας· τραυλίζουν μερικὲς φορὲς περιπλέκοντας τὸ ψεῦδος μὲ τὴν ἀλήθεια, καὶ κατὰ κάποιον τρόπο ἀναμυγνύοντας τὸ εὐοσμότερον μύρον μὲ τὸν βόρβορον. Γιατὶ ποῖο δίδαγμα σοφὸ καὶ ἀξιο νὰ διδαχθεῖ κανεὶς δὲν ὑπάρχει στοὺς λόγους τοῦ Μωυσῆ; Ἡ πῶς νὰ μὴ θαυμάσει κανεὶς ὅσα αὐτὸς λέγει; Γιατὶ ἐκεῖνοι ποὺ μελέτησαν μὲ ἀκριβεία τὶς σχολαστικὲς θεωρίαι τῶν Ἑλλήνων, λένε ὅτι διαιροῦν τὴ φιλοσοφία τόσο σὲ θεωρητικὴ, ὅσο καὶ πρακτικὴ ἐπιστήμη, καὶ ἂν γίνῃ κάποιος καὶ στοὺς δύο κλάδους ἔμπειρος, αὐτὸς λένε ἔφτασε στὸ νὰ θεωρεῖται καλὸς κάτοχος τῆς φιλοσοφίας. Πρόσεχε λοιπὸν ὅτι τέτοιος εἶναι ὁ Μωυσῆς. Μιλᾷ μὲ θεῖο λόγο ὅσο κανένας ἄλλος γιὰ τὴν ὑπέριστατη οὐσία μὲ τὴν ἀσύγκριτη δόξα καὶ τὴν ὑπεροχὴ ἔναντι ὅλων, καὶ δημιουργὸ ὅλων καὶ Κύριο παρουσιάζει τὸν ἕνα καὶ μόνον Θεό. "Ὅσοι ὑπολογίζουσιν τὸ ἀγαθὸ καὶ θεωροῦν σπουδαία τὴν ἀγαθὴν ζωὴν, αὐτοὶ βλέπουν ὅτι νομοθετεῖ τὰ ἄριστα καὶ ἔξαιρεται ἀπὸ ὅλα, καὶ αὐτὰ ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ τοὺς κάνουν κατεξοχὴν σεβαστούς.

Ἄλλ' ἴσως πεῖ κάποιος. Naί, εἶναι προγενέστερα ὅσα λέγει ὁ Μωυσῆς καὶ ἀπὸ ὅσα λένε οἱ Ἕλληνας σοφοί, δὲν εἶναι ὅμως καὶ ἀλήθεια νὰ ποῦμε ὅτι ὑπέκλεψαν ἀπὸ τὴ σοφία του ἢ ὅτι μπορούν νὰ συλληφθοῦν ὅτι γενικὰ τὴν παρᾶλλαξαν. Ἄν λοιπὸν δὲν εἶναι πολὺ πιστικὸς ὁ δικὸς μας λόγος, ἅς ἐξετάσουν τὸ πρᾶγμα οἱ φιλήκοοι. Οἱ ἱστοριογράφοι τῶν Ἑλλήνων κἀνοντας, ποὺ λέγει ὁ λόγος, τὸν κύκλον ὅλης τῆς γῆς, ἤθελαν πάντα νὰ μαθαίνουν κάτι, γιὰ νὰ φαίνονται ὅτι γνωρίζουν πολλά. Τὸ νὰ μὴν ἀποσιωπήσουν λοιπὸν τίποτε ἀπὸ ὅσα ἔχουν γίνῃ τὸ θεωροῦσαν κόσμημα τῆς συγγραφῆς τους. Ἐπειτα πῶς τέτοιοι ἄνθρωποι, ποὺ συνήθισαν νὰ ζητοῦν τὰ χρήσιμα, παραμέλησαν νὰ μάθουν τόσο σοβαρὲς διηγήσεις καὶ νὰ διασα-

διασάφῃσιν; Καίτοι Πυθαγόρας ὁ ἐκ Σάμου, καὶ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, οὐκ εὐαρίθμητον ἐν Αἰγύπτῳ διατετριφότες καιρόν, συλλεξάμενοί τε τὰ ἐκεῖθεν, καὶ μαθημάτων ἄθρησιν ἦν ἐσχηκέναι λέγονται συναγηγερότετες, εἰς τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀνεκομίζοντο. Καὶ 5 μὴν καὶ αὐτὸς ὁ Ἀρίστωνος Πλάτων ἐν τῷ Τιμαίῳ φησί, Σόλωνα τὸν Ἀθήνησιν ἀφικέσθαι μὲν εἰς τὴν Αἰγυπτίων, πυθέσθαι δέ τινος τῶν αὐτόθι ψευδοπροφητῶν, ἤγουν ἱερέων, λέγοντος· “ὦ Σόλων, Σόλων, Ἕλληνές ἐστε παῖδες αἰεὶ γέρον δὲ Ἕλλην οὐκ ἔστι, νέοι τε τὰς ψυχὰς ἅπαντες οὐδεμίαν γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ἔχετε παλαι- 10 ἂν δόξαν, οὐδὲ μάθημα χρόνῳ παλαιὸν οὐδέν· ἀλλ’ ὑμᾶς λέληθε διὰ τὸ ἐπὶ πολλὰς γενεὰς γράμμασι τελευτᾶν ἀφώνους”.

Ἄλλ’, οἶμαι, καὶ διὰ τούτων κατίδοι τις ἂν ἀρχαιοπρεπῆ τὰ Χριστιανῶν οὕτω μὲν γὰρ γραμματίων ἐπιστήμη παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἦν, Κάδμου μόλις αὐτὰ διακομίσαντος ἐκ Φοινίκης αὐτοῖς, 15 ἐγέγραπτο δὲ τὰ Μωσέως. Πλὴν ὅτι Σόλων τε, ὁ τῶν Ἀθήνησιν εὐρετής, καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων, ἐν Αἰγύπτῳ γεγονότες, ὑπὲρ τοῦ τι πλεόν τῶν ἀπάντων εἶδέναι δοκεῖν, πάντως που καὶ αὐτὰ τεθαυμάκασιν τὰ Μωσέως. Ὅτι δὲ τοῖς Ἕλλήνων ἱστοριογράφοις γνωρμιώτατος ἦν ὁ Μωσῆς, ἐξ αὐτῶν ὧν γεγράφασιν 20 ἔξεστιν ἰδεῖν. Πολέμων τε γὰρ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Ἑλληνικῶν ἱστοριῶν διεμνημόνευσεν αὐτοῦ, καὶ Πτολεμαῖος δὲ Μενδήσιος, καὶ μὴν καὶ Ἑλλάνικος καὶ Φιλόχορος, Κάστωρ τε καὶ ἕτεροι πρὸς τούτοις. Διόδωρος δὲ πολυπραγμονήσας τὰ Αἰγυπτίων, ἀκηκοέναι φησί παρὰ τῶν αὐτόθι σοφῶν τὰ παρὶ αὐτοῦ, γέγραφε δὲ ἐπὶ 25 λέξεως οὕτως «Μετὰ γὰρ τὴν παλαιὰν τοῦ κατ’ Αἰγυπτον βίου κατάστασιν, τὴν μυθολογουμένην γενέσθαι ἐπὶ θεῶν καὶ ἡρώων, πείσαι φασιν ἐγγράφοις νόμοις πρώτον χρήσασθαι τὰ πλήθη, διοῖν ἄνδρα καὶ τῇ ψυχῇ μέγαν καὶ τῷ βίῳ καινότατον τῶν μνημονευομένων παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις Μωσῆν, τὸν καλούμενον θε- 30 ὄν». Ἐπειδὴ γὰρ ἀπάσης ἀρετῆς ἔμπλεω γεγονότα κατεθεῶντο Μωσέα καὶ θεὸν ὠνόμαζον αὐτόν, τιμῶντες, οἶμαί που, τῶν ἐν Αἰγύπτῳ τινές, ἢ τάχα που μεμαθηκότετες τὸ πρὸς αὐτὸν εἰρημένον

φηνίσουν μὲ ἀκρίβεια καὶ ἀρχαιοπρέπεια δόγματα καὶ νομοθετήματα; Παρόλο πού ὁ Πυθαγόρας ἀπὸ τῆ Σάμο καὶ ὁ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος δὲν ἔζησαν πολὺ καιρὸ στὴν Αἴγυπτο, συλλέγοντας ὅσα ὑπῆρχαν ἐκεῖ καὶ συγκεντρώνοντας τὶς παρατηρήσεις τους, ἐπέστρεψαν στὴν πατρίδα τους. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρίστωνα, λέγει στὸν Τίμαιο ὅτι ὁ Σόλων ὁ Ἀθηναῖος πῆγε στὴν Αἴγυπτο, ἄκουσε ὅμως ἀπὸ κάποιον ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ ψευδοπροφήτες, δηλαδὴ ἱερεῖς, νὰ λέγει· “Σόλων, Σόλων, οἱ Ἕλληνες εἶστε πάντοτε παιδιὰ γέρον Ἕλληνας δὲν ὑπάρχει, ὅλοι εἴσαστε νέοι στὶς ψυχές· δὲν ἔχετε στὴ μνήμη σας καμμιά παλαιὰ δοξασία, οὔτε καμμιά γνώμη πού νὰ τὴ γέρασε ὁ χρόνος, ἀλλὰ σᾶς διαφεύγει ἐπειδὴ ἐδῶ καὶ πολλὲς γενεές πεθαίνετε χωρὶς νὰ ἔχετε γραπτὰ νὰ διαβάσετε.

Ἀλλὰ κι ἀπὸ αὐτὰ, νομίζω, μπορεῖ νὰ διαπιστωθεῖ ὅτι εἶναι ἀρχαιότερα ὅσα πιστεύουν οἱ Χριστιανοί· γιατί δὲν ὑπῆρχε ἐπιστήμη γραμμάτων στοὺς Ἕλληνες, καὶ μόλις τελευταῖα ὁ Κάδμος τὰ ἔφερε ἀπὸ τὴ Φοινίκη, ἐνῶ εἶχαν ἤδη γραφεῖ τὰ συγγράμματα τοῦ Μωυσῆ. Ὡστόσο ὁ Σόλων ὁ νομοθέτης τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων, ὅταν πῆγαν στὴν Αἴγυπτο, ἐπειδὴ φαίνονταν ὅτι ἐκεῖ γνώριζαν κάτι περισσότερο ἀπὸ ὅλους, θαύμασαν ὅπωςδῆποτε καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Μωυσῆ. Ὅτι πάλι στοὺς ἱστοριογράφους τῶν Ἑλλήνων ἦταν πολὺ γνώριμος ὁ Μωυσῆς, μποροῦμε νὰ τὸ μάθομε ἀπὸ ὅσα ἔγραψαν. Γιὰ παράδειγμα ὁ Πολέμων τὸν ἀναφέρει στὴν πρώτη τῶν Ἑλληνικῶν ἱστοριῶν του, καὶ ὁ Πτολεμαῖος ἀπὸ τὴ Μένδη, καὶ βέβαια ὁ Ἑλλάνικος καὶ ὁ Φιλόχορος καὶ ὁ Κάστωρ καὶ ἄλλοι μαζί μ’ αὐτούς. Ὁ Διόδωρος πάλι πού ἀσχολήθηκε λεπτομερῶς μὲ τὰ Αἰγυπτιακὰ πράγματα, λέγει ὅτι ἄκουσε ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ σοφοὺς γι’ αὐτὸν καὶ ἔγραψε αὐτολεξεῖ τὰ ἑξῆς· “Γιατὶ μετὰ τὴν παλαιὰ κατάσταση τῆς ζωῆς στὴν Αἴγυπτο, πού οἱ μῦθοι ἔλεγαν ὅτι ἐπικρατοῦσε στοὺς θεοὺς καὶ ἥρωες, ἔπεισαν τὰ πλήθη νὰ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ πρώτη φορὰ γραπτοὺς νόμους. Τότε ἔζησε ἓνας ἄνδρας μεγαλεπίβολος καὶ μὲ βίο ἐντελῶς νέο ἀπὸ ὅσους μνημονεύονται στοὺς Ἰουδαίους, ὁ Μωυσῆς, πού τὸν καλοῦσαν καὶ θεό». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔβλεπαν τὸν Μωυσῆ νὰ εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ κάθε ἀρετῆ, τὸν ὀνόμαζαν καὶ θεό, τιμώντας τον, νομίζω, μερικοὶ Αἰγύπτιοι, ἢ ἴσως ἐπειδὴ εἶχαν μάθει

παρὰ τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ· «Ἴδού δέδωκά σε θεὸν Φαραώ». Ἀρχαιότητος μὲν οὖν πέρι, οἶμαι, περισσῶς.

Καὶ μὴν ὅτι τῆς παρ' Ἑλλησι τετιμημένης σοφίας προανίσχει τὰ Μωσέως καὶ ἔχει τὴν δόξαν πρεσβυτέραν, ἀποχρῶν ἡμῖν ἐξείρ-
5 γασται λόγος, ἀνεπόπληκτον ἔχων καὶ σαφῆ τὴν ἀπόδειξιν. Χρη-
ναι δέ φημι μετὰ τοῦτο τὴν Ἑβραίων ἡμᾶς πολυπραγμονῆσαι δό-
ξαν, ἣν ἐσχήκασι περὶ Θεοῦ καὶ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως, ἥτοι
κατασκευῆς· εἴθ' οὕτω καὶ τί τοῖς Ἑλλήνων ἔδοξε σοφοῖς, ἐμ-
φανές καταστήσαι τοῖς ἐντευξομένοις. Ἐνθα μὲν γὰρ τοῖς τῆς
10 θεοπνεύστου Γραφῆς συμφέροναι λόγοις, ἑαυτῶν ὄντας ἀμείνους
κατίδοι τις ἂν καὶ ὁμολογοῦντας ἀλλήλοις ἔνθα δὲ τῶν οἰκείων
ἕκαστος εὐρημάτων ποιεῖται τὴν ἀπόδοσιν, διαφόρους τε ὄντας
καὶ ἀλλοκότοις δόξαις καταμεθύνοντας καταδειῖσαι ῥᾶον. Οὐ γὰρ
ἦν ὅλως καταθρεῖν δύνασθαι τὰ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγους τοὺς ἐν
15 ἡμῖν, μὴ οὐχὶ τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ, καὶ φῶς ἐνιέντος εἰς
νοῦν, καὶ σοφίαν ἐντίκτοντος, καὶ γλῶσσαν εὐρύνοντος, καὶ τι
τῶν ἀπορρήτων περὶ αὐτοῦ κατὰ γε τὸ ἐγκωροῦν ἐφίεντος αὐτοῖς
καὶ νοεῖν καὶ φράσαι. Προσγένοιτο δ' ἂν οὐκ ἀδιακρίτως ἅπασιν
ἢ τοιάδε χάρις, ἐκείνοις δὲ μᾶλλον, οἵπερ ἂν εἶεν καὶ τῶν τῆς σαρ-
20 κὸς ἐπέκεινα παθῶν, καὶ γεώδους ἀκαθαρσίας ἀπηλλαγμένοι,
ἄρτιοί τε τὸν νοῦν καὶ τῶν εἰς εὐσέβειαν ἀνδραγαθημάτων ἐπι-
στήμονες. Καὶ πρὸς γε τοῦτο ἡμᾶς καταθήγει λέγων ὁ τῶν ὅλων
Θεὸς διὰ φωνῆς τοῦ Δαβίδ· «Σχολάσατε καὶ γινῶτε, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ
Θεός». Καὶ μὴν καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς «Μακάριοι
25 οἱ καθαροὶ τῆ καρδία, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται». Ὁραῶτο δ' ἂν
ἢ ὑπὲρ πάντα φύσις οὐ τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ τοῖς
ἔσω καὶ κεκρυμμένοις τῆς διανοίας ὄμμασιν, ἰσχνόν τε καὶ ἀκρι-
βές ἐνείσης αὐτῷ τὸ περίεργον καὶ ταῖς ὑπὲρ αἰσθησιν φαντασί-
αις τὰς τῆς θεοπτίας ἐλκούσης αὐγάς

30 Οἱ μὲν οὖν ἐξ Ἀδάμ καὶ μέχρι τοῦ Νῶε γεγονότες ἄνθρωποι,
Θεὸν ἕνα τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς τῶν ὅλων δημιουργὸν καὶ Κύ-
ριον τετιμήκασι· διαδέβληται γὰρ οὐδεὶς ὡς θεοῖς ἑτέροις προσνε-

αὐτὸ πού τοῦ εἶχε πεί ὁ Θεὸς τῶν ὄλων· «Νά, σὲ ἔδωσα ὡς θεὸ στὸν Φαραώ»⁹. Νομίζω εἶπαμε πάρα πολλά γιὰ τὴν ἀρχαιότητα.

“Ὅτι ὅμως ἀπὸ τῆ σοφία πού τιμοῦν οἱ Ἕλληνες ὑπερέχουν τὰ νομοθετημένα ἀπὸ τὸν Μωυσῆ καὶ ἔχει ἀρχαιότερη τῆ δόξα, τὰ ἔχει ἐπεξεργασθεῖ ἐπαρκῶς ὁ λόγος μας καὶ ἔχει ἀνεπίληπτη τὴν ἀπόδειξη καὶ σαφῆ. Νομίζω ὅμως ὅτι πρέπει μετὰ ἀπὸ αὐτὸ νὰ ἐξετάσομε μὲ λεπτομέρεια τὴ γνώμη πού εἶχαν οἱ Ἑβραῖοι γιὰ τὸν Θεὸ καὶ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου, δηλαδή τὴν κατασκευή, κι ἔπειτα κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο θὰ κάνομε φανερὸ στοὺς ἀναγνώστες μας καὶ ποιὰ εἶναι ἡ γνώμη τῶν Ἑλλήνων σοφῶν. Γιατὶ ὅπου συμφωνοῦν μὲ τοὺς λόγους τῆς θεόπνευστης Γραφῆς θὰ διαπιστώσει κανεὶς ὅτι εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς των καὶ ὅτι λένε τὰ ἴδια μεταξύ τους, ὅπου ὅμως καθένας διατυπώνει τὶς δικές του σκέψεις, εἶναι εὐκόλο ν’ ἀποδείξει κανεὶς ὅτι εἶναι διαφορετικοὶ καὶ μεθυσμένοι ἀπὸ ἀνόητες γνώμες. Γιατὶ δὲν ἦταν με κανένα τρόπο δυνατὸν νὰ θεωρήσουν ὅσα ὑπερβαίνουν τὸ νοῦ καὶ τὸ λόγο μας, ἂν ὁ Θεός, πού εἶναι Κύριος τῶν ὄλων καὶ ρίχνει φῶς στὸ νοῦ καὶ γεννᾷ σ’ αὐτὸν τὴ σοφία καὶ διευρύνει τὴ γλῶσσα, δὲν ἐπέτρεπε κάτι ἀπὸ τὰ ἀπόρητα γι’ αὐτὸν ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμή τους καὶ νὰ σκεφθοῦν καὶ νὰ ποῦν. Γιατὶ δὲν μπορεῖ νὰ γίνεῖ αὐτὴ ἡ χάρη σὲ ὅλους ἀδιακρίτως, ἀλλὰ σ’ ἐκείνους μόνο, οἱ ὁποῖοι καὶ πάνω ἀπὸ τὰ σαρκικὰ πάθη βρίσκονται, καὶ εἶναι ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὴ γήινη ἀκαθαρσία, ὄντας ἀκέραιοι στὸ νοῦ καὶ γνώστες τῶν κατορθωμάτων τῆς εὐσέβειας. Κι ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ μᾶς ἐρεθίζει ὁ Θεός τῶν ὄλων λέγοντας μὲ τὸ στόμα τοῦ Δαβὶδ· «Ἀφῆστε τὶς ἀσχολίες καὶ κατανοῆστε ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεός»¹⁰. Καὶ βέβαια καὶ ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς λέγει· «Μακάριοι εἶναι ὅσοι ἔχουν καθαρὴ καρδιά, γιατί αὐτοὶ θὰ δοῦν τὸν Θεό»¹¹. Καὶ ἡ πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα φύση μπορεῖ νὰ γίνεῖ ὄρατὴ ὄχι μὲ τὰ μάτια τοῦ σώματος, ἀλλὰ μὲ τὰ μάτια τοῦ νοῦ πού εἶναι μέσα μας κρυμμένα, ἐμβάλλοντας σ’ αὐτὸν λεπτὴ καὶ ἀκριβῆ τὴν περιέργεια καὶ μὲ τὶς πάνω ἀπὸ τὴν αἴσθησι φαντασίες ἐλκύοντας τὶς ἀκτῖνες τῆς θεοπτίας.

Οἱ ἄνθρωποι λοιπὸν πού ἐζήσαν ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ καὶ μέχρι τὸν Νῶε, τίμησαν ἓνα Θεό, τὸν ἀπὸ τῆ φύση του Θεὸ καὶ ἀληθινὰ δημιουργὸ τῶν ὄλων καὶ Κύριο. Γιατὶ δὲν κατηγορήθηκε κανένας ὅτι

νευκῶς, ἢ δαίμοσιν ἀκαθάρτοις ἀναθείς τὸ σέβας. Μετὰ δέ γε τὸν κατακλυσμόν καὶ τὴν τοῦ πύργου κατασκευὴν καὶ τῶν γλωσσῶν τὰς διαφοράς, ἀσύμβατον καὶ αὐτὴν ἐσχήκασιν τὴν περὶ Θεοῦ δόξαν οἱ ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν κατεσκευασμένοι. Ἀποστήσαντες 5 γὰρ τῆς ἀληθείας τὸν νοῦν καὶ τοῖς προσκαίροις αὐτὸν καὶ ἐπιγείοις πράγμασι καὶ ταῖς τοῦ σώματος ἡδοναῖς ἐνορμίσαντες, εἰς πᾶν ὁτιοῦν κατώχοντο τῶν ἐκτοποτάτων, καὶ οἷον διεμοιρήσαντο τῆς πολυθέου πλάνης τὰ ἐγκλήματα. Οἱ μὲν οὖν τὸν οὐρανὸν ὑπετόπασαν εἶναι Θεόν, ἥλιον δὲ καὶ σελήνην ἕτεροι, καὶ προσέτι τοὺς 10 ἀστέρας καὶ τὰ τοῦ κόσμου στοιχεῖα, πῦρ τε καὶ ὕδωρ, ἀέρα καὶ γῆν, ἐξ ὧν τὰ καθ' ἕκαστα συντεθεῖσθαι λέγεται. Ἐτεροι αὖ, πρὸς τὴν ἀπασῶν ἐσχάτην ἀμαθίαν ὠλισθηκότες, χυδαιότητος εἰς τοῦτο κατώχοντο λογισμῶν, ὥστε καὶ νεῶς ἀναδείμασθαι καὶ τεμένη περιειργασμένα ταῖς τῶν ὑλῶν πολυτελείαις, ἔδη τε ἱερὰ αὐτοῖς 15 ἐνιδρύσαι καὶ στήλας ἀνθρώπων, καὶ τοῖς τεθνεῶσιν ἐπιδακρῶσαντες, καὶ τούτους ἠγεῖσθαι θεοὺς σπονδαῖς τε αὐτοὺς καὶ θυσίαις γεραίρειν ἀποτολμᾶν. Πλεῖστοι μὲν οὖν ὅσοι εἰσὶ κατὰ τὸν βίον οἱ τὴν μόνῃ πρόπουσαν τῷ Θεῷ δόξαν τοῖς τοῦ κόσμου στοιχείοις ἀνάπτοντες. Ἐνήσκηνται δὲ τοιαύτῃ γραφῇ τῶν ἄλλων μάλιστα 20 Χαλδαῖοι, καὶ περιεργώτατα μὲν τὴν τῶν ἄστρον ἀναμετροῦσι κίνησιν, οἰωνῶν δὲ πτήσεις μαντείας ποιοῦνται πρόφασιν.

Ἄλλ', ὡς ἔφην ἤδη, ταῖς ἐκείνων ἀσυνεσίαις διάφορος ἦν ὁ θεοπείσιος Ἀβραάμ· οὐ γὰρ ἠξίου τοῖς ἐν αἰσθήσει καὶ ὄρατοῖς ἐναρίθμιον ποιεῖσθαι φιλεῖν τὴν ἀνωτάτω τε καὶ παντὸς ἐπέκεινα 25 τοῦ Θεοῦ φύσιν, οὔτε μὴν τοῖς κτίσμασιν αὐτὴν ἐγκατακλείων, τῆς ἀληθείας ἡμάρτανεν, ἀνακομίζων δὲ μᾶλλον ὑψοῦ καὶ παντὸς τοῦ κεκληρωμένου πρὸς γένεσιν ἀνωτάτω τιθεῖς, εἰκότως ἐθαιμιάζετο· ταύτη τοι καὶ προσελήφθη παρὰ Θεοῦ· ἐμφανῆ γὰρ ἑαυτὸν αὐτῷ καθίστησι λοιπὸν ὁ ζητούμενος. Ἴδωμεν τοίνυν 30 ὁποῖαν ἔχων ὄραται τὴν δόξαν ὁ προπάτωρ Ἀβραάμ· εἶτα τίς τῶν μετ' ἐκείνον ἀξιόχρεως ἔσται πρὸς διασάφησιν τὴν ἐνοούσης αὐτῷ πίστεώς τε καὶ δόξης. Ἄλλ', οἶμαι, πρὸς τοῦτο ἡμῖν ἀρέσειεν ἂν ὁ Μωσῆς ὁ αὐτοῦ γεγωνὸς ἀλόγονος, καὶ ἅπερ ἔγνω πε-

προσκύνησε ἄλλους θεούς, ἢ ὅτι πρόσφερε τὸ σεβασμὸν τοῦ σὲ ἀκάθαρτους δαίμονες. Ἐπειτα ὅμως ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸν καὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ πύργου καὶ τὶς διαφορὰς τῶν γλωσσῶν αὐτοὶ ποὺ διασκορπίσθησαν σ' ὅλην τὴν γῆν εἶχαν ἀσύμφωνη καὶ τὴν γνώμην γιὰ τὸν Θεόν. Ἀφοῦ δηλαδὴ ἀπομάκρυναν τὸ νοῦν τοὺς ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν προσκόλλησαν στὰ πρόσκαιρα καὶ ἐπίγεια πράγματα, κατέφευγαν σὲ ὅποιοδήποτε ἀπὸ τὰ πιὸ ἀνόητα καὶ κατὰ κάποιον τρόπο μοιράσθησαν μεταξὺ τοὺς τὶς κατηγορίες τῆς πολύθεης πλάνης. Ἄλλοι λοιπὸν θεώρησαν ὡς Θεὸν τὸν οὐρανὸν, καὶ ἄλλοι τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, καὶ ἄκόμα τὰ ἀστρά καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, τὸ πῦρ, τὸ ὕδωρ, τὸν ἀέρα, τὴν γῆν, ἀπὸ τὰ ὅποια λέγεται ὅτι ἔχει τὴν σύνθεσίν του κάθε ὄν. Ἄλλοι πάλι, ποὺ ὀλίσθησαν στὴν ἔσχατη ἀπὸ ὅλες ἀμάθεια, κατέβηκαν σὲ τέτοιο βαθμὸν χυδαιότητος λογισμῶν, ὥστε καὶ ναοὺς νὰ χτίσουν καὶ τεμένη δουλεμένα μὲ ὑλικά πολυτελείας, καὶ νὰ τοποθετήσουν σ' αὐτοὺς ἱερὰ ἀγάλματα καὶ στήλες ἀνθρώπων, καὶ κλαίγοντας τοὺς νεκροὺς καὶ θεωρώντας τοὺς θεοὺς, νὰ τολμοῦν νὰ τοὺς τιμοῦν μὲ σπονδὰς καὶ θυσίαις. Εἶναι πάρα πολλοὶ λοιπὸν στὴ ζωὴ αὐτοὶ ποὺ τὴν δόξαν ποὺ ἀρμόζει μόνον στὸν Θεὸν τὴν ἀποδίδουν στὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου. Περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους καταγίνονται μὲ αὐτὴ τὴν διαδικασίαν οἱ Χαλδαῖοι, οἱ ὅποιοι πολὺ περίεργα μετροῦν τὴν κίνηση τῶν ἀστρῶν, ἐνῶ τὸ πέταγμα τῶν πουλιῶν τὸ κάνουν πρόφασιν μαντείας.

Ἄλλ' ὅμως, ὅπως εἶπα ἤδη, ἀπὸ τὶς ἀνοησίαις ἐκείνων διέφερε ὁ θεσπέσιος Ἀβραάμ. Γιατὶ δὲν θεωροῦσε ἄξιον νὰ περιλαμβάνει στὰ αἰσθητὰ καὶ ὄρατὰ τὴν ὑπέρτατην καὶ πέρα ἀπὸ κάθε ὄρατὸ φύσιν τοῦ Θεοῦ, οὔτε ξέφευγε ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, ὥστε νὰ περικλείει αὐτὴν στὰ κτίσματα, ἀλλὰ ἀνεβάζοντάς τιν μᾶλλον ὑψηλὰ καὶ θέτοντάς τιν πάνω ἀπὸ ὅσα τοὺς ἔλαχε νὰ δημιουργηθοῦν, θαυμαζόταν δικαιολογημένα. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν προσέλαβε ὁ Θεός. Φανερῶναι λοιπὸν σ' αὐτὸν τὸν ἑαυτὸν τοῦ αὐτοῦ τὸν ὅποιο ζητοῦσε. Ἄς δοῦμε λοιπὸν ποιά γνώμη φαίνεται νὰ ἔχει ὁ προπάτορας Ἀβραάμ· ἔπειτα ποῖος μεταγενέστερός του θὰ εἶναι ἀξιόπιστος νὰ διασαφηνίσει τὴν πίστην καὶ τὴν γνώμην του. Ἀλλὰ νομίζω σ' αὐτὸ εἶναι ἀρκετὸς ὁ Μωυσῆς, ὁ ἀπόγονός του, καὶ αὐτὰ ποὺ ἔμαθε ὅτι πίστευε ὁ

φρονηκότα, ταῦτα καὶ αὐτὸς καὶ φρονεῖν ἀξιῶν, καὶ γραφῆ παραδούς.

Οὐκοῦν τὸ τῆς Γενέσεως συντιθείς βιβλίον, ἔφη μὲν ὅτι πεπορθήκασί τινες τὰ Σοδομιτῶν, εἶτα δορυλήπτον ἔχοντες ὁμοῦ
 5 τοῖς ἄλλοις τὸν Λῶτ, ἔχαιρον μὲν ὡς νενικηκότες, ἐσφάλλοντο δὲ τῆς ἐλπίδος, ἀδοκῆτως αὐτοῖς ἀντεξάγοντος τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ἡρηκότες μὲν κατὰ κράτος, ἀπαλλάττοντος δὲ τῆς αἰχμαλωσίας τοὺς ἅπαξ ἐνειλημμένους. Ἐπειδὴ δὲ ὑπέστρεφεν ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν πέντε βασιλέων (γέγραπται γὰρ ὡδί), ἐδεῖτο μὲν αὐτοῦ λέγων
 10 βασιλεὺς Σοδόμων ὁ Χοδολογομόρ· «Δός μοι τοὺς ἄνδρας, τὴν δὲ ἵππον λάβε σεαυτῶ». Ὁ δὲ μισθὸν ἀνδραγαθημάτων τὰς ἐτέρων ἔχειν ζημίας οὐκ ἀνασχόμενος, ἀπώμοτον ἐποιεῖτο τὸ χρῆμα, λέγων «Ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου πρὸς τὸν Ὑψιστον, ὃς ἔκτισε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, εἰ ἀπὸ σπαρτίου ἕως σφαιρωτῆρος ὑποδή-
 15 ματος ἰλήψομαι ἀπὸ πάντων τῶν σῶν, ἵνα μὴ εἴπῃς, ὅτι Ἐγὼ ἐπλούτησα τὸν Ἀβραάμ». ἔστεφάνου δὲ αὐτὸν ὡς νενικηκότα. Καὶ ὁ βασιλεὺς Σαλήμ, τουτέστι Μελχισεδέκ, εὐλόγησε λέγων· «Εὐλογημένος Ἀβραάμ τῷ Θεῷ τῷ Ὑψίστῳ, ὃς ἔκτισε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ Ὑψιστος ὃς παρέδωκε
 20 τοὺς ἐχθρούς σου ὑποχειρίους σοι». Ἀποστέλλων δὲ τινα τῶν ἐπιτηδείων, ἦτοι τῶν εὐνουστάτων οἰκετῶν, εἰς τὴν μέσην τῶν ποταμῶν καὶ νυμφαγωγὸν προστάττων γενέσθαι τῷ Ἰσαάκ, «Ὁρκιῶ σε», φησί, «τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὸν Θεὸν τῆς γῆς».

Ἐνα δὴ οὖν καὶ μόνον ἤδει Θεόν, ὡμολόγει τε εἶναι σαφῶς ὁ
 25 θεοπέσιος Ἀβραάμ, Ὑψιστόν τε αὐτὸν ὠνόμαζε καὶ τῶν ὄλων Δημιουργὸν τῶν τε ἐν οὐρανῷ καὶ τῶν ἐπὶ γῆς. Οὐκοῦν τὸ ὕψος οὐκ αἰσθητόν, οὔτε μὴν ὡς ἐν τόπῳ νοούμενον, οὔτε ὁποῖον ἂν τις κατὰ σῶμα λάβοι, ἀλλ' ἐν τῷ τοῖς πᾶσι ἐφεστάναι θεοπροπῶς, πεποιῆσθαι δὲ παρ' αὐτοῦ, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς
 30 γῆς, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ στερέωμα, καὶ μέντοι τὴν γῆν, αὐτὸ δὲ φημι τὸ στοιχεῖον. Εἰ δὲ πάντα γέγονεν παρ' αὐτοῦ, πάντως πού καὶ ἕτερος παρὰ πάντα ἐστὶ ἕτερος δὲ κατὰ φύσιν, ἐπεὶ μήτε γεννη-

12. Γέν. 14, 21.

13. Γέν. 22, 22

14. Γέν. 14, 19-20.

15. Γέν. 24, 3.

Ἄβραάμ, αὐτὰ ἔκρινε ἀξια καὶ νὰ πιστεύει ὁ ἴδιος καὶ νὰ τὰ παραδώσει στὴ γραφή.

Συγγράφοντας λοιπὸν τὸ βιβλίον τῆς Γενέσεως, εἶπε ὅτι κάποιοι ἐκπόρθησαν τὰ Σόδομα, ἔπειτα ἔχοντας συλλάβει αἰχμάλωτο μαζί με τοὺς ἄλλους τὸν Λώτ, χαίρονταν βέβαια σὰν νικητές, ἦταν ὅμως ἐσφαλμένη ἡ ἐλπίδα τους, γιατί κάνοντας ἀπροσδόκητα ἐπίθεση ἐναντίον τους ὁ Ἄβραάμ, τοὺς νίκησε κατὰ κράτος καὶ ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία ἐκείνους πού εἶχαν συλληφθεῖ. "Ὅταν ὅμως ἐπέστρεφε ἀπὸ τὴ σφαγὴ τῶν πέντε βασιλέων (γιατὶ ἔτσι ἔχει γραφεῖ) ὁ βασιλιάς τῶν Σοδόμων Χοδολογομόρ τὸν παρακαλοῦσε, «Δῶσε μου τοὺς ἄνδρες καὶ πάρε δικά σου τὰ ἄλογα»¹², ὅμως ὁ Ἄβραάμ, μὴ θέλοντας νὰ ἔχει ἀμοιβὴ τῶν κατορθωμάτων του τὴ ζημία τῶν ἄλλων, ἄρνιόταν τὴ συναλλαγὴ με ὄρκο, λέγοντας: «Ἀπλώνω τὸ χέρι μου στὸν Ὑψιστο, πού ἔχτισε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ· δὲν θὰ πάρω τίποτε δικό σου ἀπὸ κλωστή μέχρι κορδόνι ὑποδήματος, γιὰ νὰ μὴν πεῖς, Ἐγὼ πλούτισα τὸν Ἄβραάμ»¹³, καὶ τὸν στεφάνωσε σὰν νὰ ἦταν νικητής. Καὶ ὁ βασιλιάς τῆς Σαλήμ, δηλαδὴ ὁ Μελχισεδέκ, τὸν εὐλόγησε λέγοντας: «Εὐλογημένος ὁ Ἄβραάμ ἀπὸ τὸν Θεὸ τὸν Ὑψιστο, πού ἔχτισε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ, καὶ εὐλογημένος ὁ Θεὸς ὁ Ὑψιστος, πού παρέδωσε τοὺς ἐχθροὺς σου στὰ χέρια σου»¹⁴. Στέλλοντας κάποιον ἀπὸ τοὺς δικούς του, ἦτοι τὸν πιὸ ἀγαπητὸ ὑπηρέτη του, στὴ Μεσοποταμία, καὶ προστάζοντάς τον νὰ γίνεῖ αὐτὸς πού θὰ βρεῖ νύφη γιὰ τὸν Ἰσαάκ, τοῦ λέγει: «Σὲ ὀρκίζω στὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς»¹⁵.

Ἐνα λοιπὸν καὶ μόνο Θεὸ γνώριζε ὁ θεσπέσιος Ἄβραάμ καὶ ὁμολογοῦσε ρητὰ ὅτι ὑπάρχει, καὶ τὸν ὀνόμαζε Ὑψιστο καὶ Δημιουργὸ τῶν ὅλων, τῶν βρισκόμενων τόσο στὸν οὐρανὸ, ὅσο καὶ στὴ γῆ. Βέβαια τὸ ὕψος δὲν εἶναι αἰσθητὸ οὔτε νοεῖται ὡς τοπικὸ, οὔτε μπορεῖ νὰ τὸν ἐννοήσῃ κανεὶς ὡς κάτι σωματικὸ, ἀλλὰ ὡς Κύριο τῶν ὅλων, ὅπως ἀρμόζει στὸν Θεό, καὶ ὅτι δημιουργήθηκαν ἀπὸ αὐτὸν τὰ οὐράνια καὶ ἐπίγεια καὶ ὅλο τὸ στερέωμα, καὶ βέβαια καὶ ἡ γῆ, ἐννοῶ αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ στοιχεῖο¹⁵. Κι ἂν ὅλα ἔγιναν ἀπὸ αὐτόν, εἶναι ἐπομένως καὶ διαφορετικὸς ἀπὸ ὅλα. Διαφορετικὸς κατὰ τὴ φύση, ἐπειδὴ οὔτε ἔχει γεννηθεῖ, οὔτε προήλθε ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία,

τός, μήτε μὴν ἐξ οὐκ ὄντων ἐστίν, ἀγέννητος δὲ μᾶλλον καὶ αἰδῖος,
 καὶ χρόνου παντὸς πρεσβύτατος, καὶ τῶν ὄλων ἀρχή. Θεὸν μὲν
 οὖν ἓνα, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ἦδει τε ὄντα σαφῶς ὁ θεσπέσιος
 Ἀβραάμ, αὐτῷ τε καὶ μόνῳ τὴν καθαρὰν καὶ ἀδέδηλον ἐποιεῖτο
 5 λατρείαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ εἰς ἐπίδοσιν αὐτῷ τῶν ὀρθῶς ἐγνωσμένων
 ἠκόνησε τὴν διάνοιαν, τότε δὴ, τότε τοὺς περὶ τῆς θεότητος λό-
 γους ἰσχυρότερον ἐπαιδεύετο· οὐ γάρ τοι μόνον ὡς εἷς μὲν ἔστι
 Θεός, ἕτερος δὲ παρ' αὐτὸν οὐδεὶς διεμάνθανεν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν
 ἀγία καὶ ὁμοουσίῳ νοεῖται Τριάδι, τὸ τῆς μιᾶς τε καὶ ἀκηράτου
 10 φύσεως πλήρωμα, ὡς ἐν τύποις ἔτι μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ αἰσθητῶς,
 ἐδιδάσκετο. Διὰ ποίαν αἰτίαν; Ὅτι τοῖς ἄρτι κεκλημένοις εἰς ἐπί-
 γνωσιν ἀληθείας καὶ οὐκ ἐντριβῆ τοῖς ἐπ' αὐτῇ θεωρήμασι τὴν
 διάνοιαν ἔχουσιν, ἀπρόσιτόν πως εἶναι δοκεῖ καὶ ἔστιν ἀληθῶς τὸ
 φῶς τῆς θεοπτίας. Δεῖται γὰρ ἢ τοιάδε γνῶσις βεβηκότος τε νοῦ
 15 καὶ γεγυμνασμένου, καὶ ὁξὺ βλέπειν εἰδότος, καὶ προσέτι τούτοις
 προεισοικισαμένου τὴν πίστιν· κρηπίς γὰρ αὕτη καὶ ἀκατάσει-
 στος ὑποβάθρα τῶν περὶ τῆς Θεότητος λόγων. Καὶ πρὸς γε τοῦτο
 ἡμᾶς ἐμπεδοῖ λέγων ὁ προφήτης Ἡσαΐας «Ἐὰν μὴ πιστεύσητε,
 οὐδ' οὐ μὴ συνῆτε».

20 Ὅτι δὲ δεῖ πάντως τῆς δι' αἰνιγμάτων παιδαγωγίας τοῖς ἄρτι
 προβάλλουσι ταῖς οὕτως ἰσχυραῖς καὶ οἴονεϊ κατερριπισμέναις ἐν-
 νοίαις ταῖς περὶ Θεοῦ δηλονότι, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; οὐδὲ τῶν
 παρ' Ἑλλήσι σοφῶν ἠγνοηκότων τὸ χρῆμα. Πορφύριος γοῦν ἐπὶ
 παιδείᾳ κοσμητῆ δόξαν ἔχων παρ' ἐκείνοις οὐκ ἀγεννη, ἐν τῷ πρώ-
 25 τῳ λόγῳ τῆς Φιλοσόφου ἱστορίας τοιοῦτόν τι φησι περὶ τῶν ἀνο-
 μασμένων σοφῶν, ἧτοι δοκησιοσοφίας ὑπόληψιν ἐσχηκότων· Μὴ
 δυνάμενοι γὰρ, φησί, τὰ πρώτα εἶδη καὶ τὰς πρώτας ἀρχὰς σαφῶς
 πῶ λόγῳ παραδοῦναι, διὰ τε τὸ δυσπερινότητον αὐτῶν καὶ δυσέ-
 ξοιστον, παρεγένοντο ἐπὶ τοὺς ἀριθμούς, εὐσήμου διδασκαλίας
 30 χάριν, μμησάμενοι τοὺς γεωμέτρους καὶ τοὺς γραμματιστάς. Ὡς
 γὰρ οὗτοι τὰς δυνάμεις τῶν στοιχείων καὶ αὐτὰ ταῦτα βουλόμενοι
 παραδοῦναι παρεγένοντο ἐπὶ τοὺς χαρακτῆρας, τούτους λέγοντες

ἀλλ' εἶναι ἀγέννητος καὶ αἰώνιος καὶ ἀρχαιότερος ἀπὸ κάθε χρόνου καὶ ἀρχὴ τῶν ὄλων. Θεὸ λοιπὸν ἓνα, ὅπως εἶπα προηγουμένως, γνώριζε μὲ σαφήνεια ὁ θεσπέσιος Ἀβραάμ ὅτι ὑπάρχει, καὶ σ' αὐτὸν πρόσφερε τὴν καθαρὴν καὶ ἀγνὴν λατρεία. Ὄταν ὁμως αὐτὸς πού προετοίμασε τὴ διάνοιά του στὴν πρόοδο τῶν ὀρθῶν γνώσεων, τότε πιά, τότε γυμναζόταν ἐντονότερα στοὺς λόγους γιὰ τὴ θεότητα. Γιατὶ τότε μάθαινε ὄχι μόνο ὅτι ὑπάρχει ἓνας Θεὸς καὶ κανένας ἄλλος ἐκτὸς ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ὅτι νοεῖται σὲ ἀγία καὶ ὁμοούσια Τριάδα, τὸ πλήρωμα τῆς μᾶς καὶ ἀθάνατης φύσεως, ἀλλὰ τὸ διδασκόταν σὲ τύπους ἀκόμα, καὶ ὄχι μὲ τὴν αἴσθησι. Γιὰ ποιὸ λόγο; Ἐπειδὴ στοὺς πρόσφατα καλεσμένους στὴν ἐπίγνωσι τῆς ἀλήθειας καὶ πού δὲν ἔχουν ἀσκημένη τὴ διάνοιά τους στὶς θεωρίες γι' αὐτήν, φαίνεται ὅτι εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο ἀπλησίαστο, καὶ εἶναι πράγματι, τὸ φῶς τῆς θεοπτίας. Γιατὶ ἡ γνώσι αὐτὴ χρειάζεται σταθερὸ καὶ γυμνασμένο νοῦ καὶ πού νὰ μπορεῖ νὰ βλέπει μὲ ὀξύτητα, καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ νὰ ἔχει ἐγκαταστήσει μέσα του σταθερὰ τὴν πίστι. Γιατὶ ἡ πίστι εἶναι θεμέλιο καὶ ἀκλόνητο ὑποστήριγμα τῶν λόγων γιὰ τὴ θεότητα, καὶ σ' αὐτὸ μᾶς ἐμπεδώνει ὁ προφήτης Ἡσαΐας, λέγοντας: «Ἄν δὲν πιστέψετε, οὔτε καὶ θὰ καταλάβετε»¹⁶.

Ὅτι ὁμως χρειάζεται ὅπωςδήποτε ἡ παιδαγωγία μὲ αἰνίγματα σὲ ἐκείνους πού πρῶτὴ φορὰ προσεγγίζουν τὶς τόσο λεπτὲς καὶ κατὰ κάποιον τρόπο ὑψηλὲς ἔννοιες, δηλαδὴ τὶς σχετικὲς μὲ τὸν Θεό, πῶς θὰ μπορούσε νὰ ἀμφιβάλλει κανεὶς; Οὔτε οἱ Ἕλληνες σοφοὶ ἀγνόησαν τὸ πρᾶγμα. Ὁ Πορφύριος λοιπὸν, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ὄχι ἀσήμαντὴ δόξα γιὰ τὴν κοσμικὴν παιδείαν του, στὸν πρῶτον λόγον τῆς “Φιλοσόφου Ἱστορίας” του λέγει κάτι τέτοιο γιὰ τοὺς κατ' ὄνομα σοφοὺς, δηλαδὴ γιὰ ἐκείνους πού ἔχουν ὑπόληψιν γιὰ τὴν ὑποθετικὴν σοφίαν τους. Ἐπειδὴ δὲν μποροῦν, λέγει, νὰ ἐκφράσουν μὲ σαφήνεια μὲ τὸν λόγον τὰ πρῶτα εἶδη καὶ τὶς πρῶτες ἀρχές, ἐπειδὴ εἶναι δύσκολον νὰ νοηθοῦν καὶ νὰ διατυπωθοῦν, κατέφυγαν στοὺς ἀριθμούς, πρὸς χάριν εὐνόητης διδασκαλίας, ἀντιγράφοντας τοὺς γεωμέτρους καὶ τοὺς γραμματοδιδασκάλους. Γιατὶ, ὅπως αὐτοὶ, θέλοντας νὰ παραδώσουν τὴν σημασίαν τῶν στοιχείων καὶ αὐτὰ τὰ ἴδια, ἔφτασαν στοὺς χαρακτῆρες, λέγοντας ὅτι οἱ χαρακτῆρες ὡς

ὡς πρὸς τὴν πρώτην διδασκαλίαν στοιχεῖα εἶναι, ὕστερον μὲντοι καὶ διδάσκουσιν, ὅτι οὐχ οὗτοι στοιχεῖά εἰσιν οἱ χαρακτῆρες, ἀλλὰ διὰ τούτων ἔννοια γίνεται τῶν πρὸς ἀλήθειαν στοιχείων· καὶ οἱ γεωμέτραι μὴ δυνάμενοι τὰ ἀσωματοειδῆ λόγῳ παραστήσαι, 5 παραγίνονται ἐπὶ τὰς διαγραφὰς τῶν σχημάτων, λέγοντες εἶναι τρίγωνον τόδε, οὐ τοῦτο βουλόμενοι τρίγωνον εἶναι, τὸ ὑπὸ τὴν ὄψιν ὑποπίπτον, ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον καὶ διὰ τούτου τὴν ἔννοιαν τοῦ τριγώνου παριστᾶσι. Καὶ τῶν πρώτων οὖν λόγων καὶ εἰδῶν τὸ αὐτὸ ἐποίησαν οἱ Πυθαγόρειοι μὴ ἰσχύοντες λόγῳ παραδοῦναι 10 τὰ ἀσωματοειδῆ καὶ τὰς πρώτας ἀρχάς, παρεγένοντο ἐπὶ τὴν διὰ τῶν ἀριθμῶν δήλωσιν, καὶ οὕτω τὸν μὲν τῆς ἐνότητος λόγον καὶ τὸν τῆς ταυτότητος καὶ τὸν τῆς ἰσότητος καὶ τὸ αἴτιον τῆς συμ- πνοίας καὶ τῆς συμπαθείας τῶν ὄλων καὶ τῆς σωτηρίας τοῦ κατὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντος, ἐν προσηγόρευσαν.

15 Οὐκοῦν ἐπειδήπερ δυσέξοιστά τέ ἐστι καὶ δυσέκφραστα, καὶ οὐχ ἔτοιμα πρὸς τὸ καταθρεῖν τὰ τῆς Θεότητος ἴδια καὶ ἐξαίρετα, καὶ οἷπερ ἂν περὶ αὐτῆς γένοιτο λόγοι μικροὶ κομιδῆ καὶ τῆς ἀξίας ὄντες κατόπιν ἀλοῖεν ἂν, διὰ σχημάτων καὶ τύπων τῶν ἐναργεστέρων ὡς ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι τὰ περὶ αὐτῆς μαν- 20 θάνομεν. Οὕτω φαμὲν παλαιδεῦσθαι τὸν θεσπέσιον Ἀβραάμ· γέγραπται γὰρ ὡδὶ περὶ αὐτοῦ· «Ὡφθη δὲ αὐτῷ ὁ Θεὸς πρὸς τῆ δρυὶ τῆ Μαμβρῆ καθημένου αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς αὐτοῦ μεσημβρίας ἀναβλέψας δὲ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ εἶδε, καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἄνδρες εἰστήκεισαν ἐπάνω αὐτοῦ, καὶ ἰδὼν προσέδρα- 25 μεν εἰς συνάντησιν αὐτοῖς ἀπὸ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς αὐτοῦ, καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ εἶπε· Κύριε, εἰ εὖρον χάριν ἐνα- ντίον σου, μὴ παρέλθῃς τὸν παῖδά σου». Καὶ μεθ' ἕτερα· «Εἶπε δέ», φησί, «πρὸς αὐτόν· Που Σάρρα ἡ γυνὴ σου; Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· Ἴδου ἐν τῇ σκηνῇ. Εἶπε δέ· Ἐπαναστρέφω ἡξω πρὸς σέ, 30 κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον εἰς ὥρας, καὶ ἔξει υἱὸν Σάρρα ἡ γυνὴ σου». Ἴδου δὴ μάλα σαφῶς ὥφθαι μὲν αὐτῷ φησι τὸν Θεόν, εἶναι γε μὴν τοὺς ἐωραμένους ἄνδρας τρεῖς, προσθέοντα δὲ τὸν θεσπέ- σιον Ἀβραάμ οὐχ ὡς τρισὶν εἶπεῖν, «Κύριοι, εἰ εὖρον χάριν ἐνα- ντίον ὑμῶν, μὴ παρέλθῃτε τὸν παῖδα ὑμῶν», Κύριον δὲ μονα-

πρὸς τὴν πρώτη διδασκαλία, εἶναι στοιχεῖα, ὕστερα ὅμως διδάσκουν ὅτι οἱ χαρακτῆρες δὲν εἶναι στοιχεῖα, ἀλλὰ μὲ αὐτοὺς δίνεται ἡ ἔννοια τῶν ἀληθινῶν στοιχείων, καὶ ὅπως οἱ γεωμέτρεις, μὴν μπορῶντας νὰ παραστήσουν μὲ τὸ λόγο ἔννοιες ἀσώματες, φτάνουν στὴ γραφὴ σχημάτων, καὶ λένε ὅτι αὐτὸ εἶναι τρίγωνο, ὄχι θέλοντας αὐτὸ νὰ εἶναι τρίγωνο, αὐτὸ ποὺ ὑποπίπτει στὴν ὄραση, ἀλλὰ τὸ ἀσώματο, καὶ μὲ τὸ σχῆμα παριστάνουν τὴν ἔννοια τοῦ τριγώνου. Τὸ ἴδιο ἔκαναν οἱ Πυθαγόρειοι γιὰ τοὺς πρώτους λόγους καὶ τὰ εἶδη. Ἐπειδὴ δὲν μποροῦσαν νὰ παραστήσουν μὲ τὸ λόγο τὰ ἀσώματα καὶ τὶς πρώτες ἀρχές, ἔφτασαν στὴ δήλωσή τους μὲ τοὺς ἀριθμούς, καὶ ἔτσι τὸν λόγο τῆς ἐνότητος, τῆς ταυτότητος, τῆς ἰσότητος καὶ τὸ αἷτιο τῆς σύμπτουσιος καὶ τῆς συμπάθειος τῶν ὄλων καὶ τῆς διατήρησιος τῆς αὐτῆς κατάστασιος ὄλων τὸ ὄνόμασαν ἓνα.

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι δύσκολο νὰ εἰπωθοῦν καὶ νὰ διατυπωθοῦν καὶ ὄχι εὐκόλο νὰ θεωρηθοῦν οἱ ιδιότητες καὶ τὰ ἐξαίρετα τῆς θεότητος καὶ ὅποιες σκέψεις γίνουσι γι' αὐτὴν εἶναι πολὺ μικρὲς καὶ θὰ συλληφθοῦν νὰ ὑστεροῦν πολὺ ὡς πρὸς τὴν ἀξία τῆς, γι' αὐτὸ μὲ σχήματα καὶ τύπους τοὺς πιὸ σαφεῖς, σὰν σὲ καθρέφτη καὶ μὲ αἰνίγματα, μαθαίνομε τὰ σχετικὰ μ' αὐτὴν. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο λέμε ὅτι εἶχε παιδευθεῖ ὁ θεσπέσιος Ἀβραάμ. Γιατὶ ἔχει γραφεῖ γι' αὐτόν· «Ἐνῶ καθόταν κοντὰ στὴ δρῦ στὴ θέση Μαμβρῆ, ἐμφανίσθηκε σ' αὐτόν ὁ Θεὸς στὴν εἴσοδο τῆς σκηνῆς του πρὸς νότον. Σήκωσε τὰ μάτια του καὶ εἶδε, καὶ νά, τρεῖς ἄνδρες στέκονταν ἀπὸ πάνω του. Ὅταν τοὺς εἶδε ἔτρεξε ἀπὸ τὴν εἴσοδο τῆς σκηνῆς του νὰ τοὺς συναντήσῃ, ἔπεσε στὴ γῆ καὶ τοὺς προσκύνησε καὶ εἶπε· Κύριε, ἂν βρῆκα χάρη ἐνώπιόν σου, μὴ προσπεράσῃς τὸν δοῦλο σου»¹⁷. Κι ἔπειτ' ἀπὸ λίγα λέγει· «Τοῦ εἶπε· Ποῦ εἶναι ἡ γυναῖκα σου ἡ Σάρρα; Κι αὐτὸς ἀπάντησε· Ἐδῶ, μέσα στὴ σκηνή. Καὶ τοῦ εἶπε· Ἐπιστρέφοντας θαρθῶ σ' ἐσένα αὐτὴ τὴν ἐποχὴ καὶ θὰ ἔχει υἱὸ ἡ Σάρρα ἡ γυναῖκα σου»¹⁸. Νὰ λοιπὸν πολὺ καθαρὰ λέγει ὅτι παρουσιάσθηκε σ' αὐτόν ὁ Θεὸς καὶ ὅτι αὐτοὶ τοὺς ὁποίους εἶδε ἦταν τρεῖς ἄνδρες, καὶ τρέχοντας σ' αὐτοὺς ὁ θεσπέσιος Ἀβραάμ δὲν ἀπευθύνθηκε σ' αὐτοὺς σὰν σὲ τρεῖς, λέγοντας, «Κύριοι, ἂν βρῆκα χάρη ἐκ μέρους σας μὴν προσπεράσετε τὸν

17. Γέν. 18, 1-3.

18. Γέν. 18, 9-10.

δικῶς ὀνομάζοντα τοὺς τρεῖς, ὡς ἓνα παρ' ἑαυτῶ καταίρειν ἀξιῶν, ἐπεὶ καὶ ὡς εἷς ὄντες οἱ τρεῖς, ἔφασκον ὡς ἐκ προσώπου πάλιν ἑνός «Ποῦ Σάρρα ἡ γυνή σου;», καὶ τὸ «Ἐπαναστρέφω ἡξω, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον εἰς ὥρας».

5 Ἄθρει δὴ οὖν, ἄθρει τοὺς ὀφθέντας αὐτῶ, τρεῖς μὲν ὄντας καὶ ἰδιοσυστάτως ἕκαστον ὑπεστηκότας, τῶ γε μὴν λόγῳ τῆς ὁμοουσιότητος εἰς ἓνα συνειλημμένους καὶ τὰς διαλέξεις οὕτω ποιεῖσθαι σπουδάζοντας. Ἄλλ' αἱ μὲν τῶν τοιούτων εἰκόνες ἀμυδραὶ πῶς εἰσι καὶ πολὺ τῆς ἀληθείας ἠττώμεναι, πλὴν τὸ χρειώδες ἔχουσι εἰς
10 χειραγωγίαν, τὴν ἐπί γε, φημί, τὰ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον διανίαις γε μὴν ταῖς καθαρωτάταις τὸ φῶς τῆς θεοπτίας εἰσδύεται, καὶ ὡς ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἀνιπτάμεθά πως πρὸς τὰ αἰσθήσεως ἀνωτέρω καὶ λόγων τῶν ἐν ἡμῖν τὴν δύναμιν ὑπερκείμενα. Μία μὲν γάρ ἐστιν ὁμολογουμένως φύσις Θεότητος, ἡ ἐπὶ πάντας τε καὶ διὰ πάντων
15 καὶ ἐν πᾶσι, κατευρύνεται δὲ νοητῶς εἰς ἁγίαν Τριάδα σεπτήν τε καὶ ὁμοούσιον, εἰς τε Πατέρα, φημί, καὶ μέντοι καὶ τὸν Υἱὸν καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα· πλὴν, εἰ καὶ ὑφεστήκασιν ἰδικῶς τῶν ὀνομασμένων ἕκαστον, τοῦτο ὑπάρχον κατὰ ἀλήθειαν, ὅπερ εἶναι καὶ λέγεται, ἀλλ' ὃ γε τῆς ὁμοουσιότητος λόγος εἰς ἀπαράλλακτον αὐτὰ
20 συναγεῖρε· φύσιν. Γεγέννηται μὲν γὰρ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἔστιν ἐν αὐτῶ τε καὶ ἐξ αὐτοῦ φυσικῶς, ἐκπορεύεται δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα, ἴδιον ὄν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ ὁμοίως τοῦ Υἱοῦ· ἀγιάζει γὰρ δι' αὐτοῦ τὸ ἀγιάζεσθαι πεφυκὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ.

Οὐκ ἠγνόηκε τοίνυν ὁ προπάτωρ Ἀβραάμ τὸν ἐν ἁγία Τρι-
25 ἀδι προσκυνούμενον, τὸν γῆς τε καὶ οὐρανοῦ καὶ τῶν ὄλων Δημιουργόν, καὶ τὸ κατὰ πάντων ἔχοντα κράτος οἷ γε μὴν ἐξ αὐτοῦ γεγονότες, Ἰσαάκ τε, φημί, καὶ Ἰακώβ, πεφρονήκασιν οὐχ ἑτέρως, ἀλλὰ τῆς πατρῴας ἀρετῆς κατ' ἔχνος ἰόντες, τῆς αὐτοῦ πίστεως γεγονάσι ζηλωταί. Καὶ γοῦν Μωσῆς ὁ μακάριος ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς
30 Κοκκινογονίας τὰ περὶ αὐτῶν ἡμῖν ἐξηγούμενος ὤφθαι μὲν, φησί, τῷ Ἰακώβ καὶ τῶν ὄλων Θεόν, ἐμπεδοῦντα δὲ πρὸς ἐλπίδας αὐτὸν ἀγαθὰς εἰπεῖν «Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ τοῦ πατρὸς σου καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαάκ». Ὁμολόγει δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰακώβ λέγων «Ἐὰν δῶ

δοῦλο σας”, ἀλλὰ ὀνομάζοντας τὸν ἐνικὸ τοὺς τρεῖς, θεώρησε σὰ νὰ εἶχε φτάσει ἓνας κοντὰ του, ἐπειδὴ καὶ οἱ τρεῖς, σὰ νὰ ἦταν ἓνας, ἔλεγαν πάλι σὰ νὰ ἐκπροσωποῦσαν ἓναν «Ποῦ εἶναι ἡ Σάρρα, ἡ γυναῖκα σου;», καί, «Ἐπιστρέφοντας, θὰ ρθῶ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ».

Πρόσεχε λοιπὸν, πρόσεχε αὐτοὺς ποὺ τοῦ παρουσιάσθηκαν, ὅτι ἦταν βέβαια τρεῖς καὶ καθένας εἶχε τὴ δική του ξεχωριστὴ ὑπόσταση, ἀλλὰ λόγῳ τῆς ὁμοουσιότητάς τους περιλαμβάνονταν σὲ ἓνα, καὶ τὶς συνομιλίαις ἔτσι φρόντισαν νὰ τὶς κάνουν. Ἀλλὰ οἱ εἰκόνες αὐτῶν ἦταν κάπως ἀμυδρὲς καὶ πολὺ κατώτερες ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Ὡστόσο ἔχουν ὅ,τι χρειάζεται γιὰ νὰ χειραγωγήσουν, ἐνοῶν σὰ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ καὶ τὸ λόγο. Στὶς καθαρότατες βέβαια διάνοιαι εἰσδύει τὸ φῶς τῆς θεάς τοῦ Θεοῦ, καὶ σὰν ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ ὑψωνόμαστε πρὸς τὰ πέρα ἀπὸ τὴν αἴσθησι καὶ ποὺ ὑπερβαίνουν τὴ δύναμι τῶν λογισμῶν μας. Γιατὶ εἶναι ὁμολογουμένως μία ἡ φύσις τῆς θεότητος, ποὺ εἰσχωρεῖ σὲ ὅλους μέσω ὅλων καὶ σὲ ὅλα, καὶ νοητὰ διευρύνεται σὲ ἅγια Τριάδα σεπτὴ καὶ ὁμοούσια, τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Πλὴν ὅμως, ἂν καὶ ἔχουν τὸ καθένα χωριστὴ ὑπόστασι καὶ ὄνομα καὶ εἶναι ἀληθινὰ αὐτὸ ποὺ εἶναι καὶ λέγεται, ἐντούτοις ὁ λόγος τῆς ὁμοουσιότητος τὰ συνενώνει σὲ φύσι ποὺ δὲν παραλλάσσει. Γιατὶ ὁ Υἱὸς γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ ὑπάρχουν σ’ αὐτὸν καὶ προέρχονται ἀπὸ αὐτὸν κατὰ φύσιν, καὶ ἐκπορεύεται ἀπὸ αὐτὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, ποὺ εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα, ἀλλὰ ὅμοια καὶ τοῦ Υἱοῦ. Γιατὶ μὲ αὐτό, ποὺ ἔχει στὴ φύσιν τοῦ ἁγιάζει, ἁγιάζει ὁ Θεὸς καὶ Πατέρας.

Δὲν ἄγνοοῦσε λοιπὸν ὁ προπάτορας Ἀβραὰμ αὐτὸν ποὺ προσκυνεῖται ὡς ἅγια Τριάδα, τὸν Δημιουργὸ τῶν ὅλων καὶ αὐτὸν ποὺ εἶναι ἐξουσιαστὴς ὅλων. Καὶ αὐτοὶ ποὺ γεννήθηκαν ἀπὸ αὐτὸν, ὁ Ἰσαὰκ καὶ ὁ Ἰακώβ, δὲν πίστευαν διαφορετικά, ἀλλὰ βαδίζοντας σὰ ἴχνη τῆς πατρικῆς ἀρετῆς, ἐγιναν ζηλωτὲς τῆς πίστεώς του. Καὶ πράγματι ὁ μακάριος Μωυσῆς, στὸ βιβλίον τῆς Γένεσις ἐξηγώντας μας τὰ σχετικὰ μ’ αὐτούς, λέγει ὅτι ἐμφανίσθηκε καὶ τὸν Ἰακώβ ὁ Θεὸς τῶν ὅλων καὶ τοῦ σταθεροποίησε τὶς ἀγαθὲς ἐλπίδες του λέγοντας «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραὰμ τοῦ πατέρα σου καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσαὰκ»¹⁹. Τὸ ὁμολογοῦσε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἰακώβ λέγοντας: «Ἄν ὁ

μοι Κύριος ἄρτον φαγεῖν καὶ ἱμάτιον περιβαλέσθαι, καὶ ἔσται μοι Κύριος εἰς Θεόν». Καὶ ταυτὶ μὲν ἀπόχρη περὶ αὐτῶν. Χρηῖται δὲ φημι καὶ αὐτῷ λοιπὸν ἐπαφεῖναι τὸν λόγον τῷ θεσπεσίῳ Μωσεῖ. Ἔνα γὰρ καὶ αὐτὸς τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς διακηρύττει Θεόν, 5 οὐκ ἠγνοηκῶς τὸν δι' οὗ τὰ πάντα παρήκται πρὸς γένεσιν, τὸν ζῶντά τε φημι καὶ ἐνυπόστατον Λόγον αὐτοῦ, καὶ τὸ ἐν Θεῷ τε καὶ ἐξ αὐτοῦ Πνεῦμα ζωοποιόν, τὸ δι' Υἱοῦ τῆ κτίσει πεμπόμενον. Ἔφη γάρ, ὅτι «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»: κεφαλαιωδέστερον δὲ καὶ ὡς ἐν βραχεῖ τῷ λόγῳ γενεσιου- 10 γὸν τῶν ὄλων ἀποφήνας αὐτόν, ἐπεξεργάζεται τὸ διήγημα, καὶ δέδειχεν ὅτι διὰ ζῶντος Λόγου τοῦ κρατοῦντος πάντων Θεοῦ παρήχθη πρὸς ὑπαρξιν τὰ οὐκ ὄντα ποτέ, ζωογονεῖται δὲ καὶ ἐν Πνεύματι. «Εἶπε», φησὶν, «ὁ Θεὸς Γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς Γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος, καὶ ἐγένετο οὕτως»: 15 καὶ ἐφ' ἐκάστου τῶν γεγονότων κατίδοι τις ἄν, λέγοντα μὲν τὸν Πατέρα, Γενηθήτω τόδε τι τυχὸν ἢ τόδε, παρακομίζοντα δὲ διὰ τοῦ λόγου πρὸς γένεσιν, ὅπερ ἂν βούληται, μελλησμοῦ δίχα παντός. Ζῶν γὰρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργής, κἂν εἰ κατανεύσειε μόνον, ἐστὶ τὸ δοκοῦν. Ἔφη δέ, ὅτι «Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκα- 20 τασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀθύσσου, καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο τοῦ ὕδατος». Οὐκοῦν διαμνημονεύει, καὶ μάλα σαφῶς, Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος καὶ κατὰ τρόπους δὲ ἐτέ- ρους ἐν ἁγία καὶ ὁμοουσίῳ Τριάδι τὴν μίαν καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς διακηρύττει Θεότητα. Ὅτι γὰρ δὴ Σοδομίταις ἀφόρητα πεπλημ- 25 μεληκόσιν ἐπιφίει τὸ πῦρ, «Ἔβρεξε», φησὶν, «ἐπὶ Σόδομα πῦρ καὶ θεῖον Κύριος παρὰ Κυρίου».

Ἄλλὰ γὰρ κάκεινο εἰς μέσον παρενεγκεῖν οἴμαι που, φαίην ἂν ἔγωγε, τῶν ὅτι μάλιστα λυσιτελεστάτων τοῖς ἐντευξομένοις. Γέγραπται γὰρ ὡδί περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς «Καὶ 30 εἶπεν ὁ Θεὸς Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν». Εἶτα μετὰ βραχεά «Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν». Εἰκὼν γὰρ ἐστὶ

20. Γέν. 28, 14.

23. Ἐβρ. 4, 12.

21. Γέν. 1, 1.

24. Γέν. 1, 2.

25. Γέν. 19, 24.

22. Γέν. 1, 3· 6.

26. Γέν. 2, 26.

Κύριος μου δώσει ψωμί νὰ φάγω και ρούχο νὰ ντυθῶ, θὰ τὸν ἔχω Κύριο και Θεό»²⁰. Αὐτὰ βέβαια εἶναι ἀρκετὰ γι' αὐτὰ. Πρέπει ὅμως, νομίζω, νὰ μεταφέρω στὴ συνέχεια τὸν λόγο στὸν ἴδιο τὸν θεσπέσιο Μωυσῆ. Γιατὶ κι αὐτὸς διακηρύσσει ἓνα τὸν φύσει και ἀληθινὰ Θεό, χωρὶς νὰ ἀγνοεῖ αὐτὸν ποὺ ἔφερε τὰ πάντα στὴν ὑπαρξη, ἐννοῶ τὸν ζῶντα και ἐνυπόστατο Λόγο του, και τὸ ζωοποιὸ Πνεῦμα, ποὺ ὑπάρχει μάσα στὸν Θεὸ και προέρχεται ἀπὸ αὐτὸν, τὸ ὁποῖο ἀποστέλλεται στὸν κόσμο μέσω τοῦ Υἱοῦ. Γιατὶ εἶπε· «Στὴν ἀρχὴ δημιούργησε ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸ και τὴ γῆ»²¹. Μὲ γενικὸ τρόπο και μὲ σύντομο λόγο, παρουσιάζοντας αὐτὸν δημιουργὸ τῶν ὄλων, ἀναπτύσσει τὴ διήγησι, και ἔδειξε ὅτι μὲ τὸν ζωοποιὸ Λόγο τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐξουσιαστικῆ τῶν πάντων ἦρθαν στὴν ὑπαρξη αὐτὰ ποὺ δὲν ὑπῆρχαν κάποτε και ζωογονοῦνται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Γιατὶ λέγει ὁ Μωυσῆς· «Εἶπε ὁ Θεός· Νὰ γίνε τὸ φῶς· και ἔγινε τὸ φῶς· νὰ γίνε τὸ στερεῶμα ἀνάμεσα στὸ νερὸ, και ἔγινε ἔτσι»²². Και στὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔγιναν θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ δεῖ, νὰ λέγει βέβαια ὁ Πατέρας, Νὰ γίνε αὐτὸ τυχὸν ἢ ἐκεῖνο, νὰ φέρνει ὅμως μὲ τὸν Λόγο του στὴν ὑπαρξη αὐτὸ ποὺ θέλει χωρὶς καμμιά ἀργοπορία. «Γιατὶ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ζωντανὸς και δραστικός»²³, αὐτὸ ποὺ θέλει ἔρχεται στὴν ὑπαρξη μὲ μιὰ κατάνευσι μόνο. Εἶπε πάλι· «Ἡ γῆ ἦταν ἀόρατη και ἀκατασκευάστη και πάνω στὴν ἄβυσσο ὑπῆρχε σκότος, και πάνω στὴν ἄβυσσο ἔπνεε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»²⁴. Ἀναφέρει λοιπὸν μὲ μεγάλη σαφήνεια Πατέρα, Υἱὸ και ἅγιο Πνεῦμα, και μὲ ἄλλους τρόπους διακηρύττει τὴ μία και ἀπὸ τὴ φύσι της και ἀληθινὴ θεότητα σὲ ἅγια και ὁμοούσια Τριάδα. Γιατὶ λέγει, ὅτι στοὺς Σοδομίτες, ποὺ εἶχαν κάνει παρανομίες ἀνυπόφορες, ἔρριξε τὸ πῦρ· «Ἔβρεξε», λέγει, «στὰ Σόδομα φωτιά και θειάφι ὁ Κύριος ἐκ μέρους τοῦ Κυρίου»²⁵.

Ἄλλὰ βέβαια πρέπει, νομίζω, και τὸ ἄλλο νὰ ἀναφέρομε ἐδῶ, ποὺ ἐγὼ τουλάχιστο θὰ μπορούσα νὰ πῶ ὅτι εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ ὠφέλιμα γιὰ τοὺς ἀναγνώστες. Γιατὶ ἔχει γραφεῖ τὸ ἑξῆς γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ ἀνθρώπου· «Και εἶπε ὁ Θεός· νὰ κάνομε ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴ δικὴ μας εἰκόνα και ὁμοίό μας»²⁶. Και μετὰ ἀπὸ λίγα· «Και ἔκανε ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο, τὸν ὁποῖο ἔκανε σύμφωνα μὲ τὴν

καὶ Πατρὸς ὁ Υἱός, πρὸς ὃν καὶ ἡμεῖς μεμορφώμεθα, καὶ τοῦτο
 ἐξαίρετον ἢ ἀνθρώπου φύσις πεπλούτηκεν· ἐναστράπτει γὰρ
 αὐτῇ τὸ κάλλος τοῦ δημιουργήσαντος· Εἶτα τί φαῖεν ἂν οἱ τοῖς
 πρὸς ἡμῶν ἀντανιστάμενοι λόγοις καὶ ὑποπλαττόμενοι μὲν τὴν
 5 εὐσέβειαν, διὰ γε τοῦ συνομολογεῖν ὡς εἶη Θεὸς εἷς τε καὶ μόνος,
 οὐ μὴν ὅτι καὶ γεγέννηκεν ἐξ ἑαυτοῦ τὸν Υἱόν; Πρὸς τίνας ἔφη
 Θεός, «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ'
 ὁμοίωσιν»; Ἄρ' οὐχὶ καταλογιεῖται τις ὡς αὐτῇ πρὸς ἑαυτὴν ἢ
 ἀγία τε καὶ ὁμοούσιος Τριάς τοὺς περὶ τούτων λόγους ποιεῖται,
 10 οἷον οὐκ ἀκατάσκεπτον τὴν τοῦ ἀνθρώπου κατασκευὴν γενέσθαι
 παρὰ Θεῶ καταδειῖξαι θελήσαντος τοῦ πανσόφου Μωσέως, μονο-
 νουχὶ δὲ καὶ προβουλίῳς τετιμημένην; Σκέψεως μὲν γάρ, ἢ ἐνδοι-
 ασμοῦ καὶ ἐρεῦνης τῆς ἐφ' ὅτι οὖν, οὐκ ἂν ὁ θεῖος καὶ ἀκήρατος
 δεηθεῖη νοῦς. Ἄμα γάρ τι βεβούληται, καὶ τοῦτό ἐστιν ὀρθῶς καὶ
 15 ἀδιαβλήτως ἔχον τετιμηται δέ, ὡς ἔφην, καὶ οἷόν τισι προβουλίῳς
 ἢ ἀνθρώπου φύσις.

Ἄλλὰ γὰρ μηδὲ τοὺς τῶν ἀθέων ἀποσιγήσωμεν λόγους·
 φαῖεν γὰρ ἂν ἴσως πρὸς ταῦτα εὐθύς· Οὐ γάρ, ὥσπερ αὐτὸς οἶει
 καὶ φρονεῖν ἀξιοῖς, τῷ ἰδίῳ Λόγῳ καὶ τῷ Πνεύματι λελάληκεν ὁ
 20 Πατὴρ, ἀλλὰ τοῖς μεθ' ἑαυτὸν δευτέροις καὶ ἐν μείοσιν οὔσι θεοῖς
 καὶ ὅτι, Πῶς οὐχ ἅπασιν ἐναργές, ὅτι καὶ τοῖς τὰ Ἑλλήνων φι-
 λοσοφεῖν εἰωθόσιν, ἕνα μὲν ἐδόκει Θεὸν εἶναι συνομολογεῖν, τὸν
 τῶν ὄλων Δημιουργὸν καὶ πάντων ἐπέκεινα κατὰ φύσιν, πεποι-
 ῆσθαι δὲ παρ' αὐτοῦ καὶ παρηῆχθαι πρὸς γένεσιν ἑτέρους τινὰς θε-
 25 οῖς, καθά φασιν αὐτοῖ, νοητούς τε καὶ αἰσθητούς; Καὶ γοῦν ἐναρ-
 γέστατά φησιν ὁ Πλάτων· “Ἔστιν οὖν κατ' ἐμὴν δόξαν διαιρετέ-
 ον, πρῶτον τί τὸ ὄν αἰεὶ, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον, καὶ τί τὸ γινόμενον,
 ὄν δὲ οὐδέποτε. Τὸ μὲν οὖν γινώσκει μετὰ λόγου περίληπτον αἰεὶ
 κατὰ τὰ αὐτὰ ὄν, τὸ δὲ αὐτὸ δόξῃ μετ' αἰσθήσεως ἀλόγου, δοξαστὸν
 30 γινόμενον καὶ ἀπολλύμενον, ὄν δὲ οὐδέποτε”· ὄν μὲν γὰρ αἰεὶ, γέ-
 νεσιν δὲ οὐκ ἔχον τὴν ὑπερτάτην, καὶ τοῦ πεποιῆσθαι κρείττονα

εἰκόνα τοῦ Θεοῦ»²⁷. Γιατί εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα ὁ Υἱός²⁸ πρὸς τὸν ὁποῖο καὶ ἐμεῖς ἔχομε μορφοποιηθεῖ²⁹, καὶ μ' αὐτὸ ἀπέκτησε ἐξαιρετο πλοῦτο ἢ φύση τοῦ ἀνθρώπου· γιατί μέσα σ' αὐτὴν ἀκτινοβολεῖ τὸ κάλλος τοῦ Δημιουργοῦ της. Ἐπειτα τί θὰ μπορούσαν νὰ ποῦν αὐτοὶ ποὺ ἀντιτάσσονται στοὺς λόγους μας καὶ ὑποκρίνονται βέβαια τὴν ὀρθὴ πίστη μὲ τὸ νὰ συνομολογοῦν μ' ἐμᾶς ὅτι ὑπάρχει ἓνας Θεὸς καὶ μόνος, ἀλλ' ὄχι καὶ ὅτι γέννησε ἀπὸ τὸν ἑαυτό του τὸν Υἱό; Σὲ ποιούς εἶπε ὁ Θεός, «Ἄς κάνομε ἀνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα μας καὶ ὁμοίός μας»; Δὲν θὰ σκεφθεῖ ἄραγε κανεὶς, ὅτι ἡ ἀγία καὶ ὁμοούσια Τριάδα ἀπευθύνεται μὲ τοὺς λόγους αὐτοὺς στὸν ἑαυτό της, ἐπειδὴ θέλησε ὁ πάνσοφος Μωυσῆς νὰ δείξει ὅτι ἡ κατασκευὴ τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἔγινε ἀπὸ τὸν Θεὸ χωρὶς σκέψη, ἀλλὰ τιμήθηκε κατὰ κάποιον τρόπο καὶ μὲ προσυμβουλία; Γιατί σκέψη ἢ δισταγμὸ καὶ ἔρευνα δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ χρειασθεῖ ὁ θεῖος καὶ ἀθάνατος νοῦς. Καθόσον ἀμέσως μόλις θελήσει ὅτιδήποτε, αὐτὸ εἶναι καὶ ὀρθὸ καὶ ἀδιάβλητο· καὶ ὅπως εἶπα ἡ ἀνθρώπινη φύση τιμήθηκε καὶ μ' ἓνα εἶδος προσυμβουλίων.

Ἄλλὰ βέβαια δὲν θὰ ἀποσιωπήσομε οὔτε τοὺς λόγους τῶν ἀθέων γιατί θὰ μπορούσαν ἴσως νὰ ποῦν σ' αὐτὰ ἀμέσως· Ἄλλὰ δὲν μίλησε ὁ Πατέρας, ὅπως ἐσὺ νομίζεις καὶ ἔχεις τὴν ἀξίωση νὰ πιστεύομε, στὸν Λόγο του καὶ στὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ στοὺς δεύτερους καὶ κατώτερους θεοὺς ποὺ εἶχε μαζί του· καὶ ἐπίσης, Πῶς δὲν εἶναι φανερὸ σ' ὅλους, ὅτι κι αὐτοὶ ποὺ συνηθίζουν ν' ἀσχολοῦνται μὲ τὰ φιλοσοφήματα τῶν Ἑλλήνων συνομολογοῦν ὅτι ὑπάρχει ἓνας Θεός, ὁ Δημιουργὸς τῶν ὄλων καὶ πάνω ἀπὸ ὅλα κατὰ τὴ φύση, καὶ ὅτι δημιουργήθηκαν ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἔφερε στὴ γένεση κάποιους ἄλλους θεοὺς, ὅπως λένε αὐτοί, νοητοὺς καὶ αἰσθητούς; Καὶ πράγματι ὁ Πλάτων λέγει πάρα πολὺ καθαρά· “Κατὰ τὴ γνώμη μου πρέπει νὰ κάνομε τὴν ἐξῆς διαίρεση· πρῶτον, τί εἶναι αὐτὸ ποὺ ὑπάρχει αἰώνια, ἀλλὰ δὲν ἔχει γένεση, καὶ τί εἶναι αὐτὸ ποὺ γίνεται, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ποτέ. Τὸ πρῶτο λοιπὸν μπορεῖ νὰ κατανοηθεῖ μὲ ἔλλογη γνώση ὅτι εἶναι πάντοτε τὸ αὐτό, ἐνῶ τὸ δεύτερο μὲ δοξασία καὶ ἄλογη αἴσθησι πιστεύομε ὅτι γίνεται καὶ χάνεται, ἐνῶ δὲν ὑπάρχει ποτέ”. Αὐτὸ ποὺ ὑπάρχει πάντοτε, ἀλλὰ δὲν ἔχει τὴν ὑπέριστατη γένεση καὶ τὸ ὄνο-

κατονομάζει φύσιν, φησὶ δὲ δὴ τὸν τῶν ὄλων καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν οὕτω γὰρ πού καὶ αὐτός φησι πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσέα· «Ἐγὼ εἴμι ὁ ὢν»· τὸ δὲ γε γινόμενον, ὃν δὲ οὐδέποτε, τὸ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παρενεχθὲν εἰς ὑπαρξιν, ἀρρήτω τινὶ καὶ ἀπερινο-
5 ἦτω δυνάμει τοῦ τόδε τὸ σύμπαν τεχνουργήσαντος Θεοῦ.

Ἄραρεν οὖν ὅτι καὶ μοι λίαν δέδεικται σαφῶς, οὐκ ἐκ μόνων τῶν παρ' ἡμῖν ἱερῶν Γραμμιάτων, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν αὐτοὶ καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν ἐγνώκασιν, ὅτι πάντα παρήχθη παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸ εἶναι, καὶ ἀσυμφυᾶ τοῖς γεγονόσιν αὐτὸς τὴν φύσιν ἀπεκκληρώ-
10 σατο· ὑποκάθηται γὰρ καὶ ἔστι πού πάντως ἐν μείοσι φυσικῶς τοῦ ποιῶντος τὸ ποιηθέν. Ἐχοντος δὲ οὕτως ἡμῖν τοῦ περὶ τούτων λόγου, τί δὴ ἄρα φασὶν οἱ θεοῖς ἑτέροις ὑποτοπήσαντες τὸν τῶν ὄλων φάναι Θεόν, «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν»; Εἰ μὲν γὰρ ὡς πρὸς τὴν τῶν κτισμάτων εἰκόνα
15 τὸ λογικὸν ἐπὶ γῆς ζῶον ἠθέλησε πλαστοουργεῖν, τί τὸ οἰκεῖον αὐτοῖς συνεισκομίζει πρόσωπον, «Ποιήσωμεν», λέγων, καὶ «Κατ' εἰκόνα ἡμετέραν»; Εἰ δὲ δὴ πρὸς τὸ ἑαυτοῦ καὶ μόνου θεοπρεπέστατον κάλλος διαμορφουῖσθαι δεῖν ἐδοκίμαζε, τί συνεισδέχεται τὴν ἑτέρων μνήμην, ἥτοι τὸ εἶδος, ἢ ὅπωςπερ ἂν τις τὰ περὶ τού-
20 των εὐ λέγοι; Οὐ γὰρ ἐν ταυτότητι φύσεως καὶ ὑπεροχῆς καὶ ἀξίας καταλογισθεῖεν ἂν Δημιουργός τε καὶ κτίσις, γενητὴ καὶ ἀγένητος φύσις, ἄφθαρτος καὶ ὑπὸ φθοράν, εἴπερ ἔστιν οὐ διεψευσμένως εἰπεῖν, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως τὸ ἐν γενέσει νοούμενον ὑποκέοιτο ἂν καὶ τῷ καταφθειρεσθαι δεῖν. Μωσῆς μὲν γὰρ ὁ θεσπέσιος ταῖς
25 τοῦ ἁγίου Πνεύματος μυσταγωγίαις πρὸς τὰ ἐσόμενα βλέπων, προενόησε τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ τίνα τρόπον, ἐρῶ.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, τουτέστιν ἐν ὁμοουσιῳ νοεῖται Τριάδι ἢ μία καὶ ἄφραστος καὶ ἀπερινόητος τοῦ Θεοῦ φύσις, ἵνα μὴ τις ἐκ τῆς πολλῆς ἄγαν ἀβελτηρίας, ἐφ' ἧ
30 μὴ προσῆκε παρενηγμένος, κατ' εἰκόνα μὲν λέγοι καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον πεποιῆσθαι, οὐ μὴν ἔτι καὶ τοῦ Υἱοῦ ἢν δὲ δήπου καὶ τὸ ἐμπαλιν ὑπονοεῖν εἰκός, καὶ φάναι μὲν καθ' ὁμοί-

μάζει φύση ἀνώτερη ἀπὸ τὸ νὰ δημιουργηθεῖ, λέγει τὸν Θεὸ τῶν ὄλων καὶ ἀληθινὰ Θεό· αὐτὸ περίπου δηλαδὴ λέγει κι αὐτὸς ὅπως ὁ ἱεροφάντης Μωυσῆς· «Ἐγὼ εἶμαι αὐτὸς ποὺ ὑπάρχει»³⁰. Αὐτὸ ὅμως ποὺ γίνεται καὶ ποτὲ δὲν ὑπάρχει, αὐτὸ ποὺ ἀπὸ τῆ μὴ ὑπαρξῆ (μηδὲν) ἦρθε στὴν ὑπαρξῆ μὲ μὰ ἀνέκφραστη καὶ ἀπερινόητη δύναμη, εἶναι τοῦ Θεοῦ ποὺ τεχνούργησε αὐτὸ τὸ σύμπαν.

Ἄρα λοιπὸν καὶ ἀπὸ ἐμένα ἀποδείχθηκε μὲ πάρα πολλὴ σαφήνεια, ὅτι ὄχι μόνο ἀπὸ τὰ δικὰ μας ἱερὰ Γράμματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐκεῖνοι πιστεύουν καὶ λένε, ὅτι ὅλα ὁδηγήθηκαν στὴν ὑπαρξῆ ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ ὁ ἴδιος ἔχει φύση ἀνόμοια μὲ ὅσα ἔγιναν· γιατί εἶναι κυρίαρχος ὄλων καὶ ὑπάρχει ὅπωςδὴποτε, καὶ φυσικὰ τὸ δημιούργημα εἶναι κατώτερο ἀπὸ τὸν δημιουργὸ του. Ἐχοντας λοιπὸν ἔτσι αὐτὰ ποὺ εἶπαμε, γιατί λένε, αὐτοὶ ποὺ ὑπέθεσαν ὅτι ὑπάρχουν ἄλλοι θεοί, ὅτι ὁ Θεὸς τῶν ὄλων εἶπε, «Νὰ κάνομε ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα μας καὶ ὁμοίός μας»³¹; Ἄν ἤθελε νὰ πλαστοουργήσει τὸ λογικὸ ζῶο πάνω στὴ γῆ σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τῶν κτισμάτων, γιατί εἰσάγει τὸ δικό τους πρόσωπο, λέγοντας, «Νὰ κάνομε» καὶ «σύμφωνα μὲ τὴ δική μας εἰκόνα»; Ἄν ἔκρινε σωστὸ ὅτι ἔπρεπε νὰ διαμορφωθεῖ πρὸς τὸ δικό του μόνο θεοπρεπέστατο κάλλος, γιατί δέχεται μαζί του ν' ἀναφέρει τοὺς ἄλλους, δηλαδὴ τὸ εἶδος, ἢ ὅπως θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ὀνομάσει ὀρθὰ τὰ σχετικὰ μὲ αὐτά; Γιατί δὲν μπορούν νὰ καταχθοῦν στὴν ἴδια φύση καὶ ὑπεροχὴ καὶ ἀξία ὁ Δημιουργὸς καὶ ἡ κτίσις, ἡ γεννητὴ καὶ ἡ ἀγέννητη φύση, ἡ ἀφθαρτὴ καὶ ἡ φθαρτὴ, ἀφοῦ μπορούμε ἀδιάψευστα νὰ ποῦμε, ὅτι γενικὰ καὶ ὅπωςδὴποτε αὐτὸ ποὺ νοεῖται ὅτι ἔγινε, ὑπόκειται κατ' ἀνάγκη καὶ στὴ φθορά. Γιατί ὁ θεσπέσιος Μωυσῆς μὲ τὴν καθοδήγησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀποβλέποντας σὶὰ μελλοντικά, προνόησε γιὰ μᾶς, καὶ θὰ πῶ μὲ ποιὸ τρόπο.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ μία καὶ ἀνέκφραστη καὶ ἀκατανόητη φύση τοῦ Θεοῦ νοεῖται ὡς Πατὴρ, Υἱὸς καὶ ἅγιο Πνεῦμα, δηλαδὴ σὲ ὁμοσύα Τριάδα, γιὰ νὰ μὴ λέγει ἀπὸ πολλὴ ἀνοησία κάποιος παρασυρμένος σὲ αὐτὰ ποὺ δὲν ἔπρεπε, ὅτι ὁ ἄνθρωπος πλάσθηκε βέβαια «σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ», ὄχι ὅμως καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ μπορεῖ βέβαια νὰ ἐννοηθεῖ κατὰ εὐλογο λόγο καὶ τὸ ἀντί-

ωσιν τοῦ Υἱοῦ γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον, οὐ μὴν ἔτι καὶ τοῦ Πα-
 τρός· προαναθρήσας, ὡς ἔφην, τὰς ἔσθ' ὅτε παρὰ τινων ἐσομένας
 εὐρεσιλογίας, αὐτὴν ἔφη τὴν ἀγίαν Τριάδα πρὸς ἑαυτὴν εἰπεῖν·
 «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν»,
 5 ἵνα πρὸς ὅλην γε νοῆται μεμορφωμένος, δηλονότι νοητῶς, τὴν
 ἀπόρρητον τῆς θεότητος φύσιν· οἱ δέ, καίτοι δοκησιοσοφούντες
 ἄγαν, ὑθλους εἶναί τινας οἴονται ταυτί, καὶ διὰ πλείστην ὄσσην ἐμ-
 βρονησίαν, ἀπρόσβλητον τῆς ἀληθείας ἔχοντες τὸ φῶς, ψευδω-
 νύμοις τισὶ καὶ νόθοις θεοῖς εἰπεῖν αὐτὸν ἴσως διατείνονται τὴν
 10 φωνήν. Καίτοι πῶς οὐ περινοεῖν ἄξιον, ὡς οὐκ ἂν ὁ φύσει Δημι-
 ουργ'ς τῆς ἑαυτοῦ δόξης καὶ ὑπεροχῆς τὸ ὑπερφερές ἀξίωμα τῆ
 τῶν γενητῶν ἐχαρίζετο φύσει, καὶ οὔτι πού φαμεν βασκῆναντά
 ποθεν, ἀλλ' ὅτι τῶν πεποιημένων ἢ φύσις οὐκ ἂν ἀφίκοιτό ποτε
 πρὸς τὴν τῶν θείων ἀξιωματῶν ὑπεροχήν, οὐδ' ἂν, οἴμαι, τί κατα-
 15 πλουτήσειε, καὶ τοῦτο οὐσιωδῶς, τῶν ὅτι μάλιστα μόνῃ τε καὶ
 ἰδικῶς τῆ ἀφράστῳ φύσει προσπεφυκότων.

Ἐκτοπον δὲ καὶ ἑτέρως τὸ θεοῖς ἑτέροις εἰπεῖν οἶεσθαι τὸν
 τῶν ὄλων Βασιλέα καὶ Κύριον· «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκό-
 να ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν». Τί γὰρ δὴ καὶ πεπονθῶς συνερ-
 20 γάτας ὥσπερ καὶ συλλήπτορας οἴονεῖ τινας ἐποιεῖτο ἐπὶ μόνῃ τῆ
 τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆ, καίτοι τὴν ἄλλην ἅπασαν κτίσιν ὑπο-
 σχεδιάσας, Ἄγγελους δὴ λέγω, καὶ Κυριότητας, Ἀρχάς, Ἐξουσί-
 ας, Δυνάμεις νοεράς, οὐρανόν τε καὶ γῆν, ἥλιον καὶ σελήνην,
 ἄστρα καὶ φῶς, καὶ συλλήβδην ἅπαντα τὰ τε ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ
 25 ἐπὶ τῆς γῆς; Ἄρα γὰρ ἐκεῖνο φαίη τις ἂν, ὡς τὸ ἀναλκι παθῶν, ἢ
 γοῦν ἀποχρῶσαν οὐκ ἔχων ἐνέργειαν τὴν εἰς τε τουτί, συνεισδέχε-
 ται τοὺς ἐπικουρήσοντας; Καίτοι πῶς οὐ τῆς ἐσχάτης ἀβελτηρίας,
 τὸ ἐπίκλημα γένοιτ' ἂν ἄδε τό τισιν ἐλέσθαι φρονεῖν; Πανσθενές
 γὰρ τὸ Θεῖον, αὐτοτελές, πρὸς πᾶν ὁτιοῦν καὶ οὐδέν ἀνήνυτον
 30 αὐτῷ. Λήρον δὴ οὖν τὸν ἐν γε τούτοις ἀφέντες, ἐπ' ἐκεῖνο ἴωμεν,
 ὡς χρὴ συνομολογεῖν ἐν ἀγία καὶ ὁμοουσῶ Τριάδι, τὸ τῆς ἀφρά-

θετο, καὶ νὰ πεῖ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔγινε κατ' εἰκόνα τοῦ Υἱοῦ, ὄχι ὁμῶς καὶ τοῦ Πατέρα, προβλέποντας, ὅπως εἶπα, τὰ ψευδοεπιχειρήματα πού θὰ διατυπώνονταν κάποτε ἀπὸ μερικούς, εἶπε ὅτι ἡ ἴδια ἡ ἁγία Τριάδα εἶπε στὸν ἑαυτό της· « Ἄς κάνομε ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴ δική μας εἰκόνα καὶ τὴν ὁμοίωσή μας», γιὰ νὰ νοεῖται ὅτι διαμορφώθηκε, δηλαδή νοητᾶ, σύμφωνα μὲ ὅλη τὴν ἀπόρρητη φύση τῆς θεότητος. Αὐτοὶ ὁμῶς, παρόλο πὺ νομίζουν ὅτι τὰ γνωρίζουν ὅλα, θεωροῦν ὅτι αὐτὰ εἶναι κάποιοι μύθοι καὶ ἀπὸ τεράστια ἠλιθιότητα, ἐνῶ ἔχουν ἀπρόσβλητο τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας, διατείνοντα ἴσως ὅτι ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ ἀπευθύνθηκε σὲ κάποιους ψευδώνυμους καὶ νόθους θεοῦς. Ἄν καὶ βέβαια πῶς δὲν εἶναι ἄξιο νὰ σκεφθεῖ κανεὶς σοβαρᾶ, ὅτι ὁ φύσει Δημιουργὸς δὲν θὰ χάριζε τὸ ὑπερύψηλο ἀξίωμα τῆς δόξας καὶ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ στῆ φύση τῶν κτισμάτων, καὶ δὲν λέμε ἀσφαλῶς ἀπὸ φθόνο, ἀλλὰ ὅτι ἡ φύση τῶν δημιουργημάτων δὲν θὰ ἔφθανε ποτέ στὸ ὕψος τῶν θείων ἀξιωμάτων, οὔτε νομίζω ὅτι θὰ γίνεαι πλουσιότερη σὲ κάτι, καὶ μάλιστα στὴν οὐσία της, ἀπὸ ὅσα εἶναι φυσικὰ προσόντα ἀποκλειστικὰ σὲ μόνη τὴν ἀφραστη φύση.

Ἄλλὰ καὶ ἀλλιῶς εἶναι ἀνόητο, τὸ νὰ νομίζει κανεὶς ὅτι ὁ βασιλιάς τῶν ὄλων καὶ Κύριος εἶπε σὲ θεοῦς ἄλλους τὸ, « Ἄς κάνομε ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴ δική μας εἰκόνα καὶ ὁμοιὸ μας». Μὰ τί τάχα ἔπαθε καὶ ἔκανε κάποιους συνεργάτες κατὰ κάποιο τρόπο καὶ βοηθούς του, μόνο γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἂν καὶ βέβαια ὑποσχεδίασε ὅλη τὴν ἄλλη φύση, τοὺς Ἄγγέλους ἐννοῶ καὶ τὶς Κυριότητες, τὶς Ἀρχές καὶ τὶς Ἐξουσίες, τὶς νοερές δυνάμεις, τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ, τὸν ἥλιο καὶ τὴ σελήνη, τὰ ἄστρα καὶ τὸ φῶς, καὶ μ' ἓνα λόγο ὅλα τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια; Ἄρα θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πεῖ ἐκεῖνο, ὅτι δέλιασε ξαφνικά, ἢ μήπως μὴ ἔχοντας τὴν κατάλληλη ἐνέργεια γιὰ αὐτὸ, δέχεται ἐκείνους πὺ θὰ τὸν βοηθοῦσαν; Ἄν καὶ βέβαια πῶς ἡ ἐπίκληση τέτοιας δικαιολογίας δὲν ἀποτελεῖ ἔσχατη ἀνοησία νὰ θελήσουν νὰ κάνουν κάποιοι αὐτὴ τὴ σκέψη; Γιατὶ τὸ Θεῖο εἶναι παντοδύναμο, αὐτοτελὲς πρὸς ὅτιδήποτε, καὶ τίποτα δὲν εἶναι γι' αὐτὸ ἀκατόρθωτο. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀφήσομε τὴ φλυαρία γι' αὐτά, ὡς προχωρήσομε σ' ἐκεῖνο, ὅτι δηλαδή πρέπει νὰ ὁμολογοῦμε ὅτι στὴν ἁγία καὶ ὁμοούσια Τριάδα νοεῖται ὅλο τὸ

στον θεότητος νοεῖσθαι πλήρωμα· μεμορφώμεθα δὲ ἡμεῖς πρὸς τὴν ἀληθῆ καὶ ἀκριβεστάτην εἰκόνα τοῦ Πατρὸς, τουτέστι πρὸς τὸν Υἱόν, καὶ ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς τὸ θεῖον αὐτοῦ κάλλος ἐνσημαίνεται διὰ μετοχῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ γὰρ ἐστὶν ἐν ἡμῖν,
 5 ὡς αὐτὸς ὁ Υἱός· «Τὸ γὰρ Πνεῦμά ἐστὶν ἀλήθεια», κατὰ τὸ γεγραμμένον. Οὕτως ἡμᾶς ὁ πάνσοφος ἀληθῶς μεμυσταγώγηκε Μωσῆς, καὶ οὐχ ἕτερα τινὰ παρ' αὐτὸν πεφρονήκασιν οἱ μετ' αὐτὸν γεγονότες ἅγιοι προφήται καὶ ἀπόστολοι καὶ εὐαγγελισταί. Εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἐν πᾶσι τῆς θεολογίας ὁράται τρόπος, καὶ οὐκ ἄν
 10 τις εὔροι κατὰ τι γοῦν ὄλως ἀλλήλοις μεμαχημένους θεοκλυτήσαντες γὰρ ἀληθῶς, τὰ ἐξ ἑνὸς λαλοῦσι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ πρὸς γε τοῦτο ἡμᾶς ἐνδοιάζειν οὐκ ἔῃ, σαφέστατα λέγων ἐν αὐτοῖς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός· «Οὐχ ἡμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν».

15 Τὴν τοίνυν ἄνωθεν καὶ ἐκ τῶν ἁγίων Πατέρων καταβαίνουσαν εἰς ἡμᾶς περὶ Θεοῦ δόξαν οὐκ ἀπαράσημον ἔχοντες, ἐπ' αὐτῇ καυχώμεθα, καὶ οὐχὶ τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ὡς αὐτοῖς μᾶλλον προσήκουσαν παραχωρεῖν εἰθίσμεθα· πολλοῦ γε καὶ δεῖ καταλογιζόμεθα δὲ καὶ ἑαυτοὺς ἐν τέκνοις τοῦ Ἀβραάμ. Ἡμεῖς γὰρ
 20 ἐσμεν οἱ κατ' ἐπαγγελίαν υἱοί, καὶ ἀναπεύσει γράφων ὁ Παῦλος· «Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ, οὐδὲ ὅτι εἰσὶ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, πάντως τέκνα, ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζεται εἰς σπέρμα». Πλεῖστα μὲν οὖν ἕτερα τοῖς εἰρημένοις ἐπενεγκεῖν περὶ τε τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν θρησκείας καὶ ἀμωμήτου δόξης,
 25 ἦν ἐπὶ τῷ πάντων κρατοῦντι Θεῷ πεποιήμεθα, χαλεπὸν οὐδὲν ἐπειδὴ δὲ καιροῖς τοῖς καθήκουσι τῶν θεωρημάτων ἕκαστα ἀπονέμειν ἡμᾶς ὁ λόγος ἀναπεύθει τῆς εὐτεχνίας, ἐκεῖνα τέως παρεῖς τετράψομαι μᾶλλον ἐπὶ γε τὸ δεῖν εἰπεῖν τὰ Ἑλλήνων, πολυπραγμονῆσαί τε τὰ παρ' αὐτοῖς καὶ τῆς ἐκάστου δόξης ἀκριβῆ ποιῆ
 30 σθαι τὴν βάσανον.

Ὅρφέα μὲν οὖν τὸν Οἰάγρου δεισιδαμιονέστατόν φασι γενέσθαι τῶν ἄλλων, καὶ φθάσαι μὲν τὴν Ὀμήρου ποίησιν, ἄτε δὴ καὶ

πληρότητα τῆς ἀφραστῆς θεότητος. Ἔχομε μορφωθεῖ καὶ ἑμεῖς πρὸς τὴν ἀληθῆ καὶ ἀκριβέστατη εἰκόνα τοῦ Πατέρα, δηλαδή πρὸς τὸν Υἱό, καὶ σὺν ψυχῆς μας ἐνσημαίνεται τὸ θεῖο κάλλος τοῦ μὲ τῆ μετοχῆ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Γιατὶ ὑπάρχει μέσα μας, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος ὁ Υἱός, γιατί, σύμφωνα μ' αὐτὸ πού ἔχει γραφεῖ, «Τὸ Πνεῦμα εἶναι ἀλήθεια»³². Ἔτσι μᾶς δίδαξε ὁ πάνσοφος ἀληθινὰ Μωυσῆς, καὶ δὲν φρονοῦσαν διαφορετικὰ ἀπὸ αὐτὸν οἱ προφῆτες πού ἔζησαν μετὰ ἀπὸ αὐτὸν καὶ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ εὐαγγελιστές. Μία καὶ ἡ αὐτὴ διδασκαλία γιὰ ὅλα ὑπάρχει γιὰ τὸν Θεό, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς τίποτε ἀπολύτως γιὰ τὸ ὁποῖο νὰ μάχονται μεταξύ τους. Ἐπειδὴ δηλαδή εἶχαν ἐπικαλεσθεῖ ἀληθινὰ τὸν Θεό, λένε αὐτὰ πού ἀκουσαν ἀπὸ τὸ ἓνα ἅγιο Πνεῦμα, καὶ σ' αὐτὸ δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ ἀμφιβάλλομε, λέγοντας σαφέστατα σ' αὐτοὺς ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός· «Δὲν εἶστε ἐσεῖς ἐκεῖνοι πού μιλάτε, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατέρα σας εἶναι ἐκεῖνο πού μιλά μέσα σας»³³.

Τῆ γνώμη λοιπὸν γιὰ τὸν Θεὸ πού μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους Πατέρες, κρατώντας τὴν ἀπαραιτοίτη, ἃς καυχόμαστε γι' αὐτήν, καὶ δὲν τὴν παραχωροῦμε στοὺς ἕξ αἵματος Ἰσραήλ, ὅπως συνηθίσαμε ἐπειδὴ ἀρμόζει σ' αὐτοὺς καλύτερα· πολὺ ἀπέχει αὐτὸ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα· γιατί συνυπολογίζομε καὶ τὸν ἑαυτὸ μας στὰ παιδιά τοῦ Ἀβραάμ. Καθόσον ἑμεῖς εἴμαστε οἱ υἱοὶ τῆς ἐπαγγελίας, καὶ θὰ μᾶς πείσει ὁ Παῦλος γράφοντας «Δὲν εἶναι ὅλοι Ἰσραηλίτες ὅσοι κατάγονται ἀπὸ τοὺς Ἰσραηλίτες, οὔτε ἐπειδὴ εἶναι ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ, εἶναι ὅπωςδὴποτε παιδιά του, ἀλλὰ τὰ παιδιά τῆς ἐπαγγελίας ὑπολογίζονται ὡς παιδιά του»³⁴. Καὶ δὲν ὑπάρχει βέβαια καμμιά δυσκολία νὰ προσκομίσομε καὶ ἄφθονα ἄλλα στὰ ὅσα εἶπαμε γιὰ τὴν ἁγία θρησκεία μας καὶ τὴν ἀμώμητη πίστη πού ἔχομε γιὰ τὸν Κύριο τῶν ὅλων Θεό, ἐπειδὴ ὅμως ἡ λογικὴ τῆς τεχνικῆς μᾶς κατατεῖθαι ὥστε κάθε ἐξήγησις ν' ἀποδίδεται σὺν κατάλληλες εὐκαιρίες, ἀφήνοντας τώρα ἐκεῖνα, θὰ στραφῶ στὴν ἀνάγκη νὰ μιλήσω γιὰ τοὺς Ἕλληνες, καὶ ν' ἀσχοληθῶ λεπτομερῶς μὲ αὐτοὺς καὶ νὰ ὑποβάλω σὲ αὐστηρὴ ἐξέτασι τὴν ἀποψη καθενός.

Διηγοῦνται ὅτι ὁ Ὀρφείας τοῦ Οἰάγρου ἦταν εὐσεβέστατος μετὰ τῶν ἄλλων καὶ προσηγήθη ἀπὸ τὴν ποίησι τοῦ Ὀμήρου,

ἐν χρόνοις ὄντα πρεσβύτερον, ὧδὰς δὲ καὶ ὕμνους τοῖς ψευδωνύμοις ἐξυφῆναι θεοῖς, καὶ οὐκ ἄθαύμαστον ἐπὶ τούτῳ τὴν δόξαν ἐλεῖν, εἶτα τῶν ἑαυτοῦ δογμάτων κατεγνωκότα, συνέντα τε ὅτι μονονουχὶ τὴν ἀμαξιτὸν ἀφείς, ἐν ἐκβολῇ γέγονε τῆς εὐθείας ὁδοῦ, μεταφοιτῆσαι πρὸς τὰ βελτίω, καὶ τοῦ ψεύδους ἀνθελέσθαι τὴν ἀλήθειαν, φᾶναί τε οὕτω περὶ Θεοῦ·

Φθέγξομαι οἷς θέμις ἐστί· θύρας δ' ἐπίθεσθε, βέβηλοι
 Πάντες ὁμῶς σὺ δ' ἄκουε, φαεσφόρου ἔκγονε Μνήμης,
 Μουσαῖ· ἐξερέω γὰρ ἀληθέα· μηδέ σε τὰ πρὶν
 10 Ἐν στήθεσσι φανέντα φίλης αἰῶνος ἀμέρῃ.
 Εἰς δὲ λόγον θεῖον βλέψας, τούτῳ προσέδρευε,
 Ἰθύνων κραδίης νοερὸν κύτος· εὐ δ' ἐπίβαινε
 Ἄτραπιτοῦ, μῦνον δ' ἐσόρα κόσμοιο Ἄνακτα.
 Εἰς δ' ἔστ' αὐτογενῆς ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται,
 15 Ἐν δ' αὐτοῖς αὐτὸς περιγίγνεται, οὐδέ τις αὐτόν·
 Εἰσορᾷα θνητῶν, αὐτὸς δέ γε πάντας ὁρᾷται.
 Καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν·

Αὐτὸς γὰρ χάλκειον ἐς οὐρανὸν ἐστήρικται,
 Χρυσᾶν εἰνὶ θρόνῳ, γαίῃ δ' ἐπὶ ποσσὶ βέβηκε.
 20 Χεῖρά τε δεξιτερὴν ἐπὶ τέρματα Ὠκεανοῖο
 Πάντοθεν ἐκτέτακεν· περὶ γὰρ τρέμει οὐρεα μακρὰ,
 Καὶ ποταμοί, πολιῆς τε βάθος χαροποῖο θαλάσσης
 Ἐνα τοίνυν, καὶ τοῦτον αὐτογέννητον, διὰ πάντων τε καὶ ἐπὶ
 25 πάντας ὀνομάζει Θεόν, καὶ θρόνον μὲν αὐτῷ φησὶν εἶναι τὸν οὐ-
 ρανόν, κεισθαί γε μὴν ὑπὸ πόδας τὴν γῆν, τὸ ἀπεριόριστον, οἶμαι,
 τούτῳ τῆς ἀκηράτου φύσεως κατασημῆναι θέλων, καὶ τὸ διὰ πάν-
 των ἦκειν αὐτὴν καὶ πάντα πληροῦν. Ὅτι δὲ τοῦ παντός περι-
 δράττεται, ὑπεμφήνειεν ἂν τὸ καὶ αὐτοῖς τοῖς τοῦ Ὠκεανοῦ τέρ-
 μασι περιτεταῖσθαι τὴν χεῖρα, τρεμόντων καὶ ὀρῶν καὶ θαλάσσης
 30 καὶ ἀπαξαιπλῶς τοῦ κόσμου παντός· Ὡς γὰρ φησὶν ἡ θεόπνευστος
 Γραφή, «Πᾶσα ἡ γῆ τὴν ἀλήθειαν καλεῖ, καὶ οὐρανὸς αὐτὴν εὐλο-
 γεῖ, καὶ πάντα τὰ ἔργα σείεται καὶ τρέμει».

Τὰ μὲν οὖν Ὀρφείως ἐν τούτοις

ἐπειδὴ καὶ σὲ χρόνους ὑπῆρξε παλαιότερος καὶ συνέθεσε ὠδὲς καὶ ὕμνους στοὺς ψευδώνυμους θεοὺς, καὶ γι' αὐτὸ ἀπέκτησε θαυμαστὴ δόξα γι' αὐτό. Ἐπειτα, ἀφοῦ καταδίκασε τὰ διδάγματα τοῦ κι συνειδητοποίησε ὅτι, ἀφήνοντας κατὰ κάποιον τρόπο τὸν ἀμαξιτὸ δρόμο, βγήκε ἀπὸ τὴν εὐθεία, ἄλλαξε πορεία πρὸς τὰ καλύτερα καὶ ἀκολουθώντας τὴν ἀλήθεια ἀντὶ τὸ ψεῦδος, εἶπε αὐτὰ γιὰ τὸν Θεό·

Θὰ πῶ ὅσα εἶναι ὀρθὰ, καὶ σεῖς, βέβηλοι, κλείστε τ' αὐτιὰ σας ὅλοι μεμῆς· ἐσὺ ὅμως ἀκου, παιδί τῆς φωτοφόρου Μνήμης, Μουσαῖε· γιατί θὰ πῶ τὰ ἀληθινὰ· οὔτε ὅσα ἀπὸ σένα πρὶν σὸ στῆθος σου φάνηκαν θὰ στερηθοῦν τὴν ἀγαπητὴ ζωὴ. Ἄφοῦ ἀνέβλεψε σὸ θεῖο λόγο, σ' αὐτὸν μόνον προσκολλόταν, διευθύνοντας τῆς καρδιᾶς τὴ νοερὴ θήκη, καὶ καλὰ ταξίδευε μὲ τὸν Ἀτραπιτό, καὶ πρόσβλεπε μόνον στὸν βασιλιὰ τοῦ κόσμου. Εἶναι ἕνας, αὐτογέννητος, κι ὅλα εἶναι γενήματα ἑνός, καὶ σ' αὐτὰ αὐτὸς ὑπερέχει καὶ κανένας αὐτὸν θνητὸς δὲν τὸν βλέπει, ἐνῶ αὐτὸς βλέπει τοὺς πάντες.

Κι ἔπειτ' ἀπὸ ἄλλα λέγει πάλι·

Αὐτὸς σὸ χάλκινο οὐρανὸ κάθεται σταθερός,
σ' ἕνα χρυσὸ θρόνο, καὶ ἡ γῆ εἶναι στὰ πόδια του.

Τὸ δεξιὸν τοῦ χέρι στὰ πέρατα τοῦ Ὠκεανοῦ

ὀλόγυρα ἔχει ἀπλωμένο, καὶ γύρω τρέμουν τὰ ψηλὰ βουνὰ

καὶ ποταμοὶ καὶ τῆς χαροποιοῦ ἀφρισμένης θάλασσης ὁ βυθός.

Ἐνα λοιπὸν, καὶ μάλιστα αὐτογέννητο, Θεὸ ὀνομάζει, πού διέρχεται μέσα ἀπὸ ὅλα καὶ βρίσκεται πάνω ἀπὸ ὅλους, καὶ θρόνος του, λέγει, εἶναι ὁ οὐρανός, καὶ ἡ γῆ βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, θέλοντας, νομίζω, νὰ δηλώσει μ' αὐτὸ τὴν ἀπεραντοσύνη τῆς ἀθάνατης φύσεως, καὶ ὅτι διέρχεται μέσα ἀπὸ ὅλα καὶ γεμίζει τὰ πάντα. Ὅτι ἀγκαλιᾶζει τὸ σύμπαν τὸ δηλώνει τὸ ὅτι ἔχει ἀπλωμένο τὸ χέρι του καὶ σ' αὐτὰ τὰ πέρατα τοῦ Ὠκεανοῦ, ἐνῶ τρέμουν τὰ βουνὰ καὶ ἡ θάλασσα καὶ γενικὰ ὅλος ὁ κόσμος. Γιατί, ὅπως λέγει ἡ θεόπνευστη Γραφή· «Ὁλη ἡ γῆ καλεῖ τὴν ἀλήθεια, καὶ ὁ οὐρανὸς τὴν εὐλογεῖ, καὶ ὅλα τὰ ἔργα σεῖονται καὶ τρέμουν»³⁵.

Αὐτὰ λοιπὸν λέγει ὁ Ὁρφέας.

35. Γ Ἑσδρας 4, 36.

“Ομηρον δὲ τῶν ποιητῶν ἄριστον φαίη ἄν, οἷμαι τίς, ὀλίγω
διενεγκεῖν τῶν ἐν σκηναῖς ὄρχουμένων· τοὺς μὲν γὰρ φασιν οἱ
φιλοθεάμονες σχήμασί τε καὶ νεύμασι τὰς τῶν πραγμάτων φύσεις
εἰδοποιεῖν εἰωθότας, αὐτὰ δοκεῖν τοῖς ὄρωσι μονονουχὶ παρόντα
5 δεικνύειν τὰ πράγματα, ὁ δὲ μεμελέτηκε θεοποιεῖν ἀρετὰς καὶ
κακίας καὶ τὰ τοῦ κόσμου μέρη, καὶ αὐτὴν δὲ τῶν στοιχείων τὴν
φύσιν, καὶ γοῦν ἀντενηνέχθαι τοὺς θεοὺς ἀλλήλοις φησὶν ἐν Ἰλίου
ποτέ, καὶ τίνες τίσιν οἱ ἀντεξάγοντες, διαγορεύει σαφῶς

ἼΗ τοι μὲν γὰρ ἔναντι Ποσειδάωνος ἄνακτος

10 Ἴστατ’ Ἀπόλλων Φοῖβος, ἔχων ἰὰ πτερόεντα·

Ἄντα δ’ Ἐνναλίιο, θεὰ γλυακῶπις Ἀθήνη·

Ἥρη δ’ ἀντέστη χρυσηλάκατος κελαδεινὴ

Ἄρτεμις ἰοχέαιρα, κασιγνήτη Ἐκάτοιο.

Λητοῖ δ’ ἀντέστη σῶκος ἐριούνιος Ἐρμῆς

15 Ἄντα δ’ ἄρ’ Ἐφαιστόιο, μέγας ποταμὸς βαθυδίνης.

Ἄθρει δὴ οὖν ἐν τούτοις, καὶ μάλα σαφῶς, τὰς ἀρετὰς αὐτὸν ταῖς
κακίαις ἀντεγειρομένας τρόπον τινὰ καταδειξαι σπουδάζοντα

Ἄρεα μὲν γὰρ ὡς ἄφρονά τε καὶ μεμηνότα, καὶ πρὸς τε τούτῳ καὶ
ἄλλοπρόσαλλον ἀποκαλεῖν ἔθος τῶν Ἑλλήνων ποιηταῖς, Ἀθηνᾶν

20 δὲ κερδίστην τε καὶ ποικιλομῆτιν, Λητῶ δὲ ὁμοίως τὴν λήθην
ὑπονοεῖν, Ἐρμῆν δὲ μνήμην καὶ λόγον. Εἶτα φυσιολογίας ἄπτε-
ται καὶ τὴν τῶν στοιχείων διαφορὰν πρὸς ἄλληλα ἐξηγεῖται,
λέγων

ἼΗ τοι μὲν γὰρ ἔναντα Ποσειδάωνος ἄνακτος

25 Ἴστατ’ Ἀπόλλων Φοῖβος, ἔχων ἰὰ πτερόεντα·

Ἥρη δ’ ἀντέστη χρυσηλάκατος, κελαδεινὴ·

Ἄντα δ’ ἄρ’ Ἐφαιστόιο, μέγας ποταμὸς βαθυδίνης.

Κάνταῦθα γὰρ μοι δοκεῖ, Ποσειδάωνα μὲν εἰπεῖν τὴν ὑγρὰν οὐ-
σίαν, Ἀπόλλωνα δὲ τὸν ἥλιον, καὶ Ἥραν τὸν αἴρα· χρυσηλάκα-

30 τον δὲ κελαδεινὴν τὴν σελήνην, Ἐφαιστόν τε πῦρ· τὸν δὲ γε πο-
ταμὸν ὡς ἐν τάξει δέχεσθαι τοῦ ψυχροῦ. Ἄλλ’ εἰ καὶ πολὺ λίαν

Ὁ Ὅμηρος πάλι, πού θά τόν ἔλεγε, νομίζω, κανείς ἄριστο τῶν ποιητῶν, λίγο διαφέρει ἀπό αὐτούς πού χορεύουν στή σκηνή τοῦ θεάτρου. Αὐτοί, λένε οἱ φιλοθεάμονες, συνηθίζουν νά παριστάνουν μέ σχήματα καί νεύματα τίς φύσεις τῶν πραγμάτων καί οἱ θεατῆς ἔχουν τήν ἐντύπωση ὅτι βλέπουν σχεδόν μπροστά τους τά ἴδια τά πράγματα. Αὐτός ὅμως φρόντισε μέ τίς μελέτες του νά θεοποιεῖ τίς ἀρετές καί τίς κακίες καί τά μέρη τοῦ κόσμου κι αὐτήν ἀκόμα τή φύση τῶν στοιχείων, καί γι' αὐτό λέγει ὅτι συγκρούσθηκαν κάποτε μεταξύ τους οἱ θεοί στό Ἴλιο, καί διηγεῖται μέ σαφήνεια ποιοὶ μάχονταν ποιοῦς:

Ἄλέναντι στόν Ποσειδῶνα τόν βασιλιά
 στεκόταν ὁ Φοῖβος Ἀπόλλων κρατώντας φτερωτά δέλη·
 Στόν Ἄρη ἀλέναντι ἡ θεά ἡ γλαυκομάτα Ἀθηνᾶ·
 Στήν Ἥρα στήθηκε ἀντίκρου χρυσοτράχηλη, λυγερόφωτη,
 ἡ τοξεύτρα Ἄρτεμις, ἡ ἀδερφή τοῦ Ἀπόλλωνα
 Στή Λητώ ἀντικρουστά στάθηκε ὁ Ἑρμῆς σωτήρας, εὐεργέτης,
 κι ἀλέναντι στόν Ἥφαιστο μέγας ποταμὸς βαθυστροφίσιτος³⁶.

Πρόσεχε λοιπόν σ' αὐτούς τοὺς στίχους ὅτι θέλει, καί πολὺ καθαρά, νά δείξει ὅτι οἱ ἀρετές κατὰ κάποιο τρόπο ἀντιτάσσονται στίς κακίες. Γιατί τόν Ἄρη συνήθιζαν οἱ Ἕλληνες ποιητῆς νά τόν ἀποκαλοῦν ἄφρονα καί μανιώδη, κι ἐκτός ἀπὸ αὐτὰ καί ἄλλοπρόσαλλο. Τήν Ἀθηνᾶ πάλι κακούργα καί πολυμήχανη. Μὲ τή Λητώ ὑπονοοῦν τή λήθη, μέ τόν Ἑρμῆ τή μνήμη καί τὸ λόγο. Ἐπειτα πηγαίνει στή φύση τῶν ὄντων καί ἐξηγεῖ τή διαφορὰ μεταξύ τῶν στοιχείων, λέγοντας:

Ἄλέναντι στόν βασιλιά Ποσειδῶνα
 στεκόταν ὁ Φοῖβος Ἀπόλλων κρατώντας τὰ δέλη του.
 Στήν Ἥρα ἀντίκρου ἡ Ἄρτεμις χρυσοτράχηλη, λυγερόφωτη,
 κι ἀντίκρου στόν Ἥφαιστο μέγας βαθυστροφίσιτος ποταμὸς³⁷.

Κι ἐδῶ, νομίζω, μέ τόν Ποσειδῶνα ἐννοεῖ τήν ὑγρὴ οὐσία, μέ τόν Ἀπόλλωνα τόν ἥλιο, μέ τήν Ἥρα τὸν ἀέρα, μέ τή χρυσοτράχηλη λυγερόφωτη τή σελήνη, καί μέ τόν Ἥφαιστο τή φωτιά. Τὸν ποταμὸ τὸν χρησιμοποιεῖ στή θέση τοῦ ψυχροῦ. Ἀλλά, ἂν καὶ ὑπάρχει σ'

36. Ἰλιάς, Υ, 5, 67 ἔ.

37. Ἰλιάς, Ι, 5, 445-446.

παρ' αὐτῶ τὸ φιλόμυθον, ἀλλ' οὖν οὐκ ἠγνοηκότα παντελῶς εὐ-
ρήσομεν τὴν ἀλήθειαν· ἔφη γὰρ πού πάλιν

Οὐδ' εἶ κέν μοι ὑποσταίῃ Θεὸς αὐτός,

Γῆρας ἀποξύσας, θήσειν νέον ἠβώοντα

5 Οὐ γὰρ πού φησιν, Εἰ καὶ θεῶν τις ὑπόσχοιτό μοι τοῦ μὲν γήρωσ
τὴν ἀπεμπολήν, παλινάγρετον δὲ τὴν νεότητα· τετήρηκε δὲ τὸ
χρῆμα μόνῳ τῷ ἐπὶ πάντας Θεῷ, μόναις ἀνατιθεῖς ταῖς αὐτοῦ
δυνάμεσι τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν ἀμογητι καὶ τὰ ἐλπίδος
ἐπέκεινα καὶ λόγου τοῦ καθ' ἡμᾶς “Οὐδ' εἶ μοι”, φησὶν, “ὑπο-
10 σταίῃ Θεὸς αὐτός”· τὸ γὰρ τοι, “Θεὸς αὐτός”, οὐκ ἐφ' ἓνα τῶν ἐν
μύθοις πεπλασμένων τινά, αὐτὸν δὲ δὴ μόνον κατασημῆνειεν ἂν
τὸν ἀληθῶς ὄντα Θεόν

Ἄλλ' Ὀμήρω μὲν ὡδὶ φρονεῖν τε καὶ λέγειν ἐδόκει, ἴωμεν δὲ
καὶ ἐπ' αὐτοὺς ἤδη τοὺς σοβαροὺς καὶ κατωφρυνωμένους, δοκη-
15 σισοφίας τε δόξαν λαβόντας οὐκ ἀγεννῆ παρά γε τοῖς Ἑλλήνων
παισὶ. Πορφύριος μὲν οὖν, ὁ πικροὺς ἡμῶν καταχέας λόγους καὶ
τῆς Χριστιανῶν θρησκείας μονονουχὶ κατορχούμενος, τοὺς ὠνο-
μασμένους σοφούς, τὸν ἀριθμὸν ὄντας ἑπτὰ, τὴν τοιάνδε κλησὶν
ἀρπάσαι φησὶν ἐξ αἰτίας τοιαύσδε· γράφει δὲ οὕτως ἐν τῷ πρώτῳ
20 διβλίῳ τῆς Φιλοσόφου ἱστορίας· Ἐννέα δὲ ὄντων, ἑπτὰ κληθῆναι
σοφούς ἐξ αἰτίας τοιαύτης· Ἀλιέως θόλον νεανίσκοις ἀποδεμέ-
νου ἰχθύων, συνέβη χρυσοῦν τρίποδα ἐν τῷ θόλῳ εὐρεθῆναι· τοῦ
δὲ ἀλιέως ἰχθύς, ἀλλὰ μὴ τρίποδα, πεπρακέναι λέγοντος καὶ τῶν
νεανίσκων εἰς τὴν αὐτῶν τύχην ἀναφερόντων τὴν εὐρησιν, ἔδοξε
25 τῷ Θεῷ τὴν κρίσιν ἐπιτρέψαι· τοῦ δὲ χρήσαντος διδόναι τὸν τρί-
ποδα τῷ σοφῷ, Θάλητι πρώτῳ ὁ τρίπους προσηνέχθη· ὁ δὲ πρὸς
Βίαντα ἀπέπεμψεν, ἐκεῖνον φάμενος εἶναι τὸν σοφόν· ὁ δὲ πρὸς
ἕτερον πέμπει· κάκεινος πρὸς ἄλλον, ἕως εἰς τοὺς ἑπτὰ τοῦ τρίπο-
δος ἐκπεριαχθέντος, καὶ πάλιν ὑποστρέψαντος ἐπὶ τὸν πρώτον,
30 ἔδοξεν ἀναθεῖναι τῷ Θεῷ· τοῦτον γὰρ εἶναι πάντων τὸν σοφώτα-
τον.

Ὅποῖαι τοίνυν αὐτῶν αἱ δόξαι γεγόνασιν ἐπὶ καιροῦ λελέξε-

αὐτὸν πολλή μυθολογία, θὰ διαπιστώσομε ὅτι δὲν ἀγνοεῖ ἐντελῶς τὴν ἀλήθεια. Γιατὶ σὲ ἄλλο μέρος λέγει πάλι·

Οὔτε ἀκόμα κι ἂν ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς μου ὑποσχεθεῖ

μπορεῖ νὰ μ' ἀφαιρέσει τὸ γήρας καὶ νὰ μὲ κάνει νέο παλλικὰρι.

Δὲν λέγει δηλαδή, Κι ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς θεοὺς μου ὑποσχεθεῖ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸ γήρας καὶ τὴν ἐπιστροφή μου πάλι στὴ νεότητα, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ φύλαξε μόνο γιὰ τὸν Θεὸ τῶν ὅλων, καὶ σὲ μόνες τὶς δυνάμεις ἐκείνου ἐπέδωσε τὸ ὅτι μπορεῖ νὰ κατορθώσει τὰ πάντα χωρὶς κόπο ἀκόμα καὶ τὰ πέρα ἀπὸ τὶς ἐλπίδες μας καὶ τὸν λόγο τὸν δικό μας· γιατί λέγει, “Οὔτε κι ἂν μου ὑποσχεθεῖ ὁ ἴδιος ὁ Θεός”. Γιατὶ ἡ φραση “ὁ ἴδιος ὁ Θεός”, δὲν θέλει νὰ ὑποδηλώσει ἕναν ἀπ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι πλασμένοι στοὺς μύθους, ἀλλ' αὐτὸν μόνο ποὺ εἶναι ἀληθινὰ Θεός.

Καὶ στὸν “Ὀμηρο δέβαια ἔτσι φαινόταν σωστὸ νὰ πιστεύει καὶ νὰ λέγει, ἄς προχωρήσομε ὅμως τώρα καὶ σ' αὐτοὺς τοὺς σοβαροὺς καὶ συνωφρυνμένους (ἐπαρμένους), ποὺ ἀπέκτησαν ὄχι μηδαμινὴ ὑπόληψη ἀπὸ τοὺς “Ἕλληνες ὅτι τὰ ἤξεραν ὅλα. Ὁ Πορφύριος λοιπὸν ποὺ περιέλουσε μὲ φαρμακεροὺς λόγους ἐμᾶς καὶ κατὰ κάποιον τρόπο ἔχει ἐμπαίξει τὰ τῆς θρησκείας τῶν Χριστιανῶν, λέγει ὅτι οἱ λεγόμενοι σοφοί, ἑπτὰ στὸν ἀριθμὸ, ὀνομάσθηκαν ἔτσι ἀπὸ τὴν ἐξῆς αἰτία. Γράφει τὰ ἐξῆς στὸ πρῶτο βιβλίον τῆς “Φιλοσόφου Ἱστορίας” του· “Ἐνῶ ἦταν ἐννέα, ὀνομάσθηκαν ἑπτὰ σοφοί ἀπὸ τὴν ἐξῆς αἰτία. Ἐνας ἀλιέας πούλησε σὲ κάποιον παιδιὰ ἕνα δίχτυ ψάρια, μέσα στὴν ψαριά τῶν ὁποίων συνέβη νὰ βρεθεῖ ἕνας χρυσὸς τρίποδας. Ἐπειδὴ ὁ ἀλιέας ἰσχυριζόταν ὅτι τοὺς εἶχε πούλησει τὰ ψάρια καὶ ὄχι τὸν τρίποδα καὶ οἱ νεαροὶ ἀπέδιδαν τὸ εὖρημα στὴν τύχη τους, ἀποφάσισαν νὰ ἀναθέσουν τὴν κρίση στὸν Θεό. Ὁ χρησμὸς τοῦ Θεοῦ ἦταν νὰ δοθεῖ ὁ τρίποδας στὸ σοφόν· καὶ ὁ τρίποδας προσφέρθηκε πρῶτα στὸ Θαλῆ. Αὐτὸς τὸν ἔστειλε στὸ Βίαντα, λέγοντας πῶς ὁ σοφὸς εἶναι ἐκεῖνος· ὁ Βίας τὸν ἔστειλε σὲ ἄλλον, κι αὐτὸς σὲ ἄλλον, καὶ ἀφοῦ ὁ τρίποδας περιφέρθηκε μέχρι τοὺς ἑπτὰ, ἐπέστρεψε πάλι στὸν πρῶτο, ὁ ὁποῖος ἀποφάσισε νὰ τὸν ἀφιερῶσει στὸν Θεό, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦταν ὁ σοφώτατος ὅλων.

Ποιῆς λοιπὸν ἦταν οἱ γνῶμες τους θὰ λεχθεῖ ἀπὸ ἐμᾶς ὅταν

ται πρὸς ἡμῶν. Θαλῆς μὲν οὖν ὁ Μιλήσιος νοῦν τοῦ κόσμου φησὶν εἶναι τὸν Θεόν. Δημόκριτος δὲ ὁ Ἀβδηρίτης συμφέρεται μὲν κατὰ τι, προσεπάγει δέ τι καὶ ἕτερον· νοῦν μὲν γὰρ εἶναι τὸν Θεὸν ἰσχυρίζεται καὶ αὐτός, πλήν, ἐν πυρὶ σφαιροειδεῖ, καὶ αὐ-
 5 τὸν εἶναι τὴν τοῦ κόσμου ψυχὴν. Ἀναξίμανδρος δὲ οἶμον ὥσπερ ἑτέραν ὀλοτρόπως ἰὼν, Θεὸν διορίζει εἶναι τοὺς ἀπείρους κό-
 σμους, οὐκ οἶδ' ὅ τι λέγων. Ὁ δὲ πλείστην ἔχων καὶ οὐκ ἔξω θαύ-
 ματος εἰς βασάνους ἐννοιῶν τὴν δεινῶσιν, τὸν Ἀριστοτέλη λέγω
 τὸν Σταγειρίτην, τὸν Πλάτωνος φοιτητὴν, εἶδος μὲν χωριστὸν
 10 ὀνομάζει τὸν Θεόν, ἐπισηῆναι δὲ διατείνεται τῇ τοῦ παντός σφαί-
 ρα. Καὶ μὴν καὶ οἱ καλούμενοι Στωϊκοὶ Θεὸν εἶναι φασὶ πῦρ
 τεχνικὸν ὁδῶ βαδίζον ἐπὶ γενέσει κόσμου· γεγράφασι δὲ περὶ
 τούτων Πλούταρχός τε καὶ ἕτεροι τῶν παρ' αὐτοῖς λογάδων, καὶ
 ὁ θρασὺς καθ' ἡμῶν Πορφύριος. Ἄρ' οὖν οὐ διάφοροι μὲν ἀλλή-
 15 λους εἰσὶ, στοχασταὶ δὲ μᾶλλον, ἢ τῆς ἀληθείας διαγνώμονες, οἱ
 πολυτρόποις οὕτω καταμεθύοντες; καίτοι τοὺς ἀληθῶς τε καὶ
 ἀπλανῶς ἐγνωκότες κατ' οὐδένα τρόπον ταῖς ἀλλήλων ἐννοίαις
 ἐχρῆν ἀντιφέρεσθαι, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἔνεστιν
 ἰδεῖν.

20 Ἄλλ' ἐρεῖ πρὸς τοῦτο οἷμαί τις Τί οὖν, ὦ τᾶν; οὐ γὰρ αἰρέσεις
 εἰσὶ πολλάι καὶ παρ' ὑμῖν αὐτοῖς, καὶ κατασχίζονται τινες εἰς τὸ
 ἕτερά τε καὶ ἕτερα φρονεῖν τε καὶ λέγειν; Ἄλλ' οἷ γε, ὦ βέλτιστε,
 φαίην ἂν, τῶν ἱερῶν δογμάτων ἡμῖν πρῶτοί τε καὶ ἐν ἀρχαῖς
 διδάσκαλοι γεγονότες ὁμολογοῦσιν ἀλλήλοις ἅπαντες, καὶ τοῖς
 25 πρῶτοις συμβαίνουσιν οἱ διὰ μέσου καὶ τελευταῖοι. Οὐ γὰρ ἕτερα
 μὲν ὁ Μωσῆς πεφρόνηκεν, οἱ δὲ μετ' αὐτὸν μαχόμενα τοῖς αὐτοῦ
 δεδιδάχασιν, ἀλλ' εἷς, ὡς ἔφην, παρὰ πάντων περὶ Θεοῦ λόγος
 μέχρι τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν. Ἐνα γὰρ πάντες
 ὁμολογοῦσι τὸν ἐπὶ πάντας καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσι Θεόν,
 30 ἄναρχόν τε, αἰδῖον, ἀγένητον, ἄφθαρτον, ζωὴν καὶ ζωοποιόν, οὐ-
 ρανοῦ τε καὶ γῆς ποιητὴν, καὶ συλλήβδην ἀπάντων τῶν ἐν αὐτοῖς.
 Εἰ δὲ δὴ τινες τῶν μετ' ἐκείνους, οὐ συνέντες τὰ αὐτῶν διημαρτή-

ἔρθει ἢ ὥρα. Ὁ Θαλῆς λοιπὸν ὁ Μιλήσιος λέγει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ὁ νοῦς τοῦ κόσμου. Ὁ Δημόκριτος πάλι ἀπὸ τὰ Ἄβδηρα, συμφωνῶντας κατὰ τι, προσθέτει ὅμως καὶ κάτι ἄλλο. Ἰσχυρίζεται καὶ αὐτὸς ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι νοῦς, ἀλλὰ μέσα σὲ σφαῖρα πυρακτωμένη, καὶ αὐτὸς εἶναι ἢ ψυχὴ τοῦ κόσμου. Ὁ Ἀναξίμανδρος σὰ νὰ βαδίζει, νομίζω, τελείως διαφορετικὴ ὁδὸ, λέγει ὅτι Θεὸς εἶναι οἱ ἄπειροι κόσμοι, δὲν ξέρω ὅμως τί ἐννοεῖ. Αὐτὸς πάλι ποὺ ἔχει μεγάλη δεινότητα νὰ προκαλεῖ τὸν θαυμασμὸ γιὰ τὴν ἀνάλυση τῶν ἐννοιῶν, ἐννοῶ τὸν Ἀριστοτέλη τὸν Σταγειρίτη, τὸν μαθητὴ τοῦ Πλάτωνα, ὀνομάζει τὸν Θεὸ εἶδος χωριστό, καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ἐπιβαίνει στὴ σφαῖρα τοῦ παντός. Ἀλλὰ καὶ οἱ καλούμενοι Στωϊκοὶ λένε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πῦρ τεχνουργικὸ ποὺ προχωρεῖ στὸ δρόμο τῆς γένεσης τοῦ κόσμου. Γι' αὐτοὺς ἔχουν γράψει ὁ Πλούταρχος καὶ ἄλλοι ἀπὸ τοὺς κορυφαίους τοὺς λογίους, καὶ ὁ θρασὺς Πορφύριος ἐναντίον μας. Ἄρα λοιπὸν δὲν διαφέρουν μεταξύ τους, καὶ εἶναι ἐρευνητὲς μᾶλλον τῆς ἀλήθειας, παρὰ κάτοχοι τῆς ἀλήθειας, αὐτοὶ ποὺ φέρονται σὰ νὰ ἔχουν μεθύσει μὲ τίς τόσων εἰδῶν γνῶμες; Ἄν καὶ βέβαια ἔπρεπε αὐτοὶ ποὺ ἔχουν ἀληθινὴ καὶ ἀπλανὴ γνῶμη μὲ κανένα τρόπο νὰ μὴ ἀντιφέρονται στίς μεταξύ τους γνῶμες, ὅπως ἀκριβῶς μπορεῖ νὰ δεῖ κανεὶς ὅτι συμβαίνει καὶ σ' ἐμᾶς τοὺς ἴδιους.

Ἀλλὰ, νομίζω, θὰ πεῖ κάποιος γι' αὐτό· Τί λοιπὸν, φίλε μου; Δὲν ὑπάρχουν καὶ σ' ἐσᾶς τοὺς ἴδιους πολλὲς αἱρέσεις καὶ δὲν κάνουν κάποιοι σχίσματα μὲ τὸ νὰ φρονοῦν καὶ νὰ λένε ἄλλα καὶ ἄλλα; Ἀλλ' ὅμως, ἀγαπητέ, θὰ μπορούσα νὰ πῶ, ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ πρῶτοι καὶ στὴν ἀρχὴ ἔγιναν διδάσκαλοι τῶν ἱερῶν δογμάτων μας συμφωνοῦν ὅλοι μεταξύ τους, καὶ μὲ τοὺς πρώτους συμφωνοῦν οἱ ἐνδιάμεσοι καὶ οἱ τελευταῖοι. Γιατὶ δὲν πιστεύει ἄλλα ὁ Μωυσῆς, καὶ οἱ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸν δίδαξαν τὰ ἀντίθετα. Ἀλλὰ, ὅπως εἶπα, ἓνας λόγος ὑπάρχει ἀπὸ ὅλους γιὰ τὸν Θεὸ μέχρι τοὺς ἁγίους ἀποστόλους καὶ εὐαγγελιστὲς. Γιατὶ ὅλοι ὁμολογοῦν ἓνα Θεό, αὐτὸν ποὺ εἶναι πάνω ἀπὸ ὅλους, καὶ διέρχεται μέσα ἀπὸ ὅλα καὶ βρίσκεται μέσα σὲ ὅλα, καὶ ποὺ εἶναι ἀναρχος, αἰώνιος, ἀγέννητος, ἀφθαρτος, ζωὴ καὶ ζωοποιός, δημιουργὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, καὶ μὲ ἓνα λόγο ὅλων ὅσα ὑπάρχουν μέσα σ' αὐτά. Ἄν ὅμως κάποιοι μεταγενέστεροί τους,

κασι τάληθοῦς, οὐκ ἐκείνοις μᾶλλον, ἔψεται δὲ τούτοις, κατὰ γε τὸν ὀρθῶς ἔχοντα λογισμόν, ἢ τοῦ πεπλανῆσθαι γραφή. Εἰ μὲν οὖν οἱ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀβελτηρίας εὔρεται καὶ τῶν ἀνοσιῶν δογμάτων καθηγηταὶ γεγονότες, ταῖς ἀλλήλων συνηνέχθησαν δόξαις, δεικνύτωσαν καὶ πεπαύσομαι. Εἰ δὲ αὐτοὶ πρὸς ἀλλήλους οἱ πρῶτοι διάφοροί τε εἰσι καὶ ἕτερογνώμονες, πῶς οὐχ ἅπασιν ἐναργές, ὡς ἔξω θαίνουσι τρίβου τῆς ἐπ' εὐθὺ καὶ πεπλάνηται;

Εἰ γὰρ δὴ θούλοίτο τις εὖ μάλα διαμαθεῖν τὸν ὀρθῶς τε καὶ ἀκιδόδηλως ἔχοντα λόγον περὶ τοῦ πάντων ἐπέκεινα Θεοῦ, τὴν 10 τίνος ἂν εἰσδέξῃται δόξαν, καὶ οὐκ ἂν ἀμάρτοιο σκοποῦ; Θαλῆς μὲν γὰρ καὶ Ἀναξίμανδρος, ἕτεροί τε, ὧν ἀρετίως διεμνημονεύσαμεν, εἰκῆ πεφλυαρηκότες ἀλοῖεν ἂν, Πυθαγόρας δὲ καὶ Πλάτων διατετριφότες ἐν Αἰγύπτῳ καὶ πολλοῖς τοῖς αὐτόθι περιτυγχάνοντες, ἅτε δὴ φιλομαθεστάτω τε ὄντε καὶ φιλοῖστορε, οὐκ ἠγνοησά- 15 τιν τὴν Μωσέως ἀρετὴν ἣν γὰρ Αἰγυπτίοις τὰ κατ' αὐτὸν οὐκ ἐν μετρίῳ θαύματι. Ἐντεῦθεν οἶμαι τὸν περὶ Θεοῦ λόγον οὐκ ἀκόμψως ἐκμεμαθηκότας, ἐπιεικέστερόν πως παρὰ τοὺς ἄλλους τὰ περὶ αὐτοῦ δοξάσαι, καὶ μὴν καὶ ἐλέσθαι φρονεῖν. Εὐρήσομεν δὲ καὶ τῶν Ἀθήνησιν τινὰς τοῖς παρ' αὐτῶν εὖ ἔχειν ὑπειλημμένους 20 συνενηνεγμένους. Οἶμαι δὲ δεῖν ἀξιῶσαι λόγου καὶ μνήμης τὸν Αἰγύπτιον Ἑρμῆν, ὃν δὴ καὶ Τρισμέγιστον ὠνομάσθαι φασί, τετιμηκότων αὐτὸν τῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, καί, καθά τισι δοκεῖ, τῷ ἔκ Διὸς καὶ Μαίας μυθολογουμένῳ γενέσθαι παρεικαζόντων αὐτόν.

Οὗτοσί τοιγαροῦν ὁ κατ' Αἰγύπτου Ἑρμῆς, καίτοι τελεστής 25 ὢν καὶ τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσι προσιζήσας ἀεὶ, πεφρονηκῶς εὐρίσκεται τὰ Μωσέως, εἰ καὶ μὴ εἰς ἅπαν ὀρθῶς καὶ ἀνεπιλήπτως, ἀλλ' οὖν ἐκ μέρους ἀφέληται γὰρ καὶ αὐτός, πεποιήται δὲ καὶ τούτου μνήμην, ἐν ἰδίαις συγγραφαῖς, ὁ συντεθεικῶς Ἀθήνησιν τὰ ἐπίκλην Ἑρμαικὰ πεντεκαίδεκα διβλία. Γράφει δὲ οὕτως 30 ἐν τῷ πρώτῳ περὶ αὐτοῦ, εἰσχεκόμικε δέ τινα τῶν ἱεροουργῶν λέγοντα· Ἴν' οὖν ἔλθωμεν εἰς τὰς ὁμοίας, ἅρ' οὐχὶ καὶ τὸν ἡμέτερον Ἑρμῆν ἀκούεις, τὴν τε Αἰγύπτου εἰς λῆξιν καὶ κλήρους ἅπασαν τεμεῖν, σχοίνῳ τὰς ἀρούρας καταμετροῦντα, καὶ διάρυχας τεμέ-

ἐπειδὴ δὲν κατάλαβαν τί ἔλεγαν, ἔπεσαν ἔξω στὴν ἀλήθεια, δὲν θ' ἀκολουθήσει ἐκείνους, σύμφωνα μὲ τὴ λογικὴ σκέψη, ἢ κατηγορία γιὰ πλάνη, ἀλλ' αὐτοῦς. "Ἄν λοιπὸν οἱ ἐφευρέτες τῆς ἀνοησίας, ποὺ ἐγιναν καθηγητὲς τῶν ἀνόσιων δογμάτων, συμφώνησαν στίς γνώμες τους μεταξύ τους, ἄς τὸ δείξουν καὶ θὰ σταματήσω. "Ἄν ὅμως οἱ πρῶτοι εἶναι μεταξύ τους διαφορετικοὶ καὶ ἔχουν διάφορη γνώμη, πῶς δὲν εἶναι σὲ ὅλους φανερό, ὅτι βγαίνουν ἔξω ἀπὸ τὸν εὐθὺ δρόμο καὶ ἔχουν πλανηθεῖ;

"Ἄν λοιπὸν ἤθελε κάποιος νὰ μάθει καλὰ τὸν ὀρθὸ καὶ γνήσιο λόγο γιὰ τὸν πέρα ἀπὸ ὅλα Θεό, ποιανοῦ τὴ γνώμη θὰ μπορούσε νὰ δεχθεῖ καὶ νὰ μὴν ἀποτύχει στὸ σκοπὸ του; Πράγματι ὁ Θαλῆς καὶ ὁ Ἀναξίμανδρος καὶ ἄλλοι, ποὺ ἀναφέραμε προηγουμένως, θὰ βρεθοῦν νὰ ἔχουν φλυαρήσει ἄσκοπα, ἐνῶ ὁ Πυθαγόρας καὶ ὁ Πλάτων, ποὺ ἔζησαν στὴν Αἴγυπτο καὶ συναντήθηκαν μὲ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἐντόπιους, ἐπειδὴ καὶ οἱ δύο ἦταν φιλομαθέστατοι καὶ φίλοι τῆς γνώσης δὲν ἀγνόησαν τὴν ἀρετὴ τοῦ Μωυσῆ. Γιατὶ οἱ Αἰγύπτιοι δὲν εἶχαν λίγο θαυμασμὸ γιὰ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Μωυσῆ. Ἀπὸ ἐδῶ νομίζω ἀφοῦ ἔμαθαν τὸ λόγο γιὰ τὸν Θεὸ ὄχι ἀνεπιτήδευτα, μπόρεσαν νὰ σχηματίσουν γνώμη γιὰ τὸν Θεὸ καὶ νὰ πιστέψουν καλύτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Θὰ βροῦμε καὶ μερικοὺς στὴν Ἀθήνα νὰ συμφωνοῦν μὲ ὅσα νομίζουν πῶς ἔχουν καλῶς. Νομίζω ὅμως ὅτι πρέπει νὰ κρίνομε ἀξιο λόγου καὶ μνήμης τὸν Αἰγύπτιο Ἑρμῆ, ποὺ λένε ὅτι ὀνομάσθηκε καὶ τρισμέγιστος, ποὺ τὸν τίμησαν οἱ σύγχρονοὶ του, καί, ὅπως νομίζουν μερικοί, καὶ τὸν παρομοιάζουν μὲ τὸν Ἑρμῆ, τὸν υἱὸ τοῦ Δία καὶ τῆς Μαίας.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Ἑρμῆς τῆς Αἰγύπτου, ἂν καὶ ἦταν ἱεροτελεστής καὶ παρέμεινε πάντοτε στὰ τεμένη τῶν εἰδώλων, βρίσκεται νὰ ἔχει τις ἀπόψεις τοῦ Μωυσῆ, ἂν καὶ ὄχι σὲ ὅλα ὀρθὰ καὶ χωρὶς σφάλμα, ἀλλὰ σὲ μερικὰ μόνο. Γιατὶ ὠφελήθηκε κι αὐτὸς καὶ τὸν ἀναφέρει αὐτὸς ποὺ συνέγραψε στὴν Ἀθήνα τὰ ὀνομαζόμενα "Ἑρμαικὰ" δεκαπέντε βιβλία. Στὸ πρῶτο βιβλίον γράφει γι' αὐτὸν τὰ ἑξῆς· εἰσάγει κάποιον ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς νὰ λέγει· "Γιὰ νὰ ἔρθουμε λοιπὸν στίς ὁμοίες, ἄραγε δὲν ἀκοῦς καὶ τὸ δικό μας Ἑρμῆ, ὅτι χώρισε ὅλη τὴν Αἴγυπτο σὲ περιοχὰς καὶ κλήρους μετρῶντας τὰ χωράφια μὲ σχοινί,

σθαι ταῖς ἐπαρδεύσεσι, καὶ νόμους θεῖναι, καὶ τὰς χώρας ἀπ' αὐτῶν προσειπεῖν, καὶ καταστήσασθαι τὰς συναλλάξεις τῶν συμβολαίων, καὶ νεωστὶ φύσασθαι κατάλογον τῆς τῶν ἄστρον ἐπιτολῆς, καὶ βοτάνας τεμεῖν, καὶ πρὸς γε ἀριθμοὺς καὶ λογισμοὺς, 5 καὶ γεωμετρίαν, ἀστρονομίαν τε ἀσρολογίαν, καὶ τὴν μουσικὴν, καὶ τὴν γραμματικὴν ἅπασαν εὐρόντα παραδοῦναι; Ποισωμεν τοίνυν τῶν ἐκάστου δοξῶν τὴν ἀφήγησιν· μεμνήσομαι δὲ καὶ ἐτέρων, οὐκ ἀθαύμαστον παρ' αὐτοῖς ἐπὶ παιδείᾳ λαχόντων ὄνομα· χρῆναι δὲ φημι τοὺς ἐντευξομένως φιλομαθέστατα μᾶλλον, ἢ 10 γοῦν ἀψικώρως ἔχοντας, τοῖς γεγραμμένοις προσβαλεῖν.

Πυθαγόρας γοῦν φησιν· “Ὁ μὲν Θεὸς εἷς, αὐτὸς δέ, οὐχ ὡς τινες ὑπονοοῦσιν, ἐκτὸς τῆς διακοσμῆσις, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ὅλος ἐν Ἄφ τῷ κύκλῳ ἐπισκοπῶν πάσας γενεάς, ἐπὶ κρᾶσις ὧν τῶν ὄλων αἰῶνων καὶ φῶς τῶν αὐτοῦ δυνάμεων καὶ ἔργων, ἀρχὰ 15 πάντων, ἐν οὐρανῷ φωστήρ, καὶ πάντων πατήρ, νοῦς καὶ ψύχωσις τῶν ὄλων κύκλων, πάντων κίναςις”. Ἴδου δὴ σαφῶς, ἓνα τε εἶναι λέγει τὸν τῶν ὄλων Θεὸν καὶ πάντων ἀρχὴν, ἐργάτην τε τῶν αὐτοῦ δυνάμεων, φωστήρα καὶ ψύχωσιν, ἥτοι ζωοποίησιν τῶν ὄλων, καὶ κύκλων πάντων κίνησιν· αὐτοκίνητον 20 γὰρ οὐδέν, παρῆκται δὲ τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι κίνησιν λαχόντα φαίνεται.

Ὁ δὲ Πλάτων ὧδέ πη φθέγγεται· “Τὸν γὰρ πατέρα καὶ ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντός εὐρεῖν τε ἔργον, καὶ εὐρόντα εἰς πάντας ἐξειπεῖν ἀδύνατον”. Ὁρθῶς δὴ μάλα· «Δόξα γὰρ Κυρίου κρύ- 25 πτει λόγον», κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ πᾶς περὶ αὐτοῦ λόγος ἀσθενεῖ καὶ τῆς ἀξίας κατόπιν ἔρχεται. Ἔστι γὰρ ἀπάσης ἐννοίας ἐπέκεινα, βλέπομεν δὲ δι' ἐσόπτρου καὶ ἐν αἰνίγματι τὰ περὶ αὐτοῦ, καθά φησιν ὁ πάνσοφος Παῦλος. Πορφύριος δὲ φησιν ἐν διβλίῳ τετάρτῳ “Φιλοσόφου ἱστορίας”. “Δοξάσαι τε 30 τὸν Πλάτωνα, καὶ μὴν καὶ φράσαι πάλιν περὶ ἐνὸς Θεοῦ, ὄνομα δὲ αὐτῷ μηδὲν ἐφαρμόττειν, μηδὲ γνῶσιν ἀνθρωπίνην αὐτὸν καταλαβεῖν, τὰς δὲ λεγομένας προσηγορίας ἀπὸ τῶν ὑστέρων

ἀνοιξε καὶ διώρυγες γιὰ τὴν ἄρδευση, καὶ ἔθεσε καὶ νόμους, καὶ οἱ περιοχὲς ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἴδιες νὰ ὀνομασθοῦν, καὶ νὰ καθιερωθοῦν συναλλαγὲς μὲ σύμβολα, καὶ νὰ δημιουργηθεῖ κατάλογος τῆς ἀνατολῆς τῶν ἄστρον, καὶ νὰ μαζεύονται βότανα, καὶ τέλος βρῆκε καὶ παρέδωσε τοὺς ἀριθμοὺς καὶ τοὺς λογαριασμοὺς, τὴ γεωμετρία, τὴ ἀστρονομία καὶ τὴν ἀστρολογία καὶ τὴ μουσική, καὶ ὅλη τὴ γραμματική”. Ἄς περιγράψομε τὴν διδασκαλία καθενός. Θὰ ἀναφέρω βέβαια καὶ ἄλλους πού ἔτυχαν ἀνάμεσά τους ὄνομα θαυμαστὸ ἐξαιτίας τῆς παιδείας τους, ἀλλὰ θεωρῶ ὅτι πρέπει οἱ ἀναγνώστες νὰ πλησιάσουν τὰ γραπτὰ μου μὲ πολλὴ ὄρεξη γιὰ μάθηση, καὶ ὄχι ὡς εὐκολοχόρταγοι.

Ὁ Πυθαγόρας λοιπὸν λέγει· “Ὁ Θεὸς εἶναι ἓνας, κι αὐτὸς δὲν εἶναι, ὅπως ὑποθέτουν κάποιοι, ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμον, ἀλλ’ εἶναι μέσα σ’ αὐτὸν ὅλος σὲ ὅλο τὸν κύκλον, ἐπισκοπώντας ὅλες τὶς γενεές, ἀποτελώντας τὴν συνένωση ὅλων τῶν αἰώνων, φῶς τῶν δυνάμεών του καὶ τῶν ἔργων του, ἀρχὴ ὅλων, στὸν οὐρανὸ ἄστρο καὶ πατέρα ὅλων, νοῦς καὶ ἐμψύχωση ὅλων τῶν κύκλων, κίνηση τῶν ὅλων”. Νὰ λοιπὸν πού λέγει μὲ σαφήνεια ὅτι εἶναι ἓνας ὁ Θεὸς τῶν ὅλων καὶ ἀρχὴ ὅλων, πραγματοποιῶν τῶν δυνάμεών του, ἄστρο κι ἐμψύχωση, δηλαδή ζωοποίηση τῶν ὅλων, καὶ κίνηση ὅλων τῶν κύκλων· γιὰτὶ κανένα δὲν εἶναι αὐτοκινούμενο, ὅλα ἔχουν δημιουργηθεῖ ἀπὸ αὐτὸν καὶ φαίνονται ὅτι ἔχουν λάβει ἀπὸ αὐτὸν τὴν κίνηση ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία στὴν ὑπαρξη.

Ὁ Πλάτων ἐπίσης κάπως ἔτσι ὁμιλεῖ· “Εἶναι δύσκολο νὰ βρεῖ κανεὶς τὸν Πατέρα καὶ ποιητὴ αὐτοῦ τοῦ σύμπαντος, καὶ ἂν τὸν βρεῖ, εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸν ἐξηγήσει σὲ ὅλους”. Καὶ βέβαια ὀρθά. Γιατί, σύμφωνα μ’ αὐτὸ πού ἔχει γραφεῖ, «Ἡ δόξα τοῦ Κυρίου ξεπερνᾷ κάθε λόγον»³⁸, καὶ κάθε λόγος γι’ αὐτὸν εἶναι ἀνίσχυρος καὶ κατώτερος ἀπὸ τὴν ἀξία του. Γιατί βρίσκεται πέρα ἀπὸ κάθε ἔννοια καὶ βλέπομε τὰ σχετικὰ μὲ αὐτὸν σὰν μέσα σὲ κάτοπτρον καὶ αἰνιγματικά»³⁹, ὅπως λέγει ὁ πάνσοφος Παῦλος. Ὁ Πορφύριος ὅμως λέγει στὸ τέταρτο βιβλίον τῆς “Φιλοσόφου Ἱστορίας”· “Ὁ Πλάτων θεώρησε καλὸ νὰ μιλῆσει πάλι γιὰ ἓνα Θεό, ἀλλὰ δὲν τοῦ ἔδωσε κανένα ὄνομα, οὔτε ἀνθρώπου διάνοια μπορεῖ νὰ τὸν συλλάβει, καὶ

καταχρηστικῶς αὐτοῦ κατηγορεῖν". Εἰ δὲ ὅλως ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν ὀνομάτων χρή τι τολμηῆσαι λέγειν περὶ αὐτοῦ, μᾶλλον τὴν τοῦ ἑνὸς προσηγορίαν καὶ τὴν τὰγαθοῦ τακτέον ἐπ' αὐτοῦ. Τὸ μὲν γὰρ ἐμφαίνει τὴν περὶ αὐτὸν ἀπλότητα καὶ διὰ τοῦτο αὐ-
5 τάρκειαν. Χρῆζει γὰρ οὐδενός, οὐ μερῶν, οὐκ οὐσίας, οὐ δυνάμεων, οὐκ ἐνεργειῶν, ἀλλ' ἔστι πάντων τούτων αἴτιος, τὰγαθὸν ἔστιν, ἀπομιμουμένων, κατὰ τὸ δυνατόν, τῶν ἄλλων τὴν ἐκείνου, χρή φάσαι, ιδιότητα καὶ δι' αὐτῆς σωζομένων.

Ὁ δὲ γε τρισμέγιστος Ἑρμῆς οὕτω πῶς φησι· "Θεὸν νοῆ-
10 σαι μὲν χαλεπὸν, φράσαι δὲ ἀδύνατον, εἰ καὶ νοῆσαι δυνατόν, τὸ γὰρ ἀσώματον σώματι σημῆναι ἀδύνατόν· καὶ τὸ τέλειον τῷ ἀτελεῖ καταλαμβάνεσθαι οὐ δυνατόν, καὶ τὸ αἶδιον τῷ ὀλιγο-
χρονίῳ συγγενέσθαι δύσκολον· τὸ μὲν γὰρ αἰεὶ ἔστι, τὸ δὲ παρέρ-
χεται· καὶ τὸ μὲν ἀληθές ἔστι, τὸ δὲ ὑπὸ φαντασίας σκιάζεται.
15 "Ὅσω οὖν τὸ ἀσθενέστερον τοῦ ἰσχυροτέρου, καὶ τὸ ἕλαττον τοῦ κρείττονος διέστηκε, τοσοῦτον τὸ θνητὸν τοῦ θείου καὶ ἀθανάτου. Εἴ τις οὖν ἀσώματος ὀφθαλμός, ἐξερχέσθω τοῦ σώματος, ἐπὶ τὴν θεάν τοῦ καλοῦ καὶ ἀναπτήτω καὶ αἰωρηθήτω, καὶ σχῆμα, μὴ σῶμα, μὴ ιδέας ζητῶν θεάσασθαι, ἀλλ' ἐκεῖνο μᾶλλον τὸ
20 τούτων ποιητικόν, τὸ ἡσυχον καὶ γαληνόν, τὸ ἐδραῖον, τὸ ἄτρεπτον, τὸ αὐτὸ πάντα καὶ μόνον, τὸ ἓν, τὸ αὐτὸ ἐξ ἑαυτοῦ, τὸ αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ, τὸ ἑαυτῷ ὅμοιον, ὃ μήτε ἄλλῳ ὅμοιον ἔστι, μήτε ἑαυτῷ ἀνόμοιον, καὶ πάλιν ὁ αὐτός". Μηδὲν οὖν περὶ ἐκείνου πώποτε τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἀγαθοῦ ἐννοούμενος ἀδύνατον εἶ-
25 πης· ἢ πᾶσα γὰρ δύναμις αὐτός ἔστι, μηδὲ ἓν τινι αὐτὸν διανοηθῆς εἶναι, μηδὲ πάλιν κατ' ἐκτός τινος αὐτός γὰρ ἀπέραντος ὢν, πάντων ἔστι πέρας, καὶ ὑπὸ μηδενός ἐμπεριεχόμενος πάντα ἐμπεριέχει· ἐπεὶ τίς διαφορὰ ἔστι τῶν σωμάτων πρὸς τὸ ἀσώματον, καὶ τῶν γενητῶν πρὸς τὸ ἀγένητον, καὶ τῶν ἀνάγκη
30 ὑποκειμένων, πρὸς τὸ αὐτεξούσιον, ἢ τῶν ἐπιγείων πρὸς τὰ ἐπουράνια, καὶ τῶν φθαρτῶν πρὸς τὰ αἶδια; οὐχ ὅτι τὸ μὲν

τὰ λεγόμενα ὀνόματα τοῦ ἀποδίδονται ἀπὸ τοὺς μεταγενέστερους καταχρηστικᾶ". Κι ἂν γενικᾶ πρέπει νὰ τολμήσομε νὰ ποῦμε κάτι ἀπὸ τὰ δικά μας ὀνόματα γι' αὐτόν, πρέπει μᾶλλον νὰ τοῦ ἀποδώσομε τὴν ὀνομασίαν τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. Γιατὶ τὸ πρῶτο δηλώνει τὴν ἀπλότητά του καὶ μ' αὐτὸ τὴν αὐτάρκειά του. Δὲν χρειάζεται τίποτε, οὔτε μέρη, οὔτε οὐσία, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνέργειες, ἀλλ' εἶναι ὁ αἴτιος ὄλων αὐτῶν· τὸ ἀγαθὸ πάλι παριστάνει ὅτι ἀπὸ αὐτὸν προέρχεται κάθετι πὺ εἶναι ἀγαθὸ, καὶ τὰ ἄλλα μιμοῦνται, ὅσο εἶναι δυνατόν, τὴν ιδιότητα ἐκείνου, πρέπει νὰ ποῦμε, καὶ μ' αὐτὴν σώζονται.

Ὁ τρισμέγιστος Ἑρμῆς ἐξάλλου λέγει τὰ ἑξῆς· «Νὰ ἐννοήσῃ κανεὶς τὸν Θεὸ εἶναι δύσκολο, καὶ νὰ τὸν ἐκφράσῃ ἀδύνατο· κι ἂν εἶναι δυνατό νὰ τὸν ἐννοήσῃ, εἶναι ἀδύνατο νὰ δηλώσῃ τὸ ἀσώματο μὲ τὸ σῶμα· καὶ τὸ τέλειο ἐπίσης δὲν εἶναι δυνατό νὰ κατανοηθεῖ μὲ τὸ ἀτελές, ὅπως καὶ τὸ αἰώνιο εἶναι δύσκολο νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸ ὀλιγοχρόνιο· γιατί τὸ πρῶτο ὑπάρχει αἰώνια, ἐνῶ τὸ δεύτερο παρέρχεται· καὶ τὸ ἕνα εἶναι ἀληθινόν, ἐνῶ τὸ ἄλλο εἶναι σκιά τῆς φαντασίας. Ὅσο λοιπὸν ἀπέχει τὸ ἀσθενέστερο ἀπὸ τὸ ἰσχυρότερο καὶ τὸ κατώτερο ἀπὸ τὸ ἀνώτερο, τόσο ἀπέχει τὸ θνητὸ ἀπὸ τὸ θεῖο καὶ ἀθάνατο. Ἄν λοιπὸν ὑπάρχει κάποιον ἀσώματο ῥῆμα, ὡς βγεῖ ἀπὸ τὸ σῶμα μὲ τὴν θέασιν τοῦ καλοῦ κι ὡς ὑψωθεῖ κι ὡς αἰωρηθεῖ, καὶ νὰ μὴ ζητεῖ νὰ δεῖ οὔτε σχῆμα, οὔτε σῶμα, οὔτε ιδέες, ἀλλὰ ἐκεῖνο μᾶλλον, πὺ ἔχει δημιουργήσῃ αὐτά, τὸ ἥσυχο καὶ γαλήνιο, τὸ ἔδραϊο, τὸ ἀμετάβλητο, τὸ πάντοτε ἴδιο καὶ μόνο, τὸ ἕνα, τὸ αὐτὸ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, τὸ αὐτὸ μέσα στὸν ἑαυτὸ του, τὸ ὅμοιο μὲ τὸν ἑαυτὸ του, τὸ ὅποιο οὔτε μὲ ἄλλο εἶναι ὅμοιο, οὔτε μὲ τὸν ἑαυτὸ του ἀνόμοιο, καὶ πάλι ὁ ἴδιος". Μὴ ἐννοώντας λοιπὸν τίποτε ποτὲ γιὰ ἐκεῖνο τὸ ἕνα καὶ μόνο ἀγαθόν, εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸ πείσῃ. Γιατὶ αὐτὸς εἶναι ἡ ὅλη δύναμις, οὔτε νὰ σκεφτεῖς ὅτι εἶναι μέσα σὲ κάτι, οὔτε πάλι καὶ ἔξω ἀπὸ κάτι. Γιατὶ ἐνῶ ὁ ἴδιος εἶναι ἀπέραντος, εἶναι τὸ πέρας ὄλων, κι ἐνῶ δὲν περιέχεται ἀπὸ κανένα, περιέχει τὰ πάντα. Γιατὶ ποιά διαφορά ἔχουν τὰ σώματα μὲ τὸ ἀσώματο καὶ τὰ γενητὰ μὲ τὸ ἀγέννητο καὶ ὅσα ὑπακούουν στὴν ἀνάγκη μὲ τὸ ἐλεύθερο καὶ αὐτεξούσιο, ἢ τὰ ἐπίγεια μὲ τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ φθαρτὰ μὲ τὰ αἰώνια; Δὲν εἶναι

αὐτεξούσιόν ἐστι, τὸ δὲ ἀνάγκη ὑποκείμενον, τὰ δὲ κάτω ἀτελεῖ
ὄντα φθαρτὰ ἐστίν;

Ἄλλὰ μὴν καὶ Σοφοκλῆς οὕτω φησὶ περὶ Θεοῦ·

Ἐν ταῖς ἀληθείαισιν, εἷς ἐστὶν Θεός,

5 Ὃς οὐρανόν τ' ἔτευξε καὶ γαῖαν μακρὰν,
Πόντου τε χαροπὸν οἶδμα, κἀνέμων βίας·

Θνητοὶ δὲ πολλὸν καρδία πλανώμενοι,

Ἰδρυσάμεσθα πημάτων παραψυχήν·

Θεῶν ἀγάλματ' ἐκ λίθων ἢ χαλκέων,

10 Ἡ χρυσοτεύκτων, ἢ ἑλεφαντίνων τύπους,

Θυσίας τε τούτοις καὶ κενὰς πανηγύρεις

Τεύχοντες, οὕτως εὐσεβῶς νομίζομεν.

Καὶ μέντοι καὶ ὁ σοφώτατος Ξενοφῶν· «Ὁ γοῦν πάντα σείων
καὶ ἀτρεμίζων, ὥσπερ μέγας τις καὶ δυνατός, φανερός, ὁποῖος
15 δέ τις μορφήν, ἀφανής, οὔτε μὴν ὁ παμφαῆς δοκῶν εἶναι ἥλιος,
οὐδὲ οὗτος ἔοικεν ὄραῖν ἑαυτὸν ἐπιτρέπειν, ἀλλ' ἦν τις ἀναιδῶς
αὐτὸν θεάσθαι, τὴν ὄψιν ἀφαιρεῖται». Εἷς μὲν οὖν ὅτι Θεός
κατὰ φύσιν τε καὶ ἀληθῶς ἐστὶ, παντὸς ἀνωτάτω νοῦ καὶ λόγου
ἀκατάληπτος, ἀνείδεος, ζωοποιός, καὶ πάντων ἀρχή, ἀγέννη-
20 τος, ἀφθαρτος, γενεσιουργός τῶν ὄλων, μεμαρτύρηται σαφῶς,
παρὰ τε τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, καὶ διὰ φωνῆς τῶν παρ' αὐ-
τοῖς ποιητῶν τε καὶ λογογράφων. Ὅτι δὲ τὸν ἐξ αὐτοῦ κατὰ
φύσιν γεννηθέντα Υἱὸν τὸν Δημιουργὸν αὐτοῦ Λόγον ἐγνώκα-
σι καὶ αὐτοί, δι' ὧν γεγράφασιν ἐπιδείξομεν, παραθέντες τὰς
25 παρὰ τούτων χρήσεις.

Φησὶ γὰρ ὁ Πορφύριος ἐν τετάρτῳ βιβλίῳ “Φιλοσόφου
ἱστορίας”, ὡς εἰπόντος Πλάτωνος περὶ τοῦ Ἀγαθοῦ οὕτως·
«Ἀπὸ δὲ τούτου τρόπον τινὰ ἀνθρώποις ἀνεπινόητον νοῦν
γενέσθαι τε ὄλον καὶ καθ' ἑαυτὸν ὑφεστῶτα, ἐν ᾧ δὴ τὰ ὄντως
30 ὄντα καὶ ἡ πάσα οὐσία τῶν ὄντων». Ὁ δὴ καὶ πρώτως καλὸν
καὶ αὐτοκαλόν, παρ' ἑαυτοῦ τῆς καλλονῆς ἔχον τὸ εἶδος, προ-
ῆλθε δὲ προαιώνιος ἀπ' αἰτίου τοῦ Θεοῦ ὠρμημένος, αὐτογέν-
νητος ὢν καὶ αὐτοπάτωρ· οὐ γὰρ ἐκείνου κινουμένου πρὸς γέ-
νεσιν τὴν τούτου ἢ πρόσδος γέγονε, ἀλλὰ τούτου παρελθόντος

τὸ ἓνα αὐτεξούσιο, καὶ τὸ ἄλλο βρίσκεται κάτω ἀπὸ ἀνάγκη, καὶ ὅτι τὰ κάτω ἀτελῆ ὄντα εἶναι φθαρτά;

Ἄλλὰ καὶ ὁ Σοφοκλῆς λέγει αὐτὰ γιὰ τὸν Θεό·

Στὴν πραγματικότητα ἓνας εἶναι ὁ Θεός,
 ποὺ ἔκανε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴν ἀπέραντη γῆ,
 καὶ τοῦ πόντου τὸ χαρωπὸ κύμα καὶ τοῦ ἀνέμου τὴ βία.

Οἱ θνητοὶ ὅμως ἔχουν καρδιά ποὺ πολὺ πλανιέται.

Στήσαμε παρηγοριὰ γιὰ τὰ παθήματά μας
 θεῶν ἀγάλματα ἀπὸ μάρμαρο ἢ χαλκὸ
 ἢ χρυσόφτιαχτα ἢ μορφές ἀπὸ ἔλεφαντόδοντο,
 καὶ θυσίες σ' αὐτὲς καὶ πανηγύρεις κενές
 κάνοντας, ἔτσι νομίζομε ὅτι εἴμαστε εὐσεβεῖς.

Ἄλλὰ καὶ ὁ σοφώτατος Ξενοφῶν λέγει· “Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ συγκλονίζει τὰ πάντα καὶ μένει ἀκλόνητος, σὰν κάποιος μέγας καὶ δυνατός, εἶναι φανερός, ποιὸς ὅμως εἶναι στὴ μορφῇ, δὲν φαίνεται. Οὔτε ὁ ἥλιος ποὺ ἀκτινοβολεῖ παντοῦ, οὔτε αὐτὸς φαίνεται νὰ ἐπιτρέπει νὰ τὸν βλέπομε· ἀλλὰ ἂν κάποιος θελήσει νὰ τὸν κοιτάξει μὲ ἀναίδεια, χάνει τὴν ὄρασή του”. “Ὅτι λοιπὸν ὁ Θεὸς εἶναι ἓνας κατὰ φύση καὶ ἀληθής, πάνω ἀπὸ κάθε νοῦ καὶ λόγο, ἀκάληπτος, ἄμορφος, ζωοποιὸς καὶ ἀρχὴ τῶν πάντων, ἀγέννητος, ἀφθαρτος, ποὺ ἔφερε τὰ πάντα στὴ γένεση, ἔχει ἐπιβεβαίωση σαφῆ καὶ ἀπὸ τὴ θεόπνευστη Γραφή καὶ μὲ τὸ λόγο τῶν ποιητῶν καὶ τῶν λογογράφων τους, ὅτι ὅμως καὶ αὐτοὶ γνωρίζουν τὸν Υἱὸ ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ αὐτὸν κατὰ φύση, δηλαδή τὸν Δημιουργὸ αὐτοῦ Λόγο, θὰ τὸ δείξομε μὲ αὐτὰ ποὺ ἔχουν γράψει, παραθέτοντας τὶς μαρτυρίες τους.

Λέγει λοιπὸν ὁ Πορφύριος στὸ τέταρτο βιβλίον τῆς “Φιλοσόφου Ἱστορίας” του, ὅτι ὁ Πλάτων εἶπε γιὰ τὸν Ἄγαθὸ τὰ ἑξῆς· “Ἀπὸ αὐτὸν μ' ἓνα τρόπο ἀδύνατο νὰ τὸν σκεφτοῦν οἱ ἄνθρωποι, ἔγινε νοῦς ποὺ ὑπάρχει ὅλος καὶ καθ' ἑαυτὸν, μέσα στὸν ὁποῖο ὑπάρχουν τὰ πραγματικὰ ὄντα καὶ ὅλη ἡ οὐσία τῶν ὄντων. Κι αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτο καλὸ καὶ αὐτοκαλὸ, ἔχοντας ἀπὸ τὸν ἑαυτό του τὴν ὄψη τῆς καλλονῆς. Προῆλθε προαιώνια, ξεκινώντας μὲ αἴτιο τὸν Θεό, καὶ εἶναι αὐτογέννητος καὶ Πατέρας τοῦ ἑαυτοῦ του. Δὲν προέκυψε δηλαδή ἢ προέλευσὴ του ἐπειδὴ κινήθηκε ἐκεῖνος γιὰ τὴ γένεση

αὐτογόνως ἐκ Θεοῦ, παρελθόντος δὲ οὐκ ἀπ' ἀρχῆς τινος χρονικῆς· οὐπω γὰρ χρόνος ἦν· ἀλλ' οὐδὲ χρόνου γενομένου πρὸς αὐτὸν ἐστὶ τι ὁ χρόνος· ἄχρονος γὰρ αἰεὶ καὶ μόνος αἰώνιος ὁ νοῦς. Ὡσπερ δὲ ὁ Θεὸς ὁ πρῶτος καὶ μόνος αἰεὶ, καὶ ἀπ' αὐτοῦ γένηται τὰ πάντα, τῷ μὴ τούτοις συναριθμεῖσθαι, μηδὲ τῇ ἀξίαν αὐτῷ συγκατατάττεσθαι δύνασθαι τῇ ἐκείνου ὑπάρξει, οὕτω καὶ ὁ νοῦς αἰώνιος μόνος καὶ ἀχρόνως ὑποστάς, καὶ τῶν ἐν χρόνῳ αὐτὸς χρόνος ἐστίν, ἐν ταυτότητι μένων τῆς ἑαυτοῦ αἰωνίας ὑποστάσεως

10 Καὶ μὴν καὶ Ὀρφεὺς αὐθις οὕτω πού φησιν·

«Οὐρανὸν ὀρκίζω σε Θεοῦ μεγάλου σοφὸν ἔργον
 Αὐδὴν ὀρκίζω σε Πατρός, ἣν φθέγγατο πρώτην,
 Ἦνίκα κόσμον ἅπαντα ἐαῖς στηρίζατο βουλαῖς».

Αὐδὴν δὲ Πατρός, ἣν ἐφθέγγατο πρώτην, τὸν μονογενῆ
 15 Λόγον αὐτοῦ φησιν, αἰεὶ συνυπάρχοντα τῷ Πατρί· οὐ γὰρ ἦν χρόνος, ὅτε δίχα Λόγου τοῦ ἰδίου νοοῖτ' ἂν ὑπάρχων ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ· ἐν ταυτῷ δὲ καὶ τῶν ὄλων Δημιουργὸν ἀπέφηνεν ὄντα Θεόν.

Ὁ δὲ τρισμέγιστος Ἑρμῆς οὕτω φθέγγεται περὶ Θεοῦ· “Ὁ
 20 γὰρ λόγος αὐτοῦ προελθὼν, παντέλειος ὢν καὶ γόνιμος καὶ δημιουργός, ἐν γονίμῃ φύσει πεσὼν ἐπὶ γονίμῳ ὕδατι ἔγκυόν τε ὕδωρ ἐποίησε”. Καὶ ὁ αὐτὸς αὐθις “Ἡ οὖν πυραμῖς”, φησὶν,
 “ὑποκειμένη τῇ φύσει καὶ τῷ νοερῷ κόσμῳ· ἔχει γὰρ ἄρχοντα ἐπικεῖμενον Δημιουργὸν Λόγον τοῦ πάντων Δεσπότου, ὃς μετ'
 25 ἐκεῖνον πρώτη δύναμις, ἀγένητος, ἀπέραντος, ἐξ ἐκείνου προκύψασα, καὶ ἐπίκειται καὶ ἄρχει τῶν δι' αὐτοῦ δημιουργηθέντων, ἔστι δὲ τοῦ παντελείου πρόγονος καὶ τέλειος καὶ γόνιμος γνήσιος Υἱός”. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ὡς ἐρομένου τινὸς τῶν ἐν Αἰγύπτῳ τεμενιτῶν καὶ λέγοντος “Διὰ τί δέ, ὦ μέγιστε, ἀγαθὸς
 30 δαίμων τούτῳ τῷ ὀνόματι ἐκλήθη ἀπὸ τοῦ πάντων Κυρίου”; φησὶ· “Καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶπον, σὺ δὲ οὐ συνήκας φύσις τοῦ νοεροῦ αὐτοῦ Λόγου, φύσις ἐστὶ γεννητικὴ· τοῦτο ὡσπερ αὐτοῦ ἢ γέννησις, ἢ φύσις, ἢ ἔθος, ἢ ὁ θέλεις αὐτὸ καλεῖν, κάλει,

αὐτοῦ, ἀλλὰ ἐπειδὴ προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεὸ αὐτογέννητα καὶ δὲν προῆλθε σὲ κάποια ἀρχὴ χρονικῆ· γιατί δὲν ὑπῆρχε ἀκόμα χρόνος, ἀλλ’ οὔτε κι ἂν ὑπῆρχε χρόνος, ἀποτελεῖ ὁ χρόνος κάτι γι’ αὐτόν· γιατί εἶναι ἀχρονος πάντοτε καὶ μόνος αἰώνιος ὁ νοῦς. Καὶ ὅπως ὁ Θεὸς εἶναι πάντοτε ὁ πρῶτος καὶ μόνος, ἔστω κι ἂν ἔχουν γίνει ἀπὸ αὐτόν τὰ πάντα, ἐπειδὴ δὲν συναριθμεῖται μαζί τους, οὔτε κάτι ἄξιό του μπορεῖ νὰ συγκαταταχθεῖ μὲ τὴν ὑπαρξὴ ἐκείνου, ἔτσι καὶ ὁ νοῦς ὄντας αἰώνιος μόνος καὶ χωρὶς χρόνο, καὶ γιὰ τὰ ὑποκείμενα στὸ χρόνο εἶναι χρόνος ὁ ἴδιος, παραμένοντας σὲ ταυτότητα μὲ τὴν αἰώνια ὑπόστασή του.

Ἄλλὰ καὶ ὁ Ὁρφέας πάλι λέγει κάπου τὰ ἐξῆς·

Σ’ ἐξορκίζω στὸν οὐρανὸ, τὸ σοφὸ ἔργο τοῦ μεγάλου Θεοῦ
 Στὸν Λόγο σ’ ἐξορκίζω τοῦ Πατέρα, πὸν λέχθηκε πρῶτος,
 ὅταν ὅλο τὸν κόσμον τὸν στερέωσε μὲ τὶς βουλές του.

Λόγος βέβαια τοῦ Πατέρα, πὸν πρῶτος λέχθηκε, ἐννοεῖ τὸ μονογενὴ Λόγο του, πὸν συνυπάρχει πάντοτε μὲ τὸν Πατέρα. Γιατί δὲν ὑπῆρχε χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖο νὰ νοεῖται ὅτι ὑπῆρχε ὁ Θεὸς καὶ Πατέρας χωρὶς τὸν Λόγο του· ταυτόχρονα φανέρωσε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Δημιουργὸς τῶν ὅλων.

Ὁ Ἑρμῆς πάλι ὁ τρισμέγιστος αὐτὰ λέγει γιὰ τὸν Θεό· “Ὅταν ἀκούσθηκε ὁ λόγος του καὶ ἦταν παντέλειος καὶ γόνιμος καὶ δημιουργός, πέφτοντας σὲ γόνιμη φύση σὲ νερὸ γόνιμο, κατέστησε ἔγκυο τὸ νερό”. Καὶ ὁ ἴδιος πάλι λέγει· “Ἡ πυραμίδα λοιπὸν ὑποκείμενη στὴ φύση καὶ στὸν νοερὸ κόσμον, γιατί ἄρχοντα πὸν τὸν κυβερνᾶ ἔχει τὸν Δημιουργὸ Λόγο τοῦ κυρίαρχου τῶν ὅλων, ὁ ὁποῖος Λόγος εἶναι ἔπειτ’ ἀπὸ Ἐκεῖνον ἢ πρώτη δύναμη, ἀγέννητη, χωρὶς τέλος, πὸν προῆλθε ἀπὸ Ἐκεῖνον καὶ ἐπιστατεῖ καὶ ἄρχει σ’ αὐτὰ πὸν ὁ ἴδιος δημιούργησε καὶ εἶναι τοῦ παντέλειου πρωτογέννητος καὶ τέλειος καὶ γόνιμος, γνήσιος Υἱός”. Καὶ πάλι ὁ ἴδιος, σὰ νὰ τὸν ρώτησε κάποιος ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς στὴν Αἴγυπτο καὶ τοῦ εἶπε, Γιατί, Τρισμέγιστε, ὀνομάσθηκε ἀγαθὸς δαίμονας ἀπὸ τὸν Κύριο τῶν ὅλων; Τοῦ ἀπάντησε· Καὶ σὰ προηγούμενα σοῦ εἶπα, ἀλλὰ ἐσὺ δὲν κατάλαβες. Ἡ φύση αὐτοῦ τοῦ νοεροῦ Λόγου εἶναι φύση γεννητικῆ. Αὐτὸ εἶναι ἢ γέννηση αὐτοῦ ἢ φύση ἢ ἔθος ἢ ὅπως θέλεις νὰ τὸ ὀνο-

τουτο μόνον νοῶν, ὅτι τέλειός ἐστιν ἐν τελείῳ, καὶ ἀπὸ τελείου τέλεια ἀγαθὰ ἐργάζεται, καὶ δημιουργεῖ καὶ ζωοποιεῖ· ἐπειδὴ οὖν τοιαύτης ἔχεται φύσεως, καλῶς τουτο προσηγόρευται”. Καὶ ὁ αὐτὸς ἐν λόγῳ πρώτῳ «τῶν πρὸς τὸν Τὰτ Διεξοδικῶν», 5 οὕτω λέγει περὶ Θεοῦ· “Ὁ τοῦ Δημιουργοῦ Λόγος, ὃ τέκνον, αἰδιος, αὐτοκίνητος, ἀνανυξής, ἀμείωτος, ἀμετάβλητος, ἄφθαρτος μόνος, αἰεὶ ἑαυτῷ ὁμοιός ἐστιν, ἴσος δὲ καὶ ὁμαλός, εὐσταθής, εὐτακτος, εἷς ὢν ὁ μετὰ τὸν προεγνωσμένον Θεόν, σημαίνει δέ, οἶμαι, διὰ γε τουτουί, τὸν Πατέρα”. Ἀπόχρη μὲν οὖν 10 ταυτὶ πρὸς ἐντελεστάτην ἀπόδειξιν τοῦ, ὅτι τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐνεννοήκασι καὶ αὐτοί. Δεῖν δὲ οἶμαι οἷς ἔφην προσεπενεγκεῖν καὶ τὰ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρ’ αὐτῶν εἰρημένα.

Πορφύριος γάρ φησι, Πλάτωνος ἐκτιθέμενος δόξαν· “Ἄχρι 15 τριῶν ὑποστάσεων τὴν τοῦ Θεοῦ προελθεῖν οὐσίαν, εἶναι δὲ τὸν μὲν ἀνωτάτω Θεὸν τὰγαθόν· μετ’ αὐτὸν δὲ καὶ δευτέρον τὸν δημιουργόν· τρίτον δὲ καὶ τὴν τοῦ κόσμου ψυχὴν· ἄχρι γὰρ ψυχῆς τὴν θειότητα προελθεῖν”. Ἴδου δὴ σαφῶς ἐν τούτοις ἄχρι τριῶν ὑποστάσεων τὴν τοῦ Θεοῦ προελθεῖν οὐσίαν ἰσχυρίζεται· εἷς μὲν γὰρ ἐστιν ὁ τῶν ὄλων Θεός, κατευρύνεται δὲ ὡσπερ ἡ περὶ αὐτοῦ γνῶσις εἰς ἁγίαν τε καὶ ὁμοούσιον Τριάδα, εἷς τε Πατέρα, φημί, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ὃ καὶ “ψυχὴν τοῦ κόσμου” φησὶν ὁ Πλάτων· ζωοποιεῖ δὲ τὸ Πνεῦμα, καὶ πρόεισιν ἐκ ζῶντος Πατρὸς δι’ Υἱοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινού- 25 μεθα καὶ ἐσμέν· ἀληθεύει γὰρ λέγων ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός «Τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιούν». Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς Πορφύριος περὶ Πλάτωνος “Διὸ ἐν ἀπορρήτοις περὶ τούτων αἰνιττόμενος, φησί· Περὶ τὸν βασιλέα πάντα ἐστί, καὶ ἐκείνου ἕνεκα πάντα, καὶ ἐκεῖνο αἴτιον πάντων καλῶν, δευτέρον δὲ περὶ 30 τὰ δευτέρα, καὶ τρίτον περὶ τὰ τρίτα· ὡς γὰρ πάντων μὲν περὶ τοὺς τρεῖς ὄντων θεοῦς, ἀλλ’ ἤδη πρώτως μὲν περὶ τὸν πάντων βασιλέα, δευτέρως δὲ περὶ τὸν ἀπ’ ἐκείνου Θεόν, καὶ τρίτως περὶ

μάσεις, ὀνόμασέ το· νὰ ἐννοεῖς ὅμως τοῦτο μόνον, ὅτι εἶναι τέλειος μέσα στὸν τέλειο, καὶ ἀπὸ τὸν τέλειο μόνο τέλεια ἀγαθὰ πραγματοποιεῖ καὶ δημιουργεῖ καὶ ζωοποιεῖ. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔχει τέτοια φύση, καλῶς ὀνομάσθηκε μ' αὐτὴ τὴν ὀνομασίαν". Καὶ ὁ ἴδιος στὸν πρῶτο λόγο τὸν "Τὰτ Διεξοδικῶν", γράφει αὐτὰ γιὰ τὸν Θεό· "Ὁ Λόγος τοῦ Δημιουργοῦ, παιδί μου, εἶναι ὁ ἴδιος, αὐτοκινούμενος, δὲν αὐξάνεται, δὲν μειώνεται, εἶναι ἀμετάβλητος, ὁ μόνος ἀφθαρτος, πάντοτε ὅμοιος μὲ τὸν ἑαυτό του, ἴσος καὶ ὁμαλός, σταθερός, εὐτακτος, εἶναι ἓνας μετὰ τὸν Θεὸ πού προγνώρισάμε, καὶ σημαίνει, νομίζω, μὲ αὐτὸ τὸ Πατέρα". Εἶναι ἀρκετὰ λοιπὸν αὐτὰ πρὸς τέλεια ἀπόδειξη, ὅτι κι αὐτοὶ ἐννοοῦν τὸν μονογενῆ Λόγο τοῦ Θεοῦ. Πρέπει ὅμως, νομίζω, σ' αὐτὰ πού εἶπα νὰ προσθέσω καὶ ὅσα αὐτοὶ ἔχουν πεῖ καὶ γιὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. -

Ὁ Πορφύριος λοιπὸν ἐκθέτοντας τὴ γνώμη τοῦ Πλάτωνα λέγει· "Μέχρι τρεῖς ὑποστάσεις προχώρησε ἡ θεία οὐσία· αὐτὲς εἶναι· ὁ ἀνώτατος Θεός, τὸ ἀγαθόν· δεύτερη ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸν εἶναι ὁ δημιουργός, καὶ τρίτη εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου· γιατί ἡ θεότητα προχώρησε μέχρι τὴν ψυχὴ". Νὰ λοιπὸν, μ' αὐτὰ μὲ σαφήνεια ἰσχυρίζεται, ὅτι ἡ οὐσία τῆς θεότητος προχώρησε μέχρι τὶς τρεῖς ὑποστάσεις· ἓνας δηλαδὴ εἶναι ὁ Θεὸς τῶν ὅλων, ἀλλὰ διευρύνεται κατὰ κάποιον τρόπο ἢ γνώση γι' αὐτὸν στὴν ἀγία καὶ ὁμοούσια Τριάδα, ἐννοῶ στὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τὸ ὁποῖο καὶ καλεῖ ὁ Πλάτων ψυχὴ τοῦ κόσμου. Τὸ Πνεῦμα ζωοποιεῖ καὶ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν ζῶντα Πατέρα μέσω τοῦ Υἱοῦ, καὶ «μέσα σ' αὐτὸ ζοῦμε καὶ κινούμεστε καὶ ὑπάρχομε»⁴⁰. Λέγει τὴν ἀλήθεια λοιπὸν ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς λέγοντας, «Τὸ Πνεῦμα εἶναι ἐκεῖνο πού ζωοποιεῖ»⁴¹. Καὶ πάλι ὁ ἴδιος ὁ Πορφύριος λέγει γιὰ τὸν Πλάτωνα· Γι' αὐτὸ μιλώντας σὲ ἀπόρητη διδασκαλία μ' αἰνίγματα λέγει· "Ὅλα εἶναι γύρω ἀπὸ τὸν βασιλέα, καὶ ἕξαιτίας ἐκείνου ὑπάρχουν τὰ πάντα, καὶ ἐκεῖνο εἶναι αἴτιον ὅλων τῶν καλῶν· τὸ δεύτερο γύρω στὰ δεύτερα καὶ τὸ τρίτο γύρω στὰ τρίτα. Σὰ νὰ εἶναι δηλαδὴ ὅλα τὰ ὄντα γύρω ἀπὸ τοὺς τρεῖς θεούς, ἀλλὰ κατὰ πρῶτο λόγο γύρω ἀπὸ τὸν βασιλέα τῶν ὅλων, κατὰ δεύτερο λόγο γύρω ἀπὸ τὸν ἀπὸ ἐκεῖνο (δεύτερο) Θεό, καὶ κατὰ τρίτο λόγο γύρω ἀπὸ τὸν προερχόμενο ἀπὸ

τόν ἀπό τούτου". Δεδήλωκε δὲ ἐμφαίνων καὶ τὴν ἐξ ἀλλήλων ὑπόστασιν, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ τὴν ὑπόδασιν καὶ ὕφεισιν τῶν μετὰ τὸ πρῶτον, διὰ τοῦ πρώτως καὶ δευτέρως καὶ τρίτως εἰπεῖν, καὶ ὅτι ἐξ ἑνὸς τὰ πάντα, καὶ δι' αὐτοῦ σώζεται. 5 τεθεώρηκε μὲν οὖν οὐχ ὑγιῶς εἰσάπαν, ἀλλὰ τοῖς τὰ Ἀρείου πεφρονηκόσιν, ἐν ἴσῳ διαιρεῖ καὶ ὑφίστησιν, ὑποκαθημένας τε ἀλλήλαις τὰς ὑποστάσεις εἰσφέρει, καὶ τρεῖς οἶεται θεοὺς εἶναι, διηρημένως τὴν ἀγίαν καὶ ὁμοούσιον Τριάδα. Πλὴν οὐκ ἠγνόηκεν ὀλοτρόπως τὸ ἀληθές. Οἴμαι δ' ἄν, ὅτι κἂν ὑγιῶς ἔφη τε καὶ πε- 10 φρόνηκεν, ἐξήνεγκε δὲ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἅπαντας τῆς περὶ Θεοῦ δόξης τὸ ἀρτίως ἔχον, εἰ μὴ τάχα που τὴν Ἀνύτου καὶ Μελίτου γραφὴν ἐδεδίει καὶ τὸ Σωκράτους κώνειον.

Λέγει δὲ καὶ Ἑρμῆς ἐν λόγῳ τρίτῳ τῶν πρὸς Ἀσκληπιόν·
 "Οὐ γὰρ ἐφικτόν ἐστιν εἰς ἀμνήτους τοιαῦτα μυστήρια παρέχε- 15 σθαι, ἀλλὰ τῷ νοῖ ἀκούσατε· "Ἐν μόνον ἦν φῶς νοερὸν πρὸ φωτὸς νοεροῦ, καὶ ἔστιν αἰεὶ νοῦς νοὸς φωτεινός, καὶ οὐδὲν ἕτερον ἦν, τούτου ἐνόησεν αἰεὶ ἐν ἑαυτῷ ὢν, αἰεὶ τῷ ἑαυτοῦ νοῖ καὶ φωτὶ καὶ πνεύματι πάντα περιέχει". Καὶ μεθ' ἑτερά φησιν· "Ἐκτὸς τούτου οὐ Θεός, οὐκ ἄγγελος, οὐ δαίμων, οὐκ οὐσία τις ἄλλη· 20 πάντων γὰρ ἐστὶ Κύριος καὶ Πατὴρ καὶ Θεὸς καὶ πηγὴ καὶ ζωὴ καὶ δύναμις καὶ φῶς καὶ νοῦς καὶ πνεῦμα, καὶ πάντα ἐν αὐτῷ καὶ ἐπ' αὐτόν ἐστι". Νοῦν μὲν γὰρ ἐκ νοῦ, καθάπερ ἐγῶμαι, φησὶ τὸν Υἱόν, καὶ ὡς φῶς ἐκ φωτός· μέμνηται δὲ καὶ τοῦ Πνεύματος ὡς πάντα περιέχοντος· οὔτε δὲ ἄγγελον, οὔτε δαίμο- 25 να, οὔτε μὴν ἑτέραν τινὰ φύσιν ἢ οὐσίαν ἔξω κείσθαι φησὶ τῆς θείας ὑπεροχῆς, ἠγουν ἐξουσίας, ἀλλ' ὑπ' αὐτῆς τὰ πάντα καὶ δι' αὐτὴν εἶναι διορίζεται.

Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ τρίτῳ τῶν πρὸς Ἀσκληπιόν, ὡς ἐρομένου τινὸς περὶ τοῦ θείου Πνεύματος, φησὶν οὐ- 30 τως· "Εἰ μὴ πρόνοιά τις ἦν τοῦ πάντων Κυρίου, ὥστε μὲ τὸν λόγον τοῦτον ἀποκαλύψαι, οὐδὲ ὑμᾶς νῦν ἔρως τοιοῦτος κατεῖχεν,

αὐτόν”. Δήλωσε ὅμως φανερώνοντας καὶ τὴν ὑπόστασι τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὸν ἄλλο, κάνοντας ἀρχὴ ἀπὸ τὸν βασιλέα καὶ τὴν ὑποβίβασι καὶ μείωσι τῶν δύο μετὰ τὸν πρῶτο, λέγοντας πρῶτον, δεῦτερον καὶ τρίτον, καὶ ὅτι ἀπὸ τὸ ἓνα προέρχονται τὰ πάντα καὶ ἀπὸ αὐτὸν σώζονται. Ἡ θεώρησή του ὅμως δὲν εἶναι ὑγιῆς σὲ ὅλα, ἀλλὰ ὅμοια μὲ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ἀρείου διαιρεῖ καὶ ὑποτάσσει καὶ εἰσάγει τὶς ὑποστάσεις νὰ τοποθετοῦνται ἢ μία κάτω ἀπὸ τὴν ἄλλη, καὶ φαντάζεται ὅτι εἶναι τρεῖς θεοί, χωριστὰ ἢ ἁγία καὶ ὁμοούσια Τριάδα. Πλὴν ὅμως δὲν ἀγνόησε ἐξολοκλήρου τὴν ἀλήθεια. Νομίζω ὅμως ὅτι ἔστω καὶ ἔτσι μίλησε ὀρθὰ καὶ πίστεψε, καὶ θὰ ὑποστήριζε καὶ σὲ ὅλους τοὺς ἄλλους ὅτι ἢ περὶ Θεοῦ ἀποψή του εἶναι ἄρτια, ἂν δὲν φοβόταν τὴν καταγγελία τοῦ Ἀνύτου καὶ τοῦ Μελίτου καὶ τὸ κώνειο τοῦ Σωκράτη.

Καὶ ὁ Ἑρμῆς στὸν τρίτο λόγο του πρὸς τὸν Ἀσκληπιό λέγει. “Βέβαια δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ παραδίδονται σὲ ἀμήνητους τέτοια μυστήρια, ἀλλὰ βάλτε το καλὰ μέσα στὸ νοῦ σας. Ἐνα μόνο φῶς νοερὸ ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὸ νοερὸ φῶς, καὶ εἶναι πάντοτε νοῦς φωτεινὸς νοῦ, καὶ δὲν ὑπῆρχε τίποτε ἄλλο, παρὰ ἐνότητα αὐτοῦ ποὺ ἦταν πάντοτε μέσα στὸν ἑαυτό του, καὶ πάντοτε περιέχει τὰ πάντα μέσα στὸν δικό του νοῦ καὶ τὸ φῶς καὶ τὸ πνεῦμα”. Καὶ μετὰ ἀπὸ ἄλλα λέγει. “Ἐξω ἀπὸ αὐτὸν δὲν ὑπάρχει οὔτε θεός, οὔτε ἄγγελος, οὔτε δαίμονας, οὔτε κάποια ἄλλη οὐσία. Γιατὶ εἶναι ὅλων Κύριος καὶ Πατέρας καὶ Θεός, καὶ πηγὴ καὶ ζωὴ καὶ δύναμι καὶ φῶς καὶ νοῦς καὶ πνεῦμα, καὶ ὅλα ὑπάρχουν μέσα σ’ αὐτὸν καὶ γύρω ἀπὸ αὐτόν”. Νοῦ λοιπόν, ὅπως ἐγὼ νομίζω, ποὺ προῆλθε ἀπὸ νοῦ, ὀνομάζει τὸν Υἱό, καὶ ὡς φῶς ἀπὸ φῶς. Κάνει λόγο καὶ γιὰ τὸ Πνεῦμα, ἐπειδὴ περιέχει τὰ πάντα, καὶ λέγει οὔτε ἄγγελος οὔτε δαίμονας οὔτε βέβαια κάποια ἄλλη φύσι ἢ οὐσία βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴ θεία ὑπεροχὴ, δηλαδὴ τὴν ἐξουσία, ἀλλὰ τὰ πάντα προσδιορίζονται ἀπὸ αὐτὴν, βρίσκονται κάτω ἀπὸ αὐτὴν, καὶ ἀναφέρονται σ’ αὐτὴν.

Καὶ ὁ ἴδιος πάλι στὸν ἴδιο τρίτο λόγο ἀπὸ τοὺς λόγους πρὸς τὸν Ἀσκληπιό, σὰ νὰ τὸν ρωτᾷ κάποιος γιὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, λέγει τὰ ἐξῆς. “Ἄν δὲν ὑπῆρχε καμμιά πρόνοια τοῦ Κυρίου τῶν ὅλων, ὥστε νὰ ἀποκαλύψω αὐτὸ τὸ λόγο, οὔτε ἐσᾶς θὰ σᾶς κατεῖχε τώρα μὰ

ἵνα περὶ τούτου ζητήσητε· νῦν δὲ τὰ λοιπὰ τοῦ λόγου ἀκούετε·
 Τούτου τοῦ Πνεύματος, οὗ πολλάκις προεῖπον, πάντα χρῆζει· τὰ
 πάντα γὰρ βαστάζον κατ' ἀξίαν, τὰ πάντα ζωοποιεῖ καὶ τρέφει,
 καὶ ἀπὸ τῆς ἀγίας πηγῆς ἐξήρηται, ἐπίκουρον πνεύματι καὶ
 5 ζωῆς ἅπασιν ἀεὶ ὑπάρχον, γόνιμον ἐν ὄν". Οἶδεν οὖν αὐτὸ καὶ
 ὑπάρχον ἰδιοσουστάτως, καὶ τὰ πάντα ζωοποιοῦν καὶ τρέφον, καὶ
 ὡς ἐξ ἀγίας πηγῆς ἠρητημένον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός· πρόεισι γὰρ
 ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν, καὶ δι' Υἱοῦ χορηγεῖται τῇ κτίσει.

Πολυπραγμονήσαντες τοίνυν ὡς ἔνι τὰ παρ' ἐκείνοις βι-
 10 βλία, διαφανεστάτην πεποιήμεθα τὴν ἐκάστου δόξαν, ὡς ἂν
 εἶδειεν οἱ ἐντευξόμενοι, ὅτι πεπλάνηνται μὲν ἰδιογνωμονήσαν-
 τες τῶν παρ' Ἑλλησιν σοφῶν οὐκ ὀλίγοι, καὶ ἀλλήλαις ἀντανι-
 σταμένας δόξας ἐσχήκασιν. Εἰσὶ δὲ οἱ Μωσαικῶν οὐκ ἀμοιρή-
 σαντες λόγων, διὰ τὸ μέχρις Αἰγύπτου φιλομαθείας χάριν
 15 παρελθεῖν· οὗτοι ἄμεινόν πως ἢ οἱ λοιποὶ πεφρονήκασιν, ἐγγὺς
 μὲν γεγονότες τῆς ἀληθείας, οὐ μὴν ἀθόλωτον παντελῶς ἐσχη-
 κότες τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμόν, οὓς ἂν, οἶμαι, τίς καὶ παρα-
 βλῶπας εἰπών, οὐκ ἂν τοῦ εἰκότος ἀμάρτοι λογισμοῦ. Ὅτι τοί-
 νυν καὶ πρεσβύτερα τὰ Χριστιανῶν καὶ ἀληθείας ἔμπλεα καὶ
 20 τοῖς τῶν λογάδων ἐξειλεγμένοις εὖ ἔχειν ὑπειλημμένα καὶ ἀσυγ-
 κρίτως ἐν ἀμείνοσι τῆς Ἑλλήνων τερθρείας, ἀποχρῶν, οἶμαι,
 διέδειξε λόγος.

τέτοια ἐπιθυμία νὰ πληροφορηθεῖτε γι' αὐτόν. Τώρα ὅμως ἀκοῦστε τὴ συνέχεια τοῦ λόγου μου· Ἀπὸ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα, γιὰ τὸ ὁποῖο πολλές φορές σᾶς μίλησα, ὅλα ἔχουν ἀνάγκη· γιὰτὶ βαστάζοντας τὰ πάντα ἐπάξια, ζωοποιεῖ τὰ πάντα καὶ τὰ τρέφει καὶ ἐκπηγάζει ἀπὸ τὴν ἁγία πηγὴ, καὶ πάντοτε εἶναι ἐπικουρο ὅλων στὸ Πνεῦμα καὶ τὴ ζωὴ, ὄντας ἓνα πού γονιμοποιεῖ". Γνωρίζει λοιπὸν ὅτι αὐτὸ καὶ ὑπάρχει μὲ δική του ὑπόσταση, καὶ ζωοποιεῖ καὶ τρέφει τὰ πάντα, καὶ ὅτι σὰν ἀπὸ ἁγία πηγὴ εἶναι ἐξαρτημένο ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ Πατέρα. Γιατὶ προέρχεται ἀπὸ αὐτόν κατὰ φύση, καὶ μέσω τοῦ Υἱοῦ χορηγεῖται στὴν κτίση.

Ἐξετάσαμε λοιπὸν ὅσο γίνεται τὰ βιβλία ἐκείνων, κάναμε εὐκρινέστατη τὴ γνώμη τοῦ καθενός, γιὰ νὰ μάθουν οἱ ἀναγνώστες ὅτι ὄχι λίγοι ἀπὸ τοὺς σοφοὺς τῶν Ἑλλήνων βρέθηκαν σὲ πλάνη ἐκφράζοντας τὴ δική τους γνώμη, καὶ διατύπωσαν ἀπόψεις ἀλληλοσυγκρουόμενες μεταξύ τους. Ὑπάρχουν ὅμως κάποιοι πού δὲν εἶναι ἄσχετοι ἀπὸ ὅσα εἶπε ὁ Μωυσῆς, ἐπειδὴ ἔφτασαν μέχρι τὴν Αἴγυπτο χάριν φιλομάθειας. Αὐτοὶ σχημάτισαν κάπως καλύτερη ἀπὸ τοὺς λοιποὺς γνώμη, πλησιάζοντας βέβαια τὴν ἀλήθεια, δὲν εἶχαν ὅμως ἐντελῶς ἀθόλωτη τὴν ὄραση τοῦ νοῦ τους, ὥστε, νομίζω, ἂν κάποιος τοὺς ὀνομάσει ἀλλοίθωρους, δὲν θὰ κάνει λάθος στὴν ὀρθὴ σκέψη. Ὅτι λοιπὸν τὰ δόγματα τῶν Χριστιανῶν εἶναι ἀρχαιότερα καὶ γεμᾶτα ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, καὶ οἱ διαλεχτοὶ ἀπὸ τοὺς κορυφαίους θεώρησαν ὅτι εἶναι ὀρθὰ καὶ ἀσυγκρίτως καλύτερα ἀπὸ τὰ ψελλίσματα τῶν Ἑλλήνων, ὁ λόγος μας τὸ ἀπέδειξε, νομίζω, ἱκανοποιητικά.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΥΠΕΡ
ΤΗΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΕΥΑΓΟΥΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ
ΠΡΟΣ ΤΑ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΕΟΙΣ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

Οὐδὲν ἀπεικὸς ἐννενοηκότες, μᾶλλον δὲ χρειῶδές τε καὶ ἀναγκαῖον εἶναι νομίσαντες τὸ χρεῖναι πρότερον εἰπεῖν τίνες τε πρὸ τίνων γεγόνασι κατὰ χρόνον καὶ μὴν καὶ ὁποίας ἕκαστοι τὰς δόξας περὶ Θεοῦ ἐσχήκασιν, ἀκριβεστάτην αὐτῶν πεποιήμεθα τὴν ἀφήσγησιν. Καὶ ἴσως μὲν ἂν τις αἰτιάσαιτο λέγων· «Τί δήποτε τοῖς Χριστιανῶν δόγμασι συνειπεῖν ἤρημένος, καὶ ταῖς Ἰουλιανοῦ δυσφημίαις ἀνθυπενεγκεῖν τὸν ἐπικρατοῦντα λόγον προθυμούμενος, οὐχὶ ταυτηνὶ βαδίζεις διανοήθης τὴν ὁδόν, παροχετεύων δὲ ὡσπερ τοῦ λόγου τὴν εὐθὺ τοῦ πρέποντος ἰοῦσαν ὁρμήν, γενεαλογίαις 10 σαυτὸν ἐπαφήκας, καὶ τὰς Ἑβραίων τε καὶ Ἑλλήνων δόξας πολυπραγμονεῖν παρεσκευάσας. Ἀποσκευασώμεθα δὴ οὖν τὰς ἐπὶ τούτοις αἰτίας, εὐαφόρως εἰς τοῦτο παρενεγκεῖν τὸν λόγον ἰσχυριζόμενοι. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ τὸν βαβυλώνιον ζηλώσας Ῥαψάκην ἀχαλίνῃ γλώττῃ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν κατακερτομῶν οὐδέ 15 διε, καὶ τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν θρησκείας ἀνοσίως κατακεκραγῶς τῶν παρ' Ἑλλησι σοφῶν διαμνημονεύει συχνῶς, καὶ ἀπάσῃ μὲν εὐφημίᾳ στεφανοῖ τὰς ἐκείνων κακοδοξίας, καταθρασύνεται δὲ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΜΑΣ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΥΠΕΡ
ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΘΕΟΥ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

Σκεπτόμεοι ὅτι δὲν εἶναι καθόλου ἀσχετο μὲ τὸ θέμα μας, ἢ μᾶλλον θεωρώντας ἀπαραίτητο νὰ ἀναφέρομε ποιοὶ ἔζησαν καὶ ἀπὸ ποιούσ πρὶν ὡς πρὸς τὸ χρόνο, καὶ ἀσφαλῶς καὶ ποιῆς ἀντιλήψεις εἶχε ὁ καθένας γιὰ τὸν Θεό, κάναμε γι' αὐτούς μᾶ πολὺ λεπτομερῆ ἀφήγησι. Καὶ ἴσως βέβαια μᾶς κατηγορήσει κάποιος λέγοντας· Γιατί τέλος πάντων, ἀφοῦ ἔκρινες καλὸ νὰ ὑπερασπισθεῖς τὴ διδασκαλία τῶν Χριστιανῶν καὶ προθυμοποιεῖσαι νὰ ἀντιπαρατάξεις ἰσχυρὸ λόγο στὶς κακολογίες τοῦ Ἰουλιανοῦ, δὲν σκέφθηκες νὰ βαδίσεις ἀμέσως αὐτὴ τὴν ὁδὸ, ἀλλὰ στρέφοντας κατὰ κάποιον τρόπο πρὸς ἄλλη κατεύθυνση τὴν ὁρμὴ τοῦ λόγου ποὺ τρέχει κατ' εὐθείαν στὸ πρέπον, ἀφέθηκες σὲ γενεαλογίες καὶ ἔστησες τόσο λεπτομερῆ ἔρευνα γιὰ τὶς γνῶμες τῶν Ἑβραίων καὶ τῶν Ἑλλήνων; Ἄς ἀποκρούσομε λοιπὸν τὶς κατηγορίες αὐτές, ὑποστηρίζοντας ὅτι μὲ καλὴ ἀφορμὴ ἐκτρέψαμε τὸν λόγο μας σ' αὐτὴ τὴν ἔρευνα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ αὐτὸς ποὺ ζήλεψε τὴ δόξα τοῦ Βαβυλώνιου Ραιψάκη', δὲν φοβήθηκε νὰ περιγελάσει μὲ ἀχαλίνωτη γλῶσσα τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ καταλαλήσει (κατακραυγάσει) μὲ ἀσέβεια ἐναντίον τῆς ἁγίας θρησκείας μας, μνημονεύει συχνὰ πικρὰ τοὺς Ἕλληνας σοφοὺς. Καὶ στεφανώνει βέβαια μὲ κάθε ἔπαινο τὶς κακοδοξίες ἐκείνων, ἐκφρά-

τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων, καὶ τῶν μὲν Μωσέως ἱστοριῶν καταμειδιᾷ, καταγορεύει δὲ καὶ ἀπάντων ἀπαξιαπλῶς τῶν ἀγίων, ταύτητοι, καὶ μάλα εἰκότως, ὕλην ὥσπερ τινὰ ταῖς ἀντιλογίαις προεσωρεύσαμεν τὴν σαφῆ καὶ ἐναργεστάτην ἀπόδειξιν
 5 τοῦ καὶ πρεσβυτέραν τῶν παρ' Ἑλλησι σοφῶν τὴν τοῦ παναρίστου Μωσέως γενέσθαι συγγραφὴν, καὶ μὴν ὅτι τῆς Χριστιανῶν πίστεως τὴν παράδοσιν κατίδοι τις ἂν ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς ἐν ἀμείνοσι τῶν παρ' ἐκείνοις δεδοξασμένων. Ἦν δὲ δὴ οὕτω, καὶ οὐχ ἑτέρως, καὶ τοὺς ἐφεξῆς ἀπαλλάξαι λόγους μακροτέρας ἐκ-
 10 βολῆς, καὶ τοῦ γε δοκεῖν ἔσθ' ὅτε παρακομίζεσθαι ποι μακρὰν τῆς τῶν προκειμένων ἐννοίας. Καὶ τούτων μὲν ἄλλις. Ἐπ' αὐτὴν δὲ λοιπὸν ἰτέον τὴν ἐκείνου συγγραφὴν, ἐκτιθέμενοι δὲ τοὺς στίχους ἐπὶ λέξεως αὐτῆς ἀντεποίσομεν τὰ παρ' ἑαυτῶν ἐν κόσμῳ τῷ δέοντι ταῖς ἐκείνου καταρρήσεσιν, ἀνταναφέρεσθαι δεῖν οὐκ
 15 ἀγεννῶς ἐγνωκότες.

Ἐπειδὴ δέ, ὡς ἔφην, ἀπύλωτον ἀνοιγνύς τὸ στόμα πλείστην ὄσσην πεποιήται τὴν συκοφαντίαν κατὰ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ παλιμφήμους ῥίπτει κατ' αὐτοῦ φωνάς, τῶν μὲν τοιούτων οὐ διαμεμνήσομαι, παρελάσας δέ, καὶ μάλα ἐμφρόνως,
 20 τὰ δι' ὧν ἂν τις καταμιαίνοιτο κἂν εἰ μόνον ταῖς αὐτοῦ προσβάλλοι φωναῖς, τοῖς ἀναγκαίοις ἀνταναστήσομαι, φιλοσκώμμονά τε καὶ εἰκαιόμυθον πανταχῆ δεικνύων αὐτόν, καὶ τοῦ δύνασθαι τι τῶν ἀληθῶν εἰπεῖν ὀλοτρόπως ἡμαρτηκότα. Ἰστέον μέντοι κἀκεῖνο· ἐν γὰρ τῷ πρώτῳ λόγῳ διὰ πλείστων μὲν ὄσων ἐννοιῶν ἔρ-
 25 χεται, ἄνω τε καὶ κάτω τὰ αὐτὰ περιστρέφων καὶ ἀνακυκλῶν οὐ παύεται. Καὶ ὅπερ ἂν ἐν ἀρχαῖς εὐρίσκοιτο λέγων, τοῦτο καὶ διὰ μέσου καὶ τοῖς τελευταίοις ἐκτιθείς, τοὺς τῆς ἀντιρρήσεως λόγους ἀποφήνειεν ἂν οὐκ ἐν κόσμῳ τάχα που γεγενημένους πᾶσα γὰρ πῶς ἀνάγκη τοῖς παρ' αὐτοῦ λεγομένοις φιλονεικεῖν
 30 ἠρημένους οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ πλειστάκις περὶ τῶν αὐτῶν ἀειλογούντας ὀραῖσθαι. Διελόντες τοίνυν ἐν τάξει τῇ πρεπωδεστέρα τὸν παρ' αὐτοῦ λόγον, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ διανοίας συνενεγκόντες

ζεται ὅμως μὲ θρασύτητα ἐναντίον τῶν ἱερῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ χαμογελαῖ βέβαια μὲ τὶς ἀφηγήσεις τοῦ Μωυσῆ, ἀλλὰ κατηγορεῖ χωρὶς καμμιᾶ ἔξαιρεση τοὺς ἁγίους. Γι' αὐτὸ καὶ πολὺ δικαιολογημένα προτάξαμε ἀπὸ τὶς ἀντιλογίες σὰν κάποια συστάδα δένδρων τῆ σαφῆ κι ὀλοφάνερη ἀπόδειξη, ὅτι ἡ συγγραφή τοῦ πανάριστου Μωυσῆ εἶναι καὶ ἀρχαιότερη ἀπὸ τὰ συγγράμματα τῶν Ἑλλήνων σοφῶν. Καὶ βέβαια θὰ μπορέσει κανεὶς νὰ διαπιστώσει ὅτι ἡ παράδοση τῆς χριστιανικῆς πίστεως μὲ ἀσύγκριτη ὑπεροχὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ πίστευαν ἐκεῖνοι. Ἄλλ' ἀκόμα ἦταν δυνατὸν ἔτσι, καὶ ὄχι διαφορετικᾶ, καὶ τοὺς ἐπόμενους λόγους νὰ ἀπαλλάξομε ἀπὸ μακρότερη ἔκθεση, καὶ τὴν ἐντύπωση πολλές φορές ὅτι ἀπομακρυνόμαστε ἀπὸ τὸν σκοπὸ καὶ τὴν ἔννοια τοῦ ἐξεταζόμενου θέματος. Φτάνουν λοιπὸν αὐτά. Ἄς προχωρήσομε τώρα στὴν ἴδια τῆ συγγραφή ἐκείνου· ἀφοῦ ἐκθέσομε τὰ χωρία αὐτολεξεῖ, θὰ ἀντιτάξομε τὰ δικά μας μὲ τὴν πρέπουσα τάξη στὶς κατηγορίες ἐκείνου, καὶ ἡ ἀντεπίθεση γνωρίζομε ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ ὄχι χωρὶς σφοδρότητα.

Ἐπειδὴ ὅμως, ὅπως εἶπα, ἀνοίγοντας ἀπύλωτο τὸ στόμα, διατυπώνει ἀπεριόριστα τὶς συκοφαντίες τοῦ ἐναντίον τοῦ Σωτήρα ὅλων μας Χριστοῦ καὶ ἐπιρρίπτει ἐναντίον τοῦ κατηγορίες ταπεινωτικῆς, αὐτὲς βέβαια δὲν θὰ τὶς ἀναφέρω καθόλου, ἀφοῦ ὅμως προσπεράσω, καὶ μὲ πολλὴ σύνεση, αὐτὰ ποὺ μποροῦν νὰ μάνουν κάποιον, ἀκόμα κι ἂν μόνον χτυπήσουν τὴν ἀκοή του, θὰ ἀντιταχθῶ στὰ ἀπαραίτητα, ἀποδεικνύοντας σὲ ὅλα ὅτι εἶναι φιλοκατήγορος καὶ ἀπερίσκεπτος, καὶ ὅτι ἔχει ἀποτύχει τελείως στὸ νὰ μπορέσει νὰ πεῖ κάτι ἀληθινό. Πρέπει ὅμως νὰ γνωρίζομε καὶ ἐκεῖνο· στὸν πρῶτο λόγο του ἀσχολεῖται μὲ πλεῖστες ὅσες ἔννοιες, χωρὶς νὰ σταματᾷ νὰ ἀνακατεῦει διαρκῶς καὶ νὰ περιστρέφει τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια. Κι αὐτὸ ποὺ βλέπομε νὰ λέγει στὴν ἀρχή, αὐτὸ λέγοντάς το καὶ ἐνδιάμεσα καὶ παραθέτοντάς το καὶ στὸ τέλος, ἀποδεικνύει ὅτι οἱ ἀντιρρήσεις του δὲν ἔχουν γίνῃ μὲ κάποια ἴσως σειρά. Εἶναι δηλαδὴ ἀνάγκη ὅπως δῆποτε, θέλοντας ν' ἀντιταχθοῦμε στὰ λεγόμενά του, ὄχι μὲν μὰ φορὰ, ἀλλὰ πολλές, νὰ φαινόμαστε ὅτι λέμε πάντοτε τὰ ἴδια πράγματα. Ἄφοῦ λοιπὸν χωρίσαμε μὲ τὴν καλύτερη τάξη τὰ λεγόμενά του καὶ

κατ' εἶδος, οὐχ ἐκάστης πλειστάκις, ἀποχρώντως δὲ ἅπαξ καὶ ἐντέχνως ὑπαντήσωμεν. Ἄρχεται τοίνυν τοῦ καθ' ἡμῶν λόγου καὶ φησιν·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

5 Καλῶς ἔχειν μοι φαίνεται τὰς αἰτίας ἐκθέσθαι πᾶσιν ἀνθρώποις ὑφ' ὧν ἐπείσθην ὅτι τῶν Γαλιλαίων ἡ σκευωρία πλάσμα ἐστὶν ἀνθρώπων ὑπὸ κακουργίας συντεθέν, ἔχουσα μὲν οὐδὲν θεῖον, ἀποχρησαμένη δὲ τῷ φιλομύθῳ καὶ παιδαριώδει καὶ ἀνοήτῳ τῆς ψυχῆς μορίῳ, τὴν τερατολογίαν εἰς πίστιν ἤγαγεν ἀληθείας.

10

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

«Γαλιλαίους» μὲν οὖν, ὡς γε οἶμαι, φησὶ τοὺς ἀγίους ἀποστόλους, «τερατολογίαν» δὲ τὰ Μωσέως γράμματα καὶ τὰς τῶν ἀγίων προφητῶν προαγορεύσεις τε καὶ θεηγορίας. Καὶ ἠγνόηκε μὲν ἴσως, μᾶλλον δὲ οὐκ ἀθεεὶ τῆς ἑαυτοῦ δεισιδαιμονίας πεποιήται
15 τὴν κατάρρησιν. Εἰσὶ γὰρ Γαλιλαῖαι δύο, ὧν ἡ μὲν μία κατὰ τὴν Ἰουδαίαν, ἣ γε μὴν ἑτέρα ταῖς Φοινίκων πόλεσιν ὁμορός τε καὶ γείτων. Καὶ γοῦν ἐν μὲν τοῖς Εὐαγγελίοις γέγραπται περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, ὅτι περιπατῶν παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, τουτέστι τὴν Τιβεριάδος λίμνην, ἀπολέκτους ἐποι-
20 εἶτο τοὺς μαθητάς. Ἐφη δέ που Θεὸς δι' ἐνὸς τῶν ἀγίων προφητῶν. «Καὶ τί καὶ ὑμεῖς ἐμοί, Τύρος καὶ Σιδῶν καὶ πᾶσα Γαλιλαία ἀλλοφύλων;» καὶ μὴν καὶ ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας «Χώρα Ζαβουλών», φησὶ, «καὶ γῆ Νεφθαλεὶμ, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τὴν παραλίαν οἰκοῦντες, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, φῶς
25 εἶδε μέγα». Γαλιλαῖοι δὴ οὖν οὐχὶ δήπου μόνον νοηθεῖεν ἂν οἱ κατὰ γε τὴν Ἰουδαίαν, ἀλλὰ γὰρ καὶ πάντα τὰ ἔθνη. «Γαλιλαία» γάρ, φησὶ, «τῶν ἐθνῶν».

Ἄσυμφανές οὖν ἄρα καὶ οὐπω σαφές κατὰ τίνων ἂν ἴοι προ-
πωδέστερόν τε καὶ ἀληθέστερον ὁ λόγος αὐτῷ· πότερον καθ'
30 ἡμῶν, ἤγουν κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν τὴν ἀπόπληκτον καὶ φίλην αὐ-

2. Ματθ. 4, 18. Μάρκ. 1, 16 ἔ.

3. Ἰωήλ 4, 4.

4. Ἡσ. 9, 1-2.

συγκεντρώσαμε κατὰ εἶδος τὶς ἀντιλήψεις του, ὄχι κάθε μία πολλές φορές, ἀλλὰ μὲ ἐπάρκεια μία φορά μόνο καὶ μεθοδικᾶ, θ' ἀπαντήσομε. Στὴν ἀρχὴ λοιπὸν τοῦ ἐναντίον μας λόγου λέγει·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Μοῦ φαίνεται πὼς εἶναι καλὸ νὰ ἐκθέσω σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τοὺς λόγους πού μὲ ἔπεισαν, ὅτι ἡ σκευωρία τῶν Γαλιλαίων εἶναι πλάσμα ἀνθρώπων, πού ἔχει ἐπινοηθεῖ ἀπὸ τὴν κακουργία τους. Μὴ ἔχοντας τίποτα τὸ θεϊκό, ἀλλὰ χρησιμοποιοῦντας τὸ φιλόμυθο καὶ παιδαριῶδες καὶ ἀνόητο μέρος τῆς ψυχῆς, ὁδήγησε τὴν τερατολογία σὲ ἀληθινὴ πίστη.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Γαλιλαίους λοιπὸν, ὅπως τουλάχιστο νομίζω, ὀνομάζει τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, καὶ τερατολογίες τὰ συγγράμματα τοῦ Μωυσῆ καὶ τὶς προαναγγελίες τῶν προφητῶν καὶ τοὺς θεϊκοὺς λόγους. Καὶ ἴσως βέβαια ἀγνόησε, ἢ μᾶλλον ὄχι χωρὶς ἔμπνευση τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἔχει ἀξαπολύσει τὴν κατηγορία τῆς δικῆς του δεισιδαιμονίας. Γιατὶ ὑπάρχουν δύο Γαλιλαῖες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ μία βρίσκεται στὴν Ἰουδαία, καὶ ἡ ἄλλη συνορεύει καὶ γειτονεύει μὲ τὶς πόλεις τῶν Φοινίκων. Στὰ εὐαγγέλια λοιπὸν ἔχει γραφεῖ γιὰ τὸ Σωτῆρα ὅλων μας Χριστό, ὅτι περπατώντας κοντὰ στὴ θάλασσα τῆς Γαλιλαίας, δηλαδή στὴ λίμνη τῆς Τιβεριᾶδος, ἔκανε τὴν ἐκλογή τῶν μαθητῶν του². Εἶπε κάπου ὁ Θεὸς μέσω ἑνὸς ἀπὸ τοὺς ἁγίους προφήτες· «Τί ἔχετε μαζί μου ἔσεῖς, Τύρος καὶ Σιδὼν καὶ ὅλη ἡ Γαλιλαία τῶν ἀλλοφύλων;»³. Καὶ ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας λέγει κάπου· «Χώρα τοῦ Ζαβουλῶν καὶ γῆ τοῦ Νεφθαλείμ, καὶ ἔσεῖς οἱ λοιποὶ πού κατοικεῖτε στὴν παραλία, Γαλιλαία τῶν ἐθνικῶν· ὁ λαὸς πού καθόταν σὲ σκότος εἶδε φῶς μέγα»⁴. Γαλιλαῖοι λοιπὸν δὲν θὰ θεωρηθοῦν ἀσφαλῶς μόνον ὅσοι κατοικοῦν στὴν Ἰουδαία, ἀλλὰ βέβαια καὶ ὅλοι οἱ ἐκλεκτοί. Γιατὶ λέγει· «Γαλιλαία τῶν ἐθνικῶν».

Εἶναι λοιπὸν ἀσαφὲς καὶ ὄχι ἀκόμα φανερό σὲ ποιούς ἀπευθίνονται ὁ λόγος πρὸ ἀρμόδια καὶ πρὸ ἀληθινά· σὲ ποιούς ἀπὸ τοὺς δύο, ἐναντίον μας, ἢ μᾶλλον ἐναντίον αὐτοῦ καὶ ἐκείνων πού τιμοῦν τὴν

τῶ δεισιδαιμονίαν τετιμηκότων. Γαλιλαῖοι γὰρ καὶ αὐτοί, μᾶλλον
 δὲ κατ' οὐδένα τρόπον ἐνδοιάσαι τις ἂν ὅτι ταῖς Ἑλλήνων ἐμβρον-
 τησίαις ἀρμόσειεν ἂν τῶν εἰρημένων ἢ δύναμις. Ποῦ γὰρ τὸ μυ-
 θῶδες πολὺ καὶ ἀσύφηλον καὶ παιδαριῶδες, ψυχρὸν τε καὶ εἰκαι-
 5 ὄδουλον καὶ ἀσυνεσίας ἀπάσης ἔμπλεων, πλὴν ὅτι παρὰ μόνοις
 αὐτοῖς, οἱ πολυτρόπως τερατευσάμενοι καὶ εἰς πίστιν ἀληθείας
 ἀγαγεῖν ἐπιχειροῦσι τὸ ψεῦδος; Ἀκαλλές δὲ οὕτω παρ' αὐτοῖς
 ἐστὶ καὶ πολὺ, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐξελεγμένους, ἄριστα τε φιλο-
 σοφεῖν τὰ παρ' ἑαυτοῖς εἰωθότας, τῆς τῶν ποιητῶν οὐκ ἐνθέου
 10 μᾶλλον, ἀλλ' ἐκτόπου μανίας πλείστην μὲν ὄσσην ποιήσασθαι τὴν
 καταβολὴν· πρόπει δὲ ὅτι τῆς παρ' αὐτοῖς τερθρείας ἀποφοιτᾶν
 ἀναφανδὸν εἰπεῖν. Οὐ γὰρ τοι προσίεται τὰ Ὀμήρου Πλάτων θε-
 οὺς καὶ θεὰς εἰσκεκομικότος, τοῦτο μὲν ἐπ' ἀσελγείᾳ κατεγνω-
 σμένους καὶ ταῖς ἐξ ἀνθρώπων πλεονεξίαις ἠδικημένους, τοῦτο
 15 δὲ καὶ κλαίοντας, καὶ τεθνεώτων αὐτοῖς τῶν ἐκ γένους ἀσχάλλον-
 τας, καὶ τό, “ὦ μοι ἐγώ”, λέγοντας γυναικοπρεπῶς, διὰ τοι τὸ
 βούλεσθαι μὲν ἐξαρπάσαι θανάτου τινά, μὴ μὴν ἔτι δύνασθαι
 τοῦτο δρᾶν, ἀλλ' ἠττᾶσθαι Μοιρῶν καὶ Πεπρωμένη παραχωρεῖν,
 ὡς ἀλκιμωτέρα δηλονότι καὶ αὐτοῦ τοῦ προὔχοντος τῶν ἄλλων
 20 θεῶν, ὃν δὴ καὶ ὕπατον καλοῦσι Δία.

Ἄλλὰ γὰρ τὸ καὶ ἔτι δύνασθαι πλείστα λέγειν ἐν γε δὴ τούτῳ
 παρεῖς διὰ τὸ μὴ δοκεῖν ἀποφέρεσθαι τοῦ εἰκότος, ἐπὶ τὸν τῶν
 προκειμένων ἐπανήξω σκοπὸν. Ἑλλήνων ἐστὶ τὸ μυθῶδες, καὶ
 αὐτοὶ τὴν τερατολογίαν εἰς πίστιν ἀληθείας οὐκ ἐξ ἀπλῶν ἐννοι-
 25 ῶν, ἀνοσίως δὲ μᾶλλον καὶ φιλοκακούργως ἐξηυρημένων, ἔπενεγ-
 κεῖν ἑσπούδασαν καὶ κατὰ τῆς ἀρρήτου δόξης τοῦ πάντων κρα-
 τοῦντος Θεοῦ τὸ κακόηθες πλάσμα συντεθείκασι, καὶ ὥσπερ τινὰ
 παγὴν ταῖς τῶν ἀπλουστέρων ψυχαῖς τὴν σκευωρίαν ἐστήσαντο.
 Ἐπλάνησαν γὰρ τοὺς ἀνά πάσαν τὴν γῆν, θεὸν εἶναι λέγοντες τὸν
 30 οὐρανὸν καὶ τὰ ἕτερα τῶν στοιχείων. Καί, ὡς ὁ πάνσοφος γράφει
 Παῦλος, «φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν, καὶ ἠλλάξαντο
 τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιάματι εἰκόνοσ φθαροῦ ἂν-

ἡλίθια καὶ ἀγαπημένη του δεισιδαιμονία; γιατί κι αὐτοὶ εἶναι Γαλιλαῖοι, καὶ μᾶλλον δὲν θὰ διστάσει κανεὶς μὲ κανένα τρόπο νὰ πεῖ, ὅτι τὸ νόημα αὐτῶν τῶν λόγων θὰ ταίριαζε καλύτερα στὴ μωρία τῶν Ἑλλήνων. Ποῦ εἶναι δηλαδὴ τὸ πολὺ μυθῶδες καὶ χυδαῖο καὶ παιδαριῶδες καὶ ψυχρὸ καὶ ματαιολόγο καὶ γεμᾶτο ἀπὸ κάθε ἀνοησία, ἂν ὄχι σ' αὐτοὺς μόνο ποὺ εἶπαν τὶς κάθε εἴδους τερατολογίες καὶ ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ μεταβάλουν τὸ ψεῦδος σὲ ἀξιόπιστη ἀλήθεια; Τόσο πολὺ χυδαῖο ὑπάρχει σ' αὐτούς, ὥστε κι αὐτοὶ οἱ ξεχωριστοὶ ἀνάμεσά τους καὶ συνηθισμένοι νὰ φιλοσοφοῦν ἄριστα τὰ δικά τους, ἔφτασαν σὲ τόσο μεγάλη καταδίκη τῆς ὄχι ἔνθεης ἀσφαλῶς, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς παράλογης μανίας τῶν ποιητῶν τους, λέγοντας ὀλοφάνερα ὅτι πρέπει νὰ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὰ ψελλίσματα τους. Ὁ Πλάτων δηλαδὴ δὲν δέχεται τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου ποὺ εἰσήγαγε θεοὺς καὶ θεές, ἀπὸ τὴ μιὰ γιατί καταδικάσθηκαν γιὰ ἀσέλγειες καὶ βλάβηθηκαν ἀπὸ τὶς ἀνθρώπινες ἀπλησιές τους, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη γιατί ἔκλαιγαν καὶ θρηνοῦσαν ὅταν πέθαιναν οἱ συγγενεῖς τους καὶ φώναζαν μὲ τρόπο γυναικοπρεπῆ, “Ἀλλοίμονό μου”, ἐπειδὴ βέβαια ἤθελαν νὰ ἀρπάξουν κάποιον ἀπὸ τὸ θάνατο, δὲν μπορούσαν ὅμως νὰ τὸ ἐπιτύχουν, ἀλλὰ τοὺς νικοῦσαν οἱ Μοῖρες καὶ ὑποχωροῦσαν στὸ πεπρωμένο, ποὺ ἦταν πιὸ δυνατὸ δηλαδὴ κι ἀπὸ αὐτὸν τὸν πρῶτο μεταξὺ τῶν θεῶν, ποὺ τὸν ὀνομάζουν καὶ ὑπάτο Δία.

Θὰ μπορούσα βέβαια καὶ ἄλλα πάρα πολλὰ νὰ πῶ γι' αὐτά, ἀλλὰ ἀφήνοντάς το κατὰ μέρος γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι ἀπομακρύνομαι ἀπὸ τὸ θέμα μας, θὰ ἐπανέλθω στὸ σκοπὸ ποὺ ἔβαλα. Τὰ μυθολογήματα εἶναι τῶν Ἑλλήνων, καὶ αὐτοὶ φρόντισαν νὰ μεταβάλουν τὴν τερατολογία σὲ ἀξιόπιστη ἀλήθεια, ὄχι μὲ ἀπλὲς σκέψεις, ἀλλὰ μᾶλλον μὲ ἐφευρήματα γεμᾶτα ἀσέβεια καὶ κακουργία, καὶ κατὰ τῆς ἀνέκφραστης δόξας τοῦ παντοκράτορα Θεοῦ ἔπλασαν τὴν γεμάτη κακοήθεια ἱστορία τους καὶ ἔστησαν τὴ σκευωρία τους σὰν παγίδα γιὰ τὶς ψυχές τῶν ἀπλούστερων. Γιατὶ παραπλάνησαν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς γῆς, λέγοντας θεὸ τὸν οὐρανὸ καὶ τὰ ἄλλα στοιχεῖα, καὶ ὅπως γράφει ὁ πάνσοφος Παῦλος, «Ἐνῶ ἔλεγαν ὅτι εἶναι σοφοί, ἀποδείχθηκαν μωροί, καὶ ἀντάλλαξαν τὴ δόξα τοῦ ἀφθαρτοῦ Θεοῦ μὲ τὸ ὁμοίωμα καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ τὶς μορ-

θρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἔρπετῶν». Ἴνα δὲ καὶ ταῖς αὐτοῦ παραχωρῶμεν ἐννοίαις, οὐχ ἑτέροις μᾶλλον ἐπαφιέντες τὸ εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ἔωντες ἐπιπηδᾶν, ἤγουν καθάπαξ αὐτῶ τε τῶ πανσόφῳ Μωσεῖ καὶ τοῖς ἁγίοις προφήταις, ἠκέτω, δεικνύτω σαφῶς τί τὸ πλάσμα τὸ κακούργως συντεθέν, ποίαν δὲ εἶναί φησι τὴν τερατολογίαν, καὶ τί τὸ φιλόμυθον καὶ παιδαριῶδες τῆς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας. ἘΑρα μύθους ἡμῖν συγγέγραφεν ὁ Μωσῆς ἕνα τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς εἶναι Θεὸν λέγων, ἀγέννητον, αἰδίου, ἄφθαρτον, ἄποσον, 10 ἀόρατον, ἀναλλοίωτον, ἀναφή, ζωὴν καὶ ζωοποιόν, σοφίαν, δύναμιν, γενεσιουργόν, βασιλέα, Κύριον τῶν ὄλων; ἘΑρα διημάστηκε τὰληθοῦς τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ λόγος, τῶν μωσαικῶν δογμάτων κατ' ἴχνος εἶναι διεσπουδακῶς; ἘΑρα τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἑτεροτρόπως ἔχουσαν τὴν διδασκαλίαν εὐρήσομεν; Οὐ 15 μὲν οὖν.

Εἶτα πῶς «θεῖον μὲν ἔχειν οὐδὲν» τὰ παρὰ τοῖς Γαλιλαίοις ἰσχυρίζεται, μύθους δὲ ἄλλως εἰκαίους καὶ τερατολογίας εἶναί φησι; Καίτοι τίς οὐκ ἂν συνομολογήσειεν, ὡς οὐκ ἂν γένοιτό τι τὸ ἄμεινον ἀνθρώποις τοῦ διειδέναι καλῶς τε καὶ ἀπλανῶς τὸν ἕνα 20 τε καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα τῶν ὄλων Δημιουργόν καὶ Κύριον; Φαῖεν δ' ἂν, οἶδ' ὅτι καὶ αὐτοὶ τὸ κάλλιστον καὶ ἐξαιρέτον τῆς φιλοσοφίας μόριον εἶναί τε καὶ λέγεσθαι τὸ θεωρητικόν, δι' οὗ τοῖς κατιδεῖν ἰσχύουσι νουνεχέστερον γένοιτ' ἂν μόλις, καὶ κατὰ γε τὸ ἀνθρώποις ἐφικτόν, ἀλώσιμα τὰ περὶ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ πεπεισθαί 25 φησιν αὐτός, διδασκέτω πόθεν ἢ παρὰ τίνων. Μὴ γὰρ δὴ μόνος ἀνχεῖτω τοῦτο εἰδέναι· ἀλλ', εἰ μὲν αὐτὸς ἐπείσθη καθ' ἑαυτὸν καὶ τοῦτο ἀπόχη πρὸς ἐντελεστάτην ἀπόδειξιν, ὡς γοῦν οἶεται καί φησι, τοῦ μὴ εὖ ἔχειν τὰ Χριστιανῶν, ὅτι μὲν λῆρος τὸ χρεῖμα αὐτῶ παρήσω λέγειν πλὴν ἐντροφάτω μόνος τοῖς καθ' ἡμῶν· οὐ γὰρ 30 τοι οὕτω πολεμιωτάτῳ χρησόμεθα δικαστῆ. Εἰ δὲ δεῖν οἶεται τοὺς τῶν εὐθυνόντων λόγους, οὐπερ ἂν γένοιτο κατὰ τινων, ἀληθεῖς

φές πουλιῶν καὶ τετράποδων καὶ ἑρπετῶν»⁵. Ἄλλὰ γὰρ νὰ δώσουμε τὸ λόγο καὶ στὸν ἴδιο (τὸν Ἰουλιανὸ) καὶ νὰ μὴ βάζουμε τὰ λόγια του στὸ στόμα ἄλλων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων νὰ τὸν ἀφήνομε νὰ ὁρμᾷ καὶ κατὰ τοῦ ἴδιου τοῦ πάνσοφου Μωυσῆ καὶ τῶν ἁγίων προφητῶν, ἃς ἔρθει, ἃς μᾶς δείξει μὲ σαφήνεια ποιά εἶναι ἡ πλαστὴ ἱστορία ποὺ πλάσθηκε ὑπουλα, ποιά λέγει ὅτι εἶναι ἡ τερατολογία, καὶ ποιά ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς μύθους καὶ τὸ παιδαριῶδες τῆς θρησκείας τῶν Χριστιανῶν. Ἄραγε ὁ Μωυσῆς μᾶς ἔγραψε μύθους, λέγοντας ὅτι εἶναι ἓνας ὁ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθινὰ Θεός, ἀγέννητος, αἰώνιος, ἀφθαρτος, ἀποσος, ἀόρατος, ἀναλλοίωτος, ἀψηλάφητος, ζωὴ καὶ ζωοποιός, σοφία, δύναμη, γενεσιουργός, βασιλέας, Κύριος τῶν ὄλων; Ἄραγε ἀστόχησε στὴν ἀλήθεια ὁ λόγος τῶν προφητῶν, ποὺ φρόντισε νὰ βαδίσει στὰ ἴχνη τῶν δογμάτων τοῦ Μωυσῆ; Ἄραγε θὰ βροῦμε νὰ εἶναι διαφορετικὴ ἡ διδασκαλία τῶν ἁγίων ἀποστόλων; Ὁχι βέβαια.

Ἐπειτα, πῶς ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν ἔχουν τίποτε θεϊκὸ τὰ διδάγματα τῶν Γαλιλαίων, ἀλλὰ λέγει ὅτι εἶναι χωρὶς νόημα μύθοι καὶ τερατολογίες; Ἄν καὶ βέβαια ποῖος δὲν θὰ ὁμολογήσει μαζί μας, ὅτι δὲν θὰ μπορούσε νὰ γίνει κάτι καλύτερο γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸ νὰ γνωρίσουν καλῶς καὶ χωρὶς λάθος τὸν ἓνα ἀπὸ τὴ φύσιν του καὶ ἀληθινὰ Δημιουργὸ τῶν ὄλων καὶ Κύριο; Θὰ ποῦν, τὸ ξέρω, κι αὐτοί, ὅτι τὸ ὠραιότερο καὶ ξεχωριστὸ μέρος τῆς φιλοσοφίας εἶναι καὶ λέγεται τὸ θεωρητικὸ, μὲ τὸ ὁποῖο ἐκεῖνοι ποὺ μπορούν νὰ ἐξετάζουν τὰ πράγματα μὲ περισσότερὴ σύνεση, μόλις μὲ δυσκολία καὶ κατὰ τὸ δυνατό στοὺς ἀνθρώπους μποοῦν ν' ἀντιληφθοῦν τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Θεό. Ἐπειδὴ ὅμως λέγει ὅτι ὁ ἴδιος ἔχει πεισθεῖ, ἃς μᾶς πει ἀπὸ ποῦ ἢ ἀπὸ ποιούς. Ἄς μὴν καυχιέται δηλαδὴ ὅτι αὐτὸ τὸ γνωρίζει ἀπὸ μόνος του. Ἄλλὰ ἂν πείσθηκε ἀπὸ μόνος του κι αὐτὸ φτάνει γιὰ τέλεια ἀπόδειξη, ὅπως τουλάχιστο νομίζει καὶ ἰσχυρίζεται, ὅτι τὰ δόγματα τῶν Χριστιανῶν δὲν ἔχουν καλῶς, ὅτι βέβαια ὁ ἰσχυρισμὸς του εἶναι φλυαρία θὰ τὸ ἀφήσω, ὅμως ἃς ἐντρυφᾷ μόνος στὰ δικά μας. Γιατί δὲν θὰ βροῦμε τόσο ἐχθρικότατο δικαστή. Ἄν ὅμως νομίζει ὅτι οἱ λόγοι ὄσων ζητοῦν εὐθύνες, ἐναντίον ὁποῖων κι ἂν εἶναι, πρέπει νὰ εἶναι ἀληθινοὶ καὶ ὄχι ψευδεῖς, νὰ μὴ λέγει ὅτι

εἶναι καὶ οὐκ ἐψευσμένους, μὴ αὐτὸς ἑαυτὸν πεπεισθαι λεγέτω μόνος, ἀλλ' ἐλεγχέτω διὰ πραγμάτων. Ὅτι δὲ μᾶλλον ἑαυτὸν ἐν δόξῃ, καὶ οὐχ ἡμᾶς, ἐπὶ τῇ μυθοπλαστίᾳ γράφεται, καὶ οὐκ ἀνύπτοπον ἔχει τὸ ἔγκλημα, δι' ὧν ἔφη πάλιν εἰσόμεθα.

5

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Μέλλων δὲ ὑπὲρ τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων δογμάτων ἀπάντων ποιεῖσθαι τὸν λόγον, ἐκεῖνο βούλομαι πρῶτον εἰπεῖν, ὅτι χρὴ τοὺς ἐντυγχάνοντας, εἴπερ ἀντιλέγειν ἐθέλοιεν, ὥσπερ ἐν δικαστηρίῳ μηδὲν ἔξωθεν πολυπραγμονεῖν, μηδὲ τὸ λεγόμενον ἀντι-
10 κατηγορεῖν, ἕως ἂν ὑπὲρ τῶν πρώτων ἀπολογήσωνται· ἄμεινον μὲν οὕτω καὶ σαφέστερον ἰδίαν μὲν ἐνοστήσασθαι πραγματείαν, ὅταν τι τῶν παρ' ἡμῖν εὐθύνειν θέλωσιν, ἐν οἷς δὲ πρὸς τὰς παρ' ἡμῶν εὐθύνας ἀπολογουῦνται μηδὲ ἀντικατηγορεῖν.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

15 Ἄγλωττον οὖν, εἶπέ μοι, τὸν παρὰ σοῦ διωκόμενον εἶναι χρὴ, καὶ σιωπῶντα κελεύεις ἀλῶναι τὸν φεύγοντα, καὶ οὐδενὸς τὸ παράπαν τῶν σῶν διαμνημονεύσαντα διακυροῦν ἐλέσθαι καθ' ἑαυτοῦ τὴν γραφήν; Καίτοι τὸ μὴ βούλεσθαι τι λέγειν ἡμᾶς τῶν σῶν δεδιότος ἐστὶ τὸν ἔλεγχον καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς αἰσχροτήτος οὐκ
20 ἠγνοηκότος τὸ ἀτερπές. Εἰ μὲν οὖν αὐτὸς τῆς Χριστιανῶν καταγορευῶν θρησκείας οὐκ ἐπαίνου παντὸς ἀξιοῖ, καὶ ταῖς ἀνωτάτω τμαῖς στεφανοῖ τὴν Ἑλλήνων δεισιδαιμονίαν, ἀνταπαιτεῖτω τὸ ἴσον· εἰ δὲ δὴ τοῖς καθ' ἡμῶν ἐναβρύνεται λόγοις καὶ τὴν ἀμείνω δόξαν ἀνάπτει ταῖς ἑαυτοῦ δυσβουλίαις, τὰ Ἑλλήνων ἀντιπαρα-
25 θεῖς ὡς προὔχοντα, πῶς ἡμᾶς σιωπᾶν ἀξιοῖ, μεμνησθαι δὲ ὅλως τῶν παρ' αὐτοῖς μηδενός, ὅτε τοῖς ἰδίῳις δόγμασι συναγορεύειν ἐθέλοντες τοὺς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ ποιούμεθα λόγους; Εἰ μὲν οὖν, ἀφέντες τὸ χρῆναι τοῖς σοῖς ἀντιφέρεσθαι λόγοις, ἐπὶ γε τὸ δεῖν τῶν ἑλληνικῶν διαμνησθαι μόνων παρατετροάμμεθα, φαίην ἂν

αὐτὸς ἔπεισε μόνος τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ νὰ τὸ ἐλέγχει μὲ ἀποδείξεις ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. "Ὅτι ὅμως τὸν ἑαυτό του μᾶλλον καὶ ὄχι ἐμᾶς θὰ κατηγορήσει γιὰ μυθοπλαστία καὶ ὅτι τὸ ἔγκλημά του δὲν εἶναι χωρὶς ὑποψία, θὰ τὸ μάθομε πάλι ἀπ' αὐτὰ πού εἶπε.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

"Ἐχοντας σκοπὸ νὰ μιλήσω γιὰ ὅλα τὰ δόγματα πού αὐτοὶ διατυπώνουν, θέλω νὰ πῶ πρῶτα ἐκεῖνο, ὅτι πρέπει οἱ ἀναγνώστες, ἂν θέλουν νὰ διατυπώσουν ἀντίλογο, ὅπως στὸ δικαστήριον, νὰ μὴν ἀσχολοῦνται μὲ τίποτε ἔξω ἀπὸ τὴν ὑπόθεση, οὔτε νὰ κατηγοροῦν αὐτὸ πού λέγεται, μέχρι πού νὰ ἀπολογηθοῦν γιὰ τὰ πρῶτα. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ καλύτερο καὶ τὸ σαφέστερο, νὰ ἀντιτάξουν δική τους πραγματεία, ὅταν θέλουν νὰ ἀνασκευάσουν κάτι ἀπὸ τὰ λεγόμενά μας. "Ὅπου ὅμως ὑπερασπίζονται τὸν ἑαυτό τους ἀπὸ τὶς δικές μας κατηγορίες, νὰ μὴν ἀντικατηγοροῦν.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Πές μου λοιπόν, πρέπει νὰ μὴν ἔχει γλῶσσα αὐτὸς πού ἐσὺ καταδικῶν καὶ θέλεις νὰ συλλάβεις σιωπηλὸ τὸν κατηγορούμενο, καὶ χωρὶς νὰ μνημονεύσει τίποτα ἀπολύτως ἀπὸ τὶς ἀπόψεις σου, ἐγκρίνεις νὰ πάρει ἐπάνω του τὴν κατηγορία; "Ἄν καὶ βέβαια τὸ νὰ μὴ θέλεις νὰ ποῦμε κάτι ἀπὸ ὅσα ἐσὺ λές, δείχνει ἄνθρωπο πού φοβᾶται τὸν ἔλεγχον, καὶ δὲν ἀγνοεῖ τὴν ἀπρέπεια τῆς αἰσχρότητας πού περιέχουν. "Ἄν λοιπόν αὐτὸς κατηγορῶντας τὴ θρησκεία τῶν Χριστιανῶν, δὲν ἔκρινε ἄξια ἐπαίνου καὶ δὲν στεφάνωσε μὲ τὶς ἀνώτατες τιμὲς τὴν ἑλληνικὴν δεισιδαιμονία, ἃς ζητήσῃ κι ἀπὸ ἐμᾶς τὰ ἴσα. "Ἄν ὅμως χαίρεται μὲ τὰ ἐναντίον μας λόγια του καὶ συνδέει τὴ μεγαλύτερη δόξα μὲ τὶς κακίες του ἀντιπαραθέτοντας τὴν ἑλληνικὴν θρησκεία ὡς ἀνώτερη, πῶς ἔχει τὴν ἀξίωση ἐμεῖς νὰ σωπαίνομε καὶ νὰ μὴν ἀναφέρομε τίποτα ἀπολύτως ἀπὸ ὅσα ἐκεῖνοι λένε, ὅταν, θέλοντας νὰ ὑπερασπισθοῦμε τὶς ἀλήθειές μας, διατυπώνομε γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τοὺς λόγους μας; "Ἄν λοιπόν, ἀφήνοντας τὸ ὅτι πρέπει ν' ἀντικρούσομε τὰ λόγια σας, στρεφόμεσθε στὸ ὅτι πρέπει νὰ ἀναφέρομε μόνον τὰ ἑλληνικά, θὰ ἔλεγα ὅτι σωστὰ καὶ ὄχι ἀδικαιολόγητα

ὅτι καλῶς καὶ οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος ὁ ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ πεποιή-
 ται λόγος αὐτῷ· ἀπολογουμένοις δὲ καὶ ὑπαντᾶν ἐθέλουσι πρὸς
 πᾶν ὅτιοῦν τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων, πῶς ἂν ἔτι δικαίως ἐπιτι-
 μήσειεν, εἰ τοῖς ἑαυτῶν συνειπεῖν ἤρημένοι καὶ τῆς Ἑλλήνων
 5 δυσσεβείας τὸ αἰσχος ἀπογυμνοῦν σπουδάζομεν; Ὡσπερ γὰρ
 τῶν χρωμάτων ἐν τοῖς ἑτεροειδέσι τὴν ὄψιν ἐκφανεστέραν ἔστιν
 ἰδεῖν («Τὸ γὰρ φῶς ἐν τῇ σκοτία φαίνει», φησί), κατὰ τὸν αὐτόν,
 οἶμαι, τουτονὶ τρόπον καὶ τὰ ἐμπεφυκῶτα κάλλη ταῖς ἀρεταῖς
 ταῖς τῶν ἀμαθεστέρων διανοίαις γένοιτ' ἂν οὐχ ἑτέρως ἐμφανῆ,
 10 πλὴν ὅτι διὰ μόνης τῆς τῶν ἐναντίων αἰσχροῦτος. Ἀναπειθεῖ
 γὰρ τοῖς ἀμείνοσι τὴν τοῦ χρῆναι νικᾶν ἀπονέμειν ψῆφον τὸ τῆς
 φαυλότητος ἀκαλλές· διὰ τοῦτο, καὶ μάλα εἰκότως, δέδιδε μὲν τὰ
 οἰκεῖα καὶ εἰς μέσον ἤκειν οὐκ ἔα τὰ ἐφ' οἷς αἰσχύνεται, σιωπᾶν
 δὲ κελεύει καὶ τοῦτο εὐθυνομένους Αἰτιᾶται δὲ καὶ καθ' ἑτέρους
 15 τρόπους ἡμᾶς οὕτω λέγων·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Μικρὸν δὲ ἀναλαβεῖν ἄξιον ὅθεν ἡμῖν ἤκει καὶ ὅπως ἔννοια
 Θεοῦ τὸ πρῶτον, εἶτα παραθεῖναι τὰ παρὰ τοῖς Ἑλλησι καὶ παρὰ
 τοῖς Ἑβραίοις ὑπὲρ τοῦ θείου λεγόμενα, καὶ μετὰ τοῦτο ἐπανερᾶ-
 20 σθαι τοὺς οὔτε Ἑλληνας οὔτε Ἰουδαίους, ἀλλὰ τῆς Γαλιλαίας
 ὄντας αἰρέσεως, ἀνθ' ὅτου πρὸ τῶν ἡμετέρων εἴλοντο τὰ παρ'
 ἐκείνοις, καὶ ἐπὶ τούτῳ τί δήποτε μηδὲ ἐκείνοις ἐμμένουσι, ἀλλὰ
 κάκεινων ἀποστάντες, ἰδίαν ὁδὸν ἐτράποντο, ὁμολογήσαντες μὲν
 οὐδὲν τῶν καλῶν οὐδὲ τῶν σπουδαίων, οὔτε τῶν παρ' ἡμῖν τοῖς
 25 Ἑλλησιν οὔτε τῶν παρὰ τοῖς ἀπὸ Μωσέως Ἑβραίοις, ἀπ' ἀμφοῖν
 δὲ τὰς παραπεπηγνίας τοῖς ἔθνεσιν ὥσπερ τινὰς κῆρας δρεπόμε-
 νοι, τὴν ἀθεότητα μὲν ἐκ τῆς ἰουδαϊκῆς ῥαδιουργίας, φαῦλον δὲ
 καὶ ἐπισεσυρμένον δίον ἐκ τῆς παρ' ἡμῖν ῥαθυμίας καὶ χυδαιότη-
 τος, τοῦτο «τὴν ἀρίστην θεοσεβείαν» ὀνομάζεσθαι ἠθέλησαν.

30

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Ὁ δὴ χρῆναι λέγων τοὺς ἐντυγχάνοντας αἷς ἂν καθ' ἡμῶν

ἔγινε ὁ λόγος του γι' αὐτὸ ἀκριβῶς. "Ὅταν ὅμως ἀπολογούμεστε καὶ θέλομε ν' ἀπαντοῦμε σὲ κάθετι ἀπὸ τὰ λεγόμενά του, πῶς θὰ μᾶς ἐπιτιμήσει δίκαια, ἂν, θέλοντας νὰ ὑπερασπισθοῦμε τὴ θρησκεία μας, ἐπιδιώκομε νὰ δείξομε γυμνὸ καὶ τὸ αἶσχος τῆς ἑλληνικῆς ἀσέβειας; "Ὅπως δηλαδὴ τὴν ὄψη τῶν χρωμάτων μποροῦμε νὰ τὴ δοῦμε πιὸ καθαρὴ ἀνάμεσα στὰ διαφορετικὰ (γιατὶ λέγει, «Τὸ φῶς λάμπει μέσα στὸ σκοτάδι»⁶), μὲ τὸν ἴδιο αὐτὸν τρόπο, νομίζω, καὶ οἱ ἔμφυτες ὁμορφιές τῶν ἀρετῶν, στὸ νοῦ μάλιστα τῶν πιὸ ἀμαθῶν δὲν θὰ μποροῦσαν νὰ γίνουν μὲ ἄλλο τρόπο φανερές, παρὰ μόνο ἂν συγκριθοῦν μὲ τὴν αἰσχροτῆτα τῶν ἀντιθέτων. Γιατὶ ἡ ἀσχήμια τῆς φαυλότητος μᾶς πείθει ν' ἀπονεύομε τὴ νικήτρια ψῆφο στὰ καλύτερα. Γι' αὐτὸ, καὶ πολὺ εὐλόγα, φοβᾶται τὰ δικά του καὶ δὲν ἀφήνει νὰ βγοῦν στὴ μέση αὐτὰ πού ντρέπεται, ἀλλὰ προστάζει νὰ σωπάσομε, καὶ μάλιστα κατηγορούμενοι. Μᾶς κατηγορεῖ ὅμως καὶ μ' ἄλλους τρόπους, λέγοντας τὰ ἑξῆς:

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Ἄξιζει ν' ἀναζητήσομε ἀπὸ ποῦ καὶ πῶς ἦρθε σ' ἐμᾶς ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ γιὰ πρώτη φορὰ. Ἐπειτα νὰ παραθέσομε αὐτὰ πού λέγονται γιὰ τὸν Θεὸ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας καὶ τοὺς Ἑβραίους. Κι ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸ νὰ ξαναρωτήσομε ὄχι τοὺς Ἑλληνας ἢ τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ αὐτοὺς πού ἀνήκουν στὴν αἵρεση τῶν Γαλιλαίων, γιὰ ποιὸ λόγο, ἀντὶ γιὰ τὰ ἑλληνικά, προτίμησαν τὰ Ἰουδαϊκά, καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ γιατί τέλος πάντων οὔτε σ' ἐκεῖνα δὲν μένουν σταθεροί, ἀλλὰ φεύγοντας κι ἀπὸ ἐκείνους, ἀκολούθησαν δικό τους δρόμο, καὶ ἐνῶ δὲν ὁμολόγησαν κανένα ἀπὸ τὰ καλὰ καὶ σπουδαῖα οὔτε ἀπὸ τὰ δικά μας τὰ Ἑλληνικά οὔτε ἀπὸ τὰ Μωσαϊκά τῶν Ἑβραίων, ὅμως καὶ ἀπὸ τὰ δύο δρεπόμενοι σὰν Ἐρινύες τὰ ἔμφυτευμένα ἀλλόκοτα στὰ ἔθνη, τὴν ἀθεΐα δηλαδὴ ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴ ἐλαφρότητα, καὶ ἀπὸ τὴ δική μας ραθυμία τὸν φαῦλο καὶ παραμελημένο τρόπο ζωῆς, αὐτὸ τὸ κατασκευάσμα θέλησαν νὰ τὸ ὀνομάσουν ἄριστη θεοσέβεια.

ΚΥΡΙΑΛΟΣ

Αὐτὸς πού λέγει ὅτι πρέπει ὅσοι διαβάσουν τίς συκοφαντίες πού

ποιοῖτο συκοφαντίαις, εἴπερ ἀντιλέγειν ἐθέλοιεν, ὥσπερ ἐν δικαστηρίῳ μηδὲν ἕξωθεν πολυπραγμονεῖν μηδὲ τὸ λεγόμενον ἀντικατηγορεῖν, ἐπαγγέλλεται σαφῶς ἐν τούτοις παρατιθέναι τὰ παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ὑπὲρ τοῦ θείου λεγόμενα. Ἄρ' οὖν ὁ τῆς ἀντιπαραθέσεως τρόπος ὅποι ποτὲ βλέπει; Καί τις ἂν εἶη σκοπὸς αὐτῶ τοῖς Ἑλλήνων δόγμασιν ἀντιπαραξεῖλοντι τὰ Ἑβραίων, ἦγον τὰ Χριστιανῶν; Οὐ γὰρ που φαίη τις ἂν ὅτι τὴν κατάρρησιν ἀποστήσας καὶ τοῦ χρῆναι συκοφαντεῖν ἑαυτὸν ἀπενεγκῶν ὀρθοῖς κεχρήσεται δικασταῖς τοῖς ἐντευξομένοις, ὡς καὶ ἐθελῆσαι παρ' αὐτῶν τί τὸ ἄμεινον ἢ τί τὸ χεῖρον ἀναμαθεῖν οἶεται δέ που, κατὰ τὸ εἶκός, οὐχ ἑτέρως τῆς ἐνούσης αὐτῶ δόξης περὶ Θεοῦ ἐπαινέτας ἔσεσθαι τινάς, εἰ μὴ κακύνοιτο τὰ Χριστιανῶν ἀντιπαραθέσει τῶν ἑλληνικῶν τὴν αἰσχίῳ ψῆφον ἐφ' ἑαυτοῖς δεχόμενα. Ἄλλ' οὐκ ἂν γένοιτο τοῦτό ποτε παρὰ γε τοῖς

15 εἰδόσι καὶ τοῦ ψεύδους τὸ ἀδρανὲς καὶ τῆς ἀληθείας τὴν δύναμιν. Πλὴν ἐκεῖνο ἄθρει νομοθετῶν γὰρ ὥσπερ ἡμῖν τὸ χρῆναι σιγᾶν καὶ τῶν αὐτοῦ διαμεμνησθαι μηδενὸς ὅτε τοὺς ὑπὲρ γε τῆς ἑαυτῶν θρησκείας ποιούμεθα λόγους, οἷς ἀπέφησεν αὐτὸς ἀλοῦς εὐρίσκεται. Ἐπειδὴ δὲ προσάγει καὶ πεῦσιν, τί δὴ ποτε, τὰ Ἑλλήνων ἀφέντες, τοῖς Ἑβραίοις προσκεκλίμεθα, φέρε καὶ ἡμεῖς αὐτῶ τὰ ἴσα λέγωμεν. Ἄνθ' ὅτου γὰρ δὴ, τὰ Χριστιανῶν ἀφείς καὶ τῆς ἀληθείας ἀποδραμῶν, τὸ ψεῦδος ἀγαπᾶς, καὶ τὴν οὕτω μυσαρωτάτην ἐθελοθρησκείαν, τὴν τῶν εἰδωλολατρῶν φημί, τῆς ἀκριβοῦς περὶ Θεοῦ δόξης ἀνοητότατα προτιθεῖς, εἶτα οἶει δε-

25 βουλευσθαι καλῶς καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τὴν ἀπασῶν ἐσχάτην ὑπομεῖναι κακοδοξίαν; Εἰ δὲ δὴ θούλοιο νοεῖν τὴν ἀληθεστάτην αἰτίαν ἐφ' ἣ, τὰ Ἑλλήνων ἀφέντες, τὰ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις τετιμήκαμεν, τὰ αὐτοῦ λαβόντες φαμέν. Ἔφη γὰρ οὕτως

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

30 Οὐκοῦν, Ἕλληνες μὲν τοὺς μύθους ἐπλασαν ὑπὲρ τῶν θεῶν

διατυπώνει ἐναντίον μας, ἂν θέλουν νὰ κάνουν ἀντίλογο, ὅπως σὲ δικαστήριο, νὰ μὴ καταφεύγουν στὶς ἐκτὸς ὑποθέσεις, οὔτε νὰ προβαίνουν στὴ λεγόμενη ἀντικατηγορία, ἐπαγγέλλεται μὲ σαφήνεια ὅτι σ' αὐτὰ παραθέτει αὐτὰ πού λέγονται γιὰ τὸν Θεὸ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Ἑβραίους. Ἄρα λοιπὸν ὁ τρόπος τῆς ἀντιπαράθεσης στρέφεται ὅπουδῆποτε. Καὶ ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ ν' ἀντιπαραθέτει στὰ ἑλληνικὰ δόγματα τὰ Ἑβραϊκὰ ἢ Χριστιανικά; Γιατὶ ἀσφαλῶς δὲν θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι, παραμερίζοντας τὴν κατηγορία καὶ ἐγκαταλείποντας τὴ συκοφαντία, θὰ χρησιμοποιήσει ὡς ἀμερόληπτους δικαστῆς τοὺς ἀναγνώστες, ὥστε καὶ νὰ θελήσει ἀπὸ αὐτοὺς νὰ μάθει ποιὸ εἶναι τὸ καλύτερο ἢ χειρότερο. Καὶ νομίζει ἴσως, ὅπως εἶναι εὐλόγο, ὅτι δὲν θὰ γίνονταν κάποιοι ἄλλιῶς ἐπαινέτες τῆς γνώμης πού ἔχει γιὰ τὸν Θεό, ἂν δὲν εἶχε κακολογηθεῖ ἡ θρησκεία τῶν Χριστιανῶν μὲ τὴν ἀντιπαράθεση τῶν Ἑλληνικῶν, πού δέχονται ἐναντίον τους τὴ χειρότερη ψῆφο. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν θὰ μπορούσε νὰ γίνει ποτὲ ἀπὸ ἐκείνους πού γνωρίζουν καὶ τὴν ἀδυναμία τοῦ ψεύδους καὶ τὴ δύναμη τῆς ἀλήθειας. Πλὴν ὅμως πρόσεχε ἐκεῖνο· Νομοθετώντας δηλαδὴ κατὰ κάποιο τρόπο γιὰ μᾶς, ὅτι πρέπει νὰ σωπαίνομε καὶ νὰ μὴ θυμόμαστε τίποτε ἀπὸ τὰ δικά του ὅταν κάνομε λόγο γιὰ τὴ θρησκεία μας, μὲ αὐτὰ πού εἶπε συλλαμβάνεται στὴν παγίδα ὁ ἴδιος. Ἐπειδὴ ὅμως ὑποβάλλει καὶ ἐρώτηση, γιὰ ποιὸ λόγο, ἀφήνοντας τὰ Ἑλληνικὰ δόγματα, προσχωρήσαμε στὰ Ἑβραϊκὰ, ἐμπρὸς ἃς ποῦμε κι ἐμεῖς σ' αὐτὸν τὰ ἴσα. Γιὰ ποιὸ λόγο ἀφήσες τὴ χριστιανικὴ θρησκεία καί, δρατετευόντας ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, ἀγαπᾶς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν τόσο μυσερῆ ἐθελοθρησκεία, ἐννοῶ τὴν εἰδωλολατρία, προτάσσοντας τὴν μὲ μεγάλη ἀνοησία ἀπὸ τὴν ὀρθὴ πίστη περὶ Θεοῦ, κι ἔπειτα νομίζεις ὅτι σκέφθηκες ὀρθὰ καὶ δὲν περιέπεσες μᾶλλον στὴ χειρότερη ἀπὸ ὅλες κακοδοξία; Ἄν ὅμως θὰ ἤθελε νὰ μάθει τὴν ἀληθέστατη αἰτία, γιὰ τὴν ὁποία ἀφήσαμε τὴν Ἑλληνικὴ θρησκεία καὶ τιμήσαμε τὴν ἑβραϊκὴ, θ' ἀπαντήσομε παίρνοντας τὰ δικά του. Γιατὶ εἶπε τὰ ἑξῆς.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Οἱ Ἕλληνας λοιπὸν ἐπλασαν τοὺς μύθους γιὰ τοὺς θεούς,

ἀπίστους καὶ τερατώδεις· καταπιεῖν γὰρ ἔφασαν τὸν Κρόνον
 τοὺς παῖδας, εἴτ' αὖθις ἐμέσαι· καὶ γάμους ἤδη παρανόμους· μη-
 τρὶ γὰρ ὁ Ζεὺς ἐμίχθη, καὶ παιδοποιησάμενος ἐξ αὐτῆς, ἔγημε
 μὲν αὐτὸς τὴν αὐτοῦ θυγατέρα, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἔγημεν αὐτὸς τὴν
 5 αὐτοῦ θυγατέρα, ἀλλὰ μιχθεὶς ἀπλῶς, ἄλλω παρέδωκεν αὐτὴν· εἴ-
 τα οἱ Διονύσου σπαραγμοὶ καὶ μελῶν κολλήσεις. Τοιαῦτα οἱ μῦ-
 θοὶ τῶν Ἑλλήνων φασί.

ΚΥΡΙΑΛΟΣ

Ἐχεις ἀποχρῶσαν ἐντεῦθεν τὴν ἀπολογία. Ἀλύεις δὴ οὖν
 10 ἀνθ' ὅτου καὶ ἡμᾶς εὐθύνειν ἀξιοῖς, ὅτι τὴν οὕτως αἰσχρὰν καὶ
 ἀπίθανον τῶν Ἑλλήνων εἰκαιομυθίαν μονονουχὶ καὶ διαλακτίσαν-
 τες τὴν ἀμείνω ψῆφον τοῖς ἀληθέσι δεδώκαμεν; Μωσῆς μὲν γὰρ ὁ
 θεσπέσιος, καὶ προσέτι τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ χορὸς, ἀπόστολοί
 τε καὶ εὐαγγελισταί, τὸν ἕνα καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς δοξολογοῦσι
 15 Θεόν, διακειῖσθαι τε οὕτω καὶ ἡμᾶς ἀναπειθουσιν, ἀποφέροντες
 τῶν μύθων καὶ τερατείας ἀπάσης καὶ φρονήματος αἰσχροῦ, κα-
 ταρρυθμίζοντες δὲ καὶ εἰς ἀξιάγαστον πολιτείαν. Πέπλασται δὲ
 τῶν παρ' αὐτοῖς οὐδέν, οὔτε μὴν ἀπίθανον ἔχει τῶν ἐννοιῶν τὴν
 ἀπόδοσιν. Ὅτι γὰρ τοῖς Μωσέως καὶ τοῖς τῶν ἁγίων προφητῶν
 20 κηρύγμασι συμβαίνει τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς τε καὶ
 ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἢ δύναμις ταῖς τῶν προλαβόντων ἐν-
 νοίαις συμφέρεται, διαδείξει σαφῶς ὁ λόγος ἡμῖν ἐπὶ καιροῦ. Ἐ-
 πειδὴ δέ, οὐκ οἶδ' ὅ τι λέγων, τῶν σπουδαίων ἢ ἀγαθῶν οὐδέν
 παρ' ἡμῖν εἶναι διατείνεται, φέρε καὶ τοῦτο δεικνύτω· μὴ γὰρ δὴ
 25 ψιλὴν τε καὶ ἀναπόδεικτον ποιείσθω τὴν καταγόρευσιν.

Πῶς γὰρ τῶν σπουδαίων οὐδέν ἐστι παρ' ἡμῖν; Οὐκ ἀκριβὴς
 καὶ ἀπεξεσμένος ὁ περὶ Θεοῦ λόγος καὶ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως
 παρὰ Χριστιανοῖς εὐρίσκεται; Οὐ τῶν πρακτέων τὴν ἐπιστήμην
 ἀνεπίπληκτόν τε καὶ ἀκατάψεκτον ἐκ τῶν ἱερῶν Γραμμάτων κε-
 30 χορηγήμεθα; Καίτοι πῶς οὐχ ἅπασιν ἐναργές, ὅτι τὸ ἄριστα φι-
 λοσοφεῖν διαπεραίνοιτο ἂν ὀρθῶς οὐ καθ' ἕτερον τρόπον, οἴμαι;
 Θεωρητικὴ γὰρ καὶ πρακτικὴ γε πρὸς τούτοις φιλοσοφία, παν-

μύθους ἀπίστευτους καὶ τερατώδεις. Γιατὶ εἶπαν ὅτι ὁ Κρόνος κατά-
 πτε τὰ παιδιὰ του κι ἔπειτα τὰ ἐξέμεσε. Ἔπλασαν καὶ γάμους πα-
 ράνομους· Ὁ Ζεὺς ἦρθε σὲ συνουσία μὲ τὴ μητέρα του, κι ἀφοῦ
 ἔκανε παιδιὰ ἀπὸ αὐτὴν, ἦρθε σὲ συνουσία μὲ τὴν κόρη του, ἀλλὰ
 ἀφοῦ συνουσιάσθηκε ἀπλῶς μαζί της, τὴν παρέδωσε σὲ ἄλλον.
 Ἔπειτα οἱ διαμελισμοὶ τοῦ Διονύσου καὶ ἡ ἐπανασυγκόλληση τῶν
 μελῶν του. Τέτοια λένε οἱ μύθοι τῶν Ἑλλήνων.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Ἀπὸ αὐτὰ ἔχεις ἱκανὴ ἀπολογία. Γιατὶ λοιπὸν ἀγωνιᾶς καὶ
 θέλεις νὰ ἐνοχοποιήσεις κι ἐμᾶς, ἐπειδὴ, ἀπολακτίζοντας κατὰ κά-
 ποιο τρόπο τὴν αἰσχρὴ κι ἀπίστευτη ματαιολογία τῶν Ἑλλήνων,
 προτιμήσαμε τὰ ἀληθινὰ; Γιατὶ ὁ θεσπέσιος Μωυσῆς, καὶ μαζί καὶ ὁ
 χορὸς τῶν ἀγίων προφητῶν, οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ εὐαγγελιστές, δο-
 ξολογοῦν τὸν ἕνα καὶ ἀπὸ τὴ φύση του καὶ ἀληθινὸ Θεό. Καὶ θέ-
 λουν νὰ πείσουν κι ἐμᾶς νὰ κάνομε τὸ ἴδιο, ἀπομακρύνοντάς μας
 ἀπὸ τοὺς μύθους καὶ ἀπὸ κάθε τερατουργία καὶ αἰσchrὸ φρόνημα,
 καὶ καθοδηγώντας μας συνάμα καὶ σὲ ἄξιον θαυμασμοῦ τρόπο
 ζωῆς. Πλαστὸ ὅμως σ' αὐτοὺς δὲν ὑπάρχει κανένα, οὔτε βέβαια εἶναι
 ἀπίστευτη ἡ παρουσίαση τῶν ἐννοιῶν. Ὅτι βέβαια ἡ θρησκεία μας
 συμφωνεῖ μὲ τὰ κηρύγματα τοῦ Μωυσῆ καὶ τῶν ἀγίων προφητῶν
 καὶ τὸ νόημα τῆς εὐαγγελικῆς καὶ ἀποστολικῆς διδασκαλίας συμβα-
 δίζει μὲ τίς γνῶμες τῶν προαναφερθέντων, θὰ μᾶς τὸ δείξει μὲ σαφή-
 νεια ὁ λόγος μας ὅταν θὰ εἶναι ὥρα. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ξέρω γιὰ ποιὸ
 λόγο ἰσχυρίζεται ὅτι ἐμεῖς δὲν ἔχομε κανένα ἀπὸ τὰ σπουδαῖα καὶ
 ἀγαθὰ, ἐμπρὸς ἃς μᾶς τὸ ἀποδείξει κι αὐτό. Ἄς μὴν κάνει δηλαδὴ
 τὴν κατηγορία ἔτσι γυμνὴ καὶ χωρὶς ἀποδείξεις.

Πῶς λοιπὸν δὲν ὑπάρχει σὲ μᾶς κανένα ἀπὸ τὰ σπουδαῖα; Δὲν
 εἶναι ἀκριβὴς καὶ ἐπιμελημένος ὁ λόγος τῶν Χριστιανῶν γιὰ τὸν
 Θεὸ καὶ γιὰ τὴ γένεση τοῦ κόσμου; Δὲν ἔχομε παραλάβει ἀπὸ τὴν
 ἀγία Γραφὴ τὴν ἐπιστῆμη τῶν πρακτέων ἀνεπίληπτα καὶ χωρὶς
 ψεγάδι; Ἄν καὶ βέβαια πῶς δὲν εἶναι σ' ὅλους φανερό, ὅτι ἡ ἀριστη
 φιλοσοφία δὲν θὰ πραγματοποιοῦταν, νομίζω, ὀρθὰ μὲ ἄλλο τρόπο;
 Γιατὶ ἡ θεωρητικὴ καὶ μαζί ἡ πρακτικὴ φιλοσοφία εἶναι γεμάτη ἀπὸ

τὸς ἂν εἶη ἐπαίνου μεστή, καὶ παρὰ τοῖς τὰ Ἑλλήνων ἔσπουδα-
 κόσι θαυμάζεται. Οὐκοῦν οὐκ ἀπό γε τῆς Ἑβραίων δόξης τὴν
 ἀθεότητα μεμαθήκαμεν (ἔφη γὰρ αὐτὸς καὶ τοῦτο), ἀλλ', εἴπερ
 τις ἐθέλοι τάληθές εἰπεῖν, ἐκ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς τῆς Ἑλλή-
 5 νων ἀμαθίας κατεγνώκαμεν. Καὶ ὅτι μᾶλλον ἐστὶ τὸ ἄθεον παρ'
 αὐτοῖς τὸν ἕνα καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς οὐκ εἰδόσι Θεόν, πῶς οὐκ
 ἂν εἶη παντί τῳ σαφές; Βίον δὲ φαῦλον καὶ ἐπισεσυρμένον ἐκ τῆς
 παρ' αὐτοῖς ῥαθυμίας ἐλέσθαι, φησὶν ἡμᾶς, χυδαιότητά τε καὶ
 ῥαθυμίαν ὀνομάζων ἑλληνικὴν τὸ ἀδιακρίτως ὀψοφαγεῖν, πα-
 10 ραιτεῖσθαί τε τῶν ἐδωδύμων οὐδέν. Ἐν γὰρ δὴ τούτῳ μάλιστα
 τὴν τῆς εὐσεβείας παριστάσι δύναμιν καὶ ἀπάσης ἀρετῆς ἐν κα-
 λῶ γενέσθαι νομίζουσιν, εἰ δὴ παραιτοῖντο τῶν ἐδωδύμων τινά.
 Καίτοι τί δήποτε τὸν τῆς ἀγνείας ἐν τούτοις ὀρίζονται τρόπον;
 Πάντα μὲν γὰρ γέγονε παρὰ Θεοῦ, καλὰ δὲ πάντως τὰ ἐξ ἀγα-
 15 θοῦ, καὶ ὁ πάναγνος καὶ ἀβέβηλος τῶν καταμαίνειν ἡμᾶς εἰωθό-
 των ἐργάσαιτο ἂν οὐδέν. Τί γὰρ καὶ βρωῶσις ἐμποιήσειεν ἂν τοῖς
 μετεσχηκόσιν αὐτῆς; Ἡ καὶ ὅποιον ἂν αὐτοῖς εἰσφρήσαιτο μολυ-
 σμόν; Παραιτεῖσθαί δέ, οἶμαι, προσήκει τὰ δι' ὧν ἂν εἰκότως κα-
 ταμαίνοιτό τις, δρωῖεν δ' ἂν τοῦτο καὶ μάλα γενικῶς οἱ τῆς φαν-
 20 λότητος τρόποι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, καταλαλιαί, ψευδηγορίαί,
 συκοφανταί, φιλοχρηματαί, καὶ τὰ λοιπά. Οἱ δὲ τῶν τοιούτων
 οὐδέν ὑπολογισάμενοι, προσποιοῦνται μὲν ὀλιγοσιτεῖν, ἔσθ' ὅτε
 καὶ τῶν ἐδωδύμων ἀποπέμπονταί τινα, δεδίασι δὲ τῶν ἐκτόπων
 οὐδέν. Καὶ πρὸς γε δὴ τούτῳ κατευφραίνουσι τὸν ὑπατον Δία,
 25 τὰ αὐτοῦ τιμᾶν ἡρημένοι, καὶ τὰ τῆς Κυπρογενοῦς θεραπεύουσι
 κάλλη.

Πλεῖστα μὲν οὖν ὄσα τὰ καθ' ἡμῶν παρ' ἐκείνου ἀκυρολογεῖ
 δὲ λίαν καὶ κατὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως καὶ τῆς αὐτοῦ συγγρα-
 φῆς οὐ μετρίαν ποιεῖται τὴν κατάρρησιν. Φησὶ γὰρ τὸ τῆς κο-
 30 σμοποιίας συντιθέντα βιβλίον εἰπεῖν μὲν ὅλως τῶν ἀληθῶν οὐ-
 δέν, ὑθλοῖς δὲ ἀπλῶς συμφορῆσαι γεγηρακότας, καὶ ἃ μὲν ἦν εἰ-
 κὸς τοῦ παντὸς ἀξιῶσαι λόγου, ταῦτα δὴ πάντα ποιήσασθαι

κάθε ἔπαινο καὶ θαυμάζεται ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔχουν μελετήσει καὶ ὑποστηρίζουν τὰ τῶν Ἑλλήνων. Δὲν μάθαμε λοιπὸν τὴν ἀθεΐα ἀπὸ τῆ θρησκεία τῶν Ἑβραίων (γιατὶ αὐτὸς εἶπε κι αὐτό), ἀλλὰ ἂν θέλει κανεὶς νὰ πεῖ τὴν ἀλήθεια, ἀπὸ τῆ θεόπνευστη Γραφῆ καταδικάσαμε τὴν ἀμάθεια τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ὅτι ἡ ἀθεΐα βρίσκεται σ' αὐτὺς μᾶλλον, ποὺ δὲν γνωρίζουν τὸν ἕνα ἀπὸ τῆ φύση του καὶ ἀληθινὸ Θεό, πῶς δὲν εἶναι σαφὲς στὸν ὁποιοδήποτε; Λέγει ἐπίσης ὅτι προτιμήσαμε ἑμεῖς βίο φαῦλο καὶ διεφθαρμένο ἀπὸ τῆ δική τους ραθυμία, ἀποκαλώντας χυδαιότητα καὶ ραθυμία Ἑλληνική τὴν χωρὶς διάκριση κατανάλωση φαγητῶν καὶ τῆ μὴ ἀποφυγὴ κανενὸς φαγώσιμου. Τῆ δύναμη δηλαδή τῆς εὐσέβειας τὴν περιορίζουν κυρίως σ' αὐτό, καὶ νομίζουν ὅτι κατέκτησαν ὅλη τὴν ἀρετὴ ἂν ἀποφύγουν μερικὰ φαγητὰ. Ἄν καὶ βέβαια γιὰ ποιὸ λόγο περιορίζουν σ' αὐτὰ τὴν καθαρότητα τοῦ βίου; Γιατὶ ὅλα ἔγιναν ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ εἶναι ὅπωςδήποτε καλὰ ὅσα προέρχονται ἀπὸ τὸν ἀγαθό, καὶ ὁ καθαρὸς καὶ πάναγνος δὲν θὰ ἔκανε τίποτα ἀπὸ ὅσα συνήθως μᾶς καταμολύνουν. Τί δηλαδή θὰ μπορούσε νὰ προξενήσει ἢ τροφὴ σὲ ὄσους τρώγουν αὐτὴν, καὶ ποιὸν μολυσμὸ θὰ μπορούσε νὰ προκαλέσει σ' αὐτούς; Πρέπει, νομίζω, νὰ ἀποφεύγει κανεὶς αὐτὰ ἀπὸ τὰ ὅποια πραγματικὰ θὰ μπορούσε νὰ μολυνθεῖ. Κι αὐτὸ τὸ προκαλοῦν, καὶ σὲ μεγάλο βαθμό, οἱ διάφορες φαυλότητες, οἱ μοιχεῖες, οἱ πορνεῖες, οἱ καταλαλιές, οἱ ψευδεῖς κατηγορίες, οἱ συκοφαντίες, οἱ φιλοχρηματίες καὶ τὰ λοιπὰ⁷. Αὐτοὶ ὅμως, χωρὶς νὰ ὑπολογίσουν κανένα ἀπὸ αὐτὰ, προσποιοῦνται ὅτι τρώνε λίγο καὶ μερικὲς φορές ἀποκλείουν καὶ μερικὰ φαγώσιμα, ἀλλὰ δὲν φοβοῦνται καμμιά παρανομία. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό, εὐφραίνονται τὸν ὑπέρτατο Δία, προτιμώντας νὰ τιμοῦν τὰ δικά του, καὶ ὑπηρετοῦν τὰ κάλλη τῆς Κυπρογέννητης Ἀφροδίτης.

Εἶναι λοιπὸν πάμπολα τὰ βέλη του ἐναντίον μας. Λέγει καὶ πολλὰ ἀβάσιμα γιὰ τὸν Μωυσῆ, καὶ τῆ συγγραφή του δὲν τὴν κατηγορεῖ καὶ λίγο. Γιατὶ λέγει ἐκεῖνος ποὺ ἔγραψε τὸ βιβλίον τῆς Δημιουργίας τοῦ κόσμου δὲν εἶπε καμμιά ἀλήθεια, ἀλλ' ἀπλῶς ἔκανε συλλογὴ γηρασμένων φλυαριῶν. Καὶ αὐτὰ βέβαια ποὺ ἦταν φυσικὸ νὰ τὰ κρίνει ἄξια κάθε λόγου, ὅλα αὐτὰ δὲν τὰ ὑπολόγισε

παρ' οὐδέν, εἰκῆ δὲ ἀπλῶς ἐρρασιψωδηκότα δόξαι τι λέγειν σοφόν
 τε καὶ ἀξιάκουστον. Τεθαύμακε δὲ τῶν παρ' Ἑλλησι σοφῶν τὰς
 ἐπὶ τούτῳ δόξας, μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων εὐφημίαις καὶ κρότοις
 τὴν Πλάτωνος στεφανοῖ. Ἐγὼ δέ, ὅτι μὲν οὐ μετρίως σοβαρεύε-
 5 ται, κὰν τούτῳ δὴ πάλιν παρήσω λέγειν, ὅτι δὲ εἰκαίαν ἐπὶ ταῖς
 Ἑλλήνων εὐρεσιεπειαῖς ἀνασπᾶ τὴν ὀφρύν, ὡς ἂν οἰός τε ὦ πει-
 ράσομαι διειπεῖν. Χρῆναι δὲ οἶμαι παραθεῖναι πάλιν ἐκ τῶν παρ'
 αὐτοῖς διβλίων ἀπολεξάμενον τὴν ἐκάστου δόξαν, ἣν ἔχειν ἠξι-
 ον περὶ τῆς τοῦ κόσμου κατασκευῆς, εἶτα τὴν Μωσέως κοσμογέ-
 10 νειαν ἀνθυπενεγκεῖν· ὀφθήσεται γὰρ οὕτω τοῖς ἐντευξομένοις
 καὶ τῆς ἐκείνων στενολεσχίας ὁ λῆρος, καὶ τῶν Μωσέως γραμμιά-
 των τὸ ἀκραιφνὲς εἰς ἀλήθειαν.

Πλούταρχος τοίνυν, ἀνὴρ τῶν παρ' αὐτοῖς οὐκ ἄσημος γεγο-
 νώς, ἐν τῷ δευτέρῳ διβλίῳ τῆς τῶν Φυσικῶν δογμάτων συναγω-
 15 γῆς, οὕτω φησὶ περὶ τοῦ κόσμου· “Πυθαγόρας πρῶτος ὠνόμασε
 τὴν τῶν ὄλων περιοχὴν «κόσμον» ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ τάξεως. Θαλῆς
 καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ ἓνα τὸν κόσμον· Δημόκριτος καὶ Ἐπίκουρος καὶ
 ὁ τούτου καθηγητῆς Μητροδώρος ἀπείρους κόσμους ἐν τῷ ἀπεί-
 ρῳ κατὰ πᾶσαν περίστασιν· Ἐμπεδοκλῆς τὸν τοῦ ἡλίου περιόρο-
 20 μον εἶναι περιγραφὴν τοῦ πέρατος τοῦ κόσμου· Σέλευκος ἀπει-
 ρον τὸν κόσμον· Διογένης τὸ μὲν πᾶν ἀπειρον, τὸν δὲ κόσμον πε-
 περάνθαι· οἱ Στωϊκοὶ διαφέρειν τὸ πᾶν καὶ τὸ ὄλον· ἅπαν μὲν γὰρ
 εἶναι τὸ σὺν τῷ κενῷ τῷ ἀπείρῳ, ὄλον δὲ χωρὶς τοῦ κενοῦ τὸν κό-
 σμον ὥστε τὸ αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ ὄλον καὶ τὸν κόσμον”. Εἶτα περὶ
 25 τοῦ σχήματος τοῦ κόσμου ὧδε πάλιν φησὶν· “Οἱ μὲν Στωϊκοὶ
 σφαιροειδῆ τὸν κόσμον, ἄλλοι δὲ κωνοειδῆ, οἱ δὲ ψοειδῆ. Ἐπί-
 κουρος δὲ ἐνδέχασθαι μὲν εἶναι σφαιροειδεῖς τοὺς κόσμους, ἐνδέ-
 χασθαι δὲ καὶ ἑτέροις σχηματισμοῖς κεχρηῆσθαι”.

Ἐφη δὲ πάλιν τὰς τῶν παρ' Ἑλλησι φιλοσόφων δόξας εἰς
 30 ἐξήγησιν προτιθεὶς εἰ ἔμψυχος ὁ κόσμος ἢ μή, οὕτως· “Οἱ μὲν ἄλ-
 λοι πάντες ἔμψυχον τὸν κόσμον καὶ προνοία διοικούμενον εἶπον,
 Δημόκριτος δὲ καὶ Ἐπίκουρος, καὶ ὅσοι τὰ ἄτομα εἰσηγοῦνται
 καὶ τὸ κενόν, οὔτε ἔμψυχον οὔτε προνοία διοικεῖσθαι, φύσει δὲ

καθόλου· ἀπλῶς ἔκανε κάποιες πρόχειρες ραψωδίες καὶ νόμισε πὼς λέγει κάτι σοφὸ, ἄξιο ν' ἀκουσθεῖ. Θαυμάζει ὅμως τὶς σχετικῆς γνῶμες τῶν Ἑλλήνων σοφῶν, καὶ περισσότερο ἀπὸ ὅλους στεφανῶνει μὲ ἐπαίνους καὶ ἐπιδοκιμασίες τὴ γνῶμη τοῦ Πλάτωνα. Ἐγὼ ὅμως, ὅτι βέβαια δὲν εἶναι μικρὸ τὸ καύχημά του, καὶ αὐτὸ πάλι θὰ τὸ παραβλέψω, ὅτι ὅμως ἀλαζονεύεται ἀδικαιολόγητα γιὰ τὴν πολυλογία τῶν Ἑλλήνων θὰ προσπαθήσω νὰ τὸ ἐκθέσω ὅσο μπορῶ. Πρέπει, νομίζω, νὰ παραθέσω πάλι ἀπὸ τὰ βιβλία τους ἀποσπώντας τὴ γνῶμη καθενὸς πού εἶχαν γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου, καὶ ἔπειτα ν' ἀντιπαραθέσω τὴ δημιουργία τοῦ Μωυσῆ. Γιατὶ θὰ γίνεῖ ἔτσι φανερὴ στοὺς ἀναγνῶστες καὶ ἡ φλυαρία τῆς σοφιστιολογίας ἐκείνων, καὶ ἡ καθαρὴ ἀλήθεια τῶν συγγραμμάτων τοῦ Μωυσῆ.

Ὁ Πλούταρχος λοιπόν, ἄνθρωπος ὃχι ἀγνωστος σ' αὐτοὺς, στὸ δεύτερο βιβλίον τῆς Συναγωγῆς φυσικῶν δογμάτων, λέγει τὰ ἑξῆς γιὰ τὸν κόσμον· “Ὁ Πυθαγόρας πρῶτος ὠνόμασε τὸ σύνολο τῶν πάντων κόσμον, ἀπὸ τὴν τάξιν πού παρατηρεῖται σ' αὐτὰ. Ὁ Θαλῆς καὶ οἱ ἔπειτ' ἀπὸ αὐτὸν εἶπαν ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ἕνας. Ὁ Δημόκριτος, ὁ Ἐπίκουρος καὶ ὁ μαθητὴς του Μητροδώρος εἶπαν ὅτι ὑπάρχουν μέσα στὸ ἄπειρο ἄπειροι κόσμοι καὶ μὲ κάθε κατάσταση. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς λέγει ὅτι ἡ τροχιὰ τοῦ ἡλίου εἶναι περιγραφή τῶν ὀρίων τοῦ κόσμου. Ὁ Σέλευκος λέγει ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ἄπειρος. Ὁ Διογένης ὅτι τὸ πᾶν εἶναι ἄπειρο, ἐνῶ ὁ κόσμος ἔχει πέρασ. Οἱ Στωϊκοὶ λένε ὅτι διαφέρουν μεταξὺ τους τὸ πᾶν καὶ τὸ ὅλον· πᾶν εἶναι τὸ ἄπειρο μαζὶ μὲ τὸ κενό, ἐνῶ ὅλον ὁ κόσμος χωρὶς τὸ κενό, ὥστε ὅλον καὶ κόσμος δὲν εἶναι τὸ ἴδιο. Ἐπειτα γιὰ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου μιλάει πάλι ὡς ἑξῆς· Οἱ Στωϊκοὶ λένε ὅτι ὁ κόσμος εἶναι σφαιροειδής, ἄλλοι ὅτι εἶναι κωνοειδής ἢ ὠοειδής. Ὁ Ἐπίκουρος λέγει ὅτι εἶναι ἐνδεχόμενον οἱ κόσμοι νὰ εἶναι σφαιροειδεῖς, ἐνδέχεται ὅμως νὰ ἔχουν καὶ ἄλλα σχήματα.

Εἶτε πάλι, προβάλλοντας πρὸς ἐξήγησιν τῆς γνῶμης τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων, ἂν εἶναι ἔμψυχος ὁ κόσμος ἢ ὄχι, τὰ ἑξῆς· “Ὅλοι οἱ ἄλλοι εἶπαν ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ἔμψυχος καὶ διοικεῖται ἀπὸ τὴν πρόνοια. Ὁ Δημόκριτος καὶ ὁ Ἐπίκουρος καὶ ὅσοι δέχονται τὰ ἄτομα καὶ τὸ κενό, λένε ὅτι οὔτε ἔμψυχος εἶναι οὔτε ἀπὸ πρόνοια

τινι ἀλόγῳ· Ἀριστοτέλης οὐτ' ἔμψυχον ὅλον δι' ὄλων οὔτε λογικόν οὔτε νοερὸν οὔτε προνοία διοικούμενον· τὰ μὲν γὰρ οὐράνια τούτων πάντων κοινωνεῖν· σφαίρας γὰρ περιέχειν ἔμψυχους καὶ ζωτικὰς, τὰ δὲ περιγεία μηδενὸς αὐτῶν, τῆς δὲ εὐταξίας κατὰ
 5 συμβεβηκός, οὐ προηγουμένως, μετέχειν". Καὶ ταυτὶ μὲν περὶ τούτων. Ἐπειδὴ δὲ σκοπὸς ἦν αὐτοῖς βασανίσαι πάλιν τὸ πότερόν ποτε φθαρτὸς ἂν εἴη κατὰ φύσιν ὁ κόσμος ἢ μή, δεδοξάκασιν ὧδε καὶ περὶ τούτου· Πυθαγόρας καὶ οἱ Στωϊκοὶ καὶ γενητὸν ὑπὸ Θεοῦ τὸν κόσμον, καὶ φθαρτὸν μὲν ὅσον ἐπὶ τῇ φύσει· αἰσθη-
 10 τὸν γὰρ εἶναι διότι καὶ σωματικὸς, οὐ μὴν δὴ φθαρησόμενόν γε, προνοία καὶ συνοχῇ Θεοῦ· Ἐπίκουρος φθαρτὸν ὅτι καὶ γεννητός, ὡς ζῶον, ὡς φυτόν· Ξενοφάνης ἀγέννητον καὶ αἰδιδιον καὶ ἄφθαρτον τὸν κόσμον· Ἀριστοτέλης τὸ ὑπὸ τὴν σελήνην μέρος τοῦ κόσμου παθητόν, ἐν ᾧ καὶ τὰ ἐπίγεια κηραίνεται.

15 Ἀκούετε, ὧ ἄνδρες, καὶ συνίετε λοιπὸν πόσος ἐν τούτοις ὁ λῆρος. Ταῖς γὰρ ἀλλήλων ἀντανιστάμενοι δόξαις, τοῦτό τε κάκεινο φύρδην ἀπλῶς καὶ ἀκατασκέπτως κατὰ τὸ ἑκάστῳ δοκοῦν ἐρευγόμενοι, πῶς οὐκ ἂν εἶναι νοοῖντο στοχασταὶ μᾶλλον, καὶ οὐ τῆς ἀληθείας ἐπιστήμονες; Οἱ μὲν γὰρ ἓνα τὸν κόσμον, οἱ δὲ πολ-
 20 λούς, ἕτεροι δὲ γενητόν, εἰσὶ δὲ οἱ τούτοις εἰσάπαν ἀνθεστηκότες καὶ διάφοροι τὰς γνώμας ἄφθαρτόν τε καὶ ἀγέννητον εἶναι λέγουσιν αὐτόν· καὶ οἱ μὲν προνοία Θεοῦ διοικούμενον, οἱ δὲ καὶ προνοίας δίχα καὶ τὴν τῶν στοιχείων εὐτακτον κίνησιν αὐτοματισμοῖς καὶ συμβεβηκόσιν ἐκνενεμήκασιν· καὶ οἱ μὲν ἐψυχῶσθαί φα-
 25 σιν αὐτόν, οἱ δὲ οὔτε ἔμψυχον οὔτε νοερὸν· καὶ ἀπαξαιπλῶς κατίδοι τις ἂν οἶονεὶ μεθύοντα τῆδε κάκεισε διαρριπτούμενον τὸν ἐφ' ἑκάστῳ λόγον αὐτοῖς. Ἐπειδὴ δὲ τὸν Πλάτωνα τῶν ἄλλων ἐκκεκρικῶς ταῖς αὐτοῦ μάλιστα δόξαις ἐμφιλοχωρεῖ, φαίην ἂν ὅτι Πλάτων τε καὶ Πυθαγόρας δοξάζουσι μὲν πῶς ἐπιεικέστερον πε-
 30 ρί τε Θεοῦ καὶ κόσμου, συνειλόχασιν δὲ τὴν εἰς τοῦτο παίδευσιν

8. Συμβεβηκός· Αὐτὸ ποῦ γίνεται καὶ ἀπογίνεται.

9. Πλουτάρχου I, c.

διοικεῖται, ἀλλὰ ἀπὸ μᾶ ἄλογη φύση. Ὁ Ἀριστοτέλης οὔτε ἔμψυχο τὸν δέχεται ὅλον σὲ ὅλα τὰ τμήματα, οὔτε λογικὸν οὔτε νοερὸν οὔτε ὅτι διοικεῖται ἀπὸ πρόνοια. Τὰ οὐράνια κοινωνοῦν ὅλων αὐτῶν, γιατί περιέχουν σφαῖρες ἔμψυχες καὶ ζωτικές, ἐνῶ τὰ περίγεια τίποτα ἀπὸ αὐτὰ στὴν καλὴ τάξη τοῦ κόσμου ἔχουν μετοχὴ κατὰ συμβεβηκός⁸, ὄχι προκαθορισμένα. Καὶ αὐτὰ βέβαια γιὰ ὅλα αὐτὰ. Κι ἐπειδὴ ὁ σκοπὸς τους ἦταν νὰ ἐξετάσουν πάλι ἂν ὁ κόσμος εἶναι φθαρτὸς κατὰ φύση ἢ ὄχι, διατύπωσαν καὶ γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα τὴν ἐξῆς γνώμη· Ὁ Πυθαγόρας καὶ οἱ Στωϊκοὶ πιστεύουν ὅτι ὁ κόσμος δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ εἶναι φθαρτὸς ὡς πρὸς τὴ φύση. Γιατί εἶναι αἰσθητὸς καὶ σωματικὸς· δὲν θὰ φθαρεῖ ὅμως ἐπειδὴ ἔτσι προνοεῖ ὁ Θεὸς καὶ τὸν κρατεῖ μὲ συνοχή. Ὁ Ἐπίκουρος τὸν θεωρεῖ φθαρτὸ ἐπειδὴ εἶναι καὶ γεννητὸς, ὡς ζῶο, ὡς φυτό. Ὁ Ξενοφάνης θεωρεῖ ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ἀγένητος, αἰώνιος καὶ ἀφθαρτος. Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει ὅτι τὸ κάτω ἀπὸ τὴ σελήνη μέρος τοῦ κόσμου παθαίνει μεταβολές, γι' αὐτὸ καὶ τὰ ἐπίγεια φθείρονται⁹.

Ἀκοῦστε λοιπόν, ἄνδρες, καὶ κατανοήστε πόση φλυαρία ὑπάρχει σ' αὐτὰ. Γιατί πολεμώντας αὐτοὶ τὶς γνώμες ἐκείνων, ἐκστομίζοντας αὐτὸ καὶ τὸ ἄλλο ἀνάκατα κατὰ τρόπο γενικὸ καὶ ἀπερίσκεπτο, σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τοῦ καθενὸς, πῶς δὲν θὰ μπορούσαν νὰ θεωρηθοῦν φαντασιοκόποι μᾶλλον, καὶ ὄχι γνώστες τῆς ἀλήθειας; Γιατί ἄλλοι λένε ἓνα τὸν κόσμον, ἄλλοι πολλοὺς, καὶ ἄλλοι δημιουργημένο. Ὑπάρχουν καὶ οἱ ἄλλοι ποὺ εἶναι ριζικὰ ἀντίθετοι μ' αὐτούς κι ἔχουν διαφορετικὲς γνώμες, λέγοντας ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ἀφθαρτος καὶ ἀδημιούργητος. Καὶ ἄλλοι λένε ὅτι διοικεῖται ἀπὸ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ἄλλοι δίχως πρόνοια, καὶ τὴν κίνηση μὲ τὴν ἔξοχη τάξη τῶν στοιχείων του τὴν ἀποδίδουν σὲ αὐτοματισμοὺς καὶ συμβεβηκότα. Ἄλλοι πάλι λένε ὅτι εἶναι ἔμψυχος, ἐνῶ ἄλλοι λένε οὔτε ἔμψυχος εἶναι οὔτε νοερός. Καὶ μ' ἓνα λόγο μπορεῖ κανεὶς νὰ δεῖ σὰν μεθυσμένος νὰ πέφτει ἐδῶ κι ἐκεῖ ὁ λόγος τους γιὰ κάθε ζήτημα. Ἐπειδὴ, ξεχωρίζοντας τὸν Πλάτωνα ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἐμφιλοχωρεῖ κυρίως σ' αὐτοῦ τὶς γνώμες, θὰ ἔλεγα ὅτι ὁ Πλάτων καὶ ὁ Πυθαγόρας ἔχουν κάπως ὀρθότερες γνώμες γιὰ τὸν Θεὸ καὶ τὸν κόσμον. Συνέλεξαν ὅμως τὴ μόρφωσή τους, δηλαδή τὴν ἐπιστήμη γι'

εἴτουν ἐπιστήμην, Αἰγυπτίοις ἐμβεβληκότες, παρ' οἷς δὴ πολλὸς ὁ περὶ τοῦ πανσόφου Μωσέως λόγος ἦν καὶ τῶν παρ' αὐτῶ δογμάτων τὸ θαῦμα τετίμητο. Πλὴν αὐτόν τε φασιν ἐαυτῶ τὸν Πλάτωνα τάναντία δοξάσαι, καὶ αὐτῶ φοιτήσαντα τὸν Ἀριστοτέλη μὴ
5 τὰ αὐτοῦ μᾶλλον ἐλέσθαι φρονεῖν, ἀντιφέρεσθαι δὲ καὶ ἀντεξάγειν αὐτῶ.

Φησὶ γὰρ ὁ Πορφύριος δοξάσαι τὸν Πλάτωνα περὶ οὐρανοῦ, φάναι τε ὅτι τὸ σωματοειδὲς αὐτοῦ συνέστη ἀπὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων, ἀλλήλοις ὑπὸ ψυχῆς συμπεφωνηκότων· “Διό”, φησί,
10 “καὶ νῦν συμμιγῆς μένει καὶ κατὰ τὸ πλεονάζον ὠνόμασται”. Ἐτυμολογεῖ δέ, οἶμαι, τοῦνομα καὶ κεκλήσθαι φησιν “οὐρανόν” οἶον ὄρατὸν ὄντα τινά, ἵν' ἐκ τοῦ «ὄρασθαι» νοοῖτό τις οὐρανός Ἀριστοτέλει γε μὴν οὐχ ὧδε ταῦτ' ἔχειν ἐδόκει. Πόθεν; Οὐ γὰρ τοί φησι συντεθεῖσθαι τὸν οὐρανόν, οὔτε μὴν ἐκ τεσσάρων εἶναι
15 στοιχείων, ἐπινοεῖ δὲ πέμπτον τι σῶμα τῶν τεσσάρων ἀμέτοχον καὶ ὀλοτρόπως ἡμοιορηκός. Καὶ ὁ μὲν Πλάτων ἔμψυχόν τε τὸν κόσμον φησὶ καὶ ζῶον νοερόν, ἐπίστησι δὲ καὶ πρόνοιαν αὐτῶ, ὁ δ' αὐτοῦ πάλιν φοιτητῆς οὐχ ὧδε πεφρόνηκεν· οὔτε γὰρ ἔμψυχον ὄλον δι' ὄλων οὔτε νοερόν οὔτε πρόνοια διοικούμενον. Καὶ αὐθις
20 ὁ μὲν γενητόν τε καὶ φθαρόν τό γε ἦκον εἰς τὴν αὐτοῦ φύσιν διορίζεται, ὁ δὲ οὐδὲ γενητόν δίδωσιν αὐτόν, ἀλλ' ὡς ἄφθαρτον καὶ ἀγένητον. Καὶ πάλιν ὁ μὲν δὴ δεινός καὶ διαδόητος Πλάτων τρεῖς ἀρχὰς εἶναι τοῦ παντός διορίζεται, Θεὸν καὶ ὕλην καὶ εἶδος, καὶ Θεὸν μὲν εἶναί φησι τὸν ποιητήν, ὕλην δὲ τὸ ὑποκειμένον, εἶ-
25 δος δὲ τὸ ἐκάστου τῶν γινομένων παράδειγμα.

Ἀντανίσταται δὲ πάλιν Ἀριστοτέλης αὐτῶ καὶ οὐ συμβαίνει καθάπαξ· τὸ γὰρ εἶδος ἀρχὴν ἢ φρονεῖν ἢ λέγειν οὐκ ἀξιοῖ, δύο δὲ εἶναί φησι τὰς ἀρχὰς, Θεὸν καὶ ὕλην. Τρεῖς δὲ δὴ πάλιν ὁ Πλάτων τὰς τῶν ὄλων ἀρχὰς εἶναι λέγων, Θεόν τε καὶ ὕλην καὶ εἶδος, προσ-
30 ἐπάγει καὶ τετάρτην, ἣν δὴ καθόλου ψυχὴν ὀνομάζει. Καὶ πρὸς γε δὴ τούτῳ τὴν ὕλην ἀγένητον εἰπὼν, καὶ γενητὴν αὐτὴν εἶναί φησι· εἶτα τὸ εἶδος, ὃ τί ποτέ ἐστιν, ὑφεστάναι δοῦς αὐτὸ καθ' ἑαυτό, μά-

αὐτὸ τὸ θέμα ταξιδεύοντας στὴν Αἴγυπτο, ὅπου γινόταν πολὺς λόγος γιὰ τὸν πάνσοφο Μωυσῆ καὶ τιμοῦσαν πολὺ τὰ θαυμαστὰ δόγματα του. Ἀλλὰ λένε ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων εἶχε ἀντιμαχόμενες γνώμες, καὶ ὁ μαθητὴς του Ἀριστοτέλης δὲν εἶχε τὶς ἴδεις ιδέες μὲ ἐκεῖνον, ἀλλ' ἦταν ἀντίθετος καὶ τὸν ἀντέκρουε.

Ὁ Πορφύριος λοιπὸν λέγει ὅτι ὁ Πλάτων γιὰ τὸν οὐρανὸ εἶχε τὴ γνώμη, ὅτι τὸ σωματοειδὲς μέρος αὐτοῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ τέσσερα στοιχεῖα, συνενωμένα μεταξὺ τους μὲ τὴν ψυχὴ. “Γι’ αὐτό”, λέγει, “καὶ τώρα μένει συμμιγῆς καὶ ὀνομάζεται σύμφωνα μ’ αὐτὸ πού πλεονάζει”. Ὁμολογεῖ, νομίζω, ἐπίσης τὸ ὄνομα καὶ λέγει ὅτι ὀνομάσθηκε οὐρανός, σὰ νὰ εἶναι κάποιος ὄρατός, ὥστε ἐπειδὴ εἶναι ὄρατός νὰ νοεῖται κάποιος οὐρανός. Ὁ Ἀριστοτέλης βέβαια δὲν εἶχε τὴν ἴδια γνώμη γι’ αὐτὰ. Ποιὰ ἦταν ἡ γνώμη του; Ἐλεγε ὅτι δὲν εἶναι ὁ οὐρανὸς σύνθετος, οὔτε βέβαια ὅτι ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσερα στοιχεῖα, ἀλλ’ ἐπινοεῖ κάποιο πέμπτο σῶμα πού δὲν μετέχει στὰ τέσσερα, καὶ εἶναι τελείως ἀσχετο μ’ αὐτά. Καὶ ὁ Πλάτων βέβαια λέγει ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ἔμψυχος καὶ ζωντανὴ νοερὴ ὑπαρξή. Ὁρίζει καὶ πρόνοια γι’ αὐτόν, καὶ ὡς πρὸς τὴ φύση του λέγει ὅτι εἶναι γενητὸς καὶ φθαρτὸς. Δὲν ἔχει ὅμως καὶ πάλι ὁ μαθητὴς του τὴν ἴδια γνώμη. Γιατὶ οὔτε ἔμψυχο τὸν δέχεται πέρα ὡς πέρα, οὔτε νοερὸ, οὔτε ὅτι διοικεῖται ἀπὸ Πρόνοια, οὔτε καὶ ἔχει δημιουργηθεῖ, ἀλλ’ εἶναι ἀφθαρτος καὶ ἀδημιούργητος. Καὶ πάλι ὁ δεινὸς καὶ περιδόητος Πλάτων ὀρίζει ὅτι ὑπάρχουν τρεῖς ἀρχές τοῦ παντός, ὁ Θεός, ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος. Καὶ Θεὸς λέγει ὅτι εἶναι ὁ δημιουργός, ὕλη τὸ ὑποκείμενο τῆς δημιουργίας, καὶ εἶδος (ιδέα) τὸ παράδειγμα (τὸ πρότυπο) καθενὸς ἀπὸ ὅσα γίνονται.

Ἀντιτάσσεται πάλι ὁ Ἀριστοτέλης καὶ δὲν συμφωνεῖ καθόλου μ’ αὐτὰ. Γιατὶ τὸ εἶδος (ἡ ιδέα) οὔτε πιστεύει οὔτε λέγει ὅτι εἶναι ἀρχή, ἀλλὰ λέγει ὅτι εἶναι δύο οἱ ἀρχές· ὁ Θεὸς καὶ ἡ ὕλη· ὁ Πλάτων ὅμως, ἐνῶ λέγει ὅτι εἶναι τρεῖς οἱ ἀρχές τῶν ὅλων, ὁ Θεὸς καὶ ἡ ὕλη καὶ ἡ ιδέα, προσθέτει καὶ τέταρτη, τὴν ὁποία ὀνομάζει ψυχὴ τοῦ ὄλου. Καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό, ἐνῶ εἶπε ὅτι ἡ ὕλη εἶναι ἀδημιούργητη, λέγει ὅτι εἶναι καὶ δημιουργημένη. Ἐπειτα τὸ εἶδος ὅτι καὶ ἂν εἶναι, δεχόμενος ὅτι ὑπάρχει αὐτὸ καθ’ ἑαυτό, μάχεται τὶς ἴδιες του τὶς σκέ-

χεται τοῖς ἰδίοις αὐτοῦ εὐρήμασιν· ἔφη γὰρ ἐν τοῖς τοῦ Θεοῦ νοή-
 μασιν ὑπάρχειν αὐτὸ καὶ οὐκ ἰδίαν ὑπαρξιν ἔχειν, ἥγουν οὐσίω-
 σιν. Τίσιν οὖν ἄρα προσνευκότες οἱ τῆς ἀληθείας ἐρευνηταὶ τὴν
 ἀμώμητον καὶ ἀπλανεστάτην διάττοιεν τρίβον; Τίνα τῶν ὀνομα-
 5 σμένων τοῦ ψευδοεπεῖν ἀπαλλάξομεν; Τίτι τὴν ψῆφον τοῦ κατὰ
 μηδένα διαπταῖσαι τρόπον ἀπονέμειν ἄξιον; Μᾶλλον δὲ πῶς ἂν
 εἶεν ἀξιόχρεω πρὸς γε τὸ δεῖν ἀναπειῖσαι τινὰς οἷ γε τοσοῦτον δι-
 ημαρτήκασι τάληθοῦς, ὡς μὴ μόνον ἀλλήλοις, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦς
 ταῖς σφῶν ἀντιφέρεσθαι δόξαις; Ἐπαινεῖ δὲ ταῦτα καὶ κατατέθη-
 10 πεν ὁ πάνσοφος Ἰουλιανός, καὶ κατασκώπτει μὲν τὰ Μωσέως,
 ἄνω δὲ καὶ κάτω τὰ πάντα κυκῶν τοὺς Πλάτωνος λόγους ἀντι-
 παρεξάγειν αὐτοῖς ἀποτολμᾶ, καὶ φησι·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Ἐνταῦθα παραβάλωμεν, εἰ βούλεσθε, τὰ τοῦ Πλάτωνος. Τί
 15 τοίνυν οὗτος ὑπὲρ τοῦ δημιουργοῦ λέγει καὶ τινὰς περιτίθησιν
 αὐτῷ φωνὰς ἐν τῇ κοσμογονίᾳ σκόπησον, ἵνα τὴν Πλάτωνος καὶ
 Μωσέως κοσμογονίαν ἀντιπαραβάλωμεν ἀλλήλαις. Οὕτω γὰρ
 ἂν φανεῖη τίς ὁ κρείττων, καὶ τίς ἄξιος τοῦ Θεοῦ μᾶλλον ἄρ' ὁ
 τοῖς εἰδώλοις λελατρευκὼς Πλάτων, ἢ περὶ οὗ φησιν ἡ Γραφή,
 20 ὅτι στόμα κατὰ στόμα ὁ Θεὸς ἐλάλησεν αὐτῷ; «Ἐν ἀρχῇ ἐποίη-
 σεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ
 ἀκατασκεύαστος, καὶ σκότος ἐπάνω τοῦ ἀθύσσου, καὶ πνεῦμα
 Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος· Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Γενηθήτω
 φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς· Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ὅτι καλόν· Καὶ δι-
 25 εχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτός καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκό-
 τος, καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε
 νύκτα· Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωί, ἡμέρα μία· Καὶ εἶ-
 πεν ὁ Θεός· Γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος, καὶ ἐκάλε-
 σεν ὁ Θεὸς τὸ στερέωμα οὐρανόν· Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Συναχθήτω
 30 τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς συναγωγὴν μίαν καὶ ὀφθή-
 τω ἡ ξηρά· καὶ ἐγένετο οὕτως· Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Βλαστησάτω ἡ
 γῆ βοτάνην χόρτου καὶ ξύλον κάρπιμον· Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Γενε-

ψεις. Γιατί εἶπε ὅτι αὐτὸ ὑπάρχει στὴ σκέψη τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν ἔχει δική του ὑπαρξή ἢ οὐσία. Σὲ ποιά λοιπὸν κλίνοντας οἱ ἐρευνητὲς τῆς ἀλήθειας θὰ βαδίσουν τὴν ἀμεμπτη καὶ ὀρθὴ ὁδὸ; Ποιὸν ἀπὸ ὅσους ἀναφέραμε θὰ ἀθωώσουμε ἀπὸ τὸ ψεῦδος; Σὲ ποιὸν ἀξίζει νὰ δώσουμε τὴν ψῆφο μας ὅτι δὲν ἔσφαλε πουθενά; Ἡ μᾶλλον πῶς θὰ εἶναι ἀξιόπιστοι νὰ ἀλλάξουν γνώμες κάποιων, αὐτοὶ ποὺ ἔπασαν τόσο ἔξω στὴν ἀνεύρεση τῆς ἀλήθειας, ὥστε ὄχι μόνο μεταξὺ τους νὰ εἶναι ἀντίθετοι, ἀλλὰ νὰ πολεμοῦν καὶ τὶς ἴδιες τὶς δικές τους γνώμες; Τὰ ἐπανεξέτασε αὐτὰ ὁ πάνσοφος Ἰουλιανὸς καὶ θαύμασε καὶ εἰρωνεύεται τὰ γραπτὰ τοῦ Μωυσῆ, καὶ ἀνακατεύοντας τὰ πάντα καὶ φέρνοντας τὰ πάνω κάτω, ἀποτολμᾷ ν' ἀντιπαραθέσει σ' αὐτὰ τοὺς λόγους τοῦ Πλάτωνα, καὶ λέγει·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Ἄς παραβάλομε ἐδῶ, ἂν θέλετε, τὶς γνώμες τοῦ Πλάτωνα. Τί λέγει λοιπὸν αὐτὸς γιὰ τὸν Δημιουργό, καὶ πρόσεξε τί τὸν βάζει νὰ λέγει κατὰ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου, γιὰ νὰ ἀντιπαραβάλομε μεταξὺ τους τὴν κοσμογονία τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Μωυσῆ. Γιατί ἔτσι θὰ φανεῖ ποιὸς εἶναι ὁ καλύτερος καὶ ποιὸς εἶναι πιὸ ἀξίος γιὰ τὸν Θεό· ἄραγε ὁ Πλάτων ποὺ λάτρευσε τὰ εἰδῶλα, ἢ αὐτὸς γιὰ τὸν ὁποῖο λέγει ἡ Γραφή ὅτι τοῦ μίλησε ὁ Θεὸς πρόσωπο πρὸς πρόσωπο¹⁰. «Στὴν ἀρχὴ ἔκανε ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ. Ἀλλὰ ἡ γῆ ἦταν ἀόρατη καὶ ἀκατασκευάστη καὶ σκοτάδι ἀπλωνόταν πάνω ἀπὸ τὰ νερὰ ποὺ σὰν ἀβυσσο τὴ σκέπαζαν, καὶ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ φερόταν πάνω στὰ νερά. Καὶ εἶπε ὁ Θεός· Νὰ γίνῃ τὸ φῶς, καὶ ἔγινε τὸ φῶς. Ὁ Θεὸς εἶδε ὅτι τὸ φῶς ἦταν καλὸ, καὶ ὁ Θεὸς χώρισε τὸ φῶς ἀπὸ τὸ σκότος, καὶ κάλεσε ὁ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέρα καὶ τὸ σκότος τὸ κάλεσε νύχτα. Ἐγίνε βράδυ καὶ ἔγινε πρωὶ καὶ ὀλοκληρώθηκε μία ἡμέρα. Καὶ ὁ εἶπε Θεός· Νὰ γίνῃ στερέωμα στὸ μέσο τοῦ νεροῦ. Καὶ κάλεσε ὁ Θεὸς τὸ στερέωμα οὐρανό. Εἶπε πάλι ὁ Θεός· Νὰ συγκεντρωθεῖ τὸ νερὸ ποὺ εἶναι κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ σὲ μία συναγωγὴ καὶ νὰ φανεῖ ἡ ξηρὰ. Καὶ ἔγινε ἔτσι. Καὶ εἶπε ὁ Θεός· Νὰ βλαστήσῃ ἡ γῆ καὶ νὰ βγάλῃ χόρτα καὶ δένδρα καρποφόρα. Εἶπε ἀκόμα ὁ Θεός· Νὰ

10. Ἐξ 33, 11.

τωσαν φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα ὧσιν εἰς
 φαῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἔθετο αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐν τῷ στερεώματι
 τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός». Ἐν δὴ
 τούτοις οὔτε τὴν ἄβυσσόν φησι πεποιῆσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ οὔτε
 5 τὸ σκότος οὔτε τὸ ὕδωρ· καίτοι χρῆν δήπουθεν εἰπόντα περὶ τοῦ
 φωτός ὅτι προστάξαντος Θεοῦ γέγονεν, εἰπεῖν ἔτι καὶ περὶ τῆς
 νυκτός καὶ περὶ τῆς ἀβύσσου καὶ περὶ τοῦ ὕδατος· ὁ δὲ οὐδὲν εἶ-
 πεν ὡς περὶ γεγονότων ὅλως, καίτοι πολλάκις ἐπιμνησθεὶς αὐ-
 τῶν. Πρὸς τούτοις οὔτε τῆς τῶν ἀγγέλων μέμνηται γενέσεως ἢ
 10 ποιήσεως, οὐδ' ὄντινα τρόπον παρήχθησαν, ἀλλὰ τῶν περὶ τὸν
 οὐρανὸν μόνον καὶ περὶ τὴν γῆν σωμάτων, ὡς εἶναι τὸν Θεὸν κα-
 τὰ τὸν Μωσέα ἀσωμάτων μὲν οὐδενὸς ποιητὴν, ὕλης δὲ ὑποκει-
 μένης κοσμήτορα· τὸ γὰρ «Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκευ-
 αστος», οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τὴν μὲν ξηρὰν οὐσίαν ὕλην ποιου-
 15 τος, κοσμήτορα δὲ αὐτῆς τὸν Θεὸν εἰσάγοντος.

ΚΥΡΙΑΛΟΣ

Μωσέως μὲν οὖν πέρι πολὺς ἂν γένοιτο καὶ μακρὸς τοῖς εὐ-
 φημεῖν βουλομένοις ὁ λόγος ἀκήκοε γὰρ Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς
 «Οἶδά σε παρὰ πάντα, καὶ χάριν εὗρηκας παρ' ἐμοί». Τῆς γε
 20 μὴν ἐνούσης αὐτῷ πολυειδοῦς ἀρετῆς ἀπόδειξις εἶη ἂν, καὶ μάλα
 σαφής, τῆς ἐν Αἰγύπτῳ τερατουργίας ἢ δύναμις. Ὑφεστήκει γὰρ
 τῷ τῶν ὄλων Θεῷ, καὶ ὑπηρετῆς ἦν ταῖς τῶν Αἰγύπτων ἀπονοί-
 αῖς κατεξανιστάντι τὴν κτίσιν. Ὅποιός γε μὴν ὁ Πλάτων ἦν, κἂν
 εἰ μὴ τις λέγοι, διαβοήσειεν ἂν ἢ ἐξ Ἀθηνῶν ἐπὶ Σικελίαν ἄφο-
 25 δος οὐ γὰρ ἀρεσθέντα ταῖς παρ' αὐτοῦ θωπείαις τὸν Διονύσιον
 ἀποδόσθαι φασὶν αὐτόν, ὡς ἀνελευθέρῳ που πάντως ποινὴν ἐπι-
 θέντα τὴν ἀνδραπόδω προεπωδεστάτην. Πλὴν ἀφείσθω τέως ὁ πε-
 ρὶ τούτου λόγος, ἴτω δὲ πάλιν ἐπὶ τὸ ἐν χερσίν. Ὁ θεσπέσιος μὲν
 γὰρ Μωσῆς οὐ λόγους ἡμῖν εἰκαίους ὁράται συντεθεικῶς, οὔτε
 30 μὴν ἐκ φιλοτιμίας ἀπλῶς εἰς τοῦτο παρωρημημένος, ἀλλὰ τι τῶν

11. Γέν. 1, 1-14.

12. Ἐξ. 33, 17.

13. Τύραννος τῶν Συρακουσῶν.

γίνουν ἄστρα στὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ, γιὰ νὰ φέγγουν στὴ γῆ. Καὶ τὰ τοποθέτησε ὁ Θεός στὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε νὰ φωτίζουν τὴ γῆ καὶ νὰ καθορίζουν τὴν ἡμέρα καὶ τὴ νύχτα»¹¹. Σ' αὐτὰ λοιπὸν οὔτε ἡ ἄβυσσος λέγει ὅτι δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν Θεό, οὔτε τὸ σκοτάδι οὔτε τὸ νερό. Ἐν καὶ βέβαια ἔπρεπε, ἀφοῦ μίλησε γιὰ τὸ φῶς, ὅτι ἔγινε ἀφοῦ πρόσταξε ὁ Θεός, νὰ πεῖ ἐπιπλέον καὶ γιὰ τὴ νύχτα καὶ τὴν ἄβυσσο καὶ τὸ νερό. Ἐκεῖνος ὅμως δὲν εἶπε τίποτα ἀπολύτως γιὰ τὸ ἂν ἔγιναν, μολονότι τὰ ἀνέφερε πολλές φορές. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ οὔτε τῶν ἀγγέλων ἀναφέρει τὴ γένεση ἢ τὴν κατασκευή, οὔτε μὲ ποιὸ τρόπο δημιουργήθηκαν, ἀλλὰ μόνο ὅτι ὁ Θεός εἶναι ποιητὴς τῶν σωμάτων ποὺ βρίσκονται στὸν οὐρανὸ καὶ πάνω στὴ γῆ, ὥστε, σύμφωνα μὲ τὸν Μωυσῆ, νὰ μὴ εἶναι κανενὸς ἀπὸ τὰ ἀσώματα δημιουργός, ἀλλὰ μόνο διακοσμητὴς τῆς ὑπάρχουσας ὕλης. Ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος, «Ἡ γῆ ἦταν ἀόρατη καὶ ἀκατασκεύαστη», δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο, παρὰ ἐκεῖνο, ὅτι τὴν ὑγρὴ καὶ στερεὰ οὐσία τὴν ἔκανε ὕλη, ἐνῶ παρουσίαζει τὸν Θεὸ διακοσμητὴ αὐτῆς.

ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ

Γιὰ τὸν Μωυσῆ λοιπὸν θὰ μπορούσε νὰ γίνε πολὺς καὶ μακρὺς λόγος ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ ἐπαινοῦν. Γιατὶ ἄκουσε καθαρὰ νὰ τοῦ λέγει ὁ Θεός· «Σὲ γνωρίζω περισσότερο ἀπὸ ὅλους, καὶ βρήκες χάρη ἀπὸ ἐμένα»¹². Ἀπόδειξη βέβαια, καὶ πολὺ σαφῆς, τῆς πολλῆς ἀρετῆς ποὺ τὸν στόλιζε μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ δύναμη τέλεσης θαυμάτων στὴν Αἴγυπτο. Ὑπάκουε στὸν Θεὸ τῶν ὄλων καὶ ἦταν ὑπηρετῆς ἐκείνου ποὺ ἐξήγειρε τὴν κτίση ἐναντίον τῆς ματίας τῶν Αἰγυπτίων. Ποιὸς ὅμως ἦταν ὁ Πλάτων, ἀκόμα καὶ ἂν δὲν τὸ λέγει κανένας, θὰ τὸ διαλαλήσει ἡ ἀναχώρησή του ἀπὸ τὴν Ἀθήνα γιὰ τὴ Σικελία. Ἐπειδὴ δὲν εὐχαριστήθηκε ὁ Διονύσιος¹³ ἀπὸ τὶς κολακεῖες του, λένε ὅτι τὸν πούλησε, ἐπιβάλλοντάς του τὴν ποινὴ ποὺ εἶναι ἀπόλυτα πρέπουσα σὲ δοῦλο, γιατί ἦταν ὅπως ὅποτε ἀνελεύθερος ἄνθρωπος. Πλὴν ὅμως ἄς ἀφήσουμε τώρα τὸν λόγο γι' αὐτό, καὶ ἄς προχωρήσει αὐτὸς στὸ θέμα μας. Ὁ θεσπέσιος λοιπὸν Μωυσῆς δὲν φαίνεται νὰ ἔχει συνθέσει λόγους τυχαίους, οὔτε βέβαια προχώρησε σ' αὐτὸ ἀπλῶς ἀπὸ φιλοδοξία, ἀλλὰ διανοήθηκε κάτι ἀπὸ τὰ ἀπαραί-

ἀναγκαίων εἰς ὄνησιν ἐπινοήσας τῷ βίῳ. Οὐ γάρ τοι προὔθετο
 φυσιολογεῖν ἰσχνῶς, ἤγουν φάναι τι περὶ τῶν λεγομένων πρώ-
 των ἀρχῶν ἢ τῶν ἐξ αὐτῶν στοιχείων· περιεργότερα γὰρ οἶμαι
 ταυτὶ καὶ ταῖς τινων διανοίαις οὐχ ἄλώσιμα. Σκοπὸς δὲ γέγονεν
 5 αὐτῷ τῶν τὸ τηνικάδε τὸν νοῦν τοῖς τῆς ἀληθείας ἐπιστῆσαι δό-
 γμασι. Πεπλάνηντο γάρ, καὶ τὸ δοκοῦν ἕκαστος προσκυνοῦντες
 ἠλίσκοντο, καὶ τὸν ἕνα καὶ φύσει Θεὸν ἐξ ἀμαθίας τῆς ἄγαν
 ἠγνοηκότες λελατρεύκασιν τῇ κτίσει. Καὶ οἱ μὲν θεὸν ἐπεγράφον-
 το τὸν οὐρανόν, ἕτεροι δὲ τὸν ἡλίου κύκλον, εἰσὶ δὲ οἱ καὶ σελή-
 10 νη καὶ ἄστροις καὶ γῆ καὶ φυτοῖς καὶ τῇ τῶν ὑδάτων φύσει, πτη-
 νοῖς τε καὶ ζώοις ἀλόγοις τὴν τῆς ἀνωτάτω φύσεως δόξαν ἀπο-
 νέμειν ἐσπούδαζον.

Καθιγμένων δὴ τῶν πραγμάτων εἰς τοῦτο αὐτοῖς, καὶ τῆς οὗ-
 τω δεινῆς ἀρρωστίας κατανεμηθείσης ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς,
 15 ἐπίκουρος ἦν ὁ Μωσῆς καὶ τῶν καλλίστων ἅπασιν μαθημάτων
 εἰσηγητῆς ἀνεδείκνυτο, εἰς μὲν ὅτι κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ τῶν ὄλων
 δημιουργὸς διαρρήδην ἀνακεκραγῶς, ἀφιστὰς δὲ τῶν ἄλλων, ἃ
 καὶ δι' αὐτοῦ παρήχθη πρὸς τὸ εἶναί τε καὶ ὑπάρχειν ὅλως Χρει-
 ωδέστατα τοίνυν, καὶ μάλα σαφῶς, τὸ πολὺ λίαν ἰσχυρομυθεῖν πα-
 20 ρελάσας, ἐπὶ τὸν τῶν ἀναγκαιοτέρων κεχώρηκε λόγον. Τί γὰρ
 ἔδει ποία μὲν ἐστὶν ἡ τῶν ὑδάτων φύσις εἰπεῖν, ἢ καὶ ὅπως γέγο-
 νε τὴν ἀρχὴν, ἀναμετροῦσαί τε καὶ ἀδύσσοις καὶ οὐρανοῦ φύσιν,
 καὶ τῆς τῶν ἀγγέλων ὑπάρξεως πολυπραγμονῆσαι τὸν τρόπον;
 Ταυτὶ μὲν γὰρ ὅτι δυσεξήγητα παντὶ γένοιτ' ἂν ὠμολογηθῆσαι νο-
 25 μίζω. Ἄλλ' εἴτερ' ἦν ὅλως καὶ διεπιεῖν δύνασθαι σοφοῦντος Θε-
 οῦ, τίς ἂν ἦν ὁ ἀκροασόμενος, ἤγουν συνιέναι τὰ οὕτως ἰσχνά,
 μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ νοῦν, οἷός τε ὢν; Καίτοι καὶ αὐτῆς τῆς Ἑλλή-
 κων ἀμαθίας κατόπιν ὄντας εὐρήσομεν τοὺς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ,
 καθ' ὃν καὶ ἡ τοῦ πανσόφου Μωσέως ἐπράττετο συγγραφή· ἐκεῖ-
 30 νοι μὲν γὰρ ἀφ' ὧν ἦν δύνασθαι τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν διειδέναί
 σαφῶς, διὰ τούτων αὐτῶν ἀλοῖεν ἂν εἰς τὸ τῆς ἐσχάτης ἀπασῶν

τητα γιὰ τὴν ὠφέλειά μας στὴ ζωὴ. Δὲν ἦταν στὴν πρόθεσή του νὰ λεπτολογεῖ τὰ σχετικὰ μὲ τὴ φύση τῶν ὄντων ἢ νὰ πεῖ κάτι γιὰ τὶς λεγόμενες πρῶτες ἀρχές ἢ τὰ στοιχεῖα ποὺ προέρχονται ἀπὸ αὐτές. Γιατὶ αὐτὰ εἶναι πολὺ παράδοξα καὶ ὄχι κατανοητὰ ἀπὸ τὴ σκέψη κάποιων. Σκοπὸς του ἦταν νὰ στρέψει τὸ νοῦ τῶν τότε ἀνθρώπων στὰ δόγματα τῆς ἀλήθειας. Γιατὶ εἶχαν πλανηθεῖ καὶ ἔφτανε καθένας νὰ προσκυνεῖ αὐτὸ ποὺ ἤθελε, καὶ ἀπὸ πλήρη ἀμάθεια, ἀφοῦ ἀγνόησαν τὸν ἕνα καὶ ἀπὸ τὴ φύση του Θεοῦ, εἶχαν λατρεύσει τὴν κτίση. Καὶ ἄλλοι εἶχαν θεοὺς τὸν οὐρανό, ἄλλοι τὸν δίσκο τοῦ ἡλίου, καὶ ὑπῆρχαν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔσπευδαν ν' ἀπονεύμουν τὴ δόξα τῆς ἀνώτατης φύσης καὶ στὴ σελήνη καὶ στ' ἀστρα, καὶ στὴ γῆ, καὶ στὰ φυτὰ, καὶ στὴ φύση τῶν ὑδάτων, καὶ στὰ φτερωτὰ καὶ στὰ ἄλογα ζῶα.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ πράγματα γι' αὐτοὺς εἶχαν φτάσει σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο καὶ ἡ τόσο φοβερὴ ἀρρώστια κατέτρωγε ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς γῆς, ὁ Μωυσῆς βρέθηκε βοηθός, καὶ ἀναδείχθηκε γιὰ ὅλους ὁ εἰσηγητὴς τῶν πιὸ ἀριστῶν μαθημάτων· δακηρύττοντας ὀλοφάνερα ὅτι ἕνας εἶναι κατὰ φύση ὁ δημιουργὸς τῶν ὅλων, τοὺς ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὰ ἄλλα κτίσματα τὰ ὁποῖα αὐτὸς ἔφερε στὸ εἶναι καὶ γενικὰ στὴν ὑπαρξη. Πολὺ ὠφέλιμα λοιπὸν καὶ μὲ πολλὴ σοφία παρακάμπτοντας τὴ μεγάλη λεπτολογία, προχώρησε στὴν ἀποκάλυψη τῶν πιὸ ἀναγκαίων. Τί χρειαζόταν δηλαδὴ νὰ πεῖ ποιά εἶναι ἡ φύση τοῦ νεροῦ ἢ καὶ πῶς ἐγινε στὴν ἀρχή, ἀλλὰ καὶ νὰ μετρήσει τὶς ἀδύσσοις καὶ τὴ φύση τοῦ οὐρανοῦ καὶ νὰ πολυλογῆσει ποιά εἶναι ἡ ὑπαρξη τῶν ἀγγέλων; Γιατὶ ὅτι αὐτὰ εἶναι δυσεξήγητα γιὰ τὸν καθένα, νομίζω ὅτι ἔχει ὁμολογηθεῖ. Ἀλλὰ κι ἂν ἦταν δυνατό μὲ κάποιον τρόπο νὰ εἰπωθεῖ δίνοντας σοφία ὁ Θεός, ποιὸς ἦταν ποὺ θὰ γινόταν ἀκροατὴς τῆς, ἢ θὰ μπορούσε νὰ κατανοήσῃ αὐτὰ τὰ τόσο λεπτὰ καὶ μᾶλλον καὶ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ θεωρήματα; ποιὸς εἶχε τὴ δύναμη αὐτῆ; Ἄν καὶ βέβαια τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνου τοῦ καιροῦ θὰ τοὺς βροῦμε νὰ εἶναι κατώτεροι καὶ ἀπὸ αὐτὴ ἀκόμα τὴν ἀμάθεια τῶν Ἑλλήνων, ὅταν γραφόταν ἡ συγγραφὴ τοῦ πάνσοφου Μωυσῆ. Γιατὶ ἐκεῖνοι, ἀπὸ αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα ἦταν δυνατό νὰ γνωρίσουν μὲ σαφήνεια τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, μὲ αὐτὰ ἀκριβῶς συνελήφθη-

ἀβελτηρίας πεσόντες βάραθρον. Ὡς γὰρ δὴ φησιν ἡ θεόπνευστος Γραφή, ἐχρῆν δήπου τοὺς πάλαι τὸν τῶν ὄλων δημιουργὸν καὶ τεχνίτην ἀπὸ καλλονῆς κτισμάτων ἐννοεῖν, οἱ δὲ πρὸς τοῦτο κατῶχοντο δυσβουλίας, ὥστε καὶ ἐξ ὧν ἦν εἰκὸς ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἀποφέρεσθαι γινῶσιν, διὰ τούτων αὐτῶν ἀλῶναι παθόντας τὸ προσκεῖσθαι τῷ ψεύδει. Γένοιτο δ' ἂν καὶ τούτου μάρτυς πιστὸς ὁ πάνσοφος Παῦλος ὡδὶ γεγραφώς: «Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης, εἰ τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους»
 10 διότι γνόντες τὸν Θεόν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν ἢ εὐχαρίστησαν, ἀλλὰ ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδιά». Καὶ τοῦτο μὲν ἂν πρέποι τοῖς τὴν ἀγελαίαν καὶ συρφετώδη καὶ ἀλόγιστον πάντως ψευδολατρείαν ἐξευρηκόσιν, ὁποῖοί τινες ἦσαν, ὡς ἔφην, οἱ πρὸς οὓς ὁ τοῦ παν-
 15 σόφου Μωσέως πεποιῆται λόγος

Ὅτι δὲ τῆς εἰς λῆξιν ἠκούσης ἐμβροντησίας ἀνάπλεω γεγονότες καταφωραθεῖεν ἂν, ἀμογητὶ κατοψόμεθα τὴν τῶν μετ' αὐτοὺς πολυπραγμονήσαντες δόξαν. Ἐφη γὰρ που περὶ αὐτῶν ἰσχνὸς ὧν ἄγαν ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ Φυσικῶν δο-
 20 γμάτων συναγωγῆς: “Ἐλαβον δὲ ἐκ τούτου ἔννοιαν Θεοῦ· αἰεὶ τε γὰρ ἥλιος καὶ σελήνη καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἄστρον τὴν ὑπόγειον φορὰν ἐνεχθέντα, ὅμοια μὲν ἀνατέλλει τοῖς χρώμασιν, ἴσα δὲ τοῖς μεγέθεσι καὶ κατὰ τόπους τοὺς αὐτούς”. Καὶ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ: “Ὁρίζονται δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν οὕτως πνεῦμα νοε-
 25 ρὸν καὶ πυρῶδες, οὐκ ἔχον μὲν μορφήν, μεταβάλλον δὲ εἰς ὃ βούλεται καὶ συνεξομοιούμενον πᾶσιν. Ἐσχον δὲ ἔννοιαν τούτου πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ κάλλους τῶν ἐμφαινομένων προσβαλόντες ὡς οὐδὲν τῶν καλῶν εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε γίνεται, ἀλλὰ μετὰ τινος τέχνης δημιουργούσης”. Προσεποίησα δὲ τούτοις ἃ γέγραφε πότε
 30 καὶ ὁ Τρισμέγιστος Ἑρμῆς Πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Νοῦν (ὀνομάζεται γὰρ ὡδὶ τὸ βιβλίον): “Εἶτα, φῆς, ἀόρατος ὁ Θεός· Εὐφήμησον.

σαν νὰ ἔχουν πέσει μέσα στοῦ βάραθρο τῆς ἔσχατης ἀνοησίας. Γιατί, ὅπως λέγει ἡ θεόπνευστη Γραφή, ἔπρεπε βέβαια οἱ παλαιοὶ νὰ σκεφθοῦν τὸν δημιουργὸ καὶ τεχνίτη τῶν ὄλων ἀπὸ τὴν ὁμορφιὰ τῶν δημιουργημάτων, ἐκεῖνοι ὅμως σὲ τέτοιο βαθμὸ ἀνοησίας εἶχαν κατεβεῖ, ὥστε κι ἀπὸ αὐτὰ ἀπὸ τα ὁποῖα ἦταν φυσικὸ νὰ ὀδηγοῦνται στὴ γνώση τῆς ἀλήθειας, ἀπὸ αὐτὰ ἀκριβῶς ἔφτασαν νὰ πάθουν τὴν προσκόλλησι στοῦ ψεῦδος. Καὶ γι' αὐτὸ μάρτυρας ἀξιόπιστος θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ ὁ πάνσοφος Παῦλος ποὺ γράφει τὰ ἑξῆς· «Γιατί οἱ ἀόρατες ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου γίνονται ὄρατες μέσω τῶν δημιουργημάτων, καὶ ἡ αἰώνια δύναμή του καὶ ἡ θεότητά του, ὥστε νὰ εἶναι ἀδικαιολόγητοι ἐπειδὴ, ἂν καὶ γνώρισαν τὸν Θεό, δὲν τὸν δόξασαν καὶ δὲν τὸν εὐχαρίστησαν σὰν Θεό, ἀλλὰ διαλογίσθησαν μάταια πράγματα καὶ ἡ ἀσύνητη καρδιά τους βυθίσθηκε στοῦ σκότος»¹⁴. Κι αὐτὸ βέβαια ἀρμόζει σ' αὐτοὺς ποὺ ἐπινόησαν τὴν ψευτολατρεία τῆς ἀγέλης καὶ τοῦ συρφετοῦ καὶ ἀλόγιστη ὀπωσδήποτε, ὅποιοι κι ἂν ἦταν, ὅπως εἶπα, αὐτοὶ στοὺς ὁποίους ἀπευθύνθηκε ὁ λόγος τοῦ πάνσοφου Μωυσῆ.

“Ὅτι ὅμως θὰ συλληφθοῦν νὰ εἶναι στοῦ ἔπακρο γεμᾶτοι ἀπὸ ἀνοησία εὐκόλα θὰ τὸ διαπιστώσομε ἀφοῦ ἔξετάσομε μὲ λεπτομέρεια τὶς γνώμες τῶν μεταγενεστέρων. Πράγματι εἶπε κάπου γι' αὐτοὺς ὁ Πλούταρχος¹⁵, πάρα πολὺ λεπτολόγος πάντοτε, στοῦ πρῶτο βιβλίου τῆς Συναγωγῆς τῶν φυσικῶν δογμάτων· “Ἀπὸ αὐτὸ ἔλαβαν ἔννοια τοῦ Θεοῦ. Πάντοτε δηλαδὴ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ τὰ λοιπὰ ἄστρα, ὅταν διανύσουν τὴν τροχιά τους κάτω ἀπὸ τὴ γῆ, ἀνατέλλουν πάλι ὅμοια ὡς πρὸς τὸ χρῶμα, ἴσα στοῦ μέγεθος, καὶ στοὺς αὐτοὺς τόπους καὶ χρόνους”. Καὶ πάλι στοῦ ἴδιου βιβλίου· “Ὁρίζουν τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ ὡς ἑξῆς· Εἶναι πνεῦμα νοερὸ καὶ πυροειδές, ποὺ δὲν ἔχει βέβαια μορφή, ἀλλὰ μεταβάλλεται σὲ ὅ,τι θέλει καὶ ἑξομοιώνεται μὲ ὅλα. Τὴν ἔννοια τοῦ Θεοῦ οἱ ἄνθρωποι τὴν ἔλαβαν, προσλαμβάνοντάς τὴν πρῶτα ἀπὸ τὸ κάλλος ἐκείνων ποὺ βλέπομε, γιατί κανένα ἀπὸ τὰ ὠραῖα δὲν γίνεται ἀσκοπα καὶ στὴ τύχη, ἀλλὰ μὲ κάποια τέχνη δημιουργική”. Θὰ προσθέσω ἐπίσης σ' αὐτὰ ἐκεῖνα ποὺ ἔγραψε ὁ Ἑρμῆς ὁ τρισμέγιστος στοῦ Νοῦ του (γιατί ἔτσι ὀνομάζεται τὸ βιβλίο)· “Ἐπειτα, λές, ὁ Θεὸς εἶναι ἀόρατος; Σιωπῆ. Καὶ

Καὶ τίς αὐτοῦ φανερώτερος; Διὰ τοῦτο πεποιήκεν, ἵνα διὰ πάντων τις αὐτὸν βλέπη. Τοῦτό ἐστι τὸ ἄγαθὸν τοῦ Θεοῦ, τοῦτο ἡ ἀρετὴ, τὸ αὐτὸν φαίνεσθαι διὰ πάντων". Ὁμολογοῦντα δὲ τούτοις καὶ αὐτὸν ὁψόμεθα τὸν τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν θρησκείας κατήγορον Ἰουλιανόν. Διυσχυρίζεται μὲν γὰρ ὡς ἀδίδακτόν τι χρῆμα καὶ αὐτομαθὲς ἀνθρώποις τὸ εἶδέναι Θεόν, φησὶ δὲ οὕτως

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

"Ὅτι δὲ οὐ διδακτόν, ἀλλὰ φύσει τοῦτο τοῖς ἀνθρώποις ὑπάρχει, τεκμήριον ἡμῖν ἔστω πρῶτον ἢ κοινὴ πάντων ἀνθρώπων ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ καὶ κατ' ἄνδρα καὶ ἔθνη περὶ τὸ θεῖον προθυμία. Ἄπαντες μὲν γὰρ ἀδιδάκτως θεῖόν τι πεπιστεύκαμεν, ὑπὲρ οὗ τὸ μὲν ἀκριδὲς οὔτε πᾶσι ῥάδιον οὔτε τοῖς ἐγνωκόσιν εἰπεῖν εἰς πάντα δυνατόν". Καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν· "Ταύτη δὴ τῆ κοινῇ πάντων ἀνθρώπων ἐννοία πρόσεστι καὶ ἄλλη· πάντες γὰρ ἀνθρωποὶ οὐρανῶ καὶ τοῖς ἐν αὐτῷ φαινομένοις θεοῖς οὕτω δὴ τι φυσικῶς προσηρτήμεθα ὡς, καὶ εἴ τις ἄλλον ὑπέλαβε παρ' αὐτοὺς τὸν Θεόν, οἰκητήριον αὐτῷ πάντως τὸν οὐρανὸν ἀπένεμεν, οὐκ ἀποστήσεις αὐτὸν τῆς γῆς, ἀλλ' οἷον ὡς εἰς τιμιώτερον τοῦ παντός ἐκεῖνο τὸν βασιλέα καθίσας τῶν ὄλων, ἐφορᾶν ἐκεῖθεν ὑπολαμβάνων τὰ τῆδε».

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

"Ἄθρει δὴ οὖν ὅπως οἱ τὴν παχεῖαν καὶ ἀγυρτώδη καί, ἴν' οὕτως εἴπω, βαναυσικὴν οὐκ ἀνασχόμενοι πλάνην, καὶ τῆς τῶν ἀγελαιῶν ἀποφοιτήσαντες δόξης, οὐκ ἡμοιορήκασιν παντελῶς τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας περὶ Θεοῦ, κατετεκμήραντο δὲ τίς τε καὶ ὅση τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυνάμεως ἢ ὑπεροχῆ, ὡς καὶ θεσμοῖς εὐταξίας τὴν οὕτω μεγάλην καὶ ἀξιάγαστον κτίσιν ὑπενεγκεῖν. Οἷ γε μὴν ἕτεροι, περὶ ὧν ὁ λόγος, οὔτε Θεὸν ἐγνώκασιν διὰ τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ γὰρ ἦσαν οὕτως ἐμβρόντητοι καὶ φρενὸς ἔξω γεγόνασιν ἀνθηκυποτροπεῦς, ὡς μὴ μόνον οὐρανῶ καὶ γῆ καὶ σελήνῃ καὶ

ποιός είναι πιο φανερός από αυτόν; Γι' αυτό προχώρησε στη δημιουργία, για να τον βλέπει κανείς μέσω όλων. Αυτό είναι το αγαθό του Θεού, αυτό είναι η αρετή του, να φαίνεται μέσω όλων". Θα δοῦμε ὅμως ὅτι συμφωνεῖ μ' αὐτὰ καὶ ὁ κατήγορος ὁ ἴδιος τῆς ἀγίας θρησκείας μας Ἰουλιανός· γιατί ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι κάτι ἀδίδακτο στους ἀνθρώπους τὸ νὰ γνωρίζουν τὸν Θεό, ἀλλὰ τὸ μαθαίνουν μόνοι τους. Τὸ λέγει ὡς ἑξῆς:

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

“Ὅτι δὲν διδάσκεται, ἀλλὰ ὑπάρχει ἐκ φύσεως στους ἀνθρώπους, ἀπόδειξη πρώτη εἶναι ἡ κοινὴ προθυμία γιὰ τὸ Θεῖο σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἰδιωτικὰ καὶ δημόσια, στὰ ἄτομα καὶ στὰ ἔθνη. Γιατί ὅλοι πιστεύουμε σὲ κάτι Θεῖο χωρὶς νὰ διδαχθοῦμε, γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν μπορούμε νὰ μιλήσουμε βέβαια μὲ ἀκρίβεια, οὔτε εἶναι σ' ὅλους δυνατόν, οὔτε σὲ ὅσους γνωρίζουν”. Καὶ ἔπειτα ἀπὸ λίγα λέγει πάλι· “Σ' αὐτὴ τὴν κοινὴ σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους γνώμη, προστίθεται κι ἄλλη. “Ὅλοι δηλαδή οἱ ἄνθρωποι, ὠθούμενοι ἀπὸ τὴ φύση μας, τόσο πολὺ προσκολλόμαστε στὸν οὐρανὸ καὶ στους θεοὺς ποὺ διακρίνομε σ' αὐτόν, ὥστε, κι ἂν ἀκόμα κάποιος θεώρησε ἄλλον ἀπὸ αὐτοὺς τὸν Θεό, ἔδωσε καὶ σ' αὐτόν ὡς κατοικία ὅλο τὸν οὐρανό. Δὲν τὸν ἔβαλε σὲ ἀπόσταση ἀπὸ τὴ γῆ, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ οὐρανὸς εἶναι τὸ πολυτιμότερο τοῦ σύμπαντος, τοποθέτησε ἐκεῖ τὸν βασιλιὰ τῶν ὅλων, νομίζοντας ὅτι ἀπὸ ἐκεῖ ἐποπτεύει τὰ ἐδῶ”.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Πρόσεχε λοιπὸν πῶς αὐτοί, μὴ ἀντέχοντας τὴν παχειὰ καὶ ἀγυρτική, καὶ γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, βάνουσι πλάνη, κι ἀφοῦ ἀποκόπηκαν ἀπὸ τὶς δοξασίες τῶν ἀστοιχείωτων, δὲν στάθηκαν τελείως ἀμοιροὶ ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ ἔννοια περὶ Θεοῦ. Ἀντίθετα κατανόησαν ποιὰ εἶναι καὶ πόσο μεγάλη ἡ δύναμη τῆς ὑπεροχῆς του, ὥστε καὶ νόμους τάξης νὰ δεχθεῖ ἢ τόσο μεγάλη καὶ ἄξια θαυμασμοῦ κτίσις. Οἱ ἄλλοι ὅμως γιὰ τοὺς ὁποίους μιλάμε, οὔτε τὸν Θεὸ γνώρισαν ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, ἀλλ' ἦταν τόσο μωροὶ καὶ τόσο τοὺς ἔλειπε τὸ μυαλὸ ποὺ πρέπει στους ἀνθρώπους, ὥστε νὰ φτάσουν νὰ προσκυνοῦν ὄχι

τοῖς ἑτέροις τῶν ἄστρον ἐλέσθαι προσκυνεῖν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐν
σηκοῖς εἶδη πολύμορφα καθιδροῦσαι, ἐγχαράξαι τε μορφὰς αὐ-
τοῖς οὐκ ἀνθρωπείας μόνον, ἀλλὰ καὶ ζώων ἀλόγων καὶ πτηνῶν
καὶ ἔρπετῶν, καὶ θεοὺς αὐτὰ καὶ σωτῆρας ἀποκαλεῖν. Εἶτα πῶς
5 οὐκ ἂν ἀγάσαιτό τις τῆς μωσαϊκῆς εὐτεχνίας, περίεργον μὲν ἢ
βαθὺ καὶ οὐκ εὐπαράδεκτον τοῖς τὸ τηνικάδε λαλούσης οὐδέν,
ἐκεῖνα δὲ μᾶλλον τὰ δι' ὧν ἦν δύνασθαι μεταφοιτᾶν αὐτούς ἐπὶ
τὸ ἔχον ὀρθῶς καὶ ἀπευθύνειν εἰδὸς εἰς ἀμώμητον δόξαν, τὴν ἐπί-
γε, φημί, τῶ πάντων κρατοῦντι Θεῷ; Εἶτα τοὺς μὲν τῶν μειρακί-
10 ων διδασκάλους ἐπαινέσαι τις ἂν, καὶ μάλα εἰκότως, συγκαθι-
σταμένους αὐτῶν ταῖς γνώμας καὶ χειραγωγοῦντας κατὰ βραχὺ
πρὸς τὸ δύνασθαι τι τῶν ἀπορρήτων ἰδεῖν, οὐδέν δὲ αὐτοῖς τῶν
ἄγαν ἐξησημένων καὶ ἀνάτη πως ἐχόντων τὴν προσβολὴν πα-
ρατιθέντας ἐν ἀρχαῖς, πεπραχότα δὲ τοῦτο Μωσέα τὸν ἱερώτα-
15 τον οὐκ ἐπαίνου παντὸς ἀξιώσομεν; Εἰ δέ σοι δοκεῖ τῶν ἀναγ-
καίων εἰπεῖν οὐδέν, θούλει τῶν σοὶ φιλτάτων ἀψώμεθα μαθημά-
των; Πολυπραγμονήσωμεν ὡς ἔνι τῆς Ἑσιόδου Θεογονίας τὸ
ἀκριβές Σκήπτεται μὲν γὰρ τὸ θεοκλυτεῖν καὶ τὸ μουσόληπτος
εἶναι δοκεῖν προσενεμηκῶς ἑαυτῷ ὡς μέγα τι χρῆμα καὶ ἀξιέ-
20 ραστον.

“Εἶπατε, φησί, δ’ ὡς τὰ πρῶτα θεοὶ καὶ γαῖα γέγοντο,
Καὶ ποταμοὶ, καὶ πόντος ἀπειρίτος οἶδματι θύων,
Ἄστρο τε λαμπετόωντα καὶ οὐρανὸς εὐρύς ὑπερθεν”.

Εἶτα χάος καὶ νύκτα γενέσθαι λέγων καὶ τίνα τρόπον οὐκ ἐπει-
25 πῶν

“Γαῖα (φησί) δέ τοι πρῶτον μὲν ἐγείνατο ἴσον ἑαυτῇ
Οὐρανὸν ἀστερόενθ’, ἵνα μιν περὶ πάντα καλύπτῃ”.

Καὶ Γῆς τέκνον ἀποφήνας τὸν Οὐρανόν, ὅτι καὶ θαλάσσης τέτο-
κεν Οὐρανῷ παρευνηθεῖσα,

30 “Κοῖόν τε καὶ Κρεῖόν θ’, Ὑπερίονά τ’ Ἰαπετόν τε
Θείαν τε Ῥεῖαν τε, Θέμιν τε, Μνημοσύνην τε”.

τὸν οὐρανὸ μόνον καὶ τὴ γῆ καὶ τὴ σελήνη καὶ τὰ ἄλλα ἄστρα, ἀλλὰ καὶ στοὺς ναοὺς ἔστησαν πολλῶν λογιῶν ὁμοιώματα, καὶ χάραξαν σ' αὐτοὺς μορφές ὅχι ἀνθρώπινες μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλογων ζώων καὶ φτερωτῶν καὶ ἔρπετῶν, καὶ ὅλα αὐτὰ τ' ἀποκαλοῦσαν θεοὺς καὶ σωτῆρες. Ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ πῶς νὰ μὴ θαυμάσει κανεὶς τὴν ἀκρίβεια τῆς Μωσαϊκῆς ἐπινοητικότητος, ὁ ὁποῖος τίποτα περίεργον ἢ βαθὺ ἢ ὅχι εὐκόλα παραδεκτὸ δὲν ἔλεγε στοὺς τότε ἀνθρώπους, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκεῖνα μόνον μὲ τὰ ὁποῖα ἦταν δυνατὸ νὰ τοὺς μετακινεῖ σ' αὐτὸ πού εἶναι ὀρθὸ καὶ πού γνωρίζει νὰ ὀδηγεῖ στὴ ἀμεμπτη δόξα, ἐννοῶ τὴ δόξα πού ἀφορᾷ τὸν παντοκράτορα Θεό; Ἐπειτα τοὺς δασκάλους βέβαια τῶν παιδιῶν θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ἐπαινέσει κανεὶς, καὶ πολὺ εὐλόγα, πού δέχεται τίς γνῶμες τοὺς καὶ τὰ χειραγωγεῖ λίγο-λίγο στὸ νὰ μπορούσιν νὰ διακρίνουν κάτι ἀπὸ τὰ ἀπόρητα, ἐνῶ στὴν ἀρχὴ (τῆς διδασκαλίας τοὺς) τίποτα δὲν τοὺς παρέχουν ἀπὸ ἐκεῖνα πού εἶναι γιὰ τοὺς πολὺ ἀσκημένους καὶ εἶναι δύσκολη κάπως ἢ προσέγγισή τοὺς, καὶ στὸν Μωυσῆ τὸν ἱερώτατο πού ἔκανε αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν θὰ τὸν θεωρήσομε ἄξιο κάθε ἐπαίνου; Ἄν ὅμως ἐσὺ ἔχεις τὴ γνώμη ὅτι δὲν εἶπε τίποτε ἀπὸ ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα, θέλεις νὰ μεταφέρομε τὸ λόγο σὲ ἐκεῖνα πού εἶναι ἀπὸ τὰ πάρα πολὺ ἀγαπαητὰ σὲ σένα; Ἄς ἐξετάσομε μὲ λεπτομέρεια ὅσο εἶναι δυνατὸν τὴν ἀκρίβεια τῆς θεογονίας τοῦ Ἡσιόδου. Προφασίζεται ὅτι ἀκούει τὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ καὶ προσδίδει στὸν ἑαυτό του τὸ ὅτι εἶναι μουσὸληπτος σὰν κάποιο πρᾶγμα μεγάλο καὶ ἀγαπητό.

“Πέστε, λέγει, πῶς ἔγιναν πρῶτα οἱ θεοὶ καὶ ἡ γῆ,

τὰ ποτάμια, ὁ ἀπέραντος πόντος πού φουσκώνει ἀπὸ τὰ κύματα,
τὰ λαμπρὰ ἀστέρια, καὶ ἐπάνω ὁ πλατὺς οὐρανός”.

Ἐπειτα, λέγοντας ὅτι ἔγινε τὸ χάος καὶ ἡ νύχτα, χωρὶς νὰ προσθέσει καὶ μὲ ποιὸ τρόπο, λέγει·

“Ἡ γῆ πρωτογέννησε τὸν ἴσον μ' αὐτὴν

ἀστρόφωτο οὐρανὸ γιὰ νὰ σκεπάζει τὰ πάντα”.

Κι ἀφοῦ εἶπε ὅτι ὁ Οὐρανὸς εἶναι παιδί τῆς Γῆς, λέγει ὅτι, καὶ ἀφοῦ κοιμήθηκε μὲ τὸν οὐρανὸ, γέννησε τίς Θάλασσες,

“Τὸν Κοῖο καὶ τὸν Κρεῖο καὶ τὸν Ὑπερίωνα καὶ τὸν Ἰαπετό,
τὴ θεϊκὴ Ρέα, τὴ Θέμιδα καὶ τὴ Μνημοσύνη”.

Φοίβην τε πρὸς ταύταις, ἦν καὶ «χρυσοστέφανον» ὀνομάζει, καὶ μέντοι τὴν Ἡώ, ὀπλότατον δὲ πάντων γενέσθαι φησὶ τὸν Κρόνον. Εἶτα τούτοις ἐπάγει συρφετούς τινας εἰκαίων καὶ ἀσυστάτων διηγημάτων. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τὸν ποιητοῦ νόμον μυθοπλασ-
 5 στήσαι ταυτὶ τὸν Ἡσιόδον· ἐπερυθριᾷ γὰρ ἴσως τοῖς αὐτοῦ διηγήμασιν. Αἰτιᾶται τοιγαροῦν ἀνθ' ὅτου τὸν ἱεροφάντην Μωσέα, σαφῆ καὶ ἀπλανεστάτην καὶ διηγημάτων ἀληθῶν συντεθεικότα συγγραφῆν; Πεποιῆσθαι γὰρ ἔφη παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἥλιόν τε καὶ σελήνην, ἄστρα καὶ φῶς, πτηνὰ καὶ
 10 νηκτά, καὶ ζώων ἀλόγων εἶδη, καὶ κάλλη φυτῶν, καρπούς τε ἐδωδίμους, καὶ πόας τὰς ἐν ἀγροῖς. Ἄθρει δὲ ὅπως διὰ τουτωνίτων λόγων τὴν τοῖς ἀρχαίοις ἐγκατασκήψασαν πλάνην ἀποκείρει πανσόφως. Ἡ γὰρ οὐχὶ Δία μὲν ὀνομάζουσι τὸν οὐρανόν, Δημήτραν δὲ τὴν γῆν, Ἀπόλλωνα δὲ τὸν ἥλιον καὶ Χρυσηλάκα-
 15 τον κελαδεινήν, τουτέστιν Ἄρτεμιν, τὴν σελήνην; Καὶ ἀπαξ-πλῶς ἐκάστῳ τῶν παρὰ Θεοῦ γεγονότων ἐπιφημίζοντες τὸ δοκοῦν, προσεκύνησαν ὡς θεούς. Ὅτι δὲ σαφῆς καὶ εὐσύνοπτος καὶ οὐδὲν ἔχων περιειργασμένον καὶ σὺν ἀκριβεῖα πολλῇ τῆς κοσμογονίας ὁ λόγος τῷ θεσπεσίῳ γέγονε Μωσεῖ, φέρε δὴ, φέρε κα-
 20 ταδεικνύωμεν.

«Ἐν ἀρχῇ (γὰρ φησιν) ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Οὐ γάρ τοι συνάναρχον καὶ συναἰδιον τῷ Θεῷ καὶ ἀγένητον, κατὰ τινος, ἐφήσι καὶ αὐτὸς νοεῖσθαι τὴν ὕλην, σύνδρομόν τε καὶ συνυφεστηκὸς τῷ αἰδίῳ τὸ οὐκ ὄν ποτε, τῷ αἰεὶ ὄντι τὸ ἐν
 25 καιρῷ καὶ μόλις παρενεχθὲν εἰς γένεσιν, οὔτε μὴν τῷ κατὰ ταῦτα καὶ ὡσαύτως ἔχοντι τὸ κεκινημένον, τῷ ἀφθάρτῳ τὸ ὑπὸ φθοράν, χρόνῳ δὲ μᾶλλον καὶ ἀρχῇ καλούσῃ πρὸς γένεσιν περιορίζει τὴν κτίσιν, ὡς ἐξ οὐκ ὄντων ἐνηνεγμένην κατὰ βούλησιν Θεοῦ πρὸς γε τὸ εἶναι τοῦθ' ὅπερ ἐστί. Καὶ οὐ δήπου φησὶν ὅτι προὔποκει-
 30 μένης καὶ προεξευρημένης τῆς ὕλης κοσμήτορα καὶ τεχνίτην ἀπλῶς γενέσθαι Θεόν, εἰδοποιούντα τὸ ἄμορφον καθ' ὃν ἂν εἰδείῃ τρόπον, καὶ ποιότητων διαφοράς, μεγέθη τε καὶ ὄγκους

Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὲς γέννησε καὶ τὴ Φοίβη, ποὺ τὴν ὀνομάζει καὶ χρυσοστέφανη. Καὶ βέβαια γέννησε καὶ τὴν Ἡώ, καὶ λέγει ὅτι νεώτερος ἀπὸ ὅλες ἦταν ὁ Κρόνος. Ἐπειτα σ' αὐτοὺς προσθέτει κάποια συνονθυλεύματα τυχαίων καὶ ἀσύστατων διηγήσεων. Ἄλλ' ἴσως θὰ πεῖ ὅτι αὐτὰ εἶναι μυθοπλασίες τοῦ Ἡσιόδου σύμφωνα μὲ τὸν ποιητικὸ κανόνα. Γιατὶ ντρέπεται ἴσως γιὰ τὶς διηγήσεις του. Γιὰ ποιοὺ λόγου λοιπὸν κατηγορεῖ τὸν ἱεροφάντη Μωυσῆ ποὺ συνέθεσε μιὰ σαφῆ καὶ χωρὶς πλάνη καὶ μὲ διηγήσεις ἀληθεῖς συγγραφή; Γιατὶ λέγει ὅτι δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ ὁ οὐρανός, ἡ γῆ, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, τὰ ἄστρα καὶ τὸ φῶς, τὰ πτηνὰ καὶ τὰ ὑδρόβια, τὰ εἶδη τῶν ἀλόγων ζώων, τὰ ὁμορφα εἶδη τῶν φυτῶν, οἱ φαγώσιμοι καρποί, καὶ τὰ χόρτα στὰ χωράφια. Πρόσεχε ὅμως πῶς μὲ αὐτοὺς τοὺς λόγους ξερριζώνει μὲ τρόπο πάνσοφο τὴν πλάνη ποὺ εἶχε πέσει ὀρμητικὰ στοὺς ἀρχαίους. Ἡ μήπως δὲν ὀνομάζουν Δία τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ Δήμητρα, Ἀπόλλωνα τὸν ἥλιο, καὶ χρυσοτράχειλη βροντόφωνη τὴν Ἄρτεμη, δηλαδή τὴ σελήνη; Καὶ μὲ ἓνα λόγο σὲ ὅλα ὅσα δημιούργησε ὁ Θεός, ἀποδίδοντας τὴν τιμὴ ποὺ νόμιζαν ἄξια, τὰ προσκύνησαν ὡς θεοὺς. Ὅτι ὅμως εἶναι σαφῆς καὶ εὐσύννοπος, χωρὶς νὰ ἔχει κανένα περιειργασμένο ὁ λόγος τῆς κοσμογονίας, καὶ ὅτι ἔγινε μὲ πολλὴ ἀκρίβεια ἀπὸ τὸν θεσπέσιο Μωυσῆ, ἔμπρὸς λοιπὸν, ἔμπρὸς νὰ τὸ ἀποδείξομε.

Πράγματι λέγει· «Στὴν ἀρχὴ ὁ Θεὸς ἔκανε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ»¹⁵. Δὲν ἀφήνει κι αὐτὸς νὰ νοεῖται ἡ ὕλη σὰν κάτι συνάναρχο καὶ συναιώνιο μὲ τὸν Θεὸ καὶ ἀγένητο, σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη κάποιων, αὐτὸ ποὺ δὲν εἶναι ὁμόδρομο καὶ δὲν συνυπάρχει μὲ τὸ αἰώνιο, μὲ αὐτὸ ποὺ ὑπάρχει αἰώνια, τὸ παροδικὸ καὶ αὐτὸ ποὺ μόλις δημιουργήθηκε. Οὔτε βέβαια καὶ μὲ αὐτὸ ποὺ ὑπάρχει πάντα ἴδιο καὶ ὅμοιο μὲ τὸν ἑαυτό του, τὸ μεταβαλλόμενο, καὶ μὲ τὸ ἀφθαρτο, αὐτὸ ποὺ ὑπόκειται στὴ φθορά, ἀλλὰ μᾶλλον περιορίζει τὴ δημιουργία στὸ χρόνο καὶ στὴν ἀρχὴ τῆς κλήσης στὴ γένεση, ποὺ πραγματοποιεῖται σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία, γιὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ ποὺ εἶναι. Καὶ δὲν λέγει βέβαια, ὅτι, ἐνῶ ὑπῆρχε ἡ ὕλη καὶ εἶχε βρεθεῖ, ἔγινε ὁ Θεὸς ἀπλῶς διακοσμητῆς καὶ τεχνίτης, δίνοντας μορφή στὸ ἀμορφο μὲ τὸν τρόπο ποὺ γνώριζε, καὶ ρίχνοντας σ' αὐτὴν

ἐπιρροῖσαι μόνον αὐτῇ, ἀλλὰ γὰρ ἀρρήτω τινὶ καὶ ἀφράστῳ δυνάμει τὸ οὐκ ὄν οὐδὲ ὑπάρχον ὄλως εἰς ἀρχὰς τοῦ εἶναι παραγαγεῖν.

Τίνα δὲ τρόπον δημιουργεῖ κῶ μὲν τῷ καθ' ἡμᾶς ἀνέφικτον
5 ἰδεῖν, εἶναι δέ φημι καὶ πέρα λόγου παντός. Πῶς γὰρ ἂν τις φράσαι τὰ ὑπὲρ νοῦν; Ὑπερανεστήξει δέ, οἶμαι, τοσοῦτον τῶν καθ' ἡμᾶς τὰ τῆς ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας εὐρήματα καὶ ἢ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν πρακτέων ὁδός, ὅσονπερ αὐτῆς καὶ κατὰ φύσιν ἠττήμεθα. Ὅταν τοίνυν λέγη Μωσῆς, «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν
10 οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», σύνες ὅτι συλλήβδην μὲν ὥσπερ καὶ ὡς ἐν βραχεῖ τὰ πάντα συνενεγκῶν τῆς ὅλης κτίσεως ἀφηγεῖται τὴν γενεσιν. Εἶτα πρόεισιν εὐτέχνως ἐπὶ τὸ χρῆναι λέγειν τίνα τε διεκοσμήθη τρόπον καὶ ὅπως ἕκαστα τῶν πεποιημένων, τοῦθ' ὅπερ εἰσὶν εὐ μάλα διεκκληρώσαντο. Λόγῳ τε μὴν τῷ πανσθενεστάτῳ δε-
15 δημιουργηκέναί φησιν αὐτόν· Θεὸς γὰρ ἐστὶ καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ὁ τῶν ὄλων δημιουργὸς αὐτοῦ Λόγος. «Εἶπε» γάρ, φησὶν, «ὁ Θεὸς Γενηθήτω στερέωμα»· καὶ μοι βλέπε παραχρῆμα τῇ τοῦ Λόγου δυνάμει πεπηγὸς τὸ στερέωμα, ὃ δὴ καὶ ἐκάλεσεν «οὐρανόν». «Εἶπεν ὁ Θεὸς Ὁφθήτω ἡ ξηρά», καὶ συνέθει τὸ ὕδωρ εἰς
20 συναγωγὴν μίαν. Ἐφη τε πρὸς τούτοις ἡλίον γενέσθαι, καὶ γέγονε, σελήνην, ἄστρα, καὶ φῶς καὶ ζῳά τε χερσαῖα καὶ ἔνυδρα, πτηνά τε πρὸς τούτοις.

Ὅτι δὲ καὶ αὐτῇ τῶν στοιχείων ἢ φύσις οἴκοθέν τε καὶ ἐξ ἑαυτῆς οὐκ ἂν ἔχοι τὸ δύνασθαι διαδραῖναι τὴν φθοράν, δεῖται δὲ
25 μᾶλλον τῆς τοῦ συνέχοντος αὐτὴν πρὸς τὸ εἶναι χειρός, ἐδίδαξεν εἰπὼν ὅτι «Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος»· ζωογονεῖ γὰρ τὰ πάντα τὸ Θεοῦ Πνεῦμα, ζωὴ καὶ αὐτὸ κατὰ φύσιν ὑπάρχον, ὡς ἐκ ζωῆς τοῦ Πατρὸς, δεῖται δὲ τὰ πάντα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἂν ἑτέρως ἔχοι τὸ ἀκατάσειστον εἰς γε τὸ εἶναι τοῦθ' ὅπερ
30 ἐστίν. Ὅρα δὴ οὖν, ὡς ἔφην, Λόγῳ πηγνύμενον τὸ στερέωμα, καὶ

16. Γέν. 1, 6.

17. Γέν. 1, 9.

18. Γέν. 1, 2.

διαφορές ποιότητων και μεγέθη και ὄγκους, ἀλλὰ μὲ κάποια ἄρρητη κι ἀνέκφραστη δύναμη τὸ μὴ ὄν και αὐτὸ ποῦ δὲν ὑπῆρχε καθόλου, τὸ ἔφερε στὶς ἀρχές τῆς ὑπαρξῆς.

Μὲ ποιὸ τρόπο ὅμως δημιουργεῖ εἶναι γιὰ τὸ νοῦ μας ἀδύνατο νὰ τὸ διαπιστώσει, ἀλλ' εἶναι, λέγω, και πέρα ἀπὸ κάθε λόγο. Πῶς δηλαδή νὰ πεῖ κανεῖς τὰ πάνω ἀπὸ κάθε σκέψη; Ἀλλὰ τὰ εὐρήματα και ἡ ὁδὸς πρὸς ὁποιοδήποτε ἀπὸ τὰ πρακτέα τῆς οὐσίας ποῦ βρίσκεται πάνω ἀπὸ ὅλα βρίσκονται, νομίζω, τόσο πιὸ ψηλὰ ἀπὸ τὰ δικὰ μας, ὅσο βέβαια κατώτεροι εἴμαστε ἑμεῖς ἀπὸ αὐτήν. Ὅταν λοιπὸν λέγει ὁ Μωυσῆς, «Στὴν ἀρχὴ ἔκανε ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸ και τὴ γῆ», νὰ ἐννοήσεις, ὅτι συγκεντρώνοντας τὰ πάντα ὅλα μαζί και σὰν σὲ ἐπίγραμμα, ἀφηγεῖται τὴ γένεση ὅλης τῆς κτίσης. Ἐπειτα προχωρεῖ μὲ τρόπο εὐφυῆ και λέγει μὲ ποιὸ τρόπο μπηκαν ὅλα σὲ τάξη, και πῶς σὲ καθένα ἀπὸ τὰ δημιουργήματα ἔλαχε πάρα πολὺ καλά αὐτὸ ἀκριβῶς ποῦ εἶναι. Λέγει ὅτι αὐτὸς δημιούργησε τὰ πάντα μὲ τὸν παντοδύναμο Λόγο του. Γιατί ὁ δημιουργὸς τῶν ὅλων Λόγος του εἶναι Θεὸς και προέρχεται ἀπὸ Θεὸ κατὰ φύση. Γιατί λέγει, «Εἶπε ὁ Θεός· Νὰ γίνει τὸ στερέωμα»¹⁶. Και πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, πῶς ἀμέσως μὲ τὴ δύναμη τοῦ Λόγου συμπήχθηκε τὸ στερέωμα, τὸ ὁποῖο και ὀνόμασε οὐρανὸ. «Εἶπε ὁ Θεός· Νὰ φανεῖ ἡ ξηρὰ, και τὸ νερὸ συγκεντρώθηκε σὲ μιὰ συναγωγὴ»¹⁷. Εἶπε ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά, νὰ γίνει ὁ ἥλιος, και ἔγινε ὁ ἥλιος· ἔγινε και ἡ σελήνη, τὰ ἄστρα, τὸ φῶς, τὰ χερσαῖα ζῶα και τὰ ὑδροβία, και μαζί μ' αὐτά και τὰ πτηνά.

Ὅτι ὅμως και αὐτὴ ἡ φύση τῶν στοιχείων ἀπὸ μόνη τῆς και ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τῆς δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ διαφύγει τὴ φθορὰ, ἀλλὰ μᾶλλον χρειάζεται τὴ δύναμη ἐκείνου ποῦ τὴν συγκρατεῖ στὴν καλὴ κατάσταση, μᾶς τὸ δίδαξε λέγοντας, ὅτι «Πνεῦμα Θεοῦ ἔπνεε πάνω στὸ νερὸ»¹⁸. Γιατί τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ζωογονεῖ τὰ πάντα, ἐπειδὴ κι αὐτὸ εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του ζωὴ, προερχόμενο ἀπὸ τὸν Πατέρα ποῦ εἶναι ζωὴ. Ἐτσι ἔχουν ὅλα ἀνάγκη ἀπὸ αὐτὸ και δὲν θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν μὲ ἄλλο τρόπο τὴν ἀκλόνητη θέση τους γιὰ νὰ εἶναι αὐτὸ ποῦ εἶπα. Πρόσεχε λοιπὸν, ὅπως εἶπα, ὅτι μὲ τὸ Λόγο στερεώνεται τὸ στερέωμα και ἐμφανίζεται ἡ ξηρὰ μὲ τὴ

ἀνίσχουσιν τὴν ξηρὰν συναγηγεργμένων τῶν ὑδάτων εἰς ἓν ὄρα
 πόαις τε καὶ ξύλοις χλοφοροῦσαν τὴν γῆν, καὶ σπερματικὸν
 αὐτοῖς ἐνυπάρχοντας λόγους, ἵνα δι' αὐτῶν τὰ πρόσκαιρα τὴν
 τοῦ αἰδίου εἶναι παρακλέπτοντα δύναμιν διαμένη καὶ σῴζεται.
 5 Ἐπειδὴ τοὺς ἐν τῷ στερεώματι φωστῆρας οὐκ ἐφ' ἑτέρῳ τινὶ παρὰ
 Θεοῦ γεγονότας, πλὴν ὅτι μόνον ἵνα φαίνωσι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς,
 κατασημαίνωσι δὲ καὶ καιροὺς καὶ ἡμέρας καὶ ἐνιαυτούς. Προσ-
 τετάχθαι δὲ φησι καὶ τὴν γῆν ζῶων ἀλόγων ἐκδοῦναι φύσιν, εἰ-
 δος ἐκάστω, καὶ τὸ ποσὸν καὶ τὸ ἐφ' ᾧπερ ἂν γένοιτο, διανέμον-
 10 τος τοῦ Δημιουργοῦ.

Ἐπεὶ δὲ ἐπεποιήτο λοιπὸν ἐν κόσμῳ τὸ πᾶν, ἐλλοίπει δὲ
 ὄλως ταῖς ἀνθρώπου χρεῖαις οὐδέν, τότε δὴ, τότε, τίνα καὶ αὐτὸς
 ἔσται τρόπον ὁ Δημιουργὸς ἐνενοεῖ· οὐ γάρ τοι τοῖς ἄλλοις ἐν
 ἴσῳ κτίσασιν καὶ ἡ αὐτοῦ γένεσις ἀπεσχεδιάζετο. Ἐπειδὴ δὲ μέ-
 15 γα καὶ ἐξαίρετον, μᾶλλον δὲ τοῦ παντός ἐπέκεινα καὶ νοῦ καὶ λό-
 γου καὶ θαύματος ἢ Ὑπερτάτη νοεῖται τε καὶ ἔστι Φύσις, ἑαυτῇ
 τὸ ζῶον ἀφομοιοῦν, ὡς ἓν, θεβούληται ταύτητοι, καὶ μάλα εἰκό-
 τως, ἵνα μὴ τι μικρὸν εἶναι δοκῇ καὶ κατερρομμένον, ἢ καὶ τῶν
 ἄλλων ζῶων ὀλίγα διενεγκεῖν τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ
 20 μέλλον ἔσεσθαι ζῶον, τουτέστιν ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἀκατάσκεπτον
 αὐτοῦ ποιεῖται τὴν γένεσιν. Καίτοι φαίη τις ἂν, καὶ οὐκ ἂν ἀμάρ-
 τοι τὰληθοῦς, ὡς οὐκ ἂν τι τὸν θεῖον διαλάβοι νοῦν· οἶδε δέ, οἶδε
 τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν. Τί οὖν ἐσκέπτετο, καίτοι προε-
 γνωκῶς τὴν ἀνθρώπου φύσιν; Οἰκονομικῶς, ὡς ἔφην, ὁ πανάρι-
 25 στος Μωσῆς οἰονεῖ πως καὶ προβουλίαις φησὶ τετιμηθῆναι τὸν ἄν-
 θρωπον, οὐχ ἀπλήν, ὡς ἂν εἴποι τις, καὶ κατ' οὐδὲν τῶν ἄλλων
 ἐξηλλαγμένην τὴν αὐτοῦ γένεσιν εἰσφέρων, ἀλλ' οἰονεῖ πως καὶ
 ἐν φροντίδι θεμένου τὸ χρεῖμα τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὑπερβολικὸς μὲν ὁ
 λόγος, ἔχει δ' ἂν, οἶμαι, τὸ εὖ πεποιηθῆναι δοκεῖν, εἰ πάντων ἄρι-
 30 στον τῶν ἐπὶ γῆς ζῶων φαμὲν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, πεποιηθῆναι τε
 καὶ κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος.

συναγωγή τῶν ὑδάτων σὲ ἓνα χῶρο. Πρόσεχε πού πρασινίζει ἡ γῆ μὲ χόρτα καὶ φυτὰ καὶ πού ὑπάρχουν σ' αὐτὰ σπερματικὲς δυνάμεις, γιὰ νὰ διαμένουν καὶ νὰ διασώζονται μέσω αὐτῶν τῶν δυνάμεων ὅσα εἶναι πρόσκαιρα, ὑποκλέπτοντας τὴ δύναμη ἐκείνου πού ὑπάρχει αἰώνια. Πρόσεχε τὰ ἄστρα στὸν οὐρανὸ πού δὲν ἔγιναν γιὰ κανέναν ἄλλο σκοπὸ ἀπὸ τὸν Θεό, παρὰ γιὰ νὰ φέγγουν μόνο σὲ ὅσα βρίσκονται στὴ γῆ καὶ νὰ δηλώνουν τοὺς καιροὺς, τὶς ἡμέρες καὶ τὰ χρόνια. Καὶ ἡ γῆ, λέγει, ἔλαβε ἐντολὴ νὰ θγάλει τὴ φύση τῶν ἄλογων ζώων, τὸ εἶδος τοῦ καθενὸς καὶ τὸ πλῆθος, καὶ τὸ μέρος πού θὰ διέμεναν, σύμφωνα μὲ τὴ διανομὴ τοῦ δημιουργοῦ.

“Ὅταν πιά εἶχαν γίνει τὰ πάντα στὸν κόσμον καὶ δὲν ἔλειπε τίποτε ἀπολύτως ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὸν ἄνθρωπον, τότε λοιπὸν, τότε ὁ Δημιουργὸς σκεφτόταν μὲ ποιὸ τρόπο θὰ ἔρθει στὴν ὑπαρξὴ καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος. Γιατὶ ἡ γένεσὶς του δὲν σχεδιαζόταν ὅμοια καὶ ἴση μὲ τῶν ἄλλων κτισμάτων. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ Ὑπέρτατη Φύση νοεῖται καὶ εἶναι μέγα καὶ μοναδικό, ἢ μᾶλλον πέρα ἀπὸ κάθετι, καὶ νοῦ καὶ λόγο καὶ θαῦμα, θέλησε νὰ ἐξομοιώσει, ὅσο εἶναι δυνατόν, τὴ ζωντανὴ ὑπαρξὴ μὲ τὸν ἑαυτὸ της. Γι' αὐτό, καὶ πολὺ εὐλόγα, γιὰ νὰ μὴ δείχνει κάτι μικρὸ καὶ παραπεταμένο, ἢ καὶ γιὰ νὰ μὴ διαφέρει λίγο μονάχα ἢ ὑπαρξὴ αὐτὴ πού ἔμελλε νὰ γίνει κατὰ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ὁμοίωσὴ του, δηλαδή ὁ ἄνθρωπος, δὲν προχωρεῖ ἔτσι χωρὶς σκέψη στὴ δημιουργία του.” Ἄν καὶ βέβαια, θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς, καὶ δὲν θὰ κάνει σφάλμα ὡς πρὸς τὴν ἀλήθεια, ὅτι τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ διαφύγει τὸν θεῖον νοῦ. Γιατὶ γνωρίζει τὰ πάντα πρὶν ἀπὸ τὴ γένεσὶς τους. Γιατὶ λοιπὸν σκεφτόταν, ἂν καὶ γνώριζε ἀπὸ πρὶν τὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου; Κατ' οἰκονομίαν, ὅπως εἶπα, ὁ πανάριστος Μωυσῆς λέγει ὅτι τιμήθηκε ὁ ἄνθρωπος κατὰ κάποιον τρόπο καὶ μὲ προμελέτη· δὲν προχώρησε δηλαδή σὲ ἀπλή, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πεῖ, καὶ σὲ τίποτε διαφορετικὴ ἀπὸ τὰ ἄλλα γένεσὶς του, ἀλλὰ κατὰ κάποιον τρόπο ὁ Θεὸς ἔκανε τὸ πρᾶγμα ἀντικείμενο φροντίδας. Ὁ λόγος βέβαια εἶναι ὑπερβολικός, δίνει ὁμως τὴν ἐντύπωση, νομίζω, ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔγινε σωστά, ἐφόσον λέμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ ἀρεστὸ ὅλων τῶν ζώων τῆς γῆς καὶ ὅτι ἔχει πλαστεῖ καὶ καθ' ὁμοίωση καὶ σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ πλάστη του.

Ὅτι δὲ τοῖς πανοθενεστάτοις τοῦ Θεοῦ νεύμασι παρεκομί-
 σθη πρὸς ὑπαρξιν ἢ σύμπασα κτίσις, χαλεπὸν οὐδέν, ὡς γε οἶμαι,
 διαμαθεῖν καὶ ἐξ ὧν γεγράφασιν οἱ τῆς αὐτοῦ δεισιδαμονίας δι-
 δάσκαλοι· ἐδόκει γὰρ ἅπασι καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν συλλήβδην
 5 ἅπαντα δεδημιουργῆσθαι παρ' αὐτοῦ, νοητὰ τε καὶ αἰσθητὰ, ἀό-
 ρατα καὶ ὁρώμενα. Συνωμολογήκασι γὰρ ὅτι περὶ τὸν ἀπάντων
 Βασιλέα καὶ Κύριον πάντα ἐστί· καὶ δὴ καὶ εἶπεῖν ὁ Πλάτων δια-
 τείνεται· “Θεοὶ θεῶν, ὧν ἐγὼ δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων”. Ἡ-
 δὴ μὲν οὖν τὰς Ἑλλήνων παρηγάγομεν χρήσεις, τὰς ἐπὶ γε τού-
 10 τοις φημί, καὶ παρήσω μὲν τὸ ταῦτοεπεῖν, διαμεμνήσομαι δὲ τῶν
 Ἑρμοῦ τοῦ Τρισμεγίστου λόγων. Ἔφη γὰρ οὗτος ἐν τῷ Πρὸς Ἀ-
 σκληπιόν· “Καὶ εἶπε, φησὶν, Ὅσιρις· Εἶτα, ὦ μέγιστε ἀγαθὸς
 δαίμων, πῶς ὄλη ἡ γῆ ἐφάνη; Καὶ εἶπεν ὁ μέγας ἀγαθὸς δαίμων·
 Κατὰ τάξιν καὶ ἀναξήρασι, ὡς εἶπον, καὶ τῶν πολλῶν ὑδάτων
 15 κελευσθέντων ἀπὸ τοῦ Κυρίου εἰς ἑαυτὰ ἀναχωρῆσαι ἐφάνη ὄλη
 ἡ γῆ ἔμπηλος καὶ τρέμουσα· ἡλίου λοιπὸν ἀναλάμπαντος καὶ
 ἀδιαλείπτως διακαίοντος καὶ ξηραίνοντος, ἡ γῆ ἐστηρίζετο ἐν
 τοῖς ὕδασι, ἐμπεριεχομένη ὑπὸ τοῦ ὕδατος”. Καὶ μὴν καὶ ἐτέρω-
 θι· “Ὁ πάντων Δημιουργὸς καὶ Κύριος ἐφώνησεν οὕτως· Ἔστω
 20 γῆ, καὶ φανήτω στερέωμα, καὶ εὐθέως ἀρχὴ τῆς δημιουργίας γῆ
 ἐγένετο”. Καὶ ταυτὶ μὲν περὶ τῆς γῆς Ἡλίου δὲ πέρι πάλιν ὠδέ
 φησι· “Καὶ εἶπεν Ὅσιρις· ὦ Τρισμέγιστε ἀγαθὸς δαίμων, ἡλίου
 γένναν βούλει ἡμᾶς καταλέξει, πόθεν ἐφάνη; Ἐφάνη προνοία
 τοῦ πάντων Δεσπότη. Ἔστι δὲ ἡ γένεσις τοῦ ἡλίου ἀπὸ τοῦ πάν-
 25 των Δεσπότη διὰ τοῦ ἁγίου καὶ δημιουργικοῦ Λόγου αὐτοῦ γε-
 νομένη”. Ὁμοίως καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Πρὸς τὸν Τὰτ διεξοδικῶ λόγῳ
 πρώτῳ φησὶν· “Ὁ δὲ πάντων Κύριος εὐθέως ἐφώνησε τῷ ἑαυτοῦ
 ἁγίῳ καὶ νοητῷ καὶ δημιουργικῷ Λόγῳ· Ἔστω ἡλῖος καὶ ἅμα τῷ
 φάναι τὸ πῦρ τὸ φύσεως ἀνωφεροῦς ἐχόμενον, λέγω δὴ τὸ ἄκρα-
 30 τον καὶ φωτεινότατον καὶ δραστικώτερον καὶ γονιμώτερον, ἐπε-
 σπάσατο ἡ Φύσις τῷ ἑαυτῆς πνεύματι καὶ ἤγειρεν εἰς ὕψος ἀπὸ
 ὕδατος”. Τὸ μὲν οὖν προστάξει Θεοῦ διὰ τοῦ δημιουργοῦ πεποι-
 ῆσθαι Λόγου τὰ πάντα πρόποι ἂν ἀνθρώπῳ νοεῖν καὶ ἀληθὲς εἶ-

“Οτι ὅμως ἡ ἄλλη κτίσις ἤρθε στήν ὑπαρξή με τὰ παντοδύναμα νεύματα τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι, νομίζω, καθόλου δύσκολο νὰ τὸ μάθομε ἀπὸ ὅσα ἔχουν γράψει καὶ οἱ δάσκαλοι τῆς δεισιδαιμονίας αὐτοῦ. Γιατὶ πίστευαν ὅλοι καὶ ἔλεγαν, ὅτι ὅλα γενικὰ ἔχουν δημιουργηθεῖ ἀπὸ αὐτὸν, νοητὰ καὶ αἰσθητὰ, ἀόρατα καὶ ὄρατά. Καθόσον ἔχουν συνομολογήσει ὅλοι, ὅτι ὅλα βρίσκονται γύρω ἀπὸ τὸν βασιλέα καὶ Κύριο τῶν ὅλων. Καὶ βέβαια ὑποστηρίζει (ὁ Ἰουλιανὸς) ὅτι ὁ Πλάτων εἶπε· “Θεοὶ τῶν θεῶν, τῶν ὁποίων ἐγὼ εἶμαι ὁ δημιουργός τους καὶ πατέρας τῶν ἔργων τους”. Ἦδη ὅμως προσκομίσαμε τὶς γνώμες τῶν Ἑλλήνων, ἐννοῶ γιὰ ὅλα αὐτά, καὶ δὲν θὰ ἐπαναλάβω τὰ ἴδια. Θὰ μνημονεύσω ὅμως τοὺς λόγους τοῦ Ἑρμῆ τοῦ Τρισμέγιστου. Γιατὶ εἶπε αὐτὸς στὸ λόγο του πρὸς τὸν Ἀσκληπιό· “Καὶ ρώτησε, λέγει, ὁ Ὅσιρις· Ἐπειτα, ὦ μέγιστε ἀγαθὲ δαίμονα, πῶς φάνηκε ὅλη ἡ γῆ; Καὶ ἀπάντησε ὁ μέγας ἀγαθὸς δαίμονας· Μὲ τάξη, ὅπως εἶπα, καὶ ἀποξήρανση, καὶ ἀφοῦ τὰ πολλὰ νερὰ διατάχθηκαν καὶ ἀποσύρθηκαν στὸ χῶρο τους, φάνηκε ὅλη ἡ γῆ γεμάτη πηλὸ καὶ τρέμοντας. Ὅταν τέλος ἔλαμψε ὁ ἥλιος καὶ ἔκαιγε ἀδιάκοπα καὶ ξήραινε, ἡ γῆ στηριζόταν στὰ νερὰ τριγυρισμένη ἀπὸ τὸ νερό”. Τὸ λέγει βέβαια καὶ ἄλλιῶς· “Ὁ Δημιουργὸς καὶ Κύριος τῶν ὅλων φώναξε ἔτσι· Νὰ γίνει ἡ γῆ καὶ νὰ φανεῖ τὸ στερέωμα, καὶ ἀμέσως ἔγινε ἡ γῆ ἀρχὴ τῆς δημιουργίας”. Καὶ αὐτὰ βέβαια λέγει γιὰ τὴ γῆ. Γιὰ τὸν ἥλιο πάλι λέγει τὰ ἐξῆς· “Καὶ εἶπε ὁ Ὅσιρις· Ὁ τρισμέγιστε ἀγαθὲ δαίμονα, θέλεις νὰ μᾶς ἱστορήσεις τὴ γέννηση τοῦ ἡλίου πῶς φάνηκε; Φάνηκε μὲ τὴν πρόνοια τοῦ Κυρίου ὅλων. Ἡ γένεση τοῦ ἡλίου ἔγινε ἀπὸ τὸν Κύριο ὅλων, πού πραγματοποιήθηκε ἀπὸ τὸν ἅγιο καὶ δημιουργικὸ Λόγο του”. Ὁμοια ὁ ἴδιος καὶ στὸν διεξοδικὸ πρῶτο λόγο του πρὸς τὸν Τάτ λέγει· “Ὁ Κύριος τῶν ὅλων φώναξε ἀμέσως στὸν ἅγιο καὶ νοητὸ καὶ δημιουργικὸ Λόγο του· Νὰ γίνει ὁ ἥλιος, καὶ μαζὶ μὲ τὴ προσταγή, τὸ πῦρ πού ἔχει φορὰ πρὸς τὰ ἄνω, ἐννοῶ τὸ καθαρὸ καὶ φωτεινότερο καὶ δραστικότερο καὶ πιὸ γονιμοποιὸ τὸ τράβηξε μὲ τὴ δική της πνοή καὶ τὸ σήκωσε ψηλὰ ἀπὸ τὰ νερά”. Τὸ ὅτι λοιπὸν μὲ διαταγὴ τοῦ Θεοῦ ἔγιναν τὰ πάντα ἀπὸ τὸν Δημιουργὸ Λόγο εἶναι πρέπον στὸν ἄνθρωπο νὰ τὸ σκέπτεται καὶ ἀληθὲς νὰ λεχθεῖ, τὸ πῶς ὅμως καὶ μὲ ποιὸ τρόπο, αὐτὸς καὶ μόνος

πειν, τὸ δὲ ὅπως ἢ τίνα τρόπον, αὐτὸς ἂν εἰδείῃ καὶ μόνος. Ὅτι δὲ τῶν γεγονότων ἑκάστω τὸ εἶναι τοιῶσδε διανέμει κατ' ἐξουσίαν καὶ ὁ τῆς ἀπάντων ὑπάρξεως τρόπος αὐτὸν ἔχει τὸν ὀριστὴν σαφὲς ἂν γένοιτο καὶ δι' ὧν ἔφη Μωσῆς· «Γενηθήτω στερέωμα, 5 καὶ ἐγένετο οὕτως» καὶ· «Συναχθήτω τὸ ὕδωρ εἰς συναγωγὴν μίαν καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά».

Ταῦτα γὰρ δὴ τὴν ἑκάστου τῶν εἰς γένεσιν παρενηνεγμένων ὀρίζει φύσιν. Διαμνημονεύει δὲ καὶ τούτου πάλιν ὁ παρ' αὐτοῖς Τρισμέγιστος Ἐρμῆς εἰσκεκόμικε γὰρ λέγοντα τὸν Θεὸν τοῖς κτί-
10 σμασιν· «Ἀνάγκη δὲ ὑμῖν τοῖς ὑπ' ἐμὲ περιθήσω ταύτην τὴν διὰ τοῦ Λόγου μου ὑμῖν ἐντολὴν δεδομένην· τοῦτον γὰρ νόμον ἔχετε». Ὡς γὰρ ἔφην ἀρτίως, τῶν γεγονότων ἑκάστω φυσικὸν ὠρίσατο νόμον ὁ Δημιουργός, καὶ τοῖς αὐτοῦ νεύμασι τὸ εἶναι τοιῶσδε τυχόν ἢ μὴ διαλαχόντα φαίνεται. Καὶ ὁ μὲν εἰς εὐθύ τε διή-
15 κων καὶ ἀκατήλεutos λόγος ἔχει ἂν ὡδί, κατατέθηπε δὲ οὐ μετρίως αὐτὸς τὴν Πλάτωνος δόξαν, καὶ φησιν·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Ὁ γε μὴν Πλάτων ἄκουε περὶ τοῦ κόσμου τί φησιν. Ὅ δὴ πᾶς οὐρανός, ἢ κόσμος, ἢ καὶ ἄλλο τί ποτε ὀνομαζόμενος μάλιστα
20 ἂν δέχοιτο, τοῦτο ἡμῖν ὀνομάσθω, πότερον ἦν αἰεὶ γενέσεως ἀρχὴν ἔχων οὐδεμίαν, ἢ γέγονεν, ἀπ' ἀρχῆς τινος ἀρξάμενος; Γέγονεν ὀρατὸς γὰρ, ἀπτός τε ἐστὶ, καὶ σῶμα ἔχων πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα αἰσθητά, δόξη περίληπτα μετὰ αἰσθήσεως. Καὶ μεθ' ἕτερα·
“Οὕτως οὖν δὴ κατὰ λόγον τὸν εἰκότα δεῖ λέγειν τόνδε τὸν κόσμον
25 ζῶον ἔμψυχον ἔννοον τε τῇ ἀληθείᾳ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ γενέσθαι πρόνοιαν”.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Ἴδου δὴ σαφῶς καὶ ὁ κατ' αὐτὸν θεῖός τε καὶ πάνσοφος Πλάτων σύμπαντα τὸν κόσμον, ἢ ὃ τί ποτ' ἂν λέγοιτο, γενητόν τε
30 εἶναι καὶ ἀπ' ἀρχῆς τινος ἦρχθαι διαβεβαιουῖται, καὶ μὴν ἀπτόν τε καὶ ὀρατόν καὶ ἐνσώματον καὶ δοξαστόν μετ' αἰσθήσεως, καὶ

μπορεῖ νὰ τὸ γνωρίζει. “Ὅτι τώρα στὸ καθένα ἀπὸ ὅσα ἔγιναν τὸ εἶναι σ’ αὐτὰ τὸ ἀπονέμει μὲ ἐξουσία καὶ ὁ τρόπος τῆς ὑπάρξεως ὅλων αὐτῶν αὐτὸν ἔχει ὀριστή, θὰ μποροῦσε νὰ γίνε φανερὸ καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποῦ εἶπε ὁ Μωυσῆς· «Ἄς γίνε τὸ στερέωμα, κι ἔγινε ἔτσι»¹⁹. Καί, Ἄς συναχθεῖ τὸ νερὸ σὲ μιὰ συναγωγή καὶ νὰ φανεῖ ἡ ξηρά»²⁰.

Αὐτὰ λοιπὸν ὀρίζουν τῆ φύση καθενὸς ἀπὸ αὐτὰ ποῦ ἦρθαν στὴν ὑπαρξη. Τὸ μνημονεύει ὁμως κι αὐτὸ πάλι ὁ δικὸς τους Τρισμέγιστος Ἑρμῆς. Γιατὶ παρουσίασε τὸν Θεὸ νὰ λέγει στὰ κτίσματα· “Σ’ αὐτὴ τὴν ἀνάγκη θὰ ὑποβάλω αὐτοὺς ποῦ ἔχω στὴν ἐξουσία μου, τὴν ἐντολὴ ποῦ σᾶς ἔδωσα μέσω τοῦ Λόγου μου· γιατί αὐτὸν ἔχετε νόμο. Ὅπως βέβαια εἶπα πιὸ πάνω, γιὰ καθένα ἀπὸ ὅσα ἔγιναν ὀρισε ὁ Δημιουργὸς νόμο φυσικό, καὶ φαίνεται ὅτι τοὺς ἔλαχε ἡ τέτοιου εἴδους τυχὸν ὑπαρξη ἢ ὄχι. Καὶ ὁ λόγος βέβαια ποῦ ποχωρεῖ κατ’ εὐθείαν καὶ εἶναι γνήσιος ἔτσι ἀσφαλῶς ἔχει. Αὐτὸς ὁμως θαυμάζει ὄχι λίγο τὴ γνώμη τοῦ Πλάτωνα καὶ λέγει·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Ἄκουε ὁμως τι λέγει ὁ Πλάτων γιὰ τὸν κόσμον· “Ὅλος ὁ οὐρανὸς ἢ κόσμος ἢ ὅτιδήποτε ἄλλο δέχεται νὰ ὀνομάζεται, αὐτὸ ἂς ὀνομασθεῖ ἀπὸ ἐμᾶς· ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο· ἦταν πάντοτε καὶ δὲν εἶχε καμμιά ἀρχὴ γένεσης, ἢ ἔχει γίνε ἀρχίζοντας ἀπὸ κάποια ἀρχή; Ἐχει γίνε· γιατί εἶναι ὄρατὸς καὶ ψηλαφητὸς καὶ ἔχει σῶμα. Ὅλα αὐτὰ εἶναι αἰσθητά, καὶ μπορεῖ νὰ σχηματισθεῖ γι’ αὐτὰ γνώμη μὲ τις αἰσθήσεις”. Κι ἔπειτα ἀπὸ λίγα· «Ἄν λοιπὸν, σύμφωνα μὲ τὸν πιθανὸ λόγον, πρέπει νὰ λέμε αὐτὸν τὸν κόσμον ζῶο ἔμψυχο ποῦ ἔχει νοῦ, ἀληθινὰ ἔχει γίνε ἀπὸ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ”.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Νὰ λοιπὸν μὲ σαφήνεια καὶ ὁ κατὰ τὴ γνώμη του θεῖος καὶ πάνσοφος Πλάτων διαβεβαιώνει ὅτι ὅλος ὁ κόσμος, ἢ ὅπως κι ἂν τὸν λέμε, ἔχει δημιουργηθεῖ καὶ ὅτι ἔχει ἀρχίσει ἀπὸ κάποια ἀρχή. Καὶ ἀκόμα λέγει ὅτι εἶναι ψηλαφητὸς καὶ ὄρατὸς καὶ ἔχει σῶμα καὶ

κατά γε τὴν τοῦ Δημιουργοῦ πεποιῆσθαι πρόνοιαν. Ὁ δὲ τῆς Πλάτωνος εὐρησιλογίας εἰς ἅπαν ἀπηρητημένος καὶ τοῖς εἰς λῆξιν ἐπαίνοις αὐτὴν στεφανῶν, ὅτι καὶ πεπλάνηται σὺν αὐτῷ καὶ πεφρόνηκε μὲν τῶν ἀμωμήτων οὐδέν, περιφέρεται δὲ ὡσπερ ἀνέμῳ παντὶ σαφηνιούμεν οὐκ εἰς μακράν, πάλιν τὰ αὐτοῦ παραθέντες Ἰουλιανοῦ· ἔφη γὰρ οὕτως

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Ἐν δὲ ἐνὶ παραβάλωμεν μόνον, τίνα καὶ ποδαπὴν ποιεῖται δημιουργίαν ὁ Θεὸς ὁ παρὰ Μωσῆ, καὶ ποδαπὴν ὁ παρὰ Πλάτωνι. «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἔρπετων τῶν ἐρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς, καὶ εὐλόγησεν αὐτούς ὁ Θεὸς λέγων· 15 Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς, καὶ ἄρχετε τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς». Ἄκουε δὴ οὖν καὶ τῆς πλατωνικῆς δημηγορίας, ἣν τῷ τῶν ὄλων 20 περιτίθησι Δημιουργῷ· «Θεοὶ θεῶν, ὧν ἐγὼ δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων. Ἄλυτα ἔσται ἐμοῦ γε ἐθέλοντος τὸ μὲν δὴ δεθὲν πᾶν λυτόν, τό γε μὴν καλῶς ἀρμοσθὲν καὶ ἔχον εὖ, λύειν ἐθέλειν κακοῦ. Διὸ ἐπεῖπερ γεγέννησθε, οὐκ ἀθάνατοι μὲν ἔστε, οὐδὲ ἄλυτοι τὸ πᾶν οὐ τι μὴν γε λυθήσεσθε, οὐδὲ τεύξεσθε θανάτου μοίρας, τῆς ἐμῆς βουλήσεως μείζονος ἔτι δεσμοῦ καὶ κυριωτέρου λαχόντες ἐκείνων οἷς, ὅτε ἐγίνεσθε, ξυνεδεῖσθε. Νῦν οὖν ὁ λέγω πρὸς ὑμᾶς ἐνδεικνύμενος μάθετε· θνητὰ ἔτι γένη λοιπὰ τρία ἀγένητα, τούτων δὲ μὴ γενομένων, οὐρανοῦ ἀτελὴς ἔσται· τὰ γὰρ πάντα ἐν αὐτῷ γένη ζωὴν οὐχ ἔξει. Ὑπ' ἐμοῦ δὲ ταῦτα γενόμενα καὶ

21. Γέν. 1, 26-28.

22. Τιμ. XIII, Β, ι, α.

μπορεῖ νὰ σχηματίσει κανεὶς γνώμη γι' αὐτὸν ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις, καὶ ὅτι ἔχει γίνει σύμφωνα μὲ τὴν πρόνοια τοῦ Δημιουργοῦ. Αὐτὸς ὅμως, ἐξαρτημένος ἐξολοκλήρου ἀπὸ τὴν εὐρεσιολογία τοῦ Πλάτωνα καὶ στεφανώνοντας αὐτὴν μὲ τοὺς μεγαλύτερους ἐπαίνους, ὅτι βέβαια ἔχει πλανηθεῖ μαζί μ' αὐτὸν καὶ δὲν ἔχει πιστέψει τίποτε ἀπὸ τὰ ἀμεμπτα, καὶ περιφέρεται κατὰ κάποιον τρόπο μὲ κάθε ἄνεμο, θὰ τὸ ἀποσαφηνίσουμε πολὺ σύντομα, παραθέτοντας πάλι τὰ λεγόμενα τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰουλιανοῦ· γιατί εἶπε τὰ ἑξῆς·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

” Ἄς τὰ παραβάλομε μόνο ἓνα πρὸς ἓνα· ποιὰ καὶ τί λογῆς δημιουργία κάνει ὁ Θεὸς σύμφωνα μὲ τὸν Μωυσῆ, καὶ τί λογῆς σύμφωνά μὲ τὸν Πλάτωνα· «Καὶ εἶπε ὁ Θεός· ἄς κάνομε ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τῆ δικῆ μας καὶ πού νὰ εἶναι ὅμοιός μας. Νὰ εἶναι κυρίαρχος τῶν ζωντανῶν τῆς θάλασσας καὶ τῶν φτερωτῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν κτηνῶν καὶ ὅλης τῆς γῆς καὶ ὅλων τῶν ἔρπετῶν πού ἔρπουν ἐπάνω στῆ γῆ. Καὶ ἔκανε ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο, τὸν ὁποῖο ἔπλασε σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Τὸν ἔκανε ἄνδρα καὶ γυναῖκα, καὶ εἶπε· Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ γεμίστε τὴ γῆ καὶ κατακυριεύσατέ την καὶ γίνετε κύριοι τῶν ζωντανῶν τῆς θάλασσας καὶ τῶν φτερωτῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὅλων τῶν κτηνῶν καὶ ὅλης τῆς γῆς»²¹. ” Ἄκου λοιπὸν καὶ τὸν πλατωνικὸ λόγον πού ἀφιερώνει στὸν Δημιουργὸ τῶν ὅλων²³. «Θεοί, παιδιὰ τῶν θεῶν, τῶν ὁποίων ἐγὼ εἶμαι ὁ δημιουργός τους καὶ πατέρας τῶν ἔργων τους. ” Ἄλυτα θὰ εἶναι, ἐπειδὴ θέλω ἐγώ. Κάθετι πού δέθηκε, μπορεῖ νὰ λυθεῖ. ” Ὅ,τι βέβαια ἔχει ἀρμοσθεῖ καλὰ καὶ τὸ δέσιμό του εἶναι καλό, τὸ νὰ θέλει τὴ λύση του, αὐτὸ εἶναι ἐπιθυμία τοῦ κακοῦ. Γι' αὐτό, ἐπειδὴ ἔχετε γίνει, δὲν εἴσαστε ἀθάνατοι οὔτε γενικὰ ἀδιάλυτοι. Ἄλλὰ δὲν θὰ διαλυθεῖτε οὔτε θὰ σαῶς τύχει ἢ μοῖρα τοῦ θανάτου, ἐπειδὴ αὐτὴ εἶναι ἡ δικὴ μου βούληση, πού εἶναι δεσμὸς ἀνώτερος καὶ κυριότερος ἀπὸ ἐκείνους μὲ τοὺς ὁποίους ἔχετε συνδεθεῖ ὅταν εἴχατε γίνει. Τώρα λοιπὸν μάθετε αὐτὸ πού σαῶς δείχνω. Εἶναι ἀκόμα τρία γένη θνητὰ πού δὲν ἔχουν γίνει, καὶ ἂν αὐτὰ δὲν γίνουν, ὁ οὐρανὸς θὰ εἶναι ἀτελής. Γιατί ὅλα τὰ γένη πού ὑπάρχουν σ' αὐτὸν δὲν θὰ ἔχουν

βίου μετασχόντα θεοῖς ἰσάζοιτο ἄν. Ἴν' οὖν θνητά τε ἦ, τό τε πᾶν τόδε ὄντως ἅπαν ἦ, τρέπεσθε κατὰ φύσιν ὑμεῖς ἐπὶ τὴν τῶν ζώων δημιουργίαν, μιμούμενοι τὴν ἐμὴν δύναμιν περὶ τὴν ὑμετέραν γένεσιν. Καὶ καθόσον μὲν αὐτοῖς ἀθανάτοις ὁμωνύμως εἶναι προσήκει, θεῖον λεγόμενον ἡγεμονοῦν τε ἐν αὐτοῖς τῶν αἰεὶ δίκη καὶ ὑμῖν ἐθελόντων ἔπεσθαι, σπείρας καὶ ὑπαρξάμενος ἐγὼ παραδώσω. Τὸ δὲ λοιπὸν ὑμεῖς, ἀθανάτω θνητὸν προσυφαίνοντες, ἀπεργάζεσθε ζῶα καὶ γεννᾶτε, τροφήν τε διδόντες αὐξάνετε, καὶ φθίνοντα πάλιν δέχεσθε”.

10

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Διαγελαῖ μὲν οὖν ὁ γενναῖος οὕτως καὶ θρασύς εἰς λόγους τοὺς καθ' ἡμῶν, τὴν ἀνθρώπου γένεσιν, τὴν διὰ γε, φημί, τοῦ παναρίστου Μωσέως ἐξηγγελμένην, καὶ σμικρὸν οἶεται τῇ ἀνθρώπου φύσει δεδόσθαι παρὰ Θεοῦ τὸ κατ' εἰκόνα τὴν πρὸς αὐτὸν
 15 καὶ ὁμοίωσιν γενέσθαι παρ' αὐτοῦ. Καίτοι πῶς οὐχ ἄπασισοῦν τῶν εὖ φρονεῖν εἰωθότων συμφήσειεν ἄν ὡς τῶν ὅτι μάλιστα κατακαλλύνειν εἰδότην τὸ χρῆμά ἐστι; Τί γὰρ ἄμεινον, εἰπέ μοι, τοῦ τὴν θείαν ἡμῖν ὁμοίωσιν ἐνσεσημάνθαι λέγειν; Ἡ γὰρ οὐχὶ τὸ πάντων ἀκρότατόν τε καὶ ἀνωτάτω τὴν θείαν εἶναι φαμεν οὐσί-
 20 αν, ἀφράστῳ δόξῃ περιαστραπτουσαν καὶ αὐτόχρομα πᾶν εἶδός τε καὶ κάλλος ὑπάρχον ἀρετῆς; Εἶτα πῶς οὐχ ἄπασιν ἐναργές ὅπερ ἔφην; Τί τοίνυν διαγελαῖ τὰ οὕτως ἐξαίρετα, κατασκώπτει δὲ ἀνθ' ὅτου καὶ τό γε δὴ δεῖν ἀρχῇ τετιμηῆσθαι τῇ κατὰ πάντων τὸ ἔννον τε καὶ λογικὸν καὶ θεοειδέστατον τῶν ἐπὶ γῆς ζώων,
 25 φημί δὴ τὸν ἄνθρωπον; Καὶ μὴν τοῖς διὰ Μωσέως λόγοις ἡ φύσις αὐτῆ τῶν πραγμάτων ὁμολογεῖ· ἀλλ' οὐδένα μὲν τοῦ εἰκότος ποιεῖται λόγον, ἀπονένευκε δὲ καὶ τοῦτο ἀσχετῶς ἐπὶ τὸ χρῆναι μόναίς ταῖς τοῦ Πλάτωνος προσκειῖσθαι φωναῖς. Καὶ δὴ καὶ θαν-

ζωή. "Αν ὅμως αὐτὰ γίνουν ἀπὸ ἐμένα καὶ λάβουν ζωή, θὰ εἶναι ἴσα μὲ τοὺς θεούς. Γιὰ νὰ εἶναι λοιπὸν καὶ θνητὰ καὶ αὐτὸ τὸ πᾶν νὰ εἶναι πραγματικὰ ὅλο, στραφεῖτε ἔσεῖς σύμφωνα μὲ τὴ φύση σας στὴ δημιουργία τῶν ζώων, μιμούμενοι τὴ δική μου δύναμη γιὰ τὴ δική σας δημιουργία. Καὶ καθ' ὅσον ἀρμόζει σ' αὐτοὺς νὰ ὀνομάζονται κατ' ὁμωνυμία ἀθάνατοι, ἀφοῦ ἐγὼ σπείρω σ' αὐτοὺς τὸ λεγόμενο θεῖο ἡγεμονικὸ ὥστε νὰ θέλουν ν' ἀκολουθοῦν τὴ δίκη κι ἐσᾶς, καὶ τοὺς δώσω τὴν ἀρχή, θὰ τοὺς παραδώσω. Στὸ ἐξῆς ἔσεῖς προσυφαίνοντας τὸ θνητὸ μὲ τὸ ἀθάνατο, ἀπεργάζεσθε καὶ γεννᾶτε ζωντανὰ ὄντα καὶ δίνοντάς τους τροφή νὰ τὰ μεγαλώνετε, καὶ ὅταν πεθαίνουν νὰ τὰ δέχεσθε πάλι".

ΚΥΡΙΑΛΟΣ

Μᾶς περιπαίζει λοιπὸν αὐτὸς ἐδῶ ὁ γενναῖος καὶ θρασύς στοὺς ἐναντίον μας λόγους, τὴ γένεση τοῦ ἀνθρώπου, ἐννοῶ αὐτὴν ποὺ ἐξήγγειλε ὁ πανάριστος Μωυσῆς, καὶ θεωρεῖ μικρὸ πρᾶγμα τὸ ὅτι ἔχει δοθεῖ στὴν ἀνθρώπινη φύση ἀπὸ τὸν Θεὸ τὸ νὰ γίνει σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τὴ δική του καὶ τὴν ὁμοίωση πρὸς αὐτόν. "Αν καὶ βέβαια πῶς καθέννας ἀπὸ τοὺς συνηθισμένους νὰ σωφρονοῦν δὲν θὰ συμφωνήσει, ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ πάρα πολὺ μποροῦν νὰ ὁμορφαίνουν; Τί καλύτερο δηλαδὴ ὑπάρχει, πές μου, νὰ λέγει ὅτι χαράχθηκε σ' ἐμᾶς ἡ ὁμοίωση μὲ τὸν Θεό. "Ἡ μήπως δὲν λέμε ὅτι ἡ θεία οὐσία εἶναι τὸ πιὸ ἀκραῖο ἀπὸ ὅλα καὶ τὸ ἀνώτατο, καταφωτίζοντάς μας μὲ ἄφραστη λαμπρότητα καὶ συνάμα εἶναι πραγματικὰ κάθε εἶδος καὶ κάθε κάλλος ἀρετῆς; "Ἐπειτα πῶς δὲν εἶναι σ' ὅλους φανερὸ αὐτὸ ποὺ εἶπα; Γιατί λοιπὸν περιπαίζει τὰ τόσο ἐξαιρετα; Καὶ γιατί καταχλευάζει κι αὐτὸ ποὺ πρέπει νὰ τιμηθεῖ μὲ τὴν ἀρχή καὶ τὴν ἐξουσία πάνω ἀπὸ ὅλα, αὐτὸ ποὺ διαθέτει νοῦ καὶ λογικὸ καὶ εἶναι τὸ πιὸ θεόμορφο ἀπὸ τὰ ζωντανὰ τῆς γῆς, ἐννοῶ βέβαια τὸν ἄνθρωπο; Καὶ ὅμως μὲ τοὺς λόγους τοῦ Μωυσῆ συμφωνεῖ ἡ ἴδια ἡ φύση τῶν πραγμάτων. Ἀλλὰ γιὰ τὸ σωστὸ βέβαια δὲν κάνει κανένα λόγο (ὁ Ἰουλιανός), ἀποκλίνει ὅμως, καὶ μάλιστα ἀσυγκράτητα, στὸ ὅτι πρέπει νὰ συμφωνεῖ μὲ τίς γνώμες μόνο τοῦ Πλάτωνα. Καὶ βέβαια θαυμάζει, καὶ μάλιστα ἀπερίσκεπτα, τὴν

μάσας ἔχει, καὶ τοῦτο ἀκατασκέπτως, τὴν οὐκ οἶδ' ὅπως αὐτῷ πεπλασμένην δημηγορίαν, ἣν δὴ πεποιῆσθαί φησι τὸν τῶν ὄλων Θεὸν πρὸς γενητούς τινας καὶ ψευδωνύμους θεούς.

Οἶμαι δὲ δεῖν καὶ ἡμᾶς αὐτῷ πρὸς τοῦτο εἰπεῖν. Εἰ μὲν γὰρ ἐν 5 τούτοις ἠθοποιεῖ Πλάτων καὶ κατὰ νόμον τῶν ποιητῶν τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ περιτίθησι λόγους οὔσπερ ἂν οἴηται πρέπειν αὐτῷ, διημάρτηκεν οὐ μετρίως τοῦ σκοποῦ, καὶ καταμωμήσαιτ' ἂν τις αὐτὸν προσωποποιεῖν οὐκ εἰδότα καθ' ὃν ἔδει τρόπον. Εἰ δὲ σκήπτεται τὸ θεοκλυτεῖν, χαιρέτω ληρῶν· οὐ γὰρ τοι θέμις εἰπεῖν 10 θεοῖς οὐκ ἀληθέσι τῆς ἰδικῶς αὐτῷ τε καὶ μόνῳ προεπούσης ἐνκλείας ἐφεῖναι μεταλαχεῖν τὸν τῶν ὄλων κατεξουσιάζοντα Θεόν. Ἔφη γὰρ ὅτι· «Τὴν δόξαν μου ἐτέρῳ οὐ δώσω, οὐδὲ τὰς ἀρετάς μου τοῖς γλυπτοῖς». Καὶ φέρε διὰ βραχέων τοῖς Πλάτωνος λόγοις ἀντεξάγοντες τὴν ἀλήθειαν ἐκεῖνο λέγωμεν. Συγκεχωρήσθω γάρ, 15 εἰ δοκεῖ, τὰς ἄνω τε καὶ νοεράς δυνάμεις παρὰ Θεοῦ γενομένας τῇ τοῦ Θεοῦ τετιμηῆσθαι κλήσει· φαμέν γὰρ εἶναί τινας ἐν οὐρανῷ καὶ θεοὺς καὶ κυρίους ὀνομασμένους. Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τῇ τοιαύτῃ κλήσει κατεστέμμεθα, Θεοῦ λέγοντος πρὸς ἡμᾶς «Ἐγὼ εἶπα, θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες». Ἀλλ' ἔστι τις ἐν τούτοις ἀναγκαιοτάτῃ τοῦ πράγματος αἰτία, καὶ τῆς παρὰ Θεοῦ φιλοτιμίας ὃ εἰς ἡμᾶς λόγος ἔχει ἂν ὀρθῶς ὃ τι μάλιστά γε· ὃ γὰρ 20 τοι τῶν ὄλων Δημιουργός, ἐπεὶ τοι κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἑαυτοῦ τὴν νοεράν τε καὶ λογικὴν εἰργάσατο κτίσιν, ἅτε δὴ καὶ ἀγαθὸς ὑπάρχων, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ τετίμηκε κλήσει, καὶ τὸ ἀπεικὸς 25 οὐδέν. Εἰθίσμεθα γὰρ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τὴν ἀνθρώπου φέρε εἰπεῖν εἰκόνα ὁμωνύμως ἀνθρώπον ὀνομάζειν. Οὐκοῦν ἢ μὲν νοερά καὶ λογικὴ κτίσις, ἅτε δὴ καὶ ἐν λόγῳ μείζονι κεκλιμένη παρὰ Θεῷ τῆς οὐκ οὔσης λογικῆς τε καὶ νοεράς, τὴν ἀμείνω δόξαν λαχοῦσα φαίνεται, τῇ τοῦ Θεοῦ κλήσει κεχρυσωμένη. Τῶν γε μὴν ἐτέρων 30 κτισμάτων οὐδὲν τὸ παράπαν ὀνόμασται θεός.

Ἔτι γὰρ οὔτε ζῶν ἐστὶν ὁ οὐρανός, ἢ γονὸν ὁ κόσμος ἀπλῶς, οὔτε μὴν ἔμψυχος ὄλος, κἂν εἰ μὴ τις ἔλοιτο λέγειν τῶν τελούντων ἐν ἡμῖν, ἀπόχρη πρὸς ἔλεγχον καὶ δίχα τῶν ἄλλων οὕς φασιν

ὀμλία, πού δέν ξέρω πώς τήν ἔχει πλάσει ὁ Πλάτων, τήν ὁποία ἔχει κάνει, λέγει, ὁ Θεός τῶν ὄλων πρὸς κάποιους θεοὺς δημιουργημένους καὶ ψευδώνυμους.

Πρέπει ὅμως, νομίζω, καὶ ἐμεῖς νά τοῦ ποῦμε γι' αὐτό· Ἄν δηλαδή ὁ Πλάτων ὑποκρίνεται μ' αὐτὰ καὶ σύμφωνα μέ τὸ νόμο τῶν ποιητῶν σὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ βάζει λόγια, πού νομίζει ὅτι ἀρμόζουν σ' αὐτόν, δέν ἔκανε μικρὸ λάθος σὸ σκόπό του, καὶ θὰ τὸν ἔψεγε κάποιος γιατί πλάθει πρόσωπα χωρὶς νά ξέρει τὸν τρόπο πού πρέπει. Ἄν ὅμως προφασίζεται ὅτι ἀκούει τὸν Θεό, ἃς χαιρέται γιὰ τὴ φλυαρία του· γιατί βέβαια δέν ἐπιτρέπεται νά λέγει, ὅτι στοὺς θεοὺς, τοὺς ὄχι ἀληθινούς, ὁ Θεός, πού κατεξουσιάζει τὰ πάντα, ἐπιτρέπει νά λάβουν τὴ δόξα πού κατ' ἐξοχὴν σ' αὐτόν καὶ μόνο ἀρμόζει. Γιατί εἶπε· «Τὴ δόξα μου δέν θὰ τὴ δώσω σ' ἄλλον, οὔτε τίς ἀρετές μου σ' ἀγάλματα»²². Ἐμπρὸς λοιπόν, ἀντιτάσσοντας στοὺς λόγους τοῦ Πλάτωνα τὴν ἀλήθεια, ἃς ποῦμε μέ συντομία ἐκεῖνο· Ἄς ἐπιτρέψει, ἂν θέλει, τίς οὐράνιες καὶ νοερὲς δυνάμεις πού ἔγιναν ἀπὸ τὸν Θεὸ νά τοὺς δοθεῖ ἡ τιμὴ νά ἀποκαλοῦνται θεοί. Γιατί λέμε ὅτι ὑπάρχουν στὸν οὐρανὸ κάποιοι πού λέγονται καὶ θεοὶ καὶ κύριοι. Ἄλλὰ κι ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἔχομε τιμηθεῖ μ' αὐτὴν τὴν ὀνομασία, ἀφοῦ λέγει ὁ Θεός σ' ἐμᾶς· «Ἐγὼ εἶπα· εἶστε ὅλοι θεοὶ καὶ παιδιὰ τοῦ Ὑψίστου»²³. Ἄλλ' ὑπάρχει γιὰ τὴν ὀνομασία αὐτὴ ἀναγκαιότατη αἰτία, καὶ εἶναι πάρα πολὺ ὀρθὸς ὁ λόγος νά μᾶς δοθεῖ αὐτὴ ἡ τιμὴ ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ. Ὁ δημιουργὸς δηλαδή τῶν ὄλων Θεός, ἐπειδὴ ἔπλασε τὴ νοερὴ καὶ λογικὴ κτίση κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσή του, καὶ ἐπειδὴ εἶναι ἀγαθός, μᾶς τίμησε καὶ μέ τὴν ὀνομασία τοῦ Θεοῦ, καὶ δέν ὑπάρχει τίποτε τὸ παράλογο. Γιατί κι ἐμεῖς ἔχομε συνηθίσει τὴν εἰκόνα γιὰ παράδειγμα τοῦ ἀνθρώπου νά τὴν ὀνομάζομε κι αὐτὴν μέ τὸ ἴδιο ὄνομα ἀνθρώπο. Ἐπομένως ἡ νοερὴ καὶ λογικὴ κτίση, ἐπειδὴ κατὰ μείζονα λόγο βρῖσκεται κοντὰ στὸν Θεό, φαίνεται νά ἔχει λάβει τὴν ἀνώτερη δόξα χρυσαμένη μέ τὴν ὀνομασία τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ τὰ ἄλλα ὅμως δημιουργήματα κανένα ἀπολύτως δέν ὀνομάσθηκε θεός.

Ὅτι βέβαια οὔτε ζωντανὴ ὑπαρξὴ εἶναι ὁ οὐρανός, δηλαδή ὁ κόσμος γενικά, οὔτε γενικά ἔμψυχος, κι ἂν ἀκόμα κάποιος ἀπὸ τοὺς δικούς μας δέν θὰ ἤθελε νά τὸ πεί, εἶναι ἀρκετὸ νά τὸ δείξει, καὶ

εἶναι σοφούς ὁ αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος φοιτητῆς Ἀριστοτέλης. Ἐφη γάρ, ὡς ἤδη φθάσαντες διῖσχυρισάμεθα, οὔτε ἔμψυχον ὅλον δι' ὅλου τὸν κόσμον οὔτε λογικὸν οὔτε νοερὸν. Ὅτι μὲν τοίνυν ὅλον δι' ὅλου τὸν κόσμον, ἢ ὃ τί ποτέ ἐστι τόδε τὸ πᾶν (ἔφη γὰρ 5 οὔτως αὐτός), οὔτε ἔμψυχον οὔτε μὴν νοερὸν εἶναι λέγειν ἐφίησιν αὐτῷ τῆς ἀληθείας ἢ δύνάμεις, οἴκοθεν, ὡς ἔφην, καὶ παρὰ γε τῶν οἰκειοτάτων ὃ τι μάλιστα αὐτῷ, διαρκεστάτην ἔχει τὴν ἀντίστασιν. Τοῖς γε μὴν οὐκ οὔσιν ὅλως θεοῖς ἐμψύχοις ἢ νοεροῖς ὡς οὐκ ἂν ἔφη Θεὸς τὸ χρῆναι δημιουργεῖν, ἐκδείξειεν ἂν ἡμῖν ἢ αὐ- 10 τοῦ τοῦ πράγματος φύσις, διὰ βασάνων ἰοῦσα συμμέτρων. Τί γὰρ ὅλως καθ' ἑαυτὸν ἐννενοηκῶς ὁ τῶν ὅλων Δημιουργὸς ἑτέροις θεοῖς ἐνεχείρισε τὸ χρῆναι πονεῖν περὶ τὴν τῶν τριῶν γενῶν δημιουργίαν; Ὀκνήσας ἄρα, φαῖεν ἂν, ἢ λόγου τὰ καθ' ἡμᾶς ἀξιῶσας οὐδενός. Εἶεν δ' ἂν, ὡς γε οἶμαι, ταυτὶ τῆς ἀνωτάτω πασῶν 15 οὐσίας ἀλλότρια παντελῶς. Εἰ γὰρ ἐστὶν ἀγαθὸς ὁ Δημιουργός, πῶς ἂν αὐτῷ καὶ ὄκνος ἐγγένοιτό τις περὶ τινος ὄλως; Οὔτω γάρ, αὐτός πού φησιν ὁ Πλάτων, ἀγαθὸς ἦν, ἀγαθῷ δὲ φθόνος οὐδεὶς περὶ οὐδενός ἐγγίνεται. Τό γε μὴν ἀπαξιῶσαι λέγειν αὐτὸν εἶη ἂν ἕτερον οὐδέν, ἢ τυφὸν αὐτῷ προσνέμειν καὶ ὑπεροψίας καθο- 20 ρίσαι γραφήν. Πῶς δ' ἂν ἔλοιτο κρατεῖν ὧν ἀτμιάζει τὴν γένεσιν; Ἡ τίνα δὴ τρόπον ταῖς παρ' ἡμῶν λατρείαις ἐπιγάννυται, εἰ μηδὲ κτίζειν ὄλως ἠξίωσε τὴν ἀρχήν;

Ὅτι δὲ καὶ τιμᾶσθαι βούλεται πρὸς ἡμῶν καὶ τὸ εὐήνιον ἀπαιτεῖ καὶ διὰ πάσης ἀρετῆς ἀφομοιοῦσθαι δεῖν ἑαυτῷ τὴν ἀν- 25 θρώπου φύσιν ἐθέλει, παραθεῖην μὲν ἂν, καὶ μάλα ῥαδίως, πλείστας τε ὄσας καὶ ἀληθεῖς μαρτυρίας τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς. Ἐπειδὴ δὲ μᾶλλον εἰσὶν Ἰουλιανῷ πιστὰ τὰ αὐτοῦ, γεγραφέναι φημι Πορφύριον ἐν διβλίῳ δευτέρῳ, "Περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων", ὡδί: "Θύσωμεν τοίνυν καὶ ἡμεῖς, ἀλλὰ θύσωμεν ὡς προσήκει, 30 Θεῷ μὲν τῷ ἐπὶ πᾶσιν, ὡς τις ἀνὴρ σοφὸς ἔφη, μηδὲν αἰσθητὸν μήτε θυμιῶντες μήτε ἐπονομάζοντες". Οὐδὲν γὰρ ἐστὶν ἔνυλον ὃ

χωρίς τούς άλλους, πού λέμε ὅτι εἶναι σοφοί, ὁ μαθητῆς τοῦ ἴδιου τοῦ Πλάτωνα Ἀριστοτέλης. Γιατί εἶπε, ὅπως ἤδη πρὶν ἀπὸ λίγο ἰσχυρισθήκαμε, ὅτι ὁ κόσμος δὲν εἶναι ὅλος ἐξολοκλήρου ἔμψυχος, οὔτε λογικός, οὔτε νοερός. “Ὅτι λοιπὸν ὁ κόσμος ὅλος ἐξολοκλήρου, ἢ ὅ,τι τέλος πάντων εἶναι αὐτὸ τὸ πᾶν (γιατὶ αὐτὸ εἶπε αὐτός), οὔτε ἔμψυχος εἶναι οὔτε βέβαια νοερός μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὸ ποῦμε ἢ δύναμη τῆς ἀλήθειας, πού ἀπὸ μόνῃ τῆς, ὅπως εἶπα, καὶ ἀπὸ τούς πιὸ οἰκείους αὐτοῦ ἔχει διαρκῆ γιὰ πάντα τὴν ἀντίσταση. Σ’ αὐτούς λοιπὸν πού δὲν ἦταν καθόλου θεοὶ ἔμψυχοι ἢ νοεροί, ὅτι δὲν θὰ μπορούσε νὰ πεῖ ὁ Θεὸς ὅτι πρέπει νὰ δημιουργοῦν, θὰ μᾶς τὸ δείξει ἢ ἴδια ἢ φύση τοῦ πράγματος προχωρώντας μὲ τις πρέπουσες ἐξετάσεις. Τί γενικὰ δηλαδὴ εἶχε σκεφθεῖ μέσα του ὁ Δημιουργὸς τῶν ὄλων καὶ παρέδωσε σὲ ἄλλους θεοὺς τὴν ἀνάγκη νὰ κοπιᾶσουν γιὰ τὴ δημιουργία τῶν τριῶν γενῶν; Δίστασε, θὰ μπορούσαν νὰ ποῦν, ἢ δὲν θεώρησε κανενὸς λόγου ἄξια τὰ δικά μας. Ἀλλ’ αὐτὰ θὰ ἦταν, ὅπως νομίζω, ἐντελῶς ξένα γιὰ τὴν ἀνώτατη ὄλων οὐσία. Γιατί, ἂν εἶναι ἀγαθὸς ὁ Δημιουργός, πῶς θὰ μπορούσε νὰ τοῦ συμβεῖ κάποιος δισταγμὸς γιὰ κάτι γενικὰ; Τόσο πολὺ ἀγαθὸς ἦταν, λέγει ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων κάπου, καὶ στὸν ἀγαθὸ δὲν δημιουργεῖται ποτὲ φθόνος γιὰ κανένα. Τὸ νὰ λέμε πάλι ὅτι μᾶς θεώρησε ἐντελῶς ἀνάξιους, δὲν δείχνει τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ τοῦ ἀποδίδομε ἀλαζονεῖα καὶ νὰ τὸν κατηγοροῦμε γιὰ ὑπεροψία. Πῶς θὰ ἤθελε νὰ κυβερνᾷ αὐτούς τῶν ὁποίων περιφρονεῖ τὴ δημιουργία; Ἡ πῶς εὐφραίνεται μὲ τις ἐκ μέρους μας ἐκδηλώσεις λατρείας πρὸς αὐτόν, ἂν οὔτε νὰ μᾶς δημιουργῆσει δὲν ἤθελε ἀπὸ τὴν ἀρχή;

“Ὅτι ὅμως ἐπιθυμεῖ νὰ τὸν τιμοῦμε καὶ ἀπαιτεῖ νὰ εἴμαστε ὑπάκουοι, καὶ θέλει ἢ ἀνθρώπινη φύση νὰ γίνεται μὲ κάθε ἀρετὴ ὅμοια μ’ αὐτόν, θὰ μπορούσα νὰ παραθέσω, καὶ πολὺ εὐκόλα, πάρα πολλές καὶ ἀληθινὲς μαρτυρίες ἀπὸ τὴν ἁγία Γραφή. Ἐπειδὴ ὅμως γιὰ τὸν Ἰουλιανὸ εἶναι ἀξιόπιστα τὰ δικά του, θυμίζω ὅτι ὁ Πορφύριος στὸ δεύτερο βιβλίο, “Περὶ ἀποχῆς ἔμψυχων” ἔχει γράψει τὰ ἑξῆς: “Ἄς θυσιάσομε λοιπὸν κι ἐμεῖς, ἀλλὰ ἄς θυσιάσομε ὅπως πρέπει· στὸν Θεὸ πού εἶναι πάνω ἀπὸ ὅλους, ὅπως εἶπε κάποιος σοφός, τίποτε αἰσθητό, οὔτε θυμάζοντας, οὔτε ἀναφέροντας τὸ ὄνομά του». Γιατί

μη τῷ ἀνύλω εὐθύς ἀκάθαρτον· διὸ οὐδὲ λόγος τούτῳ ὁ κατὰ φωνήν οἰκειός, οὐδὲ ὁ ἔνδον, ὅταν πάθει ψυχῆς ἢ μεμιασμένος, διὰ δὲ σιγῆς καθαρᾶς καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ καθαρῶν ἐννοιῶν θρησκευόμεν αὐτόν. Δεῖ δὲ ἄρα συναφθέντας καὶ ὁμοιωθέντας αὐτῷ 5 τὴν ἑαυτῶν ἀγωγήν θυσίαν ἱερὰν προσάγειν τῷ Θεῷ, τὴν αὐτὴν δὲ καὶ ὑμνοῦσαν καὶ ἡμῶν σωτηρίαν. Ἐν ἀπαθείᾳ ἄρα, τοῦ δὲ Θεοῦ θεωρία, ἢ θυσία αὕτη τελεῖται. Τιμᾶσθαι δὴ οὖν πρὸς ἡμῶν ἐθέλει Θεός, καὶ δι' εὐαγοῦς πολιτείας ἀποσημῆνασθαι πρὸς αὐτὸν νοερῶς, ταῖς ἰδίαις ψυχαῖς τὸ αὐτοῦ κάλλος ἐγγράφοντας Εἰ- 10 τα πῶς, εἰπέ μοι, ταυτὶ παρ' ἡμῶν αἰτεῖ, μονονουχὶ παραρρίψας ἡμᾶς ἑτέροις δημιουργοῖς καί, ἔν' οὕτως εἶπω, τῆς τοῖς ἄλλοις ἅπασι κτίσμασι δεδωρημένης αὐτουργίας ἀποστερῶν; Προνοεῖ δὲ ὄλωσ' ἀνθ' ὅτου τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καίτοι, κατὰ γε τὸ Πλάτωνι δοκοῦν, ἄθυρμα θεοῖς δοθέντων ἑτέροις; Ὅτι γὰρ προνοεῖ καὶ 15 μέχρι τῶν εὐτελεστάτων διηκούσης τῆς παρ' αὐτοῦ φειδοῦς τε καὶ ἡμερότητος, διδάξει λέγων αὐτὸς ὁ εἰδῶς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα Θεόν· «Οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται; καὶ ἐν ἑξ' αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν ἄνευ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

20 Ἄλλ' ἴσως αὐτός, ὡς οὐκ οὔσαν ἀληθῆ, παραγράφεται τὴν φωνήν (θεομαχεῖ γὰρ ἐκτόπως), παραδέξεται δὲ τοὺς οἰκειούς αὐτῷ γεγονότας, κατὰ γε τὸ πεπλανῆσθαι φημι. Γράφει τοίνυν Ἀλέξανδρος, ὁ Ἀριστοτέλους μαθητής, ἐν τῷ Περὶ προνοίας οὕτω· «Τὸ δὲ λέγειν μὴ βούλεσθαι τὸν Θεὸν τῶν ἐνταῦθα προνοεῖν, 25 παντελῶς ἀλλότριον Θεοῦ· φθόνου γὰρ τινος καὶ παντάπασιν ἀτόπου φύσεως τὸ τὰ βελτίω μὴ ποιεῖν δυνάμενον. Ἐπειδὴ δὲ ἑκάτερον τούτων ἀλλότριον Θεοῦ, οὗτ' ἂν ἄμφω εἶη περὶ αὐτὸν οὔτε θᾶτερον. Λεῖπεται τοίνυν τὸ καὶ δύνασθαι καὶ βούλεσθαι προνοεῖν τὸ θεῖον τῶν ἐνταῦθα· εἰ δὲ βούλεται τε καὶ δύναται, δη- 30 λον ὡς καὶ προνοεῖ· οὐδὲν ἄρα οὐδὲ τῶν τυχόντων εὐλογον χωρὶς

24. Ρωμαϊκὸ νόμισμα μικρῆς ἀξίας.

25. Ματθ. 10, 29.

δὲν ὑπάρχει κανένα ἔνυλο, πὺν νὰ μὴ εἶναι ὄπωσδήποτε ἀκάθαρτο γιὰ τὸν δίχως ὕλη. Γι' αὐτὸ οὔτε μὲ προφορικὸ λόγο πρὸς αὐτόν, οὔτε μὲ ἐσωτερικὸ ὅταν τὸν μολύνει πάθος ψυχῆς, ἀλλὰ νὰ τὸν λατρεύομε μὲ καθαρὴ σιωπὴ καὶ καθαρὰ νοήματα γι' αὐτόν. Πρέπει λοιπὸν, ἀφοῦ συνενωθοῦμε καὶ γίνομε ὅμοιοι μ' αὐτόν, νὰ προσφέρομε στὸν Θεὸ τὸν τρόπο ζωῆς μας ὡς θυσία ἱερῆ, πὺν ἡ ἴδια εἶναι καὶ ὕμνος, καὶ σωτηρία μας. Ἡ θυσία λοιπὸν αὐτὴ τελεῖται μὲ θεωρία τοῦ Θεοῦ ἐκ μέρους τῆς ψυχῆς τῆς ἀπαλλαγμένης ἀπὸ πάθη. Ἐπιθυμεῖ λοιπὸν ὁ Θεὸς νὰ τὸν τιμοῦμε καὶ νὰ ἐκδηλώνομε τὴν τιμὴ αὐτὴ πρὸς αὐτόν μὲ ἅγιο τρόπο ζωῆς νοερά, ἐγγράφοντας στὶς ψυχές μας τὸ κάλλος ἐκείνου. Ἐπειτα πῶς, πές μου, ζητεῖ αὐτὰ τὰ πράγματα ἀπὸ μᾶς, ἀφοῦ κατὰ κάποιον τρόπο μᾶς παραπέταξε σὲ ἄλλους δημιουργούς, ἀποστερώντας μας, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, ἀπὸ τὸ πλάσιμο μὲ τὰ ἴδια του τὰ χέρια, πράγμα πὺν δώρησε στὰ ἄλλα δημιουργήματα; Καὶ γιὰ ποῖο λόγο προνοεῖ γενικὰ γιὰ τὰ ἐπίγεια ὄντα, ἂν καὶ βέβαια, σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τοῦ Πλάτωνα, δοθήκαμε σὰν παιγνίδι σὲ ἄλλους θεούς; Ὅτι βέβαια προνοεῖ καὶ ἡ εὐσπλαχνία καὶ ἡ καλωσύνη του φτάνει μέχρι τὰ εὐτελέστατα ὄντα, θὰ μᾶς τὸ πεί καὶ θὰ μᾶς τὸ διδάξει ὁ ἴδιος πὺν ἀναγνωρίζει τὸν Πατέρα τοῦ Θεοῦ. «Δυὸ στρουθιά δὲν τὰ πουλοῦν γιὰ ἓνα ἀσσάριο;²⁴ κι ὅμως ἀκόμα κι ἓνα ἀπὸ αὐτὰ δὲν θὰ πέσει στὴ γῆ χωρὶς νὰ τὸ θέλει ὁ Πατέρας μας ὁ οὐράνιος»²⁵.

Ἄλλ' ἴσως αὐτός, σὰ νὰ μὴν εἶναι τάχα ἀληθινός, θὰ διαγράψει τὸν λόγο αὐτόν, γιὰτὶ μάχεται τὸν Θεὸ παράλογα, καὶ θὰ παραδεχθεῖ αὐτοὺς πὺν τοῦ ἔγιναν οἰκεῖοι, ἐννοῶ ὡς πρὸ τὸ ὅτι πλανήθηκαν. Γράφει λοιπὸν ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλη, στὸ ἔργο του, “Περὶ προνοίας”, τὰ ἐξῆς: “Τὸ νὰ λέμε ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θέλει νὰ προνοεῖ γιὰ τὰ ἐδῶ, εἶναι τελείως ξένο πρὸς τὸν Θεό. Γιατὶ δείχνει κάποιον φθόνον καὶ τελείως παράδοξη φύση, τὸ νὰ μὴν κάνει τὰ ἀγαθὰ, ἂν καὶ μπορεῖ. Ἐπειδὴ ὅμως καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο εἶναι ξένο στὸν Θεό, οὔτε καὶ τὰ δύο θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ὑπάρχουν ὁ αὐτόν, οὔτε τὸ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ. Ἀπομένει λοιπὸν τὸ ὅτι καὶ μπορεῖ, καὶ θέλει τὸ Θεῖο νὰ προνοεῖ γιὰ τὰ ἐδῶ. Ἄν ὅμως καὶ θέλει καὶ μπορεῖ, τότε εἶναι φανερό ὅτι καὶ προνοεῖ. Τίποτε λοιπὸν, οὔτε ἀπὸ τὰ τυχό-

τῆς θείας γενέσθαι γνώμης τε καὶ βουλήσεως". Ταύτης δὲ τῆς δόξης φασὶ μὲν εἶναι τινες καὶ Πλάτωνα, φανερώς δὲ Ζήνων τε ὁ Κιτιεὺς καὶ οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς πρεσβεύουσι τὸ δόγμα τοῦτο.

"Οτι μὲν οὖν καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ποιεῖται πρόνοιαν ὁ ἀνωτάτω καὶ φύσει τε καὶ μόνος τῶν ὄλων Θεός, μεμαρτυρήκασι καὶ αὐτοί. Εἶτα τί τὸ χρῆμα, φαίη τις ἄν; Καίτοι τοῦ προνοεῖν ἀξιούντος ἦν, οὐ τοῦ πάντων ἀρίστου τὸ γένος ἀποστερεῖν τὸ ἀνθρώπινον, τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ παρ' αὐτοῦ γενέσθαι μᾶλλον καὶ μὴ γενητούς τινας καὶ θύραθεν ἔχοντας ψιλὴν καὶ μόνην τὴν τοῦ Θεοῦ κλησὶν λαχεῖν τοὺς δημιουργούς, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα καὶ αὐτῆς τῆς θείας καταστρατεύσεται δόξης τὸ καὶ ἑτέρους οἶεσθαι δημιουργεῖν δύνασθαι καὶ καλεῖν εἰς ὑπαρξιν τὰ οὐκ ὄντα ποτέ· οὐ γὰρ τοι θέμις εἰπεῖν τὰ τῆς θείας καὶ ἀπορρήτου φύσεως ἴδια καὶ ἐξαίρετα φυσικῶς ἐνεῖναι δύνασθαι τισι τῶν παρ' αὐτῆς γεγονότων. Ἀρμόσει δὲ μᾶλλον αὐτῇ τε καὶ μόνη καὶ πρὸς εὐκλείας ἔσται τῆς ἀνωτάτω τὸ χρῆμα αὐτῇ· ἀνέμδατα γὰρ τῇ κτίσει, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, τὰ μόνης καὶ ἰδικῶς τῆς ἀνωτάτω πασιῶν οὐσίας. Ἐν δὲ δὴ τῶν τοιούτων εἶναι φάμεν καὶ τὸ ἐνεργεῖν δύνασθαι δημιουργικῶς καὶ παρακομίζειν εἰς ὑπαρξιν τὰ οὐκ ὄντα ποτέ. Εἶτα πῶς γενετὴ καὶ πεποιημένη φύσις, ἧ καὶ τὸ φθειροσθαι δεῖν πάντη τε καὶ πάντως ἔποιτο ἄν, κατὰ γέ φημι τοὺς ἐνόοντας τῇ φύσει λόγους, ἐνεργήσειε ἄν τὰ τοῦ Θεοῦ; Εἰ μὲν γὰρ ὡς ἐπιστήμης νοεῖται τρόπος ἐν Θεῷ τὸ δημιουργεῖν, οὐχὶ πέρα λόγου δοίη τις ἄν τὸ δεδόσθαι παρ' αὐτοῦ τῇ κτίσει τὸ εἰδέναι δημιουργεῖν, ἐπεὶ τοι καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ δημιουργοῦμεν ἔσθ' ὅτε τινά, ὕλην ἔχοντες τὴν ὑποκειμένην καὶ εὐτεχνία τῇ περὶ ταῦτα χρώμενοι· εἰ δὲ φύσεως, ὡς ἔφην, μεγαλοπρεποῦς ἐνέργειά τε καὶ δύναμις, καὶ τῶν τῆς κτίσεως ἐπέκεινα μέτρων τὸ δημιουργεῖν ἐστὶ θεοπρεπῶς, τί τὸ τῆς ἀνωτάτω φύσεως ἀξίωμα κατασύρουσι καὶ τοῖς ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ δωροῦνται κατὰ τὸ αὐτοῖς δοκοῦν;

Εἶτά τι τῶν ἀναγκαίων οἶονται νοεῖν, μᾶλλον δὲ τὰς θείας συ-

να, εἶναι εὐλόγο νὰ ἔχει γίνει χωρὶς τὴ θεία γνώμη καὶ βούληση”. Αὐτὴ τὴ γνώμη λένε μερικοὶ ὅτι ἔχει καὶ ὁ Πλάτων. Τὸ δόγμα αὐτὸ τὸ διδάσκουν φανερὰ καὶ ὁ Ζήνων ὁ Κιτταεὺς καὶ οἱ Στωϊκοί.

“Ὅτι λοιπὸν προνοεῖ καὶ γιὰ μᾶς ὁ ἀνώτατος καὶ κατὰ φύση καὶ μόνος Θεὸς τῶν ὄλων τὸ ἐπιβεβαίωσαν κι αὐτοί. ”Επειτα, θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κάποιος, τί σημασία ἔχει αὐτό; Γιατὶ σ’ αὐτὸν ποὺ ἔχει τὴν ἀξίωση νὰ προνοεῖ ἀρμόζει νὰ μὴ ἀποστερήσει ἀπὸ τὴν πρόνοιάν του τὸ ἀνθρώπινο γένος, τὸ ἄριστο ἀπὸ ὅλα τὰ γένη, κι αὐτὸ σημαίνει τὸ ὅτι ἔχει γίνει ἀπὸ αὐτόν, καὶ δὲν ἔλαχε νὰ ἔχει δημιουργοὺς κάποιους ποὺ ἔχουν γεννηθεῖ καὶ ἔχουν ἀπ’ ἔξω ἀπλῆ καὶ μόνη τὴν ὀνομασία τοῦ θεοῦ. Καὶ ἀσφαλῶς θὰ ἀντιταχθεῖ στὴν ἴδια τὴ θεία δόξα τὸ νὰ δημιουργοῦν καὶ ἄλλοι καὶ νὰ καλοῦν στὴν ὑπαρξὴ αὐτὰ ποὺ κάποτε δὲν ὑπῆρχαν. Γιατὶ δὲν εἶναι σωστὸ νὰ λέμε, ὅτι αὐτὰ ποὺ εἶναι φυσικῶς ἰδιαίτερα καὶ ἐξαιρέτα γνωρίσματα τῆς θείας καὶ ἀπόρητης φύσεως, μπορούν νὰ ὑπάρχουν σὲ κάποιους ποὺ ἔγιναν ἀπὸ αὐτήν. Ἀλλὰ θ’ ἀρμόσουν μᾶλλον σ’ αὐτὴ καὶ μόνη, καὶ θὰ εἶναι πρὸς δόξα ἀνώτατη τὸ πρᾶγμα γι’ αὐτήν. Γιατὶ εἶναι ἄβατα στὴν κτίση, ὅπως εἶπα πρὶν ἀπὸ λίγο, ὅσα ἀνήκουν μόνο καὶ εἰδικὰ στὴν ἀνώτατη ἀπὸ ὅλα οὐσία. “Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ λέμε ὅτι εἶναι καὶ ἡ δυνατότητα νὰ ἐνεργεῖ δημιουργικὰ καὶ νὰ φέρνει στὴν ὑπαρξὴ αὐτὰ ποὺ κάποτε δὲν ὑπῆρχαν. ”Επειτα πῶς φύση ποὺ ἔγινε καὶ δημιουργήθηκε, τὴν ὁποία πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ συνοδεύει παντοῦ καὶ πάντοτε ἡ φθορά, θὰ μπορούσε, ἐννοῶ σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους ποὺ ὑπάρχουν στὴ φύση, νὰ ἐνεργήσῃ αὐτὰ ποὺ ἐνεργεῖ ὁ Θεός; ”Αν δηλαδὴ νοεῖται σὰν ἕνας τρόπος ἐπιστήμης τοῦ Θεοῦ τὸ νὰ δημιουργεῖ, δὲν θὰ δεχεῖ κανεὶς δίχως συζήτηση, ὅτι δόθηκε ἀπὸ αὐτήν στὴν κτίση ἡ γνώση τῆς δημιουργίας, ἀφοῦ καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι δημιουργοῦμε πολλές φορές ἔχοντας τὴν ὑπάρχουσα ὕλη καὶ χρησιμοποιώντας τὴ σχετική τέχνη. ”Αν ὅμως, ὅπως εἶπα, εἶναι ἐνέργεια καὶ δύναμη φύσεως μεγαλόπρεπης καὶ πέρα ἀπὸ τὰ μέτρα τῆς δημιουργίας τὸ νὰ δημιουργεῖ μὲ τρόπο θεοπρεπῆ, γιατί διασύρουν τὸ ἀξίωμα τῆς ὑπέρτατης φύσης καὶ τὸ δωρίζουν κατὰ τὴν κρίση τους σὲ αὐτὰ ποὺ γίνονται καὶ φθείρονται;

”Επειτα κάποιο σπουδαῖο νομίζουν ὅτι ἔχουν στὸ νοῦ τους, ἢ

κοφαντοῦσι φωνάς ἐπιτρέψαι γάρ φασι τὸν ἀγένητον τοῖς γενη-
 τοῖς τὰ αὐτοῦ καὶ μόνου δύνασθαι πληροῦν. Ἀλλὰ ναί, φασίν, ἦν
 γὰρ δῆπου καὶ ἀναγκαῖον, εἰ παρὰ Θεοῦ γένοιτό τι, τοῦτο δὴ πάν-
 τως κρεῖττον εἶναι τοῦ τεθνάναι καὶ φθείρεσθαι. Εἶτα, ὧ βέλτι-
 5 σοι, διεφθόνησεν ἄρα τισὶν ὁ Δημιουργός, καὶ οὐκ ἐφῆκεν αὐ-
 τοῖς τοῦ καλλίστου μεταλαχεῖν, ἐνήκε δὲ ὡσπερ τοῖς χείροσι, διὰ
 τοῦ μὴ ἀνασχέσθαι δημιουργεῖν αὐτά. Δέδιεν ἄρα τὴν ἀνάγκην
 οὐκ ἐφιεῖσαν αὐτῷ τὸ ποιεῖν δύνασθαι θνητά, ἢ τάχα που καὶ
 ἠγνόησεν ὄλως. Εἰ μὲν οὖν ἠγνοηκέναί φασίν αὐτόν, οἶδεν αὐτοῦ
 10 τι πλέον ἢ κτίσις κτίζει γάρ, ὡς αὐτοὶ φασι, τὰ ὑπὸ φθοράν. Εἰ δὲ
 δὴ τοῦτο παρέντες εἰδέναί διαβεβαιώσονται, πῶς ἀγαθοῦ τὸ μὴ
 δραῖν ὅπερ οἶδεν ὑπάρχον ἀγαθόν; ἄμεινον δὲ δῆπου τοῦ θνητοῦ
 τὸ ἀθάνατον. Εἶτα πρὸς τούτοις οὐκ ἀμαθὲς οἴμαί που, μᾶλλον δὲ
 σοφόν, κάκεινο εἰπεῖν. Τοὺς γάρ τοι θεοὺς οἷς ἐπιτρέψαι φασὶ
 15 τὸν τῶν ὄλων Βασιλέα καὶ Κύριον τὸ δημιουργεῖν οὐκ ἀθα-
 νάτους εἶναί φασιν, ἀλλὰ συνδεθέντας καὶ λυομένους καὶ ἔξω τοῦ
 φθείρεσθαι μένοντας τέως, ἐν τούτοις αὐτοὺς ἐθέλοντος εἶναι Θε-
 οῦ. Ὅτε τοίνυν κατ' ἰδίαν φύσιν ἀφθαρτον ἢ ἀθάνατον ἢ ἄλυτον
 οὐδέν, πῶς οὐκ ἂν εἶεν ἀμαθεῖς οὐκ ἀνασχέσθαι λέγοντες τὸν τῶν
 20 ὄλων Θεὸν τὰ τρία θνητὰ δημιουργῆσαι γένη, παραδοῦναι δὲ
 μᾶλλον ἑτέροις τοῦτο δραῖν;

Ἀλλὰ γάρ τὸν Ἑλλήνων ἀφέντες λῆρον, φαμέν ὅτι τὸ ἐν κτί-
 σει ποικίλον καὶ πολυειδὲς καὶ τὸ ἄλλως ἄλλο καὶ οὐ ταῦτόν ὡς
 ἐν γένει τε καὶ εἶδει πεποιήκεν ὁ Δημιουργός, ἐξουσία χρώμενος
 25 τῇ θεοπρεπεστάτῃ. Ἀθάνατον μὲν γάρ, ὡς ἔφην, ἢ ἄλυτον οὐ-
 δέν ἢ δὲ ἐφ' ἐκάστῳ τῶν πεπονημένων τοῦ Θεοῦ βούλησις, τοῦτο
 φύσις αὐτῷ, καθικνεῖται δὲ παντὸς ὄκνου δίχα καὶ μέχρι τῶν
 καθ' ἡμᾶς εἷς γάρ ἐστι καὶ μόνος, οὐ παρ' ἑτέρου τοῦτο μαθών
 οὐ γὰρ ἐπιστήμης εἶδος τὸ χρῆμά ἐστιν, ἀλλὰ φύσεως τῆς αὐτοῦ
 30 πλεονέκτημα θεοπρεπές, αὐτῇ τε καὶ μόνη προσπεφυκός, καθά-
 περ ἀμέλει καὶ τὰ ἕτερα τῶν ἀξιωμαίων, ἃ βάσιμα μὲν ἠκιστά γε

καλύτερα συκοφαντοῦν τοὺς θείους λόγους. Γιατὶ λένε, ὅτι παραχώρησε ὁ ἀγέννητος στοὺς γεννητοὺς τὴ δυνατότητα νὰ ἐνεργοῦν τὰ ἔργα ποὺ εἶναι δικά του καὶ μόνον ἔργα. Ἄλλὰ λένε· Ναί, γιατί ἦταν καὶ ἀναγκαῖο, ἐφόσον κάτι ἔγινε ἀπὸ τὸν Θεό, αὐτὸ νὰ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὴ γένεση καὶ τὴ φθορά. Ἔπειτα, ὡς ἄριστοι, φθόνησε τάχα κάποιους ὁ Δημιουργὸς καὶ δὲν ἐπέτρεψε σ' αὐτοὺς νὰ ἀποκτήσουν τὸ ὠραιότατο, ἀλλὰ τὸ ἀφήσε στοὺς χειρότερους, μὲ τὸ νὰ μὴ θελήσει νὰ τὰ δημιουργήσει; Φοβήθηκε ἄραγε τὴν ἀνάγκη, ποὺ δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ δημιουργεῖ θνητὰ, ἢ ἴσως εἶχε καὶ πλήρη ἀγνοια; Ἄν ὅμως λένε ὅτι αὐτὸς εἶχε πλήρη ἀγνοια, γνωρίζουν τὰ κτίσματα κάτι περισσότερο ἀπὸ αὐτὸν. Γιατὶ δημιουργοῦν, ὅπως ἰσχυρίζονται αὐτοί, αὐτὰ ποὺ φθείρονται. Ἄν ὅμως, ἀφήνοντας αὐτό, μᾶς διαβεβαιώσουν ὅτι γνωρίζει, πῶς εἶναι γνώρισμα τοῦ ἀγαθοῦ νὰ μὴν κάμνει αὐτὸ ποὺ γνωρίζει ὅτι εἶναι ἀγαθό; Γιατὶ βέβαια εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὸ θνητὸ τὸ ἀθάνατο. Ἔπειτα, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά, δὲν εἶναι ἀμάθεια, νομίζω, ἀλλὰ μᾶλλον σοφία, νὰ ποῦμε καὶ ἐκεῖνο. Οἱ θεοὶ δηλαδὴ στοὺς ὁποίους λένε ὅτι ἐπέτρεψε ὁ βασιλιάς καὶ Κύριος τῶν ὅλων νὰ δημιουργοῦν, δὲν εἶναι, λένε, ἀθάνατοι, ἀλλὰ συνδέθησαν καὶ διαλύθησαν, παραμένοντας ἔξω ἀπὸ τὴ φθορά, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἤθελε νὰ παραμείνουν ἔτσι. Ὅταν λοιπὸν κανένα δὲν εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ἀφθαρτοῦ ἢ ἀθάνατο ἢ ἀδιάλυτο, πῶς δὲν βρίσκονται σὲ ἀμάθεια, ὅταν λένε ὅτι ὁ Θεὸς τῶν ὅλων δὲν μπόρεσε νὰ δημιουργήσῃ τὰ τρία θνητὰ γένη, ἀλλὰ παρέδωσε τὸ ἔργο αὐτὸ νὰ τὸ πράξουν ἄλλοι;

Ἀφήνοντας ὅμως τὴ φλυαρία τῶν Ἑλλήνων, λέμε, ὅτι ἡ ποικιλία καὶ τὰ πολλὰ εἶδη καὶ ἡ διαφορὰ καὶ ὄχι ταυτότητα τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸ ἄλλο, ὑπάρχει στὴ δημιουργία ἐπειδὴ ὁ Δημιουργὸς δημιούργησε κατὰ γένη καὶ εἶδη τὰ ὄντα χρησιμοποιοῦντας τὴ θεϊκὴ ἐξουσία του. Γιατὶ, ὅπως εἶπα, ἀθάνατο ἢ ἀδιάλυτο δὲν ὑπάρχει κανένα. Καὶ ἡ βούληση τοῦ Θεοῦ γιὰ κάθε δημιούργημα, αὐτὸ εἶναι ἡ φύση του, καὶ δίχως κανένα δισταγμὸ φτάνει καὶ μέχρι τὰ δικά μας. Γιατὶ εἶναι ἕνας καὶ μόνος καὶ αὐτὸ δὲν τὸ ἔμαθε ἀπὸ κάποιον ἄλλο· δὲν εἶναι βέβαια τὸ πρᾶγμα εἶδος ἐπιστήμης, ἀλλὰ θεοπρεπὲς πλεονέκτημα τῆς φύσεώς του, συνδεδεμένο μὲ τρόπο φυσικὸ μ' αὐτὴ καὶ μόνη. Ὅπως βέβαια καὶ τὰ ἄλλα ἀξιώματα, ποὺ δὲν εἶναι καθό-

τοῖς γενητοῖς ἔστιν, ἐκνενέμηται δέ, ὡς ἔφην, αὐτῇ τε καὶ μόνῃ φυσικῶς.

“Ὅτι δέ ἐστι τῶν ἄγαν ἐκτοπωτάτων ἑτέροις ἡμᾶς ἀναθεῖναι θεοῖς τῆς δημιουργίας τὴν ἐνέργειαν, ἀφιστῶντας αὐτὴν τοῦ Θεοῦ τοῦ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς, καὶ τῶν αὐτοῦ διδασκάλων κατί-
5 δοι τις ἄν. Γράφει γὰρ οὕτως Ἀσκληπιῶ ὁ ἐπίκλην Τρισημέσιος Ἑρμῆς περὶ τῆς τοῦ παντός φύσεως “Εἰ τοίνυν δύο ὠμολόγηται τὰ ὄντα, τό τε γινόμενον καὶ τὸ ποιοῦν, ἓν ἐστι τῇ ἐνώσει, τὸ μὲν προηγούμενον, τὸ δὲ ἐπόμενον· προηγούμενον μὲν ὁ ποιῶν Θεός,
10 ἐπόμενον δὲ τὸ γινόμενον, ὅ τι ἂν ᾗ. Καὶ μὴ διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν γινομένων φυλάξῃ, φοβούμενος ταπεινότητα καὶ ἀδοξίαν Θεῷ περιάψαι· μία γὰρ αὐτῷ ἐστι δόξα τὸ ποιεῖν πάντα, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ τοῦ Θεοῦ ὡσπερ τὸ σῶμα ἢ ποίησις. Αὐτῷ δὲ τῷ ποιοῦντι οὐδὲν κακὸν οὐδὲ αἰσχρὸν νομιζόμενον. Ταῦτα γὰρ ἐστι τὰ πά-
15 θη τὰ τῇ γενέσει παρεπόμενα, ὡσπερ ὁ ἰὸς τῷ χαλκῷ καὶ ὁ ῥύπος τῷ σώματι· ἀλλ’ οὔτε ὁ χαλκουργὸς τὸν ἰὸν ἐποίησεν οὔτε τὸν ῥύπον οἱ γεννήσαντες”.

Καὶ μεθ’ ἕτερα πάλιν διὰ θερμοτέρων ἔρχεται λόγων, ἐναργές παράδειγμα τιθεῖς, καὶ φησιν “Εἴτα τῷ μὲν αὐτῷ ζωγράφῳ
20 ἔξεστι καὶ οὐρανὸν ποιῆσαι καὶ γῆν καὶ θάλασσαν καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους καὶ πάντα τὰ ἄλογα καὶ ἄψυχα, τῷ δὲ Θεῷ οὐ δυνατὸν πάντα ποιεῖν; Ὡ πολλῆς ἀνοίας καὶ ἀγνωσίας τῆς περὶ τὸν Θεόν. Τὸ γὰρ πάντων δεινότατον πάσχουσιν οἱ τοιοῦτοι· τὸν γὰρ Θεὸν φάσκοντες εὐσεβεῖν τε καὶ εὐλογεῖν, τῷ μὴ τὴν πάντων ποί-
25 ησιν ἀνατιθέναι αὐτῷ οὐδὲ τὸν Θεὸν ἴσασι· πρὸς δὲ τῷ μὴ εἰδέναι, καὶ τὰ μέγιστα εἰς αὐτὸν ἀσεβοῦσι, πάθος αὐτῷ περιτιθέντες ὑπεροψίαν ἢ ἀδυναμίαν. Εἰ γὰρ μὴ πάντα ποιεῖ, ὑπερηφανῶν οὐ ποιεῖ ἢ μὴ δυνάμενος, ὅπερ ἐστὶν ἀσεβές· ὁ γὰρ Θεὸς ἐν μόνον ἔχει πάθος, τὸ ἀγαθόν, ὁ δὲ ἀγαθὸς οὔτε ὑπερήφανος οὔτε ἀδύ-
30 νατος. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ Θεός, τὸ ἀγαθόν, ᾧ πᾶσα δύναμις τοῦ

λου βατὰ στὰ γεννητά, ἀλλὰ παραχωρήθηκαν, ὅπως εἶπα, κατὰ τρόπο φυσικό σ' αὐτήν καί μόνη.

“Ὅτι ὅμως εἶναι ἀπὸ τὰ ὑπερβολικά παράλογα νὰ ἀναθέσομε σὲ ἄλλους θεοὺς τὴν ἐνέργεια τῆς δημιουργίας, ἀφαιρώντας τὴν ἀπὸ τὸν κατὰ φύσιν καὶ ἀληθινό Θεό, μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ διαπιστώσει κι ἀπὸ τοὺς δασκάλους αὐτοῦ (τοῦ Ἰουλιανοῦ). Γιατὶ γράφει στὸν Ἀσκληπιό ὁ ἀποκαλούμενος Τρισμέγιστος Ἑρμῆς γιὰ τὴ φύσιν τοῦ παντός τὰ ἑξῆς: “Ἄν λοιπὸν ὁμολογεῖται ὅτι τὰ ὄντα εἶναι δύο, αὐτὸ πού δημιουργεῖται κι αὐτὸ πού δημιουργεῖ, εἶναι ἓνα μὲ τὴν ἔνωση, τὸ ἓνα πού προηγεῖται καὶ τὸ ἄλλο πού ἀκολουθεῖ. Προηγούμενο βέβαια εἶναι ὁ Θεὸς πού δημιουργεῖ, καὶ ἀκόλουθο αὐτὸ πού δημιουργεῖται, ὅ,τι κι ἂν εἶναι. Καὶ μὴν ἔχεις ἐπιφυλάξεις ἀπὸ τὴν ποικιλία τῶν δημιουργημάτων, φοβούμενος ὅτι θὰ ἀποδώσεις ταπεινότητα καὶ ἀδοξία στὸν Θεό. Γιατὶ δόξα τοῦ Θεοῦ εἶναι μία, νὰ κάνει τὰ πάντα, κι αὐτὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ ὅπως τὸ σῶμα, ἡ δημιουργία. Γι' αὐτὸν πού δημιουργεῖ τίποτα δὲν εἶναι κακό, οὔτε νὰ τὸ θεωροῦμε ταπεινωτικό. Αὐτὰ εἶναι τὰ πάθη πού ἀκολουθοῦν τὴ γένεση, ὅπως ἡ σκουριὰ στὸ χαλκὸ καὶ ἡ ἀκαθαρσία στὰ σώματα. Ἀλλὰ βέβαια οὔτε ὁ σιδηρουργὸς ἔκανε τὴ σκουριὰ οὔτε τὴν ἀκαθαρσία οἱ γεννήτορες”.

Κι ἔπειτα ἀπὸ λίγα προχωρεῖ μὲ πιὸ θερμὰ λόγια, ἀναφέροντας ὀλοφάνερο παράδειγμα, καὶ λέγει: “Ἐπειτα, στὸν ζωγράφο βέβαια ἐπιτρέπεται νὰ ζωγραφίσει καὶ οὐρανὸ καὶ γῆ καὶ θάλασσα καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους καὶ ὅλα τὰ ἄλογα καὶ ἄψυχα ζῶα, καὶ στὸν Θεὸ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δημιουργήσει τὰ πάντα; Πόσο, ἀλήθεια, μέγεθος ἀνοησίας καὶ ἄγνοιας γύρω ἀπὸ τὸν Θεό! Γιατὶ αὐτοὶ παθαίνουν τὸ φοβερώτερο ἀπὸ ὅλα· λέγοντας ὅτι σέβονται καὶ ὑμνοῦν τὸν Θεό, μὲ τὸ νὰ μὴν ἀποδίδουν σ' αὐτὸν τὴ δημιουργία ὅλων, δὲν γνωρίζουν οὔτε τὸν Θεό. Κι ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν τὸν γνωρίζουν, δείχνουν καὶ μέγιστη ἀσέβεια πρὸς αὐτόν, ἀποδίδοντας σ' αὐτόν ὑπεροψία ἢ ἀδυναμία. Γιατὶ, ἂν δὲν δημιουργεῖ τὰ πάντα δὲν τὸ κάνει ἀπὸ ὑπερηφάνεια ἢ ἀδυναμία, πράγμα πού εἶναι ἀσέβεια. Γιατὶ ὁ Θεὸς ἔχει μόνο ἓνα πάθος, τὸ ἀγαθό. Καὶ ὁ ἀγαθὸς δὲν εἶναι οὔτε ὑπερήφανος οὔτε ἀδύναμος. Αὐτὸ τὸ ἀγαθὸ εἶναι ὁ Θεός, πού

ποιεῖν πάντα. Πᾶν δὲ τὸ γεννητὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γέγονε, ὅπερ
 ἐστὶν ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ πάντα δυναμένου ποιεῖν γίνεται.
 Εἰ δὲ πῶς μὲν αὐτὸς ποιεῖ, πῶς δὲ τὰ γινόμενα γίνεται θούλει μα-
 θεῖν, ἔξεστί σοι· ἴδε εἰκόνα καλλίστην καὶ ὁμοιοτάτην, γεωργὸν
 5 σπέρμα καταβάλλοντα εἰς τὴν γῆν, ὅπου μὲν πυρόν, ὅπου δὲ κρι-
 θήν, ὅπου δὲ ἄλλο τι τῶν σπερμάτων· ἴδε τὸν αὐτὸν ἄμπελον φυ-
 τεύοντα καὶ μηλέαν καὶ τᾶλλα τῶν δένδρων· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἐν
 μὲν οὐρανῷ ἀθανασίαν σπεῖρει, ἐν δὲ γῆ μεταβολήν, ἐν δὲ τῷ παν-
 τὶ ζωὴν καὶ κίνησιν”. Καὶ ταυτὶ μὲν οἱ πάλαι τῶν παρ’ Ἑλλησι
 10 σοφῶν οὐκ ἄσημοι γεγονότες πεφρονήκασί τε αὐτοί, καὶ μὴν καὶ
 ἑτέρους ἐλέσθαι φρονεῖν ἠξίου. Ὁ γε μὴν ἐπιεικῆς καὶ ἀτιμάγε-
 νος οὕτοσί ταῖς τῶν ἄλλων δόξαις ἐρρωᾶσθαι φράσας μόνων ἠττά-
 ται τῶν τοῦ Πλάτωνος λόγων, καὶ δὴ διατρανοῦν πειροᾶται, κα-
 θάπερ οὖν οἶεται, σοφῶς, ἦν ἐκ προσώπου Θεοῦ πεποιῆσθαι φη-
 15 σι δημηγορίαν αὐτῷ, καὶ φησιν

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Ἄλλ’ ἄρα μὴ τοῦτο ὄναρ ἐστὶν, ἐννοήσαντες αὐτό, μάθετε.
 Θεοὺς ὀνομάζει Πλάτων τοὺς ἐμφανεῖς ἥλιον καὶ σελήνην, ἄστρο
 καὶ οὐρανόν, ἀλλ’ οὗτοι τῶν ἀφανῶν εἰσὶν εἰκόνες ὁ φαινόμενος
 20 τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ἥλιος τοῦ νοητοῦ καὶ μὴ φαινομένου, καὶ
 πάλιν ἡ φαινομένη τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν σελήνη καὶ τῶν ἄστρον
 ἕκαστον εἰκόνες εἰσὶ τῶν νοητῶν. Ἐκείνους οὖν τοὺς ἀφανεῖς θε-
 οὺς ἐνυπάρχοντας καὶ συνυπάρχοντας καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Δημιουρ-
 γοῦ γεννηθέντας καὶ προελθόντας ὁ Πλάτων οἶδεν· εἰκότως οὖν
 25 φησιν ὁ Δημιουργὸς ὁ παρ’ αὐτῷ θεοὶ πρὸς τοὺς ἀφανεῖς λέγων,
 θεῶν τῶν ἐμφανῶν δηλονότι. Κοινὸς δὲ ἀμφοτέρων Δημιουργὸς
 οὗτός ἐστιν ὁ τεχνησάμενος οὐρανόν καὶ γῆν καὶ θάλασσαν καὶ
 ἄστρο, γεννήσας ἐν τοῖς νοητοῖς τὰ τούτων ἀρχέτυπα. Σκόπει οὖν
 ὅτι καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις καλῶς. Λεῖπει γάρ, φησί, τρία θνητὰ γένη,
 30 δηλονότι τὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ τῶν ζώων, καὶ τὸ τῶν φυτῶν

ἔχει τὴ δύναμη νὰ δημιουργεῖ τὰ πάντα. Κάθε δημιούργημα δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν Θεό, πρᾶγμα ποὺ σημαίνει ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ καὶ δυνάμενο νὰ δημιουργεῖ τὰ πάντα. Κι ἂν θέλεις νὰ μάθεις πῶς αὐτὸς δημιουργεῖ καὶ πῶς γίνονται τὰ δημιουργήματα, μπορεῖς. Κοίταξε μιὰ εἰκόνα ὠραιότατη καὶ πολὺ ὅμοια· ἓνα γεωργὸ ποὺ ρίχνει τοὺς σπόρους τοῦ σπῆ γῆ, ἐδῶ σιτάρι, ἄλλοῦ κριθάρι, καὶ ἄλλοῦ ὅποιον-δήποτε ἄλλον σπόρο. Κοίταξε τὸν ἴδιο πάλι ποὺ φυτεῦει κλήματα καὶ μηλιές καὶ τὰ ἄλλα δέντρα. "Ἐτσι καὶ ὁ Θεός, στὸν οὐρανὸ βέβαια ρίχνει τὸν σπόρο τῆς ἀθανασίας, ἐνῶ στῆ γῆ τὴ μεταβολὴ καὶ στὸ σύμπαν ζωὴ καὶ κίνηση". Κι αὐτὰ βέβαια οἱ παλαιοὶ σοφοὶ τῶν Ἑλλήνων, ποὺ δὲν ἦταν ἀσήμαντοι, ὄχι μόνο τὰ σκέφθηκαν, ἀλλ' εἶχαν τὴν ἀξίωση νὰ τὰ δέχονται καὶ νὰ τὰ πιστεύουν καὶ οἱ ἄλλοι. Ἀλλὰ ὁ σπουδαῖος τοῦτος, ποὺ δὲν τιμᾷ τὸ γένος του, ἀφοῦ ἀποχαιρέτησε τὶς γνῶμες τῶν ἄλλων, μόνο στοῦ Πλάτωνα τοὺς λόγους ὑποτάσσεται. Καὶ μάλιστα ἐπιχειρεῖ νὰ διακηρύξει μὲ σοφία, ὅπως νομίζει, τὴν ὁμιλία ποὺ λέγει ὅτι αὐτὸς ἔκανε ἐκπροσωπώντας τὸ Θεό. Καὶ λέγει·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Ἀλλὰ μήπως αὐτὸ εἶναι ὄνειρο; Σκεφθεῖτε καλὰ αὐτὸ καὶ μάθετε. Ὁ Πλάτων ὀνομάζει θεοὺς τοὺς ὄρατούς, τὸν ἥλιο, τὴ σελήνη, τὰ ἄστρα καὶ τὸν οὐρανὸ, ἀλλ' αὐτοὶ εἶναι εἰκόνες ἐκείνων ποὺ δὲν βλέπομε. Ὁ ἥλιος ποὺ βλέπομε μὲ τὰ μάτια μας εἶναι εἰκόνα τοῦ νοητοῦ καὶ ποὺ δὲν φαίνεται. Καὶ πάλι ἡ σελήνη ποὺ βλέπομε μὲ τὰ μάτια μας καὶ καθένα ἀπὸ τὰ ἄστρα, εἶναι εἰκόνες τῶν νοητῶν. Ἐκείνους λοιπὸν τοὺς ἀόρατους θεοὺς, ποὺ ὑπάρχουν μέσα στὸν Θεὸ καὶ συνυπάρχουν καὶ γεννήθηκαν καὶ προσῆλθαν ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Δημιουργό, αὐτοὺς γνωρίζει ὁ Πλάτων. Εὐλόγα λοιπὸν ὁ κατὰ τὸν Πλάτων Δημιουργὸς λέγει "Θεοί", μιλώντας πρὸς τοὺς ἀόρατους, "Θεῶν", δηλαδή αὐτῶν ποὺ βλέπομε. Αὐτὸς εἶναι κοινὸς Δημιουργὸς καὶ τῶν δύο, ποὺ τεχνούργησε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα, καὶ γέννησε ἄστρα στὰ νοητά, τὰ ἀρχέτυπα αὐτῶν. Πρόσεχε λοιπὸν ὅτι καλῶς εἰπώθηκαν καὶ γι' αὐτά. "Γιατὶ λείπουν", λέγει, "τρία θνητὰ γένη, δηλαδή τὸ τῶν ἀνθρώπων, τῶν ζώων, καὶ τῶν φυτῶν". Γιατὶ

τούτων γὰρ ἕκαστον ἰδίους ὤρισται λόγοις. Εἰ μὲν οὖν”, φησί,
 “καὶ τούτων ἕκαστον ὑπ’ ἐμοῦ γένοιτο, παντάπασιν ἀναγκαῖον
 ἀθάνατον αὐτὸ γενέσθαι”. Καὶ γὰρ τοῖς θεοῖς οὐδὲν ἄλλο τῆς ἀθα-
 νασίας αἴτιον καὶ τῷ φαινομένῳ κόσμῳ, ἢ τὸ ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ
 5 γενέσθαι. Τί οὖν φησιν· “Ὅποσον ἐστὶν ἀθάνατον, ἀναγκαῖόν
 ἐστὶν ἐν τούτοις εἶναι παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ δεδόσθαι”. Τοῦτο δέ
 ἐστὶν ἡ λογικὴ ψυχὴ. Τούτων οὖν τὰ εἶδη καὶ ὑμῶν ἐθελόντων
 σπειράς καὶ ὑπαρξάμενος ἐγὼ παραδώσω· τὸ δὲ λοιπὸν ὑμεῖς ἀθα-
 νάτω θνητὸν προσυφαίνετε». Δῆλον οὖν ὅτι παραλαβόντες οἱ δη-
 10 μιουργοὶ θεοὶ παρὰ τοῦ σφῶν πατρὸς τὴν δημιουργικὴν δύναμιν
 ἀπεγέννησαν ἐπὶ τῆς γῆς τὰ θνητὰ τῶν ζώων· εἰ γὰρ μηδὲν ἔμελλε
 διαφέρειν οὐρανὸς ἀνθρώπου, καὶ ναὶ μὰ Δία θηρίου καὶ τελευ-
 ταῖον αὐτῶν τῶν ἐρπετῶν καὶ τῶν ἐν τῇ θαλάσῃ νηχομένων ἰχθύ-
 ων, ἔδει τὸν Δημιουργὸν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι πάντων· εἰ δὲ πο-
 15 λὺ τὸ μέσον ἐστὶν ἀθανάτων καὶ θνητῶν, οὐδεμιᾶ προσθήκῃ μει-
 ζον οὐδὲ ἀφαιρέσει μειούμενον πρὸς τὰ θνητὰ καὶ ἐπίκηρα, αἴτι-
 ον εἶναι προσήκει τούτων μὲν ἄλλους, ἐτέρων δὲ ἐτέρους.

ΚΥΡΙΑΛΟΣ

Ἄλλ’ ἐν γε δὴ τούτοις ὅτι τὰ πάντα συγχεῖ φύρει τε ἀλλήλαις
 20 τῶν πραγμάτων τὰς φύσεις, κατιδεῖν ἔστι τοῖς ἐθέλουσι, καὶ μάλα
 ῥαδίως. Πρῶτον μὲν γὰρ τοὺς ἐμφανεστέρους τῶν θεῶν εἰκόνας
 εἶναί φησι τῶν ἀφανεστέρων, ἃ καὶ “νοητὰ” καὶ “αἰσθητὰ” κα-
 λεῖν ἐδόκει τῷ Πλάτωνι, “δοξαστὰ μετ’ αἰσθήσεως” ὀνομάζοντι
 τὰ ὁρώμενα. Ἔοικε δὲ διὰ τούτων ὁ γενναῖος ἡμῖν Ἰουλιανὸς τὰς
 25 “ἰδέας” βούλεσθαι καταδηλοῦν, ἃς ποτὲ μὲν οὐσίας καὶ ὑφεστά-
 ναι καθ’ ἑαυτὰς διῶσχυρίζεται Πλάτων, ποτὲ δὲ καὶ ἐννοίας Θεοῦ
 διορίζεται. Πλὴν ὅπως περ ἂν ἔχοι, καὶ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς ἀπα-
 ράδεκτον εἶναί φησι τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον οἱ ταῦτα τεχνῖται· “Τὰ
 γὰρ εἶδη χαιρέτω”, φησὶν ὁ Ἀριστοτέλης· “τερετίσματα γὰρ
 30 ἐστὶ, καὶ εἰ ἔστιν, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον”. Ἄνθ’ ὅτου δὴ οὖν αὐ-
 τὸς ἐμπεδοῦν ἀξιοῖ καὶ ὡς ἀκατάσκαπτον δόξαν εἰσκομίζειν ἐπι-

καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἔχει ὀρισθεῖ μὲ τοὺς δικούς του λόγους. “Ἄν λοιπόν”, λέγει, “γινόνταν κι ἀπὸ αὐτὰ τὸ καθένα ἀπὸ ἐμένα, θὰ ἦταν ἀνάγκη ὅπωςδήποτε νὰ γίνει ἀθάνατο”. Γιατί γιὰ τοὺς θεοὺς δὲν ὑπάρχει κανένα αἴτιο γιὰ τὸ ὅτι εἶναι ἀθάνατοι, ἐπίσης καὶ γιὰ τὸν ὄρατὸ κόσμον, παρὰ τὸ ὅτι ἔγιναν ἀπὸ τὸν Δημιουργό. Γιατί λοιπὸν λέγει, “Ὅποιο μέρος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀθάνατο εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχει δοθεῖ σ’ αὐτοὺς ἀπὸ τὸν Δημιουργό; Αὐτὸ βέβαια εἶναι ἡ λογικὴ ψυχὴ. Αὐτῶν λοιπὸν τὰ εἶδη καὶ μὲ τὴ θέληση τῆ δικῆ σας, ἀφοῦ ἐγὼ σπεύρω (σὰν γεωργὸς τοὺς σπόρους), κι ἀφοῦ κάνω τὴν ἀρχὴ τους, θὰ σᾶς τὰ παραδώσω. Στὸ ἐξῆς ἐσεῖς συνυφαίνετε τὸ θνητὸ μὲ τὸ ἀθάνατο. Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ὅτι, ἀφοῦ πῆραν οἱ δημιουργοὶ θεοὶ ἀπὸ τὸν Πατέρα τους τὴ δημιουργικὴ δύναμη, γέννησαν ἐπάνω στὴ γῆ τὰ θνητὰ ζῶα. Γιατί, ἂν δὲν ἐπρόκειτο νὰ διαφέρει σὲ τίποτε ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καί, μὰ τὸ Δία, καὶ ἀπὸ θηρίο, καὶ τέλος ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἐρπετὰ καὶ θαλάσσια ὄντα, ἔπρεπε ὁ δημιουργὸς νὰ εἶναι ὅλων ἓνας καὶ ὁ αὐτός. Ἄν ὅμως εἶναι μεγάλη ἡ ἀπόσταση μεταξὺ ἀθάνατων καὶ θνητῶν ὄντων, πὺ καμμιά προσθήκη δὲν τὴ μεγαλώνει καὶ μὲ καμμιά ἀφαίρεση δὲν τὴ μειώνει πρὸς τὰ θνητὰ καὶ μάταια, πρέπει νὰ εἶναι αἴτιο τούτων ἄλλοι, καὶ ἄλλων ἄλλοι.

ΚΥΡΙΑΛΟΣ

Ἄλλὰ σ’ αὐτὰ βέβαια ὅτι συγγέει τὰ πάντα καὶ ἀναμιγνύει μεταξὺ τους τὶς φύσεις τῶν πραγμάτων, μποροῦν νὰ τὸ διαπιστώσουν ὅσοι θέλουν, καὶ πολὺ εὐκόλα. Κατὰ πρῶτον, οἱ θεοὶ πὺ βλέπομε λέγει ὅτι εἶναι εἰκόνες τῶν θεῶν πὺ δὲν βλέπομε, τὰ ὅποια γιὰ τὸν Πλάτωνα εἶναι καὶ τὰ καλεῖ νοητὰ καὶ αἰσθητὰ, ἐνῶ τὰ βλέπόμενα ὀνομάζονται δοξαστὰ μετ’ αἰσθήσεως. Φαίνεται ὅμως ὅτι μ’ αὐτὰ ὁ εὐγενὴς Ἰουλιανὸς θέλει νὰ δηλώσει τὶς ιδέες, οἱ ὅποιες ἄλλοτε διατείνεται ὁ Πλάτων ὅτι εἶναι οὐσίες πὺ ὑπάρχουν καθ’ ἑαυτές, καὶ ἄλλοτε ὀρίζει ὅτι εἶναι ἔννοιες τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ’ ὅτι κι ἂν εἶναι, λένε ὅσοι γνωρίζουν, ὅτι οὔτε οἱ μαθητὲς του παραδέχονται τὴ γνώμη γι’ αὐτὸ τὸ ζήτημα. Πράγματι ὁ Ἀριστοτέλης λέγει, “Ἀφήστε κατὰ μέρος τὰ εἶδη· εἶναι τερατίσματα, κι ἂν ὑπάρχουν, εἶναι ἀνάξια λόγου”. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν αὐτὸς θέλει νὰ ἐδραιώσῃ κι ἐπιχειρεῖ

χειρεῖ τὸ καὶ τοῖς αὐτοῦ διδασκάλοις οὐκ εὖ ἔχειν ὑπειλημμένον; Εἶτα πρὸς τούτῳ καὶ ἕτερον αὐτοῦ λόγον οὐ μετρίως κατηρω-
στηκότα τὸ ἀμαθὲς εὐρήσομεν· ἔφη γὰρ ὅτι “Τοὺς νοητοὺς καὶ
ἀφανεστέρους τῶν θεῶν ἐνυπάρχοντάς τε καὶ συνυπάρχοντας
5 καὶ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντας τοῦ Δημιουργοῦ καὶ προελθόντας οἶ-
δεν ὁ Πλάτων”. Προσεπάγει δὲ ὅτι καὶ τῶν ἐμφανῶν καὶ τῶν νο-
ητῶν δημιουργός ἐστιν ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὁ γῆν καὶ οὐρανὸν τε-
χνησάμενος. “Ὅτε τοίνυν, καθὰ καὶ αὐτὸς διωμολόγηκεν ἐναρ-
γῶς, τούτων τε κἀκεῖνων γενεσιουργός ἐστιν ὁ ἀγέννητος Θεός,
10 πῶς ἐξ αὐτοῦ γεγενῆσθαι φησιν αὐτούς, συνυπάρχειν τε καὶ ἐν-
πάρχειν αὐτῷ; Πῶς, εἰπέ μοι, τῷ ἀγεννήτῳ Θεῷ συνυπάρξει τὸ
γεννητόν; Ἐνυπάρξει δὲ κατὰ ποῖον τρόπον;

Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἀγέννητον ὄντα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον συνυ-
πάρχειν ἀναγκαίως τῷ φύσαντι διῖσχυριζόμεθα, καὶ ἐνυπάρχειν
15 μὲν αὐτῷ, προελθεῖν δὲ γεννητῶς ἐξ αὐτοῦ, ὁ δὲ γε τῆς Πλάτω-
νος εὐρεσιεπείας συνήγορος ἀκριβοῆς ἀγέννητον μὲν εἶναί φησι
τὸν ἀνωτάτω Θεόν, ἐνυπάρχειν δὲ καὶ ἐξ αὐτοῦ γεννηθῆναι καὶ
προελθεῖν τοὺς παρ’ αὐτοῦ γεγονότας, τὰ πάντα κυκῶν καὶ συγ-
χέων καὶ τὸ ἀκραιφνὲς εἰς θεοπτίαν τοῦ μηδενὸς ἀξιώσας λόγου.
20 Φαίη δ’ ἂν τις αὐτῷ τὸ ταῖς τῶν πολλῶν παρωδούμενον γλώσ-
σαις “Χωρὶς τὰ Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ὀρίσματα”. Ἄπαγε τῆς οὐ-
τω ψυχρᾶς εἰκαιομυθίας, ἄνθρωπε· περὶ Θεοῦ σοι λόγος τοῦ πάν-
των ἐπέκεινα, καὶ σμικρὰ κομιδῇ περὶ τῆς αὐτοῦ δόξης ἀλίσκε
πεφρονηκώς. Εἶτα γενεσιουργὸν αὐτὸς ἀποφήνας τῶν ὄλων καὶ
25 μόνον ἀρκέσαντα πρὸς τὰ οὕτω λαμπρὰ καὶ ἀξιοθαύμαστα τῶν
κτισμάτων, ἐπὶ τοῖς ἀπάντων μείοσι συλλαβέσθαι φησὶ θεοὺς
ἑτέρους αὐτῷ καὶ συνεργάσασθαι πρὸς δημιουργίαν, οἳ καὶ φαῖ-
εν ἂν ἴσως τῷ ἐπὶ πάντας Θεῷ· “Παρ’ ἡμῶν ἔρανον συνάγαγε,
καὶ τὰ τρία θνητὰ λείποντά τε τῷ παντὶ παρακόμιζε γένη· σοῦ γὰρ
30 διδόντος ψυχὴν, ἡμεῖς τὸ σῶμα προσθήσομεν, ἀθανάτῳ θνητὸν
προσιφαίνοντες”.

νά τὸ προβάλει σὰν γνώμη ἀκατηγόρητη, αὐτὸ πού και ἀπὸ τοὺς δασκάλους του θεωρεῖται ὅτι δὲν εἶναι ὀρθό; Ἐπειτα, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ θὰ βροῦμε κι ἓνα ἄλλο λόγο του νὰ χωλαίνει ὄχι λίγο ἀπὸ ἀμάθεια. Γιατὶ εἶπε: “Τοὺς νοητοὺς και πιὸ ἀφανεῖς θεοὺς, πού ὑπάρχουν μέσα στὸν Δημιουργὸ και συνυπάρχουν και πού γεννήθηκαν και προῆλθαν ἀπὸ αὐτόν, αὐτοὺς γνωρίζει ὁ Πλάτων”. Καὶ προσθέτει, ὅτι και τῶν φανερῶν και τῶν ἀφανῶν δημιουργὸς εἶναι ὁ Θεὸς τῶν ὄλων, πού τεχνούργησε τὴ γῆ και τὸν οὐρανὸ. “Ὅταν λοιπόν, ὅπως και αὐτὸς ἔχει ὁμολογήσει φανερά, αὐτῶν κι ἐκείνων δημιουργὸς εἶναι ὁ ἀγέννητος Θεός, πῶς λέγει ὅτι αὐτοὶ ἔγιναν ἀπὸ αὐτόν και συνυπάρχουν μ’ αὐτόν και ὑπάρχουν μέσα σ’ αὐτόν; Πῶς θὰ συνυπάρξει, πές μου, τὸ γεννητὸ μὲ τὸν ἀγέννητο Θεό; Καὶ θὰ ὑπάρξει μέσα σ’ αὐτόν μὲ ποιὸ τρόπο;

Ἐμεῖς βέβαια, ἐπειδὴ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀγέννητος, ὑποστήρομε ὅτι κατ’ ἀνάγκη συνυπάρχει μὲ τὸν Πατέρα του, και ὑπάρχει μέσα σ’ αὐτόν, και ὅτι προῆλθε ἀπὸ αὐτόν μὲ γέννηση. Ὁ ἀκριβῆς ὅμως συνήγορος τῆς πολυλογίας τοῦ Πλάτωνα, λέγει ὅτι ὁ ἀνώτατος Θεὸς εἶναι ἀγέννητος, ὑπάρχουν ὅμως μέσα σ’ αὐτόν και ἀπὸ αὐτόν γεννήθηκαν και προῆλθαν αὐτοὶ πού ἔγιναν ἀπὸ αὐτόν, ἀνακατεύοντας και συγχέοντας τὰ πάντα, χωρὶς νὰ θεωρήσει ἄξια κανενὸς λόγου τὴν καθαρότητα τῆς θεοπτίας. Θὰ μπορούσε ὅμως νὰ πεῖ κανεὶς σ’ αὐτόν αὐτὸ πού λέγεται χλευαστικὰ ἀπὸ τὶς γλώσσες πολλῶν: “Μακριὰ ἀπὸ τοὺς ὀρισμοὺς τῶν Μυσῶν και τῶν Φρυγῶν”. Μακριὰ ἀπὸ τέτοια ψυχρὴ ματαιολογία, ἄνθρωπέ μου. Ὁ λόγος σου εἶναι γιὰ τὸν Θεὸ τὸν πέρα ἀπὸ ὅλα, και συλλαμβάνεσαι νὰ ἔχεις σκεφθεῖ πολὺ μικρὰ πράγματα γιὰ τὴν δόξα του. Ἐπειτα λέγοντας αὐτόν Δημιουργὸ τῶν ὄλων, και ὅτι μόνος του στάθηκε ἱκανὸς γιὰ τὰ τόσο λαμπρὰ κι ἀξιοθαύμαστα κτίσματα, γιὰ τὰ κατώτερα ὄλων πῆρε, λέγει, βοηθοὺς του θεοὺς ἄλλους, και συνεργάσθηκε μαζί τους γιὰ τὴ δημιουργία, οἱ ὅποιοι και θὰ μπορούσαν ἴσως νὰ ποῦν στὸν Θεὸ τῶν πάντων: “Μάζεψε ἀπὸ μᾶς τὴ συνεισφορὰ μας και φέρε σπὴν ὑπαρξὴ τὰ τρία θνητὰ γένη πού λείπουν ἀπὸ τὸ σύμπαν. Γιατὶ, ἂν ἐσὺ δώσεις τὴν ψυχὴ, ἐμεῖς θὰ προσθέσομε τὸ σῶμα, συνυφαίνοντας στὸ ἀθάνατο τὸ θνητό”.

Ἄλλ' ἔρεϊ τάχα που καὶ συνασπίσει τοῖς οἰκείοις δόγμασιν ἐκεῖνο παρεντιθείς, ὅτι τῶν ἐπιγείων σωμάτων τὴν φύσιν ἢ τῶν στοιχείων σύνοδος ἀπεργάζεται. Ἔπεται μὲν οὖν καὶ τούτω τοῖς ἑαυτοῦ καθηγηταῖς φασὶ γὰρ δὴ καὶ Ἐμπεδοκλέα τὸν Μέτωνος 5 οὕτω τε δοξάσαι καὶ μὴν καὶ ἐλέσθαι φρονεῖν· ἀρχὰς γὰρ εἶναί φησι τῶν ὄντων πῦρ, ἀέρα καὶ ὕδωρ καὶ γῆν, προσεπάγει δὲ τούτοις Φιλίαν τε καὶ Νεῖκος. Μέννηται δὲ τούτων καὶ ὁ Πλωτῖνος ἐν τῷ Περὶ τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων, οὕτω τέ φησι· "Τῷ δὲ Ἐμπεδοκλεῖ τὸ μὲν Νεῖκος διαιρεῖ, ἢ δὲ Φιλία ἐνοῖ· ἀσώματον δὲ καὶ 10 αὐτῷ τούτο, τὰ δὲ στοιχεῖα ὡς ὕλη". Ὡστε, καὶ εἴ τινα συνεισφέρει τοῖς ἐπιγείοις σώμασι τὴν παρ' ἑαυτῶν ὄνησιν τῶν στοιχείων ἢ σύνοδος, οὐκ ἀβασανίστως τὸ χρεῖμα παραδεξόμεθα. Πολυπραγμονήσομεν γὰρ ἀναγκαίως τίνος αὐτοῖς τὸ συμβῆναι βραβεύοντος καὶ τὰ τῆ φύσει μαχόμενα συναγηγερότος εἰς ἓν, καὶ οἰοῖται 15 τιθασσεύοντος ὥστε τὴν ἐκάστου δύναμιν οὐκ ἀσυμμιγῆ γενέσθαι ταῖς ἄλλαις, συννεῦσαι δὲ ὥσπερ ἀλλήλαις ἀπάσας εἰς ἐνὸς ὅτου οὖν ὑπαρξίν τε καὶ γένεσιν. Ἄρ' οὖν οὐχὶ τοῦ πάντων ἀριστοτέχνου Θεοῦ καὶ τόδε σαφῶς ἐκμηχανωμένου τοῖς ἐπιγείοις σώμασιν, ἵνα μηδενὸς τῶν στοιχείων ἡμοιορηκότα τὴν ἀπ' αὐτῶν ὄνησιν 20 ἔχοι; Φύλον γὰρ πῶς τὸ συγγενές

Οὐκοῦν εἶεν ἂν οὐχ ἕτεροί τινες τῶν τριῶν γενῶν οἱ δημιουργοί, ἀπάντων δὲ μᾶλλον γενεσιουργὸς νοοῖτ' ἂν εἰκότως ὁ ἀνωτάτω καὶ μόνος καὶ πάντων ἀρχή, μεθ' ὃν ἐπέκεινα παντελῶς οὐδέν, πάντα δὲ μᾶλλον ὑπ' αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ καὶ ὑπὸ πόδας, ὡς 25 ἐκτισμένα. Χαίρειν δὲ αὐτὸν ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ καὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων ἰσχυρίζονται λόγοι, καὶ ἡμεῖς δὲ φάμεν, ὁμολογούσης τοῦτο καὶ αὐτῆς τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς. Ἡ γὰρ τοι Σοφία φησὶν «Ἐγὼ ἤμην ἢ προσέχαιρε, καθ' ἡμέραν δὲ ηὐφραϊνόμενη ἐν προσώπῳ αὐτοῦ, ἐν παντὶ καιρῷ ὅτε εὐφραίνετο τὴν οἰκουμένην συν- 30 τελέσας. καὶ ἐνηυφραίνετο ἐν νίοις ἀνθρώπων». Εἶτα πῶς οὐκ ἄμεινον τοῖς ἰδίοις αὐτὸν μᾶλλον ἐπιγάννησθαι καὶ οὐχὶ τοῖς ἐτέρων κτίσμασιν; Ἄλλ' ὅκνη τάχα πού φησιν αὐτὸν κεκρατηῆσθαι

Ἄλλὰ θὰ πεῖ ἴσως καὶ θὰ ὑπερασπισθεῖ τὰ δόγματα τοῦ παρεμβάλλοντος ἐκεῖνο, ὅτι τῆ φύση τῶν ἐπίγειων σωμάτων τὴν ἀπεργάζεται ἢ συνένωση τῶν στοιχείων· ἀκολουθεῖ βέβαια καὶ σ' αὐτὸ τοὺς καθηγητὲς του. Γιατὶ λένε ὅτι καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς τοῦ Μέτωνα εἶχε αὐτὴ τὴ γνώμη καὶ ἔτσι ἤθελε νὰ πιστεύει. Γιατὶ λέγει, ὅτι ἀρχὲς τῶν ὄντων εἶναι τὸ πῦρ, ὁ ἀέρας, τὸ νερὸ καὶ ἡ γῆ. Σ' αὐτὰ προσθέτει τὴ φιλία καὶ τὸ νεῖκος (φιλονεικία). Αὐτὰ τὰ ἀναφέρει καὶ ὁ Πλωτῖνος στὸ βιβλίον του “Περὶ τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων” καὶ λέγει τὰ ἑξῆς: “Στὸν Ἐμπεδοκλῆ τὸ νεῖκος (ἔριδα) διαιρεῖ, ἐνῶ ἡ φιλία ἐνώνει. Ὅμως καὶ αὐτὸ εἶναι ἀσώματο, ἐνῶ τὰ στοιχεῖα ὕλη”. Ὡστε ἀκόμα καὶ ἂν βοηθεῖ σὲ κάτι τὰ ἐπίγεια σώματα ἢ συνένωση τῶν στοιχείων, δὲν θὰ παραδεχθοῦμε τὸ πρᾶγμα χωρὶς νὰ τὸ ἐξετάσομε. Κατ' ἀνάγκη θὰ ἐξετάσομε μὲ λεπτομέρεια ποιὸς τοὺς δίνει τὸ δῶρο νὰ ἐνωθοῦν μαζί, καὶ αὐτὰ ποὺ μάχονται ἀπὸ τὴ φύση τοὺς τὰ συγκεντρώνει σὲ ἓνα καὶ κατὰ κάποιον τρόπο τὰ ἡμερεύει, ὥστε ἡ δύναμη τοῦ καθενὸς νὰ μὴν εἶναι ἀσυμβίβαστη μὲ τίς ἄλλες, ἀλλὰ νὰ συμφωνήσουν κατὰ κάποιον τρόπο ὅλες μεταξύ τους γιὰ τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὴ γένεση ἑνὸς ὅποιουδήποτε. Ἔρα λοιπὸν δὲν εἶναι ὁ ἀριστοτέχνης τῶν πάντων Θεὸς ποὺ τὸ μηχανεύεται καὶ αὐτὸ γιὰ τὰ ἀνθρώπινα σώματα, γιὰ νὰ ἔχουν τὴν ὠφέλεια ἀπὸ αὐτὸ, μὲ τὸ νὰ μὴ εἶναι ἄσχετα μὲ κανένα ἀπὸ αὐτά; Γιατὶ εἶναι κάπως ἀγαπητὸ τὸ συγγενικό.

Δὲν θὰ εἶναι λοιπὸν ἄλλοι οἱ δημιουργοὶ τῶν τριῶν γενῶν, ἀλλὰ γενεσιουργὸς ὅλων μπορεῖ νὰ νοηθεῖ εὐλόγα ὁ ἀνώτατος καὶ μόνος καὶ ἀρχὴ ὅλων, πέρα ἀπὸ τὸν ὁποῖο δὲν ὑπάρχει ἀπολύτως τίποτε, ἀλλὰ ὅλα εἶναι κάτω ἀπὸ αὐτὸν καὶ μέσω αὐτοῦ συντηροῦνται καὶ βρίσκονται κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, ἐπειδὴ εἶναι δημιουργημένα. Καὶ τὰ γραπτὰ τῶν Ἑλλήνων ἰσχυρίζονται ὅτι χαίρεται γιὰ τὰ ἔργα του, τὸ λέμε ὅμως καὶ ἐμεῖς καὶ τὸ ὁμολογεῖ καὶ ἡ ἴδια ἢ θεόπνευστη Γραφή. Πράγματι ἡ Σοφία λέγει: «Ἐγὼ ἤμουν ἐκείνη ποὺ χαιρόταν μαζί μου, καὶ κάθε μέρα ἔνοιωθα τὴν εὐφροσύνη τοῦ προσώπου του, ὅλο τὸν καιρὸ ποὺ εὐφραινόταν, ὅταν εἶχε ὀλοκληρώσει τὴ δημιουργία τῆς οἰκουμένης καὶ ἔνοιωθε εὐφροσύνη γιὰ τοὺς ἀνθρώπους»²⁶. Ἔπειτα, πῶς δὲν εἶναι καλύτερο γιὰ τὰ δικά του μᾶλλον νὰ εὐφραίνεται, καὶ ὄχι μὲ τὰ δημιουργήματα ἄλλων; Ἄλλὰ ὁ Πλάτων λέγει

Πλάτων, ἤγουν, ὡς ἔφην, διεφθονηκέναι τοῦ κρείττονος τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς καὶ θαυμαστόν οὐδέν, ὅτε καὶ αὐτοῦ τοῦ δημιουργοῦντος Θεοῦ προαναθείς τὰγαθὸν αὐτὸ μὲν ἀκίνητον, ἀτρεμοῦν, εὐσταθὲς καὶ ἀφεστηκὸς τοῦ καὶ χρῆναι καὶ θέλειν ἐργάσασθαι τι
5 τῶν εἰς ὑπαρξίν παρενηνεγμένων φησί, κατοκνησαν δὲ ὥσπερ πρὸς ταῦτα νεῖμαι τὸ δημιουργεῖν τῷ ἀπ' αὐτοῦ τε καὶ μετ' αὐτὸν δευτέρῳ θεῷ.

Ἄλλ' ἰδοὺ καὶ αὐτῷ προσκαθίστησιν ἑτέρους, τοὺς ἰσουργεῖν εἰδότας, ἵνα μηδὲν ἐν αὐτῷ φαίνεται τὸ ὑπερεροῦν. Ἐπειδὴ δὲ
10 σοφὸν οἶεται τι καὶ ἀκριβὲς εἰπεῖν ὡς, εἰ νοοῖτο τῶν ὄλων εἰς τε καὶ μόνος ὁ Δημιουργός, οὐρανὸς μὲν ἀνθρώπου κατ' οὐδένα δι- οίσει τρόπον καὶ μὴν καὶ θηρίου καὶ τῶν ἐν θαλάσῃ διανήχασθαι πεφυκότων καὶ μέντοι καὶ ἐρπετῶν, ταύτητοι χρῆναι καὶ ἀναλό- γως ἔχοντα τοῖς ἐκάστου μέτροις τῶν πεποιημένων εἰσχομίζεσθαι
15 τὸν Δημιουργόν, φέρε καὶ πρὸς τοῦτο λέγωμεν αὐτῷ· Καίτοι τί τὸ ἀνθεστηκὸς ἢ μαχόμενον ταῖς ὀρθῶς ἐχούσαις ἐννοίαις, εἴπερ τις ἔλοιτο λέγειν ἐνὸς τὰ πάντα Δημιουργοῦ; Ἄρα γὰρ ἢ τοῖς τοσοῦ- τον ὑπερκεμένους ἀρκέσασα δύναμις ὡς πρὸς γε τὰ μείω διαρκέ- σειεν ἠκιστὰ γε; Ἡ τοῦτο μὲν οὐδαμῶς, τὸ δὲ ὑπερκεῖσθαι καὶ
20 προὔχειν τοῖς ὅ τι μάλιστα διενεγκοῦσι τῶν ἄλλων εἴη ἂν ἐκεῖνο καὶ μόνον τὸ τῆς παρὰ Θεοῦ λαχεῖν αὐτουργίας; Εἶτα πῶς οὐκ ἀποκλήρωσις ἰδικὴ τὸ χρῆμα αὐτῆς, ἀτιμάσαντος ὥσπερ τὰ λοιπὰ τῶν κτισμάτων καὶ τοῖς ἐπιγείοις μονονουχὶ καὶ μακρὰ χαίρειν εἰ- πόντος αὐτοῦ; Λῆρος δὲ ὅτι ταυτὶ καὶ τῆς ἐσχάτης ἀβελτηρίας
25 ἀνάμεσα προλαβόντες εἰρήκαμεν.

Πλὴν ἐκεῖνο φραζέτω. Εἰργάσθαι φησί τοὺς γεννητοὺς θεοὺς τὰ λοιπὰ τρία γένη. Ἄρ' οὖν ἐν αὐτοῖς, ἐξηρημένων τῶν καθ' ἡμᾶς, οὐ πλείστη τις ὄση διαφορὰ κατὰ τὰ γένη καὶ εἶδη καὶ με- γέθη σωμάτων ὁράται σαφῶς; Ἀπὸ γάρ τοι τῶν ἀνωτάτω καὶ μέ-
30 χρι τοῦ πάντων εὐτελεστάτου διήκοι ἂν αὐτῶν ἢ γένεσις καὶ μὴν καὶ περὶ αὐτῶν εἰ δὴ λέγοιτο ταυτὶ τῶν φυτῶν, οὐκ ἂν διαψεύσαι- τό τις. Ἄρ' οὖν ἀναλόγως ἐκάστῳ τὸν Δημιουργόν ἐπιστήσομεν, ἵνα μὴ ὑβρίζηται τὸ ὑπερεροῦν, ἢ καὶ τῶν ὑφίξηκόντων ὁ αὐτὸς

ὅτι τάχα τὸν κατέλαβε δισταγμός, ἢ, ὅπως εἶπα, ἀρνήθηκε τὸ καλύτερο γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ φθόνο. Καὶ δὲν εἶναι καθόλου θαυμαστό, ὅταν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς δημιουργός, τάσσοντας μπροστὰ τὸ ἀγαθό, λέγει ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀκίνητο, ἤρεμο, σταθερό, καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὸ ὅτι πρέπει καὶ θέλει νὰ δημιουργήσῃ κάτι ἀπὸ αὐτὰ πού ἦρθαν στὴν ὑπαρξῆ. Ἀλλὰ σὰ νὰ δίστασε γι' αὐτά, μεταβίβασε τὴ δημιουργία στὸν ἀπὸ αὐτὸν προερχόμενο καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸν δεύτερο θεό.

Νὰ λοιπὸν πού καὶ σ' αὐτὸν δίπλα βάζει ἄλλους, αὐτοὺς πού ξέρουν νὰ πράττουν τὸ ἴδιο ἔργο, γιὰ νὰ μὴ φαίνεται τίποτε πού νὰ ὑπερτερεῖ. Ἐπειδὴ ὁμως νομίζει ὅτι εἶπε κάτι σοφὸ καὶ ἀκριβές, σὰν νὰ θεωροῦνταν ἓνας καὶ μόνος ὁ δημιουργὸς τῶν ὄλων, καὶ ὁ οὐρανὸς δὲν θὰ διαφέρει μὲ κανένα τρόπο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, καὶ βέβαια καὶ ἀπὸ τὸ θηρίο καὶ ἀπὸ ὅσα ἀπὸ τὴ φύση τους κολυμποῦν στὴ θάλασσα, καὶ φυσικά καὶ ἀπὸ τὰ ἔρπετά, γι' αὐτὸ πρέπει καὶ ἀνάλογα μὲ τὰ μέτρα τοῦ καθενὸς δημιουργήματος νὰ εἰσαχθεῖ ὁ δημιουργός, ἐμπρὸς ἃς τοῦ ποῦμε καὶ γι' αὐτό. Τί λοιπὸν εἶναι αὐτὸ πού ἀντιστέκεται ἢ μάχεται τίς ὀρθές ἔννοιες, ἂν κανεὶς θελήσῃ νὰ πεῖ ὅτι τὰ πάντα εἶναι ἔργα ἑνὸς δημιουργοῦ; Ἄραγε ἡ δύναμη πού ὑπῆρξε ἱκανὴ γιὰ τόσο ἀνώτερα, στὰ κατώτερα θὰ ἦταν λιγότερο ἱκανή; Ἡ αὐτὸ βέβαια καθόλου, ἀλλὰ τὸ ὅτι εἶναι ἀνώτερη καὶ προέχει ἀπὸ ὅσα ὑπερέχουν πάρα πολὺ ἀπὸ τὰ ἄλλα, μπορεῖ νὰ εἶναι αὐτὸ καὶ μόνον τὸ νὰ ἐπιτύχουν τὴ δημιουργία τους ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θεό; Ἐπειτα πῶς δὲν εἶναι εἰδικὴ ἀποκλήρωση ἡ ἐνέργεια αὐτῆς, πού νὰ περιφρόνησε κατὰ κάποιον τρόπο γιὰ τὰ λοιπὰ δημιουργήματα καὶ ἀδιαφόρησε ἐντελῶς γιὰ τὰ ἐπίγεια; Ὅτι αὐτὰ εἶναι φλυαρία καὶ γεμᾶτα ἀπὸ τὴν χειρότερης μορφῆς ἀνοησία τὸ εἶπαμε πιὸ πάνω.

Πλὴν ὁμως ἃς μᾶς πεῖ ἐκεῖνο· Λέγει ὅτι οἱ γεννητοὶ θεοὶ δημιουργήσαν τὰ ὑπόλοιπα τρία γένη. Ἄραγε σ' αὐτά, ἂν ἐξαιρέσομε τοὺς ἀνθρώπους, δὲν παρατηρεῖται ὀλοφάνερα πολὺ μεγάλη διαφορά ὡς πρὸς τὰ γένος καὶ τὰ εἶδη καὶ τὰ μεγέθη τῶν σωμάτων; Γιατὶ ἡ δημιουργικὴ τους δύναμη εἰσχωρεῖ ἀπὸ τὰ ἀνώτατα μέχρι τὰ πιὸ εὐτελεῖ. Καὶ βέβαια ἂν αὐτὸ τὸ ἔλεγε κανεὶς καὶ γιὰ τὰ φυτά, δὲν θὰ ἔλεγε ψέματα. Ἄρα λοιπὸν ἀνάλογα μὲ τὸ καθένα θὰ ὀρίσομε καὶ τὸ δημιουργό του, γιὰ νὰ μὴν περιφρονεῖται τὸ ἀνώτερο, ἢ

εἶναι λέγοιτο ποιητής; Οὐκοῦν ἕτερος μὲν ὁ ἀνθρώπων καὶ μάλᾳ εἰκότως, τόσοι δὲ τῶν ἄλλων, ὅσαπερ ἂν εἶεν τὰ πεποιημένα καὶ μέχρις αὐτῶν καθικνούμενα τῶν ἄγαν εὐτελεστάτων. Ἐὰρ οὖν οὐ γέλωσ, εἰπέ μοι, ταυτί, καὶ τερθρεῖα λοιπὸν ἀποφέρουσα τοῦ εἰκό-
 5 τος καὶ τῶν εἰς ἀλήθειαν ἐννοιῶν; εἶτα πῶς οὐκ ἂν γένοιτο παντί τω σαφές; Ὅτι δὲ σαθραῖς καὶ ἀλλοκότοις ἐφήδεται δόξαις ὁμοῦ τοῖς ἰδίῳις καθηγηταῖς, δῆλος ἂν εἴη δήπουθεν· Θεὸν γὰρ εἶναι διίσχυριζόμενος τὸν οὐρανόν, πάλιν ᾧδέ φησι:

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

10 Τί δεῖ μοι καλεῖν Ἑλληνας καὶ Ἑβραίους ἐνταῦθα μάρτυρας; Οὐδεὶς ἐστὶν ὃς οὐκ ἀνατείνει μὲν εἰς οὐρανὸν τὰς χεῖρας εὐχόμενος, ὁμνύων Θεὸν ἤτοι θεούς, ἐννοίαν δ' ὅλως τοῦ θείου λαμβάνων ἐκείσε φέρεται. Καὶ τοῦτο οὐκ ἀπεικίτως ἔπαθον· ὁρῶντες γὰρ οὔτε ἐλαττούμενόν τι τῶν περὶ τὸν οὐρανόν, οὔτε αὐξόμενον
 15 οὔτε τρεπόμενον οὔτε πάθος ὑπομένον τι τῶν ἀτάκτων, ἀλλ' ἐναρμόνιον μὲν αὐτοῦ τὴν κίνησιν, ἐμμελῆ δὲ τὴν τάξιν, ὠρισμένους δὲ θεσμούςς σελήνης, ἡλίου δὲ ἀνατολᾶς καὶ δύσεις ὠρισμένους, ἐν ὠρισμένοις αἰεὶ καιροῖς, εἰκότως Θεὸν καὶ Θεοῦ θρόνον ὑπέλαβον. Τὸ γὰρ τοιοῦτον, ἄτε μηδεμιᾶ προσθήκη πληθυνόμε-
 20 νον, μηδὲ ἐλαττούμενον ἀφαιρέσει, τῆς τε κατὰ ἀλλοίωσιν καὶ τροπὴν ἐκτὸς ἰστάμενον μεταβολῆς, πάσης καθαρεύει φθορᾶς καὶ γενέσεως. Ἀθάνατον δὲ ὃν φύσει καὶ ἀνώλεθρον, παντοίας ἐστὶ καθαρὸν κηλίδος ἀἴδιον δὲ ὃν καὶ ἀκίνητον, ὡς ὁρῶμεν, ἤτοι παρὰ ψυχῆς κρείττονος καὶ θειοτέρας ἐνοικουσίης αὐτῷ φέ-
 25 ρεται κύκλω περὶ τὸν μέγαν Δημιουργόν, ἧ πρὸς αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν κίνησιν (ὥσπερ, οἶμαι, τὰ ἡμέτερα σώματα παρὰ τῆς ἐν ἡμῖν ψυχῆς), παραδεξάμενον τὸν ἄπειρον ἐξελίττει κύκλον ἀπαύστω καὶ αἰωνίῳ φορᾷ

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

30 Ὅτι μὲν οὖν παραπαίοντος οἱ λόγοι καὶ τῶν εἰς ἀλήθειαν ἐν-

καὶ γιὰ τὰ κατώτερα θὰ μπορούσε νὰ λεχθεῖ ὅτι εἶναι ὁ ἴδιος δημιουργός; Εἶναι λοιπὸν διαφορετικὸς ὁ δημιουργὸς τῶν ἀνθρώπων, καὶ πολὺ εὐλόγα. Καὶ εἶναι τόσοι οἱ δημιουργοὶ τῶν ἄλλων, ὅσα εἶναι τὰ δημιουργήματα, καὶ θὰ φτάνουν μέχρι καὶ αὐτὰ τὰ πάρα πολὺ μικρὰ. Ἔρα λοιπὸν, πές μου, δὲν εἶναι αὐτὰ γελοῖα καὶ σοφίσματα πού ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ ὀρθὸ καὶ ἀπὸ τὶς ἀληθινὲς ἔννοιες; Ἐπειτα πῶς δὲν θὰ γινόταν στὸν καθένα σαφές; Ὅτι ὅμως νοιώθει εὐχαρίστηση ἀπὸ σαθρὲς καὶ ἀλλοπρόσαλλες δοξασίες μαζί με τοὺς καθηγητὲς του, θὰ μπορούσε νὰ γίνεи φανερό ἀπὸ παντοῦ. Γιατί, ἐνῶ ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ οὐρανὸς εἶναι θεός, λέγει πάλι τὰ ἑξῆς:

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Γιατί ὅμως μοῦ καλεῖς ἐδῶ Ἕλληνας καὶ Ἑβραίους μάρτυρες; Δὲν ὑπάρχει κανεὶς πού νὰ μὴ ὑψώνει τὰ χέρια στὸν οὐρανὸ ὅταν προσεύχεται ὀρκιζόμενος στὸν Θεὸ ἢ στοὺς θεοὺς καὶ λαμβάνοντας γενικὰ ἔννοια τοῦ θείου, πρὸς αὐτὸν στρέφεται. Καὶ αὐτὸ δὲν τὸ ἔνοιωσαν ἀδικαιολόγητα. Γιατί βλέποντας οὔτε νὰ μικραίνει κάτι ἀπὸ τὰ βρισκόμενα στὸν οὐρανὸ, οὔτε νὰ μεγαλώνει, οὔτε νὰ μεταβάλλεται, οὔτε νὰ παθαίνει κάτι ἑκτακτο, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἀρμονικὴ ἢ κίνησή του, ἢ τάξη του ἰσόρροπη, ὀρισμένοι οἱ νόμοι τῆς σελήνης, ὀρισμένες ἐπίσης οἱ ἀνατολὲς καὶ οἱ δύσεις τοῦ ἡλίου, σὲ ὀρισμένες πάντοτε ἐποχές, εὐλόγα τὸν θεώρησαν θεὸ καὶ θρόνο τοῦ Θεοῦ. Γιατί τὸ νὰ παραμένει τέτοιος, ἀφοῦ οὔτε μεγαλώνει με καμμιά προσθήκη, οὔτε ἐλαττώνεται με ἀφαίρεση, καὶ οὔτε μεταβάλλεται κατὰ ἀλλοίωση ἢ τροπὴ, αὐτὸ τὸν καθιστᾷ καθαρὸ ἀπὸ κάθε φθορὰ καὶ γένεση. Ἐπειδὴ εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του ἀθάνατο καὶ ἀνώλεθρο, εἶναι καθαρὸ ἀπὸ κάθε κηλίδα. Κι ἐπειδὴ εἶναι αἰώνιο καὶ ἀκίνητο, ὅπως βλέπομε, ἢ ἀπὸ ψυχὴ ἀνώτερη καὶ θεϊκότερη πού κατοικεῖ μέσα του φέρεται κυκλικὰ γύρω ἀπὸ τὸν μεγάλο Δημιουργό, ἢ ἔχοντας δεχθεῖ τὴν κίνηση ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸν ἴδιο, ἔτσι, νομίζω, ὅπως τὴ δέχθησαν τὰ σώματά μας ἀπὸ τὴ μέσα μας ψυχὴ, ἐκτυλίσσει τὸν ἄπειρο κύκλο του με ἀσταμάτητη καὶ αἰώνια φορὰ.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Ὅτι λοιπὸν τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι λόγια κάποιου παραλογισμέ-

νοιῶν ὀλοτρόπως ἡμοιορηκότος, οὐκ ἄσυμφανές Ἐπειδὴ δὲ ἀπο-
 χρήσειν αὐτῷ πρὸς ἀπόδειξιν οὐκ οἶδ' ὅπως ὑπέιληφε τοῦ Θεοῦ
 εἶναι τὸν οὐρανὸν τὸ τὰς χεῖρας αἶρειν ὑψοῦ καὶ μέντοι τοὺς
 ὀφθαλμοὺς τοὺς εὐχέσθαι διανοουμένους, φέρε πρὸς τοῦτο λέγω-
 5 μεν αὐτῷ. Ἄρ' οὖν, εἰπέ μοι, κἂν εἴ τῳ νεφέλας καταθρῆσαι δο-
 κοίη, πέμποι δὲ καὶ αὐτὸς ἄνω καὶ ἐπ' αὐταῖς τὸν τοῦ σώματος
 ὀφθαλμόν, ἀρκέσειεν ἂν εἰς πληροφορίαν τὸ χρῆμα αὐτῷ τοῦ χρῆ-
 ναι θεᾶς καὶ αὐτὰς ὁμολογεῖν; Εἶτα πῶς οὐκ ἂν εἴη γελαῖσθαι πρέ-
 πων ὁ ψυχραῖς οὕτως ἐννοίαις εἰς ἀπάτην συνηροπασμένος; Ἐπει-
 10 δὴ δέ, φησὶν, ἐξ ὧν εἶναι πέφυκεν ὁ οὐρανὸς εἰκότως τεθαύμασται
 καὶ ὑπέιληπται παρὰ τοῖς πολλοῖς καὶ Θεὸς ὑπάρχειν καὶ Θεοῦ
 θρόνος, διδασκέτω παρελθὼν εἰ ταῦτόν εἶναι νενόμικε καὶ ἐν ἴσῳ
 τίθησι μέτρον τὰ ἐπ' ἀμφοῖν· ἀλλ' οὐκ ἂν οἰηθείην πώποτε πρὸς
 τοῦτο αὐτὸν ἀποπληξίας ἐλθεῖν ὡς κατ' οὐδένα τρόπον διαφέρειν
 15 οἶεσθαι τὸ εἶναι Θεὸν καὶ θρόνον αὐτοῦ. Ὅτι μὲν γὰρ οὐχ ὡς ἐν
 αἰσθήσει τῇ καθ' ἡμᾶς οὔτε μὴν ὡς ἐπὶ σωμάτων νοοῖτ' ἂν εἰκότως
 τὰ περὶ Θεοῦ, κἂν εἰ λέγοιτο τυχόν ἤττον ἢ χρῆν, ἐνδοιᾶσαι τις ἂν
 ἤκιστά γε. Θρόνος οὖν εἰ λέγοιτο Θεοῦ, τὴν ὑπ' αὐτῷ βασιλείαν
 κατασημῆνειεν ἂν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐφ' ἡμῶν ἀληθὲς εἰπεῖν ὡς
 20 εἴη τοῦ δεῖνος λαμπρὸς καὶ ὑπερφερῆς ὁ θρόνος, τουτέστιν ἡ ἀρχὴ
 καὶ ἡ βασιλεία. Εἶτα πῶς ἰσομοιρήσειεν ἂν τῷ κρατοῦντι τὸ κρα-
 τούμενον, τῇ τῶν κρατουμένων μικροπρεπείᾳ τὸ ἄρχον αὐτῶν,
 τοῖς ὑπεξενυγμένοις τὸ ὑπερτεροῦν, τῷ πλεονεκτοῦντι τὸ μειονε-
 κτούμενον; Πῶς οὖν ἄρα καὶ τίνα τρόπον ἢ Θεὸν εἶναί φησιν ἢ
 25 Θεοῦ θρόνον τὸν οὐρανόν;

Ἄλλὰ Ναί, φησὶν, εὐτακτον γὰρ καὶ ἐναρμόνιον καὶ ἐμμελῆ
 ποιεῖται τὴν κίνησιν, ὠρισμένους δὲ φωτισμοὺς ἡλίος τε καὶ σελή-
 νη ποιεῖσθαι πεφύκασιν, ἄστρον τε ἀνατολαί καὶ δύσεις καὶ περι-
 φοραὶ καὶ δρόμοι καὶ αἱ κατὰ τόπους κινήσεις αἱ αὐταὶ καὶ ἀπα-
 30 ραλλάκτως καὶ ἐν καιρῷ παντί. Εἶτα πῶς οὐ πάνυ σοφὸς ἦν ὁ θε-
 σπέσιος Παῦλος, ὡς ἀπὸ γε τῶν τοιούτων τὸν ἡγεμόνα καταδει-

νου και εύρισκόμενου τελείως μακριὰ ἀπὸ ἔννοιες πού ὀδηγοῦν στὴν ἀλήθεια, εἶναι ὀλοφάνερο. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦ εἶναι ἀρκετὸ πρὸς ἀπόδειξη, δὲν ξέρω πῶς, ὑπέθεσε ὅτι ὁ θεὸς εἶναι ὁ οὐρανός, ἀπὸ τὸ ὅτι σηκώνουν ψηλὰ τὰ χέρια, καὶ βέβαια καὶ τὰ μάτια, ὅσοι ἐπιθυμοῦν νὰ προσευχηθοῦν, ἐμπρὸς ἅς τοῦ ποῦμε γι' αὐτὴ τὴν κίνηση. Ἄρα λοιπὸν, πές μου, κι ἂν κάποιος, θέλοντας νὰ παρατηρήσει τὰ σύννεφα, στρέφει κι αὐτὸς ψηλὰ καὶ πρὸς τὰ σύννεφα τὰ μάτια του, θὰ τοῦ εἶναι ἀρκετὸ πρὸς ἐπιβεβαίωση τὸ πρᾶγμα αὐτό, ὅτι πρέπει νὰ ὁμολογεῖ ὅτι κι αὐτὰ εἶναι θεοί; Καὶ πῶς δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ δεχθεῖ χλευάσματα αὐτὸς πού παρασύρθηκε ἀπὸ τόσο ἀνούσιες ἔννοιες; Ἐπειδὴ ὅμως, λέγει, ὅτι γι' αὐτὸ πού εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του ὁ οὐρανός, θαυμάζεται δικαιολογημένα καὶ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ὅτι εἶναι θεὸς καὶ θρόνος τοῦ Θεοῦ, ἅς ἔρθει νὰ μᾶς πεῖ ἂν νομίζει ὅτι εἶναι τὸ ἴδιο καὶ ἂν θέτει στὸ ἴδιο μέτρο αὐτὰ τὰ δύο. Ἀλλὰ δὲν θὰ μπορούσα νὰ πιστέψω ποτὲ ὅτι ἔφτασε σὲ τέτοιο βαθμὸ ἀνοησίας, ὥστε νὰ πιστεύει ὅτι δὲν διαφέρει μὲ κανένα τρόπο τὸ νὰ εἶναι Θεὸς καὶ θρόνος του. "Ὅτι βέβαια δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ κατὰ εὐλόγο λόγο νὰ νοηθοῦν τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Θεὸ σύμφωνα μὲ τὴ δική μας αἴσθηση καὶ οὔτε ὅπως τὰ λαμβάνομε στὰ σώματα, ἀκόμα κι ἂν τυχὸν λέγονταν κατώτερα ἀπὸ ὅτι ἔπρεπε, δὲν θὰ ἀμφιβάλει καθόλου κανεὶς." Ἄν λοιπὸν λεγόταν θρόνος τοῦ Θεοῦ, θὰ δήλωνε τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. "Ὅπως ἀκριβῶς καὶ γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους εἶναι ἀλήθεια νὰ ποῦμε, ὅτι ὁ θρόνος τοῦ τὰδε εἶναι λαμπρὸς καὶ ἔξοχος, δηλαδή ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ βασιλεία του." Ἐπειτα πῶς θὰ μπεῖ σὲ ἴση μοῖρα μὲ τὸν ἄρχοντα ὁ ἀρχόμενος, μὲ τὴν ἀσημαντότητα τῶν ὑπηκόων ὁ ἐξουσιαστής τους, μὲ τοὺς ἐξουσιαζόμενους ὁ ὑπέρτερος, αὐτὸ πού ἔχει τὸ μειονέκτημα, μ' ἐκεῖνο πού πλεονεκτεῖ; Ἄρα λοιπὸν πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο χαρακτηρίζει τὸν οὐρανὸ θεὸ ἢ θρόνο τοῦ Θεοῦ;

Ἄλλὰ, Ναι, λέγει· γιατί κάνει εὐτακτη καὶ ἀρμονικὴ καὶ ἰσόρροπη τὴν κίνησή του, καὶ ἀπὸ τὴ φύση τους ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη παρέχουν καθορισμένους φωτισμούς, καὶ οἱ ἀνατολές καὶ οἱ δύσεις τῶν ἀστρῶν καὶ οἱ περιφορές καὶ οἱ διαδρομές καὶ οἱ τοπικὲς κινήσεις τους εἶναι οἱ ἴδιες καὶ ἀπαράλλακτες σὲ κάθε στιγμή. Ἐπειτα πῶς δὲν ἦταν πολὺ σοφὸς ὁ θεοσπέσιος Παῦλος, ἀφοῦ ἀπὸ αὐτὰ ἀπο-

κνύς, καὶ τῆς εὐταξίας τῇ κτίσει τὸν πρῶτανιν, τὸν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ
γεγονόσι θεσμοθετοῦντα θεοπρεπῶς τὸ ὅπως ἂν ἕκαστον δεήσῃ,
καὶ τὴν οὕτω πολλὴν καὶ ἀμέτρητον δημιουργίαν οὐκ ἀνεπιστά-
τητον ἀποφάναντα, δι' ὧν εὖ ἔχει καὶ θαυμάζεται; Φησὶ γάρ· «Τὰ
5 γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα
καθοραῖται, ἧ τε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης». Ἐδόκει δέ
ταῦτα καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν καὶ τοῖς αὐτοῦ γεγονόσι καθηγη-
ταῖς ἔφη τοίνυν Πλούταρχος περὶ αὐτῶν, ὡς ἤδη φθάσαντες εἶ-
πομεν· “Ἐλαβον δὲ ἐκ τούτων ἔννοιαν Θεοῦ· αἰεὶ τε γὰρ ἥλιος καὶ
10 σελήνη καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἄστρον τὴν ὑπόγειον ἐνεχθέντα, ὅμοια
μὲν ἀνατέλλει τοῖς χρώμασιν, ἴσα δὲ τοῖς μεγέθεσιν, καὶ κατὰ τό-
πους τοὺς αὐτοὺς”.

Οὐκοῦν οἱ μὲν πάλαι καὶ τῶν αὐτοῦ δογμάτων εὐρεταὶ γεγο-
νότες οὐκ εἰς ἔννοιαν ἦλθον οὐρανοῦ τὸν ἡλίου δρόμον θαυμά-
15 σαντες, τεθεαμένοι δὲ καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν κτίσιν εὐτακτὸν τε
καὶ ἑναρμόνιον καὶ οὐκ ἐμμελῆ λαχοῦσαν τὴν κίνησιν, κατετεκ-
μήραντο δὲ μᾶλλον τῆς τοῦ κρατοῦντος ἰσχύος, καὶ τὴν εὐκλεᾶ
καὶ ὑπερηρομένην αὐτοῦ συνῆκαν ἀρχήν, ὁ δέ, πρὸς πᾶν τούναν-
τίον, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῶ δὲ τούτῳ μεθίστησι δόξαν, “Οὐδὲν ὑπομεί-
20 νας τῶν ἀτάκτων”, λέγων, “ὁ οὐρανὸς ἐμμελῆ ποιεῖται τὴν τά-
ξιν”. Εἶτα τίς ὁ τάξιν αὐτῶ καὶ τὴν ἐμμελῆ κίνησιν ὀρισάμενος;
Τίς ὁ τοῖς τῆς σελήνης φωτισμοῖς τοὺς ἐκάστω πρέποντας ἀπονεί-
μας καιροῦς; Τίς ὁ μέτροις ὑποθεῖς τὸν ἡλίου δρόμον; ἘΑρ' οὖν
οὐχ εἰς ἀπάντων ὁ ταξίαρχος, ὡς ἔφην; Τί οὖν ἀποφέρεις τῶν
25 ἀληθεστέρων ἐννοιῶν οὐκ εἰς θεοπτίαν κελεύων τοὺς ταῦτα θαυ-
μάζοντας, ἀλλ' εἰς γε μόνον τὸ εἰδέναι τὸν οὐρανὸν ὅτι τε εἶη θεός,
“ἄλλοιώσεώς τε καὶ τροπῶν ἐκτὸς ἰστάμενος καὶ μεταβολῆς ἀπά-
σης, καθαρεύων δὲ καὶ φθορᾶς καὶ γενέσεως, ἀθάνατός τε ὑπάρ-
χων φύσει καὶ ἀνώλεθρος”; Πῶς, εἰπέ μοι, τροπῆς τε καὶ ἀλλοιώ-
30 σεως καὶ μεταβολῆς ἀμοιοῦσθαι φῆς τὸν γενητὸν οὐρανόν; Εἰ γὰρ
γέγονεν ὄλωσ, καὶ κεκίνηται, τροπὴ δὲ τοῦτο καὶ μετάστασις,

δεικνύει τὸν ἡγεμόνα καὶ τὸν πρῦτανη τῆς εὐαξίας στήν κτίση, πού νομοθετεῖ ὡς Θεὸς γι' αὐτοὺς πού ἔγιναν ἀπὸ αὐτόν, τὸ πῶς θὰ πρέπει νὰ εἶναι τὸ κάθετι καὶ ἡ τόσο πολυπληθῆς καὶ ἀμέτρητη δημιουργία, δείχνοντας ὅτι δὲν εἶναι χωρὶς ἐπιστάτη ἀπὸ αὐτὰ πού ἔχει καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα θαυμάζεται. Γιατὶ λέγει· «Οἱ ἀόρατες ιδιότητες αὐτοῦ, καὶ ἡ αἰώνια δύναμή του καὶ ἡ θεότητα, ἀπὸ τότε πού κτίσθηκε ὁ κόσμος γίνονται κατανοητὰ μέσω τῶν κτισμάτων»²⁷. Αὐτὰ θεωροῦσαν καλὰ καὶ νὰ τὰ πιστεύουν καὶ νὰ τὰ κηρύττουν ὅσοι ἔγιναν καθηγητές του. Εἶπε λοιπὸν ὁ Πλούταρχος γι' αὐτὰ, ὅπως εἶπαμε προηγουμένως· “Ἀπὸ αὐτὰ ἔλαβαν ἔννοια τοῦ Θεοῦ· γιατί πάντοτε ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ τὰ ἄλλα ἀστρα, βγαίνοντας κάτω ἀπὸ τῆ γῆ, ἀνατέλλουν ὅμοια στὰ χρώματα, ἴσα στὸ μέγεθος, καὶ στοὺς ἴδιους τόπους”.

Οἱ παλαιοὶ λοιπὸν, πού διατύπωσαν καὶ τὶς δικές του διδασκαλίες, δὲν ἔφτασαν στήν ἔννοια τοῦ οὐρανοῦ ἐπειδὴ θαύμασαν τὸν δρόμο τοῦ ἡλίου καὶ εἶδαν τὸ θέαμα ὅλης τῆς ἄλλης κτίσης μὲ τὴν ἄριστη τάξη καὶ ἁρμονία καὶ τὴν ἰσόρροπη κίνηση, ἀλλὰ συνεπέραναν ἀπὸ αὐτὰ τῆ δύναμη τοῦ ἐξουσιαστῆ καὶ διαπίστωσαν τῆ λαμπρῆ καὶ ὑπέρτατη ἀρχή του. Αὐτὸς ὅμως κι αὐτὴ τῆ δόξα τῆ μεταστρέφει στὸ ἐντελῶς ἀντίθετο, λέγοντας· “Ὁ οὐρανός, μὴ ὑπομένοντας καμμιά ἀταξία, κάνει ἁρμονικὴ τὴν τάξη στὸν ἑαυτό του”. Ἔπειτα ποιὸς εἶναι αὐτὸς πού καθόρισε τὴν τάξη καὶ τὴν ἁρμονικὴ κίνηση; Ποιὸς στὶς φάσεις τῆς σελήνης ἀπένεμε στήν κάθε μιὰ τοὺς πρέποντες καιροὺς; Ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος πού χάραξε μὲ μέτρα τὴν τροχιά τοῦ ἡλίου; Ἄραγε δὲν εἶναι ἓνας ὁ ταξίαρχος ὅλων, ὅπως εἶπα; Γιατὶ λοιπὸν ἀπομακρύνεις ἀπὸ τὶς ἀληθινὲς ἔννοιες, διδάσκοντας ὅτι δὲν ὀδηγοῦν στήν θέα τοῦ Θεοῦ ἐκείνους πού θαυμάζουν αὐτὰ τὰ πράγματα, παρὰ μόνο στὸ νὰ γνωρίσουν τὸν οὐρανό, ὅτι εἶναι θεὸς πέρα ἀπὸ ἀλλοίωση καὶ τροπὴ κι ἀπὸ κάθε μεταβολή, καὶ ἐπειδὴ εἶναι ἀμέτοχος ἀπὸ φθορὰ καὶ γένεση, εἶναι ἀθάνατος ἀπὸ τῆ φύση του καὶ ἀνώλεθρος. Πῶς ἰσχυρίζεσαι, πές μου, ὅτι εἶναι ἀμέτοχος τροπῆς καὶ ἀλλοίωσης καὶ μεταβολῆς ὁ γενητὸς οὐρανός; Γιατὶ, ἂν γενικὰ ἔχει γίνει, τότε καὶ ἔχει κινήθει. Αὐτὸ εἶναι τροπὴ καὶ μεταβολή, ἔχοντας ὡς προϋπόθεση σὰν σὲ κατάσταση στέρησης

προανακειμένου καθάπερ ἐν τάξει στερήσεως τοῦ μὴ εἶναί ποτε. Εἰ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὸ γεγονός, ἀλλοιώσις καὶ τροπὴ νοοῖτ' ἂν αὐτῷ τὸ κεκλήσθαι πρὸς γένεσιν, τὸ δὲ ὅτι γέγονεν ὠμολογημένον, πῶς ἂν ἔξω γεγονός εἴη φθορᾶς; Πῶς δὲ καὶ ἀθάνατον φύσει 5 τὸ γενέσει καὶ φθορᾷ τυραννούμενον; Πῶς δὲ καὶ αἰδίων τὸ ἐν χρόνῳ παρενεχθέν; Καίτοι φησὶν ἐναργῶς ὁ Πλάτων, ὅτι “χρόνος γέγονε μετ' οὐρανοῦ, ἵνα ἅμα γενηθέντες ἅμα καὶ λυθῶσιν, ἅνπερ ἄρα λύσις αὐτῶν γίνηται”. Πῶς οὖν τὸ λυόμενον ἀθάνατον φύσει; Πῶς δὲ καὶ ἀνώλεθρον τὸ ἐν μόνῃ θελήσει τοῦ Δημιουργοῦ λαχόν 10 τὸ μὴ φθείρεσθαι; Οὐ γάρ τοι φύσις ἐν τούτοις τὸ ἀκράδαντον ἔχει, οὔτε μὴν τὸ ἐνηρεῖσθαι καλῶς ἐν οἷς ἕκαστον εἶναι πέφυκεν ἴδιον αὐτοῖς, ἐπικουρεῖται δὲ μᾶλλον πρὸς τοῦτο τοῖς τοῦ διακρατουήντος νεύμασιν. Εἰτά φησιν, ὅτι “παρὰ ψυχῆς κρείττονος καὶ θειότερας ἐνοικούσης αὐτῷ φέρεται κύκλῳ περὶ τὸν μέγαν Δημι- 15 ουργόν, ἢ πρὸς αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν κίνησιν ἔχει, ὥσπερ, οἶμαι, τὰ ἡμέτερα σώματα”.

Ἄλλ', ὃ πανάριστε, φαίην ἂν, ὁ ἀγέννητος κατὰ σέ, καὶ ἄφθαρτος καὶ ἀνώλεθρος, ὁ ἄτρεπτός τε καὶ ἀναλλοιώτος οὐρανός, ὁ πάσης καθαρῶν κηλίδος, ὃν δὴ φῆς καὶ αἰδίων, παρὰ ποίας κρείτ- 20 τονος ἢ θειότερας διοικεῖται ψυχῆς; Τί τὸ ἄμεινον ἐν αὐτῇ παρ' ἐκεῖνον, μᾶλλον δὲ τοῦ δημιουργήσαντος Θεοῦ; Τί τὸ μέγα καὶ ἐξαιρέτον, ἐννοεῖν οὐκ ἔχω. Οἶμαι γὰρ ἔγωγε τῆς ἀνωτάτω δόξης τὴν ἀπόρρητον τοῦ Θεοῦ μεμεστῶσθαι φύσιν. Εἰ δὴ λέγοιτο πρὸς ἡμῶν ἄφθαρτός τε εἶναι καὶ ἀνώλεθρος, ἀλλοιώσεως ἐπέκεινα καὶ 25 τροπῆς, ἀγέννητος, αἰδῖος, κηλίδος ἀπάσης ἀπηλλαγμένη, τὸ παντέλειον ἔχουσα καὶ παντός ὄνου ἄπροσδεής, εἰτα τί τετήρηκας αὐτῇ, τοῖς οὕτω λαμπροῖς καὶ ὑπερφερέσιν ἀξιώμασι τὴν τῶν ποιημάτων κατασεμνύων φύσιν;

“Ἄλλ' Ἑβραῖοι”, φησί, “τὰ περὶ οὐρανοῦ δοξάζοντες, θρό- 30 νον αὐτὸν εἶναί φασι τοῦ Θεοῦ, ὑποπόδιον δὲ τὴν γῆν”. Ὁρθῶς ὃ γενναῖε μεμνήσομαι γὰρ αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Θεοῦ δι' ἐνὸς τῶν ἀγίων προφητῶν. «Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἢ δὲ γῆ ὑποπόδιον

τὸ ὅτι δὲν ὑπῆρξε κάποτε. Ἐὰν δηλαδή αὐτὸ ποῦ ἔγινε προῆλθε ἀπὸ τὸ μηδέν, θὰ μπορούσαμε νὰ σκεφθοῦμε τὴν πρόσκλησή του στὴ γένεση ὡς ἀλλοίωση καὶ μεταβολή. Αὐτὸ ὅμως ποῦ ὁμολογεῖται ὅτι ἔγινε, πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴ φθορά; Καὶ πῶς θὰ εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ἀθάνατο αὐτὸ ποῦ ἐξουσιάζεται ἀπὸ τὴ φθορά; Καὶ πῶς θὰ εἶναι καὶ αἰώνιο αὐτὸ ποῦ ἐμφανίσθηκε μέσα στὸ χρόνο; Ἐὰν καὶ βέβαια ὁ Πλάτων λέγει καθαρά, ὅτι ὁ χρόνος ἔγινε μὲ τὸν οὐρανό, γιὰ νὰ διαλυθοῦν μαζί, ἀφοῦ μαζί καὶ ἔγιναν. Πῶς λοιπὸν αὐτὸ ποῦ διαλύεται εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ἀθάνατο; Καὶ πῶς εἶναι καὶ ἀνώλεθρο αὐτὸ ποῦ μόνο ἀπὸ τὴ θέληση τοῦ Δημιουργοῦ τοῦ ἐξαρτᾶται τὸ νὰ μὴ φθείρεται; Γιατὶ ἀσφαλῶς ἡ φύση σ' αὐτὰ δὲν ἔχει τὴ σταθερότητα, οὔτε βέβαια εἶναι δικό τους γνώρισμα τὸ νὰ μένουν σταθερὰ ὅπου βρίσκεται καθένα ἀπὸ τὴ φύση του. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ βοηθεῖται πάλι ἀπὸ τὰ νεύματα ἐκείνου ποῦ τὰ συγκρατεῖ. Ἐπειτα λέγει, ὅτι ἀπὸ ψυχὴ ἀνώτερη καὶ θεία ποῦ κατοικεῖ μέσα του, γυρίζει κυκλικὰ γύρω ἀπὸ τὸν μεγάλον Δημιουργό, ἡ ἔχει τὴν κίνηση ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θεό, ὅπως, νομίζω, τὰ δικά μας σώματα.

Ἄλλὰ, ἄνθρωπε πανάριστε, θὰ μπορούσα νὰ πῶ, ὁ ἀγέννητος κατὰ τὴ γνώμη σου (οὐρανός) καὶ ἀφθαρτος καὶ ἀνώλεθρος, ὁ ἀμετάβλητος καὶ ἀναλλοίωτος, ὁ καθαρὸς ἀπὸ κάθε κηλίδα, τὸν ὁποῖο μάλιστα ὀνομάζεις καὶ αἰώνιο, ἀπὸ ποιά ἀνώτερη ἢ θεικότερη ψυχὴ διοικεῖται; Ποιὸ εἶναι τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνον ποῦ ὑπάρχει σ' αὐτή, ἡ καλύτερα ἀπὸ τὸν Θεὸ ποῦ τὴ δημιούργησε; Ποιὸ εἶναι τὸ μεγάλο καὶ ἐξαιρετό, δὲν μπορῶ νὰ τὸ κατανοήσω. Ἐγὼ βέβαια νομίζω ἡ ἀπόρρητη φύση τοῦ Θεοῦ ποῦ ἔχει ξεχειλίσει ἀπὸ τὴν ἀνώτατη δόξα. Κι ἂν ἐμεῖς λέμε ὅτι εἶναι ἀφθαρτη καὶ ἀνώλεθρη, πέρα ἀπὸ ἀλλοίωση καὶ μεταβολή, ἀγέννητη, αἰώνια, χωρὶς καμμιά κηλίδα, καὶ ἔχοντας κάθε τελειότητα καὶ μὴ χρειάζομενη ὅτιδήποτε, σὺ τί κράτησες γι' αὐτήν, κοσμώντας μὲ τόσο λαμπρὲς καὶ ὑψηλὲς τιμὲς τὴ φύση τῶν κτισμάτων;

Ἄλλὰ οἱ Ἑβραῖοι, λέγει, διατυπώνοντας τὴ γνώμη τους γιὰ τὸν οὐρανό, λένε ὅτι αὐτὸς εἶναι θρόνος τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ὑποπόδιό του ἡ γῆ. Εἶναι ὀρθὸ αὐτό, φίλε· θὰ ὑπενθυμίσω τὸν Θεὸ ποῦ λέγει μὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς ἅγιους προφήτες· «Ὁ οὐρανὸς εἶναι θρόνος μου καὶ ἡ γῆ

τῶν ποδῶν μου· ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετε μοι, λέγει Κύριος, ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου;». Καίτοι θεὸν μὲν οὐκ εἶναί φησι τὸν οὐρανόν, παρεικάζει δὲ θρόνον, καὶ μὴν καὶ ὑποποδίῳ τὴν γῆν· κἂν εἰ ἔλοιτό τις τὴν τοῦ πράγματος αἰτίαν ἀναμαθεῖν, χαλε-
 5 πὸν οὐδὲν ἀληθεύοντα λέγειν. Ἀνεδεύματα γὰρ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις τὸν διαβόητον ἐκεῖνον νεῶν ὁ σοφώτατος Σολομών, ἐπεγάνηντο δὲ λίαν αὐτῷ τῶν Ἰουδαίων οἱ δῆμοι, ᾧοντό τε ὅτι κατώκηκεν ἐν αὐτῷ περιειλημμένος ὁ τῶν ὅλων Θεός· βραδεῖς γὰρ αἰεί πως εἰς σίνεσιν καὶ τῶν περὶ Θεοῦ λόγων ἀνεπιστήμονες, οἱ
 10 γε Θεοῦ πόλιν οἰηθέντες τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐν αὐτῇ δὲ καὶ μόνη διετείνοντο κατοικεῖν αὐτόν, διὰ τοι τὸ λέγεσθαι διὰ φωνῆς τοῦ Δαβίδ· «Δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ». Σμικρὰ τοιγαροῦν δοξάζοντας ἐλέγχει Θεός, καὶ φησι· «Ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετε μοι, θρόνον ἔχοντι τὸν οὐρανόν, ὑποπόδιον δὲ τὴν
 15 γῆν;». Ἔδει γὰρ, ἔδει τοῖς συνεστάλθαι καὶ περιορίσθαι τόποις τὴν αὐτοῦ φύσιν ὑπειληφόσι καταδειξαί σαφῶς, ὅτι τε εἴη πανταχῆ, καὶ χωρεῖ μὲν αὐτὸν οὐδέν, ἦκει δὲ μᾶλλον διὰ πάντων αὐτός, καὶ πλήρης μὲν ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ, μεστή δὲ ἡ γῆ.

Ὅτι δὲ γενητός ἐστιν ὁ οὐρανός, διὰ πλείστων ὄσων μαρτυριῶν καταδειξαί ῥᾶον ἐκ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς. Ἐφη γὰρ πού ὁ Θεός· «Ἐγὼ τῇ χειρὶ μου ἐστερέωσα τὸν οὐρανόν καὶ πᾶσι τοῖς ἄστρῳ ἐνετειλάμην». Καὶ μὴν καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ «τῷ Λόγῳ Κυρίου τοῖς οὐρανοῖς ἐστερεῖσθαι», φησί, «καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσαν εἶναι τὴν δύναμιν αὐτῶν». Οἶδε δὲ καὶ δι-
 25 ηγοιμένοις αὐτοῖς δόξαν Θεοῦ. Πῶς ἢ τίνα τρόπον; Ἀφ' ὧν εἰσι καὶ γεγονάσιν εὖ μάλα τεθαιμασμένοις καὶ μονονουχί φωνῇ τῇ τοκίδε χριμένοις τὰ γὰρ τῶν τεχνημάτων ἄριστα καὶ ἐξαιρέτα, καίτοι φωνὴν οὐκ ἔχοντα, μονονουχί καὶ διακεκράγασι τὴν τοῦ τεχνουργήσαντος ἐπιστήμην ἐφ' ἑαυτοῖς ἐκφαίνοντα.

ὑποπόδιο τῶν ποδιῶν μου. Ποιὸν οἶκο κατάλληλο θὰ χτίσετε γιὰ μένα, λέγει ὁ Κύριος, ἢ ποιὸς τόπος ὑπάρχει γιὰ νὰ ἀναπαύομαι;»²⁸. "Αν καὶ βέβαια δὲν λέγει ὅτι ὁ οὐρανὸς εἶναι Θεός, τὸν παρομοιάζει μὲ θρόνο καὶ τὴ γῆ μὲ ὑποπόδιο. Κι ἂν ἤθελε κανεὶς νὰ μάθει τὴν αἰτία γι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι δύσκολο νὰ τοῦ ποῦμε τὴν ἀλήθεια. Ἐχτισε δηλαδὴ στὰ Ἱεροσόλυμα τὸν περιβόητο ἐκεῖνο ναὸ ὁ σοφώτατος Σολομών, καὶ ὑπερηφανευόταν γι' αὐτὸν τὸ πλῆθος τῶν Ἑβραίων καὶ πίστευαν ὅτι κατοίκησε κλεισμένος σ' αὐτὸν ὁ Θεός. Ἦταν πάντοτε βραδεῖς κατὰ κάποιον τρόπο στὴ σκέψη καὶ ἀγνοοῦσαν αὐτὰ πού λεγόταν γιὰ τὸν Θεὸ αὐτοὶ πού θεώρησαν πόλη τοῦ Θεοῦ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἰσχυρίζονταν ὅτι σ' αὐτὴν καὶ μόνο κατοικοῦσε ὁ Θεὸς τῶν πάντων, ἐπειδὴ λέγεται μὲ τὰ λόγια τοῦ Δαβίδ· «Γεμᾶτα ἀπὸ δόξα γεγονότα ἔχουν λεχθεῖ γιὰ σένα, ὦ πόλη τοῦ Θεοῦ»²⁹. Ὁ Θεὸς λοιπὸν τοὺς ἐλέγχει ὅτι εἶναι πολὺ μικρὴ ἡ γνώμη του γι' αὐτὸν καὶ τοὺς λέγει· «Ποιὸν οἶκο ἀντάξιο θὰ χτίσετε γιὰ μένα, πού ἔχω θρόνον τὸν οὐρανὸ καὶ ὑποπόδιο τὴ γῆ;». Γιατὶ ἔπρεπε ὀπωσδήποτε σ' αὐτοὺς πού θεώρησαν ὅτι συνεστάληκε καὶ περιορίσθηκε ἡ φύση του σὲ τόπους, νὰ δείξει μὲ σαφήνεια ὅτι καὶ παντοῦ ἦταν, καὶ τίποτε δὲν τὸν χωρεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον εἰσχωρεῖ μέσα σὲ ὅλα καὶ εἶναι πλήρης ὁ οὐρανὸς ἀπὸ αὐτὸν κι ὅλη ἡ γῆ γεμάτη.

Ὅτι ὅμως ὁ οὐρανὸς ἔχει δημιουργηθεῖ εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ δείξουμε μὲ πάρα πολλές μαρτυρίες τῆς θεόπνευστης Γραφῆς. Γιατὶ εἶπε κάποιος ὁ Θεός· «Ἐγὼ μὲ τὸ χέρι μου στερέωσα τὸν οὐρανὸ καὶ ἔδωσα τὰ προστάγματά μου σὲ ὅλα τὰ ἄστρα»³⁰. Ἀλλὰ καὶ ὁ μακάριος Δαβίδ λέγει, ὅτι μὲ τὸν λόγο τοῦ Κυρίου στερεώθηκαν οἱ οὐρανοὶ καὶ ὅτι ὅλη ἡ δύναμή τους εἶναι ἡ πνοὴ ἀπὸ τὸ στόμα του»³¹. Γνωρίζει ἐπίσης ὅτι οἱ οὐρανοὶ «διηγοῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ»³². Πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο; Ἀπὸ τὸ ὅτι θαυμάζονται πάρα πολὺ ἀπὸ αὐτὸ πού εἶναι κι ἔχουν γίνει καὶ κατὰ κάποιον τρόπο χρησιμοποιοῦν αὐτὰ τὰ λόγια. Γιατὶ τὰ ἄριστα κι ἐξαιρετὰ τεχνουργήματα, μολονότι δὲν ἔχουν φωνή, ὅμως εἶναι σὰ νὰ κραυγάζουν κατὰ κάποιον τρόπο δείχνοντας μὲ τὸν ἑαυτὸ τους τὴν ἐπιστήμη ἐκεῖνου πού τὰ φιλοτέχνησε.

30. Ἦσ. 45, 12.

31. Ψαλμ. 32, 6

32. Ψαλμ. 18, 2.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΥΠΕΡ
ΤΗΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΕΥΑΓΟΥΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ
ΠΡΟΣ ΤΑ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΕΟΙΣ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

Ἐπαντα μὲν οὖν τὰ Χριστιανῶν διαδέδληται παρ' αὐτῶ, ἔθνη τε καὶ νόμοι καὶ μυστήρια, καὶ οὐδὲν ἔστι τῶν εὖ γεγονότων, ἢ καὶ ὀρθῶς εἰρημένων παρὰ τῆς θείας Γραφῆς, ὃ μὴ ταῖς εἰς φαν-
5 τὰ ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς οὐ μετρίως ἀσχάλλοντα τὸν ἀληθῶς ἀτίφρο-
να, μεταφοιτῆσαι πρὸς τὰ βελτίω, καὶ τὴν Πλάτωνος δημηγο-
ρίαν, ἣν αὐτὸς ἐαυτῶ συντεθεικῶς τὴν θείαν τε καὶ ὑπερφυᾶ
σεσυκοφάντηκε δόξαν, κατατέθηπεν οὐ μετρίως Προστιθεὶς δὲ
ὡς ἁμαρτίας ἐφ' ἁμαρτίαις, ἴεται δὴ πάλιν ἐπὶ τὴν Μωσέως συγ-
10 γραφήν, καὶ ἐπ' αὐτὴν καταθήγει τὸ στόμα· μᾶλλον δέ, εἰς ὕψος
αἴρει τὸ κέρας καὶ ἀδικίαν λαλεῖ κατὰ Θεοῦ, καὶ τοῖς τῆς ἀληθεί-
ας ἀνθοπλίζεται δόγμασιν, οὕτω τέ φησι·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Τούτοις παράβαλλε τὴν Ἰουδαϊκὴν διδασκαλίαν, καὶ τὸν
15 φυτευόμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ παράδεισον, καὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ πλατ-
τόμενον Ἀδάμ, εἶτα τὴν γενομένην αὐτῶ γυναῖκα. Λέγει γὰρ ὁ
Θεός· «Οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῶ
βοηθὸν κατ' αὐτόν»· πρὸς οὐδὲν μὲν αὐτῶ τῶν ὄλων βοηθήσα-

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΜΑΣ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΥΠΕΡ
ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΘΕΟΥ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

“Όλα λοιπόν ὅσα πιστεύουν οἱ Χριστιανοὶ ὁ Ἰουλιανὸς τὰ ἔχει διαβάσει, τίς συνήθειες καὶ τοὺς νόμους καὶ τὰ μυστήρια, καὶ τίποτε ἀπὸ ὅσα ἔχουν γίνει καλῶς ἢ καὶ ἔχουν λεχθεῖ ὀρθὰ ἀπὸ τὴν ἁγία Γραφή δὲν ντρέπεται πού τὸ κατηγορεῖ καὶ τὸ ἐκφραυλίζει. Σέβεται μόνο ὅσα εἶναι εὐλογο νὰ στενοχωροῦν ἀρκετὰ τὸν ἀληθινὰ φρόνιμο πού θέλει νὰ μεταβεῖ στὰ καλύτερα, καὶ θαυμάζει ἄμετρα τὴν ὁμολία τοῦ Πλάτωνα, τὴν ὁποία ὁ ἴδιος συνέθεσε γιὰ τὸν ἑαυτό του, συκοφαντώντας τὴ θεία καὶ ὑπερφυσικὴ δόξα, καὶ προσθέτοντας ἁμαρτίες πάνω σὲ ἁμαρτίες ὁρμᾶ πάλι στὴ συγγραφή τοῦ Μωυσῆ καὶ πάνω σ’ αὐτὴν ἀκονίζει τὸ στόμα του, ἢ μᾶλλον αὐξάνει τὸ θράσος του καὶ ἐκτοξεύει ἀδικία ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐξοπλιζόμενος ἐναντίον τῶν δογμάτων τῆς ἀλήθειας, λέγει τὰ ἑξῆς:

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Μ’ αὐτὰ σύγκρινε τὴν Ἰουδαϊκὴ διδασκαλία, τὸν Παράδεισο πού φυτεύει ὁ Θεός, τὸν Ἀδὰμ πού τὸν πλάθει ὁ ἴδιος, καὶ ἔπειτα τὴ γυναῖκα πού ἔγινε γι’ αὐτόν. Γιατὶ λέγει ὁ Θεός: «Δὲν εἶναι καλὸ νὰ μένει ὁ ἄνδρας μόνος· ἄς τοῦ κάνομε ἕναν ὅμοιὸ τοῦ βοηθό»¹, πού σὲ

1. Γέν. 2, 18.

σαν, ἔξαπατήσασαν δὲ καὶ γενομένην παραιτίαν αὐτῷ τε ἐκείνῳ
καὶ ἑαυτῇ τοῦ πεσεῖν ἔξω τῆς τοῦ παραδείσου τρυφῆς. Ταῦτα
γάρ ἐστι μυθῶδη παντελῶς. Ἐπεὶ, πῶς εὐλογον ἀγνοεῖν τὸν
Θεόν, ὅτι τὸ γινόμενον ὑπ' αὐτοῦ πρὸς βοήθειαν, οὐ πρὸς καλοῦ
5 μᾶλλον, ἀλλὰ πρὸς κακοῦ τῷ λαβόντι γενήσεται;

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Ἄπιστεῖ μὲν οὖν ὅτι πεφύτευται τις παράδεισος παρὰ Θεοῦ,
ἢ τάχα που, καὶ τόγε μὴ δύνασθαι τοῦτο δοῦναι, τῆς ἀρρήτου
δυνάμεως ἀσυνέτως καταψηφίζεται. Γέλωτος δὲ ποιεῖται πρόφα-
10 σιν τὸ διαπεπλάσθαι τὸν Ἀδάμ καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ γυναῖκα, καὶ
ἀστοχῆσαί φησι βουλής καὶ σκευμάτων τὸν οὐδὲν ἁμαρτεῖν εἰδό-
τα. Οὐ γάρ τοι, φησί, πρὸς καλοῦ γέγονε τῷ Ἀδάμ, πρὸς ἀπάτης
δὲ μᾶλλον καὶ ἀπεμπολῆς καὶ παραδείσου καὶ τρυφῆς. Βούλει δὴ
οὖν, ὦ τάν, ταῦτα μεθέντες ὡς ἔωλα, κατὰ γε τὸ αὐτῷ σοι δοκοῦν
15 τοῖς τῶν σῶν διδασκάλων ἐπώμεθα λόγοις; Βούλει, τῇ Μωσέως
κοσμογενεΐᾳ τὴν Ἡσιόδου συμβαλόντες, ἐρευνήσωμεν, ἃ τεθαύ-
μακας ὁμοῦ πατράσι τοῖς σοῖς; Ἐπευξάμενος γὰρ ταῖς Μούσαις
καὶ παρ' αὐτῶν αἰτήσας τὴν, ὡς αὐτὸς φησιν, ἡμερόεσσαν ἀοι-
δὴν, ὑθλων ἡμῖν ὀδωδότην συναγήγεσκε διηγήματα. Γῆς γὰρ
20 γενέσθαι καὶ Οὐρανοῦ φησι, Κοῖόν τε καὶ Ὑπερίονα, καὶ πρὸς
γε τούτοις Ἰαπετόν, Προμηθεά τε τινα τὸν ἐκ τούτου, ὅς, εἰ μὴ
κέκλοφε παρὰ τοῦ Διὸς τὸ πῦρ, οὐδ' ἂν εἰς τὸ εἶναι παρηλθεν
ὄλως ἡ γυνή, ἣν ἐτεκτήνατο μὲν ὁ ἀμφιγυήεις, τοῦτ' ἔστιν ὁ Ἥ-
φαιστος, κόσμῳ δὲ ποικίλῳ καθωραῖσαι φασὶ τὴν ὀμβριμόπα-
25 τριν, φημὶ δὴ τὴν Ἀθηνᾶν, δοῦναί τε ἀνθρώποις καλὸν κακὸν
εἶτα, γυναικὸς οὐκ οὔσης, ἣν ἐξ ὀργῆς ἐσχήκαμεν τοῦ Διὸς, ὡς
αὐτοὶ φασι, πῶς ἂν συνέστη τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον; Ἥ πῶς ἂν
ἐτέρως δημιουργοὶ γεγόνασιν οἱ θεοὶ τῶν θεῶν, ἀθανάτῳ θνητὸν
προσφαινοντες, καθὰ τῷ Πλάτῳ δοκεῖ; Ταῦτα τοῖς τοῦ πανσό-
30 φου Μωσέως γράμμασιν ἀντεξάγοντες οὐ καταπεφρόικασι, καί-
τοι πῶς οὐ μᾶλλον ἐχρῆν ταῖς ἐκ νοῦ τοῦ σώφρονος κατακροτεῖν
εὐφημίαις;

τίποτε ἀπολύτως δὲν τὸν βοήθησε, ἀλλὰ τὸν ἐξαπάτησε κι ἔγινε αἰτία σ' ἐκεῖνον τὸν ἴδιο καὶ στὸν ἑαυτὸ της νὰ ἐκδιωχθοῦν ἀπὸ τὴν τρυφή τοῦ παραδείσου. Αὐτὰ εἶναι τελείως μυθώδη. Γιατὶ πῶς εἶναι λογικὸ ν' ἀγνοεῖ ὁ Θεὸς ὅτι ἡ γυναίκα, πού ἔγινε γιὰ νὰ τὸν βοηθεῖ, δὲν θὰ γινόταν γιὰ καλὸ, ἀλλὰ γιὰ κακὸ ἐκείνου πού τὴν ἔλαβε;

ΚΥΡΙΑΛΟΣ

Δὲν πιστεύει λοιπὸν ὅτι ἔχει φυτευθεῖ κάποιος παράδεισος ἀπὸ τὸν Θεό, ἢ ἴσως καταλογίζει ἀπερίσκεπτα στὴν ἄρρητη δύναμη ἀνικανότητα νὰ τὸ πράξει αὐτό, καὶ κάνει πρόφαση γέλιου τὸ ὅτι πλάσθηκε ὁ Ἀδάμ καὶ ἀπὸ αὐτὸν ἡ γυναίκα. Ἀκόμα λέγει ὅτι ἀστόχησε στὸ σχέδιό του καὶ στὴ σκέψη του αὐτὸς πού δὲν γνωρίζει νὰ κάνει κανένα λάθος. Γιατὶ δὲν ἔγινε, λέγει, γιὰ καλὸ τοῦ Ἀδάμ, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς ἀπάτη καὶ ἀπεμπόληση καὶ τοῦ παραδείσου καὶ τῆς τρυφῆς. Θέλεις λοιπὸν, φίλε, ἀφήνοντας αὐτὰ τὰ ἀνούσια κατὰ τὴ γνώμη σου, ν' ἀκολουθήσουμε τοὺς λόγους τῶν δασκάλων σου; Θέλεις νὰ παραβάλομε μὲ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου τοῦ Μωυσῆ τὴ δημιουργία τοῦ Ἡσιόδου καὶ νὰ ἐρευνήσουμε αὐτὰ πού θαύμασες μαζὶ μὲ τοὺς πατέρες σου; Ἀφοῦ προσευχήθηκε σὶς Μοῦσες καὶ ζήτησε ἀπὸ αὐτὲς «τὴν ποθητὴ ἄοιδή», ὅπως λέγει, συγκέντρωσε διηγήματα μύθων πού μυρίζουν σαπίλα. Γιατὶ λέγει, ὅτι ἀπὸ τὴ Γῆ καὶ τὸν Οὐρανὸ γεννήθηκε ὁ Κοῖος καὶ ὁ Ὑπερίων, καὶ μαζὶ μ' αὐτοὺς καὶ ὁ Ἰαπετός, κι ἀπὸ αὐτὸν ὁ Προμηθεάς, πού ἂν δὲν ἔκλεβε τὴ φωτιά ἀπὸ τὸν Δία, οὔτε κἂν θαρχόταν στὸ φῶς ἡ γυναίκα πού ἔφτιαξε ὁ χωλὸς καὶ στὰ δύο σκέλη, δηλαδή ὁ Ἡφαιστος. Λένε ἐπίσης ὅτι στόλισε μὲ κάθε εἶδους στολισμὸ τὴν κόρη τοῦ παντοδύναμου, ἐννοῶ τὴν Ἀθηνᾶ, κι ἔδωσε στοὺς ἀνθρώπους ἓνα καλὸ κακό. Ἐπειτα, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχε γυναίκα, τὴν ὁποία ἀποκτήσαμε ἐξαιτίας τῆς ὀργῆς τοῦ Δία, ὅπως αὐτοὶ λένε, πῶς θὰ γινόταν τὸ ἀνθρώπινο γένος; Ἡ πῶς ἄλλιῶς θὰ γίνονταν οἱ θεοὶ δημιουργοὶ θεῶν συνυφαίνοντας τὸ θνητὸ μὲ τὸ ἀθάνατο, ὅπως πιστεύει ὁ Πλάτων; Αὐτὰ ἀντιπαραθέτοντας στὰ συγγράμματα τοῦ πάνσοφου Μωυσῆ, δὲν φρίπτουν, ἂν καὶ βέβαια πῶε δὲν ἔπρεπε πολὺ περισσότερο νὰ τὰ ἐπιδοκιμάζουν μὲ τοὺς ἐπαίνους φρόνιμου νοῦ;

Ἄλλὰ γὰρ ἴσως ἐκεῖνο φαῖεν ἄν, ὡς ἐφήσι ποιηταῖς τῆς ἐπιστήμης ὁ νόμος ἀνεπιπλήκτως μυθολογεῖν. Οὐκοῦν, εἰ μηδὲν τῶν ἀναγκαίων ἐξήνεγκαν εἰς ἡμᾶς, ἀπιστεῖσθω πάντα τὰ παρ' αὐτῶν, μῦθοι καὶ φλυαρίαι, καὶ γραοπρεπῆ λεγέσθω ψελλίσματα· 5 καὶ εἰ γένοιτό τις αὐτοῖς περὶ θεῶν λόγος, οἰχέσθω καὶ οὔτος καὶ κομψολογία ποιητική. Ἄλλ' οὐχ ὧδε ταῦτ' ἔχειν δόξειεν ἄν αὐτοῖς, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, διατέθενται γὰρ ἑτέρως, οὐ κομψορεπείας καὶ μύθους τὰ περὶ θεῶν εἶναι λέγοντες, ἀλλ' ὡς ἀληθεῖς καὶ δοκιμωτάτας δεχόμενοι τὰς φωνάς, καὶ τοῦτο οἱ συνετώτατοι. 10 Ἡρόδοτος γοῦν, ὁ διαβόητον ἱστορίαν συντεθεικῶς, οὕτω πού φησι· «Ἡσίοδον δὲ καὶ Ὅμηρον ἠλικίην τετρακοσίοισι ἔτεσι δοκέομεν πρεσβυτέρους γενέσθαι, καὶ οὐ πλέοσιν. Οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ ποιήσαντες θεογονίην Ἑλλησι, καὶ θεοῖσι τὰς ἐπωνυμίας δόντες, καὶ τιμὰς καὶ τέχνας διελόντες, καὶ ιδέαν αὐτῶν σημήναν- 15 τες. Οἱ δὲ πρότεροι ποιηταὶ λεγόμενοι τούτων τῶν ἀνδρῶν γενέσθαι, ὕστερον, ἔμοιγε δοκέειν, ἐγένοντο». Οὐκοῦν οἱ θεοὺς ὀνομάσαντες, τιμὰς τε αὐτοῖς καὶ ὀνόματα θέντες, καὶ ιδέαν κατασημήναντες, εἰ μὲν μύθους αὐτοῖς συγγεγράφασι καὶ ἕτερον οὐδέν, γελάσθωσαν εἰκότως, καὶ τὰ παρ' αὐτῶν εἰκῆ πεφλυαρημένα τοῦ 20 μηδενὸς ἀξιούσθω λόγου. Εἰ δὲ τετίμηνται παρ' αὐτοῖς, καὶ δὴ καὶ εἰς δεῦρο θεοὺς εἶναί φασι τοὺς ὀνομασμένους, ἀνθ' ὅτου γράφονται μάτην ὡς ἀσύφηλα πεφλυαρηκότας, εἰ δὴ πού τί λέγοιεν τῶν ἀπαδόντων αὐτοῖς; Οὐς γὰρ ἀξιώχρεως εἶναι νομίζουσι γράφοντας τὰ περὶ θεῶν, ἀνθ' ὅτου περιυβρίζουσι τοῖς ἐτέ- 25 ροις αὐτῶν ἀπιστοῦντες λόγοις;

Ὅτι γὰρ Πλάτων, ὃν τεθαυμάκασιν, οὐκ ἀπόβλητον ποιεῖται τὴν Ἡσιόδου θεογονίαν, ἐκδείξειεν ἄν τις καὶ ἀταλαιπώρως κομιδῆ διὰ γε τῶν αὐτοῦ λόγων. Ἔφη γὰρ ὠδί· «Ἄλλὰ δὴ θεοὺς οὔτε λανθάνειν, οὔτε διάσασθαι δυνατόν· οὐκοῦν, εἰ μὲν μή 30 εἰσιν, ἢ μηδὲν αὐτοῖς τῶν ἀνθρωπίνων μέλεται, καὶ ἡμῖν μελετη-

Ἴσως ὅμως θὰ μπορούσαν νὰ ποῦν ἐκεῖνο, ὅτι ἐπιτρέπει στοὺς ποιητὲς ὁ νόμος τῆς τέχνης τοὺς νὰ πλάθουν μύθους χωρὶς νὰ κατηγοροῦνται. Ἐὰν λοιπὸν, ἂν δὲν μᾶς εἶπαν τίποτε ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, νὰ μὴν πιστεύομε κανένα δικῶ τους, καὶ ἄς τὰ λέμε μύθους καὶ φλυαρίες καὶ γριαδίστικα ψευδίσματα, κι ἂν γίνει ἀπὸ αὐτοὺς κάποιος λόγος γιὰ τοὺς θεοὺς, ἄς ἔξαφανισθεῖ κι αὐτὸς καὶ ἡ ποιητικὴ κομπολογία του. Αὐτοὶ βέβαια δὲν θὰ νομίσουν ὅτι αὐτὰ εἶναι ἔτσι, πολὺ ἀπέχουν ἀπὸ αὐτὸ· γιὰ αὐτοὶ σκέπτονται ἄλλιῶς· δὲν δέχονται ὅτι εἶναι ὠραιολογίες καὶ μύθοι τὰ σχετικά μὲ τοὺς θεοὺς, ἀλλὰ δέχονται ὡς ἀληθεῖς καὶ βεβαιότατους αὐτοὺς τοὺς λόγους, καὶ μάλιστα καὶ οἱ πιὸ σοφοὶ ἀπὸ αὐτούς. Ὁ Ἡρόδοτος λοιπὸν πού συνέγραψε τὴν περίφημη ἱστορία του, λέγει τὰ ἑξῆς: “Ὁ Ἡσιόδος καὶ ὁ Ὀμηρος εἶναι, νομίζομε, τετρακόσια χρόνια ἀρχαιότεροι ἀπὸ μᾶς καὶ ὄχι περισσότερα. Αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι πού συνέταξαν θεογονία στοὺς Ἕλληνας, ἔδωσαν τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν, μοίρασαν τὶς τιμὲς καὶ τὶς τέχνες, καὶ παρέστησαν τὶς μορφές τους. Οἱ προηγούμενοι ποιητὲς πού ἀναφέρονται ὅτι ἔγιναν ἀπὸ τοὺς ἄνδρες αὐτοὺς ἔχω τὴ γνώμη ὅτι ἔζησαν ἀργότερα”². Αὐτοὶ λοιπὸν πού μίλησαν γιὰ θεοὺς καὶ τοὺς ἀπένειμαν τιμὲς καὶ ὀνόματα καὶ παρέστησαν τὴ μορφή τους, ἂν ἔχουν γράψει μύθους καὶ τίποτα περισσότερο, ἄς χλευασθοῦν δικαιολογημένα καὶ ἄς θεωρηθοῦν τελείως ἀνάξια λόγου οἱ ματαιολογίες καὶ φλυαρίες τους. Κι ἂν αὐτοὶ τοὺς τιμοῦν καὶ βεβαιώνουν ὅτι εἶναι καὶ ἐδῶ θεοὶ αὐτοὶ πού τοὺς ὀνόμασαν ἔτσι, γιὰ τὴν κατηγοροῦν ἀδίκῃ ὅτι ἔχουν διατυπώσει ἀπρεπεῖς φλυαρίες, ἂν κάποιος λένε κάτι ἀπὸ αὐτὰ πού δὲν συμφωνοῦν μαζί τους; Αὐτοὶ πού θεωροῦν ὅτι εἶναι ἀξιόπιστοι γράφοντας γιὰ τοὺς θεοὺς, γιὰ τὴν περιυβρίζουν καὶ δὲν πιστεύουν τοὺς διαφορετικοὺς ἀπὸ τοὺς δικούς τους λόγους;

Ὅτι βέβαια ὁ Πλάτων, πού τὸν ἔχουν θαυμάσει, δὲν ἀπορρίπτει τὴ θεογονία τοῦ Ἡσιόδου, μπορεῖ νὰ ἀποδειχθεῖ καὶ χωρὶς κανένα ἀπολύτως κόπο μὲ τὰ ἴδια του τὰ λόγια. Γιὰ εἶπε τὰ ἑξῆς: “Ἀλλὰ βέβαια τοὺς θεοὺς οὔτε νὰ τοὺς διαφύγει κανεὶς εἶναι δυνατόν, οὔτε νὰ τοὺς ἔξαναγκάσει. Ἐὰν λοιπὸν δὲν ὑπάρχουν ἢ δὲν ἐνδιαφέρονται καθόλου γιὰ τὰ ἀνθρώπινα, πρέπει κι ἐμεῖς νὰ φροντίσομε νὰ

τέον τοῦ λανθάνειν· εἰ δὲ εἰσὶ τε καὶ ἐπιμελοῦνται, οὐκ ἀλλαχό-
 θεν τοιούτους ἴσμεν καὶ ἀκηκόαμεν, ἢ ἔκ τε τῶν λόγων καὶ τῶν
 γενεαλογησάντων ποιητῶν· οἱ δὲ αὐτοὶ οὗτοι λέγουσιν ὡς εἰσὶν
 οἷοι θυσίαις τε καὶ εὐχολαῖς ἀγαναίνειν καὶ ἀναθήμασι παρά-
 5 γεσθαι ἀναπειθόμενοι”. Ἄθρει δὴ οὖν ὅπως διωμολόγηκεν
 ἐναργῶς, ὡς, εἴπερ ὅλως εἰσὶ θεοί, δεῖ εἰδέναι καὶ μαθεῖν ἐξ ὧν
 ἕτεροι γεγράφασι περὶ αὐτῶν. Ὅτι δὲ τὸν Ἡσιόδου περὶ θεῶν
 λόγον οὐκ ἀτιμάσας ἔχει, δῆλος ἂν εἴη δῆπουθεν ὡδί πη πάλιν
 εἰπῶν· “Γῆς τε καὶ Οὐρανοῦ παῖδες Ὠκεανὸς καὶ Τηθύς ἐγε-
 10 νέσθη», τούτων Φόρκυς τε, Κρόνος τε, Ῥέα, Ζεὺς, “Ἥρα τε”,
 καὶ πάντες, ὅσους ἴσμεν ἀδελφούς λεγομένους αὐτῶν. Ἄρ’ οὐχ
 ἅπασιν ἐναργές, ὡς, ἔνθαπερ ἀτονεῖ πρὸς τὸ συνειπεῖν ὁ λόγος
 αὐτοῖς τῇ τῶν δογμάτων αἰσχρότητι, ἐκεῖ ταῖς τῶν ποιητῶν κομ-
 ψοεπείαις τὸ χρῆναι μυθοπλαστεῖν εὐθύς ἀπονέμουσι; Κακουρ-
 15 γότατα δὲ μόνους τοὺς περὶ γε τῶν παρὰ σφίσι θεῶν προσίεν-
 ται λόγους.

Τί οὖν, ὦ κράτιστε, τὴν παρὰ Θεοῦ πλασθεῖσαν γυναῖκα καὶ
 τὸν ἐπ’ αὐτῇ λόγον παρέντες ὡς ἀκαλλῆ, καταδεξόμεθα μᾶλλον
 τὴν Ἡσιόδου Πανδώραν; ἄριστά σοι ἔχειν τοῦτο δοκεῖ. Ἄλλ᾽
 20 γὰρ ἴσως διεψεῦσθαί φησιν ἐπ’ αὐτῇ τὰ παρὰ Θεοῦ. Γέγονε μὲν
 γάρ, ὡς ἐπικουρήσουσα καὶ πρὸς ὠφελείας τινὸς ἐσομένη τῷ
 ἀνδρὶ, πέπραχε δὲ τῶν τοιούτων οὐδέν, ἀλλ’ ἔκ γε τῶν ἐναντίων,
 οὐκ εὐκαταφρόνητον ὁρᾶται προσενεγκοῦσα ζημίαν ἑαυτῇ τε
 καὶ κείνῳ. Τῆς γὰρ τοῦ παραδείσου τρυφῆς ἄμφω τε διωλισθήκα-
 25 σι, καὶ ἀπωτάτω γεγόνασι τοῦ καὶ ἀμείνους εἶναι θανάτου καὶ
 φθορᾶς. Πρὸς δὴ τὰ τοιάδε φαίη τις ἂν τοῖς τῆς θεοπνεύστου
 Γραφῆς θεσπίσμασιν, ἀκριδῆ τὸν νοῦν ἐνιείς. Γέγονε μὲν εἰς ἐπι-
 κουρίαν ἢ γυνή. Δεῖ δέ, οἶμαι, καὶ μάλα ἐμφρόνως, τὸν τῆς ἐπι-
 κουρίας πολυπραγμονεῖσαι τρόπον, ἐφ’ ἣ καὶ γέγονεν. Ἀπαλ-
 30 λάξομεν γὰρ οὕτω γραφῆς τῆς παρ’ ἐκείνου τὸν Δημιουργόν. Οὐ
 γὰρ τοι βουλῆς ἢ σχεμμάτων παρελήφθη κοινωνὸς ἢ γυνή καὶ

τούς διαφύγομε. Ἐάν ὅμως ὑπάρχουν καὶ ἐνδιαφέρονται, τούς γνωρίσαμε καὶ ἀκούσαμε ὅτι εἶναι τέτοιοι ὄχι ἀπὸ ἀλλοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τούς λόγους καὶ ἀπὸ τὶς γενεαλογίες αὐτῶν ἀπὸ τούς ποιητές. Οἱ ποιητές ὅμως οἱ ἴδιοι λένε, ὅτι οἱ θεοὶ εἶναι τέτοιοι, πὺ χαίρονται μὲ θυσίαι καὶ προσευχάς καὶ μὲ ἀφιερῶματα, καὶ πὺ παρασύρονται καὶ ἀλλάζουν γνώμη”. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς ὁμολόγησε καθαρὰ ὅτι, ἂν ὑπάρχουν γενικὰ θεοὶ πρέπει νὰ τὸ γνωρίσομε καὶ νὰ τὸ μάθομε ἀπὸ ὅσα ἔχουν γράψει ἄλλοι γι’ αὐτούς. Ὅτι ὅμως δὲν ἀπορρίπτει τὸν λόγον τοῦ Ἡσιόδου γιὰ τούς θεοὺς φαίνεται βέβαια ἀπὸ αὐτὰ πάλι πὺ εἶπε· “Τῆς Γῆς καὶ τοῦ Οὐρανοῦ παιδιὰ ὑπῆρξαν ὁ Ὠκεανὸς καὶ ἡ Τηθύς, ἀπὸ αὐτούς ὁ Φόρκυς, ὁ Κρόνος, ἡ Ρέα, ὁ Ζεὺς, ἡ Ἥρα καὶ ὄλοι, ὅσους ἀπὸ αὐτούς ξέρομε ὅτι λέγονται ἀδελφοί”. Δὲν εἶναι ἀραγε φανερὸ σὲ ὄλους, ὅτι ἐκεῖ ἀκριβῶς ὅπου ἀδυνατεῖ ὁ λόγος τὸς νὰ μιλήσει ἴδια μὲ τὴν αἰσχύρη τῶν δογμάτων τὸς, ἐκεῖ ἀναθέτουν ἐμέσως σὲ κάλλοι τῶν ποιητῶν τὴν ἀνάγκη τῆς μυθοπλασίας; Κακίστα ὅμως ἐνεργώντας, δέχονται μόνον τούς λόγους γιὰ τούς δικούς τὸς θεοὺς.

Γιατί λοιπὸν, ὦ ἄριστε, παραμερίζοντας τὴ γυναῖκα πὺ ἔπλασε ὁ Θεὸς καὶ ὅσα ἀσχημολογὰ γράφονται γι’ αὐτὴν, νὰ δεχθοῦμε σὲ θέση τῆς τὴν Πανδώρα τοῦ Ἡσιόδου; Αὐτὸ σοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι ἄριστο. Ἀλλὰ, λέγει, ἴσως διαψεύδονται σ’ αὐτὴν τὰ λεγόμενα ἀπὸ τὸν Θεό. Ἐγὶνε δηλαδὴ ἡ γυναῖκα γιὰ νὰ βοηθήσει καὶ νὰ γίνε κάπως ὠφέλιμη γιὰ τὸν ἄνδρα, ἀπὸ αὐτὰ ὅμως δὲν ἔκανε τίποτε, ἀλλ’ ἀντίθετα ἀποδεικνύεται ὅτι προκάλεσε ὄχι εὐκαταφρόνητη ζημία σὲ τὸν ἑαυτὸ τὸς καὶ σ’ ἐκεῖνον. Γιατί, ἀφοῦ καὶ οἱ δύο ἐξέπεσαν ἀπὸ τὴν τρυφή τοῦ παραδείσου, ἀπομακρύνθηκαν πάρα πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ τὴ φθορά. Σ’ αὐτὰ θὰ μποροῦσε ν’ ἀπαντήσῃ κανεῖς στρέφοντας τὴ σκέψη μὲ ἀκρίβεια σὲ θεοπύματα τῆς θεόπνευστης Γραφῆς. Ἐγὶνε βέβαια ἡ γυναῖκα γιὰ νὰ βοηθεῖ. Πρέπει ὅμως, νομίζω, καὶ μὲ πολλὴ σύνεση, νὰ ἐξετάσομε μὲ προσοχή τὸν τρόπο τῆς βοήθειας γιὰ τὴν ὁποία καὶ ἔγινε. Γιατί ἔτσι θ’ ἀπαλλάξομε τὸν Δημιουργὸ ἀπὸ τὴν κατηγορία ἐκεῖνου. Ἡ γυναῖκα λοιπὸν δὲν παρελήφθη γιὰ νὰ εἶναι κοινωνὸς σκέψεων καὶ ἀποφάσεων, καὶ δὲν τῆς κληρώθηκε μὲ τὴν ψῆφο τοῦ

τὴν εἰς τὸ εἶναι πάροδον ἐκλήρωσατο ψήφῳ τοῦ πάντα εἰδότος Θεοῦ, οὐδ' ἵνα καὶ φύσει τὸ ἄτρεπτον ἔχοι καὶ ἀραρός ἐν ἑαυτῇ, τῷ μὴ δύνασθαι ποιεῖ παρεκνεῦσαί ποτε παρὰ γε τὸ τῷ Δεσπότη δοκοῦν· ἐθελουσίῳις γὰρ νεύμασιν ἢ λογικῇ διοικεῖται κτίσις, 5 πρὸς γε τὸ ἔχον ὀρθῶς καὶ τὸ ἐναντίον ἐθελουσίῳις ἄπτουσα ῥοπαῖς. Παρελήφθη δὲ μᾶλλον εἰς ἐπικουρίαν, ὥστε καὶ εἰς τέκνων ὑπηρετῆσαι γονήν· εἶρητο γὰρ ἐπ' ἀμφοῖν τό, «*Ἀυξάνεσθε καὶ πληθύνθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν*». Ἦδη μὲν γὰρ παρῆκτο πρὸς γένεσιν τὰ ἕτερα τῶν ζώων, χερσαῖά φημι πτηνά τε καὶ ἔνυ- 10 δρα. Καὶ δὴ καὶ ἐν ἐλπίσι τὸ γένος ἦν, τοῦ καὶ πληθὺν δύνασθαι προελθεῖν τὴν ἀριθμοῦ κρείττονα. Ἄρσεν γὰρ ἦν αὐτοῖς καὶ θῆλυ. Ἐλελοίπει δὲ τῷ ἀνθρώπῳ τὸ κατ' αὐτόν, τοῦτ' ἔστι τὸ φύσει προσεικὸς αὐτῷ, δι' οὐπερ ἦν ἀναγκαῖον ἐν ἴσῳ τοῖς ἄλλοις τὴν τῶν ἐξ αὐτοῦ κατευρύνεσθαι γονήν.

15 Ἐνταῦθά μοι βλέπε σοφῶς τε καὶ εὐμηχάνως παρενηνεγμένον τὸ γύναιον κατὰ τὸ Θεῷ δοκοῦν. Καίτοι γὰρ δυνάμενος καινουργῆσαί τι καὶ ἐπ' αὐτῇ καὶ λαβεῖν μὲν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, διαπλάσαι δὲ κατὰ τὸν ἴσον τρόπον καθ' ὃν καὶ αὐτὸς γέγονεν ὁ Ἀδάμ, τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρα, ἐμφυτεῦσαι δὲ τῷ ἀνδρὶ τὴν ἐπ' αὐτῇ διάθεσιν ἐθε- 20 λήσας, ὑφείλετό τι βραχὺ τῶν αὐτοῦ μορίων, καὶ προσυφήνας τὸ λείπον, παρεκόμισεν εὖ μάλα διηρητισμένην τοῖς τῆς ἀνθρώπου φύσεως λόγοις. Ὁ δὲ προσίετο μὲν ἀσμένως, ἐξ ἐμφύτων δὲ κινήματων εἰς ἀγάπησιν ἀρθείς, καὶ μονονουχὶ περιφύς, «*Τοῦτο νῦν ὄστοῦν ἐκ τῶν ὄστων μου*», φησί, «*καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου*. 25 *Αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρός αὐτῇ ἐλήφθη*». Οἰκειότητα δὴ οὖν φυσικὴν τῇ τῶν ἀρσένων ἐγκατεβάλετο φύσει, τὴν πρὸς γε τὸ θῆλύ φημι διοικηθησομένων ἄριστα τῶν καθ' ἡμᾶς, εἰ δὴ διακέοιντο κατὰ τὸν ἴσον τῷ Ἀδάμ τρόπον πρὸς τὰς ἑαυτῶν γυναικῆς οἱ κατὰ νόμον συνηρμοσμένοι. Οὐκοῦν τῆς ἐπικουρίας ἢ 30 δύνამις νοοῖτ' ἂν εἰκότως εἰσκεκομίσθαι τῷ Ἀδάμ παρὰ τῆς ἑαυτοῦ γυναικός, κατὰ γε τὸν τῆς παιδογονίας τρόπον εἰ μὲν γὰρ ἦν ἑτέρως πράττεσθαι τοῦτο, λεγέτω, δεικνύτω, καὶ σιωπήσομαι. Εἰ δὲ οὐκ ἂν ἑτέρως ὁ ἀνθρώπου γένοιτο τόκος, εἰ μὴ δι' ἀμφοῖν

Θεοῦ, πού γνωρίζει τὰ πάντα, ἢ εἴσοδος στήν ὑπαρξη οὔτε γιά νά ἔχει ἀπό τή φύση της στόν ἑαυτό της τὸ ἀμετάβλητο καὶ σταθερό, ὥστε νά μὴν μπορεῖ ποτέ νά ξεφύγει ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, γιὰ τὴν ἢ λογικὴ κτίση κυβερνᾶται μὲ ἐθελούσιες διαταγές καὶ μὲ ἐθελούσιες ροπές ὁρμᾶ πρὸς τὸ ὀρθὸ καὶ πρὸς τὸ ἀντίθετο, ἀλλὰ παρελήφθη μᾶλλον γιά νά ὑπηρετήσῃ στή γέννηση παιδιῶν. Γιὰ τὴν εἰπώθηκα καὶ γιά τοὺς δύο τὸ, «Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ γεμίσατε τὴ γῆ»³. Ἦδη εἶχαν ἔρθῃ στήν ὑπαρξη τὰ ἄλλα ζῶα, ἐννοῶ τὰ χερσαῖα, τὰ πτηνὰ καὶ τὰ ὑδροβία, καὶ στὸ γένος ὑπῆρχαν οἱ ἐλπίδες γιά τὴν αὐξησὶν του σὲ πλῆθος πού νά μὴ ὑπάρχει ἀριθμὸς νά τὸ μετρήσῃ. Ὑπῆρχε σ' αὐτοὺς ἄνδρας καὶ γυναῖκα. Ἐλλειπε ὅμως ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο τὸ σχετικὸ μ' αὐτόν, δηλαδή αὐτὸ πού ταίριαζε στή φύση του, μὲ τὸ ὅποιο ἦταν ἀναγκαῖο, σὲ ἰσότητα μὲ τὰ ἄλλα, νά διευρυνθεῖ ἡ γέννηση ἀνθρώπων ἀπὸ αὐτόν.

Ἐδῶ πρόσεχε σὲ παρακαλῶ, ὅτι μὲ σοφία καὶ ἐπιδέξια ἐνέργεια ἦρθῃ στή μέση ἢ γυναῖκα σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Παρόλο δηλαδή πού μποροῦσε νά καινοτομήσῃ καὶ σ' αὐτὴν καὶ λαμβάνοντας χῶμα ἀπὸ τὴ γῆ νά τὴν διαπλάσῃ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πού ἔγινε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀδάμ, δὲν τὸ ἔκανε αὐτό. Θέλοντας νά ἐμφυτεύσῃ στόν ἄνδρα τὴν ἐπιθυμία πρὸς αὐτὴν, ἀφαίρεσε ἓνα μικρὸ κομμάτι ἀπὸ τὸ σῶμα του, καὶ ἀφοῦ συνήφανε αὐτὸ πού ἔλειπε, τὴν παρουσίασε ὀλοκληρωμένη πολὺ καλὰ σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Ὁ ἄνδρας τὴ δέχθηκε μὲ χαρὰ καὶ κυριευμένος ἀπὸ ἀγάπη πρὸς αὐτὴν ἀπὸ ἔμφυτη διάθεση καὶ σὰν νά τὴν ἀγκάλιασε κατὰ κάποιον τρόπο, λέγει· «Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ὅσοῦν ἀπὸ τὰ ὅσά μου, καὶ σὰρκα ἀπὸ τὴ σὰρκα μου. Αὐτὴ θὰ ὀνομασθεῖ γυναῖκα, ἐπειδὴ ἔχει ληφθεῖ ἀπὸ τὸν ἄνδρα»⁴. Μέσα στή φύση τῶν ἀνδρῶν ἐμφυτεύονται μὲ οἰκειότητα φυσική, ἐννοῶ οἰκειότητα πρὸς τὴ γυναῖκα. Θὰ κυβερνοῦνταν ἄριστα ἡ ζωὴ μας, ἂν εἶχαν συμπεριφορὰ πρὸς τὴν γυναῖκα τοὺς ἴδια μὲ τὸν Ἀδάμ οἱ συζευγμένοι σύμφωνα μὲ τὸ νόμο. Ἄρα λοιπὸν ἡ βοήθεια μπορεῖ νά νοηθεῖ ὅτι εἶχε δοθεῖ στόν Ἀδάμ ἀπὸ τὴ γυναῖκα του μὲ τὴ μορφὴ τῆς τεκνογονίας. Ἄν μποροῦσε αὐτὸ νά γίνῃ μὲ ἄλλο τρόπο, ἅς μοῦ τὸ πεῖ καὶ ἅς μοῦ τὸ δείξῃ, καὶ ἐγὼ θὰ σωπάσω. Ἄν ὅμως ἡ γέννηση τοῦ ἀνθρώπου δὲν μπορεῖ νά γίνῃ

ἴοι τὸ χρῆμα, πατρός τε, φημί, καὶ μητρός, τί μάτην ἐπιτηδᾶ καὶ φιλοσογεῖ καὶ διασύρειν ἀποτολμᾶ τὰ οὕτως ὀρθῶς γεγονότα καὶ δι' εὐθείας ὡσπερ ἰόντα τρίβου; Οὐκοῦν ἀπαλλαττέτω γραφῆς τὸν Δημιουργόν. Οὐ γάρ τοι δέδειχε τῶν ἐπὶ τῷ γυναιῶ σκεμμιάτων
5 ἡμαρτηκότη.

Ἄλλά, Ναί, φησί, συμβεβούλευκεν οὐκ ὀρθῶς, ἀναπείσασα τὸν Ἀδὰμ παρ' οὐδέν ποιήσασθαι τὴν δοθεῖσαν ἐντολήν. Ναί, γέγονεν ὁμολογουμένως σύμβουλος οὐκ ἀγαθή, καταρνήσομαι γὰρ ἥκιστα γε τὸ ἀληθές, ἀλλ', εἰ μὲν ἔχει τι τοῖς τῆς φύσεως νό-
10 μοις ἐγκαλεῖν, ἢ ὡς οὐκ εὖ γεγονόσιν ἐπιτιμᾶν τοῖς παρὰ Θεοῦ, διδασκέτω τὰς αἰτίας, ἐφ' αἷσπερ ἂν γράψαιτό τις αὐτὸν ἔξω θαίνοντα σκοποῦ. Εἰ δὲ δὴ μανία τοῦτό γε καὶ τῆς ἐσχάτης ἀποπληξίας ἔλεγχος ἐναργής, διεψεύσθαι φησιν ἀνθ' ὅτου Θεόν, εἰ παρεκομίσθη τὸ γύναιον τοῖς παρ' ἑτέρου ψιθυρισμοῖς, πρὸς τὸ ἐλέ-
15 σθαι δρᾶν, ἃ μὴ θέμις, καίτοι τῆς ἀνθρώπου διανοίας τῶν πρακτέων, ἢ μὴ, λαχούσης τὴν ἐξουσίαν, καὶ ῥοπαῖς ἐθελουσίοις, ὡς ἔφην, πρὸς πᾶν ὀτιοῦν ἰέναι συγκεχωρημένης, δόξαν ἔχειν καὶ τοῦτο ὀρθῶς τῷ πάντων ἀριστοτέχνῃ Θεῷ· ἐθελουργία γὰρ ἔδει τιμῆσαι κτίσιν τὴν λογικὴν καὶ προαιρέσεως ἐλευθέρως καρπὸν
20 ἀποφῆναι, τὸ ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς δεξιόν.

Ἐδόκει δὲ εἶναι καὶ τοῖς αὐτοῦ διδασκάλοις ἐπαίνου παντὸς ἄξια ταυτί. Πορφύριος γοῦν ἐν τῷ Πρὸς Νημέρτιον λόγῳ φησὶν οὕτως· “Βουλευθῆναι μὲν γὰρ τὸν Θεὸν καὶ τῆς ἀληθείας μετό-
25 λογικούς ποιῆσαι, ὡς ἂν δὴ τοῦ λόγου ἰκανοῦ ὄντος ἀνιχνεύειν τὴν ἀλήθειαν, δεδωκότα δὲ καὶ τὴν ἐλεύθερον καὶ αὐτεξούσιον ἐκάστω, ἢ ἢ ἐπ' αὐτοῖς τὸ καλόν, τῷ τοῦ ἔκουσίου κοσμούμενον ἐπαίνῳ, τοὺς δὲ πολλοὺς ἀποκλίναντας πρὸς τὴν ἐκ τῆς ῥαθυμίας ἀλογίαν τε καὶ ἀλογιστίαν, ἐπὶ τὸν κτηνώδη βίον ἐκπεσεῖν, καὶ
30 διαψευσθῆναι ἐν τοῖς πράγμασι, ὧν τὴν ἀλήθειαν φιλοπονίας ἀρετῆ μόλις ἦν ἔχειν τῷ νήφοντι”. Καὶ μὴν καὶ ἐτέρωθι· “Τῆς

μ' ἄλλο τρόπο, ἂν δὲν συντελεσθεῖ μὲ τῆ συμμετοχῇ τῶν δύο, τοῦ πατέρα δηλαδή καὶ τῆς μητέρας, γιατί ἐφορμᾷ ἄδικα καὶ κατηγορεῖ καὶ ἔχει τὸ θράσος νὰ διασύρει αὐτὰ πού ἔγιναν τόσο ὀρθὰ καὶ πραγματοποιοῦνται περνώντας κατὰ κάποιον τρόπο ἀπὸ τὸν εὐθὺ δρόμο; Ἄς ἀπαλλάξει λοιπὸν τὸν Δημιουργὸ ἀπὸ τὴν κατηγορία. Γιατί δὲν μᾶς ἀπέδειξε ὅτι ἔκανε λάθος στὴν ἀπόφασή του γιὰ τὴ γυναίκα.

Ἄλλά, Ναί, λέγει, δὲν τὸν εἶχε συμβουλεύσει ὀρθὰ, ἀλλ' ἔπεισε τὸν Ἀδὰμ νὰ θεωρήσει χωρὶς σημασία τὴν ἐντολὴ πού τοὺς δόθηκε. Ναί, ὁμολογοῦμε, δὲν ἔγινε ὠφέλιμος σύμβουλος. Δὲν θ' ἀρνηθῶ καθόλου τὴν ἀλήθεια. Ἄλλά, ἂν ἔχει νὰ κατηγορήσει σὲ κάτι τοὺς νόμους τῆς φύσης ἢ νὰ ἐπιτιμᾷ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ ὅτι δὲν ἔγιναν ὀρθὰ, ἄς ἐξηγήσει τίς αἰτίες γιὰ τίς ὁποῖες μπορεῖ νὰ τὸν κατηγορήσει ὅτι ἀστόχησε στὸ σκοπὸ του. Ἄν ὅμως αὐτὸ εἶναι ἀπλή μανία καὶ ἀπόδειξη φανερῆ ἀσχετηῆς ἀνοησίας, γιατί λέγει ὅτι ὁ Θεὸς διαψεύσθηκε, ἂν ἡ γυναίκα παρασύρθηκε ἀπὸ τοὺς ψιθυρισμοὺς ἑνὸς ἄλλου, ὥστε νὰ προτιμήσει νὰ κάνει τὰ ἀνεπίτρεπτα, ἂν καὶ βέβαια ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἔλαβε τὴν ἐξουσία γι' αὐτὰ πού πρέπει νὰ πράττει ἢ ὄχι, καὶ μὲ ἐθελούσιες κλίσεις, ὅπως εἶπα, ἔχει τὴν ἄδεια νὰ βαδίζει πρὸς ὅτιδήποτε, ἀποφασίζοντα ἔτσι, καὶ βέβαια ὀρθὰ, ὁ ἀριστοτέχνης τῶν ὅλων Θεός; Γιατί ἔπρεπε νὰ τιμηθεῖ ἡ λογικὴ κτίση μὲ ἐθελούσια πράξη, καὶ νὰ ἀποδείξει καρπὸ ἐλεύθερης προαίρεσης τὴν ἰκανότητά της στὰ ἀγαθὰ ἔργα.

Πίστευαν μάλιστα ὅτι αὐτὰ ἦταν ἀξια γιὰ ἔπαινο καὶ οἱ δάσκαλοί του. Πράγματι ὁ Πορφύριος στὸ λόγο του “Πρὸς Νημέρτιο” λέγει τὰ ἑξῆς: “Ἐπειδὴ ὅμως θέλησε ὁ Θεὸς νὰ εἶναι οἱ ἄνθρωποι μέτοχοι καὶ τῆς ἀλήθειας σχετικὰ μὲ τὰ πράγματα, γι' αὐτὸ τοὺς ἔκανε καὶ λογικούς, ἐπειδὴ ὁ λόγος εἶναι ἰκανὸς ν' ἀνιχνεύει τὴν ἀλήθεια.” Ἐδωσε ἐπίσης στὸν καθένα καὶ τὴν ἐλευθερία καὶ τὸ αὐτεξούσιο, γιὰ νὰ πράττουν τὸ καλὸ στολισμένο μὲ ἔπαινο τῆς θελήσεως τους. Οἱ πολλοὶ ὅμως πού ἀπέκλιναν ἀπὸ ραθυμία στὴν ἀλογία καὶ τὸν παραλογισμό, ἐξέπεσαν στὸν κτηνώδη βίον, καὶ ἔτσι διαψεύσθηκαν στὰ πράγματα, τὴν ἀλήθεια τῶν ὁποίων μόνις μπορεῖ νὰ τὴν ἔχει ὁ φρόνιμος μὲ τὴν ἀρετὴ τῆς φιλοπονίας”. Καὶ κάποιον ἄλλου

γὰρ ψυχῆς τὸ αὐτεξούσιον, εἰς ἐλευθεριότητος κτῆσιν ἀρετῆς εὐληχίας, ἢ κακίας τὴν ἐκούσιον αἴρεσιν, ἔν' ἐπ' αὐτῇ ἐκάστη καὶ τὸ ἐπαίνων εἶναι ἄξιον δοκιμασθῆ καὶ τὸ ψόγων, καὶ ἔχωσι χώραν ἐν ἀνθρώποις ἀποδοχαὶ καὶ ἔπαινοι καὶ γερῶν νεμήσεις, 5 ψόγοι τε καὶ ἀτιμίαι καὶ κολάσεις, τοῖς τὰ τῆς ἀδικίας ἐκτελεῖν ἔργα ἐλόμενοις". Λέγουσι δὲ οἱ σοφοί, "Τὰς ψυχὰς βίον ἐλέσθαι, ὃν ἐθέλει ἐκάστη, τὴν ἐξουσίαν παρὰ τῆς προνοίας λαβοῦσα". Ἐὰρ σοι δοκεῖ τῆς ἀληθείας ἀφαμαρτεῖν ὁ παρ' ἡμῶν λόγος, ἢ συναγορεύσεις τοῖς σοῖς, ὧδέ τε ταῦτ' ἔχειν καὶ αὐτὸς ἐρεῖς;

10 Εἰ δὲ δεῖν οἴεται καὶ ἐτέρων αὐτῷ πρὸς τοῦτο μαρτυριῶν, Ἀλεξάνδρου παροίσω λόγους, ἀνδρὸς γεγονότος τῶν ὅτι μάλιστα παρ' αὐτοῖς ἰσχυροῦ τε καὶ ἀκριβοῦς. Ἐφη γὰρ οὕτως ἐν τῷ Περὶ Προνοίας λόγῳ· "Ἴδοι δ' ἂν τις καὶ ἐπ' αὐτῶν τούτων τὸ τῆς θείας φύσεως πρὸς ἡμᾶς εὐμενές. Ἐπειδὴ γὰρ οὐχ οἷόν τε ἦν ἐν ἡμῖν 15 φύσει τὰς ἀρετὰς ὑπάρχειν, δοῦσα τὴν δύναμιν, ἢ ἦν αὕτη κυρία, τὴν κτῆσιν αὐτῶν, οὐκ ἐπ' ἄλλοις τισίν, ἀλλ' ἐφ' ἡμῖν αὐτοῖς ἐποιήσατο, ἵνα, ὅπερ παρ' ἐκείνης ἡμῖν ἔχειν ἀδύνατον ἦν, τοῦτο δι' ἑαυτῶν λαμβάνειν ὡς παρ' ἐκείνης ἔχωμεν. Εἰ μὲν οὖν τὰς ἀρετὰς ἐκ φύσεως ἔχειν ἐδυνάμεθα, οὐδεμία ἂν χώρα τῇ κακίᾳ κατελείπετο. 20 Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἀδύνατον (μέχρι γὰρ τοῦ δεκτικοῦς ἡμᾶς τῶν ἀρετῶν εἶναι ἢ φύσις πρόεισι μόνον), ἀναγκαίως πᾶν τὸ δεκτικόν τινος, ᾧ ἔστι τι ἐναντίον, καὶ τοῦ ἐναντίου δεκτικόν ἐστιν". Ἐν δὲ γε τῷ Περὶ εἰμαρμένης, ἔφη πάλιν· "Οὐ γὰρ τοὺς πάντας, οὐδὲ τοὺς πλείστους ὀρῶμεν τὰς ἀρετὰς ἔχοντας, ὃ τῶν κατὰ φύσιν 25 γινομένων ἐστὶ σημεῖον, ἀλλ' ἀγαπητόν ἕνα που λαβεῖν τοιοῦτον, ὃς δι' ἀσκήσεως καὶ διδασκαλίας δεικνύει τὴν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα, φυσικὴν πλεονεξίαν". δι' αὐτοῦ προστιθεὶς τὸ ἀναγκαίως ἐνδέον ἡμῶν τῇ φύσει· "διὰ τοῦτο ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ τῶν ἀρετῶν ἢ κτῆσις, καὶ οὐκ ἄχρηστοι, οὐδὲ μάταιοι, οὔτε οἱ ἔπαινοι, 30 οὔτε οἱ ψόγοι, οὔτε αἱ πρὸς τὰ βελτίω προτροπαί, οὔτε αἱ διὰ τῶν βελτιόνων ἐθῶν κατὰ τοὺς νόμους ἀγωγαί".

πάλι γράφει· “Γιατί τὸ αὐτεξούσιο τῆς ψυχῆς, πὺ τῆς ἔλαχε γιὰ τὴν ἐλεύθερη ἀπόκτηση τῆς ἀρετῆς ἢ τὴν ἐκούσια ἐκλογή τῆς κακίας, μὲ σκοπὸ νὰ δοκιμασθεῖ ἢ κάθε μία ἂν εἶναι ἄξια ἐπαίνου ἢ μομφῆς, καὶ νὰ ἔχουν θέση μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων οἱ ἐπιδοκίμασιες καὶ οἱ ἔπαινοι καὶ οἱ ἀπονομῆς βραβείων, οἱ μομφές, οἱ ἀτιμίες καὶ οἱ τιμωρίες γιὰ ὅσους προτιμοῦν νὰ ἐκτελοῦν τὰ ἔργα τῆς ἀδικίας”. Οἱ σοφοὶ πάλι λένε· “Οἱ ψυχές ἐκλέγουν βίον τέτοιον πὺ θέλει ἢ κάθε μία παίρνοντας τὴν ἄδεια ἀπὸ τὴν πρόνοια”. Ἔρα ἐσὺ νομίζεις ὅτι ἀστόχησε στὴν ἀλήθεια ἢ διδασκαλία ἢ δική μας, ἢ θὰ συμφωνήσεις μὲ τὴ δική σου καὶ θὰ πεῖς καὶ ἐσὺ ὅτι αὐτὰ ἔχουν ἔτσι;

Ἄν ὅμως νομίζει ὅτι τοῦ χρειάζονται καὶ ἄλλες μαρτυρίες γι’ αὐτὸ, θὰ τοῦ φέρω αὐτὰ πὺ εἶπε ὁ Ἀλέξανδρος, ἄνδρας πολὺ λεπτολόγος καὶ ἀκριβής. Γιατί εἶπε τὰ ἐξῆς στὸ λόγο του “Περὶ προνοίας”· “Μπορεῖ νὰ δεῖ κανεὶς καὶ σ’ αὐτὰ τὰ ἴδια τὴν εὐμένεια πρὸς ἡμᾶς τῆς θείας φύσεως. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ὑπάρχουν σ’ ἡμᾶς ἐκ φύσεως οἱ ἀρετές, ἀφοῦ ἔδωσε τὴ δύναμη πὺ εἶχε στὴν κυριότητά της, ἀνέθεσε τὴν ἀπόκτησή τους ὄχι σὲ κάποιους ἄλλους, ἀλλὰ σ’ ἡμᾶς τοὺς ἴδιους, μὲ σκοπὸ αὐτὸ πὺ ἦταν ἀδύνατο νὰ τὸ ἔχομε ἀπὸ ἐκείνην, αὐτὸ νὰ τὸ ἀποκτήσομε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας σὰν ἀπὸ ἐκείνην. Ἄν λοιπὸν μπορούσαμε νὰ ἔχομε τὶς ἀρετές ἐκ φύσεως, δὲν θὰ ἀπέμενε κανένας χῶρος γιὰ τὴν κακία. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο (γιατὶ ἡ φύση προχωρεῖ μόνο μέχρι τὸ σημεῖο νὰ εἴμαστε δεκτικοὶ τῶν ἀρετῶν), κατ’ ἀνάγκη ὅποιο εἶναι δεκτικὸ κάποιου ἄλλου, στὸ ὅποιο εἶναι ἀντίθετο, εἶναι δεκτικὸ καὶ τοῦ ἀντίθετου”. Στὸν λόγο του πάλι, “Περὶ εἰμαρμένης” εἶπε· “Δὲν βλέπομε οὔτε ὅλους οὔτε τοὺς πῶ πολλοὺς νὰ ἔχουν τὶς ἀρετές, πρᾶγμα πὺ εἶναι ἀπόδειξη αὐτῶν πὺ γίνονται κατὰ φύση. Ὅμως εἶναι ἀγαπητὸ νὰ βροῦμε ἓνα τέτοιον μόνο, πὺ μὲ ἄσκησι καὶ διδασκαλία δείχνει τὰ φυσικὰ πλεονεκτήματα τῶν ἀνθρώπων σὲ σύγκριση μὲ τὰ ἄλλα ζῶα”. Μὲ αὐτὸ προσθέτει αὐτὸ πὺ ἀποτελεῖ τὸ ὑποχρεωτικὸ ἀναγκαῖο στὴ φύση μας. “Γι’ αὐτὸ βρίσκεται σ’ ἡμᾶς ἢ ἀπόκτησι τῶν ἀρετῶν, καὶ δὲν εἶναι ἄχρηστοι οὔτε μάταιοι οὔτε οἱ ἔπαινοι, οὔτε οἱ μομφές, οὔτε οἱ προτροπές στὸ καλύτερο, οὔτε ἢ διαπαιδαγώγησι σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους μέσω τῶν καλῶν συνηθειῶν”.

Οὐκοῦν ἐνδοιάσαι τις ἂν ἤκιστα γε τῶν ὀρθὰ φρονεῖν ἤρη-
 μένων, ὡς ἀναίτιος παντάπασιν εἶη ἂν ὁ τῶν ὄλων Θεός, τοῦ μὴ
 εὖ βεβουλευῆσθαι περὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου κατασκευήν, κἂν εἰ γε-
 γόνασιν ἐν παρακοῇ τινες, λαχόντες, ὡς ἔφην, τῆς ἐφ' ὅτιοῦν ῥο-
 5 πῆς τε καὶ ἐξουσίας τοὺς οἴακας, καὶ ἐκοντὶ νενευκότες ἐπὶ τι τῶν
 ἔξω νόμου καὶ ἀπαδόντων αὐτῶ; Εἰ γὰρ τὸν δοθέντα νόμον τετή-
 ρηκε, προσῆν δήπου πάντως αὐτῶ τὸ ἀκαταλήκτως εὐήμερεῖν,
 ἐπειδὴ δὲ παρεκομίσθη πρὸς ἀπόστασιν, διημάρτηκεν εὐθύς τὰ
 τῆς ἐλπίδος αὐτῶ, καὶ κατεκομίσθη πρὸς τὰ αἰσχία, μᾶλλον δὲ
 10 πρὸς πᾶν ὅτιοῦν τῶν καταλυπεῖν πεφυκότων. Ἀλλὰ γὰρ τί ὅλως
 καὶ νενομοθέτηκεν, φησί, καὶ τῶν ἐδωδύμων ἀπεσόθησέ τις; Ἐ-
 Προστέταχε γάρ, ἀπὸ παντὸς ξύλου φαγεῖν, δίχα μόνου τοῦ ὄν-
 τος ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου. Νόμου δὲ καὶ ἐντολῆς οὐκ ἐπηρη-
 μένης, οὐδ' ἂν πλημμελῆσαι συνέβη. Ἀγαθὸς δὲ ὢν, ἐκόλαζεν
 15 ἀνθ' ὅτου; Οὐκοῦν, ἐπειδήπερ ἐστὶν ἀγαθὸς ὁ πάντων ἐπέκεινα
 Θεός, λόγου τοῦ μηδενὸς ἀξιοῦσθαι πρὸς ἡμῶν πρόποι ἂν, εἰπέ
 μοι, τὰ παρ' αὐτοῦ, νηποινὶ δὲ καταφρονήσομεν; Καίτοι τό γε
 διακεῖσθαι οὕτω καὶ φρονεῖν οὐδὲ τοῖς Ἑλλήνων σοφοῖς ἐδόκει.
 Ἔφη γάρ που πάλιν ὁ Πλάτων· “Ὁ μὲν δὴ Θεός, ὡς καὶ ὁ πα-
 20 λαιὸς λόγος, ἀρχὴν καὶ τελευτὴν καὶ μέσα τῶν ὄντων ἀπάντων
 ἔχων, εὐθεῖαν περαίνει, κατὰ φύσιν περιπορευόμενος, τῶ δὲ αἰεὶ
 ξυνέπεται Δίκη, τῶν ἀπολειπομένων τοῦ θείου νόμου τιμωρός”.
 Ὅτε τοίνυν αὐτῶ ξυνέπεται Δίκη τιμωρός, ἐν δίκῃ που πάντως
 τοὺς καταφρονεῖν ἤρημένους κολάζουσα, οὐχ ὅτι Θεὸς ἀγαθός,
 25 διὰ τοῦτο καὶ ἡμᾶς ἀνεπιπλήκτως ἰέναι πρὸς πᾶν τὸ δοκοῦν
 χρῆναί τε καὶ πρόπειν οἰηθεῖη τις ἂν· ἐννοοῦντας δὲ μᾶλλον τῆς
 κατὰ πάντων ὑπεροχῆς τὸ μέγεθος δεδιέναι τε καὶ τοῖς παρ'
 αὐτοῦ θεσπίσμασιν εὐαφῆ καὶ εὐήνιον τὸν τῆς διανοίας ὑποφέ-
 ρειν αὐχένα.

30 Ἄρα γὰρ οὐκ εἶναι δοιή τις ἂν, ἀγαθῶ δὴ μάλιστα πρόπειν
 τὸ ἀνέχεσθαι κακῶν; Καίτοι πῶς οὐκ ἀληθές εἰπεῖν, ὡς οὐ κατὰ
 γε τῶν ἐπιεικῶν τὸ τῶν νόμων κέντρον ὀξύνεται, κατ' ἐκείνων

Μπορεῖ λοιπὸν νὰ ἔχει κανεῖς καθόλου ἐνδοιασμοὺς ἀπὸ αὐτοὺς πού θέλουν νὰ φρονοῦν ὀρθά, ὅτι εἶναι τελείως ἀνεύθυνος ὁ Θεὸς τῶν ὄλων γιὰ τὸ ὅτι δὲν σκέφθηκε ὀρθά γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἔστω κι ἂν βρέθηκαν κάποιοι νὰ παρακούσουν, ἐπειδὴ τοὺς ἔλαχε, ὅπως εἶπα, τὸ τιμόνι τῆς ροπῆς καὶ ἐξουσίας πρὸς ὅποιο-δήποτε, καὶ κλίνουν μὲ τὴ θέληση τους σὲ κάτι ἔξω ἀπὸ τὸ νόμο κι ἀσύμφωνο μ' αὐτόν; Γιατί, ἂν εἶχε τηρήσει τὸ νόμο πού τοῦ δόθηκε, θὰ εἶχε τότε ὅπωςδήποτε αὐτὸς τὴν χωρὶς τέλος εὐημερία, ἐπειδὴ ὅμως παρασύρθηκε σὲ ἀποστασία, ἀστόχησε ἀμέσως στὶς ἐλπίδες του καὶ σύρθηκε σὰ χειρότερα, ἢ μᾶλλον σὲ κάθετι ἀπὸ αὐτὰ πού ἔχουν στὴ φύση τους νὰ προκαλοῦν λύπη. Ἄλλὰ γιατί, λέγει, νομοθέτησε καὶ ἀπαγόρευσε καὶ κάποια ἀπὸ τίς τροφές; Γιατί εἶχε δώσει ἐντολὴ νὰ φᾶνε καρπούς ἀπὸ ὅποιοδήποτε δένδρο, ἐκτὸς μόνο ἀπὸ αὐτὸ πού ἦταν στὸ μέσο τοῦ παραδείσου. Ἄν ὅμως δὲν ὑπῆρχε νόμος ν' ἀπειλεῖ καὶ ἐντολὴ, δὲν θὰ συνέβαινε καὶ τὸ πλημμέλημα. Κι ἀφοῦ εἶναι ἀγαθός, γιὰ ποιὸ λόγο θὰ τιμωροῦσε; Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι ἀγαθὸς ὁ Θεὸς πού βρίσκεται πέρα ἀπὸ ὅλα, πρέπει, πές μου, νὰ μὴ θεωροῦνται ἄξιοι λόγου ἀπὸ μᾶς οἱ νόμοι του καὶ νὰ τὸν περιφρονήσομε χωρὶς τιμωρία; Ἄλλὰ βέβαια αὐτὴ ἡ σκέψη καὶ ἀντίληψη οὔτε στοὺς σοφοὺς τῶν Ἑλλήνων φαινόταν ὀρθή. Γιατί πάλι ὁ Πλάτων εἶπε κάπου: “Ὁ Θεὸς λοιπὸν, ὅπως λέγει καὶ ὁ παλαιὸς λόγος, πού κατέχει τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος καὶ τὴ μέση ὄλων τῶν ὄντων, πορεύεται τὴν εὐθεία, ἀκολουθώντας αὐτὴν σύμφωνα μὲ τὴ φύση του, καὶ τὸν ἀκολουθεῖ πάντοτε ἡ Δίκη, τιμωρὸς ὄσων ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸν θεῖο νόμο. Ὅταν λοιπὸν τὸν ἀκολουθεῖ ἡ τιμωρὸς Δίκη, πού δίκαια βέβαια τιμωρεῖ τοὺς μὲ τὴ θέλησή τους περιφρονητὲς, δὲν πρέπει νὰ σκεφθεῖ κανεῖς, ἐπειδὴ εἶναι ὁ Θεὸς ἀγαθός, γι' αὐτὸ κι ἡμεῖς πρέπει νὰ προχωροῦμε ἀτιμώρητοι σ' ὅ,τι μᾶς ἀρέσει, ἀλλὰ μᾶλλον σκεπτόμενοι τὸ μέγεθος τῆς ὑπεροχῆς του πρὸς ὅλα, νὰ φοβόμαστε καὶ νὰ σκύβομε ὑπάκουο καὶ εὐήνιο τὸ αὐχένα τῆς διάνοιας σὰ θεοπίσματά του.

Ἄρα λοιπὸν θὰ δεχθεῖ κανεῖς ὅτι ὁ ἀγαθὸς δὲν πρέπει νὰ ἀνέχεται τοὺς κακοὺς; Μὰ πῶς δὲν εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ μάχαιρα τῆς δικαιοσύνης ἀκονίζεται, ὄχι βέβαια ἐναντίον τῶν φρονίμων, ἀλλὰ μᾶλλον

δὲ μᾶλλον, οἷσπερ ἂν εἶη τὸ ἀγαθουργεῖν ἀπεσπουδασμένον, ἀπόβλητον δὲ καὶ τὸ χρῆναι διοῦν ἐλευθέρως; Ἐνεστι δὴ οὖν τῶν νόμων ἀπόνασθαι, τοῖς ἀπληροτηκόσι τῶν ἀρετῶν τῆς ἑαυτῶν διανοίας τὰ πείσματα, εἵπερ ἐστὶν οὐκ ἐνδοιαστόν, ὡς ἀνα-
5 σειράζουσι μὲν τὸ δυσάγωγον καὶ τὸ νενευκὸς εἰς ἀπόστασιν, ἀνακόπτουσι ταῖς δίκαις, προτρέποντες εἰς τὸ εὖ, καὶ τῶν αἰσχιόνων ἀναγκάζοντες ἀποφοιτᾶν τοὺς λογισμοῦ τοῦ πρέποντος ἀμοιρεῖν ἠρημένους. Καὶ οὐκ ἂν τις αἰτιῶτο, νοῦν ἔχων, ἢ τοὺς νόμους αὐτούς, ἢ τοὺς αὐτῶν ὀριστὰς γεγονότας. Αἴτιοι γὰρ
10 οὐκ αὐτοὶ που πάντως εἶεν ἂν τοῦ χρῆναι παθεῖν τοὺς ἐαλωκότας· ἐξὸν γὰρ ἐλέσθαι τὸ φρονεῖν ὀρθῶς, ὥχοντο πρὸς τὸ δοκοῦν· σφᾶς δὲ δὴ μᾶλλον αὐτοὺς διολωλοκότες αὐτοὶ καταφωραθεῖεν ἂν.

Οὐκοῦν, εἰ λέγοι μὴ δὴ χρῆναι θεσμοθετεῖν τοῖς ἐν ἀρχαῖς
15 τε καὶ πρώτοις τὸν τῶν ὄλων Θεόν, πρὸς ἡμῶν ἀντακούσεται, καὶ μάλα εἰκότως Ἄνεπιστάτητον οὖν, εἰπέ μοι, τὸν ἄνθρωπον εἶναι χρῆν, ἄφետον ὀλοτρόπως καὶ ἐξήνιον καὶ οὐδὲν εἰδότα τὸ ὑπερτεροῦν, ἢ καὶ τις ὁ κρατῶν ἔστι, καίτοι ταῖς ἄγαν εὐθυνίαις ἔπεται πως αἰεὶ τὸ σφαλερῶς ἔχειν, καὶ τὸ ἀνειμένον εἰσάπαν,
20 δεινὸν ἐμποιῆσαι κλόνον καὶ ἀποφορὰν εἰς ἐξιτηλίαν. Σωφρονεῖ δὲ μᾶλλον τὸ ὑπὸ ζυγὰ καὶ τὸ ὑπὸ χεῖρα τοῦ κρατεῖν εἰληχότος. Ὅνπερ γὰρ τρόπον οὐκ ἀσυντελεῖ τοῖς ἵπποις τὰ χαλινὰ πρὸς τὸ εὐδρομεῖν εἰδέναί, καὶ τοῦτο κόσμος αὐτοῖς, οὔτε μὴν νανσι τὰ πηδάλια, κατευθὺ γὰρ ἴεται σκοποῖς δι' αὐτῶν, οὔτως
25 οὐδὲ ἀνθρώπων νόμος. Εἰ δὲ οἷς ἔφην ἐπιτιμᾶ, τοὺς νόμους τεθεῖσθαι μάτην ὀμολογεῖ, καίτοι γεγωνῶς νομοθέτης αὐτός. Χρῆ οὖν, ὦ πανάριστε, καὶ δικαστὰς τῶν κοινῶν ἀποστησῆσαι πραγμάτων, καὶ μὴν καὶ αὐτὸ τὸ τοῖς εἰωθόσι πλημμελεῖν ἐπωφελέστατον δεῖμα, τὸ ἐπεὶ τέ φημι τῷ κολάζεσθαι δεῖν, ἢ τάχα
30 που καὶ γονέων παιδαγωγίαν ἀποσαλεῦσαι τοὺς παῖδας τῶν

ἐναντίον ἐκείνων πού δέν ἐνδιαφέρονται νά πράττουν τὸ σωστό, καὶ ἔχουν ἀπορρίψει τὸ νά ζοῦν μὲ ἐλευθερία; Εἶναι λοιπὸν δυνατὸ νά ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τοὺς νόμους ὅποιοι ἔχουν δέσει τὰ σχοινιά τῆς διάνοιάς τους ἀπὸ τὶς ἀρετές, ἀφοῦ δέν μπορεῖ νά δεχθεῖ ἀμφιβολία, ὅτι περιορίζουν τὴ δυσκολία τῆς ἀγωγῆς, καὶ ἀνακόπτουν μὲ τὶς ποινὲς τὴν ἀπόκλιση πρὸς τὴν ἀποστασία, παρακινώντας στὸ καλὸ καὶ ἀναγκάζοντας νά ἐγκαταλείπουν τὰ αἰσχροῦ ὅσοι θέλησαν νά ἀπορρίψουν τὸν πρέποντα λογισμό. Καὶ δέν θὰ μπορούσε κάποιος πού ἔχει νοῦ νά κατηγορήσει ἢ τοὺς ἴδιους τοὺς νόμους ἢ αὐτοὺς πού τοὺς ἔθεσαν. Γιατί ὅπωςδήποτε δέν μποροῦν νά εἶναι αὐτοὶ οἱ αἴτιοι γιὰ τὸ ὅτι πρέπει νά τιμωρηθοῦν οἱ παραβάτες, ἀφοῦ, ἐνῶ εἶχαν τὴν ἐξουσία νά ἐπιλέξουν τὸ ὀρθό, ἔσπευσαν σ' αὐτὸ πού τοὺς εὐχαριστοῦσε, καὶ θὰ συλληφθοῦν ὅτι εἶναι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι μᾶλλον πού κατέστρεψαν τὸν ἑαυτό τους.

Ἄν λέγει λοιπὸν ὅτι δέν πρέπει νά νομοθετοῦν οἱ ἐξουσιαστές, καὶ πρῶτος ἀπὸ ὅλους ὁ Θεὸς τῶν ὅλων, θ' ἀκούσει ἐκ μέρους μας, καὶ πολὺ εὐλογα. Πές μου, λοιπὸν, πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά μὴν ἔχει κάποιον ἐπιστάτη, ἀλλὰ νά εἶναι τελείως ἀπόλυτος καὶ χωρὶς χαλινάρι, καὶ νά μὴν ἀναγνωρίζει τίποτε ὑπέρτερό του ἢ καὶ ποιὸς εἶναι ὁ ἐξουσιαστής του, μολονότι στίς πολλές ὑποχωρήσεις ἀκολουθεῖ πάντοτε ὁ κίνδυνος γιὰ ἐσφαλμένη ἐνέργεια, καὶ ἡ πλήρης χαλάρωση εἶναι φοβερὴ στὸ νά προκαλέσει κλονισμό καὶ νά ὀδηγήσει σὲ ἀφανισμό. Φρόνιμα φέρεται μᾶλλον αὐτὸ πού δέχεται τὸν ζυγὸ καὶ αὐτὸ πού βρῖσκεται κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ κυρίου πού τοῦ ἔλαχε. Γιατί μὲ ὅποιο τρόπο δέν εἶναι ἀνώφελα τὰ χαλινάρια στὰ ἄλογα γιὰ νά τρέχουν ἴσια, καὶ αὐτὸ τοὺς εἶναι στόλισμα, οὔτε καὶ στὰ πλοῖα τὰ πηδάλια, γιατί μὲ αὐτὰ ὀδηγοῦνται κατ' εὐθείαν στὸ σκοπὸ τους, ἔτσι δέν εἶναι ἀνώφελος οὔτε ὁ νόμος στοὺς ἀνθρώπους. Ἄν ὅμως ἐπιτιμᾷ ὅσα εἶπα, ὁμολογεῖ ὅτι οἱ νόμοι τέθηκαν μάταια, μολονότι εἶναι νομοθέτης ὁ ἴδιος. Πρέπει λοιπὸν, ὦ πανάριστε, καὶ τοὺς δικαστὲς νά τοὺς ἀπομακρύνουμε ἀπὸ τὰ κοινὰ πράγματα, καὶ βέβαια καὶ αὐτὸν τὸν πολὺ ὠφέλιμο φόβο γι' αὐτοὺς πού συνηθίζουν νά κάνουν παραβάσεις, ἐννοῶ τὸ ἀναγκαῖο τῆς τιμωρίας, ἢ ἴσως δέν θὰ ἦταν καθόλου παράδοξο καὶ ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν

ἀτόπων οὐδέν; Ἀλλ' οὐτ' ἂν ἵππος εὐδρομήσει ποτὲ χαλινουῦ καὶ ἐπιδάτου δίχα, οὔτε μὴν αἱ νῆες κατ' εὐθὺ δραμοῦνται σκοποῦ τοῦ διιθύνειν εἰδότος ἐξηρημένου, οὔτε μὴν πόλις διακεκτῆσεται τό γε ὡς ἄριστα διοικεῖσθαι δοκεῖν, δικαστῶν οὐκ ἐφεστηκότων, 5 οὔτε μὴν ἀχρεῖος τοῖς ἔτι νηπίοις τῶν γεννηκότων ἢ παιδαγωγία. Πανταχῆ τοιγαροῦν ὁ ἐφεστηκῶς ὀνίνησι νόμος Πολυπραγμονήσωμεν δέ, εἰ δοκεῖ, καὶ τὰ τῶν κτισμάτων ἕτερα, εἰ μὴ τοῖς τοῦ δημιουργήσαντος καταξεύχθη νόμοις.

Ἐν κόσμῳ μὲν γὰρ τῷ δέοντι τὸν οἰκεῖον δρόμον ἀποπληροῖ 10 ὁ μέγας οὐτός καὶ παμφαῆς ἥλιος, καὶ μὴν καὶ σελήνη καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἄστρον, ὥραι δὲ ἀνίσχουσι τεταγμένως, ἡμέρα τε καὶ νύξ, ἐξ ὧν τοῖς ἐθέλουσιν ἔνεστιν ἰδεῖν ὡς διὰ τῆς ἀρίστης τάξεως τὸν ἑαυτῆς ταξίαρχον ἢ κτίσις ἀναδοᾶ, καὶ δι' ὧν εὖ ἔχει μονο-νουχὶ καὶ κέκραγεν, ὅτι καὶ εἶκει νόμοις καὶ τοῖς ἀρρήτοις τοῦ 15 πάντων ἀριστοτέχνου Θεοῦ διοκεῖται νεύμασι. Ψάλλει γοῦν ὁ προφήτης Δαβὶδ καὶ φησιν· «Ἐποίησας σελήνην εἰς καιρούς. Ὁ ἥλιος ἔγνω τὴν δύσιν αὐτοῦ». Καὶ μεστή μὲν τῶν τοιούτων μαρτυριῶν ἢ θεόπνευστος Γραφή. Πείσει δὲ ἴσως αὐτόν, μᾶλλον δὲ καὶ οὐχ ἐκόντα περιτρέψει πρὸς τὸ εὐθὺ τῶν ὁμοδόξων ἢ πίστις. 20 Ἀλέξανδρος τοίνυν, ἀνὴρ ἐλλόγμος, ἐν τῷ Περί Προνοίας φησὶν οὕτως· «Μηδὲν γὰρ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ γίνεσθαι χωρὶς προνοίας. Πάντα γὰρ εἶναι μεστὰ τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ πάντων αὐτὸ διήκειν τῶν ὄντων. Διὸ καὶ πάντα τὰ γινόμενα γίνεσθαι κατὰ βούλησιν τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦτο μαρτυρεῖσθαι μὲν ὑπὸ τῶν φαινομένων. Ἡ 25 τε γὰρ τῶν γινομένων τάξις, φύσει αἰεὶ παραπλησίως ἔχουσα, μέγας ἔλεγχος τοῦ μὴ κατὰ τύχην ταῦτα γίνεσθαι». Καὶ μὴν καὶ ἐτέρωθι· «Τὴν γὰρ τῶν ἐνταῦθα σωτηρίαν τε καὶ γένεσιν καὶ κατ' εἶδος αἰδίων διαμονὴν οὐκ ἄνευ θείας προνοίας Ἀριστοτέλης φησὶ γενέσθαι. Ἡ γὰρ ἀπὸ τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἄλλων ἄστρον τῷ

παιδαγωγία τῶν γονέων τὰ παιδιά; Ἄλλ' οὔτε τὸ ἄλογο ποτὲ θὰ προχωρήσει στὸν ἴσιο δρόμο χωρὶς χαλινάρι καὶ ἀναβάτη, οὔτε τὰ πλοῖα θὰ πλεύσουν κατευθείαν στὸν προορισμό τους ἐὰν τοὺς λείπει αὐτὸς ποὺ γνωρίζει νὰ τὰ κυβερνᾷ, οὔτε βέβαια καὶ ἡ πόλη θὰ κερδίσει τὴν ἐντύπωση ὅτι διοικεῖται ἄριστα, ὅταν οἱ δικαστὲς δὲν κἄθονται στὴν ἔδρα τους, οὔτε ἀσφαλῶς εἶναι ἄχρηστη γιὰ τοὺς ἀνώριμους ἀκόμα ἡ παιδαγωγία ἀπὸ τοὺς γονεῖς τους. Παντοῦ λοιπὸν ὠφελεῖ ὁ προστάτης νόμος. Ἄς ἐξετάσομε ὅμως, ἂν νομίζεις, μὲ προσοχὴ καὶ τὰ ἄλλα δημιουργήματα, ἂν δὲν ἔχουν ὑποταχθεῖ στοὺς νόμους τοῦ δημιουργοῦ τους.

Μὲ τὴν πρέπουσα τάξη ἐκτελεῖ τὴν τροχιά του ὁ μέγας αὐτὸς καὶ ὀλοφώτεινος ἥλιος, ἀλλὰ καὶ ἡ σελήνη καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἄστρα. Οἱ ἐποχὲς ἐπανερχονται μὲ τὴ σειρὰ, ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύχτα. Ἀπὸ αὐτὰ μποροῦν νὰ δοῦν ὅσοι θέλουν, ὅτι μὲ τὴν ἄριστη τάξη τῆς ἡκτίση ἀνακηρύττει τὴν ταξιαρχὸ τῆς καὶ μὲ τὶς καλὲς ρυθμίσεις τῆς διακηρύττει κατὰ κάποιον τρόπο ὅτι καὶ στοὺς νόμους ὑποχωρεῖ καὶ διοικεῖται μὲ τὰ ἄρρητα νεύματα τοῦ ἀριστοτέχνη τῶν ὅλων Θεοῦ. Ψάλλει λοιπὸν ὁ προφήτης Δαβὶδ καὶ λέγει· «Ἐκανες τὴ σελήνη γιὰ προσδιορισμὸ τῶν ἐποχῶν· ὁ ἥλιος γνωρίζει πότε θὰ δύσει»⁵. Καὶ εἶναι βέβαια γεμάτη ἡ θεόπνευστη Γραφή ἀπὸ τέτοιες μαρτυρίες, ἴσως ὅμως θὰ τὸν πείσει, καὶ μάλλον καὶ χωρὶς νὰ θέλει θὰ τὸν στρέψει πρὸς τὸ ὀρθὸ ἢ πίστη τῶν ὁμοφρόνων του. Ὁ Ἀλέξανδρος λοιπὸν, ἄνδρας λογιώτατος, στὸ λόγο του “Περὶ Προνοίας” λέγει τὰ ἑξῆς· “Τίποτε ἀπὸ ὅσα ὑπάρχουν στὸν κόσμον δὲν γίνεται χωρὶς τὴν πρόνοια. Γιατὶ ὅλα εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ τὸ Θεῖο καὶ αὐτὸ περνᾷ μέσα ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα. Γι' αὐτὸ καὶ ὅλα ὅσα γίνονται, γίνονται σύμφωνα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸ βέβαια μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ φαινόμενα. Γιατὶ καὶ ἡ τάξη αὐτῶν ποὺ γίνονται, ποὺ εἶναι πάντοτε ἀπὸ τὴ φύση τῆς παραπλήσια, εἶναι μεγάλη ἀπόδειξη ὅτι αὐτὰ δὲν ἔγιναν κατὰ τύχη”. Ἄλλὰ καὶ ἄλλοῦ λέγει· “Ἡ διάσωση τῶν ἐδῶ καὶ ἡ γένεση καὶ ἡ αἰώνια διατήρησή τους κατὰ εἶδος ὁ Ἀριστοτέλης λέγει ὅτι δὲν ἔγινε χωρὶς τὴ μεσολάβηση τῆς θείας πρόνοιας. Γιατὶ, σύμφωνα μ' αὐτόν, ἡ δύναμη ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ τὰ ἄλλα ἄστρα ποὺ ἀκολοθοῦν τὸν ἴδιον νόμον, ἔχει τὴν αἰτία τῆς γένεσης καὶ τῆς

ἡλίῳ συννόμων δύναμις κατ' αὐτόν, τῆς γενέσεως τοῖς φύσει συν-
εστῶσι καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, ἔχει τὴν αἰτίαν”.

Οὐκοῦν ὡς ἀπὸ γε τῆς ἐν τοῖς ὀρωμένοις εὐταξίας καὶ ἐμ-
μελοῦς κινήσεως εἶη ἂν οὐκ ἀσυμφανές, ὅτι τοῖς τοῦ κρατοῦντος
5 ὑπέξενκται νόμοις «Οἱ οὐρανοὶ» γάρ, φησί, «διηγοῦνται δόξαν
Θεοῦ, ποιήσιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα». Εἰ δὲ
δή τις τοῖς ἐσωτάτω καὶ εἰς νοῦν ὀφθαλμοῖς ὑπεράλλοιτο μὲν τῶν
ἐν αἰσθήσει τὴν φύσιν, ὑπερφέροιτο δὲ παντὸς ὀρωμένου καὶ τὴν
νοητὴν τε καὶ ἐπιστητὴν περιεργάζοιτο κτίσιν, καὶ αὐτὴν εὐρήσει
10 νόμοις τοῖς καθήκουσι διοικουμένην, εὐπειθῆ δὲ καὶ εὐάγωγον,
καὶ Θεῷ τῷ ἐπὶ πάντα ὀλοτρόπως ἀνακειμένην. Λειτουργοῦσι
γάρ αὐτῷ καὶ ἀκαταλήκτοις δοξολογίαις καταγεραίρουσιν, ἄγγε-
λοὶ τε καὶ ἀρχάγγελοι, τὸ γνήσιον εἰς παράστασιν εἰς εὐκλείας
δύναμιν ἔχοντες. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος προφήτης Ἡσαΐας ἑώρα-
15 κέναι φησὶ τὸν Κύριον Σαβαῶθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ
καὶ ἐπηρομένου, κύκλῳ τε περιεστῶτα τὸ Σεραφίμ, καὶ ἀμοιβαδὸν
ἀλλήλοις ἀνταναφωνοῦντα τὰς ὑμνωδίας. Ψάλλει δὲ καὶ ὁ Δαβὶδ,
καὶ φησιν· «Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ, δυνατοὶ
ἰσχύϊ, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ, τοῦ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς τῶν
20 λόγων αὐτοῦ. Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ,
λειτουργοὶ αὐτοῦ, ποιοῦντες τὸ θέλημα αὐτοῦ».

Οὐκοῦν τὸ δεδόσθαι τοῖς γενάρχαις τὸν παρὰ Θεοῦ νόμον
γέγονεν αὐτοῖς ὁμολογουμένως πρὸς ζημίας μὲν ἤκιστα γε, πολ-
λοῦ γε καὶ δεῖ, πρὸς ὠφελείας δὲ μᾶλλον τῆς ἀνωτάτω καὶ τῶν
25 ἐξαιρέτων αὐτοῖς πρόξενον ἀγαθῶν. Καὶ εἰ μὴ τῷ δοκῶ πρεσβεύ-
ειν τὸ ἀληθές, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ὀράτω τὸ χρῆμα· πλεῖ-
στα μὲν γὰρ ἦν ἐν τῷ παραδείσῳ τὰ ξύλα, προστέταχε πάντα μὲν
ἔχειν ἐδώδιμα, τό γε μὴν ἐν μέσῳ μόνον παραιτεῖσθαι. Καίτοι
φαίη τις ἂν, ὡς ἦν τάχα που λυσιτελέστερον ἐν ἐσχατιαῖς τοῦ πα-
30 ραδείσου καὶ οἶον ἐν τόποις οὐκ ἐγνωσμένοις τὸ ἀποπεφασμένον
εἰς βρωσιν ἀποτεθεῖσθαι ξύλον, ἵνα μὴ τῷ φαίνεσθαι διὰ παντὸς
καταθήγη πρὸς ἔφεσιν τὴν ἐφ' ἑαυτὸ τὰς τῶν ὀρώντων ἐπιθυμίας.

σωτηρίας ὅσων ὑπάρχουν καὶ συνδέονται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση τους”.

” Ἄρα ἀπὸ τὴν εὐταξία καὶ τὴν ἀρμονικὴ κίνηση στὰ φαινόμενα εἶναι φανερό ὅτι αὐτὰ ὑπόκεινται στοὺς νόμους ἐκείνου ποὺ ἔχει τὴν ἐξουσία. Γιατὶ λέγει· «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ στερέωμα διακηρύττει ὅτι εἶναι ἔργό τῶν χειρῶν του»⁶. ” Ἄν ὅμως κάποιος ὑπερπηθήσει μὲ τὰ ἐσωτερικὰ καὶ νοερὰ μάτια τὴ φύση τῶν αἰσθητῶν καὶ ὑψωθεῖ πάνω ἀπὸ κάθε φαινόμενο καὶ ἐξετάσει μὲ προσοχὴ τὴ νοητὴ καὶ ποὺ μπορεῖ νὰ γνωσθεῖ φύση, θὰ βρεῖ ὅτι καὶ αὐτὴ διοικεῖται μὲ τοὺς νόμους ποὺ πρέπει, ὑπάκουη καὶ εὐάγωγή καὶ ἔχοντας τὴν ἐξάρτησή της μὲ κάθε τρόπο ἀπὸ τὸν Θεὸ τῶν ὅλων. Πράγματι τὸν ὑπηρετοῦν καὶ τὸν τιμοῦν μὲ ἀκατάληπτες δοξολογίες καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἀρχάγγελοι, ποὺ ἔχουν τὴ δύναμη νὰ παραστήσουν τὴ γνήσια δόξα του. Γιατὶ λέγει ὁ θεσπέσιος προφήτης Ἡσαΐας, ὅτι εἶδε τὸν Κύριο Σαβαώθ νὰ κάθεται πάνω σὲ ὑψηλὸ θρόνο καὶ μετέωρο, καὶ νὰ τὸν περιβάλλουν κυκλικὰ τὰ Σεραφεῖμ καὶ ἐναλλάξ νὰ ἀντιφωνοῦν μεταξύ τους τὶς ὑμνωδίες⁷. Ψάλλει καὶ ὁ Δαβὶδ καὶ λέγει· «Εὐλογεῖτε τὸν Κύριο ὅλοι οἱ ἄγγελοί του μὲ τὴν μεγάλη δύναμή σας, ποὺ ἐκτελεῖτε τὸ λόγο του καὶ ἔχετε τὴν προθυμία ν’ ἀκοῦτε τὸν λόγο του. Εὐλογεῖτε τὸν Κύριο ὅλες οἱ δυνάμεις του, σεῖς ποὺ τὸν ὑπηρεῖτε καὶ ἐκτελεῖτε τὸ θέλημά του»⁸.

” Ἄρα λοιπὸν τὸ ὅτι ἔχει δοθεῖ στοὺς γενάρχες ὁ νόμος ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ ἔχει ἀποβεῖ σ’ αὐτοὺς κατὰ κοινὴ ὁμολογία καθόλου πρὸς ζημίαν τους, ἀπέχει πολὺ αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς πάρα πολὺ μεγάλη ὠφέλειά τους, καὶ ἔγινε γι’ αὐτοὺς προξενός τῶν ἐξαιρέτων ἀγαθῶν. Κι ἂν κάποιος νομίζει ὅτι δὲν διδάσκω τὴν ἀλήθεια, ἃς δεῖ τὸ πρᾶγμα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα. ” Ἀφθονα ἦταν τὰ δένδρα στὸν παραδεισο, καὶ πρόσταξε ὅλων τοὺς καρποὺς νὰ τοὺς τρώνε, καὶ μόνο αὐτὸ ποὺ ἦταν στὸ κέντρο τοῦ παραδείσου νὰ ἀποφεύγουν. Καὶ βέβαια θὰ ἔλεγε κανεὶς, ὅτι θὰ ἦταν ὠφελιμότερο νὰ φυτευθεῖ τὸ ἀπαγορευμένο δένδρο πρὸς βρώση στὰ ἄκρα καὶ στὶς ἀπόμερες κατὰ κάποιο τρόπο καὶ ἄγνωστες γωνιὲς τοῦ παραδείσου, γιὰ νὰ μὴ συμβαίνει μὲ τὸ νὰ τὸ βλέπουν συνέχεια νὰ ἐρεθίζει τὴν

6. Ψαλμ. 18, 1.

7. Ἡσ. 5. 1-3.

8. Ψαλμ. 102, 20-21.

Καὶ τί πρὸς τοῦτο ἐροῦμεν; Οἰκονομία τις ἦν προμηθεστάτη τε καὶ εὐτεχνεστάτη, μηδὲ χρῆναι λαθεῖν αὐτὸ πεποιηκός Θεοῦ. Ἔδει γάρ, ἔδει τοὺς θεωμένους αὐτὸ δι' αὐτοῦ δὴ τούτου πρὸς ἀνάμνησιν αἰεὶ καλεῖσθαι τοῦ νόμου, καὶ τὴν τοῦ κρατοῦντος 5 ὑπεροχὴν εἰδέναι, καὶ νομοθέτην αὐτὸν καὶ Κύριον ὄντα μὴ ἀγνοεῖν. Ἦν δὲ καὶ ἑτέρως οὐκ ἀσυντελὲς εἰς ὄνησιν, τὸ δὴ χρῆναι τέως τοῖς οὕτω μικροῖς ἐμμελετᾶν τὸν εὐήνιον καὶ διαγυμνάζεσθαι πρὸς ἐγκράτειαν. Καὶ πρὸς γε δὴ τούτῳ κάκεῖνο, οἴμαι πού, δεήσει λέγειν. Ἦν γὰρ δὴ, καὶ μάλα εἰκός, αἰεὶ τὸ φυτὸν 10 ὀρῶντας αὐτοὺς καὶ τὸν ἐπ' αὐτῷ νόμον οὐκ ἠγνοηκότας, εἰς ἀνάμνησιν αἰεὶ καλεῖσθαι τοῦ παρεγγυήσαντος Θεοῦ, οὕτω τε ἀναπηδᾶν εἰς τὴν ἐπ' αὐτῷ θεοπτίαν καὶ τῶν ἐπιγείων ἀνακομίζοντας τὴν διάνοιαν, τίς τε καὶ ὅσον ἐστὶν ὁ προστεταχὼς ἐμφρόνως διαλογίζεσθαι. Γένοιτο δ' ἂν οὐδὲν τῆς ἀληθοῦς ἐπὶ Θεῷ 15 θεωρίας τιμαλφέστερον, ἐπεὶπερ ἡμῖν τῆς εἰς λῆξιν μακαριότητος ἐμποιεῖ τὸ χρῆμα τὴν μέθεξιν. Καὶ γοῦν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, τὰς πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεὸν διαλέξεις ποιούμενος, «Αὕτη», φησὶν, «ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰη- 20 σοῦν Χριστόν». Καὶ μὴν καὶ ὁ πάνσοφος Μωσῆς τοῦ τοιοῦδε τυχεῖν γλιχόμενος ἐλπιάρει λέγων· «Εἰ εὔρηκα χάριν παρὰ σοί, ἐμφάνισόν μοι σεαυτὸν γνωστῶς ἴδω σε».

Τεθέαται μὲν γὰρ ὁ Ἰσραὴλ αὐτόν, καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ Μωσῆς, ἀλλ' οὕτω γνωστῶς, αἰσθητῶς δὲ μᾶλλον. Καταβέβηκε γὰρ ἐν 25 εἶδει πυρὸς ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ. Ὅτι δὲ ἡ θεία τε καὶ ἀπόρρητος φύσις οὔτε αὐτόχρομα νοεῖται πῦρ, οὔτε μὴν ὑποφέροιτο ἂν ὄλως ὀράσει καὶ ὀφθαλμοῖς, πεπληροφόρηκεν ὁ Χριστὸς εἰπὼν τοῖς Ἰουδαίοις περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς «Οὔτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε, οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἐώρακατε». Ἐπλάττετο γὰρ οἰκονο- 30 μικῶς ἐν πυρὶ τὸ Θεῖον. Ὅτι δὲ τῆς ἀνωτάτω πασῶν εὐημερίας

9. Ἰω. 17, 3.

10. Ἐξοδ. 33, 13.

ὄρεξη καὶ τὴν ἐπιθυμία πρὸς τὸν ἑαυτοῦ του ἐκείνων ποῦ τὸ ἔβλεπαν. Τὶ θὰ ἀπαντήσομε σ' αὐτό; Ἦταν μιὰ οἰκονομία πολὺ προνοητικὴ καὶ μὲ ἄριστο τρόπο ἐπινοημένη· ἔπρεπε νὰ μὴ λησμονήσουν οὔτε αὐτὸ ὅτι ἔχει γίνεи ἀπὸ τὸν Θεό. Γιατὶ ἔπρεπε, ἔπρεπε ὅσοι τὸ ἔβλεπαν μὲ αὐτὸ ἀκριβῶς νὰ καλοῦνται σὲ ἀνάμνηση τοῦ νόμου, νὰ ἀναγνωρίζουν τὴν ὑπεροχὴ τοῦ Κυρίου, καὶ νὰ μὴν ἀγνοοῦν ὅτι ὁ ἴδιος ἦταν καὶ νομοθέτης καὶ Κύριος. Ἀλλὰ καὶ διαφορετικὰ συντελοῦσε στὴν ὠφέλεια· ἔπρεπε στὴν ἀρχὴ νὰ ἀσκοῦνται στὴν ὑπακοή μὲ τόσο μικρὰ πράγματα καὶ νὰ γυμνάζονται μὲ σκοπὸ τὴν ἐγκράτεια. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ θὰ χρειασθεῖ, νομίζω, νὰ πῶ καὶ ἐκεῖνο. Ἦταν, καὶ μάλιστα πολὺ εὐλογο, βλέποντας συνεχῶς τὸ δένδρο καὶ μὴ ἀγνοώντας τὸν νόμο γι' αὐτό, νὰ καλοῦνται πάντοτε νὰ θυμοῦνται τὸν Θεὸ ποῦ τοὺς ἔδωσε τὴν ἐντολή, καὶ ἔτσι νὰ ὑψώνονται στὴ θεοπτία ἐκείνου, καὶ ἀποσύροντας τὴ διάνοιά τους ἀπὸ τὰ ἐπίγεια, νὰ φέρνουν στὸ νοῦ τους μὲ σύνεση ποιὸς καὶ πόσο μέγας εἶναι αὐτὸς ποῦ ἔδωσε τὴν ἐντολή. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει τίποτε πολυτιμότερο ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ θεωρία τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ αὐτὴ προξενεῖ τὴ μέθεξή μας στὴν αἰώνια μακαριότητα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς συνομιλώντας μὲ τὸν Οὐράνιο Πατέρα του καὶ Θεὸ λέγει· «Αὐτὴ εἶναι ἡ αἰώνια ζωὴ, νὰ γνωρίζουν ἐσένα τὸ μοναδικὸ ἀληθινὸ Θεό, καὶ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ ποῦ ἔστειλες σ' αὐτούς»⁹. Ἀλλὰ καὶ ὁ πάνσοφος Μωυσῆς, αὐτὸ λαχταρώντας νὰ ἐπιτύχει, παρακαλοῦσε θερμὰ λέγοντας· «Ἄν ἔχω τὴν εὐνοιά σου, θέλω νὰ μοῦ φανερωθεῖς, γιὰ νὰ σὲ δῶ μὲ μορφὴ αἰσθητή»¹⁰.

Τὸν εἶχν δεῖ βέβαια οἱ Ἰσραηλίτες, καὶ μαζί τους ὁ Μωυσῆς, ὄχι ὅμως μὲ μορφὴ αἰσθητή, ἀλλὰ μᾶλλον μὲ τρόπο αἰσθητό. Εἶχε κατεβεῖ μὲ τὴ μορφὴ φωτιᾶς ἐπάνω στὸ ὄρος Σινᾶ¹¹. «Ὅτι ὅμως ἡ θεία καὶ ἀπόρρητη φύση οὔτε φωτιὰ ἀληθινὰ νοεῖται, οὔτε βέβαια θὰ μποροῦσε γενικὰ νὰ γίνεи θεατὸς μὲ τὴν ὄραση καὶ τὰ μάτια, τὸ δεδαίωσε ὁ Χριστὸς λέγοντας στοὺς Ἰουδαίους γιὰ τὸν Θεὸ Πατέρα του· «Οὔτε τὴ φωνὴ του ἔχετε ἀκούσει, οὔτε τὴν ὄψη του εἶδατε»¹². Γιατὶ εἶχε παρουσιασθεῖ κατ' οἰκονομία τὸ Θεῖο μὲ τὴ μορφὴ τῆς φωτιᾶς. Καὶ ὅτι βέβαια ἡ ἀκριβὴς θεοπτία εἶναι πρόξενος τὴν ἀνώ-

11. Ἔξ. 3, 2.

12. Ἰω. 5, 37.

πρόξενον τοῖς ἐλεῖν ἀξίοις εἴη ἂν τῆς ἀκριβοῦς θεοπτίας τὸ χρῆ-
 μα καὶ τῶν πρὸς ἡμᾶς ἑτερογνωμόνων, ἐκδείξειαν οἱ λόγοι. Ἔφη
 γὰρ πάλιν ὁ μνημονευθεὶς ἡμῖν ἀρτίως Ἀλέξανδρος· “Ἀξιον δὲ
 μηδὲ ἐκεῖνο παραλιπεῖν, τὸ καὶ αὐτὸ παρὰ τῆς θείας Προνοίας
 5 τοῖς ἀνθρώποις δεδωρημένον ἐπ’ ὀλίγον ἐμνημονεύσαμεν. Ἔστι
 δὲ τοῦτο ἐν τῇ πρὸς τὸ Θεῖον εὐσεβείᾳ τὴν ἀκροτάτην ἡμῖν εὐδαι-
 μονίαν κείσθαι, ὡς μὴ μισθὸν ἕξωθέν τινος παρ’ αὐτοῦ διὰ τοῦ-
 το περιμένειν, ἀλλ’ ἐν τῇ θεραπείᾳ τῇ πρὸς τοῦτο τοῦ μεγίστου
 τῶν ἀγαθῶν τυγχάνειν. Ὁμολογεῖται μὲν οὖν τὸν εὐδαιμονεῖν
 10 τοῖς ἀνθρώποις ἔχειν τὸ κεφάλαιον ἐν θεωρίᾳ. Τῆς γὰρ τιμιωτά-
 τῆς τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων, ἣτις ἐστὶν ἢ κατὰ τὸν νοῦν, ἣδε
 ἐνέργεια. Θεωρία γὰρ ἐστὶν ἢ τῶν ἐν τοῖς οὐσίᾳ ἀρίστων ἀληθῆς
 γνώσις. Ἄριστα δὲ τῶν ὄντων ἀπάντων τὰ θεῖα. Ἐν τῇ τῶν θείων
 ἄρα γνώσει τὸ εὐδαιμονεῖν ἡμῖν”. Ὅτε τοίνυν, καθὰ καὶ αὐτοὶ
 15 φασιν οἱ ἰσογνώμονές τε αὐτῶ καὶ συνδεισιδαίμονες, τὸ εὐδαιμο-
 νεῖν ἐστὶν ἐν τῇ τῶν θείων θεωρίᾳ, πῶς οὐκ ἂν τις ὑπεραγάσαιτο
 τὸν τῶν ὄλων Θεόν, θεοπτίας ἀφορμὴν τοῖς πρώτοις δεδωκότα
 τὸν ἐπὶ τῷ ξύλῳ νόμον, ὃ καὶ ἐν μέσῳ τῷ παραδείσῳ πεφύτευτο,
 διὰ τοι τὸ χρῆναι, καὶ μάλα συχνῶς, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ νόμου κα-
 20 λείσθαι τοὺς θεωμένους, καὶ διὰ γε τοῦ νόμου τοῦ θεμένου τὴν
 ὑπεροχὴν καὶ τὸ ἐξαιρέτον κάλλος αἰεὶ πως διαφαντάζεσθαι;

Οὐκοῦν, τότε ἦκον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ δημιουργήσαντος, οὐ
 πρὸς ζημίας τινὸς ἢ βλάβης γεγονὸς τῷ ἀνδρὶ τὸ γύναιον κατα-
 θρῆσαι τις ἂν. Οὔτε μὴν φαμεν ἠγνοηκέναι τὰ ἐσόμενα τὸν ἀκή-
 25 ρατὸν τε καὶ ὑπὲρ πάντα νοῦν, ἀλλ’ οἶδε μὲν τὰ πάντα πρὶν γενέ-
 σεως αὐτῶν, ἰέναι δὲ ὡσπερ κατὰ ῥοῦν ἐφήσι τὰ ἀνθρώπινα,
 μάλισθ’ ὅτι τῆς ἐκάστου προαιρέσεως ἀπηρητημένον ὁρᾶται τὸ
 δραῖσαι τι τὸ τυχὸν ἢ μὴ. Εἰ δὲ ἐπιείτερον ἐστὶν ἀγαθὸς καὶ ἀπηχθη-
 μένον αἰεὶ ποιεῖσθαι φιλεῖ τὸ ἡμοιορηκὸς τοῦ πρέποντος καὶ τὸ
 30 ῥάθυμον εἰς τὸ χρεῶν, ὡς ἦν ἄμεινον, διορίσαιτό τις, οὐδὲ πα-
 ρελθεῖν εἰς γένεσιν τὴν ἀρχὴν ἐφεῖναί τισιν, οὐ περὶ μόνων, ὡς γε
 οἶμαι, τῶν πρώτων ἐγκαλέσομεν αὐτῶ, περὶ πλείστων δὲ ὄσων

τατης εὐτυχίας σὲ ὅσους ἐπιδιώκουν νὰ καταστοῦν ἄξιοι αὐτῆς θὰ τὸ ἀποδείξουν οἱ λόγοι καὶ αὐτῶν ποὺ πιστεῦουν διαφοροτικῶς ἀπὸ ἡμᾶς. Εἶπε πάλι ὁ Ἀλέξανδρος ποὺ μόλις ἀναφέραμε· “Εἶναι ὅμως ἄξιο νὰ μὴν παραλείψομε οὔτε ἐκεῖνο, ποὺ εἶναι κι αὐτὸ δῶρο τῆς θείας Πρόνοιας στοὺς ἀνθρώπους, καὶ ποὺ πρὸ ὀλίγου ἀναφέραμε. Κι αὐτὸ εἶναι ὅτι ἡ ἀκρότατη εὐδαιμονία μας βρῖσκεται στὴν εὐσέβεια πρὸς τὸν Θεό, ὥστε νὰ μὴν περιμένομε κάποιες ἀμοιβές ἐξωτερικὲς γι’ αὐτό, ἀλλὰ νὰ ἐπιτυγχάνομε, μὲ τὴν ὑπηρεσία μας σ’ αὐτόν, τὸ μέγιστο ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ. Ὁμολογεῖται λοιπὸν ὅτι ἡ εὐδαιμονία στοὺς ἀνθρώπους ἔχει τὸ ἀποκορύφωμά της στὴ θεωρία. Γιατι ἡ θεωρία εἶναι ἡ πολυτιμότερη ἀπὸ τίς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, ποὺ εἶναι ἡ νοερὴ δύναμη. Γιατι θεωρία εἶναι ἡ ἀληθινὴ γνώση τῶν ἀριστων ἀνάμεσα στὰ ὄντα, καὶ τὰ ἀριστα ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ὄντα εἶναι τὰ θεῖα. Ἡ εὐδαιμονία λοιπὸν βρῖσκεται στὴ γνώση τῶν θείων”. “Ὅταν λοιπὸν, ὅπως λένε κι αὐτοὶ ποὺ εἶναι τῆς ἴδιας γνώμης μὲ αὐτόν καὶ ὅμοια δεισιδαίμονες μ’ αὐτόν, ἡ εὐδαιμονία βρῖσκεται στὴ θεωρία τῶν θείων, πῶς δὲν θὰ ὑπερθαυμάσει κανεὶς τὸν Θεὸ τῶν ὄλων, ποὺ ἔδωσε ἀφορμὴ γιὰ θεοπτία στοὺς πρώτους τὸν σχετικὸ μὲ τὸ δένδρο νόμο, τὸ δένδρο ποὺ καὶ στὴ μέση τοῦ Παραδείσου εἶχε φυτευθεῖ, ἐπειδὴ ἦταν ἀνάγκη νὰ θυμοῦνται, καὶ μάλιστα πολὺ συχνά, ὅσοι τὸ ἔβλεπαν τὸ νόμο, καὶ ἕξαιτίας τοῦ νόμου τὴν ὑπεροχὴ ἐκείνου ποὺ νομοθέτησε, καὶ νὰ φαντάζονται κατὰ κάποιον τρόπο πάντοτε τὸ ἐξαίρετο κάλλος του;

Ἐπομένως ὅσον ἀφορᾷ στὸ σκοπὸ τοῦ Δημιουργοῦ θὰ διαπιστώσει κανεὶς ὅτι ἡ γυναῖκα δὲν δημιουργήθηκε πρὸς ζημία ἢ βλάβη τοῦ ἀνδρα, οὔτε βέβαια λέμε ὅτι δὲν γνώριζε ὁ ἀθάνατος καὶ ὑπέρτατος νοῦς τί ἐπρόκειτο νὰ συμβεῖ. Γνωρίζει τὰ πάντα πρὶν ἀπὸ τὴ γένεσή τους^{12α}, ἀλλὰ ἀφήνει τὰ ἀνθρώπινα νὰ τραβοῦν τὸ δρόμο τους, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ φαίνεται νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν προαίρεση τοῦ καθενὸς νὰ κάνει κάτι ἢ ὄχι. Ἄν ὅμως ἐπειδὴ εἶναι ἀγαθὸς καὶ θέλει νὰ μισεῖ πάντοτε αὐτὸ ποὺ βρῖσκεται μακριὰ ἀπὸ τὸ πρέπον, τότε καὶ ἡ ραθυμία σὲ ὅτι εἶναι πρέπον θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι εἶναι καλύτερη, καὶ οὔτε γιατί δὲν ἔδωσε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐντολὴν σὲ κάποιον νὰ βγοῦν στὸ φῶς τῆς γένεσης θὰ τὸν κατηγορήσομε, καί, ὅπως

ἐτέρων μᾶλλον δὲ περὶ πάντων τῶν ὅσοι καὶ μετ' ἐκείνους γεγό-
 νασι καὶ εἰσὶν εἰς δεῦρο, ῥάθυμοί τε καὶ ἀλιτήριοι καὶ τῶν θείων
 νόμων ἀλογεῖν εἰωθότες· ἀλλ' οἶμαι σοφὸν εἶη ἂν τῷ αὐτῷ μὲν
 καὶ μόνῳ τὸ εἰδέναι τὰ πάντα νέμειν, διοικεῖν δὲ τὰ καθ' ἡμᾶς
 5 καθ' ὃν ἂν ἔλοιτο τρόπον. Πεπληροφορηθῆσθαι δέ, ὅτι πάντας
 ὀρθῶς τε καὶ ἀνεπιπλήκτως ἔχει, καὶ τὸ ἐπιτιμᾶν αὐτῷ περὶ
 ὄτουοῦν ὅλως τῆς ἀνωτάτω δυσσεβείας ἔχει τὴν γραφήν· ὡς γὰρ
 ὁ προφήτης Ἡσαΐας φησί· «Τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου, ἢ τίς σύμβου-
 λος αὐτοῦ ἐγένετο;». Εὐ³ δὲ δὴ σφόδρα ὁ προφήτης Δαβὶδ ἀνα-
 10 φθέγγεται, καὶ φησι πρὸς αὐτόν· «Ἐν τῇ θαλάσῃ αἱ ὁδοί σου,
 καὶ αἱ τρίβοι σου ἐν ὕδασι πολλοῖς, καὶ τὰ ἴχνη σου οὐ γνωσθή-
 σονται». Δυσκάτοπτος γὰρ ἀνθρώποις, μᾶλλον δὲ καὶ ἄποπτος
 παντελῶς εἶη ἂν, ἢ ἐφ' ἐκάστῳ τῶν καθ' ἡμᾶς βουλή τε καὶ θέλη-
 σις, καὶ αὐτὴ δὲ τῶν ποιουμένων ἢ ὁδὸς τοῦ πάντων κρατοῦντος
 15 Θεοῦ.

Προσεποίσω δὲ οἷς ἔφην καὶ τῶν αὐτοῦ διδασκάλων τὴν ἔν-
 γε δὴ τούτῳ συναίνεσιν. Ἐφη γὰρ ὁ Πορφύριος οὕτω πάλιν·
 “Νοῦ γὰρ ὄντος θείου τοῦ τῶν ὅλων προεστῶτος, καὶ σοφίας
 ὑπερβάλλοντι μεγέθει, δυνάμεώς τε καὶ ἀπαραβλήτῳ ιδιότητι, τὸ
 20 πᾶν διατάξαντος καὶ διοικοῦντος, λανθάνειν μὲν τὰς πολλὰς
 αἰτίας, μικρὸν ὄντα τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, κἂν σοφὸς εἶναι δοκῇ
 καὶ ἐρευνητῆς τῆς ἀληθείας. Εὐσεβὲς δέ, εἰ καὶ μεθήσει τῶν ἀπο-
 ρουμένων τὸ δυσερεύνητον, βλασφημεῖν μὲν μὴν τολμᾶν, καλῶς
 δὲ ἔχειν ὡς ἔχει, καὶ ἠγεῖσθαι καὶ λέγειν, καὶ ὅτι διὰ τὸ καλῶς
 25 ἔχειν ἂν οὕτως γέγονεν ὡς γέγονε. Τί γὰρ ἂν νοῦς τοσοῦτος καὶ
 τοιοῦτος παρανόμως ἔδρασε; Ποιεῖσθαι δὲ μὴ χρῆναι θεμιτὸν
 εἶναι τὴν ἡμετέραν σύνεσιν τοῦ καλῶς ἔχοντος ἐξεταστικὴν καὶ
 τὸ ἡμῖν ἀσύνετον τοῦ κακῶς”. Οὐκοῦν τῶν ἐπὶ φρονήσει λόγων
 ἀμοιρήσειεν ἂν ἠκιστά γε τὸ δεῖν ὀρθῶς οἶεσθαί τε καὶ λέγειν
 30 πεπράχθαι πάντα τὰ παρὰ Θεοῦ, ἀνόσιον δὲ καὶ παντελῶς ἀπό-
 πεμπτον τὸ περιεργάζεσθαι φιλεῖν τὰ ὧν οὐκ ἂν γένοιτό τις πρὸς
 ἡμῶν ἢ θήρα, διαθεῖ δὲ μᾶλλον ἐπέκεινα μέτρου καὶ διανοίας τῆς

νομίζω, ὄχι τοὺς πρώτους μόνο, ἀλλὰ γιὰ πάρα πολλοὺς ἄλλους. Ἦ μᾶλλον γιὰ ὄλους ὅσοι ἔγιναν μετὰ ἀπὸ ἐκείνους καὶ μέχρι τώρα, πὺ εἶναι ὀκνηροὶ καὶ ἀσεβεῖς καὶ συνηθίζουν ν' ἀγνοοῦν τοὺς θεῖους νόμους. Ἀλλὰ, νομίζω, δείχνει σοφία ν' ἀποδίδεται σ' αὐτὸν καὶ μόνο ἡ γνώση τῶν πάντων καὶ νὰ κυβερνᾷ τὴ ζωὴ μας μὲ τὸν τρόπο πὺ θὰ ἤθελε, καὶ νὰ εἴμαστε βέβαιοι ὅτι ὄλα εἶναι ὀρθὰ καὶ ἄψογα, καὶ τὸ νὰ τὸν ἐπιτιμοῦμε γιὰ ὀτιδὴποτε ἐπισύρει τὴν κατηγορία τῆς ἔσχατης ἀσέβειας. Γιατί, ὅπως γράφει προφήτης Ἡσαΐας, «Ποιὸς γνώρισε τίς σκέψεις τοῦ Κυρίου, ἡ ποιὸς ἔγινε σύμβουλὸς του;»¹³. Ἐπίσης πολὺ ὠραῖα καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ ἀναφωνεῖ καὶ λέγει πρὸς αὐτὸν «Οἱ δρόμοι σου διασχίζουν τὴ θάλασσα καὶ τὰ περάσματά σου μέσα ἀπὸ πολλὰ νερά, καὶ τὰ ἴχνη σου δὲν θὰ γίνουν γνωστά»¹⁴. Εἶναι δυσκολοθεώρητος γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἡ μᾶλλον ἀθεώρητος ἐντελῶς ἡ σκέψη καὶ ἡ θέλησή του γιὰ τὸν καθένα μας καὶ ὁ τρόπος ὅσων γίνονται ἀπὸ τὸν παντοκράτορα Θεό.

Σ' αὐτὰ πὺ εἶπα θὰ προσθέσω καὶ τῶν δασκάλων του τὴ συναίνεση σ' αὐτὰ. Πράγματι εἶπε ὁ Πορφύριος πάλι τὰ ἔξης: "Ὅτι ὑπάρχει θεῖος νοῦς, πὺ εἶναι προϊστάμενος τῶν πάντων καὶ μὲ τὸ πέρα ἀπὸ μέτρο μέγεθος τῆς σοφίας του καὶ μὲ τὴν ἀσύγκριτη δύναμή του διευθέτησε καὶ διοικεῖ τὸ πᾶν, μᾶς διαφεύγουν οἱ πολλές αἰτίες ἐπειδὴ εἶναι μικρὸς ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, ἀκόμα κι ἂν φαίνεται ὅτι εἶναι σοφὸς καὶ τῆς ἀλήθειας ἐρευνητής. Καὶ εἶναι εὐσεβές, ἂν παραβλέψει κανεὶς τὴ δυσκολία ὅσων ἀμφιβάλλει καὶ δὲν τολμᾷ νὰ βλασφημήσει, ἀλλὰ νὰ θεωρεῖ καὶ νὰ λέγει ὅτι ἔτσι ὅπως ἔχουν εἶναι καλά, καὶ ὅτι ἐπειδὴ ἔχουν καλῶς ἔστι, ἔγιναν ὅπως ἔγιναν. Γιατί τί παρόνομο θὰ ἔκανε ἓνας νοῦς τόσο μεγάλος καὶ τέτοιου εἴδους; Δὲν εἶναι σωστὸ νὰ βάζομε τὴ σύνεσή μας νὰ ἐξετάζει ἐκεῖνο πὺ ἔχει καλῶς καὶ τὴν ἀνοησία μας νὰ κρίνει αὐτὸ πὺ ἔχει κακῶς. Ἄρα λοιπὸν θὰ πρέπει ἀπὸ τοὺς φρόνιμους λόγους νὰ εἶναι τελείως μακριὰ τὸ νὰ νομίζομε καὶ νὰ λέμε ὅτι δὲν πράχθηκαν ὄλα καλά ἀπὸ τὸν Θεό, εἶναι ὄμως ἀσέβεια πέρα γιὰ πέρα κι ἐντελῶς ἀπορριπτεὸ τὸ νὰ θέλει κανεὶς νὰ περιεργάζεται αὐτὰ πὺ δὲν θὰ μπορούσαμε ποτὲ νὰ τὰ συλλάβομε, ἀλλὰ ξεφεύγουν πέρα ἀπὸ τὸ μέτρο καὶ τὴ

14. Ψαλμ. 76, 20.

ἐν ἡμῖν. Προσεπάγει δὲ οἷς ἔφην καὶ ἕτερα ἅττα συνείρων εὐθύς ὁ πάνσοφος Ἰουλιανός.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Τὸν γὰρ ὄφιν τὸν πρὸς τὴν Εὐάν διαλεγόμενον, ποδαπῇ τινι φήσομεν χρῆσθαι διαλέκτῳ; ἄρα ἀνθρωπεΐα; Καὶ τί διαφέρει τῶν παρὰ τοῖς Ἑλλησι πεπλασμένων μύθων τὰ τοιάδε;

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Ἴδου δὴ πάλιν τοῖς ἀληθέσιν ἐπιτιμᾶ καὶ μύθοις αὐτὰ προσεοικέναι φησὶ τοῖς ἑλληνικοῖς. Οἶδεν οὖν ἄρα σαφῶς μύθους τε
 10 ὄντας καὶ γραοπρεπῆ τερετίσματα, καὶ ἕτερον οὐδέν, ἃ καὶ φρονεῖν ἀξιοῖ καὶ εἰς θρησκείας ποιεῖται δύναμιν. Ἄλλ' ἡμεῖς γε, ὦ τάν, οὐ τοῦτό φαμεν περὶ τῆς ἁγίας καὶ θεοπνεύστου Γραφῆς. Μυθικὸν γὰρ ἐν αὐτῇ παντελῶς οὐδέν, ἀληθείας δὲ τὰ πάντα μεμέστωται. Θαυμάζω δὲ ὅτι, καίτοι ἰσχνὸς ὢν ἄγαν καὶ μαθημά-
 15 των, ὡς γοῦν οἶεται καὶ φησιν, ἐσωτερικῶν οὐκ ἀνήκοος, καὶ πέρα τῶν αἰσθητῶν ἔσθ' ὅτε τὸν νοῦν ἐνιείς, οὐ συνῆκεν, ὅτι τῇ τοῦ πονηροῦ τε καὶ ἀρχεκάκου δαίμονος ἐνεργεία γέγονεν ἡ φωνὴ προκάλυμμα τῆς ἐνούσης αὐτῷ σκαιότητος ποιουμένου τὸν ὄφιν. Ζῶου γὰρ τὸ τηνικάδε λογικοῦ μὴ ὄντος ἑτέρου ἐξ ἀπλότη-
 20 τος τῆς ἄγαν, ὠήθη τὸ γύναιον τάχα που καὶ ἑτέροις ζώοις δεδόσθαι ἀνθρωπεΐα δύνασθαι κεχρηῆσθαι φωνῇ. Ὅτι δὲ χαλεπὸν οὐδέν τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι τὸ καὶ ἔσθ' ὅτε τισὶ τοιούτοις ἐπιχειρεῖν, μάλιστα μὲν ἀξιόχρεῶς τε καὶ μόνος τοῦ Μωσέως ὁ λόγος εἰς γε τὸ χρῆναι πληροφορεῖν. Ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς τοὺς τὰ
 25 αὐτὰ φρονεῖν ἠρημένους τῷ κατασκώπτοντι τὰ Χριστιανῶν μὴ ἂν ἐθελῆσαι τοῖς πρὸς ἡμῶν συναινέσει λόγοις, φέρε τὰς αὐτῶν πολυπραγμονήσαντες ἱστορίας, ὡς ἔνι, τὸ χρῆμα καταδεικνύωμεν.

Ὅμηρος μὲν οὖν, τὰ τοῖς Ἑλλησι πεποιημένα κατὰ τὴν
 30 Τροίαν συντιθείς, ἓνα τῶν Ἀχιλλέως ἵππων (Ξάνθος οὗτος ἦν)

δική μας διάνοια. Σ'αὐτὰ πού εἶπα προσθέτει καί ἄλλα ὁ πάνσοφος Ἰουλιανός, συμπλέκοντάς τα ἀμέσως μέ αὐτὰ.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Καί τὸ φίδι πού συνομιλεῖ μέ τήν Εὐά ποιᾶ γλώσσα θά ποῦμε ὅτι χρησιμοποιεῖ; Ἄραγε ἀνθρώπινη; Καί τί διαφέρουν αὐτὰ ἀπὸ τοὺς μύθους πού ἔπλασαν οἱ Ἕλληνες;

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Νᾶ λοιπόν πάλι κατηγορεῖ τὰ ἀληθινά, καί λέγει ὅτι μοιάζουν μέ τοὺς ἑλληνικοὺς μύθους. Γνωρίζει ἐπομένως μέ σαφήνεια ὅτι εἶναι μύθοι καί γριαδίστικα ψευδίσματα, καί τίποτε ἄλλο, αὐτὰ πού θεωρεῖ ἄξια νὰ πιστεύει καί τ' ἀνεβάζει στοῦ ἐπίπεδο τῆς θρησκείας. Ἐμεῖς ὅμως, φίλε, δέν λέμε αὐτὸ γιά τήν ἁγία καί θεόπνευστη Γραφή. Γιατί σ' αὐτήν δέν ὑπάρχει τίποτα μυθικό, ἀλλ' ὅλα εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ ἀλήθεια. Ἀπορῶ ὅμως γιατί, μολονότι εἶναι πολὺ ὀξύς στοῦ νοῦ κι ἔχει ἀκούσει, ὅπως νομίζει καί λέγει, μαθήματα ἀπὸ τὰ ἐσωτερικά, καί πολλές φορές μεταφέρει τὸ νοῦ του πέρα ἀπὸ τὰ αἰσθητά, δέν κατάλαβε ὅτι μέ τήν ἐνέργεια τοῦ πονηροῦ κι ἀρχέκακου δαίμονα ἀκούσθηκε ἡ φωνή, κάνοντας τὸ φίδι προκάλυμμα τῆς κακότητος πού ἔκλεινε μέσα του. Ἐπειδὴ δηλαδή δέν ὑπῆρχε τότε ἄλλο ζῶο λογικό, ἀπὸ ὑπερβολικὴ ἀφέλεια φαντάσθηκε ἡ γυναίκα ἴσως, ὅτι καί σέ ἄλλα ζῶα εἶχε δοθεῖ νὰ μποροῦν νὰ χρησιμοποιοῦν ἀνθρώπινη φωνή. Ὅτι ὅμως δέν εἶναι καθόλου δύσκολο γιά τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα μερικὲς φορές νὰ κάνουν καί κάτι τέτοια, πολὺ ἀξιόπιστος καί μοναδικὸς εἶναι ὁ λόγος τοῦ Μωυσῆ γιά νὰ μᾶς τὸ ἐπιβεβαιώσει. Ἐπειδὴ ὅμως εἶναι φυσικὸ ὅσοι διάλεξαν νὰ πιστέψουν τὰ ἴδια μέ αὐτὸν πού καταχλευάζει τὰ τῆς θρησκείας τῶν Χριστιανῶν δέν θά θελήσουν νὰ συναινέσουν μέ αὐτὰ πού λέμε ἐμεῖς, ἔμπρός, ἀφοῦ ἐξετάσομε μέ προσοχή καί λεπτομέρεια τίς δικές τους ἱστορίες, ὅσο γίνεται, νὰ ἀποδείξομε τὸ πράγμα.

Ὁ Ὅμηρος λοιπόν, πού συνέθεσε τίς πράξεις τῶν Ἑλλήνων στήν Τροία, ἰσχυρίζεται ὅτι ἓνα ἀπὸ τὰ ἄλογα τοῦ Ἀχιλλέα (αὐτὸ

καταμαντεύσασθαι οί τον θάνατον ισχυρίζεται, φάναι τε τον ἥρω

Ξάνθε, τί μοι θάνατον μαντεύεαι;

Κατημέλησε δὲ ἠκιστά γε τοῦ μὴ διεψεῦσθαι δοκεῖν· ἔφη γάρ, 5 ὅτι

Αὐδήεντα δ' ἔθηκε θεὰ λευκώλενος Ἥρη.

Προβαλεῖται δὲ ἴσως τὰ συνήθη πάλιν καὶ μυθολογίαν ποιη-
 τικὴν εἶναι τὸ χρῆμα ἔρεϊ. Οὐκοῦν, εἰ δοκεῖ, κατειρήσθω μὲν τῶν
 Ὀμήρου ποιημάτων τὸ ψεῦδος καὶ κατὰ τῶν αὐτοῦ διδασκάλων
 10 ἠκέτω τὸ ἔγκλημα. Πολυπραγμονῶμεν δὲ καὶ ἑτέρους τοιαυτὰ
 τινὰ συγγεγραφότας. Πορφύριος τοίνυν, ὁ αὐτοῦ κοινωνός καὶ
 τῆς καθ' ἡμῶν ἀθυροστομίας πατήρ, τὸν Πυθαγόρου βίον ἐξη-
 γούμενος, ὧδέ πῃ φησι· “Τὰ γὰρ ἱστορούμενα περὶ τῆς ἐν Μυ-
 κήναις ἀνακειμένης σὺν Τρωϊκοῖς λαφύροις τῇ Ἀργείᾳ Ἥρα
 15 Εὐφόρβου τοῦ Φρυγός, καὶ τῆς τούτου ἀσπίδος, παρίεμεν ὡς
 πάνυ δημῶδη. Καύκασον δὲ ἔφασαν ποταμόν, σὺν πολλοῖς τῶν
 ἑτέρων διαβαίνοντά ποτε προσειπεῖν, καὶ ὁ ποταμὸς γεγωνότε-
 ρον ἀνεφθέγξατο πάντων ἀκουόντων· Χαῖρε, Πυθαγόρα”. Ἄλλ',
 οἶμαι, φαῖεν ἂν ἴσως τινές, ὡς προσειπεῖν μὲν αὐτὸν τὸν ποταμὸν
 20 ἔφη, οὐ μὴν ὅτι καὶ δαυμόνιον ἐφθέγξατο. Καλῶς ἦν οὖν τάχα
 πού λογικὸν τὸ ὕδωρ. Ἄλλ', οἶμαι, τουτὶ καὶ νοῦ παραπαίοντος,
 καὶ τῶν ἀμηχάνων εἶναί φαμεν. Οὐκοῦν δαυμόνιον ἐφθέγξατο
 καὶ τῆς Πυθαγόρου γοητείας ἐπίδειξις ἦν, τὸ προσφωνῆσαι δο-
 κεῖν τὸν ποταμὸν αὐτῷ. Ἄλλ' οὐκ ἀληθές τοῦτο, φιλοσογία δὲ
 25 μᾶλλον. Οὐκοῦν, εἰ μὴ τῆς καλουμένης παρ' Ἑλλησιν ἀπορρη-
 του σοφίας, ἥτοι τῆς μάγου τέχνης, ἐπίμεστος ἦν, ἀπηλλάχθω τῆς
 αἰτίας, ληροῦμεν ἡμεῖς. Εἰ δὲ δὴ φαίνοιτο γόης τε καὶ ἐπωδός,
 καὶ ταῦτα τεχνίτης, πῶς οὐκ ἀληθές εἶπεῖν, ἐνεργεία τινὸς τῶν
 προσιζηκότων αὐτῷ δαυμονίων πεπράχθαι τὴν πρόσρησιν;

30 Γράφει δὲ πάλιν ὁ Πορφύριος ὧδε περὶ αὐτοῦ· “Τοὺς δὲ πε-
 ριπάτους οὐδὲ αὐτὸς ἐπιφθόνως μετὰ πολλῶν ἐποιεῖτο, ἀλλὰ δεύ-
 τερος ἢ τρίτος ἐν ἱεροῖς ἢ ἐν ἄλσεσι, τῶν χωρίων ἐπιλεγόμενος τὰ
 ἡσυχαιατά τε καὶ περικαλλέστατα. Τοὺς δὲ φίλους ὑπερηγάπα,

ἦταν ὁ Ξάνθος) εἶχε προμαντεύσει τὸ θάνατο τοῦ ἥρωα, κι αὐτὸς εἶπε·

Ξάνθε, γιατί μου μαντεύεις τὸ θάνατό μου;¹
Δὲν ἐνδιαφέρθηκε καθόλου μήπως φανεῖ ὅτι διαψεύσθηκε. Γιατί εἶπε·

Τοῦ ἔδωσε φωνὴ ἡ λευκόχαρη θεὰ Ἥρα¹⁵.
Θὰ προβάλει ἴσως πάλι τὰ συνηθισμένα, καὶ θὰ πεῖ ὅτι προῖεται γιὰ ποιητικὴ μυθοπλασία. Ἐὰν λοιπὸν νομίζει ἄς κατηγορήσει τὸ ψεῦδος τῶν Ὀμηρικῶν ποιημάτων καὶ ἄς καταλογισθεῖ τὸ παράπτωμα στοὺς δασκάλους του. Ἐὰς ἐξετάσομε καὶ ἄλλους ποὺ ἔχουν γράψει παρόμοια πράγματα. Ὁ Πορφύριος λοιπὸν, ὁ φίλος του καὶ πατέρας τῆς ἐναντίον μας ἀθυροστομίας, διηγούμενος τὸν Βίον τοῦ Πυθαγόρα, λέγει κάπου τὰ ἑξῆς: “Ὅσα ἱστοροῦνται γιὰ τὴν ἀσπίδα τοῦ Φρύγα Εὐφόρβου, ποὺ βρίσκεται στὶς Μυκῆνες μὲ Τρωϊκὰ μαζὶ λάφυρα ἀφιερωμένα στὴν Ἀργεῖα Ἥρα, τὰ ἀποσιωποῦμε σὰν πάρα πολὺ λαϊκά. Εἶπαν ἀκόμα ὅτι τὸν ποταμὸ Κάυκασο, ὅταν περνοῦσε κάποτε μὲ πολλὰς ἑταῖρες του, τὸν χαιρέτησε, καὶ ὁ ποταμὸς τὸν ἀντιχαιρέτησε, ἐντονότερα, χαῖρε, Πυθαγόρα, καὶ τὸ ἄκουσαν ὅλοι”. Ἐὰλλὰ θὰ ποῦν ἴσως, νομίζω, κάποιοι ὅτι τὸν χαιρέτησε ὁ ἴδιος ὁ ποταμὸς, ὄχι ὅμως ὅτι μίλησε καὶ τὸ δαιμόνιο. Καλῶς. Ἦταν λοιπὸν ἴσως λογικὸ τὸ νερό τοῦ ποταμοῦ. Ἐὰλλὰ, νομίζω, αὐτὸ εἶναι σκέψη νοῦ μεθυσμένου καὶ κάτι ἀπὸ τὰ ἀδύνατα. Μίλησε λοιπὸν τὸ δαιμόνιο, καὶ ἦταν ἐπίδειξη τῆς μαγικῆς ἰκανότητος τοῦ Πυθαγόρα, τὸ νὰ νομίζει ὅτι τὸν προσφώνησε ὁ ποταμὸς. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι ἀλήθεια, ἀλλὰ μᾶλλον φιλοκατηγορία. Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἦταν κατὰμεστο ἀπὸ τὴν καλούμενη ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἀπόρρητη σοφία, ἢτοι τὴν τέχνη τοῦ μάγου, νὰ τὸν ἀπαλλάξομε ἀπὸ τὴν κατηγορίαν ἢ φλυαρίαν εἶναι δική μας. Ἐὰν ὅμως φαίνεται μάγος καὶ γητευτής, καὶ μάλιστα τεχνίτης, πῶς δὲν εἶναι ἀλήθεια νὰ ποῦμε, ὅτι ἡ προσφώνηση τοῦ ἔγινε ἀπὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δαιμόνια ποὺ ἦταν προσκολλημένο σ’ αὐτόν;

Γράφει πάλι ὁ Πορφύριος τὰ ἑξῆς γι’ αὐτόν: “Τοὺς περιπάτους του οὔτε ὁ ἴδιος τοὺς ἔκανε μὲ πολλοὺς, προκαλώντας φθόνον, ἀλλὰ μὲ δεύτερο ἢ τρίτο, στὰ ἱερὰ ἢ στὰ ἄλλα, ἐπιλέγοντας τὰ πιὸ ἥσυχα μέρη καὶ πιὸ ὠραῖα. Τοὺς φίλους του τοὺς ὑπεραγαποῦσε, καὶ πρῶ-

κοινὰ μὲν τὰ τῶν φίλων εἶναι πρῶτος ἀποφηνάμενος, τὸν δὲ φίλον ἄλλον ἑαυτὸν καὶ ὑγιαίνουσι μὲν αὐτοῖς συνδιέτριβε, κάμνοντας δὲ τὰ σώματα ἐθεράπευε, καὶ τὰς ψυχὰς νοσοῦντας παρεμυθεῖτο, καθάπερ ἔφαμεν, τοὺς μὲν ἐπωδαῖς καὶ μαγείαις, τοὺς δὲ μουσικῇ”.
 5 Ἴσον δέ, οἶμαι, καὶ τὸν ὄφιν εἰπεῖν μὴ ἂν ἰσχύσαι ποτὲ τῇ κατὰ ἄνθρωπον κεχρηῆσθαι φωνῇ, Καύκασόν τε τὸν ποταμὸν ὃς τῷ μάγῳ γέγονεν εὐπροσήγορος, Μέμνηται τούτου καὶ ὁ σοφώτατος Κλήμης ἐν τοῖς Στρωματεῦσι λέγων· “Ζωροάστρην τε τὸν Πέρσην Πυθαγόρας ἐξήλωσε καὶ δίδλους ἀποκρύφους τάνδρὸς τοῦδε, οἱ
 10 τὴν Προδίκου μετιόντες αἴρεσιν ἀνχοῦσι κεκτηῆσθαι”. “Ὅτι μὲν οὖν οἱ μάγοι Περσικὸν εἰσι γένος, ἐροῦσί που πάντως. Ζωροάστρην γε μὴν οὐδεὶς ἀπαλλάξειε λόγος τοῦ ταῖς μαγικαῖς ἐνισχηῆσθαι τέχναις, οὗ δὴ καὶ πανάριστον ζηλωτὴν Πυθαγόραν φασίν, ὡς καὶ δίδλους ἀπορρήτους παρ’ αὐτοῦ συντειθειμένας ἀνχησαί τινας.
 15 Ταυτὶ μὲν Πορφύριός τε καὶ Κλήμης.

Φιλόστρατος δὲ τὸν Ἀπολλωνίου βίον ἐξελεγμέναις καλλιπερίας κατασεμνύνειν ἐπιχειρῶν καὶ εἰς λῆξιν ἀναφέρων τοῦ παντός θαύματος, ἀποκομίζει μὲν αὐτὸν πρὸς αὐτοῖς τοῖς ἀνωτάτω τέρμασι τῆς Θηβαίων γῆς “Καὶ αὐτοῖς ἔφη τοῖς τοῦ ποταμοῦ
 20 καταδούποις ἐμβαλεῖν. Συγγενέσθαι δὲ τοῖς αὐτόθι Γυμνοσοφισταῖς εὖ εἰδόσι καὶ αὐτοῖς τὸ ἀριστεύειν ἐν γοητείαις”. Εἰτά φησι “τὸν τῶν ὄλων προεστηκότα” (Θεσπεσιῶν οὗτος ἦν), “πρὸς τὸν Ἀπολλώνιον εἰπεῖν, αὐταῖς οὕτω φωναῖς· “Ὅτι δὲ οὐκ ἄδυνατοῦμεν σοφίζεσθαι, Τὸ δεῖνα, ἔφη, δένδρον (πτελέα δὲ ἦν, τρίτον
 25 ἀπ’ ἐκείνου ὑφ’ ᾧ διελέγοντο), πρόσσειπε τὸν σοφὸν Ἀπολλώνιον. Καὶ προσεῖπε μὲν αὐτόν, ὡς ἐκελεύσθη, τὸ δένδρον, ἡ φωνὴ δὲ ἦν ἔναρθρός τε καὶ θῆλυς”. Διαμεμνήσομαι δὲ καὶ τῆς ἐν Δωδώνῃ δρυός, ἣν καὶ ἀνθρωπεῖα φησὶ κεχρηῆσθαι φωνῇ. Καὶ μὴν καὶ Ἰσίγονος ὁ Κιττιεύς, ἐν Ῥόδῳ τῇ νήσῳ τὸν τοῦ Διὸς ταῦρόν φησιν
 30 οὐκ ἄμοιορῆσαι λόγου τοῦ καθ’ ἡμᾶς.

Ἄθρει δὴ οὖν, ὅπως τὰ τῶν γεγοητευκότων ἀθύσματα διαδείκνυσιν εὖ μάλα τῇ των δαμονίων φύσει προσὸν ἀποτελεῖν

16. Στὸν Πρῶτο Στρωματέα.

17. Ὑπῆρξε ἰδρυτῆς τοῦ Ζωροαστρισμοῦ, θρησκείας τῶν Περσῶν, στὴν ὁποία κυριαρχεῖ ἡ πάλῃ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ.

τος διατύπωσε τὴ γνώμη, ὅτι τοὺς φίλους εἶναι ὅλα κοινά, καὶ ὅτι ὁ φίλος εἶναι ἄλλος ἑαυτός μας. Καὶ ὅταν ἦταν ὑγιεῖς τοὺς συντρόφους, ἐνῶ ὅταν ἀρρωστοῦσαν τοὺς θεράπευε, καὶ τοὺς θλιμένους ψυχικὰ τοὺς παρηγοροῦσε, ὅπως εἶπαμε, ἄλλους μὲ γητειές καὶ μαγικά, καὶ ἄλλους μὲ τὴ μουσική". Ἴσον εἶναι, νομίζω, νὰ ποῦμε, ὅτι καὶ τὸ φίδι δὲν θὰ μπορέσει ποτὲ νὰ χρησιμοποιοῦσιν τὴ φωνὴ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ ποταμὸς Καύκασος ποὺ μίλησε πρόσχαρα στὸν μάγο; Ἀναφέρει τὸ περιστατικὸ καὶ ὁ σοφότατος Κλήμης τοὺς Στρωματεῖς¹⁶ τοῦ λέγοντας: "Ὁ Πυθαγόρας ζήλεψε τὸν Πέρση Ζωροάστρη¹⁷, καὶ αὐτοὶ ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν αἵρεση τοῦ Προδίκου, καυχῶνται ὅτι εἶχε στὴν κατοχὴν τοῦ ἀπόκρυφα βιβλίου αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου". Ὅτι βέβαια οἱ μάγοι εἶναι τάξιν Περσικὴν, θὰ τὸ ὁμολογήσουν ὅπως δὴποτε. Καὶ τὸν Ζωροάστρη καμμία δικαιολογία δὲν θὰ τὸν ἀπαλλάξει ὅτι εἶχε ἐπιδοθεῖ στὶς μαγικὰς τέχνας, καὶ τοῦ ὁποῖου λένε ὅτι ὁ Πυθαγόρας ἔγινε πανᾶριστος μιμητὴς, ὥστε νὰ καυχηθοῦν μερικοὶ ὅτι εἶχε συνθέσει καὶ μερικὰ βιβλία ἀπόρρητα. Αὐτὰ λένε ὁ Πορφύριος καὶ ὁ Κλήμης.

Ὁ Φιλόστρατος πάλι, ἐπιχειρῶντας νὰ κατακοσμήσῃ τὸν βίον τοῦ Ἀπολλωνίου μὲ ἐκλεκτὰς καλλολογικὰς ἐκφράσεις καὶ ἀνηψώνοντας τὸν μὲ τὸν σὺν ἔπακρον θαυμασμόν, τὸν μεταφέρει σ' αὐτὰ τὰ πέρατα τῆς Θηβαϊκῆς γῆς¹⁸, καὶ εἶπε "Ὅτι μπῆκε καὶ τοὺς καταρράκτες τοῦ ποταμοῦ. Συναστράφηκε ἐκεῖ μὲ τοὺς Γυμνοσοφιστὰς, ποὺ ἦταν καὶ αὐτοὶ ἄριστοι στὶς γητειάς"¹⁹. Ἐπειτα λέγει, "ὅτι ὁ ἀρχηγὸς ὄλων (αὐτὸς ἦταν ὁ Θεσπεσίων) εἶπε στὸν Ἀπολλώνιον αὐτολεξεί τὰ ἔξῃς: Δὲν εἶμαστε ἀδύναμοι στὴ σοφία· τὸ τὰδε δένδρον, εἶπε (ἦταν φτελιὰ τρίτον ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ κάθονταν καὶ συνομιλοῦσαν) χαιρέτησε τὸν σοφὸν Ἀπολλώνιον. Καὶ τὸν χαιρέτησε ὅπως διατάχθηκε τὸ δένδρον, ἡ φωνὴ ὅμως ἦταν ἑναρθηρὴ καὶ γυναικεία"²⁰. Θὰ ἀναφέρω καὶ τὴ δρυὶ τῆς Δωδώνης, ποὺ λέγει ὅτι μίλησε σὰν ἀνθρώπος. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰοίγονος ἀπὸ τὸ Κίτιον λέγει ὅτι στὴ νῆσον Ρόδον ὁ ταῦρος τοῦ Διὸς δὲν στεροῦνταν ἀνθρώπινη φωνή.

Πρόσεχε λοιπόν, πῶς τὰ παιγνίδια τῶν γητευτῶν ἀποδεικνύουν ὀλοκάθαρα, ὅτι εἶναι γνώρισμα τῶν δαιμόνων ἀπὸ τὴ φύσιν τους νὰ

18. Πρόκειται γὰρ τὴ Θήβα τῆς Αἰγύπτου. 19. Βιβλ 6, κεφ. 12. 20. Βιβλ 6, 5.

ἔσθ' ὅτε δύνασθαι φωνάς, καὶ οὐχ ὡς ἀπὸ γε μόνων τῶν ἐν αἰσθήσει ζώων, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν ἔξω φωνῆς καὶ αἰσθήσεως, ὕδατός τε, φημί, καὶ ξύλων. Ὅντος τοίνυν ἅπασιν ἐναργοῦς, ὡς οὐκ ἂν τῷ γυνναίῳ προσδιείλεκτό τι, μόνος ὢν καὶ καθ' ἑαυτὸν ὁ
 5 ὄφεις, φύσεως ὢν οὐχὶ τῆς ἐν λόγῳ καὶ νοεραῆς, ὑπέδν γε μὴν τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ὁ ἀρχέκακος Σατανᾶς, καταληστεῦσαι θελήσας τὸν ἄνθρωπον, τῆς δοθείσης ἀθανασίας αὐτῷ, πῶς οὐκ ἂν αἰτι-
 ᾠτό τις, καὶ μάλα εἰκότως, ὡς οὐ συνέντα ταυτί, καίτοι πλείστην ὄσσην ποιούμενα τὴν καταβολήν, μονονουχὶ τοῦ πονηροῦ τε καὶ
 10 ἀνοσίου δράκοντος; Εἰ δὲ αὐτὸς ἀπιστεῖ, φαίην ἂν ὅτι οὐ πάντως διὰ τοῦτο εἶεν ἂν ἀνέφικτα τ' ἀληθῆ. Ὁ δὲ τοῖς ἀληθέσιν οὐχ ὁμολογῶν, γελᾶτο ἂν ἐν δίχῃ. Διαπεράνας δὲ κατὰ τὸ αὐτῷ δο-
 κοῦν τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον, κατανεανιεύεται πάλιν τῶν ἱερῶν Γραμμάτων, καὶ φησι

15

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Τὸ δὲ καὶ τὸν Θεὸν ἀπαγορεύειν τὴν διάγνωσιν καλοῦ τε καὶ φαύλου τοῖς ὑπ' αὐτοῦ πλασθεῖσιν ἀνθρώποις, ἄρ' οὐχ ὑπερ-
 βολὴν ἀτοπίας ἔχει; Τί γὰρ ὢν ἡλιθιώτερον γένοιτο, τοῦ μὴ δυνα-
 μένου διαγινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν; Δήλον γάρ, ὅτι τὰ μὲν
 20 οὐ φεύξεται, λέγω δὲ τὰ κακά, τὰ δὲ οὐ μεταδιώξει, λέγω δὲ τὰ καλά. Κεφάλαιον δὲ φρονήσεως ἀπηγόρευσεν ὁ Θεὸς ἀνθρώπῳ γεύσασθαι, ἧς οὐδὲν ἂν εἴη τιμιώτερον ἀνθρώπῳ. Ὅτι γὰρ ἡ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος διάγνωσις οἰκειῖόν ἐστιν ἔργον φρονήσε-
 ως, πρόδηλόν ἐστὶ πού καὶ τοῖς ἀνοήτοις.

25

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Ἦγνοηκότα μὲν οὖν αὐτὸν τῶν γεγραμμένων δύναμιν ἐκδείξειεν ἂν ἡ δάσανος. Οἶμαι δὲ δεῖν, ὑπὲρ γε τοῦ καταστήσαι σαφῆ τὴν τοῦ παντός πράγματος φύσιν, ὀλίγα ἄττα πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν. Τὸ μὲν γὰρ ὀλοτρόπως ἀγνοεῖν, τί μὲν ἔστι τὸ ἀγαθόν, τί
 30 δὲ δὴ καὶ τὸ ἀνάπαλιν, κτηνοπρεπὲς ἂν εἴη, καὶ λίθῳ μᾶλλον ἢ ξύλῳ προσπεφυκός λογικῆς δὲ οἶμαι ψυχῆς ἀλλότριον παντε-
 λῶς. Ἡ δὲ γε τῆς λέξεως δύναμις, τῆς τοῦ εἰδέναί, φημί, καλὸν τε

μποροῦν πολλές φορές νὰ βγάξουν φωνή, καὶ ὄχι ἀπὸ ζῶα μόνο ποὺ ἔχουν αἰσθήσεις, ἀλλὰ κι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ στεροῦνται φωνή καὶ αἴσθησι, ἐννοῶ τὸ νερὸ καὶ τὰ δένδρα. Ἄφοῦ λοιπὸν εἶναι φανερὸ ἀπὸ ὅλα ὅτι δὲν εἶπε τίποτα μὲ τὴ γυναῖκα, ἐπειδὴ τὸ φίδι εἶναι μόνο του καὶ δὲν ἔχει φύση μὲ λόγο καὶ νοῦ, ὑποδύθηκε τὸ πρόσωπό του ὁ Σατανᾶς, θέλοντας νὰ καταληστέψει τὸν ἄθρωπο ἀπὸ τὴν ἀθανασία ποὺ τοῦ εἶχε δοθεῖ, πῶς δὲν θὰ κατηγοροῦσε κανεὶς, καὶ πολὺ εὐλογα, ὅτι δὲν τὰ κατάλαβε αὐτὰ, μολονότι ἀποτελοῦσαν μεγάλη κατακραυγὴ κατὰ τοῦ πονηροῦ καὶ ἀνόσιου δράκοντα; Ἄν αὐτὸς δὲν πιστεύει, θὰ ἔλεγα, ὅτι ὄχι γι' αὐτὸ εἶναι ὁπωσδήποτε ἀνέφικτη ἡ ἀλήθεια. Κι ὅποιος δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν ἀλήθεια, θὰ γελοιοποιηθεῖ στὸ δικαστήριον. Κι ἀφοῦ τελείωσε τὸ λόγο του γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα, ὅπως ἤθελε ἐκεῖνος, ἐκδηλώνει πάλι τὸ θράσος του ἐναντίον τῶν ἱερῶν Γραφῶν καὶ λέγει·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Τὸ ὅτι καὶ ὁ Θεὸς ἀπαγόρευσε τὴ διάκριση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ φαύλου ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἔπλασε, δὲν εἶναι ἄραγε ὑπερβολικὰ ἀνόητο; Τί πιὸ ἠλίθιο δηλαδὴ θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει ἀπὸ αὐτὸν ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ διακρίνει τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ πονηρὸ; Γιατὶ εἶναι φανερό, ὅτι δὲν θ' ἀποφύγει ἐκεῖνα, ἐννοῶ τὰ φαῦλα, καὶ δὲν θὰ ἐπιδιώξει τὰ ἄλλα, ἐννοῶ τὰ καλά. Ὁ Θεὸς ἀπαγόρευσε νὰ γευθεῖ ὁ ἄνθρωπος τὸ κορυφαῖο τῆς φρόνησης, ἀπὸ τὴν ὁποία τίποτε δὲν εἶναι πολυτιμότερο. Γιατὶ ὅτι ἡ διάκριση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ εἶναι ἔργον φρόνησης, εἶναι ὀλοφάνερο καὶ στοὺς ἀνόητους.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Ἡ προσεκτικὴ ἐξέταση θὰ ἀποδείξει ὅτι ἀγνοεῖ τὸ νόημα τῶν γραπτῶν. Νομίζω ὅμως ὅτι πρέπει, γιὰ νὰ καταστήσομε σαφῆ τὴ φύση τῆς ὅλης ὑπόθεσης, νὰ τοῦ ποῦμε ἀκόμα μερικά. Τὸ ν' ἀγνοεῖ δηλαδὴ γενικὰ τί εἶναι ἀγαθὸ καὶ τί τὸ ἀντίθετο, ταιριάζει στὰ ζῶα, καὶ εἶναι μᾶλλον γνώρισμα τῆς πέτρας καὶ τοῦ ξύλου, ἐνῶ ἀντίθετα εἶναι τελείως ξένο ἀπὸ τὴ λογικὴ ψυχὴ. Τὸ νόημα ὅμως τῆς διατύπωσης, ἐννοῶ «τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ», μπορεῖ νὰ

καὶ φαῦλον, κατασημῆνειεν ἂν παρὰ γε ταῖς θεοπνεύστοις Γρα-
 φαῖς, οὐχὶ δήπου πάντως τὸ ὡς ἐν ψιλῇ καὶ μόνῃ δέχεσθαι γνώσει
 τῶν πραγμάτων τὴν ἐπιστήμην, ἀλλ' ὡς ἐν δυνάμει καὶ πείρᾳ,
 καθὰ τοῦ λόγου προϊόντος ἡμῖν, σαφῶς τε καὶ ἐναργῶς δειχθήσε-
 5 ται. Ἐκεῖνο δὲ οἶμαι χρήσιμον εἰπεῖν, ὡς ἔκτισε μὲν τὸν ἄνθρω-
 πον ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, καθὰ γέγραπαι, ἀπροσ-
 δεᾶ παντὸς καλοῦ καὶ ἀριτύως ἔχοντα, κατὰ γε τοὺς ἐνόντας λό-
 γους τῇ φύσει, τοὺς ἐν ψυχῇ τε, φημί, καὶ σώματι. Ἐπεποιήτο μὲν
 γὰρ ὁ νοῦς τοιοῦτος αὐτῷ, ὡς οἷός τε εἶναι καθορᾶν Θεὸν τε καὶ
 10 τὰ αὐτοῦ, κατὰ γε, φημί, τὸ ἐκνεμηθὲν τῇ φύσει μέτρον. «Βλέπο-
 μεν γὰρ δι' ἐσόπτρου καὶ δι' αἰνίγματος», κατὰ τὸ γεγραμμένον
 ἐφέσεως δὲ τῆς εἰς πᾶν ὄτιοῦν τῶν τεθραυμασμένων ἐπίμεστος ὢν
 καὶ οἰονείπως ἀπλήν ἔτι καὶ μονοειδῆ τὴν ἀγαθοῦ παντὸς λαχῶν
 ἐπιστήμην καὶ εἰς αὐτὸ βλέπων ἀπερισπάστως, ὡς μόνον ὄρων
 15 αὐτὸ καὶ ὀλοκλήροις θελημάτων ῥοπαῖς, ἀπονενευκῶς καὶ ἐθε-
 λουργὸς εὖ μάλα πρὸς τοῦτο ἰών.

Σῶμά γε μὴν αὐτῷ πεποιήται μὲν ἐκ γῆς, ἄμεινον δὲ θανά-
 του καὶ φθορᾶς (καὶν γελῶέν τινες τῶν ἀπίστων τὸ εἰρημένον
 ἀκούοντες), ὅτι Θεοῦ γε ἐθέλοντος ἦν, οὗ τοῖς νεύμασιν ἢ τῶν
 20 πραγμάτων ἔπεται φύσις, πάντα τε καὶ πάντως τὸ αὐτῷ δοκοῦν,
 ἀρρήτοις τισὶν ἐνεργείαις, ἐφικτὸν ἀποφαίνοντος· ὅτι τὸ κατὰ
 γνώμην αὐτῷ, τοῦτο καὶ τῶν γεγονότων ἐκάστῳ φύσις. Οὐ γὰρ
 δήπου Πλάτωνι μὲν ἐξέσται λέγειν, ὡς ἐκ προσώπου Θεοῦ τοῖς
 παρ' αὐτοῦ γεγονόσιν, ἤγουν οὐρανῶ καὶ ἡλίῳ καὶ ἄστροις, ἃ δὴ
 25 καὶ αἰσθητοὺς ὀνομάζει θεοὺς, “Διό, ἐπείπερ γεγέννησθε, οὐκ
 ἀθάνατοι μὲν ἐστέ, οὐδὲ ἄλντοι τὸ πάμπαν· οὐτι γε μὴν λυθήσε-
 σθε, οὐδὲ τεύξεσθε θανάτου μοίρας, τῆς ἐμῆς βουλήσεως, μείζο-
 νος ἔτι δεσμοῦ καὶ κυριωτέρου λαχόντες ἐκείνων, οἷς ὅτε ἐγίνε-
 σθε ξυνεδεῖσθε”, ἀπιστήσομεν δὲ τοῖς Μωσέως γράμμασιν, εἰ
 30 πέρα τοῦ φθείρεσθαι τεθεῖσθαι λέγοι, Θεοῦ γε ἐθέλοντος, τὸ
 φθείρεσθαι πεφυκός;

21. Δηλαδή με γνώση τοῦ βαθύτερου νοήματος.

σημάνει στις θείες Γραφές, ὄχι βέβαια νὰ ἀποκτᾶται ἀπλῆ καὶ μόνη γνώση τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ μὲ δύναμη²¹ καὶ ἐμπειρία, ὅπως στὴ συνέχεια τοῦ λόγου θὰ δειχθεῖ καθαρά καὶ ξάστερα. Ἐκεῖνο ὅμως εἶναι, νομίζω, χρήσιμο νὰ πῶ, ὅτι ὁ Θεὸς τῶν ὄλων δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο γιὰ νὰ πράττει ἀγαθὰ ἔργα, ὅπως ἔχει γραφεῖ, χωρὶς νὰ τοῦ λείπει κανένα καλὸ, καὶ ἦταν ἄρτιος, σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους ποὺ ὑπῆρχαν μέσα στὴ φύση του, ἐννοῶ στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα. Ὁ νοῦς του δηλαδὴ ἔγινε ἔτσι, ὥστε νὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ βλέπει τὸν Θεὸ καὶ τὰ θεῖα, ἐννοῶ βέβαια σύμφωνα μὲ τὸ μέτρο ποὺ δόθηκε στὴ φύση του· γιατί λέγει· «Βλέπομε σὰν μέσα σὲ καθρέπτη, καὶ ὑπὸ μορφὴ αἰνίγματος»²², σύμφωνα μὲ τὴ Γραφή. Κι εἶναι γεμάτος ἀπὸ πόθο γιὰ καθένα ἀπὸ τὰ θαυμαστά, καὶ ἔλαχε κατὰ κάποιον τρόπο ἀπλῆ καὶ μονοειδὴ τὴ γνώση κάθε ἀγαθοῦ, καὶ βλέποντας σ' αὐτὸ ἀπερίσπαστα, ὥστε μόνο αὐτὸ νὰ βλέπει καὶ μὲ ὀλόκληρες τὶς κλίσεις τῶν θελημάτων νὰ προχωρεῖ πολὺ καλὰ πρὸς αὐτὸ μὲ τὴ συγκατάθεση καὶ τὴ θέλησή του.

Τὸ σῶμα του πλάσθηκε ἀπὸ γῆ καὶ εἶναι πέρα ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ τὴ φθορὰ (ἔστω κι ἂν γελοῦν κάποιοι ἄπιστοι ἀκούοντες τὸ αὐτό), γιατί ἔτσι τὸ ἠθέλε ὁ Θεός, σὰ νεύματα τοῦ ὁποίου ὑποτάσσεται ἡ φύση τῶν πραγμάτων καὶ ὅλα καὶ μὲ κάθε τρόπο μὲ κάποιες ἀνείπωτες ἐνέργειες παρουσιάζουν τὸ θέλημά του δυνατό· γιατί αὐτὸ τὸ σύμφωνο μὲ τὴ γνώμη του, αὐτὸ εἶναι καὶ ἡ φύση καθενὸς ἀπὸ τὰ δημιουργήματα. Γιατὶ βέβαια δὲν εἶναι δυνατόν στὸν Πλάτωνα νὰ λέγει τάχα ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ σ' αὐτὰ ποὺ ἔγιναν ἀπὸ αὐτόν, δηλαδὴ στὸν οὐρανὸ καὶ στὸν ἥλιο καὶ σὰ ἄστρα (τὰ ὁποῖα βέβαια ὀνομάζει καὶ αἰσθητοὺς θεοὺς), “Γι' αὐτό, ἐπειδὴ δημιουργηθήκατε, δὲν εἴσαστε βέβαια θεοί, οὔτε ἀκατάλυτοι τελείως, οὔτε φυσικὰ θὰ καταλυθεῖτε, οὔτε θὰ ἔχετε τὴ μοῖρα τοῦ θανάτου, γιατί σὰς ἔλαχε ἡ δική μου θέληση, δεσμὸς μεγαλύτερος καὶ ἰσχυρότερος ἀπὸ τὰ δεσμὰ ἐκεῖνα, μὲ τὰ ὁποῖα εἴχατε δεθεῖ ὅταν γινόταν ἡ δημιουργία σας”, καὶ δὲν θὰ πιστέψομε τὰ γραπτὰ τοῦ Μωυσῆ, ἂν λέγει ὅτι τοποθετήθηκαν πέρα ἀπὸ τὴ φθορὰ, μὲ τὴ θέληση βέβαια τοῦ Θεοῦ, αὐτὰ ποὺ ἀπὸ τὴ φύση τους ὑπόκειται στὴ φθορὰ;

Ἦν ἄρα θανάτου τὸ σῶμα κρεῖττον· ἐνεφύτευσε γὰρ αὐτῷ τὴν ζωὴν ὁ πάντων Δημιουργός. Ἐπειδὴ δὲ ἦν τοῦ φθίρεισθαι πέρα, ἐμφύτους μὲν τὰς ἐφέσεις διεκληρώσατο, τὰς ἐπὶ γε τοῖς ἐδωδύμοις καὶ παιδογονίαις, ἀτυράννευτον δὲ ταῖς εἰς τοῦτο ῥο-
 5 παῖς τὸν νοῦν ἔχων, ἐθαυμάζετο. Ἔδρα γὰρ ἐλευθέως τὸ δο-
 κοῦν, οὐπω τῆς σαρκὸς τοῖς ἐκ τῆς φθορᾶς πάθεισιν ὑπενηνεγμέ-
 νης. Ἐπειδὴ δὲ προσκέκρουκε τῷ τεκτηναμένῳ Θεῷ τῆς δοθείσης ἀλογήσας ἐντολῆς, καὶ ἀρχὴ γέγονεν ἀκρασίας αὐτῷ τῶν ἀπειρη-
 μένων ἢ βρωῶσις, νενίκηται τὸ ἐντεῦθεν, ταῖς εἰς τὸ φαῦλον ἡδο-
 10 ναῖς καὶ τὴν φύσιν τοῦ σώματος, ὁ τῆς ἁμαρτίας νόμος εἰσέδου, καὶ
 καθάπερ ἐξ ἀνοσίτου ῥίζης τῆς φθορᾶς τὰ τῶν ἐκτόπων ἐπιθυμιῶν
 ἐβλάστησε πάθη, καὶ οἷά τι τῶν ἀτιθάσων θηρίων, ἀγριαίνει λοι-
 πὸν ἐν ἡμῖν τὸ φιλήδονον ταῖς εἰς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἀρίστων προθυ-
 μίαις ἀντανιστάμενον. Καὶ γοῦν Παῦλος ὁ θεσπέσιος τοῖς ἀρω-
 15 στήμασι τῆς φύσεως μονονουχὶ καὶ ἐπιστυγνάζων φησὶν· «Οἶ-
 δαμεν δὲ ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν, ἐγὼ δὲ σάρκινός εἰμι, πε-
 πραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν· ὁ γὰρ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω».
 Καὶ πάλιν· «Οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τουτέστιν, ἐν τῇ σαρκί
 μου, τὸ ἀγαθόν. Τὸ γὰρ θέλει παρᾶκειταιί μοι, τὸ δὲ κατεργάζε-
 20 σθαι τὸ καλὸν οὐ. Οὐ γὰρ ὁ θέλω ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ' ὁ οὐ θέλω
 κακόν, τοῦτο πράττω. Εἰ δέ, ὁ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ
 ἐργάζομαι αὐτό, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοί ἁμαρτία». Εἰ γὰρ δὴ τις
 ἔλοιτο λεπτῶς καταθρεῖν τὸ τῆς σαρκὸς ἔμφυτον κίνημα, τὸ πρὸς
 γέ φημι τὰ τῶν παθῶν ἐκτοπώτατα, οὐκ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν τὸ ἀγαθόν·
 25 καταδιάζεται γὰρ τὸν νοῦν ἀνθρώπινον, ἐπὶ γε τὸ δεῖν καὶ τοῦτο
 ἀκατασκέπτως ἐλέσθαι δοῶν ἅ μὴ θέμις, καὶ τοῖς δορυκτῆτοις ἐν
 ἴσῳ δουλείας ὑπάγειν ζυγῷ, κατατολμᾷ τὸν ἐλεύθερον.

Ἀφόρητον δὲ τὴν ἀντίστασιν καὶ Παῦλος ὁ πάνσοφος ἀπο-
 φαίνει λέγων· «Συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω
 30 ἄνθρωπον, βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ
 τοῦ νοός μου καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ
 ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου». Τίς δὴ οὖν ἄρα τὴν ἀνθρώπου φύσιν

Ἦταν ἄρα τὸ σῶμα ἀνώτερο ἀπὸ τὸ θάνατο· γιατί φύτεψε μέσα του τὴ ζωὴ ὁ Δημιουργὸς τῶν ὄλων, ἐπειδὴ ὅμως ἦταν πέρα ἀπὸ τὴ φθορά, τοῦ ἔλαχαν ἔμφυτες οἱ ἐπιθυμίες γιὰ τροφή καὶ παιδαγωγία, καὶ ἐπειδὴ ὁ νοῦς δὲν ὑποχωροῦσε στίς ροπές πρὸς αὐτά, γι' αὐτὸ καὶ θαυμαζόταν. Γιατὶ πραγματοποιοῦσε ἐλεύθερος τὸ θέλημά του, ἐπειδὴ ἡ σὰρκα δὲν εἶχε ἀκόμη ὑποταχθεῖ στὰ πάθη τῆς φθορᾶς. Ἐπειδὴ ὅμως ἦρθε σὲ σύγκρουση μὲ τὸν νομοθέτη Θεοῦ, ἀγνοώντας τὴν ἐντολὴ πού τοῦ δόθηκε, καὶ ἔκανε ἀρχὴ τῆς ἀκρασίας του τὴν βρώση τῶν ἀπαγορευμένων, νικήθηκε στὸ ἐξῆς ἀπὸ τίς φαῦλες ἡδονές, καὶ στὴ φύση τοῦ σώματος διείσδυσε ὁ νόμος τῆς ἁμαρτίας, καὶ σὰν ἀπὸ ἀνόσια ρίζα βλάστησαν τὰ πάθη τῶν παράλογων ἐπιθυμιῶν, καὶ σὰν κάποια ἀπὸ τὰ ἀτίθασα θηρία, ἀγριεύει πλέον μέσα μας ἡ φιληδονία, πολεμώντας τίς πρὸς κάθε ἄριστο τάσεις μας. Καὶ πράγματι ὁ θεσπέσιος Παῦλος σιενάζοντας κατὰ κάποιο τρόπο γιὰ τίς ἀδυναμίες τῆς ψυχῆς, λέγει· «Γνωρίζομε ὅτι ὁ νόμος εἶναι πνευματικὸς· ἐγὼ ὅμως εἶμαι σαρκικός, ἀγορασμένος ἀπὸ τὴν ἁμαρτία· δὲν γνωρίζω αὐτὸ πὸν πράττω»²³. Καὶ πάλι· «Γνωρίζω ὅτι δὲν κατοικεῖ μέσα μου, δηλαδή μέσα στὴ σὰρκα μου, τὸ ἀγαθὸ. Ἐχω μέσα μου τὴ θέληση γιὰ τὸ καλὸ, ὄχι ὅμως καὶ τὸ νὰ πράττω τὸ καλὸ. Γιατὶ δὲν πράττω τὸ ἀγαθὸ πὸν ἐπιθυμῶ, ἀλλὰ πράττω τὸ κακὸ πὸν δὲν θέλω. Ἄν ὅμως κάνω τὸ κακὸ πὸν δὲν θέλω, δὲν τὸ πράττω ἐγὼ, ἀλλὰ ἡ ἁμαρτία πὸν κατοικεῖ μέσα μου»²⁴. Ἄν δηλαδή κάποιος ἠθέλε νὰ ἐξετάσει μὲ λεπτομέρεια τὴν ἔμφυτη τάση τῆς σάρκας, ἐννοῶ τὴν τάση πρὸς τὰ πιὸ ἄνομα πάθη, δὲν κατοικεῖ μέσα μας τὸ ἀγαθὸ· γιατί ἡ σὰρκα καταναγκάζει τὸ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου στὸ νὰ θέλει νὰ πράξει, κι αὐτὸ ἀπερίσκεπτα, αὐτὸ πὸν δὲν εἶναι θεμιτό, καὶ κατατολμᾷ νὰ θέσει τὸν ἐλεύθερο ἄνθρωπο σὲ ζυγὸ ἐξίσου βαρὺ μὲ τὸ δουλικὸ ζυγὸ τῶν αἰχμαλώτων.

Ἄλλὰ καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος δείχνει ὅτι ἡ ἀντίσταση εἶναι ἀνυπόφορη, λέγοντας· «Ὁ ἐσωτερικὸς μου ἄνθρωπος νοιώθει εὐχαρίστηση μὲ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ. Βλέπω ὅμως ἓνα ἄλλο νόμο, πὸν ἀντιστρατεύεται στὸ νόμο τοῦ νοῦ μου καὶ μὲ παραδίδει αἰχμάλωτο στὸ νόμο τῆς ἁμαρτίας πὸν ὑπάρχει μέσα στὰ μέλη μου»²⁵. Ποιὸς λοιπὸν ἄραγε κατέβασε τὴν ἀνθρώπινη φύση σὲ τέτοιο βαθμὸ ἀδυναμίας

ἀσθενείας ὁμοῦ καὶ ἀθλιότητος εἰς τοῦτο κατήγαγεν; Ὁ παμπό-
νηρος δηλονότι δράκων, τὴν ἀπλήν ἔτι καὶ ἀκάκουρον τοῦ γυ-
ναίου διάνοιαν ὑπέλθων καὶ τῆς ἀρρήτου καταγορεύσας δόξης.
Καίτοι γὰρ λεγούσης τῆς Εὐας, ὡς ἀπέφησε μὲν ὁ τῶν ὄλων Θεός
5 ἐδώδιμον αὐτοῖς ποιεῖσθαι τὸ ξύλον τὸ ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου
τῆς τρυφῆς, καὶ θάνατον δὲ προσηπέιλησε τοῦ νόμου κατημελη-
κότη, πεφενάκιεν εἰπῶν· «Οὐ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· ἦδει γὰρ ὁ
Θεός, ὅτι, ἢ ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, ἔσεσθε ὡς θεοὶ τοῦ εἰδέ-
ναι γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ». Ἐθρεὶ δὴ οὖν ὅπως μαθημά-
10 των ὀλεθρίων γέγονεν εὐρετής. Οὐ γὰρ εἰπεῖν ἔφη τὸ ἀληθές
αὐτοῖς τὸν τῶν ὄλων Θεόν, ψευδοεπῆσαι δὲ μᾶλλον, ἀπειρῶξαι τε
φθόνῳ τοῦ φαγεῖν, ὡς εὖ εἰδότα θεοὺς ἔσεσθαι κατεδηδοκότας.

Διαδέβληκεν τοίνυν καὶ αὐτὴν τὴν ἀνωτάτω καὶ ἀπόρρητον
φύσιν καὶ τὸ τῆς πολυθειᾶς ὀλέθριον μάθημα ταῖς τῶν πρῶτων
15 ἐνήκε ψυχαῖς, καὶ διάβολος μὲν ὠνόμασται ταύτητοι, καὶ σφόδρα
εἰκότως. Εἰσήλατο δέ, ὡς ἔφην, διὰ τῆς παραβάσεως τὴν αὐτοῦ
φύσιν ἢ φθορά, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς πολύτροπα συνεισέφρησε πάθη,
τοῦτο, οἶμαι, γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ, ἀπλήν ὡς ἂν τις εἴποι,
τὴν τοῦ κακοῦ γνῶσιν λαβόντος εἰς νοῦν τοῦ προπάτορος Ἀδάμ,
20 ἦτοι τῶν γεγονότων ἐν ἀρχαῖς, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ κακοῦ γνώσει καὶ
διὰ πραγμάτων αὐτῶν καὶ πείρας γεγενημένου. Γέγραπται γοῦν,
ὅτι «Ἀδὰμ δὲ ἔγνω Εὐαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ». Καὶ οὐ δήπου
φαίη τις ἂν περὶ ἀπλής καὶ ὡς ἐν γε τῇ κατὰ μόνην τὴν εἶδησιν τε-
θειῖσθαι νυνὶ τὴν γνῶσιν, ἀλλ' ὅτι τὸ χρῆμα τῆς συνόδου γνῶσιν
25 ἔφη τὸ Γράμμα τὸ ἱερόν. Ἐθος τοίνυν τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ τὴν
διὰ πείρας αὐτῆς εἶδησιν, τὴν ἐφ' ὅτῳ οὖν τῶν πρακτέων, ἔσθ' ὅτε
τῷ τῆς γνώσεως ὀνόματι δηλοῦν. Καὶ γοῦν ὁ μονογενὴς Λόγος τοῦ
Θεοῦ εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς ἀναμορφῶν τὴν ἀνθρώπου φύσιν, κατήργη-
κε μὲν τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ γενόμενος ἄνθρωπος, μεθιστᾶς δὲ
30 ἡμᾶς, ὡς ἔφην, εἰς καινότητα ζωῆς, παλινάγρετον ποιεῖσθαι κελεύ-
ει τὸ ἀρχαῖον τῆς φύσεως ἀξίωμα, καὶ ἐκεῖνο πάλιν ἀναφοιτᾶν
ἀναπεῖθει γενικῶς τὸ ἀξιάγαστον κάλλος ἔφη γοῦν· «Ἐρρέθη

μαζί και ἀθλιότητας; Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι εἶναι ὁ παμπόνηρος δρᾶκοντας, πού εἰσηλθε στήν ἀθώα ἀκόμα και ἄκακη διάνοια τῆς γυναίκας και κατηγόρησε τὴν ἄρρητη δόξα. Μολονότι εἶπε ἡ Εὐα ὅτι τοὺς ἀπαγόρευσε ὁ Θεὸς τῶν ὅλων νὰ φᾶνε ἀπὸ τὸ δένδρο πού ἦταν στὸ μέσο τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς και προαπέιλησε θάνατο γιὰ ὅποιον καταπατοῦσε τὸ νόμο, ὅμως τὴν ἔξαπάτησε λέγοντάς της: «Δὲν θὰ πεθάνετε μὲ θάνατο· γιὰτὶ γνώριζε ὁ Θεός, ὅτι τὴν ἡμέρα πού θὰ φᾶτε ἀπὸ αὐτὸ θὰ γίνετε ὡς θεοί, ὥστε νὰ γνωρίζετε τὸ καλὸ και τὸ κακό»²⁶. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς ἔγινε ἐφευρέτης ὀλέθριων μαθημάτων. Εἶπε ὅτι ὁ Θεός τῶν ὅλων δὲν τοὺς εἶπε τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ μάλλον τοὺς εἶπε ψέματα και τοὺς ἐμπόδισε νὰ φᾶνε ἀπὸ φθόνο, ἐπειδὴ γνώριζε ὅτι, ἂν ἔτρωγαν, θὰ γίνονταν θεοί.

Διέβαλε λοιπὸν και τὴν ἴδια τὴν ἀνώτατη φύση και ἔβαλε μέσα στις ψυχῆς τῶν πρώτων ἀνθρώπων τὴν ὀλέθρια γνώση τῆς πολυθεΐας· γι' αὐτὸ και ὀνομάσθηκε διάβολος, και πολὺ σωστά. "Ἐτσι, ὅπως εἶπα, ὀρμησε μὲ τὴν παράβαση στὴ φύση του ἡ φθορά, και μαζί εἰσχώρησαν και τὰ πολύτροπα πάθη· κι αὐτὸ, νομίζω, εἶναι ἡ γνώση τοῦ καλοῦ και τοῦ κακοῦ, και ὄχι, ὅπως θὰ ἔλεγε κανεὶς, ἡ ἀπλῆ γνώση τοῦ κακοῦ πού ἔλαβε στὸ νοῦ του ὁ προπάτοράς μας Ἄδὰμ, δηλαδὴ αὐτῶν πού ἔγιναν στήν ἀρχή, ἀλλὰ ἡ γνώση τοῦ κακοῦ πού ἔγινε μέσω τῶν ἴδιων τῶν πραγμάτων και τῆς πείρας. "Ἐχει γραφεῖ λοιπὸν «Ὁ Ἄδὰμ γνώρισε τὴν Εὐα τὴ γυναίκα του»²⁷. Καὶ βέβαια δὲν θὰ μιλοῦσε κανεὶς γιὰ ἀπλῆ γνώση και ὅτι ἡ γνώση τώρα εἰπώθηκε ἀπλῶς και μόνο γιὰ τὴ γνώση, ἀλλὰ ἡ ἀγία Γραφή γνώση εἶπε τὴν πράξη τῆς συνεύρεσης. Εἶναι συνήθεια δηλαδὴ τῆς θεόπνευστης Γραφῆς ὀποιοδήποτε πρακτέο προέρχεται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πείρα νὰ τὸ δηλώνει πολλῆς φορῆς μὲ τὴ λέξη γνώση. "Ἐτσι λοιπὸν ὁ μονογενὴς Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐπαναφέροντας τὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου στήν ἀρχικὴ της μορφή, ἀπὸ τὴ μιὰ κατάργησε τὴν ἁμαρτία στὴ σάρκα του μὲ τὸ νὰ γίνει ἄνθρωπος, και ἀπὸ τὴν ἄλλη μεταφέροντάς μας, ὅπως εἶπα, σὲ καινούργια ζωὴ, διατάζει νὰ ξαναποκτήσομε τὴν ἀρχικὴ τιμὴ τῆς φύσεως και μᾶς πείθει νὰ ἐπιστρέψομε σὲ ἐκεῖνο πάλι τὸ ἀξιοθαύμαστο κάλλος. Εἶπε λοιπὸν

26. Γέν. 3, 4-5.

27. Γέν. 4, 1.

τοῖς ἀρχαίοις· Οὐ μοιχεύσεις. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, Οὐκ ἐπιθυμήσεις». Καίτοι τὸ χρῆμα δυσέφικτόν ἐστιν, ὡς γε οἶμαι, παντὶ καὶ δυσάλωτον, καὶ οἷον ὑπὲρ τὴν φύσιν. Ἀλλ' οὕτω φρονεῖν οὐκ ἔα γεγραφῶς Παῦλος ὁ θεσπέσιος «Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν 5 ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ πέμψας Υἱὸν ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα». Οὐκοῦν τοῦ Μονογενοῦς δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος ὁ τῆς ἁμαρτίας νό- 10 μος κατήργηται ἐν τῇ σαρκί, καὶ ὥσπερ ἀνόπιν ἠνέχθη τὰ καθ' ἡμᾶς ἀναδρομὴν ἔχοντα τὴν εἰς ὅπερ ἡμεῖς ἐν ἀρχαῖς δηλονότι, κατευμεγεθοῦντες καὶ θανάτου καὶ φθορᾶς καὶ σαρκικῆς ἡδονῆς καὶ τῶν ἐτέρων ἐπιθυμιῶν, αἱ τὸν ἀδρανῆ καὶ ἀναλκιν κατε- ληΐζοντο νοῦν, σύνοπλον ἔχουσαι τὴν φθοράν.

15 Εἴρηται μὲν οὖν ἀναγκαίως, οἶμαι, ταυτί. Ἐπειδὴ δὲ πῶς ἐν ἐκβολῇ γέγονεν ἡμῖν τῶν τοιούτων ὁ λόγος, ἐπανιτέον δὲ εἰς οἶμον τὴν ἐν ἀρχαῖς Οὐ γεγόνασιν ἐν ἀγνοίᾳ καλοῦ τε καὶ πονηροῦ κατὰ τὸν παράδεισον οἱ πρῶτοι. Λογικοὶ γὰρ ὄντες, τοῖς ἀνθρώποις πρέπουσαν ἀπεκληρώσαντο γνῶσιν ἀρτίως ἔχουσαν 20 πρὸς πᾶν ὅτιοῦν τῶν ἀναγκαίων αὐτοῖς καὶ προσπεφυκότων οὐσιωδῶς ἀποφῆναντος τοῦ Δημιουργοῦ. Ἀτυράννευτον δὲ τὴν διάνοιαν ἔχοντες ταῖς τῆς σαρκὸς ἡδοναῖς καὶ ταῖς ἐκτόποις ἐπιθυμίαις, διετέλουν ἐν ἀγία καὶ τρισμακαρία ζωῇ. Εἰσδραμούσης δέ, ὡς ἔφην, τῆς φθορᾶς καὶ κεκνημένων ἐν τῇ σαρκί τῶν εἰς 25 φαυλότητα καταφερουσῶν ἡδονῶν, οὐκ ἐν ἀπλῇ τῇ γνώσει γεγόνασι τοῦ κακοῦ, ἀλλ' ἤδη καὶ διὰ πείρας αὐτῆς κεχώρηκε τὸ ἀρρώστημα. Κἂν εἰ ἔλοιτό τις ταῖς ὑπὲρ σῶμα καὶ αἴσθησιν νοεραῖς οὐσίαις ἐπαφεῖναι τὴν θάσανον, ὅτι τὸ εἰδέναι καλόν, καὶ πρὸς γε τούτω, τὸ ἔμπαλιν ἔνεστί που πάντως αὐταῖς, ἀραρό- 30 τως ἐρεῖ. Οὐ μὴν ὅτι καὶ ἐμπαθῶς καὶ δι' αὐτῆς τῆς πείρας καὶ

28. Ματθ. 5, 27-28.

29. Ρωμ. 8, 3-4.

«Εἰπώθηκε στοὺς ἀρχαίους· Δὲν θὰ μοιχεύσεις. Ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω· Δὲν θὰ ἐπιθυμήσεις»²⁸. Μολονότι τὸ πρᾶγμα εἶναι δυσέφικτο, ὅπως πιστεύω, καὶ δύσκολο γιὰ τὸν καθένα νὰ τὸ κατορθώσει καὶ πάνω ἀπὸ τὴ φύση, ὅμως δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ πιστεύουμε ἔτσι ὁ θεσπέσιος Παῦλος γράφοντας τὰ ἑξῆς· «Τὸ ἀδύνατο σημεῖο τοῦ νόμου ἦταν ἡ ἀδυναμία ποὺ ἐκδηλωνόταν στὴ σάρκα, ὅμως ὁ Θεός, στέλνοντας τὸν Υἱό του μὲ σῶμα ὅμοιο τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὡς προσφορὰ γιὰ τὴν ἁμαρτία, καταδίκασε τὴν ἁμαρτία μὲ τὸ πάθος τῆς σάρκας, γιὰ νὰ ὀλοκληρωθεῖ σ' ἡμᾶς ἡ δικαίωση τοῦ νόμου, ποὺ δὲν ζοῦμε σύμφωνα μὲ τίς ἐντολές τῆς σάρκας, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα»²⁹. Ὅταν λοιπὸν ἐνανθρώπησε γιὰ χάρι μας ὁ Μονογενής, τότε καταργήθηκε ὁ νόμος τῆς ἁμαρτίας στὴ σάρκα, καὶ κατὰ κάποιον τρόπο γύρισαν πίσω τὰ ἀνθρώπινα, ἐπιστρέφοντας δηλαδή στὴν κατάσταση ποὺ ἤμασταν στὴν ἀρχή, μὲ τὴν ὑπερίσχυσή μας ἐναντι τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς καὶ τῆς σαρκικῆς ἡδονῆς καὶ τῶν ἄλλων ἐπιθυμιῶν, ποὺ καταλήστευαν τὸν ἀδρανῆ ἢ καὶ ἀδύναμο νοῦ, ἔχοντας σύμμαχό τους τὴ φθορὰ.

Αὐτὰ βέβαια εἰπώθηκαν, νομίζω, κατ' ἀνάγκη. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὰ ἀποτελέσαν σὰν μιὰ παρέκβαση στὸ λόγο μας, ἄς ἐπανέλθουμε στὴν ἀρχὴ τῆς πορείας μας. Οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι μέσα στὸν παράδεισο δὲν ἔγιναν ἀγνοώντας τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό. Γιατὶ ὄντας λογικοί, τοὺς ἔπεσε ὡς κληρὸς ἡ γνώση ποὺ ἀρμόζει στοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἦταν ἄρτια γιὰ ν' ἀντιμετωπίσουν κάθε τι ἀπαραίτητο γι' αὐτούς, ποὺ ἦταν δεμένα μὲ τὴν οὐσία τους μὲ ἐντολὴ τοῦ Δημιουργοῦ. Ἐτσι, ἔχοντας ἐλεύθερη τὴ διάνοιά τους ἀπὸ τίς σαρκικὲς ἡδονές καὶ τίς ἀνάρμοστες ἐπιθυμίες, ζοῦσαν ἁγία καὶ μακαρισμένη ζωή. Ὅμως, ὅπως εἶπα, ἐφορμώντας ἡ φθορὰ καὶ ἐκδηλώνοντας τὰ κινήματά τους στὴ σάρκα οἱ ἡδονές ποὺ σπρώχνουν στὸ κατάφορο τῆς φαυλότητος, δὲν ἔγιναν κάτοχοι ἀπλῶς τῆς γνώσης τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ ἤδη τὸ ἀρρώστημα εἶχε προχωρήσει σ' αὐτούς καὶ μέσω τῆς πείρας. Κι ἂν ἤθελε κανεὶς νὰ ἐπεκτείνει τὴν ἔρευνά του στίς πάνω ἀπὸ σῶμα καὶ αἴσθησι νοερές οὐσίες, θὰ πεῖ ταιριαστά, ὅτι ἡ γνώση εἶναι καλή, καὶ μαζὶ μ' αὐτὸ ὑπάρχει ὅπωςδῆποτε μέσα σ' αὐτές καὶ τὸ ἀντίθετο. Ἀλλὰ βέβαια δὲν λέμε ὅτι καὶ μέσα ἀπὸ πάθη καὶ ἀπὸ τὴν

οἶον ἐνισχημένως, καθάπερ ἀμελει καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν συμβεδη-
 κέναι φαμέν. Ἐν γάρ τοι τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις οἱ μὲν ἔτι τὴν ἑαυ-
 τῶν τηροῦντες ἀρχήν, εὐκλεᾶ καὶ τρισμακαρίαν καὶ τὴν ἐν παντὶ
 θαύματι τρίβουσι ζωὴν, ὀλοτρόπως μὲν εἰς τὸ ἀγαθὸν τετραμμέ-
 5 νον τε καὶ βλέποντα τὸν οἰκειὸν ἔχοντες νοῦν, κατακιβδηλεύον-
 τες δὲ τὸ μὴ οὕτως ἔχον. Οὐ γάρ εἰσιν ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ κακοῦ, πλήν
 ἀτυραννεύτως καὶ ἐλευθέρως. Οἱ δὲ δὴ τὸ ἴδιον ἀπολιπόντες οἰ-
 κητήριον καὶ τῶν ἀμεινόνων ὀλιγωρήσαντες, ἀνθηρημένοι δὲ τὰ
 αἰσχίῳ, καίτοι τὴν τοῦ κακοῦ γνῶσιν καὶ πρὸ αὐτῶν ἔχοντες τῶν
 10 ὀλισθημάτων, ἐναργέστερον ἐσχήκασιν καὶ διὰ πείρας αὐτῆς

Ἄλλὰ γάρ, εἰ δοκεῖ, τὸν νοῦν προσεμπεδοῦντες εἰς ἀλήθειαν,
 τὴν ἐπί γε, φημί, τοῖς προκειμένοις ἡμῖν θεωρήμασι, φέρε τὸν
 λόγον ἀναβιδάζωμεν καὶ εἰς τὰ παντὸς ἐπέκεινα νοῦ. Ἐὰν γάρ
 τὴν θεῖαν τε καὶ ὑπερκόσμιον φύσιν, τὴν οὕτω σεπτὴν καὶ πάνα-
 15 γνον, καλοῦ τε καὶ πονηροῦ τὴν γνῶσιν οὐκ ἔχειν δώσομεν; Εἴτα,
 πῶς νομοθετεῖ, καὶ ἀποφάσκει μὲν τὰ αἰσχίῳ καὶ τοὺς τῶν πλημ-
 μελημάτων καταδείκνυσιν τρόπους, ἀποφέρει δὲ πρὸς τὰ βελτίω
 καὶ τὰ δι' ὧν ἂν γένοιτο διῶναι λαμπρῶς καὶ τὴν ἔκκριτον ἀλη-
 θῶς, ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ, δόξαν ἐλεῖν, καθίστησιν ἐναργῆ; Οὐκ-
 20 οὔν, ἀγαθὴ μὲν καὶ μονοτρόπως ἀγαθουργός, μᾶλλον δὲ αὐτό-
 χρημα τὸ ἀγαθόν, ἢ θεῖα τέ ἐστι καὶ ἀπόρρητος φύσις, οὐκ
 ἠγγνόηκε δὲ τὸ κακόν, πλήν οἶδεν οὐ πρακτικῶς ὃ δὴ πεπονθότες
 ἡμεῖς, ἐν παντὶ γεγόναμεν κακῶ. Διεσκευασμένης δὲ οὕτως ἡμῖν
 τῆς ἐπὶ τούτοις ἐννοίας ἴδωμεν τὰ ἐφεξῆς. Συμπέρασμα γάρ τῶν
 25 ἑαυτοῦ ποιεῖται λόγων ὁ φιλόσοφος Ἰουλιανός, οὕτω λέγων

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Ὡστε τὸν ὄφιν, εὐεργέτην μᾶλλον, ἀλλ' οὐ λυμεῶνα τῆς
 ἀνθρωπίνης εἶναι γενέσεως. Καὶ οὐχὶ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπι-
 φέρει πάλιν οἷς ἔφη. Ἐπὶ τούτοις ὁ Θεὸς λέγεται βάσκανος.
 30 Ἐπειδὴ γάρ τὸν ἄνθρωπον εἶδε τῆς φρονήσεως μετασχόντα, ἵνα
 μὴ, φησί, γεύσῃται τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ἐξέβαλεν αὐτὸν τοῦ
 παραδείσου, διαρρήδην εἰπὼν· «Ἴδου Ἄδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ

ἴδια τὴν πείρα καὶ σὰν αἰχμαλωτισμένες, ὅπως ἀκριβῶς λέμε ὅτι ἔγινε καὶ σ' ἐμᾶς τοὺς ἴδιους. Στοὺς ἁγίους ἀγγέλους δηλαδή ἄλλοι διατηροῦν ἀκόμα τὴ δική τους ἀρχή, ἔνδοξη καὶ τρισμακάριστη, καὶ διάγουν τὴν πανθαύμαστη ζωὴ τους, ἔχοντες τὸ νοῦ τους ὀλόγυρα στραμμένο νὰ βλέπει τὸ ἀγαθό, θεωρώντας κίβδηλο ὅ,τι δὲν εἶναι τέτοιο. Γιατὶ δὲν ἀγνοοῦν τὸ κακό, ἀλλὰ τὸ γνωρίζουν ἀσκλάβωτοι καὶ ἐλεύθεροι. " Ἄλλοι, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὸ κατοικητήριό τους καὶ δείχνοντας ὀλιγωρία γιὰ τὰ καλὰ καὶ προτιμώντας τὰ αἰσχροῦ, μολονότι εἶχαν τὴ γνώση τοῦ κακοῦ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὰ τὰ ὀλισθήματα, τὸ ἀπέκτησαν πιὸ ἔντονα καὶ μέσω τῆς ἴδιας τῆς πείρας.

Ἄλλά, ἂν θέλεις, προσηλώνοντας τὸ νοῦ στὴν ἀλήθεια, ἐννοῶ τὴν ἀλήθεια πού ὑπάρχει στὰ ἐξεταζόμενα θεωρήματάς μας, ἐμπρὸς ὅς ὑψώσομε τὸ λόγο καὶ σὲ ὅσα εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε νοῦ. " Ἀραγε θὰ θεωρήσομε ὅτι ἡ θεία καὶ ὑπερκόσμια φύση, πού εἶναι τόσο σεβαστὴ καὶ πάναγνη, δὲν ἔχει τὴ γνώση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ; " Ἐπειτα, πῶς νομοθετεῖ, καὶ ἀρνεῖται βέβαια τὰ φαῦλα καὶ δείχνει καθαρὰ τοὺς τρόπος τῶν παραβάσεων, ὀδηγεῖ ὅμως πρὸς τὰ ἀγαθὰ καὶ αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα θὰ μπορούσαμε νὰ ζήσομε λαμπρὰ, καὶ καθιστᾷ φανερὴ τὴν ξεχωριστὴ ἀληθινὰ γι' αὐτὰ δόξα τὴν ὁποῖα πρέπει νὰ προτιμοῦμε; Ἄγαθὴ λοιπὸν καὶ μονότροπα ἀγαθοποιός, ἢ καλύτερα τὸ ἴδιο τὸ πραγματικὸ ἀγαθό, εἶναι ἡ θεία καὶ ἀπόρρητη φύση, πού δὲν ἀγνοεῖ τὸ κακό, ἀλλὰ τὸ γνωρίζει ὄχι μέσω τῆς πράξεως, πράγμα πού πάθαμε ἐμεῖς καὶ βρεθήκαμε μέσα σὲ κάθε κακό. Ἀφοῦ διασκευάσαμε ἔτσι τὴ σχετικὴ μ' αὐτὰ ἔννοια, ὅς δοῦμε τὰ ἐπόμενα. Γιατὶ ὁ φιλόσοφος Ἰουλιανός, βγάζοντας τὸ συμπέρασμα τῶν λόγων του, λέγει τὰ ἑξῆς:

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

" Ὡστε τὸ φίδι εἶναι εὐεργέτης μᾶλλον καὶ ὄχι καταστροφείας τῆς ἀνθρώπινης γένεσης. Καὶ δὲν λέγει μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ προσθέτει πάλι σ' αὐτὰ πού εἶπε. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς λέγεται φθονερός. Ἐπειδὴ δηλαδή γνώριζε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἦταν μέτοχος φρονήσεως, γιὰ νὰ μὴ γευθεῖ, λέγει, τὸ δένδρο τῆς ζωῆς, τὸν ἔδιωξε ἀπὸ τὸν παράδεισο λέγοντάς του ρητὰ: «Νά, ὁ Ἀδάμ ἔγινε σὰν ἕνας ἀπὸ ἐμᾶς, καὶ γνω-

ἡμῶν, τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν. Καὶ νῦν μήποτε ἐκτείνει
 τὴν χεῖρα καὶ λάβῃ ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ φάγῃ, καὶ ζήσε-
 ται εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ ἐξαπέστειλεν αὐτὸν Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ
 παραδείσου τῆς τρυφῆς». Τούτων τοίνυν ἕκαστον, εἰ μὴ μῦθος
 5 εἶη ἔχων ἀπόρρητον θεωρίαν, ὅπερ ἐγὼ νενόμικα, πολλῆς γέμου-
 σιν οἱ λόγοι περὶ τοῦ Θεοῦ βλασφημίας. Τὸ γὰρ ἀγνοῆσαι μὲν ὡς
 ἢ γινομένη βοηθός, αἰτία τοῦ παραπτώματος ἔσται, καὶ τὸ ἀπα-
 γορεῦσαι καλοῦ καὶ πονηροῦ τὴν γνῶσιν, ὃ μόνον συνέχειν ἔοικε
 τὸν ἀνθρώπινον βίον, καὶ προσέτι τὸ ζηλοτυπήσαι, μὴ τῆς ζωῆς
 10 μεταλαδῶν, ἀθάνατος ἐκ θνητοῦ γένηται, φθονεροῦ καὶ βασκά-
 νου λίαν ἐστίν.

ΚΥΡΙΑΛΟΣ

Ἀπόχρη μὲν οὖν τὰ προειρημένα πρὸς ἔλεγχον τῆς ἐνούσης
 αὐτοῦ τοῖς λόγοις ἀβελτηρίας. Λυπεῖ δὲ οὐδέν, μᾶλλον δὲ πρὸς
 15 καλοῦ τοῖς ἐντευξομένοις γενήσεται τὸ ἐθελῆσαι καὶ νῦν ὀλίγα
 ἄττα περὶ τῶν αὐτῶν εἰπεῖν. Οὐ γὰρ τοι φρονήσεως μετεσχηκότα
 (λογικὸς γὰρ ἦν, καὶ γέγονεν οὕτως ἐν ἀρχαῖς), ἀπεσόβησε τοῦ
 παραδείσου τὸν ἄνθρωπον ὃ τῶν ὄλων Θεός, ἀλλ' οὐδὲ φθόνου
 καὶ βασκανίας ἔργον ἦν, καθὰ τετόλμηκεν εἰπεῖν, τὸ ἀπειρῆσαι
 20 φαγεῖν αὐτὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ἵνα μὴ ζήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα·
 ἀξιάγαστος δὲ καὶ τῆς ἐπ' αὐτῶ δὴ τούτῳ προμηθείας ὁ τρόπος
 εἶη ἂν παρά γε τοῖς ἀρτίοις τὴν φρένα. Οὐ γὰρ ἔδει τοὺς ἄπαξ
 καὶ θείων νόμων ἠφειδηκότας, καὶ ταῖς εἰς γαστέρα νενικημέ-
 νους ἡδοναῖς, καὶ ἀθλιότητος λοιπὸν κατενηνεγμένους εἰς τοῦτο,
 25 ὡς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ σώματος, τὸν νόμον ἀρρωστήσαι τῆς
 ἁμαρτίας, διὰ τε τοῦτο καταφοιτήσῃν μέλλοντας εἰς πᾶν ὀτιοῦν
 τῶν κατεψεγμένων, ἀτελεύτητον ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ σώζεσθαι
 κακόν, καὶ τοῖς ἀκαθάρτοις ἐν ἴσῳ πνεύμασι μακρὰν καὶ ἀπη-
 χθημένην τῷ παναγίῳ Θεῷ διαβιῶναι ζωὴν. Ἄμεινον δὲ δήπου
 30 φαίη τις ἂν, τοῖς τοῦ καλῶς ἔχοντος ἡμαρτηκόσι, τὸ μὴ εἰσάπαν
 καὶ διηνεκῶς ὁρᾶσθαι πονηρούς, καταλήξαι δὲ ὡσπερ καὶ διελά-

ρίζει τὸ καλὸ καὶ τὸ κακόν. Καὶ τώρα, γιὰ νὰ μὴν ἀπλώσει ποτὲ τὸ χέρι του καὶ λάβει ποτὲ ἀπὸ τὸ δένδρο τῆς ζωῆς, ὥστε νὰ φάει καὶ νὰ ζήσει στὸν αἰῶνα, πρέπει νὰ ἐκδιωχθεῖ. Καὶ τὸν ἀπομάκρυνε ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸν παράδεισο τῆς τροφῆς»³⁰. Καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἂν δὲν εἶναι μῦθος ποὺ ἔχει ἀπόρητο νόημα, ὅπως ἔχω πιστέψει ἐγώ, τότε οἱ λόγοι περιέχουν πολλή βλασφημία ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. Τὸ ὅτι δηλαδή ἀγνόησε ὅτι αὐτὴ ποὺ ἔγινε βοηθός του θὰ γίνει αἰτία τοῦ παραπτώματος, καὶ τὸ ὅτι ἀπαγόρευσε τὴ γνώση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, πράγμα ποὺ αὐτὸ μόνο φαίνεται νὰ συγκρατεῖ τὸν ἀνθρώπινο βίον, καὶ ἀκόμα τὸ νὰ ζηλοφθονήσει μήπως ὁ ἄνθρωπος, γενόμενος κοινωνὸς τῆς ζωῆς, ἀπὸ θνητὸς γίνει ἀθάνατος, εἶναι γνώρισμα πολὺ φθονεροῦ καὶ ζηλότυπου.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Ἄρκοῦν λοιπὸν ὅσα προειπώθησαν γιὰ ν' ἀποδειχθεῖ ἡ σαθρότητα ποὺ περιέχουν οἱ λόγοι του. Καὶ δὲν θὰ προξενήσει καμμιὰ λύπη, ἢ μᾶλλον θ' ἀποβεῖ σὲ καλὸ τῶν ἀναγνωστῶν τὸ νὰ θελήσομε καὶ τώρα νὰ ποῦμε ἀκόμα λίγα γιὰ τὰ ἴδια. "Ὅχι ἐπειδὴ ἀπέκτησε φρόνηση (ἦταν λογικὸς καὶ τέτοιος ἔγινε ἀπὸ τὴν ἀρχή) ἀπομάκρυνε γι' αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸν παράδεισο ὁ Θεὸς τῶν ὅλων, ἀλλ' οὔτε ἔργο ἦταν φθόνου καὶ ζήλειας, ὅπως τόλμησε νὰ πεῖ, ἢ ἀπαγόρευση νὰ φάει ἀπὸ τὸ δένδρο τῆς ζωῆς, γιὰ νὰ μὴ ζήσει στὸν αἰῶνα. Ἄξιοθαύμαστη μπορεῖ νὰ εἶναι γιὰ ὅσους ἔχουν νοῦ καὶ ἡ προνοητικότητα γι' αὐτὸ ἀκριβῶς. Γιατί δὲν ἔπρεπε αὐτοὶ ποὺ μὰ φορὰ καὶ τοὺς θεῖους νόμους ποδοπάτησαν καὶ ἀπὸ τὶς ἡδονὲς τῆς κοιλιᾶς νικήθηκαν καὶ κατέβηκαν σὲ τέτοιο βαθμὸ ἀθλιότητος, ὥστε καὶ στὴν ἴδια τὴ φύση τοῦ σώματος νὰ ἀτονήσει ὁ νόμος τῆς ἁμαρτίας, καὶ γι' αὐτό, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ κατεβοῦμε σὲ ὅποιοδήποτε ἀπὸ ὅσα καταψέγονται, δὲν ἔπρεπε νὰ διασώζεται σ' αὐτὸν τὸν κόσμον ἀτελείωτο τὸ κακὸ καὶ σὲ ἰσότητά με τὰ ἀκάθαρτα πνεῦματα, νὰ ζήσομε ζωὴ μακρὰ καὶ μισητὴ στὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ἄλλὰ θὰ ἦταν καλύτερο, θὰ μπορούσε νὰ πεῖς κανεὶς, γιὰ ὅσους δὲν ἐπέτυχαν τὸ καλόν, νὰ μὴ φαίνονται πάντοτε καὶ ἀτελεύτητα πονηροί, ἀλλὰ νὰ

30. Γέν. 3, 22-23.

σαι πρὸς πέρας τοῦ κακοῦ, κατασωρεύοντας ἑαυτοῖς κἂν γοῦν ἔλεου τινὸς ἐλπίδα διὰ τοῦ καθάπαξ ἐν τάξει δίκης ὑποστῆναι τὸν θάνατον.

Ἴνα τοίνυν μὴ διὰ πείρας αὐτῆς τὴν τοῦ κακοῦ γνῶσιν ελών, 5 τὴν τῷ Θεῷ κατεστυγημένην, μακρὰν ἔχοι ζωὴν ἐπὶ γῆς ὁ ἄνθρωπος, λίαν εὐτεχνέστατα τῷ θανάτῳ τῆς σαρκὸς συνεστέλλετο, τῆς ἐπ' αὐτῇ γαληνότητος καὶ φιλανθρωπίας τὸν εἰκότα καιρὸν οὐκ ἠγνοηκότος Θεοῦ· καὶ τοῦτο διδάσκει γεγραφῶς ὁ θεσπέσιος Παῦλος, «προεγνῶσθαι μὲν τῷ Θεῷ τὸ μυστήριον πρὸ κα- 10 ταβολῆς κόσμου, πεφανερῶσθαι γε μὴν ἐπ' ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, καθ' ὃν ἔδει τῶν τῇ ἀνθρώπου φύσει συμβεβηκότων γενέσθαι τὴν ἐπανόρθωσιν». Οὐκοῦν μυθολογίαι μὲν ἤκιστα γε ταυτί, λόγοι δὲ μᾶλλον σοφοί τε καὶ ἀναγκαῖοι, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον τῆς ἀληθείας ἡμαρτηκότες.

15 Ὅτι γὰρ οἰκονομικώτατα λίαν ὁ τῶν ὄλων Δημιουργὸς ὑπετίθει θανάτῳ, ταῖς ἁμαρτίαις ἑωρακῶς τυραννουμένην τὴν ἀνθρώπου φύσιν, ὃς ἐν γε πρώτοις, φημί, τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἀδάμ, ἀπόχρη μὲν, ὡς γε οἶμαι, πρὸς ἔνδειξιν τάληθοῦς καὶ αὐτῆ τῶν πραγμάτων ἢ πείρα, πιστώσεται δὲ πρὸς τούτῳ καὶ ὁ τῶν αὐτοῦ 20 φρονημάτων κοινωνὸς Πορφύριος Ἔφη γὰρ οὕτως ἐν τῷ Πρὸς Νημέρτιον λόγῳ· “Θεὸς δὲ εἰδὼς τὸ μέλλον, φθάνει πολλάκις τοὺς μὲν δι' εὐσέβειαν ἔτι νέους τοῦ βίου προδιεξάγων, τοὺς δὲ διὰ τὰς μελλούσας ἀπ' αὐτῶν ἔσεσθαι βλάβας τοῖς οἰκειοτάτοις, τοὺς δὲ ἐλεῶν, μελλουσῶν ἔνεκα ἀνηκέστων συμφορῶν προεξαί- 25 ρῶν”. Καὶ μὴν καὶ ἑτέρωθι πάλιν ᾠδί· “Χρῦσιππος δέ, ὁ Σωκράτει ἐπόμενος, οὐδὲ τοῖς γινομένοις ἐπιλέγειν ἠξίου τό, Τίς οἶδεν; ἀλλ' ὅτι πάντως Τοῦτο ἦν ἄμεινον”. Εἰ γὰρ μὴ ἔστι διοίκησιν βελτίονα τῆς θείας ὑπογράψαι, πάντως τὰ γινόμενα χρῆ νομίζειν, ὅτι οὕτως ἦν ἄμεινον ἔχειν, ὡς ἔχει. Οὐ γὰρ δὴ σοὶ μὲν μέρους 30 τινὸς τῆς ἐν ἀνθρώποις ἀρχῆς προνοεῖν λαχόντι παρὰ τοῦ τῆδε βασιλέως, ἐπὶ γε τῷ συμφέροντι τῆς πολιτείας τοῖς νόμοις πειθαρχοῦντι, ἄλλως οὐκ ἐνῆν τὴν πολιτείαν φυλάττειν νόμιμον, ἢ

σταματήσει κατὰ κάποιο τρόπο καὶ νὰ περάσει τὸ κακὸ, ἀποσπώντας γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους, ἔστω καὶ κάποια ἐλπίδα ἔλεους μὲ τὸ νὰ ὑποστοῦν τὸ θάνατο μὰ φορὰ στὴ θέση τιμωρίας.

“Ὡστε λοιπὸν γιὰ νὰ μὴ λάβει τὴ γνώση τοῦ κακοῦ μὲ τὴν ἴδια τὴν πείρα του καὶ ἔχει τὴ μισητὴ στὸν Θεὸ μακρὰ ζωὴ ἐπάνω στὴ γῆ ὁ ἄνθρωπος, περιοριζόταν μὲ πολλὴ σοφία μὲ τὸ θάνατο τῆς σάρκα, χωρὶς νὰ ἀγνοεῖ ὁ Θεὸς τὸν κατάλληλο καιρὸ τῆς ἐπιείκειας καὶ φιλανθρωπίας γι' αὐτόν. Κι αὐτὸ τὸ διδάσκει ὁ θεσπέσιος Παῦλος γράφοντας· «Γνώριζε βέβαια τὸ μυστήριον ὁ Θεὸς πρὶν ἀπὸ τὴν καταβολὴ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ φανερώθηκε στοὺς ἔσχατους καιροὺς τοῦ αἰῶνα, κατὰ τὸν ὁποῖο ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἡ ἐπανόρθωση ὅσων εἶχαν συμβεῖ στὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου»³¹. Δὲν εἶναι λοιπὸν αὐτὸ καθόλου μυθολογίες, ἀλλὰ μᾶλλον λόγοι σοφοὶ καὶ ἐπιβεβλημένοι, καὶ πού μὲ κανένα τρόπο δὲν εἶχαν ἀστοχήσει στὴν ἀλήθεια.

“Ὅτι βέβαια κατ' οἰκονομία ὁ σοφὸς ὁ Δημιουργὸς τῶν ὅλων ὑπέταξε στὸ θάνατο τὴν ἀνθρώπινη φύση βλέποντας νὰ τυραννεῖται ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες, μὲ πρώτους τοὺς ἀνθρώπους γύρω ἀπὸ τὸν Ἀδάμ, ἀρκετὸ ἦταν, νομίζω, πρὸς ἀπόδειξη τῆς ἀλήθειας καὶ ἡ ἴδια ἡ πείρα τῶν πραγμάτων. Αὐτὸ θὰ τὸ βεβαιώσει καὶ ὁ κοινωνὸς τῶν φρονημάτων του Πορφύριος. Γιατὶ γράφει τὰ ἑξῆς στὸν λόγο του πρὸς τὸν Νημέρτιο· “Ὁ Θεὸς γνωρίζοντας τὸ μέλλον, φτάνει πολλὰς φορὰς ἄλλους λόγῳ τῆς εὐσέβειάς τους, ἐνῶ ἀκόμα εἶναι νέοι, τοὺς βγάζει ἀπὸ τὴ ζωὴ, ἄλλους λόγῳ τῶν βλαβῶν πού θὰ προκαλέσουν στοὺς πιὸ οἰκείους τους, καὶ ἄλλους τοὺς ἐλεεῖ προφυλάγοντάς τους ἀπὸ μελλοντικὰς ἀθεράπευτες συμφορὰς”. Κι ἄλλοῦ πάλι γράφει τὰ ἑξῆς· “Ὁ Χρῦσιππος, ὁ μαθητὴς τοῦ Σωκράτη, οὔτε σ' αὐτὰ πού γίνονταν δὲν ἤθελε νὰ λέγῃ τὸ ‘Ποιὸς ξέρει;’, ἀλλὰ σὲ κάθε περίπτωσι ὅτι ‘αὐτὸ ἦταν καλύτερο’”. Ἄν δηλαδὴ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βρεθῇ καλύτερη διοίκησι ἀπὸ τὴ θεία, ὅπωςδήποτε πρέπει νὰ πιστεύομε ὅτι αὐτὰ πού γίνονται, ἔτσι ὅπως ἔχουν, εἶναι τὸ καλύτερο. Γιατὶ πῶς γίνεται σ' ἐσένα, πού σοῦ ἔλαχε ἀπὸ τὸν βασιλιὰ αὐτοῦ τοῦ τόπου νὰ ἀσκεῖς ἓνα μέρος τῆς ἐξουσίας πάνω στοὺς ἀνθρώπους, πειθαρχώντας στοὺς νόμους γιὰ τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας, ἐπειδὴ δὲν θὰ ἦταν ἀλλιῶς δυνατὸ νὰ διαφυλαχθῇ στὴν πολιτεία ἡ νόμιμη τάξι,

τοὺς μὲν τῶν ἀρχομένων μετοικίζοντι, τοὺς δὲ δημεύοντι, ἄλλους
 δὲ καὶ ἀποκτινύνντι, οὐδὲ πᾶσι τὸ ζῆν ἐφύλαξας, ὅτι μὴ τοῖς πᾶσι
 τοῦτο συνέφερε· τῷ δὲ τὸν τοσοῦτον διοικοῦντι κόσμον οὐκ ἐπι-
 τρέψομεν διοικεῖν ἀμωμήτως τὰ ἑαυτοῦ, ὡς καλῶς ἔχειν αὐτῷ τὰ
 5 ὅλα ἐδικαιώθη, καὶ διὰ θανάτου χωροῦντι, καὶ διὰ μεταβολῶν,
 καὶ διὰ τῆς τῶν ἡλικιωῶν ἀοριστίας. Κατηγόρευε δὴ οὖν καὶ τῶν
 ἑαυτοῦ διδασκάλων, οἱ γράφονται μὲν παντελῶς ἐπ' οὐδενὶ τῶν
 ἐκτόπων τὰς ἀπορρήτους οἰκονομίας, τοῦ τῶν ὅλων κατεξουσιάζ-
 ζοντος Θεοῦ, ἀπολυπραγμονήτους δὲ μᾶλλον νέμοντες αὐτάς, τῇ
 10 παγκάλῃ τετιμήκασι ψήφω. Τῇ γὰρ ὑπερτάτῃ νενεμήκασι γνώσει
 τὸ ὅπερ ἂν εἰδείη καλῶς καὶ ἐπιστημόνως, καὶ ὡς αὐτῇ τε καὶ μό-
 νῃ φίλον ἦ τὰ καθ' ἡμᾶς πηδαλιουχεῖν· κατ' οὐδένα γὰρ ἂν τρό-
 πον ἀμάρτοι τοῦ ὡς ἄριστά τε καὶ ἀμωμήτως ἔχοντος, ἢ λόγου
 τυχόν, ἢ πράγματος, ὃ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι γεγονῶς σοφίας τε
 15 καὶ συνέσεως ἀρχὴ καὶ δοτῆρ καὶ πρῦτανις.

Οὐκοῦν οὐκ ἐφθόνησε Θεός. Ἄλλ' οὐδὲ ζήλου κέντροις
 ἠττώτο ἂν καθ' ἡμᾶς, εὐμηχάνως δὲ μᾶλλον συνετίθει τὸ συμβε-
 θεκός. Ὅτι γὰρ τοῖς τοῦ δράκοντος φενακισμοῖς εἰς ἐλπίδα
 ματαίαν συνηρπάζετο, τάχα που καὶ οἰηθεὶς ἔσεσθαι θεός ὁ
 20 πρῶτος ἄνθρωπος, ἐμφαγὼν τοῦ ξύλου, δέδειχεν ὁ Μωσῆς.
 Εἰσκεκόμικε γὰρ τὸν τῶν ὅλων λέγοντα Θεόν· «Ἴδου Ἄδὰμ
 γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν». Οὐ γὰρ τοι θεός διὰ τὴν παράβασιν,
 ἦν, ἀλλ' ἐν ἐσχάτῃ ταλαιπωρίᾳ κατεφωρᾶτο καταπεσών. Τὸ δὲ
 γε πλήρωμα τῆς ἁγίας Τριάδος σαφὲς ἂν γένοιτο καὶ διὰ τού-
 25 των ἡμῖν οὐ γὰρ πρὸς τινα τῶν ἁγίων ἀγγέλων ὁ ὑπὲρ πᾶσαν
 τὴν κτίσιν ἔφη ἂν, τὸ «Ἴδου Ἄδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν»,
 αὐτῇ δὲ μᾶλλον πρὸς ἑαυτὴν ἢ μία καὶ ἀπόρρητος φύσις, ἢ ἐν
 ἁγία τε καὶ ὁμοουσίῳ Τριάδι ποιεῖται τοὺς λόγους. Μεθιστάς δὲ
 30 νειν πειροᾶται τοῖς ἑαυτοῦ παναθλίοις δόγμασι τὰ Χριστιανῶν,
 οὕτω λέγων·

νά ἐπιτρέψομε ἄλλους ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους σου νὰ τοὺς μεταφέρεις σὲ ἄλλο μέρος, ἄλλων νὰ δεσμεύεις τὴν περιουσία, καὶ ἄλλους νὰ τοὺς θανατώνεις, χωρὶς νὰ διαφυλάττεις τὴ ζωὴ σὲ ὅλους, ἐπειδὴ αὐτὸ δὲν συμφέρει σὲ ὅλους, καὶ δὲν θὰ ἐπιτρέψομε σ' αὐτὸν ποὺ κυβερνᾷ τὸν τόσο μεγάλο κόσμον νὰ διοικεῖ κατὰ τρόπο ἄμεμπτο τὰ δικά του, ἔτσι ὅπως κρίθηκε δίκαιο ἀπὸ αὐτὸν ὅτι ὅλα ἔχουν καλῶς, προχωρώντας στὸ ἔργο του καὶ μὲ θάνατο, καὶ μὲ μεταβολές, καὶ μὲ τὶς ἀοριστίες τῶν ἡλικιωῶν; Κατηγοροῦσε λοιπὸν καὶ τοὺς δασκάλους του, οἱ ὅποιοι δὲν προσάπτουν γιὰ κανένα ἀπὸ τὰ ἄτοπα κατηγορία στὶς ἀπόρρητες οἰκονομίες τοῦ ἐξουσιαστῆ τῶν ὅλων Θεοῦ, ἀλλὰ ἀπονέμοντας αὐτὲς μᾶλλον χωρὶς πολυπραγμοσύνη, τὸν ἔχουν τιμήσει μὲ τὴν ὠραιότατη ψῆφο τους. Γιατὶ ἀπέδωσαν στὴν ὑπέριστατη γνώση τὸ νὰ πηδαλιουχεῖ τὰ ἀνθρώπινα ἔτσι ὅπως αὐτὴ γνωρίζει πολὺ καλὰ καὶ μ' ἐπιστήμη καὶ ὅπως σ' αὐτὴ καὶ μόνο εἶναι ἀρεστό. Γιατὶ μὲ κανένα τρόπο δὲν θὰ κάνει λάθος ὡς πρὸς αὐτὸ ποὺ ἔχει ἄριστα καὶ τέλεια, εἴτε πρόκειται γιὰ λόγο εἴτε γιὰ πρᾶγμα, αὐτὸς ποὺ καὶ σὲ ὅλους τοὺς ἄλλους ἔγινε σοφίας καὶ προνοήσεως ἀρχὴ καὶ δωρεοδότης καὶ πρῦτανις.

Ἐπομένως ὁ Θεὸς δὲν φθόνησε, ἀλλ' οὔτε ἦταν δυνατὸ νὰ νικηθεῖ ἀπὸ τὰ ἐναντίον μας κεντριὰ τῆς ζήλειας, ἀλλὰ μὲ πολλὴ σοφία καὶ τέχνη ρυθμιζε αὐτὸ ποὺ εἶχε συμβεῖ. "Ὅτι βέβαια μὲ τὶς ἀπάτες τοῦ δράκοντα εἶχε συναρπασθεῖ σὲ μάταια ἐλπίδα, νομίζοντας πὼς τὰχα θὰ γίνεαι θεὸς ὁ πρῶτος ἄνθρωπος τρώγοντας ἀπὸ τὸ δένδρον, τὸ ἔδειξε ὁ Μωυσῆς. Γιατὶ παρουσίασε τὸν Θεὸ τῶν ὅλων νὰ λέγει· «Νᾶ, ὁ Ἄδὰμ ἔγινε ὡς ἓνας ἀπὸ ἐμᾶς»³². Δὲν ἔγινε βέβαια θεὸς ἐξαιτίας τῆς παράβασης, ἀλλὰ συλλαμβανόταν νὰ ἔχει καταπέσει σὲ ἔσχατη ἀθλιότητα. Τὸ πλήρωμα βέβαια τῆς ἁγίας Τριάδας μπορεῖ νὰ γίνεαι σαφὲς σ' ἐμᾶς καὶ ἀπὸ αὐτὰ· γιατί ὁ πάνω ἀπὸ ὅλη τὴν κτίση δὲν εἶπε σ' ἓναν ἀπὸ τοὺς ἁγίους ἀγγέλους τὸν λόγο, «Νᾶ, ὁ Ἄδὰμ ἔγινε ὡς ἓνας ἀπὸ ἐμᾶς», ἀλλ' αὐτὴ μᾶλλον ἢ μία καὶ ἀπόρρητη φύση, ποὺ ἐκδηλώνεται στὴν ἁγία καὶ ὁμοούσια Τριάδα, αὐτὴ συνομιλεῖ μὲ τὸν ἑαυτὸ της. Μεταφέροντας ὁμως πάλι σὲ ἄλλα θέματα τὸν τρόπο τῆς ἐναντίον μας σκευωρίας του, ἐπιχειρεῖ νὰ συγκρίνει τὰ πανάθλια διδάγματα του μὲ τὰ δόγματα τῶν Χριστιανῶν, καὶ λέγει·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Ἐπεὶ δὲ ὧν ἐκεῖνοί τε ἀληθῶς ὑπὲρ Θεοῦ δοξάζουσιν, ἡμῖν
 τε ἐξ ἀρχῆς οἱ πατέρες παρέδωσαν, ὁ μὲν ἡμέτερος ἔχει λόγος ὡδί.
 Τὸν προσεχῆ τοῦ κόσμου τούτου Δημιουργόν. Ἐπεὶ γὰρ τῶν
 5 ἀνωτέρω τούτου Μωσῆς μὲν εἶρηκεν ὅλως οὐδέν, ὅς γε οὐδὲ ὑπὲρ
 τῆς τῶν ἀγγέλων ἐτόλμησέ τι φύσεως, ἀλλ' ὅτι μὲν λειτουργοῦσι
 τῷ Θεῷ, πολλαχοῦ καὶ πολλάκις εἶπεν. Εἴτε δὲ γεγονότες, εἴτε
 ἀγένητοι, εἴτε ὑπ' ἄλλου μὲν γεγονότες, ἄλλως δὲ λειτουργεῖν
 τεταγμένοι, εἴτε ἄλλως πως, οὐδεμῶθεν διώρισται. Περὶ δὲ οὐρα-
 10 νοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ καὶ τίνα τρόπον διεκοσμήθη διέξει-
 σι. Καὶ τὰ μὲν φησι κελεῦσαι γενέσθαι τὸν Θεόν, ὥσπερ ἡμέραν
 φῶς καὶ στερέωμα, τὰ δὲ ποιῆσαι ὥσπερ οὐρανὸν καὶ γῆν, ἥλιόν
 τε καὶ σελήνην, τὰ δὲ ὄντα, κρυπτόμενα δέ, τέως διακρίναι, καθά-
 περ ὕδωρ, οἶμαι, καὶ τὴν ξηρὰν. Πρὸς τούτοις δὲ οὐδὲ περὶ γενέ-
 15 σεως ἢ περὶ ποιήσεως τοῦ Πνεύματος εἰπεῖν ἐτόλμησεν, ἀλλὰ
 μόνον, «Καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἐπέφερετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος». Πότε-
 ρον δέ, ἀγένητόν ἐστιν ἢ γέγονεν, οὐδὲν διασαφεῖ.

ΚΥΡΙΑΛΟΣ

Ὡς μὲν οὖν ἀκόσμως εὐρεσιεπεῖ, καὶ οἶμον ἀφείς τὴν τῷ
 20 λόγῳ προεπωδεδέσθαι εἰς τὸν μεταξὺ λῆρον ἐμπέπτωκεν, ἀταλαί-
 πωρον ἰδεῖν· πλὴν καὶ πρὸς γε ταυτὶ λέγωμεν αὐτῷ· Δημιουργόν
 ἡμῖν τῶν ὄλων ἐναργῶς ἀπέφηνε Μωσῆς ὁ θεσπέσιος τὸν ἕνα καὶ
 ἀνωτάτω καὶ παντός ἐπέκεινα Θεόν, πλὴν δι' Υἱοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύ-
 ματι. Προσεχῆς γὰρ οὕτω τοῖς κτίσμασι σχετικῶς ἢ ἀπόρητος
 25 ἂν νοοῖτο γενέσθαι φύσις. Ἄνθ' ὅτου δὴ οὖν ἀνοητότατα δια-
 ψεύδεται μηδὲν τὸ παράπαν εἰρηῆσθαι λέγων περὶ τοῦ, καθά φη-
 σιν αὐτός, ἀνωτάτω Θεοῦ; τί γὰρ ἐπέκεινα τοῦ πάντων ἐπέκεινα;
 Ποία τῆς τῶν ὄλων ἀρχῆς νοοῖτ' ἂν ἀρχή; Ὁ μὲν γὰρ αὐτοῦ
 πατὴρ καὶ διδάσκαλος Πλάτων, ἕνα μὲν εἶναι τὸν Δημιουργόν
 30 διωρίσατο τὸν ἀπάντων αἰτίων, ὃν καὶ προσεχῆ τῷ κόσμῳ γενέ-
 σθαι φησί. Προῦφεστάναι γε μὴν αὐτοῦ θεὸν ἕτερον, ἥτοι τὴν

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Γιὰ ὅσα ἐκεῖνοι νομίζουν ἀληθινὰ γιὰ τὸν Θεὸ καὶ παρέδωσαν σ' ἐμᾶς οἱ πατέρες ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὁ δικὸς μας λόγος ἔχει ὡς ἐξῆς. Γιὰ τὸ γειτονικὸ στὸν κόσμον αὐτὸ Δημιουργό· γιὰ τὴν γὰ τὰ πάνω ἀπὸ αὐτὸν ὁ Μωυσῆς δὲν εἶπε ἀπολύτως τίποτα, ὅπως οὔτε γιὰ τὴ φύση τῶν ἀγγέλων τόλμησε νὰ πεῖ κάτι, ἀλλὰ ὅτι βέβαια ὑπηρετοῦν τὸν Θεό, τὸ εἶπε σὲ πολλὰ σημεῖα καὶ πολλές φορές, εἴτε ὅμως δημιουργήθηκαν εἴτε εἶναι ἀδημιούργητοι, εἴτε ἔγιναν ἀπὸ κάποιον ἄλλον, ἀλλ' ἂν ἔχουν ταχθεῖ νὰ ὑπηρετοῦν ἔτσι ἢ ἄλλιῶς, δὲν τὸ καθόρισε πουθενά. Ἐπίσης γιὰ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ καὶ ὅσα περιέχουν καὶ μὲ ποιὸ τρόπο διακοσμήθηκαν μιᾶ διεξοδικά. Καὶ ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ λέγει ὅτι πρόσταξε ὁ Θεὸς καὶ ἔγιναν, ὅπως ἡ ἡμέρα, τὸ φῶς καὶ τὸ στερέωμα, ἐνῶ τὰ ἄλλα τὰ δημιούργησε, ὅπως δηλαδὴ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ, τὸν ἥλιο καὶ τὴ σελήνη. Κι αὐτὰ ποὺ ὑπῆρχαν, ἀλλ' ἦταν κρυμμένα, τὰ διαχώρισε, ὅπως τὸ νερό, νομίζω, καὶ τὴν ξηρὰ. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ οὔτε γιὰ γένεση ἢ κτίση τοῦ Πνεύματος τόλμησε νὰ μιλήσει, ἀλλὰ μόνο «καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ περιφερόταν ἐπάνω στὸ νερό»³³. Ποιὸ ὅμως ἀπὸ τὰ δύο, ἔχει γίνει ἢ δὲν ἔγινε, δὲν τὸ διασαφηνίζει καθόλου.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

“Ὅτι λοιπὸν μὲ τρόπο ἀτακτο λεξιθηρεῖ κι ἀφήνοντας τὴ σειρά τοῦ λόγου ποὺ πρέπει πέφτει στὴν ἐνδιάμεση φλυαρία, εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ διαπιστώσομε. Πλὴν ὅμως καὶ γι' αὐτὰ τοῦ λέμε· Ὁ θεσπέσιος Μωυσῆς μᾶς παρουσίασε καθαρὰ δημιουργὸ τῶν ὄλων τὸν ἕνα καὶ πάνω ἀπὸ ὅλα καὶ πέρα ἀπὸ ὅλα Θεῶ, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὸν Υἱὸ μέσω τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Γιὰ τὴ προσεχῆς (γειτονικὴ) ἔτσι σχετικὰ μὲ τὰ κτίσματα μπορεῖ νὰ νοηθεῖ ὅτι ἔγινε ἡ ἀπόρρητη φύση. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν λέγει ψέματα πέρα πολὺ ἀνόητα, ἰσχυριζόμενος ὅτι τίποτε περισσότερο δὲν εἰπώθηκε, ὅπως αὐτὸς λέγει, γιὰ τὸν ἀνώτατο Θεό; Τί ὑπάρχει πέρα ἀπὸ ὅλα ἀπὸ τὸν πέρα ἀπὸ ὅλα; Ποιὰ ἀρχὴ θὰ μποροῦσε νὰ νοηθεῖ τῆς ἀρχῆς τῶν ὄλων; Ὁ πατέρας καὶ δάσκαλος τοῦ Πλάτων ὄρισε ὅτι ἕνας εἶναι ὁ Δημιουργός, ὁ αἴτιος ὄλων, ὁ ὁποῖος καὶ ἔγινε, λέγει, γειτονικὸς στὸν κόσμον. Πρὶν ἀπὸ αὐτὸν

ιδέαν τὰγαθοῦ· προσεπινοεῖ δὲ καὶ τρίτον αἴτιον, τάξει δὲ καὶ φύσει τῶν πρώτων μειονεκτούμενον, ὃ δὴ καὶ ψυχὴν τῶν ὄντων ἀποκαλεῖ. Ἡμεῖς δὲ σοφώτερον καὶ ἀκριδέστερον τὸ τῆς θεοπτίας χρῆμα καταπλουτήσαντες, τὴν παντὸς ἐπέκεινα γεννητοῦ μίαν τε
 5 καὶ ἀληθῆ καὶ ἐν ἀγία Τριάδι θεότητος φύσιν προσκυνεῖν δεδιδάγμεθα, ταῖς τῶν θεηγόρων κατακολουθοῦντες φωναῖς. Φαμὲν οὖν, εἶναι τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι, τῶν ὅλων Δημιουργόν, οὗ τὸ νοητὸν κάλλος καὶ ὑπερκόσμιον διατεκμήραιτο ἄν, οἶμαι, τίς, κατὰ γε τὸν ἐγκωροῦντα τρόπον, ἐξ ὧν εὐ ἔχει τὰ
 10 γεννητά, καὶ μὴν καὶ ἐν κόσμῳ τῷ δέοντι παρενεχθέντα πρὸς ὑπαρξιν ἀμογητὶ διαφαίνεται· «Τὰ γὰρ ἀόρατα», φησὶν, «αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης». Συμβῆναι δὲ τούτοις φαμὲν καὶ τὸν αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος λόγον· ἔφη γάρ, ὅτι “Ἀπὸ τοῦ κάλ-
 15 λους τῶν αἰσθητῶν, ἐπὶ τὸ νοητὸν τοῦ Θεοῦ κάλλος ἀναφοιτῆσαι δεήσει· ἀπὸ δὲ τοῦ ἐν τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ δεῖ θεωρεῖν”.

Ἐπαινοῦντες τοίνυν ἡμεῖς καὶ τῆς διὰ τούτου θεοπτίας τὴν ὁδὸν (διακέκραγε γὰρ ἡ κτίσις τὸν Δημιουργόν), οὐκ ἐκ μόνων
 20 ὧν ἀρτίως διεμνημονεύσαμεν τὸν Πατέρα θαυμάζομεν, ἀλλὰ γὰρ ὡς ἐξ εἰκόνοσ ἀκριβοῦς τοῦ Υἱοῦ μειζόνως κατατεθήπαμεν. Γράφει γὰρ ἡμῖν νοητῶς τὸν ἑαυτοῦ γεννήτορα ἐν ἰδίᾳ φύσει. Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων, καίτοι Θεὸν τὸν πρῶτον, ὡς πού φησιν αὐτός, ἐν ἀτρεμησίᾳ τε καὶ ἀκινήσίᾳ τιθεῖς, καθ' ἕτερον
 25 τρόπον διὰ τοῦ δευτέρου κατὰ τὸ αὐτῷ πάλιν δοκοῦν δημιουργικῶς κινούμενον, οὐκ ἠγνόηκε, διὰ τῶν αὐτοῦ λόγων ἀναμάθοι τις ἄν· ἔφη γὰρ οὕτως “Εἰσὶ δὲ οὗτοι οἱ βίοι, ὁ μὲν πρώτου, ὁ δὲ δευτέρου Θεοῦ· δῆλον δὲ ὅτι ὁ μὲν πρῶτος Θεὸς ἔσται ἑστῶς, ὁ δὲ δεύτερος ἔμπαλιν ἔστι κινούμενος· Ὁ μὲν οὖν πρῶτος περὶ τὰ
 30 νοητά, ὁ δὲ δεύτερος περὶ τὰ νοητά καὶ αἰσθητά. Μὴ θαυμάσης δὲ πάλιν εἰ τοῦτο ἔφην πολὺ γὰρ ἔτι θαυμαστότερον ἀκούση. Ἀντὶ γὰρ προσούσης τῷ δευτέρῳ κινήσεως, τὴν προσοῦσαν τῷ πρώτῳ

λέγει ὑπῆρχε ἄλλος θεός, δηλαδή ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ κοντὰ σ' αὐτοὺς ἐπινοεῖ καὶ τρίτο αἶτιο, κατώτερο στὴ σειρὰ καὶ στὴ φύση ἀπὸ τὰ πρῶτα αἶτια, τὸ ὁποῖο καὶ καλεῖ ψυχὴ τῶν ὄντων. Ἐμεῖς ὁμως σοφώτερα καὶ μὲ ἀκριβεία μεγαλύτερη, ἔχοντας πλουσιότατο τὸ γεγονός τῆς θεοπτίας, διδαχθήκαμε νὰ προσκυνοῦμε τὴν πέρα ἀπὸ κάθε δημιουργήμα μία καὶ ἀληθινὴ καὶ Τριαδικὴ φύση τῆς θεότητος, ἀκολουθώντας τοὺς λόγους τῶν θείων δασκάλων. Λέμε λοιπὸν ὅτι Δημιουργὸς τῶν ὄλων εἶναι ὁ Θεὸς καὶ Πατέρας μέσω τοῦ Υἱοῦ καὶ μὲ τὴ συνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ὁποῖου τὸ νοητὸ καὶ ὑπερκόσμιο κάλλος μπορεῖ νὰ συμπεράνει κανεὶς, ὅσο βέβαια εἶναι δυνατόν, ἀπὸ τὸ ὅτι καλῶς ἔχουν τὰ δημιουργήματα, καὶ βέβαια τὸ ὅτι ἦρθαν στὴν ὑπαρξὴ μὲ τὴ πρέπουσα τάξη φαίνεται εὐκόλα· γιατί εἶπε· «Οἱ ἀόρατες ἰδιότητητες αὐτοῦ ἀπὸ τότε πού κτίσθηκε ὁ κόσμος γίνονται ὄρατὲς μέσω τῶν δημιουργημάτων, καὶ ἡ αἰώνια δύναμη καὶ ἡ θεότητά του»³⁴. Συμφωνεῖ μ' αὐτὰ λέμε καὶ ὁ λόγος τοῦ Πλάτωνα. Γιατί ἔχει πεῖ· “Ἀπὸ τὴν ὁμορφιὰ τῶν αἰσθητῶν θὰ πρέπει νὰ ὑψωθοῦμε στὸ νοητὸ κάλλος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ τοὺς νόμους καὶ τὰ ἔργα του πρέπει νὰ θεωροῦμε τὴν ἀρετὴ του”.

Ἐπαινώντας λοιπὸν ἔμεῖς καὶ τὴν ὁδὸ τῆς θεοπτίας μέσω αὐτῶν (γιατί ἡ κτίσις κραυγάζει τὸν Δημιουργό), δὲν θαυμάζομε τὸν Πατέρα μόνον ἀπὸ αὐτὰ πού μόλις ἀναφέραμε, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο θαυμάσαμε τὸν Υἱό, τὸν προερχόμενο ἀπὸ αὐτὸν σὰν ἀπὸ πιστὴ εἰκόνα. Γιατί ἀπεικονίζει νοητὰ στὴ δική του φύση τὸν Πατέρα του. Ὅτι ὁμως κι αὐτὸς ὁ Πλάτων, μολονότι θέτει τὸν πρῶτο θεό, ὅπως ὁ ἴδιος λέγει κάπου, σὲ κατάσταση ἡρεμίας καὶ ἀκίνησίας, καὶ μὲ ἄλλο τρόπο μέσω τοῦ δευτέρου θεοῦ, σύμφωνα μὲ τὴ δική του πάλι γνώμη, κινεῖται δημιουργικά, δὲν τὸ ἀγνοεῖ αὐτὸ, μπορεῖ νὰ τὸ διαπιστώσει κανεὶς ἀπὸ τοὺς λόγους του· γιατί εἶπε τὰ ἑξῆς· “Αὐτοὶ οἱ βιοὶ εἶναι ὁ ἕνας τοῦ πρώτου, καὶ ὁ ἄλλος τοῦ δευτέρου θεοῦ· καὶ εἶναι φανερό ὅτι ὁ πρῶτος θεὸς εἶναι ἀκίνητος, ἐνῶ ὁ δεύτερος ἀντίθετα εἶναι κινούμενος. Ὁ πρῶτος γύρω ἀπὸ τὰ νοητὰ, ἐνῶ ὁ δεύτερος γύρω ἀπὸ τὰ νοητὰ καὶ τὰ αἰσθητά. Καὶ μὴ θαυμάσεις πάλι ἂν εἶπα αὐτὸ· γιατί θ' ἀκούσεις ἀκόμα πιὸ θαυμασιότερο. Ἀντὶ δηλαδή τῆς κίνησης πού ὑπάρχει στὸν δεύτερο, ἡ στάσις πού ἔχει ὁ πρῶτος,

στάσιν, φημί εἶναι κίνησιν σύμφυτον, ἀφ' ἧς ἢ τε τάξις τοῦ κόσμου, καὶ ἢ μόνη αἰδῖος καὶ σωτηρία ἀναχεῖται εἰς τὰ ὅλα". "Ὅτε τοίνυν ἢ τοῦ κατ' αὐτὸν πρώτου στάσις σύμφυτος ἂν νοοῖτο, καὶ μάλα ὀρθῶς, τῆς προσούσης τῷ δευτέρῳ κινήσεως (συννυφίστησι 5 γὰρ οὕτως τὰ γεννητά, τάξιν τε καὶ διαμοιρῆν ἐκάστω νέμει), κατερραψώδηκε μάτην τῆς τοῦ Μωσέως συγγραφῆς ὁ ταύτης κατηγορος, οὐδὲν τὸ παράπαν λέγων ἀποφήνασθαι περὶ τοῦ πρώτου τε καὶ ἀνωτάτω Θεοῦ, καίτοι γεγραφότα σαφῶς, ὡς τὰ πάντα παρήχθη παρὰ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι, πρὸς τὸ εἶναί τε καὶ 10 ὑφεστάναι.

Ἄλλ' οὐδὲν, φησί, περὶ τῆς τῶν ἀγγέλων γενέσεως γεγραφῶς εὐρίσκεται. Οὐ γὰρ ἔδει λέγειν, ἃ νοεῖν οὐχ οἶόν τε. Εἰ γὰρ ἐστὶν ἀληθές, ὡς τὰ ἐν χερσὶν εὐρίσκομεν μετὰ βίας, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ αὐτὴ δὲ τῶν ἐν αἰσθήσει καὶ δοξαστῶν ἢ ζήτησις δυσ- 15 πρόβλητος κομιδῇ ταῖς ἡμετέραις ἐστὶ διανοίαις πῶς ἂν τις λέγοι τὰ ὑπὲρ αἰσθησιν καὶ ἀνωκισμένην λαχόντα τὴν δόξαν τοῦ παρ' ἡμῖν ὄντος λόγου; "Ὅτι γὰρ γεννητοί, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις λειτουργοὺς αὐτοὺς ὀνομάζοντος, καὶ τοῖς ἑτέρου νεύμασιν, ὡς ἐξ ἀνάγκης κατεξευγμένους; Δουλον γὰρ ἅπαν τὸ ὑπὸ ζυγόν, ἐλεύ- 20 θερον δὲ τῇ φύσει παντελῶς οὐδὲν, ὅπερ ἂν λέγοιτο λειτουργεῖν. Ψάλλει δέ που καὶ ὁ Δαβὶδ· «Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα». Ἐπειδὴ δὲ ταῖς κατὰ Μωσέως αἰτίαις ἔνεστί τι τοιοῦτον (οὐδὲν γὰρ φησι περὶ τοῦ θείου Πνεύματος εἰπεῖν αὐτόν, πότερόν ποτε γενητόν ἢ 25 ἀγένητον, πλὴν ὅτι μόνον «Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος)», ἀκουέτω πρὸς ἡμῶν. Καίτοι πῶς οὐ μᾶλλον νουνεχῶς ἐχρῆν καὶ ἐξητασμένως τὴν τῶν λεγομένων καταθροῆσαι δύναμιν; Εἰ γὰρ θεῖον ὄλωσ ὠνόμασται Πνεῦμα, πῶς ἂν νοοῖτο γενητόν, ἢ πῶς ἴδιον φυσικῶς τοῦ ἀκτίστου τὸ ἐκτισμένον; Οὐκοῦν ὡς ἔν γε 30 τῷ φάναι μόνον, ὅτι περ εἶη Πνεῦμα Θεοῦ, μεμαρτύρηκεν ὅτι καὶ ἀγένητόν ἐστιν. Οὐ γὰρ τοι παρ' αὐτὸν ἑτεροφυῆς καὶ ὀθνεῖον,

35. Ψαλμ. 103, 4.

36. Γέν. 1, 2.

λέγω ὅτι εἶναι σύμφυτη κίνηση, ἀπὸ τὴν ὁποία διαχέεται σὲ ὅλα ἡ τάξη τοῦ κόσμου, ἡ μόνη αἰώνια καὶ σωτήρια”. “Ὅταν λοιπὸν μπορεῖ, σύμφωνα μ’ αὐτὸν, νὰ νοηθεῖ ἡ στάση τοῦ πρώτου σύμφυτη, καὶ πολὺ ὀρθά, μὲ τὴν κίνηση πού ἔχει ὁ δεύτερος (γιατὶ ἔτσι δίνει ὑπαρξη στὰ δημιουργημένα καὶ ἀπονέμει στὸ καθένα τάξη καὶ παραμονή), ἄδικα κατηγοροῦσε μὲ τὶς ραψωδίες του τὴ συγγραφή τοῦ Μωυσῆ ὁ κατήγορός του, χωρὶς τίποτε παραπάνω νὰ λέγει μιλώντας γιὰ τὸν πρῶτο καὶ ἀνώτατο θεό, ἂν καὶ βέβαια ἔγραψε μὲ σαφήνεια, ὅτι τὰ πάντα δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὸν Πατέρα μέσω τοῦ Υἱοῦ μὲ τὴ συνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος, γιὰ νὰ εἶναι καὶ νὰ ὑπάρχουν.

Ἄλλὰ δὲν βρίσκομε νὰ ἔχει γράψει κάτι, λέγει, γιὰ τὴ γένεση τῶν ἀγγέλων. Γιατὶ δὲν ἔπρεπε νὰ πεῖ αὐτὰ τὰ ὁποῖα δὲν μπορούμε νὰ νοήσομε; Γιατί, ἂν εἶναι ἀλήθεια, ὅτι βρίσκομε μὲ δυσκολία αὐτὰ πού εἶναι μέσα στὰ χέρια μας, σύμφωνα μ’ αὐτὸ πού ἔχει γραφεῖ, καὶ ὅτι κι αὐτὴ ἡ ζήτηση τῶν αἰσθητῶν καὶ τῶν ἰδεατῶν εἶναι ὑπερβολικὰ δύσκολη γιὰ τὶς δικές μας διάνοιες, πῶς μπορεῖ νὰ μιλήσει κανεὶς γιὰ τὰ ὑπεραισθητὰ καὶ πού ἡ κατανόησή τους εἶναι ὑψηλότερη ἀπὸ τὸ λόγο πού ἔχομε ἐμεῖς; “Ὅτι βέβαια εἶναι δημιουργημένα, πῶς μπορεῖ ν’ ἀμφιβάλλει κανεὶς ὅταν τοὺς ὀνομάζει λειτουργοὺς καὶ ὑποταγμένους ἑξανάγκης στὶς διαταγές ἄλλου; Γιατὶ κάθετι πού βρίσκεται κάτω ἀπὸ ζυγὸ εἶναι δοῦλον, καὶ ἐλεύθερο στὴ φύση δὲν ὑπάρχει ἀπολύτως κανένα, καὶ μάλιστα ὅταν αὐτὸ λέγεται ὅτι ὑπηρετεῖ. Ψάλλει κάπου ὁ Δαβὶδ· «Αὐτὸς πού κάνει τοὺς ἀγγέλους τοῦ πνεύματα καὶ τοὺς ὑπηρέτες τοῦ φλόγα φωτιᾶς»³⁵. Ἐπειδὴ ὅμως στὶς κατηγορίες ἐναντίον τοῦ Μωυσῆ ὑπάρχει κάτι τέτοιο (γιατὶ λέγει, τίποτε δὲν εἶπε γιὰ τὸ θεῖο Πνεῦμα· ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο, εἶναι γενητὸ ἢ ἀγένητο, παρὰ μόνο ὅτι «Πνεῦμα Θεοῦ ἔπνεε πάνω στὸ νερὸ»³⁶), ἃς ἀκούσει ἀπὸ ἐμᾶς. Ἄν καὶ βέβαια πῶς δὲν ἔπρεπε μὲ περισσότερη φρόνηση καὶ προσοχὴ νὰ ἐξετάσομε τὸ νόημα τῶν λεγομένων, Ἄν δηλαδὴ ὀνομάσθηκε θεῖο Πνεῦμα, πῶς θὰ μπορούσε νὰ νοηθεῖ ὅτι δημιουργήθηκε, ἢ πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι φυσικὴ ιδιότητα τοῦ ἄκτιστου τὸ κτισμένο; Ἄρα γι’ αὐτὸ καὶ μόνο, γιὰ τὸ ὅτι δηλαδὴ εἶπε ὅτι εἶναι «Πνεῦμα Θεοῦ», ἔδειξε ὅτι εἶναι καὶ ἀδημιούργητο. Γιατὶ δὲν εἶναι διαφορετικὸ καὶ ξένο ἀπὸ αὐτὸν ὡς πρὸς

οὔσιωδῶς τὸ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν εἶη ἄν, κατὰ γε τὸν τοῖς θεωρήμασι πρέποντά τε καὶ ἐοικότα λόγον.

Αἰτιᾶται δὲ πρὸς τούτοις τὸν πανάριστον Μωσέα, ἅτε δὴ τὸν τῶν ὄλων ἡμῖν εἰσκομίσαντα Θεόν, ποτὲ μὲν λόγῳ παρενεγκόντα
 5 πρὸς ὑπαρξίν τῶν ὄντων τινά, ποτὲ δὲ καὶ πεπονηκότα. Καὶ πρὸς γε τοῦτό φαμεν, ὡς ἄριστά τε καὶ μάλα ἐμφρόνως, ὃ ἐφ' ἅπασιν αὐτῶ διήρτισται λόγος. Ἔδει γάρ, ἔδει γενεσιουργὸν μὲν τῶν ὄλων ἀποφῆναι τὸν Θεόν. Ὅτι δὲ λόγῳ καὶ νεύματι κατορθοῖ τὸ δοκοῦν, χρειωδέστατα προσεπενεγκεῖν. Ἐνεστι μὲν γὰρ καὶ ἡμῖν
 10 αὐτοῖς τὸ δημιουργεῖν δύνασθαι τινα, πλὴν οὐκ ἐν ἴσῳ τρόπῳ, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, πόνῳ δὲ μᾶλλον καὶ χειρουργικῶς εἰδοποιούντες τὴν ὕλην, εὐτεχνίας μὲν εὐρεταὶ κεκλήμεθα καὶ δημιουργοί. Οὐκοῦν ὑπερκείσεται τὰ Θεοῦ καὶ ἀσυγκρίτοις διαφοραῖς. Παράγει μὲν γὰρ εἰς γένεσιν τὰ οὐκ ὄντα ποτέ, πλὴν ὡς ἐν γε τῷ
 15 θελήσει μόνον ἀποτελεσθῆς τῶν ἔργων ὁράται, καὶ συμπτήγνυσιν αὐτῶ τὸ δοκοῦν ὁ Λόγος. Ἀλλὰ γὰρ ἴσως συνήησι μὲν τῶν τοιούτων οὐδέν· ἀπερυθριάσας δὲ ὥσπερ καὶ ταῖς κατὰ Θεοῦ λοιδορίαις ὅλας ἐπαφείς τὰς ἡνίας, αἰεὶ τι τῶν πρώτων προσεπινοεῖ δυσσεθέστερον, καὶ πειρᾶται δεικνύειν ἓνα τινὰ τῶν πολλῶν, καὶ τῶν
 20 ἀνὰ μέρος νοουμένων θεῶν, χρῆναί τε ὑπάρχειν καὶ λέγεσθαι τὸν διὰ τοῦ Μωσέως γραμμάτων κεκηρυγμένον Θεόν, ὡς καὶ ὀλιγίστην τινὰ τῆς ὑφ' ἡλίῳ μοῖραν ἀπολαχεῖν, φημί δὴ τὴν Ἰουδαίαν, ἐν τε καὶ μόνον τὸ ἐξ Ἰσραὴλ ἐαυτῶ καταζευῆσαι γένος, καὶ ἀγαπητῶς τάχα που, καὶ μόλις τῶν ὑπὸ χεῖρα δύνασθαι προνοεῖν
 25 εἰτά τινας ἀλλοκότους καὶ μειρακιώδεις ἐαυτῶ συντιθεῖς ἐννοίας, ἀποχρῶσαν οἶεται ποιήσασθαι τὴν ἀπόδειξιν. Ἐκθήσομαι δὲ ἀνὰ μέρος ἕκαστα τῶν παρ' αὐτοῦ πεφλυαρημένων, τὰ πλεῖστα παρεῖς, ὅσα τε τῆς ἴσης ἀπήρηται διανοίας ὡς ἐν ὀλίγοις συνενεγκῶν. Ἐφη τοίνυν·

Οὐκοῦν, ἐπειδήπερ οὐδὲ περὶ τοῦ προσεχοῦς τοῦ κόσμου τούτου Δημιουργοῦ πάντα διειλεγμένος φαίνεται Μωσῆς, τὴν τε

τὴν οὐσία, αὐτὸ ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτὸν κατὰ φύσιν, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο ποὺ πρέπει καὶ ἀρμόζει στὴ θεωρητικὴ ἐξέταση.

Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ κατηγορεῖ τὸν ἀριστο Μωυσῆ ἐπειδὴ μᾶς παρουσίασε τὸν Θεὸ τῶν ὄλων ἄλλοτε νὰ φέρνει στὴν ὑπαρξὴ κάποια ὄντα, καὶ ἄλλοτε νὰ τὰ δημιουργεῖ. Σ' αὐτὸ ἀπαντοῦμε, ὅτι ἀρίστα καὶ μὲ πολλὴ φρόνηση ὀλοκληρώθηκε ἀπὸ αὐτὸν ἡ διήγησή του γιὰ ὅλα αὐτὰ. Γιατὶ ἔπρεπε, ναὶ ἔπρεπε ν' ἀποδείξει δημιουργὸ τῶν ὄλων τὸν Θεὸ. Ὅτι ὅμως μὲ τὸ λόγο καὶ τὸ νεῦμα του κατορθώνει ὅ,τι θέλει ἦταν ἀπαραίτητο νὰ τὸ προσθέσει. Γιατὶ ἔχομε τὴ δυνατότητα κι ἐμεῖς νὰ δημιουργοῦμε κάποια πράγματα, ἀλλὰ ὄχι μὲ τὸν ἴδιο τρόπο (πολὺ ἀπέχομε ἀπὸ αὐτὸ), ἀλλὰ μὲ προσπάθεια μᾶλλον καὶ χειροπρακτικὰ μορφοποιώντας τὴν ὕλη, ὀνομασθήκαμε ἔφευρέτες τῆς καλλιτεχνίας καὶ δημιουργοί. Συνεπῶς εἶναι ἀνώτερα τὰ θεϊκὰ ἔργα καὶ μὲ ἀσύγκριτη διαφορὰ. Γιατὶ φέρνει στὴν ὑπαρξὴ αὐτὰ ποὺ κάποτε δὲν ὑπῆρχαν, πλὴν ὅμως τὸν βλέπομε νὰ τελειώνει τὰ ἔργα του μὲ τὸ νὰ θελήσει μόνο, καὶ ὁ Λόγος πραγματοποιεῖ αὐτὸ ποὺ θέλει. Ἄλλ' ἴσως ἀπὸ αὐτὰ δὲν καταλαβαίνει τίποτε. Σὰ νὰ ἀπέβαλε ἐντελῶς τὴ ντροπὴ καὶ ἀφήνοντας ἐλεύθερα τὰ χαλινάρια του γιὰ ὅλες τὶς λοιδορίες κατὰ τοῦ Θεοῦ, προχωρεῖ πάντοτε σὲ νέες ἐπινοήσεις ἀσεβέστερες ἀπὸ τὶς πρῶτες, καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ δείξει ἓνα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ τοὺς ἐπὶ μέρος ἐννοούμενους θεοὺς, καὶ ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχει καὶ νὰ λέγεται ὁ Θεὸς ποὺ κηρύττουν τὰ Μωσαϊκὰ γραπτά, ὅτι καὶ ἐλάχιστη τοῦ ἔλαχε μοῖρα τῆς οἰκουμένης, ἐννοῶ ἢ Ἰουδαία, νὰ θέσει στὴν ἐξουσία του ἓνα καὶ μόνο λαό, τὸν Ἰσραηλιτικό, καὶ μόλις νὰ μπορεῖ νὰ προνοεῖ ἱκανοποιητικὰ γιὰ τοὺς ὑπηκόους του. Ἐπειτα, ἀφοῦ συνέθεσε κάποιες ἀλλόκοτες καὶ παιδικακίσιες ἰδέες, νομίζει ὅτι ἔκανε ἐπαρκῆ τὴν ἀπόδειξη. Θὰ ἐκθέσω ὅμως χωριστὰ κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς φλυαρίες του, προσπερνώντας τὰ πιὸ πολλὰ καὶ ἀναφέροντας μὲ λίγα ὅσα ἐκφράζουν τὰ ἴδια νοήματα. Εἶπε λοιπόν

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Ἐπειδὴ λοιπόν ὁ Μωυσῆς πράγματι δὲν εἶπε τὰ πάντα γιὰ τὸν γειτονικὸ στὸν κόσμον αὐτὸ Δημιουργό, θὰ ἀντιπαραθέσομε μαζὶ τὶς

Ἑβραίων καὶ τὴν τῶν ἡμετέρων πατέρων δόξαν ὑπὲρ αὐτῶν τούτων ἀντιπαραθῶμεν ἀλλήλαις. Ὁ Μωσῆς φησι τὸν τοῦ κόσμου Δημιουργὸν ἐκλέξασθαι τὸ τῶν Ἑβραίων ἔθνος καὶ προσέχειν ἐκείνῳ μόνῳ καὶ ἐκείνου φροντίσαι καὶ δίδωσιν αὐτῷ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ μόνου, τῶν δὲ ἄλλων ἔθνῶν, ὅπως ἢ ὑφ' οἷστισι διοικοῦνται θεοῖς, οὐδ' ἠντινοῦν μνεῖαν πεποιήται, πλὴν εἰ μή τις ἐκεῖνα συγχωρήσειεν, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῖς καὶ τὴν σελήνην ἀπένεμεν. Ἄλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων καὶ μικρὸν ὕστερον. Πλὴν ὅτι τοῦ Ἰσραὴλ αὐτοῦ μόνου Θεὸν καὶ τῆς Ἰουδαίας καὶ τούτους ἐκλε-
 10 κτούς φησιν εἶναι, αὐτὸς τε καὶ οἱ μετ' ἐκεῖνον προφηῆται καὶ Ἰησοῦς ὁ Ναζοραῖος, ἐπιδείξω, ἀλλὰ καὶ τὸν πάντας πανταχοῦ τοὺς πῶποτε γόητας καὶ ἀπατεῶνας ὑπερβαλλόμενον Παῦλον. Ἀκούσετε δὲ τῶν λέξεων αὐτῶν. Πρῶτον μὲν τῶν Μωσέως· «Σὺ δὲ ἐρεῖς τῷ Φαραῶ· Υἱὸς πρωτότοκός μου Ἰσραὴλ. Εἶπον δέ· Ἐξ-
 15 ἀπόστειλον τὸν λαόν μου, ἵνα μοι λατρεύσῃ· σὺ δὲ οὐκ ἐβούλου ἐξαποστεῖλαι αὐτόν». Καὶ μικρὸν ὕστερον· «Καὶ λέγουσιν αὐτῷ· «Ὁ Θεὸς τῶν Ἑβραίων προσκέκληται ἡμᾶς. Πορευσόμεθα οὖν εἰς τὴν ἔρημον ὁδὸν ἡμερῶν τριῶν ὅπως θύσωμεν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν». Καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν ὁμοίως «Κύριος ὁ Θεὸς τῶν Ἑβραί-
 20 ῶν ἐξαπέσταλκέ με πρὸς σέ, λέγων· Ἐξαπόστειλον τὸν λαόν μου, ἵνα μοι λατρεύσωσιν ἐν τῇ ἐρήμῳ».

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Συνείρει δὲ τούτοις καὶ ἑτέρας χρήσεις ἐκ τῶν ἱερῶν Γραμμάτων συνειλεγμένας, ἐμπεδοῦν ἐπιχειρῶν, ὅτι δὴ μόνου τοῦ
 25 Ἰσραὴλ ὠνόμασται Θεός, καὶ κληρὸς ἰδικὸς αὐτῷ τὸ ἐξ Ἀβραάμ νενέμηται γένος εἶτα τῶν ἑαυτοῦ λόγων ποιεῖται συμπέρασμα· τό, ὅτι προσήκει τὸν τῶν Ἑβραίων Θεὸν οὐχὶ δὴ τοῦ κόσμου παντὸς γενεσιουργὸν ὑπάρχειν οἶεσθαι καὶ τῶν ὄλων κατεξουσιάζειν, συνεστάλθαι δέ, ὡς ἔφην, καὶ πεπερασμένην ἔχοντα τὴν
 30 ἀρχὴν, ἀναμιξ τοῖς ἄλλοις νοεῖσθαι θεοῖς. Οὗτος μὲν οὖν τῆς ἐνούσης αὐτῷ σκαιότητος ὁ σκοπός. Ἀντεποιίσομεν δὲ καὶ ἡμεῖς τοὺς ἐφ' ἐκάστῳ λόγους, ταῖς ἐκείνων πανουργίαις ἀντανιστάντες

ἀπόψεις ὑπὲρ αὐτῶν τῶν Ἑβραίων καὶ τῶν δικῶν μας πατέρων. Ὁ Μωυσῆς λέγει ὅτι ὁ Δημιουργὸς τοῦ κόσμου ἐξέλεξε τὸ ἔθνος τῶν Ἑβραίων καὶ ἐκεῖνο μόνο προσέχει καὶ ἐκεῖνο φροντίζει καὶ ἐκείνου μόνο ἔχει τὴν ἐπιμέλεια, ἐνῶ γιὰ τὰ ἄλλα ἔθνη πῶς ἢ ἀπὸ ποιους θεοὺς διοικουῦνται δὲν κάνει καμμιά ἀναφορά, ἔκτος μόνο ἂν δεχθεῖ κανεὶς ἐκεῖνα, ὅτι τοὺς ἔδωσε τὸν ἥλιο καὶ τὴν σελήνη. Ἀλλὰ γι' αὐτὰ θὰ μλήσω καὶ λίγο ἀργότερα. Πλὴν ὅμως, ὅτι τοῦ Ἰσραὴλ κι' αὐτοῦ μόνον Θεὸς εἶναι καὶ τῆς Ἰουδαίας, καὶ ὅτι αὐτοὶ εἶναι οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ λέγει ὁ ἴδιος ὁ Μωυσῆς καὶ οἱ μεταγενέστεροι προφῆτες καὶ ὁ Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, αὐτὸ θὰ τὸ ἀποδείξω. Ἀλλὰ τὸ λέγει κι' αὐτὸς ποὺ ὑπερέβαλε ὅλους τοὺς γόητες καὶ ἀπατεῶνες ποὺ ἔζησαν κάποτε σ' ὅλα τὰ μέρη, ὁ Παῦλος. Ἀκοῦστε τὰ λόγια τους· πρῶτα βέβαια τοῦ Μωυσῆ· «Ἐσὺ θὰ πεῖς στὸν Φαραῶ. Ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ εἶναι πρωτότοκος υἱὸς μου καὶ σοῦ εἶπα, Ἔφησε τὸν λαὸ μου νὰ φύγει, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ μὲ λατρεύσει. Ἐσὺ ὅμως δὲν ἤθελες νὰ τὸν ἀφήσεις»³⁷. Καὶ λίγο πιὸ κάτω· «Καὶ τοῦ εἶπαν (ὁ Μωυσῆς καὶ ὁ Ἀαρὼν)· Μᾶς κάλεσε ὁ Θεὸς τῶν Ἑβραίων. Θὰ βαδίσομε λοιπὸν στὴν ἔρημο ἐπὶ τρεῖς ἡμέρες, γιὰ νὰ προσφέρομε θυσία στὸν Κύριο τὸν Θεὸ μας»³⁸. Καὶ ἔπειτα ἀπὸ λίγο λέγει τὰ ἴδια πάλι «Ὁ Κύριος ὁ Θεὸς τῶν Ἑβραίων μὲ ἔστειλε σ' ἐσένα καὶ σοῦ λέγει· Ἔφησε τὸν λαὸ μου γιὰ νὰ μὲ λατρεύσουν στὴν ἔρημο»³⁹.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Παραθέτει μαζὶ μ' αὐτὰ καὶ ἄλλα χωρία ποὺ συλλέγει ἀπὸ τὴν ἁγία Γραφή, προσπαθώντας νὰ βεβαιώσει ὅτι ὀνομάσθηκε Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ μόνο καὶ τοῦ δόθηκε κληρὸς του οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ· ἔπειτα βγάζει τὸ συμπέρασμα τῶν λόγων του, ὅτι πρέπει ὁ Θεὸς τῶν Ἑβραίων νὰ νομίζομε ὅτι δὲν εἶναι δημιουργὸς ὅλου τοῦ κόσμου καὶ ἐξουσιαστὴς ὅλων, ἀλλὰ περιορίσθηκε, ὅπως εἶπα, καὶ ἔχοντας ἀρχὴ μὲ πέρασ, νὰ νοεῖται ἀναμιγμένος μὲ τοὺς ἄλλους θεοὺς. Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς σκαιότητος ποὺ ὑπάρχει μέσα του. Θὰ προσκομίσομε ὅμως καὶ ἐμεῖς μὲ τὴν σειρά μας τοὺς λόγους μας γιὰ τὸ καθένα, ἀντιπαραθέτοντας τὴν ἀλήθεια σὶς πανουργίες ἐκείνων,

37. *Εξ. 4, 22-23.

38. *Εξ. 5, 3.

39. *Εξ. 7, 16.

τὸ ἀληθές, ὡς ἂν εἶδεῖεν οἱ τὰ αὐτοῦ θαυμάζοντες ἀπειροκάλως αὐτόν, ταῖς τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς κεχρησθαι φωναῖς, ἵνα τις εἶναι δοκοίη σοφὸς καὶ ἐν τοῖς Χριστιανῶν δόγμασι κατεσπουδασμένος. Ὅτι δὲ συνήσι μὲν παντελῶς οὐδέν, περιαντίζεται δὲ
 5 καὶ πεφρόνηκε μέγα καὶ ἀχαλίνως ψευδηγορεῖ, δι' αὐτῶν εἰσόμεθα τῶν πραγμάτων. Πεφενάκικε μὲν οὖν τὸν τῶν ὄλων Θεόν, ἀφειδῆσαι μὲν ὀλοτρόπως αὐτόν τῶν ἄλλων ἔθνῶν, οὐκ οἶδ' ὅπως διατεινόμενος, ἀπονέμεσθαι δὲ τὴν Ἰουδαίαν καὶ μόνοις τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας εἶναι τὸν ζυγόν.
 10 Ὅθεν ἂν, οἶμαι, τίς εὖ μάλα διατεκμήραιτο τῆς ἐνούσης Ἰουλιανῶ διανοίας τὸ ἀδρανές ὅτι γὰρ ὑπὸ πόδας ἅπασαν ἔχει τὴν κτίσιν ἢ ἀνωτάτω φύσις καὶ προνοεῖ τῶν ὄλων παντελῶς ἠγγνόηκε. Μάλιστα μὲν ἐγκαταβεβλήσθαι φαμεν τῇ ἀνθρώπου φύσει τὴν θεογνωσίαν καὶ παντὸς τοῦ χρησίμου καὶ ἀναγκαίου πρὸς
 15 σωτηρίαν αὐτοφυᾶ τὴν εἶδησιν ἐνεῖναι οἱ τὸν Δημιουργόν. Ἦν δὲ ἀπεικὸς οὐδέν, τοιαύτης λαχόντα κατασκευῆς, καὶ ὡς ἀπὸ γε τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως, εὐταξίας τε καὶ κάλλους, καὶ τῆς ἐν τούτοις διαμονῆς, κατευθὺ τῆς ἀληθείας ἰόντα, βλέπειν ὅση τίς ἐστὶ τοῦ τεκτηναμένου καὶ παρενεγκόντος εἰς ὑπαρξίν ἢ παντὸς
 20 ἐπέκεινα νοῦ σοφία καὶ δύναμις.

Πεπαιδαγώγηκε δὲ πρὸς τοῦτο καλῶς καὶ ὁ πανάριστος Μωσῆς, τὸν ἐν τῇ φύσει κείμενον ἀναζωπυρήσας νόμον. Συντιθεῖς γὰρ ἡμῖν τοὺς περὶ Θεοῦ λόγους, γενεσιουργὸν αὐτόν εἶ
 25 «Ἐν ἀρχῇ» γὰρ, φησὶν, «ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»· συλλήδην, οἶμαι, καὶ ἐν βραχεῖ καὶ τὰ ἀμφοῖν ἐνειλημμένα σημαίνων. Καὶ πάλιν· «Αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς ἐν ἡμέρα, ἣ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα χόρτον ἀγροῦ». Οὐκοῦν, εἰ ἐκ τῶν Μωσέως ἡμῖν μάχεται
 30 λόγων, πιστευέτω Μωσεῖ. Ὁ δὲ δὴ συμπήξας νεύματι τότε τὸ πᾶν καὶ λόγῳ καὶ ἀκατάληπτον κῶ παντὶ δύναμιν ἔχων, ὁ ποιήσας ἄνθρωπον ἐπὶ γῆς, πῶς ἂν ἠθέλησεν ὀλίγων κρατεῖν, καίτοι

για να μάθουν ὅσοι θαυμάζουν τὰ δικά του, ὅτι αὐτὸς χρησιμοποιοεῖ μὲ ἀπρέπεια τὶς ἔννοιες τῆς θεόπνευστης Γραφῆς, για να φαίνεται ὅτι εἶναι σοφὸς καὶ καλομελετημένος στὰ δόγματα τῶν Χριστιανῶν. "Ὅτι βέβαια δὲν γνωρίζει ἀπολύτως τίποτε, ἀλλὰ περιαιτολογεῖ καὶ ἔχει μεγάλη ἰδέα για τὸν ἑαυτὸ του καὶ ψευδολογεῖ ἀχαλίνωτα, θὰ τὸ διαπιστώσομε ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα." Ἐχει παρουσιάσει ψευδῶς τὸν Θεὸ τῶν ὅλων, ὅτι ἔδειξε πλήρη ἀσπλαχνία για τὰ ἄλλα ἔθνη, ὑποστηρίζοντάς το αὐτὸ δὲν ξέρω πῶς, καὶ τοῦ ἀπονέμεται ἡ Ἰουδαία καὶ ὁ ζυγὸς τῆς βασιλείας του ἐπεκτείνεται μόνο στοὺς Ἰσραηλίτες ἐξ αἵματος. "Ἐτσι, νομίζω, πολὺ εὐκόλα θὰ μποροῦσε κανεὶς να συμπεράνει τὴν ἀστάρθεια τῆς διάνοιας τοῦ Ἰουλιανοῦ· γιατί τὸ ὅτι ἡ ἀνώτατη φύση ἔχει ὑποπόδιό της ὅλη τὴν κτίση καὶ ὅτι προνοεῖ για ὅλα τὸ ἔχει ἀγνοήσει ἐντελῶς. Καὶ μάλιστα λέμε ὅτι ἔχει καταβληθεῖ μέσα στὴν ἀνθρώπινη φύση ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ὁ Δημιουργὸς τοῦ ἔβαλε μέσα του αὐτοφυῆ γνώση για τὸ κάθε χρῆσιμο καὶ ἀπαραίτητο για τὴ σωτηρία. Καὶ δὲν ἦταν καθόλου δύσκολο, ἀφοῦ τοῦ ἔλαχε τέτοια κατασκευὴ, καὶ ἀπὸ τὴ γένεση τοῦ κόσμου καὶ ἀπὸ τὴν τάξη καὶ τὸ κάλλος του καὶ τὴ διαμονή του σ' αὐτά, φθάνοντας κατ' εὐθειαν στὴν ἀλήθεια, να βλέπει πόσο μεγάλη εἶναι ἐκείνου ποὺ κατασκεῦασε καὶ ἔφερα στὴν ὑπαρξη αὐτά, ἡ πέρα ἀπὸ καθένα νοῦ σοφία καὶ δύναμη.

Σ' αὐτὸ βέβαια μᾶς ἔχει παιδαγωγήσει καλὰ καὶ ὁ πανάριστος Μωυσῆς, ἀναζωπυρρώνοντας τὸ νόμο ποὺ ὑπάρχει μέσα στὴ φύση μας. Γιατί, γράφοντάς μας τοὺς λόγους περὶ Θεοῦ, λέγει ὅτι εἶναι δημιουργὸς ὅλου τοῦ κόσμου, χωρὶς να ἀξαιρεῖται τίποτα· καθόσον λέγει· «Στὴν ἀρχὴ ὁ Θεὸς ἔκανε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ»⁴⁰, ὑποδηλώνοντας, νομίζω, μὲ συντομία καὶ ὅσα περιέχουν καὶ τὰ δύο. Καὶ πάλι· «Αὐτὸ εἶναι τὸ βιβλίον τῆς γένεσης τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τὴν ἡμέρα ποὺ ὁ Θεὸς ἔκανε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ καὶ κάθε χόρτο τοῦ ἀγροῦ»⁴¹. "Ἄρα λοιπὸν ἂν καὶ μᾶς πολεμᾷ μὲ τὰ λόγια τοῦ Μωυσῆ, ὡς πιστεύει στὸν Μωυσῆ. Γιατί αὐτὸς ποὺ μὲ τὸ νεῦμα του συνέπηξε αὐτὸ τὸ σύμπαν καὶ μὲ τὸ λόγο του τὸ ἔφερε στὴν ὑπαρξη καὶ ἔχει τὴν τόσο ὑπερφυῆ καὶ ἀκατάληπτη για κάθε νοῦ σοφία, αὐτὸς ποὺ ἔκανε τὸν ἀνθρώπο ἐπάνω στὴ γῆ, πῶς θὰ ἤθελε να εἶναι

μετὸν αὐτοῦ κατευρύνεσθαι τῶν ὄλων, καὶ οὐκ ἀναμιξ ἑτέροις νοεῖσθαι θεοῖς καὶ μεμετρομένην ἔχειν ἀρχήν; Φέρε γὰρ δὴ, τὰς τοῦ ἐθελῆσαι τυχόν αἰτίας πολυπραγμονῶμεν ἡμεῖς, μᾶλλον δὲ ἡκέτω διδάξων αὐτός.

5 Ἡσθένησεν ἄρα καὶ τὸ προνοεῖν δύνασθαι τῶν ὄλων οὐκ ἔχει. Εἶτα πῶς ἀρκέσαι ὁράται πρὸς τὴν ἐπ' αὐτοῖς ποιήσιν τε καὶ γένεσιν; Ἀπίθανον γὰρ κομιδῇ εἶη ἄν, οἶμαι, καὶ ἀσύφηλον εἰπεῖν, διαρκῆ μὲν ἔχειν αὐτὸν τὴν πρὸς γε τὸ δύνασθαι δημιουργεῖν ἐπιτηδειότητά τε καὶ δύναμιν, οὐ μὴν ἔτι καὶ ἰσχύσαι κρα-
10 τεῖν αὐτῶν. Ἄλλ' ὅτι κατάρχει θεοπρεπῶς, πῶς οὐκ ἀταλαίπωρον ἰδεῖν; Ἡ γὰρ τοι κτίσις ὡς γέγονεν ἐν ἀρχαῖς, οὕτω καὶ εἰς δεῦρο κινεῖσθαι φιλεῖ καὶ τὸ θορυβῆσαν ὄλως αὐτὴν εἰς ἀταξίαν οὐδέν. Ἡλιος μὲν γὰρ ἐν κόσμῳ φέρεται καὶ τὸν ἐξ ἡοῦς εἰς δύσιν ἐλίττει κύκλον. Ὁμοίως καὶ ἡ σελήνη κατάρχει νυκτός, διοικεῖται δὲ
15 συννόμως καὶ ὁ λαμπρὸς τῶν ἀστέρων χορός. Γίνονται δὲ παραλλὰξ ὥρῶν διαδοχαί, νυκτός καὶ ἡμέρας ἀνακνκλώσεις ἀναλόγοις διαστήμασι συμμετρούμεναι, καρπῶν ἀναφύσεις, τῶν ὠρίμων ἐκβολαί, ζώων χερσέων γενέσεις, πτηνῶν τε καὶ ἐναλίων προσε-
ποίησω δὲ τούτοις καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς αὐτούς. Ὁ τοίνυν τοῖς κτίσμα-
20 σιν ἀναπόδραστον τῶν ἑαυτοῦ θελημάτων ἐπιτιθεῖς τὸν ζυγόν, εὐσθενέστατά μοι δοκεῖ τῶν ὄλων κατάρχειν, καὶ οὐκ ἀπορρίψαι μὲν ἑτέροις αὐτά, πικρούς δὲ τοῖς ἑαυτοῦ κτίσμασιν ἐπιστῆσαι δεσπότης τοὺς ψευδωνύμους θεούς, ἧγουν ἀκαθάρτους δαίμονας. Οὐκοῦν γενεσιουργὸν τῶν ὄλων εἰσκεκόμικεν ἡμῖν τὸν Θεὸν
25 ὁ σοφώτατος Μωσῆς.

Ἄθρει δέ, ἄθρει, εἰ μὴ τοῖς παρ' αὐτοῦ λόγοις αὐτὰ συμβαίνει τὰ πράγματα. Ἐφη γὰρ, συντετάχθαι μὲν τῷ ἡλίῳ τὴν τῆς ἡμέρας ἀρχήν, τεθεῖσθαι δὲ κατὰ τὸν ἴσον τρόπον σελήνην εἰς ἐξουσίαν νυκτός, καὶ μὴν εἰς καιρούς καὶ σημεῖα καὶ πρὸς γε τὸ
30 φαίνειν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς τὸν τῶν ἀστέρων χορόν. Ὁ δὲ ταῦτα γεγραφῶς οὐχ ἑτέροις μᾶλλον χρῆναι θεοῖς, οὔτε μὴν τοῖς κτί-

κύριος λίγων, μολονότι μπορεῖ νὰ ἀπλώνεται σὲ ὅλους, καὶ δὲν νοεῖται μαζί μὲ ἄλλους θεοὺς καὶ δὲν ἔχει ἀρχὴ μὲ τέλος; Ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς ἐξετάσομε μὲ λεπτομέρεια τὶς αἰτίες τυχὸν τῆς θέλησός του, ἢ μάλλον ἄς ἔρθει αὐτὸς νὰ μᾶς διδάξει.

Ἄρα ἔδειξε ἀδυναμία καὶ δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ προνοεῖ γιὰ ὅλα. Ἐπειτα πῶς φαίνεται ὅτι θὰ ἐπαρκέσει γιὰ τὴ δημιουργία καὶ τὴ γένεσός της; Γιατὶ θὰ εἶναι, νομίζω, πολὺ ἀπίστευτο καὶ ἀνόητο νὰ ποῦμε, ὅτι αὐτὸς ἔχει βέβαια ἀκατάπαυστη τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ τὴ δύναμη ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ δημιουργεῖ, ὄχι ὅμως καὶ τὴ δύναμη νὰ γίνεῖ κυρίαρχος αὐτῶν. Ἀλλὰ ὅτι ἐξουσιάζει αὐτὰ μὲ τρόπο θεοπρεπῆ πῶς δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ δοῦμε; Γιατὶ ἢ κτίσις ὅπως ἔγινε στὴν ἀρχή, ἔτσι συνεχίζει καὶ μέχρι τώρα νὰ κινεῖται, καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτα ἀπολύτως νὰ τὴν ταράξει καὶ νὰ τὴ φέρει σὲ ἀταξία. Ὁ ἥλιος γιὰ παράδειγμα κινεῖται μὲ τάξη καὶ διαγράφει τὸν κύκλο του ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ στὴ δύση. Ὁμοια καὶ ἡ σελήνη κυριαρχεῖ στὴ νύχτα, καὶ διοικεῖται σύμφωνα μὲ τὸ νόμο καὶ ὁ λαμπρὸς χορὸς τῶν ἄστρον. Γίνονται ἐναλλαγές καὶ διαδοχές τῶν ἐποχῶν τῆς μιᾶς μὲ τὴν ἄλλη, ἀνακυκλώσεις τῆς νύχτας καὶ τῆς ἡμέρας μὲ ἀνάλογα διαστήματα μετρημένες, ἀναφύονται οἱ καρποί, πέφτουν οἱ ὄριμοι, γεννιοῦνται τὰ χερσαῖα ζῶα, τὰ πτηνὰ καὶ τὰ ὑδροβία. Θὰ προσθέσω ἐπίσης σ' αὐτὰ καὶ τὰ σχετικὰ μ' ἐμᾶς τοὺς ἴδιους. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ ἐπιβάλλει ἀναπόφευκτο τὸν ζυγὸ τῆς θέλησός του ἐπάνω στὰ κτίσματα, νομίζω ὅτι κυβερνᾷ τὰ πάντα μὲ πολλή δύναμη, καὶ δὲν θὰ ἀπορρίψει αὐτὰ σὲ ἄλλους καὶ δὲν θὰ βάλει σκληροὺς κυρίους στὰ κτίσματά του τοὺς ψευδώνυμους θεοὺς, δηλαδή τοὺς ἀκάθαρτους δαίμονες. Ὁ Μωυσῆς λοιπὸν μᾶς παρουσίασε ὡς γενεσιουργὸ τῶν ὅλων τὸν Θεό.

Πρόσεχε ὅμως, πρόσεχε ἂν δὲν συμφωνοῦν τὰ πράγματα μὲ τοὺς λόγους του. Εἶπε πράγματι ὅτι ἔχει ταχθεῖ ἡ ἀρχὴ τῆς ἡμέρας νὰ γίνεται μὲ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου, ὅτι στὴ σελήνη ἔχει ἀνατεθεῖ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο νὰ ἐξουσιάζει τὴ νύχτα καὶ νὰ δείχνει τὶς ἐποχές καὶ τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν, καὶ ἐπίσης καὶ ὁ χορὸς τῶν ἄστρον γιὰ νὰ φέγγουν στοὺς ἀνθρώπους. Κι αὐτὸς ποὺ τὰ ἔγραψε αὐτὰ δὲν τὰ ἔγραψε ἐπειδὴ χρειάζονται ἄλλοι θεοί, οὔτε θέλει ν' ἀποδώσει σεβα-

σμοισιν ἀνάπτειν τὸ σέβας βούλεται, προσκεῖσθαι δὲ μόνῳ προσ-
 τέταχε τῷ τῶν ὄλων Δημιουργῷ. Φησὶ γάρ· «Καὶ μὴ ἀναβλέψας
 εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς
 ἀστέρας καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ, πλανηθεὶς προσ-
 5 κινήσης αὐτοῖς, ἃ ἀπένευμε Κύριος ὁ Θεός σου τοῖς ἔθνεσι τοῖς
 ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ». Εἶτα πῶς ἀλογῆσαι μὲν φησὶ τὸν τῶν
 ὄλων Θεὸν τῆς ἐτέρας πληθύος τῶν ἐθνῶν, μόνων δὲ κατὰρξαι
 τῶν ἐξ Ἰσραήλ, καὶ αὐτοῖς τὴν ἰδίαν ἀπονεῖμαι πρόνοιαν, καίτοι
 πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τοῖς ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ τὰ ἐκ τῆς δημιουρ-
 10 γίας χρήσιμα νενεμησθαί φησιν ὁ τῶν ἱερῶν διβλίων ἡμῖν συγ-
 γραφεύς; Μὴ γὰρ δὴ τὸ οὕτω μέγα καὶ ἀξιόληπτον ἀγαθὸν
 κατασμηκρυνέτω λέγων· πλὴν εἰ μὴ τις ἐκεῖνα συγχωρήσειεν, ὅτι
 τὸν ἥλιον αὐτοῖς καὶ τὴν σελήνην ἀπένευμεν Ὅτι γὰρ ὄν προσ-
 κνουῦμεν ἡμεῖς, παρελήφασιν δὲ καὶ διὰ τῶν Μωσέως γραμμά-
 15 των οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραήλ, καὶ Θεός ἐστι τῶν ὄλων, καὶ διαρκῆ
 τοῖς ἀπανταχόσε τῆς γῆς τὴν ἑαυτοῦ φροντίδα νενεμηκῶς εὐρί-
 σκεται, καὶ τοῦτο διηνεκῶς ἐξ αὐτῆς ἐπιδείξομεν τῆς θεοπνεύ-
 στου Γραφῆς ἀνόπιν δὲ ὥσπερ τοὺς λόγους ἀνασειράζοντες, ἐπ'
 αὐτὸν βαδιούμεθα τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, τουτέστιν Ἀδάμ.

20 Πέπλασται τοίνυν παρὰ Θεοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ σύμπαν γένος
 ἀνέφυ, φημὶ δὴ τὸ ἀνθρώπινον· Θεοῦ τοιγαροῦν τοῦ ἐπὶ πάντας, ὁ
 ἐπὶ γῆς ἄνθρωπος, ἦτοι τὸ σύμπαν ἀπαξιαπλῶς νοεῖται γένος ὁ
 γὰρ τοι τῆς ρίζης κύριος ἔχοι ἂν εἰκότως ὡς ἑαυτοῦ καὶ τὰ ἐξ αὐ-
 τῆς βλαστήματα Ἀπὸ δὲ γε τοῦ πρώτου νεανία ἐγενέσθην δύο·
 25 Κάϊν τε καὶ Ἄβελ. Οὗτοι τεθύκασιν πρῶτοι, καὶ ὁ μὲν ὀρθῶς, ὁ δὲ
 οὐχ οὕτω ποθέν. Ἀλλ' ἐπήνεσε μὲν τὸν εὐθύφρονα καὶ δίκαιον
 Ἄβελ, τοῦ γε μὴν ἐτέρου τὴν θυσίαν οὐ προσίετο· καὶ μάλα ὀρθῶς.
 Ἔδει γάρ, ἔδει, διὰ τῶν ἀρξαμένων τῆς εἰς Θεὸν αἰδοῦς τε καὶ
 εὐσεβείας τοὺς ἐξ αὐτῶν ἐσομένους ἀναμαθεῖν, τίνα δὴ τρόπον εὖ
 30 μάλα καὶ ἀμαμῆτως προσκομιστέον τῷ Θεῷ τὰς αὐτῷ πρεπούσας
 καὶ ὀφειλομένας τιμίας. Τοῦτο δὲ ἦν, καθάπερ ἐγῶμαι, προνο-
 οῦντός τε καὶ πεφροντικότης, δι' οὗπερ ἦν δύνασθαι διαβιῶναι

σμοὶ σὰ δημιουργήματα, ἀλλὰ πρόσταξε νὰ ἀποδίδεται μόνο στὸ Δημιουργὸ τῶν ὄλων. Γιατὶ λέγει: «Καὶ μῆπως βλέποντας πρὸς τὰ ἐπάνω τὸν οὐρανὸ κι ἀντικρύζοντας τὸν ἥλιο καὶ τὴν σελήνη καὶ τὰ ἄστρα καὶ ὅλον τὸν διάκοσμο τοῦ οὐρανοῦ, παραπλανηθεῖς καὶ προσκυνήσεις αὐτὰ τὰ ὁποῖα ὁ Κύριος ὁ Θεὸς σου τὰ μοίρασε στοὺς λαοὺς κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανό»⁴². Πῶς λοιπὸν λέγει ὅτι ἀδιαφόρησε ὁ Θεὸς τῶν ὄλων γιὰ τὸ ἄλλο πλῆθος τῶν λαῶν καὶ ἔγινε Κύριος μόνο τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ σ' αὐτοὺς ἀπένειμε τὴν πρόνοιάν του, τὴ στιγμή πού ὁ συγγραφέας τῶν ἱερῶν βιβλίων λέγει ὅτι ἀπονεμήθηκαν τὰ χρήσιμα τῆς δημιουργίας σὲ ὅλα τὰ ἔθνη κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανό; Ἄς μὴν μειώνει λοιπὸν τὸ τόσο μεγάλο ἀγαθὸ κι ἄξιο νὰ τὸ λάβει κανεῖς, λέγοντας, ἐκτὸς μόνο ἂν δεχθεῖ κανεῖς ὅτι τοὺς ἔδωσε τὸν ἥλιο καὶ τὴ σελήνη. Ὅτι βέβαια αὐτὸν πού προσκυνοῦμε ἐμεῖς καὶ τὸν ἔχουν παραλάβει ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Μωυσῆ οἱ ἕξ αἵματος Ἰσραηλίτες, καὶ Θεὸς τῶν ὄλων εἶναι, καὶ βλέπομε νὰ ἔχει ἀπλώσει τὴ φροντίδα του διαρκῆ παντοῦ σ' ὅλη τὴ γῆ, καὶ μάλιστα ἀδιάκοπα, θὰ τὸ ἀποδείξομε ἀπὸ ὅλη τὴ θεόπνευστη Γραφή. Μεταφέροντας λοιπὸν κατὰ κάποιον τρόπο τοὺς λόγους πίσω, θὰ πᾶμε στὸν ἴδιο τὸν πρῶτο ἄνθρωπο, δηλαδή τὸν Ἀδάμ.

Πλάσθηκε λοιπὸν ἀπὸ τὸν Θεὸ κι ἀπὸ αὐτὸν προῆλθε ὅλο τὸ γένος, ἐννοῶ βέβαια τὸ ἀνθρώπινο. Ὁ ἐπάνω στὴ γῆ λοιπὸν ἄνθρωπος, δηλαδή ὀλόκληρο γενικὰ τὸ γένος, εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ πού βρῖσκεται πάνω ἀπὸ ὅλα. Γιατὶ ὁ κύριος τῆς ρίζας ἔχει φυσικὰ δικὰ του καὶ ὅσα βλάστησαν ἀπὸ αὐτήν. Ἀπὸ τὸν πρῶτο γεννήθηκαν δύο νέοι, ὁ Κάιν καὶ ὁ Ἄβελ. Αὐτοὶ ἔκαναν τὴν πρώτη θυσία, ὁ ἕνας τὴν ὀρθή, ὅμως ὄχι καὶ ἄλλος. Καὶ ἐπαίνεσε βέβαια τὸν φρόνιμο καὶ δίκαιο Ἄβελ, δὲν δέχθηκε ὅμως τὴ θυσία τοῦ ἄλλου· καὶ πολὺ σωστά· γιατί ἔπρεπε, ναί ἔπρεπε, ἀπὸ αὐτοὺς πού ἄρχισαν τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν εὐσέβεια στὸν Θεὸ νὰ μάθουν, ὅσοι θὰ προέρχονταν ἀπὸ αὐτούς, μὲ ποιὸν τρόπο σωστά καὶ ἄμεμπτα ἔπρεπε νὰ προσφέρουν στὸν Θεὸ τίς πρέπουσες καὶ ὀφειλόμενες τιμές. Κι αὐτὸ ἦταν, ὅπως ἐγὼ νομίζω, ἔργο ἐκείνου πού προνοοῦσε καὶ φρόντιζε, μὲ τὴν πρόνοια τοῦ ὁποῖου μποροῦσαν νὰ ζήσουν λαμπρὰ αὐτοὶ πού ἤθε-

42. Γεντ. 4, 19.

λαμπρῶς τοῖς εὐδοκμεῖν ἡρημένοις χρῆμα γὰρ ἔγωγέ φημι μέγα
 τι καὶ ἀξιόκτητον ἀληθῶς, τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν. Μετὰ δέ γε τὴν
 τῶν ἀδελφῶν ξυνωρίδα γεγόνασιν ἕτεροι δικαιοσύνης ἐπιμεληταί,
 κατὰ ἀρετὴν τεθραυμασμένοι καὶ ταῖς εἰς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἀγαθῶν
 5 εὐδρομίαις τὴν ἀπασῶν ἀρίστην ἀράμενοι ψῆφον. Ἐὼν ἓνα γενέ-
 σθαι φημι τὸν τρισμακάριον Ἐνώχ, περὶ οὗ φησι τὸ Γράμμα τὸ
 ἱερόν, ὅτι οὐχ εὐρίσκετο· μετέθηκε γὰρ αὐτὸν ὁ Θεός. Τὸν μὲν οὖν
 Ἐνώχ μετετίθει· φίλον γὰρ αὐτῷ καὶ οἰκειὸν πᾶν, ὅσον ἐστὶν ἐξαί-
 ρετον καὶ τεθραυμασμένον καὶ τοῖς ἐξ ἀρετῶν ἀρχήμασι κατηγλαϊ-
 10 σμένον.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ σύμπασα γῆ διέφθειρε τὴν ὁδὸν αὐτῆς, καθὰ
 γέγραπται, καὶ ἀπονένευκεν ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ πονη-
 ρὰ ἐκ νεότητος, κατακλυσμὸν ἠφίει τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν, οἷά τι-
 να κῆπον ὑλομανήσαντα καὶ κεχερσωμένον ἀνακτώμενος καὶ φυ-
 15 τὸν ἐν αὐτῷ τηρήσας εὐγενὲς τὸν πανάριστον Νῶε, ἵν' ἐξ αὐτοῦ τὸ
 γένος τὸ ἀνθρώπινον εἰς ἕτεραν ὥσπερ ἀρχὴν μεταστοιχειούμενον
 σώζηται πάλιν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀλλὰ γὰρ τί πρὸς τοῦτό φησιν ὁ τῆς
 καθ' ἡμῶν φιλοσογίας κατ' οὐδένα τρόπον ἡμεληκῶς, ὁ δεινὸς εἰς
 λόγους καὶ ψευδηγορίας; Εἰ γὰρ κατὰ μόνην δὴ τὴν Ἰουδαίαν ὁ
 20 τῶν Ἑβραίων Θεὸς συνεστέλλετο καὶ τὸ σκῆπτρον ἔχει μεμετροημέ-
 νον, πῶς εἰπέ μοι, τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς ἐπηφίει μὲν τοὺς καταρράκτας
 τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πάλιν τοῖς ὕδασι δὴ ὅλου καταμφιέσας τὴν
 γῆν, μίαν δίκην ἀπάντων κατεψηφίσατο; Ἀλλ' εἰ μὴ πάντων ἐκρά-
 τει, καθὰ φησιν αὐτός, ἀνθ' ὅτου σεσιγήκασιν οἱ ἕτεροι τῶν θεῶν;
 25 Ἔδει γάρ, ἔδει τοῖς σφετέροις αὐτοὺς ἐπαμῦναι προσκυνηταῖς,
 ἕκαστόν τε τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας ὑπαραθλῆσαι γενικῶς ἀλλ', οὐκ
 οἶδ' ὅπως ἢ προὔδοσαν τοὺς σφετέρους, ἢ γεγόνασι ῥάθυμοι περὶ
 τὸ χρῆναι τηρεῖν τὸν ἐκνεμηθέντα κληρὸν αὐτοῖς. Ἄρ' οὖν οὐχὶ
 γέλως ἤδη ταυτὶ καὶ φλυαρία γρασοπρεπής, μᾶλλον δὲ οὐκ ἀπόδει-
 30 ξις ἑναοργῆς, τοῦ μὴ χρῆναι λέγειν μερικὸν εἶναι Θεόν, καὶ ἓνα τῶν
 ψευδωνύμων οἶεσθαι ὑπάρχειν τὸν διὰ Μωσέως τῷ κόσμῳ κεκη-
 ρυγμένον; Κοσμοποιὸν μὲν γὰρ ἀπέφηνεν αὐτὸν καὶ τῶν ὅλων
 Κύριον, ἀπόλεκτον δὲ φησι τὸ ἐξ Ἀβραάμ ποιήσασθαι γένος, καὶ

λαν νὰ προκόψουν. Γιατί ἐγὼ θεωρῶ τὴν εὐσέβεια πρὸς τὸν Θεὸ μέγαλο πρᾶγμα καὶ ἀληθινὰ ἄξιο ν' ἀποκτηθεῖ. Ἐπειτα ἀπὸ τὸ ἀδελφικὸ ζευγὸς ἔγιναν ἄλλοι ἐπιμελητὲς τῆς δικαιοσύνης, πού θαυμάσθηκαν γιὰ τὴν ἀρετὴ τους, καὶ μὲ τὴν ὠραία διαδρομὴ τους σὲ κάθε ἀγαθὸ ἔλαβαν τὴν ψῆφο τὴν ἄριστη ἀπὸ κάθε ἄλλη. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς λέγω πὼς ἦταν ὁ μακάριος Ἐνώχ, γιὰ τὸν ὁποῖο λέγει ἡ ἀγία Γραφή, ὅτι δὲν βρισκόταν· γιατί ὁ Θεὸς τὸν μετέθεσε στὸν οὐρανὸ⁴³. Τὸν Ἐνώχ λοιπὸν τὸν μετέθεσε· γιατί ἀγαπᾷ καὶ ἔχει οἰκεῖο του κάθε τι πού εἶναι ἐξαίρετο καὶ θαυμάζεται καὶ εἶναι καταγλαϊσμένο ἀπὸ τὴ λάμψη τῶν ἀρετῶν.

Ἐπειδὴ ὅμως ὀλόκληρη ἡ γῆ διέφθειρε τὴν πορεία της⁴⁴, ὅπως ἔχει γραφεῖ, καὶ ἔκλινε ἡ καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ νεανικὰ του χρόνια στὰ πονηρὰ⁴⁵, προκάλεσε κατακλυσμὸ σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, σὰ νὰ ξερρίζωνε ἓνα κῆπο πού εἶχε πνιγεῖ σὰ ἀγριόχορτα καὶ εἶχε χερσωθεῖ, ἀφήνοντας ἓνα φυτὸ μέσα σ' αὐτὸν εὐγενές, τὸν ἐξαίρετο Νῶε, μὲ σκοπὸ ἀπὸ αὐτὸν τὸ ἀνθρώπινο γένος μεταστοιχειωμένο ἀπὸ ἀρχὴ νέα νὰ διασωθεῖ πάλι ἐπάνω στὴ γῆ. Ἀλλὰ τί λέγει γι' αὐτὸ ἐκεῖνος πού δὲν ἄφησε κανένα τρόπο φιλοκατηγορίας ἐναντίον μας, ὁ φοβερός σὰ λόγια καὶ στὴ ψευδολογία; Γιατί, ἂν περιορίζοταν στὴν Ἰουδαία μόνο ὁ Θεὸς τῶν Ἑβραίων καὶ ἡ βασιλεία του ἦταν μετρημένη, πές μου, πὼς ἄφησε ἐπάνω στὴ γῆ τοὺς καταρράχτες τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἔντυσε πάλι ὅλη τὴ γῆ μὲ τὰ νερὰ, καταδικάζοντας ὅλους μὲ κοινὴ τιμωρία; Ἀλλὰ ἂν δὲν ἦταν κύριος ὅλων, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος, γιατί σώπασαν οἱ ἄλλοι θεοί; Γιατί θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπερασπισθοῦν τοὺς δικούς τους προσκυνητὲς, καὶ καθένας ν' ἀγωνισθεῖ γενναῖα γιὰ τὸ βασίλειο του. Ἀλλὰ δὲν ξέρω πὼς, ἢ πρόδωσαν τοὺς δικούς τους ἢ ἔδειξαν ἀμέλεια νὰ διατηρήσουν τὸν κλῆρο πού τοὺς εἶχε δοθεῖ. Ἄρα λοιπὸν δὲν εἶναι γελοία πλέον αὐτὴ καὶ γριαδίστικη φλυαρία, ἢ μᾶλλον δὲν εἶναι κραυγαλέα ἀπόδειξη ὅτι δὲν χρειάζεται νὰ λέμε ὅτι εἶναι θεὸς ἑνὸς μέρους, καὶ νὰ νομίζετε ὅτι εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς ψευδώνυμους θεοὺς αὐτὸς πού κήρυξε στὸν κόσμον ὁ Μωυσῆς; Γιατί τὸν κήρυξε Δημιουργὸ τοῦ κόσμου καὶ Κύριο τῶν ὅλων, καὶ ὅτι θὰ κάνει ἐκλεκτὸ τὸν λαὸ πού προῆλθε ἀπὸ τὸν

43. Γέν. 5, 24.

44. Γέν. 6, 12.

45. Γέν. 8, 21.

οἷόν τι πρωτοκόμιον τῶν ἄλλων ἔθνῶν, εἰσδεχθῆναι παρ' αὐτοῦ παιδαγωγούντος εἰς θεογνωσίαν ἅπαντας, καθάπερ ἐν ῥίζῃ τοῖς προεισκευημένοις Ὁ δὲ δὴ γενναῖος οὕτως, τὰ πρῶτα παρεῖς τῶν Μωσέως γραμμιάτων, ἀπὸ μόνου τοῦ ἐκλέξασθαι τὸν Ἰσραὴλ
5 τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν ὀρίζειν ἐπιχειρεῖ.

Ἄλλ', ὡς κράτιστε, φαίη τις ἂν πρὸς τοῦτο αὐτῶ, ὁ ἐν ὑστέροις καιροῖς τὸν Ἀβραὰμ σαγηνεύσας καὶ ψήφῳ παγκάλῃ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἔθνος τιμήσας, ἰδίον τε κληρὸν ἀποφήνας αὐτὸ διὰ τοι τὸ οὐπω κεκλήσθαι τὰ ἕτερα τῶν ἔθνῶν, αὐτὸς οὕτως καὶ οὐχ ἔτε-
10 ρος «ἐστερέωσε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τεθεμελίωκεν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς», καθὰ γέγραπται, καὶ πᾶσαν ἀπαξοπλῶς εἰργασται τὴν κτίσιν ὄρατὴν, ἀόρατον. Εἰ δὲ τοῖς τῆς ἀπιστίας τέλμασιν ἐμβεδηκῶς, τὸν τοῦ πανσόφου Μωσέως περὶ Θεοῦ λόγον ἀπαράδεκτον ποιεῖται, ἀδικήσει τοῦτο τὸ σύμπαν οὐδὲν
15 τῆς ἀληθείας τὴν δύναμιν. Ὡς γὰρ ὁ πάνσοφος γράφει Παῦλος «Οὐχ ἡ ἀπιστία ἡμῶν τὴν τοῦ Θεοῦ πίστιν καταργήσει». Ἐπειδὴ δὲ ὄροις καὶ μέτροις τὴν τοῦ μόνου καὶ ἀληθῶς ὄντος Θεοῦ βασιλείαν ὑπάγειν ἀποτολμᾷ, χρήσεις ἀγίων παρατιθείς, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ πανσόφου Μωσέως παρακομίζων φωνάς, δι' ὧν ὄραται
20 Θεός, ἰδίον κληρὸν ὀνομάζων τὸν Ἰσραὴλ, φέρε καὶ ἡμεῖς ἑτέρας αὐτῶ τῶν ἀγίων φωνάς ἀντεξάξωμεν, Θεὸν τῶν ὅλων ἀποφαινούσας αὐτόν.

Ἐφη τοίνυν ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαΐας «Οὕτω λέγει Κύριος, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν, οὗτος ὁ Θεός, ὁ καταδείξας τὴν
25 γῆν καὶ ποιήσας αὐτήν, αὐτὸς διώρισεν αὐτήν, οὐκ εἰς κενὸν αὐτήν ἐποίησεν, ἀλλὰ κατοικεῖσθαι. Ἐγὼ εἶμι, καὶ οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ». Καὶ μὴν καὶ ἑτέρωθι «Ἐγὼ ὁ Θεός σου στερεῶν οὐρανὸν καὶ κτιζὼν γῆν, οὐ αἱ χεῖρες ἔκτισαν πᾶσαν τὴν στρατιὰν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐ παρέδειξά σοι αὐτά, τοῦ πορεύεσθαι
30 ὀπίσω αὐτῶν». Προσπεφώνηκε δὲ πού καὶ Κύριος, ὃς κατὰ κράτος εἴλε τὴν Βαβυλωνίων «Ἐγὼ ἐκάλεσά σε τῶ ὀνόματί μου, καὶ προσδέξομαί σε· σὺ δὲ οὐκ ἔγνωσ με, ὅτι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι πλὴν ἐμοῦ Θεός. Ἐνίσχυσά σε, καὶ οὐκ ἤδεις με· ἵνα

Ἄβραάμ, καὶ σὰν κὰτι πὸ ὑπερέχει τῶν ἄλλων λαῶν νὰ δεχθοῦν ὅλοι νὰ παιδαγωγηθοῦν στὴ θεογνωσία σὰ νὰ ἦταν ἡ ρίζα αὐτοῖ πὸ εἶχαν κληθεῖ πρῶτοι. Ἄλλὰ τοῦτος ἐδῶ ὁ γενναῖος, παραβλέποντας τὰ πρῶτα γράμματα τοῦ Μωυσῆ, ἐπιχειρεῖ νὰ ὀρίσει τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸ γεγονὸς μόνο ὅτι ἐξέλεξε τὸν Ἰσραήλ.

Ἄλλά, ὦ ἄριστε, θὰ μποροῦσε νὰ τοῦ πεῖ κάποιος σ' αὐτό· αὐτὸς πὸ τοὺς τελευταίους καιροὺς ἐπιασε στὸ δίχτυ τοῦ τὸν Ἄβραάμ καὶ μὲ ἄριστη ἐκλογή τίμησε τὸν λαὸ πὸ προῆλθε ἀπὸ αὐτόν, καὶ πὸ τὸν ἀνέδειξε κληρο του, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἀκόμα κληθεῖ οἱ ἄλλοι λαοί, αὐτὸς ὁ ἴδιος, καὶ ὄχι ἄλλος, «Στερέωσε τὸν οὐρανὸ καὶ θεμελίωσε τὴ γῆ, ὥστε νὰ εἶναι ἀσφαλής»⁴⁶, ὅπως ἔχει γραφεῖ, καὶ ἔκανε μονομαῖς ὅλη τὴν ἀόρατη κτίση ὄρατῆ. Ἄν ὅμως βούλιαξε στὰ τέλματα τῆς ἀπιστίας καὶ κάνει ἀπαράδεκτο τὸ λόγο τοῦ πάνσοφου Μωυσῆ γιὰ τὸν Θεό, τὸ ἴδιο τοῦτο τὸ σύμπαν δὲν θὰ βλάψει καθόλου τὴ δύναμη τῆς ἀλήθειας. Γιατί, ὅπως γράφει ὁ πάνσοφος Παῦλος, «Ἡ ἀπιστία μας δὲν θὰ καταργήσει τὴν πίστη στὸν Θεό»⁴⁷. Ἄλλ' ἐπειδὴ τολμᾷ νὰ βάλει σὲ ὄρια καὶ μέτρα τὴ βασιλεία τοῦ μόνου καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ, παραθέτοντας ρήσεις ἀγίων καὶ προσκομίζοντας λόγια κι αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Μωυσῆ, μὲ τὰ ὅποια φαίνεται νὰ ὀνομάζει τὸν Ἰσραήλ κληρο του, ἐμπρὸς νὰ ἀντιτάξομε κι ἐμεῖς ἄλλους λόγους τῶν ἀγίων, πὸ τὸν ἀνακηρύττουν Θεὸ τῶν ὅλων.

Εἶπε λοιπὸν ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαΐας· «Ἔτσι λέγει ὁ Κύριος, πὸ ἔκανε τὸν οὐρανὸ, αὐτὸς εἶναι ὁ Θεός· αὐτὸς πὸ ἔδειξε τὴ γῆ καὶ τὴ δημιουργήσε, αὐτὸς τὴν προσδιόρισε· δὲν τὴν ἔκανε χωρὶς σκοπὸ, ἀλλὰ γιὰ νὰ κατοικεῖται· ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεός, καὶ κανένας ἄλλος δὲν ὑπάρχει ἐκτὸς ἀπὸ μένα»⁴⁸. Ἄλλὰ καὶ ἄλλοῦ λέγει· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεός σου πὸ στερεώνω τὸν οὐρανὸ καὶ οἰκοδομῶ τὴ γῆ· τὰ χέρια μου ἔκπισαν ὅλη τὴ στρατιὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ δὲν σοῦ τὰ φανέρωσα αὐτὰ γιὰ νὰ πορεύεσαι πίσω ἀπὸ αὐτὰ»⁴⁹. Κάπου μίλησε καὶ γιὰ τὸν Κύρο, πὸ κατὰ κράτος νίκησε τὴ Βαβυλώνα· «Ἐγὼ σὲ κάλεσα στὸ ὄνομά μου καὶ θὰ σὲ δεχθῶ· ἐσὺ ὅμως δὲν μὲ κατάλαβες, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ Κύριος ὁ Θεός καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλος Θεός ἐκτὸς ἀπὸ ἐμένα. Σὲ ἐνίσχυσα, καὶ δὲν μὲ γνώρισες· γιὰ νὰ γνω-

46. Ψαλμ. 103, 5.

47. Ρωμ. 3. 3.

48. Ἡσ. 45, 18.

49. Ὡσηέ 13, 4.

γνώσιν οί ἀπό ἀνατολῆς ἡλίου καὶ δυσμῶν, ὅτι οὐκ ἔστι πλὴν ἐμοῦ. Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἔστιν ἕτι. Ἐγὼ ὁ κατασκευάσας φῶς καὶ ποιήσας σκότος». Ἀπόχρη οὖν, ὡς γε οἶμαι, ταυτί καὶ μόνα. Εἰ δὲ δὴ δεῖν οἶεται καὶ ἐτέρων αὐτῶ, προσεποίσω καὶ 5 τάδε· γέγραπται γὰρ πάλιν· «Ἀναβλέψατε εἰς τὸν οὐρανὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς ὑμῶν, καὶ ἴδετε τίς κατέδειξε πάντα ταῦτα. Ὁ ἐκφέρων κατὰ ἀριθμὸν τὸν κόσμον αὐτοῦ, καὶ πάντας ἐπ' ὀνόματι καλέσει, ἀπὸ πολλῆς δόξης καὶ ἐν κράτει ἰσχύος. Ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ εἰς τὰ ἐπερχόμενα ἐγὼ εἰμι. Εἶδοσαν ἔθνη, καὶ ἐφο- 10 θήθησαν τὰ ἄκρα τῆς γῆς».

Εἶτα τίς ὁ τολμῶν φάναι, οὐκ ἂν ὄφλοι δίκην, ὡς βραχειῖάν τινα καὶ συνεσταλμένην ἀρχὴν ἀπετέμετο; καίτοι παρενεγκῶν εἰς ὑπαρξίν τὴν σύμπασαν κτίσιν καὶ τῶν ὄλων γενεσιουργὸς ὑπάρχων καὶ Κύριος. Εἰ δὲ δὴ τις ἔλοιτο καὶ τῶν Αἰγυπτίοις ἐπενηγε- 15 γμένων διαμνημονεῦσαι πληγῶν, καταθαυμάσειεν ὅτι πάντως που τὸ παναλκὲς καὶ τῆς ἐνούσης ὑπεροχῆς αὐτῶ τὸ ἀτέκμαρτον. Ὅλη γὰρ ὥσπερ ἡ κτίσις τοῖς τοῦ κρατοῦντος εἴκουσα νεύμασιν, ἐφωπλίζετο τοῖς τούτῳ προσκρούουσιν. Ἐπειδὴ δὲ πρωτότοκος ὁ Ἰσραὴλ ὠνόμασται, τί τὸ ἀπειργον ἦν συνιέναι δύνασθαι τὸν 20 οὕτως ἐλλόγιμον, ὡς οὐκ ἂν, οἶμαι, τίς νοοῖτο πρωτότοκος, ἐτέρων οὐκ ὄντων, ὧν πάντως που καὶ προτετάξεται; Οὐκοῦν, εἴπερ ἐστὶ Θεοῦ πρωτότοκος ὁ Ἰσραὴλ, ἔχει πάντως που καὶ ἀδελφούς ἐτέρους, ὡς ὑπὸ Πατέρα τὸν Θεόν. Εἰ γὰρ καὶ τινες ὑστερίζουσι προεισκεκλημένου τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλ' οὖν οὐκ ἔξω τέθεινται τοῦ 25 τελεῖν ἐν τέκνοις Θεοῦ, καθὸ πάντων νοεῖται πατήρ, ὡς καὶ τοῦ εἶναι τὴν αἰτίαν ἅπασι παρεσχηκῶς αὐτός, μᾶλλον δὲ αὐτός ὑπάρχων ἢ πάντων ἀρχὴ καὶ γένεσις.

Ὅτι γὰρ ἐν τέκνοις Θεοῦ καταλογιστέον συλλήθδην ἅπαντας, ὡς δημιουργήματα τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, κἀντεῦθεν εἰσόμεθα· Ὁ 30 τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς ἠγούμενος (Καῖφας οὗτος ἦν) συνοίσειν ἔφασκε τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τὸ ἐκ μέσου γενέσθαι Χριστόν. Ἐπισημαίνεται δὲ καὶ φησιν ὁ εὐαγγελιστής «Τοῦτο δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ

ρίσουν ὅτι σέ ἀνατολή καί δύση δέν ὑπάρχει ἄλλος ἐκτὸς ἀπὸ ἐμένα. Ἐγὼ εἶμαι ὁ Κύριος καὶ ὁ Θεός, καὶ δέν εἶναι ἄλλος. Ἐγὼ κατασκεύασα τὸ φῶς καὶ ἔφτιαξα τὸ σκότος»⁵⁰. Φτάνουν λοιπόν, κατὰ τὴ γνώμη μου αὐτὰ καὶ μόνο. Ἄν ὅμως νομίζει ὅτι τοῦ χρειάζονται καὶ ἄλλα, θὰ προσκομίσω καὶ τὰ ἐξῆς· γιατί ἔχει γραφεῖ πάλι· «Κοιτάξτε μὲ τὰ μάτια σας ψηλὰ στὸν οὐρανὸ καὶ δεῖτε, ποιὸς σᾶς ἔδειξε ὅλα αὐτά. Αὐτὸς πού μετρᾷ μὲ ἀριθμὸ τὸν κόσμον τοῦ καὶ ὅλους θὰ καλέσει μὲ τὸ ὄνομά τους μὲ δόξα μεγάλη καὶ μεγάλη δύναμη»⁵¹. «Ἐγὼ εἶμαι Θεὸς πρῶτος, καὶ στὰ μελλοντικά πού ἔρχονται εἶμαι πάλι ἐγώ. Εἶδαν οἱ λαοὶ καὶ φοβήθηκαν τὰ πέρατα τῆς γῆς»⁵².

Ἐπειτα ποιὸς τολμᾷ νᾶ πεῖ χωρὶς νᾶ πρέπει νᾶ τιμωρηθεῖ, ὅτι ἀπέκοψε ἀπὸ σύνολο μικρὴ καὶ περιορισμένη ἀρχή, μολονότι ἔφερε στὴν ὑπαρξὴ ὅλη τὴν κτίση καὶ εἶναι δημιουργὸς τῶν ὄλων καὶ Κύριος; Κι ἂν μάλιστα ἤθελε κάποιος νᾶ μνημονεύσει καὶ τὶς πληγὲς πού καταφέρθηκαν στοὺς Αἰγυπτίους, θὰ θαυμάσει ἀσφαλῶς τὴν παντοδυναμία τοῦ καὶ τὴν ἀνείπωτη ὑπεροχὴ τοῦ. Γιατὶ ὅλη ἡ κτίση, ὑπακούοντας στὶς ἐντολὲς τοῦ Κυρίου, ἐξοπλιζόταν ἐναντίον ἐκείνων πού ἔρχονταν σὲ σύγκρουση μαζί του. Ἐπειδὴ πάλι ὁ Ἰακώβ ὀνομάσθηκε Ἰσραήλ πρωτότοκος⁵³, τί ἐμπόδιζε αὐτὸν τὸν τόσο μορφωμένο νᾶ μπορέσει νᾶ καταλάβει, ὅτι κανένας δέν θὰ μπορούσε νᾶ ἐννοηθεῖ πρωτότοκος, νομίζω, ἂν δέν ὑπῆρχαν ἄλλοι ἀπὸ τοὺς ὁποίους θὰ εἶχε προταχθεῖ; Ἄρα, ἂν ὁ Ἰσραήλ εἶναι πρωτότοκος τοῦ Θεοῦ, ἔχει ὀποδῆποτε καὶ ἄλλους ἀδελφούς, ὡς προερχόμενοι ἀπὸ τὸν Πατέρα τὸν Θεό. Κι ἂν κάποιοι εἶναι κατώτεροι, ἐπειδὴ κλήθηκε πρωτύτερα ὁ Ἰσραήλ, ἀλλ' ὅμως δέν ἔπαισαν νᾶ εἶναι παιδιά τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ θεωρεῖται Πατέρας ὄλων, καὶ ἐπειδὴ σὲ ὅλα αὐτὸς εἶναι πού ἔδωσε τὴν αἰτία τῆς ὑπαρξῆς τους, ἢ μᾶλλον αὐτὸς εἶναι ἡ ἀρχὴ ὄλων καὶ ἡ γένεση.

Ἄν ὅτι βέβαια πρέπει νᾶ συμπεριλάβομε μεταξὺ τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἐπάνω στὴ γῆ ὡς δημιουργήματά του, θὰ τὸ διαπιστώσομε κι ἀπὸ αὐτό. Ὁ προϊστάμενος τῆς Ἰουδαϊκῆς συναγωγῆς (ἦταν ὁ Καϊάφας) ἔλεγε στοὺς Ἰουδαίους, ὅτι συμφέρει νᾶ βγεῖ ἀπὸ τὴ μέση ὁ Χριστός. Τὸ ἐπισημαίνει ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ

52. Ἦσ. 41, 4-5.

53. Ἦξ. 4, 22.

οὐκ εἶπεν, ἀλλ' ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου προεφήτευσεν, ὅτι ἔμελλεν ὁ Ἰησοῦς ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους· καὶ οὐχ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ τὰ διεσκορπισμένα συνάγη εἰς ἓν. Εἰς δύο μὲν ἔθνη διώρισται τὸ ἐπὶ
 5 γῆς ἅπαν γένος, εἰς τε τοὺς Ἰουδαίους, φημί, καὶ μέντοι καὶ τὰ ἔθνη. Ἐμελλε τοίνυν ὁ Χριστός, οὐχ ὑπὲρ γε μόνων τῶν ἐξ Ἰσραήλ τὸν τῆς σαρκὸς ὑπομεῖναι θάνατον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ ἕτερα τοῦ Θεοῦ τέκνα, τὰ διὰ τῆς τοῦ διαβόλου σκαιότητος πρὸς πολύθεον κατεσκευασμένα πλάνην, εἰς ἓν συναγάγη, τοῦτ' ἔστιν εἰς μίαν τε
 10 καὶ ἀπλανῆ θεογνωσίαν συνενεγκῶν, κτίσις δύο λαοὺς εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ καταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι πρὸς τὸν Πατέρα. Ὁ δὲ δὴ ταῖς κατὰ Θεοῦ φλυαρίαις ἀκορέστως ἐντροφῶν, πάλιν ᾧδέ φησιν

15

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Ἄλλ' ὅτι μὲν Ἰουδαίων μόνων τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐμέλησε τῷ Θεῷ, καὶ κληρὸς αὐτοῦ γέγονεν οὗτος ἐξαίρετος, οὐ Μωσῆς μόνον καὶ Ἰησοῦς, ἀλλὰ καὶ Παῦλος εἰρηκῶς φαίνεται, καίτοι τοῦτο θαυμάσαι ἄξιον ὑπὲρ τοῦ Παύλου. Πρὸς τὰς τύχας γάρ, ὥσπερ οὐ
 20 πολὺποδες πρὸς τὰς πέτρας, ἀλλάττει τὰ περὶ Θεοῦ δόγματα, ποτὲ μὲν Ἰουδαίους μόνον τὴν τοῦ Θεοῦ κληρονομίαν εἶναι διατεινόμενος, ποτὲ δὲ τοὺς Ἕλληνας ἀναπειθῶν αὐτῷ προστίθεσθαι, λέγων· «Μὴ Ἰουδαίων μόνων ὁ Θεός, οὐχὶ καὶ ἐθνῶν; Ναι καὶ ἐθνῶν». Δίκαιον οὖν ἔρεσθαι τὸν Παῦλον, εἰ μὴ τῶν Ἰου-
 25 δαίων μόνων ἦν ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐθνῶν, τοῦ χάριν εἰς τοὺς Ἰουδαίους μὲν πολὺ τὸ προφητικὸν ἔπεμψε πνεῦμα, καὶ τὸν Μωσέα καὶ τὸ χρίσμα καὶ τοὺς προφήτας καὶ τὸν νόμον καὶ τὰ παράδοξα καὶ τὰ τεράστια τῶν μύθων; Ἀκούεις τε αὐτῶν βωόντων· «Ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος». Ἐπὶ τέλει δὲ καὶ τὸν
 30 Ἰησοῦν ἐκείνοις ἔπεμψεν, οὐ προφήτην, οὐ χρίσμα, οὐ διδάσκαλον, οὐ κήρυκα τῆς μελλούσης ὀψέ ποτε γοῦν ἔσεσθαι καὶ εἰς

λέγει· «Αὐτὸ δὲν τὸ εἶπε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, ἀλλ' ἦταν ἀρχιερέας ἐκείνου τοῦ ἔτους καὶ προφήτευσε ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐπρόκειτο νὰ πεθάνει ὑπὲρ τοῦ ἔθνους»⁵⁴. Καὶ ὄχι μόνο ὑπὲρ τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ τὰ διασκορπισμένα τέκνα τοῦ Θεοῦ νὰ τὰ μαζέψει σὲ ἓνα. Σὲ δύο ἔθνη ἔχει διαιρεθεῖ ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος ἐπάνω στὴ γῆ, ἐννοῶ στοὺς Ἰουδαίους καὶ βέβαια καὶ στὰ ἔθνη. Ἐπρόκειτο λοιπὸν ὁ Χριστὸς νὰ ὑπομείνει τὸν θάνατο τῆς σαρκας του ὄχι μόνο ὑπὲρ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἀλλὰ γιὰ συγκεντρώσει σὲ ἓνα καὶ τὰ ἄλλα τέκνα τοῦ Θεοῦ, τὰ ὅποια ἐξαιτίας τῆς κακότητος τοῦ διαβόλου ἦταν διασκορπισμένα στὴν πολύθεο πλάνη· δηλαδή συγκεντρώνοντάς τα σὲ μία καὶ ἀλάθευτη θεογνωσία, νὰ δημιουργήσει ἀπὸ δύο λαοὺς ἓνα νέο ἄνθρωπο, φέροντας εἰρήνη⁵⁵, σύμφωνα μὲ τις Γραφές, καὶ νὰ συμφιλώσῃ καὶ τοὺς δύο σὲ ἓνα σῶμα πρὸς τὸν Πατέρα. Αὐτὸς ὅμως ἐντροφώντας ἀχόρταστα στὶς φλυαρίες ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, λέγει πάλι τὰ ἐξῆς·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Ἄλλ' ὅτι ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τοὺς Ἰουδαίους μόνο κι ἔγινε ὁ Ἰσραὴλ ἰδιαιτέρος κληρὸς του, φαίνεται νὰ τὸ λέγει ὄχι μόνο ὁ Μωυσῆς καὶ ὁ Ἰησοῦς, ἀλλὰ καὶ ὁ Παῦλος, ἂν καὶ βέβαια αὐτὸ εἶναι ἄξιο θαυμασμοῦ γιὰ τὸν Παῦλο. Ὅπως τὰ χταπόδια στὶς πέτρες, ἀνάλογα μὲ τις περιπτώσεις ἀλλάζει τὰ δόγματα περὶ Θεοῦ, καὶ ἄλλοτε ἰσχυρίζεται ὅτι κληρονόμοι τοῦ Θεοῦ εἶναι μόνον οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἄλλοτε πάλι, προσπαθώντας νὰ πείσει ὅτι προστίθενται καὶ οἱ Ἕλληνες, λέγει· «Μήπως εἶναι τῶν Ἰουδαίων μόνον ὁ Θεός; δὲν εἶναι καὶ τῶν ἐθνῶν; Ναί, καὶ τῶν ἐθνῶν»⁵⁶. Εἶναι δίκαιο λοιπὸν νὰ ρωτήσομε τὸν Παῦλο, ἂν δὲν ἦταν μόνο τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐθνῶν, γιὰ ποιό λόγο στοὺς Ἰουδαίους ἔστειλε πολὺ προφητικὸ πνεῦμα, καὶ τὸν Μωυσῆ, καὶ τὸ χρίσμα, καὶ τοὺς προφῆτες, καὶ τὸν νόμο, καὶ τὰ θαύματα, καὶ τοὺς τερατώδεις μύθους; Τοὺς ἀκοῦς νὰ φωνάζουν· «Ψωμί τῶν ἀγγέλων ἔφαγε ὁ ἄνθρωπος»⁵⁷. Στὸ τέλος ἔστειλε σὲ ἐκείνους καὶ τὸν Ἰησοῦ, ὄχι προφήτη, ὄχι χρίσμα, ὄχι διδάσκαλο, ὄχι κήρυκα τῆς μελλοντικῆς

56. Ρωμ. 3, 29.

57. Ψαλμ. 77, 25.

ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, ἀλλὰ καὶ περιεῖδεν ἐτῶν μυριά-
 δας, εἰ δὲ ὑμεῖς δούλεσθε, χιλιάδας ἐν ἀγνωσίᾳ τοιαύτῃ τοῖς εἰδώ-
 λοις, ὡς φατε, λατρεύοντας τοὺς ἀπὸ ἀνίσχοντος ἡλίου μέχρι
 δυομένου, καὶ τοὺς ἀπὸ μέσων τῶν ἄρκτων ἄχρι μεσημβρίας, ἔξω
 5 μικροῦ γένους, οὐδὲ πρὸ δισχιλίων ἐτῶν ὅλων ἐνὶ μέρει συνοικι-
 σθέντος τῆς Παλαιστίνης. Εἰ γὰρ πάντων ἡμῶν ἐστι Θεὸς καὶ
 πάντων δημιουργὸς ὁμοίως, εἰς τί περιεῖδεν ἡμᾶς; Καὶ μεθ' ἕτερα·
 Ἔτι καὶ προσέξομεν ὑμῖν, ὅτι τὸν τῶν ὅλων Θεόν, ἄχρι ψιλῆς
 γοῦν ἐννοίας ὑμεῖς, ἢ τῆς ἡμετέρας τίς ἐφαντάσθη ῥίζης. Οὐ
 10 μερικὰ ταῦτα πάντα ἐστί; Θεὸς γὰρ ζηλωτής; ζηλοῖ δὲ διατί καὶ
 Θεὸς ἐκδικῶν ἀμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα;

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Ἄλλ' ὅτι μὲν τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἐμέλησε τῷ Θεῷ, καθά-
 φησιν αὐτός, πῶς οὐχ ἅπασιν ἐναργές; Ἔδει γάρ, ἔδει τῷ θείῳ
 15 νόμῳ κατεξευγμένους καὶ τῆς πολυθέου πλάνης ἀπονοστήσαν-
 τας τῆς παρ' αὐτοῦ μὴ ἀμοιρῆσαι φειδοῦς, παιδαγωγείσθαι δὲ
 μᾶλλον δι' ὧν ἦν εἰκὸς ἀναφοιτήσιν εὖ μάλα πρὸς τὰ βελτίω καὶ
 κατὰ βραχὺ προελθεῖν ἐπὶ τὸ δύνασθαι μαθεῖν τὸ Χριστοῦ μυσ-
 στήριον. Τὸν δὲ θεσπέσιον Παῦλον ἀπατεῶνα εἰπών, ὅτι τῶν
 20 σφετέρων καταγορεύει πατέρων, καὶ οὐκ ἔξω τίθησι τῆς αἰτίας
 αὐτούς, παρήσω λέγειν ἠγγνόηκε γὰρ οὐδεὶς. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς
 τὰς τύχας αὐτὸν ἔφη μεταμορφοῦν τὰς μυσταγωγίας διὰ τοι τὸ
 φάναι, καὶ μάλα ὀρθῶς «Ἡ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνων; οὐχὶ καὶ
 ἐθνῶν; Ναὶ καὶ ἐθνῶν, ἐπεὶπερ εἷς ὁ Θεός», ὡς ἠδιστα ἂν ἐροίμην
 25 αὐτόν, ἐφ' ὅτωπερ ἂν, ὡς οὐκ εὖ γεγονόσιν ἐπιτιμήσειεν ἂν τοῖς
 τοιοῖσδε λόγοις. Οὐ γὰρ τοι παραιρήσεται τὸν τῶν ὅλων Θεόν,
 τῶν προσπεφυκότην αὐτῷ κατὰ φύσιν ἀξιωματῶν, τὸ ἀποσκιρ-
 τῆσαί τινος τῶν αὐτοῦ ζυγῶν, καὶ τῆς ἐνούσης αὐτῷ δόξης ἀγνο-
 ῆσαι τὴν ὑπεροχὴν. Ἄρα γὰρ εἰ τῶν ἐν κοινῷ τε καὶ καθεστῶ-
 30 των νόμων ὀλιγωροῦσί τινες, καὶ τοῦ εἶναι θεσμοθέτας ἐκπέμψο-

φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ ποῦ κάποτε ἀργὰ θὰ γινόταν καὶ σ' ἐμᾶς, ἀλλ' ἄφησε νὰ περάσουν μυριάδες ἔτη, καὶ ἂν ἐσεῖς θέλετε, χιλιάδες, σὲ τέτοια μεγάλη ἀγνωσία, ὅπως λέτε, λατρεύοντας τὰ εἰδωλα αὐτοὶ ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου μέχρι τὴ δύση, καὶ ἀπὸ τὸ κέντρο τοῦ βορρᾶ μέχρι τὸν Νότο, ἐκτὸς ἓνα μικρὸ γένος, ποῦ οὔτε καὶ δύο χιλιάδες ἔτη συνολικὰ εἶναι ποῦ ἐγκαταστάθηκαν σ' ἓνα μέρος, τὴν Παλαιστίνη. Ἐὰν δηλαδὴ εἶναι Θεὸς ὅλων μας, ὅμοια καὶ δημιουργὸς ὅλων, γιατί ἐμᾶς μᾶς παρέδλεψε; Καὶ ἔπειτα ἀπὸ λίγα λέγει· Ἄκομα νὰ συμφωνήσομε μαζί σας, ὅτι τὸν Θεὸ τῶν ὅλων τὸν φαντασθήκατε ἐσεῖς ὡς ἀπλῆ ἔννοια, ἀπὸ ὅ,τι τὸν φαντάσθηκε κάποιος ἀπὸ τὴ δική μας ρίζα. Δὲν εἶναι λίγα ἀπὸ τὰ πολλὰ ὅλα αὐτὰ; Εἶναι δηλαδὴ ὁ Θεὸς ζηλωτής; Καὶ γιατί ζηλεύει, καὶ γιατί τιμωρεῖ τὰ παιδιά γιὰ τὶς ἁμαρτίες τῶν πατέρων τους;

ΚΥΡΙΑΛΟΣ

Ἔστι βέβαια ὁ Θεὸς ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τοὺς ἕξ αἵματος Ἰσραηλίτες, ὅπως ὁ ἴδιος λέγει, πῶς δὲν εἶναι φανερὸ σὲ ὅλους; Γιατί ἔπρεπε, ναὶ ἔπρεπε, βρισκόμενοι κάτω ἀπὸ τὸν ζυγὸ τοῦ θείου νόμου, ἀφοῦ ἀποτίναξαν τὴν πολύθετη πλάνη, νὰ μὴ στερηθοῦν τὴ φροντίδα του, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ παιδαγωγηθοῦν μὲ ὅσα ἦταν εὐλογο νὰ ἐπανέλθουν μὲ ἀσφάλεια στὰ ὀρθὰ, καὶ σιγὰ σιγὰ νὰ φτάσουν στὴ δυνατότητα νὰ γνωρίσουν τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ. Ἔστι βέβαια λέγει ἀπατεώνα τὸν θεσπέσιο Παῦλο, ἐπειδὴ κατηγορεῖ τοὺς δικούς τους προγόνους καὶ δὲν τοὺς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν εὐθύνη, θὰ τὸ παραβλέψω δὲν τὸ ἀγνοεῖ κανένας. Ἐπειδὴ ὅμως εἶπε ὅτι μεταβάλλει τὶς μυσταγωγίαι ἀνάλογα μὲ τὶς περιστάσεις, ἐπειδὴ εἶπε, καὶ πολὺ ὀρθὰ, «Μήπως ὁ Θεὸς εἶναι μόνο τῶν Ἰουδαίων, δὲν εἶναι καὶ τῶν ἐθνικῶν; Ναί, καὶ τῶν ἐθνικῶν, γιατί ὁ Θεὸς εἶναι ἓνας»⁸, πολὺ εὐχαρίστως θὰ τὸν ρωτοῦσα, γιὰ ποιά αἰτία θὰ ψέξει αὐτοὺς τοὺς λόγους ὅτι δὲν εἰπώθησαν ὀρθὰ; Γιατί δὲν θὰ στερήσει τὸν Θεὸ τῶν ὅλων ἀπὸ τὶς τιμὲς ποῦ συνοδεύουν τὴ φύση του, τὸ ὅτι κάποιοι ἀποσκίρτησαν ἀπὸ τὸ ζυγὸ του καὶ ἀγνόησαν τὴν ὑπεροχὴ τῆς δόξας του. Ἐὰν λοιπὸν ἂν μερικοὶ ἀδιαφοροῦν γιὰ τοὺς κοινούς καὶ καθιερωμένους νόμους, θὰ ἐκδιώξομε καὶ ἀπὸ τὴ θέση τῶν νομο-

μεν τοὺς οἴπερ ἂν εἶεν τὴν τοῦ χρῆναι θεσμοθετεῖν δόξαν ἔχοντες; Κἂν εἴ τις ἔλοιτο τῶν ὑπὸ σκῆπτρα τὰ βασιλέως ἔξω φέρεσθαι τοῦ εἰκότος, τῶν τῆς βασιλείας ἀπολισθήσει θάκων ὁ τούτοις ἐνιδρομένους καὶ τοῖς ὑπερτάτοις αὐχήμασιν εὖ μάλα κατεστεμμένος; 5 Κἂν εἰ δήπου τινὲς τῶν ὀμμάτων αὐτοῖς ἐξερρηκόντων, οὐκ εἶδεῖεν ὅλως τὸ τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνος σέλας, ἀφεγγὲς ἄρα δι' αὐτοὺς φαίη τις ἂν τὸ στοιχεῖον εἶναι, ἢ μᾶλλον αὐτοὺς κατελείψει τῆς ἀρρωστίας; Εἶπερ οὖν ἔλοιτο τὰ εἰκότα δοῶν, ἂνθ' ὅτου τὸν οὕτω σεπτὸν τε καὶ ἀξιάγαστον ὑποκριτὴν ὀνομάζειν ἀποτολμᾶ, 10 τὸν Ἰουδαϊκῶ φυσήματι καὶ ταῖς τινῶν ἀμαθίαις πανσόφως μεμαχημένον;

Ἐπειδὴ γάρ τινες ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀσυνεσίας τὰ ἴσα φρονούντες τῷ καθ' ἡμῶν γεγραφότι, μόνης ᾤοντο τῆς Ἰουδαίων χώρας κρατεῖν τὸν τῶν ὄλων Θεόν, ταύτητοι, καὶ μάλα ἐμφρόνως, 15 ἀποκείρει τὴν δόξαν ὁ μυσταγωγός, καὶ τοῖς ἐκεῖνα φρονουῦσιν ἀντανίσταται, τοῖς τῆς ἀληθείας ὄπλοις ἐνηρμοσμένος, καὶ φησιν· «Ἡ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνων, οὐχὶ καὶ ἔθνῶν; Ναι καὶ ἔθνῶν· εἶπερ εἷς ὁ Θεός». Εἰ γὰρ ἐστὶν ἐπὶ πάντας εἷς, ἕτερος δὲ παρ' αὐτὸν οὐδεὶς, πάντων ἂν εἶη Δεσπότης, ὅτι καὶ ἀπάντων δημιουργός. 20 Ὅτι γὰρ καὶ ἔθνῶν ὁ Θεός ἐστι καὶ διὰ τῶν ἐμφύτων νόμων πεπληροφόρηκεν, οὓς ταῖς καρδίαις ἀπάντων ἐνεχάραξεν ὁ δημιουργός· «Ὅταν γὰρ ἔθνη», φησί, «τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιεῖ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι νόμος, οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις 25 αὐτῶν». Ἄλλ' εἶπερ Ἰουδαίων μόνων ἦν, οὐχὶ δὲ καὶ ἔθνῶν καὶ Θεὸς καὶ δημιουργός, πῶς οἱ νόμον οὐκ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσι νόμος, ἐμφύτοις εἰς τοῦτο παιδαγωγίαις ἐρχόμενοι; Πλουτεῖ γὰρ αὐτομάτως ἢ φύσις τὴν τοῦ παντός εἶδησιν ἀγαθοῦ, τοῖς τοῦ πεποιηκότος νεύμασι λαχοῦσα καὶ τοῦτο. Ἀξιοῖ τοιγαροῦν τῆς παρ' 30 ἑαυτοῦ προνοίας, οὐχὶ δήπου μόνους τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραήλ, ἀλλὰ γὰρ, ὡς ἔφην, καὶ τοὺς ἀνά πᾶσαν τὴν γῆν. Εἷς γὰρ ἐστὶ τῶν ὄλων Δεσπότης.

Ἐπειδὴ δὲ ἀτεχνέστατά τε καὶ ἀλογώτατα πειροῦνται δεικνύ-

θετῶν αὐτοῦς πού, ὅποιοι κι ἂν εἶναι, ἔχουν τὴ γνώμη ὅτι πρέπει νὰ νομοθετοῦν; Κι ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους τοῦ βασιλιᾶ θελήσει νὰ βγεῖ ἀπὸ τὸ πρέπον, τότε νὰ ἐκπέσει ἀπὸ τὴ βασιλικὴ ἐξουσία ὁ ἐγκατεστημένος σ' αὐτὴν καὶ στεφανωμένος μὲ τὶς ὑπέριστατες τιμές; Κι ἂν κάποιος πού βγῆκαν τὰ μάτια τους δὲν γνωρίζουν καθόλου τὴ λάμψη τοῦ ἥλιου, θὰ ἰσχυρισθεῖ κάποιος ὅτι τὸ ἄστρο δὲν φέγγει, ἢ μᾶλλον θὰ λυπηθεῖ αὐτὸς γιὰ τὸ πάθημά τους; Ἐὰν λοιπὸν θέλησε νὰ πράξει τὰ ὀρθὰ, γιατί αὐτὸν τὸν τόσο σεβαστὸ κι ἀξιοθαύμαστο ἔχει τὸ θράσος νὰ τὸν ὀνομάζει ὑποκριτὴ, αὐτὸν πού πολέμησε πάνσοφα τὴν Ἰουδαϊκὴ ἀλαζονεία καὶ τὴν ἀμάθεια κάποιων;

Ἐπειδὴ λοιπὸν κάποιος ἀπὸ τὴν πολλὴ ἀνοησία τους, πιστεύοντας τὰ ἴδια μ' αὐτὸν πού ἔγραψε ἐναντίον μας, φαντάζονταν ὅτι εἶναι κύριος μόνο τῆς Ἰουδαϊκῆς χώρας ὁ Θεὸς τῶν ὅλων, γι' αὐτὸ, καὶ μὲ πολλὴ σύνεση, περιορίζει τὴ γνώμη αὐτὴ ὁ μυσταγωγὸς καὶ ἀντιπαρατίθεται ἀρματωμένος μὲ τὰ ὄπλα τῆς ἀλήθειας σ' αὐτοὺς πού πιστεύουν ἐκεῖνα, καὶ λέγει· «Μήπως ὁ Θεὸς εἶναι μόνο τῶν Ἰουδαίων; δὲν εἶναι καὶ τῶν ἐθνικῶν; Ναί, εἶναι καὶ τῶν ἐθνικῶν ἀφοῦ ὁ Θεὸς εἶναι ἓνας». Ἐὰν εἶναι ἓνας ὁ Κύριος ὅλων, καὶ κανένας ἄλλος ἐκτὸς ἀπὸ αὐτόν, εἶναι Κύριος ὅλων, ἐπειδὴ εἶναι καὶ ὅλων Δημιουργός. Ὅτι εἶναι ὁ Θεὸς καὶ τῶν ἐθνικῶν, μᾶς τὸ βεβαιώνει καὶ μὲ τοὺς ἔμφυτους νόμους, πού ὁ Δημιουργὸς χάραξε στὶς καρδιῆς ὅλων· γιατί λέγει· «Ὅταν ἔθνη, πού δὲν ἔχουν νόμο, ἐκτελοῦν ἐκ φύσεως τὰ νόμιμα, αὐτοί, ἂν καὶ δὲν ἔχουν νόμο, εἶναι νόμος γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς τους, πού ἐπιδεικνύουν τὸ ἔργο τοῦ νόμου γραπτὸ στὶς καρδιῆς τους»⁵⁹. Ἐὰν ὅμως ἦταν μόνο τῶν Ἰουδαίων καὶ ὄχι καὶ τῶν ἐθνικῶν καὶ Θεὸς καὶ δημιουργός, πῶς αὐτοὶ πού δὲν ἔχουν νόμο, εἶναι νόμος γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους, πορευόμενοι μὲ ἔμφυτες παιδαγωγίαι σ' αὐτό; Γιατί ἀποκτᾶ αὐτόματα ἢ φύση τὴ γνώση τοῦ καθε ἀγαθοῦ, πού ἐπέτυχε κι αὐτὸ μὲ τὶς ἐντολές τοῦ δημιουργοῦ. Ἄξιώνει λοιπὸν τῆς πρόνοιᾶς του ὄχι βέβαια μόνο τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραηλίτες, ἀλλά, ὅπως εἶπα, καὶ ἐκείνους πού ζοῦν σ' ὀλόκληρη τὴ γῆ. Γιατί εἶναι ἓνας ὁ Κύριος τῶν ὅλων.

Ἐπειδὴ ὅμως πολὺ ἀδέξια καὶ τελείως παράλογα ἐπιχειρεῖ νὰ

59. Ρωμ. 2, 14-15.

ειν, ὅτι μόνων ἐστὶ τῶν ἐξ Ἀβραάμ καὶ Θεὸς καὶ Δεσπότης, ὡς
 ἀπό γε τοῦ μηδενός ὧν ἠξίωvται τὰ ἔθνη λαχεῖν (Ἦν γὰρ δήπου,
 φησὶν, ἀναγκαῖον, εἴπερ ἦν ἐν λόγῳ τὰ ἔθνη παρ' αὐτῶ, καὶ προ-
 φητικὸν αὐτοῖς ἀποστεῖλαι πνεῦμα, καὶ μυσταγωγούς ἀναδειῖξαι
 5 προφήτας, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων, τοὺς ἱερούς ἐπιλάμψαι νόμους,
 τοὺς διὰ γε φημί τοῦ πανσόφου Μωσέως, παραδειχθῆναι δὲ καὶ
 θεοσημίας), ἐκεῖνό φαμεν, τῆς αὐτοῦ γλώττης τὸ ἀκρατὲς ἀνακό-
 πτοντες. Μάλιστα μὲν γάρ, ὧ κράτιστε, σφαλερὸν ὅτι καὶ ἀπη-
 χές, τὸ θείαις ψήφοις μάχεσθαι, εἴη ἂν, οἴμαι που σαφές τε καὶ
 10 ἀνωμολογημένων· ἐπὶ καιροῦ δὲ τις διαμεμνήσεται τῶν φωνῶν
 Ἑσαίου, καὶ δὴ καὶ ἐρεῖ· «Τίς ἐμέτροσε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸν
 οὐρανὸν σπιθαμῇ καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί; Τίς ἔστησε τὰ ὄρη
 σταθμῶ καὶ τὰς νάπας ζυγῶ; Τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου, ἢ τίς σύμ-
 βουλος αὐτοῦ ἐγένετο;». Παναλκὲς γὰρ τὸ Θεῖον, προσδεῖται δὲ
 15 ὄλως οὐδενός, ἐνίησι δὲ μᾶλλον αὐτὸ καὶ σοφίαν καὶ σύνεσιν τοῖς
 ἐλεῖν ἀξίοις· Εἴτα πρὸς τούτῳ πῶς οὐκ ἄξιον ἐκεῖνο ἰδεῖν; Οἱ
 πωλοδαμνεῖν εἰωθότες, καὶ ταῦτα τεχνῖται, εἰ δὴ πλεῖστοί τινες
 εἶεν τῶν ἵππων αὐτοῖς οἱ πρὸς γε τοῦτο ἠγμένοι, κατὰ πληθὺν
 ἄρα καὶ ἀγεληδόν, ἢ καθ' ἓνα καὶ ἀνὰ μέρος ὑποφέρουσι τοῖς
 20 ζυγοῖς; Ἄλλ', οἴμαι, παντί που δῆλον, ὡς ἠκιστα μὲν ἀγεληδόν,
 καθ' ἓνα δὲ μᾶλλον τοῖς τῆς εὐδρομίας αὐτοῦ ἐμβιδάζουσι τρό-
 ποις. Εἰ δὲ δὴ μέλλοιεν οἱ τελευταῖοι, προεισβεθηκότων ἐτέρων,
 ὅτι μὴ πρῶτοι μαθάνουσιν, ἐγκαλεῖν, καίτοι τὸν ἐκάστῳ πρέπον-
 τα καιρὸν οὐκ ἠγνοηκότος τοῦ διδάσκειν ὑπισχνουμένου, τίς ἂν
 25 αὐτὸν ἀπαλλάξειε γραφῆς, μᾶλλον δὲ οὐ γραφῆς, ἀλλ' αἰτίας
 ἐάλου καὶ συκοφαντίας; Ῥάθυμος μὲν γὰρ ἦν ὁ διδάσκων κατ'
 οὐδένα τρόπον, ἢ δὲ γε τοῦ πράγματος φύσις τοῖς πρώτοις ἐδί-
 δου τὸ χρῆναι μὲν πρώτοις ὑποφέρεσθαι τῇ τέχνῃ. Εἰ μὲν οὖν
 ὄλως οὐ γέγονε τῷ πωλοδάμνῃ φροντίς τῶν μετὰ τοὺς πρώτους,
 30 δικαίως ἐγκαλείσθω, κατημέλησε γὰρ εἰσάπαν, εἰ δὲ τῷ καιρῷ
 τετήρηκε τὴν ἐκάστου πάροδον καὶ τοῖς προεισκεκλημένοις τὸ

δείξει ὅτι εἶναι μόνο για τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ καὶ Θεὸς καὶ Δεσπότης, γιατί τίποτα ἀπὸ ὅσα αὐτὸς ἀξιώθηκε δὲν ἔλαχαν τὰ ἔθνη (Γιατί λέγει, ἦταν βέβαια ἀναγκαῖο, ἂν αὐτὸς ἐνδιαφερόταν για τὰ ἔθνη καὶ προφητικὸ πνεῦμα νὰ τοὺς στείλει, καὶ προφῆτες μυσταγωγούς νὰ ἀναδείξει ἀπὸ αὐτούς, καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα νὰ τοὺς στείλει τὸ φῶς τῶν ἱερῶν νόμων, ἐννοῶ αὐτούς πού δόθηκαν μέσω τοῦ Μωυσῆ, κι ἀκόμα νὰ τοὺς δείξει καὶ θεῖα σημεῖα), ἐκεῖνο λέμε, ἀνακόπτοντας τὴν ἀκράτεια τῆς γλώσσας του. "Ὅτι θὰ μπορούσε νὰ εἶναι, ὦ κράτιστε, πάρα πολὺ ἐπικίνδυνο, ὅσο καὶ ἀνάρμοστο, νὰ μάχεται κανεὶς τὶς θεῖες ἀποφάσεις, εἶναι, νομίζω, σαφές καὶ ὁμολογεῖται ἀπὸ ὅλους. Εἶναι κατάλληλη στιγμή νὰ θυμηθεῖ κανεὶς τοὺς λόγους τοῦ Ἡσαΐα καὶ βέβαια καὶ νὰ πεῖ: «Ποιὸς μέτρησε μὲ τὸ χέρι του τὸ νερὸ καὶ μὲ τὴ σπιθαμὴ του τὸν οὐρανὸ καὶ μὲ τὴ φούχτα του ὅλη τὴ γῆ; Ποιὸς ἔβαλε τὰ βουνὰ πάνω σὲ στατήρα καὶ τὶς δασώδεις κοιλάδες στὴ ζυγαριᾶ; Ποιὸς γνώρισε τὸν νοῦ τοῦ Κυρίου, ἢ ποιὸς ἔγινε σύμβουλός του;»⁴⁰. Τὸ θεῖο βέβαια εἶναι παντοδύναμο καὶ δὲν χρειάζεται τίποτε, καὶ μᾶλλον ἐμβάλλει αὐτὸ καὶ σοφία καὶ σύνεση στοὺς ἀξιούς νὰ τὰ λάβουν. "Ἐπειτα ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ πῶς δὲν ἀξίζει νὰ δοῦμε ἐκεῖνο; Οἱ δαμαστές τῶν πουλαριῶν καὶ τεχνίτες σ' αὐτὸ, ἂν τὰ ἄλογα πού θὰ τοὺς πᾶνε γι' αὐτὸ τὸ ἔργο εἶναι πάρα πολλά, ἄραγε τὰ βάζουν στὸ ζυγὸ ἔτσι ὅλα μαζί καὶ κοπαδιαστά, ἢ ἓνα ἓνα καὶ χωριστά; Ἄλλ' εἶναι, νομίζω, φανερὸ στὸν καθένα, ὅτι κἄθε ἄλλο κοπαδιαστά, ἀλλὰ μᾶλλον ἓνα ἓνα συνηθίζουν αὐτὰ στὸν τρόπο τοῦ καλοῦ βαδίσματος. Κι ἂν συμβαίνει τὰ τελευταῖα, ἐπειδὴ προπορεύθηκαν ἄλλα, νὰ διατυπώσουν κατηγορίες πού δὲν μαθαίνουν πρῶτα, μολονότι βέβαια ὑπόσχεται ὁ δάσκαλος ὅτι δὲν ἀγνοεῖ τὸν κατάλληλο καιρὸ γιὰ τὸ καθένα, ποιὸς θὰ τὸν ἀπαλλάξει αὐτὸν ἀπὸ τὴν κατηγορία, ἢ μᾶλλον ὄχι ἀπὸ τὴν κατηγορία, ἀλλὰ ἀπὸ αἰτία παρὰλογη καὶ συκοφαντία; Γιατί ὁ δάσκαλος δὲν ἦταν ὀκνηρὸς μὲ κανένα τρόπο, ἀλλὰ ἡ τέχνη τοῦ δαμάσματος τοῦ ἀλόγου ἔδινε στὰ πρῶτα τὸ δικαίωμα νὰ ἐκπαιδευθοῦν πρῶτα. "Ἄν λοιπὸν δὲν φρόντισε καθόλου ὁ δαμαστής ὅσα ἄλογα ἦταν μετὰ τὰ πρῶτα, νὰ κατηγορηθεῖ δίκαια, γιατί ἔδειξε πλήρη ἀμέλεια, ἂν ὅμως φύλαξε τὴν κατάλληλη ὥρα γιὰ τὸ καθε-

χρεῶν, ἀπαλλατιέσθω γραφῆς, ἀπὸ δὲ τῆς οὕτω βραχείας εἰκό-
νος ἐπὶ τὰ μείζω τε καὶ πολὺ λίαν ἀνεστηκότα μεθωρμησάμενοι
τὴν ἀπόρρητον οἰκονομίαν τοῦ πανσόφου Θεοῦ, φέρε δὴ, φέρε,
κατασκεψώμεθα.

5 Προεισκεκλημένῳ γὰρ τῷ Ἰσραὴλ ἐκεῖνα δεδώρηται, τὰ δι'
ᾧν εἰκὸς ἦν τῶν ἀρχαίων ἀρρωστημάτων ἀπηλλαγμένον τοῖς
ἀμείνοσιν ἐμφιλοχωρεῖν, καὶ τῷ θείῳ φόβῳ καταφαιδρύνεσθαι,
καὶ τῆς κατὰ νόμον ἐπιεικειᾶς ἀναπιμπλάμενον ζηλωτὸν ὁρᾶ-
σθαι καὶ ἀξιόγαστον. Ἠξίωται δὲ φειδοῦς καὶ προνοίας ὡς ἐν
10 καιρῷ τῷ καθήκοντι καὶ τῶν ἐθνῶν ἢ ἕτερα πληθύς· κέκληται
γὰρ μετ' ἐκείνους, καὶ κληρὸν ἔχουσι τὸν ἐξηρημένον, καὶ τῶν
πρώτων εἰσὶν ἀμείνους. Οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ νόμον ἦσαν καὶ κόλασιν,
οἱ δὲ ὑπὸ χάριν καὶ ἄφεσιν. Καὶ οἱ μὲν δι' οἰκέτου ἐμεσιτεύοντο,
οἱ δὲ δι' αὐτοῦ τοῦ κατὰ φύσιν Υἱοῦ. Καὶ πνεῦμα μὲν ἦν ἐν ἐκεί-
15 νοις δουλείας, ἐν ἡμῖν δὲ τὸ ἐλεύθερον καὶ νίοποιόν, τουτέστι τὸ
ἅγιον δι' αὐτοῦ γὰρ κράζομεν, «Ἀβδᾶ ὁ Πατήρ». Εἰ δὲ δὴ τὸ
ἀνθ' ὅτου λέγει τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ὃ Ἰσραὴλ προεισδέβηκεν,
οὐδεὶς, οἶμαι, ἐστίν, ὃς οὐκ ἀσχάλλων ἐρεῖ· Πάρες, ᾧ γενναῖε,
ταυτί, γνῶθι σαυτόν, εἰ τὸ ἐν δόξῃ κεῖσθαι σοφοῦ, λόγου καὶ
20 φροντίδος ἠξίωται παρὰ σοῦ. Οἶδε γὰρ, οἶδεν ὁ ἀκήρατος νοῦς
τὸν ἐκάστω τῶν πραγμάτων εἰκότα καιρόν. Εἶτα ταῖς μὲν ἰα-
τρῶν ἐμπειρίαις παραχωρήσομεν, τὸ ὅπερ ἂν ἔχειν οἴοιντο κα-
λῶς, καὶ καθ' οὓς ἂν ἔλαιντο καιρούς, τοῖς ἠρρωστηκόσι προσά-
γειν τὸ τελοῦν εἰς ὄνησιν καὶ ἐπικουρίαν αὐτοῖς, ἐπιτιμήσομεν δὲ
25 τῷ παναρίστῳ καὶ ὑπερτάτῳ νῶ, καὶ ὡς οὐκ εὖ γέγονε παρ'
αὐτοῦ τόδε τι τυχὸν ἢ ἐκεῖνο, ῥιψοκινδύνως ἐροῦμεν· Καίτοι πῶς
οὐκ ἄμεινον ἐρεῖν, ὅτι τοσοῦτον αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸ εἶναι σοφοὶ
λειπόμεθα, καὶ ἠττησθαί φαμεν, ὅσον ἂν εἶη τὸ μεσολαβοῦν καὶ
ἀποτειχίζον ἡμᾶς, καὶ κατὰ γε τοὺς ἐνόντας ταῖς φύσεσι λόγους;

61. Παρθ. Ἐβρ. 9, 15. 12, 24.

62. Ρωμ. 8, 15. Γαλ. 4, 6.

να νὰ ἀρχίσει τὴν ἀσκησὴ καὶ γιὰ τὰ πρωτοκαλεσμένα σ' αὐτὴν αὐτὸ ποὺ χρειάζοταν, τότε ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν κατηγορία. Ἐξορμώντας λοιπὸν ἀπὸ αὐτὸ τὸ σύντομο παράδειγμα πρὸς τὰ μεγαλύτερα καὶ πολὺ ἀνώτερα, ἐμπρὸς ἃς ἐξετάσομε τὴν ἀπόρρητη οἰκονομία τοῦ πάνσοφου Θεοῦ.

Στοὺς Ἰσραηλίτες, ποὺ εἶχαν κληθεῖ πρῶτοι, δωρήθηκαν ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἦταν εὐλογο, ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα πάθη, νὰ τοὺς κάνουν νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ καλύτερα, καὶ λάμποντας ἀπὸ τὸ θεῖο φόβο καὶ γεμάτοι ἀπὸ τὴ σύμφωνη μὲ τὸ νόμο ἐπιείκεια νὰ παρουσιάζονται ἄξιοι πρὸς μίμηση καὶ θαυμασμό. Ἀξιώθηκαν νὰ ἔχουν τὴ φροντίδα καὶ τὴν πρόνοια, ὅπως ἀκριβῶς στὸν κατάλληλο καιρὸ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Γιατὶ κλήθηκαν ἔπειτα ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἔχουν κληρὸ ξεχωριστὸ καὶ εἶναι ἀπὸ τοὺς πρώτους καλύτεροι. Καθόσον οἱ πρῶτοι βρίσκονταν κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ νόμου καὶ τῆς τιμωρίας, ἐνῶ οἱ ἐξ ἐθνῶν βρίσκονται κάτω ἀπὸ τὴ χάρη καὶ τὴ συγχώρηση. Καὶ μεσίτης τῶν πρώτων ἦταν ὁ ὑπηρέτης, ἐνῶ αὐτῶν ὁ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση τοῦ Θεοῦ Υἱός⁶¹. Καὶ σὲ ἐκείνους ἐπικρατοῦσε πνεῦμα δουλείας, ἐνῶ σ' ἐμᾶς ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ υἰότητα, δηλαδή ἡ ἀγιότητα, καὶ αὐτὴ εἶναι ἐκείνη ποὺ μᾶς κάνει νὰ φωνάζουμε, «² Αἰβῶ, Πατέρα»⁶². Ἐὰν ὁμως λέγει, γιὰ ποῖο λόγο οἱ Ἰσραηλίτες εἰσῆλθαν πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔθνη, δὲν ὑπάρχει κανένας, νομίζω, ποὺ δὲν θὰ πεῖ ἀγανακτώντας· Ἐφησέ τα αὐτὰ, καλέ μου, μάθε τὸν ἑαυτὸ σου, ἂν τὸ νὰ νομίζεις ὅτι εἶσαι σοφός, τὸ θεωρεῖς ἄξιο λόγου καὶ φροντίδας. Γιατὶ γνωρίζει ὁ ὀλοκάθαρος νοῦς τὸν κατάλληλο καιρὸ γιὰ κάθε πράγμα. Ἐπειτα στοὺς ἔμπειρους βέβαια τῶν γιατρῶν θὰ ἐμπιστευθοῦμε αὐτὸ ποὺ νομίζουν ὅτι εἶναι καλὸ καὶ στοὺς καιροὺς ποὺ θὰ κρίνουν κατάλληλους νὰ δώσουν στοὺς ἀρρώστους τὸ φάρμακο ποὺ τοὺς ὠφελεῖ καὶ τοὺς βοηθεῖ, καὶ θὰ κατηγορήσομε τὸν πανάριστο καὶ ὑπέρτατο νοῦ καὶ θὰ ριψοκινδυνεύσομε νὰ τοῦ ποῦμε, ὅτι αὐτὸ τυχὸν ἢ ἐκεῖνο δὲν τὸ ἔκανε καλά; Ἐὰν καὶ βέβαια πῶς δὲν εἶναι καλύτερο νὰ ποῦμε, ὅτι τόσο πολὺ ὑπολειπόμαστε ἀπὸ ἐκεῖνον στὴ σοφία καὶ λέμε ὅτι μειονεκτοῦμε ὡς πρὸς αὐτό, ὅση εἶναι ἡ ἀπόσταση ποὺ μεσολαβεῖ καὶ μᾶς χωρίζει καὶ σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους τῆς φύσεως ποὺ ὑπάρχουν μέσα μας;

Μεσιτείας μὲν περὶ τῆς τοῦ πανσόφου Μωσέως εἰρήσθω ταυτί. Πεφροντικότερα δὲ τῶν ἔθνῶν, καὶ οὐχὶ δὴ μόνου τοῦ Ἰσραὴλ τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Θεόν, ἀκονιτὶ καταδείξομεν. Τῆς γὰρ ἐξ Αἰγύπτου κλήσεως τῶν διὰ Μωσέως εἰσκεκομισμένων εἰς τὴν γῆν 5 τῆς ἐπαγγελίας, πρεσβυτέραν τοῖς ἔθνεσιν ἐκνενεμηκῶς ὁρᾶται σαφῶς τὴν πρόνοιαν.

Οἱ γὰρ τοι λεπτῶς καὶ ἠκριδωμένως τοὺς ἀπ' ἀρχῆς αἰῶνος καιροὺς ἀπαριθμησάμενοί τε καὶ διὰ πλείστης ὄσης ἰσχυρομυθίας ἐλάσαντες, καταφέρουσι μὲν ἀπὸ Ἀδάμ εἰς Νῶε τὸν ἐξ αὐτοῦ 10 δέκατον ἐτῶν ἀριθμὸν διακοσίων που τάχα, δύο τε καὶ τεσσαράκοντα πρὸς τοῖς δισχιλίοις. Ἐν δέ γε τοῖς ἱεροῖς Γράμμασι παντελῶς οὐδένα τῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ γεγονότων εὐρήσομεν τῆς πολυθέου πλάνης ἐνισχημένων ἐγκλήμασι. Διαδέβληνται μὲν γὰρ ἐφ' ἑτέροις καὶ διολώλασιν οὐ μάτην ἐπενηνεγμένου τοῦ κα- 15 τακλυσοῦ. «Κατέφθειρε» γὰρ, φησί, «πᾶσα σὰρξ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς». Εἰδωλολατρίας δὲ μῶμον ἐπενηνεγμένον, ὡς ἔφην, οὐδένα τὸ σύμπαν εὐρήσομεν. Μετὰ δέ γε τὸν κατακλυσομὸν ἐκ τῶν Νῶε παίδων (ἦσαν δὲ οὗτοι τρεῖς), ὡς ἐξ ἑτέρας ἀρχῆς τὸ ἀνθρώπινον γένος εἰς πληθὺν ἀμέτρητον ἐξετείνετο, 20 ἐννεακοσίων ἐτῶν δύο τε καὶ τεσσαράκοντα παρωχηκότων, κατεσκεδασμένων δὲ πανταχῇ τῶν ἐξ αἵματος Νῶε καὶ ταῖς πρὸς ἡῶ καὶ ἀκτῖνα χώραις ἐνηυλισμένων, συναγηγεργμένων τε ἤδη κατὰ πόλεις, πρῶτος ἀνθρώπων τῆς Ἀσσυρίων γῆς δεβασίλευκεν, ἀνὴρ ἀλαζῶν καὶ ὑπέροφρος ἄρα Βῆλος, ὃς καὶ πρῶτος ἀνθρώ- 25 πων λέγεται τὸ τῆς θεότητος ὄνομα παρὰ τῶν ὑπὸ χεῖρα λαβεῖν. Διατετελέκασιν γοῦν Ἀσσύριοί τε καὶ τὰ πρόσσοικα τούτοις ἔθνη, θύοντές τε καὶ προσκυνοῦντες αὐτῶ. Εἶτα Βήλου γέγονεν ὁ Νῆνος υἱός, Νίνου δὲ Νιννίας, οὗ καὶ ἐπώνυμος ἡ Νινευή, ἣν καὶ ἡ συνκωκισμένη τούτῳ Σεμίραμις τείχεσιν ἀρρήκτοις κατασφίγγξαι 30 λέγεται. Νίνου δὴ οὖν διέποντος τὴν βασιλείαν τῆς Ἀσσυρίων γῆς, γέγονεν Ἀβραὰμ ὁ θεσπέσιος κατεμυσάττετο δὲ τῶν Ἀσσυρίων τὸ ἐγχείρημα, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἀδικουμένης ἄθυμος ἦν. Τοιγάρτοι καὶ ἐκ μέσου τῶν ἠπατημένων ἠρπάξτετο, καὶ πρὸς τὸ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας κέκληται φῶς.

Αὐτὰ γὰρ τῆ μεσολάβησι τοῦ πάνσοφου Μωυσῆ. Εὐκόλα θὰ ἀποδείξομε ὅμως ὅτι ὁ Σωτήρας τῶν ὅλων Θεὸς ἔχει φροντίσει γὰρ τὰ ἔθνη καὶ ὄχι μόνο γὰρ τοὺς Ἰσραηλίτες. Γιατὶ φαίνεται καθαρὰ ὅτι παλαιότερα ἀπένειμε τὴν πρόνοιάν του στὰ ἔθνη ἀπὸ τὴν κλήση ἐκείνων ποὺ ὁ Μωυσῆς ἔφερε στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο.

Ἐκεῖνοι ποὺ ἀρίθμησαν μὲ λεπτομέρει καὶ ἀκριβεία τοὺς καιροὺς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα καὶ ἔκαναν αὐτὸ μὲ πάρα πολλὴ λεπτολογία, μετροῦν ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ μέχρι τὸν Νῶε, τὸν δέκατο στὴ σειρὰ ἀπὸ αὐτόν, ἀριθμὸ ἐτῶν περίπου δύο χιλιάδες διακόσια σαράντα δύο χρόνια. Στὰ ἱερὰ Γράμματα κανέναν ἀπολύτως ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἔζησαν στὸ καιρὸ ἐκεῖνο δὲν θὰ βροῦμε νὰ ἔχει αἰχμαλωτισθεῖ στὰ ἐγκλήματα τῆς πολύθεης πλάνης. Κατηγορήθηκαν βέβαια γὰρ ἄλλα καὶ καταστράφηκαν, καὶ ὁ κατακλυσμὸς δὲν τοὺς συνέβη ἀδίκᾳ· γιατί λέγει: «Κάθε σάρκα κατέστρεψε τὴν ὁδὸ αὐτοῦ πάνω στὴ γῆ»⁶³. Μομφή ὅμως γὰρ εἰδωλολατρία, ὅπως εἶπα, δὲν θὰ βροῦμε ἀπολύτως καμμία. Μετὰ τὸν κατακλυσμὸ ὅμως ἀπὸ τὰ παιδιὰ τοῦ Νῶε, ποὺ ἦταν τρία, σὰν ἀπὸ μιὰ ἄλλη ἀρχή, τὸ ἀνθρώπινο γένος ἀπλώθηκε σὲ πλῆθος ἀμέτρητο, ἐνῶ εἶχαν περᾶσει ἐννιακόσια σαράντα δύο ἔτη καὶ εἶχαν διασκορπισθεῖ παντοῦ οἱ ἔξ αἵματος ἀπόγονοι τοῦ Νῶε, καὶ εἶχαν ἐγκατασταθεῖ σὲ χῶρες τῆς Δύσης καὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ εἶχαν συγκεντρωθεῖ σὲ πόλεις. Πρῶτος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους βασίλευσε στὴν Ἀσσυρία ἓνας ἄνθρωπος ἀλαζόνας καὶ ἐπαρμένος, ὁ Βῆλος, ποὺ λένε ὅτι πρῶτος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἔλαβε ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους του τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ. Οἱ Ἀσσύριοι λοιπὸν καὶ τὰ γειτονικά τους ἔθνη θυσίαζαν σ' αὐτόν καὶ τὸν προσκυνούσαν. Υἱὸς τοῦ Βῆλου ὑπῆρξε ὁ Νῖνος καὶ τοῦ Νίνου ὁ Νιννύας, ἐπώνυμη τοῦ ὁποῦ ὑπῆρξε ἡ πόλη Νινευή, τὴν ὁποία ἡ σύζυγός του Σεμίραμις λένε ὅτι τὴν περιτείχισε μὲ τείχη ἀπόρθητα. "Όταν βασιλείας τῆς Ἀσσυρίας ἦταν ὁ Νῖνος γεννήθηκε ὁ θεσπέσιος Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος ἐνοιωθε βδελυγμία γὰρ τὸ ἐγχείρημα τῶν Ἀσσυρίων καὶ ἦταν στενοχωρημένος, γιατί δεχόταν προσβολὴ ἢ δόξα τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ἀρπάχθηκε ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς πλανημένους καὶ κλήθηκε στὸ φῶς τῆς ἀληθινῆς θεογνωσίας⁶⁴.

63. Γέν 6, 12.

64. Διάβασε Γέν. κεφ. 12 ἔ.

Εἶτα πῶς ἠγγνόησεν ὁ δεινὸς εἰς λόγους, ὡς ἐμέλησε τῷ Θεῷ
 τῆς τῶν ἐθνῶν σωτηρίας; Ἴδου γάρ, ἰδού, τῶν διὰ νόμου καὶ προ-
 φητῶν παιδαγωγηθέντων εἰς εὐσέβειαν, ρίζα γέγονεν Ἀβραάμ,
 ὃν κεκληῖσθαι φάμεν ὡς ἐκ πολυθέου πλάνης εἰς ἐπίγνωσιν
 5 ἀκριβοῦ τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ὄντος Θεοῦ. Φαμέν οὖν ὅτι πρεσβυτέ-
 ρα φαίνεται, καὶ τῆς ἐξ Αἰγύπτου κλήσεως τῶν ἐξ Ἰσραήλ, ἢ ἐπί-
 γε τοῖς ἔθνεσι φροντίς τε καὶ πρόνοια τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ, ὥστε
 καὶ ἐθνῶν κλήσιν εἶναι τῶν Ἑβραίων τὴν πρόσληψιν, ὡς ἐν
 ἀπαρχῇ τοῦ γένους τετελεσμένην ἐν Ἀβραάμ, ὃν ἐξ ἀγρίας ὕλης
 10 οἰονεῖ πῶς ἀρπάσας, γνήσιον προσκνητητὴν ἐποιήσατο. Καὶ γοῦν
 ἔφη τι τοιοῦτον δι' ἐνὸς τῶν ἀγίων προφητῶν· «Ὡς σταφυλὴν ἐν
 ἐρήμῳ εὗρον τὸν Ἰσραήλ, καὶ ὡς σκοπὸν ἐν συκῇ πρῶϊμον εἶδον
 πατέρας αὐτῶν». Χρῆμα μὲν γὰρ δυσπόριστον καὶ δυσεύρετον ἐν
 ἐρήμῳ θότρους. Εὗρημένος δὲ ἅπαξ, εἶη ἄν, οἴμαί που, τῷ τεθα-
 15 μένῳ παντὶ τριπόθητος καὶ ἀρπαγμαῖος· ἠδιστον δὲ καὶ ἐν
 σύκοις τὸ τῶν ἄλλων προπεπανθέν, ἦτοι πρῶϊμον, καὶ ἤδη πῶς
 εἰς βρώσιν ἐτοιμότερον ἤδη· «Οὕτω», φησί, «τεθέαμαι τὸν Ἰσρα-
 ἦλ· εὗρον δὲ οὕτω τοὺς πατέρας αὐτῶν». Εἰδωλολάτραι μὲν γὰρ
 καὶ δεισιδαίμονες ἦσαν κατὰ πᾶσαν τὴν Ἀσσυρίων, ἀλλ', ὡς
 20 ἔφην φθάσας, ὡς ἐν ἐρήμῳ θότρους, καὶ ὡς σκοπὸς ἐν συκῇ πρῶϊ-
 μος, ὁ θεοπέσιος Ἀβραάμ ἠρπάζετο. Εὖ δὲ δὴ σφόδρα τοῖς τῶν
 σύκων πρῶϊμοις παρειαρίζει τὸν Ἀβραάμ· τὸ γὰρ ἐν ὠρίμοις
 πρῶϊμον, ὡς ἐφομένων αὐτῷ τῶν ἐτέρων, τῇ τοιαύδε κλήσει κατο-
 νομίζεται. Ὡς οὖν ἐφομένων οὐκ εἰς μακρὰν τοῖς ἴχνεσι αὐτοῦ,
 25 καὶ τῶν ἐτέρων ἐθνῶν, καὶ ὅσον οὐδέπω μονονουχί πεπανθησο-
 μένων, πρῶϊμος ἦν ὁ πιστὸς Ἀβραάμ, ἢ τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως
 ἀπαρχή.

Εἶτα τίς ὁ εἰς τοῦτο παρενεγκών; Χριστὸς δηλονότι. Θεὸς
 γὰρ ἦν ὁ Λόγος καὶ τῷ Πατρὶ συναἰδιος, καὶ εἰ γέγονε καθ' ἡμᾶς
 30 ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς. Αἰτιᾶται δὴ οὖν, Ἀνθ' ὅτου,
 λέγων, οὐχὶ δὴ μᾶλλον τοῖς ἔθνεσιν αὐτὸν πέπομφεν ὁ Πατὴρ
 Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν, ἐχαρίζετο δὲ μᾶλλον τοῖς ἐξ αἵματος

Πῶς λοιπὸν ἀγνόησε ὁ δεινὸς στοὺς λόγους, ὅτι ὁ Θεὸς φρόντισε γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἐθνῶν; Γιατὶ νὰ, εἶναι φανερό, ρίζα αὐτῶν ποὺ παιδαγωγήθησαν μὲ τὸ νόμο καὶ τοὺς προφήτες ἔγινε ὁ Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος λέμε ὅτι κλήθηκε μέσα ἀπὸ τὴν πολύθεη πλάνη στὴν ἀκριβῆ ἐπίγνωση τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Λέμε λοιπὸν ὅτι φαίνεται ἀρχαιότερη καὶ ἀπὸ τὴν κλήση τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο ἢ φροντίδα καὶ ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων γιὰ τὰ ἔθνη, ὥστε ἡ πρόσληψη τῶν Ἑβραίων νὰ εἶναι καὶ κλήση τῶν ἐθνικῶν, ἡ ὁποία σὰν ἀπαρχὴ τοῦ γένους ἔγινε στὸν Ἀβραάμ, τὸν ὁποῖο ἀρπάζοντας, σὰν μέσα ἀπὸ ἄγριο δάσος, τὸν μετέβαλε σὲ γνήσιο λατρευτὴ του. Εἶπε μάλιστα κάτι τέτοιο μὲ τὸ στόμα κάποιου ἀπὸ τοὺς προφήτες του· «Σὰν σταφύλι στὴν ἔρημο βρῆκα τὸν Ἰσραήλ, καὶ σὰν πρῶιμο καρπὸ στὴ συκιά εἶδα τοὺς πατέρες τους»⁶⁵. Εἶναι δηλαδὴ πρᾶγμα δύσκολο νὰ βρεῖ κανεὶς καὶ νὰ προμηθευθεῖ τὸ σταφύλι στὴν ἔρημο. Κι ἂν μὰ φορὰ βρεθεῖ, εἶναι, νομίζω, πολυπόθητο γι' αὐτὸν ποὺ θὰ τὸ βρεῖ καὶ κατάλληλο νὰ τὸ ἀρπάξει. Εἶναι γλυκῦτατο κι ἀπὸ τὰ σύκα αὐτὸ ποὺ ὠρίμασε πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα, δηλαδὴ τὸ πρῶιμο, καὶ καταλληλότερο ἤδη γιὰ νὰ τὸ γευθεῖ κανεὶς. Γιατι λέγει· «Ἔτσι εἶδα τὸν Ἰσραήλ· ἔτσι βρῆκα τοὺς προγόνους τους»⁶⁶. Σ' ὅλη λοιπὸν τὴν Ἀσσυρία ὑπῆρχαν εἰδωλολάτρες καὶ δεισιδαίμονες, ἀλλὰ, ὅπως εἶπα προηγουμένως, ὁ θεσπέσιος Ἀβραάμ ἀρπάχθηκε σὰν σταφύλι στὴν ἔρημο καὶ σὰν πρῶιμο σῦκο στὴ συκιά. Πάρα πολὺ ὠραῖα λοιπὸν παρομοιάζει τὸν Ἀβραάμ μὲ τὰ πρῶιμα σῦκα. Γιατὶ τὸ πρῶιμο ἀπὸ τὰ ὠριμα, ἐπειδὴ θ' ἀκολουθήσουν τὰ ἄλλα, ὀνομάζεται μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν θ' ἀργοῦσαν νὰ ἀκολουθήσουν τὰ ἴχνη του καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη, ὅσο ἀκόμα δὲν εἶχαν σχεδὸν ὠριμάσει, ἦταν πρῶιμος καρπὸς ὁ πιστὸς Ἀβραάμ, ἡ ἀπαρχὴ τῆς κλήσης τῶν ἐθνῶν.

Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἦρθε γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ; Ὁ Χριστὸς βέβαια. Γιατὶ ὁ Λόγος ἦταν Θεὸς καὶ συναιώνιος μὲ τὸν Πατέρα, ἔστω κι ἂν ἔγινε ὁμοίος μας τοὺς τελευταίους καιροὺς. Κατηγορεῖ λοιπὸν καὶ λέγει· Γιὰ ποιὸ λόγο ὁ Πατέρας του δὲν τὸν ἔστειλε στὰ ἔθνη μᾶλλον Σωτήρα καὶ Λυτρωτὴ, ἀλλὰ ἔκανε μᾶλλον

66. Ὡπ. π.

Ἰσραήλ; Οὐκοῦν ἀκουέτω τῶν ἁγίων προφητῶν τὰ ἐπ' αὐτῶν κεκραγότεν, ἵνα δὴ σαφῶς μάθοι τοῖς ἔθνεσιν ἐλπίδα γεγονότα Χριστόν. Ὁ τοίνυν πάνσοφος Ζαχαρίας ἔφη περὶ αὐτοῦ· «Ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἔσται Κύριος εἷς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἓν, 5 κυκλοῦν πᾶσαν τὴν γῆν». Καὶ αὐτὸς δέ πού φησιν δι' ἐνὸς τῶν προφητῶν «Τέρπου καὶ εὐφραίνου, θύγατερ Σιών, ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ἔρχομαι, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος Καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔσονται αὐτῶ εἰς λαόν, καὶ κατασκηνώσουσιν ἐν μέσῳ σου. Καὶ 10 γνώσῃ ὅτι Κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλκέ με πρὸς σέ». Καὶ πάλιν «Διότι τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἔτι ἅπαξ ἐγὼ σείσω τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλατταν καὶ τὴν ξηράν, καὶ συσσειῶ πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ἤξει τὰ ἐκλεκτὰ πάντων τῶν ἐθνῶν, καὶ πλήσω τὸν οἶκον τοῦτον δόξης, λέγει Κύριος παντο- 15 κράτωρ». Καὶ ἐπισωρεῦσαι μὲν οὖν τοῖς εἰρημένοις καὶ ἕτερα χαλεπὸν μὲν οὐδέν, ἐχούσης δὲ διαρκῶς εἰς πληροφορίαν ἡμῖν οὐκ ἀμφίμαχον τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως (κέκληται γὰρ τῶν ἐθνῶν ἡ πληθύς, καὶ διὰ Χριστοῦ ἠγιάσθη τῇ εἰς αὐτὸν πίστει ἐὰν προσμένη), εἰκαῖον ἤδη πως τὸ ἐμπεδοῦν οἶεσθαι ταυτὶ καὶ 20 διὰ πλειόνων ἔτι.

Ζηλωτὴν δὲ Θεὸν εἰ λέγοι τὸ Γράμμα τὸ ἱερόν, καὶ μὴν καὶ ἀποδιδόντα πατέρων ἁμαρτίας ἐπὶ τέκνα ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεὰν τοῖς μισοῦσιν αὐτόν, σκανδαλιζέσθω μηδεὶς οὐ γὰρ τοι καθ' ἡμᾶς ἡ θεία τέ ἐστι καὶ ἀπόρρητος φύσις. Ἀνώκισται δὲ 25 τοσοῦτον καὶ ὑψοῦ φέρεται νοητῶς, ὡς καὶ ἀσυγκρίτους εἶναι τῆς διαφορᾶς τοὺς λόγους. Αἱ μὲν γὰρ ἐφ' ἐκάστῳ τῶν πραγμάτων διαθέσεις ἐμπαθῶς ἐν ἡμῖν νοσεῖ γὰρ ἡ φύσις τὸ ἀναλκι, καὶ τὸ λίαν ἔτοιμον εἰς τὸ πλημμελές. Ἐν δέ γε τῷ πάντων Θεῷ, σημαίνονται μὲν τὰ τοιάδε φωναῖς καὶ λόγοις τοῖς καθ' ἡμᾶς, 30 νοοῦνταί γε μὴν οὐχ οὕτω ποθέν· ἀπαθές γὰρ τὸ Θεῖον· ζηλοῦν δὲ λέγεται, διὰ τὸ θέλειν, οὐδένα τῶν ἅπαξ ἐπεγνωκότων τὴν

67. Ζαχ. 14, 9.

68. Ζαχ. 2, 14.15.

τῆ χάρις τοὺς ἔξ αἵματος Ἰσραηλίτες; Ἄς ἀκούσει λοιπὸν τοὺς ἀγίους προφῆτες τί φωνάζουν γι' αὐτό, γιὰ νὰ μάθει μὲ σαφήνεια, ὅτι ὁ Χριστὸς ἔγινε ἐλπίδα τῶν ἐθνῶν. Ὁ πάνσοφος λοιπὸν Ζαχαρίας εἶπε γι' αὐτό· «Θὰ εἶναι τὴν ἡμέρα ἐκείνη, θὰ εἶναι ἓνας Κύριος καὶ ἓνα τὸ ὄνομά του, ποὺ περικυκλώνει ὅλη τὴ γῆ»⁶⁷. Καὶ ὁ ἴδιος λέγει μὲ τὸ στόμα ἑνὸς ἀπὸ τοὺς προφῆτες· «Νὰ χαίρεσαι καὶ νὰ εὐφραίνεσαι, κόρη μου Σιών, γιατί νὰ, ἐγὼ ἔρχομαι καὶ θὰ κατασηκηνώσω ἀνάμεσά σου, λέγει ὁ Κύριος. Καὶ πολλοὶ λαοὶ θὰ καταφύγουν στὸν Κύριο κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, καὶ θὰ γίνουν λαὸς του καὶ θὰ κατασηκηνώσουν ἀνάμεσά σου, καὶ θὰ μάθεις ὅτι ὁ Κύριος ὁ Παντοκράτωρ μ' ἔστειλε σ' ἐσένα»⁶⁸. Καὶ ἄλλος πάλι προφῆτης λέγει· «Γιατὶ αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος ὁ Παντοκράτωρ· ἀκόμη μιὰ φορὰ ἐγὼ θὰ σείσω τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα καὶ τὴν ξηρὰ καὶ θὰ συγκλονίσω ὅλα τὰ ἔθνη. Καὶ θὰ ρθοῦν τὰ ἐκλεκτὰ ὅλων τῶν ἐθνῶν καὶ θὰ γεμίσω μὲ δόξα τοῦτον τὸν οἶκο, λέγει ὁ Κύριος ὁ Παντοκράτωρ»⁶⁹. Καὶ βέβαια δὲν εἶναι καθόλου δύσκολο νὰ προσθέσω σὲ ὅσα εἶπα καὶ ἓνα σωρὸ ἄλλα, ἔχοντας ὁμως διαρκῶς γιὰ ἐπιβεβαίωση σίγουρη τὴν ἔκβαση τῶν πραγμάτων (γιατὶ κλήθηκε τὸ πλῆθος τῶν ἐθνῶν καὶ ἀγιάσθηκε ἀπὸ τὸν Χριστὸ ἂν μένει κοντὰ του μὲ τὴν πίστη σ' αὐτόν), φαίνεται περιττὸ νὰ νομίζομε ὅτι ἐμπεδώνονται αὐτὰ μὲ ἀκόμα περισσότερα.

Ἄν τώρα λέγει ἡ ἀγία Γραφή τὸν Θεὸ ζηλωτὴ, καὶ μάλιστα ὅτι τιμωρεῖ τὶς ἁμαρτίες τῶν πατέρων στὸ πρόσωπο τῶν παιδιῶν μέχρι τὴν τρίτη καὶ τέταρτη γενεὰ γιὰ ὅσους τὸν μισοῦν, νὰ μὴ σκανδαλίζεται κανένας. Γιατὶ ἀσφαλῶς δὲν εἶναι σὰν ἐμᾶς ἡ θεία καὶ ἀπόρητη φύση. Εἶναι τόσο πάνω ἐγκατεστημένη καὶ βρίσκεται νοητὰ σὲ τόσο ὕψος, ὥστε νὰ εἶναι ἀσύγκριτοι οἱ λόγοι τῆς διαφορᾶς. Γιατὶ σὲ ἐμᾶς οἱ διαθέσεις μας γιὰ κάθε πρᾶγμα συνοδεύονται ἀπὸ πάθος, γιατί ἡ φύση νοσεῖ ἀπὸ δειλία καὶ εὐκολία στὸ νὰ διαπράττει πλημμελήματα, στὸν Θεὸ τῶν ὅλων ὁμως αὐτὰ δηλώνονται βέβαια μὲ φθόγγους καὶ λόγους σὰν τοὺς δικούς μας, ἄλλα δὲν ἔχουν ἀσφαλῶς τὸ ἴδιο νόημα. Γιατὶ τὸ Θεῖον εἶναι ἀπαθές. Λέγεται λοιπὸν ὅτι «ζηλεύει», ἐπειδὴ δὲν θέλει κανένας ἀπὸ ὅσους γνώρισαν μιὰ φορὰ

69. Ἄγγ. 2, 6-7.

δόξαν αὐτοῦ, ταῖς εἰς τὰ αἰσχίω κατασεῖσθαι ῥοπαῖς· οὐ γάρ τοι θέμις, μᾶλλον δὲ καὶ ἀνόσιον παντελῶς, ὀλιγορῆσαι μὲν τῆς ὑπ' αὐτῷ λατρείας, θεβήλοις δὲ καὶ ἀκαθάρτοις δαίμοσι τὸ σέβας ἀπονεῖμαι.

5 Οὐκοῦν, εἰ λέγοιτο ζηλοῦν ἐπὶ γε τούτοις αὐτοῖς, δρώη ἂν αὐτὸ κατὰ τὸν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένον τρόπον· ἐπεὶπερ ἔστι κατὰ φύσιν ἀγαθός, καὶ «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν». Ἀγαθοῦ δὲ τοῦ κατὰ ἀλήθειαν τὸ μὴ ποιεῖσθαι παρ' οὐδέν, εἰ δὴ πῆ τινες τῆς ἀληθείας ὠλισθηκό-
10 τες, καὶ φῶς τὸ θεῖον τῆς ἑαυτῶν διανοίας ἐξωθούμενοι κατολισθήσειαν ἀμαθῶς ἐπὶ τὸ φρονεῖν ἐλέσθαι τὰ χεῖρω, σκότου τε καὶ ἀβουλίας τὸν οἰκεῖον ἀναμεστώσειαν νοῦν. Ἐρηρυσμένοι μὲν γὰρ εὖ μάλα πρὸς γε τὸ δεῖν ὄρασθαι μονοτρόπους καὶ σοφούς, ἔψεται πάντως παρὰ Θεοῦ τὰ γέρα· νενευκόσι δὲ πρὸς ᾧ
15 μὴ θέμις, ποινὰ καὶ δίκη καὶ τὰ ἐντεῦθεν βλάβη. Ζηλοῖ τοιγαροῦν, εἴπερ τι δεήσει καὶ ἀνθρωπίνως εἰπεῖν, οὐκ ἀνάληγτως ἔχων, εἰ δήπου τινὰς βλέπει τῶν ὑπ' αὐτῷ γεγονότων ἀθλίως διολωλότας.

Χρῆν δὲ δὴ καὶ τοῦτο μαθεῖν τοὺς ἅπαξ δεδειγμένους, ἵν'
20 εἶδειεν, ὡς ἔστιν αὐτοῖς τὸ ῥάθυμεῖν οὐκ ἄζήμιον. Ἐρα γὰρ οὐχὶ καὶ πατράσι γνησίοις ἐπὶ παισὶν ἀγαθοῖς πρόποι ἂν ἔχειν ταυτηνὴ τὴν γνώμην; Εἶτα πῶς τοῦτο ἀμφίλογον· «Ἀποδίδωσι δὲ ἀμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν»; Οὐχ ἄπλῶς, ἐπενήνεκται γὰρ ἀναγκαίως, «τοῖς μισοῦσιν αὐτόν».
25 Ὅθεν καὶ μάλα καταθαυμάσειεν ἂν τις τὴν ἀπαράβλητον ἡμερότητα τοῦ πάντων Δεσπότη. Εἰ γὰρ δὴ γένοιτό τινες τῶν ἐν ἀνθρώποις ῥάθυμοί τε καὶ φιλαμαρτήμοντες, ταύτητοι καὶ καταθήγοντες ἐπὶ γε σφίσιν αὐτοῖς τοῦ νομοθέτου τὸ μισοπότηρον, τοῖς πρώτοις ἀνεξικάκησας, καὶ οὐ κατὰ πόδας τῶν πλημμελη-
30 μάτων τὴν δίκην ἰεῖς, χαρίζεται τοῦτο καὶ τοῖς δευτέροις προβαίνει δὲ καὶ εἰς τρίτην γενεάν ἔσθ' ὅτε τὸ ἀνεξικάκον. Οἱ δὲ ἐκ τούτων ἔτι, τοῖς προγονικοῖς πταίσμασιν εἰ μὴδὲν ἔλοιντο παρα-

τῆ δόξα του νὰ κλυδωνίζονται μὲ τις ροπές στὰ χειρότερα. Γιατί δὲν εἶναι σωστό, ἢ καλύτερα εἶναι τελείως ἄνοσιο, νὰ ἀδιαφορήσουμε γιὰ τὴ λατρεία πρὸς αὐτόν, καὶ νὰ ἀποδώσουμε τὸν σεβασμὸ σὲ βέβηλους κι ἀκάθαρτους δαίμονες.

Ἄν λοιπὸν λεγόταν ἡ ζήλεια γι' αὐτὰ ἀκριβῶς, μπορεῖ νὰ τὸ κάνει αὐτὸ κατὰ τὸν τρόπο ποὺ μόλις εἶπαμε, καθόσον εἶναι ἀγαθὸς ἀπὸ τὴ φύση του καὶ «θέλει νὰ σωθοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἐπίγνωση τῆς ἀλήθειας»⁷⁰. Καθόσον γνώρισμα ἀληθινὸ τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι τὸ νὰ μὴν ὑπολογίζει καθόλου, ἂν κάποι-οι, ποὺ ξεγλίστρησαν ἀπὸ τὴν ἀλήθεια καὶ διώχνοντας τὸ θεῖο φῶς ἀπὸ τὴ διάνοιά τους, κατολίσθησαν ἀπὸ ἀμάθεια στὸ νὰ θέλουν νὰ διαλέξουν τὰ χειρότερα καὶ νὰ πλημμυρίσουν τὸ νοῦ τους μὲ σκοτὰ-δι καὶ ἀνοησία. Γιατί, ἂν εἶναι στηριγμένοι σταθερὰ στὸ ὅτι πρέπει νὰ φαίνονται ἀκλόνητοι στὸ ἀγαθὸ καὶ σοφοί, θ' ἀκολουθήσουν ἀπὸ τὸν Θεὸ τὰ βραβεῖα· ἂν ὅμως συναινοῦν σ' αὐτὰ ποὺ δὲν εἶναι σωστὰ, θ' ἀκολουθήσουν ποινές, καταδίκη καὶ οἱ βλάβες ποὺ ἀκολουθοῦν. Ζηλεύει λοιπὸν, ἂν πρέπει νὰ τὸ ποῦμε μὲ τὴν ἀνθρώ-πινη λέξη, ὄχι μένοντας ἀνάληγτος, ἂν βλέπει κάποιους ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἔπλασε νὰ ἔχουν ἄθλιο τέλος.

Πρέπει ὅμως νὰ τὸ γνωρίζουν κι αὐτὸ αὐτοὶ ποὺ τώρα δείξαμε, γιὰ νὰ μάθουν, ὅτι ἡ ἀδιαφορία τους δὲν εἶναι χωρὶς ζημία. Ἔρα λοιπὸν δὲν θὰ πρέπει καὶ γιὰ πατέρες γνήσιους καὶ γιὰ παιδιὰ ἀγαθὰ νὰ ἔχομε αὐτὴ τὴ γνώμη; Ἐπειτα πῶς αὐτὸ ἀμφιβάλλεται; «Τιμωρεῖ τις ἁμαρτίες τῶν πατέρων στὰ παιδιὰ μέχρι τὴν τρίτη καὶ τέταρτη γενιὰ»⁷¹. Ὁχι ἔτσι ἀπλά· γι' αὐτὸ προστίθεται κατ' ἀνάγκη «σὲ ὅσους τὸν μισοῦν»⁷². Γι' αὐτὸ καὶ θὰ μποροῦσε πάρα πολὺ νὰ θαυμάσει κανεὶς τὴν ἀπαράμλλη ἀγαθότητα τοῦ πάνσοφου Κυ-ρίου. Ἄν δηλαδή παρουσιάζονται κάποιοι ἄνθρωποι ράθυμοι καὶ ἐπιρρεπεῖς στὴν ἁμαρτία, καὶ ἕξαιτίας αὐτοῦ ἀκονίζουν ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ τους τὸ μῖσος τῆς κακίας ποὺ ἔχει ὁ νομοθέτης, στοὺς πρώτους δείχνοντας ἀνεξικακία, δὲν ἐπιβάλλει ἄμεση τὴν τιμωρία τῶν πλημμελημάτων τους, καὶ τὸ χαρίζει αὐτὸ καὶ στοὺς δεύτερους· πολλὰς φορὰς προχωρεῖ καὶ στὴν τρίτη γενιὰ ἢ ἀνεξικακία του. Ὅσοι ὅμως γεννηθοῦν ἀπὸ αὐτοὺς, ἂν δὲν θελήσουν νὰ ἀποσυρ-

χωρεῖν, γένοιτο δὲ τὰχα που χεῖρους τε καὶ ἀπηνέστεροι, καὶ ὀρῶντες ἀσυμμέτρως ἐπὶ τὸ ῥάθυμον, τότε δὴ, τότε καὶ μάλα εἰκότως κολάζει μόλις τε καὶ ὀκνηρῶς. Ἀγαθὸς γὰρ ἔστι κατὰ φύσιν, καὶ ἀπάσης ἡμερότητος ἀρχὴ καὶ γένεσις. Μемνήμεθα δὲ καὶ διὰ 5 φωνῆς Ἰεζεχιήλ αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ μάλα σαφῶς ἐνδιδάσκοντος. Ἔφη γάρ· «Ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὕτη ἀποθανεῖται. Ὁ δὲ υἱὸς οὐ λήψεται τὴν ἀδικίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, οὐδὲ ὁ πατήρ λήψεται τὴν ἀδικίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Ἐκαστος ἐν τῇ ἁμαρτία αὐτοῦ ἐν ἧ ἥμαρτεν, ἐν αὐτῇ ἀποθανεῖται». Αὕτη ψῆφος ὁσία τοῦ τὰ δίκαια 10 κρίνοντος Θεοῦ, καὶ οὐκ ἂν τοῖς ἰδίους αὐτὸς διαμαχεῖται νόμοις. Δεῖ δὴ οὖν ἄρα νοεῖν εὐσεβῶς, ὅτι πατέρων ἁμαρτίας ἀποδίδωσιν ἐπὶ τέκνα, ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεᾶν τοῖς μισοῦσιν αὐτόν· τοῦτ' ἔστιν, εἰ μήτε οἱ πρῶτοι, μήτε μὴν οἱ δεύτεροί τε καὶ τρίτοι, καὶ οἱ μετὰ τούτους ἔτι τῆς ἐναγοῦς καὶ φιλαμαρτήμονος 15 καταλήξειαν γνώμης. Οὗτοι γὰρ ἂν εἶεν καὶ οἱ μισοῦντες Θεόν, διὰ τὸ τοῖς θείοις αὐτοῦ θεσπίσμασιν ἀντιφέρεσθαι τολμᾶν, καὶ τὸ ἐν δίκῃ κολάζεσθαι τοῖς οὕτω κατεγνωσμένοις ἔποιτο ἂν εἰκότως.

θοῦν ἀπὸ κανένα ἀπὸ τὰ προγονικὰ ἁμαρτήματα καὶ ἴσως γίνουν καὶ χειρότεροι καὶ σκληρότεροι, καὶ φαίνονται νὰ παραμένουν στὴ ραθυμία πέρα ἀπὸ τὸ μέτρο, τότε λοιπόν, τότε, καὶ πολὺ εὐλογα, τοὺς τιμωρεῖ μὴ μὲ δυσκολία καὶ μὴ δισταγμὸ. Γιατὶ εἶναι ἀγαθὸς στὴ φύση καὶ καθὲ ἐπιείκειας ἀρχὴ καὶ γένεση. Αὐτὸ τὸ ἴδιο μᾶς τὸ ὑπενθυμίζει καὶ ἡ φωνὴ τοῦ Ἰεζεκιήλ, καὶ μᾶς τὸ διδάσκει μὲ πολλὴ σαφήνεια· γιατί εἶπε· «Ψυχὴ πού ἁμαρτάνει, αὐτὴ θά πεθάνει. Ὁ υἱὸς δὲν θά ἐπιβαρυνθεῖ μὲ τὴν ἀδικία τοῦ πατέρα του, οὔτε ὁ πατέρα μὲ τὴν ἀδικία τοῦ υἱοῦ του. Καθένας μὲ τὴν ἁμαρτία πού διέπραξε, ἀπὸ αὐτὴ θά ὀδηγηθεῖ στοὺς θάνατο»⁷³. Αὐτὴ εἶναι δίκαια ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ πού κρίνει τὰ δίκαια καὶ δὲν θά πολεμήσει τοὺς δικούς του νόμους. Πρέπει λοιπόν νὰ σκεφθοῦμε μ' εὐσέβεια, ὅτι ἁμαρτίες τῶν πατέρων γίνονται αἰτία τιμωρίας τῶν τέκνων μέχρι τὴν τρίτη καὶ τέταρτη γενιὰ γιὰ ἐκείνους πού τὸν μισοῦν. Δηλαδή, ἂν οὔτε οἱ πρῶτοι οὔτε οἱ δεῦτεροι καὶ οἱ τρίτοι καὶ οἱ ἔπειτ' ἀπὸ αὐτοὺς ἀκόμα, ἀλλάξουν τὴν ἀνόσια καὶ γεμάτη ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὴν ἁμαρτία γνώμη τους. Γιατὶ αὐτοὶ μποροῦν νὰ εἶναι ἐκεῖνοι πού μισοῦν τὸν Θεό, μὲ τὸ νὰ τολμοῦν ν' ἀντιστέκονται στοὺς θείους νόμους του, καὶ δικαιολογημένα ἀκολουθεῖ ἡ τιμωρία αὐτοὺς πού ἔτσι καταδικάσθηκαν.

73. Ἰεζ. 18, 20. 24.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρὰ γιὰ τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο, τὸν στίχο καὶ τὴ σελίδα πού βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα ἀπλῶς στὴ σελίδα πού βρίσκονται.

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

	Γένεσις		24	3	308	
1	1	316. 388. 496		28	13	314
	1-14	378		28	14	316
	2	316. 390. 486. 490				
	3	316				
	6	316. 390. 396		3	2	456
	9	390. 396			14	320
	26	320		4	22	506
	26-28	398			22-23	494
	28	442		5	3	494
2	4	496		7	1	304
	23	442			16	494
	26	316		23	7	260
	27	318		33	13	456
3	4-5	474			17	378
	22-23	480				
	22	484				
4	1	474		26	12	22
5	24	502				
6	12	518				
12	-	518		1	16	72
	1	290			16-17	258
14	19-20	308		4	19	500
	21	308		5	9	524
17	1ξ.	212		17	6	132
18	1-3	312				
	9-10	312				
19	24	316		18	21	102. 200
22	22	308		19	10	248. 274
				19	14	36

	Μαλαχίας				
3	6	142			
	Ἡσαΐας		--	42	458
				Δανιήλ	
5	1-3	454			
	2	240	40	13	460
7	9	102. 310			
	14	184		Ματθαῖος	
9	1-2	354	1	18	196
	6	184		20	144. 196
11	1-2	196		21	26
25	8	204		23	146
28	15	218. 254	2	1 ἐ.	40
40	5	220		7	262
	12	130	3	15	204
	12-13	514	4	2	168. 176
	26	506		4 ἐ.	76
42	1	196		6	168
	6	186		18	354
	8	402	5	8	304
45	4-5	506		27-28	476
	4-7	506		11-12	264
	12	432		14	272
	18	504		22	76
49	1	186	7	4-5	94
	13	184	10	1	190
	6	186		8	128
53	3	222		20	324
61	1-2	114		25	268
66	1	432		28	238
	Ἱερεμίας			29	406
			11	28	90
2	35	230	12	28	90. 96
7	3	10		34	282
9	1	206		35	282
	8-9	254	15	14	8
26	2 ἐ.	266		19-20	368
	Βαρούχ		16	15	168
				16	112
3	38	236		22	216
	Ἱεζεκιήλ			23	216
			17	24-26	186
33	2-6	232	18	16	132

20	18-19	170	4	6	176
22	29	206		24	324
24	36	168	5	21	62
26	39	168.170.176		37	456
	40	210		63	62
27	46	168	6	33	116.176
				38	60
	Μάρκος			51	116.220
1	16 έ.	354		54	220
13	32	168.174		56	116.220
15	28	46		57	116
				58	34
	Λουκᾶς			63	32.118
1	2	44		64	344
	28	48	8	28	60
	31	26		40	68.222
	34-35	196		56	170
	35	40.48		58	62
	78	236	9	1 έ.	76
2	7	130	10	21	10
	14	40		30	62
	52	60.70.212		31	96114
3	6	22.220		32	114
4	17-21	196		33	114
	18-19	114		34-36	24
10	17	190		35	68
11	20	196		39	76
22	42-43	168	11	1 έ.	508
				51	168
	Ἰωάννης		12	27	150
1	1-4	144		49	60
	3	62.64.92	14	7-11	204
	5	362		9	68
	14	22.72.104.130.182.190		10	90.96
		220	15	15	184
	16	26		20	268
	33	196		26	198.200
2	9	34	16	14	198
	19	80.152.184.188.222		15	200.204
	6	42	17	3	456
3	13	62		5	190
	14	26	19	13 έ.	130
	15	120	20	17	60.186

	Πράξεις		13	12	236. 470
2	33	74	15	10	94
3	12-13	96		18	190
10	38	196		20	34
17	28	344		33	236. 276
	31	168		47	120
	Ρωμαίους			Κορινθίους Β'	
1	3	208	4	3-4	282
	4	70		16	160
	20	428. 488	5	21	40. 104. 202
	20-21	382	6	14-15	284
	22-23	358		16	22
2	14-15	512	8	9	208
3	3	504	13	3	52
	29	508. 510		5	82
6	3	46. 236		12	336
	3-4	28		Γαλάτας	
7	22	160	1	1	78
8	3-4	476		8-9	38
	8-9	200		9	84
	15	516	3	13	40
	29	318		15	104
9	6-7	324	4	4	116. 202
11	34	460		6	516
	Κορινθίους Α'			7	184
1	24	70		Ἐφεσίους	
2	8	34. 190. 224	1	19	74. 188
	12	198	2	3	18. 58
3	16	22		6	110
	16-17	150		8	236
4	1	52		14	236
	4	8	3	17	160
6	17	84. 164. 208	4	5	56. 172. 206
7	6	182	5	2	30. 98. 202. 214
	14-15	472		Φιλιππησίους	
	18-20	472	2	5-6	52
	22-23	472		5-7	128. 144
8	6	104		6	72. 186. 208
11	26	236		6 ἔ.	46
12	3	232			

2	6-7	20.178	3	1	16. 3. 98. 102
	7	158. 184. 186		1	202. 212
	7-8	106		1-2	204
	8	54	4	12	316
	10	24		15	98. 102. 204
	15	82		16	212
3	5-7	78	5	1-3	202. 212
	19	262		4-5	98. 202
	Κολοσσαεῖς			6	100
				7	100. 215
1	12-20	128		7-10	202
	15	204. 318		8	100
	16	208	8	1	108
	18	34		8	62
	19	146	9	15	516
	20	508	10	14	30
2	7-8	180	12	24	516
	9	146		Ἰακώβου	
	Τιμόθεον Α΄			1	8
1	7	10		17	12
2	4	524	2	2	228
3	16	14		Πέτρου Α΄	
6	16	226		1	20
	Ἑβραίους				21
1	3	14. 68		2	9
	6	28			22
	9	16		4	1
	12	140			34. 128. 224
2	9	192. 222		Πέτρου Β΄	
	10	62. 224		1	4
	14	12. 104. 172. 178. 204		2	10
	14	206		Ἰωάννου Α΄	
	15	162. 186		1	1
	16-17	52			44
	17	172			

2. Εύρετήριο ονομάτων και πραγμάτων

A

Ἄαράων 98. 202. 292.
 Ἄδελ 112. 500.
 ἀδελτηρία 92. 206. 320. 322. 334. 422. 480.
 Ἄβραάμ 12. 52. 56. 62. 162. 170. 184. 212. 290. 292. 306. 308. 310. 312. 324. 494. 502. 504. 514. 518. 520.
 Ἄβυθηνός 286. 288. 290.
 ἀγαθοσύνη 260.
 ἀγαλλίασις 26.
 Ἄγαμέμνων 294.
 ἀγάπη 38. 126. 134. 264. 274.
 ἀγάπησις 442.
 Ἄγγαῖος 296.
 Ἄγέλαος 294.
 Ἄγήμων 294.
 ἀγιασμός 164. 208.
 ἀγνεία 368.
 ἄγνοια 168. 170.
 ἀγνωσία 412.
 Ἄδὰμ 26. 304. 434. 436. 442. 474. 478. 482. 484. 500. 518.
 ἀδικία 260. 280. 434. 446. 526.
 ἀδοξία 192. 412.
 ἀδυναμία 412.
 Ἄζαρίας 294.
 ἀθανασία 414. 416. 468.
 Ἄθανάσιος Ἄλεξανδρείας 48. 82. 118. 120. 130.
 ἀθεότης 368.
 Ἄθηνᾶ 436.
 Ἄθηναι 292. 302. 328. 334. 378.
 Ἄθηναῖοι 294.
 ἀθυροστομία 94. 154. 464.
 Αἰγύπτιοι 292. 294. 302. 334. 374. 506.
 Αἴγυπτος 270. 290. 292. 298. 302. 334. 342. 348. 378. 518. 520.
 Αἰδωνεύς 292.
 Αἰθιοπία 292.

Αἰνείας 294.
 αἵρεσις 10. 238. 332.
 αἵρετικός, -οὶ 36. 104. 116. 122. 170. 172. 212. 216. 252. 254. 256.
 αἰσχύνη 104.
 ἀκαθαρσία 244. 246. 304.
 ἀκρασία 472.
 Ἄλβας Σιλουῖος 294.
 Ἄλεξάνδρεια 48. 130. 262. 2364. 266. 298.
 Ἄλέξανδρος, μαθητῆς Ἀριστοτέλους, 406. 446. 452. 458.
 Ἄλέξανδρος ὁ Μακεδῶν 298.
 Ἄλέξανδρος ὁ Πολυίστωρ 286.
 ἀλήθεια 8. 10. 38. 56. 58. 68. 70. 78. 82. 94. 104. 124. 140. 142. 146. 156. 168. 194. 208. 216. 238. 250. 260. 268. 280. 290. 306. 310. 322. 326. 332. 348. 354. 372. 402. 434. 446. 460. 462. 512. 524.
 Ἄλμαίων 296.
 ἀλλοίωσις 12. 148. 194. 206. 424. 428. 430.
 ἀλογία 444.
 ἀλογιστία 444.
 ἀμαθία 218. 242. 256. 280. 284. 306. 368.
 ἀμάσθημα, -τα
 ἀμαρτία 26. 30. 40. 44. 46. 98. 102. 104. 126. 202. 204. 212. 214. 228. 236. 254. 434. 474. 476. 480. 482. 522. 524. 526.
 Ἄμύντας 292.
 Ἄμφιλόχιος Ἰκονίου 50. 180.
 Ἄμφίων 292.
 Ἄμώς 264. 266. 294.
 ἀνάθεμα 12. 14. 16. 18. 22. 24. 26. 28. 30. 32. 34. 36. 38. 50. 58. 74. 80. 84. 90. 98. 110. 120. 142. 152. 156. 178. 184. 188. 192. 194. 202. 216. 220.
 ἀναθεματισμός 10. 12. 14. 18. 20. 24.

26. 28. 30. 32. 34. 38. 64. 66. 88. 90.
92. 94. 102. 104. 120. 136. 138. 140.
148. 162. 198.
Ἐναξαγόρας 296.
Ἐναξίμανδρος 284. 296. 332. 334.
Ἐναξιμένης 298.
ἀνάστασις 46. 210. 236.
ἄνθρωπος θεόμορφος 24.
ἄνθρωπος θεοφόρος 84. 176. 178. 182.
ἄνθρωποτόκος (ἢ Θεοτόκος) 146.
150.
ἄνθρωποφαγία 118.
ἀνομία 26. 226. 228. 260. 264.
Ἐντιόχεια 262.
Ἐνυτος 346.
ἄξια 16. 18. 50. 112. 156
ἀπαθεια 124. 406.
ἀπάτη 180. 254. 426. 436.
ἀπαύγασμα 68.
Ἐπις 298.
ἐπιστία 504.
Ἐπολιναῖος 50. 58. 64. 138. 216. 218.
250. 252. 256.
Ἐπόλλων 292. 388.
Ἐπολλώνιος 466.
ἀπολύτρωσις 126.
ἀποπληξία 280. 426. 444.
ἀποστασία 244. 276.
ἀπώλεια 8.
ἀρά 46.
Ἐραράτ 286.
Ἐρδάκης 294.
Ἐρδυλος 290.
Ἐργεῖοι 292.
Ἐργος 292.
Ἐρειανοὶ 238.
Ἐρειος 60. 64. 170. 172. 250. 252. 256.
266. 346.
ἄρετή 134. 202. 214. 230. 272. 302. 314.
328. 334. 362. 378. 384. 400. 404.
444. 446. 450. 488. 502.
Ἐριστοξένης 296.

Ἐριστοτέλης 298. 332. 372.
374. 404. 406. 416. 452.
Ἐριστοφάνης 298.
Ἐρίστων (πατὴρ Πλάτωνος) 302.
Ἐρκτῖνος 294.
Ἐρμενία 286. 288.
Ἐρσένιος 266.
Ἐρτεμις 328. 388.
ἄρτος ζωῆς 116. 176.
Ἐρχέλαος 294.
ἄρχιερωσύνη 204.
Ἐρχίλοχος 296.
ἄσέβεια 10. 32. 34. 104. 178.
ἄσέλγεια 356.
Ἐσκληπιὸς 346. 394. 412.
Ἐσσύριοι 288. 290. 292. 294. 518. 520.
ἄσυνεσία 356. 512.
Ἐτλας 292.
Ἐττικὸς Κων/πόλεως 72.
ἄτοπία 468.
Αὔγουστος Καίσαρ 298.
αὐθεντία 16. 18. 50. 54. 112. 156.
αὐτάρκεια 338.
αὐτεξούσιον 340. 446.
αὐτοζωή 168.
αὐτοσοφία 168.
ἄφεις 114.
ἄφθαρσία 38.
Ἐχιλλεὺς 462.

B

Βαβυλῶν 290. 296.
βάπτισμα 28. 56. 172. 206. 236. 268.
276.
βασιλεία Θεοῦ-οὐρανῶν 126. 196. 228.
Βασίλειος ὁ Καισαρείας 130. 180.
βασκανία 96. 480.
βδελυρία 212. 266.
Βεελζεβούλ 196. 268.
Βενιαμὴν 78.
Βῆλος 518.
Βίας 330.

Βίκτωρ (μοναχός) 268.
βλάβη 458.
βλασφημία 36. 42. 56. 60. 114. 152. 168.
170. 196. 480.
βούλησις 92. 124. 410. 470.

Γ

Γαβριήλ 26. 48. 144. 194.
Γαλιλαία 354. 362.
Γαλιλαῖοι 354. 356.
γένενα 238.
γέννησις σαρκός 26. 76.
γέννησις (Σωτήρος) 20. 40. 42. 70. 72.
154.
Γῆ 436. 440.
Γρηγόριος Νύσσης 128.
γλωσσαλία 106. 218. 242. 250. 264.
γνώσις 8. 78. 88. 104. 114. 168. 196. 310.
344. 478.
γνώσις κακοῦ 474. 482.
γοητεία 466.
Γραικοὶ 292.
Γυμνοσοφισταὶ 466.

Δ

Δαβὶδ 52. 62. 98. 100. 102. 106. 108.
142. 152. 170. 178. 204. 206. 212.
216. 260. 268. 280. 304. 432. 454.
460.
δαιμόνιον 94. 190. 196. 198. 266. 276.
466.
δαίμων, - ες 90. 282. 498. 524.
Δαναός 292.
Δανιήλ 170. 296.
Δαρδανία 292.
Δάρδανος 292.
δειλία 168. 170. 176. 256.
δαισιναιμονία 282. 354. 356. 360. 394.
Δελφοὶ 292.
Δευκαλίων 292.
Δημήτηρ 388.

δημιουργία 92.
Δημόκριτος 296. 298. 332. 370.
Δημοφῶν 294.
διάβολος 226. 508.
Διαγόρας 298.
διαίρεσις 76. 158. 164.
δικαιοσύνη 26. 204. 236. 260. 284. 502.
Δίκη 448.
Διόνυσος 292. 366.
διχόνοια 230. 234.
δίψα 168.
διψυχία 102.
Διογένης 370.
Διόδωρος 302.
δόγμα 68. 80. 82. 140.
δόκησις 170.
δοκησιοσοφία 310. 330.
δόλος 254.
δόξα θεία - Θεοῦ 24. 28. 34. 40. 50. 68.
76. 78. 84. 132. 172. 178. 190. 194.
234. 244. 246. 248. 270. 274. 276.
278. 280. 282. 286. 300. 306. 324.
356. 360. 364. 402. 412. 418. 432.
434. 518.
δοξολογία 112. 192. 454.
δουλεία 186. 516.
Δράκων 296.
δύναμις (Χριστός) 26. 40. 48. 70. 74.
76. 80. 90. 92. 96. 112. 162. 194.
226. 358. 382. 412. 428. 460. 488.
496.
δυναστεία 26. 50. 78. 156.
δυσβουλία 46. 114. 360. 382.
δυσσέβεια 24. 52. 208. 210. 214. 282.
362. 460.
δυσφημία 10. 36. 42. 92. 106. 114. 198.
212. 242. 246. 250. 258. 262. 350.
δωροδοκία 264.

Ε

Ἑβραῖος, -οι 78. 292. 294. 304. 304.
350. 362. 364. 368. 424. 430. 494.

502. 520.
 ἔγκράτεια 456.
 Ἐζεκίας 244. 246.
 ἐθελοθηρησκεία 364.
 εἰδωλολατρία 518.
 εἰκαιομυθία 38. 366. 418.
 εἰκῶν Θεοῦ 316. 318. 320. 322. 392.
 398. 400. 402.
 εἴμαρμένη 446.
 εἰρήνη 40. 140. 184. 236. 254. 508.
 Ἐλεάζαρ 292.
 Ἐλεάζαρος 298.
 Ἐλένη 292.
 ἐλευθεριότης 446.
 Ἐλισαῖος 294.
 Ἐλλάνικος 302.
 Ἐλλην,- ες 252. 276. 282. 284. 292. 298.
 300. 302. 318. 324. 348. 350. 352.
 356. 360. 362. 364. 366. 368. 370.
 380. 394. 410. 414. 420. 424. 448.
 462. 464. 508.
 ἐλπίς 46. 210. 218. 238. 308.
 ἐμβροντησία 164. 250. 274. 284. 322.
 356.
 Ἐμμανουήλ 12. 14. 18. 20. 26. 38. 66.
 80. 84. 88. 96. 142. 146. 152. 176.
 182. 184. 192. 194. 206. 212.
 ἐμπάθεια 124.
 Ἐμπεδοκλῆς 284. 298. 370. 420.
 ἐνανθρώπησις 14. 24. 36. 46. 72. 80.
 148. 178. 206. 210. 212.
 ἐνέργεια 30. 44. 52. 76. 90. 92. 96. 188.
 198. 412.
 ἐνοίκησις 32.
 ἔνωσις 16. 18. 28. 40. 44. 50. 56. 58. 60.
 62. 64. 66. 72. 84. 100. 110. 112. 116.
 118. 122. 146. 150. 152. 154. 156.
 158. 164. 174. 178. 184. 188. 190.
 192. 194. 200. 206. 214. 216. 218.
 220.
 Ἐνώχ 502.
 ἔξουσία 226. 346.
 ἐπαγγελία 324. 518.

ἔπαινος 446.
 ἐπιβουλή 282.
 ἐπίγνωσις 520. 524.
 ἐπιείκεια 194. 238. 516.
 ἐπιθυμία 476.
 Ἐπίκουρος 298. 370. 372.
 Ἐπίκτητος 48.
 Ἐπιμηθεὺς 292.
 Ἐρμῆς 328. 334. 338. 342. 346. 382.
 Ἐρμῆς Τρισμέγιστος 394. 396. 412.
 Ἐσσεδῶν 294.
 Εὐα 462. 474.
 εὐδοξία 24. 26. 74. 76. 188.
 εὐζωία 300.
 εὐκλεια 402. 408. 454.
 εὐλάβεια 100. 202. 204. 214.
 εὐλογία 140. 212.
 εὐμαθία 160.
 Εὐνόμος 60. 64. 170. 172. 250. 252.
 256.
 Εὐόπιος 134.
 Εὐπολις 298.
 εὐρεσιολογία 10. 154.
 Εὐρώπη 290.
 εὐσέβεια 10. 14. 36. 54. 66. 78. 138. 194.
 196. 200. 228. 230. 234. 238. 240.
 250. 270. 272. 280. 284. 286. 318.
 368. 458. 482. 500. 502. 520.
 εὐταξία 372. 428. 454.
 εὐφημία 82. 250. 350. 436.
 Εὐφορβος 464.
 εὐφροσύνη 204.
 εὐψυχία 248.
 εὐωδία 30. 98. 202. 214.
 ἔχθρα 252.

Z

Ζαβουλῶν 354.
 Ζαχαρίας 170. 296. 522.
 Ζεὺς 334. 366. 368. 388. 436. 440.
 ζημία 440. 458.
 Ζήνων 298. 408.

ζωή (κατὰ Χριστόν) 28.
 Ζωή (Χριστός) 34. 44. 80. 120. 122.
 162. 176. 178. 188. 190. 192. 222.
 224. 358. 390. 480.

Η

ἡδονή 306. 472. 480.
 ἡδονή σαρκική 476.
 Ἡλεί 294.
 Ἡλίας 112. 294.
 Ἡλίου πόλις 288.
 Ἡρα 328. 440. 464.
 Ἡρακλείδης 296.
 Ἡρακλῆς 292.
 Ἡρόδοτος 438.
 Ἡσαίας, προφήτης, 102. 114. 170. 196.
 254. 294. 310. 354. 454. 460. 504.
 514.
 Ἡσίοδος 294. 386. 388. 436. 438. 440.
 Ἡφαιστος 328. 436.
 Ἡὼ 388.

Θ

Θαλῆσε ὁ Μιλήσιος 296. 302. 330. 370.
 θάνατος 14. 28. 32. 118. 440. 476. 508
 θέλημα (Θεοῦ) 60. 454. 460. 470.
 θέλησις 208.
 Θεόγνις 296.
 θεογνωσία 496. 504. 508. 518.
 Θεογονία 386. 438.
 Θεοδόσιος, αὐτοκράτωρ, 226. 272.
 Θεοδώρητος Κύρου 134. 136. 142.
 152. 156. 164. 166. 184. 188. 192.
 202. 212. 216. 220.
 θεοπτία 304. 310. 314. 418. 428. 456.
 458. 488.
 θεοσέβεια 134. 136.
 θεοσημεία 28. 76. 90. 92. 94. 96. 190.
 194. 514.
 Θεοτόκος 12. 14. 38. 42. 48. 64. 142.
 144. 146. 148. 150.

Θεσπεσίων 466.
 Θεσσαλία 292.
 Θῆβαι 292.
 Θηβαῖοι 466.
 Θησεὺς 292. 294.
 θυμὸς 250. 252.
 θυσία 32. 202. 212. 406. 500.

Ι

Ἰακώβ 314.
 Ἰαπετὸς 436.
 Ἰβνκὸς 296.
 Ἰεζεκιήλ 230. 296. 526.
 ἱεράτευμα βασιλείων 230.
 Ἰερεμίας 170. 206. 266. 296.
 Ἰεροσόλυμα - Ἰερουσαλήμ 170. 432.
 ἱερουργία 106. 108. 214. 258.
 ἱερωσύνη 98. 100. 210. 212. 216. 238.
 Ἰεσαὶ 196.
 Ἰκόνιον 50.
 Ἰλιον 294. 328.
 Ἰουδαία 296. 298. 354. 492. 494. 496.
 502.
 Ἰουδαῖος 68. 112. 152. 154. 188. 196.
 210. 222. 224. 296. 302. 362. 432.
 456. 506. 508. 510. 512.
 Ἰουλιανὸς 276. 282. 350. 376. 398. 404.
 416. 462. 478. 496.
 Ἰούλιος Ρώμης 72.
 Ἰπποκράτης 298.
 Ἰππώναξ 296.
 Ἰσίγονος 466.
 Ἰσαάκ 308. 314.
 Ἰσραήλ 10. 140. 184. 206. 230. 244. 246.
 264. 266. 324. 456. 492. 494. 496.
 500. 504. 506. 508. 510. 512. 516.
 518. 520. 522.
 Ἰωάθαμα 296.
 Ἰωάννης Ἀντιοχείας 250. 252.
 Ἰωάννης (εὐαγγελιστής) 22. 40. 102.
 218.
 Ἰωάννης (πρόδρομος) 196. 204.

Ἰώδ 226.
 Ἰωνᾶς 294.
 Ἰωρὰμ 294.
 Ἰωσήφ (μνηστήρ Θεοτόκου) 194. 196.

Κ

Κάδμος 292. 302.
 Καιάφας 506.
 Κάϊν 500.
 Καισάρεια 130.
 κακία 260. 328. 446.
 κακοδοξία 140. 200. 212. 216. 218. 240.
 258. 266. 364.
 κακοπιστία 14.
 Κάστωρ 302.
 κατακλυσμός 286. 306. 502.
 καταλαλιά 368.
 κατάρα 40. 44. 46. 104.
 Καύκασος 466.
 Κέκρωψ 292.
 Κελεστινοὶ 250.
 Κελεστίνος Ρώμης 258.
 κένωσις 20. 46. 68. 78. 106. 114. 118.
 162. 172. 178. 182. 186. 208. 219.
 Κέρβερος 292.
 Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς 466.
 κληρονομία 508.
 Κοῖος 436.
 κομψοεπεία 438. 440.
 κομψολογία 438.
 Κορίνθιοι 294.
 κοσμογένεια 370. 436.
 κοσμογονία 314. 376. 388.
 κοσμοποιΐα 284. 368.
 κρᾶσις 152. 154. 160. 172. 218.
 κρίσις (μέλλουσα) 258.
 Κρόνος 288. 366. 440.
 Κυπρογενής (Ἀφροδίτη) 368.
 Κύριλλος 40. 50. 76. 82. 92. 102. 112.
 124. 134. 146. 154. 160. 180. 186.
 188. 192. 198. 206. 218. 222. 226.
 252.

Κῦρος 504.

Λ

Λαβῶτος 294.
 Λακεδαιμόνιοι 294.
 λατρεία 282. 310. 404. 524.
 Λαιοδέμων 294.
 Λαιοσθένης 294.
 Λατίνοι 294.
 Λητώ 328.
 Λῖνος 292.
 Λόγος (Θεοῦ) 12. 14. 16. 18. 20. 22. 24.
 26. 28. 30. 32. 34. 40. 42. 44. 46. 48.
 50. 52. 56. 58. 60. 66. 68. 70. 74. 76.
 78. 80. 86. 88. 94. 98. 100. 102. 104.
 116. 118. 120. 142. 144. 148. 158.
 162. 164. 168. 176. 178. 180. 182.
 184. 186. 188. 190. 192. 194. 198.
 202. 204. 206. 210. 216. 220. 316.
 342. 344. 390. 418. 520.
 λοιδορία 136.
 Λουκάς 212.
 Λυκοῦργος 294.
 Λῶτ 308.

Μ

Μαία 334.
 Μακάριος 252.
 Μανασσῆς 296.
 μανία 58. 262. 444.
 Μανιχαῖοι 58.
 μαντεία 306.
 Μαρία (Θεοτόκος) 42. 48. 74. 84. 194.
 Μαριάμ 196.
 μεγαλωσύνη 108.
 μέθεξις 456.
 Μέλιτος 346.
 Μελχισεδέκ 98. 100. 202. 204. 308.
 μερισμός 72.
 Μέτων 420.
 Μῆδοι 294. 296.

Μῆλον ἔριδος 140.
 Μητρόδωρος 370.
 Μιλήσιοι 294.
 μίμησις 230.
 μῖσος 172. 274.
 Μιτυλήνη 296.
 μοιχεία 368.
 Μοῖραι 356.
 Μολοπτοὶ 292.
 μολυσμὸς 246.
 Μοῦσαι 436.
 μυθολογία 464. 482.
 μυθοπλαστία 360.
 Μυκῆναι 464.
 Μυσοὶ 418
 μυσταγωγία 320. 510.
 μυστήριον 8. 14. 16. 34. 36. 40. 46. 50.
 52. 56. 104. 108. 116. 118. 126. 128.
 136. 150. 160. 170. 178. 186. 192.
 206. 210. 236. 268. 434. 482.
 Μωσῆς-Μουσῆς 204. 282. 284. 286.
 292. 294. 300. 302. 304. 314. 316.
 318. 320. 324. 332. 352. 354. 366.
 368. 370. 372. 376. 378. 380. 382.
 386. 388. 390. 392. 396. 398. 400.
 434. 436. 456. 462. 470. 484. 486.
 490. 492. 494. 496. 498. 500. 504.
 508. 514. 518.

N

Ναζαρέτ 196.
 Νεῖκος 420.
 Νεστόριος 10. 22. 34. 36. 42. 52. 54. 56.
 64. 68. 76. 84. 104. 116. 154.
 186. 198. 208. 212. 240. 250. 256.
 258. 262. 270.
 Νεφθαλεῖμ 354.
 Νημέριος 444. 482.
 Νικαεῖς 146.
 Νινευί 290. 518.
 Νινύας 518.
 Νῆνος 518.

νυκτομαχία 256.
 Νῶε 112. 286. 288. 290. 502. 518.
 νωθεία 92.

Ξ

Ξάνθος, ἵππος Ἀχιλλέως, 462.
 Ξενοφῶν 340.
 Ξίσουθρος 286. 288.

Ο

Ὄζιας 294.
 Οἶαγρος 324.
 οἰκείωσις 126.
 οἰκονομία 8. 16. 20. 30. 40. 46. 50. 66.
 70. 76. 78. 102. 104. 106. 108. 110.
 118. 170. 172. 174. 178. 186. 194.
 212. 214. 456. 516.
 Ὅμηρος 294. 324. 328. 330. 356. 438.
 362.
 ὁμοίωσις 316. 318. 320. 322. 392. 398.
 400. 402.
 ὁμολογία 30. 80. 192. 212.
 ὁμοσύσις, ον 92. 94. 96. 122. 144.
 ὁμοουσιότης 314.
 ὄνειδισμὸς 192.
 ὄργη 18. 58. 112. 206.
 ὄργη θεία 58.
 Ὄσίρασις 298.
 Ὄσιρις 394.
 Ὄρφεὺς 324. 326. 342.
 Οὐαφρῆς 294.
 Οὐρανὸς 436. 440.
 οὐσία, θεία, 12. 48. 68. 92. 96. 126. 300.
 344. 390. 400.

Π

πάθος 34. 120. 126. 170. 176. 412. 472.
 παιδαγωγία 310. 450. 452. 512.
 παιδογονία 442. 472.
 Παλαιστίνη 510.
 Πανδώρα 440.
 παράβασις 474.

παράδεισος 434. 436. 440. 448. 454.
474. 476. 478. 480.

παρακοή 124. 448.

παρθενία 240.

παρθενομήτωρ

Παρθένος 12. 14. 22. 26. 32. 38. 40. 42.
48. 50. 54. 56. 66. 74. 84. 102. 104.
114. 126. 142. 144. 146. 148. 150.

Πάρις 136.

Παρμενίδης 298.

παρηγορία 256. 276.

Πασχώρ 266.

πατραλοίας 268.

Παῦλος 8. 12. 14. 22. 28. 36. 50. 58. 78.
82. 84. 98. 108. 110. 120. 126. 140.
142. 144. 158. 164. 180. 182. 184.
190. 192. 198. 202. 204. 208. 212.
224. 236. 262. 276. 282. 324. 336.
356. 382. 426. 472. 476. 482. 494.
504. 508. 510.

Παῦλος 252

πεινά 168.

πειρασμός 210.

Πείριθος 292.

Πεπρωμένη 356.

Πέρσαι 296.

Περσεύς 292.

Πέτρος 112. 128. 170. 196. 222.

Πέτρος Ἀλεξανδρείας 46.

πίστις 16. 32. 34. 46. 56. 72. 74. 82. 94.
104. 108. 118. 128. 132. 146. 150.
164. 172. 174. 206. 208. 212. 214.
216. 230. 234. 236. 238. 240. 248.
250. 256. 258. 262. 264. 276. 278.
306. 314. 352. 354. 356. 452. 504.
522.

Πιττακός ὁ Μιτυληναῖος 296.

πλάνη 138. 290. 306. 384. 508. 518. 520.

πλάνη πολύθεος 510.

Πλάτων 284. 298. 302. 318. 332. 334.
336. 340. 344. 356. 370. 372. 374.
376. 378. 394. 396. 398. 400. 402.
404. 406. 408. 414. 416. 418. 422.

430. 434. 436. 438. 448.
470. 486. 488.

πλεονεξία 164. 356. 446.

πλημμέλεια 260.

πλημμέλημα 478.

Πλούταρχος 370. 382. 428.

Πλούτων 298.

Πλωτῖνος 420.

Πολέμων 302.

πολυγλωσσία 288.

πορνεία 368.

Πορφύριος 310. 330. 332. 336. 340.
344. 374. 404. 444. 460. 464. 482.

Ποσειδῶν 328.

Πρίαμος 136. 294.

προαίρεσις 444. 458.

Πρόδικος 298. 466.

προκοπή 60.

Πρόκος Σιλουῖος 294.

Προμηθεύς 292.

πρόνοια 346. 370. 372. 374. 394. 396.
398. 406. 408. 446. 452. 500. 512.
516. 518. 520.

προπέτεια 258.

προσευχή 210.

προσκύνησις 26. 28. 54. 80. 112. 192.
194.

προσφορά 30. 98. 202.

πρόσωπον (Θεοῦ) 20. 64. 68. 80. 86.
94. 158. 172.

πρωτότοκος 28. 34. 126. 128. 220. 224.
506.

Πτολεμαῖος Φιλάδελφος 298. 302.

πτωχεία 130. 158. 208. 210.

Πυθαγόρας 284. 296. 302. 334. 336.
370. 372. 464. 466.

Πυθαγόρειοι 312.

Πύρρας 292.

P

ραθυμία 368. 444.

Ράκωτις 298.

Ραμεσής 292.
 Ραψάκης 350.
 Ρέα 440.
 Ρόδος 466.
 Ρωμαῖος, -οι 72. 298.
 Ρῶμος 296.
 Ρωμύλος 296

Σ

Σαλήμ 308.
 Σαούλ 294.
 Σάμος 302.
 Σαμουήλ 294.
 Σαμψών 294.
 Σάραπις 298.
 σάρκωσις 52. 74. 82.
 Σάρρα 312. 314.
 Σατανᾶς 76. 216. 232. 234. 264. 276.
 282. 468.
 Σεδεκίας 266.
 Σέλευκος 370.
 Σέμελη 292.
 Σθένελος 292.
 Σεμίραμις 290. 518.
 Σίδυλλα 296.
 Σιδών 354.
 Σικελία 378.
 Σίμων Βᾶρ Ἰωνᾶ
 Σινώπη 298.
 Σιών 522.
 Σκοτεινός (Ἡρακλείδης) 296.
 Σόδομα 308. 316.
 Σοδομίται 308. 316.
 Σολομών 236.
 Σόλων 296. 302.
 Σοφία 70. 136. 162. 174. 300. 304. 358.
 420. 460. 464. 484. 496.
 Σοφοκλῆς 340.
 Σοφονίας 296.
 σταυρός 34. 104. 128. 130. 210.
 στενολεσχία 370.
 Στησίχορος 296.

Στωικοὶ 332. 370. 372.
 συγγνώμη 230. 274.
 σύγκρασις 12.
 σύγχυσις 112. 148. 152. 154. 172. 218.
 συκοφαντία 68. 70. 94. 254. 256. 264.
 266. 268. 352. 364. 368. 514.
 σύλληψις (Θεοτόκου) 194.
 συμπάθεια 312.
 συνάφεια 16. 18. 22. 50. 54. 58. 84. 156.
 160. 164.
 σύνεσις 484.
 σύνοδος 160. 164.
 Σωκράτης 346. 482.
 σωτηρία 124. 170. 176. 178. 186. 202.
 204. 210. 222. 312. 406. 452. 454.
 496. 520.

Τ

ταπεινοφροσύνη 130.
 ταπείνωσις 106.
 Ταύτανος 294.
 τερατολογία 354. 356. 358.
 τερατουργία 378.
 Τηθύς 440.
 Τιβεριᾶς 354.
 Τίμαιος 302.
 τιμή 100.
 Τροία 462.
 τροπή 12. 14. 22. 52. 104. 142. 148. 172.
 178. 194. 206. 424. 430.
 τρυφή 436. 440. 474. 480.
 τύφος 404.

Υ

υἰοθεσία 50. 124. 184.
 Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου 120. 170.
 υἰότης 64. 100. 150. 154. 164.
 ὑπακοή 100. 102. 110. 202. 214.
 Ὑπερίων 436.
 ὑπεροψία 252. 258. 404. 412.
 ὑπόστασις 14. 16. 50. 54. 58. 60. 64. 68.

70. 72. 76. 86. 88. 92. 94. 152. 154.
156. 158. 164. 344. 346. 420.

Φ

Φαέθων 292.
φανασία 170.
Φαραώ 304. 494.
Φαρισαῖος 10.
φαιλότης 252. 362.
Φερεκύδης 296.
Φῆλιξ, ἐπίσκοπος Ρώμης, 74.
φθόνος 114. 272. 404. 406. 474. 480.
φθορά 14. 34. 320. 388. 390. 408. 410.
424. 428. 430. 440. 470. 472. 474.
476.
φιλαδελφία 240.
φιλανθρωπία 72. 158. 482. 510.
φιλαυτία 82.
φιλία 420.
Φιλιππήσιοι 144.
φιλομαθία 136. 348.
φιλοποία 444.
φιλοσοφία 300. 358. 366.
Φιλόστρατος 466.
φιλοτιμία 376.
φιλοχρηματία 368.
Φιλόχωρος 302.
φιλοψογία 502.
Φινεέ 292.
φλυαρία 438. 502. 508.
φόβος Θεοῦ 196.
Φοῖβος (Ἀπόλλων) 328. 388.
Φοίνικες 354.
Φόρκυς 440.
φρενοβλάβεια 10. 148. 222. 250.

φρόνησις 250. 468. 480.

Φρύγες 418.

Φρύνιχος 296.

φύσις θεία 22. 52. 54. 56. 62. 64. 72. 80.
82. 86. 98. 100 . 106. 118. 122. 124.
152. 160. 164. 172. 192. 218. 306.
320. 322. 408. 478. 484.

Φωκυλίδης 296.

φῶς θεῖον 280.

φῶς θεοπτίας 310. 314.

Φῶς (ὁ Χριστός) 12. 40. 162. 524.

Χ

χάρισμα 94. 96.

Χίλων 296.

Χοιρῖνος 296.

Χολοδογομὸρ 308.

χρῖσμα 56. 508.

Χριστιανὸς 48. 284. 302. 330. 348. 350.
352. 358. 360. 364. 462. 484. 496.

Χρῦσιππος 482.

χυδαιότης 306. 368.

Ψ

ψευδηγορία 256. 368. 501.

ψευδολατρεία 382.

ψεῦδος 8. 120. 164. 216. 218. 234. 242.
254. 256. 260. 264. 284. 326. 364.
382. 464.

Ω

ᾠκεανὸς 440.

ᾠσηέ 294.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	7
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	8
Α' ΕΠΙΛΥΣΙΣ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΡΗΘΕΙΣΑ ΕΝ ΕΦΕΣΩ	8
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Α'	12
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Β'	14
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Γ'	16
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Δ'	18
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Ε'	22
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ ς'	24
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ ζ'	24
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Η'	26
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Θ'	28
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Ι'	30
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ ΙΑ'	32
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ ΙΒ'	34
Β' ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ, ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ	36
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Α'	38
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Γ'	50
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Δ'	58
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Ζ'	74
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Η'	80
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Θ'	90
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Ι'	96
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ ΙΑ'	110
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ ΙΒ'	120

Γ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΕΥΟΠΤΙΟΝ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΑΡΑ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΝ	134
Δ' ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ ΚΥΡΟΥ, ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΙΩΑΝΝΗΝ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ	138
Ε' ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΤΟΛΜΩΝΤΑΣ ΣΥΝΗΓΟΡΕΙΝ ΤΟΙΣ ΝΕΣΤΟΡΙΟΥ ΔΟΓΜΑΣΙΝ ΩΣ ΟΡΘΩΣ ΕΧΟΥΣΙ	142
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Α'	142
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Β'	152
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Γ'	156
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Δ'	166
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Ε'	178
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ ς'	184
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ ζ'	188
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Η'	192
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Θ'	194
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ Ι'	202
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ ΙΑ'	216
ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΣ ΙΒ'	220
ΣΤ ΛΟΓΟΣ ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΘΕΟΔΟΣΙΟΝ	226
Ζ' ΠΡΟΣΦΩΝΗΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΘΕΟΔΟΣΙΟΝ	272
Η' ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΕΥΑΓΟΥΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ, ΠΡΟΣ ΤΑ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΕΟΙΣ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ	280
ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ	280
ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ	350
ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ	434
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	529
Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	529
Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	535

ΑΠΑΝΤΑ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

- ΤΟΜΟΣ 1ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας : Περὶ τῆς ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσεως καὶ λατρείας Λόγοι Α' – ΣΤ'.
- » 2ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας : Περὶ τῆς ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσεως καὶ λατρείας Λόγοι Ζ' – ΙΑ'.
- » 3ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας : Περὶ τῆς ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσεως καὶ λατρείας Λόγοι ΙΒ' – ΙΖ'.
- » 4ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας : Γλαφυρῶν εἰς τὴν Γένεσιν Λόγοι Α'–Ζ'.
- » 5ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας : Γλαφυρῶν εἰς τὴν Ἔξοδον Λόγοι Α'–Γ' εἰς Λευιτικόν, Ἀριθμούς, Δευτερονόμιον, Βασιλειῶν.
- » 6ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας : Βίβλος Θησαυρῶν, Περὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος, Λόγοι Α' – ΙΘ'.
- » 7ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας : Βίβλος Θησαυρῶν. Περὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος, Λόγοι Κ' – ΛΕ'.
- » 8ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας : Περὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος, Λόγοι Α' – Ε'.
- » 9ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας : 1. Περὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος, Λόγοι ΣΤ'–Ζ', – 2. Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς, καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς εἷς καὶ Κύριος. – 3. Ὅτι εἷς ὁ Χριστὸς. – 4. Ὡς ἐν κεφαλαίοις: Τὰ ἐγκείμενα τῷ λόγῳ τῷ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μετὰ προσθήκης ἐτέρων ἐννοιῶν. 5. Περὶ τῆς ἁγίας καὶ Ζωοποιοῦ Τριάδος κατὰ κεφάλαια (Κεφ. Α'–ΚΗ').
- » 10ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας : Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς, – Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως κατὰ κεφάλαια, Κεφ. Α-ΛΕ. – Πεντάβιβλος ἀντίρρησις κατὰ τῶν Νεστορίου δυσφημῶν.- Διάλεξις πρὸς Νεστόριον, Ὅτι Θεοτόκος ἡ ἁγία Παρθένος καὶ οὐ Χριστοτόκος.- Λόγος κατὰ τῶν μὴ βουλομένων ὁμολογεῖν Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Παρθένον. .

- ΤΟΜΟΣ 11ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας:** Διάφοροι Λόγοι περὶ τῶν δώδεκα κεφαλαίων.- Λόγοι δέκα ὑπὲρ τῆς τῶν Χριστιανῶν εὐ-αγοῦς θρησκείας πρὸς τὰ τοῦ ἐν ἀθέοις Ἰουλιανοῦ (Λόγοι Α'-Γ'). .
- » 12ος **Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας:** Λόγοι δέκα ὑπὲρ τῆς τῶν Χριστιανῶν εὐαγοῦς θρησκείας πρὸς τὰ τοῦ ἐν ἀθέοις Ἰουλιανοῦ (Λόγοι Δ'-Γ' καὶ τεμάχια τῶν Λόγων ΙΑ'-ΙΘ').
- » 13ος **Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας:** Κατὰ ἀνθρωπομορφιτῶν εἰς κεφάλαια ΚΗ'. Ἐπιστολὴ πρὸς Καλοσύριον, καὶ ἄλλοι λόγοι πρὸς τὸν βασιλέα Θεοδόσιον καὶ ταῖς βασιλίσσαις περὶ πίστεως. Ὑπὸ ἔκδοσιν.
- » 14ος **Νικήτα τοῦ πρώην Σερρῶν, Συναγωγὴ ἐξηγήσεων τῶν ἁγίων Πατέρων εἰς τὴν βίβλον τῶν Ψαλμῶν. – Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Ἐξηγήσεις εἰς Ψαλμοὺς, Ψαλμοὶ Α' - Μ. Ὑπὸ ἔκδοσιν.**
- » 15ος **Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας:** 1. Ἐξηγήσεις εἰς Ψαλμοὺς ΜΑ' - ΡΙΘ'. 2. Τεμάχια εἰς ὠδὴν Μουσέως. 3. Τεμάχια εἰς ὠδὴν Ἀννης, μητρὸς Σαμουὴλ. 4. Τεμάχια εἰς Παροιμίας. 5. Αποσπάσματα εἰς Ἄσμα Ἀσμάτων. Ὑπὸ ἔκδοσιν.
- » 16ος **Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας:** Ὑπόμνημα εἰς Ἡσαΐαν, Βιβλίον Α', Λόγοι Α'-ς, Βιβλίον Β', Λόγοι Α'-Β'. Ὑπὸ ἔκδοσιν.
- » 17ος **Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας:** Ὑπόμνημα εἰς Ἡσαΐαν, Βιβλίον Β', Λόγοι Γ'-Ε', Βιβλίον Γ', Λόγοι Α'-Γ'. Ὑπὸ ἔκδοσιν.
- » 18ος **Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας:** Ὑπόμνημα εἰς Ἡσαΐαν, Βιβλίον Γ', Λόγοι Δ'-Ε', Βιβλίον Δ', Λόγ. Α'-Δ'. Ὑπὸ ἔκδοσιν.
- » 19ος **Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας:** Ὑπόμνημα εἰς Ἡσαΐαν, Βιβλίον Δ', Λόγοι Δ'-Ε', Βιβλίον Ε', Λόγοι Α'-ΣΤ, καὶ εἰς Ἰερεμίαν, Βαρούχ, Ἰεζεκιήλ, καὶ Δανιήλ Ὑπὸ ἔκδοσιν.
- » 20ος **Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας:** Ὑπόμνημα εἰς Ὠσηέ (Λόγοι Α'-Ζ)- Ἰωήλ (Λόγοι Α'-Β'). Ὑπὸ ἔκδοσιν.
- » 21ος **Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας:** Ὑπόμνημα εἰς Ἀμώς (Λόγοι Α'-Δ'), Ὀβδιού, Ἰωνᾶν (Λόγ. Α'-Δ'), Μιχαΐαν (Λόγ. Α'-Ζ). Ὑπὸ ἔκδοσιν.
- » 22ος **Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας:** Ὑπόμνημα εἰς Ναοὺμ (Λόγοι Α'-Γ'), Ἀβδακούμ (Α'-Γ'), Σοφονίαν (Α-Β), Ἀγγαῖον (Α-Β). Ὑπὸ ἔκδοσιν.

- ΤΟΜΟΣ 23ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας : Ὑπόμνημα εἰς Ζαχαρίαν (Λόγοι Α'-ΣΤ)-. Μαλαχίαν (Λόγοι Α' - Β'). Ὑπὸ ἔκδοση.
- » 24ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας : Ὑπόμνημα εἰς Εὐαγγελιστὰς Ματθαῖον - Λουκᾶν. Ὑπὸ ἔκδοση.
- » 25ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας : Ὑπόμνημα εἰς Εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν καὶ εἰς Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην (Λόγος Α', κεφ. Α'-Γ'). Ὑπὸ ἔκδοση.
- » 26ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας : Ὑπόμνημα εἰς Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην (Λόγος Β', κεφ. Α'-Θ', καὶ Λόγος Γ, κεφ. Α'-Σ). Ὑπὸ ἔκδοση.
- » 27ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας : Ὑπόμνημα εἰς Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην (Λόγ. Δ', κεφ. Α'-Ζ', Λόγ. Ε', Α'-Ε'). Ὑπὸ ἔκδοση.
- » 28ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας : Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην (Λόγος ΣΤ, κεφ. Ἐνα, Λόγος Ζ' καὶ Η' τεμάχια, Λόγος Θ'). Ὑπὸ ἔκδοση.
- » 29ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας : Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην (Λόγος Ι', κεφ. Α'-Β', Λόγ. ΙΑ'. κεφ. Α' - ΙΒ'). Ὑπὸ ἔκδοση.
- » 30ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας: α) Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην (Λόγος ΙΒ'), β) Εἰς τὰς Πράξεις, γ) Εἰς τὰς Ἐπιστολάς: 1. Ρωμαίους, 2. Κορινθίους Α', 3. Κορινθίους Β', 4. Γαλάτας, 5. Ἑβραίους, 6. Ἰακώβου, 7. Ἰωάννου Α', 8. Ἰούδα. Ὑπὸ ἔκδοση.
- » 31ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας: Ἐπιστολαὶ (Α'-ΠΗ). Ὑπὸ ἔκδοση.
- » 32ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας: Ὁμιλίαι ἑορταστικαὶ (Α'-ΙΖ) Ὑπὸ ἔκδοση.
- » 33ος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας: Ὁμιλίαι ἑορταστικαὶ (ΙΗ'-Λ). Ὁμιλίαι διάφορες (Α'-ΚΒ).- Λόγος εἰς τὴν τελευταίαν τῶν ἁγίων τριῶν παιδῶν καὶ τοῦ πανσόφου Δανιῆλ. Ὑπὸ ἔκδοση.

Φωτοστοιχειοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Γ. Μπακατσέλου 3 – Τηλ. 0310/283 880 – Θεσσαλονίκη

Έκτύπωση Όφσετ: Χρ. ΘΩΜΑΣ – Τηλ. 03940/72.394. Λητή Θεσσ/νίκης

Βιβλιοδεσία: Άφοι ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ, Τηλ. 0310/710 140 – Θεσ/νίκη

Κεντρική διάθεση: Βιβλιοπωλείο Ε. ΜΕΡΕΤΑΚΗ

Γ. Μπακατσέλου 3 – Θεσσαλονίκη – Τηλ. 0310/283 880 – (Οικίας 0310/696 653)

Διεύθυνση αλληλογραφίας: Τ.Θ. 40090 – Τ.Κ. 560 10 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ